

Дніпропетровський Історичний музей
імені академіка Д. І. Яворницького

**ЕПІСТОЛЯРНА
СПАДЩИНА
академіка
Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО**

Випуск I.

**ЛИСТИ ВЧЕНИХ
ДО Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО**

Сканував І. М. Забіяка

Дніпропетровськ
«ГАМАЛІЯ»
1997

УКЛАДАЧІ:

С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, Н. Г. Чередник

За участю:

В. М. Бекетової, Л. К. Божко, С. І. Білоконя, О. О. Боряк, Н. Є. Василенко,
В. М. Заруби, Г. Д. Зленка, С. М. Кіржаєва, М. П. Ковальського, І. Ю. Кондра-
тьєвої, Л. В. Мажари, І. Ю. Мицик, Ю. А. Мицика, О. М. Огризкіної, Г. О. Сав-
ченко, В. С. Савчука, Я. Є. Смирнова, І. М. Тимофєєвої, В. І. Ульяновського,
Д. П. Урсу, М. П. Чабана, В. К. Чумаченка, В. Я. Яковенка.

Під загальною редакцією А. Н. Стежара

Редактори:

Г. П. Калиниченко, С. В. Абросимова, А. І. Перкова, Н. Г. Чередник

Рецензенти:

Б. Т. Карапиш, письменник; М. П. Ковальський, доктор історичних наук,
професор; Г. К. Швидько, доктор історичних наук, професор; О. І. Журба, кан-
дидат історичних наук, доцент.

**Видання здійснено за підтримкою Дніпропетровського відді-
лення Міжнародного фонду «Відродження».**

Е 71V Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького
Вип. 1: Листи вчених до Д. І. Яворницького / Упоряд.:
С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, Н. Г. Чередник;
Вступ. ст. С. В. Абросимової, А. І. Перкової; Перед. слово
Б. Т. Карапиша.— Дніпропетровськ: Гамалія, 1997.— 888 с.
ISBN 966—7180—00—X

ISBN 966-7180-00-X

Збірник репрезентує частину епістолярної спадщини видатного українського
історика академіка Дмитра Івановича Яворницького (1855—1940), а саме —
листи вчених (істориків, археологів, етнографів, фольклористів, мовознавців,
археографів, мистецтвознавців) України, Росії, Польщі, Чехії, Франції, Англії.
Цей архівний комплекс, що містить 821 лист 141 кореспондента і охоплює період
з кінця 1870-х рр. до 1940 р., є цінним джерелом з історії суспільно-політичного
життя, історичної науки та культури України зазначеного періоду.

Пропонується науковцям, працівникам наукових, культурних, освітніх за-
кладів, студентам, школярам, аматорам, усім, хто цікавиться історією та куль-
турою України.

Е 4407000000-003
97

ББК 79.1..

ISBN 966-7180-00-X

© Абросимова С. В.,
Перкова А. І.,
Піцик О. В., Че-
редник Н. Г.,
1997

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА АКАДЕМІКА Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО

Наш час відзначається значним підвищенням інтересу науковців і широкого громадського загалу до першоджерел минулого. Й це не випадково, бо сьогодні, як ніколи раніше, відчувається нагальна потреба суспільства в переосмисленні минушини, в об'єктивному всебічному відтворенні тодішніх подій, а також у визначенні ролі й місця окремих діячів у суспільно-політичному і культурному русі того часу.

У зв'язку з цим актуальним є публікація «нових», ще не введених до наукового обігу пам'яток писемності. Останнім часом значна увага надається публікації такого виду наративних джерел, як приватні листи. Саме приватне листування більш повно віддзеркалює думки та характер дописувачів. Не випадково, в одному з листів до Д. І. Яворницького відомий український письменник, літературознавець і громадський діяч О. Я. Кониський (1836—1900), характеризуючи листи Т. Г. Шевченка, зазначив, що листи Кобзаря — це «автобіографія його душі»¹.

Приватне листування досить оперативно відображає події часу, в ньому можна знайти інформацію соціально-економічного та суспільно-політичного характеру. Листи є найбільш «живим» та «повнокровним» джерелом до вивчення передусім життя та творчості діячів, наукових і дружніх стосунків між ними. Вивчення культурно-громадського і політичного життя взагалі неможливе без урахування інформації, що міститься у приватному листуванні. Особливо це стосується XIX — поч. XX ст. Саме на цей час припадає розквіт епістолярного жанру. Епістолярна культура тоді досягла високого рівня. Існували спеціальні довідники, котрі містили зразки складання листів різного характеру. Листи представників різних верств того чи іншого соціуму відрізняються мовою, стилістикою, формуляром, зовнішнім оформленням тощо.

Приватне листування є об'єктом дослідження спеціальної історичної дисципліни — епістолографії, яка існувала вже у середньовіччі і яку вивчали у західно-європейських університетах.

Незважаючи на досить тривале існування такого виду пам'яток писемності як листи, останні розглядалися лише в прикладному значенні (як наративне джерело особового походження, головним чином в історіографічних та біографічних працях), але спеціальним об'єктом комплексного джерелознавчого дослідження в українській історичній літературі приватне листування ще не було. Профільність багатьох наукових праць була спрямована на здобуття з епістолярних джерел тільки конкретної інформації. Як правило, об'єктом аналізу обиралися окремі листи, які розглядалися під кутом зору їх словесного тексту.

Разом з тим, приватне листування, як і будь-який інший вид писемних джерел, заслуговує на спеціальне комплексне джерелознавче дослідження, що дозволить визначити роль та місце епістолярних пам'яток у ряді історичних джерел, розкрити їх інформаційний потенціал.

Самостійним аспектом в джерелознавстві є розгляд джерела як явища певної культури, в плані його власної історії, в його реальному та історичному побутуванні.

Листи, що є матеріалізованою людською пам'яттю складають невід'ємний пласт духовної культури народу, допомагають проникнути в його душу, його ментальність.

Епістолярна культура України набула значного піднесення у середині XIX ст., коли значно активізувалося суспільно-політичне та культурне життя. На той час припадає початок другого етапу українського національного відродження. З 80-х рр. минулого століття почали інтенсивно друкуватися значні надбання епістолярної культури України. Це були як окремі епістолярні видання, так і публікації листів на сторінках першого українського історичного часопису «Киевская старина» та інших періодичних видань України та Росії.

Той час відзначився розширенням соціальної бази листування, розвитком науки, культури, техніки, комунікацій. Все це сприяло розширенню старих та виникненню нових соціальних функцій приватного листування, котре стає своєрідною «віддушиною», самовизначенням особистості, формою культурних, наукових та суспільних зв'язків, наукових та літературних бесід. Часто приватні листи, що були адресовані конкретному кореспондентові, читалися у колі близьких, друзів, однодумців. В них кореспонденти торкалися найпекучіших питань та явищ, що хвилювали суспільство того часу. Багато питань громадського та науково-культурного життя набули найбільш повного висвітлення саме у приватному листуванні. Що торкається України XIX—поч. XX ст., то епістолярні джерела тут набули особливо великого значення у зв'язку з національним пригнобленням, заборонено видання книжок та періодики рідною мовою (до 1905), неможливістю відверто висловлювати особисті думки².

Останнім часом в Україні поживалася археографічна діяльність, передусім її едиційний напрямок. Епістолярні джерела друкуються в суто наукових та науково-популярних виданнях, альманахах, часописах, газетах, а також окремими виданнями за персоналіями (наприклад, щойно побачили світ збірники листів до Кирила Студинського і Тараса Шевченка)³, готуються до друку збірки листів інших діячів України.

Об'єктом археографічного дослідження стала також епістолярна спадщина відомого українського історика, археолога, етнографа, фольклориста, письменника, музеолога та громадського діяча, «енциклопедиста козаччини» (за висловом І. Ю. Репіна) академіка Дмитра Івановича Яворницького (1855—1940)⁴. Широкий науковий інтересів Д. І. Яворницького, емоційність його натури, товариськість, активна участь у культурно-громадському житті України, — все це сприяло накопиченню великої епістолярної спадщини вченого. Листи самого Д. І. Яворницького розпорошені по різних архівах, особистих фондах його кореспондентів. Але переважна більшість листів до нього (понад 6000 од. зб.) зберігається в Дніпропетровському історичному музеї, директором якого Дмитро Іванович був понад 30 років (1902—1933), і який, завдяки подвижницькій діяльності вченого, перетворився на справжню скарбницю пам'яток історії й культури України, передусім запорозьких старожитностей.

В музеї розроблено комплексну програму видання епістолярної спадщини Д. І. Яворницького. Вже побачив світ каталог цієї колекції, що є своєрідним ключем до цього архівного масиву⁵.

Останнім часом листування Д. І. Яворницького досить інтенсивно почало вводиться до наукового обігу. Пріоритет в цьому належить видатній дослідниці творчого доробку Д. І. Яворницького, великій трудівниці на науковій ниві Марії Митрофанівні Олійник-Шубравській, яка, на жаль, передчасно пішла з життя. М. М. Олійник-Шубравська є авторкою поки що єдиної наукової монографії, присвяченої життю та фольклористично-етнографічній діяльності Д. І. Яворницького⁶. Дослідниця опублікувала також значну кількість листів як самого Д. І. Яворницького, так і листів до нього. Окрім того, дніпропетровські, київські, харківські, полтавські вчені ввели до наукового обігу листи з епістолярної спадщини Д. І. Яворницького таких діячів, як-от: В. О. Біднов, Б. Д. Грінченко, Д. І. Дорошенко, М. К. Вороний, А. С. Синявський, М. Є. Слабченко, Я. П. Новицький, В. Г. Кравченко, Н. Д. Полонська-Василенко, М. С. Пронченко, М. П. Старицький, Л. М. Старицька-Черняхівська, С. М. Шубинський та ін.

Наступним етапом є публікація всього комплексу епістолярної спадщини Д. І. Яворницького, розгляд останньої як цілісної системи листування. Саме

системне бачення об'єктів дозволяє оцінити їх з різних боків й у взаємозв'язку між собою, тобто дати всебічну, цілісну характеристику⁷. Використання системного підходу сприяє виявленню прихованої структурної інформації. Головною ознакою системи є структурована сукупність її компонентів. Ієрархічність системи дозволяє розглядати кожний компонент системи як окрему систему нижчого рівня; з другого боку, саму систему, що оцінюється,— як компонент ширшої системи. Так, комплекс епістолярної спадщини Д. І. Яворницького є компонентом ширшої системи— усієї сукупності епістолярного масиву України кінця XIX—початку XX ст. З другого боку, листування між Д. І. Яворницьким та тим чи іншим кореспондентом може розглядатися як окрема система нижчого рівня відносно всього комплексу листування Д. І. Яворницького чи даного кореспондента.

У філософському розумінні система— це об'єкт, який являє собою цілісний ієрархічний комплекс взаємозв'язаних елементів.

Листування, що є важливою формою опосередкованої соціальної комунікації і відзначаючись поліфункціональністю, віддзеркалює усю сферу життєдіяльності, людини. Навпаки структура тексту листування (надто архаїчна за походженням), поєднує простоту знакових систем, що їх використовує, з їх багатоцільовим призначенням. Ця структура тексту листування постійно відтворювалася й закріплювалася протягом соціальної практики.

Листування ґрунтується на мові, а мова— це знакова система. Тому еволюція приватного листування— це опанування новою мовою спілкування, розробка її багатозначності. Окрім тексту, сам лист є знаком. До епістолярних знаків належать: обставини одібрання листа, його зовнішній вигляд, обсяг, часовий інтервал між листами і т. ін.

В культурі XIX—початку XX ст. існували такі явища, як епістолярний етикет, епістолярна мода, традиція тощо. У зв'язку з цим, знаками в листі були— сорт паперу, почерк, топологія тексту тощо. Таким чином, окремий лист містить не один (словесний), а декілька текстів, являючись, у свою чергу, одним із знаків тексту листування. Ця система текстів і складає цілісний текст листування, на рівні котрого виникають нові властивості та якості, котрих немає ані в жодному з його елементів (листів). Цілісний текст листування— це система окремих листів і тексту всього листування, яке складається зі знаків-листів.

Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького представляє собою історично сформований цілісний комплекс джерел, об'єднаних єдністю походження і соціального функціонування, припадає на час розквіту листування, як суспільного явища України, належить репрезентантові того соціального середовища, для котрого обмін листами був звичним і традиційним. Цей комплекс відзначається значним обсягом, гарним збереженням, багатою епістолярною культурою й яскравістю особистостей кореспондентів, серед яких знаходились видатні діячі науки, культури, суспільної думки України. Проте епістолярій Д. І. Яворницького репрезентує листи не тільки інтелектуальної еліти українського суспільства, але й листи представників інших верств, наприклад селян (це взагалі унікальні джерела). Відтак інформаційний потенціал цього комплексу, як джерела до вивчення українського менталітету, значно підвищується. Системний аналіз епістолярних комплексів спрямований на подальше удосконалення джерелознавчої методики й на підвищення інформаційної віддачі цього комплексу, передбачає створення археографічної бази для даного типу досліджень. Певним внеском у формуванні такої археографічної бази є видання епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького.

У першому випуску, що пропонується читачеві, репрезентовано 821 лист (кількість листів не співпадає із загальною нумерацією тому, що деякі номери продубльовано) 141 кореспондента до Д. І. Яворницького. Головним чином, це листи вчених, різних за фахом, але домінують історики, археологи, етнографи, фольклористи. Хронологічний діапазон листів цього випуску охоплює період з кінця 70-х рр. минулого сторіччя до 1940 р. Досить репрезентативним є й географічний аспект комплексу. Окрім міст України, Білорусі, Росії, Середньої Азії, Польщі, є листи, що були надіслані з Чехії, Англії, Франції.

Чільне місце в комплексі посідає блок листів відомих українських та російських істориків, передусім Д. І. Багалія, С. О. Бершадського, В. О. Біднова, М. С. Грушевського, Д. І. Дорошенка, В. О. Ключевського, О. С. Лаппо-Данилевського, І. А. Линниченка, М. К. Любавського, В. Л. Модзалевського, М. Н. Петровського, Н. Д. Полонської-Василенко, Д. Я. Савоквасова, А. О. Скальковського, М. Є. Слабченка, О. О. Шахматова, Ф. І. Шміта та ін., а також чеського славіста Л. Нідерле.

В епістолярії, що репрезентується, висвітлюється академічне життя в Україні, Польщі, Росії, в Московському, Петербурзькому, Київському, Харківському, Одеському, Варшавському університетах, діяльність української наукової еміграції в Празі, життя та діяльність окремих науковців, розвиток наукової думки, творчі стосунки Д. І. Яворницького, громадсько-культурний рух того часу, а також визначається місце, що його посідає Д. І. Яворницький в науково-культурному житті України кінця XIX — початку XX ст.

В листах збірника знайшли відображення питання літературознавства, мовознавства, видавничої справи, історія окремих періодичних видань: «Дніпрові хвилі», «Рада», «Киевская старина», «Исторический вестник» та ін.

Питання з етнографії та фольклористики набули висвітлення в листах В. О. Бабенка, Є. В. Берченко, В. Ю. Білецької, В. В. Білого, Б. Д. Грінченка, П. П. Лебеда, В. Г. Кравченка, Л. В. Падальки, Д. М. Ревуцького, М. Ф. Сумцова, М. Є. Халанського, В. М. Харузіної та ін.

Листування Д. І. Яворницького свідчить про його творчі стосунки з видатними українськими вченими М. С. Грушевським, А. Ю. Кримським, М. Ф. Сумцовим, О. О. Потебнею та ін.

Значний комплекс листів містить інформацію з історії археологічної науки в Україні та Росії: археологічні дослідження, унікальні археологічні знахідки, діяльність Московського та Російського археологічних товариств, археологічних гуртків, окремих археологів, проведення археологічних з'їздів, організації археологічних експедицій, виставок тощо. Багато листів присвячено роботі експедиції на Дніпрелістані (листи В. О. Бабенка, С. Г. Баран-Бутовича, В. Ю. Білецької, В. В. Білого, М. В. Бречкевича, А. В. Грінченка, А. В. Добровольського, Т. М. Кіранова, П. А. Козаря, П. П. Курінного, М. О. Міллера, В. О. Пархоменка, Д. Л. Похилевича, М. Я. Рудинського, А. С. Синявського, В. С. Соляника, М. Т. Ткаченка, О. С. Федоровського). Організація виставки XIII археологічного з'їзду 1905 р. в Катеринославі знайшла відображення в листах В. О. Бабенка, В. П. Горленка, М. Ф. Комарова, Я. П. Новицького, А. А. Скриленко, В. Харламова, В. М. Харузіної та ін.

Розвиток українського мистецтвознавства, дослідження окремих пам'яток історії та культури набули висвітлення в листах Д. М. Ревуцького (про шевченківські вечори, про кобзарів), В. В. Стасова, В. П. Горленка (про колекцію В. В. Тарновського, Г. П. Алексеева), С. А. Таранушенка (про пам'ятки дерев'яної церковної архітектури України) та ін.

На особливу увагу заслуговує комплекс листів Я. П. Новицького (38 од. зб.; 1883—1924 рр.), що свідчить про міцні дружні стосунки двох діячів, спільні археологічні експедиції, дослідження історії запорозького козацтва, охорону пам'яток, колекціонування, формування музейного зібрання, розшук старожитностей, архівну справу тощо.

Проблема охорони пам'яток та організації музеїв знайшла відображення в листах М. Ф. Біляшівського, В. О. Барвінського, В. П. Горленка, В. В. Тарновського, Н. П. Кондакова, Б. В. Варнеке та ін.

Епістолярна спадщина Д. І. Яворницького є цінним джерелом до вивчення розвитку краєзнавства в Україні, передусім на Дніпропетровщині, а також на Полтавщині, Чернігівщині, Київщині, Черкащині, Харківщині та інших регіонах України.

Значну увагу кореспонденти Д. І. Яворницького (Д. І. Багалій, В. О. Біднов, Я. П. Новицький, С. Я. Боровой, М. Є. Слабченко, В. В. Данилов та ін.) приділяли розвитку архівної справи, дослідженню писемних джерел. Привертають увагу

листи літературознавця В. В. Данилова, який працюючи з архівом Головного управління цензури в Петербурзі, розшукав документи про діяльність Т. Г. Шевченка, а також листування М. Максимовича з О. Бодянським і П. Кулішем.

Листування Д. І. Яворницького є також цінним джерелом з історії музейної справи в Україні, передусім з історії Катеринославського історичного музею та його колекцій (листи В. О. Бабенка, А. А. Скриленко, Є. В. Берченко, М. Ф. Біляшівського, О. В. Бодянського, К. В. Болсуновського, В. В. Данилова, М. О. Міллера, В. М. Перетця, А. С. Синявського, М. Є. Слабченка та ін.), про Київський історичний музей (М. Ф. Біляшівський, К. В. Болсуновський), Херсонський музей (листи В. І. Гошкевича, А. В. Добровольського), музей В. В. Тарновського (листи Б. Д. Грінченка, В. П. Горленка, В. В. Стасова), Черкаський музей (листи В. І. Дашкевича), Одеський музей (листи С. С. Дложевського), музей Волині (листи В. Г. Кравченка), Полтавський музей (листи М. Я. Рудинського), музей Харківського університету (листи М. Попова), музей діячів науки та мистецтва ВУАН (листи Є. Я. Рудинської) та ін.

Культурно-громадське життя України кінця ХІХ — початку ХХ ст. знайшло найбільш повне відображення в листах В. П. Горленка, Б. Д. Грінченка, О. І. Бородая, М. Ф. Комарова, В. П. Науменка, Є. Х. Чикаленка та ін.

В епістолярії Д. І. Яворницького міститься також інформація з історії шкільної освіти (листи В. І. Дашкевича, М. А. Плевака та ін.), церкви (листи В. Д. Машукова та ін.).

Про скрутні часи, що почалися з кінця 1920-х рр. в житті свідомої української інтелігенції йдеться в листах В. О. Бабенка, О. В. Бодянського, А. В. Добровольського, П. А. Козаря, В. Г. Кравченка, М. Я. Рудинського, Н. Д. Полонської-Василенко, М. Є. Слабченка). Про репресії проти московських науковців йдеться в листах Т. Д. Бондаренка.

Але переважна більшість інформації даного архівного комплексу стосується життя та діяльності Д. І. Яворницького. Листи висвітлюють навчання Д. І. Яворницького в Харківському університеті, його життя в Петербурзі, Варшаві, Москві, Середній Азії, Катеринославі-Дніпропетровську, магістерські іспити, захист магістерської дисертації, творчі та дружні стосунки з ученими, діячами культури, його дослідницьку, викладацьку, музейну, збирацьку, лекційну діяльність, участь у громадському русі, наукових та культурно-освітніх товариствах, працю над історичними, фольклористично-етнографічними та художніми творами, упорядкування словника української мови, про щире допомогу, що її надавав Дмитро Іванович усім, хто звертався до нього. Листи є важливим джерелом до вивчення світогляду Д. І. Яворницького; вони допомагають проникнути в творчу лабораторію вченого.

Інформація, що зосереджена в листах цього збірника, стосується також розвитку, окрім вже зазначених, ще таких наук: антропологія, антропоніміка, топоніміка, бібліографія, археографія, генеалогія, географія, геологія, геральдика, епіграфіка, зброєзнавство, історіографія, нумізматика, палеографія, фалеристика та ін.

Зазначимо, що листи цього збірника є джерелом до вивчення життя та творчості Д. І. Яворницького, інших діячів науки і культури України та Росії, розвитку суспільно-політичного, культурного й наукового життя України кінця ХІХ — 30-х рр. ХХ ст.

Архітектоніка збірника містить вступну статтю, суто листи та науково-довідковий апарат (показчик, коментарі). Листи розташовані за алфавітним порядком прізвищ кореспондентів. Листи кожного окремого кореспондента розташовані за хронологією написання листів. В збірці надається безперервна порядкова нумерація листів. При публікації повністю зберігаються морфологічні та синтаксичні особливості оригінальних текстів, що передаються сучасним правописом. Датування подається за старим стилем (для листів до 1918 р.). Редакторську дату вміщено під прізвищем кореспондента ліворуч; географічні реалії — під прізвищем кореспондента праворуч. Авторська дата зазначається в тексті листа відповідно до її місця в автографі.

До листів надається коментар, який дає пояснення згадуваних у листах персоналій, творів, друкованих органів, а також подій, про які йдеться чи натякається в листах. Розгорнуті довідки про персоналії подаються, як правило, при першій згадці.

Окрім коментаря, науково-довідковий апарат збірника містить покажчики: кореспондентів, іменний, географічний, предметний, біографічний, бібліографічний а також список умовних скорочень й ітінерарій Д. І. Яворницького, укладений за даними листів, що репрезентовані в цьому збірнику.

Упорядники збірника висловлюють глибоку подяку за наукові консультації, плідну допомогу та всебічну підтримку дослідникам, що взяли участь в підготовці до видання листів окремих діячів: канд. іст. наук В. М. Бекетовій, історикові Л. К. Божко, канд. філолог. наук О. О. Боряк, історикові Л. В. Мажарі літературознавцеві Н. Є. Василенко, історикові, політологові В. М. Зарубі, професорові, докт. іст. наук М. П. Ковальському, професорові, докт. іст. наук Ю. А. Мицику, музеєзнавцеві О. М. Огризкій, докт. іст. наук В. І. Ульяновському. Особливу вдячність за неоціненну допомогу упорядники висловлюють кандидатам історичних наук, київському дослідникові Сергію Миколайовичу Кіржаєву — високопрофесійному архівісту й археографу. Значну допомогу укладачі одержали від харківської дослідниці Г. О. Савченко, одеського книгознавця і бібліографа Г. Д. Зленка, відомого київського вченого С. І. Білоконя, сімферопольського професора, докт. іст. наук Д. П. Урсу, ярославського історика і археографа Я. Є. Смирнова, дніпропетровського письменника і літературознавця М. П. Чабана, краснодарського дослідника В. К. Чумаченка, дніпропетровських дослідників, кандидатів наук, доцентів В. С. Савчука, О. І. Журби, Л. І. Астахової та В. Я. Яковенка. Багато зусиль щодо підготовки збірника доклали наукові співробітники Дніпропетровського історичного музею І. Ю. Кондратьєва, І. Ю. Мицик, І. М. Тимофєєва.

Даний збірник являє собою перший випуск серійного видання епістолярної спадщини академіка Д. І. Яворницького й пропонується вченим-гуманітаріям, працівникам культури і мистецтва, студентам гуманітарних вузів, викладачам, школярам, краєзнавцям-аматорам, усім, хто цікавиться історією та культурою України.

С. В. Абросимова, А. І. Перкова

ПРИМІТКИ

¹ Дніпропетровський історичний музей.— ВР.— Ф. 10.— КП—78902/Арх—16735.

² Про це див.: *Дорошенко Д.* В справі видання мемуарів та листування (кілька уваг та дезидератів) // *Стара Україна: Часопис історії і культури.*— Львів.— 1924.— IX—X.— С. 139.

³ Див.: У півстолітніх змаганнях: *Вибрані листи до Кирила Студинського (1891—1941) / Упоряд.: О. Гайова, У. Єдлінська, Г. Сварник.*— К., 1993; *Листи до Тараса Шевченка.*— К., 1993.

⁴ Див.: *Абросимова С. В., Журба О. И.* Эпистолярное наследие академика Д. И. Яворницкого как объект археографического исследования // *Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI—XX вв.: Межвузовский сб. науч. тр.*— Днепропетровск, 1990.— С. 129—135.

⁵ Див.: *Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького: Каталог музейної колекції / Укладачі: С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, А. С. Журба.*— Дніпропетровськ, 1992.

⁶ Див.: *Шубравська М. М. Д. І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність.*— К., 1972.

⁷ Про це див.: *Наумов Е. Ю.* Частная переписка XIX—начала XX в. как объект археографического анализа // *Археографический ежегодник за 1986 год.*— М., 1987.— С. 35—45.

ЛИСТ I. Я. АЙЗЕНШТОКА

13.06.1918 р.

Харків — Катеринослав

Уважаемый Дмитрий Иванович!

Н. Ф. Сумцов¹ посоветовал мне обратиться к Вам, как к екатеринославскому старожилу и, вдобавок, заведующему областным музеем. Дело в следующем. Занимаясь историей украинской литературы, я заинтересовался малоизвестными широкой публике и незаслуженно забытыми Я. И. Щоголевым² и И. И. Манжурой³. [Как] мне передавали Н. Ф. Сумцов и [К. А.] Би[лило]вский⁴, Вы были близко знакомы с [Я. И. Щоголе]вым, находились с ним [в дружбе], получали от него стихотворе[ния]⁵. [Что] же касается Манжуры, то по дошедшим до меня сведениям, в екатеринославском областном музее имени А. Н. Поля⁶ хранятся рукописи этого бідолашного поэта. У меня в настоящее время находится значительное количество рукописей Манжуры, переданных мне супругой проф[ессора] Потебни⁷. Поэтому мне было бы чрезвычайно [интересно] познакомиться с екатеринославским соб[ранием] рукописей.

Просьба [моя закл]ючается в следующем: не отка[жите в] любезности сообщить, могут ли быть высланы рукописи Манжуры в Харьковский университет или Историко-Филологическое общество. Кроме того, прошу Вас, если возможно, прислать, хотя бы на самое короткое время, имеющиеся у Вас рукописи Щоголева. Если же высылка рукописей будет признана неудобной, то покорнейше прошу сообщить, будет ли музей (собственно рукописное его отделение) откры[то] летом, приблизительно с 1-го по 7-е [....] [и ка]кие условия работы в нём. Ну[жна ли] [реко]мендация университета или ист[орико]-фил[ологическо]го [общества] или достаточно моего собственн[ого] [заяв]ления? Не надо ли заявление посылать заранее, чтобы по приезде в Екатеринослав не терять времени?

За ответы на мои вопросы буду Вам весьма признателен. Ответ покорнейше прошу послать по возможности немедленно, т[ак] к[ак] в двадцатых числах июня (нов[ого] ст[илия]) я [времен]но уеду из Харькова.

Прошу [извинить]* меня за беспокойство и [примите] уверения в истинном [мо]ём уважении.

Готовый к услугам И. Айзеншток.

ДИМ, КП—69620/Арх—12625.

* Лист дефектный.

ЛИСТ І. Я. АЙЗЕНШТОКА

29.08.1922 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний Добродію!

Колись-то я мав нагоду особисто познайомитись з Вами й навіть обмінявся декількома листами. Тепер користуюсь випадком, щоби відновити наші зносини.

Прошу Вас прийняти од мене окрему відбитку моєї останньої статті й дуже благаю Вас прислати на відповідь що-небудь своє. Тижня через два вийдуть з друку відбитки моєї статті про Шевченка¹ і я її також перешлю Вам.

Зараз працюю коло великої біографії О. О. Потебні². Ви колись то особисто були знайомі з небіщиком: чи не могли би Ви хоч коротенько розказати мені свої враження од нього, яко людини. Це одне.

Друге, що дуже цікавить мене, се — що саме уявляла з себе тов[ариство] «Харківська громада»³, до якої належав і Потебня. Хто саме брав в неї участь, що там робили й т[аке] інше. За кожну, хоч другорядну звістку, буду Вам дуже вдячний.

Чи не міг би я бути Вам корисним? Може Вам книжок яких-небудь треба тощо?

Бувайте здорові!

З великою пошаною до Вас І. Айзеншток.

Адреса моя: Харків. Старо-Московська вул., № 1, п. І.
Іеремії Яковичу Айзенштокові.

ДІМ, КП—69621/Арх—12626.

ЛИСТ І. Я. АКІНФІЄВА

16.04.1906 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам письмо¹ Ивана Егоровича Строганова (Адрес: Александровск, Енат[еринославской] г[убернии], такому-то). Этот господин скоро оставит экономию, тогда его повозку могут сжечь².

Если Вы напишите сохранить эту вещь, то, может быть, когда-нибудь заедете и взглянете на неё, а затем найдёте способ взять её.

В этой экономии, как мне кажется, старины сохранилось много, но насколько она интересна — судить не мне.

Искренно преданный Вам И. Акинфиев.

ДИМ, КП—69606/Арх—12611.

№ 4

ЛИСТ I. Я. АКІНФІЄВА

1.02.1914 р.

Катеринослав — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

В саду Потёмкина¹ рубят вековые деревья серебристого тополя. Таких больше никогда не будет в Екатеринославе. Следовало бы сохранить потомству на память хоть один кружок такого дерева.

Если до 12 часов дня сегодня не будет взят такой кружок, то след об одном из больших — хотя самое большое уже изрублено — исчезнет. За 1 рубль круг сделают рабочие, перенести его в музей могут курьеры музея и мой дворник, если он нужен.

Желательно получить от Вас указания по этому поводу.

С полным уважением к Вам И. Акинфиев.

ДИМ, КП—69613/Арх—12618.

№ 5

ЛИСТ I. Я. АКІНФІЄВА

[....] 05.1917 р.

Катеринослав — Катеринослав

М[илостивый] г[осударь]!

Прошу Вас пожаловать на заседание педагогического совета курсов, имеющее быть в 3-й городской женской гимназии 22 мая 1917 г. в 6 час[ов] вечера. Вопросы, подлежащие обсуждению:

1. Выборы делегатов на академический съезд в Москву.
2. Утверждение нового устава курсов.
3. Годовой отчёт.
4. Текущие дела.

Заведующий курсами И. Я. Акинфиев¹.

ДИМ, КП—69619/Арх—12624.

№ 6

ЛИСТ В. О. АЛЕКСЕЕВА

19.10.1912 г.

Гатчина — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Если, быть может, Вы забыли мою фамилию, позвольте напомнить, что когда-то я с женой пользовался Вашим гостеприимством в Екатеринославе.

Усердно извиняясь за беспокойство, обращаюсь к Вам с покорнейшею просьбой.

В музее Поля есть портрет последнего крымского хана Шагин-Гирея¹. Нельзя ли узнать, какой он — живописный или гравированный, хорошей или дурной работы и какой сохранности? Нет ли, кстати, имени художника и не воспроизведен ли этот портрет в каком-либо из российских журналов?

Интересуюсь этим вопросом потому, что всё ещё вожусь с Суворовым². Кончил первый том его писем, но добрые люди тормозят дело, и увижу ли я когда-либо своё творение в печати — Аллах ведает.

Посылаю Вам вырезку моей статьи, которая, быть может, заинтересует Вас. Жена и я просим принять наш поклон и наилучшие пожелания.

Много обяжите, ответив по адресу: Гатчина, Василию Алексеевичу Алексееву, Александровская, 23.

Искренно преданный В. Алексеев.

ДИМ, КП—68978/Арх—12246.

ЛИСТ В. О. АЛЕКСЕЕВА

26.10.1912 г.

Гатчина — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спасибо большое за письмо. Вопрос о подлинности портретов решен: подлинник — в Одессе, а писал его знаменитый Рослен¹.

Искренно вас уважающий В. Алексеев.

ДИМ, КП—67184/Арх—11568.

ЛИСТ В. Р. АПУХТИНА

12.12.1902 г.

Петербург — Москва

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Всё время это по приезде в С[анкт]-П[етер]б[ург] я был занят устройством витрин на 1-ой международной выставке костюмов.

Так как работы мои в Московских архивах заставили меня просить у начальства отсрочки отпуска ещё на 2 недели, то я приехал в С[анкт]-П[етер]б[ург] за неделю до открытия выставки. Генеральный комиссар выставки хотя оказался бывшим воспитателем нашего 2-го корпуса (Александр Федорович Остроградский), но он мне наотрез отказал в предоставлении места для моих коллекций.

Но зато высокочтимый академик Вас[илий] Вас[ильевич] Радлов¹, который устраивал на выставке совместный отдел из коллекций Этнографического музея Академии Наук, с удовольствием дал место для моего собрания.

По окончании выставки я разделю коллекции между музеями: Румянцевским (г. Янчук² просил очень дать им один костюм, т. к. у них нет ничего из Орловск[ой] губ[ернии]), музеем императора Александра III (вновь устраиваемом) и академическим музеем.

Я очень счастлив, что труды мои не пропали даром. Осенью сего 1902 г., производя до сумерек раскопки, все вечера, останавливаясь в крестьянских избах, я собирал этнографический материал. Записанные мною песни, поговорки, обряды, особенности местного говора переданы мною проф[ессору] Алексею Ивановичу Соболевскому.

Одновременно с этим письмом я посылаю Вам бандеролью снимок с одной [выставленной] мною группы; он вышел не очень удачным. Более удачные снимки с других групп будут воспроизведены в следующем № «Живописи [ого] обозрения», в 51-м или 52-м №№ «Нивы»³ и заграничном журнале.*

Также посылаю Вам 1 выпуск «Болховской старины». Напечатан он был в «Орловск[их] епарх[иальных] ведом[остях]». Текст писцовых книг прокорректирован мною. Но вступление мне для корректуры не прислали и даже редакторы составили почему-то без корректуры, так что в нём много опечаток.

3 раза в неделю я слушаю вечерние курсы в институте «братьев милосердия» при императорской Воен[но]-Медиц[инской] академии. Помимо интереса для пополнения общего образования, я давно стремился на эти курсы, т. к., проводя большую часть лета на раскопках среди крестьян, часто встречается потребность оказать первую помощь больным мужичкам, но чувствуешь себя бессильным в этом отношении.

Понемногу разбираю свою археологическую коллекцию, добытую раскопками минувшим летом и сдаю те вещи, которые мною выкопаны по открытым листам на землях казенных и общественных, в императорскую археологическую комиссию. Так как я производил раскопки на собственн[ые] средства, то на основании правил, высочайше утв[ержденных], я имею право выбрать музей и принести в дар по моему выбору. Я ходатайствовал о передаче вещей из 39 курганов: в созданный Вами, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, Екатеринославский музей, Ваше детище. Буду также счастлив, если моя коллекция каменного века будет принята в музей имени Поля⁴.

После нового года я приступлю к изданию подробно о раскопках на Кавказе.

В каталоге XII археологического съезда⁵ был намечен лишь перечень предметов, причём №№ курганов почему-то были выпущены.

На выставке в отделе издания «Нива» лежит чудный альбом с Вашим текстом «Из украинской старины»⁶. Каждый раз, когда я бываю на выставке костюмов, я не могу пройти мимо него, чтобы не полюбоваться им. Чудное вступление Ваше не выходит у меня из головы. Я прошу у Вас разрешения, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, посвятить Вам описание раскопок на Кавказе и перед текстом взять несколько фраз из этого Вашего описания.

Пользуюсь случаем, чтобы принести мою глубокую благодарность за дорогой для меня Ваш подарок, две чудные книги. Каждый день я ими зачитываюсь далеко за полночь.

Также приношу Вам мою глубокую благодарность за доброе ко мне отношение. Я чувствую себя очень счастливым с того дня, когда в Строгановском учил[ище] Вы изволили обещать мне дать возможность поработать под Вашим наблюдением и в таких чудных условиях.

А то было я совсем пал духом. Отказывая себе во всём уже 3 года, я собирал деньги для раскопок (работая непосильно, сдавая после заседаний отчёты в газеты, дабы они появились на следующий день, приезжая домой в 2—3 часа ночи, зарабатывая этим гроши). Проработав затем до 3-х месяцев, то под знойными лучами солнца, то под проливным дождём, без горячей пищи, я

* В рукописи нерозбірливо.

встретил затем не только не радушный приём, но какое-то неприязненное отношение в собратях по оружию — (т. е. археологи), главн[ым] обр[азом] Археолог[ическая] Комиссия.

Точно я виноват, что на гроши мои Господь Бог послал мне больше, чем им на щедро даруемые средства казны!!...

Шлю Вам, глубокоуважаемый профес[сор], мои пожелания здоровья и всего наилучшего. Прошу принять моё уверение в глубочайшем почтении и преданности.

[.....] Имею честь быть глубоко искренно [уважающий] Вас — недостойный нарежися, но как Вы изволили осчастливить назвать меня,—

Ваш сотрудник и ученик Всеволод Апухтин.

ДИМ, КП—68726/Арх.—11994.

№ 9

ЛИСТ В. Р. АПУХТИНА

6.04.1903 г.

Петербург — Москва — Никополь

**Ваше Превосходительство, Высокочтимый господин профессор
Дмитрий Иванович!**

Имею честь поздравить Вас с праздником светлого Христова Воскресенья и пожелать Вам доброго здоровья!

Всё это время я был очень занят. В ноябре по приезде из Москвы в С[анкт]-П[етербург] устройством этнографического отдела на 1 Международной выставке костюмов, а затем 25-летними юбилеями: сперва «Император[ского] общ[ества] любит[елей] древн[ерусской] письмен[ности]», а затем С[анкт]-П[етербургского] археолог[ического] инст[итута], сотрудничая в газетах и журнал[ах] («Истор[ическом] Вестн[ике]»¹, «Моск[овских] Вед[омостях]»² и почти во всех с[анкт]-п[етербургских] изданиях). С февраля же началась подготовка мною слушателей археолог[ического] института по палеографии. Уже несколько лет я готовлю к этому экзамену слушат[елей] инст[итута]. До этого 1902/1903 ак[адемического] года палеографию читал ак[адемик] Алексей Ив[анович] Соболевский и экзаменовал очень строго. Теперешний же проф[ессор] Вл[адимир] Ник[олаевич] Перетц³ ещё требовательней. В этом году я готовил 48 чел[овек] к экз[амену]. Переутомился, конечно, за это время страшно. С 11-го марта я, кроме службы, занят ещё разбором архива Гл[авного] упр[авления] неокл[адных] сбор[ов] и роз[ничной] продажи питей (дел II разр[яда], подлежащих уничтожению), так что тоже почти весь день работаю.

Работая таким образом, я отложил для летней своей поездки на раскопки 200 рублей. Императорская археолог[ическая] комиссия совершенно не под-

держивает, и вся сумма, отпускаемая на раскопки, распределяется между членами комиссии (Нико[лаем] Ив[ановичем] Веселовским⁴, графом, Формаковским⁵, А. А. Спициным⁶). Я рад очень, что меня поддержали эксперты 1 Международной выставки костюмов (главным образом академик Васильевич Радлов, А. И. Соболевский, Н. П. Кондаков⁷ и др.) нравственно, причём за мои этнографические экспонаты (великорусский отдел), присудили мне высшую награду — диплом на золотую медаль.

Вещи мои из прошлогодних раскопок находятся в Археологической комиссии, и я очень счастлив был бы передать их в основанный Вами Екатеринославский музей.

Если Вас не затруднит, глубокочтимый господин Профессор, то сообщите мне до каких пор Вы изволите пробывать в Москве. Отпуск я могу получить с половины мая.

Я глубоко счастлив был бы, если бы мог поработать под Вашим полезным очень для меня, как для начинающего археолога, наблюдением.

Я не смею думать о той высокой для меня чести, о которой Вы изволили говорить мне в Москве, а именно о раскопках под Вашим наблюдением больших курганов и на счёт панов-помещиков, для этого, конечно, найдутся более опытные археологи. Я был бы счастлив, если бы мог на свои сбереженья раскопать хотя небольшой могильничек с маленькими курганами по Вашему указанию.

С нетерпением жду Вашего ответа. Примите, глубокоуважаемый господин Профессор, моё уверение в глубочайшем почтении и преданности, с коими имею честь быть глубокоуважающий Вас Ваш бывший ученик (2-го кадетского корпуса).

Всеволод Апухтин.

Лета ачг-го году, м[е]с[я]ца апр[еля], 6 дня.

СПб. Зимин пер. д. № 4. кв. 40.

ДИМ, КП—68727/Арх—11995.

№ 10

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА

12.04.1905 р.

Верхній Салтов Харківської губ.—

Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам фотографический снимок с моделей построек Екатеринославской губ[ернии]. Модели эти приготовлены мною в Салтове мастером под моим наблюдением и руководством и будут доставлены в губернскую земскую управу для этнографической выставки перед отъездом моим в Екатеринослав для продолжения начатой работы этнографического отдела археологической выставки¹. Кроме того, я дома готовлю подробный доклад из этнографической экскурсии

по губернии, который М. В. Родзянко² обещал поместить в «Вестнике Екат[е-
ринославского] земства».

Не известно ли Вам, когда именно предполагается назначить съезд? Я в начале мая освобождаюсь от своих служебных занятий и предполагаю с женой приехать немедленно в Екатеринослав, как обещал Вам и управе.

Меня очень беспокоит, в каком виде находится этнографический материал, собранный мною в прошлом году? Уложены ли костюмы, сохранены ли в должном виде и где теперь помещаются? Окончено ли новое здание для музея, если нет, то когда предполагаете его окончание?

Когда Вы думаете приступить к устройству выставки и необходимо ли мне поспешить приехать для этого в Екатеринослав, а то меня просит Археологическая комиссия уделить некоторое время ей на производство раскопок в Донской области. Можно ли мне уделить с неделю на это? Или же поспешить к Вам?

Как Ваши успехи по собиранию старины, что интересного добыли? Пожалуйста, не откажите о всем меня уведомить, буду премного Вам благодарен. Не откажите также уведомить М. В. Родзянко, что модели мною приготовлены и будут доставлены перед моим приездом, а пока позвольте пожелать Вам всего лучшего.

Кланяется Вам супруга моя Елена Родионовна. С уважением и преданностью к Вам.

Вас. Бабенко.

1905 г. 12 апреля.

Адрес: Рубежанское почт[овое] отд[еление], Волчанского у[езда], Харьковской губ[ернии], учителю Верхне-Салтовского училища М[инистерства] Н[а-
родного] П[росвещения].

ДИМ, КП—68233/Арх—11777.

№ 11

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА

1.03.1906 г.

*Вовчанський пов. Харківської губ.—
Катеринослав*

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович

Не получая долго от Вас вестей, я уже подумывал, не покинули ли Вы своего музея? Как вдруг получаю из Москвы от художника П. И. Порубаева письмо, в котором он, между прочим, упоминает и о Вас. Пишет, что Вы по-прежнему продолжаете пополнять свой музей и даже получили полную коллекцию Поля¹. От души радуюсь Вашему успеху и печалюсь о том, что до сих пор имеете неприятности через своего помощника², который по-прежнему, как

сообщил мне художник, занимается своим излюбленным делом умаливать и затмевать Вашу деятельность, чему, конечно, никто не верит, зная Ваши заслуги по археологии и все Ваши труды по устройству музея. Читал я в газетах, что и Курилова³ теперь нет уже в Екатеринославе, следовательно Вам теперь там покойнее. И слава Богу!

Теперь к Вам моя просьба. В музее осталось 300 экземпляров моих трудов по этнографии «Очерк народн[ого] быта Екатеринославского края». За издание это я ничего не получил. М. В. Родзянко⁴ вместо этого отдал все оставшиеся после съезда мои книги. Часть я взял с собой, а 300 оставил в музее для продажи, о чём просил служителей и заведующего. Не знаю — продаются ли эти книги и выставлены ли они в музее для продажи. Кроме того, попрошу Вас, Дмитрий Иванович, не откажите, пожалуйста, послать служителя в магазин (книжн[ый]) Алексеева и другие по несколько десятков для той же цели на комиссию. Вырученные деньги, когда соберутся, не откажите прислать мне. Цену можно уменьшить до 1 руб[ля] за экзempl[яр]. Для учащихся и учащихся можно делать скидку 20%. За всё буду весьма признателен. Из выручки же можно поместить объявление в газетах о продаже этих изданий.

Если Вам понадобится летом в чём помощник, я к Вашим услугам. Могу приехать в Екатеринослав. Пишите новости о музее, Екатеринославе и Ваших работах.

С истинным уважением и преданностью к Вам

В. Бабенко

ДИМ, КП—68229/Арх—11773.

№ 12

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА

25.02.1907 г.

Верхній Салтов Харківської губ.—

Екатеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Мною получено от нового хранителя Музея¹ письмо, в котором он просит возвратить в музей фотографический аппарат, взятый будто бы мною у прежнего хранителя².

Между тем никакого аппарата у хран[ителя] Скриленко я не брал. Аппарат, приобретенный мною для этнографической экскурсии, по окончании последней уже во время устройства выставки³ был мною оставлен в музее и находился в той комнате, где до выставки занимался хранитель. Земский аппарат оставлен был мною в земстве и у меня ничего не осталось ни музейского, ни земского при

отъезде из Екатеринослава. Пожалуйста, благоволите об этом выяснить у нового хранителя.

Примите уверение в искреннем уважении и преданности.

В. Бабенко

ДИМ, КП—68228/Арх—11772.

№ 13

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА.— М. Г. СЛАСТЬОНУ

10.07.1909 г.

Верхний Салтов — Екатеринослав

Милостивый государь Николай Георгиевич!

Простите, что так долго не отвечал на Ваше письмо, которое получено мною было по возвращении из этнографической экскурсии по Харьковской и Екатеринославской губернии по поручению Русского музея императора Александра III.

1. Аппарата, стоящего 220 руб., от музея А. Н. Поля я совсем не получал.

2. У меня был 1 аппарат екатериносл[авского] губ[ернского] земства, возвращённый мною по принадлежности, и другой, купленный мною из ассигнованных мне средств за 100 рубл[ей]. Последний был оставлен мною ещё до начала археологическ[ого] съезда в музее¹.

3. Что же касается удостоверения г[оспо]жи Скриленко, что мною аппарат (последний) не был возвращён, то я думаю, что не только аппарат, но, вероятно, и другое что могло исчезнуть в то время, когда музей покидался сторожами и хранителем, а зачастую и не запирался. Как исключение состав[лял] один бывший служитель Гавриил, но последний, в силу домашних обстоятельств, рано-вечером всегда уходил домой. В музее же оставались далеко сомнительные лица, прислуживавшие больше г[оспо]же Скриленко, чем в музее.

Вообще в то время, пред устройством выставки и до этого, замечался в музее беспорядок; напр[имер], неизвестно, куда исчезло собр[ание] моих снимков в готовом виде числ[ом] до 200, ценою рубл[ей] в 50, исчезла материя, купленная для драпировки, продавались отобранные в музее билеты по несколько раз, что я замечал совершенно случайно; кому же шёл из этой выручки доход, я не знаю. Обо всех этих беспорядках я тогда же предупреждал Дмитрия Ивановича, следовательно, за все, что происходило при Вашем предшественнике, Вы не должны отвечать. Точно также оставленный мною в музее аппарат и потом неизвестно куда исчезнувший из музея не должен числиться за мною. Кроме аппарата, мною оставлено в музее 300 экзempl[яров] моих книжек «Этнограф[ический] очерк народн[ого] быта Екатериносл[авского] края» для продажи. Не знаю, продавались ли они или нет? Если мало продавались, то, пожалуйста, назначьте скидку в 1 рубль и не откажите предложить их по 50 коп[еек] за экземпляр.

В интересах расширения Вашего музея могу предложить Вам сделать собрание этнографических предметов, недостающих в Вашем музее, при совершении мною настоящим летом этнографической экскурсии по Екатеринослав[ской] губернии от петербургского музея Александра III, если с Вашей стороны последует на то согласие. Возобновление исчезнувших в музее снимков в виде альбома или отдельных карточек могу тоже исполнить из запасных отпечатков с возвращением их стоимости материала, если бы Вы пожелали.

В заключение, ещё раз повторяю, что аппарата, стоящего 220 руб[лей], от музея на руки я никакого не получал, а купленный мною за 100 руб[лей] из выданных мне средств, оставлен был мною в музее и при моём отъезде находился в той комнате, где раньше до этого помещался хранитель музея.

Примите уверение в искреннем уважении и преданности.

В. Бабенко

—Низкий поклон передайте— Дмитрию Ивановичу.

ДИМ, КП—68230/Арх—11774.

№ 14

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА

5.11.1927 р.

Вовча — Дніпропетровськ

Дорогой и добрейший Дмитрий Иванович!

С большим наслаждением прочёл Ваше любезное письмо и очень обрадовался, что Вы не забываете о моём существовании.

С большим удовольствием принимаю на себя труд по собиранию просимых Вами украинских слов для Вашего лексикона¹. Как только соберу, немедленно пришлю Вам.

Очень рад был бы повидаться с Вами и надеюсь в недалёком будущем это осуществить. Если бы Вы пожелали видеть наш музей и салтовские раскопки, то очень прошу Вас посетить наши края и музей, чем бы оказали нам великую честь, как известный украинский учёный. Если же Вы желаете, чтобы я прибыл к Вам, то только укажите, когда удобнее посетить Вас, и я прибуду к Вам [в] Днепропетровск, где мы можем лично сговориться о моём участии в Вашей экспедиции на пороги², куда я согласен поехать с большим интересом — взглянуть на них в последний раз и полюбоваться Днепростроем.

Большую окажите мне честь Вашим приглашением участвовать в этой научной экспедиции. Я уже знаю из газет, что главное руководство раскопками и

— *В ркп підкреслено.*

исследованиями на Днепрострое поручено Вам. Очень прошу Вас, дорогой Дмитрий Иванович, не отказать сообщить подробно, чем могу я Вам [быть] полезен в этой экспедиции, какие будут Ваши поручения, на какое время Вы рассчитываете производство научных изысканий?

В прошлом году я производил в Салтове раскопки на средства Харьк[овско-го] окрисполкома и Всеукраинского соцмузея им. Артёма, на что отпущено было 1,1/2 тысячи руб. Открыто было до 30 катакомб, а в этом году я заканчивал прошлогодние раскопки и открыл ещё 6 катакомб. Материал поступил в Волчанский музей и в Соцмузей в Харькове, где мною организован отдел Салтовской культуры, а также издана новая моя статья под заглавием «Розповсюдження стародавньої Салтовської та схожих на неї культур в межах Східньої Європи (Україна, Південь РСРР та Північний Кавказ)», яку я Вам могу выслать.

Напишите новости о Вашем музее, о Днепропетровске, и как Вы в нём поживаете.

В день моего юбилея постановлено ходатайствовать о назначении мне персональной пенсии, о присвоении музею им[ени] его организатора и звания директора музея, а также помещён в музей худож[ественный] портрет организатора с надписью от окрисполкома и адреса от райв[икон]к[ому], учительства и золотые часы с надписью. А Вас душевно благодарю за поздравительную любезную телеграмму, которая вместе с другими была торжественно прочитана на юбилейном торжестве в партклубе.

В заключение глубоко извиняюсь, что пишу не на украинской, а на російской мові, так как по російські пишу быстрее по старой привычке.

Искренно уважающий и преданный Вам

Бабенко.

ДИМ, КП—68226/Арх—11770.

№ 15

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА

6.03.1929 р.

м. Вовча — Днепропетровск

До Голови науково-дослідної археологічної експедиції на Дніпрельбуді акад[еміка] Яворницького Д. Ів.

Шановний Дмитрій Іванович!

На Ваше запитання від 20.02.29 р. за № 33 повідомляю Вас, що я з великою охотою згожуюсь на Ваше запрошення прийняти участь в роботах Вашої наукової

експедиції по дослідженню з археологічного боку Дніпрельбуду та порожистої частини Дніпра.

Працювати я зможу улітку поки що на протязі 1—2 місяців, а надалі з дозволу Укрнауки НКО¹ й більше.

Ласкаво Вас прошу повідомити мене, коли саме розпочнеться робота експедиції, куди мені їхати, чи до Дніпропетровську, чи на Дніпрельбуд і як саме? Де саме буде квартира, чи буде платня на проїзд туди й назад? Що необхідно з собою брати та чи потрібний буде фотограф[ічний] апарат для фотографірування?

*З великою пошаною директор
Вовчанського окрмузею
Бабенко.*

ДИМ, КП—68234/Арх—11778.

№ 16

ЛИСТ В. О. БАБЕНКА

10.04.1930 р.
м. Вовча — Дніпропетровськ

Вельмишановний Митро Іванович!

Привітаючи Вас з почесним званням академіка¹, звертаюсь до Вас з великим проханням — чи не знайдете Ви можливості дати мені роботу по моїй спеціальності у Вашому музеї, чи по провадженню археологічних дослідів та розкопів на Дніпропетровщині у літку цього року?

Я повинен оставити роботу у своєму музеї по за те, що у останні часи провадиться його реорганізація на краєзнавчий с[ільсько]-г[осподарський] музей з колективізацією нашого району, чому головні його відділи або зовсім скасуються, або скорочуються. Я, як не спеціаліст по с[ільському] г[осподарству], не зможу керувати цією роботою. Вам же відомо, що я можу бути потрібним до роботи у соціально-побутовому відділі, або у відділі культів та антірелігійнім, а також по археологічним дослідам та розкопам.

Дорогий Митро Іванович, як що Ви знайдете можливість призначити мене на роботу до Вашого музею, то я дуже буду радий працювати під Вашим керівництвом. У таких разі напишіть мені повідомлення про роботу, яку Ви мені призначите й на яких умовах. Я читав, що у Вас будується нове велике помешкання для музею, чи то буде новий самостійний музей, чи пересунеться туди старий музей, у якій роботі теж я зможу працювати.

Ще раз з великою пошаною привітаю Вас з великим званням ученого,

Бажаю Вам ще довгі часи працювати на науковій великій ниві, ясношановний
Митро Іванович,

Вам відомий Бабенко.

Р. С. Я маю бути членом секції Н[ауково] Р[обітничої] «Робос» та Героєм
Праці.

ДІМ, КП—68204/Арх—11748.

№ 17

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ

21.02.1890 р.

Харків — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Извините, пожалуйста, за мою неаккуратность. Масса различных обяза-
тельных спешных работ, пребывание в течение целого месяца среди сутолоки
Московского археологического съезда, наконец, лёгкая болезнь после съезда,
быть может, до некоторой степени оправдают меня.

Тепер спешу сообщить Вам следующее в ответ на Ваши запросы.

За разрешением о напечатании статьи покойного М. Н. Петрова¹ следует
обратиться к опекуну его малолетней дочери г[осподину] ректору Харьковского
университета профессору Ивану Петровичу Щелкову². В бумагах покойного,
как это сообщил мне Владислав Петрович Бузескул³, сохранились ещё черновые
заметки на учебные министерские планы по истории, но они, по его мнению, не
могут теперь появиться в печати.

Что же касается предложения, сделанного через Вас лично мне уважаемым
г[осподином] Гуревичем⁴, то я, к сожалению, по отсутствию свободного вре-
мени, принять его не могу. Прошу передать благодарность г[осподину] Гуревичу
и обещание в будущем (времени не определяю) доставить для его журнала
статью «О необходимости чтения студентам историко-филологического факуль-
тета специального курса по методике истории».

Позвольте поблагодарить и Вас, Дмитрий Иванович, за присылку полемиче-
ской статьи против г[осподина] Линниченка⁵. Могу сообщить Вам, что этого
господина, пристроившегося в качестве приват-доцента при Московском универ-
ситете, раскусили хорошо и в Москве — некоторые профессора (Н. А. Попов
и др.) вовсе закрыли перед ним свои двери. А между тем ему бы кажется, легко
можно было ужиться со всеми, так как он человек безпринципный. Но таков уж,
очевидно, антисоциальный характер у этого человека.

Остаюсь с уважением Дм. Багалей.

ДІМ, КП—70254/Арх—12839.

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ ТА Є. К. РЕДІНА

14.05.1901 р.
Харків — Москва

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Предварительный комитет по устройству XII археологического съезда, озабоченный устройством археологических выставок при съезде и этнографической в отношении к району, подлежащему исследованию XII археологического съезда, т. е. к губерниям — Харьковской, Курской, Полтавской, Воронежской, Черниговской, Екатеринославской, Таврической, областям Кубанской и Войска Донского, обращается к Вам с покорнейшей просьбой — принять на себя организацию собрания для этих выставок предметов этнографической старины. В настоящее время Предварительный комитет покорнейше просит Вас сообщить ему список тех лиц и учреждений, у которых имеются предметы этой старины. Комитет в ближайшем же времени, заблаговременно, должен будет войти с ними в переписку, для обеспечения согласия их на доставление предметов из их коллекций на археологические выставки при съезде.

*Председатель пр[офессор] Д. Багалей**Секретарь приват-доцент Е. Редина¹.*

ДИМ, КП—71745/Арх—13681.

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ ТА Є. К. РЕДІНА

25.04.1902 р.
Харків — Москва

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

В своё время — в ответ на просьбу Комитета¹ — Вы были так любезны — сообщили список лиц, у которых можно было бы просить предметы древностей для выставок при съезде. Комитет тогда же обратился к ним и получил ответы лишь от некоторых. В настоящее время Комитет, приступив к устройству выставок и к составлению для них каталогов, вновь обратится к тем же лицам. Но для того, что бы просьба Комитета была удовлетворена, он покорнейше просит Вас так же лично от себя написать с просьбой — помочь ему в исполне-

нии его задачи — следующим лицам: Г. П. Алексееву², А. Н. Синельникову³, Я. П. Новицкому⁴, Н. Н. Комстадиусу⁵, М. И. Миклашевскому⁶, Г. Л. Скадовскому⁷, А. Г. Сластионову⁸, В. Л. Перовскому⁹, П. М. Сочинскому¹⁰.

Комитет покорнейше просит Вас также ходатайствовать пред Екатеринославским областным музеем о присылке им пожертвванной Вами ему собственной коллекции запорожских древностей. Если у Вас имеется ещё коллекция, то со- благоволите и её прислать: упаковка и доставка вещей будут приняты на счёт Комитета.

С истинным уважением

Председатель проф[ессор] Дм. Багaley.

Секретарь проф[ессор] Е. Редин.

ДИМ, КП—70260/Арх—12845.

№ 20

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ

11.04.1912 р.

Петербург — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Комиссия по устройству настоящей выставки¹, по моему предложению, должна была обратиться с просьбой в Ваш музей о присылке запорожских, малороссийских предметов его (бытовых, церковных, портретов и т. п.) эпохи Елизаветы для особого Малороссийского отдела Выставки. Очень прошу Вас об этом и я, хотя Выставка открывается 14-го, но она будет постепенно пополняться — и предметы Вашего музея особенно ценны. Адресовать багаж или почтовую посылку нужно в Петербург, Академии Наук, непременно секретарю Сергею Фёдоровичу Ольденбургу² и *—выслать немедленно—*; вещи войдут в дополнение к Каталогу, который печатается.

*С истинным уважением, член Комиссии,
заведующий XII отделом Дм. Багaley.*

Расходы по пересылке возьмёт на себя Комиссия.
Петербург, Вознес[енский] просп[ект], дом № 22, кв. № 7.

ДИМ, КП—70255/Арх—12840.

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ

20.03.1922 р.

Харків — Катеринослав

Шановний Дмитро Іванович!

1) Одержав Ваші обрахунки — штати для Катеринославського архіву. Поки що коротко повідомляю Вас, що штати вже затверджені *—загальні—* для усіх губархів[ів] на Україні, в тому числі і для Катеринославського губарха і історичного архіву. Вам незабаром будуть переведені гроші на 3 місяці починаючи з березня, але вони значно менші, ніж по Вашому проекту і тут нічого подіяти не можливо — обрізали нас *—тричі—*, все зменьшуючи штати.

2) Запрошую Вас бути *—експертом—* при Харківській Комісії по вивченню тих культурних цінностей, які Україна повинна буде по Рижській умові¹ повернути Польщі. Для нас, українців, це діло великого нац[іонального] значіння — і тому й Ви допоможіть Комісії під моїм головуванням. Запрошує Вас Комісія по згоді з Гр[игором] Фед[оровичем] Гринько[м]². Ви візьміть усю цю справу по Катеринославу й на Катеринославщині. Треба буде *—перш—* за все зробити *—загальний—* огляд, чи не буде в межах Катеринославщини чого з архівних документів, музейних річей і книжок, що по § 11-му Рижської умови треба з України повернути до Польщі.

А потім, коли Польща пред'явить свої вимоги що до окремих річей, треба буде Ваших висновків в одстоюванню цих річей. Але це згодом, коли будуть вимоги, а зараз складіть загальний огляд для Харк[івської] Ком[ісії], власне для мене, роблячи це зовсім *—довірно—*. Надсилаю Вам для цього Рижську умову і інструкцію до неї. За свою працю Ви одержите від Комісії платню відповідну («за сдельную работу») в межах нашого обрахунка. Експерти будуть по усіх містах України. Зноситись Ви будете безпосередньо зі мною (на Наркомос: Епархіальна, 29, в нау[ковий] комітет, акад. Д. І. Багалію).

3). По соц[іальному] забезпеченню згідно Декрета Ви одержите додаткову платню од Комітета допомоги вченим Укр[аїни].

Щирий товариський привіт Дм. Багалій.

20.III.1922 р.

ДИМ, КП—70257/Арх—12842.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ

25.09.1923 р.

*Харків — Катеринослав***Дорогий Дмитро Івановичу!**

Подбаю, щоб Вас восени, як Ви бажаєте, одправити на якісь теплі води. Дуже дякуємо Вас і Ваших співробітників за налагоджену Вами справу гурбарха¹.

Розузнаю про доповнююче акад[емічне] забезпечення для Вас, яке тепер значно виростає.

Здоровля й сил для Вашої невсипущої наукової праці.

Прихильний до Вас Д. Багалій.

ДІМ, КП—70256/Арх—12841.

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ

27.03.1928 р.

*Київ — Дніпропетровськ***Високоповажний Дмитре Івановичу!**

Щира й сердечна дяка Вам за те, що вшанували мене, приславши свою статтю до «Юбілейного збірника»¹. Завдяки прихильності моїх товаришів на полі науки, друзів, добрих знайомих і учнів, вийшло між люди шестеро томів юбілейних збірників; троє з них видала Українська Академія Наук, а троє — Науково-Дослідча Катедра історії Української Культури. У своїй цілокупності, на загальну думку, становлять вони незаперечимий внесок у науку.

Акад[емік] Дм. Багалій.

ДІМ, КП—70258/Арх—12843.

ЛИСТ Д. І. БАГАЛІЯ

1.07.1929 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Од чистого серця поздоровляю Вас з *—одноголосним—* вибором на академіка¹. Щасливий, що в усіх перепетіях цієї справи Вас підтримував і що вона закінчилась так добре.

I.VII.1929 р. Київ.

Vivat наш новий академік, Батько Запорозької історії!

З великою пошаною щирий друг Дм. Багалій.

ДИМ, КП—70259/Арх—12844.

ЛИСТ М. М. БАКАЯ

29.04.1887 р.

Харків — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

В бытность Вашу в Харькове, мне удалось познакомиться с Вами при посредстве Д. И. Багалея¹. Это, хотя и кратковременное знакомство, даёт возможность мне обратиться к Вам теперь с просьбой.

Окончил я в прошлом году историко-филологический факультет. Весь этот год провёл ещё в Харькове, посвятив его занятиям: за это время я успел написать сочинение: «Вольные суды, их история, организация и деятельность», удостоенное советом юридического факультета золотой медали; а теперь оканчиваю кандидатскую работу: «О заселении Левобережной Украины в XVI и XVII в.» В будущем хотелось бы продолжать своё образование, пополнить пробелы и заняться, главным образом, изучением археологии, конечно, одной из многих её ветвей. Я решился поступить в Археологический институт, но так как поступление моё зависит от назначения мне Археологическим институтом стипендии, то поэтому я утруждаю Вас просьбой, предполагая, что Вы имеете общение с начальством института или преподавателями, чтобы узнать: можно ли подать

— В ркп підкреслено.

мне прошение о зачислении меня в слушатели-стипендиаты Института и могу ли я надеяться на благоприятный исход?

Не откажите также сообщить: можно ли получить в Петербурге хотя частные уроки рублей на 30 в месяц, при рекомендациях? Вообще, посоветуйте — как лучше поступить в данном случае? Желание сделаться слушателем Института большое; и от исхода этого вопроса зависит моё будущее.

Будьте так добры, не откажите ответом и, если возможно, окажите содействие.

Остаюсь истинно уважающий Вас Н. Бакай.

Адрес: Харьков, Примьеровская ул., д. № 13. Николаю Никитичу Бакаю.

ДІМ, КП—69394/Арх—12399.

№ 26

ЛИСТ С. Г. БАРАН-БУТОВИЧА

21.05.1928 р.

Чернігів — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитріє Івановичу!

Сергій Свіридович Гамченко¹, раніш через П. І. Смолічева², а потім особисто, під час моєї подорожі до Києва, повідомив, що ВУАК³, добіраючи за Вашою згодою й вказівками, вчасників Експедиції по дослідженню території Дніпрельстана, заніс і мене до списків, як керівника невеличкої групи по розшукам та розвідкам. Це, правда, не погоджувалося з планом моєї особистої праці на літо 1928 р., але я дав принципову згоду, аби мене викликали не раніш 1-го серпня, і у випадкові що буде в цьому велика необхідність. Я хотів приїхати до Дніпропетровська, щоб заздалегідь остаточно з Вами з'ясувати цю справу, але службові обов'язки не дали мені цієї можливості до останнього часу.

В сучасний момент я мушу повідомити Вас, шановний Дмитріє Івановичу, що, на превеликий для мене жаль, — я не зможу взяти участь в роботах на Дніпрельстані з цілої низки важливих причин. Зовсім несподівано значно збільшилася у мене праця по ІНО⁴ (розгляд дипломових робіт, звіти за стаж тощо); крім того, по Музею⁵ теж необхідно перевести досить складну та відповідальну роботу: а саме головне — конче потрібно продовжити археологічні розшуки на Чернігівщині, — а саме дослідження передісторичної доби, — працю для мене надзвичайно цікаву, що я розпочав в минулі роки.

Гадаю, що наукових робітників бажаних працювати по дослідженню Дніпрельстана, а особливо більш-менш відомих Вам, молодших та більш енергійних, набереться досить, і моє відмовлення буде для Вас тільки прийнятним.

З великою до Вас пошаною С. Баран-Бутович.

ДІМ, КП—69352/Арх—12357.

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

20.05.1919 р.

Харків — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спасибо, что сообщили о книгах, данных мною Ивану Максимовичу¹. Очевидно и другие книги, которых Вы не видели, находятся там же в музее, среди книг в подвале.

Меня очень беспокоит судьба Ивана Максимовича. Он мой товарищ по университету и друг. Не устроился ли он в Каменец-Подольском университете? А м[ожет] б[ыть] уехал в Галицию, откуда никаких известий пока получить нельзя. Мне кажется, следовало бы послать телеграмму в Каменец и осведомиться, там ли Ив[ан] Макс[имович].

Если выяснится, что Иван Максимович не вернётся в Екатеринослав, я позволил бы себе предложить свои услуги в качестве ассистента при Вашей кафедре. Обо мне могут дать в этом смысле рекомендации академик Д. И. Багалей², проф[ессор] В. И. Савва³ и др[угие]. Моё имя известно в некоторой степени в украинской науке. Я имею большую печатную работу, написанную на основании архивных данных: «Крестьяне в Левобережной Украине в XVII—XVIII ст.» (Харьков, 1905) и целый ряд статей: 1) «Выборы сотника в м. Носовке»; 2) «Заметки по истории украинских финансов»; 3) «Комиссия экономики»; 4) «К вопросу об [упрях]»; 5) «Исторический очерк Харьковской губ[ернии]»; 6) «Генеральное следствие о маетностях Миргородского полка» и др.

Я запоздал с магистерским экзаменом, хотел выдержать его в текущем году, но сейчас это невозможно. Лекции могу читать на русском и украинском языках. Опыт в этом имею, т. к. не раз читал на курсах украиноведения и вёл в течение этой зимы практические занятия по истории Украины в Полтавском историко-филологическом факультете.

Конечно, я согласился бы занять эту должность только тогда, когда выяснится, что Иван Макс[имович] не возвратится в Екат[ериносла]в, устроившись в другом месте.

Желательно знать, какое жалованье получают ассистенты и можно ли надеяться на добавочное и в каком размере?

Когда А. М. Ладыженский будет уезжать в Харьков, пожалуйста, передайте через него «Памятники Киев[ской] Ком[иссии]»⁴.

Всего хорошего.

ДИМ, КП—69351/Арх—12356.

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

25.12.1920 р.

Харків — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

На жаль не можу прийняти Вашої ласкавої пропозиції, позаяк у Харкові крім посади в бібліотеці і архіві, я маю ще посаду в Вукописі¹, заробляю усього до 50.000 крб. і ледве-ледве вистачає цих грошей на життя. Проїстнувати в Катеринославі, маючи одну посаду асистента, звичайно, не можна. Сподіватися ж, що і в Катеринославі знайду ще посаду, я не маю поки що підвалин. Ось які причини примушують мене відмовитись від Вашої пропозиції — хоч мені і хотілося б покинути Харків, тим більш, що я поніс недавно велику і тяжку для мене втрату: вмерла моя мати і я лишився один на сім світі без рідних і близьких.

Чи чули що-небудь про Івана Максимовича Прохоренка?^{1а} Де він дівся? І тут в Харкові його родина не має про нього ніяких відомостей.

Там у Вас — в музеї Поля — лежать книжки із бібліотеки нашого університету, які в свій час він взяв для студювання. Звичайно пересилати їх при сучасних умовах [...] * неможливо.

Чи існує у Вас губ[ернський] комітет охорони пам'ят[ок] старов[ини] і мистецтва. У Харкові засновавсь Всеукр. Ком. (ВУКМИС)² і председатель архівного відділу Д. І. Багалій³, його заступником — я. Горе в тім, що ми нічого не знаємо про те, що діється в провінції, як стоїть там архівна справа.

Дуже дякую Вам за пам'ять, при кращих обставинах може і зустрінімось в Катеринославі на полі спільної праці. [...] *

В. Барвінський.

Харків, 25 грудня 1920 р.

ДІМ, КП—69347/Арх—12352.

* *Нерозбірливо.*

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

15.08.1922 р.

Харків — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

Щиро дякую Вам за те, що прислали Ваші книжки. Будьте ласкаві прислати рахунок на ім'я Центральної научно-учебної бібліотеки на словник¹. Що торкається брошури про козаків, то я лишаю у себе. Гроші зараз вишлемо, як одержимо рахунок.

Як у Вас в Катеринославі? В Харкові дуже тяжко жити, а особливо на наших гроші. З науково-дослід[ної] катедри нічого не виходить, та і не можна робити, коли платять 5710 в місяць.

Хочу побувати в Катеринославі, там треба забрати з собою книжки, які лишилися в музеї Поля, куди завіз їх Ів[ан] Мак[симович] Прохоренко. Про нього досі нема ніяких чуток.

Всього кращого Ваш В. Барвінський.

Харків, 15 серпня 1922 р.

ДІМ, КП—69345/Арх—12350.

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

[1923] р.

Харків — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

Доручаю Вашій увазі подателя сього листа Лемира Вікторовича Мироненка. Він дуже хоче оглянути музей Поля під Вашим проводом.

Ви обрані членом науково-досліджуючої катедри по історії України у Харкові, та мабуть Ви вже завідуєте такою же катедрою в Катеринославі¹. Та взагалі чи вийде щось з цих катедр, бо грошей досі ще не платили і не давали ні одежі, ні чобіт, ні особливого пайка, що було обіцяно. Для того, щоб провадити наукову працю, треба було забезпечити тим, чого звичайно, немає. А поки що доводиться цілий день бігати по різних установах, де маєш посаду,— все ж

таки не одержуєш і мільйона, між тим як в конторських установах мільйон і більше звичайна платня.

Ви, не дивлячись на тяжкі обставини, продовжуєте свої наукові студії і усьому приходиться дивуватись. Мені дуже хотілося б мати Ваш *—український словник—*² та видану ще до війни Вашу повість³. Здається, Ви видали щось і по історії Запоріжжя? Напишіть, як набути ці книжки, куди вислати гроші?

Бажано було б придбати їх і для книгозбірні університету. Всього кращого. Дай Вам, Боже, здоров'я та сил в наші тяжкі часи.

Ваш В. Барвінський.

Адреса: Харків. Бібліотека університета. В. А. Барвинському.

ДІМ, КП—69349/Арх—12354.

№ 31

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

12.05.1924 р.

Харків — Катеринослав

Високошановний Дмитро Іванович!

Не відмовте, будь ласка, у такому моєму проханню. Здається у 1918 р. вийшла у Катер[иносла]ві брошура — покажчик літератури до Катеринославщини¹. Я забув прізвище автора цієї книжки, а вона мені дуже потрібна, позаяк я зараз працюю над складанням бібліографії до історії України XVIII та XIX ст.

Тому прошу Вас, як можна, надіслати мені цю книжку на адресу Укр-центрархіву, зазначивши, скільки вона коштує, гроші я зараз же поверну з подякою.

Хотів де про що побалакати з Вами, але це лишаю на той випадок, коли буду у Катеринославі...

Усього кращого Ваш В. Барвінський.

ДІМ, КП—69339/Арх—12344.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

15.07.1926 р.

Гурзуф — Катеринослав

Дорогий Дмитро Івановичу!

Я вже з 21 червня проживаю в Гурзуфі в буд[инку] відпочинку вчених. Термін вже в початку наступного тижня закінчується й треба вертати до Харкова. Але рад що до 26 я маю в своєму розпорядженні вільний час, пробуду днів з 2 в Севастополі, подивлюся на херсонські * розкопки, а потім хочу теж на 2 дні заїхати до Катеринослава, побачитися з Вами. На пороги мабуть не вдається поїхати, бо треба-ж скласти компанію на човен, в усякому разі хочу подивитися хоч на Кодак¹.

Своїм перебуванням у Криму я дуже, задоволений: відпочив від тривог харківського життя й почуваю певне поліпшення в своїй нервовій системі. Я, правду кажучи, не можу зараз без жаху згадати Харкова, особливо своєї вулиці, двору й т. п.

Також нема нічого радісного й на службі з її численними неприємностями. Тишу себе надією, що може пощастить мені в серпні поїхати на місяць до Москви для праці в б[увшому] архіві Мін[істерства] Юст[иції]. Може вдасться одержати зі служби відпуск, звичайно, без утримання й поїхати на свої кошти, бо НКОС² не дає тепер грошей на командировки з гуманітарною метою.

Наші харків'яни, їдучи на пороги, були у Вас і розказували мені, як вони Вам вдячні за Ваші поради [та] взагалі за бесіду з Вами. Ось і я хочу почути Ваші оповідання й побачитися з Вами.

Передайте щирий привіт Вашій дружині. Всього найкращого.

Ваш В. Барвінський.

ДІМ, КП—69348/Арх—12353.

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

29.07.1926 р.

Харків — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Івановичу!

Приїхав у Харків і почалося старе, так відоме. Увесь час я мріяв про подорож до Москви, де хотів попрощувати в Ар[хіві] М[іністерства] Ю[стиції];

* Треба: «херсонські».

при сім їхати хотів я на свої кошти, бо Н[ар]-К[ом]прос не дає, як і слід було чекати, ані одного гроша. З Центрархіву я хотів одержати відпуск без утримання й мені раніш обіцяли, а тепер не пускають в серпні, посилаючись на те, що де-кілька службовців у відпуску і т. д. Мені же, коли їхати, так іменню тепер, бо в серпні я матиму в Москві безплатне помешкання, а в вересні його вже не буде, а це в Москві головне, бо на свої гроші прожити там тижнів з 3 я не зможу.

Ось і не знаю що робити. Прикро мені, що псують всі мої плани, що я плекав протягом цілого року.

Коли їхатимете на пороги й про це буде відомо за де-кілька днів, сповістить мене, може й я візьму участь, на таку адресу: Харків, Сидельниковский, № 14.

Коли на мое ім'я [чи] на Ваше, але з передачею мені прийшов лист, будьте ласкаві: переадресуйте його мені на адресу: Укрцентрархів.

Ось такі мої пригоди: був вже певний в тім, що поїду в серпні до Москви, а на ділі не вийшло.

Всього найкращого. Бажаю Вам здоров'я. Привітання Сераф[имі] Дмитр[ів-ні].

Ваш В. Барвінський.

ДІМ, КП—69346/Арх—12351. ~

№ 34

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

9.07.1927 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Петербург. 9 липня 1927 р.

Дорогий Дмитро Івановичу!

Давно, дуже давно не маю від і про Вас ніяких звісток, а дуже потрібно й бажається їх мати. І ось що мене турбує — по весні — вже не пам'ятаю газразд, коли саме — загинув лист на мое ім'я. Він прийшов в [Харків], коли де-кілька днів не був на службі, і його передали через [....]*, а той його загубив і довідався я про це не скоро і казали мені, що цей лист був ніби-то з Катеринослава. Правда, я міг одержати від однієї особи, що була там проїздом, але вже довідався, що вона не писала. Тому, прохаю Вас напишіть, чи посила-ли Ви листа і, як що Вам потрібно, я зроблю з [....]*

Я вже більш місяця як виїхав із Харкова, жив увесь цей час у Москві,

* *Нерозбірливо.*

де працював в Архіві Мін[істерства] Юстиції (тепер зветься Древлехранилище), збираючи матеріали для своєї теми — історії центральних установ XVIII ст. на Гетьманщині. Де-що зробив, але ще роботаю. З 1 липня архів закритися на місяць; але і в той час, коли був відкритий, фактично можна працювати тільки 5 годин.

В Петербург приїхав на кілька днів, бо люблю це місто. Він і тепер такий же чудовий, але тихий в порівнянні з Москвою, де постійний галас і біганина. Ще в де-яких відносинах Петербург кращий за Москву. Але завтра же я їду до Харкова, бо надходить час з'являтися на службу. Приїхав я для наукової праці, але в час відпуску і на свої кошти, бо від Наркомосвіти дістав тільки посвідчення, а грошей а ні-ні. З того виходить, що я не відпочив ще в цьому році. Тому хочу в серпні хоч на 2 тижні без утримання дістати відпуск. Бажано було б побувати на порогах.

Напишіть, коли Ви збираєтесь там приблизно бути. В серпні думаю — зможу вирватись на кілька днів, щоб побувати там і бажано б кілейно з Вами.

Пишіть в Харків або на службу, або на особисту адресу: Сидельниковский пер[еулок], № 14.

Як себе почуваєте? Дуже хочу побачити Вас і сподіваюся, що так і буде. Як подивився навкруги, все [...] * — тільки й чуеш балачки про скорочення і т. інше. Говорять, що буде трудно жити взимку, але не хочеться про це думати, однаково не поможеш.

Чекаю Вашого листа. Щирий привіт дружині. Вклоняюся також [паночці] Кат[ерині] [Григоріївні].

Всього кращого! Ваш В. Барвінський.

ДІМ, КП—69340/Арх—12345.

№ 35

ЛИСТ В. О. БАРВІНСЬКОГО

17.07.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Одержав Вашу книжку «До історії Степової України»¹. Дуже дякую Вам. Не знаю тільки, чи прислали Ви її мені чи для архіву? Якщо для архіву, то надішліть рахунок, або ж — ще краще — надішліть ще примірник із після-платнею.

Як ся маєте? Мабуть, улітку Ви мало часу буваєте вдома, а все більше на розкопках та розвідках.

* Нерозбірливо.

Хочеться мені побувати на порогах дніпрових, поки їх не покрила ще вода, не знаю тільки, чи останнє це літо, коли можна побачити пороги, чи ще вони будуть і наступного літа, тобто 1931 р. Будь ласка, напишіть мені про це, бо в залежності від цього [ставатиме] розподіл мого часу під час відпустки.

Не знаю тільки, чи можна приїхавши до Катеринослава влаштувати оцю подорож чи наперед треба вживати для цього заходів?

Хочеться побачитися з Вами та порозмовляти, бо давно вже ж ми не бачились. Гадаю, що цього літа чи осені пощастить це зробити.

Усього найкращого! Привіт Серафимі Дмитрівні.

Ваш В. Барвінський.

Харків. 17 липня 1930 р.

ДІМ, КП—69350/Арх—12355.

№ 36

ТЕЛЕГРАМА В. О. БАРВІНСЬКОГО

8.09.1936 р.

Харків — Дніпропетровськ

Щиро вітаю днем Янгола.

Барвінський.

ДІМ, КП—69341/Арх—12346.

№ 37

ЛИСТ В. БЕРЕЖНОГО

6.09.1887 р.

Петербург — Петербург

Приходится, многоуважаемый Дмитрий Иванович, сообщить Вам неприятную весть, оказывается, что Стронин¹ провёл лето в Крыму, приезжал на несколько дней в конце августа и теперь опять уже уехал в Крым. Отсутствие Стронина впрочем не важно, его можно было бы заменить кем-либо другим, напр[имер] Мордовцевым²; когда приедет последний, неизвестно; можно было списаться с ним, но пока нет адреса. Гораздо существеннее другое известие, полученное мною вчера: оказывается, что и Неронов, дор[ожный] деп[артамент] М[инистерства] Пут[ей] Сооб[щения], также в отпуску и возвратится только 26 сент[ября]. При таких условиях этот путь к железн[ым] дорогам и в

Министерство Пут[ей] Сооб[щения] пока закрыт. Надо искать чего-либо другого. Нельзя ли через Бычкова³ или самого Деянова⁴ пробраться в Публ[ичную] библиотеку; у Цвет[ковского]⁵ там есть двое знакомых между служащими.

Вообще надо придумать какие-либо новые комбинации; если у меня окажется подходящее знакомство, то рассчитывайте на него. Уступать без борьбы теперь же было бы стыдно да и преждевременно. Проживать пока можно по прежде выданному билету; надеюсь, что срок его не скоро истекает.

Сообщите, что Вами сделано, узнано и достигнуто. Жду Вас или известий от Вас.

В. Бережный.

ДИМ, КП—69454/Арх—12459.

№ 38

ЛИСТ В. БЕРЕЖНОГО

9.09.1888 г.

Петербург — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сегодня я отказался от трёх уроков в Придворной капелле и рекомендовал Вас на своё место. Преподавать Вам придётся в 3-м классе древнюю и часть сред[невековой] истории по Илловайскому¹ (средний курс можно ещё сократить). Класс небольшой, между учениками много наших земляков; вознаграждение 80 руб. за урок; продолжительные вакации и много праздников. Уроки от 8 до 12 утра.

Если Вы желаете занять эти уроки, то сегодня же (позже 7 ч[асов] в[е-
чера]) побывайте у Александра Ивановича Назимова, который исполняет в капелле обязанности инспектора учебной части; он вместе с тем содержатель частного пансиона. Если сегодня не успеете побывать, то завтра с 8 ч[асов] ут[ра] до 12 можно видеть г. Назимова в Певческой капелле (близ Зимнего дворца у Певческого моста — это недалеко от Николаевского института).

Во всяком случае сегодня же сообщите мне, желаете ли Вы занять эти уроки. Мой совет — примите: они почти не требуют приготовления, легки и хорошо оплачиваются; сверх того Вам можно удобно соединить их с уроками в институте; в капелле 3 раза в неделю от 8 до 9, в институте от 9 ч[асов] и далее.

Жду Вашего ответа.

Преданный Вам В. Бережный.

Понедельник, 9 сентября.

ДИМ, КП—69459/Арх—12464.

ЛИСТ В. БЕРЕЖНОГО

23.11.1888 г.
Петербург — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сочинение Лорана¹ называется «Histoire de l'Humanité»; в каком томе у него помещена «La Reforme», не помню; есть ещё «La Reforme», монография Michelet. По-немецки имеются, кроме Панке², Yeschichte von Deutschland im Zeitalter der Reformation и его же Staaten und Völker von Süd-Europa im 16 ex 17 Jahrhundert), Зеворта: «История нового времени» (1-й том есть в русск[ом] переводе). Наконец, Вебера³, Weltgeschichte⁴, которую переводит Андреев⁵, может служить отличным пособием по всей ср[едней] и но[вой] истории. К сожалению, я вообще мало знаком с историч[ескими] монографиями; укажу ещё: Rotsmann, Betrachtungen über das Zeitalter der Reformation — без фактической подготовки даёт смысл движения. Для возрождения в Италии — факты возрождения наук (всего больше, впрочем, о Петрарке)⁶. О крестовых походах старая монография Мишо⁷. К сожалению, всех этих книг у меня нет.

В. Бережный.

ДИМ, КП—69457/Арх—12462.

ЛИСТ Е. В. БЕРЧЕНКО

13.07.1924 г.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Наша покорнейшая просьба — будьте любезны сообщить, имеется ли в Вашем музее коллекция килимов и церковного золотого шитья и возможно ли в данное время приступить к работе над этими коллекциями лицам, командированному Харьк[овским] научн[ым] комитетом, аспирантке кафедры истории Украины, секц[ии] искусствовед[ения] Евгении Васильевне Берченко и аспирантке каф[едры] Европ[ейской] культ[уры] той же секции Ксении Акимовне Берладиной.

Аспирантки — ученицы ак[адемика] Фёдора Ивановича Шмита¹, от которого

могут быть представлены письма, удостоверяющие, что, работая над этими коллекциями, мы не внесём в них беспорядка и не причиним Вам беспокойства. Ждём Вашего ответа для немедленного выезда.

Примите нашу признательность Е. Берченко и К. Берладина.

ДИМ, КП—69453/Арх—12458.

№ 41

ЛИСТ С. О. БЕРШАДСЬКОГО

16.05.1888 р.

Петербург — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Посылаю Вам Volumina legum.¹ К сожалению, всего VIII томов. Девятого, несмотря на все усилия, никак разыскать не мог.

Не удалось также найти второго экземпляра Михалона². Извините на этом. Авось, когда окончатся [военные] сборы, и я приведу свои книги в несколько больший ящик, то и сии [...] * книги где-нибудь найдутся.

Всего Вам лучшего.

Искренне Ваш С. А. Бершадский.

Сердечно благодарен за Литовскую Русь³.

ДИМ, КП—69461/Арх—12466.

№ 42

ЛИСТ А. Д. БІГДАЯ

14.01.1891 р.

Катеринодар — Петербург

Вельмишановний добродію Митро Іванович!

На восмин про кубанців і нас грішних посилаю Вам свої пісенні праці. Чим багаті, тим і раді.

А. Бігдай.

ДИМ, КП—69572/Арх—12577.

* *Нерозбірливо.*

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

20.01.1907 р.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Гаврило приніс мені три книжки.

Ваш В. Біднов.

ДІМ, КП—70262/Арх—12847.

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

28.07.1910 р.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний та високоповажний,
ясневельможний пане Отамане кошовий!

У консисторії владики Катеринославського «бракорозводними» справами за-
правляє *— протопопа Евлампій Краснокутський *; писаря зараз нема, а тим-
часово уряд сей високий держить канцеляриста («столоначальник») Петро Пет-
рович Львов.

Вашої ясневельможності, вельце ласкавого Добродзея мого, вельми при-
хильний й зичливий слуга, козак куреня Конелівського

Василь Бідний.

28 липня року божого 1910-го.

Ф. С. Вчора був у Вас, та не застав дома.

ДІМ, КП—70264/Арх—12849.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

30.05.1914 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Високоповажний Дмитре Івановичу!**

Вертаю Вам той польський документ, що я мав прочитати. Переказую коротенько зміст його.

Не гнівайтесь, будь ласка, на мене за те, що так пізно вертаю: страшенно був обтяжений роботою та ще і на придачу хворію.

З великою до Вас пошаною і щирою повагою

В. Біднов.

ДИМ, КП—70265/Арх—12850.

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

4.11.1923 р.

*Прага — Катеринослав***Високоповажний та дорогий Дмитре Івановичу!**

Тільки тепер наважуюсь нагадати Вам про себе, а то весь час не можна було писати. Прочитавши Вашу статтю про музей в «Червон[ому] шляху»¹, я не міг стримуватися довше й вітаю Вас з далекої чужини. Музей, Катеринослав, Дніпро, Запорожжя — все це нагання журбу, і особливо тяжким та гірким стає бурлакування...

Мимоволі оживають в пам'яті колишні часи наших зустріч та спільної праці над дорогою для нас, рідною старовиною...

Як же Ви поживаєте і що поробляєте? Музей збільшився, надбав нових скарбів. Хто тепер допомагає Вам у Вашій праці? Де Ваші стародавні приятелі — В. П. Гегело² та ін.? Як ідуть Ваші виклади в університеті? Що Ви там читаєте? Чи цілий Ваш будинок з малюнками козаків, садком та пасікою?

Часто, часто згадую Вас і сам, і в розмовах з нашими спільними знайомими. Вас не забували й подавали Вам од громадянства харчові посилки та книжки од «Україн[ського] видавництва у Катеринославі», на чолі якого стоїть невідомий Є. С. Вировий³. Зараз він став на чолі великого видавництва у Пра-

зі, що буде видавати наукові, потрібні для вищих шкіл книги. Звертаються до різних учених з пропозицією надсилати свої твори. Чи не дали б і Ви чого? У Вас, знаю, багато вже наготовлено праць, а видавати нікому. Книжки тут виходять, тільки мають обмежений збут, бо на Україну нема дороги. З усіх наших видавництв тепер працює тільки Катеринославське, всі ж інші сплять. Катеринославське видає те, що може мати найбільший попит чи в Європі, чи в Америці. Минулого літа воно випустило Каченкове⁴ «Оповідання про славетне військо Запорозьке» та Огієнкову⁵ «Україн[ську] культуру»; видано чисто, художньо, можна сказати. На черзі ще кілька праць. Університет випустив «Огляд україн[ської] історіографії». Д. Дорошенка⁶. Примірник послано й до музею Поля⁷, та чи дійде він?

Сюди я попав з Польщі. Там був арештований, висланий в глухий закуток і з трудом вирвався звідти. Поляки залишилися історичними поляками. Якою була колись шляхта, такою є й польська демократія та соціалісти. Релігійні утиски над православними та колонізація такі самі, як і в XVI—XVII століттях. Нема нічого нового на території Польщі.

Тут викладаю в українському університеті та господарській академії, крім цих двох шкіл, єсть ще й україн[ський] педагогічний інститут.

Для викладів потрібні книги, а їх тут обмаль. Спроби придбати їх не дають нічого позитивного. Чи не міг би музей вислати мені обидва томи «Источников»⁸ до історії запороз[ських] козаків (або хоч II т[ом])? Я б заплатив і за книгу, і за пересилку. Ваші «Источники для истории запороз[ских] коз[аков]»⁹ нічого позитивного. Чи не міг би музей вислати мені обидва томи «Источники зап[орожских] коз[аков]»⁹ з *— власноручним Вашим —* написом — дарунок. проф. Любичеві¹⁰; як цей примірник попав сюди, не знаю.

Цілую Вас, дорогий Дмитре Івановичу, й бажаю всього найкращого. Бувайте здорові!

Ваш В. Біднов.

4.XI.1923.

Р. S. Вітаю Вас з днем Ангела. Привіт всім знайомим.

Адреса: Ceskosloveuska, Lazne-Padebrady, Ukrajinska Hospodarska Akademie.
V. Bidnov.

ДИМ, КП—70266/Арх—12851.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

31.12.1923 р.

Прага — Катеринослав

Високоповажний та дорогий Дмитре Івановичу!

Вітаю Вас з Новим Роком! Дай Боже, щоб він приніс Вам здоров'я, успіх у праці та моральне задоволення!

Дякую за те, що не забули мене! Перечитував багато разів Ваші рядки й переживав минуле живо, ясно, захоплююче... Багато Вами зроблено, багато виготовлено, але, справді, трудно сподіватися, щоб воно побачило там світ. Як би можна було переслати сюди, то тут можливо б було видрукувати. Ну, та що там про це мріяти, коли сама пересилка в такій кількості такого коштовного матеріалу просто не мислима, бо хіба ж можна це все довірити пошті?!...

Про праці Ваші говорив скрізь, де треба; говорив і з Єв[геном] Сем[еновичем]¹, що стоїть безпосередньо коло видавничої справи.

Спасибі й за інформацію відносно Ваших старих праць. Як[ів] Вас[ильович]² вислав мені третій том «Истор[ии] запор[ожских] коз[аков]»³. Й досі не мав нагоди передати гроші за цю книжку. Але найпотрібніші Ваші «Источники»⁴, особливо 2-й том. Видно, доведеться задовольнятися сурогатами, які тут можна здобути.

Співчуваю Вашому гореві й обурююся тим, що музей обкрали... Такі часи, нічого не вдієш проти варварства та хижацтва...

Чого так мало викладів у Вас? Проводиться українізація й тільки дві лекції?! Що на них можна зробити? У господарчій академії дали мені на Історію України дві лекції, і за перший семестр я дійшов до Ярослава Мудрого, не зупиняючись ні на яких теоріях утворення Української держави.

Історія України викладається тут в університеті, в господ[арчій] академії та педагогічному інституті. В університеті читає основний курс Д. І. Дорошенко, спеціальні (історію україн[ської] церкви та Степової України) — я. В академії історія України предмет додатковий, як частина українознавства (мову читає Мод. Левицький⁵, історію письменства — Л. Білецький⁶). У педагогічному інституті поки ніхто не чита. Там досить гостро воювали за М. Грушевського⁷ і за мене. Голосування дало такі результати: за Грушевського 13 голосів, за мене 8, утрималося 4. Мих[айло] Груш[евський] поставив умовою, щоб йому платили місячно 3500 карбов. Ches. (а найвищий оклад 2000 кар.). Інститут якось знайшов можливість задовольнити його бажання; але ж він все не іде з Відня до Праги. По газетах ходять чутки, ніби М[ихайло] Сер[гійович] іде на Україну. Гадаю, що це неправда; Грушев[ський] розумна людина і після Винниченкової⁸ спроби не захоче туди вертатися. Хто живе давно в Європі, той призивається до тутешніх обставин, і умови життя на Україні для них здаються тяжкими. Тому то вони й не спішають вертатися, хоч проти тепе-

рішньої влади на Україні вони принципово нічого не мають. Тому думаю, що й М[ихайло] Сер[гійович] не вернеться, а інститут між тим залишається без лектора.

Сумна доля й наших знайомих... Сінодик довгий! Особливо шкода мені Гегело⁹. Видно тяжко сердешному жилося! Хочу написати некролога, та не знаю коли саме він умер. Як точно знаєте, то напишіть, будь ласка, мені, як і про те, коли народився і де саме служив. По змозі пишіть, радий бачити Ваше писання. Міцно обнімаю Вас і бажаю всього, всього доброго! Бувайте здорові!

Ваш В. Біднов.

Привіт всім, хто мене не забув.

31 грудня 1923 р.

Praha, Vinohrady, Kollarova ul., 16/II.

ДІМ, КП—70267/Арх—12852.

№ 48

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

17.04.1924 р.

Прага — Катеринослав

Христос Воскрес, дорогий та високоповажний Дмитре Івановичу, історії славного війська Запорозького низового дослідувачу великий та на ниві українства давній-придавший діячу! Через ріки, гори, ліси, чужоземні краї христосуюся з Вами, вітаю з загальнохристиянським Великоднім Святим й бажаю Вам кріпості тіла й бадьорості духа, невичерпної енергії для праці над розробленням улюбленої науки на многі літа, на довгі віки!

Прекрасна ідея — командировка. Просить її. Це буде корисно не тільки для Вас персонально, а й для науки, бо все-таки тут багато дечого гарного. Радянська преса повідомляє, що на Україні йде грандіозна наукова продукція; та яка б велика не була, а порівняння з тим, що роблять інші народи все-таки необхідно, без того ж неможливо обійтися. Звідти доцільність закордонної командировки. До речі, в кінці літа в Празі передбачається всеслов'янський з'їзд археологів; на ньому відомий Вам Щербаківський Вад[им]¹ збирається прочитати доклад про нашу писанку. Добре б було, як би й Ви виступили з докладом од Радянської України. Подаю Вам це до відома, а Ви вже поміркуйте! Як би радий був побачитися з Вами, обняти Вас і послухати Вас! Скільки це вже часу пройшло, як ми розлучилися?!

До Вашого музею звідси посилалися деякі книги тутешнього видання, між іншим перший том «Науков[ого] збірника Україн[ського] університету в Празі», «Огляд української історіографії» Д. І. Дорошенка та ін. Чи одержали Ви їх? Вони цікаві, як показчики того, що тут робиться. У «Наук[овому] збір-

никові» є дві статті по археології, які, думаю, можуть і Вас інтересувати. Це праця молодого Чекаленка²: «Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби», та В. Щербаківського: «Мальована неолітична кераміка на Полтавщині». Останній надзвичайно багато працює над археологією, зробив багато і ще хоче зробити.

Од 4-го до 8-го червня цього року в Празі відбуватиметься *-всеслов'янський-* (перший з'їзд географів та етнографів; в упорядженні його бере активну участь проф[есор] Нідерле³. Послано запросини у всі слов'янські землі, в тім числі й на Україну. І Ви теж (коли ще не одержали, та, напевне) одержете таке повідомлення про з'їзд та запросини; принаймні його послано Вам через московсько-більшевицьку місію в Чехословацькій республіці. В місії казали, що пошлють негайно спеціальним кур'єром. Ось Вам нагода виступити перед слов'янським світом. Просіть обов'язково командировки на цей з'їзд! Тоді побачимося, Бог дасть. Правда, що за Вами будуть стежити московсько-жидовсько-українські сікофанти; але ж поговорити можна буде. Ідьте й беріть з собою книги, матеріали, доклади. Що до останніх, то вони мусять бути коротенькі — всього на 15 хвилин, мова — українська, резюме буде перекладено на французьку. Отакі відомості можу подати Вам про географічно-етнографічний з'їзд.

Документи з Новомосков[ського] собору⁴ дуже мене цікавлять. Це, мабуть, остача архіва Старокодацької протопопії, що існувала вже в 1761 році, та духов[ного] правління. Ви їх видасте гарненько, зараз же у Вас друкують, та й подасте й сюди примірник-другий. А що знайшли ще з запорізьких документів? Я все журюся, та ще й сильно, що не маю Ваших матеріалів до історії війська низового. Яке там бездонне джерело! яке там багатство відомостей! І ними, можна сказати, ще ніхто не користувався.

Здається, писав Вам, що склав був велику статтю про Вас, як ученого, та, на жаль, загубив. В ній було те, що зібрав про Вашу наукову діяльність; тут того не знайдеш. А все-таки сподіваюся дещо написати в своїй праці про дослідувачів минулого Степової України.

З радістю довідався про Хвед. Гр. Глазунова⁵ та Вас[илия] Олек[сійовича] Грекова⁶. Обох їх часто згадую: перший — товариш студенських років і кум мій, а другий — довголітній колега, співробітник по семінарії. Кланяюсь їм низенько обом і цілую їх! Як вони поживають? Що вони роблять? Кланяюсь всім «архівістам», в тому числі й Т. М. Ро[манченко]ві⁷.

Пора кінчати! Прошу Вас не забувати мене. Цілую Вас, кланяюсь і бажаю всього найкращого! Бувайте здорові!

Ваш В. Біднов.

17 квітня 1924 р.

[Р. С.] Сюди їдуть через Москву — Ригу — Берлін. Так їхали ті, що прибували сюди з України.

А чи живий Як[ів] Пав[лович] Новицький?⁸ Знаєте, що: В. М. Родзянко⁹ вмер?

ДІМ, КП—70268/Арх—12853.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

10.03.1925 р.

Прага — Катеринослав

Високоповажний та дорогий Дмитре Івановичу!

Давно вже не розмовляв з Вами, на те були поважні причини, а тому прошу не гніватися на мене! Часто згадую Вас, особливо коли схожуся з земляками. Доручення Ваше, в червні минулого року, виконав лише по часті: чомусь лист Ваш спізнився, і я його одержав в день закриття з'їзду. Вони дякували Вам.

При «Україн[ському] історично-філологічному т[оваристві] в Празі»² утворився академічний комітет для зносин з Лігою націй в справах української культури. Він розпочинає заходи до скликання в Празі з'їзду українських учених. У вересні минулого року тут одбувся з'їзд «русских» учених; наша еміграція хоче тепер скликати свій український. Він одбудеться, як умови сприятимуть, в кінці літа цього року. Перед тим одбудеться виставка української еміграції, яка дасть наглядну картину культурної праці емігрантів, головним чином наших шкіл.

Вже закінчено друком другий том «Наукового збірника» нашого університету, а незабаром буде закінчено й перший том «Праць» історично-філологічного т[овариства]. Вам буде вислано по одному їх примірнику; коли вони дійдуть, побачите закордонну роботу. Я пошлю Вам відбитки своїх статей — одна про Ап. Скальковського³, друга — про «Устное повествование» Коржа⁴.

Літом біжучого року сповнюється *—сто п'ятдесят літ — з дня руйнування Січі⁵. Чи робиться що в Катеринославі, щоб згадати оцю сумну подію? Я вже прочитав в нашому т[оваристві] доклад «Січковий архимандрит Володимир⁶ в народній пам'яті та історичному освітленню». Готую ще статтю про руйнування Січі 1775 р., та, на жаль, крім Коржа, нічого не маю. Будь ласка, скажіть, що є в літературі (історичній) про самий факт атаки Коша Текелієм⁷? Де це можна найти? Не маю і Ваших «Источников»⁸. Подарований колись Вами примірник цих «Источников» залишив у Кам'янці⁹, а між тим я добре проштудював т[ом] II, зробив багато поміток та виписок з нього, а тепер, на превеликий жаль, не можу використувати всього цього. Без нього не можна навіть путньої біографії Калнишевського¹⁰ написати! У Вас все під руками, Ви знавець всього того, отже пом'яніть славних лицарів наших своїм щиротеплим словом та гострим пером, щоб там гикнулося всім ворогам наших бідолашних січовиків! Нехай пом'яне славної пам'яті запорожських героїв і Катерин[ославське] наукове товариство; промовчати про зруйнування Січі — гріх! Пишу про це Вам з тим, щоб і Ви порадили та вказівками своїми підігнали нас до відповідного вслав-

* * В ркп підкреслено.

лення січовиків. Згадане мною істор[ично]-філологічне т[овариств]о впорядить у червні засідання, присвячене пам'яті низового війська, з спеціальними докладами.

Як поживаєте? Як здоров'я Ваше та що робете? Що з музеєм? Рoste, збільшується та розвивається? Що з новим будинком Музею — чи вже його пристосували під помешкання для колекцій? Доходить до мене чутка про застнування в Кат[ериносла]ві наукового т[овариств]а. Що це за організація й хто в його склад входить? Яке Ваше персональне відношення до того товариства? Все це мене цікавить, бо тільки й спочиваєш думою, коли переносишся до рідних місць та згадуєш дорогих та любих людей... Що Ви зробили з тими матеріалами, що Ви списували з документів Новомосковського собору? Може б Ви, на їх підставі, склали хоч невеличку статтю й прислали її сюди для видання десь за кордоном. Хоч зараз стало скрутніше, але ж можливо було б опублікувати. Є. С. Вировий¹¹ став зараз вибагливим; захоплюється зараз працями по природничим та прикладним наукам, до історії ж виявляє менше уваги, ніж раніш. Кащенко,¹² набив йому оскому. В Києві виходить «Україна»¹³; першу книжку хвалять, але ж ще не держав її в руках. Видання київ[ської] Академії Наук сюди хоч пізно, та доходять, з Катеринославу ж ніщо сюди не попадає.

На цьому, кінчаю. Прошу передати мій дружний привіт всім, хто мене не забув. Цілую Вас, дорогий Дмитре Івановичу, й бажаю Вам всього найкращого! Бувайте здорові!

З правдивою пошаною до Вас Ваш В. Біднов.

10 березня 1925.

Адреса моя: Praha II, Stepanska ul. 47, Kancelař Ukrajinské university, мені.

ДИМ, КП—70269/Арх—12854.

№ 50

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

27.04.1925 р.

Прага — Катеринославу

Дорогий Дмитре Івановичу!

Як поживаєте й що робете? Давно вже одержав я Вашого листа, та все не міг відповісти Вам на нього. Перш за все мені сумно було, що Вам доводиться так багато зазнавати прикростей в тій справі, якій отдали Ви не то що знання та сили, а й ціле життя своє, якою себе вславили й прикрасили всю Катеринославшину. Розумію — музей, в якому й з-за якого зараз терпите стільки! Сум

мій збільшився ще тим, що через пару днів по одержанню Вашого листа прийшов лист і од Вашого досадителя, в якому він виправдує себе й винуватить Вас. Сильно здивувало те, що він написав мені. Першою думкою було якось підтримати Вас. Єдиним способом було написати йому, щоб він, з поваги до Ваших заслуг перед Україною взагалі та Катеринославщиною зокрема, з пошани до Вас, як творця й організатора музею, з поваги до Вашого віку, ставився з пошаною до Вашої особи, пробачив Вам, коли б Ви навіть і зробили йому яку неприємність, і поступався самолюбством своїм. Вмовляв його, на скільки вмів, і через те, що він просив мене вислати йому історіографію Д. І. Дорошенка¹, то я, щоб вплинути більше на нього, вислав і книгу. Хотілося б, щоб він не заважав Вам в науковій праці, а, як людина молода, вчилася від Вас. В такому смислі й написав до нього...

Згадали тут ми руйнування Січі! 16-го червня відбулося засідання історично-філологічного т[овариств]а; я прочитав доклад: «Московське правительство та Запорозьська Січ». 18-го громада кубанців впорядила, як кажуть галичани, «академію» з трьома докладами та співами. Один кубанець читав про переселення запорожців на Тамань, я про «атакування» Січі, а Григорій² про державне значіння Запорозжя (це окрема самостійна, суверенна держава). 29-го в Подєбрдах було одправлено панахиду за всіх запорожців, перед панахидою була проповідь, а по обіді відбулася моя лекція про руйнування Січі. Появиться кілька статей в українських виданнях Америки та Європи. Так[им] чином ми згадали цю сумну подію! Я сильно жалів, що тут в ці дні не було Вас, не чути було Вашого слова.

А що робилося в Кат[ериносла]ві з нагоди цього сумного ювілею? Як Ви згадували цю подію?

30 червня наше історично-філологічне т[овариств]о припинило свої засідання аж до осені; але ж перед перервою ухвалено в кінці жовтня присвятити одно засідання Вам, любий Дмитре Івановичу, щоб вшанувати семидесяті роковини Вашого народження. Один доклад доручено прочитати мені. Отже на мою долю вдруге припадає честь зазначити Ваші наукові заслуги! Доводиться пожаліти, що тут не маю під руками потрібних матеріалів і навіть Ваших трудів. Нема першого тому «Истор[ии] запорож[ских] козаков», ні одного тому «Источников...» Матеріали, що колись був зібрав, покинув десь у Кам'яниці. Мушу знову збирати їх. В зв'язку з тим звертаюся до Вас з уклінним проханням, яке, будь ласка, не одмовтеся задовольнити. Мені, як й іншим, невідомо те, якого Ви походження та де Ви одержали середню освіту. Це прогалина в біографічних відомостях про Вас, і добре б було, як би Ви освітили цю темну добу (для дослідувачів) життя свого. За ласку Вашу буду дуже вдячним. Діяльність Ваша дуже ріжнomanітна, складна, одному прослідити й описати її трудно, а тому будуть й інші докладчики, крім мене.

Чи не маєте Ви писаної автобіографії? Як що маєте, пришліть, видрукуємо десь, хоч зараз дуже мало придатних для того органів. Портрет Ваш знайдемо й тут.

Пройшла тут чутка ніби Я. П. Новицького³ Чи це правда? Неможливого в цьому нема нічого, але ж, можливо, що це й вигадка.

Кланяється Вам Левко Чикаленко⁴, син Євгена Харламповича⁵ і просить

Вас, якщо можливо, прислати фотографію того похорону, що стояв у вітрині першої бокової кімнати, зліва од входу,— три кістяки скорчених і пофарбованих. Він захоплюється доісторичними часами, написав вже кілька статей, а зараз пише розвідку про окрашення кістяків. Згадав він і про те, що бачив у Кат[ериносла]ві й просить мене передати його благаання про висилку йому згаданої фотографії. Над передісторичними часами працює й відомий Вам Щербаківський Вадим⁶; до нього добре ставиться проф[есор] Л. Нідерле⁷ й цінить його праці.

Пишіть про себе самого, про своє життя та праці. Хочеться докладно знати, що доводиться Вам переживати. Що робить наукове т[овариств]о в Катеринославі, де Ви головуєте? Як поширено «Україну», що видає М. С. Грушевський⁸? Деякі книжки бачив.

На цей раз кінчаю. Цілую Вас і бажаю всього найкращого! Бувайте здоровий!

Ваш В. Біднов.

27 липня 1925 р.

Пишіть, прошу Вас, дайте потрібні для мене відомості. Привіт всім, хто мене не забув.

ДИМ, КП—70270/Арх—12855.

№ 51

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

30.10.1925 р.

Прага — Катериносла

Високоповажаний та дорогий Дмитре Івановичу!

Вітаю Вас з днем Вашого народження та днем Ангела Вашого, вітаю, низенько вклоняюся й од душі бажаю Вам здоров'я, моральних сил, повного успіху та задоволення в переведенні Ваших справ взагалі, а наукових зокрема. Людина духу та вищих, небуденних вимог та настрою завжди має ідеали та плани своєї праці й постійної діяльності в певному далекому од меркантильних завдань напрямі. Ви являєтеся одною з таких людей. Мало не 50 років живете й працюєте в сфері наукових інтересів, весь час невтомно розроблюєте історію Запорожжя та Степової України взагалі; в цьому напрямі зробили дуже і дуже багато, але ж не помилюся, коли скажу, що це ж не все те, що Ви хотіли й бажаєте ще зробити. Маєте ще нові плани, невикористані матеріали. Дай же, Боже, Вам сили та віку зробити все те, що намітили й тим самим ще більше збагатити скарбницю української науки! Живіть же многи, многи літа на радість та втіху прихильникам української історії.

Як же Ви поживаєте і що поробляєте? Ще 27 липня писав я Вам, давав деякі повідомлення, та запитання, та бажаної відповіді не одержав і досі. Листа послав рекомендованим, отже він пропасти не міг, а Ви чомусь мовчите. Що це значить? Чого замовкли?

Наша еміграція добре пам'ятає про Вас. Згадала про Ваш ювілей й, чим може, виявляє до Вас повагу. Студентство просило в мене статтю про Вас, тільки обмежувало розмір її, вважаючи на те, що «Студенський Вістник»¹ — журнал невеличкий. Статтю вміщено в книжці за листопад; хотіли додати й портрет Ваш, та не дістали його. Моя ж про Вас стаття повинна з'явитися і в «Літературно-науковому вістникові»² у Львові; редакція просила її в мене. 10 листопада історично-філологічне товариство в Празі впоряжає урочисте засідання, присвячене Вам; виступаємо ми з Д. І. Дорошенком, як виступали колись «во дні они» в 1913 році³. Вже місяців два сижу над докладом про Вас — вийде сторінок сто друку. Призначено засідання не на 8-ме, а на 10-те тому, що вже років три наше товариство впоряжає свої засідання що-тижня по вівторкам. Отакі в нас справи та новини.

Ще раз вітаю Вас і бажаю всього найкращого! Бувайте здорові!

Ваш В. Біднов.

30 жовтня 1925 р. Praha, Nusle II, Horymírova ul., 443/II.

Р. С. Не можу втриматися од запитання. У І ч[астині] свого «Запорожжя»⁴, в главі II Ви часто покликаєтеся на Г. Надхина⁵ і висловлюєте жаль, що він вмер у молодих роках. Хто він такий і що про нього знаєте? Скажіть, будь ласка, мені.

ДІМ, КП—70271/Арх—12856.

№ 52

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

26.10.1928 р.

Прага — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Як поживаєте й що поробляєте? Як Ваше здоров'я й справи? Давно вже не розмовляв з Вами й тому не знаю, що з Вами. Маю до Вас прохання, не одмовтеся, будь ласка, задовольнити його. У другому розділі першої частини свого «Запорожжя в остатках старини и преданиях народа» Ви згадуєте про Г. П. Надхина. З приміток видно, що Ви його знали персонально. Мені необхідно знати, хто він такий і коли саме він помер. Прошу Вас ласкаво написати мені про це. Буду за вказівку дуже вдячний Вам і в своїй статті зазначу те, що відомості про Надхина маю од Вас, найкомпетентнішого знавця минулого Запорожжя.

Далі. Колись при наших зустрічах Ви нераз згадували про покійного П. Ів. Зуйченка¹. Видно, Ви й його знали особисто: Тому, що він був кумом Кулішевим², я написав про нього невеличку статтю, яку хочу дати до збірника на пошану акад. К. Студинського³, що виходить у Львові. На жаль, не знаю, яке службове становище в Катеринославі займав цей П. Ів. Зуйченко. Напишіть, будьте ласкаві, й про це, бо справді ж ніяково не сказати, де саме служив і що робив згаданий кум і приятель великого Куліша.

Як розростається Музей? Як його справи зараз і якими сумами він розпоряджається тепер? Безумовно, він зараз має далеко більше коштів, ніж давала йому стара реакційна земська буржуазія.

Чи не знаєте, де дівся щоденник і спогади небіжчика І. Я. Акінфієва⁴? Колись він говорив мені про зміст своїх спогадів. Зараз вони дуже цікаві. Якби я міг користуватися ними! Підготовляю статтю про Катеринослав і сильно потребую таких матеріалів.

Бажаю всього найкращого! Бувайте здорові!

26 жовтня 1928 р.

Ваш В. Біднов.

Praha II, Stěpánska, 49, kancelář Ukrajinské university.

ДІМ, КП—70272/Арх—12857.

№ 53

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

22.09.1929 р.

Прага — Дніпропетровськ

Високоповажаний і дорогий Дмитре Івановичу!

Оце недавно вчитав в газетах, що Вас вибрано членом Української Академії Наук і спішу привітати Вас з такою високою нагородою за Вашу багаторічну наукову діяльність. Бажаю Вам здоров'я та сил ще довго-довго працювати на ниві дослідження історії Степової України взагалі й Запорозжя зокрема! Тепер маєте можливість видати ті цінні матеріали, які зібрали в своєму музеї. І зробити це добре діло найшвидче, чого їм лежати під спудом і ждати якогось іншого видавця!

Як Ви поживаєте? Як здоров'я Ваше? Що поробляєте? Давно-давно вже нічого не знаю про Вас, і був би дуже вдячним Вам, як би Ви черкнули хоч пару слів. Всяка вісточка з милої Батьківщини являється водою цілющою на чужині. Сумно, сумно тут, та ще й самотньому, що поніс страшну, непоправиму втрату¹... навіть не можу тепер працювати, так важно і гірко! Хоч би кістки скласти на Рідній, Святій Землі...

У першому томі свого «Запорозжя в остатках старини...» Ви говорете, що знали Г. Н. Надхина², з Новомосковську. Будьте ласкаві, подайте мені про нього хоч коротенькі відомості, бо вони мені дуже потрібні, а дістати ніде не можу. З ним мав справи й П. Куліш, та взагалі, здається, був цікавою людиною.

Далі, мені дуже потрібна Ваша книжка про подорожі на Січ архімандрита Леоніда Зеленського³, що вийшла десь 1912 чи 1913 р. Чи не були б Ви добрі якось переслати її мені? Інші праці Ваші так чи інакше дістати можна, а про Зеленського ніде не знайдеш. Тому-то й турбую Вас своїм настирливим проханням.

Як. Пав. Новицького нема вже на світі. Написав я, з поваги до його пам'яті, статтю про нього, та ніде не можу надрукувати. [...] це частина великої розвідки моєї про дослідувачів Степової України, де я говорю про багатьох осіб. Якби були кошти, то вийшла й книга не менше 20 аркушів. Подаю біографії дослідувачів й критичну оцінку їх праць. Добре було б, як Ви ласкаво погодилися дати коротенькі відомості про свої дитячі роки та початкову й середню освіту, бо про це я нічого не знаю.

Чи не знаєте, що то за «Полуднева Україна»⁴, яку М. С. Грушевський друкує? Хто бере участь в цьому збірникові і які подано там статті?

Хотілося б ще поговорити з Вами, та вже й так обрид Вам, [...] забуваючи в Вас дорогий час, і тому кінчаю. Вітайте всіх, хто мене знає.

Посилаю Вам свій низенький уклін та побажання всього, всього найкращого!

З правдивою до Вас пошаною В. Біднов.

22 вересня 1929 р.

Моя адреса та ж сама: Praha II, Stěpánska ul., 49/II, kancelář Ukrajinské university.

6 жовтня починається конгрес слов'янських філологів.

ДІМ, КП—70273/Арх—12858.

№ 54

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

22.04.1932 р.

Прага — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

За Ваші «Дніпрові пороги»¹ кілька разів дякував Вам, дякую й зараз. На жаль, не бачив і ніде не достану Вашої цінної збірки «До історії Степової України»². Там напевно є багато потрібного для мене. Добре б було, як би Ви переслили один примірник до бібліотеки нашого університету (Praha II,

Stěpanska ul., č. 49/II, Ukrajinské universita) — без того неможливо досліджувати історії Степової України.

Покійника Д. Багалія³ пом'янули добре. Живу сам, як бурлака. Єдина втіха відвідувати могилу безталанного мого сина... Найдорожче для мене залишилося там, коло Вас, і там я завжди душею й думкою. Працюю багато, та ніде друкувати, криза економічна сильна.

Ваші «Істочники для истории запорож[ских] козаков» дають мені надзвичайно багато. Я просто учу їх, як підручник.

Бувайте здорові! Ваш В. Біднов.

22 квітня 1932 року.

ДІМ, КП—70274/Арх—12859.

№ 55

ЛИСТ В. О. БІДНОВА

29.09.1932 р.

Прага — Дніпропетровськ

Дорогий, вельмишановний Дмитре Івановичу!

Сердечно дякую Вам за Ваші матеріали, які вже давно одержав. Книгою⁴ зацікавилися й бажають мати Вашу книгу кілька осіб, але ж дістати її неможливо. На книжку будуть рецензії, навіть в одному німецькому виданні в Германії. В Чехії видається археологічна енциклопедія. Даю матеріали про Ваше життя та археологічну діяльність.

Як здоров'я Ваше? Що робите? Поки що я здоровий, працюю собі й згадую постійно про Рідний Край та своїх. Думаю таки про те, що там, далеко звідси. Привіт усім, усім... Бажаю всього найкращого!

Ваш В. Біднов.

29 вересня 1932 р.

Praha II, Stěpanska ul., č. 49/V, kancelář Ukrajinské university.

ДІМ, КП—70275/Арх—12860.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

17.08.1925 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Будь ласка, сповістіть, чи відчинений Катеринославський музей в останніх числах серпня та початку вересня для огляду колекцій та наукових занять в відділах етнографічному та історичному. Я працюю над вивченням українського одягу і хотіла б оглянути відповідні колекції. Дуже прохаю сповістити на таку адресу: Харків, Чайківська, № 25. В. Ю. Білецькій.

17/VIII.25 р.

З пошаною В. Білецька.

ДІМ, КП—69557/Арх—12562.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

16.09.1925 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Прохаю пробачити, що до сього часу не могла виконати Вашого прохання. Річ в тому, що двічі мусила від'їзжати з Харкова, а до того не застала осіб, до яких треба було звертатись. В. О. Барвінський¹ обіцяв в четвер 17/IX знайти свій примірник книжки з статтею Бабенка²; як одержу від нього, зараз же негайно вишлю, у всякім разі не пізніше п'ятниці 18-го вересня.

Що до того, чи живий зараз В. О. Бабенко, відомостей не дістала, тому що не бачила ще ні О. С. Федоровського³, ні Д. І. Багалія⁴. Від інших узнала, що жив він останній час у м. Вовчі на Харківщині⁵.

Щире вітання Серафимі Дмитріївні.

З пошаною В. Білецька.

ДІМ, КП—69558/Арх—12563.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

19.10.1925 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Посилаю поштою труди XV археологічного з'їзду, які зрештою одержала від В. А. Барвінського. Він взяв їх для Вас в науковій книгозбірні (бувши університетська), доручив мені переслати й прохав Вас по можливості скоріш повернути.

Повернути можна на мою адресу: Харків, Чайківська, 25. В. Ю. Білецькій.

Про В. О. Бабенка узнала, що до останнього часу він працює в м. Вовчі на Харківщині як завідуючий музеєм.

Коли мені вдасться побачити Федоровського й запитати його відносно металеві фігури божка (це доручив мені зробити П. А. Козар¹; будши в Харкові він не зміг побачити Федоровського), то вважатиму, що всі доручення будуть виконані цілком.

Дуже прохаю пробачити, що не швидко змогла виконати доручення, але прикладала всіх зусиль, і трапилось це поза моїм бажанням.

Щире вітання Серафимі Дмитрівні.

В. Білецька.

ДІМ, КП—69559/Арх—12564.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

5.04.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Глибокоповажаний Дмитро Іванович!

Прочувши, що Ви збираєтесь улаштувати повесні експедицію на пороги, в якій передбачається також і етнографічна робота, дуже хотіла б узяти участь в експедиції.

Я ще не знаю, чи зможу погодити це з своїм вільним [часом]; та добивалася б відпустки, коли б знала, що на мою участь в експедиції буде Ваша згода.

Будь ласка, сповістіть мене про це.

З глибокою повагою В. Білецька.

Щире вітання Серафимі Дмитрівні.

5/IV.27 р. Харків, Дмитрівська, 15.

ДІМ, КП—69560/Арх—12565.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

30.05.1928 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Будь ласка, сповістіть, чи розпочалась уже робота по обслідуванню території Дніпрельстану; я до сього часу не подавала про себе відомостей через те, що хворіла й не працювала взагалі.

Я могла б приступити до роботи з половини липня; раніше не маю змоги. Будь ласка, повідомте, чи розпочалась уже робота, як довго вона триватиме, куди їхати й до кого звертаться в цій справі, бо в Дніпропетровському в той час певно нікого не буде.

З пошаною В. Білецька.

ДІМ, КП—69561/Арх—12566.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

10.01.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Прохаю пробачити мені запізнення з поверненням речей до музею; у мене захворів син і не можу цими днями покинути дома. В найближчі дні, не пізніше 15-го січня, буду в Дніпропетровському й привезу речі, тоді ж зачитаю доповідь про рибальство, яка вже майже готова.

З глибокою повагою В. Білецька.

Харків, 10-го січня 1929 р.

ДІМ, КП—69562/Арх—12567.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

23.02.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Прохаю пробачити, що не надіслала рукопису, з якого робила доповідь, негайно після одержання листа від П. Є. Матвієвського¹. Річ в тому, що праця ще не вповні закінчена за браком відповідної л[ітерату]ри, що не дає мені змоги перевірити й зробити остаточні висновки, а головне, за браком часу, бо зараз негайно вимагають з мене статтю для нашого секційного збірника, а до того й знов довелося прохворіти на грип більше двох тижнів.

Зроблю все, що буду в змозі не пізніше 1-го березня, тоб-то надішлю Вам в більш-менш читабельному (передрукованому на машинці) вигляді з словником термінології, так щоб вона була готова й до збірника і більш уже мені до цієї праці не вертатися, хіба зробити деякі додатки в коректі. До того ж маю єдиний примірник (чорновий), без якого тоді не зможу в скорому часі закінчити.

З глибокою пошаною В. Білецька.

Щире вітання Серафимі Дмитріївни.

Харків, 23—II—29 р.

ДИМ, КП—69563/Арх—12568.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

7.03.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Перш за все щиро прохаю пробачити й не гніватись за те, що мені довелося кілька разів нагадувати про надіслання відчиту¹. До загального мого відчиту, надісланого восени (5 з лишнім сторінок великого формату) надсилаю статтю про рибальство більш ніж на 2 аркуша друку, що її прохаю вмістити в музейний збірник ч[астина] 2².

Матеріали ж по інших питаннях, згаданих в моєму звітові (виробництво

скринь, житло, одяг, засоби пересування, куди входять і плити), я затруднилась би подати зараз чи то в більш докладному вигляді, чим то більш менш обробленими через те, що збиралась майбутнім літом поповнити відомості в зазначених питаннях так з боку доповнення матеріалів, як і систематичного збирання термінології, що в тому вигляді, в якому була б зібрана торік, не може претендувати на вичерпливість.

В крайньому разі могла б трохи поширити надісланий мною восени звіт фактичним матеріалом, без обробки й висновків, бо для того треба продовжувати збирання. Будь ласка, сповістіть мене, чи досить буде статті про рибальство, бо зараз перебуваю в дуже несприятливих умовах до праці, увесь час хвораю і «рибальство» закінчила з великими труднощами і не зовсім так, як того хотіла.

По дорученню Вашому говорила з А. А. Потаповим (він працює в археологічному музеї при ІНО) відносно участі його в археологічній експедиції 29-го року й він рішучої відповіді не дав, натякнувши на малу платню й сказавши, що коли обміркує всебічно справу, сповістить Вас. Згадав за деяких харківських археологів (Фукса, Г. І. Тесленкову), яким також передасть Вашу пропозицію.

З глибокою пошаною В. Білецька.

Моє щире привітання Серафимі Дмитрівні.

ДІМ, КП—69564/Арх—12569.

№ 64

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

8.05.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Будь ласка, повідоміть, чи внесли Ви в план експедиції цього року й мене? Уже прийшов час планувати літні місяці відносно праці й відпочинку а також подавати план відносно роботи влітку. Я ж до сього часу не знаю, чи вважаюсь членом Комісії по обслідуванню території Дніпрельстану, чи ні?

Чи вийшов уже з друку 1-й том музейного збірника¹?

З глибокою повагою В. Білецька.

ДІМ, КП—69565/Арх—12570.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

15.12.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний Дмитро Іванович!

В зв'язку з тим, що друге число збірника Вашого музею в скорому часі має піти в друк¹, я прохала б Вас надіслати мені мою статтю про рибальство для деяких доповнень та поправок, що їх мушу в ній зробити. Повернути обіцяю як найскорше, в зазначений для того термін. Одночасно прохаю повідомити, в якому стані справа з виготованням малюнків для моєї статті, що їх мав зробити т. Соляник². Уже у Вас виготовані кліше малюнків для збірника, чи виготовані вони й для моєї статті? Світлини до статті поки що у мене, тоді надійшло їх одночасно.

З глибокою повагою В. Білецька.

ДІМ, КП—69566/Арх—12571.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

1.01.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Надсилаю Вам мою статтю зі зробленими в ній додатками, а також світлини, всього 14. Пробачте, що затримала. Одночасно з цим посилаю й частину малюнків до статті, що була в мене й прохаю передати т. Соляникові¹ для остаточного приготування в друк.

Боячись Вас утруднювати запитаннями, що стосуються технічної редакції, як-то справа з малюнками, коректою тощо, прохаю сповістити, до кого звертатись в цих справах і де буде друкуватись збірник?

З глибокою повагою В. Білецька.

Щире вітання Серафимі Дмитрієвні.

ДІМ, КП—69567/Арх—12572.

ЛИСТ В. Ю. БІЛЕЦЬКОЇ

27.05.1932 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний Дмитро Іванович!

Пробачте, що вчасно не надіслала Вам опису кімлача. Справа в тому, що більше тижня я не була в Харкові і лист Ваш чекав на мене.

Тепер поспішаю виконати Ваше прохання й надсилаю опис, списавши його з моєї роботи про рибальство в Дніпровських порогах.

До речі, яка доля того збірника праць Комісії, де мала бути й моя робота про рибальство?

На все добре. З глибокою до Вас повагою В. Білецька.

Щире вітання Серафимі Дмитрієвні.

ДІМ, КП—69568/Арх—12573.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

8.05.1925 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Оце зараз одібрав Вашого милого й прихильного до мене листа. Дякую Вам за Вашу дуже для мене приємну пропозицію. З'їзд в Одесі¹ відбудеться не 31 липня, а десь аж у вересні місяці; тому у нас час буде чималий, щоб побродити по степах запорожських. А приїду я до Катерин[ослава] як тільки розпочнуться канікули, мабуть в половині червня місяця н[ового] с[тилю]. Буду радий розпочати розкопку й мандрувати по Дніпру. Мене спиняє трохи тільки одне — напишіть мені, скільки, на Вашу думку, треба взяти з собою грошей? Бо я за своїми мандрами (я знову їздив — оце вчора повернувся з Одеси — найшов і там матеріали Носові) добре втратився. То напишіть мені, а я вже старатимуся якось заробити до тих пір, бо дуже хотів би з Вами разом поїхати та придбати матеріалу для доповіді, що Ви рекомендуєте. Планів у мене особливих нема, бо хоч я й читатиму на конгресі доповідь «Рештки старих обрядностей в сучасному українському народному житті», для чого розкопав

навіть рештки *— жертвоприношення —* в пошану лісового бога! — але ж це в мене вже готове діло; а з Вами поїду з великою радістю. Нетерплячу ждатиму Вашої відповіді.

Сер[афиму] Дмитр[іївну] я й мої вітаємо. Дружина переказує Вам своє привітання та дякує за увагу до неї й дитини. А хлопець мій росте справжнім козаком, тільки що зубів усього двоє, та оселедця ще не виросло.

При цьому моему листі надсилаю Вам деякі запитання В. Г. Ляскоронського², який просить передати Вам свою глибоку пошану й перепрошує за турботи, але хоче Вас запитати про те, що там він пише. Якщо матимете час, то напишіть через мене.

А. М. Лобода³ Вас вітає.

Бувайте здоровенькі! Мріятиму про те, що літом вкупі весело попрацюємо на користь нашої науки!

З прихильністю увесь Ваш — Володимир Білий.

Р. С. Радий узнати, що І. Ю. Репін⁴ живий.

ДІМ, КП—75020/Арх—14842.

№ 69

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

2.07.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Доїхав гаразд до Києва й здав друкувати Ваші рукописи. Один здаю негтайно до друку (про Гладкого¹), другий — трохи пізніше (про Толстого²), а третій — надішлю Вам, як тільки він буде готовий (план для Федоровського³). Ваші матеріали маю одержати від М. С. Г[рушевсько]го⁴ у вівторок; тоді ж вишлю. Як Ваше здоров'я? Дружина Вас вітає.

Увесь Ваш В. Білий.

ДІМ, КП—69506/Арх—12511.

— В ркп підкреслено

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

10.09.1927 р.
Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Одіслав Вам рукописа вчора. Моя справа закінчилась і не дуже погано і не дуже добре для мене, хоч перехвилювався, звісно, чимало. Про все те писатиму потім. Тепер же поспішаю Вам написати, що в статті А. Южного* — «Два дня на Днепровских порогах и у штундистов» — * — «Вест[ник] Европы». 1881. № 7, є новий вар[іант] легенди про каміння «Богатирі». — Жили два брати, що їм стало тісно. Вирішили кидати каміння — хто далі кине, той залишиться, а хто ближче — піде геть. Один кинув — близько впав камінь, а другий так шпурнув, що й брата убив. Не захотів він з горя жити там і сам пішов кудись у інше місце.

Вітаю Серафиму Дмитровну. Будьте здорові. Ваш уклінний слуга
В. Білий.

ДІМ, КП—69504/Арх—12509.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

15.09.1927 р.
Київ — Дніпропетровськ

До Дніпропетровського краєвого музею

Сьогодні, 15.IX.27, я був щасливий одержати од Музею листа, де мене сповіщено, що тема, яку я запропонував для «Збірника»¹, ухвалена. Прикладу всіх зусиль, щоб на термін, який мені указано, прислати свою статтю².

Завжди готовий до послуг Володимир Білий.

ДІМ, КП—69505/Арх—12510.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

12.10.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Редакція «Життя й Революція»¹ вислала Вам гонорар за мемуари про Л. Толстого² й авторський примірник. Дещо, як побачите, врізано через неза-
лежні умови. На днях послав Вам лексичний матеріал і справку про життя
Апостола³.

Редакція «Життя й Революція» просила мене от про що: чи не погодилися б
Ви вмістити низку спогадів — в першу чергу про Костомарова⁴, потім інші
(може продовжите Толстовські?). Редакція пропонує взяти стенографістку, якій
вона заплатить гроші, щоб Вам не возитися з писаниною. Що Ви на це ска-
жете? Вибачайте за листівку, бо ця листівка у мене була, а грошей на марку —
немає, до такого дожився!

Вітаємо Серафиму Дмитровну. Бажаємо всього найкращого Вам!

Ваш увесь В. Білий.

ДІМ, КП—69503/Арх—12508.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

20.03.1929 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Чи одержали Ви мої слова¹ (двома рекомендованими листами)? Я вже з
ліжка встав, але ще слабкий і, мабуть, ще посиджу в хаті днів десять. Набігло
ще слів з сотню. Як трохи одужаю, то впорядкую їх і пришлю. Як Ваше здо-
ров'я? Вітаємо ми всі Серафиму Дмитровну й Вас. Дружина вітає Вас.

Ваш В. Білий.

ДІМ, КП—69502/Арх—12507.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

16.04.1929 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Надсилайте Ваш рукопис¹, і я живо здобуду Вам пропуск в Академії.
Привітання від усіх нас Вам і Серафимі Дмитровні.

Ваш увесь В. Білий.

ДИМ, КП—69501/Арх—12506.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

25.05.1929 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Тільки що вирвав од Кримського¹ офіційний дозвіл друкувати Вашу працю². Саму працю вже одіслав. Зараз завалений працею в Комісії для вибору нових академіків. Вашу кандидатуру виставило 25 установ, з них — Харківське ІНО³, як колишнього свого студента⁴. Д. І. Багалій⁵ співає Вам усюди хвалу — устно й друкованим словом. Це після того, як він узнав, що Укрнаука теж виставила Вашу кандидатуру.

Привітання Серафимі Дмитровні од усіх нас. Дружина Вас вітає.

Ваш В. Білий.

ДИМ, КП—69507/Арх—12512.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

15.11.1932 р.

Київ — Дніпропетровськ

До акад[еміка] Д. І. Яворницького.

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

У відповідь на Ваш запит повідомляємо, що потрібна Вам книжка «Записок Львівського т[овариств]а ім. Шевченка» була надіслана Вам із нашої бібліотеки 1 жовтня; матеріали етнографічні були Вам вислані 6 жовтня (бандеролею). Просимо довідатись на пошті у Дніпропетровському, чому вони досі Вам не вручені.

Наші співробітники мають розпорядження, упорядковуючи поточні етнографічні матеріали вибирати для Вас лексичний матеріал, що ми його періодично Вам надсилатимемо. Сьогодні надсилаємо разом з цим листом 12 карток із виписаними словами.

Ми в Києві із свого боку подали заяву на пошту із проханням довідатись, чи надіслані наші бандеролі до Дніпропетровського.

З глибокою пошаною Володимир Білий.

Т[имчасово] в[иконуючий] о[бов'язки] керівничого комісії¹

За ученого секретаря О. Ма[.....] *

ДІМ, КП—69508/Арх—12513.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

27.08.1935 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Не писав Вам, бо не було нічого відомо у справі Серафими Дмитрівни. Тиждень тому приїхав доктор із відпустки, перечитав історію хвороби, що її

* *Нерозбірливо.*

Серафима Дмитрівна переслала йому і просив мене написати не їй, а Вам, а Ви щоб переказали їй пом'якшивши діагноз.

Доктор сказав, що лікувати С[ерафиму] Д[митрівну] саліцилатовими ін'єкціями не можна, бо у неї вже розвилися явища органічного переродження нервів, процес хронічний і сцілити хворобу вже не можна. Він каже, що через те, що цей процес хронічний, розпад нервів, вражених хворобою, буде йти дуже повільно, але зупинити процесу хвороби не можна. Кисловодськ, Мацеста, Сочі — буде підтримувати її, гальмувати процес, але й тільки.

Скажіть про це С[ерафимі] Д[митрівні], коли знайдете потрібним, відповідно пом'якшивши це. Тепер справа про пенсію Серафими Дмитровни. Я писав Вам із місяць тому, що треба було зібрати потрібні документи і поновити клопотання. Я зібрав ці документи і підготував усе, щоб передати клопотання до вищих інстанцій. Але для цього треба поїхати до Москви. — Тепер уже вирішуйте справу самі — чи їхати мені туди клопотатись, чи ні. Як що вирішите позитивно, то я заїду по дорозі до Вас, щоб Серафима Дмитровна підписала заяви.

За цей час на мене впала ще одна біда: вірна моя няня померла 10 серпня, і я почуваю себе без неї сиротою, і для хлопчика мого це ще більше лихо.

Будьте здорові! Ваш В. Білий.

ДІМ, КП—69499/Арх—12504.

№ 78

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

26.07.1936 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа і відразу ж відповідаю. Я вислав Вам свою заяву, копію диплома тощо. Чи одержали Ви її? Вислана вона ще 14/VII. Що ж до дозволу, то я такого дозволу не одержав, бо мені сказано, що маю вже 40 років, а за законом можна тільки до 35. Я це саме і передбачав, коли говорив з Вами, що варто поговорити з Олекс[андром] Олександровичем¹. Тепер не знаю, що робити? Мабуть, уже нічого не вийде. Як що можна, то порадьтесь із кимось, чи вийде що, а як не вийде, то перешліть мою заяву мені назад із документами і ото й ділу край буде...

Посилав я Вам і витяги із джерел до історії м. Катеринослава — Дніпропетровського². Очевидно, вони загубились у дорозі. Посилаю разом і з цим листом рекомендованим і знову витяг із Сумарокова³, а крім того нові витяги коротенькі — з Вернега⁴ та Всеволожського⁵.

Привітання Вам та С[ерафимі] Д[митріївні] од усіх нас.
Тяжко сумую, що моя справа ніяк не витанцюється, та що робити. Дякую
Вам за прихильність.

Ваш В. Білий.

ДІМ, КП—69497/Арх—12502.

№ 79

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

27.09.1936 р.
Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Я хворів на грип, а тому довго не міг дати Вам відповідь на Ваші запитання відносно De Guenne та Гібалла. Я проглянув велику Британську енциклопедію, Le La gousse (повний), цілий ряд допоміжних видань німецьких та французьких—і нігде нічого немає з приводу цих учених. Тому я роблю звідси висновок, що, очевидно, і De Guenne, і Гібалл були собі якісь провінціальні учені, які «не предали имени своего века», а як кандидати на кафедри проєктованого Потьомкіним університету¹ потрапили по чийсь рекомендації. Університет заснувався у країні тільки що приєднаний, а крім того за Катерини II-ої вже практикувалась тенденція, така характерна і для пізнішої доби,—розумію першу половину XIX віку,—набирати західних учених «числом поболее, ценою подешевле». От чому, думаю я, відомості про професорів Катеринославського університету 1787 р. є тільки в офіційних документах, а, енциклопедичні словники мовчать про багатьох із них.

Сказане вище, розуміється, не зменшує заслуг перших мінерологів та геологів Новоросії (відкриття вугілля та залізної руди).

Бажаю Вам і С[ерафимі] Д[митріївні] всього найкращого. Мої всі шлють привіти.

Будьте здорові. Ваш В. Білий.

ДІМ, КП—69498/Арх—12503.

ЛИСТ В. В. БІЛОГО

16.02.1937 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа і пішов шукати барометра. Виходив усі торжища — і не знайшов.

Лист покійного сина моїх сусідів передав батькам. Мати дуже Вам дякувала і дуже була зворушена Вашою увагою.

Я теж з великою б охотою побачився з Вами. Мене тягне до Дніпропетровська — міста, де минуло моє юнацтво. Та тяжко вибратись через «деньги», як говориться це в літопису. Ну, може таки колись зберусь!

Передайте привітання від усіх нас Серафимі Дмитровні. Як здоров'я її та Ваше? У нас зима добра, снігова та морозна, мабуть, і у Вас те саме?

Бажаю Вам усього найкращого. Будьте здорові та благополучні.

Ваш В. Білий.

ДІМ, КП—69500/Арх—12505.

ЛИСТ М. Ф. БІЛЯШІВСЬКОГО

31.08.1905 р.

Кременчук — Катеринослав

Пароплав «Воевода»

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Ще раз велике Вам спасибі за усе, що зробили і що показали. Дуже прошу вибачити і не сердитись за те, що трапилось у дорозі — така вже натура погана — усе тягти до свого кубла... Я написав у Київ і Вам пришлють 11 карбованців — 10 що позичив, а карбованця, будь ласка, передайте Кирилові¹ — се йому за те, що добре запакував скриню! Усього найкращого!

Ваш М. Біляшевський.

ДІМ, КП—69540/Арх—12545.

ЛИСТ М. Ф. БІЛЯШІВСЬКОГО

18.01.1911 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Звертаюся до Вас з великим проханням: під час святкування роковин 50-літніх з смерті Т. Г. Шевченка в нашому музеї буде виставка артистичних творів Т[араса] Г[ригоровича]: образів, портретів, рисунків і офортів [його] роботи; так ось прохання — чи не були б Ви ласкаві надіслати на час виставки те, що є у Вас в музеї, чи у Вас особисто, чи може у кого з Ваших знайомих.

Дуже був би Вам за це вдячний як я, так і уся київська громада. Усі речі будуть в цілості і тако-ж повернені.

Д[обродій] Болсуновський¹ казав мені, що одіслав Вам кілька рисунків — так що у Вас повинно бути дещо, але може ще що-небудь знайдеться?

З великою пошаною М. Біляшевський.

ДІМ, КП—69541/Арх—12546.

ЛИСТ М. Ф. БІЛЯШІВСЬКОГО

23.08.1915 р.

Київ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

У нас в Киеве тревожно. На всякий случай пишу Вам и оч[ень] прошу возможно скорее ответить: если будет нужда — не нашлось бы у Вас в музее немного места — с большую комнату, хотя бы и неотапливаемую (имею ввиду новый музей), где бы можно было надёжно сложить часть наших коллекций в ящиках и тюках. Не откажите приютить.

И другая просьба: у меня жена и хлопчик (1, 1/2 года) — б[ыть] м[ожет], и их придётся отправить в Екатеринослав — нужны 2 комнаты с кухонной — недорогих, но сухих и тёплых. Вызвольте!

Преданный Вам Н. Беляшевский.

ДІМ, КП—69542/Арх—12547.

ЛИСТ М. Ф. БІЛЯШІВСЬКОГО

25.04.1917 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Перш усього — вітаю! І зараз же до діла. Як ще у Вас нема, то треба поставити 1) комісара охорони пам'яток старовини й мистецтва м. Катеринослава; 2) такого-ж комісара для усієї Катеринославщини. Треба, що-б обов'язково був українець. Як Ваше здоров'я — чи не змогли б Ви сполучити в Вашій особі отсіх двох комісарів?

3). Необхідно треба закласти «Комітет охорони пам'яток старовини й мистецтва на Катеринославщині» — з українців та людей прихильних — такий Центральний Комітет для цілої України заклався у Києві, необхідні автономні місцеві комітети, що зробили б повну реєстрацію пам'яток, мали б право забороняти перебудову церков, реставрацію церковних річей, стежили б що-б нові церкви й інші будівлі будувалися в українському стилі і т. і. Скоро вийде Статут Центр[ального] Комітету — вишлю, або *— привезу сам *. А поки що — дуже прошу зверніть увагу, та закладайте Комітет — підбирайте людей на провінції.

З пошаною М. Біляшевський.

ДІМ, КП—69544/Арх—12549.

ЛИСТ М. Ф. БІЛЯШІВСЬКОГО

16.05.1917 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Для того, що-б взяти в українські руки справу охорони пам'яток старовини й мистецтва у Києві засновався «Центральний Комітет охорони пам'яток старовини й мистецтва на Україні». Дуже добре було-б як би по інших центрах

— В ркп підкреслено.

України засновались місцеві комітети, а по менших були представники місцевих комітетів. Візьміться за цю справу! Посилаю проекта статуту такого місцевого комітету. Змініть, що знайдете не так, і пускайте в життя.

Як здоровля? Як Музей? Мабуть, здорово поширився? Час такий тепер, що треба стягати усе наше — рідне.

Як справа з комісаром по охороні старовини на Катеринославщині? Конче треба вибрати.

З пошаною М. Біляшевський.

ДІМ, КП—69543/Арх—12548.

№ 86

ЛИСТ М. Ф. БІЛЯШІВСЬКОГО

15(28).06.1918 р.
Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Задумали ми тут видання історичних українських портретів. Дуже прошу дозволити сфотографувати портрети Вашого музею.

Чи є у Катеринославі гарний фотограф? Портрети треба зняти дуже добре, без ретуші, через [...] хроматичні кліше, розм[іром] 18×24 с[ан]т[иметрів]. Як не буде фотографа — прийдеться посилати звідсіля, але це ускладняє справу. Доручить зробити докладний опис портретів кому-неб[удь] з помішників за винагороду, розуміється, і взагалі потурбоватися в цій справі — теж за винагороду — кошти є.

І ще прохання — Ви знаєте багатько портретів, ікон з портретами, ікон з козаками — не одмовте зробити вимітки — де, у кого — за витрачений час — подякуємо так, або інакше.

Як здоровля? Що поробляєте взагалі? Що нового з прибутків музею? Давно хочу одвідати Вас, та трудно вирватись.

З щирою пошаною М. Біляшевський.

ДІМ, КП—69545/Арх—12550.

ТЕЛЕГРАМА О. О. БОБРИНСЬКОГО

8.12.1886 р.

Петербург — Петербург

Заседание Русского отделения Археологического общества состоится [в] четверг 11 декабря [в] 8 часов вечера. Согласно уведомлению графа Толстого¹, я известил членов и о Вашем сообщении.

Граф Бобринский.

ДИМ, КП—69717/Арх—12720.

№ 87

ЛИСТ О. О. БОБРИНСЬКОГО

24.08.1891 р.

Сміла — Кантемирівка

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Адрес Ваш, я, к прискорбию, затерял, и не знаю куда отправитъ Вам обещанную книгу свою. Пишу, адресуя письмо на удачу; может быть оно Вас где-либо настигнет, тогда будьте добры напишите мне сюда Ваш адрес.

С искреннею преданностью А[лексей] А[лександрович] Бобринский.

ДИМ, КП—69718/Арх—12721.

№ 88

ЛИСТ О. О. БОБРИНСЬКОГО

2.11.1891 р.

Сміла — Кантемирівка

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

При сѣм посылаю свой первый том. Не взыщите: экземпляр немного запачканный, но другого под рукою нет.

Очень был бы счастлив, от лица Археологической комиссии добыть курганную коллекцию, о коей Вы мне пишете; может быть имеется и дневник раскопки? Назначенную Вами сумму, т. е. стоимость раскопки, при сем посылаю; 40 рублей, и, так как деньги казенные, то покорнейше прошу прислать мне расписку в получении. Вещи и расписку не откажите адресовать в Петербург, Галерная 8, на моё имя. На днях еду туда.

Искренно преданный Вам А[лексей] Бобринский.

ДИМ, КП—69719/Арх—12722.

№ 89

ЛИСТ О. О. БОБРИНСЬКОГО

11.08.1894 г.

Сміла — [Самарканд]

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Существует ли ещё собрание Гафиса¹, о котором Вы мне писали, и нельзя ли получить подробную опись его? А затем ещё вопрос: сохранили ли Вы у себя эскиз запорожцев Репина² и не запамятовали ли мою покорнейшую просьбу, если когда-либо подумаете с этой картиной расстаться, то разрешите мне встать в ряды желающих её приобрести?

С искреннею преданностью и почтением А[лексей] Бобринский.

ДИМ, КП—69722/Арх—12725.

№ 90

ЛИСТ О. О. БОБРИНСЬКОГО

14.09.1897 г.

Сміла — Михайлівка

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Позвольте искреннейше поздравить Вас с блестящими раскопками, о которых сообщают газеты¹. Радостно, что столь ценное исследование ведено человеком науки, с надлежащею точностию и аккуратностию. Вы поймете, как

интересно мне было бы узнать о Вашем кургане подробно. Газеты говорят, что все вещи и положение костяков сфотографировано. Нельзя ли ходатайствовать о получении снимка*?

Судя по газете, Вы наткнулись на могилу, в которую вёл грабительский ход, но почему-то масса ценностей осталась и в могиле, и в подкопе. Иначе (чем разграблением) трудно объяснить себе нахождение ног скелета у выхода кургана, но почему грабители не унесли всего? Не пожелает ли собственник вещей выставить их на обозрение государя, в помещении имп[ераторской] Археол[огической] комиссии в Петербурге? Очевидно, что в случае желания, собственник (а равно конечно и Вы) вправе присутствовать при осмотре и давать разъяснения. Этому были прецеденты. Государь и императрица очень интересуются отечественной стариной, а помещение моей археологической комиссии очень удобно для выставки, доступно интересующимся и вполне охранено от пропажи вещей. Затем, конечно, собственник берёт вещи обратно, по своему усмотрению или уступает правительству на каких условиях заблагорассудится.

Не пожелаете ли издать Вашу раскопку в изданиях («Материалах по археологии России») Комиссии? И здесь очень удобно для издателя. Рисунки, печать и т. д. всё на счёт Комиссии, да ещё крупный гонорар с листа и авторские экземпляры.

Пожалуйста, Дмитрий Иванович, не откажите, когда успеете, почтить меня своим ответом.

Искренне преданный Вам А[лексей] Бобринский.

Р. S. Мой адрес до 30 сентября: Смела (Фастовский), а затем С[анкт]-П[етербург], Галерная 58, Алексей Александрович.

ДИМ, КП—69720/Арх—12723.

№ 91

ТЕЛЕГРАМА О. О. БОБРИНСЬКОГО

30.05.1908 г.

Петербург — Катеринослав

Не откажите сообщить Археологической комиссии, известно ли Вам о находке серебряных ваз [в] кургане Ивановке-Новониколаевске близ Никополя. Премного обяжу.

Бобринский.

ДИМ, КП—69721/Арх—12724.

* Само собою разумеется, без права издания! (прим. О. О. Бобринского).

ЛИСТ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ

2.07.1940 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Щиро дякую Вам за привітання. З найкращими побажаннями
академік О. Богомолець.

ДІМ, КП—69700/Арх—12703.

ЛИСТ О. Г. БОГУМИЛА

22.12.1905 р.

Київ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Обращаюсь к Вам с большой просьбой — переговорить с Синявским¹ о том, чтобы он выслал мне оттиски статей, взятых у меня для печатания, или, если оттисков получить нельзя, возвратил бы рукопись². Уже несколько раз я обращался к нему с просьбой об исполнении обещания, но он до сих пор этого не исполнил, а между тем рукопись мне необходима для начатой работы. Обращаюсь с просьбой об этом к Вам, так как Вы один из немногих, которых Синявский боится и слушается. Не прибегать же мне к помощи графини Уваровой³ в этом деле? Это средство я оставляю как последнее. Заранее «спасибо» за Ваше содействие.

Готовый к услугам А. Богумил.

Р. С. Если это Вас особенно не затруднит, будьте добры, вышлите мне экземпляр каталога музея Поля⁴.

Киев, Желянская 41, кв. 11.

ДІМ, КП—69699/Арх—12702.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

29.09.1932 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Дмитро Іванович!

Я внук Андрія Івановича Бодянського, прохаю Вас, щоб Ви написали мені, чи можна в Дніпропетровськ поступити на той рік в Археологічний інститут, бо мені дуже цікаво про розкопки і про старовину, я вже назбирав собі трохи старовинного знаряддя, і горщиків неолітичної культури. І прохаю написати, чи є Археологічний інститут? Дедушка уже умер три роки назад у селі. Я вчуся в 7-ій групі й дуже хочу поступити в археологи. Прохаю не відмовити написати.

Я цей рік в музеї був у Вас і приїду на другий рік, й привезу 2 горщики і кой-яке кременне знаряддя.

Адрес[а]: Дніпрострой, правий беріг, школа ФЗО, Бодянському Всеволоду.
З привітанням Бодянський Олександр.

ДІМ, КП—69668/Арх—12672.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

15.12.1933 р.

Запоріжжя — Дніпропетровськ

Оце зібрався я написати Вам листа, Дмитро Іванович! Я цього року був у Вашому музеєві, й привозив ті речі, що я їх назбирав. Я Вас чекав два дні, але не діждався і лишив ті речі в музеї. Чи Ви їх одержали, і чи вони Вам в музей в експонати пішли.

Я вчусь в VII групі в м[істі] Запоріжжі. В Вознесенській бальці я знайшов кам'яну сокиру. Її привезу на літо в музей і ще різні речі. Балка, де я сокиру знайшов, звється Перша балка.

Дмитро Іванович! До Вас у мене є прохання, може в Вас є якась книга про запоріжців, про скитів, про могили, взагалі про старовину, то на літо, як я приїду, то можна буде в Вас взяти почитати, бо мені дуже цікаві такі книги, а тут їх нігде не дістанеш.

Мій адрес: м. Запоріжжя, 7 Ф. З. С., Жуковська № 62, учневі 7-ої/ групи
Бодянському Олександрю.

Сокира має такий вигляд; * зроблена з каменю пісчаника.

Прохаю дати відповідь. З вітанням

Бодянський Олександр.

ДІМ, КП—69669/Арх—12673.

№ 96

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

20.08.1934 р.

Запоріжжя — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

Дякую Вам за книгу, шкода, що тепер немає гарних книг про давню волю
широких українських степів, про пороги й високі степові могили, про запорозькі
вольности, про скіфів, і інше.

Речі старовинні в мене були різні, та я здаю їх у музей Дніпробуду.

У Вас чудові картини про запорозьців, що я бачив. А приходив до Вас
я, внук Андрія Івановича.

З вітанням! Щиро прихильний до Вас Бодянський Олександр.

19²⁰_{VII} 34 р. Мій адрес: х[утір] Петрополь Веселівської с[ільської] р[ади],
п[оштове] о[тділення] Хортиця Запорізької міськ[ої] ради, Бодянському Олек-
сандру.

ДІМ, КП—69670/Арх—12674.

* В листі вміщено малюнок.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

25.12.1936 р.

Запоріжжя — Дніпропетровськ

Добрий день, дорогий Дмитро Іванович!

Оце пишу Вам листа, я тепер по археології не працюю, бо після експедиції М. [С.] Мушкет¹ знайшла собі напарника, який був в експедиції — гр. Літвінов, той самий, що я Вам казав, що взяв собі старовинний людський череп і в експедиції забрав собі горщик цілий татарської монети і безліч інших речей. Це розоритель музею, який зараз працює в нас з М. [С.] Мушкет. По закінченню експедиції гр. Мушкет наговорила на мене багато неправди, і їй всі вірять, що мене дуже дивує, я від неї зазнав багато кривди і знущань, коли з нею працював. Вона мене нічому не вчила. Я сам читав вбогу літературу, деякі книги, то дещо взнав. М. С. Мушкет номер не вдавсь, щоб мене викинути зовсім з музею. Мене перевели з археології на монтажника й нізачо дали строгий виговор з попередженням, дуже скривдили. М. С. Мушкет на загальних зборах почала на мене казати, що я такий сякий, ходжу до Яворницького. Дмитро Іванович, М. С. Мушкет не та є, якою себе перед Вами показує.

Дмитро Іванович, Ви голова археологічної секції краєзнавчого т[овариства], то напишіть мені, будь ласка, чи скоро буде виходить краєзнавчий журнал і коли, то чи не можна буде мені написати статтю.

Мій адрес: В[елике] Запоріжжя, 6-й посьолок, буд. № 87, кв. 16, М[икола] Гайдуку, з передачею О[лександру Бодянському]. Поки до побачення.

Щиро прихильний до Вас О[лександр] Бодянський.

19 $\frac{25}{XII}$ 36 року.

Я археології ніколи не кину, буду якось сам працювати, тільки шкода, що ніде достати книжок, мене найдужче цікавить неоліт і бронза. й могили...

ДІМ, КП—69671/Арх—12675.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

2.04.1937 р.

*с. Веселе Запорізького р-ну —
Дніпропетровськ***Добрий день, дорогий Дмитро Іванович!**

Я Вашого листа одержав 27/1—37 року, за який Вам широко дякую. Я зараз в музеї Дніпробуду не працюю коротко кажучи через те, що на моє місце схотіли поставити одного того Юду¹, що крав речі в експедиції, який прийшов М. С. Мушкет² дуже до вподоби. То Мушкет робила з іншими з Юдою на мене наклепи і пришивала мені націоналізм, казала, що я до Вас заходив, а я сказав після її наклепів на мене, що її чоловік був М. Я. Рудинський³, і що вона часто писала йому листи, які я носив на пошту. Мене звільнили з музею, а її й Юду того ні. Я постраждав нізачо, невинно. Книгу хотів я достати таку, як Ви мені писали, Нідерле⁴. Нема ніде, взагалі по археології ніде здобути й найгіршої книги, бо ніде немає. Шкода, але нічого не зробиш.

Дмитро Іванович! Я зараз живу в селі. 20/III. ходив до Дніпра збирати археологічні матеріали, до балки Осокорівки, що за с[елом] Маркусовим. Знайшов там стоянку енеолітичної доби, речі такі: чудової роботи кремінну стрілку, половину шліфованої сокирки з діоріту, й бронзовий браслет, глиняне прясличко й фрагменти посуду з гребінцевим орнаментом, і інше. В мене є запорізька люлька, яку я знайшов в с[елі] Капулівці на Січі, сам чубок. Маю думку поїхати, як здобуду грошей, після спаду весняної води, на Січ позбирати і купити у мешканців, як буде в кого, запорізької старовини, люльок, монет і інше.

В нас тут є хутір за 5 км, зветься Яворницьким. Прозвали його в честь Вас, Дмитро Іванович, й селяни хочуть Вас бачити, як можна, на Перше травня. Як би Ви приїхали, або коли зможете. Дорогою їхать самою, що Дніпропетровськ — Запоріжжя. Доїхать до хутора Петрополя, який знаходиться за пів к[іло]м[етра] від Соші, в якому я мешкаю, а за Петрополем хутір Яворницького. Як зможете, то приїдьте обов'язково. Пишіть, Дмитро Іванович, чи приїдете?

Я по археології працювати не кину ніколи, шкода тільки, що нема літератури.

Поки до побачення. Лишаюся живий і здоровий, чого й Вам бажаю.

Щиро прихильний до Вас О[лександр] Бодянський.

ДІМ, КП—69673/Арх—12677.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

7.01.1938 р.

с. Веселе — Дніпропетровськ

Року 1938, 7/1.

Доброго здоров'я, дорогий Дмитро Іванович!

По-перше, дуже прохаю вибачте, що так довго не писав; але в мене були особливі причини. По-перше, я туди по знахідки не їздив, неможна було. Мене в армію не взяли, була комісія, через хворобу серця. І ціле літо і зиму працюю, то по знахідки не міг поїхати. На цю весну обов'язково поїду, а в осени, коли дуже вода спала на колишніх дніпрових порогах, я їздив на два дні, й коли приїхав, саме вода прибавилась трохи, й було видно одного острова чимало, то я застав лише вершок. Я на йому нічого не знайшов, а один дядько знайшов чудової роботи кістяне шило, яке відноситься до кінця неоліту, доби ш[л]іфованих сокир. І він розказував, що там на скелях було видно шліфувалля, й в землі кам'яні скрині — кісти, а в них скелети, і без скринь були скелети, і там валялись черепи цілі, цікавої форми, круглі, і всі зуби цілі. А той дядько коло їх знайшов тільки шило, а в іншому місці таке: в каю, кругом 7 скелетів, а по середині плитами закладено, це безперечно поховання новокам'яної доби очих дніпрових шліфувалл. Але, на великий жаль, залило, я пізно приїхав. Я думаю в цьому районі такі поховання дуже рідкі, і вони б багато дали для науки. В мене звідти є і кістяне шило.

Як я люблю це діло, новокам'яну добу, й бронзовий вік. Якби де вчиться по цьому, [та] нема поради, нема в мене ні літератури по цьому ні старої, ні нової.

Дмитро Іванович! Напишіть мені, будь ласка, чи Ви знаходили поховання неоліту на дніпрових порогах, щоб були цілі черепи, і чи це рідкі знахідки. І книжок, чи можна десь виписать про ці місця? Може порадите? Жду відповіді.

З глибокою шаную до Вас О. Бодянський.

Мій адрес: Запорізький район, ст[анція] В[елика] Хортиця, п[оштове] в[ідділення], Бодянському Олекса[ндру].

ДІМ, КП—69672/Арх—12676.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

18.05.1937 р.

с. Веселе — Дніпропетровськ

Добрий день, дорогий Дмитро Іванович!

Пишу Вам листа другого, не знаю, чи Ви перший одержали, посланий 1/IV—37 року. Я відповіді не одержав, і так я зараз знаходжусь на селі, дома. В музеї не працюю через те, що на мое місце М. С. Мушкет¹ схотіла вийти другого, що й зробили. Я прямо дивуюсь як це сталося, і як згадаю цю кривду від них, то не можу заспокоїтись.

Дорогий Дмитро Іванович! Я може скоро буду в Дніпропетровському, то привезу ту запорізьку люльку Вам. А цього року в Дніпрі була сильна вода, то в с[елі] Капулівці дуже розлило Січ, а зразу вода уже спала, то можна багато дечого назбирати: люльок, монети, кулі і інше. Та й в мешканців багато є на руках знахідок запорізьких. Якби добути десь карб[ованців] з 50, то можна поїхати на Січ, на збірку старовини. Їхати можна я думаю залізницею до станції Чортомлик. Дмитро Іванович! Ви може коли їздили, то чи далеко від ст[анції] Чортомлик до с[ела] Капулівки? Як його б краще було поїхати?

Поки до побачення.

Щиро прихильний до Вас О[лександр] Бодянський.

Моя адреса: Запорізький р[айон], ста[нція] Хортиця, п[оштове] в[ідділення] с[ела] Веселе, х[утір] Петрополь, О[лександр] Бодянському.

ДІМ, КП—69674/Арх—12678.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

17.02.1938 р.

Запоріжжя — Дніпропетровськ

Добрий день, дорогий Дмитро Іванович!

Пишу Вам другого листа, одного я Вам послав в січні, чи 11-го, чи 12-го числа. Відповіді на його не одержав. Не знаю, чи Ви його одержали, чи ні? Я по знахідки не їздив, бо не було часу, бо був на комісії, й мене в армію не взяли, бо в мене хворе серце. А в цьому році, як вода спаде, обов'язково

поїду. А в 1937 році, коли спала в Дніпрі вода, я їздив по археологічні знахідки, й я спізнився тоді, стала прибувати вода й те місце залило. Та мені один знайомий рибалка розповідав, що на цім місці було людських кістяків з цілими черепами і всі зуби були цілі, й були кістяки в кам'яних скринях, штук 5 скринь, а в одному місці невеликий квадрат закладений у землі з каменю, граніту, а кругом його кістяки, й якісь круглі голови в їх, по формі. Коло одного скелета той чоловік знайшов чудової роботи кістяне шило довжини більше 12 см., яке знаходиться в мене. І на тим місці були на каменях шліфувадла. Цікаво! Дмитро Іванович! Напишіть, дуже прохаю Вас, чи Вам траплялось знаходити, на дніпрових порогах, мешканців кінця неоліту, цілі черепи; і чи це дуже важлива знахідка?

Як я це люблю, цікавлюсь цим. Якби де працюватц, вчитись по цій добі. Я в Київ писав, мовчать, не відповідають, і літератури ніде нема нічого.

Дорогий Дмитро Іванович, як одержите листа, дайте, будь ласка, мені відповідь.

Щиро прихильний до Вас О[лександр] Бодянський.

Моя адреса: Запоріжжя, 6-й посьолок, будинок № 87, кв. 16, Гайдук М., з передачею Бодянському О.

ДІМ, КП—68675/Арх—12679.

№ 102

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

3.04.1938 р.

Запоріжжя — Дніпропетровськ.

Дорогий Дмитро Іванович!

Я одержав Вашого листа, за що Вам щиро дякую. Свою обіцянку я цього літа виконаю і обов'язково знайду цікаві нахідки, обіцяю Вам не менше 3 штук цілих люлечок добути. Я думаю поїхати в кінці м[іся]ця травня, як у Дніпрі спаде вода. Тепер що до тих знахідок, то вони знайдені, я не знаю точної назви того острова, а він знаходиться в районі Сурського й Лоханського порогу, і лихо те, що воно зразу затоплене водою. Він був видний тільки як дуже: спала вода в Дніпрі, 1937 р[оку] восени. Тепер черепи тих мерців на тому острові й лишилися, бо той рибалка хотів привезти до дому, та жінка боялась, і не дозволила. А коли я приїхав, то вода стала прибувати і острів затопило.

Дмитро Іванович! Я може через місяць буду в Дніпропетровську; то привезу показати Вам те шило. А в мене є ще багато знахідок, між іншим цілий горщик новокам'яної доби, який знайдений на о[строві] Хортиця на дні Дніпра проти острова Дубового, з гострим дном, має орнамент трикутників і ліній,

орнамент гребінцевий, має в своєму складі товчені черепашки. Я посилаю Вам фото цього горщика. Як Вам, Дмитро Івановичу, буде час, то напишіть, чи це рідкий горщик і чи цікавий?

А на Дніпрових порогах, коли сильно спада вода, то скільки можна здобути цінного матеріалу для науки, та ніхто не догадається поїхати обслідувать. Я знаю стоянку кінця новокам'яного віку, проти Вовнизького порогу, там трапляються знахідки багатої кераміки: костяні проколки, вивіртки з сокир і людські голови. А на острові Кізлеві багато знахідок мезолітичних: трапедії, кістяні вироби, стріли, поховання часів скіфів, і запорізькі люльки, кресало і інше, словом — всього не переписати. Якби добути літератури про Дніпрові пороги. Хочеться вчитись, працювати, а приходиться робити що нецікаве, якби прожити. Дуже шкодую, Дмитро Івановичу, що я не жив, малий був тоді, як Ви працювали в музеї. Знаю, що й я працював би і вчився.

З глибокою шанюю й щиро прихильний до Вас О[лександр] Бодянський.

ДІМ, КП—69676/Арх—12680.

№ 103

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

18.08.1938 р.

с. Веселе — Дніпропетровськ

Доброго здоров'я, дорогий Дмитро Іванович!

Пишу Вам листа. По-перше, вибачте, що я довго Вам не писав. Працюю я там, де й працював, аби щось робити, а не те, що найбільше цікавить мене. Так марно роки йдуть. В нас у селі буде школа — 8 група, то я думаю вчитись і працювати, де й зразу працюю. Заняття буде ввечорі, так що мені можна вдень робити а ввечорі вчитись. Може кінчу 10 груп, то тоді десь поступлю працювати в музей. Це думка така, та ще хто зна, як покаже діло.

Дмитро Іванович! Я в Вас був, привозив кістяне шило, та Вас тоді не було дома, на сесії були. Я в Капулівку скоро поїду і в Покровське обов'язково. Цікаво, яка станція біля Покровського, як їхати залізницею. Недавно я достав Вашу книгу «Дніпрові пороги», видання 1928 року. Що за цінна книга! Шкода, що не всі листи в неї, в того чоловіка я купив, то його жінка повикидала на всякі потреби, яка очевидно в книгах не розбирається, де книга, а де набір слів. Ця книга мені надала багато енергії, ще більше любові до археології. Так би й летів туди, до Дніпра. Дуже шкодую, що я не бачив порогів.

Дмитро Іванович! А то, де знайдена чудова кістяна проколка й цілі скелети поховання я вже знаю точно, як той острів зветься — Лоханський. Цього року

вода не спаде, а то б я поїздив на розшуки. На Дніпрових порогах жило дуже багато людей новокам'яного віку, майже на кожному острівку й острові, скелі, печері, тут вироблялось багато кам'яних сокир і іншого знаряддя. Доказом цього є багато шлифувалл на скелях. Я сам в тому році знайшов двоє на скелях, проти порогу Лоханського й на Лоханському острові їх було багато.

Дмитро Іванович! Чому й досі не друкують тих матеріалів, що здобуто на порогах експедицією? Скільки цікавого, та все замовкло.

Дмитро Іванович! Я склав пробний віршик. Напишіть мені, будь ласка, чи він трохи до ладу, його хиби.

Кінчаю писати, на дворі хороша зоряна ніч, тихо, лиш цвіркочуть цвіркуни, ніч на дворі, світять зорі.

Щиро прихильний до Вас О Бодянський.

18/VIII.38 року. Моя адреса: Запорізький район, ст[анція] В[елика] Хортиця, п/в. с. Веселого, хутір Петрополь, Бодянському Олександрю.

ДІМ, КП—69677/Арх—12681.

№ 104

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

[Вірші]

Гроза на Україні.

Пам'ятаю я ту днину,
Як громи гули.
Гей, куди ви темні
Хмари, за Дніпро пливли?

Над степами, долинами
Гнали Вас вітри,
Минаючи буйні ниви
Й розкішні лани.

А весною квітчастою,
Як сади цвіли,
Вважаються мені досі
Блискавки в пітьмі.

Грізна хмара, темно синя
Над Дніпром стоїть.
Сунуть хмари, ближче,
Ближче грім гримить.

Повівали буйні вітри
І громи гули.

Гей, куди ви темні хмари
За Дніпро пливли.
4.VI.1938 р.

О. Бодянский.

ДІМ, КП—69677/Арх—12681.

№ 105

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

27.10.1938 р.

с. Веселе — Дніпропетровськ

**Доброго дня, Високошановний Дмитро Іванович і Ваша дружина,
вибачте, не знаю ім'я й по батькові.**

По-перше, вибачайте, що так довго не писав. Масла я не купив через те, що його й тут нема. Правда, можуть колгоспники назбирати тижнів за два кілограм 4, та воно дуже дороге — 20 карб. кіло. Я можливо буду скоро в Дніпропетровському.

Дмитро Іванович! Вода в Дніпрі спала на 2 сажі, й я 16/X ходив до Дніпра, їздив човном на острів Перун, якого вершок видно. Знайшов трохи кераміки з посуду, й до 10 кам'яних вивіртків з сокир, й більш нічого. А за балкою Кролівською за півкілометри від лівого ріжка балки й Дніпра вода розмила стоянку римської доби, яка простяглась на 1/2 к[ілометри] на північ. Тут я знайшов з посуду фрагменти гарного виробу, два великі грузила, 2 римські фібули, застібки й дві срібні монети з таким написом «Consegratio Divus Nervs». Ця мабуть, Антонія Пія. Й на другій такий напис: «іме. Caesartralan Adrianvsavg». Ця мабуть, Імператора Августа. Посилаю Вам з них фотографії.

Дмитро Іванович! Напишіть мені, будь ласка, чи в районі порогів знаходили гроші римської доби. Сила старовини гине. Зразу це саме вода спала, можна знайти дуже багато. Я ще в одне місце думаю їхати, на острів Кізлев й Лоханський.

Поки бувайте здорові, Дмитро Іванович!

З глибокою шаную до Вас О. Бодянский.

Моя адреса: Дніпропетровська область, Запорізький р[айо]н, ст[анція] В[елика] Хортиця, Веселівська с[ільська] р[ада], х[утір] Петрополь, мені.

Дмитро Іванович! Яких імператорів гроші?

ДІМ, КП—69678/Арх—12682.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО

25.03.1939 р.

Запоріжжя — Дніпропетровськ

Доброго здоров'я, дорогий мій Дмитро Іванович!

Гаряче дякую Вам за листа. Я тимчасово був у Запоріжжі 2 тижні, а зразу дома. В Запоріжжі теж знаходив давнину сивих віків, а саме де колись була колонія глухонімих, недалеко від балки провадились планіровочні роботи, й зносили три могили, найвища з них метрів шість, ще не розкопали її, а другі 2 знесли. То я їздив на те місце дивитись, застав розбиті з горщика череп'я й людські кістки. Череп'я мережане вірвовочним орнаментом, могили дуже цікаві, та знищуються, ніхто не досліджує, відносяться до бронзового віку. В підшві цілої високої могили й рядом з нею знесеної меншої, я побачив кладку, виглядали чотирі гранітні плити. Вичистивши землю помітно було в плитах кожную щілину, було старанно замазано зеленуватою глиною глеєм, яка ніяк не пропускає води, її часто можна бачити в глибоких глинищах, яку брали люди того часу для будівництва домовини. Вода за тисячоліття в ящик не дійшла. Земля була суха, наче вчора засипана. Цікаво, що скелет був засипаний одсіяною землею завбільшки, як горох. Скелет був сильно скорчений нефарбований, лежав головою схід південь, на лівому боці, руки були перед обличчям, й тут перед обличчям стояв горщик банковидної форми, тільки з вінцем, мережаний наліпним орнаментом ногтьовим. Довжина плит подовжніх 150 см, ширина 70 см, тов[щина] 20 см, а поперечних — 70 см довжина, ширина 70 см. Всі щілини були старанно замазані глеєм глиною. Ящик був покритий зверху плитами, які стягли грабарі. Поховання це не відноситься до цих могил. Воно впускне, до часів пізніших належить, до залізної доби, тисячі 3 років тому.

Дмитро Іванович! Отут, за Маркусовою по бальці Осокорівці йдуть будівельні роботи, й того року грабарі на рівному місці забирали землю й знайшли велику плиту гранітну а під нею пусто, й ще стояло на ребро чотири плити й були в ящику цьому скелет й горщики гостродонні й інші речі, які загинули. В музей сповістили, та пізно було, що й говорить, гине скільки дорогого скарбу. Ніхто не цікавиться.

Привіт передайте Серафимі Дмитровні.

З великою любов'ю до Вас О. Бодянский.

ДІМ, КП—69679/Арх—12683.

ЛИСТ О. В. БОДЯНСЬКОГО ДО С. Д. ЯВОРНИЦЬКОЇ

7.03.1941 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажні, дорогі Серафимо Дмитрівно!

Посилаю Вам 7 кг білого борошна, яке брав у магазині по 2 р[ублі] 70 к[опійок] за кг. Пробачте, що мало послав. Якби більші посилки приймали, то рад би вислати к[ілограмів] з 16. Ну нічого, туди далі ще вишлю. Дуже радий, що відкривається у Вас філія музею, присвячена усій великій роботі незабутнього Дмитра Івановича! Й що Железную вулицю переіменовано в ім'я дорогого Дмитра Івановича! Я приблизно знаю, де вона знаходиться, дивлячись на Вашого плана. Погода в Києві тепла, потроху розтає сніг, тижнів за 2 й не буде. У Вас на півдні безумовно теплій[ше], й мабуть уже розтав увесь сніг?

Серафимо Дмитрівно! Я вже став годним до армії, в нестройову службу. Був на комісії, то мене оком з голови до ніг оглянули — й годний. У нас у музеї з Наркомосу був фотограф, який фотографував ливарні форми з села Волоського, й учасників експедиції. А я не схотів фотографуватися, то на мене були дуже розсердилися, тепер наче ні, це між іншим.

Кланяюсь низенько всім.

З глибокою пошаною до Вас О. Бодянский.

ДІМ, КП—69680/Арх—12684.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

14.02.1906 р.

Київ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Надеюсь, что теперь, когда общественная жизнь начала принимать нормальное направление, Вы найдёте свободное время для исполнения моей просьбы.

Я желал бы получить обратно выставленные мною в прошлом году в Вашем музее мои древности и автографы¹. Покорнейше прошу распорядиться упаковкой и высылкой таковых по адресу моему; что же касается витрины, в которой лежат автографы, то я просил бы *—оставить её в музее*—, — я пришлю, для вы-

— В ркп підкреслено.

ставки, *—новую серию—* автографов, которую пожертвую Вашему музею. Для этой цели имею уже автограф Виктории фон-Поль*, вероятно, матери покойного А. Н. Поля², и много других документов, коих содержание имеет прямое, либо косвенное отношение к Екатеринославской губернии и Югу России.

Кто теперь состоит секретарём Екатеринославского Научного Общества³ и будет ли оно иметь свой специальный орган?

У меня привычка, вместо членских взносов, дарить различные предметы, книги, документы и т[ому] под[обное] Обществам, членом коих состою; поэтому, жертвуя Вашему музею, я рассчитываю, что это меня освободит от взносов; между тем оказывается, что между об[ществ]ом и музеем нет внутренней связи и потому они меня игнорируют. Будьте любезны, разъяснить Вашим ответом и этот вопрос, чем премного обяжете меня.

Примите уверенья в совершенном к Вам уважении

К. Болсуновский.

ДИМ. КП—69375/Арх—12380.

№ 109

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

4.03.1906 р.

Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спешу уведомить, что я получил мои древности и автографы княгини Софии Потоцкой¹; сердечное спасибо.

Но Вы, кажется, не получили моего второго письма, в котором я писал следующее: раму на автографы покорно прошу оставить в Вашем музее, я пополню её автографами, имеющими прямое отношение к истории Екатеринославщины и Юга России вообще; но вставленные теперь в неё автографы я просил мне *—возвратить—* потому, что я их ни музею, ни научному обществу *—не дарил—*.

Отослал на Ваше имя автограф Виктории фон Поль, вероятно, матери Вашего деятеля² и пришлю ещё десяток аналогичных... Но повторяю просьбу о возврате мне автографов, которые там теперь выставлены.

Прислан мне [бланк], подарен[ный] от имени императора Константина Павловича; дарен мною графине Уваровой³, и я его отсылаю ей сегодня в Москву.

Меня удивляет, что Антонина Антоновна⁴, знающая всё это, Вам не доложила при отправке.

— В ркп підкреслено.

Примите уверение в совершенном к Вам уважении и преданности.
Ваш покор[ный] слуга К. Болсуновский.

ДИМ, КП—69370/Арх—12375.

№ 110

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

9.04.1906 р.
Київ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Благодарю за присланные вещи и автографы — всё получил. Теперь, пользуясь любезностью многоуважаемого Василия Михайловича Григоровича-Барского, посылаю Вам: 1). Жетон [за] русско-японскую войну, которого у Вас, вероятно, нет и 2). немного старых документов для витрины с автографами. Вскоре вышлю ещё кое-что.

Искренно преданный Вам К. Болсуновский.

ДИМ, КП—69367/Арх—12372.

№ 111

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

31.03.1907 р.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спешу сообщить Вам печальную новость: уважаемый, почтенный член нашего Общества¹ Савва Васильевич Бодылевский, известный нумизмат, после тяжелой болезни скончался на прошлой неделе. Покойный пожертвовал нам ценные коллекции русских монет и медалей... Наследники продают серию портретов малороссийских гетманов, 9 штук по 10 руб... Хотя это не артистические портреты, но ввиду дешевизны сообщаю Вам. Быть может, приобретёте.

У нас в музее² есть уже серия таких портретов, тоже масляными красками, но это работа 1890 годов, тогда как предлагаемые все с XVIII столетия. В случае желания, прошу сообщить мне или наследникам. Портреты продаёт племянник Сорокин (Филипп Иванович), живущий по Нестеров[ской] у[лице] (в доме № 23, к[вартира] 12).

Примите уверение в совершенном почтении и преданности Вашего пок[орного] слуги.

К. В. Болсуновский.

Киев 31 марта 1907 г.

ДИМ, КП—69368/Арх—12373.

№ 112

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

10.01.1910 р.

Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

По поручению Киевского отдела Императорского Русского Военно-Историчес[кого] Общества я собираю теперь сведения о различного рода оружии, хранящемся в различных общественных и частных музеях; в виду этого покорно Вас прошу не отказать подателю сего, Ивану Сикорчуку бесплатный доступ, по воскресеньям, во вверенный Вам музей.

Заручившись Вашим разрешением, поручаю ему поделаться заметки о том, что меня может интересовать, с таким расчётом, чтобы, когда приеду в Екатеринослав, я мог знать, что именно есть подходящего. Не знаю, получили ли Вы обе мои брошюры: о «Кольтах как меновой единице-монете», и теперь «Жертвенник Гермеса Световиди», которые я Вам выслал в бандеролях.

В случае, если Вы их не получили, благоволите сказать Ивану Сикорчуку — и я немедленно их вышлю Вам.

Позвольте, пользуясь настоящим случаем, ещё раз передать Вам мои лучшие пожелания в наступившем новом году.

Искренно Вам преданный К. В. Болсуновский.

ДИМ, КП—69369/Арх—12374.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

9.05.1914 р.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Есть учёные, которые отрицают малороссам право на давность культуры и творчество духа.

Я всегда спорил и доказывал противное. Следы творчества духа этой ветви славян следует искать в литературе Польши и России; как на доказательство, укажу на польский периодический журнал «Atheneum» с 1841 — 48 годов, издававшийся в г[ороде] Вильне Крашевским¹. Там попадаются ценные статьи и стихи малороссийские, которые следовало бы переиздать.

Если этот вопрос Вас интересует, то я готов подбирать материал и, конечно, вышлю.

У нас пока новостей немного. Музей приобрёл 2 золот[ых] колта в [елико]-княжеской эпохи. Моя брошюра о Перуновом дубе печатается уже.

Не могу забыть чудных бронзовых предметов, коими обогатился Ваш музей; если можно не откажите прислать мне фотографии (копии), снимки этих предметов. Что касается замечательных Баб, то я готов заплатить фотографу за снимки этих редких истуканов.

Как Ваше здоровье? Не рассчитываете ли посетить наш Киев? Примите уверенье в моей сердечной преданности

К. Болсуновский.

ДИМ, КП—69364/Арх—12369.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

[] 01.1915 р.
Київ — Катеринослав

Озабоченный собранием археологических данных о встречающихся каменных изображениях детских фигур, либо крупных истуканов, как бы обернутых в ткани (баб), — симулякров, изображённых на прилагаемом рисунке, почтительнейше прошу Вас, сообщить мне: не известны ли Вам аналогичной формы истуканы где-либо в частных собраниях или музеях?

Всякие сведения о симулакрах для меня очень ценны, потому что намереваюсь описать памятники эти, находящиеся в Киевском городском музее имени государя императора Николая Александровича.

Пользуясь настоящим случаем, прошу Вас принять лучшие пожелания и уверения в совершенном почтении.

К. В. Болсуновский.

ДИМ, КП—69366/Арх—12371.

№ 115

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

17.03.1916 р.

Алушта — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваше доброе сердечное письмо глубоко меня тронуло, но я готов последовать Вашему великодушному совету. Да, я люблю Малороссию как вторую Родину, и буду рад умереть среди украинцев, которые всегда были для меня так добры и ласковы, но увя я ничего ещё не написал для них. Это мой долг!

Киев меня третирует как мачеха, и, если бы не мои заслуги — давно бы меня выкинули из музея. Однако же я наворожил музею на 36 тысяч монет! Это я работаю, объясняя лучшие предметы нашего музея. Однако в Киеве намечается уже раскол: уходят с К[иевского] Об[щества] Древностей и Искусств¹ потому, что Об[щество] это спит с прошлого столетия. Работает только об[щество] охраны отеч[ественных] памятников². Оно имеет уже свой музейчик под охраной Ал[] Дмитр[иевича] Эртеля. Женские Высшие Курсы тоже устроили свой музейчик. В. Е. Данилевич³ и я — основатели его.

Возвращаюсь к моей мечте: поселиться в Екатеринославе, на берегу Днепра, работать под Вашим покровительством, печатать брошюрки... Да разве может быть что-либо более заманчивого для моего ума и сердца? Поверьте, что и средства на печать найдутся у нас тоже! Ведь К[иевский] музей постоянно торгует моими брошюрами.

Вероятно 11—15 апреля в Екатер[инославе] буду и сочту долгом явиться к Вам.

Душевно преданный К. В. Болсуновский.

ДИМ, КП—69363/Арх—12368.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

11.09.1916 р.

Київ — Катеринослав

Многоуважаемый!

Как Ваше здоровье? Сообщаю, что в нашем музее продаётся [...] * мумия голубя, вероятно, привезенная с юга, очень хорошо сохранившаяся, просят 10 р [ублей]. Может быть, и можно дешевле. Это священ[ный] голубь гречес[кой] Афродиты; предмет подходящий и для Вашего музея. Если пожелаете, то я могу его купить для Вас.

Что слышно хорошего?

Всегда искренно Вам преданный К. В. Болсуновский.

11/IX 1916. Благовещ., д. № 90.

ДИМ, КП—69372/Арх—12377.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

30.03.1917 р.

Сквира — Катеринослав

Христос Воскресе!

На обратном пути с Крыма я проезжал Екатеринослав, видел новое здание¹, оставил мою карточку. Поздравляю с величайшим успехом. Дай Бог чтобы новое здание наполнилось так быстро, как старое, и чтобы было рассадником науки для всего края, на славу не только основателей, но, главное, своего вдохновителя, дорогого директора.

Преданный душевно Вам К. В. Болсуновский.

Сквира 30/3. Красная, соб. д. № 6.

ДИМ, КП—69373/Арх—12378.

* *Нерозбірливо.*

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

26.12.1917 р.

*Сквира Красна — Катеринослав***Глубокоуважаемый!**

Считаю долгом напомнить о себе и пожелать Вам приятно провести Рождество Христово и встретить Новый год! Дай Бог, чтобы Вы могли пользоваться добрым здоровьем на пользу любимой нами науки! Чтобы новый музей Ваш наполнился предметами науки на славу своего учредителя!

Душевно преданный Вам К. Болсуновский.

Сквира Красная, № 6. 26/XII.1917.

ДИМ, КП—69371/Арх—12376.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

29.07.1918 р.

*Сквира Красна — Катеринослав***Вельможный пане!**

Меж моих документов я найшов один Александр[овской] Сичи 1734 году с печатью по-латыни и автографами тогдашних судьи и старшины. Як прикажете, то вышлю, чи под бандеролью, чи в конверти. Боюсь, чтоб мой дар не пропав. Жду Вашей отповиди и пару слов, как поживаете.

Уважающий Вас К. В. Болсуновский.

г. Сквира Красная, д. № 6.

Жму руку сто раз — живу ещё!

ДИМ, КП—74145/Арх—14476.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

7.09.1918 р.

Сквира — Катеринослав

Вельможный Пани!

Нашёл у себя [....] рукопись о «Украинск[их] живописцах базилианских монастырей XVIII в.» Готов подарить музею, нужно выслать заказным. Заказ стоит 6[ольше] рубля. Как поступить? Дошёл ли пакет с докум[ентами]? Жму Вашу руку.

Преданный К. В. Болсуновский.

7.IX.18.

 ДІМ, КП—69365/Арх—12370.

ЛИСТ К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО

15.08.1921 р.

Сквира — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

[Опа]саясь, чтобы по моей смерти некоторые украинские документы XVII и XVIII ст. не пропали, позволяю себе отослать их в Екатеринослав[ский] музей под Вашим именем. Просил бы точный адрес и Ваше согласие.

В ожидании любезного ответа, остаюсь душевно преданный

К. В. Болсуновский.

г. Сквира. 15 авгус[та] 1921. Красная, № 6.

 ДІМ, КП—69362/Арх—12367.

ЛИСТ Т. Д. БОНДАРЕНКА

[] .08.1933 р.
Москва — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

По-перше, здрастуйте, а по-друге, прошу вибачити мені те, що я так довго не виконував Ваших доручень.

Сьогодні я вихідний і вирішив твердо — найти таки кого-небудь з тих, кого Ви мені називали. Про це й пишу.

Вячеслава Миколаєвича Щепкіна¹ немає навіки: помер уже років з 8 то-му назад².

Василя Олексійовича Городцова³ виключено з музею⁴. Син його працює. А сам Вас[иль] Олексійович читає в університеті.

Олексій Васильович Орешніков⁵ живий і здоровий. Був дуже радий, коли я нагадав йому про Вас. Запросив мене в свій кабінет і розпитував про все: про Вас, про розкопки, про новини. Я по змозі відповідав. Він був задоволений. Мені вподобався він. Високий, білий дід, борода клинком, на голові турецька шапка. Приємний. Жалівся, що один залишився та що багато років має. Я згадав про Вас, а він зазначив, що на Україні клімат краший і взагалі.

Все, що пишу, розказав мені Олексій Васильович. Також те, що бібліотеку «Чтение Московского об[ществ]а истории [и] древност[ей]»⁶ зачинено декілька місяців тому. Що Матвій Кузьмич Любавський⁷ заарештований, зараз у БУПРІ. Також заарештовано історика Готьє⁸, Лубашевського, Богоявленського⁹ й ін. Адресу точну Матвія Кузьмича¹⁰ я насилу дістав: Николо-Песковский переулок, дом № 11, кв. 4.

Коли я нагадав Олексію Васильовичу¹¹ про листи, що були в тій бібліотечі, він порадив мені звернутися до Сперанського, але я не знаю де він живе 5/IX-го Ол[ексій] Вас[ильович] обіцяв дати мені його адресу і тоді я може в нього довідаюсь що-небудь. Я тоді напишу Вам. О це й усе.

Про себе хіба написати Вам? Чи це ж цікаво? Скажу тільки, що заняття розпочинаються 1-го жовтня. А поки що працюю грузчиком, щоб не гуляти, та й жити ж треба.

Бажаю Вам усього найкращого!

Готовий до послуг Тиміш Бондаренко.

ДИМ, КП—69693^a / Арх—12696^a.

ЛИСТ Т. Д. БОНДАРЕНКА

26.09.1933 р.

Москва — Дніпропетровськ

Шановний Дм[итро] Ів[ановичу]!

Як я вже сповіщав Вас, успіхи мої в дорученню Вашому були без успіху. Я Вам казав, що Олексій Вас[ильович]¹ обіцяв узнати дещо в якогось Сперанського. Але виявилось, що його зовсім немає. Тоді Ол[ексій] Вас[ильович] послав мене до старого швейцара в Університеті², який знає адресу Голубцова — секретаря «Об[ществ]а истории и древностей российских»³. Швейцар цього в університеті немає, Голубцова я знайшов та тільки не того. Але цей направив мене до Голубцова другого в гуртожиток вчених (Аграновський провулок, і Зубовський бульвар).

Виявилося, що Голубцов II-й є брат рідний того Голубцова, що мені потрібно. Дружина II-го з прихильністю зустріла мене й розповіла, що я все одно нічого не дізнаюся від того Голубцова-секретаря, бо він лежить хворий: загиниття мозку.

Що ж торкається кого-небудь з членів цього об[ществ]а, у яких можна б було дізнатися, то й вона мені підтвердила, що вони всі майже заарештовані.

Оце й усе, що я міг дізнатися. Як що вигадая вільний час, то ще зайду в Наркомос, можливо там розрубаю цього «Гордієвого вузла».

А поки що бажаю всього найкращого.

З пошаною Тиміш Бондаренко.

26/IX. Москва, Варварка, 7/14.

ДИМ, КП—69694/Арх—12697.

ЛИСТ І. БОРКОВСЬКОГО*

4.05.1930 р.

Прага — Дніпропетровськ

[Вельмишанов]ний Академіку!

[Звертаюся] до Вас. Читав я в «Нових [шляхах]»¹ Вашу статтю «На порогах Дніпра»². [Чув, що] видано у Вас «Збірник», т. 1-й³ [...], в наслідок праць археологіч[них] на порогах Дніпра.

* Лист дефектний.

Прошу Вас, будь ласка і коли це можливо, пришліть мені його в цілі зреферовання в чеських археоло[гічних] журналах. Рівно ж на дальші які вийшли, рефлектую також. Звідсіля є тяжко спровадити. Можу за них заплатити або післати звідсіля яку-небудь книжку, на яку мені укажете і яку могли би Ви потребувати.

З глибокою пошаною до Вас Др. І. Борковський.

ДІМ, КП—69650/Арх—12654.

№ 125

ЛИСТ С. Я. БОРОВОГО

9.01.1930 р.

Одеса — Дніпропетровськ

Одесса, ул. Воровского № 9, кв. 1.

Высокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Очень прошу великодушно простить меня за то, что не имея чести быть лично с Вами знакомым, решаюсь побеспокоить Вас. Но Вы, вероятно, уже привыкли к тому, что незнакомые Вам лица, ходом своих занятий, чувствуют себя вынужденными обратиться к Вам за помощью и авторитетной справкой.

Вот уже более полугодя, как я работаю над хранящимся в Одессе архивом «Запорожск[ой] Сечи», над специаль[ной] темой: «Евреи и Запорожск[ая] Сечь». Особенно меня занимают вопросы: 1). Еврейская торговля в Сечи и 2). Козаки еврейского происхождения. По этим вопросам мне удалось найти чрезвычайно ценный, до сих пор неизвестный, материал, котор[ый] должен лечь в основу небольшого исследования. Естественно, что к этому архивному материалу я привлекаю весь доступный мне литературный материал и источники.

Единственное точное указание в источниках о евреях-купцах в Сечи я нашёл пока только* у князя Мышецкого (стр. 22)¹; в литературе же у Вас («История», 1, 174)², ваше указание особенно ценно, т[ак] к[ак] оно относится к тому же периоду, что и мои архивн[ые] документы, т. е. к «Новой Сечи»³. В соответств[ующем] месте своей книги Вы даёте ссылку — «Новый географический словарь» издание 1788 г., П, 7—44. Просмотревши эту статью, я не нашёл там упоминания о евреях-купцах. Во втором издании этого словаря (Москва, 1804, П, 569) есть перечень национальн[ости] купцов, приезжавших в Сечь, но там как раз пропущены евреи. Значит, у Вас должны были быть другие источники верной осведомлённости о наличии евреев-купцов в Сечи.

Я буду несказанно благодарен Вам, если Вы урёте несколько минут досуга

* Слово вписане між рядків.

для меня и дадите мне самые краткие указания по интересующему меня вопросу. Не смею Вас просить, но Вы поймёте, как ценна будет для меня вообще всякая Ваша справка и указание по всему интересующему меня кругу вопросов.

Я позволяю себе задержать Ваше внимание на одном моменте, несколько выходящем за пределы моей темы. В записках Лассоты⁴ (Halle, 1866, стр. 193, перевод Бруна, стр. 10) — указано, что вместе с Хлопицким принимал присягу на верность императору — «jüd Moses» (еврей Мойсей). Какова была роль этого еврея? Если он был только переводчиком, то почему он присягает, наравне с Хлопицким?

В связи с моими интересами этот Мойсей не может меня не интересовать. Я верю, что Вы урвёте для меня несколько минут досуга. Вы поймёте, что я не мог противостоять искушению обратиться за справкой и советом к наиболее прославленному и авторитетному знатоку Сечи.

Заранее благодарный, с глубоким уважением С. Боровой.

ДИМ, КП—68654/Арх—12658.

№ 126

ЛИСТ С. Я. БОРОВОГО

29.01.1930 р.

Одеса — Дніпропетровськ

Высокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спешу поблагодарить Вас за любезный ответ на мои недоумения, связан[ные] с некоторыми вопросами из истории «Сечи» и, особенно, за драгоценные сведения о Ковалевском. О нём у меня никаких известий не было.

Моя работа будет печататься несомненно после выхода в свет «Степовой Украины»¹, так что я смогу цитировать этот документ в обычном порядке. В случае же, если по каким-нибудь причинам, «Сте[повая] Украина» очень запоздает выходом — то, надеюсь, Вы мне разрешите упомянуть об этом факте, сославшись, конечно, на Вашу печатающуюся статью.

Кстати, упоминание о еврейских лавках в Сечи, я нашёл у Ригельмана², Миллера³ (в «Чтении Моск[овского] Об[щест]ва Ист[ории] и Древн[остей]» за 1847 г.), но это известие, также как и Мышецкого⁴, относится к Сечи «під турком»⁵. Для «Новой Сечи»⁶ таких материалов, кроме моих архивных, у меня ещё нет.

Ещё раз прошу принять мою глубокую благодарность.

Уважающий Вас С. Боровой.

ДИМ, КП—69655/Арх—12659.

ЛИСТ О. І. БОРОДАЯ

13.06.1897 р.

Москва — с. Покровське
Катеринославської губ.

Не знаю де Ви і як ся маєте, мой любий шановний Земляче, і я направляю сього листа до Вас у Покровське, сподіваючися, що Ви його одержите.

Квартирою Вашою не прийшлося [користатися] так, як нам сього бажалося, бо, бачте, жінка моя поїхала на літо у Петербург, а мені треба сього дня рушити аж на Кавказ (та не води та спочити) але у саме кавказьке пекло — Баку й Грозний, а може на день чи два у Тифліс. Подорож, як бачете, не дуже. приемле, але що ж його робити: нанявся як продався, і вернуся я (опять таки на коротку хвилю) лишень через п'ять-шість тижнів. Заїду, по дорозі, у Харків. Як буде Ваша ласка, може знайдете можливим дати мені деякі листи до наших щирих земляків у Харкові, наїпаче але я бажав до Щоголя¹.

Я роблю усе можливе, що-б вибратися з сього раю «торжествующих свиней» катцапських Москви та осісти де-небудь на Україні. Москва з катцапами смердячими дійсно стали не можливі для мене, і я не можу їх виносити,— та й годі! Що ж його робити у світі, коли мені нудно у сім свинячим огіднім місті! Не наче як співка ся у пісні:

Нудьга мене сушить,
Нудьга мене в'ялить...

От так й я себе почуваю раз по раз на самоті (бо з катцапами знатися я не хочу).

Бувайте здорові, мій любий добродію, набирайтеся більш здоровля та козацького запорожського духу, що б Вам і надалі так славно пильновати як Ви і досі пильновали на користь бідолашного замордованого катцапами українського народу нашого.

З щирим серцем Ваш Олександр Бородай.

Р. С. Пишіть, як що писатимите сими днями, так: Александрю Ивановичу Бородаю, в Харьков, до востребования.

А не то на мій адрес конторський: В главную контору инженера А. Бари. На Мясницкой, д. Пром[ышленного] музея.

Р. С. Під Москвою зараз, біля моста через Москву, Драгоміровського, роблять без мала 700 українців на земляних роботах. Вони, як невільники, працюють, піддурили їх москалі довкола на [чисто]!

ДИМ, КП—69697/Арх—12700.

ЛИСТ О. І. БОРОДАЯ

2.09.1897 р.

*Петербург — с. Михайлівка-Апостолово
Херсонського пов. Херсонської губ.*

Мій любий Земляче Дмитро Іванович, ось як бачете, я опинився на чухонських трясинах Петрових, бо московська кацапня для мене не можлива, як і я для їх. У Москві українець почуває себе неначе засланий геть кудись на край світа, де нема вже людей, самі лишень звірюки. Справді, я дивлюся на своє побуття у тим бридким катцапським гнізді, як на правдиву «ссылку» для себе, і як би не присутність щирої душі української, нашого Запорозького Нестора тамічки,— може б я давно вже уник з того клятого краю. Теперичкі я сподіваюся осісти тут, у Петербурзі, як знайду, розуміється, відповідну працю, де б зачипитися як-небудь, та почати гроші добивати, бо ці роки зруйновали мене чисто. Літо цілісеньке я проблукав по полудневій Росії; блукав і по Кавказі: Грозний, Баку, etc., приглядаючись для свого пана (бо хіба ж ми не наймити правдиві усі, що працюємо на других) задля нефтяних й електричних справ [...]; був і у Києві оп'ять по-друге, то аж двічі завертав у Харків; от же бачите, мій любий добродію, я добре зробив, що не перейшов до Вашої хатини, як перш я бажав того, бо і жінка моя була цілісеньке літо у Петербурзі, гостювала у сестри на дачі. Сам я був у Москві, з того часу як ми бачилися у останній раз, лишень випадками,— не більш як три тижні за усе літо. Хоч грошового зиску з тієї подорожі для мене не було, але я радий був, що пізнав добре наші українські міста, як Харків і Київ — добре, де я оглядався на усі боки та шукав де б собі зачипитися на Україні, але без грошей нема чого туди совати свою пику; грошей же у мені — чорт ма; самі долги на кілька тисячів карбованців, в котрі мене вперла, як я Вам і казав, канцелярська російська тяганина з нагоди моєї боротьби за мое американське горожанство. Як би не ті грошові ланцюги, котрими окрутила мене та справа, я підняв би вже давненько на свої рамена деякі справи наші, та почав би правити щирю «покуту» свою; але я теперячки почуваю себе неначе той маленький Самсон безвольний. Але я ще вискочу з сего прикрого свого матеріального стану небавом... тоді, тоді ще і побалакаємо, що і як.

Теперячки ось що, мій любий Дмитро Іванович, я чув від Кесаря Олександровича¹, що Ви полишаєте Ваше професорство у Москов[ському] унів[ерситеті]; він каже, він радив Вам. Але мені здається, що він робить великий похиб, даючи таку раду нашому Запорозькому Несторові. Як не як, але Вам треба, як тільки мога, тримати того університетського посаду, бо хоч би і який крок немілою Вашою стопою був зроблен похибно, але, добродію, Ви чоловік ще досить молодий і маєте досить часу, щоб вибитися на широкій шлях історичної праці. А що опріч того, природа наділила Вас великою [...] юмористичного і жанрового (народового) оповідача, як признає се усякий, да задля

того не треба ще тікати з кафедри професорської, щоб кинутися у обійма якого-небудь катцапського літературного кулака, як той добродій московський Т.³, що заарендовав у свій дитячий журнал Вашу працю...

Вважайте, добродію, що, через кляті катцапські заборони і систематичне нищення нашого руху і нашої літератури, у нас ще не можливо сподіватися, щоб наше українське письменство та давало б нашому писателеві шматок хліба, як се робиться де інше! Ми народ проскрибований москалями цілком! Дак чого ж ту[т] сподіватися гарного при таких обставинах. Але, добродію, як не можна перескочити через тин, то треба лізти по-під тином, аби лишень дібратися до своєї мети. Од же, мій любий Дм[итро] Ів[ановичу], держить й тримайте цупко тієї катцапської професорської посади, а там [почнемо]: ми перетягнемо Вас до Петербургу!...

Цілую Вас сердечно. Ваш американський гайдамака.

Р. С. Пишіть мені, як буде Ваша ласка, на адресу Кесаря³ з передачею, поки я знайду для себе свій куток.

ДИМ, КП—69696/Арх—12699.

№ 129

ЛИСТ О. І. БОРОДАЯ

3.02.1899 р.

Петербург — Москва

Невский пр., кв. 40.

На жаль, я не мав досі часу побалакати з Вами, мій любий Дмитро Івановичу, у відповідь на Ваш останній лист (20.1) з Москви, де Ви турбуєтесь про такі речі, про котрі Вам і не слід турбоватися. Поперед усього, скажу Вам одверто, мене чимало зди[ву]вав той факт, що Ваш «приватний» цензор і приятель і Ваш критик і коректор, д[обродій] Білило¹, не нагадав Вам і досі зазирнути у твори такого чудового високоталановитого штукаря українського слова, як Панас Мирний². Це дуже цікавий факт, як він єсть і прикрий; бо, звичайна річ, ледве чи знайдеться такий могутній літературний твір, як певне «Бики ревуть...» etc. того ж Мирного, з якого б боку не подивитися на нього: чи то глибокої психіки і знаття чоловічої натури, чи то драматизму зміста повісті, чи навіть красоти і чистоти чудової його мови; се справді chef d'oeuvre нашої літератури — української белетристики... і як Білило не нагадав Вам за «Повію» Мирного, хоч вона значніш слабша від «Бики»., сього вже годі мені второпати! Я дуже радий, справді, що мені лучилася щаслива нагода звернути Вашу увагу на сю «Повію».

Зараз з сим листом засилаю Вам і «Проповіді Грегулевича» з тим певним переконанням, що мову сієї книжки Ви знайдете такою чистою і гарною, якою

тільки можна сподіватися і бажати від кожного з наших українських авторів... Але мій дорогий Дмитрусь Іванович, вірте Богу, а не мені, як кажуть наші селяне,— нема Вам чого сумовати про те, що мова Вашого «Максима Вітряка»³, на Ваш погляд, не досяга своєю красою до мови Мирного, позаяк характер і поле Вашої вченої праці і історичних розслідувань по архівах досі власне зупиняли виховання чистоти рідної народної нашої мови, і диво лишень ще те, справді, що ви спромили при таких неприємних для літературного розвитку свого, усе-таки усвоити той тонкий характеристичний юмор українських оборотів мови, котрі роблять її такою високо-чарівною єдиною по духу між останніми слов'янськими мовами; ось що Ви, Добродію, придбали: Ви схопили дух народного генія, а хіба се дрібниця? ...Отже ще прохи попрацювати Вам, як звичайно працює кожний значний письменник над своїм стилем, і Ви дійдете у своїх творах до такої краси народної мови і образів, що й в сні ще кому а чи марилося!

Так що, мій голубчику, не сумуйте, а працюйте! На Вас, Ваш талант ми покладаємо велику надію!... Вважайте (як каже і Сергієнко у своїй книжці), що Л. Толстой^{3а} перероблює навіть на 70-м десятку свого життя свої повісті по десять разів: се він, Толстой, майстер з майстрів свого діла мусить пильнувати такички, а чи ж іншим смертним треба мати працювати над собою?...

Не турбуйтеся, мій голубчику, не турбуйтеся: бо нема чого, а ідіть бадьоро тим великим шляхом літературної праці, котрим Ваша вдача, Ваш талант веде Вас,— ось що! Се каже Вам від щирого серця старий американський Гайдамака!... Бережіть своє цінне для нашого бідолашного народу здоров'я своє, та хапайтеся тікати з клятого катцапського смердячого багна, тієї заср... Москви!... Тікайте абикуди з Москви, аби не осісти оп'ять Вам де-небудь між катцапнею, бо москалі, хоч які — чужі люде, і краще з жидом загубити, як з москалем знайти, як кажуть наші люде!...

Бувайте ж здоровенькі, та не лінуйтеся писати щиро прихильному до Вас — Американському Гайдамаці!

Р. С. Марно і я трачу свої (вже біленькі) літа тутечки, то що подіяти! Жінка моя засилає Вам щире своє вітання. Не минайте нашої хатини, якщо Бог занесе Вас до нашої Чухонії.

Науменкові⁴, «Киев[ской] Стар[ине]»⁵ писав я про «Мак[сима] Вітр[яка]» і Ваші праці, але відповіді не маю,— кажуть, недужає; опріч того редакція «К[невской] С[тарини]» переходить у інші руки.

ЛИСТ Р. Ф. БРАНДТА

13.04.1896 р.

Москва — Варшава

Милостивый государь Димитрий Иванович!

По поручению г[осподина] декана честь имею сообщить Вам, что магистранты (на основании Устава, ст. 109, прим.) допускаются факультетами, с утверждения г[осподина] попечителя, к преподаванию — по прочтении двух пробных лекций: одной — на тему по собственному выбору, другой — на тему, назначенную факультетом¹. Существует притом у нас обычай (хотя Уставом этого не предписывается), чтобы лекции читались в Москве, а не в другом каком-либо университете. Итак, потрудитесь известить факультет, о чём Вы желаете читать пробную лекцию, а факультет Вам назначит другую тему со своей стороны. К сожалению, вследствие того, что по случаю коронации у нас уже начались экзамены, и до 3-го мая, т. е. до заключительного заседания, факультет собираться не будет, Вам придётся читать пробные лекции только осенью*.

Готовый к услугам Роман Брандт, о[рдинарный] проф[ессор], секретарь историко-филологического факультета.

ДИМ, КП—68823/Арх—12091.

ЛИСТ Р. Ф. БРАНДТА

11.05.1896 р.

Москва — Чемерськ Козелецкого пов.

Чернігівської губ.

Господину кандидату историко-филологических наук
Димитрию Ивановичу Эварницкому

По поручению г[осподина] декана, честь имею Вам сообщить, что избранная Вами тема для пробного чтения, факультетом одобрена, в заседании 3-го мая, что же касается темы по назначению факультета, то таковая будет выбрана и

* Этим, конечно, замедлится и Ваше утверждение, и Вам, вероятно, удастся начать свой курс только в весеннем полугодии. (прим. Р. Брандта).

сообщена Вам осенью, недели за две до дня, который будет назначен для чтения по ней. Потрудитесь известить меня в сентябре, когда Вам было бы желательно прочесть Ваши лекции, и обе ли зараз, или же порознь, так что Вы могли бы, прочитавши первую лекцию на свою тему, готовиться ко второй в Москве.

Секретарь Историко-филологического факультета, ординарный профессор Роман Брандт.

ДИМ, КП—68824/Арх—12092.

№ 132

ЛИСТ Р. Ф. БРАНДТА

27.10.1896 р.

Москва — Москва

Воскресенье 27/X 96, утром.

Спешу Вас известить, Дмитрий Иванович, что Ваша лекция во вторник не состоится, т[ак] к[ак] главный ценитель, Василий Осипович¹, написал на повестке, что не может присутствовать на ней. Декан просит Вас по этому случаю зайти к нему переговорить. Видеть его удобнее всего в 12 ч[асов], в гимназии (1-ой женской), или часов в 7 вечера, на дому; в среду в университете (у него лекция 1—2).

Готовый к услугам Р. Брандт.

ДИМ, КП—68825/Арх—12093.

№ 133

ЛИСТ Р. Ф. БРАНДТА

9.11.1896 р.

Москва — Москва

Будьте добры, Дмитрий Иванович,

доставить в университетскую канцелярию и отдать там факультетскому писцу Сергею Николаевичу Миличкину своё curriculum vitae¹: где родились, где учились, что писали и где помещали — эта бумага нужна для приложения к ходатайству о Вашем утверждении в звании приват-доцента.

Готовый к услугам Р. Брандт.

ДИМ, КП—68826/Арх—12094.

ЛИСТ Р. Ф. БРАНДТА

23.01.1897 р.
Москва — Москва

Бумага к ректору Казанского университета насчёт выдержания Вами магистерского экзамена¹ написана и подписана и завтра будет отослана.

Утверждения Вашего в звании приват-доцента всё не приходит: секретарь Совета думает, не потому ли попечитель задерживает, что Вы ему не представлялись, что Вам, как он говорит, следовало бы сделать хоть бы теперь ещё.

Готовый к услугам Р. Брандт.

ДИМ, КП—68827/Арх—12095.

ЛИСТ М. В. БРЕЧКЕВИЧА

20.02.1929 р.
Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Сьогодні один із студентів подав мені свою курсову працю на обрану їм тему: «Моя робота в науковій історико-археологічній експедиції літом 1928 року». Я з великим інтересом прочитав її, тим більш, що мені не довелося самому бачити процес розкопок¹.

З приводу тієї роботи (до речі сказати цілком задовольняючої) і пригадуючи, що торік, як я чув (не знаю, чи правдиво чи ні), не всі кошти на розкопки були витрачені, я дійшов до думки, про яку хотілось би Вам розповідати, на Ваше зауваження й рішення.

Чи не було б доцільним, як би та молодь, що працюватиме на розкопках, прослухала наперед короткотермінові курси що до археології (протягом, наприклад, трьох, або скільки там місяців)? Якщо знайшлись би на це кошти. Звичайно, Ваші лекції там були б головнішими й самими необхідними. Вам же все рівно доводиться багато їх навчати, але кожного зокрема. Крім того, можна б було закликати професорів-викладачів по геології, палеонтології, мінералогії, геодезії, антропології, зоології, дендрології й т. і. Сама країна по берегам Дніпра з її старовинними мешканцями й історією перед Різдвом могла-б бути окремим невеличким курсом. Зрозуміла річ, всі ці предмети повинні мати ухил

до археології, до наших розкопок. Якщо й мене Ви ухвалили б притягти до справи, то я міг би послужити викладанням короткого курсу хоча-б про західно-європейський неоліт (здається ця доба більш усього потребує висвітлення), якщо Ви сами мало будете торкатися цієї теми. Років зо три тому я в ІНО пробував-був запровадити семінар підвищеного типу по історії первісної культури, але через півроку «по незалежним обставинам» мусив я його припинити.

Дуже хотілось би чути Вашу думку що до проекту. Завтра, в п'ятницю, я зайду близько 12 год. в музей, чи не побачу Вас, або почую, коли Вас можна бачити.

З щирою пошаною й привітанням М. Бречкевич.

ДІМ, КП—71333/Арх—13441.

№ 136

ЛИСТ О. Г. БРІКНЕРА

5.11.1887 р.

Дерпт — Петербург

Милостивый государь Димитрий Иванович!

Я имел удовольствие получить Ваше письмо от Х. Иллюстрации к моему труду о Екатерине¹ собраны не мною, а Сергеем Николаевичем Шубинским² (адрес: угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28, кв. 9), как и сказано в предисловии «от издателя» на стр. VII. Хронологический промах при рисунке на стр. 615 бѣт в глаза³. Авось Шубинский может дать какое-либо объяснение.

*Примите уверение моего глубокого уважения и преданности
А. Брикнер.*

ДІМ, КП—68802/Арх—12070.

№ 137

ЛИСТ Б. В. ВАРНЕКЕ

7.08.1915 р.

Одеса — Катеринослав

Вернувшись в Одессу, спешу душевно поблагодарить Вас, глубокочтимый Дмитрий Иванович, за Ваше редкое [...] гостеприимство. Примите мою памятку об одинаково дорогом для нас обоих Ф. Е. Қорше¹.

Недавно, читая новую книгу проф[ессора] Синайского² о казачьей общине^{2а} так обильно пользующегося Вашими трудами, всё время вспоминал о Вас. Был бы очень Вам признателен, если бы Вы прислали обещанный фельетон о Линниченке³.

Желаю Вам душевно всего лучшего и поручаю себя Вашей доброй памяти,
Б. Варнеке.

ДИМ, КП—68784/Арх—12052.

№ 138

ЛИСТ Б. В. ВАРНЕКЕ

4.10.1915 г.
Одеса — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вчера состоялось первое после летнего перерыва заседание общества¹, и я доложил Ваше заявление о желательности обмена некоторыми предметами. Но оказалось, что по уставу мы не можем ни продать, ни отдать, ни передать ни одной щепотки. Lex duca, Led lex. Итак, увы, нам придётся остаться каждому при своих древностях.

Очень жалею, что до сих пор не получил Вашей статьи о Линниченко². Её ждут здесь с нетерпением его многие товарищи.

Ваш усердный слуга Б. Варнеке.

ДИМ, КП—68783/Арх—12051.

№ 139

ЛИСТ Б. В. ВАРНЕКЕ

12.12.1915 г.
Одеса — Катеринослав

Высокочтимый Дмитрий Иванович!

14 ноября приехал к нам в день годовичного собрания Ваш помощник в боевой форме и передал Ваше желание иметь копии с некоторых казацких древностей,

Это не то, что обменяться древностями. Здесь устав нас не связывает. Собрание тотчас удовлетворило это желание Ваше, и мы постановили представить Вашему посланцу право снимать и воспроизводить всё, что он пожелает. Так и отметили в протоколе. Но он с тех пор не показывался. Видимо, военные обязанности его отвлекли. Во всяком случае надеемся, что со временем, вернувшись снова в Одессу, он это сделает, и таким образом наш музей косвенно всё-таки послужит Вашему прекрасному детищу. Хотя, наверное, здесь в художественной школе есть хлопцы из Екатеринослава, и они с удовольствием поработали бы для родного города. С Вашей рекомендацией их безпрепятственно пустили.

Слышал от Вашего посланца, что Вы в Киеве чинили свои глаза. Надеюсь, что это удалось Вам, и что теперь Ваши глаза снова будут проливать свет на запорожскую старину.

Ваш усердный слуга Б. Варнеке.

ДИМ, КП—68781/Арх—12049.

№ 140

ЛИСТ Б. В. ВАРНЕКЕ

14.06.1930 р.

[Одеса] — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Останні два роки я керував в Одеському 130 майстернею з історії одягу, але, на великий жаль, у нас хоч і є Одес[ький] укр[аїнський] музей, але там ніяких матеріалів з істор[ичного] укр[аїнського] одягу нема. Через те ректорат 130 надсилає до Вас мого учня Леоніда Олександровича Олізня. Він добрий маляр та фотогр[аф]. Поможіть йому, будь ласка, одержати матеріали для відділу укр[аїнського] одягу.

Використовую цю пригоду, щоб висловити Вам мою щирю пошану.

З привітанням Б. Варнеке.

ДИМ, КП—68782/Арх—12050.

ЛИСТ О. М. ВЕСЕЛОВСЬКОГО

21.05.1889 р.

Петербург — Петербург

Многоуваж[аемый] Дмитрий Иванович!

Искомое Вами объяснение итальянских названий Днепра давно дано:

1) ellexe, ereze, elise, lereho, flumen Iliris — от древнего Олешья, Аленса у Эдриси, нынешние Алешки при устье Днепра;

2) Iozo, Iuxoni, Iussom, l'Ozo, l'Usep — Иоза у Моисея Хоренского, турецкие Ози (Днепр); Озолимны у Анны Комнины — днепровский лиман, где и находилось древнее Олешье.

А. Веселовский.

ДИМ, КП—5753/Арх—13642.

ЛИСТ Ф. К. ВОВКА

2.08.1910 р.

Псарівка Чернігівської губ.—

Катеринослав

Дорогий земляче и высокоуважаемый коллега!

На днях, т. е. 8—9 авг[уста] мне, кажется, удастся исполнить многолетнее уже желание познакомиться с Вами лично и посмотреть Ваш любопытнейший Музей, а кроме того, хочу посмотреть выставку¹, в надежде, может быть, приобрести что-нибудь по этнографии для нашего Музея². Само собою разумеется, что приехавши, прежде всего заявлюсь к Вам в Музей, поэтому я и позволил себе направить туда и свою корреспонденцию, которую благоволите приберечь до моего появления.

В надежде на скорое и в высшей степени приятное для меня свидание, покорнейше прошу Вас, дорогой земляче, принять уверение в моём искреннейшем уважении и к Вам лично, и к Вашей незабутней деятельности.

Ф. Волков.

ДИМ, КП—71404/Арх—13512.

ЛИСТ Ф. К. ВОВКА

9.10.1912 р.

Петербург — Катеринослав

Вельмиповажаний Дмитре Івановичу!

Одібрав оце листа од свого сина Юрка, вчителя Звенигород[ської] комерц[ійної] школи, де він пише, що з своїм товарищем Сумцовим (сином М[иколи] Хв[едоровича] ¹⁾) і учнями їде до Вас подивитись на музей. От-же, коли Ваша ласка, прийміть їх прихильно, та так щоб вони вийшли од Вас хоч трохи більш свідомими в українській старовині, ніж досі, а поки що заздалегідь прийміть мою подяку за це.

Чи не надійшло до Вашого Музею чого новішого з козацької старовини, а найбільше з одержи чоловічої і жіночої. Дуже нам хотілося-б виставити у Музеї Олександра] III хоч у facsimile зразки такої одержи, а де її узять?... Як-би що трапилось, або Ви знали що по інших музеях, то, будьте ласкаві, мене завітдити, бо кацапської одержи XVII, XVIII віків у музеї нашому буде багато, а нашої — нічогоісінько.

З великим поважанням і щирою прихильністю Хв[едір] Вовк.

ДІМ, КП—71403/Арх—13511.

ЛИСТ О. ВОДОЛАЖЧЕНКО

26.07.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Дуже, дуже Вам вдячна за Вашу книжку ¹⁾. Я побачила її у нашого Дмитра Івановича ²⁾, і мені захотілося її придбати. Тому я й попрохала, щоб мені Ваш аспірант дістав, якщо можна, цю книжку у Вас.

На все добре. Готова до послуг О. Водолажченко.

ДІМ, КП—71735/Арх—13671.

ЛИСТ О. О. ГАТЦУКА

21.12.1887 р.

Петербург — Петербург

Бажав я, пане, бути у Вас, та поразмовитись де про що; та біс її взяв, хвороба не дає мені покою: не можу їздити багато по городу.

Так таки хорий і їду завтра у Москву, не скінчив і того діла, задля якого приїздив.

Як будете у Москві, то не минайте моєї господи. Шкодную, що не трапилось побачитись з п[аном] Цветковським¹. Низенько йому вклоняюся.

Щироприхильний до Вас А. Гатцук.

ДІМ, КП—70341/Арх—12926.

ЛИСТ О. О. ГАТЦУКА

13.12.1889 р.

Москва — Петербург

Шановний пане!

Отповідь Вашу Линниченкові¹ я надрукую; тільки перш зашлю Вам корректуру, щоб дещо виправили, та повикидали.

До послуг готовий А. Гатцук.

ДІМ, КП—70342 / Арх—12927.

ЛИСТ В. ГНАТЮКА

9.09.1926 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

3-го цього вересня мені пощастило проїздом відвідати музей ім. Поля, збудований Вашими трудами, а також при посередництві І. М. Рубана познайомитися з Вами й стиснути руку заслуженому історикові Запоріжжя. Ваші наукові пояснення, супроводжені теплим українським гумором, сильно врізались мені в пам'ять.

Ще будучи студентом, перед 12 роками, я мріяв невідмінно побачити славетний музей ім. Поля. Але, на превеликий жаль, на цей раз я встиг оглянути лише археологічну частину, відділ козацької старовини й більшу частину іконографії. Мені треба було поспішати на пароплав, і через те я мусив раптово о 3,1/2 год. залишити музей, жалкуючи, що не в стані далі слухати Ваших цікавих пояснень і оглянути етнографічного відділу. Власне кажучи, я намірився після закінчення затримати Вас у одній науковій справі. Річ у тому, що мені доводиться в одному ВУЗ'І викладати історію аграрних відносин на Україні. В зв'язку з цим мене цікавить аграрний устрій Запоріжжя та еволюція форм господарювання та аграрних відносин у Запорізькій республіці на протязі її існування. Наскільки мені відомо, це питання в історичній літературі не розроблено.

Передаю привітання від мене та моєї дружини, що теж чула Ваші пояснення, і просимо пробачення, що ми змушені були так раптово залишити музей. Мій фах історія української літератури, і я є науковим співробітником Київської Н[ауково]-Д[ослідної] катедри Мовознавства.

Житомир, Кашперівська 25, Володимир Яковлевич Гнатюк.

З глибокою пошаною Вол[одимир] Гнатюк.

ДІМ, КП—68891/Арх—12159.

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА *

10.04.1888 р.

Петербург — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Расставаясь с Вами, я [.....] дать Вам свой адрес [.....] времени приезд [.....] в Качановку¹. Адрес [.....] по Либаво-Роменской [.....] станц[ия] Дмитровка ** Василию Петров[ичу] Горленку ** в с[ело] Ярошовку.

Накажите Барщевскому², чтобы приезжал в Качановку 15—20 мая **. До этого времени я и Лазаревский³ определим достоверные предметы, годные для снимка фотографий.

Напишите мне хотя два слова — видели ли Вы у Алексева⁴ записки Апостола⁵?

Искренно уважающий Вас В. Горленко.

ДИМ, КП—70850/Арх—13227.

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

22.05.1888 р.

с. Ярошівка Чернігівської губ.—
Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только третьего дня получил я Ваше письмо от 24 апреля, приехал домой из Киева, где я застрял было по разным делам. Не сочтите невежеством с моей стороны столь поздний ответ.

Боюсь, впрочем, что письмо моё уже не застанет Вас в Петербурге и мне не удастся оправдаться перед Вами.

«Запорожье»¹ я уже видел в Киеве. У Оглоблина² было первоначально два экземпляра, котор[ые] сейчас же и продались. Я заказал себе, но ещё не получил от него посылки. Искренно желаю труду Вашему всевозможного успеха.

* Лист дефектный.

** В кпн підкреслено.

В Качановке я не раз буду до августа и, по крайнему своему разумению, отделяю мысленно достоверные и ценные предметы для снимка. Нет надобности Вас[илию] Вас[ильевичу]³ снимать всё, да и пользы от этого никому и никакой не будет. Напротив, будет вред, как от всякого беспорядочного знания, ложные понятия. Снимки же с достоверных малорос[сийских] вещей будут драгоценны. Я охотно проведу сколько угодно времени, когда понадобится это, в Качановке.

Насчёт записок Петра Даниловича Апостола^{3а} можно только скорбеть и скорбеть. Плохо верится [....] Алексеев^{3б}, чтобы он сдержал слово и обнародовал их. А утрата трёх книжек этого бесценного матерьяла чего стоит! Страшно также, чтобы он не исказил его совершенно своим, конечно, неумелым переводом. Ради всего святого, действуйте на него в том смысле, чтобы он скорее отдал подлинник, французский. Антонович⁴ был глубоко взволнован, когда я передал ему сцену нашего посещения Алексева. Действуйте на него, действуйте чем можно!

Сюда я перебрался до поздней осени. У Вас есть адрес мой и, если найдет-ся время — то очень обяжете, черкнув когда-нибудь. Куда направляете Вы свои стопы это лето? На Великий Луг или в иные места.

Желаю Вам успехов и остаюсь искренно уважающий В. Горленко.

ДИМ, КП—70861/Арх—13229.

№ 149

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

21.06.1888 р.

*с. Ярошівка Чернігівської губ.—
Петербург*

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

На днях я был в Качановке, а письмо своё Вам я откладывал до поездки туда. После Качановки мне пришлось сейчас ехать в Прилуку на земское собрание. Вот почему я только сегодня могу отвечать Вам.

Корбута¹ нет в настоящее время у Тарновских, Барщевский² будет, как кажется, в августе. Но о приезде его Вас[илий] Вас[ильевич]³ говорит с тою неопределённостью, которая характеризует его, раз дело касается вещи мало-мальски серьёзной.

Я не знаю, кто из этих лиц и когда сможет сделать нужный Вам снимок креста Головка⁴. Во всяком случае я не упущу из виду этого обстоятельства и воспользуюсь приездом того или другого из этих фотографов для передачи ему Вашей просьбы о снятии этого снимка.

В Качановке по обыкновению много народа и, по обыкновению же, выно-

сишь из неё впечатление хорошего, но не серьёзно стоящего дела... Дайте сюда строгого знания, серьёзности — отбросьте окружающую пустоту и фальш — и всё имело бы другой вид.

На днях будет там Лазаревский⁵, котор[ый] заедет и ко мне. Я тоже подъеду к тому времени с целью разбора вещей, ввиду снимания их Барщевским (если он согласится). А издание снимков с достоверных ** малороссийских вещей было бы большой услугой и искусству и науке.

Я только теперь получил от Оглоблина Ваше «Запорожье» и приступил к его чтению. Читаю с большим интересом, но суета последних дней не дала мне возможности ещё много подвинуться. В ушах жужжит ещё дребедень и пошлость, котор[ых] наслушался на земском собрании в Прилуке. Надо два-три дня, чтобы очухаться от земских тяжёлых впечатлений и получить способность понимать и чувствовать другое.

Где Алексеев? Ради всех святых, не упускайте его из виду и не забывайте, что Украина вся ** — надеется только на Вас для вырыванья у этого зверя и напечатания в подлиннике — ** записок Петра Апостола. Пишите ему об этом или жене его, если последнее целесообразно. Ради Бога!

Стасов⁶ не дал Софье Васильевне⁷ Боплана⁸ из Публичной библиотеки. Она хочет достать французскую перепечатку Боплана, сделанную несколько лет спустя после появления самой книги⁹, слово в слово, и переводить с неё. Книга эта есть у гр[афа] Милорадовича¹⁰. Но всё это делается с тою скоростью и трудолюбием, какие возможны в Качановке. Можете по этому судить, когда оно будет.

*Пожелав Вам всего хорошего, остаюсь искренно Вас
уважающий Вас[илий] Горленко.*

Р. С. Как поживает Ваш Сирко¹¹? Что новенького вырыли Вы в богатой петербургской книжной сокровищнице? Если будет досуг — не поленитесь черкнуть словечко-другое.

ДИМ, КП—70854/Арх—13222.

№ 150

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

4.06.1905 р.
с. Дмитріівка Чернігівської губ.—
Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Бывши недавно в Полтаве (по приезде из Петербурга), слышал там, что вопрос о том, состоится ли в нынешнем году археологический съезд в Екатеринославе подвергается сомнению.

— В ркп підкреслено.

Между тем, я собирался посылать некоторые предметы на археологическую выставку и быть на съезде сам. Будьте добры, разрешите мои недоумения и сообщите мне окончательное решение относительно съезда, равно и срок его начала, если он состоится¹.

Искренно уважающий Вас В. Горленко.

ДИМ, КП—70855/Арх—13223.

№ 151

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

12.08.1905 р.
с. Дмитрівка Чернігівської губ.—
Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Надеюсь, что вещи мои для выставки¹ уже получены. Рама для портрета высылается Кричевским из Харькова. Был в большом недоумении насчет съезда. Телеграмма Трутовского² успокоила. Выеду из дому только 14-го, так что приеду, вероятно, 16-го. [...] смею просить Вас, удержите для меня, где удобнее, светлую и отдельную* комнату (мне надо ведь писать). С вокзала заеду в музей узнать, где остановиться. Мой членский билет № 53. Простите, что беспокою Вас. Невольно опаздываю на съезд.

Искренно уважающий Вас В. Горленко.

ДИМ, КП—70857/Арх—13225.

№ 152

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

30.08.1905 р.
с. Дмитрівка Чернігівської губ.—
Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

К величайшему огорчению мне не удалось попасть в Екатеринослав, на съезд. Совершенно непреодолимые препятствия задержали. Если возможно,

^{*} В ркп подчеркнено.

прошу Вас выслать мне (наложен. платежом) каталог бывшей выставки и все брошюры, какие вышли во время съезда. Очень обяжете меня.

На днях я еду в Крым и надеюсь всё-таки побывать в Екатеринославе на обратном пути, чтобы взглянуть на Ваш музей. Выставка до тех пор (начало октября) конечно рассеется.

Из посланных мною вещей книгу «Родословие Разумовских» прошу передать в Екатеринославский музей, как дар от меня. Остальные вещи прошу выслать мне в конце сентября, ибо до тех пор я не буду дома.

Искренно уважающий Вас и преданный В. Горленко.

ДИМ, КП—70860/Арх—13228.

№ 152а

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

28.06.1905 г.

с. Дмитрівка — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваше любезное письмо даёт мне повод ещё раз беспокоить Вас несколькими вопросами, касающимися арх[еологического] съезда и требующими разъяснения (о чем прошу Вас).

- 1). Какого числа откроется съезд?
- 2). Надо ли или можно ли записываться в члены заранее? Кому и в каком размере присл[ать] членские взносы?
- 3). Будут ли приготовлены помещения для членов съезда, по примеру Харьковского, или надо обращаться [к] гостиницам. Какие из них рекомендуются?
- 4). Надо ли вещи для выставки присылать заранее, или можно привести с собою?
- 5). Внесены ли мои вещи, о кот[орых] я писал [предположительно], в каталог, или можно изменить состав вещей.

Я предполагал привезти:

- а) портрет Мазепы ¹;
- в) подсвечник с датой 1737 г.;
- с) две гравюры Боровиковского ²;
- д) четыре-пять рукописных сборников Киевск[ой] Академии и проч.
- е) ода-брошюра (с гравюрами), поднесенная Киевск[ой] Акад[емией] Алекс[ею] Розумовскому ³.
- ж) «Энеида» Котляревск[ого] ⁴, изд. 1798 г.

Портрет я, конечно, доставлю. Недавно гостил у меня Кричевский ⁵, и мы вместе сочинили для него раму в малорос[сийском] стиле, которую я заказал

в Полтаве. Подсвечник привезу также. Но вести ли сборники? Я очень боюсь чтобы их не истрепали, не трогали руками и проч.

Интересны ли также гравюры Боровиковского (при отсутствии его картин) и надо ли их вести? Нужно ли и 1-е изд[ание] «Энеиды»?

Дайте мне указания насчёт всего этого, равно как того, кому, на чей адрес и как направлять заранее вещи для выставки.

Со съезда я буду писать корреспонд[енции] в «Нов[ое] вр[емя]». Найдётся ли в Екатеринославе опытный фотограф для снимков любопытнейших предметов выставки для иллюстрации «Нов[ого] вр[емени]»?

Не поставьте себе в труд просветить меня по всем этим [...] и вопросам, равно как и сообщить все, касающееся съезда и выставки.

Истинно уважающий Вас В. Горленко.

ДИМ, КП—70858/Арх—13226.

№ 153

ЛИСТ В. П. ГОРЛЕНКА

30.09.1905 г.

*с. Дмитрівка Чернігівської губ.—
Катеринослав*

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Я вернулся восвояси, к сожалению, не на Екатеринослав, отчего и не мог повидаться с Вами. Прошу Вас [...] выслать мне теперь мою картину, а также — если пересылка не казенная — сообщить сколько будет она стоить. Я сейчас возвращу Вам стоимость. Ещё недели три пробуду в деревне до отъезда в Петербург. Удержите, ради Бога, в музее портрет запорожцев, особенно Невинчанного!

Искренно преданный Вам В. Горленко.

ДИМ, КП—70836/Арх—13224.

ЛИСТ В. І. ГОШКЕВИЧА

28.04.1903 р.
Херсон — Нікополь

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

На этих днях я выслал Вам первую книгу своих «Кладов и древностей»¹, за которые меня авансом вышучивали некоторые кумушки-газеты. Послал я по экземпляру для отзыва в ред[акции] «Курьера» и «Русск[их] Вед[омостей]». Если Вы имеете сношения с редакциями московских газет, то не откажитесь, добрейший Дмитрий Иванович, дать заметку о моей книге. Если нужно куда-нибудь ещё послать по экземпляру — черкните — с удовольствием вышлю.

Искренно Вас уважающий В. Гошкевич.

ДИМ, КП—70863/Арх—13231.

ЛИСТ В. І. ГОШКЕВИЧА

18.09.1911 р.
Херсон — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

В жизни созданного мною в Херсоне музея произошли большие перемены: заботу о материальной стороне дела взяло на себя Херсонское городское управление,— учреждение, которое будет жить вечно, в той или иной форме. Город отвёл музею и приспособил для него новое помещение: обширное, светлое, устроил витрины. Сам я, по-прежнему, заведу музеем, экскурсирую, разыскиваю, копаю, стягиваю в Херсон вещи.

1 октября будем справлять новоселье, и Вас, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, будем просить пожаловать на праздник. Приглашение будет прислано Вам на днях. Как бы я был счастлив приветствовать в этот день такого дорогого гостя, который ещё тогда, когда музей был в зародыше, сказал о нем вешее доброе слово...

Искреннейше Вас уважающий В. Гошкевич.

ДИМ, КП—70864/Арх—13232.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

12.02.1900 р.
Чернівці — Москва

Вельми поважаний Дмитре Івановичу!

Велико й щиро дякую Вам за гарний, мені любий гостинєць Ваш — «По следам запорожцев»¹. Неодмінно напишу про його — мабуть у «Літературно-науковому Вістнику»² — зроблю се цими днями.

Є ще в мене до Вас одне прохання. Здається, Ви знаєте, що я складаю каталог тій частини Музею В. Тарновського³, на яку досі не було каталогу⁴. Між иншим, тут є відділ малюнків: гравюри, фотографії, літографії etc. Між фотографіями є кілька фотографій Дніпра, порогів і т. и. Деякі з цих фотографій репродуковано в «Зорі»⁵, наприклад: «Камінь Богатир над Дніпром» — 1892, № 22; «Скеля Дзвінича над Дніпром» — 1892, № 19; «Камінь Перун на Дніпрі» — 1892, № 16. На деяких фотографіях є постаті людські, і мені здається, що я пізнаю там Вас і Тарновського (у човні біля берега, на скелі). Чи я не помиляюся? Я думаю собі так, що се Ви з Тарновським їздили і фотографували місцевості, їздивши. Коли сьому правда, то дуже я Вас прошу от про що: напишіть кілька слів мені про те — коли, з ким, куди, чого, з якими замірами і результатами Ви їздили; потім подайте мені реєстр усім фотографіям з цієї мандрівки, описавши по змозі кожну так, щоб я її міг пізнати тут, у Чернігові. Коли Ви дарували Тарновському ще які фотографії, то теж напишіть про їх. Усе це треба мені на те, щоб доладу згадати про се в каталозі, щоб сі фотографії не zostалися «фотографіями якоїсь місцевості». І все це треба мені якомога швидче, бо відділ малюнків я за тиждень маю віддати до друку.

То ж дуже Вас прошу: пособіть мені тут, — це ж діло громадське. Посилаю Вам своє видання народніх пісень⁶ і дві останні книжечки дешевих виданнів⁷.

Чи не було б добре нам помінятися своїми портретами? Я дуже радий був би мати Вашого.

В каталог «додатковий» Тарновського доведеться завести найменше 4000 номерів. Мало не весь мій час іде тепер на сю роботу, — хочеться швидче скінчити, а не знаю, коли се зможу зробити.

А як Вам щастить з Вашим виданням матеріялів до історії Запорозжя⁸ і з новим виданням «Истории»⁹?

Бажаю Вам усього доброго.

Щиропримхильний до Вас Б. Грінченко.

ДИМ, КП—68225/Арх—11769.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

2.03.1900 р.
Чернігів — Москва

Високоповажаний Добродію!

Винен я таки перед Вами, що й досі не відповів на Вашого листа. Сталося це через багато всяких несподіванок, які останніми часами не давали мені на те змоги. Дуже дякую Вам за Ваші пояснення про фотографії. Вони мені здалися і пособили. Каталог Музею В. Тарновського частину вже зробив і вона друкується.

Ще дякую Вам за портрета і посилаю на віддачунок і свого. Також посилаю Вам «Пісні та думи»¹ та ще три новенькі книжечки, що повиходили оце тільки.

Рецензію на «По следам запорожцев» я вже давно послав до «Літературно-наукового Вістника»,— не знаю, чом се досі її немає².

А що, чи пустила цензура Вашу повість? Де вона друкується³? Скажіть, будьте ласкаві, що воно отой «Альбом української старини», що видав Маркс⁴? Чи можу я знайти в тому виданні опис і малюнки старої нашої одежи, посуду, зброї etc.— все другої половини XVII в.? Мені треба сього, то я й питаюся, чи порадите передплатити собі те видання. (Бо я його сам не бачив, а тільки про його читав).

Чом Ви, Дмитре Івановичу, нічого не напишите по українському до «Записок наукового товариства имени Шевченка»⁵? Це ж було б дуже добре, як би се видання допомагали такі наукові сили, як-от Ви та ще дехто. А то наші вчені з України Російської зовсім не пособляють «Запискам», а се ж тепер така важка штука, що вона наш народ робить відомим науковому світові в Європі (гляньте лиш скільки по чужоземних наукових виданнях було докорів XI-му археологічному з'їздові⁶ за те, що не пущено на його української мови!). І треба, щоб се видання було яко мога ліпше, то як же ж не допомогти йому.

А що Ваші «Матеріали»⁷ й «История»⁸? Чи вже побачили світа?

Стискаю Вашу руку.

Щироприхильний до Вас Б. Грінченко.

ДИМ, КП—68224/Арх—11768.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

15.05.1900 р.

Чернігів — с. Камишню
Миргородського пов. Полтавської губ.

Вельми шановний Дмитре Івановичу!

Я відібрав од Вас перший том «Истории запорожских козаков» і дуже дякую за його. Носив книгу на показ, і мені пощастило продати тільки 23 примірники (по 2 р.). Ото ж прошу Вас, коли можете вислати ці 23 книги по два карбованці, вислати їх таким робом:

а) 15 [примірників] книжному складу Черниговского губернского земства та

б) 8 экз[емпляров] — мені (Чернигов, Б[орису] Д[митриевичу] Г[ринченку]). Обидва пакунки вишліть залізницею (не поштою!), щоб дешевше пересилка коштувала. В склад пошліть «наложенным платежом» (конче!), а мені — просто, написавши, скільки треба за пересилку; гроші Вам вишлю скоро після того, як відберу книги.

Город у нас маленький і більше не було змоги продати. Я з Вами згожуюсь, що вірші треба видавати чепурно. Та на лихо, коли б я надрукував «Наталю» краше, то коштувала б вона не 5, а 10 чи 20 коп., а через те не було б їй ходу на село, а тепер є, а тепер мені й треба.

Альбом Маркса¹ я вже бачив. Справді він мало мені придатний, або й зовсім ні. Але скажіть: де б я міг знайти звістки про побутове життя наших людей (панів, козаків і посполитих) у другій половині XVII в. Я знаю окремі розвідочки, що траплялися в «Киев[ской] старине»², багато документів, в яких можна вишукувати те, що мені треба, але не знаю ні одного більше-менше ґрунтовного писання про це. А мені треба знати як тоді жили — в яких будинках, як ті будинки повбірані були, в якій одежі люде ходили, яку зброю носили, що їли й пили, чим бавилися, етс. Де б я міг про се знайти? А малюнки до цього всього? (Опірч Ваших книг, Рігельмана³, Бантиша⁴, портретів колекції Тарновського, «Киевск[ой] старины, бо це все я знаю). Колись д[обродій] Сластьон⁵ казав мені, що він готує до видання такий альбом. Чи зготував уже і чи скоро ми могли б його побачити? Неминуче нам треба такого альбому, бо без його і повістяреві, і драматургові вельми кепсько.

А по сій мові бувайте здорові та присилайте книжки!

Щиро прихильний до Вас Б. Грінченко.

1900.V.15. 3 Чернігова.

Ніяк не можу зрозуміти — через віщо «Вістник» не друкує моєї рецензії на Вашу книгу.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

30.10.1900 р.

Чернігів — Москва

Вельми поважаний Дмитре Івановичу!

Загаявся з відповіддю. Дожидався поки «Каталог» мій¹ вирне з виру друкарсько-цензурного та поки Статист[ичний] комітет² знайде свої «Записки». Тепер Каталог уже виплив, «Записки» я купив, і обидві ці книги посилаю Вам. Що скажете про Каталог? Я ніколи таких річей не робив, то не знаю яке воно буде оце мое печиво?

Дуже радий, що Вам до вподоби припала «Хвиля за хвилею»³, а також і моя «Смерть отаманова». То є авторові найбільша нагорода, як од доброго чоловіка почути добре слово за свою роботу.

Дякую вельми за бажання пособити в справі видання нового альманаху⁴. Воно тут і закривилося на те, та на лихо якось досі не кладеться на добре. Коли б справді серйозно стала справа, то напишу до Вас і прохатиму тоді Вашої помочи.

Вельми вдячен за показчик історичних книжок. Шкода велика, що д[обродій] Сластьон⁵ так довго не видає свого альбому. Такої речі дуже тепер треба і романистові, і театрові, звісно й історикові. І він мені про цю штуку казав уже щось аж перед п'ятьма, чи шістьма роками!

Певне Ви вже відібрали давно гроші за 8 прим[ірників] «Ист[ории] з[апорозских] коз[аков]». А коли буде другий том⁶? У нас його дожидають, і будуть на його покупці.

А «Материалы»⁷ про Запорозжя чи посуваються? Що нового тепер пише-те? Чому се «Киевская старина» не друкує Вашої повісті⁸?

Я також змайстрував оце повість⁹, та ще не обробив. А новий том фольклорного материялу і досі друкарня наша не додрукувала¹⁰,— не знаю вже коли воно й на світ гляне.

Тепер жінка моя¹¹ упорядковує далі Музей, тобто: розкладає в останнє по ряду папери й інші речі, нумерує etc. Настановлено її завідуюшою Музеєм, да ще губернатор не затвердив, то не знаємо як воно буде.

Бувайте здорові!

Щиро прихильний до Вас Б. Грінченко.

1900.X.30. З Чернігова.

За «Записки» оддав карбованці.

ДИМ, КП—68221/Арх—11765.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

10.03.1901 р.
Чернігів — [Москва]

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Спасибі Вам, що клопоталися за мене і писали до того генерала¹! Чи він пособить, чи ні, то вже хто його зна, а Вам дякую щиро за поміч. Ся справа поки ще ні туди, ні сюди.

А справа з Вашою лекцією як?² Чи посунулась? Посилаю Вам оцю новину: «Из уст народа» та «А. М. Кулиш»³. Ще має народитися незабаром одна книга, та важко на світ приходить кожному творові, бо родини — то штука не легенька. Вашої повісті⁴ у «Киевской старине» ще не читав: дожидаюся кінця, бо не люблю клаптями читати. А що поробляє Ваш словарь⁵ і збірка документів з історії Запорозької⁶? Чи вже додрукувалася остання книга?

Ось що я хотів попитати Вас, Добродію. Чи не знаєте Ви чи є і коли є, то де портрети оцих людей: жінки гетьмана Ів[ана] Виговського (Статкевичівни), Івана Богуна, Юрка Немірича, Мартинна Пушкаря, Яким Сомка, протопопи Ніженського Максима Филимонова, Вас. Борис. Шереметева і оцих діячів Виговщини: Дан. Виговського і його жінки Катрі (Б. Хмельницького) дочки), Беньовського, Сам. Богдановича Зарудного, Гр. Гуляницького, Хв. Джемелія, Ант. Ждановича, Ів. Ковалевського, Гр. Лісницького—Сахновича, Морозенка (Мрозовицького), Т. Носача, кн[язя] Гр. Гр. Ромодановського, Ів. Дм. Сірка, жінки Тетері гетьмана (сестри Виговського), кн[язя] Ал. Н. Трубецького, Тим. Цицури, П. Яненка—Хмельницького. Може знаєте кого з цих портрета, то скажіть: дуже вдячний буду. Найбільше треба мені портрета Ю. Немірича, Виговської, Богуна, Пушкаря, Филимонова та Шереметева.

Музей будується як мокре горить⁷. Не знаю, чи постигнуть до літа — певне, хіба аж до осені.

Чи Ви не пишете чого нового? Певне, що пишете, але що саме? Чи не можна було б знати? Жінка кланяється.

Щиропрхильний до Вас Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68220/Арх—11764.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

24.04.1901 р.
Чернівці — Москва

Вельми шановний Дмитре Івановичу!

Що се всі люде нездужати стали? Звідусіль чуеш, що той або той хворий. От і Ви! Добре, що хоч тепер подужчали, бо вже думка «дременути на Запорожже». Спасибі за звістку про портрет Шереметьєва. А от чи не знаєте Юрка Немірича? Дуже треба бі!

Дуже радий, що пишете нову повість¹. «Наша доля — божя воля» я вже прочитав з великою цікавістю, і думаю, що і своїм змістом, і мовою (дуже гарною) сей твір мусить взяти на себе увагу нашої публіки. От через те й дожидаю з інтересом Вашого нового твору. А де буде? В «Київ[скої] стар[ини]»?

Моя повість почнеться з V-ї книги «К[иевской] Ст[арины]»². Справа музейна не посувається ані трохи. Андр[ієвський]³ крутить і не хоче зробити чого треба, а У[манець]⁴ не має енергії й на шеляг, батіг з клочка та й годі, і не може посунути справу. Боюся, що вона так і загине і засохне без руху, коли знов з вищого краю хто не гукне. Спасибі щире графіні⁵, що клопочеться, — може, коли вона й далі не забуде цієї справи, то щось зробиться, а то ні... А нам уже так докучило се мордування та знущання з нас за оці мало не півтора роки, що вже й говорити про се не хочеться.

Що буде в Вашому четвертому томі «Истории запорожских козаков»⁶? Хто-хто, а Ви неминуче мусите написати «Історію запорозького козацтва», тобто по українському. А то як не напишете, то буде й Вам такий гріх, як і Костомарову⁷, що ввесь довгий вік писав, а української історії по українському не написав. Ви так добре знаєте історію, така гарна у Вас мова, такий хист до малювання словами, що хто ж краще за Вас напише про Січ? А треба, щоб у нас не сама поезія та беллетристика, а й наука була по нашому. Се вже й робиться, да тільки те лихो, що роблять се люде, хоч і вельми щирі й працюють, часом і знаючи дуже, та нема в їх мови, і через те й виходить наша наукова мова такою строкатою, перістою. Але хто ж тому винен? Орест Левицький⁸, Володимир Антонович⁹, Дмитро Яворницький і всі наші учені. Ми низько схиляємо перед їми голову за їх кошовну працю, але ж перед їми лежить ище й инша, ще вища праця: *— створити науку українською мовою —*. А що на се Дмитро Іванович скаже?

Жінка й дочка дякують за привітання й низенько кланяються.

З щирою прихильністю Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68219/Арх—11763.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

18.10.1901 р.
Чернігів — [Москва]

Вельми шановний Дмитре Івановичу!

Я й давно послав би до Вас «Літературу українського фольклора»¹, та Ви не відписали мені на останній лист, і я не знав навіть Вашої адреси. Посилаю тепер і «Літературу», і «Серед темної ночі»², а Вас прошу не забувати й мене й прислати Вашу «Нашу долю»³ (читайте критику на неї в «Літературно-наук[овому] Віснику» за сей рік)⁴, а, коли є, то й одбиток Вашої розвідки про гайдамаччину, що друкувалась (розвідка, а не гайдамаччина!) у «Р[усской] Мысли» сього року⁵.

Згадавши про «Р[усскую] Мысль», згадав і про те, що я послав туди своє оповідання «Письмо». Не маючи служби і силкуючись жити з літератури, мусив податися до сього журналу, хоч досі й не містив по московських журналах нічого. А що я не містив там, то мене там і не знають, а невідомому чоловікові вельми важко протиснутися в таке видання, коли ва його нікому озватися.

Чи не могли б Ви, Високоповажаний Добродію, сказати там кому треба при нагоді, щоб глянули на мою робітку уважно, а не закинули кудись не читавши? Був би Вам за се дуже вдячний.

Шкода що Ви не прислали нічого до нашого альманаху на спомин Куліша⁶. А я сподівався, що ми таки щось од Вас матимем...

Що тепер поробляєте і як Ваше здоров'я? Чи викінчили Вашу нову українську повість⁷?

Я друкую тепер додатком до «Земск[ого] сборника» таку штуку: «Книга, глаголемая листовня», початку XVIII в.—збірка зразків до канцелярського й иншого листування. Здається, се перша річ така, принаймні я досі не чув. А може я помиляюсь?

З великим поважанням Б. Грінченко.

1901.X.18. З Чернігова.

Адреса моя: Чернигов, Б. Д. Гринченко. (Більше нічого. А на музей не пишіть: мене там давно нема).

ДІМ, КП—68218/Арх—11762.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

[2.07.1902 р.]
[Київ — с. Камишні
Полтавської губ.]

Високоповажаний Добродію Дмитре Івановичу!

Бачившись я з Євгеном Харламповичем¹, довідався, що Ви вже не думаєте (як казали мені в Чернігові) сами друкувати свої від народу позаписувані слова, а хотіли б оддати їх до словаря. Радіючи з сього Вашого заміру, дуже прошу прислати той Ваш коштовний материял і прислати яко мога швидче, щоб я поспів повставляти слова в ті літери, які вже зредактував до переписування. Чув, що нова Ваша повість має бути дуже гарна, і вельми зрадів². Чи Ви вже її дописали?

Мені треба послати Вам книгу, та мені сказали, що може вже Вас там і нема, куди я оце посылаю листа. Через те спинюся до Вашої відповіді.

Як ся маєте та що поробляєте? Простіть, що пишу так нашвидку: заклопотаний дуже словарною роботою та коректою оповіданнів Т. Барвінок³.

З правдивою повагою Ваш Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68222/Арх—11766.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

28.08.1902 р.
Київ — Олександрівськ

Вельми поважаний Дмитре Івановичу!

Відібрав Вашого листа і поспішаюся відповісти, щоб Ви не виїхали ще з Олександровського. Будьте ласкаві присилайте слова до словаря. Берегтиму їх як ока і верну цілими, а користуватися їх буду так, як Ви наказуєте. Заздалегідь дякую за їх, а писатиму про инше трохи згодом.

Ваш Б. Грінченко.

Адр[еса]: Кадетский пер[еулок], д. № 8, кв. 6.

ДІМ, КП—68217/Арх—11761.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

25.10.1902 р.
Київ — [Москва]

Високоповажаний Добродію Дмитре Івановичу!

Я перед Вами вельми винен, що досі не відписав про Ваші дуже гарні лексичні материяли і не подякував за се вчасно так дуже, як тепер дякую. Я хотів написати Вам щось певне, а певного нічого не було¹. Почалася незрозуміла, нудна, нерозумна і достойна всякого жалю тяганина з питанням про те, чи робити додатки, чи ні, почалася і тягнеться й досі вже чотири місяці! То постановляє редакція «Киев[ской] Старини» ніяких додатків не робити і аж гнівається, що можна говорити про додатки до словаря, який робиться вже 45 років, то, під нагнітом думки, що конкурент (є такий) може подати більший словарь і взяти премію, згожується на додатки, але становить за для їх (не зважаючи на думки таких тямущих філологів, як добродії Житецький² та Михальчук³) такі умови, що робити ті додатки нема змоги. Досить сказати, що клопочуться, напр[иклад], про те, щоб додатків було тільки остільки, а не більше ніяк!.. Та й багато всячини! Мордують мене й досі і не знаю що з сього буде. От ся то річ і не давала мені змоги відписати Вам щось певне. Тільки тепер можу Вам сказати, що Ваші додатки я заведу до словаря. У мене є ще інших сила, але ті мабуть так і підуть на сніданок митшам.

Писали Ви мені про фельетон у «Русск[их] Ведомостях». Бідний автор! Пече його зненависть до всього, що не дивиться його очима, і не кланяється його недотепності. Чи можна ж нам зважати на таких бідолах, на їх недоладне курзюканне, повне ворожих замірів когось дошкулити, на когось кинути камінюкою? Хай собі плещуть поки шастить знаходити несвідомих речи слухачів,— і воно ж тварь, і йому ж треба жити на світі!

Дак що робить Ваша повість⁴?

Посилаю Вам свої книжки, а від Вас дожидаюся повісті.

Вибачайте за мазанину: хочу сьогодні відписати, а часу мало вельми, а ще більше вибачайте за мовчанку. Та видужуйте!

З великою шанобою Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68216/Арх—11760.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

30.04.1903 р.
Київ — Катеринослав

Вельми поважаний Дмитре Івановичу!

Ваш лист надав мені трохи жалю. Діло, на яке Ви кличете мене, дуже мені цікаве й любе, вельми хотів би коло його походити,— пособив би й добрій справі, а ще більше навчився б сам, а надто, працюючи з Вами,— від Вас. Одначе всі ці «солодкі» бажання — марні. Я закликаний робити словарь до 1.XI.1904, відбіраю щомісяцьову плату і весь час до показаного терміну належить не мені, а словареві. Та хоч би редакція «К[евской] Ст[арины]» і згодилась одпустити мене на 3—4 місяці (хоч сього й не може бути), то я сам, знаючи як стоїть справа, не міг би собі дозволити сього. З словарем стільки роботи, що я в голову захожу, як думаю про то, що я мушу, виспіти на згаданий термін. А мушу, бо 1 січня 1905 термін конкурсний в Академії. Оттак як бачите! Дуже, дуже дякую за ласкаві запросини, але мушу зректися. А хотів би й з Вами побачитися і багато про що поговорити. Дак Ви таки викинули Вашу повість! Чом же не даєте до друку? А я нічого не пишу белетристичного: словарь іззів беллетристику.

З Ваших материялів лексичних користуюся (не бійтесь, що загинуть,— будуть у Вас цілі!); чимало цікавого добуваю.

Щиро до Вас прихильний Б. Грінченко.

1903.IV.30. з Київа.

Жінка дякує за привітання й кланяється.

ДІМ, КП—68215/Арх—11759.

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

14.05.1903 р.
Київ — Павлоград
Катеринославської губ.

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

От же таки й не знаю кого Вам порадити на се діло. Бо кого я знаю, то знаєте й Ви — Милорадовича¹, запр[иклад] (автор відомих етнографічних

праць). Я його особисто знаю і не знаю чи схотів би він, а кажу тільки через його роботи друковані. От так я й нічого путящого Вам не скажу.

Спасибі Вам за добре слово про мої повісті. Не знаю тільки, чого се Ви на себе реместуєте. Краще присилайте швидче Вашу повість до «Києв[ської] старини» та як надрукують, то будемо читати. Досі я ні д[обродія] Науменка², ні д[обродія] Чикаленка³ не бачив, але побачу в неділю (18-го),— тоді й перекажу їм Ваші слова. На Вашу попередню повість було дві мої рецензії— одна в «Л[ітературно]-Н[ауковому] Віснику», а друга в «Вольни»⁴— чи траплялись Вам? Питаюся за їх через те, що там я зауважив дві помилки в Вашій прегарній народній мові [а). ви не вживаєте вокатива, б). датив у Вас на «у, ю» а не на «ові, еві»] і хотів би спитатися,— через що Ви так пишете? Мені се цікаво з погляду такого: чи се Ви серед народу не чули таких форм, чи се просто вплив літературної мови? Мабуть останнє?

Щиро вітаю Вас, мої дякують за привітання й кланяються.

Ваш Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68214/Арх—11758.

№ 168

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

19.11.1903 р.

Київ — с. Камішню

Миргородського пов. Полтавської губ.

Вельмишановний Добродію Дмитре Івановичу!

На жаль, я й досі ще не використав Вашого багатого і коштовного лексичного матеріалу. А се з того, що я ж роблю слово за словом, і як приходить Вашому слову черга в алфавіті, то я його (слово) й беру, а раніше взяти не можу. Таким робом використаю Ваш матеріал тоді як викінчу словарь — в кінці 1904 р. До цього часу й прошу дозволити мені мати в себе Ваші матеріали. Ручуся Вам, що вони зовсім цілі і всі вкупі лежать враз у мене на столі перед моїми очима. Можу Вам одначе прислати зараз же ті літери, на які словарь уже зробив, бо тих часток мені вже не треба.

Робота з словарем посувається, але дуже помалу, хоч я роблю що дня 9, а то й більше годин. Хто робив таку роботу, той зрозуміє мене. Те, що я мушу зробити за два роки й вісім місяців, вимагає часу не меншого, як п'ять років,— от через що мені доводиться забувати за все, окрім словаря. Через те я нічого не роблю тепер іншого — на се не маю ні часу, ні голови. З книги живих людей я викинутий до кінця 1904 р...

Вашу нову працю («Источники» etc)¹ я вже — звісно — бачив. Певне й

Ви також бачили перший том моїх «Писаннів»², що недавнечко видали київські видавці, а може й ні, бо книгу випущено з друкарні значно пізніше за Васу. Се добре діло буде, коли допишете 4-й том «Ист[ории] зап[орожских] коз[аков]»³. А 2-й та 3-й чи будете видавати новим виданням (як перший)⁴? «За чужий гріх» мабуть пошлете до «Киев[ской] Старини»⁵? А може вже й прислали,— бо я не знаю що в їй там робиться.

Жінка дякує за привітання й кланяється. Дочці⁶ напишу привітання Ваше до Львова, бо вона там ходить на університет.

З великою шанобою Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68213/Арх—11757.

№ 169

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

14.05.1904 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний добродію Дмитре Івановичу!

Коли не помиляюся, то за друкований аркуш (16 боків) етнографічних матеріалів одержував я 15 карб[ованців], коректувати мусив сам, за показники наприкінці «Из уст народа»¹ заплачено по 20 р[ублів] за аркуш. Відбитки окремою книгою робив я своїм коштом.

З великою шанобою Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68212/Арх—11756.

№ 170

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

16.02.1905 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Добродію Дмитре Івановичу!

Вибачайте, будьте ласкаві, що забарився відіслати Вам Ваш материял лексичний: наготований до відсилення він лежав, а я собі думав, що вже одіслав... За останні часи стільки клопоту навкруг, що ніяк не впораєшся...

Дуже та й дуже дякую Вам за коштовний материял: з дуже невеличкими винятками, він увесь пішов до словаря. Словарь же тепер в Академії і там уже його й розглядає окрема комісія.

З великою шанобою Б. Грінченко.

1905.II.16. З Київа.

Будьте ласкаві сповістіть мене, як одержите се, щоб я певний був, що материял уже у Вас.

ДІМ, КП—68211/Арх—11755.

№ 171

ЛИСТ Б. Д. ГРІНЧЕНКА

11.03.1905 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що відповіді досі не прислав.

Тепер у Київі цензор инший — Сидоров, дуже лютий і дурний. Ліпше, може, було б, як би Ви подались просто до Петербургу. Наліпіть на друкований примірник марку за 60 к., напишіть на йому: «Адрес для возвращения рукописи» ... такий-то, а тоді й пошліть без ніякого паперу в «С[анкт]-Петербургский цензурный комитет»; коли ж конче хочете до Київа, то адреса: «Киев, г[осподину] Киевскому отдельному цензору».

Будьте ласкаві, напишіть, чи Ви вже одержали Ваші лексичні материяли, що були в мене?

З великою шанобою Б. Грінченко.

ДІМ, КП—68210/Арх—11754.

№ 172

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

21.11.1928 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Надсилаю Вам коротеньке звітлення за роботу влітку і разом ласкаво прошу, вибачить за неохайну роботу, що до писання. Дуже був-би рад, коли

б Ви уділили якусь кількість часу переглянути її і потім дали свої батьківські поради. Наперед зазначаю, що деякі помилки сам знаю і їх якнайшвидче постараюся зліквідувати. Голов[ні] може й основні по[мил]ки це — незнання мови і слаба теоретична підготовка в галузі археології, а звідциля виникає й авангура до [над]міри. Правда, части[ну] тих провин можна [...ли]ти на наш суспільний стан, що пережила наша молодь і я в тому, та що ж наука грається не любить.

Надсилаю я Вам, Кажу, коротке звітлення, та воно, мабуть, буде генеральне, бо з моєю ерудицією навряд чи зможу щось глибшого додати, [хі]ба що трохи ширший огляд інвентарю при похованнях та ілюстрація [йог]о. Бідненько — знаю, ну що ж, побачимо, що далі покаже нам архея.

Що до моєї роботи тут, то маю Вам донести, що до Кичкасу я прибув [...:] листопада й поселився у кімнаті, що в будинку [...] Мартенса¹ і живу собі акі манах у келії [Ранка]ми бігаю, вечорами [...] — пишу або переписую щоденники та штудіюю археологічну літературу

Перші три дні пішло на роботу організаційного характеру, як-от: [діс]тав перепустку для [хо]діння по будівництву, познайомився зо всіма керівниками работ на обох берегах, оглянув пункти, де можуть бути знахідки цього часу, ніби ніде [нічо]го не знаходилося, а [може] й знаходилося, та його не помічалося. Керроби² обіцяли мене сповіща[ти], коли що буде та я [т]ам частенько гадаю [туди] навідуватись, але [за] всім не вслідкуеш [при] такому темпі робіт — екскаваторизації, [...], бетонізації і такій віддаленізації. Дарма. Якось та буде. У балці Сагайдачного розкопи почав. Два дні пробував [...], це не гарно відносно де[чого], але копати можна — брехать не вмію. Спорудження видається далі за межі дот[...] відкриті. Сьогодні роботи перервав і думаю піти в управління, аби налагодити справу з житлом для робітників та інструменту.

З управління робітників взяти не можна, бо вони тепер дуже обшитані, та й робітники їхні мені набридли повесні. Гадаю набрати чоловіка 6—8, що до п[лат]ні чекаю від Вас розпорядження. На Дніпрельстані робітники на щоденному розрахунку одержують що дня 2 карб. І всі пільги. Хотів би щоб Ви надіслали когось із хлопців, Большака чи Білинського, бо самому за [вси-ми] не вслідкуеш. Я чекав все на Едмунда Йосиповича³, щоб він розквитався з управлінням, а тоді знов прохати. [...] коло його довго [...] прохає, то я спробую сам.

Грошей надішлїть, бо потрібні будуть для виплати робітникам. Мабуть, на цьому закінчу. Писав довго, бо все чекав на Едмунда Йосиповича і через нього й гадав все передам.

Привіт Серафимі Дмитровні.

З пошаною Ваш Голомозенький.

21 листопада Року 1928. с. Кічкас.

ДИМ, КП—71339/Арх—13447.

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

24.11.1928 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Надсилаю другого листа, не одержавши від Вас ніжодного. Не чуть листа, не чуть і Едмунда Йосиповича¹. Та дарма, колись діждуся.

Ну, а тепер розповім про те, що я роблю і що Ви маєте за час мого перебування тут. По-перше, я продовжую розкопи у бальці Сагайдачного. Набрал 4 робітники, з якими живу у тій маленькій кімнатущі. Хотів більше набрать, але тут ми не помістимось, а до управління (Павла Павловича) іти не захотів, аби розмістив їх у бараках. Бо я ходив до декого з завів відділів за інструментами, то вони мені закинули, що «ети археологи в прошлом году забрали лопаты и не возвратили, в этом году тоже. Пойдите до ...» других завів різних. Хотів ото, кажу іти до Ротера, а потім подумав, коли й Ротерт щось подібне натякне, то буде не гарно і вирішив почекаць на прибуття Едм[унда] Йос[иповича] і ліквідує все, то тоді знову будемо циганить.

Спорудження в бальці виявляється далі по напрямку Дніпра. Я допіру розкопав п'ять квадратів, то в них є продовження ліній кам'яних, що були досі відкриті. Є натяки і на нові фігури. Із знахідок чогось особливого немає — фрагменти різного посуду, переважно з чорним опалом, у глині домішка кварців та мушлі. Зрідка подибуються фрагменти (невеликі) червоного кольору — амфороподібні і потім сила уламків кісток, зрідка перепалені.

Тільки я не знаю, може це буде трохи сміливо так рано говорить, але я ф, кажу, не зв'язав всіх тих знахідок із спорудженням, і хоч вони попадаються на рівні з камінням та між ним, але вони ж підіймаються, і поверх нього штихів на 2—3. Тільки це, кажу, може ще ранувато, ну та побачемо далі. Так чи інак споруджіння само-по-собі цікаве, надзвичайне. Що-ж до знахідок в інших пунктах, то тут я можу Вас порадувать і особливо з котлованів, куди я сам бігаю щоденно, а також маємо велике співчуття з боку керівників робіт, їх помічників та співробітників канцелярій, за винятком робітників; ті все шукають золота, тому посуду де-яку розбивають, а потім з-злости закидають. Правда, де-хто з перших намагаються забрать речі собі додому, або принаймні прикрасить «кабінет», як заввідділом земельно-скальних робіт Самохін, що хотів залишити черепа у себе в кабінеті (череп знайдений на Дурній, досить цікавий). Але я з ними воюю, і вони потім люб'язно віддають, зазначаючи: «А может быть Вы бы оставили, у Вас же тысячи их».

Так-от: у котловані правого берега знайдено три «воронки», як вони кажуть, це оті виверчені ямки, відносно яких у Вас було змагання з Рудинським² та Федоровським³. Так, кажу, такі воронки знайдені на дні Дніпра. В одній з них був пісок та кам'яна куля, чудесно відточена, кругла на «ять»,

як Ви говорите. Дві таких воронки уже засипано, а третя ще є, і я сказав, аби не засипали. Чекаю на Ваше розпорядження, коли потрібно то вирубаю. Спробую силами Дніпрелестану, а ні, то своїми, це буде коштувати 10—15 карб. Вона не [...], що вже хороша, але цікаво те, що вона з самої глибини Дніпра. Тут уже Ваша думка цілком узляла б перевагу. Туда ніхто не лавив вертіль. В цьому ж котловані знайдено іще кам'яний циліндр, з чорного каменю, довжиною 9,5 а[ршин] і діаметр[ом] 5 [...]. Сторони досить добре обшліхтовані. Він сам типу розтиральників, як кажуть. Більш особливого у цьому котловані немає. На лівому березі у котловані — великий ріг оленя, надламаний; чимало фрагментів амфор, ромбовидна стрілка, куля та-каж, як і в правому котловані — з граніту. Відерце виковане з червоної міді — дно і краї не зграбно заклепані клямками і нарешті два мечі. Прекрасні мечі — хороша робота і хороша сохраннысть. Тип варязьких мечів. Я надсилаю Вам схематичні малюнки, ласкаво прошу вибачити за незграбне виконання, бо я до пуття не тямлю й малювати та ще й на роботу спішу, а листа хочеться послати. Так ото ці мечі № 1 та № 2. Клинки залізні, ручки ж, особливо у № 1, сильно посріблена, а сама головка у № 1 опутана верьвовочкою з срібного дроту. Де була ручка, сила обвито срібного дроту, що певне обмотана була ручка. По всьому верху меча сила дірочок, видать була усипана камінням, але ніжодного не лишилося. Верх № 2 більш простіша. Мечі прекрасні і коли Олександр Семенович Федоровський, пишучи свої інструкції, для ілюстрації дав поганенький уламок меча (стор. 73), так це ж красавці. Розмірів не буду давати, бо ще не заводив до реєстру. Ви скажете, «як вони мені їх віддали?» Не давали — не давали, та довелося поговорити і вдарити їх по благородних «чувствах», ну й віддали, тільки розписку потребували.

Ага, знайдено іще обручик — зроблений з трубочки, здається срібної. Це взята платівка довга, зроблена трубочка — кінці спаяні, і потім зроблений цей обручик. Діаметр обручика приблизно 9 см.

Ну, мабуть, на цьому закінчу, що буде далі, буду писати. Попрошу й Вас хоч зрідка, але давати вказівки і поради. Буду широко вдячний.

Привіт Серафимі Дмитровні та всьому причету музейному.

З пошаною до Вас Ваш Голомозенький.

Р. С. Мартенс⁴ альбома «Дніпрові пороги»⁵ вже купив, бо він говоре, що ніби пише історію Кичкасу, так без нього дуже трудно.

От розвелось істориків — Олександров пише, Мартенс пише, що вони понаписують (вибачте на слові), то Бог їх знає, ще й причиста мати.

Голомозий

С. Кичкас, 24 листопада, року 1928.

ДИМ, КП—71340/Арх—13448.

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА*

25.05.1929 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Дорогий мій батьку, Дмитре Івановичу!

Давненько я Вам нагадував [...] а оце зібрався [...] том ляпуртувати, і повідомити за своє життя та діли копательські.

Що торкається мене, то я жив і здоров, чого й Вам бажаю. Жію,— як кажуть подоляни,—зразу у Привільному, куди переїхав минулої середи. Перебуваючи на Кічкасі, я розкопав одну могилу, біля німецького кооперативу, де відкрив на глибині 2,30 mт корчене поховання. Небіжчик лежить на правому боці, а за плечима у нього, поставлений горщик, який обсипаний червоною фарбою. Під небіжчиком зрідка посипано зеленою фарбою. Безперечно, я [...]жу], що культура не цікава [...] во де що є нового, як [...], та й цікавий тип ке[раміки]. Та я розкопав, кажу, [...] могилу і то невелич[ку]. Що ж до останніх, яких тут налічується біля семи, і є чималих розмірів, то я їх лишив з тою думкою, що їх можна буде спробувати і трохи пізніше. Гадав, ото розкопати якусь могилу на Хортиці, оббігав пів Хортиці то татких, що попадають під забудову немає, а можливо згодом десь попадуть, та вони зразу знаходяться під засівом. Звичайне, було б цікаво спробувати, але тоді, як [...], спаде вода, бо зразу [там] погана переправа. Так [...] подивився, і вирішив підня[тися] [трохи] вище. Дістав човен на Дніпрельстані і заякорив [біля] Привільного. Зупинився по лівому березі, а там побачу, як далі [...] [...]. Розкопи почав за Гадючою балкою, [...] Розкопи не зовсім добре йдуть, [бо дуже] далеко доводиться ходити, бо Вільну а також і Гадючу балки затопило і обходити доводиться дуже далеко, і по-друге, не знаходиться більше те, на що я натрапив торік. А мені хотілося б його знайти. Правда, я мало ще й розкопав, та більше якось і натяків немає. Копати мокро, і коли доводиться знайти кістку, чи черепок то вони навіть розпадаються, Доші теж завважають працювати, а вони систематично, ось третій день випадають.

Закінчивши розкопи біля Гадючої, тоді гадаю пошупати поле поховань у Привільному, потім перекинуся на Криничку, а закінчивши [...], гадаю трохи зпуститися в [...] [...] і, приблизно на середині між [...] та Маркусівською балками. [...] ти] зо дві могили, які знай[шли] тепер. Як розкопи [на Криничній] і тим більше над Дніпром, між згаданими балками, ніяк неможна переводити без наметів, у яких би можна помістити робочих, бо це дуже далеко від сіл.

А що торкається мене, то й не знаю, що буду й робити, можливо, дове-

* Лист дефектний

деться теж жить у наметі. То я ото, ласкаво Вас прошу, дорогий батьку, передати мені якось намети, чи то воліте, щоб самому приїхати, забрати що треба, та й поговорити. Дніпро зразу, як Вам відомо сильно розлився, затопив, ото мало не затопив деякі острови і тому мені здається розкопи [....] [....ти] на них не можна, хіба що [....].

Бажаю Вам всього найкращого. [Привіт] всім.

Ваш Володимир.

ДІМ, КП—71341/Арх—13449.

№ 175

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

6.07.1929 р.

Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Я прошу вибачить, що будучи у Дніпропетровському і не забіг поінформувати за роботу. Та причина того, що я у Дніпропетровському пробув всього, 1½ год[ини], цеб-то з авто[бусу] [на] потяг. Справа в том[у], що мене екстренно визв[али] [додому], бо батько сильно [занеду]жав і йому передбачаєть[ся] [опера]ція і ніби серйозна. Не [був] дома три роки. Я не [....] [....] їхав. Гадаю, що не забарюся і перерви у роботі не буде — перервусь, а нажену. Перейшов уже я працювати на 'Криничку, де три могили вже розкрив. Звичайне теж, що й торік, та тільки далеко з біднішим інвентарем. За все інше певне, Павло Антонович¹ скоро напише.

Привіт всім. Ваш Грінченко.

6/VII-29 р.

ДІМ, КП—71342/Арх—13450.

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

17.12.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Сиджу зразу у Харкові й пр[....]. Сьогодні мав авдиенцію у Вас[иля] [Васильовича] і Олександра Семеновича¹. Обидва дякували за привіт, що передав їх від Вас. Василь Васильович сказав, що кошторису не розглядали і тому трудно, каже, сказати яка сума буде відпущена для експедиції. Во всякому разі він гадає, що не більше як і торік і можливо, навіть, що й не менше. Сказав, що коли буде сума визначена, то він зразу ж сповістить і тоді можна буде надсилати пляна, кошториса та штати експедиції. Що ж торкається до добудови музею, то він сказав, що варто би Вам приїхати, і може навіть, у скорому часі і походить. Піти до Скрипника², Чубаря³ та Петровського⁴, і поскільки б'є тривогу Окрвик [окружний виконком], то треба б не зівати. Одноразово Ви б зробили доповідь і за роботу експедиції, що мало б значіння на асигнування коштів. Все ж начальство поки то у [....] торкається, то не відомо, поки [....] [....] ся виїздив. Він, ніби [....] писав за якусь Вашу книжку, [....] збирається перевидати. То, [ка....] [самі] поговорили. І потім він радить, аби Ви поговорили з Держвидавництвом, щоб воно видало роботи експедиції за 1928 р. і взагалі аби воно й надалі взяло на себе видавання робіт. Він говоре, що це вигідно для Вас з того боку, що не потрібно за видавання платити, а навпаки видавництво дасть авторський гонорар. Це він, кажу, добре радив. Оце, здається, і все у Василя Васильовича.

Олександр Семенович, кажу, дякував за привіта і широко вітає й Вас. Дякує й за запрошення на роботу, тільки у нього така сила роботи, що навряд чи зможе, більше того що ні. По-перше, каже, що він має працювати на «Донецькому городищі» не менше, як три місяці, потім гадає поїхати до Парижу[....], до того він погано себе почуває. [....] [....] Вас, що на Дніпрі він не слабував [....] він тільки сміється. Взагалі ж він дуже хоче побач[ити] [....] хоче, навіть, коли-небудь приї[хати] [....] днів 2—3. Знахідками у [Кічкасі] [....] захоплюється надзвичайне, але [....] [....] чив] усе, то з визначенням, тільки руками розводить і нічого не говорить. Щось, неначе є схоже з [Верхнім] Салтовим, але тільки в деяких типах орнаменту. Між іншим, у них культура В[ерхнього]-Салтова⁵ теж нічого представлена. Немало цікавиться й керамікою з лівого боку, це коло с[ела] Перуна. Цю він вважає, ніби за різновидність татар, але яких — боїться сказати. Він, ніби мечів не бачив і досі, то коли побачив на фото, так аж підскочив, от поподивувався. Музей у них теж тіснющий, жах один. До Вовчанську гадаю на днях виїжджати.

Ну, бувайте здорові, привіт музею та музейцям.

Володимир Грінченко.

Харків, 17-XII-29 р.

Р. С. Може, що швидко [....], [пишіть] на Вовчанське. В[олодимир].

ДИМ, КП—71343/Арх—13451.

№ 177

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

7.05.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Я ото тут, тобто на Кічкасі живу й працюю вже четвертий день, як ми бачилися. Правда, я дуже жалкую, що так мало довелося нам побачитися, та то вже буде так. Мене [на] Кічкасі мало задов[ольняє] [як] життя, так і сама [праця]. [Чому]? А от чому. Жить [приходиться] у тому клятому [будинку] для приїжджих, [....] [в] [одній] [кімнаті] чоловіка по 8—10 і [....] [....] люди міняються [....] й зовсім немає умов для роботи. Воно то чисто, гарно, але якесь все святочне, а не робоче. Їздить також далеко, а потім ще й ходить доводиться версти 3—4 ну мені до цього не привикають. Робота у полі теж не завидна, бо вона ні чуть не змінилася, як то була й перед від'їздом до Августинівки, і я дивуюся для чого Петро Іванович¹ викликав мене.

Дніпрельстан робітників не дає, обіцяє все, але поки я пра[цюю] [....] чоловіками, а Петро [Іванович] зовсім гуляє, я вважаю, [....] не економно. Як [....] і те, що Соляник² [....] сидить десь у Привільному і очікує на Добровольського³, [якого] все немає. Він, ніби надіслав телеграму Петру Івановичу, що у сина операція. Зразу я розкопую отой вал, про який я Вам говорив. Він досить здоровий і всередині викладено камінням,— правда, безсистемно.

Петро Іванович, почав був копати могилу, та за браком робітників припинив і я гадаю, як ще не дадуть, то доведеться або виїжджати, або наймать робітників, жаль тільки [....] доведеться платити робітникам [....] карб. по 2, але ж [жа....] хто-небудь із нас [....] [грошики] летять, які [....] будуть потрібні. Казали [....] Петро Іванович, ніби [....] [казав] Пузняк, це директор майбутнього музею, що для експедиції ще асигновано комітетом сприяння Дніпрельстану 17000 карб. Але я не знаю, як що розвернуться тут роботи і дадуть робітників, то, мабуть, доведеться Вам ще когось надіслати,

але поки не треба, бо є й між нами безробітні. Гроші Петро Іванович одержав.

Ну, мабуть, побажаю всього найкращого.

З пошаною Володимир Грінченко.

ДІМ, КП—71344/Арх—13452.

№ 178

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

23.05.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Вже коло місяця, як ми бачилися. Я вже аж скучив. До того ж Ви чогось мовчите, немає — ні ради, ні відради. Правда, що й я таки Вам не писав, але Петро Іванович¹ писав кілька листів, від Вас же нічого нечутно. Як то Ви там проживаєте? Роботи, певне, зразу сила, а робить катма кому. Особливо тепер. Мабуть, екскурсії заїдають.

Тут життя теж не з медом, такі дурні умови, що й цур йому. Я вже Вам писав і так говорив, як тут доводиться робить. Ото ідеш на роботу у 5 год. ранку і повертаєшся години у 5 чи 6 дня. По-перше, треба пройти верст 3 чи 4 до роботи. [...] день там та й знову такий же моціон. Воно у таких роках, як я, може й стидно на це скаржитись, та що ж факт лишається фактом. Я ото зразу розкопую кам'яне спорудження, доволі солідних розмірів і одноразово копаю могилу. Може трохи дивно, але це робиться зовсім не з метою зажирання, а так диктують умови. У могилі відкрито поки лише кам'яне коло, у якому каміння положене на всякі лади й переважно середніх розмірів. У кам'яному ж спорудженні, приблизно на середині, на глибині 0,45 мт. відкрито скарб, що закопаний у ямку глибиною 0,80 мт., приблизно. Напевне, ще трудно сказати із чого складається цей скарб, бо я його вирізав і так купую, гадаю, й привезти. Отже, з поверхового огляду цей скарб складається із вудел, стрепен, прикрас, збруї та шабель. Розположений цей інвентар так. На спід шаром, приблизно 10 ст. накидано прикраси збруї, позолочені, здається є й золоті, бронзові та срібні. Форми прикрас різні: шапочки, ніби кінцівки на ремінь і т. ін. Поверху ото цього шару накидано шар вудел та пряжок, так з десяток чи півтора, а на самому верху накидано стрепен десятка півтора. Вся ця купа проштрикнена трьома шаблями. Звичайне, за винятком: прикрас, решта все залізо. Ага, між стрепенами знайдено кавалки золота різних розмірів, але не більші як маленька kwasolina. Є й надто дрібнєсенкьї. Я надсилаю Вам два відбитки фото з двох сторін купа. Чиє все це? Поки

люблююся сказати, вперед хочу Вашу думку почути, хоч є, поганенька й своя. Так ото я цю купу гадаю привезти з першого червня, приблизно. Коли закінчу ці пам'ятники, ну і поговорить, що до дальнійшої роботи, чи може й закінчити на цьому. Правда, хотілося б Канцірку трохи помацати, тільки як такі умови, як були, або й зараз, то хай їй і Канцірці.

Від Михайла Олександровича² я одержав два листи. Пише, що ніби приїде аж з 15 червня, коли б швидче. Від Ткаченка³ теж одержав листа, той турбується, що Ви не надсилаєте грошей на роботу кліше до робот Смоличева, Добровольського⁴ і т. ін. Я гадаю, Дмитре Івановичу, що йому треба б надіслати з 1000 карб.

Я пригадав слово, що кажуть у нас на Полтавщині, це «обенберить», значить ударить чим-небудь. «Так він його як обенберить дрюком, так той аж мазкою умився». Тут від черкасців почув слово «рунтати», це значить руйнувати. Каже: «А коли б на каміння та насипати трохи землі, гляди ми б його й не порунтали».

Прізвища чув такі: із Поділля — Загоруйко, Гошля й Рудий. Із Черкащини — Далибай і Лушпаган; із Херсонщини — Кліба, Кипоть та Гайдук; із Київщини — Шендрик та з Запоріжжя — Ляпота.

Ну, на цьому закінчу. Побажая Вам всього найкращого й здоров'я. Хотілося б чути, що там. Привіт усім.

Ваш Володимир.

23 травня, року 1930. Кичкас.

ДІМ, КП—71345/Арх—13453.

№ 179

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

12.07.1930 р.

Кичкас — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Прошу вибачить, що не приїхав на нараду, яку Ви гадали влаштувати, перебуваючи на Кичкасі. Вірте честі, що я не знав за Ваше перебування, а вийшло, принаймні мені так передавали, що я знав і, ніби не захотів.

Петро Іванович¹, говоре, що я Вам переказував, тобто мені. Та к бісу, так брехні тільки виходять, факт той, що він мені сказав у четвер може приїде Дмитро Іванович, та й не він власне сказав а Едмунд Йосипович².

Так же хтось видумав, ніби Ви збіраєтеся їхати до Харкова то в такому дусі я й листа Вам написав.

Потім уже Петро Іванович сказав, ніби то матеріяли. просто для Вас.

Мені дуже хотілося б тоді побачити й поговорити хоч би відносно тих питань, що я зачепив у листі, якого надіслав разом із звідомленням.

Я писав за аспірантуру, гадаючи, що Ви будете у Харкові, і коли вияснилося, що ні, то я ласкаво Вас прошу запитати хоч листом Укрнауку. Буду щиро вдячний.

Потім, Дмитре Івановичу, я говорив Вам і тут, що я з 1 серпня поїду із експедиції днів на 10. Цього вимагає і моє око, яке почало сильно боліти, очевидно від вечірніх занять, сонця й вітру, ну й треба перевести сім'ю до Дніпропетровського. Я гадаю, що справа не постраждає, бо на моему фланзі грабарські роботи тіль-тіль, що не завмерли зовсім, робить лише одна група. Ну, а щоб приступити самим до розкопів тих могил то-то буде не раціонально тратити гроші та й робітників немає. Але й кинуть, може не можна буде, то я гадаю так, що на всю площу лишиться Михайло Олександрович³, і на допомогу Ковтун⁴, який і буде стояти на моїй групі могил. Це коли буде стояти грабарська робота, так як тепер. Коли ж вона поінтенсивнішає, то тоді скажіть, хто тут стане, може Павло Антонович⁵ під'їде. Та так, чи інак, я прошу мене сповістити, тобто дати згоду.

Будучи у Дніпропетровському, то мені у канцелярії казали, що я ніби висяю у повітрі, ніде нічого не відомо, де я дівся, а це не годиться по формі. Ви віддайте наказа, щоб мене у канцелярії провели, як командирований до експедиції, інак може бути неприємність, Вам то не так, а мені може.

Ну, що до праці, то вона посувається помалу. Я оце закінчую могилу ту, що панциря знайшов. Відкрив хорошу завалку каміння. Поміж камінням часто знаходяться кістки коней та фрагменти червоного посуду — типу римських амфор. Що буде далі, то не відомо. Грунт же у ямі надзвичайно твердий. Кінчає могилу й Ковтун, потім Михайло Олександрович, у своїй групі одну могилу відкрив. Там піймав корчених двох та впускних — пізніших, здається зодвое.

Ну, здається оце усе. Бажаю всього найкращого. Привіт всім.

Ваш Володимир Грінченко.

12.VII.30 р.

ДІМ, КП—71346/Арх—13454.

№ 180

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

30.03.1931 р.

Харків — Дніпропетровськ

Дорогий батьку, Дмитре Івановичу!

Вашого листа я одержав і щиро дякую, що не забуваєте й перекидаєтесь живим словом. Ви говорите, дорогий Дмитре Івановичу, що у Вас тяжкий

настрій, і я цілком вірю. Але що поробиш, все ж таки життя іде і нас тягне вперед. Ви говорите, що ладні відмовитися від головування в експедиції, що Вам тяжко вести, аби хтось другий, але хто?

Дорогий Дмитре Івановичу, я б не радив цього робити і, коли б від мене залежало то й заперечував. Ви першим взяли стерно в руки і пароплав доведіть, тепер, до берега. До того ж берег так близько, один рік, ба кілька місяців, нещасних і, наша археологічна наука вилізе на берег — розправиться на весь зріст, покаже свою грандіозність, і не один, не два учених, а цілі покоління будуть вивчати вантаж пароплава, а разом і його стернового. Дорогий Дмитре Івановичу, я не збірався сьогодні співати Вам дитерамби, але з кожним днем заглиблюючись у минувшину, аналізуючи її, як з боку техніки, так і з боку взаємин, що існували в тодішньому суспільстві, я все більше й більше приходжу до твердого висновку, яка страшна робота переведена і яку силу матеріялу, здобуто для молодих голів. І хто кермував роботою, хто давав змогу молодняку гострити зуби, для майбутньої їди? Це Ви. Я, як учасник цих славетних боїв, свідок труднощів, що їх доводилося переносити, висловлюю жаль або просто небажання замінити стернового — Ви почали, Ви й доведіть. Сьогодні ходив до сектору науки, говорив із Похилевичем та Мінкевичем. Хвалився, що Ви збираєтеся зректися від головування, то вони обидва крутять головами і слухати не хотять.

Я дуже жалкую, що Ви не думаєте приїхати до Харкова й зробити доповідь, я певен, що справа посунулася б уперед. Справа в тому, що вони мало уявляють, як там і де там переводяться досліді. Похилевич, наприклад, говорить, хіба ж можна за один рік розкопати цілу Україну. Я здивувався і почав пояснювати, що як раз там не копається ціла Україна, а лише територія заливання. Я йому довів, що лишився тільки один рік, що досліджено, майже половину тільки і нарешті, що робітників немає. Для більшої твердості слів і ваги роботи я показав дещо із скарбу, якого він бачив у натурі, будучи у Дніпропетровському. За скарб, очевидно, розказував і Мінкевичу, бо той уже дещо знав, проглянули, і Похилевич записав у себе так: «Експедиція Яворницького в небезпеці». Далі він думає ворухити справу. Мінкевич сказав, щоб я зробив доповідь за розкопи і зокрема за скарб. Але я йому сказав, що на доповідь за роботу всієї експедиції я маю повноважень ну, а що до скарбу, то краще було б аби зробили Ви. Вони сказали, що на роботу експедиції вже асигновано десять тисяч крб. та 15000 крб. дала міськрада, от Вам 25 тисяч. А Дмитро Іванович, каже Похилевич, просив 80 тисяч всього. Я йому сказав, що 30 тисяч він просив у Вас, а що міськрада дала то проте Вам би не слідувало й знати. Ну так чи іначе, але вони думають щедесь вирвать. Треба тільки щоб Ви надіслали кошториса, який складав Павло Антонович¹, ну і потім пояснювальну записку, де б говорилося про стан і серйозність роботи на цей, як останній рік.

Що до складу експедиції то вони сказали, аби Ви негайно надіслали список тих людей, яких Ви думаєте запросити і де вони працюють. Це для того аби їх потім сектор науки надіслав у Ваше розпорядження. Я зібрався приїхати і допомогти Вам, але сила роботи, так що зразу не можу. Та це, власне, пророблять і хлопці, за Вашими вказівками.

У своєму листі Ви говорите, «коли я хочу робить» в експедиції... Я гадаю, що коли я задовольняю вимоги науки, у даному разі археологічної, то я мушу працювати тим більше, що у мене лишилася Канцірка, над якою я уперто думаю і якої не докінчивши я б не покинув. Так що виходить, коли Ви бачите мою працю за задовільну, то я на Дніпро з великою охотою. Звичайне, то не моє діло, але коли Вам треба людей, то я б широко порадив взяти, із цього інститута, де я оце зараз, чоловіка 6 людей. Тут є люди, що самостійно не можуть робить, а асистенти будуть хороші. Публіка молода, енергійна й теоретично, порівнююче, підкована. Але, повторюю, що це цілком Ваша справа.

Ви пишете, що я тиняюся по Харкову, ні, Дмитре Івановичу, я куюся і уперто куюся. Зразу студіюю кераміку доби неоліту, геологію, мови та ряд інших дисциплін. Ну, про це хай як побачимось.

Тут була вже весна, а це другий день дме таке, що й світу не видно. Я лишав Василю Степановичу² викреслити плана кам'яного спорудження, що на Дніпрозаводбуді та пофотографувати, але щось не чуть. Ласкаво Вас прошу, коли можна, доручить йому це зробити, бо воно мені потрібно, як до роботи 1929 р., так і до скарбу.

Поки на все добре. Мій привіт музейцям. Вам на многи літа.
30-III-31 р.

Ваш Волод[имир] Грінченко.

ДІМ, КП—71347/Арх—13455.

№ 181

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

30.07.1931 р.

[Кічкас] — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Дуже жалкую, що не довелося нам побачитися й поговорити за мій від'їзд. Я думав, і навіть, було умовлено з Михайлом Олександровичем¹, що повертаючися назад, Ви заїдете до нас, візьмете каюка, для Михайла Олександровича, хліба і т. ін. Але вийшло інак. Зразу ж пізно, коли приїхав, а рано не мав права Вас турбувати.

Звичайне, я певен, що знаючи мій стан сімейний та стан здоров'я, Ви не будете заперечувати, тим більше, що на протязі попередніх років я ніколи Вам не нагадував за всякі відпочинки тощо. Що ж до роботи, то я вважаю що Юрій Олександрович Авраменко цілком справиться тим більше, що я йому лишив точний план його завдань, і як Ви побачите із плана, Авраменков

лишається технічне переведення у життя точно визначених завдань. Коли є що лишне, на Ваш погляд, то Ви його повідомте. До того ж я ще, може, повернуся й розберуся із справою сам.

Оце поки усе. Здається, щоб потім ніхто не дорікав, усе потрібно зробити. Поки бажаю найкращого. Всім привіт!

Волод. Грінченко.

30.VII.31 р.

ДІМ, КП—71348/Арх—13456.

№ 182

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА*

28.07.1932 р.

Харків — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Вашого листа одержав, був у Похилевича¹, сказав, що зроблено розпорядження аби Добровольський² вирушив. А мені наказав виїхати негайно на магістраль. От тобі іще бісова магістраль підтаскалася.

Я дуже жалкую, дорогий Дмитре Івановичу, що так трапилося, то довго я нічого не одержував то спішний [...] цілий місяць. Та [...] не поробиш. А хотілося б [...] з Вами «лямку», як і [...] кінця, і так лишилися картини, що будуть вічно юні, що будуть вічно дорогі.

Порогів, кажуть, вже нема?... Не віриться їй-Богу... Замок Ревун³, утишився Ненаситець⁴ — не списана стихія... Сурський⁵, Лохан⁶, затоплений Перун і Канцірка поійнята вся водою?.. Не віриться й цікаво. Та що тепер, хіба що згадки залишилися, історія своє сказала слово. А мені Дніпра побачить шир хотілось, і я побачу тільки згодом, але хотілось з Вами поробити. Та не вдалося. З Айдару буду воду пити, в Донці купатись буду і знову, знову буду рити, тисячоліття вивертатъ, на суд історії їх представляти. Поїду й може з місяць там буду, а потім я ж таки думаю, що у цьому році, Дмитре Івановичу, обнародуємо таки нашу находку, хоть треба б находки, та ми поки одну, до того сектор науки напірає. Для того [...] буде приїхати до [...] попрацювати кілька днів [...], бо кажуть є новини [...]. Правда, частина із тих новин, що декому здається, мені були відомі. А може є щось і нове. Ну, так ото десь восени, може й побачимось. А поки, мій найщиріший всім привіт.

З пошаною Ваш Волод[имир] Грінченко.

Харків, 28/VII-32 р.

ДІМ, КП—71349/Арх—13457.

* Лист дефектний.

ЛИСТ В. А. ГРІНЧЕНКА

12.09.1932 р.

*Привольне — Дніпропетровськ***Дорогий Дмитре Івановичу!**

Днів три оце як повернувся із дослідів. Працював на Айдарі та його допливі Білій. Іхать туди міні хотілось як на заріз, таки й наслідки. В одному місці на лівому березі Дінця знайшов щось схоже до Канцірки, але туди не дано згоди на досліди і тому той пункт лишився на дальніше.

Під час моїх блукань мерещився Дніпро — летіть туди хотілось.

Дмитре Івановичу, я трохи винен перед Вами, хоч запевняю, що це трапилося не з моєї вини. Ще повесні я одному товаришу доручив здати звіт свій за досліди минулого року, а сам виїхав і, от як виявилось недавно, він не здав і до цього часу, за що ласкаво прошу вибачить мені. Зразу надсилаю його, хоч він, правда, коротенький. Згодом напишемо ширший.

Я підготворюю таки до друку «скарб». Звичайне, спершу чим подавати до друку, я покажу його Вам, але й до того, особливо після роботи лєнінградця треба буде дещо там пофотографувати.

Цікаво між іншим, як Ви думаєте з видаванням матеріалів інших років. Мені здається, ДВОУ¹ може забрати все видання, й мені тут дехто говорив, що все що буде зв'язане з Дніпрельстаном, ми все заберемо видавати. Я гадаю, що Вам би треба дати напрямок цій роботі і почати укомплектовувати по рокам, розбивши на томи й випуски. Як це роблять у Ленінграді.

Інтересно, як ті роботи, що у Києві? Чи думає з ними щось робити Ткаченко², чи ні? Добре було б, аби Ви оце після дослідів та приїхали сюди до Мінкевича та Похилевича³ і поговорили за видання взагалі.

Ага, мало не забув. Тут учора до нашого інститута прийшла телеграма із Ленінграду такого змісту: «міжнародний конгрес четвєртинників буде у Харкові 13-IX, підготуйте матеріал Надпоріжжя». Очевидно, ця телеграма торкається того матеріалу, що у Тєслі⁴. А його немає, він у Ленінграді сам.

Ну чим там Вас порадували цьогорічні досліди — є що цікаве?

Привіт усім. На все добре.

Ваш Володимир Грінченко.

12.IX-32 р.

ДІМ, КП—71350/Арх—13458.

ЛИСТ Т. І. ГРУНІНА

22.04.1935 р.

Київ — Дніпропетровськ

Уважаемый академик!

По сведениям, которые сообщил мне ак[адемик] А. Е. Крымский¹, у Вас в процессе работ накопился материал, касающийся географических названий, которые встречаются на Украине и выяснение этимологии которых Вы хотели передать специалистам.

В настоящее время, я как научный сотрудник Института языковедения УАН, занят разработкой темы: «Турецкие элементы в топонимике Украины». К сожалению, я не имею под руками полного реестра географических названий, а тем более списка тех из них, происхождение которых не ясны специалистам, не знакомым с восточными языками.

Поэтому я прошу Вас разрешить мне воспользоваться Вашим материалом для более детальной обработки своей темы, которая по мнению специалистов (да и по Вашему мнению, говорят) является актуальной.

Если моя просьба заслуживает Вашего внимания, то прошу переслать мне материал по адресу:

Київ 12—4—12, Сталинка, Б-Китаевская ул., д. № 7, кв. 1. или Київ, бульвар Шевченка № 14, Институт языковедения УАН, науч[ному] сотр[уднику] Грунину Т. И.

С соверш[енным] уважением Т. Грунин.

Р. С. По использовании материал будет возвращен Вам немедленно.

ДИМ, КП—71359/Арх—13467.

ЛИСТ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО *

21.07.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповаж[аний] Дмитро Івановичу!

Думав, що вдасться мені з Вами поїхати на Пороги, і при тім про все поговорити, та от і не вдалось. А писати нема коли. Дуже обсеіла і праця і всякі турботи.

* Лист дефектний.

Так от хоч коротко. Як що маєте ще чим доповнити Вашу збірку матеріалів¹, то дуже прошу се зробити. Коли можете дати до того і вступну статтю, се було б прегарно; коли ні то й так ми з осені візьмемось й [...] до друку. Замишляємо збірник статей до історії Степової України і Чорномор'я², го може і ще що у Вас знайдеться?

З щирим привітом і побажаннем всього добра, а перед усім здоров'я і сил довголітніх.

[М. Грушевський].

ДІМ, КП—68208/Арх—11752.

№ 186

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

[1905—1907] р.

Катеринослав — Катеринослав

Глибокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вчера я не застал Вас ни в Музее, ни дома. А хотел Вас видеть и попросить Вас о следующем. В четверг заседание Архивной Комиссии¹. Вы без сомнения будете там. Так не могу ли я попросить Вас, чтобы Вы предложили меня в члены Комиссии. Очень Вам буду за это благодарен. Не забывайте, Дмитрий Иванович, мумии,—она будет ценным приобретением музея².

З щирим серцем до Вас Вл. Данилов.

ДІМ, КП—72320/Арх—13886.

№ 187

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

19.01.1908 р.

Одеса — Катеринослав

Одесса. Ольгиевская, д. 12, кв. 2.

Батьку Атамане, Вельми Шановний Дмитро Івановичу!

Перш за все привітаю Вас з Новим роком, у якому бажаю Вам тихого життя і пропасти на ворогів, се б то на Курилова¹, нехай буде пом'янут не к ночі!

Надсилаю Вам три останні свої твори: про Костомарова², про Куліша³

та про Кульжинського⁴. Вам окремих примірників не посилаю не затим, що жалкую, а за тим, що знаю, що Вам нічого окрім Музея не треба, аби він ширився і ріс на славу всьому козацтву і миру хрещеному, православному.

Бачте, які дорогі у мене папери! Ви не схотіли дати мені папери про Шевченка⁵, а Бог, побачивши мою велику прихильність до наукових праць, послав мені великий скарб, і у мене тепер ще не такі дива, як листи Костомарова⁶, а наприклад — Жуковського⁷!

Ну, да дарма! Що було, то пройшло і треба виробляти щось нове. Як Ви там живете у тому препогоному Катеринославі? Я іноді як згадаю своє сумне життя в йому та всіх цих подлючих Щербинських⁸ і иже с ним, так аж на душі сум стає і велика туга!

Я тутечки оселився рядком з Публічною бібліотекою і що дня сижу там в окремій кімнаті, у якій тільки ще дві-три людини займаються. З цього боку дуже гарно. З других боків, не зовсім гарно, ну да може і ми коли-небудь заживемо краще!

Як що є у Вас хоч скільки-небудь прихильності, напишіть, будь Ваша ласка, до мене. Перш над усе напишіть, чи одержали примірники, а потім от що напишіть, чи жив, чи здоров В. [О.] Біднов⁹? Давно вже я йому пишу, а він мовчить. Що це таке? А чи знаєте Ви яку сучий син Курилов біографію свою подав в «Енциклопедичному» словнику» Брокгауза. Там він говоре, що це він і Музей основав і така велика біографія, трохи менш од Ключевського¹⁰, то що? Який нахал! Я як нагадаю його пику, то й досі руки чухаються, щоб дати йому по пиці!

Ну, бувайте здорові, пане атамане, батьку запорізький. Прийміть це словце від щирого козака.

Вл. Данилів-Задирихвіст-Коромислом та мандруй до гаю!

ДІМ, КП—72329/Арх—13895.

№ 188

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

23.01.1909 р.

Одеса — Катеринослав

Одесса. Ольгиевская ул., д. 12, кв. 2.

Глубокоуважаемый Димитрий Иванович!

Посылаю для библиотеки Музея свои работы и прошу принять их и хранить на память обо мне всему православному люду.

Читали ли Вы в «Раде» за прошлый год мою статью о Вашем музее¹²? Не посетуйте, если что переписал или не дописал, «зане книги ветшаны, а ум млад не дошел», но писал от души и по любви к Вам.

Был я на XIV археологическом съезде² и могу засвидетельствовать Вам следующее. Когда читали приветствия съезду, то более всего шумными аплодисментами была покрыта Ваша телеграмма, так как она выделялась среди других своею горячею любовью к науке. Да и как-то почувствовалось, что теперь Вы, после смерти В. Антоновича³, единственный «маститый» представитель украинской истории в русской науке.

Иногда в «Раде» читаю вести о Вас; иной раз пишет кое-что В. А. Беднов⁴, единственный человек, который поддерживает мою связь с Екатеринославом.

Думаю готовиться к магистерскому экзамену, как Вы мне давно советовали, да времени нет: только побеспокоил кое-кого из местных профессоров, за что, вероятно, заслужил их неудовольствие. Даже отрывочною научно-литературною работою нет достаточного времени заниматься. Хорошо, что Вы были вольным козаком; оттого теперь стали кошевым атаманом от науки; а мы несчастные так и свекуем свой век козаками-«гречкосеями».

Предложили мне очень хорошее место в Нежинскую гимназию при Институте, да дело, кажется, не выгорит. Директором там теперь, верно, знакомый Вам по Москве—Ив[ан] Ив[анович] Иванов, человек своенравный; не возьмёт он меня, несмотря на кипу работ, которые я посылал при прошении. Сперанского просить ходатайствовать не хочется, а те профессора, которые могут рекомендовать меня, не сильны перед этим анархистом-индивидуалистом в мундире чиновника V класса—Иваном в кубе, как называют его в Одессе.

Есть у меня к Вам просьба. Не можете ли Вы сообщить мне, хотя краткий очерк Вашей преимущественно этнографической деятельности и думаю это сделать в издании Черниг[овской] арх[ивной] комиссии. Очень бы меня обязали, если бы удостоили своего ответа и сведений.

Преданный душею Вам В. Данилов.

ДИМ, КП—72330/Арх—13896.

№ 189

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

6.04.1909 г.

Одеса — Катеринослав

Ольгиевская ул., д. 12, кв. 2.

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Вибачайте од свого щирого запорізького серця, що турбую Вас, але дуже мені потрібно спитати Вас, і те, що маю спитати, нема більш у кого спитати, як тільки у Вас. Бачте у чім річ. Дуже я зацікавився та і не тільки що, а

вже давненько звичаєм козаків, про який співають і у народніх піснях, покрити тіло небіжчиків чи обгортати його червоною китайкою. І ось мене, який етнографа, зацікавили такі питання. Чи дуже був розповсюджен от сей самий звичай, *— і де мені про його прочитати? *— Ви це повинні знати добре, окрім Вас цього майже ніхто і не знає. Думаю собі, що і в Ваших деяких творах про це знайдеться, але у яких? Напишіть це усе до найменших подробиць. Друге питання: відкіль йде походження цього звичая? Чи його взято у сусідів яких-небудь (татар чи що)? Чи може це звичай самостійно-народний і має своє походження з яких-небудь своїх місцевих причин? Як на Вашу думку? І знов, як і про це Ви де писали, чи хто інший, напишіть докладніше.

Дуже прохаю про усе це Вас, шановний Дмитро Івановичу. Задля нашої дружби, за-для моєї великої прихильності до Вас напишіть мені, яко швидче про усе, що я питаю. Ви — велетень у науці про Україну, і не погидуйте подати руку помочи маленькому-маленькому чоловічку у тій же науці. І слава Ваша за це не вмере — не поляже!

Головніше у цій справі мене цікавить самий **—червоний—** цвіт? Через що **—червоний?—** Червоного траура нема ні у одної народності слов'янської? Може, у яких східних народів, од яких де-що у культурі переходило до запорізьців? Чи може, знов кажу, тут були місцеві причини?

Буду чекати од Вас листа з великою нетерплячкою.

Недавно мав листа од Біднова¹. Ось він якось таки проскочив у магістри. А мені вже мабуть доля зоставатся учителем. Знаю тільки, що у Новоросійському університеті мені не держати іспиту.

Бувайте здоровенькі, Пане Отамане; не дайте загинути серед наукового шляху молодому козакові!

Ваш Вл. Данилів.

ДІМ, КП—72331/Арх—13897.

№ 190

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

31.12.1909 р.

Одеса — Катеринослав

З Новим роком привітаю
Батька Кошового!²
Всього кращого бажаю,
Хай не буде злого!

— В ркп підкреслено.

Хай його ім'я, як сонце,
Світиться яскраво!
Хай не вмере і не поляже
Запорізька слава!

Вл. Данилів.

Одесса. Торговая 6, кв. 26.

На поштовій картці.
ДИМ, КП—72332/Арх—13898.

№ 191

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

30.03.1911 р.

Одеса — Катеринослав

Торговая 6, кв. 26.

Вельми Шановний Дмитро Івановичу!

Вже давненько я збирався одіслати до Музею де-які свої наукові праці і написати Вам листа, а тепер і діло до цього є. І не гальмуючи часу, починаю про це діло. Маю до Вас таке велике прохання, з яким ще ні до кого не обертася. І знаю, що Ви не одречетесь од його. Ось у чім річ.

У торішньому році я рішив ні за що не оставатись в Одесі. З університетом якимось я не столкувався, і не маю думки держати тут іспиту. А крім цього нічого мене не приваблює до Одеси. Тут моїм літературним намірам ніякого поля. Я твердо рішив бути на той рік у Петербурзі. З цим я і обертаясь до Вас. І зпершу не дивуйтесь, а послухайте.

Ви мені можете бути до великої допомоги. Я поїду на початку іюня до Петербургу і дуже Вас бажаю: дайте мені рекомендаційного листа до Вашого приятеля М. В. Родзянка¹. За для Вас це не буде важке діло, бо з ім'ям Ви в дуже гарніх відносинах. А за для мене рекомендація в окрузі такої особи буде все. З Вашим листом я піду до Родзянка і буду вже у його прохати рекомендації до попечителя. Я піду на все, щоб тільки бути у Петербурзі. Я таки був класним наставником у його молодшого сина, і він, може, мене трохи пам'ятає.

Так ось перше питання, так сказати, принципіальне. Чи згоджуєтесь Ви таким чином допомогти, чи за для Вас через які-небудь обставини це буде неловко. Як згодиться, тоді вже ми обговоримо, як це треба буде докладніше зробити.

Напишіть, будь Ваша ласка, як можна швидче.
А я за це такий подарунок Музею приготую, що аж-аж!

Бувайте здорові і не гнівайтесь, як сказав все це не до речі.

Ваш Вл. Данилов.

ДІМ, КП—72334/Арх—13900.

№ 192

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

3.04.1911 р.

Одеса — Катеринослав

Торговая 6, 26.

Христос Воскресе!

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Спасибі Вам за Вашу ласку до мене і будьте мені у великій пригоді. Я думаю, що числа 10—11 юнія, коли я буду у Питері, Родзянко¹ ще буде там, бо Думу трохи пізніше розпускають на канікули. Як би Ви написали мені листа до його, я би з ним пішов до Родзянка і попрохав би у його в свою чергу листа до попечителя. Мені здається, що так можливо. У листі до Родзянка я би прохав Вас сказати, що я добрий козак, був у Катеринославі вчителем, написав статтю про Музей в «Ист[орическом] В[естнике]»², де хвалив його ж Родзянка, що я працюю на науковому полі, і що за для науки й хочу перейти до Петербургу. Ось як! І все це, як знаєте, правда.

Шкода і біда, як Родзянка не буде у Петербурзі. Тоді я пропав, бо як від його одібрати листа до попечителя? Ну, та я покладаю надію на краще. Ну, а все ж таки, як би його і не було у Петербурзі, чи не можна б було як-небудь одержати від нього його карточки з рекомендацією? Може, Ви з ним будете бачитись і не забудете сказати про мене.

Як би все це було до ладу, і я через Вас та через Родзянка одержав би посаду у Питері, тоді б я з радощів подарував би Вам для Музея листи українських етнографів: Платона Лукашевича³, Авмросія Метлинського⁴, Панька Куліша⁵, Льва Боровиковського (поета)⁶, Івана Вагилевича⁷ (галицький діяч і етнограф), М. Маркевича⁸, Залюбовського⁹ та Максимовича¹⁰.

Це не думайте, що взятка — ні! Про це я вже давненько думаю і зробив би це без усякої допомоги мені з Вашого боку, бо у Вашому Музеї ніщо не пропадає, все до діла служить. А тепер як раз такий випадок: я Вам, Ви — мені! І я Вам по дружбі, і Ви мені по дружбі. Так що це не взятка! Та і яку я простий собі козак, що вештається десь позаду усіх козаків, могу дати взятку нашому кошовому отаману!

Бувайте здорові і допоможіть мені, як можете. Вічно дякувати буду.

Ваш Вл. Данилів.

ДІМ, КП—72333/Арх—13899.

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

27.09. [1920] р.

м. Тихвін Череповецької губ.—

Катеринослав

27/IX. Воздвиження.

Високоповажний Пане Отамане!

Як Ви ще не забули колишнього Вашого доброго приятеля, з яким часом проводили не один вечір у себе в гарному будинку на горі, над Дніпром-Славуютою — Володимира Валеріановича Данилова, та ось він уклоняється Вам до самісенській землі, почувши, що Ви здоровенькі й живенькі і, як і раніш, керуєте та майструєте в Музеї Поля.

Гай-гай! Скільки років минуло з тої доби, як ми в останній раз бачились з Вами в Одесі, коли Ви мандрували до Єрусалима та до Єгипта, де міркували залізти на самий верх пирамиди і заспівати «Кременчуцькі шарлатани»!

А ще більш, скільки минуло усяких подій, що й перелічити нема ніякої сили! Ну, дарма! Як Ви, може, цікавитесь знати, що я і як я, то ось Вам моя життєпись за останні роки. До 1919 року я усе проживав, як і раніш, у Петрограді і останній 1919 р. був таки справжнім професором в Жіночому педагогічному інституті по кафедрі методики російської мови. Але голод, який панує у Петрограді, проженів мене з моєї прохвесорської посади, і я, як мандрований дяк, не маючий оселі, подався до села в Вологодскую губер. в Кадниковський повіт, в с. Устье, що при Кубянському озері. Там був учителем і лектором, і дуже мене там шанували місцеві люди, та мандрованому дяку не сиділось на одному місці, і ось я знов в г. Тихвіні лектором на педагогічних курсах.

Де-що працюю і по літературі. В 1918 р. вийшла моя книжка «Комментарии к роману Тургенева «Рудин». Торік написав задля нового історичного часопису «Дела и дни», що мусить виходити у Петрограді, статтю по архівним джерелам «К цензурной истории сочинений Т. Г. Шевченко», бо я останні часи у Петрограді теж був співробітником в одному архіві і працював над цензурними справами Главного управління цензури, де і надібав Шевченкові діла, якими ще ніхто не користувався.

Тепер продовжую свої праці над М. А. Максимовичем² і в рукопису у мене вже готові дві статті: 1). Сборник украинских пьес М[аксимови]ча и 2). Исследования М[аксимови]ча о «Слове о полку Иг[оре]ве» (обидві поросійські). Тепер працюю над статтею: «М[аксимови]ч и О. М. Бодянский³ в их переписке».

Напишіть, будь Ваша ласка, усе про себе: як Ви і що Ви? А ще напишіть про знайомих коротенько, чи жив, чи ні, і як жив, то що робить. Як жив, то йому низько уклоняйтесь од мене.

- 1). Вас[иль] Олексійович Біднов⁴ (адресу його).
- 2). Ник[олай] Филип[ович] Щербинський^{4а}, що був при мені директором гімназії.
- 3) Антон Степанович Синявський⁵.
- 4). Николай Емельянович Гинков, що був інспектором гімназії.
- 5) Михаил Иван[ович] Степанюк, це мій товариш ще за часи учення в Ніжині в гімназії. Був учителем в гімназії.

Про Дорошенка⁶ з Харкова мене повідомили, що він в Відні. Чи так воно? Де-які вісті з України я одержую од мого приятеля харківського професора Зеленина⁷. Знаю про В. І. Науменка⁸ (+вічная пам'ять!!!), про Нечуя-Левицького⁹, про О. Левицького¹⁰; од його ж дознався, що Ви козакуєте, хай помага Христос! І Пресвята Богородиця!

В Петербурзі померли проф[есор] акад[емік] А. А. Шахматов¹¹, С. А. Венгеров¹², Тураев¹³, Н. И. Веселовский¹⁴ та чимало інших.

Ждати му од Вас листа на адресу: Череповецкая губ. (бывшая Новгородская), г. Тихвин. Педагогические курсы. Влад. Валер. Данилову.

ДИМ, КП—72322/Арх—13888.

№ 194

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

30.05.1930 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

З останньої книжки «України» бачу, що Ви видали цілу книжку про колишній музей О. М. Поля¹, який, як пам'ятаєте, я популяризував у 1907 р. у «Историческом вестнике» (березень)² і в «Раді» у 1908 р. № 242..

З цим Музеем зв'язувані спомини про мої молодощі, коли я, трохи ні парубком, приїхав у Катеринослав на учительську посаду, і коли Ваш Музей був єдиним за-для мене культурним осередком, у якому перше місце займали Ви.

З тої доби стільки минуло часів, так багато пройшло перед очима людей, але спомини про Вас і нерозривно зв'язаний з Вами Музей досі дуже приємні. І Ви самі розумієте, як для мене цікаво мати у себе виданий Вами збірник з історією Музея. Я маю надію, що Ви зробите мені таку ласку і пришлете збірник «Дніпропетровський краєвий іст[орично]-арх[еологічний] музей», як все ж таки, першому описувателю Музею.

Книжок, про які Ви писали, тепер зовсім не можна знайти, бо антикварної торгівлі нема, а у магазині ГИЗ'а «старих книг» — немає книжок старіше 1900 року.

Недавно одправив Михайлу Сергієвичу³ для друку листи Куліша⁴ до Максимовича⁵, більш 40 листів, з своїми коментаріями. Це остання моя українська праця.

Напишіть мені, чи стоїть ще будинок, колись належавший Кирпі (це була справжня українська Кирпа, але він себе називав по-німецькому: Кирпе), де колись я жив у Потьомкінському заулку (не знаю вже, як його тепер звуть), і де родилась моя донька Олена, якій вже 24 роки, і вона вже заміжем, звичайно, невдало.

Ну, як буде все гаразд, то у будучому році я поїду знову до Києва, а відтіля до Прохоровки, на Михайлову гору, уклонитися могилі Максимовича, а звідтіля до Дніпропетровського і побачу Вас, а поки що будьте здорові і пришліть мені збірник, присвячений Музею.

Щиро до Вас прихильний Вл. Данилов.

30-травня 1930 р.

Ленінград, ул. Декабристов, д. 52, кв. 15. Данилову Владимиру Валеріановичу.

ДІМ, КП—72337/Арх—13903.

№ 195

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

9.07.1930 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Дуже Вам дякую за те, що надіслали мені книгу, що до історії Вашого Музею¹. На жаль, у списку праць про Музей пропущено мою статтю у «Раді».

Вашого листа я одержав у Криму, де був у будинку відпочинку Ленінгр[адської] секції наук[ових] робітників коло Балаклави, і через те не міг зараз же подякувати Вас.

Через що у книзі написано, що нема ніяких відомостей про те, що сталося з колекцією губернатора Фабра² (див. ст. 10, дописка 2), коли відомо, що колекція була передана у губерніяльну гімназію, де і пробувала до 1906 р., коли, як пригадаєте, я радив Вам пійти до губернатора і зробити вплив на директора Щербинського³ (чи жив він, чи вмер? І коли вмер — при яких обставинах?), щоб він передав до Музея лишки музею Фабра, і Ви забрали з гімназії мумію і де-які інші речі. Про це була коротенька замітка у часописі «Русская правда».

Прочитавши «Збірник», я був дуже радий, що у йому знайшлося місце і для моєї фамілії, яка зустрічається там навіть не один раз. Хоч тільки два

роки я пробув в Катеринославі, а все ж таки оставив де-яку пам'ять. Будинок Кирпи у Потьомкінському заулку був рядком з будинком, де жив Бичихін⁴ — член суда, жінка якого написала комедію «Дячиха»⁵. З другого боку дома Кирпи був будинок Тарловського, ближче до єпархіальної школи, майже на вуглу. Я це дуже гарно пам'ятаю, бо був тоді ще молодий і радувався життям. Тепер вже цієї радості життям немає. Іноді яка-небудь яскрава смужка у житті, і спочуваєш себе наче б то справжню людиною, а потім знов настане темрява життя.

Вибачайте за цю «малахольну» лірику і не забувайте людину, з якою Ви колись проводили свої години.

Ваш В. Данилов.

ул. Декабристов, д. 52, кв. 15.

ДІМ, КП—72338/Арх—13904.

№ 196

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

20.11.1931 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Обертаюсь до Вас з дуже потрібним для мене питанням. Бачте, у чим річ. У «Невольнику» Шевченка розказується, що Степан, як прибув до дому вже сліпим кобзарем, оповідає діду та Яринці про руйнування Січі, що було у 1775 році, і на Дунаї він вже зустрів запорожців, що подались туди після зруйнування. Се б то виходить, що Степан вернувся до дому ні менш, як у 1776 році. А з дому він відлучався 5 років («Уже третій і четвертий і п'ятий минає»). Це свідчить, що на Запоріжжя він попав у 1771 році. У ці часи на Чорному морі йшла війна з турками Катерини II. Так ось мені потрібно знати, чи можливо було, щоб у ці часи запорожці під командою якого-небудь Степана на байдаках плавали проти турків, чи відомі такі події, або оповідання про це Шевченка — тільки анахронізм? Дуже велику приємність Ви зробите мені, як одвічатимите на моє питання. Я, дружина і дочка, яку Ви привітали при народженню розою, низько Вам уклоняємось і бажаєм усього гарного.

Широ прихильний Вол. Данилов.

Ленінград, ул. Декабристов, д. 52, кв. 15. Данилову Владимиру Валериановичу.

ДІМ, КП—72339/Арх—13905.

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

16.04.1939 г.

Ленинград — Днепропетровск

Глубокоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

В нынешнем году я спрашивал о Вас в Институте литературы Академии Наук УССР и у А. С. Синявского¹ в Симферополе, но никто о Вас ничего мне не мог сказать. А сегодня в художественном украинском журнале увидел Вашу статью о Шевченко и И. Е. Репине², из чего вообще заключаю, что Вы gloria Domini! — здравствуете благополучно.

Решил написать Вам в память нашего давнего знакомства, которому уже более 30-ти лет, когда я, совсем молодой человек, приехал в Екатеринослав и нашёл в Вас и интересного собеседника, и доброго отзывчивого человека, и помощника в литературной работе, которой Вы всегда рады были содействовать и своими знаниями, из глубины которых могли черпать сколько угодно, и своими связями. А я тогда был ещё совсем юный автор, и знакомство с таким уже маститым деятелем науки и литературы, как Вы, было для меня и полезно, и отраднo. Поэтому Вы в моей духовной жизни в Екатеринославе занимаете исключительное место.

Не забыл я и того, что на третий день после рождения моей дочери Елены — это было 13 мая 1906 г. — Вы срезали розу в своём саду и сказали. «Хай її путь устylaється розами». Как ни хотелось бы, чтобы пожелание Ваше оправдалось, путь её жизни не был устлан розами. Она была два раза замужем, и оба раза неудачно. Так что теперь, вот уже два года, живёт с нами; впрочем, удачно служит, пользуясь уважением сослуживцев.

Вспоминаю ещё, что моя литературная работа того времени тесно сплетена с Вашими трудами, что и нашло отражение в Вашем списке трудов в «Збірнику», т[ом] I³. Так, на стр[анице] 266 упоминается Д[анило]в, как рецензент повести «Наша доля — бoжа воля»⁴, ibidem, как рецензент на «Малороссийские народные песни»⁵, на стр[анице] 271 опять я упомянут⁶, да ещё два раза я писал про созданный Вами музей в «Историческом Вестнике» и в «Раді»⁷, что в библиографии, на стр. 42, пропущено. Всё это «дела давно минувших дней», и с начала моей научно-литературной работы, начавшейся сборником украинских песен «Песни села Андреевки Нежинского уезда», в мае нынешнего года исполняется 35 лет, а со времени первого печатного произведения — стихотворения «Сиддаттха» (песня Будды) — 40 лет.

Этот юбилей произойдёт, конечно, в собственной душе автора, потому что ни о нём, ни об его литературной работе никто не знает.

Посылаю Вам далеко неполный список моих, главным образом, научных и педагогических работ⁸, который, может быть, встретит Ваш благосклонный взор.

Я бы очень хотел получить от Вас письмо, а если напишите, то не сообщите ли, жив ли и здравствует ли в Днепропетровске мой товарищ М. И. Степанюк. Ему сейчас за 60 лет. Буду надеяться на Ваш ответ, а если не получу, его, буду очень жалеть, что не угодил Вам своим письмом.

Любящий и уважающий Вас В. Данилов.

Адр[ес]: Ленинград, 110. Геслеровский пер., д. 27/14, кв. 43-а, Данилову Владимиру Валерьяновичу.

ДИМ, КП—72340/Арх—13906.

№ 198

ЛИСТ В. В. ДАНИЛОВА

1.05.1939 г.

Ленинград — Днепропетровск

Глубокоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

Я писал Вам не по-украински, а по-русски потому, что на украинском языке, который в письменной форме лично для меня является искусственным, всё у меня получается деланным, пропадает всякая искренность и живая мысль, хотя когда-то в «Дніпрових хвилях»¹ и было напечатано 4 моих коротеньких стихотворения по-украински. Но Вы, отамане кошовий української літератури, так чудово володієте українською мовою, що я був би дуже радий, як Ви спроможетесь другого листа написати по-українськи. Впрочем, получу ли я его или нет, но за Ваш ответ я чрезвычайно благодарен Вам, и были мы все рады, что Вы нам написали. Дочь, которую Вы благословили в жизненный путь розою, с удовольствием смотрела на Ваше письмо, так как давно уже включила Вас в своё сознание в биографию своих первых дней.

Если Вам теперь 83-й год, то, следовательно, в 1906 г., когда мы с Вами познакомились, Вам был 51 год, т. е., Вы были на целых 7 лет моложе, чем я сейчас: *at fugit, fugit irreparabile tempus!*

Помните ли Вы, как Вы своей прислуге наказывали никого не пускать к себе у хатину, всем говорить, що немає дома, кроме меня? Помните ли Вы, как я сообщил Вам об археологической коллекции, собранной когда-то губернатором Фабром², которая находилась в гимназии, и я внушил Вам «мысль добрую» при посредстве губернатора изъять её оттуда? Щербинский³ был вызван и на педагогическом совете повёл такую речь: «Вот у нас есть археологическая коллекция. Я решил...» т. д. А я сидел тут же и про себя смеялся, а потом мы с Вами оба радовались изъятию коллекции из ненадлежащего места.

Помните ли стихи на проф[ессора] Курилова⁴:

Я видел рыло,
Оно курило
И водку пило,
Я побежал.
Оно догнало
И руку жало,
И полизало.
Я задрожал.

Курилов уже давно умер. Впоследствии я встречался с бывшим ректором Варшавского университета Тряпицыным, который про Курилова так и сказал: «Это был какой-то профессор-хулиган». Таков суд людей, и Вы, можно сказать, отмщены за все неприятности и гадости, которые он делал в отношении Вас.

Не печальтесь, что Вы уже не в Музее⁵. Помните о себе: «не всеу текох» — и скажите: *faciant meliora potentes*. Я не сторонник того, чтобы «пасть на ложе», как говорил Мефодий Кириллу. По-моему, всегда человек во-время должен себе сказать: «А мне пора, пора уж отдохнуть и погасить лампаду» — как говорит пушкинский летописец.

В старости, размышляющей о прошедшем, и в *'αταραξία* — безмятежии старческого возраста есть своя прелесть. Как М. А. Максимович⁶ когда-то укрылся в старости, и даже не глубокой, на Михайловой горе, над Днепром, так и Вы сидите у свой хатині по-над Дніпром-Славутичем і пригадуєте далеку старовину свого життя: и Репина⁷, и Самоквасова⁸, который вызывал Вас на дуэль за каменную бабу, и Мордовцева⁹, и Лебединцева¹⁰, и многих отшедших.

Воспоминаньями богатый,
О мире я забыл,
И в тишине убогой хаты
Судьбу благословил,—

писал на Михайловой горе Максимович.

Бувайте живеньки и здоровеньки, мій батеньку,
etiam latina lingua: salve et non meminisse.

Всегда помнящий Вас и благодарный В. Данилов.

Я не профессор, а простой преподаватель.

1 мая 1939 г.

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

23.04.1916 р.

Бердянськ — Катеринослав

Шановний Добродію Дмитро Іванович!

Я умовивсь з В. Г. Вільшанським, і ми лекцію Вашу назначаємо на 13 мая о 7—8 годині вечером. Лист губернаторові я відправив 20, бо старе розрішення вже втратило силу: воно було ще видано у 1915 р.

Ми просимо, як було і тоді, розрішення не на одну, а на цілих 3 лекції в надії, що це нам здається як не зараз, то другим разом, як буде Ваша ласка нас ще одвідати. Вільшанський буде Вам писати ще від себе. Він запрошує Вас приїхати до 13 погостювати у його господі; я запросив би Вас з великою охотою до себе, але в мене тільки 2 маленьких кімнатки, бо живу, як козак-запорожець — без жінки, а жінка хозяйнує у Полтавщині. Фонарь добудемо для лекції гарний, не забудьте тільки привезти «туманні» (без туману тільки!) малюнки Ваші.

6 мая о 9—10 1/2 години думаю приїхати до Вас з учнями 3—4 кл[асів], побути трохи у городі, у Вашому музейові, а далі рушити у гості до старого Діда з хлопцями на гарбі. Як буде ласка Ваша, допоможіть нам і показом з добрим словом Вашого музею, і порадою, як дешевше дістатись до Діда на гарбі, бо люди ми небагаті: треба дорожити кожною копією, бо хочеться і бідолахів — галичан поодірваних від рідного краю, повезти по прапрадідівським попільщам. Як Ваша ласка і найдеться час, напишіть до мене откриточку, за день або за два, коли зберетесь до нас, а ми тоді будемо у ранці на вокзалі з Вільшанським.

Бувайте здоровенькі!

Зостаюсь з щирою повагою В. Дашкевич.

Як можна, пошліть нам («Директору коммер[ческого] уч[илища]») «наложенным платежом» книжечки Ваші: «История запорожских козаков»¹, «Запорожье в памятниках быта»². Я де що прочитаю хлопцям, поки буде ще Ваша лекція. Вибачайте, що лист з поправками, не часто доводиться писати українською мовою.

ДІМ, КП—72371/Арх—13937.

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

14.02.1927 р.

Черкаси — Дніпропетровськ

Черкаси, Дніпршосе 6[уд] ч[исло] 50.

Вельмишановний Дм[итро] Івановичу!

Відгукніться, будь ласка, коли Ви живі. Усе збираю про Вас відомості, але вони дуже ріжноманітні — хто каже, що Ви живий, а хто, що Вас немає на світі (цьому я не хочу вірити). Коли Ви об'явитесь, напишу Вам здорового листа — багато є матеріалу. Ми з Вами вже останні могікане старої культури і не хотілось би, хоч перед тим, як «кладновати (остаточно) волів у далеку дорогу», цілком розриватися.

З щирою пошаною до Вас В. Дашкевич.

ДІМ, КП—72387/Арх—13953.

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

19.03.1927 р.

с. Хрести, Золотоноша,

Черкаської округи — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Найщиріше вітаю Вас і дуже радію, що Ви живий та здоровий. Вибачте, голубчику, що довго не відповідав Вам, але «*quis vult in pace vivere, para bellum*», — сказав якийсь латинець, цеб-то коли хочеш жити спокійно, готуйсь до бою. Отак і мені приходилось багато воювати на своєму віку; і тепер теж приходиться, але не тільки персонально, а принципово, бо завжди були люде, а багато поміж ними було і свиней в людській постаті лише. Так воно робилося, так і тепер робиться, бо як-там не старайсь з'єднати людей чи то патріотизмом, як раніш старалися об'єднати, чи то пролетаризмом, а все-таки виходить, [...], що «*homo homini lupus est*». (бачте — ніяк не можу зректися класицизму!).

Скажу Вам коротко де-що і про моє життя з того менту, як ми розійшлися. З Бердянського я перебрався у Золотоношу теж директором комерційної школи

і був ним з різними змінами аж до кінця 1919/20 учбового року, коли комерційні школи, як і гімназії, скасовано і на місце їх утворили соціально-економічні школи. Був і я, але не довго, помічником завідуючого с[оціально]-ек[ономічною] школою в Золотоноші, яка утворилась замість моєї комерційної. Далі перебравсь на село — у Хрести, де був 2 роки (в 1920—21 рр.) завідувачим і учителем в 3-річці, а потім був один рік (з 1922 по 1923) помішником завідуючого і викладавцем історії культури та географії в богущово-слобідській ([...] чапаївський) 7-річці. Після її скасування за браком коштів, належної кількості учнів в старших групах і кваліфікованих викладавців (з вищою освітою був тільки я один), я знову опинивсь у Золотоноші і був викладавцем історії культури та [...] соціальних наук у 3-й трудшколі, на золот[оношських] підкурсах, в загально-освітній, а потім в торговельно-промисловій школі. В сучасний мент з 15.1.25 р. з'являюсь «інвалідом праці, ветераном її, ветераном 1905 р., і персональним пенсіонером, за що одержую ... 39 карб. 80 коп. пенсії на місяць (на посаді інспектора комерційної школи я без «персональності» одержував на службі, будучи директором, спочатку 1000 карб. (з 1915 р.), а потім (до 1919 включно) 1500 карб., так що мене ця пенсія не дуже дивує, але все-ж-таки вона не 20%, що одержують звичайні викладавці трудшкіл, на що я б і не мав права, бо служив головним чином у середній школі. Ось Вам мій короткий «формуляр».

Не думайте, що я зробився лише гречкосієм або вліз зимою на піч, а влітку просто, як кажуть, став «плевач в потолок». Ні, у мене була думка, проживаючи на селі, допомогти селянству розібратися в сучасному дуже складному, особливо для села, житті. Я був і членом культ-секції при сільраді, і завідувачим хатою-читальнею, і поміг заснувати на селі кооператив, був головою правління меліоративного т[овариств]ва, читав сам лекції-беседи з чарівним ліхтарем і без його по різних галузях знання і т. ін. — взагалі робив що було можливо, а може не можливо для моїх теж вже старих літ (мені 63-й рік — бачте, я таки трохи молодший за Вас).

Але одержав в цьому році за усе це дуже щире подяку від селянської та районної виборчих комісій. Мене позбавили виборчих прав за те, що я «користуюсь найманою працею» (маю хлопчика років 17 для допомоги в господарстві, бо з одного боку займаюсь громадською же роботою, а з другого — і по самому зросту лічуся вже непрацездатним, бо маю більш 60 років, дружина моя теж вже 55 р[оків]в) і «живу на нетрудовий прибуток» (цеб-то на персональну пенсію за 35 років праці і за особисті заслуги!). Ось і прийшлося воювати цілий місяць пошто, поки окр[ужна] комісія не повернула мені і другим громадянським прав. А підстава для цієї «канітелі» цілком персональна: незадоволення сільського і районного особливо (від нього це все і пішло) «начальства» через мою відвертість і звичай завжди «резати правду в глаза».

Тепер воюю за учительок бідних, яких теж гнобять сільське «начальство» з ЛКСМУ (йому лише 19 років — голові с[ільської] р[ади]). Читав недавно лекцію в Черкасах: «Стара і нова школа; їх + та». — Першу [половину] удалося прочитати, а на другу спутали день, то зібралося мало педагогів, і я не захотів читати в Буд[инку] робіт[ничої] о[світи]. Тепер зроблю з цього публічну лекцію. На селі не хочу працювати. Мені дуже радісно стало, що і Ви, старій-

ший від мене могікан науки, працюєте, не покладаючи рук, приємно і за І. Ю. Репіна¹ (хоч без [...]). Хай молодь так попрацює. Багато хотілося, ще казати, але листовно я не люблю про де-що балакати. Маю надію, що улаштується у нас в червні місяці екскурсія до Дніпрельстану (цеб-то на пороги) і тоді побачимось хоч перед смертю ще раз та привезу з собою де-які етнографічні матеріали, які збирали мої учні в Золотоноші (нар[одні] ліки, пісні, приказки — це буде зошитів 40).

Бажаю Вам сил і здоров'я продовжувати Вашу почесну працю і дуже прагну з Вами побачитися. Буде вільна хвилина, черкніть пару слів. Все-таки «козацька не вмерла мати». Пам'ятаєте любисток і м'яту, які Ви мені напихали у кишеню?

З самою правдивою і щирою пошаною до Вас В. Дашкевич.

Дружина моя теж щиро вітає Вас. Хоч я і не знайомий з І. Ю. Репіним, передайте йому щире привітання за його працю.

ДІМ, КП—72388/Арх—13954.

№ 202

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

22.04.1927 р.

Черкаси — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Листа Вашого одержав. Сам я не знаю, коли ще вдасться приїхати до Вас. Надішлю Вам в короткому часі обіцяний етнографічний матеріал (зараз не маю його під рукою). Ви його використаєте краще, ніж я, але все-таки схоронить, бо він має для мене цінну, як пам'ятка де-якої роботи моєї з учнями моїми. Дуже бажаю з Вами побачитися, але рада душа до раю, та гріхи не пускають: грошова справа перешкоджує більш всього, бо я тепер вільний козак і пенсіонер та ще й персональний (39 к[арбованців] 80 к[опійок] на місяць). Ну, бувайте здоровенькі.

З щирою пош[аною] В. Дашкевич.

ДІМ, КП—72336/Арх—13902.

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

13.05.1927 р.

с. Хрести — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Надсилаю Вам однорчасово рекомендовану бандероллю 37 творів моїх бувших учнів та учениць золотоноської 3-ої трудшколи. Матеріал це цілком сирий: я його не сумовав й не групував. Розпадається він на такі поділи: 1) пісні (більш усього); 2) приказки та повірря народні; 3) трохи байок; 4) приміти звичайні (і рибальські є окремо); 5) народні ліки (шептанья, заговори); 6) одяг, звичаї (сучасних пошти немає). Зроблено це усе нехитро — дитячими руками, але для мене це має ціну, як акт дитячої ж самодіяльності. Тут є дещо й книжне, але вона з'являється вказівкою, чим цікавляться у нас на селі. Значна більшість матеріялу зібрана по селах Золотонощини (є і з Вер[....]вкі, дещо є і городянське. Є [....] дума (про Хведора Безрідного)¹ — не знаю, чи автор її де чув, чи скористувався готовим матеріалом. Пісні чумацькі або декотрі козацькі, а то звичайно побутові.

Дуже бажав би, щоби цей матеріал приніс хоч невеличку користь для Вашої праці. Всесмірно бажаю з Вами побачитися, але відносно капіталів у мене не то, що не густо, а навіть пусто: одержую 39 к[арб.] 80 коп. на місяць «персональної» пенсії. Воно б може й хватало б на життя моє з дружиною, але ми не одинокі: при нас живуть ще жінчина сестра з чоловіком (безпритульні), та ще й бува і більше часто людей, теж безпритульних. Є в нас і скотинка: корова та конячка, а сінокосного наділу лише 1 десятина, — ось і приходиться з «пенсії» і сінце купувати, і дровця, та і хліба до нового не вистає.

Я оце усе мандрую у Черкаси: тут моя дочка (завідує Пастеровською станцією), зять (окрстатистик) та 1/2-річний унук Юрко, сюди мене тягне більш, ніж у Золотоношу, бо 16 краших років мого життя я віддав Черкасам (з 1890 по 1906 р.); тут і мій, мабуть, праотець добре Вам відомий Остап Дашкевич² колись старостував і Січ потім заснував.

Ось вже з тиждень сижу вдома і розважаю себе паперовою роботою: читаю, пишу. Почуваю себе як «воскресний помпеец»: і люде кругом, і здається, слухають твої балачки, але думають вони зовсім інакше, ніж ми, старі могікане культури.

Написав свої спогади я ще в 1926 р., починаючи з 1864 р. (500 стр. + XXV «послесловия»). Тепер ще написав окремо спогади про 1905 рік у Черкасах та 1917—27 рр. у Золотоноші і на Золотонощині (у с[елах] Хрести, Б. Слобідці, де я 3 роки учителював) — теж 324 сторінки звичайного загального в[місту]. Не знаю, чи вони побачуть світ, хоч про спогади відносно 1905 та 1917—27 рр. і просив мене завідуючий Черкаським архівом Узе[мбо] (дуже

[....] людина, між іншим). Ось так коротаю свої дні тепер. Дуже було б приємно, як би Ви завітали до моєї господи: коло нас у Б. Слобідці роз'їзд в 2 1/2 в[ерстви], і я би виїхав за Вами, як би Ви мене сповістили (потяг приходить щоденно о 7 г. вечора). Про свій приїзд, хоч на коротенький час. Сумно на душі.

Напишіть мені листа, коли одержите мого, і надішліть, коли можливо, який-небудь свій останній твір.

З глибокою пош[аною] В. Дашкевич.

ДІМ, КП—72389/Арх—13955.

№ 204

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

4.12.1927 р.

с. Хрести — Дніпропетровськ

Моя адреса: с[ело] Хрести Золотон[оського] району Шевч[енківської] округи Валеріану Івановичу Дашкевичу.

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Після Вашої відкритки, де Ви повідомляєте мене про одержання надісланих мною до Вас етнографічних матеріалів, зібраних моїми учнями, і про подорож на Запоріжжя з комісією, я не маю більше ніяких відомостей про Вас. Наш зріст з Вами вже такий, що проживеш лишню годину — і то добре. Цікаво мені знати і про наступні роботи, хоч в загальних рисах, комісії¹, а то пройде де-який час, і від наших порогів² зостануться тільки спогади.

Хотів з свого боку, поділитися з Вами і дечим з нашої місцевої роботи. При Черкаському музеєві заснувався відділ краєзнавства. Мається вже дещо по історії та археології Київщини та Полтавщини, окремо з історії Черкас, Золотоноші. Бажано мати ще матеріялу, зрозуміло, і збільшеного, і ось комісія, яка завідує цією справою, звертається до усіх про допомогу в цій справі своїм матеріялом: історичним, етнографічним, економічним і т. і., своїми творами. Може й Ви допоможете нам в цій справі Вашими порадами, творами, матеріялами для міста, з якого вилетіла перша Січ?

Також, коли Вам став в пригоді мій матеріял й він використуваний, надішліть його, будь ласка, мені, бо він хоч і кволий, але має значіння як перша «проба пера» наших школярів, і я його передав би до Черк[аського] музею.

Цікаво, як йде тепер справа у Вас, бо я вже не був в К[атериносла]ві 10 років, і багато за цей час зробилось змін і у вас в музеї, і в місті взагалі. Я тепер не займаюсь ніякими громадськими справами і доживаю свого віку на селі, буваючи зрідка то в Черкасах, то в Золотоноші. Написав свої спогади

(500 стор.+XXVII—вступу) про своє життя та працю за час з 1864 по 1926 р. і окремо про 1905 р. в Черкасах, 1917—26 в Золотоноші та Золотоношині (на рос[ійській] мові) та не знаю, до кого звернутися відносно видання.

Тепер привожу до порядку свою книгозбірнечку і свої папери та потроху «ладную воли в далекую дорогу», котрої не лякаюсь, але не хотілось би бути одним з останніх «могікан» нашої культури, а передати дещо і в наслідок майбутньому, а не оселедцям, та ковбасам на обгортку (вже починають й у нас шанувати старі документи та пам'ятки, а не гадать лише з 1917 р. починати історію, як це було підчас військового комунізму). Коли можете допомогти нам, не відмовте, будь ласка. Черкніть же мені, старий наш культурод, декілька слів.

Щиро вітаю Вас, дружина моя надсилає і свої привітання.

З щирою до Вас пошаною В. Дашкевич.

ДІМ, КП—72390/Арх—13956.

№ 205

ЛИСТ В. І. ДАШКЕВИЧА

22.03.1928 р.

с. Хрести — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Давно вже збираюсь до Вас написати, а поки де-що передавав Вам привітання через інспектора краєвої комісії по охороні пам'ятників культури та природи (я лічусь кореспондентом) — не знаю, чи Вам передали це.

Предавати Вас «казни» або анахтемі за загинутий етнографічний матеріал не збираюсь: він був цінний для мене може і не по своїй істоті, а як зібраний учнями моїми, особливо коли тепер у нас при Черк[аському] музеї зоснувався краєзнавчий кабінет, який закликає учительство і школи на допомогу в краєзнавчій роботі. Ну, що ж будемо робити: *de mortuis aut bene nihil* — виходе, що зостається тільки «*nihil*».

За це я на Вас накладу штраф тільки. Як старий український батько і останній могікан-знавець Запоріжжя допоможіть мені розібратися в де-яких історичних питаннях, бо я тепер пишу історію Черкас, але як звичайно при початку кожної роботи [...] змісту попадаю в належні «дебри». Де-які історичні матеріали у мене під рукою є: мається трохи «Актів»¹ і «Пам'ятників»², і Самовидець³, і Величко⁴ (IV т[ом] тільки), і Б[антиш]-Кам[енський]⁵, і Куліш⁶, і Ваші: «Происхождение запорожского к[озачес]тва», «Топограф[ический] очерк «Зап[орожь]я»⁷ (Киевс[кая] стар[ина] і ще де-що і у мене, і в книгозбірні Черк[аського] музею (Похилевич⁸ та ще де-що).

Ось я прямо виставлю такі питання:

1). Який рік треба лічити початком Черкас — це перший гвоздь — бо у Похилевича є і 1284, у Биховця⁹ 1321, у Андріяшева¹⁰ 1394 («Київ та його околиця» — «Нарис історії колонізації Київської землі», 1926 р. стор. 77) в ілюстрації 1552 р. — вказівки на Гедіміна¹¹, якого Ви заміняєте Вітовтом¹² ([Кафа?] завойована ним в 1397 р.), Б. Каменський думає, що вони засн[овані] в початку XVI в.?

2). З чим зв'язувати назву «Черкаси» — з черкесами, згідно з даними в ілюстрації 1552 р., чи з чорними клубуками (Похилевич, ссилка на [прим.] 396 до 11 т[ому] Карамзіна¹³) — «черкасами»?

3). Який герб Черкас — чи просто кінь, чи кінь з вершником на ньому кунтуші (але з козацькими вусами) і з списом, який намальований та описаний в [...] грамот польських королів, які були дані «вільному місту Черкасам» з 1536 по 1791 р. (мається у мене такий рукопис під руками)...?

4). Відносини між Черкасами та запорожцями-низовцями — чи Черкаси та Канев були «роспільниками» низовців через свої «уходи» тут, чи цей зв'язок установився потім (старі дані я знаю — чи немає на це новіших поглядів другого змісту, бо думка Б[антиша]-Каменського вносить путаницю в цю справу).

5). Остаточна роля О. Дашкевича¹⁴ в зв'язку цьому між Черкасами та низовцями?

Взагалі я просив би Вас дати мені бібліографічні (коли є, то і новіші) дані відносно історії Черкас з самого початку їх існування і до останнього моменту (за 1905 р. у мене є власні мої спогади і взагалі за час з 1890 по 1906 р., далі є [...]).

Дайте мені теж пораду, куди мені краще направити мої спогади (автобіографію з побутовими нарисами) з 1864 по 1927 р., окремо про 1905 р. в Черкасах, про 1917—27 рр. в Золотоноші, нарис «Як козак чортові душу продавав» (з архіву Київськ[ої] дух[овної] консисторії), «Архієреї» — безсребреники Білгородсько-[...] єпархії і стан останньої в XVIII в.» (докум[енти] з «Трудов» XII арх[ологічного] з'їзду в Харкові в 1902 р.) й ще де-що з духовного побуту XVIII в. у нас.

Цікаво би було знати мені, хоч в коротких рисах, наслідки роботи комісії вашої на порогах. Не поліуйтеся же, дідусю сивенький, — черкніть мені де-що, бо до кого ж вже звертатися, коли нас старих-могікан вже тільки горсточка зостається. Мрію все добратися як-небудь до Вашого гніздечка, подивитися на Ваших улюблених кам'яних баб та, гадаю, вже й багато нового набралось після 1916 року, коли я був останній раз у Вас. Може хоч яку-небудь командировку або екскурсію вдасться налагодити, а то своїх коштів обмаль. Скажіть мені і Ваш погляд на краєву комісію по охороні пам'яток к[ульту]ри і природи і її роботу.

Бувайте здорові. З щирою до Вас пошаною В. Дашкевич.

ДИМ, КП—72391/Арх—13957.

ЛИСТ В. Я. ДАШКЕВИЧА

8.06.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Надсилаю Вам свої книжки. Вигляд «Статей з етнології», мабуть, змусить Вас вжахнутися: читати цю книжку в деяких місцях просто неможливо. Причина цьому — криза паперу й брак доброї літографської фарби. Ще гірше справа із змістом книжки: у ній безліч помилок і пропусків. Останніх така сила, що їх неможливо було всі навести навіть у списку помилок. Причина цьому — те, що книжка друкувалася без жодного догляду, бо я був тяжко хворий і не міг взяти участь в її випуску.

Підчас недавнього Вашого перебування в Харкові дуже хотів Вас побачити, але не пощастило.

Якщо не перешкодить ніщо, хочу видати в недалекому часі велику — на 45 аркуш[ів] друку книжку; тоді надішлю її Вам.

Маю до Вас, високоповажний Дмитре Івановичу, величезне прохання: чи не можна попросити у Вас вказівок про те, де можливо було б знайти біографічні відомості про Вас (короткі відомості були в кни[зі] Сумцова¹ «Современная малорусская этнография», але занадто стислі й доведені до 90-х рр.), а головне — бібліографію Ваших праць, друкованих та виготовлених до друку? Вони потрібні мені для деяких бібліографічних нарисів з укр[аїнської] етнографії, що мають бути надруковані в недовгому часі.

Заздалегідь щиро вдячний.

З найщирішою повагою до Вас В. Дашкевич.

Харків, Холодна Гора, вул. Володарського, 43, В. Я. Дашкевичу. Для своїх розвідок я великою мірою покористався з Ваших праць.

ДІМ, КП—72386/Арх—13952.

ЛИСТ В. Я. ДАШКЕВИЧА

13.12.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Надсилаю Вам відбитки своїх статей із «Наукового збірника» Харківської катедри історії Укр[аїнської] Культури», ч. IX. На жаль, вони друкувалися без мого нагляду, я не робив коректи і в них є сила помилок. У статті про однорога випала частина, у висновках зникло кілька абзаців і з них вийшло щось кумедне. Грецькі слова зовсім переінакшено. У бібліографічній статті про етнографічну літературу випала трохи не половина, а решту перекручено зовсім. Незабаром вишлю Вам свою велику роботу, як тільки вона вийде з друку.

Дозволю собі звернутися до Вас, високошановний Дмитре Івановичу, з величезним проханням: чи не можна одержати від Вас *— для Етногр[афічної] секції катедри і примірника Вашого збірника пісень, виданого 1906 року —* («Малорос[сийские] нар[одные] песни»)¹ і якщо можна, то на яких умовах? Ця книжка нам надзвичайно потрібна, а в Харкові її немає ніде. Звертаюся до Вас, як секретар секції. Якщо її можна буде одержати від Вас, дуже просимо не відмовити вислати її; ми негайно надішлемо належну суму, а також наші нові видання.

Адреса: Харків, Холодна Гора, вул. Володарського, 43, В. Я. Дашкевичу (для секції).

Наперед висловлюю найглибшу подяку.

З щирою пошаною до Вас В. Дашкевич.

ДІМ, КП—73292/Арх—13958.

ЛИСТ В. Я. ДАШКЕВИЧА

[1930] р.

Харків — Дніпропетровськ

До Дніпропетровського музею.

Дозволю собі скласти найщирішу подяку за надісланий мені прекрасно виданий і цінний «Збірник» музею¹, що став мені у великій пригоді.

— В ркп підкреслено.

Дуже прошу вибачити, що відповідаю так пізно: «Збірник» був одержаний підчас моєї відсутності — я лише тепер повернувся до Харкова.

Ще раз щиро дякую. З глибокою пошаною В. Дашкевич.

ДІМ, КП—72384/Арх—13950.

№ 209

ЛИСТ С. С. ДЛОЖЕВСЬКОГО

25.01.1924 р.

Одеса — Катеринослав

№ 18. Площа Комуни № 3
Археолог[ічний] музей

До проф[есора] Д. І. Яворницького.

Маю за честь повідомити Вас, що Одеська Комісія при ВУАН'і у спільнім зібранні від 25/XI 1923 р. обрала Вас дійсним членом археологічної секції Комісії. Про одержання цієї відомості прошу не відмовити повідомте Комісію.

Голова Комісії проф[есор] С. Дложевський.

ДІМ, КП—80955/Арх—17673.

№ 210

ЛИСТ С. С. ДЛОЖЕВСЬКОГО

30.03.1925 р.

Одеса — Катеринослав

Високошановний Дмитро Івановичу!

Ваша невідповідь на листа від Одеського Держ[авного] Історично-Археологічного Музею та археологічної секції Одеської Комісії краєзнавства при ВУАН'і дозволяє нам гадати, що лист загубився й не дійшов до Вас.

В цьому листі ми мали за честь сповістити Вас про те, що 31-го липня 1925 року відбувається 100-й ювілей існування нашого Музею¹ (1825 засновано Одеськ[ий] Музей старовини Бларамбергом²). Цей ювілей передбачається відсвяткувати археологічним з'їздом в м. Одесі³ (положення про з'їзд вже за-

тверджено Головною наукою) а також ювілейним збірником Музею. Тому прохаємо Вас не відмовте про ті проблеми, котрі на Вашу думку бажано було б розглянути на з'їзді, про доповіді, які Ви могли б зробити на з'їзді, а також просимо Вас надіслати до ювілейного збірника ту або іншу Вашу розвідку. Бажаний розмір до 1/2 друк. аркушу. Термін надіслання не пізніш 1-го травня.

Сподіваюся на Вашу скору відповідь. З глибокою пошаною до Вас

Директор Од[еського] Держ[авного] Іст[орично]-Арх[еологічного]
Музею проф[есор] С. Дложевський.

Одеса, вул. Пастера 42, пом. 32 або на музей — площа Комуни, 3.

Р. С. Прохаю також підтвердити одержання № 1 «Вістника Одеської Комісії Краєзнавства». 1924 [р].

ДІМ, КП—74814/Арх—14892.

№ 211

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

12.01.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Нарешті зібрався відіслати Вам зразки з неолітичної станції, що брав я для фотографування. Посилаю їх цінною посилкою. По одержанні прошу сповістити. При цьому повертаю також і мапу, що Ви мені літом давали. Коли знімете [кришку] посилки, то праворуч збоку в окремому закутку лежить коробочка з мушлею, що служила карбом. Вона дуже хрупка, тому треба обережно її розпакувати. Черепки під №№ з II культурного шару, останнє все там помічено.

Дуже неприємно, що [розбили] 5 негативів, але я в тих же-ж таки [коробках] недавно одержав в такій же паківці теж негативи. Це й дало мені можливість надіслати так і Вам їх. Також недавно я одержав негативи й з Нікополлю. У всякому разі неприємно це, але відтиски є, й негативи я здав тому, що цього вимагає ВУАН.

Чекаю відповіді на попередні листи.

Поважаючий Вас і готов[ий] до посл[уг] А. Добровольський.

Як, що вже розібрали ящики з речами, що я накопав, то прошу злічити їх з моїм описом і повідомити, чи всі вони є.

ДІМ, Арх—18308.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

3.06.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Одержав листа від М. Я. Рудинського,¹ в якому він сповіщає мене, що обговоривши з Вами, вирішили визвати мене для археологічних робіт на Дніпрельстані.

Дуже й дуже вдячний Вам за честь і приголошення, але я повинен сповістити, що зараз виїхати не можу, а лише 1-го липня.

Сьогодні написав Мих[айлу] Яков[ичу]² причину й просив його потурбуватися, аби я зміг раніше виїхати й од цього буде все залежати.

А річ у тому, що наша завідувача Ір[ина] Ва[силівна] [Кономопуло] з 15/VІ до 1/VІІ думає їхати на [...] в якусь експедицію й бере з собою другого зав[ідуючого] від[ділом], а на цей час на мене залишає музей.

Я дуже Вас прохав би дати мені можливість приїхати пізніше, як що Мих[айло] Яков[ич] цього питання не влаштує раніш.

Дуже прохаю відповісти мені як можна скоріше по адресі: Херсон. Історично-Арх[еологічний] музей. Добровольському Аркадію Вікторовичу.

Ще раз прошу прийняти велику подяку за честь приголошення мене для робіт.

Поваж[аючий] Вас А. Добровольський.

ДІМ, КП—81895/Арх—18292.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

27.06.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Дуже й дуже вдячний Вам за те, що я маю можливість попрацювати на Дніпрельстані. Признатися я вже був загубив надію. Написав Вам листа й два Рудинському¹, й досі відповіді не одержав.

Першого я виїду в Кичкас. З цього числа й прохаю Вас рахувати мене

на посаді. Іду на адресу, що видано в Вашому листі. Прошу на моє ім'я в Кичкас надіслати своєчасно інструктивні вказівки, аби я міг зразу ж приступити до праці.

Напишіть також, чи не краще було б мені заїхати до Вас, аби зразу одержати всі вказівки щодо археологічної роботи? У всякому разі числа другого — третього буду вже в Кичкасі. З Кичкасу напишу Вам зараз же по приїзді.

Ще раз прошу прийняти велику подяку.

Поважаю[чий] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

ДІМ, КП—81896/Арх—18293.

№ 214

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

3.07.1927 р.

Кичкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Згідно з Вашого листа прибув до Кичкасу й починаю працювати. Сьогодні буде вияснено питання з помешканням, їжою й т. п.

Звичайно, як чоловік небагатий, зараз же почуваю кризис в грошах. Річ у тім, що я витратив на подорож 31 карб[ованець] 94 коп[ійки], які й дуже прохаю мені повернути як можна скоріше.

Складаються вони з таких витрат:

- 1) купив канцприладдя на 1 карб. 56 к.
- 2) підводи до пароплаву в Херсоні — 1 карб. 20 к.
- 3) квиток від Херсона до Запоріжжя — 5 карб. 65 к.
- 4) 6 фотогр[афічних] платівок — 3 карб. 30 к.
- 5) квитки від Запоріжжя до Кичкасу — 25 к.
- 6) добові за 3 доби — 19 карб. 98 к.

Всього — 31 карб. 94 коп.

Звичайно Ви можете відносно добових [...], але знаєте, надзвичайно гнусне сполучення взяло досить грошей на їжу, отель і т. п. так що дуже прохав би їх теж виплатити. Крім того теж прохаю вислати частину й моєї платні за липень, аби я тут міг зразу умовитись відносно помешкання й їжі і зараз же, не гаючи часу, взятися за археологічні досліді.

Дуже прохаю Вас, вельмишановний Дмитро Іванович, все це як можна скоріше зробити, а також найскоріше надіслати мені інструктивні вказівки, що до моєї роботи.

Звичайно все, що можна буде зробити, я виконаю, тим паче, що тут є

такий чоловік, як шановний Генріх Генріхович¹, до якого я й прибув згідно Вашої адреси.

Ще раз дуже прохаю відповісти мені, як можна скоріше. Мене, звичайно, тут ніхто ще не знає, тому пишеть на адресу Генріха Генріховича: потребово-споживче товариство, для мене.

Чекаю Ваших вказівок.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до послуг Аркадій Вікторович Добровольський.

При цьому додаю документ:

1). Рахунок канцприл[адів] на 1 к. 56 к.

2). Фотографічні платівки — 3 к. 30 к.

3). Підводник — 1 к. 20 к.

P. S. Надішліть також мені документ, який би свідчив мою персону.

ДІМ, Арх—18291.

№ 215

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

6.07.1927 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишан[овний] Дмитро Іванович!

Користуюся можливістю Вам ще раз написати. Річ у тому, що Ви мені й досі не надіслали посвідчення для роботи на Дніпрельстані, а без цього я не можу нічого робити, бо звичайно, «вид» необхідно мати, тому прохаю як можна скоріше його мені надіслати.

Пам'ятники грабарі руйнують і треба вживати заходів, щоб їх так чи інше дослідити. Завтра мабуть будемо копати дві невеликих могили вже напівзруйнованих грабарями.

Дуже прохаю як скоріше оформіть моє тут перебування. З другого боку теж прохаю вислати гроші, звичайно було б дуже гарно, як би Ви могли вислати зразу за місяць, бо витрат тут багато, а в мене своїх грошей вже бракує. Між тим гроші мені потрібно заплатити за їжу та помешкання, а також хочу продвинути й за межі Дніпрельстану.

Я Вам надіслав листа зараз же як приїхав у Кічкас. Чи одержали його?

Тут зараз знайдено цілий могильник поховань в кістках (біля вже відомої Вам могили) і його руйнують грабарі. Я й гадаю в першу чергу його розкопати. Дніпрельстан згожується дати роботу на декілька день.

Чекаю відповіді. Пов[ажаючий] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

Пишіть і гроші висилайте на ім'я Г[енріха] Г[енріховича] Мартенса: Кічкас, споживче т[оварист]во, для мене.

ДІМ, Арх—18313.

№ 216

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

24.07.1927 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Голові Науково-Дослідної експедиції Дніпрельстану

Акад[еміку] Яворницькому Д. І.

Уповноваженого для догляду та арх[ео-
логічних] розкопів Добровольського Арка-
дія Вікторовича

Відчит за липень місяць 1927 р.

Згідно Вашого листа прибув до Дніпрельстану й перші дні, в зв'язку з неодержанням від Вас посвідчення, провів в ознайомленні з територією й археологічними пам'ятками. 7-го вже почав розкопи. Дякуючи адміністрації Дніпрельстану, яка дала в моє розпорядження п'ять постійних робочих-землекопів.

По цей час на території Дніпрельстану, біля с. Кічкас, себто по правому березі Дніпра виявлено отакі археологічні пам'ятки:

1) стацію неолітичної доби на скелястому острові «Середній стіг». Це надзвичайно цікава й важна в археологічному відношенні стація. Схарактеризується вона: 1) знахідками крем'яного каміння гарно ретушованого боковою ретушшю; 2) залишками їжі в вигляді розбитих кісток тварин, кісток риби й нарешті мушлів; 3) фрагменти посуду, в склад якого входять товчені мушлі, й орнаментованого чеканним (карбовим) орнаментом. Цю стацію лише розвідано поки що, але в серпні місяці її буде розкопано.

Продовжено розкопи могил в могильниці скито-сарматської доби (там де почала копат[и] експедиція). Розкопано 8 могил і в них знайдено два типи поховань: скорчені й протягнуті. Скорчені з остільки характерними для них речами як кістяний кружок з діркою посередині, а протягнуті з інвентарем скито-сарматських часів.¹

Знайдено одно поховання сумісно з протягнутим таке, що відноситься теж до типу скорчених — це поховання на спині з піднятими колінами догори, які потім упали праворуч. Цікаво, що інвентар цього поховання суто скито-сарматський: буси, залізний ніж. Цьому могильникові зараз загрожує найбільше

руйнування. Зараз грабарі знімають насипи двох великих могил (височінь однієї 3,7 м). Остаточо знести вони їх повинні терміново в 3—4 дні. Приходиться дуже уважно в данному разі слідкувати мені, бо припинить роботу не можна, але одному слідкувати за кількома десятками грабарів не можливо, тому боюся, що ці могили буде наполовину поповано. До цього ще додаю, що мені приходится виходити на роботу в 5 годин ранку (грабарі починають працювати), а шабашити лише біля 8 год[ини] вечора (коли шабашуть і грабарі). Така робота сильно мене стомлює й шкодить науковим дослідям. Може на ці дні ще б хто-небудь приїхав, бо я чекаю, що велика могила може дати цінні поховання скито-сарматської доби.

Далі йде могильник з кістами (я б скоріше їх називав кам'яними скриньками чи ящиками). Ще до мого приїзду грабарі зруйнували 3 з них. Зараз тут роботи припинено й є ще час дослідити дві досить великих і цікавих могили з пам'ятками цього типу. Три могили, що були зруйновані грабарями, мною вже досліджені.

Між горами-скелями «Велика» та «Богатир» знайдено особливий тип пам'яток, що ще не спостерігалися на Україні — це ями, запливші землею. Грабарі своїми роботами, ще до мого приїзду зруйнували дев'ять таких ям і от тепер, коли вони дійшли до долівок цих ям, в них виявилися очаги й культурний шар. Я зараз же дослідив одну з таких ям. Очевидно це була землянка. З одного боку на долівці знайдено округлий очаг з трьома послідовно намазаними й обпаленими поверхнями, на долівці культурний шар завтовшки в декілька см, що складається з кісток тварин, риб, вугілля й т. п. Цих ямок ще залишилось цілих — 32 і дослідження їх необхідно провести в першу чергу, але мені довелось одірватись і стежити за розкопом могил скито-сарматського могильника. Ці ями зхарактеризовуються вже посудом зробленим на гончарному колі сірим, гарно обпаленим з орнаментом, що складається з сперезуючих посуд смуг з рівнобіжних, простих, чи хвилястих ліній. Ця культура дуже цікава й нова. Тут же знайдено грабарями зернотерку, що складається з двох жорнів. Дуже відбивається на роботі відсутність фотографа. Цікаві поховання залишаються незафотографованими, бо сам я не маю можливості цим зайнятися. Взагалі я повинен зазначити, що працювати в таких умовах дуже важко. Роботами Дніпрельстану руйнуються пам'ятники зразу в різних місцях і я не встигаю навіть побувати скрізь, а не то щоб перевести науковий дослід. Іноді буває, що зразу в трьох місцях йде руйнація. Крім того, якимось вороже до нашої справи стають грабарі; вони, не дивлячись на мої прохання, не заявляють про знахідки, а іноді, навіть, лиця, причастні до адміністрації, беруть до себе знайдені речі. Тому я гадаю, що сходи необхідно приїхати інспектору охорони пам'яток і це питання гостро поставити перед адміністрацією Дніпрельстану.

Далі, в зв'язку з тим, що мені фізично приходится щоденно працювати майже 16 год[ин] на сутки, звичайно, про своєчасне оформлення щоденників розкопів і говорить не доводиться. Все це, очевидно, доведеться залишити на той час, коли я буду вільний вже від розкопів.

У всякому разі, територія Дніпрельстану в науковому відношенні остільки цікава і важна, що необхідно зараз же, поки це не пізно, вжити всіх заходів, аби охоронити для науки ці багатства.

За цей короткий час мною вже зроблено багато, але звичайно, як би були більше сприятливі умови, то звичайно моя робота була б і продуктивніша й більше наукова. До цього додаю, що я й досі не маю тут помешкання, й навіть не маю можливості де відпочити й суміровати мою працю. Числа 5-го серпня, як що дозволите, приїду до Вас і зроблю доповідь про роботу.

Чекаю листа. А. Добровольський.

ДІМ, КП—81888/Арх—18285.

№ 217

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

29.07.1927 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] Дмитро Іванович[чу]!

Знайдено майже цілий кістяк, здається, носорога. Частину зруйнували грабарі, частину я спас (досить значну), а ще частина його захована в піщаному ґрунті. Може хто з Ваших геологів або палеонтологів приїде його відкопати, бо я не можу взяти на себе геологічні досліді в даному разі. У всякому разі прошу відповісти мені як швидше.

Копаю так, що дихати немає коли, зараз грабарі зносять велику могилу й ще 3 метри в могильникі [....]. Надзвичайно перегруж[ений] роботою. Яковлев претендує щоб йому віддавать всі палеонтологічні знахідки, я не згоден на це. Прошу це питання урегулювати.

Шан[уючий] Вас А. Добровольський.

ДІМ, КП—81883/Арх—18280.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

2.08.1927 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Насилу нарешті зібрався написати Вам. Я гадаю, що П[авло] А[нтонович] Козар¹ вже розповів Вам як важко мені було отут працювати, в якому чаді я тут знаходився. Зараз вже трохи легше, перший могильник зовсім закінчив, в якому розкопав 16 могил, а це вже де що.

Не дивлячись на надзвичайно кепські умови праці все ж таки зробив, на мій погляд, все, що міг.

Розвідав трохи й землянки, що ще невідомі на нашому Півдні, й вивчив цілком окрему культуру. Зафіксував на мапі всі археологічні знахідки й склав точні плани кожного могильника, селища й т. п.

Частину знайдених речей передав Вам через Козаря, а останні, очевидно, привезу сам, якщо на мій приїзд до Вас буде Ваша згода, а це безумовне необхідно.

Я гадаю, що на такі невеличкі гроші, мною зроблено порівнюючи дуже багато й я собі не можу, навіть, уявити, як можна Дніпрельстан залишити без археолога після могого від'їзду 1-го вересня.

Те, що мною тут виявлено, ще не досліджено й буде зруйновано, так що продовження моїх работ в цьому ж році конче необхідно. Необхідно Головнауці про це подбати. Коли побачуся з Вами, то зроблю детальну доповідь, а зараз, навіть, не встигаю пакувати речі.

Тих грошей 100 кар., що Ви мені дали на різні витрати, вірніше 60 кар. вже не хватило, й я б хотів одержати з обіцяних Вами ще зараз 50 крб., бо я вже витрачаю на це свої гроші.

З вівторка починаю копати неолітичну стацію на скелі «Середній Стіг», яку я після землянок рахую найбільш цінним археологічним пам'ятником в Кичкасі, та й взагалі у нас на Півдні й гадаю, що інвентар з цієї стації буде великим покращенням доісторичної збірки Вашого музею також, як і отой бронзаний молоточок, що я передав Козарем П[авлом] А[нтоновичем].

Бажаю Вам всього кращого.

Готов[ий] до послуг А. Добровольський.

Дуже чекаю від Вас листа на адресу: Кічкас. Споживче т[овариств]во. Г. Г. Мар[тенсу] для мене, але посилайте рекоменда[не], а то прості листи гинуть тут.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

2.08.1927 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишан[овний] Дмитро Іванов[ичу]!

Сповідіаю, що сьогодні знайдено поховання скифської дів[чини] з гарними бронзов[ими] речами: бронзов[им] молоточком в вигляді голови птиці з клювом, поясну пряжку, та дві [....].

Зараз тут мені допомагають т[овариші] Козар¹ та Кістливськ[ий] з Києва.
Пов[ажуючий] Вас і гот[овий] до пос[луг] А. Доб[ровольський].

 ДІМ, КП—81878/Арх—18275.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

28.08.1927 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишан[овний] Дмитро Іванов[ичу]!

Вибачте, що не зайшов до Вас попрощатися, але дуже забарився у місті й в музеї й поспішав до автобуса.

Козарем передаю ще чотирі ящики, так що всього мною передано буде дев'ять ящиків з арх[еологічними] речами.

Дуже вдячний Вам за Вашу ласку.

Шануюч[ий] Вас і гот[овий] до послуг Ар[кадій] Добр[овольський].

 28/VIII.27 р. с. Кічкас.

Р. С. При цьо[му] посилаю також спис[ок] знайд[ених] речей.

 ДІМ, КП—81867/Арх—18264.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

23.09.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Щиро дякую за Вашу відповідь та поради що до [Д. А.]. Нарешті сьогодні Ф[інансово]-Е[кономічне] У[правління] переказує через Держбанк 15 000 крб. на іст[орико]-арх[еологічне] дослідження Дніпрельстану. Довідуйтеся в місцевій філії Держбанку. Можливо, що найближчими днями я приїду до Дніпропетровського (це питання вирішиться протягом 2—3 днів).

Разом з переказом грошей, Вам надсилає Укрнаука окремий лист що до порядку їх витрати.

Поки всього кращого... Між іншим Ваших книжок в Харк[івській] Цент-р[альній] бібл[іотеці] нема. Шкодную дуже.

З щирою пош[аною] А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18274.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

28.09.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

До Голови Експедиції Наукового дослідження Дніпрельстану
академіка Яворницького Д. І.
археолога Добровольського Аркадія Вікторовича.

Як Вам, звичайно, відомо я працював фізично як археолог протягом 2-х місяців на Дніпрельстані, за що й одержав платню. Зараз наукова, технічна та художня обробка матеріалів вимагає від мене 2—3 місячної праці. Я тоді ще прохав Вас оплатити мені цю працю по тим, що тоді грошей не було. Ви мені на це дали 100 карб., й в останньому моєму проханні відмовили. Зараз, як мене повідомлено, гроші вже надіслано 15000 карб. на досліди Дніпрельстану, а це, звичайно, змінює положення.

Тому сповіщаю, що 100 карб., які я од Вас одержав, давно вже мною витрачено на креслення планів, мап та профілів, без яких я рахую неможливим здавати роботу як не наукову.

Ще необхідно все фотографувати, замалювати, й виготувати профілі поховань, а для цього необхідно ще не менше 100 карб. В цю суму також увійде й друкування матерьялів на машинці. Таким чином за обробку матерьялів моя праця не оплачена жодною копійкою, а це, звичайно, явище ненормальне. Коли не було грошей, то я не міг піднімати цього питання з етичних причин, але, коли гроші є, то я рахую, що моя праця по обробці матерьялів повинна бути оплаченою.

Згідно умов всі матерьяли будуть здані мною до 1/XI 27 р., а «Коротке звідомлення», яке увійде в збірник Вашого музею¹ (неілюстроване) буде надіслане Вам до 5—10 жовтня. Я обіцяв Матвієвському² надіслати це до I/X, але хворість сина (серьозн[а]) а також і мене самого трохи затримує.

Прошу відповісти на цю мою заяву в близький час, аби я знав як оброблювати матерьяли (це ж зв'язано з тим чи буде відпуш[ено] гроші) й що б не було затримки.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

ДІМ, КП—81921/Арх—18318.

№ 223

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

20.10.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] Дмитро Іванович!

12-го надіслав Вам рекомендованою бандероллю «Коротке звідомлення» з відповід[дю] про одержання. Між тим і досі я не маю від пошти звістки про одержання Вами цієї бандеролі. Дуже прохаю сповістити мене, чи одержали Ви її.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

ДІМ, КП—81884/Арх—18278.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

27.11.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Гадаю, що Ви вже сердитесь на мене й хвилюєтесь, що й досі я не здав роботи. Але вона вимагає від мене стільки часу, що я вже зовсім обезсилів. Річ у тому, що в зв'язку з відмовленням Вами в грошах, мені довелося здобувати гроші, так би мовити, в своєму власному господарстві й роботу таки скласти так, як це й вимагається від старого археолога. Соромитись перед ВУАНом, звичайно, я не можу, а одночасно також не хочу, щоб і Ви були незадоволені мною. Тому, хоча це мені було й важко, але робота вийде зробленою «по всіх правилах». Не пізніше 15/XII Ви її одержите й таким чином своєчасно ще встигните надіслати й до ВУАНу бо остаточний термін посылки в ВУАН це 1/1 28 р. Гадаю також, що встигните також і Ви її переглянути. Не хвилюйтеся, все зроблю як слід. Чи буде видано ювілейного збірника Вашого музею?

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18312.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

13.12.1927 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] Дмитро Івановичу!

Дуже вдячний Вам за гроші, які вже одержав. Роботу вже закінчив, затримка лише в друці на машинці. Це в нас, в Херсоні, хвороба. Немає кому друкувати українською мовою.

Роботу буде гарно ілюстровано. Шістнадцять таблиць, які містять 8 планів та безліч різних малюнків, рисунків та перекроїв. На мій погляд вийшло гарно. Одночасно надійшло також і всі фотографічні негативи числом 28, а також і зразки, що були взяті до вивчення. Гадаю не пізніше 18 все вислати.

Поваж[аючий] Вас і готовий до посл[уг] А. Добровольський.

ДІМ, КП—81879/Арх—18276.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

[1927] р.

[Кічкас] — [Дніпропетровськ]

Вельмишанов[ний] і дорог[гий] Дмитро Івановичу!

Соляник¹ їздив до Солон[ого] за грішми, але їх і досі немає, не дивляч[ись] на те, що вони Вами вже переказані. Якось незручно виходить пересилать гроші на Солоне. Може краще їх було б одержувати Соляникові в Дніпропетровському.

Я вже копаю лівобере[жну] стацію, а поруч копає Спас[ький]² кам'яні спорудж[ення] за моїм доглядом. Спорудження цікаві тим, що вони відносяться до мідно-бронзової доби і являються культурними залишка[ми] землеробного насел[ення], бо знайдено прекрасний бронзовий серп уже.

Вдал[ося] зібрати трохи слів, які при цьому і посилаю Вам Соляником. Бувайте здорові і бажаю всього кращого.

Поважаю[чий] Вас і гот[овий] до послуг А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановну] Сераф[иму] Дмитр[івну] прошу вітати.

ДІМ, КП—81886/Арх—18283.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО ДО П. А. КОЗАРЯ

13.02.1928 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Дорогий Павло Антонович!

Ви пишете: «Готуйтеся до Дніпрельстану» — це так і слід було б зробити. Раніш ніж їхати на Дніпрельстан, треба приготуватись. Але, очевидно, не так думають наші керівники по Дніпрельстану. Вже два місяці тому я здав повний відчіт Дм[итру] Ів[ановичу] за свої роботи минулого року, відчіт, звичайно, науковий і тоді ж запитав обережно в листі Дм[итра] Ів[ановича], чи гадає він мене й в цьому році приголошувати, чи ні. На великий жаль, досі ніякої відповіді не одержав, а етика обов'язувала Дм[итра] Ів[ановича] дати мені ту чи іншу відповідь.

Я рахую, що раніш ніж їхати копати, треба зібратися усім та виробить

план роботи та більш менш, навіть деталізувати його. Інакш знов буде ку-старництво. Що ви хочете пригостити Киранова¹, це буде гарно, він надзви-чайно серйозний і гарний робітник, а видвигнути його треба. Напишіть в подробицях, як гадаєте цього року поставити роботу. Коли починати? Як що Дм[итро] Ів[анович] думає приголошувати й мене, то треба мені заранне знати, коли [планувати] роб[оту] і на який час їхати на роботи. Потім цікаво знати загальний склад всієї експедиції і т. п. Я думаю, що Ви це мені все напишете.

В минулому році я робив під час своєї відпустки..., в цьому році треба буде одержати при[каз] від Укрнауки командировку на роботи, аби не загу-бити відпустки.

Ну, дякую, що турбуєтесь за мене. Я дуже радий, що можу знову як слід займатися дослідями, які ... так необхідні.

Прошу вітати Вашу дру[жню] сім'ю.

Поважаючий Вас і готовий до пос[луг] А. Добровольський.

Хотів би я знати, яке враження зробив на Дм[итра] Ів[ановича] мій «Звіт» Я просив Павла Євменовича² написати мені про це, але він, очевидно, забув. Може Ви сповістите?

Прошу вітати всіх музей[них] робіт[ників] і Дм[итра] Ів[ановича].

ДІМ, Арх—18319.

№ 228

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

5.03.1928 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Листа Павла Євменовича,¹ що писав він по Вашому прохання, одержав. Дуже вдячний за приголошення. Через декілька днів їду до Києва, а повер-таючись заїду до Вас, аби можна було остатись переночувати.

Пов[ажаючий] Вас і гот[овий] до послуг А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18314.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

13.06.1928 р.

[Кічкас] — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Іванович!

Праця наша йде як слід, вже 1/3 частину всієї площі розкопав і думав по цьому й припинити розкопи, але коли приїхав Фед[ір] Мик[олайович]¹, то ми порадилися і вирішили розкопи продовжувати, в зв'язку з тим, що майже кожен новий квадрат дає нові деталі. Треба цю стацію обробити як слід, аби нам ніхто не міг кинути у вічі, хоча б будь чого. Але я надзвичайно втомився. Перші два тижні довелося працювати самому, а цей тиждень не було Фед[іра] Мик[олайовича] й мені доводилося працювати днем на розкопах, а до ночі оброблювати матерьял. А стацію копати це, звичайно, не могили. Тому я вирішив декілька днів не копати й підігнати матерьяли й відпочинути. Вас[иль] Степ[анович]² теж робив як найкраще, не рахуючись з часом і все, що лише можливо було зробити — зробив. Щоб копати стації необхідно археолог, 2 асистенти й зарисовщик, щоб робота йшла як слід. На полі моєму така сила матерьялу, що дуже важко його оброблювати. У всякому разі, я звик робити лише акуратно, не жалкуючи своїх сил, і гадаю, що за цю стацію ми червоніти не будемо. Я хочу її копати ще далі тому, що може далі [....] ми такої вже й не знайдемо, а Дурна Скеля виявила цілу окрему ступінь, надзвичайно цінну в первісних культурах нашого півдня.

До цієї пори я витратив (враховуючи теж й мене і асистентів і Вас[иля] Степ[ановича]) 750 карб. за 130 кубів землі. Це рахую небагато і стація цього коштує. Ще дуже цікаву річ було знайдено на Дурній, яка на мій погляд, буде покращенням Вашого запорозького відділу. Між скелями було знайдено ножні кайдани з замком залізни й кайдани шийні. Сохранність гарна. Той великий, [....], які в фрагментах було знайдено ще при Вас, я реставрував майже наполовину й зафотографував. [Самбук] К. І. приїхав, але він нічим не міг мені допомогти, бо він, навіть, не розбирається в орнаментах, а цеж головне на стації.

Наш музей нібито хотять передати місцбюджетові й [....] мені там працю доведеться залишити. Це ж загибель для музею.

Бажаю поки що Вам всього кращого. Прошу вітати в[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитрівну.

Пов[ажаючий] Вас і гот[овий] до послуг А. Добровольський.

Пишіть. Дякую Вас[илю] Степ[ановичу] [....] надзвичайно гарні.

ДІМ, Арх—18315.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

24.07.1928 р.

*х. Лантухів, Кічкас — Дніпропетровськ***Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановиче!**

Стоянка, яку я зараз копаю, дуже цікава й важна в науковому відношенні. Вона дає мікролітичне знаряддя кремінне, дала клинувату шлиховану сокиру й посуд надзвичайно подібний до посуду Середнього Стогу I. На жаль тільки в ній шари порушено. Тут знайдено й бронзу, й часів скитського у нас панування залишки, й татарських часів, ба, навіть, і монети XIX ст. Це все, звичайно, ускладняє роботу по виявленню культури самої стації, але все ж таки гадаю, що мені вдасться це зробити. Одночасно з копанням стації й обробкою матеріалів, здобутих з неї, веду розвідку околиць порога Вільного й складаю археологічну мапу. Розвідано острів Явлений (з купи Пурисових) і поки що на ньому нічого не знайдено, також і другі з тим же ж наслідком. Киранів¹ розкопав могилу понад самою Гадючою балкою й знайшов в ній 8 поховань (4 часів скитів, 4 в трунах майже сучасні). Тут є ретраншемент. В ньому теж зроблено розвідку й виявлено 4 землянки. Розвідка (глибока Шкворцевого острова дала культурний шар мушлевий, цілком однаковий з Середнім Стогом I. Це, звичайно, дуже для мене приємно. В степу ще знайдено одне місце, яке теж на поверхні дає різні культурні залишки. Острів Похилий, який лежить як раз проти хати, де я мешкаю, я теж хотів розвідати, але П. І. Смоличев², під час мого перебування в Херсоні, приходив його розвідувати, тому я й обмежився лише простором вниз від Вільного порога до Пурисових островів.

Все це хороше, але я знов залишаюсь без асистента. Киранів і Шаповал³ I/VIII від'їжджають до дому, й я залишаюсь сам.

Звичайно копати стоянку самому не має можливості, тому прохаю, аби не було перерви, надіслати мені асистента, але такого, щоб він був знайомий з археологією. Крім того, я вже Вас прохав, і ще раз порушую це прохання. Мені необхідно геолога і тепер вже хорошого. Необхідно розібратись в напластуванні ґрунту стоянки, а сам я боюся помилитися. Аби не упрікнули мене в ненауковості розкопів, дуже прошу це моє прохання задовольнити й надіслати хоча б на кілька днів сюди до мене геолога.

Строменко⁴ вчора почав працювати у мене, але, звичайно, він не може так замальовувати, як Соляник. Той вже був все зрозумів й працював по моїм завданням, а з цим треба знов починати. У всякому разі гадаю, що він зрозуміє, що я від нього хочу, й скоро буде корисним мені в роботі.

Я перейшов на платню робітника в 1 карб. 50 коп. і маю 11 робітників. Сім'ю свою перевіз сюди й зараз мені краще у всіх відношеннях. Мені не

треба турбуватися про господарчі питання (їжа) — це робе дружина, а я присвячую весь час невтомній праці по дослідженню.

Чекаю скорої відповіді. Бажаю Вам всього найкращого.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановний] Серафимі Дмитровні прошу передати щирі вітання.

ДИМ, КП—81887/Арх—18284.

№ 231

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

3.10.1928 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишан[овний] і дорог[ий] Дмитро Іванович!

Все чекав од Вас листа з повідомленням про наслідок подорожі до Харкова, але й досі не маю, а між тим цікаво було б одержати од Вас звістку. Дуже прошу прислати мені ті зарисовки, що Ви взяли у мене, бо вони мені зараз дуже потрібні. Як би це зробити найскоріше. Соляник малює гарно, але не так скоро, як це робив Ів[ан] Дем'янович¹. Він взагалі працює з проходцем.

Викопав я вже 520 квадратів і обробив вже 3300 речей цієї стації. Це ж сила силенна. Цілий музей. Та з Дурної більше 2000. От Вам і більше 5000 речей оброблено по цей час.

Пасько надзвичайно гарно ставиться до роботи, це просто рідна людина. Новий асистент, що прибув до мене, Ковтун², гар[ни]й хлопець і теж гарно поставився до роботи. Зразу продвинули стацію. Я її зараз розвідав. Вона дуже велика, але центр її вже виявився і немає рації копати периферію, бо вона дає мало залишків і не характерні. Думаю її закінчити в цьому році й на цьому й заспокоїтись. Числа 20-го думаю приїхати до Вас, попрацювати днів 5—7, повернутись сюди знов, все запакувати й додому тоді. Як Ви гадаєте? Може порадите як інакше зробити?

Зраз я почав ще копати могили, що на старому цвинтарі, біля моєї хати. Зразу ж відкрили кам'яні кладки дуже подібні до кісток з могил, що копали Козар³ і Сап'ян⁴, але я ще не певен, що вони не пізні, тобто християнські. Розкопка покаже. Досі не мав можливості розвідати Пурисові острови, бо весь час гнав стацію, ще й зараз у мене не оброблено 75 квад[раті]в викопан[ня], не дивлячись на те, що працюю як віл, не жалкуючи сил своїх. Думаю, може, на тому тижні вдасться ще зробити. Зраз хочу почати вибивати декілька шляхувадя, струмент до цього вже замовив Дніпрельстану.

Бувайте здорові.

Поваж[аючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

Прошу вітати В[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитрівну.

ДІМ, КП—81890/Арх—18287.

№ 232

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

27.11.1928 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Печальну звістку одержав... Жаль, дуже жаль, що Укрнаука так поставилась до цього питання. Я, навіть, не розумію, навіщо ж ми копали, навіщо витрачали гроші, коли ми не хочемо довести справу до кінця. Витративши 20000, не дасть 1000 карб., аби справу закінчити як слід, як того вимагає наука.

Я так дивитися не можу, тому гадаю все ж таки матеріял обробити, звичайно, використовуючи лише цілком вільний час, який у мене може залишитися після того часу, який я повинен віддати для того, щоб заробити на існування собі й сім'ї.

Тому я дуже Вас прошу попросити Едмунда Йосиповича¹, аби він як скоріше виготовив всі ті фото, що він робив для мене. Крім того, щоб він зафотографував те, що я залишив Солянику для фотографування. Все це прошу надіслати мені як скоріше, аби не гаяти часу.

Матеріяльна незабезпеченість примусила мене взяти уроки, які забирають багато часу, а тому, звичайно, дорога кожна хвилина, яку я можу присвятити обробці здобутків цього року.

Дуже прохаю також не забути замовити друкарні окремі авторські відбитки з моєї праці 1927 р[оку] (що зараз друкується) і після випуску їх з друкарні надіслати мені. Хотілося, звичайно, мати й обгортку до них, хоча б поганеньку.

Чи одержали пакунок з виправленою моєю роботою? Я його затримав лише один день.

Що ж нового у Вас в Дніпропетровську? Шукав у Херсоні «Фалеевку»² Вашу, але її тут ні в кого немає.

Бувайте здоровенькі, бажаю Вам всього кращого.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

Прошу низько уклонитись В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитрівні. Бачите, як красиво написав! Гадаю, що розберете. Дуже старався. Моя адреса: Херсон. Українська, 7, д. Грабенка.

ДІМ, КП—81889/Арх 18286.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

[1928] р.

[Кічкас] — [Дніпропетровськ]

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Хочу написати так цього листа, щоб Ви самі його розібрали. Я вже закінчив стацію на Собачках; археологічну мапу околиць с. Кічкаса; додаток до селища XI і Скелю Сагайдачного. Ці чотири, цілком окремі роботи, сьогодні і посилаю Вам «на Ваше просвещённое суждение» (не можу цю фразу виразити укр[аїнською] мовою). Дуже хочу, щоб Ви їх зачитали і зробили свій внесок про них. На обробку стації на Собачках я вклав і безліч сили і свою душу. На мій погляд написав нічого. Гадаю, що її слід було б видрукувати як найскорше, бо це ж матерьял великої ваги для археології України.

Відаючи Вам, як ветерану праісторичних дослідів Надпоріжжя, цілком заслужену пошану, я дозволив собі на першій сторінці зробити відповідний напис, про присвячення цієї роботи Вам, як голові нашої експедиції і невтомному дослідникові Надпоріжжя. Цим я лише віддав Вам те, що давно вже Вам належить. Але, звичайно, прийняття чи неприйняття цієї написи залежить од Вас. Зміст роботи повинен відповідати своєю науковістю. Так от же не зачитайте цю роботу і тоді скажете своє останнє слово.

В тексті розміщено 20 рис[унків] і додається ще 10 таблиць. В такому вигляді робота повинна з друку вийти хорошою і з художнього боку. Всі рисунки для клішів треба зменшити до розмірів видання також і таблиці, що підуть в кінці книги. Я не друкував на машинці цієї роботи от з яких міркувань. Перш за все я її переписав розбірливо. Писав на правій сторінці. Треба виправити як слід мову, отже ж для цього і є ліва сторінка. Після того, як мову буде виправлено, надіслати мені її знов, щоб я мав можливість перевірити, чи виправкою мови не змінено наукової суті. Після цього можна буде надрукувати і на машинці, як що друкарня не прийме в рукописі.

Зверніть увагу і на арх[еологічну] мапу околиць с. Кічкасу і на пояснення до неї. В ній я підсумував всі досліді на Кічкасі з 1927—1928 рр. Це важно для загальної орієнтації. Крім того я там більше-менше в подробицях розібрав і Дурну Скелю, матерьяли з якої цього року я не встиг закінчити обробкою.

Скільки витрачено часу на обробку Собачок це видно з того, що перш за все мені довелося статистично обробити більше 20 000 знахідок, вибравши їх зі щоденника, а потім обробити ще й науково, написати роботу, переписати її та поробити таблиці, а для цього треба було кожний рисунок вирізати і наклеїти на таблицю. Та, словом, працював 4, 1/2 місяці безупинно не менше 5 годин щоденно в холоді та й частково і в голоді, бо на 80 карб., що я одержую в музеї цього року, навіть, самі необхідні потреби задовольнити не можна було. Сто карбованців, що Ви мені прислали в деякій мірі ослабили були цю кризу,

за них дозвольте ще раз Вас від щирого серця подякувати. Але все ж таки зиму пережито, весною не так страшно.

Зараз я обробляю як де що з дрібних дослідів і розвідок, що теж незабаром надішлю Вам. Декілько днів тому я одержав папірці від ВУАН. Вони просили мене надіслати їм для друку всі готові мої роботи про досліді на Дніпрельстані. Я відповів їм, щоб вони звернулися до Вас з цим питанням, бо я передаю Вам всі праці, як голові експедиції. Ото ж мене хвилює питання, чому то й досі не вийшов збірник з нашими роботами 1927 р.? Мені Матвієвський¹ писав, що ніби то десь загубилися мої плани і рисунки (частина). Чи знайшли їх? Може необхідна моя персональна допомога в тому?

Напишіть, Дмитро Івановичу, будь ласка докладно про все, що я пишу в цьому листі. Я писав також Вам про те, що я збираюся їхати восени на археологічну конференцію і просив Вас поставити так мою доповідь: «Неолітичні стації Надпоріжжя» (наслідки робіт експедиції), але й досі відповіді од Вас не маю.

Коли будете починати досліді в цьому році? Кличте, як що я потрібен. Бувайте здоровенькі. Бажаю Вам всього кращого.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добров[ольський].

Дружина й діти просять вітати Вас, а та[ко]ж од мене прошу вітати В[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитр[івну].

Р. С. Звичайно, далеко кращим було б, щоб я сам зачитав Вам «Собачки» та не погано б було почути її і всієї молоді, що брала участь в дослідях минулого року.

ДІМ, КП—81885/Арх—18282.

№ 234

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

1.01.1929 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Я і моя сім'я вітаємо Вас і вельмишановну Серафиму Дмитрівну із Новим роком і бажаємо Вам здоров'я і всього найкращого.

Я ж з свого боку, зокрема, уповаю на Бога, що він Вам дасть сили закінчити нашу спільну працю — дослід Дніпра і тим піднести і поставити на своє місце Українську культуру.

Я зараз опрацьовую стацію на Собачках, але це величезна робота. Щоб виявити загальну картину, доводиться перш за все обробити матерьял статистичною методою, а це забирає надзвичайну кількість часу. Робота дуже нуд-

на, але вже дає дуже цікавий наслідок. Після цієї лише обробки я вже зможу загалом вже підійти до висновків. Лише зараз (в зв'язку з обробкою) виявилася необхідність безумовних розкопів стації на Шив[...].цевому острові, де я гадаю знайти культуру попередню до Собачок.

Затримує роботи те, що досі не маю фотографії, хоча Едмунд Йосипович² писав, що скоро надішле. Погано також з папером — немає на чому писати. А тут ще й настрій не дуже гарний, бо матеріальний стан мій надзвичайно кепський. Доводиться з сім'єю жити на 60 карб. в місяць, бо квартира коштує 15 карб., а на цю суму, звичайно, жити не можна. Весь час думки направлені на шукання виходу з цього стану, а його немає.

Зараз я в музеї взяв відпуск по 1/II і весь цей час гадаю присвятити обробці стоянки, щоб підігнати обробку.

Коли я повернувся з Дніпропетровського, то майже зразу ж поїхав в Д[ніпропетровсь]ке село і привіз відтіть 7 матриць для одливки бронзових реч[е]й і вже обробив їх і написав статтю й здав до друку. Це надзвичайно цікава знахідка. Мені везе в цьому відношенні.

Я підготовляю одну невелику роботу про люстерка, з тюркських поховань і прошу дозволити, щоб Соляник² мені замалював дві баби. Одну ту, що стоїть в тюркському залі і на правому боці на ній висить люстерко з перехрестям, а другу, що на дворі з таким же ж таки люстерком. Замалювати треба збоку, щоб видно було ці люстерка. Здається є ще баба у Вас з люстерком, на якому є теж перехрестя, але з двойних ліній (вона, здається, теж у залі). Я згоден рахувати ці поховання тюркськими, але ще більше хочу бачити в них половецькі поховання. Тоб-то довелось приєднатись до Вашої думки всупереч думці В. І. [Гошкевича]³, який визнавав в них татар.

Пишіть. Бувайте здоровенькі.

Поважаючий Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

ДІМ, КП—81893/Арх—18290.

№ 234а

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

23.02.1929 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Дозвольте перш за все подякувати за Ваше ласкаве приголошення знов на роботу. Праця на Дніпрельстані для мене вже стала рідною. Вже другий рік я віддаю їй всі свої сили і знання. Те, незабутнє ставлення Вас до мене, як робітника, яке я почував на собі минулого року, обов'язує мене віддячити

не сторицею і ще з більшою енергією взятися за роботу, за дослідження дорогих для нас культур минулого. Зима не пройшла даремно. Поруч з обробкою матеріялів, здобутих минулого року, я працював і над вдосконаленням самої техніки розкопів, особливо стацій, які для мене мають особливе значення. Всі промахи минулого досвіду враховані і знайдено наукові виходи з них. Крім того, працював я і над раціоналізацією власно моєї праці, як керівника розкопами і в цьому відношенні маю можливість дещо вже змінити в бік найбільшої продуктивності. Сила силенна матеріялу минулого року примусила мене про це подбати і зробити так, щоб не зменшити темпу розкопів проти минулого року, обробити матеріяли під час розкопів так, щоб дома вже можна було зразу приступати до обробки матеріялів.

Так от так озброївшись я з подякою і приймаю Ваше приголошення.

Тепер відносно часу. Я хочу закінчити все ж таки обробку матеріялів, а це буде мабуть не раньш травня. Тому то я і гадаю почати роботу з 15 травня. [Звичайно], як що Ви захочете, щоб я виїхав раніше, то я згоден поїхати годі, коли це Вам буде потрібно. Але, дорогий Дмитро Івановичу, треба все це зараньш оформити з Укрнаукою і надіслати до нашого музею, бо, звичайно, нашій завідуючій ще не подобається, що я третій рік відсутній з музею. Треба, щоб в постанові Укрнауки було обов'язково зазначено, що мене командировано для робіт в експедицію з залишенням за мною утримання по Херсон[ському] музею, як це було у Смолічева¹, бо, навіть, з приводу цього виникали розговори з М^{ше} нашою.

Як Ви намічаєте план робіт? Я б хотів в першу чергу розпочать стацію на [....] острові і закінчити дослід [також] в тому районі.

Пишіть що буде нового в справі експедиції. Хорошо було б побачитись з Вами до початку робіт, обговорити де що.

Бувайте здоровенькі.

Прошу вітати В/ш. Серафиму Дмитрівну. Дружина і діти просять [передати] Вам вітання.

Поважаючий Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

ДИМ, КН—92925/24710.

№ 235

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

24.04.1929 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Вашого листа одержав і від щирого серця дякую. Цей лист мене підтримує на дальші дослід і підбадьорує.

Як що Ви надумали їхати зі мною до Харкова, то я вже озброююсь для цього і заготовляю доповідь. Адже це мені треба знати, як що ми поїдемо до Харкова, то відтіль доведеться їхати на розкопки, чи додому, а потім вже виїжджати до експедиції. Це мені треба знати, щоб забрати необхідні речі. Крім того, дорогий Дмитро Іванович, майте на увазі, що мій матер[яльний] стан зараз надзвичайно скрутний і без грошової допомоги не зможу доїхати, навіть і до Дніпропетровського, так щоб не було затримки, разом з визовом надішліть і трохи грошей на подорож. Крім того оформіть мій виїзд Укрнаукою і нашим музеєм, бо й це може затримати.

Одверто кажучи вже не сидиться, тягне вже на розкопки. Досі не одержав збірника Музею і відтисків моєї роботи¹. Дуже прошу, підженіть хлопців, щоб як скоріше їх вислали мені на адресу музею. Не терпиться, хочеться скоріше побачити.

Коли побачимося, то познайомлю Вас з тим планом дослідів, що я його собі намітив.

Гадаю, що скоро побачимося.

Бажаю Вам всього найкра[щого], поваж[аючий] Вас і гот[овий] до пос[луг] А. Добровольський.

Сім'я моя теж вітає Вас. Од мене прошу вітати в[ельми]ш[ановну] Сераф[иму] Дмитрів[ну].

ДІМ, Арх—18307.

№ 236

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

2.05.1929 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановних Дмитра Івановича і Серафиму Дмитровну

я і сім'я поздоровляєм з наступними святами і бажаємо всього самого найкращого.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18309.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

22.06.1929 р.

[....] — Дніпропетровськ

Вельмишановн[ий] і дор[огий] Дмитро Івановичу!

Павло Антонов[ич] мені передав Ваше бажання, щоб другий мій син не працював. Між тим я це роблю виключно лише для того, щоб приохотити їх до археології. Працюють вони добре, далеко краще за робітників загалом. Загалом праця на стоянці не важка для робітника. Як що це питання викликоне у Вас бажанням, щоб не було сторонніх розговорів, то ми зараз вирішили подати списки всіх робітників на затвердження місцевої влади і тим, звичайно, будь яких поговорів буде уникнуто. В кожному разі це питання залежить од Вас і прошу дати на нього відповідь. Справа, звичайно, не в грошах, які йому прийдуть за місяць, що він працюватиме, а в тому, що він привикає до праці, до культурного відношення з пам'ятками старовини, а не до безцільного «шатання» по вулиці і біготні. Всю відповід[альність] за нього я беру на себе.

Пов[ажаючи] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18311.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

10.07.1929 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

На тому тижні я вже гадаю закінчити Вовчка. Надзвичайно цікава стація... Вона являє собою слідуячую за Собачками ступінь розвитку неолітичного життя людини в Надпоріжжі. В доказ цього здобуто певні і безсумнівні дані. А саме важне і цінне є те, що Вовчок з'ясував пофарбовані поховання, що я був знайшов минулого року на Собачках. Біля них було знайдено лише одну кісткову підвіску надзвичайно характерної форми і от зараз таку ж підвіску знайдено і на Вовчку. Неможе бути тепер ніякого сумніву, що ті поховання є цвинтар стації на Собачках. А це ж щось величезне в науці.

Нарешті знайдено безсумнівні поховання пізніх часів неоліту. Тепер необхідно весь кістковий матеріал (а я його зібрав таки був досить) дати впорядкувати і вивчити фахівцю і не аби якому, звичайно.

На [Виноградному] острові теж знайдено стацію, яку я теж думаю копати, як що на те буде Ваша згода. Відповіді на це чекаю.

Крім того, на одному підвищенні, проти Зеленої забори під час моєї розвідки знайдено 6 кремнів, які я згоден віднести до старокам'яної доби (може Мадлену). Зараз тут ведуть глибоку розвідку. Конче потрібен хороший геолог — історичний, дні на два, якого необхідно надіслати, але не Алексеева, бо він і досі нічого нам не відповів на наші запитання.

Дуже жалкую, що у мене одібрали другого асистента, від цього я сам не маю повної нагрузки і робота не йде тим темпом, яким їй потрібно б іти. Боюся, що без геолога працю нашу будуть лаяти спеціалісти.

Дозвольте вітати Вас з обранням в академіки і побажати всього найкращого у житті, побажати ще довго прожити на користь нашої науки.

Прошу вітати в[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитровну.

Якщо будете друкувати мої Собачки, то прошу:

1) виправити мову і надіслати тоді мені на коректу.

2) Вставити загальний план на своє місце, той що Василь Степанович¹ зафотографував і дав Вам у 2-х примірниках (прошу один прислати мені, щоб я його побачив).

3) Під час заготівки клішів прошу керуватися моїми вказівками в тексті відносно зменшення їх (загального розміру).

Досі не вибили жодного шліфувадла, накажіть це зробити негайно.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

10/VII.29. с. Привільне.

ДИМ, Арх—18310.

№ 239

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

17.11.1929 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Я подав до Укрнауки ходатаювання, щоб вони дали мені командировку зимою по маршруту: Київ, Полтава, Харків, Ізюм, Одес[а]. Мета цієї командировки — вивчення музейних матеріалів з неоліту.

Необхідно це мені для встановлення походження неолітичної культури Надпоріжжя, що ми її відкрили і межі її розповсюдження. Без вивчення цих матеріалів стає неможливою обробка здобутого нами.

Я просив командировку на місяць і просив грошової допомоги. Отже ж прошу і Вас од себе написати до Укрнауки і підтримати моє ходатаювання. Ваше ходатаювання, як голови експедиції, я гадаю, буде мати вирішуюче значення.

Цю підтримку треба надіслати негайно, бо цими днями Укрнаука буде розглядати мою заяву.

Бувайте здоровенькі.

Пов[ажуючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

Прошу передати вітання в[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитрівні. Як що пошлете до Укрнауки таку підтримку, то прошу сповістити про це мене, аби я знав.

ДІМ, КП—81892/Арх—18289.

№ 240

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

20.12.1929 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Тільки сьогодні повернувся з командировки по окрузі і одержав Вашу листівку. Дуже вдячний Вам за клопотання і турботи за мене. Ця командировка для мене необхідна в зв'язку з дальшою роботою на Дніпрельстані і обробкою сучасних матеріалів. На великий жаль, тільки я й досі нічого ще не маю від Укрнауки, а час іде. Боюся, що знов зірветься ця командировка, і я не використаю вільного часу, що зараз у мене є в зв'язку з перервою в лекціях.

Пов[ажуючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

Про[шу] віта[ти] від мене в[ельми]ш[ановну] Сер[афиму] Дмитр[іївну].

ДІМ, КП—81882/Арх—18279.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

2.01.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Сьогодні одержав Вашого листа і ще раз від щирого серця дякую Вам за те, що Ви турбуєтесь за мене. На великий жаль, від Укрнауки і досі нічого не маю, навіть будь якої відповіді.

Між тим ця командировка мені потрібна, як повітря. Річ у тому, що, звичайно, працюючи в такій важкій по своїм завданням і особливо по своїм знахідкам, експедиції, я повинен до своєї праці, як старий археолог, поставитись як найсуворіше. Як Вам відомо я не тільки розкопую і фіксую знайдене, а детально досліджую кожний розкопаний пам'ятник. От же ж ці досліді вимагають з одного боку вдосконалень власних знань, а з другого викликають питання, що їх можна з'ясувати лише на матерьялах інших музеїв, і в той же ж таки час вивчення матерьялів цих музеїв в свою чергу ставлять питання, що їх необхідно буде вирішити під час розкопок.

Крім того, ця поїздка повинна з'ясувати, чи ця Дніпрова неолітична культура тут і постала, чи виникнення її треба шукати десь в іншому місці, а в Надпоріжжі вбачати лише її дальший розвиток, чи впливи?

Отже ж, як бачите, питання надзвичайно важні, серйозні і мене дивує, що Укрнаука, цього ніби то не розуміє. Витрачаючи такі суми на розкопки, не дати на з'ясування питань, що виникають в процесі цих розкопок і на підвищення кваліфікації робітника, що вже 3 роки їх переводє, мені здається не виправдовує само себе.

Тому то Ваша пропозиція і стає надзвичайно цінною для мене, за яку я і повинен бути Вам безмежно вдячним. На ці гроші мені буде можливим в'їздити до Ізюму, де я повинен буду з'ясувати більшу частину моїх питань (східна проблема), а можливо що їх вистачить і для того, щоб побувати і в Харкові, де все ж таки буду добиватись командировки і грошей для того, щоб здійснити загаданий плян вивчення матерьялів. З Ізюму матиму, очевидно, можливість, повертаючись додому, заїхати до Дніпропетровська і зробити у Вас попередню доповідь про наслідки поїздки.

Бажаю Вам всього найкращого.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

Прошу уклонитись в[ельми]ш[ановній] Сераф[имі] Дмитрів[ні]. Друж[ина] і сини уклон[яються] Вам і баж[ають] вс[ього] найкращого.

Старший син мій перехворів шкарлятиною і зараз залишилось ускладнення на серці (ендокардит), але лікар говорить, що повинно це пройти. Ця хворість відбила[ся] на моєму матерьяльному стані і в деякій мірі впливає на роботу.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

7.01.1930 р.

[Херсон] — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Зараз у нас проходить перекваліфікація наукових робітників, і я дозволю собі звернутися до Вас із проханням дати Вашу високо-компетентну рецензію на мою працю в експедиції за такими розділами:

- 1). На звіт 1927 р. (надрукований в Збірнику Вашого музею).
- 2). На «Собачки», що я надіслав їй Вам.
- 3). Дати відозву про техніку моїх розкопок.
- 4). Загалом про мою наукову роботу в експедиції за Вашим керівництвом, як академіка.

Ці матеріали я подам до комісії, як доказ моєї праці в експедиції.

Прошу вибачити, що я цим турбую Вас, але Ваша рецензія, як академіка і дослідника наших [...] степів, має для мене величезне значення, тому, особливо, що Вам найбільше стала відомою моя польова наукова робота: сучасна, відомий є і той ентузіазм, з яким я віддаюся вивченню завмерлих культур південної України.

Прошу заранше прийняти від мене подяку.

Поважаючий і готовий до послуг А. Добровольський.

Прошу уклонитися В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитровні і прийміть вітання від моєї сім'ї.

ДІМ, КП—83984/Арх—19610.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

1.02.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Я, дружина і сини вітаємо Вас з наступаючим днем Вашого ангола і бажаємо всього кращого. Зокрема я бажаю Вам здоров'я і сили, щоб довести до подібного кінця почату нами справу археологічного дослідження Надпо-

ріжжя. Вже не далекий той час, коли всі культури Надпоріжжя постануть у всій своїй красі, дякуючи Вашому невтомному волінню, Вашим турботам і впертості.

Зараз я надзвичайно продуктивно працюю (щоб не зглазити), Дурна Скеля швидко подається уперед і, можливо, що в той термін, про який Ви писали, я зможу її надіслати до Києва (звичайно, як що-небудь не перешкодить).

Копію звіту за 1928 р., друкованого на машинці, оригінал якого я передав експедиції, я знайшов у себе і теж надіслав Миколі Михайловичу¹ також, як і оригінал Собачок, які разом із коректурою (машинки) на другий же ж день.

Сьогодні я бачив нову «Хроніку» ВУАНу. Там є стаття В. Е. Козловської² про наші досліді. Мене ж здивувало — людина пише та, яка не була в експедиції, використала, очевидно, поверхнево наші роботи і звіти, і вирішила подати свої «певні» думки, навіть. Звичайно там багато помилок, які на мою думку, Вам слід було б виправити шляхом, очевидно, короткої рецензії, яку можна б було вмістити хоча б у «Культурі і побуті»³. Як там хиби, якщо Вас це зацікавить, я напишу. Я гадаю, що вона ж могла хоча б полистуватися з нами, тоді б таких помилок не було зроблено. Я підготувляю матерьял для Лантухівського острова, тому мені необхідно мати фото, може Ви дозволите Едм[унду] Йос[иповичу]⁴ порадити мені їх в першу чергу?

Почуваю я себе погано, досі грип не закінчився.

Бувайте здоровенькі, дорогий Дмитро Іванович, бажаю Вам всього найкращого.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до пос[луг] А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановний] Серафимі Дмитровні прошу уклонитися.

ДІМ, Арх—18316.

№ 243

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

2.03.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Іванович!

Вибачте, що довго не писав і досі не подячив за посвідку, але деякий час був хворий, а потім зібрав трохи грошенят і поїхав до Харкова, де з великими труднощами здобув 100 карб. на командировку.

На ці гроші думав відвідати: Харків, Ізюм, Полтаву і Одес[у]. 75% пішло на квітки і отелі, а на останні умудрився 18 днів прохарчуватися.

Вивчив як слід північ[но]-східні матерьяли: і мав можливість порівняти їх

з нашими. На великий жаль не було грошей заїхати до Вас, де я хотів зробити доповідь про свої висновки, які б були корисні для молоді, а також цікаві і для останніх.

Як же справа з експедицією цього року? Чи доведеться мені закінчувати Виноградний острів? Чув, що гроші вже є, але од Вас досі ще не мав ніякого повідомлення. Я гадаю, що цього року копати можна буде раніш, з травня, щоб не затягувати до глибокої осені.

Напишіть, Дмитро Іванович, свою думку, як Ви гадаєте цього року скласти експедицію і що робити. Важко буде цього року з харчами і приміщенням, все це слід заздалегідь врегулювати.

Дозвольте побажати Вам всього кращого.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до послуг А. Добровольський.

Прошу прийняти вітання від дружини і синів. В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитрівні прошу уклонитися від мене.

ДІМ, Арх—18295.

№ 244

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

7.03.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] і дорог[ий] Дмитро Івановичу!

Зараз час докопати Сагайдачного до розлива. Якщо згодні, вимагайте негайно командировку від Укрнауки зі сповіщенням нашого Музею.

З П. П. Ротертом треба з'ясувати питання про помешкання для мене. Асистента, фотографа не треба. Чекаю відповідь.

Поваж[аючий] і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18281.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

14.03.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Перш за все дозвольте Вас подякувати за те, що Ви щиро і відкрито відстоювали мою правоту. Ваш лист та одночасово й Соляника¹ були для мене як грім на голову.

Я ніколи не сподівався, щоб персональні стосунки було переведено в площу зведення персональних рахунків на ґрунті загальному і передані в такому спеціальному висвітленні.

Гірше всього, коли кинуть обвинувачення в тому, чого не було і треба мені доводити, що його не було.

Почну з «п'ячення з куркулями». Чесно й повністю його відкидаю. Я настільки був перевантажений роботою (а це всі знають), що нікуди не ходив. В чужій селянській хаті, крім т[овариша] Білогурова — комнезама, моя нога не була також, як і у мене, крім того ж Білогурова — ніхто не бував не по справах. До 1929 р. це відноситься обвинувачення не може. Візьмемо 1928 р. Ми жили (Ви ж знаєте) на хуторі Лагиновому, де було лише дві поруч хати (здається середняцькі). В одній я жив з сім'єю і асистентами. До хазяїна в хату навіть не заходив, та його й дома майже ніколи не бувало (жнива). Хазяїн правда іноді заходив до нас у хату, цікавлячись наслідками роботи, а коли виспів баштан, приносив кавуни, що ми їх купували у нього. Я весь час був зайнятий настільки, що іноді навіть і не говорив з ним у цей час. Взагалі не було заведено, щоб хазяїн чи хазяйка заходили до нас, як то кажуть «у гості». В вечір, перед нашим від'їздом, зайшла хазяйка й принесла жареної риби (в хаті був я, Пасько і Ковтун), а через декілька хвилин зайшов хазяїн (приніс пляшку горілки) і сказали нам, що в них є звичай угостити на від'їзд знайомих. Чи повинен був я відмовити в цьому хазяїнам хати, де ми жили? На мою думку не слід було цього робити.

Таким чином нас було 5 чоловік. Хазяїн налив по 1/2 стакана всім. Пасько відмовився випити (бо загалом він не пив ніколи), а Ковтун, що теж горілки не вживав, на цей раз не відмовився й випив, бо почував себе хворим. Під кінець вечері зайшов ще один селянин, щоб умовитися везти речі разом з нашим хазяїном до Дніпропетровського. Цього селянина я тільки вдруге бачив, він раз з хазяїном заходив дивитися викопані речі. Хазяїн взяв стакан Паська, долив все, що залишилося в пляшці і подав йому. Було умовлено, що підводи виїдуть на другий день. Я вийшов з хати подивитись на ліс, що був вкритий снігом і пройшовся понад лісом з 100 кроків. Я живу в степу і ліс в такому одягові зробив на мене сильне враження. Коли я прийшов до дому, то вже нікого не було, а Пасько й Ковтун лягали спати. Чи можна це назва-

ти «п'яч[енням] з куркулями». Я, звичайно, не знаю, але на мою думку — ні. Запевняю, що крім цього випадку, ніколи я не пив ні з яким селянином.

Що до синів. Вони працюють зі мною з малства. У мене бажання при-вчити їх до цієї роботи, за яку, до речі, ніхто не хоче братися. Що мій син працював — це було відомо всій експедиції і ніхто не заперечував, а, навпаки, навіть задовольнялися цим. Та невже ж я не маю права обучити свого сина техніці розкопок, як це я робив і з іншими, що у мене працювали? Він до-рослий і повинен сам здобувати собі їжу — хіба це заборонено? Я гадаю, що ні. Він має таке ж саме право працювати, як і всі.

Я дивився на розкопки не як на засіб заробітку, а як на наукову школу й вимагав заповнення 25% робітників студентством і учнівською молоддю, щоб вивчити їх роботі з археології. Такі робітники як Білогурів — комнезам, вреш-ті, навіть зацікавилися літературою з археології, і я йому допоміг книжками, але з-за наших порядків Білогурів покинув врешті працювати в експедиції.

Я гадаю, що я мав право взяти свого сина на роботу. Відносно другого я не говорю тут нічого, бо дехто з експедиції підносив ще питання в тій формі, як воно поставлено і зараз. Була Ваша пропозиція зняти його з ро-боти і це було зроблено, хоч я з цим принципово і не був згоден. Далі я говорив з головою с[ільської] р[ади] з цього приводу перед тим, як взяти сина на роботу (голова член партії), і він ні в якому разі не заперечував цьому і вніс синів моїх у список. Отже ж все це було всім відомо, всі з цим погоджувалися, ніхто не заперечував цьому, а тепер, коли це здалося висвітлюється в тому світлі, не вірному, яке зараз комусь потрібне. Адже ж син працював два роки.

Ще — про наймичку. Запевняю, що ніякої наймички у мене не було. Її наймичкою зробив дехто з учасників експедиції, кому це потрібно було. Це сирота, що просила дати їй можливість заробити на зиму [...] й одяг. Я її послав у с[іль]р[аду], де її було занесено до списків, після чого вона й стала на роботу. Вона жила у мене, я допомагав їй — харчував, дав приміщення, але сім'ю мою вона не обслуговувала, це всі бачили. Жінка сама варила їжу й господарювала, й ця дівчина разом з нами сідала вже за готовий стіл, а яка ж це інша робота була у нас тоді по господарству — ніякої, це може уявити собі кожна людина, що має більше менше розумну голову.

Ця дівчина не родичка мені й нікому з сім'ї — бідна. У неї є лише бабка, що торгує на вулиці насінням, а сама вона перебивалась поденною роботою. Вона не робила й місяця й виїхала до дому. От і все, що я можу сказати Вам, Дмитро Івановичу. Все це я можу ствердити свідками.

Комусь потрібно було все це освітити в іншому світлі, щоб запламувати мене, зводячи особисті рахунки. Я знаю, що в експедиції є люди, яким я не до вподоби, та, звичайно знаєте й Ви. Але їм я не доподобив не як археолог, але як людина, що відноситься до справи серйозно і любе покритикувати чужу роботу, пам'ятаючи як важко нам дістати ті гроші на розкопки, що їх в такий скрутний економічний момент Радвалада все ж таки знайшла і дала.

Це я пам'ятав увесь час. Я працював як віл (гадаю, що навіть зліші во-роги мої цього не зможуть відкинути) увесь час я намагався зробити якнай-більше і якнайдешевше. Я себе не жалкував, але примушував робити й інших.

Мені ввесь час присилали в асистенти студентів, що нічого з археології не знали, я їх учив, витрачав багато на це часу, навіть, в деякій мірі робив за них, але пам'ятав завжди про те, що розкопки є школа перш за все. З таким поглядом я підходив і до робітників, підвищуючи їхню кваліфікацію шляхом роз'яснень, зауважень і т. і. Не жалкуючи себе на розкопках, пам'ятаючи, що через декілька років вода залле всі ці багатства, я жадничав, хотів захопити, спасти як найбільше, а цим я завантажував себе й на зиму, коли доводилося обробляти матеріали, як Ви знаєте, безплатно 4—6 годин щоденно протягом вже 2-х зим я відаю даремно цю роботу експедиції, залишаю сім'ю на їжі, що лише може підтримувати існування, бо в музеї я одержував 88 карб. на місяць і відмовлявся від будь-яких приробітків виключно тому, що вважав за обов'язок виконати всю роботу по обробці матеріалів експедиції. Цих матеріалів у мене ще висточить на два роки і зараз я їх оброблю і здам Вам своєчасно.

Щоденники цього року готові були зразу, я їх здавав Козареві,² але було вирішено їх видрукувати на машинці. Надзвичайно важко це зробити, всі перевантажені і друкар[ка] ніяк не може їх закінчити. Через декілька часу все надійшло. Все це так уплинуло на мене, що зараз не можу нічого робити. Одержати таку подяку за відданість роботі в експедиції — не приємно.

Страшенно жалкую, що того року не докопав Виноградного. Він дуже цікавий, але поки що для мене ще мало зрозумілий.

На 25 році своєї наукової праці з археології я одержав отакий ювілейний подарунок. Скільки я разів хотів покинути археологію, а вона все мене затягала й затягала все дужче й дужче. Признаюся Вам, страшенно не хотів я їхати минулого року в експедицію, — непорозуміння з Сап'яном³, його грубість в відношенні мене, що вилилася в грубу сварку в присутності худ[ожника] Євсєвського⁴ — все це відхиляло від експедиції. Притягли знов кремні та черепки, а тепер от і треба ковтати неприємності. Ви ж знаєте, що я хотів залишити експедицію серед літа 1928 р., хотів залишити 1929 р., коли почалися знов «цїкування» мене. По закінченні робіт 1929 р. дав собі тверде слово більше не їхати і... знов не стерпів.

Тепер же я спокійний — мене викинули. Так от такі то обвинувачення висунули проти мене. Коли одержу копію протокола, тоді дам пояснення в подробицях, а поки що написав Вам короткі пояснення. Може Вам слід було б переговорити ще раз з Шубом? Подати свою думку офіційно, як голові експедиції, бо власне кажучи ж нарада експедиції затверджувала мого сина. наприклад, тоді це обвинувачення стосується й до всієї наради. Адже протоколи наради є і, навіть, надсилалися до Укрнауки, чого ж вони мовчали, як що ми в цьому питанні помилялися. Власне кажучи штучність цього обвинувачення тїхне яскраво.

В кожному разі, дорогий Дмитро Івановичу, я не винен в тому, в чому мене обвинувачують. Все згущене навмисно...

Політичні думки й погляди мої не відповідають змісту обвинувачень, інакше кажучи я не можу визнати себе «подлецом».

Тепер чекатиму од Вас листа. Я б сам приїхав до Вас, але з одного боку зараз хворий, щось лікарі натякують на апендицит, з другого боку й грошей немає.

Прошу вітати В[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитрівну. Сім'я моя уклоняється Вам.

Поваж[аючий] Вас і гот[овий] до [послуг] А. Добровольський.

Вас[иль] Степ[анович]⁶ чесна людина і розумна. Прошу передати й йому привітання.

ДІМ, КП—81927/Арх—18324.

№ 246

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

17.03.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Посилаю Вам копію мого наукового звіту, який я подав до Укрнауки, як наслідок об'їзду музеїв за командировкою Укрнауки. Пишіть, що чути і що мені слід робити. Все це настільки мені неприємно й настільки воно не заслужене мною, що навіть руки опускаються. Зараз нічого не можу робити, не йде нічого в голову. Чекаю копії протоколу.

Он як зводяться особисті рахунки!

Бувайте здоровенькі.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до посл[уг] А. Добровольський.

Прошу вітати В[ельми]ш[ановну] Сер[афиму] Дмитр[івну].

Голові

наукової археологічної експедиції по дослідженню
території Дніпрельстану і порожистої часті Дніпра
академіку Д. І. Яворницькому
старшого археолога експедиції А. В. Добровольського

Заява.

Чотири сезони я досліджував виключно неолітичні стації Надпоріжжя, накопичив величезний матеріал, який вимагає наукової обробки. Зрозуміти ці матеріали, не вивчивши матеріалів з неоліту, що їх знайдено в інших містах України, не можна. Не можна поставити відповідних питань і в подальшому процесі дослідів. Минулого року за грошовою допомогою Укрнауки мені вдалося ознайомитись і з матеріалами з неоліту північ—сходу України, отже зараз

конче необхідно ознайомитися і з матеріалами півночі і північ — заходу (Київ, Житомир, Кам'янець-Подільський, Одес[а]).

Тому прошу експедицію дати мені грошову допомогу, яка б дала мені можливість ознайомитися і з матеріалами цих музеїв.

Ця командировка буде продовженням командировки минулого року і дасть мені можливість приступити до загальної вже обробки неолітичних матеріалів з Надпоріжжя і в той же ж самий час дасть можливість поставити відповідні питання й під час дальших дослідів.

Старший археолог експедиції Добровольський.

ДИМ, КП—81925/Арх—18322.

№ 247

До голови археологічної експедиції Дніпрельстану, акад[еміку] Д. І. Яворницькому.

Звіт за наукову командировку до музеїв України з метою ознайомлення з матеріалами по неоліту в зв'язку з дослідями на території Дніпрельстану.

Вже три літа мені довелося брати участь в експедиції Укрнауки, що пере-
воде археологічні досліді на території Дніпрельстану. Роботу мені довелося
зосередити майже виключно на дослідженні неолітичних стацій, на які так
ряснюють береги й острова порожистої частини Дніпра. По цей час я встиг
дослідити стації: на так званих Середньому Стовбі (I і II), на Дурній скелі,
на Собачках, на острові Вовчку і на острові Лантухів (Виноградному). На
Лантухівському острові, на великий жаль, мені не довелося закінчити роботи
за відсутністю грошей. Окрім того довелося також дослідити й два місця
тимчасового перебування людини неолітичної доби: на розі Гадючої балки й
підвищення острівного характеру на Зеленій заборі проти острова Похилого, де
другий співробітник експедиції П. І. Смоличев розкопав стоянку в 1928 році.

Наслідки досліджень 1927 року видруковано вже в «Збірникові» Дніпро-
петровського музею¹. З дослідів 1928 р. я вже обробив всі більш-менш дрібні
досліді й археологічну мапу околиць Кічкасу, в якій відзначив всі місця архео-
логічних знахідок і одночасово подав короткий зміст наслідків розкопів.

Здав також й оброблені матеріали з неолітичної стації на Собачках і
тепер закінчую обробкою дрібні матеріали з дослідів 1929 р. і матеріали з
Дурної скелі.

Неолітичні збірки по музеях України, досить чисельні й за старих часів,
надзвичайно збагатилися за часів пореволюційних (напр[иклад]) Ізюмський му-
зей та інші), але всі ці збірки не є наслідки розкопів, вони склалися майже
виключно шляхом підбирання матеріалів з поверхні землі, в більшості по дю-
нах понад берегами річок та їх допливів.

Вже й ці збірки упевнювали в наявності на Україні міцної культури за

неолітичних часів. Культури сильної з характерними, відмінними рисами. Досліджували ж на території Дніпрельстану виявили цілу низку надзвичайно характерних стоянок, високо цінних в науковому відношенні, дивно чистих по змісту культурних залишків.

Наукові розкопки стоянок Надпоріжжя дають можливість розібратися в етапах розвитку у нас цієї культури, систематизувати матеріали й хронологічно визначити їх, дають можливість шляхом порівняння визначити й матеріали з неоліту, зібрані по наших музеях.

Тому-то розкопки на Дніпрельстані набирають не лише українського значення, а і всесвітнього і вимагають надзвичайної уваги до себе, покладаючи водночас і величезну відповідальність на дослідників. Не досить того, щоб тільки перевести розкопки й точно їх зафіксувати, так би мовити, зафотографувати процес роботи,— необхідно вивчити даний об'єкт з всіх боків, зрозуміти його суть.

Але й цього замало... Необхідно під час розкопок стацій поставити це питання, що їх викликає сучасне знання нашого неоліту (та й не тільки, звичайно нашого) знання матеріалів, розкиданих по музеях.

От все це й примусило мене просити Укрнауку дати командировку для ознайомлення з неолітичними матеріалами українських музеїв, для переговорів зі спеціалістами, що переводять дослідження в цьому напрямі, для з'ясування поставлених уже питань і для накопичення тих питань, що їх слід поставити під час розкопок неолітичних стацій в Надпоріжжі.

На жаль мені вдалося побувати лише в музеях Харкова, Ізюму, Полтави та Одеси, тоб-то охопити лише північ-схід України і частину узбережжя Чорного моря, але й ця подорож дала можливість ознайомитися з матеріалами по неоліту і викликала безліч питань, що їх слід поставити під час дальших розкопок в Надпоріжжі, з'ясувала деякі питання, що досі були незрозумілими.

Наукові дані, що їх вдалося мені здобути під час цієї подорожі я використаю в роботі: «Неоліт Надпоріжжя», для якої вже збираю й обробляю матеріали, а поки що я дозволю собі висунути ті питання, що їх вимагають розкопки в Надпоріжжі. Досі в експедиції бракувало геолога, необхідність якого почувалася весь час: геолога-історика, який би дав свої певні зауваження щодо структури й природи шарів, в яких залягають культурні залишки стацій. Вивчив би структуру островів, мушлевих скучень і дав би відповіді археологам на запитання, які виникли під час розкопок.

Необхідно вивчити й визначити кремій та інші горотвори, що з них неолітична людина Надпоріжжя робила собі знаряддя праці. Вивчити ґрунти навколо стацій і проробити аналіз фрагментів посуду з метою встановлення ґрунтів, з яких було вироблено посуд.

Вивчити й визначити кістки тварин, що їх знайдено на стаціях для встановлення тваринного світу, який оточував в Надпоріжжі людину тих часів.

Є одне надзвичайно важке питання, що стосується вивчення нашого неоліту — це питання про фізичний тип людини, про спосіб неолітичного поховання.

Як це не дивно, але й досі ми не знаємо напевне ані фізичного типу людини з нашого неоліту, ані типу його поховання. На тих стаціях, які мені довелося вже подкпатити, знайдено й досить поховань, але в більшості вони не

зв'язуються з культурою стацій. Лише на Собачках і тепер на о[стро]ві Лантухівському знайдено поховання, які можна застосувати до неолітичних часів. Це знахідка надзвичайної ваги і кістяний матерьял вимагає як найшвидшого вивчення і визначення фізичного типу для дальших робіт в цьому напрямі. Крім того, здобутий розкопками людський кістяний матерьял вимагає невідкладного перевед[ення] заходів по зберіганню його на далі. В зв'язку з цим питанням стоїть питання й про людський кістяний матерьял, здобутий іншими дослідниками в могилах по берегах Дніпра.

Надзвичайно важне й цікаве питання — це питання про так звані мікроліти геометричних форм. По музеях України їх можна помітити досить. Досі наші дослідники з доісторії (я б сказав праісторії) в більшості відносили їх до переходної доби між палеолітом і неолітом, базуючися на даних Тарденуазької культури, що для неї вони надзвичайно характерні, між тим в Надпоріжжі вони входять в склад інвентарю тих стацій, що характеризуються вже, як провідним знаряддям кам'яним, шліфованим клином, тоб-то являють собою вже досить пізні явище в нашому неоліті. Помічено також, що вони тут зникають наприкінці періоду шліфованого кам'яного клина (Лантухівський острів) і поза будь-яким сумнівом, не доживають до періоду вже просвердлених кам'яних знарядь (Дурна скеля). Отже в цьому напрямкові необхідно зосередити дослід, тому то, на мою думку, тут, в Надпоріжжі, можна буде точно встановити час їх зникнення, а це матиме величезне значення для зрозуміння хронологізації неолітичних явищ з України, та й не тільки України, звичайно.

Ще одне, надзвичайно важне, на мій погляд, явище вимагає зосередити на ньому найбільшу увагу — це наявність серед культурних залишків стацій Надпоріжжя талькових знаряддів спеціальної, човновидної форми. Вони надзвичайно характерні для періоду шліфованого клина в Надпоріжжі, особливо для старших етапів його розвитку (Собачки, Вовчок). До розкопок такі знаряддя були відомі по музеях України (Дніпропетровське, Херсон, Київ), вони зовсім не були зв'язані ні з якими культурами і археологи перекладали їх по чуттю то в неоліт, то з неоліту до шафів з палеолітами. Під час подорожі я виявив таке знаряддя і в Ізюмі і в Полтаві. Ці знаряддя настільки характерні, що разом з другими позитивними даними (кремінні знаряддя, посуд, орнамент) безсумнівно зв'язують неоліт Надпоріжжя з неолітом Полтавщини, Харківщини й Донеччини в одне ціле. Нічим не можу пояснити твердження П. П. Єфименка¹, що на Ізюмщині не видно неоліту, в той час як неолітичними матерьялами заповнені вітрини і завалені шафи архіву. Думаю, що винуватити тут слід більше за все геометричні кремінці та культуру Тарденуаз.

Ще одне питання, на яке необхідно звернути в Надпоріжжі якнайбільшу увагу — це питання про неолітичні житла. Досі нічого не вдалося зробити в цьому відношенні, але питання стоїть гостро і його необхідно з'ясувати, для цього, на мою думку, слід поширювати площу розкопок, не обмежуючись лише центральною частиною стації.

Цікаво те, що на самому півдні України ми якось не помічаємо однаковості з Надпоріжжям, особливо це торкається більш старих етапів неолітичного розвитку (Собачки, Вовчок), тут помічаються лише деякі мало характерні риси типово одночасові нібито з Дурною скелею, тобто з найбільше піз-

ними неолітичними явищами Надпоріжжя, а між тим і тут ми маємо геометричні кремні, хоча орнаментация посуду має інший зміст, цілком відсутні тут (поки що) шліфовані кам'яні клини. Усатово кремінним начинням і деякими рисами в виробі посуду теж наближається до Дурної скелі. Поза сумнівом на півдні ми маємо й спеціально південно-українські риси, що нібито сягають аж до Волги, а на захід і за Дністро, як-от шворковий орнамент у вигляді серпика, орнамент у вигляді гилочок (не яминка) тощо, який зовсім є відсутній в Надпоріжжі.

На жаль я не мав можливості відвідати музеїв західної частини України також як і північної і матерьяли їх в деталях залишаються невідомими для мене, тому й зв'язати матерьяли Надпоріжжя з матерьялами заходу і півночі не можу.

Ясна річ в короткому звіті я не маю можливості подати й розглянути всі питання, що їх викликала моя подорож в зв'язку з розкопками в Надпоріжжі й вивченням матерьялів по музеях, але гадаю, що основні моменти я подав, які слід буде взяти на увагу під час дальших дослідів в Надпоріжжі неолітичних стацій.

*Заввідділом доісторії Херс[онського] істор[ично]-арх[еологічного]
муз[ею] Аркадій Добровольський.*

Херсон 17/III.30 р.

ДИМ, Арх—18325.

№ 248

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

9.04.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Сьогодні одержав від Вас[иля] Степ[ановича]¹ листівку, в якій він повідомляє мене про те, що Вам у Харкові відмовили повернути мене до експедиції. Звичайно, це мене убило, бо ж я добре знаю, що на цьому справа не зупиниться і, очевидно, мені доведеться залишитися без шматка хліба. Гадаю, що далі буде поставлено питання й про звільнення мене з музею.

Між тим мене дивує одне — я й досі напевне не знаю в чому ж, власне кажучи, *— точно * мене обвинувачують. Чому ж ніхто досі не вимагає від мене пояснень. Це ж питання для мене життя чи смерті. Я дуже прошу Вас написати мені про все, що було в Харкові, в яку форму воно там вилилося.

— В ркп підкреслено.

По-друге — де я можу точно дістати в чому мене обвинувачують, щоб я ж знав на що мені відповідати.

Порадьте, куди мені, [...] до кого звернутись з поясненнями. Ви ж знаєте, що я не винен у тому, що мені приписують, Ви знаєте, що я всі сили й здоров'я віддавав експедиції і робив оскільки вже сил вистачало.

Невже ж неправда візьме верх. Напишіть, з ким і про що Ви говорили в Харкові і що вони говорили Вам про мене. Чи з'ясовували Ви в Харкові те, що в експедиції у мене були персональні вороги, що у мене де з ким були розходження виробничого змісту. Що все це є наслідок персональних стосунків. Ім же ж відома історія моя з Сап'яном² позаминулого року і т. і.

Дорогий Дмитро Івановичу, я дуже Вас прошу написати мені все, що говорили в Харкові. Може мені написати офіційно до Укрнауки? Чи говорили Ви самі з Скрипником?³ Невжеж і він так просто поставився до цієї справи? Ви знаєте все це мене просто убило. Я чекав різних подлостей від відомих і Вам осіб, але все ж таки ніколи не думав, що все це вилється в таку скверну історію.

Невжеж ті особи, що й зараз працюють в експедиції (Смолечев, Ковтун, Соляник, Федорова) не можуть спростувати цього. Можна ж опросити робітника (комнезама) Білогурова Івана Никифоровича, який весь час у мене працював і бачив, що я робив, і як робив і мій син.

Чекаю як найскоріше од Вас, дорогий Дмитро Івановичу, листа, але що робити — не знаю. Порадьте.

Пов[ажачий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

Прошу вітати в[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитрівну.

ДІМ, КП—81924/Арх—18321.

№ 249

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

15.05.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Вже декілька днів як я приїхав до Кічкасу. Довелося затриматися дома в зв'язку з хворобою сина і своєю власною.

Сьогодні з Вас[илем] Степ[ановичем]¹ їдемо вже в Привільне і завтра почну роботу на Лантуховськ[ом]у острові.

Гадаю, що ми з Вами в ближ[ні]й час побачимося і тоді я зможу подякувати Вас за ту участь, що Ви її взяли в моїй «поганій» справі і поговорить про все. З Привільного напишу зразу ж, як ми там влаштуємося і як піде робота.

24-го цього травня збувається 25 років моєї археологічної роботи на півдні України. В цей, надзвичайно дорогий для мене день, Ваша присутність, як заслуженого наукового діяча з цієї ж галузі, була б для мене нагородою за невтомну працю і заглидить ті мерзотні справи, що їх висунули проти мене мої особисті вороги.

Бажаю Вам всього кращого.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитрівні при[віт] і ук[лоніться] від мене. Дружина й діти просять вітати Вас від щирого серця.

ДІМ, КП—81923/Арх—18320.

№ 250

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

25.06.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Стація що день, то більше стає цікавішою і важливою в відношенні науковому. По цей час вже відкрито 44 поховання, а каміння продовжуються і в обрізах квадратів виглядають нові поховання. Тому то над нею доведеться поспішити ще немалий час.

Знайдено декілька напевно неолітич[ни]х поховань, що надзвичайно важно для урозуміння нашого неоліту. Одне поховання знайдено з кам'яним просвердлен[ням] [сокирою-мотикою], кістяним шилом, кремінною проколкою і скребалкою. Робота затримується ще й тим, що доводиться копати дуже глибоко (до 3-х метрів), а тут ще й коріння дерев (про яке Ви знаєте і бачили самі). Тахтай¹ виїхав і замість нього дали мені нового студента, якого я і взяв зараз асистентувати, хлопець добрий. Все чекаю на Вас, але і досі не маю можливості побачити Вас і поцілувати за гарне до мене відношення і мужн[ість] відстоювати правду.

Ткаченкові² відповів своєчасно, ураз як одержав Вашого листа. Дорогий Дмитро Івановичу, я хочу Вас просити дозволити мені числа 10/VII з'їздити додому днів на п'ять. Роботи будуть продовжуватись і ця поїздка не затримає справи аж ніяк.

Я весь час хворію на чиряки (фурункульоз), замучили вони мене остаточно. Зараз знов один вилазе на шиї. Лікар сказав, що вони від малокровія і перетоми. На стації стільки доводиться вибирати землі, що ми посередині накидали цілу могилу. Я її назвав «Могилою Святослава». З неї чудовий краєвид

навкруги і на самі розкопки. Чекаю листа од вас, в якому прошу сповістити і по суті мого прохання за поїздки додому.

Прошу в[ельми] ш[ановній] Серафимі Дмитрівні низько уклонитись.

Поваж[аючий] Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

ДІМ, КП—81876/Арх—18273.

№ 251

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

5.08.1930 р.

[Кічкас] — [Дніпропетровськ]

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Числа 15—20-го цього місяця я остаточно закінчую Лантухівський острів. Прошу дати розпорядження куди мені далі їхати. Нагадую Вам, що командировка моя закінчується 1-го вересня, і я б радий їхати додому, бо працювати за 160 карб. не можна.

Можливо, що до того часу це питання виясниться, невже ж Укрнаука не розуміє, що їсти ж треба, особливо при тому навантаженні, яке я тут маю.

Тахтай копає могилу на лівому березі на луці Вільної і Дніпра. Прокляті поховання вже аж обридли, їх поки що знайдено 75, але одне було надзвичайно цікаве з горщиком і мідною серіжкою.

Смолічев¹ і Киранов² зараз проїхали в Кічкас. Може ви до нас ще приїдете? Я почав добувати собі хліб насущний рушницею, але щось мало щастить.

Бувайте здоровенькі. Бажаю всього найкращого.

Поважаючий Вас і готовий до посл[уг] А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитрівні прошу низенько уклонитися.

ДІМ, КП—81904/Арх—18301.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

26.08.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Виснаженість і особливо приступи ревматичних болів у лівому коліні примусили мене думати про залишення роботи в експедиції, але в останні дні я став почувати себе краще і вирішив залишитись ще на один місяць. Тоб-то до першого жовтня.

Виконуючи Ваше бажання їду на Дубовий острів, хоч, правду кажучи, думаю, що мені краще було б зразу їхати до Волоського і розпочинати розкопкою Стрільчу Сkelю, або Лоханський острів. В кожному разі корюся Вашому розпорядженню (його мені передав і Козар)¹ і їду на Дубовий. На [Виноградному] нарешті вирішив закінчити, бо йому, мабуть, не знайти й кінця-краю. Вважаю етап культури в достатній мірі виясненим.

Ви ж знаєте, що шановна бабушка нас одлучила і тепер я сам за кухаря, бо в Привільному ж більше нікого немає.

Завтра відправляю ящики до музею і разом з Едм[ундом] Йос[иповичем]² вирушимо далі. На Дубовому займаю розвідкою, а якщо буде, то і розкопкою. Соляник³ у мене був ще кілька днів і [....] остаточно закінчить. Жаль, що Спі[цин]⁴ виїхав, гарний робітник.

Прошу вітати В[ельми]ш[ановну] Сераф[иму] Дмитрів[ну].

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до посл[уг] А. Добровольський.

Чув, що Ви хворієте, бажаю здоров'я, закінчити нашу спіль[ну] роботу на Дніпрі.

ДІМ, КП—81872/Арх—18269.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

3.09.1930 р.

Вовніги — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Зараз я в Вовнігах, копаю неолітичну стацію, яку знайшов у першій же день по приїзді сюди. Вона знаходиться понад самим порогом, на правому березі, як раз проти [школи]. Знайшов я її по шліфовалдам, яких тут безліч.

Стація ця типу Собачок та Вовчка. Гадаю, що на місяць якраз мені вистачить тут роботи. На жаль я залишився без асистента, тому важко самому працювати, але поки що не турбуюсь, працюю собі та і все. Тут така скучнота, що я радий роботі. Миколу поставив за старшого робочого і він мені де в чому допомагає.

Тут нічого дістать не можна, за їжу деруть багато, а дають чорт зна що, тому я сам варю і собі і Миколі. Трохи важкувато, але нічого—козакуємо, тай все.

Числа 5-го чекаю сюди Петра Івановича, тоді буде веселіше. Хлопці копають в Хведіровці. Бачив Канцерку — цікаве явище! Там дуже багато роботи, гадаю, що слід було б Грінченкові послати ще асистента, швидше б пішла розкопка, а явище цікаве. Живу я з Миколою на березі Дніпра, недалеко від старої, в напівзруйнова[ній] хаті діда Гаврили, з яким приятелюємо що до кавунів, сала тощо... З робітниками важкувато, але справа потроху налагоджується. Пишіть.

Бажаю Вам всього кращого, не хворіти.

Поваж[аючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитр[івні] прошу низенько уклонитись.

Моя адреса: Дніпропетров[ської] округи Солонянський район, с. Вовніги. Трудшкола.

ДИМ, КП—81873/Арх—18270.

№ 254

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

9.10.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Як Вам, мабуть вже й відомо, в Вовнігах я знайшов зразу дві стації обабіч порогу. Стації надзвичайно цікаві і варті уваги. Розвідав їх я обидві, а правобережну і почав копати.

Ще в дорозі я захворів на грип, ледве зііз з поїзда, хворію і по цей час. Дома застав пакунок від Ткаченка — Собачки. Він видрукував їх на машинці і переслав мені для коректури. Цими днями поверну їх йому вже для видрукування.

Одночасно з цим листом посилаю Вам пакунком короткий звіт за сьогорічні роботи і разом з тим і щоденники. Почуваю себе не важно, але зразу ж узявся за закінчення Дурної Скелі, яку і думаю здати до друку перед Різдвом. Тоді візьмуся за Шкварцевий.

Колись літом я говорив з Вами про командировку до Києва, Кам'янця та

Житомира, отже разом з цим подаю Вам і відповідного змісту заяву. Може як-небудь задовольните її.

Як ми з Миколою жили останні місяці, то він Вам про це розповість. В кожному разі не уживали і робили як слід. Вовніги настільки бандитське і воровате село, що подібного я ще не бачив.

У нас в музеї новина — Крисін перевівся до Одеси і зараз я залишився лише з Мадамою. Чекаємо когось нового. Страшенно хотів заїхати до Вас, побачитись, але так стомився, що вирішив прямувати додому, сподіваючись ще проробити, як що вдасться одержати командировку до музеїв.

Зараз закопався в роботу по самі вуха і гадаю цього року зробити багато, як що ніщо не зіпсує знов мої нерви.

Неоліт Надпоріжжя чудово вже вирисовується в моїй голові в повній своїй красі, вирисовується єдина неолітична культура не тільки, мабуть, українського масштабу, а загалом східно-європейського. Чудова картина розгортається перед нашими очима в усіх своїх деталях, цю картину треба зуміти намалювати. От зараз в цьому і полягає моя мета, цьому я й думаю віддати свої сили!

Напишіть, Дмитро Івановичу, як Ваше здоров'я, що нового у Вас, що чути? Прошу уклонитись низенько В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитровні.

Поваж[аючий] Вас і готовий до посл[уг] А. Добровольський.

Дружи[на] і сини просять передати вітання.

ДИМ, КП—81926/Арх—18323.

№ 255

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

30.11.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] і дорогий Дмитро Івановичу!

Як я і догадувався звіт Ви передали Миколі Михайловичу. Вчора він мені надіслав його разом зі всіма щоденниками за цей рік, мотивуючи тим, що зараз ці матерьяли не потрібні йому. Між тим я держуся іншої думки і гадаю, що безпечніше буде, коли оригінали будуть у Вас, або у нього, а копії у мене. Як бути? Напишіть.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до посл[уг] А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановній] Сераф[имі] Дмитр[івні] прошу уклонит[ись].

ДИМ, КП—81880/Арх—18277.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

23.12.1930 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

З газет довідався, що Дніпрельстан закінчать в березні 1932 року, отже експедиції працювати залишають лише це літо, а зробити треба ще багато.

Хочу подати свої думки Вам, дорогий Дмитро Івановичу, як голові експедиції. Залишається нам дослідити ще 45 км. І це треба зробити цього літа. Отже зараз треба потурбуватися про те, щоб відпустили побільше грошей. Треба пригосити археологів як найбільше і зразу захопити весь цей простір.

Вважаю, та й зараз вважаю, що саме головне в нашій експедиції це — неолітичні стації. На жаль, крім мене їх ніхто чомусь то не хотів копати.

Зараз ми маємо дві стації на Вовнізькому порозі, на Стрільчій Скелі і на Лоханському острові, це ті, що вже відомі. На ці стації повесні треба зразу ж посадити археологів і копати їх. Не слід забувати і Шевченківський сад (до Мандриківки).

Далі, треба по обох берегах зразу ж послати 2-х археологів (досвідчених) для розвідки обох берегів і островів з метою виявлення стацій. Молодих послати тими ж берегами для розвідки останніх пам'яток, після чого і почати розкопки. Отже необхідно пригосити 6 досвідчених археологів, яким можна доручити розкопки стацій.

Такими археологами я вважаю Рудинського¹, Левицького² (Житомир), Смоличева³, я, Макаренко⁴, Лагадовська⁵ (Одеса), Федоровський О. С.⁶

Необхідно заручитися добрим геологом, хочаб на 1—2 місяці, який би з'ясував всі питання, що ми, археологи, йому маємо поставити.

Роботи почати як найраніше і переводити їх скільки це можна буде. Для господарчого обслуговування експедиції пригосити спеціальну особу. Асистентами візьмемо студентів (у мене вони теж є з моїх слухачів в ІНО. Необхідно зараз пригосити антрополога, який взявся б вивчати в першу чергу кістяний матеріал людей з поховань, знайдених на стаціях.

Необхідно залучити до роботи зоолога (з ухилом до палеонтології) до вивчення кісток тварин з стацій. Вони ж повинні впорядкувати і весь цей матеріал для дальшого його переховування. Краще всього, звичайно, розбити на групи археологів і, розбивши весь Дніпро на ділянки, доручити їх для дослідів керівникам груп, яким підкорити і молодих археологів в даній ділянці.

Для того, щоб не було різнобою в роботі, слід було б також виділити одного археолога методистом — це б повело до праці за єдиним планом і єдиною методою.

Заздалегідь потурбуватися, щоб кожній групі дати художника.

Можливо, що при налагодженості, фотограф міг би обслужити і один.

От, дорогий Дмитро Івановичу, що я Вам хотів написати. Раджу написати про це зараз Укрнауці, щоб потім нам ніхто не міг нічого закинути.

Пов[ажуючий] Вас і гот[овий] до послуг А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановний] Серафимі Дмитрівні прошу уклонитись. Дружина і діти просять уклонитися Вам.

Зараз сиджу без грошей, коли одержу, то перешлю знов свій звіт і щоденник цього року.

ДИМ, Арх—18303.

№ 257

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

29.01.1931 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Давно Вам не писав, але не я в цьому був винен. Обставини, про які нижче. Коли я одержав Вашого листа і побачив, що воно Вас образило, я не міг цього собі простити. Вірьте, що я хотів лише подати свою думку, бажаючи досягти найкращих наслідків, бож знаю, що успіх експедиції, особливо для Вас, а ясна річ і для мене, дуже є важливий.

Можливо, що я не так висловив свої думки, не в тій формі, як це треба було б, але ні в якому разі я не гадав, що цей мій лист міг Вас образити. Почуваю тоді себе винним перед Вами і прошу пробачити мене.

Всі ласки, що я їх бачив і почував на собі од Вас, незабутні для мене. Сердилися Ви на мене, мабуть і за те, що я зразу не надіслав Вам матерьялів, але трапилося зі мною таке горе, якого я ще в житті не переживав.

В зв'язку з обслідуванням Р. С. І. музею, всіх співробітників звільнено в тому числі і мене за другою категорією. Мене за примиренське ставління до справ музею. Але одна біда не ходить. В зв'язку з тим, що я з дворян-землевласників — звільнено і синів моїх із технікуму, а одному з них залишилося до закінчення всього два тижні. Так от що звалилося на мою голову. Про це все я пишу тільки Вам, а сам зараз зайнятий питанням реабілітації, а все це дуже важко.

Я сам не свій, мої бідні нерви стали біднесенькими і навіть ходити не можу. Не почуваючи себе винним мрію, що все виправиться, але клопіт багато.

Зима, служби немає, здаємо музей комісії. Настрій кепський. Так от чому другий пакунок я послав Вам лише сьогодні — не ставте це мені в вину.

Я вдяч[ний], дорогий Дмитро Івановичу, за все те, що Ви для мене зробили і ніколи цього не забуду. Всі свої сили я віддавав експедиції, намагався

схопити увесь неоліт Надпоріжжя, виявити його на світ. Я радий, що це мені майже вдалося. Я працював не за страх, а за совість, працював так за вдячність до Вас. Тепер хай працюють другі, а я, коли прийду трохи в себе, як що до цього буде можливість, займуся загальною його обробкою.

Я прошу, Дмитро Івановичу, не сердитись на мене за проклятий лист, не хотів я Вас ним образити, а хотів висловити лише Вам свої думки, пам'ятаючи як Ви завжди зі мною радилися.

Час моєї праці за Вашим керівництвом буде для мене найкращою спогадкою. Бідні діти страждають за батька. Як мені їх жаль.

Пов/ажуючий/ Вас і вдяч/ний/ А. Добровольський.

Р. С. Серафимі Дмитровні прошу передати вітання і прийміть такеж вітання від всієї моєї сім'ї.

Моя адреса: Херсон. Млини. Українська 7, буд. Грабенка.

ДИМ, КП—81907/Арх—18304.

№ 258

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

17.03.1931 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Сьогодні одержав од Вас приголошення працювати в експедиції і перш за все від щирого серця дякую. З 20-го березня я вже безробітний буду і поки що «обречен» на голодування, бо їхати вчителювати не хочеться, не хочеться залишати ту науку, якій я віддав все життя.

Тому праця в експедиції дасть мені можливість існувати до одержання нової посади, не пориваючи з наукою.

Ще раз, дорогий Дмитро Іванович, дозвольте Вас подякувати і низько уклонитися. Отже вільним я вже буду з 1 квітня і на все літо до осені, з цього часу я і до послуг Ваших. Ясна річ, що чим швидше Ви мене викличете, тим для мене краще, коли треба Вам буду я, тоді і приїду. Зараз якось я вже заспокоївся, але пригніченість духу все ж почувується.

Ол[ександр] Куз[ьмич] Тахтай¹ просить Вас вітати і уклонитися Вам. Він зараз приймає од мене арх[еологічний] відділ, я дуже радий, що здаю йому.

Бувайте здорові, дорогий Дмитро Іванович, бажаю Вам всього кращого.

Пов/ажуючий/ Вас і гот/овий/ до пос/луг/ А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановну] Серафиму Дмитрівну прошу вітати. Сім'я уклоняється Вам низенько.

ДИМ, Арх—18298.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

3.04.1931 р.

Херсон — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Одержав Вашого листа і перш за все прошу прийняти велику подяку за те, що в скрутний для мене час Ви подали мені допомогу. Я гадаю, що до Вовніг можна буде виїхати числа 13—15-го цього місяця і впершу чергу продовжувати розкопку правобережної стації, а потім і лівобережної.

Старший син мій тепер технік-будівельник і зараз будує елеватор у Херсоні, тому я гадаю взяти з собою молодшого сина, який вже тепер повнолітній і археологічні розкопки знає не гірше за старшого. З ним я обійдуся і без асистента (власне він його заміне вповні), якому і прошу Вас призначити місячну платню асистента.

Щодо фотографів, то гадаю, що на Вовнігах навряд чи доведеться мати поховання, а тому можна буде зачекати Едмунда Йосиповича¹, або кого Ви забажаєте прислати. В Херсоні абсолютно зараз немає нікого, кого б можна було взяти.

Лякають мене Вовніги у відношенні харчів. Там, страшенно погані люди, нічого не хочуть продавати. Особливо важко, мабуть, буде з хлібом. Тому я прошу Вас, коли буде їхати Соляник², може вдасться якось здобути для експедиції в Дніпропетровському продуктів і особливо хліба чи муки. Треба також щоб Соляник привіз і канцелярське приладдя — папір тощо... Він знає що треба. Тепер ще одне. Зараз я вже безробітний, отже тому не маю грошей навіть і на «хліб насущний». Тому прошу, надіслати мені карбованців сто грошей на подорож і перші часи до приїзду Соляника. Як що будете посилати гроші, то посылайте телеграфно, бо у нас поштові перекази виплачують частково, а телеграфні зразу і повністю.

Прочу також надіслати мені і моєму синові, Анатолію, посвідки, які необхідно буде по приїзді до Вовніг зареєструвати в с[ільській] раді, бо на цей щот зараз звертають увагу. Необхідно в селі мати «вид» від начальства.

Дружина й син уклоняються Вам. Від мене прошу уклонитися В[ельми]шановній Серафимі Дмитрівні.

Адреса моя: Херсон. Млини. Українська № 7.

Бувайте здоровенькі.

Пов[ажаючий] Вас і вдячний А. Добровольський.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

16.04.1931 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Одержав Вашого листа і буду чекати. Цього року якось все не клеїться, навіть погода. Здивував нас сніг на пасху, не знали чи то Різдво, чи пасха.

Я вже з музеєм остаточно розв'язався і поки що не думаю служити в якомусь іншому музеї. Буду перебиватися іншою службою. Якщо пощастить працювати літо в експедиції, то на зиму пошукаю іншої служби.

Важко розлучитися з матерьялами півдня, а останні музеї мене не цікавлять, тим більше, що зараз в центрі моїх наукових дослідів є неоліт Надпоріжжя, який і гадаю все ж таки, при всяких умовах, впорядкувати.

Нічого зараз не пишу і всі думки скеровані на здобування хліба насущного для сім'ї (а він зараз важкий). До того ще мене й зараз мучають фурункули, от уже протягом десятиох місяців. Ніяк од них не позбавлюся. Лікарі все радують їсти масло тощо... Тоб то те, чого я не можу собі дозволити.

Буду чекати од Вас сповіщення і радий продовжувати, дякуючи Вашій ласці, досліді Надпорізького неоліту.

Багато в житті неприємностей дала мені археологія, а кидати її не хочу. Треба зафіксувати здобуті за 25 років наслідки, щоб не пропала даремно вперта праця, щоб з неї могли скористатися наші нащадки, працівники молоді в галузі археології.

Думаю, що грошове питання експедиції швидко вже розв'яжеться, бо час вже й починати. Адже ж роботи цього року багато.

Чекаю сповіщення... Бувайте здорові і благополучні.

Поважаючий Вас і готовий до послуг А. Добровольський.

Сім'я уклоняється Вам, од мене прошу уклонитися В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитрівні.

ДІМ, КП—81902/Арх—18299.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

13.06.1931 р.

Кічкас — Дніпропетровськ:

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Зараз одержав Вашого листа і повідомляю, що Залізник¹ зараз уже нікого не фотографує, а фотографував тому, що тут не можна за гроші дістати а нічого-гісінько. Ніколи він грошей за це не брав, а продуктами, що давали самі селяне, якими він і поділився з нами і тим давав можливість існувати.

Зараз він припинив це зовсім. Робочі в достат[ній] кількості, хоча і не досить гарні. Днів за 10 я закінчую вже правобережну стацію і думка була перекидатись на лівобережну, але й досі не ремонтувано човни.

9-го приїхав мій син, Анатолій, і зараз працює у мене за асистента і добре виконує свої обов'язки, чим полегшив мені роботу.

Гринченко² щось, говорив так Вас[иль] Степ[анович]³, не згоджувався, щоб мій син працював, але я на основі Вашого дозволу це зробив, підтверд-же[ння] ще й по телефону до Вас[иля] Степ[ановича]. Згідно Вашого розпо-рядження він і робить у мене, а коли Ви до нас приїдете, то подивитесь на його роботу, тоді визначете й місячну платню йому.

Я прошу Вас, дорогий Дмитро Івановичу, цим допомогти мені в скрутний для мене час. Мій син має право працювати в експедиції, як і кожний інший, і Володі⁴ в цьому відношенні слід дати відсіч, що я і зроблю (а також прошу і Вас), як що він що скаже мені.

Він учора був у нас і нічого мені не говорив. Була нарада ділова. Стоянка: дає добрі матер'яли, але шари змішані, очевидно розливами. 1000 карб[ован-ців] Соляник одержав, але я не вникаю в грошові справи, знаю, що Грінченко-щось узяв, заплатили робочим, нам, і мало їх вже залишилося. Соляник, мабуть, вже Вас по телефону поінформував.

Дуже було б добре, коли б Ви до нас завітали, хоча тут продукти над-звичайно важко діставати.

Прошу низенько уклонитися В[ельми]ш[ановній] Серафимі Дмитровні. Хлоп-ці вітають Вас.

Пов[ажаючий] Вас і гот[овий] до послуг А. Добровольський.

За продукти не чуті нічого поки що.

ДІМ, Арх—18302.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

8.11.1931 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановн[ий] і дорогий Дмитро Івановичу!

Нарешті з великим напруженням вдалося мені закінчити розкопкою палеоліт Кайстрової балки, а тим самим закінчити і досліди порожистої частини Дніпра. П'ять років одпрацював в експедиції, але ці п'ять років пройшли непомітно в напруженій роботі. Так або інакш покладений на нас обов'язок виконано. На жаль заключн[ий] акорд був якийсь невдалий — обмеженість коштів і часу не дали можливості там же ж на місці закінчити обробкою матерьяли, [викреслить] все те, що необхідно і що залишилося в цифрах і чернетках.

Довгий час бронювалась для цього сума, але кінець кінців її мені не дали і повернули на розкопки Осокорівської балки. Так оце ці обставини і примусили мене взяти додому незакінченими щоденники розкопок палеоліту, а Ів[ан] Фед[орович] обіцяв вияснити це питання, коли він повернеться до Дніпропетровського. Так от я і чекаю тепер.

Зима прийшла, служби у мене немає, а їсти треба, так от я і вирішив зачекати до I/XII і, як що із сектора Науки нічого не буде і не будуть відпущені кошти на закінчення сьогорічних дослідів (обробка матерьялів), надіслати їх Вам так як вони є, а самому подаватись шукати служби вже не по археології, а аби якої, яка б дала можливість існувати. Жаль кидати науку, жаль 26 років роботи в цій галузі, але що ж робити, шлунок вимагає їжи.

Можна чекати тоді, коли є хоч будь-яка можливість, а у мене її немає — з експедиції я повернув[ся] з 27 карб. в кишені. Так от Дмитро Івановичу, все ж таки п'ять років я працював за Вашим керівництвом. Багато пережито за цей час і гарного і поганого. Але Вас я хочу подякувати за добре до мене ставлення і за щире допомогу в той час, коли на мене насадили вороги. За це прошу прийня[ти] мою велику подяку. В експедиції я працював оскільки вистачало моїх сил, зацікавлений сам роботою, [вимагав роботи] і від тих, хто зі мною працював, а це часто вело до непорозумінь, часто неприємних.

Ви казали «де люди, там і страсті» — це правда — так от може і я коли доставив Вам неприємні хвилини, то прошу пробачити.

Напишіть, що робити з палеолітом, які є можливості для його закінчення.

Поваж[аючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

Прошу уклон[итись] В[ельми]ш[ановній] Сераф[имі] Дмитр[івні] і віта[йте] Мих[айла] Ол[ександровича] Мілера.

Адреса: Херсон. Млини. Українська, 7.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

28.06.1932 р.

Полтава — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Іванович!

Щоденники розкопів палеоліту вже видрукував на машинці також, як і звіт. Зараз віддав креслити пляни. Й гадаю, що днів за десять всю цю роботу вже буде закінчено.

Таким чином в найближчий час я матиму змогу все це Вам надіслати.

Зараз зупинка лише за грішми, щоб розплатитися з друкарницею й креслярем.

Отже ж, коли є змога, то прошу надіслати гроші. Ще 1930 року я розпочав обробкою Дурну Скелю й обробив її на 3/4. Потім Ви витребували од мене всі матеріяли, яких я й по цей час назад не одержав. Зараз я маю можливість закінчити цю роботу й здати її експедиції. Тому прошу надіслати мені всі матеріяли, що стосуються Дурної Скелі.

ДІМ, Арх—18300.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

28.05.1932 р.

Полтава — Дніпропетровськ

Вельмишановн[ий] і дорогий Дмитро Івановичу!

В зв'язку з тим, що средств на видрукування на машинці щоденників моїх розкопів палеолітних стацій 1931 р. і досі мені не було дано, дозволю собі такі здати в рукописах. На видрукуван[ня] їх необхідно 60 карб. Коли Ви знайдете це необхідним, то надішліть мені їх назад із грішми і за моїм доглядом їх видрукують. Така ж судьба і зі звітом: креслення не виготовано, звіт не видруковано на машинці. Для оформлення звіту необхідно 100 карб. Прошу Вашого ласкавого розпорядження, як бути з ним. Моєї писанини, звичайно, ніхто не розбере, а звіт важний.

Як же ж Ви себе почуваєте, дорог[ий] Дмитро Івановичу, мої злидні закінчилися і я зараз працюю в Полтавському музеї старшим науковим робітником по відділу суспільних формацій вже більше місяця.

Чи існує цього року експедиція? Напишіть, будьте добрі, як Ви себе почуваєте і що є нового у Вас в музеї. Бажаю Вам всього кращого.

Поваж[аючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановний] Сераф[имі] Дмитрі[вні] прошу уклонитися.

Щоденник після 1/VI вишло.

Адреса: Полтава. Держмузей. Площа Леніна, 2.

ДІМ, КП—81870/Арх—18267.

№ 265

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

6.07.1932 р.

Полтава — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Дозвольте перш за все від щирого серця подякувати Вас за те, що Ви не забули мене й знов кличете працювати в експедиції, якій я віддав багато сил і знань, і яка з честю, за Вашим керівництвом, закінчує свої завдання.

Звичайно, я дуже радий і згоден, але ж я зараз не залежу сам від себе. Лише коли Наркомос командирує мене до Вас і надішле відношення до музею, що мене командирується до експедиції із залишенням платні по Полтавському музею, тоді я зможу виїхати.

Отже ж прошу Вас зразу ж послати телеграму до Харкова, щоб вони зробили категоричну пропозицію нашому музеєві телеграфно: і я тоді зразу ж і виїду.

Дозвольте ще раз подякувати Вас, дор[ог]ий Дмитро Іванович, й побажати Вам всього найкращого.

Поваж[аючий] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

ДІМ, Арх—18306.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

17.07.1932 р.

Полтава — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Обробку палеолітичних матеріалів остаточно закінчив. Прошу, спираючись на Вашу листівку, надіслати мені гроші за обробку, аби я міг розрахуватися з людьми, що допомагали мені в технічному оформленні цієї роботи.

Зразу ж, по одержанні грошей, матерьяли будуть надіслані пакунком до музею на Ваше ім'я.

Що ж чути за участь мою в експедиції цього року? Чи писали до Н[ародного] К[омісаріату] О[світи]?

Одержав листівку від Мих[айла] Ол[ександровича]¹, в якій він пише, що копає неолітичні стації. Цікаво було б і мені, хоча б одним оком поглянути на ці стації й подивитися, порівняти їх з тими, що я їх розкопав. Зараз я володію величезним матерьялом і з Полтавщини й справа для мене в цьому відношенні стає все яснішою. Я почав писати загальну роботу про неолітичні стації Надпоріжжя й хочу їх пов'язати в загальну систему неоліту України. Звичайно, як що вистачить здоров'я, бо останній час щось почуваю себе не важно.

Прошу Вас, дорогий Дмитро Іванович, як що можна, гроші вислати швидче. Бувайте здоровенькі.

Поважа[ючий] Вас і гот[овий] до послуг А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановний] Серафими Дмитрівні прошу уклонитися. В зв'язку з тим, що пошта у нас прості грошові перекази видає із запізненням — може вишлете телеграфом.

ДІМ, Арх—18305.

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

4.12.1932 р.

Полтава — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] і дорогий Дмитро Івановичу!

2/XII я надіслав замовленим листом на Ваше ім'я звіт за розкоп[ки] мої 1932 р. і тим виконав свої обов'язки перед експедицією. Шановного Тушкана

викликав по телефону й передав Ваше прохання. Зараз у нас не весело — музей майже не опалюється і в кімнаті, де я живу дуже холодно, а тому я й писати не можу, бо руки мерзнуть. Очевидно й ця зима не дасть мені можливості опрацьовувати такі цікаві матерьяли, здобуті мною в експедиції. А жаль! До того у нас в музеї взагалі сталася неприємна атмосфера, так що у мене думка вовча. Наш директор людина молода й недалеко, за таким керівництвом далеко не поїдеш і робота не ладиться. Звичайно все це не сприяє моїй науковій роботі, хоч до мене взагалі тут ставлення дуже добре. В таких умовах якось не робиться.

Сім'я моя зараз живе вже в Одесі, так що з Херсоном уже покінчили раз на завжди.

Напишіть, дорогий Дмитро Івановичу, що у Вас нового, чи не буде експедиції ще й на той рік? Як почуваете себе? Що нового в Вашому музеї?

Бажаю Вам всього кращого й доброго здоров'я.

Поваж[аючий] Вас і готов[ий] до посл[уг] А. Добровольський.

В[ельми]ш[ановний] Серафимі Дмитрів[ні] прошу уклонит[ися].

ДІМ, КП—81874/Арх—18271.

№ 267а

ЛИСТ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

21.01.1933 р.

Одеса — Дніпропетровськ

Вельмишанов[ний] і дорогий Дмитро Івановичу!

Телеграму Вашу одержав у день мого від'їзду з Полтави додому в Одесу. Я виїхав у відпуск по 20/II.

Дуже Вам вдячний за те, що Ви потурбовалися за мене і що нарешті я зможу працювати в Вашому музеї й вивчати ті матерьяли, що так близькі й дорогі для мене.

Гадаю, що моєю роботою Ви будете задоволені також, як і моїм знанням. Що ж до наших взаємовідношень, то певен того, що поважаючи Вас і пам'ятаючи все те, що по цей час Ви зробили для мене, не може бути ніякого сумніву в тому, що ці відношення будуть найкращі. Я сподіваюся, що Ви поставите мене в такі життєві умови, які дадуть можливість моїм знанням й бажанням працювати використати на користь музеєві як найбільше. Я прошу Вас зарахувати мене наук[овим] роб[ітником] Вашого музею з I. П. Приїду я числа 25.II, бо треба ж здати справ[ки] по Полтавс[ькому] музеєві, а до того необхідно нагадати сектору Науки, щоб він надіслав відповід[ну] постанову про перевід мене до Вас Полтавському музеєві.

Моя адреса зараз: Одес[а], вул[иця] Баранова 23, кв. 17.
Елизавете Викторовне Воюцкой, для мене.

Пов[ажаючи] Вас і гот[овий] до посл[уг] А. Добровольський.

Прошу уклонитися В[ельми]ш[ановній] Сераф[имі] Дмитр[івні].

ДІМ, КП—87875/Арх—18272.

№ 268

ЛИСТ М. В. ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКОГО

[кін. XIX — поч. XX] ст.

Москва — Москва

Спешу известить Вас, М[илостивый] Г[осударь], что по совершенно непредвиденным обстоятельствам разборка документов в Московском губернском архиве старых дел в субботу и в воскресенье не может состояться.

М. Довнар-Запольский.

ДІМ, КП—112250/Арх—33660.

№ 269

ЛИСТ М. В. ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКОГО

2.10.1905 р.

Київ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

М[ожет] б[ыть], Вам приходилось видеть мою «Книгу для чтения по русской истории», т. I. Я приступаю теперь к составлению 2-го т[ома] (XIV—XVII вв.). Обращаюсь к Вам с убедительнейшею просьбой не отказать мне в написании для 2 тома статьи о Запорожье* — от основания и в XVII в. Сюда войдёт (как мне казалось бы): основание Запорожья, быт, [походы], его значение в историч[еской] жизни Малороссии. Желательны снимки* местности, типы, утвари. Размер статьи — лист, 1,1/2—2.

Можно ли надеяться, что Вы не откажитесь? Очень бы Вы меня этим

* В ркп підкреслено.

обязали, да и для науки и юношества Вы сделали бы хорошее дело. Это так сказать должно лежать на Вашей обязанности перед читателями. Статьи прилично оплачиваются. Срок — просил бы не позже января.

Жду от Вас ответа — и позвольте надеяться на утвердительный. Позвольте выразить ещё надежду, что Ваше неудовольствие на последнем заседании Совета съезда¹ не было вызвано моим вопросом. Вас лично я понимаю, но Вы должны меня понять. Вам я не хотел сказать неприятность, надеюсь, и не сказал. Так ли я понимаю дело?

Уважающий Вас М. Довнар-Запольский.

Киев. М. Владимирская, 45.

ДИМ, КП—80953/Арх—17671.

№ 270

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

15.09.1910 р.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Барановський¹ тільки ще почав набірати Ваше оповідання², коректа буде хіба що завтра у вечорі. Тоді я Вам її і занесу.

Ви казали не зміняти правопису — одже, певно, дозволите зробити примітку од редакції, що, мовляв, — «друкується на авторове бажання правописом оригіналу»? А може дозволите витримати правопис скрізь одностайний? — Щоб не було різниці!

Щиро шануючий Вас Д. Дорошенко.

ДИМ, КП—80993/Арх—17711.

№ 271

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

1.10.1910 р.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Мені дуже прикро, що у Вашій статті трапились оці помилки, але самі бачите, що то за друкарня; як уже ми з Василем Олексієвичем¹ не старались.

а проте у всіх статтях чимало помилок. Коли б же ми настоювали на тому, щоб допилювати, щоб ні однісінької помилки не було і вимагали б іще коректури, то номер вийшов би мабуть не 1 октября, а 1 ноября! От така то справа...

Дуже жалкую, що Вам зроблено прикрість і що не можна буде докінчити у «Дніпрових хвилях» Вашого оповідання². Рукопис Вам повертаю а друкарні передам, щоб одбиток не робила.

З правдивою до Вас повагою Д. Дорошенко.

ДІМ, КП—80980/Арх—17698.

№ 272

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

20.12.1910 р.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Передаю Вам 50 руб. од Ант[она] Ст[епановича]¹, заносив до Вас сам, та Вас не було дома.

На мою думку, тепер би слід усі гроші, які є, одіслати Євгенові Харл[амповичу]², а я йому на словах передам, що решту перешлем в январі.

Як що треба буде, то зателеграфую до Вас, як ми домовились. Усього найкращого! Веселих свят!

Щиро поважающий Вас Д. Дорошенко.

ДІМ, КП—80981/Арх—17699.

№ 273

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

31.01.1911 р.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Послав я Вам коректуру¹ та забув попрохати: чи не можна було б її виправити до завтр[ашнього] ранку,— завтра у 7^{1/2} р[анку] зайдуть з друкарні

за коректурою до мене і, коли оддамо все, то завтра ж і видрукують №. Як що можна буде, то пришліть до мене справлену коректуру або сьогодні у вечорі, а завтра до 7^{1/2} ранку.

А потім ще: чи робити одбитки і скільки їх? Учора був на засіданні ^{1а} князь Урусов ², згадували всі за Вас і жалкували дуже, що Вас не було.

А я застудив горло і сьогодні цілий день не вихожу з хати.

З щирою до Вас шанобою Д. Дорошенко.

31. янв. 1911 р.

ДІМ, КП—80992/Арх—17710.

№ 274

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

23.09.1911 р.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажний і дорогий Дмитре Івановичу!

У Вашому «Драному хуторі» ¹ є одне місце, за котре я трохи боюсь,— там, де справник лає селян за те, що монополює хтіли закрити. Я дозволив собі «корону» замінити «казною», а може б Ви зовсім якось помягчили тее місце? Там за попів та німців байдуже, а от як казну чи корону зачепити, то щоб не було халепи! Як Ви думаєте?

Щиро шануючий Вас Д. Дорошенко.

ДІМ, КП—80990/Арх—17708.

№ 275

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

28.01.1912 р.

Катеринослав — Катеринослав

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Завтра Ваша лекція в Мануйлівці ¹. Я зайду до Вас у музей біля 11^{1/2} ранку і рушимо разом на вокзал, поїзд їде у 12.35 м. по городському. В Нижне-дніпровську ждатимуть нас коні.

Мануйлівці були в мене і казали, що вже підписано афішу. І тепер уже третій день, як афіші висять у Нижнєдніпровську, Мануйлівці і скрізь.

Д[оброд]ій Вировий², який має керувати лихтарем, ждатиме нас уже на вокзалі.

Щиро поважаючий Вас Д. Дорошенко.

ДІМ, КП—80991/Арх—17709.

№ 276

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

26.10.1913 рр.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Дуже ми зраділи були, почувши, що Ви маєте прибути до Києва, і тим сумніше було одержати звістку, що подорож Ваша розстроїлася. Так хотілося бачитись із Вами, оглянути разом старовину київську, музеї,—певно ж би Ви показували те все екскурсанткам!

Виїздячи з Катеринославу, не довелося побачитись мені з Вами і попрощатись, бо Ви нездужали саме тоді, та й останній приїзд мій був такий короткий, і стільки мороки було з пакуванням річей, що не встиг забігти до музею, де б міг почути, як саме Ви себе почуваете. Д. М. Щербаківський¹, що гостював у Вас недавно, розказав нам, що Ви виглядаєте добре і почуваете себе добре. Шкода, велика шкода, що не довелося бачити Вас у Києві!

Я немало скучаю за Катеринославом. Поки що не дуже й помічаю, що живу в Києві, бо роботи на службі сила, мало бачу своїх людей, рідко де буваю, і засідань тих у школах не менше як було в Антона Степановича². Може за часом там якось улаштую свої справи так, що зостанеться якась хвилинка і для себе: а в мене думка почати готуватись до магістерського іспиту.

Наталія Михайлівна³ певно скоро буде в Катеринославі, як що дозволять вечір «Просвіти». А я напевно вже буду на Різдво. Добре було б, як би на той час Ви не виїхали куди, щоб побачитись з Вами! А може ще до того часу Ви самі зберетесь до Києва? Може ж тая екскурсія одбудеться іще в ноябрі, або-що?

Поки що Наталія Михайлівна і я сердечно вітаємо Вас і бажаємо усього найкращого.

Глибоко шануючий Вас Д. Дорошенко.

Київ, Львівська вул., 47.

ДІМ, КП—80989/Арх—17707.

ЛИСТ Д. І. ДОРОШЕНКА

18.02.1915 р.
Київ — Катеринослав

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

В цьому місяці книгарня «Літературно-Наукового Вістника»¹ ліквідує свої справи; тепер там роблять обрахунок усього краму, а після того робитимуть і комісійні виплати. Я забрав усі Ваші видання, які залишалися непродані, і передав на комісію в книгарню «Час», ось Вам і квитанція. Зробив я так через те, що при мені раз прийшло до «Часу» замовлення на цілий ряд Ваших книжок, а їх не було там; та й раніше, казано мені, не раз питалися люде за Вашими книжками в «Часі». Це дуже рухлива книгарня і вміє продавати книги.

Проф[есор] М. Грушевський² уже кілька день тому повернувся до дому і завтра має їхати на життя до Сімбірська. Я у свій час передав Вашого листа його сім'ї і там дуже дякували, але сказали, що його справа вже вирішена і тепер слід було би клопотатися, щоб з Сімбірська можна було йому переїхати кудись в університетське місто. Як би князь Урусов³ про се попрохав, то було б добре. Проф[есор] Грушев[ський] саме має кінчати VIII-й том своєї історії — про часи Хмельниччини, і йому дуже треба було б жити в Москві, щоб працювати в архівах. Його бібліотека залилася у Львові, і хто зна, чи ціла вона там буде, а в Сімбірську, звісно, де там можна добути наукові видання!

Наталія Михайлівна⁴ низенько Вам уклоняється, ось скоро приїде до Катеринослава на Шевченківський концерт, то побачитесь із нею.

Щиро поважаючий Вас Д. Дорошенко.

Львівська вул., 46, кв. 6.

ДІМ, КП—80982/Арх—17700.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

10.08.1925 р.

Харків — Катеринослав

В[ельми]ш[ановний] Дмитро Іванович!

Що таке трапалося знову з справою про персональний склад службовців Вашого музею? Будь ласка, напишіть мені про це і надішліть копію постанови відділу праці.

Сподівався приїхати до Вас ще влітку, але бачу зараз, що придеться приїхати може тільки в осені.

З пош[аною] В. Дубровський.

Адр[еса]: Харк[івський] НКО, Головнаука.

ДІМ, КП—81030/Арх—17748.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

9.05.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Чув я, що Ви вже готуетесь їхати на човнах по Дніпру. У зв'язку з цим: Матвій Іванович¹ прохав сповістити Вас, що в кінці травня він з групою своїх аспірантів з інституту марксизму приїдуть до Дніпропетровського і прохають Вас влаштувати їм екскурсію на пороги. В разі Вашої згоди, будь ласка, напишіть йому про це.

Пишіть, будь ласка, кореспонденції про Вашу експедицію² — треба частіше інформувати Вістн[ик] пам'[яток] культ[ури] і поб[уту]³. Може будуть фотографії для «Всесвіту»⁴.

З пошаною В. Дубровський.

ДІМ, КП—81029/Арх—17747.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

3.09.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Звертаюся до Вас з великим проханням, сподіваючися на відому Вашу ласкавість. Вже де-кілька років вивчаю я гетьманство Д. Апостола¹, як також і його біографію. Отже проф[есор] Федоровський² казав мені, що в Дніпропетровському музеї, яким Ви керуєте, напевне є якісь матеріали що до цієї особи та доби 1727—1734 рр.³

Прошу Вас сповістити мене, які саме матеріали про Д. Апостола та його гетьманство переходять у Вашому музеї. Бажано, коли це не буде занадто важко, мати список їх (може можете кому-небудь доручити скласти цей список?).

На підтримання Дніпрельст[анівської] експедиції (поки нам видадуть обіцянку — 15000) — переказано дати 246 крб. (не 500!) в адресу Дніпроп[етровського] музею. Чи одержали вже?

З щирою пошаною В. Дубровський.

Адр[еса]: Харків, Мордвиновський, 29.

ДІМ, КП—81033/Арх—17751.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

2.02.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Щиро дякую Вам за Вашу книжку «Дніпрові пороги»¹. Це чудове видання, змістовний захоплюючий текст,— взагалі чудова книжка... Підвищити зарплатню Вашому рахівнику, не знаю, чи можливо це зробити. Є певна ставка, яку не можливо змінити. Тому, хоч би й було офіц[ійне] подання від музею, гадаю, що нічого з того б не пощастило домогтися...

Є до Вас таке прохання. Коли Ви приїздили з доповіддю восени за Дніпрельст[анівську] експедицію, то обіцяли залишити чи надіслати деякі фотографії, а також текст Вашого звіту. На жаль, в справі цього всього нема, а між

тим треба цей блискучий матеріал завжди мати під рукою. Чи не можете надіслати?

З привітом В. Дубровський.

ДІМ, КП—81028/Арх—17746.

№ 282

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

7.05.1929 р.

[Харків] — Дніпропетровськ

Високоповажний і дорогий Дмитро Івановичу!

Щиро дякую за Вашого ласкавого листа й за добре видання Вашого музею¹. Один примірник я взяв з Вашого дозволу собі (шкодую, що він без Вашого автографу), другий передав у довідкову книгозбірню Укрнауки (а не Юр[ію] Ів[ановичу] — це тому, що я раніш одержав книжки, а через день Вашого листа). Добре було б як би Ви надіслали Юр[ію] Ів[ановичу] примірник з Вашим автографом. Треба також надіслати М. О. Скрипнику, А. Т. Приходько², О. А. Полоцькому, К. О. Коніку³ й В. С. Гутвіну. Крім того ще і прим[ірни]к для довідкової бібліотеки (туди треба 2 прим[ірни]ки всіх видань наук[ових] установ наших). Може ви привезете ці книжки з собою, коли приїдете на Пленум Укр[аїнського] комітету охор[они] пам'яток культури 12 травня б[і]жучого р[оку]. Чекаємо Вас на цей пленум.

Що до експедиції, то треба розгортати її потроху, бо поки що маємо лише 12000 з Наркомосу⁴ (частину їх вже переказано було музею, а саме 9500 крб.*). Де про що перебалакав вже з Сап'яном⁵, що приїхав був вчора від Вас. Сподіваюся про все, що треба, домовитися з Вами, коли Ви приїдете. Добре було б, як би Ви захопили з собою й Сап'яна та Козара⁶ (останньому треба обов'язково приїхати в своїй справі до нашого начальства — інакше буде йому зле).

Смолічев⁷ дав свою згоду працювати в цьому році в експедиції, але ж він хоче повесні закінчити свою [Щокавицю?]. Як Ви до цього ставитеся?

З пошаною правдивою до Вас В. Дубровський.

ДІМ, КП—81032/Арх—17750.

* Чи одержали Ви їх? (прим. В. Дубровського).

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

1.07.1929 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Сьогодні прочитав в газеті, що Вас обрали академіком УАН. Щиро вітаю Вас. Бажаю Вам всього найліпшого! Хай Ваша невтомна праця для нашої науки буде зразком молодому поколінню.

З сердечним привітом В. Дубровський.

ДІМ, КП—81027/Арх—17745.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

10.12.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Красенько дякую Вам за дозвіл використати де-які фото Вашої експедиції¹ для оздоблення моєї брошури. Одночасно надсилаю Вам брошуру «Музей на Україні». Це видання масово-популярне. Дякуватиму, як що дасте рецензію, яка буде для мене особливо цінною, бо Ви найстаріший музейний робітник на Україні. На жаль, на наше запитання що до Біднова² відповіді досі не одержали. Чи не зручніше буде надіслати через Всеукр[аїнське] т[овариств]во культур[ного] зв'язку (Харк[ів], Садовокуликівська, 7)?...

Всього доброго. Ваш В. Дубровський.

ДІМ, КП—81019/Арх—17737.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

12.12.1929 р.

[Харків] — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

У Держ[авному] видавн[ицтві] України виникла думка про перевидання найголовніших класичних творів з історії України. Зокрема казали й за Вашу велику 3-х томну монографію «История запорожских козаков»¹. Як би Ви згодні були переглянути її (розуміється, для переробки так званих «ідеологічно не витриманих» місць — тепер з цим дуже круто!), то напевне б ДВУ² видало б її залюбки. Переклало б напевне само ДВУ (там є такий відділ — перекладачів). Не завадила б передмова якої-небудь «високопоставленої» особи — марксиста-історика. (Щоб критики не чіплялися). Таке перевидання було б дуже корисним, бо цієї важливої книжки Вашої тепер нема на книжковому ринку, принаймні дуже важко розшукати. Навіть в Харк[івській] Центр[альній] Наук[овій] бібліотеці є лише 2-й том (а 1 й 3 нема!). Я знаю багатьох осіб, що шукають на ринку цю книжку і шкодують, що не можуть дістати.

Отже, шановний Дмитро Івановичу, як що є на таке діло Ваша принципова згода, то напишіть, будь ласка, заяву Вашу про це й надішліть завідателю соціально-економічного сектору ДВУ т. Федчишину. Або (ще найліпше) мені, — я передам куди слід. Дуже добре було б, коли б цей проєкт видання здійснився.

Надіслав Вам брошуру свою за музеї. Дякую за Ваш дозвіл використати де-кілька Ваших фотографій для моєї другої брошури.

Всього найліпшого. З щирою повагою В. Дубровський.

ДІМ, КП—81025/Арх—17743.

ЛИСТ В. В. ДУБРОВСЬКОГО

5.01.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Цілком погоджуюся з Вами, що Вам, як авторові, відніше, що виправити та що додати, та як перекласти Вашу важливу для науки працю. Я написав

Вам про це лише тому, що з такою думкою звернувся до мене з ДВУ, і я охоче підтримав цю думку. З Вашого листа неясно все ж таки, чи звернетеся Ви з потрібною пропозицією? Звичайно, складають умову, а потім виконують працю. Так доцільніше для авторів. Проте, розуміється, все це цілком Ваша особиста справа й все залежить від Вашого власного вирішення. Завжди радий бути Вам на послугі.

З привітом В. Дубровський.

ДИМ, КП—81026/Арх—17744.

№ 287

ЛИСТ О. ІЕССЕНА

12.12.[кінець 1920-х — початок 1930-х] рр.

Харків — Дніпропетровськ

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

В настоящее время я командирован Наркомпросом РСФСР в музейные учреждения Украины в качестве эксперта Паритетной Комиссии — в части древностей доисторических и скифских.

Леонид Антонович Мацулевич, бывший у Вас летом, передавал мне о коллекциях Вашего музея, но тем не менее мне хотелось бы их видеть лично, как в порядке выполнения возложенного на меня поручения, так и в целях ознакомления с материалом, весьма важным для моей научной работы. Сейчас выяснился маршрут моей поездки и я считаю долгом сообщить Вам о своём приезде — примерно 24/XII.

К сожалению не имел возможности заблаговременно снестись с Вами, т. к. командировка эта явилась для меня совершенно неожиданной, и я не мог к ней заранее подготовиться.

Л. А. Мацулевич и Н. А. Крижановская очень просили передать Вам их привет.

В надежде на скорую встречу остаюсь глубоко уважающий Вас

А. Иессен, научный сотрудник Гос. Эрмитажа.

ДИМ, КП—77586/Арх—16065.

ЛИСТ Т. М. КІРАНОВА

10.02.1933 р.
[.....] — Дніпропетровськ

До керівника Дніпропетровської археологічної
експедиції, академіка Д. І. Яворницького.

На Ваш лист 1.—II.—33 р. відповідаю. У мене маються матерьяли з дослідів експедиції за 30 і 31 рр. свого терміну роботи в ній: розвідка й розкопи могили в с. Нікольському й розкопи могили № 27 на майданці «А» Дніпробуду. Все в щоденниках і потребує обробки, яку до сього часу гальмувала особистість несприятливих умов: відсутність літератури й інш. тут, на місці. Обробка, на мою думку, потребує місяців 2—3 і праці в Дніпропетровському музеї та Харкові.

До цього треба визначити деякий остеологічний матеріал з могили № 27, зробити аналізу заліза з решток шаблі та виготовити до 20 кресленників, малюнків і інш., один комплект відбитків з фото могили № 27. За приблизними підрахунками вартість цього дорівнюватиме 600—700 карб.

Зі всього матеріалу варто віддрукувати матерьяли розкопів 2-х зазначених могил. Це складе близько 1/2—3/4 друкованих, приблизно, аркушів, крім фото, що повинні будуть вміщеними в тексті, що збільшить ще розмір цен.

Від відповіді на останнє питання утримуюсь. Це потребує обміркування, а цього листа через запізнення Вашого, який я одержав лише 10, щоб не затримувати Вас і всієї взагалі роботи, надсилаю негайно ж.

Т. Кіранов.

ДИМ, КП—68146/Арх—11691.

ЛИСТ В. О. КЛЮЧЕВСЬКОГО

3.03.1896 р.
Москва — Варшава

Милостивий государь Дмитрий Иванович!

Вчера я имел случай говорить по-поводу Вашего письма ко мне с г[оспо-
дином] деканом историко-филологического факультета и имею сообщить Вам,
что, если Вы желаете быть приват-доцентом при Московском университете, то

Благоволите подать о сём прошение в историко-филологический факультет Моск[овского] университета на имя декана, с указанием предмета, который желаете преподавать, и приложить к прошению свидетельство от Варшавского университета о том, что Вы выдержали испытание на степень магистра русской истории. В дальнейшем Вы имеете поступать по статьям 109 (пункт «в» и примечание *) и 110 действующего университетского устава.

С истинным почтением, готовый к услугам В. Ключевский.

ДИМ, КП—75148/Арх—14970.

№ 290

ЛИСТ В. О. КЛЮЧЕВСЬКОГО

30.10.1896 р.
Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

В субботу от 2 до 3 ч[асов] у меня лекция. Нельзя ли назначить Вашу лекцию в четверг или в пятницу, на этой или на следующей неделе?

Искренне преданный В. Ключевский.

ДИМ, КП—75149/Арх—14971,

№ 291

ЛИСТ М. М. КОВАЛЕВСЬКОГО

1.03.1885 р.
Москва — Харків

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Желательно более определенно выраженное предложение с Вашей стороны, чтобы я мог передать его В. О. Ключевскому¹. Простите, что пишу Вам всего эти две строчки, так как занят по горло.

Ваш М. Ковалевский.

ДИМ, КП—75272/Арх—15065.

¹ В ркп не определено.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

2.06.1925 р.
Катеринослав — Катеринослав

Шановний Дм[итро] Іванович!

Будь ласка, сьогодні прийдіть не раніше 11—12 год., бо я зараз іду до т. Чигиринського і в спілку «Робітосвіти» по справах кончої тарифікації співробітників.

Посилаю Вам ключа, бо вчора забув віддати.

З пош[аною] П. Козар.

II/VI—25 р.

ДІМ, КП—75306/Арх—15099.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

13.09.1925 р.
Полтава — Катеринослав

Дорогий Дмитрій Іванович!

Три дні пробув у Харкові. Набігався по різних Наркомах поки справився з своїм ділом. Все зробив гаразд. Ні Ковура, ні Степанів¹ турбувати вже більше не будуть. Кредіти відкрили. Побував в деяких музеях. Проф[есори] Багалій², Яворський³ та Федоровський⁴ в Ленінграді на 200 юбілеї. Харків негоже місто. Зараз я в Полтаві. Дощ, який цілий день ле як з відра, не дасть спростоги побачити чудові краєвиди околиць Полтави. Музей в Полтаві чудово-прехороший, а саме головне дивовий будинок. Сьогодні вночі виїжджаю до Києву, буду в Білого В.⁵

Привіт Сераф[имі] Дм[итрівні] і співробітникам музею.

Бувайте здорові й веселі. П. Козар.

ДІМ, КП—75307/Арх—15100.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

1.10.1925 р.

с. Перещепино — Катеринослав

Дорогий Дмитрій Іванович!

Привіт з Перещепиної. Вчора був у Афанас'ївці. Проглядав книгозбірню Ільяшенка. Взяв деякі книжки, такі яких у нас немає. Хотів забрать багато яких книжок, так чорти не дали. Кажуть щоб взяли дозволу з Павлограду.

Оглядав запоріжську церкву; хотів зняти янгола з дзвіниці, теж сказали про дозвіл. Янгол інтересний. Дістав [литого шинкаря] й штук 5—6 старих монет. Зараз їду з Заболотнім¹ у Котівку та [Чернечину]. Кажуть, що там маються кам'яні баби. Заїду в Воскресінку, в церкву Дикого попа².

Привіт Серафимі Дм[итровні] і всім співробітникам. Привіт від Заболотнього. Я наwerbував цілий кадр таких осіб, які будуть поставляти ріжну старовину до музею.

Бувайте здорові. Ваш П. Козар.

1./X—1925 р.

ДІМ, КП—75308/Арх—15101.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

30.12.1925 р.

Харків — Катеринослав

Дорогий батьку, Дмитре Івановичу!

Ранком прибув у Харків, справився зі всим і їду до Москви. Буценка¹ в Харкові немає, він у Москві. За Ваші гроші теж справився. На днях одержете, винуватий в недержанні Вашому проф[есор] Лебедев². Яворський³ наказав мені, аби повертаючися з Москви я заїхав до нього.

Вас вітали Яворський, Немуловський⁴ та Кондрашенко.

Ваш П. Козар.

30/12.

ДІМ, КП—75309/Арх—15102.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

19.08.1926 р.

*Коктебель — Дніпропетровськ***Високоповажний та дорогий Дмитре Івановичу!**

Другий тиждень я в мандрівці по Кримському півострову, з кожним днем одержуючи все нові й нові вражіння. Від прекрасних кутків творчості природи, до старовинних пам'ятників минушини все мною обійдено й оглянуто, й все побільшости пішком. Не вразила мене чудова природня місцевість Ялти, Алупки, Сімеїза, Лівадії так, як пам'ятники старовини: Херсонес, Балаклава, Інкерман, Судак, Феодосія а особливо Пантикопея (Керч). Цілі години я просидював на Мітрідатовій горі й роздивлявся навколо. Звідціля видко широку просторінь моря, Тамань й кримські степи, а на кряжах їх силу могил, цих пам'ятників минулого. Перед очима ніби, так в пам'яті промайнула вся історія народів з їх життям мирним та боротьбою. Був на царському курганові, Елек-Чесменському, в склепу Деметри. Не проминув ні жодного музею. Про музеї з їх новинами розкажу коли приїду до дому. Зараз другий день купаюся в морі в Коктебелі. В суботу, або в неділю 21—22—VIII—виїду до Катеринославу. Виїхати з Криму не так легко, може прийдеться на Джанкої просидіти 2—3 дні, поки сісти в вагон. В Балаклаві я заходив до проф[есора] Пархоменка¹. Марія Іванівна² почуває себе слабувато, навіть з'являються галюцинації. І там я пошкодував за її молодими роками, а також разом з нею над участю Волод[имира] Олександровича! Волод[имир] Олекс[андрович] збирається 5/IX—26 року виїхати в Керч на з'їзд. Скажіть, будь ласка, Матвієвському³ нехай вишле йому карб. 50—60 по вказаній самим проф. Пархоменком адресі командировочних з параграфа зарплати, в тому параграфі у нас грошей є лишок.

Чи приїхав Мазбер? Чи написали йому офіційно одмовлення в службі, я говорив Матвієвському, як треба було написати. Чи приступив до роботи Сап'ян?⁴

Будучи одвертим, скажу, що вже скучив за Вами, музеєм і всіми нашими співробітниками. Передайте їм моє привітання. Хоть в Криму й гарно (кажуть люди а не я) але в нас краще, немає тут нашого Дніпра, степів широкополіх, українських сел біленьких з вишневими садками й вербами над водою. Море одне і тільки, особливо тут, де я зупинився на 3—4 дні відпочити від мандрування. Наших українців тут не побачиш. Цілком погоджуюся зі словами Петра Олександровича, що відпочивати в Крим їхати — це міщанство. Сюди їдуть відпочивати тільки ті, у кого грошей кури не клюють, або хотять походити голі. Ціни на все високі. Помандрувати — є рація, сидіти ж на одному місці — дурниця. Я третій день сижу на одному місці, то скоро зума зйду.

Хвалять Крим всі дуже, я же виніс вражіння і переконався в тому, що треба до всяких похвал відноситися критично.

Щире привітання Серафимі Дмитровні й Вам від моєї дружини, яка весь час подорожує зі мною й не відстає й на крок.

Бувайте здорові. П. Козар.

19/VIII—26 р.

ДІМ, КП—75310/Арх—15103.

№ 296

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

12.12.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний та дорогий Дмитре Івановичу!

Обстеження Черкаського музею проводили 5 днів. Довелося Олександрова зігнати, як шкідника з музею. Зараз я працюю в академічній книгозбірні та в окрузі Мін[істерства] пут[ей] Сооб[ищення], все до [...] роботи за лоцманів. Через 2—3 дні приїду до дому й буду закінчувати роботу дома. Маю виїхати до м. Корсуня та Кам'янки, до пам'яток декабристів. Був на урочистому засіданні Багалія¹ та різних наукових доповідях.

Готовий до послуг Ваш П. Козар.

12/XII—27 р.

ДІМ, КП—75311/Арх—15104.

№ 297

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

8.08.1928 р.

с. Привольне — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

З благословіння Вашого і тутешніх археологів Смолічева¹ й Добровольського², я приступив до самостійних розкопів могил. Разом з тим уважно приглядаюся до розкопів наших авторитетів тутешніх на стаціях.

По вечерах ведемо бесіди й спори на археологічні теми. Петро Іванович³,

Грінченко⁴, Сап'ян⁵, Кістяківський⁶ і я живемо вмісті гуртом в школі с. Чернявського. Тут же і годуємося. Живемо дружно по братерському, правда у Сап'яна з Добровольським були невеликі неприємності, але гадаю, що вони скоро забудуться. Аркадій Вікторович людина нервова, зате добрий копач. Петро Іванович дуже лагідний і гарний товариш. Ми всі захоплюємося розкопками, може й з нас щось вийде, хоть не археологи, то хоть копачі.

Находок маємо багато й цінні з наукового боку. Роботи хватить до зими. Варто було б не випускати з дослідів Добровольського та Смолічева. Сап'ян та Грінченко переходять на лівий берег, я поки що копаю на правому боці, хоть незабаром теж перейду на лівий берег.

Нам хотілося б щоб хоть на 1—2 дні навідалися до нас, ми Вас радо зустрінемо. Звіти про роботи посилаємо Вам Іваном Дем'яновичем⁷. Одержавши їх та проглянувши варто було б дати ті звіти переддрукувати й в такому вигляді відправити в Головнауку. Копію звітів нехай Садовий⁸ лишить в справах експедиції.

Як що будуть на мое ім'я спішні листи, то нехай Садовий направить їх в адресу: Кічкас, поштов. ящик № 114. Ми часто посилаємо чоловіка в Кічкас за продуктами, він же забирає й пошту з нашого ящика.

Щире привітання Серафимі Дмитровні й всім співробітникам музею.

З повагою до Вас П. Козар.

8/VIII—1928 р.

Р. С. Коли будете посилати інтерв'ю в часопис «Вісти», направляйте її Дубровському⁹ або безпосередньо кореспондентові «Вісти» — Степану Ів[ановичу] Бразули, як це ми умовилися з Дубровським, коли я був у Харкові, про що я Вам докладав по приїзді. Інтерв'ю дати потрібно, в зв'язку з вимогами коштів в наступному році.

Дмитрій Іванович! Хай Садовий сходить в Фінвідділ і узнає скільки там грошей експедиції. Коли там їх багато, то випишіть ще археолога й заберіть гроші, інакше гроші зачинять і вони загинуть. До того дбайте про те, щоб гроші з Фінвідділу перевели на банк, бо загубимо гроші.

ДИМ, КП—75312/Арх—15105.

№ 298

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

9.01.1929 р.

Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

Вітаю Вас, Сер[афиму] Дм[итрієвну] і всіх співробітників музею. Цим же сповіщаю, що здоровий і перебуваю на старому місці в камері № 25.

Разом посилаю Вам для наукового словника список слів та прізвищ:

1. Не фертекулярне — не хороше.
2. Бурлай, прізвище с. Іванівка Меж[иріцького] р[айону].
3. Гоголя.
4. Бздицький.
5. Гонджа.
6. Канюка.
7. Сухиня.
8. Сагура.
9. Янджула.
10. Бакадьор.
11. Дришня.
12. Дрига.
13. Кроспожор.
14. Педина.
15. Пидик.
16. Антимін.
17. Безбах.
18. Сазон.
19. Яріш — це прізвища того ж с. Іванівки.
20. Педиско.
21. Курилівка, а Дрібняк.
22. Гайтяр-бий — м[істечко] Турійськ на Волині.
23. Добролежа — с[ело] Лозоватка на Кривор[іжжі].
24. Цугиба — с[ело] Підпільна Новом[осковського] р[айону].
25. Скапа — с[ело] Знаменівка [Новомосковського району].
26. Калаптур — с[ело] Знаменівка Новомосковського району.
27. Ніжегай Явдоха (с. Лозоватка на Кривор[іжжі]).
28. Крокодил (вул[ичне] пріз[висько], с. Лозоватка).
29. Ганджура (м. Черкаси).
30. Войцюг (м. Черкаси).
31. Процідило (м. Черкаси).
32. Лаба (м. Черкаси).
33. Ціпря (м. Черкаси).
34. Дендар (м. Черкаси).
35. Сагалда (м. Голтва на Кременчуці).
36. Гуц (м. Верхньодніпровськ).
37. Бардак — прізв[исько] (м. Голтва).
38. Кошкалда (м. Голтва).
39. Сюра (с. Іванівка Меж[иріцького] р.).
40. Саламаха (с. В'язівка Юр'ївського р.).
41. Колдра (с. Кам'янське).
42. Брилистий (с. В'язівка, Юр'ївського р[айону]).
43. Буркач (с. Кам'янське).
44. Халамендик (с. Іванівка Меж[иріцького] р[айону]).
45. Чехута (с. Кам'янське).

Всі слова є додання до списку тих, що послав при попередньому листі. Мені хотілося б знати, чи Ви одержуєте ці листи з списками слів та прізвищ, коли не одержуєте, то немає рації посилати їх. Живу по-старому. Мушу зауважити, що БУПР, це ціла Академія Наук, живе весело, хоть уже обридло. Дома краще.

Допиту ще й досі не було, а коли він буде не відомо.

Бувайте здорові. Козар.

9/1—29 р.

ДІМ, КП—75313/Арх—15106.

№ 299

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

28.01.1929 р.

Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Третій лист Вам посилаю з лінгвістичним матеріалом для Вашого наукового словника і на жаль не знаю, чи одержуєте Ви мої листи? Вулишні й офіційні прізвища я збираю поміж в'язнями та бупрівськими часописами. Ось вони:

1. Карайда, вул. прізвище (с. Іванівки Меж[иріцького] р[айону]).
2. Гонд-

жуватий — скуластий чоловік. 3. Крашиха — вул. прізвище від слів «Мені здається, що я найкраща в селі». 4. Кирпича — чоловік що завжди робив кирпич. 5. Бречка — селян[ин] с. Яновщини з Полтавщини. 6. Бечка — с. Іванівка Меж[иріцького] р[айону]. 7. Жадан. 8. Майтук, Пудла, Кутало, Качур, Прохватило, Койда, Қольба, Гойбей, Богомор. 17. Полежай. 18. Сужно. 19. Сесь. 20. Плях. 21. Блях. 22. Невмивака. 23. Ущик. 24. Гніт. 25. Кипень. 26. Могиря. 27. Сабакор. 28. Гапанцура. 29. Готько. 30. Юрина. 31. Шандра. 32. Кувика. 33. Ушпик. 34. Левун. 35. Лепша. 36. Нездійминога. 37. Воровка. 38. Шовкань. 39. Крутогуз. 40. Мягкоход. 41. Гуржий. 42. Стець. 43. Хархота. 44. Купах. 45. Божидай. 46. Сакса. 47. Ждой. 48. Грипай. 49. Заплюйсвічка. 50. Тютюша. 51. Масура. 52. Притика. 53. Труш. 54. Бунькач. 55. Джулюк. 56. Громак. 57. Нетеса. 58. Макида. 59. Сатило. 60. Котепенець. 61. Яхнот. 62. Потєбенець. 63. Дроз. 64. Неклеса. 65. Заглуха. 66. Хирпий. 67. Невдах. 68. Пеня. 69. Бабака. 70. Лихолай. 71. Клюк. 72. Цуркал. 73. Ковбат. 74. Шкоруда. 75. Майток. 76. Дронь. 77. Онипко. 78. Годайденко. 79. Хроль.

Всі зазначені слова № 8—80 є офіційні прізвища людей взятих мною з часописів БУПРу. Гадаю, що нехай 5—6% з них піде для Вашого словника, і то я буду радий, що хоч чим-небудь допомагатиму науці.

Тепер про себе: їм, п'ю, сплю, читаю і пишу Тут ціла Академія. Люде різних садків, ягоди, починаючи від командармії, захистників, лікарів, вчителів, селян, торговців і кінчаючи страшиками (жебраками). Що не людина, то окремий тип, окремий оригінал. Сидіти некушшно, але нудно. Краю не бачу, бо ще допиту й не начинали, хоть надія на визволення є. Я думаю, що як би хто зовні домагався, то слідчий би прискорив слідство, і я не нудився б отут за ґратами.

Уклоняюся всім співробітникам музею і Серафимі Дм[итрівні].

Напишіть мені хоть листівку щоб я знав, що Ви живі й здорові.

На все добре. Козар.

28/1—29 р.

ДИМ, КП—75314/Арх—15107.

№ 300

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

14.06.1929 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

Доїхали добре. Приступили вже до роботи. Я поки-що налагоджую другий день організаційні справи з хлібом, бо це питання в нас є дуже актуальне й не відкладне.

Сьогодні послав Вам телеграму, щоб переказали 5000 крб. Посилаючи телеграму, я виходив з таких міркувань: з 15—VI—29 р. приїдуть до нас люди (Міллер¹, Смолічев², Потапов³), треба платити їм, робітникам, а грошей дуже мало, та ще довелося покрити витрати на робітників, що працювали в Гринченка⁴ та Добровольського⁵.

Улаштувалися всі поки-що в бабушки, Вам місце, як і завжди, буде. Телеграфуйте про день Вашого від'їзду, ми зустрінемо Вас в Кічкасі. Едмунд Осипович⁶ прохав, щоб Шаповал⁷ передав шахмати, що лежать в шахві його кімнати.

Уклоняюся всі, всім. Ваш П. Козар.

14—VI—29 р.

ДІМ, КП—75315/Арх—15108.

№ 301

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

22.06.1929 р.

[Кічкас] — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Про стан праці писати не буду, бо вчора тільки Ви від нас і добре знаєте про все. От про що Вам писатиму й прохатиму:

1. Негайно напишіть до Укрнауки, щоб вона прискорила затвердження кошторису й ставок співробітників експедиції. До одержання такого розпорядження, з Вашого дозволу видаватиму утримання по авансових відомостях.

2. Напишіть, чи Ви нічого не маєте, щоб обидва сини Аркадія Викторовича¹ працювали як робітники зі ставкою 1.60 коп. Вам здається окремо про те писатиме Ар[кадій] В[ікторович]. Минулого року один з них, старший, працював і Пасько хвалить його за роботу.

З усіма останніми робітниками ми погодили з с[іль]радою й КНС. Де про що Вам скаже Володимир Автономович². Умовтися певно з Федоровичем³, Сап'яном⁴ та Матвієвським⁵ з приводу 200 крб., за квітень та травень м[іся]ці, з яких коштів їх виплачувати й скільки, бож умови ніякої немає й сума не виявлена. Хлопці (Сап'ян та Матвієвський) мусять знати, а то Ед[мунд] О[сипович]⁶ по Вашій резолюції вимагає з мене, а я боюся, щоб не було неприємности під час ревизії в кінці року.

Уклоняюся всім. П. Козар.

22.VI—1929 р.

ДІМ, КП—75326/Арх—15110.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

25.06.1929 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Петро Іванович¹ приїхав і виїжджає на Таволжанський острів; до Киранова послав телеграму. Послав листа до Макаревича², щоб написав, коли можить приїхати, бо потреба в ньому зараз надзвичайна. Соляник ніяк не встигає креслити. Інтересна культура в мене на садибі Петрова. Пришлем скоро інформацію Вам.

Уклоняються всі Вам. П Козар.

25—VI—1929 р.

 ДІМ, КП—75318/Арх—15111.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

29.06.1929 р.

с. Привольне — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Розпорядження Ваше одержав, поставив на нараді, де воно було обговорено, протокол якої посилаю вдруге.

Можете бути впевнені, що все буде виконано, як з боку фінансово-організаційного, так і з боку плановості дослідів. Коротко про працю кожного:

1. А. Добровольський досліджує Вовчок, ще має там сидіти 2—3 тижні, та воно й не потрібно більше, бо культура стації цілком виявлена, а витратити кошти лише для збільшення кількості експонатів не варто.

2. М. О. Міллер, дослідив балку Сурську, виявив наявність стації на остр[ові] Виноградному й перейшов сьогодні на Кухарів.

3. П. І. Смолічев з Кирановим виїхав на Таволжанний, зупинився там поки що в М. Ф.¹.

4. В. А. Гринченко закінчує сьогодні-завтра селища в межах радгоспу й переходить на Криничну балку.

5. Я досліджую садибу Петрова, де на диво всім виявилася культура полів

поховання (I—V стол. нашої доби). Найдено два поховання, при одному з них були буси, арбалетних дві бронзові фібули, костяний гребінець кований бронзовими цвяхами й чудесної роботи миска та дві мініатюрні посудини й особливо цінною є ритуальна посудина вся вкрита пунктирним [навхрест] орнаментом. Треба сказати, що культури цієї в нашому музеєві немає.

Через 1—2 дні, як тільки готовий буде фотознімок групи, пришлемо Вам інформацію про наші праці для одсилки їх куди слід. Протоколи №№ 1, 2 не посилайте в Укрнауку, хай вони лишаться при справах експедиції.

Ми всі тут живемо поки що в мирі й згоді та й надалі є думка, що буде як слід. Предбачалася неприємність з Ар[кадієм] В[ікторовичем]² з приводу звільнення сина, але вдалося вводити все як слід, вговоривши його, що працювати всією сім'єю серед такої бідноти, яку ми маємо тут не резон.

Низенько вклоняємося всі Вам, бажаємо здоров'я та чекаємо на черговий Ваш приїзд.

Ваш П. Козар.

29.—VI—1929 р. с. Привільне.

[Р. S] Дм[итре] Ів[ановичу]! Дуже негайно висилайте хоть на 1 місяць кресляра-художника. Дуже потрібно, бо сотні речей потрібно закреслювати.

ДИМ, КП—75319/Арх—15112.

№ 304

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

7.07.1929 р.

с. Привольне — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

При цьому додається 4 протоколи нарад співробітників експедиції, в яких зафіксовано все те, що в нас робиться. В зв'язку з тим, що ми всі тепер працюємо не в одному місці й кожен день бачитись не можемо, щоб поділитись наслідками роботи, ми вирішили щосуботи робити такі наради виробничого характеру й організаційного. З одного боку, це корисно й необхідно для нас самих, з другого, й Головна наука знатиме про стан праці експедиції. Разом з цим посилається коротке звідомлення про наук[ово]-арх[еологічну] працю експедиції за минулі три місяці, фотознімок. Передрукувавши з відповідним Вашим ви-
правленням одішліть Дубровському В. В.¹, а він зробить що слід.

Для потреб всіх археологів необхідний геолог-фахівець по історичній геології; так Ви, Дм[итре] І[вановичу] як найскорше надішліть його до нас так на 4—5 днів, бо присутність його конче необхідна. По зауваженням де-кого з наших співробітників, геолог Алексєєв, минулого літа не справився з завданням

і навіть не дав свого певного заключення. Нам потрібний такий геолог, який би дав невелику статтю для друку, на яку можна було-б послатися археологам в своїх висновках.

Надішліть також як найскорше, хоть і не надовго кресляра, бо Вас[иль] Ст[ефанович]^{1а} не встигає. Ми купили невеликого човна за 24 карб., яким робітники Арк[адія] В[ікторовича]² переправляються на Вовчок.

Тижнева праця П. І. Смолічева на о. Таволжаному поки-що нічого не дала. Мих[айло] Ол[ександрович]³ через тиждень закінчує свою працю й подається до дому.

Дм[итро] Ів[ановичу], напишіть від себе розпорядження на моє ім'я щоб розрахуватися з арх[еологами] М. О. Міллером, виходючи з 160 карб., а І. Ю. Потаповим з ставки 100 кр., як асистента, бо по кошторисові в його стоїть ставка 120 крб., він же й сам сомнівається одержувати стільки, бо дійсно таки для асистента то буде багато.

По всіх групах праця йде продуктивно, припон ніяких немає. Між археологами поки що згода й дружба, прошлорічних неприємностей не намічається.

Всі щиро Вас вітаємо і чекаємо приїзду до нашого бурлацького кошу.

З великою повагою П. Козар.

7—VII—1929 р. с. Привільне.

Р. С. Надішліть посвідку Киранову⁴, бо вона лишилася в музеєві.

ДИМ, КП—75321/Арх—15114.

№ 305

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

19.07.1929 р.

с. Привільне — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

Та непогода, що стоїть зараз у нас, примушує мене подати Вам чергову інформацію про стан праці експедиції, гадаючи що непогодою затримається Ваш приїзд до нас.

Археолог М. О. Міллер з асистентом І. Ю. Потаповим протягом 1 місяця проробили генеральну розвідку на території від с. Привільного до с. Августинівки, 15-VII поїхали вже додому. Я радив їм заїхати до Вас, але вони спішили до дому на свої археологічні праці й тому зауважили, що подадуть Вам доповіді в письмовій формі. В с. Ново-Олександрівці (Бердяній) вони виявили селище на вулиці й садибі одного селянина. Шкода, що малий термін їм довелося пробути й через те більше не попрацювати. Мих[айло] Ол[ександрович] це чудовий чоловік і, як археолог, дуже знаючий, хоть своїм знанням зовсім не хвалиться,

так як скажимо де-які з наших археологів.... Іван Юр[ович] ¹ ще молодий асистент.

Аркадій Вікторович ² сьогодні закінчив досліджувати Вовчок, декілько днів попрацює за Гадючою балкою, де я минулого літа виявив стацію й тоді з Вашого благословіння почне напевне досліджувати стацію на о. Лантухівському (Виноградному). З цього приводу Ваш приїзд конче необхідний, та й скучили ми всі за своїм Қошовим отаманом, а тому чекаємо з нетерплячкою.

Петро Іванович ³ з Кирановим досліджують Таволжанний острів, що він виявив за останній тиждень, нам не відомо, бо не маємо звісток, знаємо лише, що він взявся за піскові кучугури.

Волод[имир] Авт[ономович] ⁴ досліджує тюркський могильник на балці Криничній. Нового не найшов ще, окріч ножниць, пряжки, 4-х перлин і ин. дрібниць.

Я продовжую досліджувати «поле похоронних урн» в садибі Петрова. Це поле є дуже характерне, досить багате на інвентар, особливо посуд. Всі наші археологи придають великого значіння їм. Через те що ця для мене, та і для всіх нас тут працюючих культура є новою, то я підійшов до неї обережно. Дуже в пригоді став мені Мих[айло] Ол[ександрович] своїми щирими порадами, за що я йому безмежно вдячний. Тут на місці чимало вже я прочитав про «нове», Мих[айло] Ол[ександрович] обіцяв вислати мені де-яку літературу ще. Одверто кажучи, мене ця культура захопила й тому я вирішив довести досліди її до кінця, щоб «не осрамити землі Русской». Про спосіб копання я минулої суботи робив доповідь на нараді й нарада цілком ухвалила метод копання й вирішила щоб я ще продовжив досліди. Гадаю, що протягом поточного тижня я вже закінчу свої «поля». Матеріалу багато, я весь час сидю обробляю й бігаю коли потрібно на поля, а Ковтун ⁵ сидить там, яко асистент.

По моєму вирахуванні через тиждень я й Вол[одимир] Авт[ономович] уже виїдемо з Привільного вгору до Августиновки чи ще й вище, власно кажучи робитимемо там, де потрібно буде.

Оце здається про все написав. Дм[итро] Ів[анович]! Скажіть Шаповалові ⁶ нехай напише посвідку нашому робітникові Мирошніченкові О. І. про те, що він робив у нас з 9—V по 1—VII 1929 р. Підпишіть і пришліть нам. Ідучи до нас захопіть печатку музейну круглу, а хоть замовте експедиційну й привезіть, бо конче потрібно нам.

Уклоняюся всім. Готовий до послуг П. Козар.

ДИМ, КП—75322/Арх—15115.

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

14.08.1929 р.

с. Привольне — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

Сьогодні з пошти одержали ставки затверджені Укрнаукою. Вони не тільки порадували, але посмутили більшість членів експедиції, а в де-яких то й руки опустилися. І треба сказати, що з де-якими археологами то у нас сталося зовсім погано, бо вони брали кошти по розписках авансом з таким розрахунком, щоб при получці погасити ті розписки. Коли-ж справа стала так, що доведеться вираховувати з зарплатні й ті кошти, що вони переполучили зверх ставок Укрнауки, то таким особам, які скоро виїздитимуть, нічим буде виїхати до дому. Ще серйозніше справа обстоїть з тими співробітниками експедиції, які вже виїхали (Киранов), бо йому переплочено зверх ставок 10 карб. Ви там уже сами вирішуйте, як бути з ними. Так само, або ще й гірше стоїть справа з подорожніми, які вже виплачені виїхавшим співробітникам (Міллеру, Потапову, Киранову й Паськові), а згідно Вашого офіційного розпорядження їх необхідно вдержати, як же? Коли вони виїхали! До того і ті співробітники експедиції, що нині працюють, протестують проти вирахування, мотивуючи тим, що це покладено законом про працю. Спішно напишіть, будь ласка, з приводу цього, бо недалеко і/IX і нам доведеться розчитувати більшу частину співробітників.

Закінчивши про фінансову частину експедиції сповістю про організаційну. У нас виникли де-які зміни, а саме, в зв'язку з тим, що Петро Іванович¹ хочить обов'язково виїхати 1—IX до Чернігову, а ні Макаревича², ні асистента йому Ви не надіслали, то довелось послати йому асистентом т. Ковтуна, а Ставнічук поїхав до нього ж замальовувати. Від Добровольського поїхав його асистент Пасько. Рада вирішила, що недоцільно викликати асистента Добровольському на 2 тижні (він теж виїздить 1—IX) а доручила справу асистенства синові його, який вже коло місяця асистенував і виявив свою здатність. Виплачую я йому по Вашому розпорядженню по 1.60 коп., як горноробочому, але Рада своєю протокольною постановою прохає зробити виплату за останні два тижні молодому Добровольському, як асистентові. Дайте й з приводу цього розпорядження.

Тепер можна не присилати вже ні художника, а ні асистента, обійдемося й сами поки що, тим більше що праці потроху звужуються, а з 1—IX зовсім мало лишиться. До 1—IX п. р. Ваш приїзд хоть на 1—2 дні дуже потрібний, і ми чекаємо. Давайте телеграму за день наперед, коли їхатимете автобусом.

І нарешті про нашу наукову працю. П. І. Смолічев на Перуні відкрив багату станцію-майстерню часу неоліту на самій голові. Матеріалу багато, закінчити до 1—IX не встигне.

А. В. Добровольський копає дуже цікаву станцію на Лантухівському між

інвентарем якої дуже багато знаряддя кістяного. Розвідав уже [...] острів і жучугури лівого берега Дніпра.

В. А. Гринченко дослідив ще одну землянку в садку Радгоспу, де виявив один горщик 18 стол., який всіх нас збив з пантелику, ніхто не може нині сказати, що то за землянки.

Я й досі сидю в садибі Петрова, досліджую поле поховання й боюся того, щоб мене не захватила тут і зима. Сила речей і дуже цінних. Так скажу лише, що вчора розкрили одно поховання коло якого було: 4 здорових розмірів бурштинових підвіски, чудовий цілий зовсім гребінець, два срібних [бронзолета], дві чудово розмальованих круглих бусини, кістяні офарбовані обручки, інкрустований бронзою зуб хижака і нарешті 17 штук прекрасних плоско-гранчастих бусини камня сердоліка. Взагалі це буде прикраса нашому музеєві і новина, що заповнить пробіл в експонатах часу переселення народів і раніших. Посуду накопав стільки, що можна везти на ярмарок продавати.

На цей раз все. На всі мої запитання прошу дати вказівки. Підпишіть і вишліть посвідки.

З повагою до Вас П. Козар.

с. Привільне. 14—VIII—1929 р.

ДІМ, КП—75323/Арх—15116.

№ 307

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

6.10.1929 р.

с. Августинівка — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитрій Іванович!

Другий тиждень ми вже працюємо на Перуні. Година, як бачите, стоїть хороша, копати приємно й весело. Природа на Перуні й навкруги його чудова, листя деревців порябіли а трава знову зазеленіла. Довбемо голову Перунові з двох боків. Володя¹ ззаду, а я спереду. Щоб встигнути закінчити його за години ми набрали 20 чоловік робітників, по 10 осіб значить в кожного керовника роботами. Здобутків сила-силенна, запрудимо музей ними. Обидва креслярі в нас поки-що працюють. Як тільки хоч один з них буде непотрібним, то одішлемо до дому. З Едм[ундом] Осиповичем^{1а} справа обстоїть погано, більше хворіє, а ніж здоровим є. Звівся на ніщо.

«Поле» своє я вже закінчив і впакував для одправки. На вгороді Івлевої нічого не виявлено. Зробив також розвідку на садибі гр. Гурського, нічого хорошого не виявив. Волод[имир] Авт[ономович] Канцірку покинув, бож потрібно було переїхати в Августинівку. Живемо в Марії Федоровни. Навкруги нас у сусід живуть наші робітники та робітниці, що приїхали з нами.

Дм[итро] Ів[анович], передайте Петром Артемовичем щоденник та реєстр Петра Ів[ановича]² з остр[ова] Перуна, там мусить бути його план розкопів. Він нам потрібний тимчасово. Посилаємо з П[етром] Ар[темовичем] дві хурі археологічних матеріалів. Спитайте Матвієвського, чи потрібно зараз Вам вислати документи на 500 карб., що взяті в катедрі, чи можна з ними зачикати.

Уклоняємося всі, всім.

Бувайте здорові. П. Козар.

Наша нова адреса: ст. Хортиця на Запоріжжі, с. Августинівка, науково-дослідна експедиція. По цій адресі ми одержуємо пошту 3 рази на тиждень, а пошт[ова] скр[инька] 114 тільки один раз.

ДІМ, КП—75324/Арх—15117.

№ 308

ЛИСТ П. А. КОЗАРЯ

30.08.1930 р.

с. Федорівка — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

О. К. Тахтай¹, В. А. Грінченко² і я уже щось п'ять чи шість день як у Федорівці куліш та кашу од'їдаємо. Треба сказати, що з набором робочої сили ми опеклися, або як кажуть «вхопили на шило потока». Оказалося, що зараз зовсім не те й в селах, що було раніше, навіть весною. Робітники просто не хотять йти на роботу, а з нашої ціни так прямо глузують, мовляв хунт масла коштує 5 карб., а ми робитимемо за 1.80 коп. Дайте нам їжу й взуття та одіж, тоді ми працюватимемо. Отакої нам говорять робітники. Довелось нам плату підняти до 2.00 к. дівчатам і до 2.30 коп. хлопцям. З великими труднощами півтора десятка робітників набрали. Гадаємо, що доведеться підняти ціну може й до 3-х карб., а не то годувати робітників.

З дня на день чекаємо Федоровича³ з Кічкасу, він же обіцяв при Вас виїхати у Федорівку 26—VIII, а сьогодні вже 30—VIII і його немає. Не піднявся досі й Добровольський вгору, хоч він обіцяв зразу-ж піднятися не дивлячись на те, що раніше збирався їхати до дому. Гадаю, що 200 карб. обіцяні Вами підняли в нього дух й переіменили пляни.

Дуже шкодуємо, що не довелося з Вами побачитися під час Вашого перебування в Кічкасі. Два рази приїздили з Дніпрозаводбуду в буд. Лена й Вас не заставали. Перший раз Ви були на о. Хортиці, а другий — уже виїхали.

Нині Грінченко досліджує Канцірку. Тахтай кам'яне спорудження в садибі дядька, а я розвідку роблю теж в садибі селянина, бо поверхові речі говорять про наявність «поля поховань». Коли поля не буде виявлено й прибавиться робітників, то почну досліджувати могилу. Живемо в селянина с. Язикові

Петра Кирил[овича] Книрика, його дружина нам варить і їжу. З голоду не пухнемо, а як що трохи й «опухнемо», то тільки не від голоду.

Листа посилаю доплатним, бо марок немає, а з Кічкасу ще не привезли.

З правд[ивою] повагою П. Козар.

30—VIII—1930 р.

ДІМ, КП—75325/Арх—15118.

№ 309

ЛИСТ Д. О. КОРСАКОВА

17.12.1896 р.

Казань — Москва

Булак, д. Подошевникова

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Третьего дня получил я Ваш 3-й том «Истории запорожских козаков»¹, а вчера было у нас факультетское заседание, где докладывалось Ваше прошение. Очень Вам благодарен за присылку Вашей интересной монографии и спешу высказать Вам мои соображения относительно Вашего желания защищать в Казани диссертацию на магистра русской истории.

Я очень сожалею, что Вы раньше не вошли со мной в переписку. Вы могли бы доставлять мне Вашу книгу листами, по мере её печатания, и тогда я имел бы время исподволь подготовиться к возражениям Вам; говорю подготовиться потому что я никогда специально не занимался историей казачества, а выходить публично на серьёзное научное состязание без должной подготовки я бы не решился. Не зная, что в конце нынешнего гражданского года Вы обратитесь в наш Университет с 3-м томом Вашей монографии, я так расположил свои срочные учёно-литературные работы, что не могу немедленно приняться за тщательное изучение Вашей книги, чего она поистине заслуживает. По существующим правилам об ученых степенях оппонент может рассматривать диссертацию в течение полугода, и я вынужден был бы, за недостатком времени, воспользоваться правом, предоставляемым мне законом. Если считать этот срок со вчерашнего числа, когда книга Ваша поступила в факультет, то он истечет 16-го июня, т. е. в вакационное время, которое также по правилам, исключается из всех официальных научных функций профессоров университета, так что ранее второй половины августа Ваш диспут не мог бы быть назначен.

Вчера факультет постановил уведомить Вас, что Вы отнеслись в наш университет ненадлежащим образом: Вы должны были подать прошение ректору и препроводить ему Ваши документы, удостоверяющие сдачу Вами магистерского испытания, и кроме того, представить в Казанский университет 120 экз[емпляров] Вашей книги. Таковы у нас правила, которые, по-моему, в высшей

степени несправедливы и тяжки для каждого магистранта и докторанта, а тем более для Вас, автора такой исторической монографии, как «История запорожских козаков», написанной живым литературным русским языком (большая редкость в теперешних сочинениях по русской истории), прекрасно изданной на Ваши собственные средства, а потому расходящаяся в публике и стоящая 4 р[убля] за экземпляр. Так как большинство нашего Совета состоит из медиков, то казанские правила лишают Вас совершенно непроизводительно суммы около 500 р. Вчерашнее постановление факультета ещё более отдаляет срок Вашего диспута: присылка Вами нового прошения ректору с документами и рассмотрение его в подлежащих инстанциях нашего университета затянулись бы до 1-го февраля и диспут Ваш состоялся бы лишь в октябре. Такой срок для меня был бы крайне неудобен, потому что в конце сентября обыкновенно открывается сессия казанского уездного земского собрания, в коем я состою гласным и членом от земства в уездн[ом] училищ[ном] совете. Мне необходимо в нынешнем году представить подробный отчёт о состоянии земских народных училищ, запущенных в последние 10 лет.

В виду всего вышензложенного я полагал бы, что Вам гораздо удобнее защитить диссертацию в одном из южных университетов, наполненных специалистами по истории козачества: В. Б. Антонович² и Голубовский³ в Киеве, И. А. Линдиченко⁴ в Одессе, Буцинский⁵ и Багалей⁶ в Харькове.

Мы с Вами совершенно не знакомы, и Вы очень легко можете истолковать мое настоящее письмо лишь благовидным предлогом для отстранения себя от оппонирования Вам, но я Вам искренно сообщил действительные причины моих затруднений и заканчиваю письмо пожеланием Вам успеха и скорейшего достижения не только магистерской, но и докторской степени.

Уважающий Вас и всегда готовый к услугам Д. Корсаков.

ДИМ, КП—78901/Арх—16734.

№ 309а

ЛИСТ Д. О. КОРСАКОВА

19.02.1897 р.
Казань — Москва

Милостивый государь, Дмитрий Иванович!

13-го сего февраля наш историко-филологический факультет поручил мне рассмотреть представленный Вами III-й том «Истории запорожских казаков», в качестве диссертации на степень магистра русской истории.

Принимая на себя этот труд, я заявил факультету то же, что писал Вам, т. е. что ранее начала ноября я не могу назначить Ваш диспут, о чем и считаю своим долгом ещё раз лично от себя сообщить Вам.

Примите, милостивий государь, уверение в моём совершенном уважении.
Готовый к услугам Вашим Д. Корсаков.

ДІМ, КП—78900/Арх—16733.

№ 310

ЛИСТ М. Ф. КОМАРОВА

16.01.1898 р.
[Одеса] — Москва

Вельми шановний Добродію Дмитро Іванович!

Простіть, що так довго не обізвався до Вас, а сталося се через те, що в той саме час, як одібрав Вашого листа, ніколи було й дихнути, а вже самі добре знаєте, що як чого у свій час не зробиш, то вже як завжди «від[...] не йде в лад». На превеликий жаль, не можу вволити Вашу волю, бо сам маю тільки один примірник мого словаря¹. Про те однак сій біді можна допомогти, бо з того часу як перемінили палітурку: замість «Словарь російсько-український» — «Словарь русско-галицкий», цензура почала пропускати мій словарь і от вже скільки земляків, як відомо міні, виписали і словарь одібрали навіть з літерами «Д.Ц.» на бандеролі, себ-то «Дозволено цензурою». Словаря вийшло три томи, а 4-й від «С» до кінця тепер саме друкується і в сім році вийде. Ціна за всі чотири томи 10 руб. Гроші треба посилати в Галичину, бо там вони потрібні на кошти для 4-го тому. Адреса така: Австрія-Галиція. Львов — Lemberg, ul. Featyns'ka № 19. Костю Паньківському². К. Pankiowskiemu-Directorowi instituta ruskoho pedahohicznogo Towarystwa. До сього ж добродія Паньківського можна удаватися і у всіх інших справах в Галичині. Новий журнал «Літературно-науковий Вістник»³, що виходє замість «Зорі»⁴, дякуючи тому, що на палітурці заголовок: «Галицький* Л[ітературно]-Н[ауковий] В[істник]», теж вільно пропускається в Росію, і я вже маю першу книжку. З 2-ої книжки друкуватиметься там повість Мордовця⁵ «Дві долі». Виписати «Вістник» можна теж через Паньківського. Вам же на університет, здається, легко добути з-за кордону все, що там друкується, принаймні тут і в Києві на університет виписують і «Записки Т[овариств]а ім. Шевченка» і все инше.

Дуже радий хоч листовно познайомитись з Вами і застаюсь завжди готовий до послуги Вам і щиро поважаючий Вас

М. Комаров.

16 генваря 98 р.

ДІМ, КП—74426/Арх—14647.

* В ркп підкреслено.

ЛИСТ М. Ф. КОМАРОВА

28.06. [1905] р.
Одеса — [Катеринослав]

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Листок цей подадуть Вам мої рідні: дочка Маргарита з її чоловіком, професором Новорос[ійського] ун[іверсите]та Михайлом Дмитровичем Сидоренко та з дітками їх. Вони вирудилися в подорож по Україні: будуть в Уманю, в Києві, на Тарасовій могилі, і відтіля приїдуть по Дніпру до Катеринослава, щоб оглядіти музей, а там на пороги. (То будьте ласкаві, покажіть їм Ваш музей, об'ясніть усе гарнесенько, та й порадьте їм — як краще доїхати на пороги. Для Вашого музею у мене ще де-що зібране, та тільки тепер ремонт квартири, та нехай опісля збору і пришлю Вам.

Бувайте здорові!

Ваш М. Комаров.

ДІМ, КП—74430/Арх—14651.

ЛИСТ М. Ф. КОМАРОВА

1.08.1906 р.
Аджибеевський лиман — Катеринослав

Вельми шановний Добродію!

Одібравши Ваш лист, я того ж дня про все одписав Вам, а тим часом од Вас ніякої вісти немає. Майте на увазі, що сезон через місяць кінчається, що ванни можна брать тільки до 1-го септєбря, а після того можна купатись тільки в одному тому лимані, то коли маєте приїхать, то треба яко мога поспішати, ні одного дня не гаючи. Поки що то можна, а там докі як ще кілька днів пропустите, то буде вже зовсім пізно, бо часу не багато. Коли приїдете, то спитайте в моїй конторі (Почтовая № 27), та Вас до мене направлять, а тут я вже дам Вам раду.

По вік до Вас щирий М. Комаров.

ДІМ, КП—74431/Арх—14652.

ЛИСТ М. Ф. КОМАРОВА

26.08.1898 р.

*Одеса — Аджамка Олександрійського пов. Херсонської губ.***Вельми шановний Дмитро Іванович!**

Простіть, що так довго затримав у себе Вашу рукопись¹. Одже і Ви самі чимало причинилися до сього, бо рукопись Ваша переписана так не розбірно і не чітко, що треба було не раз прийматися за неї, пильно вчитуватись та розбирати, поки на превелику силу сяк-так привчився я до того, що почав трохи вільніше читати. Продивившись спочатку декілька листів, я навіть зібрав земляків², щоб вкупі з ними прочитати та разом обміркувати та не довелось зробити по товариськи, як би слід: перші листки, що раніше продивився, сяк-так прочитав, а далі знов треба було розбирати кожнісіньке слово і почав я слезувати, що аж самому нудно стало. Брались і інші охочі, та нічого з того не вийшло, бо трохи чи не над кожним словом запинались, тай мусіли відкласти до другого разу. Отже так і не довелось нам перечитати Ваш утвір в товаристві, бо незабаром настало літо, коли вже не зручно було зібратись, та й сам я довго не міг взятися до прочитання, бо настали різні клопоти — переїзд на дачу, шукання городської квартири, лічіння на лимані і т. и. Оце тільки недавно стало міні трохи вільніше, а тут і Ваш лист наспів, то зараз же, не гаючись, взявся я за Вашу рукопись, котру за три дні і перечитав. По щирій правді кажучи, Ваш утвір зробив на мене дуже гарне враження. Слідкуючи найголовніше за мовою, бо за тим і вдалися Ви до мене, я проте часто був настільки захоплений змістом Вашого утвору і розвитком оповідання, що забував і за мову і, тільки згадуючи Ваш лист, знов передивлявся прочитане, дбаючи уже найголовніше про мову. Про зміст і розвитку Вашого утвору я мав нагоду балакати з де-ким із земляків, одному навіть перечитував де-які уступи, другому — Волянському, котрий в Петербурсі від Вас чув перші глави Вашого утвору, переказав подрібно останні дві глави, яких він не чув від Вас, і всі ми в один голос виявили багато інтересу до Вашого утвору і бажання, щоб він яко мога швидче вийшов у світ. Алеж на мій погляд єсть де-які хиби, котрі слід би усунути: а) описи природи дуже довгі і треба їх скоротити, бо утвір Ваш — се драматичні картини життя і інтерес утвору в розвитку драматичної акції, а довгі описи природи в такому разі тільки розбивають увагу читача до найголовнішого; б) з того ж погляду міні здається треба скоротити і етнографічний елемент, котрий до речі тільки в етнографічно-побутовому оповіданні, а не в такому утворі, де найголовніший інтерес в розвитку драматичної акції, слідує, значить, повикидати пісні, окрім де-яких, та й то досить привести початок або де-кілька куплетів якої пісні тощо; в) єсть де-які хиби, котрі напевне вийшли з погляду Вашого, через те, що утвір не перейшов ще через останню редакцію автора, та про всі ці недогляди я зробив замітки на самій рукописі. Що до мови, то міні дуже подобається Ваша мова —

широ народня і виразна. Трапляються часом москалітми, але дуже рідко, а які саме — те одмічено в рукописі. Лиш в де-яких місцях траплялися слова і вирази, міні не зрозумілі або такі, що я не міг їх розібрати, бо написані не розбірно, тоді я ставив знак питання (?), аби лиш звернути Вашу увагу при останньому перегляді. Знак питання ставив я і тоді, коли суть якої фрази була мені не зрозуміла, або дивувала мене, або здавалася не до речі. Все се одмічав, аби звернути Вашу увагу, маючи на увазі, що збоку воно видніше і що, як і сам на собі переконався, часом і зовсім не компетентний слухач або читач зробить яку поправку як раз до діла або хоч зупинить автора в такому місці, де як раз треба що вирівнять або й поправити.

Всі замітки я робив на самій рукописі не стісняючись, бо знав, що утвір Ваш не перейшов ще через останню редакцію Вашу, а друге й те, що все однаково треба переписувати рукопись, бо написана вона так не розбірно, що ні один цензор не візьметься перечитувати. Як бачите, вельми шановний Дмитро Іванович, Ваш утвір дуже міні подобався, скажу більше — почавши читати, я не міг уже одірватися, поки не прочитав цілого утвору, бо з кожною главою зростав інтерес. Дуже добре було б, коли б можна було надрукувати в Україні, щоб Ваш утвір мав найширший круг читачів, але на перешкоді остання глава про сина штундиста. Наші цензори схильні будуть дивитись, що тут ціла пропаганда штундизма і скоріше всього заборонять або одішлють до церковної цензури, а та вже наложить свою лапу. Але ж коли взятись добре клопотати та ще [мати] сильну протекцію, то може й можна буде відстояти, коли поставити так, що речі штундаря знаходять собі одсіч в мовах батька. Ваш утвір настільки цінний для України, що хоч би прийшлося дечим поступитись, скоротивши наприклад речі штундаря, то і в таких разі всеж таки варто було б надрукувати в Росії, а потім вже можна буде увесь утвір вповні без ніяких скорочень надрукувати в Галичині. Заголовок, міні здається, треба доповнити словами: «та його діти», бо доля дітей, виростаючих під різними впливами, і єсть та суть, з котрої складається зміст цілого утвору. Тож радив би Вам, яко мога швидче передивитись рукопись, виправити її тай у цензуру. Коли часом цензура пропустить, але не буде зараз коштів на видання, то одеські земляки з охотою видадуть Ваш утвір. А як цензура не пустить — в таких разі одсилайте в Галичину, просте всього в «Літературно-науковий вістник», бо він доходить в Росію, то все ж таки і на Україні земляки матимуть змогу прочитати Ваш утвір. Рукопись я одіслав Вам зараз же після прочитання і певне Ви вже одібрали рукопись, а на лист і досі не спромігся і знов прошу Вас вибачити, що так запізнився. Найголовніша причина та, що я тепер не в городі, а на дачі, на лимані, де й міста не вибереш, щоб сісти до писання, а тут ще як на те спекота така страшенна, що й дихати трудно, а я ж до того ще приймаю ванни в 32°, словом печусь і парюсь цілий день. Тож та не здивуйте, що цей лист почав вже того дня, як послав рукопись, та ледве оце кінчаю, бо писав уривками, коли тільки вибиралась хвилиночка, що можна було сісти до столу. Через це ж, вибачайте, і написано так не розбірно, що й Вам мабуть буде стільки мороки з моїм листом, як міні, розбіраючи Вашу рукопись. Через тиждень кінчаю лічення і їду в город — тоді буде вільніше. Дуже був би радий одібрати Вашу одповідь і разом звісточки про дальнішу долю Вашої рукописі, котра дуже мене інтересує.

26 августа.

Недавно ми видали тут 1-й т[ом] творів. О. Коніського³ (оповідання), тепер друкуємо 2-й т[ом]. Книжки у всякім разі путящі.

ДИМ, КП—74427/Арх—14648.

№ 314

ЛИСТ М. Ф. КОМАРОВА

15.04.1899 р.
Одеса — Москва

Вельми шановний Дмитро Іванович!

Міні аж соромно озиватись тепер до Вас, бо де ж таки — минуло вже скільки місяців, як одібрав я Вашу книжку і листа Вашого, а я й досі не зібрався подякувати Вас і одписати на Ваш, дуже міні цікавий і приемний лист. Певне Ви скажете — нечема якийсь, а міні приходиться тільки очей у Сірка позичити та мовчати: знаю бо сам добре, як воно тяжко та прикро, коли часом напишеш до кого, як до доброго чоловіка, а воно тобі: мовчить, мов нехтує тобою або йому заціпило. То тільки ж, дякувать Богові, не сталося зо мною ні того, ні другого, а коли й заціпило, то тільки на якийсь, хоч і справді довгий, час, дуже тяжкий для мене і всієї моєї сьм'ї, бодай і не згадувать! Та все те лихоліття аж-от минулося, бодай не верталось, тепер тільки я за-спокоївся і знову взявся за діло, а насамперед за ті листи, що назбиралося їх за сей час дуже багато. Отож прошу ласки Вашої не гніватись на мене і не цуратись на дальше листування зо мною. Книжку Вашу «По следам запорожцев»¹ я вже мав і перечитав з великим інтересом, як тут наспів і другий примірник від Вас, за котрий сердечно дякую Вам, жалкуючи тільки, що поки що не можу оддячити Вам таким же способом, бо поки що лаштую де-що і не скоро воно мабуть побачить світ божий, де-що в цензурі вилежується, а нового готового поки-що не маю. Словаря кінчаю вже друкування 4 і останнього тому, а перші три Ви певно вже маєте, бо давно якось писали міні про словарь, а тоді саме його пропускали в Росію зовсім вільно². Що до Вашого українського оповідання «Максим Вітряк»³, то, прихилиючись всім серцем до нашого оновлення, я наперед радію за Вашу спасенну думку, бо давно знаю і щиро шаную Ваш прекрасний талан до цікавого оповідання. Хоч виявився він поки-що в російській мові, але ж я певен, що наша мова не стане Вам на перешкоді. Ви певне виїздили трохи чи не всю південну Степову Україну, таку силу пісень, казок і переказів записали просто від наших людей, так часто здибалися з простим людом нашим і то найбільше там, де мова наша збереглася найчистіш-

ша, а такі найкраща наука, яку далеко не кожний з наших письменників міг мати. Того я зовсім спокійний і певний, що Ваша перша проба і з погляду мови буде добра. А про те, коли воля Ваша, я охоче згожуюсь передивитися Ваше оповідання. Хоч ніколи не вважав себе добрим знавцем нашої мови і дотепним стилістом, а через те і не зважуся робити поправки Вашого писання, але виходячи з того погляду, що з боку видніше, може й спроможуся на які-небудь уваги і замітки, котрі стануть в пригоді Вам. Тож з охотою [...] Вашу і буду дуже радий, коли Ви пришлете міні Ваш рукопис, а тим більше, що, дякуючи сьому, матиму змогу раніше всіх прочитати Ваше оповідання, причім наперед запевняю, що недаліше як через тиждень рукопис буде Вам повернений. Дуже велика шкода, коли оповідання по змісту не підійде до нашої цензури. Звичайно, коли річ іде про штунду, цензура не пустить і в таких разі прийдеться друкувати за кордоном в «Літературному Вістнику»⁴.

Наперед тішуся сподіванням Вашого оповідання, застаюся з найщирішою повагою до Вас

М. Комаров.

14 квітня 1899 р.

ДІМ, КП—74428/Арх—14649.

№ 315

ЛИСТ М. Ф. КОМАРОВА

27.05.1905 р.

Хаджібейський лиман — Катеринослав

Вельми шановний Дмитро Іванович!

Дуже Вам дякую за прислані міні № 16—17 «Вестника Екатеринос[лавского] земства»¹, а ще більше за те, що й про мене згадали. То вже коли так, прошу Вашої ласки повідомити мене — чи буде в сім році археологічний з'їзд в Катеринославі² і коли саме? Міні дуже хотілось би бути на з'їзді, почути про рідну старовину і з людьми, рідними по духу, побачитись, то хотів би я заздалегідь знати — коли саме буде той з'їзд, щоб розпорядкувати так свої діла, щоб уже ніщо не стало міні на перешкоді. Разом з сим прошу Вас прислати міні два примірники Вашої брошури «Про холеру»³, що про неї бачив звістки в кількох газетах, а самої брошури тут нігде в книгарнях немає. Дуже буду Вам вдячний, коли Ви не забудете моєї просьби і повідомите про з'їзд, та й книжечки разом вишлете. До речі — прошу теж Ваш адрес.

Щиро бажаючи Вам всього найкращого, застаюся з найбільшою повагою до Вас.

М. Комаров.

ДІМ, КП—74429/Арх—14650.

ЛИСТ Н. П. КОНДАКОВА

24.11.1883 г.
Одеса — Харків

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Из «приложения» к программе, которую Вы получите на днях, Вы увидите, что Ваш вопрос внесён в число вопросов с обещанными рефератами ¹.

Независимо от того, какой интерес имеет содержание Вашего вопроса для истории Новороссии, я позволю себе заявить Вам, что прилагаю большое старание и усилия к тому, чтобы представить Запорожье и на выставке, организацией которой занят последнее время.

Я получил ряд обещаний доставить различные редкости и памятники запорожской старины, но пока, кроме портретов, кольчуг (будто бы Самойловича ² и т. д.), и разных мелочей, мне не удалось достигнуть результатов более серьёзных.

Мне показалось из Вашего письма, что Вы могли бы много помочь нам в этом деле. В таком случае, желательно было бы представить планы, документы, записки и пр. То, что здесь имеется (архив Скальковского ³), кажется, исчерпано.

Очень желал бы слышать от Вас, какого рода меры должен я принять для этой цели. Если бы Вы сами надеялись сделать что-либо с помощью Комитета, то, полагаю, Комитет, с своей стороны, мог бы всё дело это отдать в Ваши руки.

В ожидании ответа остаюсь с истинным почтением

Н. Кондаков.

ДИМ, КП—74419/Арх—14640.

ЛИСТ Н. П. КОНДАКОВА

21.12.1883 г.
Одеса — Харків

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Получив Ваше письмо от 18 декабря, спешу поблагодарить Вас как за Вашу готовность доставить на нашу выставку ¹ предметы древности и старины из местности Запорожской Сечи, так и за указания лиц, к которым мы могли бы обратиться за тем же.

Ваше письмо я своевременно доложу Комитету, и мы будем иметь для Вас готовую часть витрин для помещения вещей.

Прошу Вас покорнейше, если Вы будете иметь нужду в своей поездке в рекомендации от Археологического Съезда, обратиться ко мне.

Когда получите билет, уведомьте, для каких дорог Вам потребуется удостоверение Комитета для предъявления на станциях отправления, чтобы воспользоваться предоставленными льготами.

Хотя я, вероятно, буду иметь случай ещё писать Вам, но заранее прошу Вас известить нас о том, когда отправитесь вновь на раскопки.

С истинным почтением и преданностью остаюсь.

Н. Кондаков.

Р. S. Мне пишут, что часть «Румянцевской описи Малороссии»² находится в архиве Малороссийской коллегии в Харькове. Не можете ли Вы принять на себя труд — узнать, как могли бы мы получить для съезда хотя список этой части (если он не издан нигде хотя по частям)?

ДИМ, КП—74421/Арх—14642.

№ 318

ЛИСТ Н. П. КОНДАКОВА

24.02.1884 г.
Одеса — Харьков

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

В ответ на Ваше письмо от 16 февраля имею честь сообщить Вам, что Комитет считает себя обязанным принять на свой счёт расходы по пересылке древностей на выставку¹. Тяжёлые и громоздкие вещи, как напр[имер], ядра, мельницу и пр., конечно, вести незачем, но портреты очень было бы желательно. Вообще же, Комитет не откажется и с своей стороны подвергнуться некоторым расходам, хотя и фонды для выставки не слишком обильны.

Мы не можем, конечно, принять участие денежно в раскопках и покупке вещей, тем более, что вещи поступят не к нам в собственность.

Затем нам остаётся только благодарить Вас и других за изготовление описи архива и другие работы к съезду.

Не найдёте ли Вы возможным, если Ваш план Хортицы вполне готов и у Вас имеется записка к нему, издать его теперь же — к съезду. Мы можем от Комитета издать в количестве экземпляров, какое потребуется и уступить Вам из этого издания столько экземпляров, сколько пожелаете. Может быть, дожидаться издания трудов съезда было бы очень невыгодно, если этот план совершенно неизвестен.

Посылаю Вам экз[емпляр] брошюр изд[анных] Комитетом, г. Матвеева.
С искренним уважением и преданностью готов к услугам
Н. Кондаков.

ДІМ, КП—74422/Арх—14643.

№ 319

ЛИСТ Н. П. КОНДАКОВА

4.07.1884 г.
Алушта — Харків

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только теперь и здесь получил я Ваше письмо и спешу поблагодарить Вас за любезное извещение о счастливых результатах, Вами достигнутых, как видно, после больших трудов.

Поздравляя Вас с успехом, не могу не пожалеть о несчастном случае. Будьте любезны, известите, как идёт выздоровление Вашей руки и было бы очень обидно, если бы оно затянулось. И неужели беда настолько велика, что рука совсем сломана?

С нетерпением буду ждать на это ответа, а пока буду отвечать на Ваши вопросы. Вещи было бы желательно иметь в Одессе не позже первых чисел августа¹, но если Вам удобно их отправить и без себя, то до Вашего приезда их разместят (по возможности вместе), и Вам останется лишь снабдить этикетками.

Если скелеты ничего особенного (случайно) не представляют, то можно, мне кажется, ограничиться одним.

Не прикажете ли вместе с тем, изготовить какую-либо особую мебель для выставки; мы имеем лишь витрины, шкафы и экраны.

Не эти ли самые курганы в имении г. Миклашевского² были предлагаемы Моск[овскому] арх[еологическому] обществу для раскопок?

В ожидании Вашего ответа остаюсь преданный.

Н. Кондаков.

ДІМ, КП—74420/Арх—14641.

ЛИСТ Н. П. КОНДАКОВА

22.07.[1884] р.

Алушта — Олександровськ

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Я получил здесь Ваше письмо от 14 июля. Мне крайне тяжело, что Вы в своём предприятии попали в такую беду, и я очень желал бы быть успокоенным от Вас лично насчёт выздоровления Вашей руки. С другой стороны, из того обстоятельства, что Вы обещаете приехать в Одессу в начале августа, должен ли я вывести, что, по крайней мере, теперь выздоровление идёт успешно.

Будьте добры, не оставьте меня ответом именно на этот вопрос. Витрины или шкафы, что Вы найдете нужным для своих вещей, готовы.

Остаюсь преданный Вам Н. Кондаков.

Р. S. Сам я буду в Одессе 2-го или 4-го августа. Если Вы приедете ранее, за меня Вы найдёте в унив[ерситетской] канцелярии Людвиг Филипповича Брука.

ДИМ, КП—74423/Арх—14644.

ЛИСТ Н. П. КОНДАКОВА

24.09.[1884] р.

Одеса — Харків

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ящик с Вашими древностями отправлен нами на днях к Вам через контору Штерна, с уплатою здесь всех расходов по пересылке, и Вам послана квитанция или накладная. Ф. И. Леонтовичу¹ я сообщил сегодня Вашу просьбу о присылке Вам от Общества экземпляра 1-го тома «Зап[исок] Од[есского] Общ[ества]»², но, так как этот том есть библиографическая редкость и Вам, вероятно, нельзя бы было приобрести, то я принял за Вас, чтобы Вам его выслали хотя на время, Советую Вам, однако, обратиться лучше самому в Одесское Общ[ество] или [к] Влад[иславу] Норбертовичу Юргевичу³ с просьбою.

Сообщите мне, намерены ли Вы напечатать у нас свои рефераты, или нет. Равно, нельзя ли Вам, [если] рефератов не пришлёт, прислать или их изложение,

или исправить то, что имеется в «Рефератах, изд[анных] Новорос[сийским] Телегр[афом]». Мне надо иметь ответ поскорее.

С искренним почтением преданный Н. Кондаков.

ДИМ, КП—74424/Арх—14645.

№ 322

ЛИСТ О. Я. КОНИСЬКОГО

24.01.1897 р.
Київ — Москва

Високоповажаний Добродію Дмитре Івановичу!

Не вимовно вдячен Вам за прислані рукописі. Ви вгадали: я справді був певен, що вони пропали; хоча й тепер ледві встигну впростовати їх; бо за м[іся]ць минає термін дозволу цензурного. Та дарма вже! Я вдячен, що нагода несподівано поталанила мені вдатися до Вас з прозьбою. Будьте ласкаві — допоможіть ось в чому.

Ще позаторік послав я до Гольцева¹ проект надрукувати в книжці «Русск[ая] мысль»² за лютий «Светлые дни в жизни Шевченко». Редакція повідомила мене, що стаття принята і буде надрукована. От же й досі її не надруковано. Тим-то торік в жовтню, здається, писав я до Віктора Олександровича, просячи вернути статтю (я знайшов би їй місце де інде!). От же й досі не маючи відповіді, ні статті. Що воно за знак? Мабуть редакторська розкиданість! Дак от — зробіть ласку — розпитайтесь за певне у Віктора Ол[ександровича]: чи не можна надрукувати ту статтю хоч тепер в II, або вже хоч в III кн[ижці]? А коли ні, дак нехай же вони не гаючись перешлють її до мене, може б ще встиг я подати її до якого іншого журналу.

Вельми буду дякувати Вам, коли не відмовите моєї просьби і вибачите мені, що турбую Вас.

З високим поважанням до Вас Олександр Кониський.

ДИМ, КП—78904/Арх—16737.

ЛИСТ О. Я. КОНИСЬКОГО

9.05.1897 р.
Київ — Москва

Високоповажаний Добродію!

Коли б Ви не написали до мене, то б я і не відав, що там надруковано в тій «Києв[скої] старині»¹; бо признатися Вам читаю з неї тільки те, що трапляється про Шевченка, та на жаль останній рік і в сему разі — нічого читати... Плутанина [...] перейшла вже край; «Записка» Ригельмана¹ — фальсифікації, (хоча факти певні) та вигадки торговельні...

Лазаревського² я особисто не знаю, здається ніколи й не бачив його, де-які праці його (Полк Старод., Ніжин і т. ін.) шаную; Науменка³ знаю 20 років, але за певне не скажу — хто він?

Коли в листі Вашому річ іде про статтю в «Рус[скої] М[ысле]», так широко скажу Вам — що дешиця там і мені не сподобалася; властиво не факти. Однак, говорячи знов таки по правді по ширій — була б велика шкода — коли б Ви єдине через рецензію «Києв[скої] старини» покинули працювати коло тієї частини історії нашої, коло якої працюєте стільки літ!

Нещодавно я запевнився на собі, що рецензенти наші часом пишуть рецензії не читавши зовсім тієї праці, про яку пишуть. Така сама okazія була з О. Пчілкою⁴, як про[фесор] Мищенко⁵ [уклав] рецензію на «Козачку Олену», не читавши її!... З мого погляду, такі рецензії річ не моральна, паскудна; але уважати на їх не треба; або певнійш: треба уважати тільки за для характеристики рецензентів і національного такту їх. Такт, я гадаю, — стоїть завжди відповідно вишині і глибині національного розвитку: он, знов, Білило⁶ як спаскудив своїм справозданьєм ювілей Мордовця!...⁷ Переборщив!... А молодіж озвірились на його — написала протест не доладу і «попала пальцем в небо». Протест вийшов якійсь нелітературний, а інде і не культурний... Треба сказати, що так звані «наші люде» шкодять ділу гірше чужих; а часом «свої діти гірше ката матір роспинають»...

А про те доки руки служать не треба їх згортувати, не згортуйте і Ви їх, Добродію! Не вважайте, а робіть своє діло на користь грядущих дітей України.

Щиро поважаючий Вас Ол[ександр] Кониський.

Р. S. Взагалі з «Києв[скої] ст[ариною]» у мене не було ніколи і нема жодних стосунків... Ми йдемо не однаковими дорогами.

ЛИСТ О. Я. КОНИСЬКОГО

10.04.1898 р.
Київ — Москва

Високоповажаний Добродію!

Зробіть велику ласку: отсю коротеньку заміточку надрукуйте в «Русск[ой] Мысле» — коли встигнете в сьому м[іся]ці, а не то в маї. Та чи не потрудились би подати б від себе рецензію і до інших часописей, напр[иклад] «Рус[ских] Вед[омостей]» і т. інч.

Я сподіваюся, що літом перешлю до Вас примірник сієї книжки на добрий спомин про автора, а тепер маю один тільки примірник.

Бувайте здорові.

Сердечно прихильюсь і поважаю Вас Олександр Кониський.

Переміни які треба в оцій замітці — зробіть.

ДИМ, КП—78906/Арх—16739.

ЛИСТ О. Я. КОНИСЬКОГО

23.11.1898 р.
Київ — Москва

Охоче і, як кажуть, з дорогою душею, радий я вважати Вашу волю, дорогий Дмитро Івановичу! і зараз же посилаю до Вас свою фотографію. Нехай вона нагадає Вам чоловіка, що щирим серцем, не лукаво шанує Вас. Але ж не відмовьте і Ви мені — бачити щодня Вашу фотографію.

Спасибі Вам і за Вашу добру думку про мою книжку. Досі було про неї 12 рецензій, усі прихильні; що то скажуть про неї голова преси російської: «Вестник Европы»¹ і «Русск[ая] мысль». Се мені дуже цікаво. Я послав Гольцеву книжку ще в вересні, та чи не забув він, часом про неї. Людина він, як знаєте, роскидлива. По часописах, що виходять в Москві, досі не було ще згадки про мою книжку; от би щиро подякував, коли б Ви подали свою рецензію в «Русские ведомости», — а більшу — до «Этногр[афического] обозрения». Зробіть се, будьте ласкаві. Одна шкода: на мою думку, видавництво, без моєї волі, назначило на книжку високу ціну; досить би було 1, 1/2 карб[ованія].

Потроху довожу до краю VI т[ом] «Кобзаря» — переписку Шевченка; щоб

на той рік видати її у Львові. Назбіралося більш 170 листів поета і перечитуючи їх, я знов живцем бачу в них, наче в зеркалі, велику душу мученого і замученого великого чоловіка і українця! Листи його се автобіографія його душі.

Бувайте здорові!

Глибоко поважаючий Вас Ол[ександр] Кониський.

ДІМ, КП—78902/Арх—16735.

№ 326

ЛИСТ О. Я. КОНИСЬКОГО

30.11.1898 р.
Київ — Москва

Будьте ласкаві, Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Поталануйте, щоб отсю невеличку рецензію на IV т[ом] «Кобзаря» надруковали швидче в «Русск[ой] мысли». Треба б нам попильнувати, щоб в февральських книжках великих журналів — були статті про Ш[евчен]ка. Я маю один короткий, ще надрукований його лист, два послав з коротенькою заміткою в «Русск[ую] старину»¹, а більш нічого не [встигну], бо здоров'є — таке, що не дає писати багато. Сердечно бажаю Вам всього найкращого.

Ваш щирий А. Кониський.

Бульвар 38.

Р. С. Я певен, що В. А. Гольцев не відмовить надрукувати сю рецензію. Перекажіть йому мій поклон і пошановання.

ДІМ, КП—78903/Арх—16736.

№ 327

ЛИСТ О. Я. КОНИСЬКОГО

18.11.1899 р.
Ялта — Москва

Недуг вогнал мене [...] во многолюдную пустыню — Ялту. Сидя здесь, пришла думка написать небольшую статью (не более листа) о личности Шев[чен]ко в его письмах, но хочу сперва запевне узнать: согласится ли «Русск[ая]

мысль» напечатать непременно в 2-й или, в крайнем случае, в III кн[ижке] 1890* г.? Вот почему и беспокою Вас, зная вперёд, что Вы не откажете в моей просьбе. Спросите Виктора Алек[сандровича] Гольцева об этом. При согласии его я вышлю срочно к Рождеству, а может быть и ранее.

Не зная Вашего адреса — пишу навмания: если дойдёт к Вам сие нехитрое послание, отвечайте на него скорее и сообщите свой адрес. Напишите удалось ли Вам в том предприятии, о кот[ором] мы говорили в августе в Киеве? Здоровы ли Вы?

Мой адрес: Ялта, дача Шмаковой, против театра.

Ваш А. Конисский.

А что же Ваше оповідання? Неужели и досі лежит в портфеле?

ДІМ, КП—78907/Арх—16740.

№ 328

ЛИСТ Ф. Е. КОРША

7.11.1896 р.

Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вот уже около месяца, как Вы здесь, а вышло, так, что я, весьма обрадовавшись знакомству с Вами, тем не менее не только не зашёл к Вам ни разу за всё это время, но не был и на Вашей второй пробной лекции.

Это мне особенно досадно потому, что я так зааттестовал себя для первого знакомства; узнав поближе меня и условия моей жизни умственной и телесной, Вы не будете придавать значения тому, что от времени до времени я буду исчезать, засев почти или совсем безвыходно дома на месяц или больше. После Вашего любезного посещения я сидел чуть ни день и ночь над исследованием о русском народном стихосложении для «Известий» второго отделения Академии Наук, спеша окончить этот труд ко времени составления ближайшей книжки этого издания, а потом, как только настал холод, я, по обыкновению, так простудился, что почти не выходил из дому. Последние дни я и совсем не выхожу и очень боюсь, что нельзя мне будет присутствовать на диспуте Карского¹ в субботу 9-го. Между тем я послал кое-что Белиловскому² и получил от него такое письмо, что даже смутился: не ожидал я такого приёма своим малорусским грехам.

В заключение своего покаянного письма считаю долгом прибавить, что не только я, но и моё семейство почувствовали к Вам глубокую симпатию, почему всем нам было бы чрезвычайно прискорбно, если бы моя невольная невежли-

* Помилка, треба «1900 г.».

вость произвела на Вас дурное впечатление и отразилась на наших дальнейших отношениях.

Искренне преданный Вам Ф. Корш (або Хведір Корж, як мое ім'я буде, здається, надруковано у «Складці»).

ДІМ, КП—77902/Арх—16167.

№ 329

ЛИСТ Ф. Є. КОРША

20.02.1898 р.

Москва — Москва

Вельмишановний приятелю Митрію Івановичу!

Добре я пам'ятав нашу з Вами розмову, що була в Архівній Комісії, і збирався до Вас, та що тут подієш, коли чи старість, чи хвороба, чи обидві вкупі мене напали? Після того вийшов був я до університета, та да і засів знову дома. Зовсім погане діло! Я вже почав затягати студентів до себе, щоб читати їм, не виходячи за поріг. Оттак-то я і досі сижучу і сливе нікого не бачу і, як би не «Москівські Відомости», то не знав би і того, що мій колишній приятель, Михайло Петрович Старицький¹, що в Гамлета впустив «заковику» або «закарлюгу», написав таку трагедію, що наш старий Данило Лукич² порівняв його аж із Шекспиром, а се, може тим (чого Грингмутів наймит, здається, не знає), що сам Данило торік видав драму — не драму, а так собі дещо, неначе думу, та ще з малюнками, «Козаки і море», «Слава ж тобі, господи Боже мій, що хоч багато гріхів є на моїй душі, а такого, як драма, ще немає, а є тільки описання теперешнього Шекспира у віршах, що їх надруковав Білило у своїй останній «Складці»³.

Там се, що я сказав про драму, — пуста балачка, не до речі, а річ буде ось яка. Кажали Ви міні, що написали якусь повістку і хотіли б її міні прочитати. А я тому дуже радий, бо міні відомо, що Ви пишете так, як треба писати по-українській і про українське життя (окрім науки), то річ без тих викрутасів і хитрощів, що їми де-які українці, навіть не дурні, занепащають українську літературу, виробляючи її посвоєму смаку, не народньому і не цивілізованому, а «цибулізованому» без усякої уваги до простої казки, прислів'я і до найкращого і найзанятнішого квіту українського духа і слова — до пісні народньої. Тим-то міні і хотілось би послухати, що се Ви таке скомпонували, і від широкого серця сказав би Вам спасибі, коли б Ви, жалуючи мої недуги, не погордували моєю госпоною і прийшли до мене по-приятельськи хоч у неділю, тільки не утром, бо в такі часи в мене завжди буває багато різного народу, а скоріш після обіда, так — годин у сім (бо раніш треба міні побалакати з одним бусур-

маном). Сподіваюсь, що тоді нікого в мене не буде окрім одного паробка, дуже розумного. Хоч він і москаль, а все-ж-таки я його при звичаїв трохи до українщини.

Дак, коли дасть Бог, до близького забачення!

Щиро прихильний до Вас Хведір Корж.

20 лютого 1898.

ДІМ, КП—77901/Арх—16166.

№ 330

ЛИСТ Ф. Є. КОРША

13.11.1898 р.

Москва — Москва

Дорогий приятелю Дмитро Івановичу!

Не тільки що я сам думав про Вашого «бах-руха» а ще росписувався про його в одного татарина, та й він нічого не вигадав. Коли ж Ви підбіраєтесь під ім'я хазяїна того дома, де живете, то се мабуть був, або була, колись який-небудь, коли не яка-небудь, «Бах-руша»; і коли се був він, тоді звали його «Бахор», або «Бахыр», а що се таке, Бог його святий знає (порівняй там бакыр мідь), а коли вона, то, може, її ім'я було «Бахру» замість перського «Маһ-ру» (сн німецьким), торіч «що має вид як місяць», і таке ім'я є і теперечки. А що до б замість м, дак спогадайте «Бохмита з Бахметевим», бусурмана і таке інше, що я сам забув.

Прихильний до Вас Хв[едір] Корж.

ДІМ, КП—77900/Арх—16165-а.

№ 331

ЛИСТ Ф. Є. КОРША

[поч. лютого] 1911 р.

Москва — Катеринослав

Комітет по упорядкуванню ювілейного Шевченківського свята в Москві, вважаючи за необхідність упорядкувати це свято, яко велике громадське діло, постановив звернутись до Вас, як до відомого українського діяча, з проханням

прибути на святкування пам'яті Тараса Шевченка, що відбудеться в Москві 26-го лютого (наукове засідання, привітання, делегації і т. и.), і 5-го березня (концерт та спектакль) 1911 року.

На весь час свят буде одчинена в Москві Шевченківська виставка. Маємо надію побачити Вас на цих торжествах.

Голова Комітету, академік Ф. Корш.

Секретар С. Хвостов.

Листи і привітання просимо адресувати так: Москва, *—Сивцев Вражек, д. 22, кв. 3, Украинская секция—*.

ДІМ, КП—77585/Арх—16064.

№ 332

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

4.03.1913 р.

Житомир — Катеринослав

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Вельми Вам вдячний за скору відповідь Вашу, яку одержав через д. Т. Романченка¹. Мушу тут зазначити. Того ж дня, як я був відпровадив до Вас свого попереднього листа, мені довелося довідатись від так званої нашої «пантофльової пошти», що нібито п[ан] катеринославський губернатор, не діждавшись відповіді про мою благонадійність від волинського губ[ернатора], запитав цього телеграмою: «Що уявляє з себе Кравченко?» А той відписав: «Просвітянин і мазепинець». Якщо д. віце-губернатор Татіщев, від котрого допіро все залежить, людина інтелігентна і хоч кришку в курсі українських сучасних питань, то він і сам добре збагне, які люди можуть давати таку атестацію, яку допіро надають нашому братові, гадаючи тим самим повбивати нас.

Вельми вдячний д. Романченкові за його відповідь через Вашу, на наше велике нещастя, тяжку недугу.

Завжди з великою до Вас пошаною і бажанням бути Вам здоровим.

В. Кравченко.

ДІМ, Арх—14435.

— Перекреслено і дописано: «Дмитровка, Лит[ературно]-худож[ественный] кружок, Ф. Коршу».

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

3.5. (27.04). 1915 р.
Ковров — Катеринослав

Високоповажний і дорогий Дмитре Івановичу!

Вашого листа одержав і зараз же посилаю його до своєї жінки, що перебуває в Житомирі. З моїх етнографічних матеріалів частина таки видрукована. Вона міститься в тт. V та XII «Труды обществ[а] исслед[ователей] Волини»¹. И все видання знаходиться при «Волинском центральном музее» — у Житомирі. Певне сам д. Гололобов² і за председателя в «Общ[естве] исслед[ователей] Волини», бо звичайно на цю посаду обирають там пана губернатора. Моя пані зробить все, що зможе і то не затримає, бо так прошу її. Зараз іде друкування третьої книжки, але тим часом маю щось біля 130 сторінок, хоч, властиве, у мене ось де під руками є в них 104 ст. Якщо використаєте матеріал з двох книжок, які у Вас будуть, то тимчасово можтиму прислати оці аркуші, що ще колись-то будуть з себе уявляти книжку; бо самі, здоровенькі, знаєте, що без матері завжди дитина плаче, отак і мої етнографічні праці — так тяжко плачуть за мною — ой, так тяжко! Бо хто ж за ними краще за мене догляне? Але ж друкується у Житомирі, а я — за півтори тисячі верст — у Коврові!..

Одне слово — пан Гололобов хай пораде, як повернутись мені?

Слухайте — но, голубе, Дмитре Івановичу, а чи не міг би цей Ваш Я. Г. Гололобов переглянути мою справу? Річ у тому, що Київське генерал-губернаторство існувало виключно для боротьби з «українофільством». Документів, щоб нас у чомусь обвинуватити «у сепаратизмові» не було жодних. Тоді вчепились до «Просвіти»³. Найбільше працював жандармський полковник німець — Гофман. Правда він після мене робив трус у поляка графа Потоцького, але на ньому поламав зуби. Одно слово — роздув з нічого справу, і я мусив тим часом оступитися, як і Вам досить відомо, — і оце сидіти у далекій чужій мені стороні. А літа не ждуть, робота моя стоїть!

Чи не попросили б Ви свого «кума»⁴, щоб він з своїми сучасними жандармами, цілком уже від колишніх незалежними, переглядів сам мою справу і навчив би нас з Вами, як мені повернутися до Житомира на ту саму службу? Може він пораде мені прошення до Департаменту поліції про перегляд моєї справи? А коли звідти моє прохання пришлють на перевірку до нього, то він, позаяк знатиме мою справу в подробицях ще перед тим, ну й зможе дати своє людське «заклученіє»?

Як Ваша ласка, то не відмовте. Оце допіро щойно одержав звістку від М. С. Грушевського⁵ — він у Сімбірську. Але що цікаво, його теж забрано було ще з наказу того самого генерал-губернатора Т[атищева]. Хотіли судить, так ні за що було.

Залишаюсь цілком до Вас ширй душею.

В. Кравченко.

Вклоніться від мене низенько подружжю Сніжинських.

ДІМ, Арх—14436.

№ 334

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

12.10.1928 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Високоповажні Серафимо Дмитрівно й Дмитре Івановичу!

Два відбитки моєї скромної праці, а саме — «Шопку»¹ й «З побуту північнозахідної України»² надсилаю Вам: одній — замість вільної пісні, оповитої гарним гірсько-степовим повітрям з скелястих берегів річки Березівки, а другому, яко першому й найкращому дослідникові минулого славного Запоріжжя.

Склоняючи свою лису голову перед Вами обома, бажаю, щоб серця Ваші вже надалі ніколи не відали тоски й печалі. З глибоким до Вас поважанням В. Кравченко-Бердянець.

ДІМ, Арх—14437.

№ 335

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА.*

27.11.1928 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний Дмитре Івановичу!

Оце що мав, те [...] надсилаю Вам з моєї слівної скарбнички, бо що було більшого — переслано в свій час до Києва. А щоб порадити когось, хто-би ще надсилав [до] Вас свої словар[ні] збірки, то про [це] доведеться трохи подумати.

* Лист дефектний.

Привіт вельмиповажаній Серафимі Дмитрівні, яку уклінно [прошу] цього мого ли[ста], що оце надсила[ю], передати Є. Н. Ткаченковій, бо в [мене] бракує її адреси.

З щирим до Вас поваженням

В. Кравченко.

ДІМ, Арх—25498.

№ 336

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

21.12.1928 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний і дорогий Дмитре Івановичу!

Крім карток і цього листа, що оце пишу, все інше прошу повернути назад зараз же по використанні Вами мовного термінологічного матеріалу. Ви самі розумієте, що випустити його з рук я в жодному разі не можу. В зшитку мається певна частина гарного для Вас матеріалу, а здобуто його так: до мене звернувся Ленінградський дослідний інститут і ото надіслав свого програма, щоб зібрати для нього термінологію. Малодосвідчений збирач дав відповіді цілком анкетно, с. т. без ключа (того Ленінградського програма) Ви нічого не доб'єтесь.

Ото ж помаракуйте трошки й поверніть, бо назви, стосовні до ткацтва, мені будуть потрібні для порівняння з відповідними назвами інших місцевостей.

Про «губу» й «чир», гадаю, теж розбереться.

Щодо Вашого милого запрошення, то, звичайно, я не від того, тільки ж ще час нашого з вами подорожу на пороги далекий! А все-таки хотілось би побувати бо й я ж таки вже старий — нехай гляну-подивлюся, як водяні хвилі Дніпра-Славути співають по гранітових порогах — як вітер гуде!... Хочеться почути-послухати їхній стогін — страшну боротьбу! От мене лише турбує те, чи зможу я догодити Вам? А хотілось-би!

Тут я мушу зарані знати, що ж саме я повинен буду виконати для Вас? А може у Вас мається певна кількість молодих хлопців (ба навіть і дівчат), що взяли б участь у колективному досліджуванні? Тоді поставте мені питання, а й би може накреслив завчасно план нашої праці й надіслав би Вам на обміркування. Як Ви тут гадаєте? (А може все вже є?!). Чи не змогли б Ви, на-пр[иклад], звернутись до Вашого «ВЛНО», щоб там зробити заклик!

Багато нам не треба, а так 10—15 осіб. Перед початком праці ми би прочитали для них маленьку лекцію (Ви й я), простудіювали би програми і т. і. Звичайно, наше досліджування мусить бути не абстрактним, а поглибленим, так, щоб хоч частину зачепити матеріального боку побуту, далі — в зв'язку з

природою — суспільна економіка й культурно-істор[ичні] відомості [фольклор].

Взагалі ж, я би може й відмовився, але зберегти пам'ятку про пороги для наступних поколінь, це ж так привабливо!

Поцілуйте ручку Серафимі Дмитрівні, а Вам бажаю продовжувати ще довго Вашу гарну пісню про колишнє славне життя батьків на Дніпрових порогах.

Ваш В. Кравченко.

ДІМ, Арх—14438.

№ 337

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

20.06.1929 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитріє Івановичу!

1. Що можливо було в порядку пролетарської дисципліни, те зроблено відносно кандидатур на Академіків.

Вчора одноголосно секція наукових робітників Волині приєдналась до списку, вготовленого Ц[ентральним] Б[юро].

Таким чином, як то кажуть, «нате й моїх п'ять, щоб було десять!». Більшого ми тут, яко наукові «комнезами» й не могли зробити.

2. Не мав часу дбати про набування для Вас слів, тому й не дуже то на мене ремствуйте. Все ж таки по використанні прошу повернути той дріб'язок, бо дублікатів у себе не маю.

3. Певне на ту характеристику Вашої особи, що подана мною в «Робітнику»¹, Ви трошки незадоволені, але ж я не мав під руками більш яскравих даних, а тому й вибачте мені старому. Може думали Ви, що я тоже молодий? Ні, цього року закінчую 50 років держ[авної] служби, 45 рок[ів] — наукової праці, 40 — літературної й 30-й рік будування Волинського музею.

Звичайно, жодних ювілеїв справляти не думаю аніяк! А коли й нагадав про це, то щоб Ви побачили, який то я молоденький!

Сердечне привітання Серафимі Дмитрівні. З глибоким до Вас побажанням.

Ваш В. Кравченко.

ДІМ, Арх—14439.

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

6.07.1929 р.

с. Мархлевське — Дніпропетровськ

Високоповажаний і дорогий Дмитре Івановичу!

Працюючи над дослідженням польського населення прикордоння, довідався, що все українське громадянство вшанувало Вас, обравши Академіком ВУАН.

Нехай же це щастя, що випало на Вашу долю й яке Ви заробили собі Вашою невпинною працею протягом десятків років, ще більше піднесе Ваші сили, Ваш дух! Разом з Дніпром-Славутою ще довго співайте хвалебну пісню нашим батькам-запорожцям, що Ви співали її нам до цього часу. Це тим батькам, які власними трупами проклали шлях до нашого існування! Коли пишу оцих кілька рядків, то відчую, як кожний живчик б'ється в мені. Але чому то так? Адже ж довга низка моїх дідів-Кравченків з колишньої Самари (допіро з омосковщеного Новомосковська) теж полягли там. Всі вони цілком інтуїтивно закликають мене подякувати Вам за всі Ваші праці про Запорізьку Січ, а частково і про них.

Хоч і надто велика неорана нива стоїть перед нами всіма, а орачів теж мало, але ж межі них Ваш власний плуг іде вперед! Леміш на нього Ви самі скували та й чересло вправили добре, скиби покладені гарно! Кладіть Ви їх далі й не озирайтесь назад — це краще, а за це нехай слава перебує з Вами навіки!

Сердечно вітаючи Вас, разом з тим обнімаю, а ще й цілую ручку Вашої дружини Серафими Дмитрівни.

Ваш В. Кравченко.

ДІМ, Арх—14440.

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

[] 08.1930 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Високоповажаний і дорогий Дмитре Івановичу!

Особа, що подасть Вам цього листа, коротенько з'ясує Вам моє сучасне становище.

Здаю. Хочу бути до 1-го IX у Вас, працюю за Вашими вказівками стільки, скільки зможу, а там прошу Вас дати мені відпустку на відпочинок. Документи на право моєї відпустки привезу.

Приїду сам і дуже й дуже просив би Вас дозволити мені десь у Вас припуститися, бо інакше загину!

Поцілуйте від мене ручку Серафимі Дмитрівні. З щирим і глибоким до Вас побажанням.

Ваш В. Кравченко.

ДІМ, Арх—14441.

№ 340

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

14.07.1931 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний Дмитріє Івановичу!

Сьогодні цілком випадково довідався в себе в канцелярії: «Прийшов лист з штампом «Дніпропетровськ», але він доплатний, бо без марки й папірця «безплатно», а тому ми й не взяли його від листоноши». — Мусив бігти, відшукувати, а тут же тобі навантажений — саме оце відряджую цілу низку науково-дослідних експедицій!

Сам я, зараз же, на чолі експедиції, що має монографічно дослідити шклянугу, теж забираюсь на яких 10—12 день.

Навіть оці рядки пишу саме перед початком кінцевої конференції з приводу все тих же праць, через те докладно нічого не можу написати зараз. Напишу, повернувшись. Так, я висловив думку перед т. Якубським¹, що, мовляв, може-б і помінявся з ним, але то ще тим часом [...]*, яка може після закінчення всіх експедицій, що ними допіро керую (а їх аж сім!). Потім — Виставка й обробка наукова. На все-ж це потрібен час, але я безсилий всю ту роботу закінчити за якийсь місяць. А саме-ж «Збиральна компанія». Думаю, що обіжник сектора н[ауково]-д[ослідної] роботи від 5/V-31 р., № 710-02 Вам теж відомий? — Не певен, що скаже наш директор музею, як він подивиться на цю всю справу? Скажу одне: Дніпропетровське, а за ним поруч і праця разом з Вами, це для мене — «Євшан-зілля», — не забувайте, що я з Бердянська! А тут же ще й хата в Житомирі!

Взагалі прошу не відмовити й потерпіти трошки. Турбує мене й те — як

* Дефект в рукопису.

це я найду приміщення для себе з дружиною в тому велелюдному Дніпропетровському? А переїзд — перевозка речей...

Мій найкращий Вам привіт і поцілуйте ручку Серафими Дмитрієвни.

Завжди Ваш В. Кравченко.

ДИМ, Арх—16702.

№ 341

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

15.09.1931 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Пишу до Вас як «на духу». Повернувшись додому, застав свою стареньку дружину слабою. Піднялась вона лише сьогодні. Боюсь кинути її самотньою, бо когось тут кривного-близького в нас нема.

Щиро жагуче хочу працювати з Вами! Дуже мені милеприємна була та гарна братерсько-товариська єдність, що бачив межі Вами та Якимом Ісаковичем¹. Добре відаючи свою власну вдачу, думаю зможу підійти так, щоб нічого не зіпсувати, але гарно, по-людськи працювати разом з обома Вами! Отже що я? Не слухайте людей, самі побачите. А тим часом я прошу Вашої спільної згоди й допомоги і дозволю в тій хатці, що Ви тимчасово дасте мені, жити також і моїй старенькій дружині.

2. Чи не дасте якогось куточка, крім згаданої хатинки (кімнатки), де я міг би покласти свої ящики з речами доти, доки не буде можливості розташуватися трохи ширше? Від Вашої негайної відповіді залежить доля моєї дружини та власне й моїх книжок і хатніх речей.

Якщо будинку не продам, то певне, просто залишу.

Певне Ви вже одержали третю паку моїх праць, а хутко вишлю й четверту. Замість відпочинку — дуже багато працюю, закінчую дослідні роботи, що провів минулого літа зі студентами, аспірантурою та вчителями. Хочу мати по одному примірнику й для себе, щоб і Ви побачили та познайомились з деякими моїми власними методами й друками. Сьогодні тут брав участь у Музнарі².

Вітайте від мене Якіма Ісаковича, Івана Максимовича³ та всіх інших товаришів.

З щирим і глибоким до Вас побажанням. Ваш В. Кравченко.

Пароход, котрим я мав їхати, відійшов з Дніпропетровського о год. 9—20 хв. вечора, так що мій обід у поважаної Серафими Дмитрівни даремне пропав. Але то нічого. Я поправлюсь! Вітайте Серафиму Дмитрівну!

Під час сьогоднішніх зборів Музейної Ради був дуже приємно здивований.

Новий директор уже цілком зрозумів значення Етновідділу в суспільній економіці, а за сучасного реконструктивного періоду — зокрема. Це наводить, його на ті думки, про що й сам я мав ціле своє життя, а саме — ув'язка муз[ейної] роботи з широкими масами через ВУЗи. А головне — мені подобався його метод, не говорити, а робити! Говорилось і про ув'язку з Дніпропетровським музеєм т. і. *В. Кравченко.*

ДІМ, Арх—14442.

№ 342

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

2.10.1931 р.

Житомир — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Йвановичу!

Вашого прийомного для мене листа від 21/IX одержав і настроїв мій, з пригніченого, трохи підвищився на краще, матиму ж бо можливість дати якийсь спокій своїй старенькій дружині, а ще й полікувати її.

Щодо мого власного відпочинку, то в мене його цілком нема, й не може тут бути. Я відпочиватиму тоді, коли щиро-завзято працюватиму попліч з Вами!

Разом пісню співатимем! Себе я аніяк не виділяю від музею, а тому гадаю, що певна частина моїх власних етнографічних матеріалів, що тим часом ще залишилися в мене, ми з Вами будемо міняти на видання деяких інших наукових закладів. Це на те, щоб збільшити музейну бібліотеку.

Крім того, недавно мною одержана ціла гора книжок з видань ВУАН — вони в мене ще навіть не розрізані. Все те пересилатиму до Вас паками — поштою. З тих пак можете не розпаковувати тих, що не уявлятимуть з себе моїх дослідів — нехай полежать до мого приїзду, а тоді розберемось разом.

Певне за якийсь тиждень закінчу велику роботу, проведену за моїм керівництвом тт. аспірантами, вчителями т. і. Тоді теж надішлю. Це — «Обслідування Мархлевського порцелянового заводу»¹. Хочу, щоб Ви й Яким Ісакович² бодай злегенька познайомились з нею. Може це кожному з Вас дасть якісь нові власні думки на те, щоб посварити мене за якусь недоробленість або за «пересіл».

До речі, мій увесь бібліотечний фонд, а також і значна частина рукописів загинули ще в 1919 році. Про це прочитайте в передмові до моєї праці, виданої в 1920 р. й що має назву «Звичаї в с[елі] Забрідді»³. З тих клаптів, що залишилися, вибираю лише більш потрібне й пересилаю до Вас, а що за моєю думкою зайве, то передаю бібліотеці Волин[ського] музею. Межи іншим, маю надто гарну збірку, а саме «Этнографическое обозрение», видання Моск[овского] об[щества] любителей антропол[огии] и этнографии за всі 25 років. Привезу!

Хату мою ніхто не купує. Боятися націоналізації, а тому прийдеться залишити.

Вітайте Серафиму Дмитрівну та Якіма Ісаковича.

З щирим і глибоким до Вас поважанням.

Ваш В. Кравченко.

ДІМ, Арх—14443.

№ 343

ЛИСТ В. Г. КРАВЧЕНКА

23.09.1935 р.

Ростов — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний і дорогий Дмитре Івановичу!

Ваш лист, хоч і порадував мене, коли ж він трошки й здивував! Ви кажете, що й досі не реабілітували себе, а тим часом у б[увшій] нашій установі вже 4-й директор. Ясно, що мовчати не можна!

Нехай отой мій лист, що Ви одержали, буде Вам за базу. Ви добре відаєте, що самій людині за себе говорити завжди ніяково, а коли в руках є добрий документ, справа інша.

Отже Вам самому більш видно. Щодо мене, то Ваша думка, щоб то звернутися до Президента УАН, як на мене — треба добре обмірковувати. Принаймні рахую не доцільним звертатися персонально мені самому до людини, яка цілком не знає й, можливо, навіть ніколи не чула про такого типа, як якийсь то провінціальний етнограф!

Щодо етнографів, то, звичайно всі вони мене добре знають, не тільки київські, а й московські й ленінградські, адже ці останні в 1929 році присудили мені від Держ[авного] Географічного Т[овариства] РСФСР і срібного медалю.

Навіть певен, що як етнограф, я більш відомий у Москві, Ленінграді, Львові, Празі, ба, навіть, у Берліні, ніж на Україні. Говорю про це тому, що ніколи й ніяк себе не рекламував, а виходило так, що люди, коли знайомились з моїми працями, то самі писали про мої здобутки. Щодо України; то тут після смерті М. Ф. Сумцова¹, я не бачу жодного етнографа. Дилетантів багато, а етнографів та ще матеріалістів у нас нема! А ті, що є — все ще плутаються! І довго вони ще будуть плутатись, аж доки не збагнуть, що допіро вони мусять звертатися в першу голову до Москви й Ленінграду. Та ще добренько поклонитися таким як Д. К. Зеленін², Є. Г. Кагаров, М. К. Азадовський³ (Ленінград), В. В. Богданов (Москва), був[ший] секретар «Етнографич[еского] Вестник[а]» — та інші. З етнографією в нас точнісінько так, як і з археологією або з справою музейною: досить, щоб людина записала пісню, вона вже рахує себе етнографом, а хто знайшов кам'яного молотка або кременну стрілку — археолог.

Щодо музейної роботи, то тут ще краще, адже Ви бачили, як на чолі з головою обл[асної] СНР Дніпропетровщини проф. Фідрівським⁴ прибуло 4 «професори» плюс директор Т. Бородин. Вони (жоден з них, ані краплі не розуміючи, що таке побут людський) так реготались з тих двох чумацьких возів, що стояли в музеї. Зрозумійте, це люди, що керують «соціальним» вихованням молоді. Партія широко дала їм віри, а вони в натурі «притворяшки», «очковтирателі»! Кюли я сказав у комісії, щоб познайомились з моїми працями по обслідуванню фабрик і заводів, то та жінка, яка тоді була в комісії (що нас порозгаляла), почувши мою пропозицію, давай реготати! Той, хто читає лекції й керує кафедрою діамату, повинен би знати, що чумаки теж мали класове розшарування: був чумацький «хазяїн» (куркуль), який возив власний товар і торгував на власні гроші, був чумацький «наймит», а ще був чумацький «бурлака», що власних грошей на крам не мав, а возив чужий (єврейський) крам. Межі «бурлаками» й «хазяїнами» йшла невинна боротьба! Дралась киями!

«Хазяїська мажа» (і межі тих були варіанти) цілком відмінна від «бурлацького воза» і т. д. Я, як зав. відділом по рангу був дорівняний до професорської посади, за працю одержував 200 карб. на місяць, а працював день і ніч, так, що за два роки й жодного дня відпустки не мав — усе реєстрував, групував! Професор виробляє коло 2-х тисяч карб., йому гроші легко даються! Не дивно, що коли Карпенко⁵ попав до музею на Ваші 250 карб., то він мусив «підробляти», а ще й «руйнувати» все те, що за його власною думкою було «контрреволюційного». Адже він знав, що за це він собі матиме нагороду. От він і почав у першу голову руйнувати увесь той лад, що я завів по скринях. У мене ж усе вже було посписовано на картки, виміряно, определена дата, соц[іальна] верства, які рік належала і т. д.

Нам завели «безперервку», а що з них?

Але досить, не можу говорити! А для чого про все це пишу? Це й є відповідь на Вашу пропозицію, щоб то я звернувся до «дуже добрячої й впливової особи» — Олександра Олександровича Б.⁶ Справа ж у тому, наша з Вами робота (моя персональна робота) відома лише Вам — Вам першому й належить поговорити з тим самим О. О. — про мене, про мої праці й про ту біду, що спіткала мене за ті праці. Ну, уявіть собі, що людина одержує від мене листа, з якого довідується, що мене обвинувачено в належності до «Укр[аїнської] нац[іоналістичної] організації», хоч за Рад[янської] влади я аніяк (ніяк) не належав до будь-якої. «Укр. нац. організації», це сам я добре знаю, але хто ж мені дасть віри?! Згадайте самі, чи ж хіба Ви не повірили тому, що наплели на мене мої і Ваші приятелі, а мене боялися? То чом же Ви припускаєте, що О. О. буде більш «добрячий і довірливий», ніж Ви?

Щоб людина повірила мені, треба, щоб перед тим хтось добре підготував її відносно моєї особи, а тоді вже можу й я звертатись до неї. Думаю, що Ваша думка доцільна — раніше Вашого подорожу до Києва — нема мені що поспішатися. Тому й прошу: повідомте мене, коли саме (точно!) маєте їхати, тоді я теж на той термін прибуду туди і там уже буду слухати Вас, як мала дитина. Отож чекатиму Вашого гостя! Був якось у мене Михайло Олександрович М.⁷ Він тут тримає тон і крутить, що може. Отже він листується з Іваном. Вже рік, як я з ним не бачусь і не шукаю його. А чом нічого не написали про Юхима⁸?

Як прізвище нового директора? Кланяється Вам Олімпіада Михайлівна й цілує Серафиму Дмитрівну, а я сердечно вітаю Вас і її. Сина послали до Харкова в справах службових, як повернеться, то Ваше привітання передам.

З щирим і глибоким до Вас побажанням.

Ваш Кравченко.

ДІМ, Арх—14444.

№ 344

ЛИСТ А. Ю. КРИМСЬКОГО

5.11.[1923] р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний, дорогий Дмитро Івановичу!

ВУАН вітає Вас сорокаріччям наукової діяльності, висловлює свою щиру, глибоку пошану, бажає на далі продовжити свою цінну працю.

Неодмінний секретар Кримський.

ДІМ, КП—79182/Арх—16875.

№ 345

ЛИСТ А. Ю. КРИМСЬКОГО

1.04.1939 р.

Київ — Дніпропетровськ

Київ, Мала Підвальна 3, кв. 5.

Дорогий Дмитре Івановичу!

Котрі академіки досі здобували пенсію тільки 225 к[ар]б[ованців], тим усім сьогодні виплатили вже 600 к[ар]б[ованців], а окрім того видали різницю з 1 серпня 1938 р. Це міні відомо про тих, к[от]рі здобувають пенсію через ощадкасу при скарбниці Академії Наук у Києві. Ви, скільки міні відомо, побираєте пенсію в одній з дніпропетровських кас, а туди, звісно як у провінцію, новий закон рискує прийти з запізненням. Через те сповіщаю Вас про це і радю негайно

бити тривогу у себе в Дніпропетровському, щоб і Вам негайно платили по 600 к[ар]б[ованців] і заплатили б недодачу з 1 серпня.

Ваш щирий прихильник А. Кримський.

Вітаю Серафиму Дмитрівну.

ДІМ, КП—79183/Арх—16876.

№ 346

ЛИСТ П. П. КУРІННОГО

17.10.1926 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Прошу вибачити мені те, що наваживсь потурбувати Вас своїм запитанням. Звертаюся до Вас, бо крім Вас не знаю людини, що могла б допомогти мені в моїй справі.

Справа от у чому. В невеликій статті Л. Падалки¹, що уміщено в «Археолог[ической] летописи Южн[ой] Руси» за 1903 р. № 2, ст. 95—107 «Остатки старины на Нижнем Днепре» в розділі 4-му занотовано: Печища — черіні і описано їх так невиразно, що тяжко вирішити до якої доби вони належать. Такі печища-черіні ним (Л. Падалкою) одзначено: 1) біля урочиська «Канівське», вище «Крутого Яру» на правому березі Дніпра та 2) в урочиську «Сагайдашне» на лівому березі, проти шпилья «Великої Хортиці». Нині я працюю над великою працею по трипільській культурі² і тому звертаюся до Вас уклінно з такими питаннями: Чи доводилося Вам бути на місцях черінів-печищ, що описані Л. Падалкою? До якого часу вони належать? Чи не мають вони відношення до трипільських т[ак] з[ваних] площадок? Чи є інвентарь — випадкові знахідки з черінів-печищ у Вашому музеї?

За найменшу вказівку Вашу буду найщиріше вдячний.

Сердешний привіт і найглибша пошана Вам.

Петро Курінний.

Р. S. Одночасно з цим надсилаю Вам брошуру Лаерсоні «Інтролігатори XVII—XVIII ст.».

Адреса моя: Київ. Лавра. Музей культів та побуту. Мені:

П. П. Курінному.

ДІМ, КП—79155/Арх—16848.

ЛИСТ П. П. КУРІННОГО

10.03.1929 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Листа В[ашо]го з пропозицією взяти участь в праці археологічної експедиції на Дніпрелістані — одержав і не можу не висловити В[а]м своєї глибокої подяки за згадку та довіря.

Кюли б не особливі обставини мого персонального буття, що перешкоджають мені взяти участь в роботах експедиції під Вашим високодосвідченим керівництвом, я не зупинився б перед негайним прибуттям у Ваше розпорядження за першим Вашим викликом.

Обставини, однак, складаються інакше...

За дорученням Трипільської Комісії УАК'у я вже протягом кількох років проважу дослідити селищ трипільської культури для закінчення окремої монографії про трипільську культуру на Україні. Ця робота відбірає у мене весь час, що я маю, вільний від службових праць та всю мою профвідпустку. А між тим по за дослідчою працею треба знайти час відвезти дружину на лиман та налагодити її лікування там!

Прошу взяти моє шире пояснення до уваги й не осудити мене за те, що не можу прибути на В[а]ш заклик для участі під керівництвом «Запорозького Батька» — Д[митра] І[вановича] у великій і важливій справі дослідження Дніпрелістану.

Готовий завжди до послуг П. Курінний.

У Всеукр[аїнському] Держ[авному] К[ультурно]-І[сторичному] Заповіднику у Лаврі.

ДІМ, КП—79152/Арх—16845.

ЛИСТ П. П. КУРІННОГО

6.08.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Щиро вітаю Вас з Києва. Ще нікого не бачив. Рукопис Ваш вже передав під розписку вченому секретареві т. Мельниченкові і чув від нього велике за-

доволення з приводу Вашої надсилки. Він цими днями збирається до Вас, Я йому не сказав, що зупинявся у Вас. Казав, що за рукописом заходив до Вас за Вашим запрошенням.

Щиро вдячний Вам за привіт, ласку,

П. Курінний.

Вельмишановна Серафімо Дмитрівно! Сердечно вітаю Вас з Києва. Од всього серця дякую за тепло, ласку та щире слово в час перебування у Вас. Цих хвилин не забуду ніколи.

Подробиці закритим листом.

П. Курінний.

ДІМ, КП—79153/Арх—16846.

№ 349

ЛИСТ П. П. КУРІННОГО

24.03.1940 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний й дорогий Дмитре Івановичу!

Пишу Вам з доручення дирекції нашого Центрального Історичного Музею УРСР в Києві.

У нас з'явилася думка про те, що для доброї побудови відділу історії Запоріжжя треба було б зібрати матеріал шляхом розкопів, на місцях запорізьких січів. Грошей у нас, звичайно, не багато. Подумали ми оце по-між себе та й вирішили звернутися до Вас з таким проханням:

1. Чи не були б Ви ласкаві дати свою згоду на те, щоб взяти на себе наукове керівництво експедицією-розвідкою в місця Запоріжжя?

2. Як що Ваша згода, то коли саме найкраще було б вирушити експедиції до Вас і з Вами далі?

3. За яким маршрутом краще б експедицію розгорнути для найбільшого здобутку?

Дуже прикро мені, що Ви хворієте. Чи не допомогли б Вам гомеопати? У них багато дієвих і хороших ліків. Бажаю Вам успіху в лікуванні. Кому як не Вам ще попрацювати і допомогти нам в дослідженні «Порогів» та Запоріжжя.

Щирий і сердечний привіт Серафімі Дмитровні.

З глибокою до Вас пошаною і повагою *П. Курінний.*
м. Київ. Центральный Історичний музей.

ДІМ КП—79154/Арх—16847.

ЛИСТ О. С. ЛАППО-ДАНИЛЕВСЬКОГО

29.12.1891 р.

Спб.— Царське Село

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Граф Бобринский¹ сообщил мне желание Ваше прочесть сообщение о каменных бабах в собрании отделения русской и славянской археологии Арх[еологического] общества. Как секретарь отделения, обращаюсь к Вам с вопросом, в какую из суббот (4-го или 11-го января) удобнее будет Вам сделать это сообщение? Если возможно Вам сделать его 4 января, соблаговолите известить меня возможно скорее (Вас[ильевский] ост[ров], 5 лин[ия], д. 38, кв. 4). Во всяком случае прошу Вас оповестить меня заблаговременно.

А. Лаппо-Данилевский.

ДИМ, КП—75863/Арх—15332.

ЛИСТ О. С. ЛАППО-ДАНИЛЕВСЬКОГО

3.01.1892 р.

Спб.— Царське Село

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Я получил Вашу записку 1-го и в этот же день вступил в переговоры с секретарём общих собраний для того, чтобы разослать повестки о предстоящем собрании. В виду праздников, однако, повестки разослать заблаговременно будет трудно и поэтому собрание отделения придется отложить до следующей субботы, на 11-е января. Вы своевременно получите повестку, которая известит Вас о предстоящем собрании. Если Вам угодно переменить день и вместо субботы выбрать какой-либо другой день соблаговолите известить меня об этом.

А. Лаппо-Данилевский.

(Вас[ильевский] ост[ров], 5 л[иния], д. 38, кв. 4).

ДИМ, КП—75864/Арх—15333.

ЛИСТ М. І. ЛЕБЕДЕВА

[1918] р.

Катеринослав — Катеринослав

М. Г.!

Ректор Университета имеет честь покорнейше просить Вас пожаловать в заседание Совета Екатеринославского Университета, имеющее быть в понедельник 2 сентября в 7 час. вечера, в аудитории № 8 Горного института.

Вопросы:

1. Об уставе Екатеринославского Университета и его применении.
2. Об организации факультетов юридического и историко-филологического.
3. О приеме на 1-й курс.
4. О приеме сверх комплекта жен и детей служащих в Университет и об освобождении их от платы.
5. О выборах ректора Университета и Ученого секретаря.
6. Текущие дела.

Ректор Университета профессор Н. И. Лебедев.

ДИМ, КП—92975/Арх—24760.

ЛИСТ М. І. ЛЕБЕДЕВА

10.12.1924 р.

Катеринослав — Катеринослав

Проф[ессору] Д. И. Яворницкому

Организационное бюро съезда по изучению производительных сил и народного хозяйства Украины просит Вас принять в съезде участие в качестве делегата и составить доклад по секции краеведения. Вам будет оплачен проезд в Харьков и обратно, будет предоставлено на время съезда бесплатное помещение и выдано суточное довольствие.

Председатель Екатер[инославской] филии оргбюро
проф[ессор] Н. Лебедев.

ДИМ, КП—75834/Арх—15303.

ЛИСТ М. І. ЛЕБЕДЕВА

23.06.1925 р.

Катеринослав — Катеринослав

Заведующему кафедрой украинноведения

Прилагая при сѣм копию заявления научного сотрудника кафедры украинноведения И. С. Степанова¹ в кафедру, прошу сообщить, какое постановление сделано кафедрой по поводу этого заявления.

23.06.1925.

Уполномоченный Главнауки проф[ессор] Н. Лебедев.

ДИМ, КП—75872/Арх—15341.

ЛИСТ М. І. ЛЕБЕДЕВА

27.01.1926 р.

Харків — Харків

Шановний Дмитро Івановичу!

Оказывается, что я могу выехать только в субботу 30 с[его] м[есяца]. Может быть, и Вы останетесь до субботы, и тогда будете иметь удовольствие слышать доклады Симоновского и Багалея¹. Если же не останетесь, то мне, во всяком случае, возьмите билет на железную дорогу на субботу, а не на пятницу. Надеюсь завтра Вас видеть в ВУАН.

С полн[ым] уваж[ением] Н. Лебедев.

ДИМ, КП—75833/Арх—15302.

ЛИСТ П. П. ЛЕБЕДЯ

2.02.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

Додаткові матеріали до збірника народної творчості одержано 1-го лютого. Працюємо над виданням першого тому Ваших матеріалів¹. Сюди входять пісенно-музичні матеріали, прислів'я і т. д.

Об'єм першого тому — 20 друкованих аркушів. Термін виготовлення до друку по видавничому плану — перше жовтня 1938 року.

З привітом Лебідь.

ДІМ, КП—86661/Арх—20722.

ЛИСТ П. П. ЛЕБЕДЯ

21.02.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович Яворницький!

Ваших матеріалів пісенно-музичного характеру і прислів'їв значно більше, ніж на 20 друк[ованих] арк[ушів]. Тому стоїть питання, що саме вміщати в перший том.

Дозвольте висловити свої міркування з цього приводу. Мені здається, що найдоцільніше вмістити в перший том історичні думи і пісні, за ними пісні козацькі, чумацькі, кріпацькі, бурлацькі, наймитські, рекрутські, солдатські. Далі побутові пісні (кохальні, весільні, сімейні, жартівливі) і нарешті приказки і прислів'я.

Все це — орієнтовно. Можливо деякі жанри доведеться перенести до другого тому. З приводу цього й прошу Вас, Дмитро Іванович, висловити свою принципову думку.

Повідомляю, що Ваша передмова є в Інституті. Прошу сповістити: чи одержали Ви перший том словника Б. Грінченка?¹

З привітом науковий робітник Ін[ститу]ту фольклору АН УРСР.

Лебідь.

21 лютого 1938 р.

м. Київ.

Машинопис. ДІМ, КП—86660/Арх—20721.

№ 355

ЛИСТ П. П. ЛЕБЕДЯ

22.09.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

У нас виникло багато питань з приводу пісні про козака Ганчуру, яка вміщена була в розділі «Історичні пісні».

Нас цікавить, по-перше, чи не є ця пісня пізнішого походження, тобто ХХ віку? Події, змальовані в ній, дають певні підстави так думати, хоч художній орнамент її старий. Про яких німців йде тут мова?

Чи не про німців-окупантів 1918 року?

Ця пісня починається так:

«Ой у неділю
Рано пораненько
Ой у всі дзвони
Дуже задзвонили:
Козака Ганчуру
Німці уловили...»

Далі розповідається, що його повели на шибеницю і дві дівчини йдуть за ним: одна хоче бути його сестрою, а друга його жоною. А закінчується вона так:

«...Що він же тих німців
Ой та й убивав же,
А тих бідних людей
Та й награвдав же».

Потім щодо мелодії цієї пісні: де, коли і ким вона була записана? В паспорті зазначено, що цю пісню Ви записали від Гапки Сичихи (с. Башмачка, Катер[инославського] пов[іту]), а вона вивчила її від діда Кулика (який був родом із с[ела] Чумаків, а потім жив у приймах в с. Дзвонецькому та Дзвонецьких хуторах над Дніпровими порогами). Причому потрібна також і дата запису.

Потім ще такі питання: хто такий Д. К. Л., від якого записано багато пісень в 1908—1909 рр. та Трохим Яхромович Романенко (з с. Обазівка Красно-

градського району Полт[авської] обл[асті]), від якого теж записано багато пісень в 1910—1911 рр.

В пісні «Ой під вишенькою» йде мова про двох панів, які п'ють і гуляють. (пан Корчевський і пан Клалаклан) і мріють про те, як би вигнати запорожців із Січі...

Хто вони такі: чи це прислужники Катерини II-ої, чи польські пани?!

Сподіваємося Вашої скорої відповіді!

З пошаною науковий робітник ін[ституту] фольклору

П. Лебідь.

ДІМ, КП—75820/Арх—15289.

№ 356

ЛИСТ П. П. ЛЕБЕДЯ

27.09.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

Жду відповіді на лист, надісланий Вам 22.IX—1938 р. Крім того дуже прошу:

1. Вашу книжку «Малоросійські пісні», вид[ання] 1906 р.¹ для збірки варіантів і для передруку текстів до мелодій, наспіваних Вами. Цієї книжки немає ні в Академії Наук, ні в університеті.

2. Сповістіть, хто записував від Вас мелодії пісень, які Ви наспівували (коли, де і як: від руки, чи фонографом, на валик?).

3. Напишіть до якого кошового писав Супрун із неволі, щоб той продав майно Супруна і викупив його з неволі, на що відповів кошовий (у цій пісні):

Лучче же мені козака Супруна

І ввічі не видати,

Ніж мені добро Супрунове

За безцінок продавати.

Ця пісня, мені здається є одна із багатьох художніх доказів про протиріччя, які були між козацькою верхівкою — з одного боку і рядовими козаками — з другого.

4. Хто такий Кас'ян Пестушко, від якого записано чимало пісень і коли це було?

5. Хто Федір Добрун і коли від нього записано про Сірка?²

6. Де знайти біографічні данні Гнатка Голого³ і Сави Чалого?⁴ Це потрібно для приміток до пісні.

7. Хто Уляна Тар[асівна] Ярмоленко? Від неї записано багато пісень. Коли були записані?

З пошаною наук[овий] робітник Ін[ституту] фольклору АН
П. Лебідь.

ДИМ, КП—75821/Арх—15290.

№ 357

ЛИСТ П. П. ЛЕБЕДЯ

10.10.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

У процесі роботи над Вашими матеріалами виникло ще кілька моментів, з приводу яких доводиться Вас турбувати.

Прошу сповістити, як попали до Вас думи, записані від Кравченка М.¹ кобзарем Шевченком². Є відомості, що той кобзар Шевченко — кобзар типу Хоткевича³, і він сам скомпонував мелодію до «Думи про братів Самарських» і т. д. До речі, від того ж кобзаря, крім Шевченка, записав мелодії на валик фонографу відомий музикант-фольклорист Ф. Колесса⁴ і видрукував їх у ки[зії] «Мелодії українських пісень» вид[авництва] 1910—1913 рр. та в «Матеріалах до української етнології», т. XIII і т. XIV. і коли порівнювати записи від руки кобзаря Шевченка з фонографічними записами Ф. Колесси, які припадають на той же час (1904—1905 рр.), то помітно штукарство і невірність записів кобзаря Шевченка.

Прошу Вас, Дмитро Іванович, про все це розповісти докладно. Тепер далі. У цілому циклі пісень, записаних Вами, зустрічається думка про те, що «Милий поїхав на Україну» і т. д. Це очевидно відгомін тих часів з історії українського народу, коли він був притиснутий польським ігом і змушений був утікати з правобережжя України на лівобережжя, саме на Слобожанщину (Харківщина і т. д.) у 17 віці. Якщо ж це так, прошу Вас розповісти про це докладно, а якщо ні, то теж сказати свою авторитетну думку.

Кілька дрібних питань:

1. Чи не пригадаєте Ви паспорта до пісні про польського магната Потоцького, якого розгромлено.

2. Теж про С. Чалого⁵, Кармалюка⁶, Дорошенка⁷.

3. Чому Вишневецький⁸, який умер героїчною смертю за свій народ іменується Байдою?

4. Як зрозуміти слово «поври ж»? Чи не в розумінні «збав», «зменш»? («Поври ж мені літа мої», з пісні «Ой, я гуляла та все гуляка»).

З привітом і пошаною до Вас П. Лебідь.

ДІМ, КП—75819/Арх—15288.

№ 358

ЛИСТ П. П. ЛЕБЕДЯ

16.10.1938 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитро Іванович!

Упорядковуючи розділ дум і історичних пісень, у мене виникло питання такого порядку. Речитативна форма дум (про трьох братів і т. д.) переходить у більш досконалу, мелодійовану (про Байду, про Марусю Богуславку і т. д.) і являється попередницею пісні. Якщо це так, то чи не можна допустити, що пісні про Байду, про Марусю Богуславку були теж думами? Це дуже важливе питання, від розв'язання якого буде залежати навіть розташування матеріалу в цілому розділі. Про це доведеться також говорити й у вступі до тому від, упорядника.

Друге. Пісня «За городом за Горбатою, множество ляхів пропало», яка записана від діда Федота Кузьм[ича] Забутного в Капулівці на Криворіжжі, очевидно є варіантом пісні:

«Гей не дивуйтесь добрії люди,
Що на Україні повстало».

(див[іться] «Збірник українських пісень з нотами», упорядкований (Ол. Федоровичем.— Одеса, 1911 р., ст. 37—39).

Але текст пісні записаний, від Ф. К. Забутного, очевидно переплутаний з текстами інших пісень. Крім того, у відміну з тією піснею, яка надрукована в Федоровича тут зустрічаються імена Кузьменка, Остапенка, Губенка.

Отже прошу Вас, Дмитро Іванович, з'ясувати топографію (Горбата) і біографії, як що це історичні особи.

З привітом і пошаною до Вас науковий робітник ін[ститу]ту

П. Лебідь.

ДІМ, КП—75818/Арх—15287.

ЛИСТ І. А. ЛИННИЧЕНКА

26.09.1905 р.
Одеса — Катеринослав

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Переговорив с некоторыми товарищами, я убедился, что желание Ваше едва ли встретит сочувствие в факультете: кафедра русской истории наиболее обеспеченная из наших кафедр; кроме меня, занимающего её в качестве ординарного профессора, мы имеем двух приват-доцентов (из которых одному поручены обязательные лекции) и одного заслуженного профессора, выслужившего срок, но продолжающего читать — Г. И. Перетятковича¹. Кроме того, я должен отметить, что, вследствие обилия обязательных лекций, студенты наши совершенно не посещают лекций необязательных, и Вы легко можете очутиться в положении одного из наших приват-доцентов, которого факультет на основании устава университетского должен был исключить из числа преподавателей, т. к. в течении двух семестров подряд он, за отсутствием слушателей, не прочёл ни одной лекции — т. к. факультет конечно обязан заботиться об интересах студентов, а не об интересах отдельных лиц, добивающихся лишь титула приват-доцента в своих служебных целях.

Другое дело, если бы Вашей специальностью была история всеобщая — эта кафедра у нас очень мало обеспечена преподаванием.

Готовый к услугам И. А. Линниченко.

ДИМ, КП—75923/Арх—15392.

ЛИСТ І. ЛЮБАРСЬКОГО

28.09.1928 р.
Кам'янець-Подільський — Дніпропетровськ

Вельмишановний професоре!

Ласкаво прошу Вас не відмовити мені відповіддю на такі питання: а) чи знайдено вже (хоча б для Вашого музею) портрет Ів. Ів. Манжури¹; б) чи виявлено вже місце могили Манжури; в) чи можна зараз знайти в Дніпропетровському статтю Ол. Л. Майдачевського² «Памяти Ів. Ів. Манжуры» і, нарешті,

г) чи здоров колишній хранитель музею ім. Поля в Катеринославі поет Т. М. Романченко³, що знайшов твори Манжури в губерніяльній друкарні.

Вибачайте за турботи. З глибоким привітом
проф[есор] Ів. Любар[ський].
Кам'янець на Поділля, вул. Крупської, б. 2.

ДІМ, КП—75014/Арх—14830^а.

№ 361

ЛИСТ М. К. ЛЮБАВСЬКОГО

1.01.1928 р.

Москва — Дніпропетровськ

Дорогой Димитрий Иванович!

Атлас рисунков, который Вам нужен, по наведенным мною справкам, накануне войны был отправлен в Германию на Лейпцигскую книжную выставку и оттуда до сих пор не вернулся в библиотеку «Общ[ества] истории и древностей». Будем искать его и, если найдём, сообщу Вам.

Поздравляю Вас с Новым годом и от души желаю Вам доброго здоровья и всяких благ!

Преданный Вам М. Любавский.

ДІМ, КП—75011/Арх—14833а.

№ 362

ЛИСТ М. К. ЛЮБАВСЬКОГО

[5.01.1928] р.

Москва — Дніпропетровськ.

Пентиник — горсть конопли (пеньки) или льна.

Сурба, судя по контексту, стан, стация. Необходимо дополнительно справиться в литов[ском] словаре.

Кгомис — камыш, тростник; кгомис цукр — тростниковый сахар.

Троска — польск. *trzos*, кошель (речь идёт о кошеле вьюнов)

Лойх — лох, пивной погреб.

Плътниця — кирпичный сарай.

Полуйцы — ?

Известное — пошлина, собиравшаяся с иногородних, являвшихся в город, иначе обвстка, явочная пошлина.

С Новым годом! Преданный Вам М. Любавский.

ДИМ, КП—75012/Арх—14834а.

№ 363

ЛИСТ М. К. ЛЮБАВСЬКОГО

7.02.1928 г.

Москва — Дніпропетровськ

Дорогой Дмитрий Иванович!

На стр[аницах] 96, 237, 346, 360 моей книги «Очерк истории Литовско-Русского государства»¹ нет терминов, о коих Вы мне пишете: «штось меду», «фолюшя», «коромысол», «музолхи», «гривострижец». Для объяснения мне, конечно, нужно знать, откуда Вы взяли эти термины. Теперь же скажу о знаменитом «в кольце», которое ввело в заблуждение Владим[ирского]-Будан[ова]². В кольце — это предложный падеж от местоимения «колько»; «и выдадутся оба в кольце» = «и побьются об заклад в скольких-нибудь копах или грошах». Вместо «в кольце» встречается «в кольку». Штось меду = «некоторое количество меду». Таким образом и в кольце, и штось — не термины.

Ваш М. Любавский.

ДИМ, КП—75013/Арх—14835а.

№ 364

ЛИСТ В. Г. ЛЯСКОРОНСЬКОГО

24.10.1901 г.

Київ — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Извините меня великодушно, что я так поздно отвечаю на Ваше письмо: было много работы, и я всё откладывал да откладывал ответ Вам на дальше,

Спешу уведомить Вас, что я высылаю Вам экземпляры моей новой работы о Боплане¹.

Мне очень и очень приятно иметь труды моего почтенного коллеги, и я с удовольствием буду ожидать Вашей интересной книги. На счёт моей последней работы скажу, что я не особенно доволен ею собственно за типографские ошибки, которых в книге значительное количество: я сделал небольшой промах, что печатал в дешевой типографии — вот Вам и результаты дешевки, по пословице: «дешева рыбка — погана юшка». Мне хотелось также приложить к книге и рисунки, сделанные Бопланом, как-то чайки, татарских набегов и переправы через реку и проч[ее], но, к сожалению, я этого ещё не успел сделать. Если успею, то постараюсь Вам выслать их.

Будьте здоровы. Остаюсь уважающий Вас и готовый к услугам

Василий Ляскоронский.

Р. С. Адрес мой не в университете, а на Большую Житомирскую, № 38, кв. № 1.

ДИМ, КП—75015/Арх—14837а.

№ 365

ЛИСТ В. Г. ЛЯСКОРОНСЬКОГО

27.05.1917 р.

Ніжин — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Будьте любезны, не откажите сообщить краткие сведения о находках *— римских монет —* в пределах Екатеринославской губернии, а если можно, то и в пределах Херсонской и Таврической губ[ерний]. В настоящее время я пишу работу о находках римских монет * в пределах Южной России¹, и всякое новое сведение по этой части для меня крайне необходимо. При сообщении сведений о находках римских монет, было бы желательно, чтобы, помимо указаний о месте * находки, были бы указаны и императоры, в правлениях ** которых чеканились найденные монеты. Если у Вас есть данные, что желательные для меня указания я могу получить от коллекционеров-нумизматов, то прошу не отказать сообщить мне об этом и написать об ** их адресах.

Простите, что затрудняю Вас своей просьбой, которую, полагаю, Вам нетрудно будет исполнить, так как во время Ваших многочисленных экскурсий

— В рукопису підкреслено.

* В рукопису підкреслено.

** Дописано над рядком.

в области нижнего Приднепровья, Вам, несомненно, много раз приходилось наталкиваться на сведения по этой части. Если в музее Поля есть какие-либо записи * о находках римских монет, не откажите сообщить и о них.

В надежде получить от Вас необходимые сведения, прошу принять уверение в моём к Вам искреннем уважении и совершенной преданности.

В. Ляскоронский.

Адресуйте мне так: В г. Пирятин * (Полтавской г[убернии]), Лубенская улица, собственный дом. Профессору Василию Григорьевичу Ляскоронскому *.

ДИМ, КП—75016/Арх—14838а.

№ 366

ЛИСТ В. Г. ЛЯСКОРОНСЬКОГО

8.05.1925 р.

Київ — Катеринослав

1). В якому місці (город, село, хутор, поле, сад, левада і т. п.) були знайдені *— римські монети —*?

2). Коли, ким і при яких обставинах були знайдені *— римські монети —*?

3). Чи поодиночки були знайдені римські монети, чи як скарб? Скільки монет було в скарбу?

4). З якого металу і якої величини були *—римські монети—* і що на них було відбито?

5). До якої доби відносились ці монети?

6). В якому посуді, або без нього були знайдені монети?

7). Чи не було знайдено купно з монетами і других речей *— римської доби —*?

8). Яка судьбина цих монет?

Професор В. Ляскоронський.

ДИМ, КП—75017/Арх—14839а.

— В ркп підкреслено.

ТЕЛЕГРАМА П. МАВРОГОРДАТО

29.06.1907 г.

Одеса — Катеринослав

Сегодня приехал. Застал Ваше письмо. Сегодня выезжаю [в] Николаев. Буду обратно [в] Одессе [во] вторник. Остановитесь [в] гостинице «Пасаж». Маврогордато.

ДИМ, КП—77611/Арх—16090.

ЛИСТ В. Д. МАШУКОВА

1(14).06.1918 г.

Катеринослав — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Увидав, что я делал заметки во время Вашей лекции на епархиальном съезде, Алексей Иванович Попов, желая облегчить Вашу работу, попросил меня набросать её начерно.

Я охотно взялся за это дело ввиду выраженного съездом желания, чтобы Ваша лекция была напечатана. Распространение её я считаю очень ценным уже в том отношении, что благодаря этому и в глухие отдаленные уголки нашей епархии в среду сельского населения могут проникнуть краткие, но верные и очень ценные, правдивые сведения о былой жизни Запорожья и сохранившейся в нём церковной старины — быть может этим путём возбудится и мнимый интерес к ней! Высказанное побудило меня нарушить даже хронологический порядок Вашей лекции (единственно из желания сгруппировать материал для большей цельности впечатления) в определённые рубрики с оставлением даже совсем свободных мест, в надежде, что Вы не признаете чрезмерным для себя трудом сообщить краткие сведения об архитектуре каменных церквей, о построении первых (по времени основания) каменных и деревянных церквей, о наиболее древнейших из ныне сохранившихся церквей, о крестах: напрестольных и резных кипарисных, об окладах евангелий, о рукописных книгах и церковных архивах с несколькими фактическими примерами, как некоторые из таких памятников старины погибли от огня, или, ещё хуже, от непонимания и невежества лиц их хранивших, о церковном спевании и о самих дьяках.

Насколько удалось сгруппировать Ваш интересный материал из лекций, судить, конечно, не мне; скажу лишь, что я старался распределить его по следующему плану: 1) вместо вступления — о причинах малоисследованности украинской церковной старины; 2) об архитектуре каменных церквей с указанием на древнейшие храмы Украины; 3) об архитектуре деревянных церквей; 4) об иконостасе, живописи, крестах: напрестольных и кипарисных резных, окладе евангелий, утвари, облачениях; 5) о рукописных книгах и церковных архивах; 6) о настроении, производимом старшинами запорожскими церквами; 7) некоторые черты религиозной жизни запорожцев по описанию чернца Луки Зеленского¹; 8) о переводе богослужебных книг на украинский язык; 9) о церковном пении и старинных дьяках; 10) краткие сведения о древнейших по времени основаниях и древнейших из сохранившихся церквей Екатеринославской епархии, о Запорожском соборе в Новомосковске² и Самарском монастыре³ и 11) как заключение об обязанности беречь старинные запорожские церкви и предметы церковной старины; и 12) вместо послесловия — о переводе на украинский язык евангелия Морачевским⁴ и книги псалтирь Кулишом⁵.

Считаю нужным упомянуть, что для печатного труда может быть Вы пожелаете изменить схваченное мною выражение «московские крокодилы» или и ещё что-либо другое, или изменить и вообще план изложения лекции; затруднился я также как упомянуть о ней в выноске в примечании; назвать ли речью, рефератом, докладом, лекцией, сообщением, почему карандашом написал «речь», чтобы Вы уже сами дали название, какое пожелаете. Лично мне кажется, что с целью сделать лекцию понятною и всему русскому населению нетолько полезно, но в некоторых местах, даже и необходимо поставить для пояснения в скобках ещё русские слова, например: «будовництво» (архитектура), «баня» (купол), «позбавленіє фасада» (отсутствие удлиненных боковых сторон), «ганок» (крыльцо), «дзвіниця» (колокольня), «шматков» (кусков), «квитків» (цветов) и др.

Наконец, с одним делом я уже окончательно не мог справиться. Съезд выразил желание, чтобы Ваша лекция была изложена украинскою мовою на полтавском наречии — ввиду этого я умышленно писал через строчку, оставив ещё дополнительные поля, чтобы можно было надписать и сделать необходимые добавления.

Уважающий Вас В. Машуков.

1(14) червня 1918 року.

г. Екатеринослав.

ДИМ, КП—79641/Арх—17111.

ЛИСТ В. Д. МАШУКОВА

28.03.(9.04).1919 р.

Катеринослав — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сегодня, зайдя в «подотдел искусства», услышал о том, что Вы пережили вчера.— Все негодуют и обижены таким обращением с Вами. Жена и я тоже глубоко возмущены и сочувствуем Вам. В Вашем лице не пощадили ни преклонный возраст, ни представителя науки, ни то, что все свои силы Вы отдали на пользу родному краю и столь любимой Вами особенно Запорожской старине.

Храни Вас Господы! Подкрепляйтесь скорее и поведайте людям интересующимся ещё и ещё новое о запорожской старине. Желая поскорее оправиться от перенесенного волнения. Я вчера передал эмиссару несколько мотивированных и письменно изложенных своих мыслей о желательности устройства в возможно близком будущем, в г. Екатеринославе Археологического института, Центральной научного характера губернской библиотеки и о всероссийском издании Вестника всех вновь выходящих книг, брошюр, справочников, каталогов и т. п.

Нарочно писал крупно, чтобы не утомить Ваше зрение.

В. Машуков.

28 марта (9 апр.) 1919 г.

ДИМ, КП—79642/Арх—17112.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

18.02.1905 р.

Таганрог — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що не прислав раніш Вам фотографічні картки. Обставини у мене склалися таким чином, що раніш не можна було ніяк. Тепер трохи мені повільнішало, так що можна дещо робить. Як покищо немає у мене грошей копати могили, так я пустився на такі випадки: звернувся до директора мужської гімназії, щоб замість ріжних «майовок» та «прогулок», що вони завжди

повесні роблять, нехай та дали б мені охочих гімназистів, а я б з ними й порозвертав деякі могили попід городом. Се я вигадав на Ваш взірець, як Ви з вчителями копали. Тепер, як тільки підсохне, так і приймусь за працю. Та ще хотів я Вас попрохати чи не знайдеться в Вас якої заваящої Вашої фотографічної картки. Як би Ви були ласкаві, та мені б надіслали, я б Вам дуже дякував. Бо скільки я з Вами їздив, а досі й зразка Вашого не маю на спогад.

Ну, покищо прощайте.

Ваш Міллер.

ДІМ, КП—83453/Арх—19188.

№ 371

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

22.03.1905 р.

Таганрог — Катеринослав

Шановний Дмитре Івановичу!

Одержав від Вас листа. Малюнки пришлю, як тільки перемалюю. Досі не прислав через те, що був на хуторі й не мав вільного часу. Заходив до П. Ф.¹ Сказав йому за ремені; він обіцявся одшукати їх і приховати до мого од'їзду.

На хуторі у нас тепер весело: летить усяке птаство, трава лізе аж пищить.

Усі наші Вам низенько вклоняються. Надіюсь незабаром побачитись.

Ваш Міллер.

ДІМ, КП—83450/Арх—19185.

№ 372

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

13.04.1905 р.

Таганрог — Катеринослав

Шановний Дмитро Іванович!

Вибачайте, що спізнився з малюнками. Віддав свої нариси одній пані, щоб вона мені їх гарненько перемалювала, вона, бачите, художниця, та тільки вона перемалювала так, то й я б міг краще.

Сі всі чотири скелета були в великій могилі у Левшина, більше я не встиг тоді зарисувати. Як будемо після Великодня розкопувати, так Ви, будьте ласкаві, сповістіть мене заздалегідь.

Ваш Міллер.

Брат мій просить передати Вам, що Христос Воскресе. Всі вклоняються.
13.IV.1905 р.

ДІМ, КП—83434/Арх—19169.

№ 373

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА *

22.04.1905 р.

*Таганрог — Станція Ново-Карлівка,
хутір Благодатний, Тихомирово
Катеринославської губ.*

Шановний Дмитре Івановичу!

Тільки сьогодні приїхав з хутора і відібрав Вашого листа. Маршрут розібрав. Приїду до Вас 1-го або 2-го мая, бо треба ще улаштуватись.

Ваш Міллер.

22.IV.1905 р.

ДІМ, КП—90221/Арх—23020.

№ 374

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

27.04.1905 р.

*Покровське — Ново-Карлівка
Катеринославської залізниці*

Шановний Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що не можу приїхати зараз. Мати занедужали, і я сию на хуторі, виїздить незручно. Як буде Ваша ласка, сповістіть мене, до якого дня копатимете у Тихомирова¹ і куди переїдете.

* Написано на листівочці із зображенням станції Таганрог.

Як буде спромога, то виїду у перших числах мая.

Ваш М. Міллер.

27.IV.1905 р.

ДИМ, КП—83446/Арх—19181.

№ 375

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

23.06.1905 р.

Таганрог — Катеринослав

Шановний Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що забарився трошки з грішми. Завтра починаю розкопувати могили. Всі наші низенько вклоняються.

Ваш М. Міллер.

23.VI.1905 р.

ДИМ, КП—83461/Арх—19196.

№ 376

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

10.11.1905 р.

Таганрог — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що забарився з відповіддю. Ваш лист довго блукав поки знайшов мене. В університеті листа не прийняли, переслали додому, з дому послали лист у Москву на мою квартиру, а тим часом я виїхав з Москви, то хазяйка переслала його знов додому, і тільки тепер я таки одержав його.

На великий жаль, я щоденника не вів, а як тільки почали копати у Левшина, то я записував днів зо два, а тоді кинув, бо стало ніколи. А те, що я записував, як сам копав, то передав Вам.

Картка та, що я знімав у Куліченка, вийшла доволі порядно, але досі не стямився її оддрукувати. Як тільки поослобонюсь трохи, то зараз оддрукую,

тоді надішло. Восени цього року я розкопав чимало могил у себе, деякі виявили несподіваний інтерес. Особливо одна, де був жіночий кістяк, на якому почеплено було багато цяцок, кам'яне намисто та інше. А на голові була ціла діадема з шматочків червоної міді, обгорнутих золотими листиками. Коротеньке описання друкувалося в «Донск[ая] речь», «Приазовский край» та «Таг[анрогский] вест[ник]».

Тепер пишу просторий щоденник, котрий друкуватиметься в «Літературно-науковому віснику». Тут у Таганрозі, з братом організували наукову спілку, так що тепер маєм власний будинок під музей та й гроші на роботу. Зараз біжу до председателя.

Ваш М. Міллер.

10.11.1905 р.

ДІМ, КП—83452/Арх—19187.

№ 377

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

6.11.1910 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Збирався був восени прискочити до Вас та гаразд не знав: чи Ви в Катеринославі, чи де? То так і не зібрався, а була спроста. Повесні я тяжко захворів на очі, здається, доскочив од кобзарів — сліпців трахоми, лічився більш місяця у проф. Барабаша та Гіршмана¹, а наприкінці — таки мусив тікати додому, бо все одно читать нічого не можна було. То так і не довелося скласти державні іспити весною. Тепер немовби-то пройшло все, хоч зрідка бувають тривожні симптоми. Через тею халепу я зараз у Харкові, збираюсь через 3 тижні скласти державні іспити. Ще повесні, побачивши, що діло погане, подався я у Петербург, де мені понадавали силу всякої роботи на ціле літо. Хв. Кондр. Вовкові² робив антропологічні поміри наших селян, а од самого етнографічного музею узяв чималу офіціальну командировку по матеріальній культурі донських козаків (одежа та будівля). Працював усе літо, позазбирав багато матерьялу, а для себе ще більше знаття та досвіду. На тій роботі заробив коло 100 карб., на які й збирався прискочить у Катеринослав, та так, бач, і не зібрався. Тепер приїду, мабуть, улітку та й то, як одіб'юся од козаччини, а то як би забрали у полк. У всякім разі, як тільки позбудуся всяких офіціальних одбутків та вийду на свою волю, найперше приїду до Вас на поклін як до свого хрещеного батька, бо чи по волі, чи мимо волі, а Ви укріпили мене на тім шляху, по якому я тоді почувався почуттям, а тепер прямую і розумом і волею. З цього

боку ті недовгі часи, що я провів з Вами, одіграли в моєму житті велику роль. Отже через це я, хоч і без Вашої згоди а лічу себе Вашим учнем і певен в тому, що Вам ніколи не доведеться червоніти за мене як за свого хрещеника в етнографії українській. Звичайно, про це Ви ніколи, мабуть, і не гадали, бо перед Вашими очима промайнуло, мабуть, дуже багато таких хлопців як я, але ж для мене ті часи, що я провів з Вами, дали дуже й дуже багато цікавого матеріялу та виробили у мене ті світогляди та симпатії, якими я тепер живу та й житиму довіку. Незвичайно приємно буває згадуть ті події, що траплялися з нами, та тих людей, що ми зустрічали під час своїх археологічних авантур. Всякі кумедні пани, Мишенька Безбардіс, могили, Дніпро, музей, Струмент — все це в свій час так вразило мене, що я тільки згодом розібрався потроху в тих враженнях, що вивіз відтілю.

Тепер у мене є думка, якщо Ви нічого не матимете проти, приїхати до Вас, хто й зна, коли прийдеться з добрячим фотографічним апаратом та зайнятися Вашими музейськими вишивками. Як пам'ятається мені, то у Вас були дуже гарні рушники, то може ми гуртом якось описали їх та видали. За грішми діло не стане, бо у нас в Ростові тепер організувалось «Общество археологии, истории и природы» (дуже симпатичне товариство), так воно зробе усе, що йому скажуть. Ну та про це колись побалакаєм. Зараз це «Общество» друкує свій перший збірник, в якому є й моя стаття про будівлі українських селян на Донщині. Як вийде, то зараз Вам пришлю. Ну, бажаю Вам усього найкращого, будьте здоровенькі.

Ваш М. Міллер.

6.XI.1910.

Хотів Вам послать що-небудь таке та нема зараз нічого, посилаю фотографію, як ми копали в Куліченка в 1905 р.

Харків, Нетеченська, 32.

ДИМ, КП—83447/Арх—19182.

№ 378

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

7.08.1912 р.

[.....] — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Одержав якось коротеньку звістку від Василя, але ж потім він чогось замовк і досі не знаю нічого ні про Вас, ні за його. У мене обставини дуже погані, бо зараз на царській службі, в козаках, доводиться й стрілять, і рубать, і джигітувать. З сим листом до Вас заявиться наш подхорунжий, він кинув

військову службу і поступа у поліцію в Єкатеринослав. Людина досить енергійна й видатна, з простих козаків сам вибився у люди, здав іспит на чотири класи. Якщо Ви не розгубили своїх колишніх зв'язків з «лицами властимуущими», то може якось скажете за його комусь потрібне слово. Якщо побачите Василя, потурайте, чому він не пише.

Вибачайте за турботу.

Ваш довіку М. Міллер.

7.08.1912 р.

ДІМ, КП—83401/Арх—19136.

№ 379

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

22.08.1913 р.

Таганрог — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Тільки що одібрав листа від хранителя Катеринославського музею, який мене трохи здивував. В сьому листі він пише, що Ви хотіли б бачити мене по якомусь ділу. Очевидно діло таке, що треба їхати самому. Звичайно, приїхати я можу і приїду, коли того вимагають обставини, але зараз зробити се мені трохи не зручно, і приїду я тільки 3-го сентября.

Коли ж справді мається щось таке, що мені треба зараз же бути в Катеринославі, то будьте ласкаві, сповістіть мене телеграмою на адресу: Таганрог, Дєпальдовський, Міллеру. Я зараз же виїду, кинувши всі діла.

Дожидаючись Вашої відповіді Ваш М. Міллер.

22.VIII.1913 р.

ДІМ, КП—83465/Арх—19200.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

21.09.1913 р.

Таганрог — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Зараз повернувся з хутора, де балакав з попом благочинним о. Никитенко в справі нашої Покровської церкви. Він мені розказав, що як Ви були у Покровській, то одібрали деякі речі і просили, щоб він їх вислав на музей. Але він сього не міг зробити і досі, бо одержав предписаніє од Катеринославської консисторії нічого не видавати з церкви, а саму церкву реставрувати, на що одшукати грошей. Се предписаніє з'явилося результатом розпоряженія з археологічної комісії в консисторію. Отже і мені він не тільки зрікся дати щось з церкви, а навіть перелякався, коли я забалакав про се.

Тепер лишається єдиний шлях, який я і думаю використати. Напишу зараз братові, щоб він подав в комісію мотивіровану заяву, в якій переконав був комісію, що церква розвалюється, що треба з неї всі речі передати в Катеринославський музей, а попам дати дозвіл зруйнувати саму будівлю. Брат і сам висловлював сю думку, як був тут повесні. Так що се питання часу. Про [...] стадії в сій справі негайно сповіщатиму.

Зараз маю дуже багато всяких неприємних клопіт. Як трохи управлюсь, то вишлю Вам гостинця, богів та вишивки.

Ваш М. Міллер.

21.IX.1913 р.

ДИМ, КП—83430/Арх—19165.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

5.04.1914 р.

Таганрог — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Щиро вітаю Вас з Великоднем, бажаю Вам ще сто літ жити на користь рідного краю. Я тільки що приїхав у Таганрог і одержав Вашого листа.

На превеликий жаль, лист Ваш спізнився на півроку. Ще торік, не маючи од Вас ніякої звістки, я був певен, що наше діло засохло, а так, як треба

було шукати якоїсь кращої посади, то під час виборів мирових суддей в нашій
краю, я виставив свою кандидатуру і був обраний майже одноголосно.

Так як я був кандидатом селянської партії, то узяв собі учасок на селі,
де зараз нахожусь, а в Таганрог їзду щомісяця на з'їзд. Отже тепер кидати
і се місце і податись в Катеринослав, тобто міняти третє місце на протязі
якогось року незручно для репутації нашої фамилії. Крім того, по своїй тепе-
рішній службі я увільнений од усяких військових зборів і мобілізації, а якби
я тепер кинув сю службу, то мене б зараз же забрали у військо на місяць,
на лагерні збори. Все своє майно і сім'ю я вже перевіз на село, тепер везти
назад теж неможливо. Таким чином мені доводиться зрікатись Вашої ласкавої
пропозиції. Дуже жалкую, бо се єдиний раз за мое життя мені була спромога
заступити на діло, яким я найбільше цікавлюся.

Якби Ваш лист прийшов ще торік до ноября, коли були вибори, то була б
зовсім інша картина, а тепер уже нічого не зробиш. Влітку возьму отпуск на
місяць, приїду до Вас на який час, подивитись та погрітись.

Зараз після Великодня у себе на селі копандикну кілька дрібних могилок.

Адреса моя: Голодаївка, Таганр. окр., мировому судді 3-го уч[астка], або
все одно хоч і в Таганрог, бо я тут навсєгда (?) буваю.

Низенько Вам вклоняюся і ще раз дякую за пам'ять

Ваш М. Міллер.

5.IV.1914 р.

ДИМ, КП—83423/Арх—19158.

№ 382

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

15.10.1928 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Життя мое склалося так, що шляхи наші розійшлися, і я вже 15 років
не бачив Вас. Проте вражіння перших праць моїх під Вашим поглядом лиши-
лися на все життя, і я досі згадую ті часи, що довелося перебути понад Дніп-
ром. Багато епізодів, багато з того, що Ви казали за два роки нашої праці
пам'ятаю досі слово в слово і, взагалі, ті часи для мене — одна з найкращих
сторінок моїх спогадів.

Через війну, революцію, голодні роки тощо, мені довелося пробути на селі
коло 15-ти років. Лише з 1926 р. я повернувся в Таганрог, де зараз же взявся
за свою найулюбленішу працю — археологічні, етнографічні та історичні досліді.
Організував в Таганрозі асоціацію краєзнавців та музей краєзнавства, яким

керую і зараз. Загальні обставини для такої праці зараз досить позитивні, і музей росте щодня.

За Ваші праці останніх часів дещо знаю через людей, дещо через періодичну літературу. Нам дуже потрібно було б дістати докладніше повідомлення. Якщо відчити Ваші де друкуються, сповістіть, як їх можна одержати. Звертаючись на колишнє минуле, маю до Вас велике прохання. По умовах моєї роботи і сучасного мого стану, мені треба заступити до секції наукових робітників союзу работников освіти, до якого я належу з 1921 року. Для вступу в секцію треба мати 2 рекомендації — референції од членів секції. Одну референцію мені написав В. А. Городцов², який заїздив влітку до мене подивитися на музей та на мої здобутки. За другою референцією звертаюся до Вас як до мого першого учителя в археологічній праці. Разом з сим посилаю коротку відомість своєї праці.

Адрес мій: Таганрог, ул. Фрунзе, 37-Б. Музей краєвєдения. Михаилу Александровичу Миллер[у].

Ваш М. Міллер.

15.X.1928.

ДИМ, КП—83340/Арх—19135.

№ 383

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

1.11.1928 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Дуже і дуже дякую за Вашу ласку і привіт. Приїду до Вас неодмінно, мабуть, в січні 1929 р., бо раніше не буде змоги. Подивитися на Ваш музей новими очима через 15 років для мене має велике значіння, тим більше, що у Вас там за цей час зібралося багато нового матерьялу. Я був дуже радий побачити, що Ви пишите листа власною рукою та ще такою твердою, як криця. Коли я Вас бачив останній раз з початку 1913 р., то Ви тоді нездужали очима. Минуло 15 років і Ви знов пишите юнацькою рукою.

8-го листопада у мене велике свято. Я одичняю музей, який сам утворюю по своєму планові і якому думаю присвятити останні часи свого життя й праці. Я послав Вам запросини на свято через те, що в музеї мається відділ археології, а вдруге через те, що лічу Вас своїм хрещеним батьком в сій праці. Ті часи, що я колись пробував з Вами, зробили на мене тоді такий великий вплив і вражіння, що виявили мій шлях на все життя. Незгода останніх часів, війна тощо, примусили мене перебути на селі більше 10 років. Тепер я знов вийшов

на свій шлях і хотів користуватись Вашою ласкою та порадою, хотя ми живемо в різних державах, однак в Ваших межах і наших багато спільного матеріалу. От через що я неодмінно приїду до Вас побачитись, от через що я був такий радий, що Ви мене не забули і звернулись до мене з Вашою постійною ласкою.

Ваш М. Міллер.

1.XI.1928. Таганрог, Фрунзе 37-Б.

ДІМ, КП—88091/Арх—21674.

№ 384

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

7.02.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Дорогой Дмитрий Иванович!

Я не имел возможности во время перерыва не только приехать к Вам, но и написать письмо. У меня вся семья болеет гриппом, и я сам чуть не дал дуба. И сейчас лежу в постели. Тяжело валяться, терять время, ничего не делать. А работы очень много. Теперь рассчитываю повидаться с Вами в весеннем перерыве, в половине апреля.

Извиняюсь, что пишу по-русски, мой секретарь по-украински писать не может.

Желаю Вам всего хорошего, а особенно здоровья. Писал под диктовку секретарь П. Сологуб.

Ваш М. Миллер.

7.II.1929 г.

ДІМ, КП—83425/Арх—19160.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

1.03.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Незвичайно був радий одержати од Вас листа несподіваного змісту. Коло 2-х тижнів не мав що робити. У мене ж самого маленька експедиція по досліджуванню морського побережжю, працює вже 4-й рік під «верховним» доглядом Рос. Акад. іст.мат. культ. А саме погане те, що на сей рік в моїй експедиції беруть участь деякі робітники з Ростова (Лунін) та з Краснодар (проф. Н. А. Захаров).

А як згадав, як колись ми з Вами співали, сидючи на могилі над Дніпром, рішив кинуть усі свої праці і усіх тутешніх приятелів і їхати просто до Вас. Нехай вибачають. Звичайно Ви дасте мені справжню роботу. Здається, я тепер вже пройшов такі школи, що можу взяти на себе деяку відповідальність.

Хоть ще далеко, а вже буду думать і потроху лагодитись на подоріж. До того часу ще багато писатиму, а перед тим Ви мені напишите, де саме і як Вас одшукувать.

Я ще і зараз хворий (чи плеврит — чи пневмонія), пишу лежачи.
1-III.1929 р.

Ваш М. Міллер.

З приводу археологічної праці влітку маю ще щось написати через кілька днів, як трохи підправлюсь.

I. III. 1929 р.

Голові н/д археологічної експедиції
проф. Д. І. Яворницькому.

На запит Ваш од 20 лютого сього року за № 33 сповіщаю, що я буду радий взяти участь в праці експедиції влітку сього року на умовах, висловлених в тому ж листі.

Я зможу працювати в складі експедиції на протязі липня місяця, з 1-го по 31-е.

Якщо я буду прийнятий до експедиції на таких умовах, то прошу мене повідомити, щоб я мав змогу до 1-го липня увільнитися до усіх своїх обов'язків і влаштувати всі свої діла.

Завідуючий музеєм краєзнавства в Таганрозі

Ваш М. Міллер.

ДІМ, КП—83458/Арх—19193.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

6.03.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Я послав Вам листа відносно своєї праці влітку в Вашій експедиції. Тепер хотів додати дещо: у мене тут є один молодий археолог — Іван Юхимович Потапов. Він скінчив Таганрозьку гімназію, потім був один рік у Московському університеті на історико-філологічному факультеті, потім один рік в Ростовському археологічному інституті, який був заснований Придиком та Яцимирським¹ і існував з 1918—1922 рр., потім під голодний рік зачинився. Таким робом Потапов закінчення вищої освіти не має. Але цікавлячись історичними науками він багато працював самотужки, особливо по філософії, історії. Зараз він працює в нашій асоціації. Має 29 років. Людина досить освічена і працівник неабиякий. Так от сей Потапов дуже цікавиться Вашими працями коло Дніпрельбуду і дуже просить, чи не можна і його прийняти до Вашої експедиції. Він буде виконувати яку завгодно роботу, яку дасте. У його умови такі: поки він працюватиме у Вас, щоб його харчували, а більш нічого. Якщо можна, то щоб заплатили подоріж з Таганрога до місця роботи та назад. Але се як можна. А головніше, щоб йому були харчі. Робітник він дуже серйозний і думаю, що він буде дуже коштовним членом експедиції. Приїде він разом зо мною до 1-го липня, перебуде місяць, а там видно буде. Будьте ласкаві, сповістіть, чи приймете його до експедиції, бо він тоді вже буде планувати на літню працю коло Вас.

Посилаю Вам маленький шматочок з газети, щоб Ви знали, що я тут роблю і що в мене за експедиція. Я одкрив на побережжі, недалеко од Таганрога, руїни 4-х колон греко-варварських, од III в. до н. е. і до 10 в. н. е.

Сей рік на роботи дає гроші Академія Матеріальної Культури. Якщо встигну після Вас, то трошки пороблю аж в августі.

Я тільки устав з ліжка, тиняюся по хаті, хапаюся за невіщо попаде. В цвітні мусив їхати в Ленінград в ГАИМК з докладом про відкриту мною нову культуру варварську 6 в., та вже не поїду, бо нездужаю. Треба набиратися сили до літа.

Ваш М. Міллер.

6.III.1929 р.

Таганрог, музей краєзнавства.

ДІМ, КП—83428/Арх—19163.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

16.04.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа. Все гаразд. Приїдемо удвох з Потаповим¹. Працюємо на всю. Мені наші городища трохи вже остогидли і дуже цікаво подивитися на українські археологічні пам'ятки. Колись я кохався в них. А тепер, як кажуть, Ваш музей став такий великий, що його треба довгий час пильно оглядати.

Час іде швидко, незабаром і перше іюля. Я вже потроху готуюсь до подорожі і живу мріями на літо. На превеликий жаль, лише один місяць вільного часу. Я б з великою радістю працював коло Вас постійно.

Ваш М. Міллер.

16 цвітня 1929.

ДІМ, КП—83459/Арх—19194.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

19.05.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Обставини трохи змінилися, через що я приїду до Вас трохи раніш, а саме: з 15 червня по 15 липня. Якщо така перестановка не має значення для Ваших планів, будьте ласкаві, сповістіть, тоді я буду вже потроху готуватися до подорожі. Сповістіть разом і за Потапова, бо збираємось приїхати удвох.

У мене діла не дуже гарні. Намагаються відібрати той величезний будинок, в якому я розгорнув свій музей. Що далі буде — невідомо, але настрої не дуже гарний. Тільки й мрію видертись звідсіль хоть на який час та відпочити душею з Вами.

Ваш М. Міллер.

19 тр[авня] 1929 р.

ДІМ, КП—83427/Арх—19162.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

30.05.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа, дуже дякую за ласку і пам'ять. Приїдемо удвох з Потаповим. Потяг іде з Таганрогу у 9 годин ввечері, приходе до Дніпропетровська у 2 години удень. Виїдемо 15-го, може 14-го, я тоді ще дам телеграму. Ніяк не дожду того часу, що побачусь з Вами і знов будемо над Дніпром.

До близького побачення.

Ваш М. Міллер.

30.V.1929 р.

ДИМ, КП—83451/Арх—19186.

ТЕЛЕГРАМА М. О. МІЛЛЕРА

[14.06.1929] р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Приезжаю воскресенє 2 часа.

Миллер.

ДИМ, КП—75316/Арх—15109.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

20.07.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Я дуже жалкую, що не довелося з Вами бачитись перед виїздом. Приїхав новий маляр Ставничук і сказав, що Ви або приїдете в понеділок, або ні. То мені їхать на Дніпропетровськ було ніяково, щоб не розминутись, а дождитись теж незвісно до якого часу. Сподіваюсь на той рік, як все буде гаразд, побачити Вас знову на чолі експедиції — останнього коша запорозького. Бо через який час не стане на віки ні порогів, ні островів, ніякої пам'яті про минуле. Історія склалася так, що Вам насправді довелося протягом всього життя і всієї праці зібрати і списати всю спадщину Запоріжжя і довести діло до самого кінця, аж до руйнації тих міст, де було Запоріжжя.

На превеликий жаль, мені не довелося зробити нічого путнього. Через те, що було мало часу, а також і через те, що кожен член експедиції не може шукать де-кому схочеться, а виконує ту частину загального плану, яка йому впаде. Отже я розвідав і дослідив обидва береги Дніпра і острови на протязі 6-ти верстов, так що після цього експедиція має передаватись просто до Августинівки і далі.

Зараз обробляю матеріал. Рисує плани, малюнки, складаю звіт тощо. По скінченні роботи — зараз надішлю.

Хлопці Ваші підібралися дуже гарні і робітники неабиякі. Мені здається, що другої експедиції такого складу вже й не підбереш, не стане таких робітників.

На той рік, як все буде гаразд, буду проситись до Вас на 2 місяці, бо тоді можна таки дещо зробити.

Вклоняюсь низенько Вашій дружині, бувайте здорові.

Ваш М. Міллер.

20.VII.— 1929 р. Таганрог, музей.

ДИМ, КП—83426/Арх—19161.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

7.10.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмиповажний Дмитре Івановичу!

Одержав Вашу пропозицію — цілком для мене несподівану. Дуже збентежився. З одного боку з'явилася спромога переїхати на працю в один з найбільших музеїв України і присвятити своє життя улюбленій праці під Вашим керівництвом. Це те, що мріялося мені може десятки літ. А з другого — обставини сучасного життя загальні, та й мої суб'єктивні такі, що про те, щоб кудись рушити — нічого й думать.

У мене ж чимала сім'я: жінка, тіща, дочка. З їх жінка та дочка на службі. Та й крім того ще довгенький хвіст, од якого вже не одірвешся.

Так мені стало сумно, та вже нічого не зробиш. Утішаюся тільки тим, що влітку поїду до Вас побачитись. Як не буде мені ніякого діла, то я й так приїду. З Вашими хлопцями досі листуюся, особливо з Павлом Антоновичем¹ та й з Грінченком², тільки що од його листа одержав.

Як побачусь з тим Потаповим³, що зо мною їздив, так зараз починаєм згадувати Вас, усю експедицію, Дніпро і все, що там було.

Не забувайте нас, а ми за Вас повсякчас згадуєм.

Ваш М. Міллер.

7.X.1929 р.

Таганрог, пер. А. Глушко, 9

ДІМ, КП—83424/Арх—19159

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

7.10.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Директору Дніпропетровського краєвого музею
академіку Дмитру Івановичу Яворницькому.

На запит Ваш відносно праці моєї в музеї в Дніпропетровському сповішаю, що обставини службові та сімейні не дають мені змоги переїхати до Дніпропетровського.

Дякуючи за віру та велику шану, за яку я лічу Вашу пропозицію, повідомляю, що буду дуже радий працювати хоть в самому музеї, хоть по будь-яких завданнях музею щороку влітку, не менш як на протязі 2—3 місяців.

М. Міллер.

Таганрог, пер. А. Глушко, 9.

7.X—1929 р.

ДІМ, Арх—255/1801/1.

№ 394

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

4.12.1929 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Давно не писав Вам от через що. Для того, щоб остаточно вирішити, чи зможу я переїхати до Вас у Дніпропетровське, мені треба було дізнатися про деякі обставини. Не маючи, звичайно, змоги турбувати Вас, я звернувся до П. А. Козаря. От се увесь час дожидав од його відповіді, та так і не діждав. Мабуть, чи не виїхав він куди.

Не дивлячись на Вашу ласку, на те, що я сам все життя мріяв робити коло Вас, в тих найкращих для наукової праці умовах, які Ви утворили, я не можу переїхати через те, що тут у мене служе й жінка, а там чи вдасться еї де притулити чи ні, хто й зна. А тепер дуже важно, як у сім'ї роблять двоє. Бо як з ким що скоїться, то другий потягне. Хотів був сам приїхати, про дещо перебалакати на місті та, не одержавши від Козаря відповіді, не рискнув.

Ваш душею і серцем М. Міллер.

4/XII—1929 р.

Таганрог, А. Глушко, 9.

ДІМ, КП—83454/Арх—19189.

ТЕЛЕГРАМА М. О. МІЛЛЕРА

[1929] р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Приезжаю двадцатого. Миллер.

ДІМ, КП—83422/Арх—19157.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

11.01.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Вибачте, що довго після повороту додому не писав. 20-го січня приїздить до мене на перерву дочка, тоді вся сім'я буде в зборі, і я зараз напишу за свій переїзд. Треба з дочкою вкупі рішити деякі питання. Між іншим, якщо я поїду, то прийдеться залишити тут заробітка по школі карбованців на 170. То я хочу залишити на ці уроки дочку, щоб вона зосталася в Таганрозі замість мене. У всякому разі остаточно напишу 20-го або 21-го січня.

Був в Ростові, найшов 1-у частину книжки Бузескула¹, що казав Вам. Посилаю по пошті, 2-ї нема, може потім попадеться.

Як я вже їхав від Вас на станцію, то згадав, що «алатирь», що Ви мені казали, се ж від грецького слова «електроу». Значить це розуміння перейшло до нас з Візантії.

Ваш М. Мілер.

11 січня 1930 р.

ДІМ, КП—83429/Арх—19164.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

23.01.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

Пишу Вам, в останній раз обміркувавши все доконче. Порішив переїхати до Вас назавжди на тих умовах, що Ви мені писали раніше. Звичайно, перші часи, поки все улагодиться, мені прийдеться багато про дещо просити Вас та турбувати, бо, звичайно, без Вашої допомоги я не зможу стати на ноги в цілком нових умовах та ще в теперешні часи. Але єдине, що я становлю категоричною умовою свого переїзду, як *conditio sine qua non*,— щоб Ви мене не позбавили своєю ласкою аж довіку.

З матеріального боку сей переїзд мені нічого не дасть. Тільки велике ламання та втрати. Але я рішив переїхати, виключно через можливість працювати під Вашим безпосереднім керівництвом. Се єдине, що мене привабило. Що б надалі не було, як би життя не складалося, звичайно, буде й солодкого, буде гіркого, бо життя та праця — це не іграшки, може колись хто-небудь мене обнесе або що, то Ви нікого не слухайте, а звертайтеся просто до мене. Так саме й я буду повсякчас звертатись просто до Вас, минуючи все на світі.

За останні роки у мене вже майже нікого не осталося близьких. «Інших уж нет, иные уж далече». Невеликі залишки нашої родини — судьба розкидала скрізь. То виходе так, що Ви зараз для мене найближча людина. Більш у мене нема нікого.

Якщо се буде до діла, то гадав би зробити так: після мого ствердження Ви мене сповістіть, я зараз подам заяву про свій вихід з роботи в Таганрозі. Взагалі виконаю цілий рядок обов'язків громадського характеру, зв'язаних з моєю тутешню діяльністю. Тоді гаразд приїду.

Між іншим, як хто переїздить до нової служби, то йому, на підставі закону, сплочується переїзд, під'ємні тощо, як те обговорено в ст. ст. 82, 86 і др. Кодексу законів о праці. Мені теж придеться просити за це, бо інакше я фактично не зможу переїхати. Посилаю які попадає вирізки з оголошень в «Изв. ЦИК'а» з запроханням на роботу. Скрізь говориться за підйомні. Таким чином це є цілком законна втрата. З приводу цього я балакав з Козарем. Він каже, що як в Музеї не найдеться вільних грошей, з яких можна зробити сей видаток, то можна мене залічити на службу за місяць до мого переїзду. І надання за сей місяць піде в підйомні. Добре було б, якби Ви змогли залічити мене до музею з 15 січня, а прислали б мені гроші за місяць перед 15 лютим, я б у той час і виїхав.

Крім того до 15 лютого треба буде зробити так, щоб можна було зайняти кімнату, що Ви мені показували. Бо на перший час я все-таки дещо перевезу, а саме: шафу до книжок, книжок пудів скільки, може постіль та стіл тощо. Далі видко буде.

Разом з цим посилаю відомості за мою працю, статті тощо. Може буде потрібно.

Тепер дождатиму від Вас відповіді, тоді вже піду в нашу Наросвіту з заявою за свій вихід.

Прошу передати мій привіт та пошану Вашій дружині.

Ваш М. Міллер.

23 січня 1930 р. Таганрог, пер. Глушко, 9.

Газетні вирізки з запрошенням на роботу до листа додаються.

ДІМ, КП—83467/Арх—19202.

№ 398

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

3.02.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Тільки що одібрав Вашого листа і поспішаюся з відповіддю. Посилаю заяву. Звичайно, Ви робіть так, як краще, се Ви самі знаєте. Щодо офіційних справ, то я по них не дужий майстер і можу помилитись. Вже як я рішив перейти під Вашу «високою руку», то Вам і виднійше, що треба робить.

Як я підняв питання за «переїзdnі гроші», то тільки через те, що як у мене не буде цих грошей, то я фактично [...] * чи зможу переїхати. Хотів заробляю я чимало, але зайвих грошей ніколи не бува, а ще як коли так і не стає на життя. Взагалі, що заробляєш, те й проживаєш.

З переїздом буду орієнтуватись на 15, бо треба ще зїздити в Ростов, де я готую до друку останню працю по історії культури Приазів'я.

Ну, поки що до побачення. Робіть як лучче, як самі знаєте, а я вже зо всім своїм потрохом поклався на Вас однині й довіку.

Ваш М. Міллер.

3 лютого 1930 року. Таганрог, пер. Глушко, 9.

II.

**Директорові Дніпропетровського музею
історії та археології**

Міллер Михайло Олександрович, Таган-
рог, пер. Глушко, 9.

* Слово написане не розбірливо.

Заява.

Надсилаючи разом з сим довідки за свої наукові праці та друковані статті, прошу призначити мене науковим співробітником Дніпропетровського музею по відділу археології.

Всі відомості, які можуть бути потрібними, будуть приставлені мною додатково.

М. Міллер.

1 лютого 1930 року.

ДІМ, КП—83470/Арх—19205.

№ 399

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

15.03.1930 р.

[Таганрог] — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

До того, як я одержав Вашого останнього листа і телеграму, обставини мого життя і праці змінилися, і змінилися так, що я вже не можу переїхати в Дніпропетровське ні в якому разі. Я мовчав досі (з 8-го, коли одержав Вашого листа, до 15-го. Мовчав через те, що уживав всі засоби, аби змінити ці обставини, і якось видертись. Та не прийшлося. Жінка моя категорично зрікалася переїздить в Дніпропетровське. Але я на це не завважив і переїхав був сам, що і було вже вирішене. А крім того, мене почали гнати з тієї квартири, де я зараз мешкаю. Я живу в квартирі установи Наросвіти. Тепер приїхав новий зав[ідувач] і мене викурює. Звичайно, він мене не вижене, але склалося таке гідке становище, що треба тікати самому. Значить зараз треба шукати квартиру, знайти десь, перевезти туди сім'ю і всю обстанову. Коли це вдасться зробити — хто й зна, але в тому стані, який у мене зараз склався, я ніяк не можу кинути жінку і все майно. Бо як я під такий час поїду, то і жінка, і все майно полетить десь на вулицю. Під такий час я не маю морального права кинути свою сім'ю і майно на вітер.

Я тепер певен в тому, що починаю нове життя в сучасних важких умовах, та ще під старість, мені вже нема мочі.

Нехай Ваш вигляд та спогади за ті часи, що довелося мені бачити та слухати Вас, лишаться у мене найкращими спогадами мого життя.

Не гнівайтесь на мене, дорогий Дмитре Івановичу, якби Ви були на моєму місці, то й Ви зробили б так, бо нема іншого виходу.

За музей Ви мені більш не пишіть нічого, бо я за ці часи знервувався укрαι і душа моя розкололася надвоє.

Якщо надалі все буде гаразд, був би дуже радий приїхати до Вас улітку в експедицію на 2 місяці.

Музея Вам кидать звичайно не можна, бо це все одно, що його зачинити або віддати на руїну.

А що до того, що у Вас нема путящих співробітників, то у Вас їх ніколи і не було, або були на взірць коштрубатої, нехай їх легенько згадається. Увесь музей був з початку і до краю зібраний і організований Вами, а помішники тільки додавали Вам клопіт.

Ваш М. Міллер.

15 березня 1930 року.

ДІМ, КП—83444/Арх—19179.

№ 400

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

16.03.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Учора я послав телеграму та листа, в яких зрікаюся від посади в музеї і від переїзду в Дніпропетровське.

Не подумайте, що я сказився або збожеволів, але я мушу Вам сказати, що як можна ще подождати до 1-го цвітня, то тоді я можу приїхати.

Я дав телеграму потому, що не можна було тягти далі і треба було дати якусь відповідь, а виїхати під цей час я не маю змоги. У мене зараз дуже неприємні умови. Мені треба зараз переїхати з тієї квартири, де я мешкаю. Мені треба зараз підшукати будь-яке помешкання, перевезти туди майно та сім'ю, тоді я буду вільний.

Я уживаю усіх засобів аби якомога швидче влаштувати тут питання з помешканням, майном та сім'єю. От якщо можна подождати до 1-го цвітня, будьте ласкаві, зараз же сповістіть. Тоді я зроблю все що треба, перед 1-м числом подам заяву тут, покину свою посаду, заберу документи і виїду. Перед тим подам телеграму.

А якщо получу від Вас звістку, що можна подождати до 1-го, то зараз почну улаштовувати деякі речі, які й вишлю наперед малою швидкістю в адресу музею.

Якби Ви тільки знали, що у мене було за ці часи, так Ви би мене вибачили. А я нічого не кажу, бо це «про домаїна».

Ваш М. Міллер.

16 березня 1930 року.

ДІМ, КП—83443/Арх—19178.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

10.04.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Діло моє не вийшло. 7-го, 8-го квітня були зібрання колегії Тагоно і Доно. На цих зібраннях роздивлялися Ваш запит і заяву, яку я подав. Мені відмовлено рішуче, з Таганрогу не відпустили. Крім того, мене повідомили, що як я утечу самовольно, то до цього віднесуться як до дезертирства з фронту праці в відповідальний час. Не знаю, які мотиви вони напишуть Вам, але річ, очевидно, в тому, що у нас зараз дуже бракує робітників наросвіти, і саме тепер, наприкінці учбового року, вони бояться відпустити мене, не дивлячись, навіть на те, що я давав на місто себе замістителів (звичайно, крім громадської праці).

Тепер лишається тільки єдине: як скінчиться учбовий рік (15-го червня), зараз приїду до Вас і тоді вживу всіх засобів, щоб назад не вернутись. Крім школи, де я робив, мене призначили ще й на робочий факультет. Дуже погано склалося. Я був підупав духом. Втішаюся тільки тим, що ці два місяці пролетять швидко і 15-го червня буду вже у Вас, бо з тієї доби я цілком вільний.

Ваш М. Міллер.

10 квітня 1930 р.

ДІМ, КП—83445/Арх—19180.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

10.05.1930 р.

[Таганрог] — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа, якому дуже зрадів, бо думав, що Ви на мене розгнівалися. Нічого мені посилать не треба, приїду 15-го червня, тоді видко буде. Я приїду просто у Дніпропетровське, бо прийдеться перебути в музеї який час, днів 3—4, щоб видрукувати машинкою і здати мій звіт за торішню працю. Я цього досі не зробив через те, що все збирався сам їхати, а втім шалеру не було. Тепер все є.

Через П[авл]а Козаря приглядаюся до того, що робить експедиція. Гадаю, що розкопування могил на терені Дніпрельбуду дасть багато демонстративного матеріалу.

Хотів був послати Вам на спробу красної риби, якої зараз багато у нас: ловлять, так нема засобу, бо пропаде дорогою. З Таганрогу щодня вивозять до центра 3 вагони красної риби, а кав'яр іде за кордон. Кав'яру трошки надішлю цими днями. Бувайте здорові.

Ваш М. Міллер.

10 травня 1930 р.

ДИМ, КП—83460/Арх—191195.

№ 403

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

28.05.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Одержав Вашого листа. Та гидота, про яку Ви пишете, не дуже мене здивувала. Це написав крадькома той самий Бобровський, що виганя мене з квартири. Але я йому щодо квартири дав відповідь. Тепер за ті брехні, що він написав Вам, я його позову у суд за наклеп. Такої брехні мені ще не траплялося зроду. Але тепер це, на превеликий жаль, була та ще і не таке. Добре, що він хоч не написав, що я ворюга або розбійник. У всякому разі, будьте такі ласкаві, звеліть, щоб мені вислали офіційну копію того листа, то я його вивчу, як брехать. Прикладаю до цього заяву.

В останній час пішла чутка, буцім-то у нас робота по школах протягнеться аж до 25 червня. Але сподіваюсь, що все буде гаразд і приїду 15-го. Від хлопців маю листи, де пишуть про розкопування та наукову здобич.

Чи дійшла до Вас ікра? Меду цей рік нема. Деякий час був по крамницях: мед, так поганий, з Росії, з гречки. Чорний та нікчемний, а нашого степового нема.

Бувайте здорові.

Ваш М. Міллер.

28 травня 1930 р.

II.

В Дніпропетровський краєвий музей археології та історії.

В цвітні місяці цього року музей одержав засвідчення Дон[ської] окр. наросвіти за підписом якогось Бобровського, що містить в собі брехню та

наклепи на мене. Запозиваючи до суда того Боброва за наклеп та брехню в офіційному завідомленні, прошу вислати мені завірену копію того завідомлення.

М. Міллер.

28 травня 1930 р. Таганрог, пер. Глушко, 9.

ДІМ, КП—83466/Арх—19201.

№ 404

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

19.07.1930 р.

[.....] — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

У нас усе іде добре. Я на цей час надібав таке. В невеличкій могилі — 6 поховань різних культур. В останньому т. з. баш-таш — тесаний кам'яний стовп, орнаментований зверху. Хотя він не дуже легкий, мабуть пудів до 10, але прийдеться його таскати до музею, бо в музеї такого нема. Потім того досліджую чималеньку могилу, що, як виявилось, складена з ланпачу білої глини. Щось надзвичайне, нагадує Середню Азію. На жаль, зверху могила довбана і, мабуть, пограбована. У всякому разі, саме спорудження варт досліду. На великій могилі сьогодні вже становлю робочих, бо там без перерви знаходять всякі пам'ятки. Вчора меж іншим виорали алавастр еліністичний, з обрізаним горлом та ніжкою. Діла хватає, насилу управляєшся. Тільки мухи мішають та харч дуже поганий, т. щ. трохи похляли, але настрої бадьорий. Мені прийдеться робити на цьому місці, мабуть, ще не менш місяця, бо як і покинуть маленькі могилки, то отіх двох великих стане надовго.

Бувайте здорові.

Ваш М. Міллер.

19.07.1930 р.

ДІМ, КП—83471/Арх—19206.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

18.08.1930 р.

Дніпрозаводбуд — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Завтра поїду додому, треба влаштувати деякі справи, головне — покінчити з тим паскудним наклепом, що на мене навели. А то аж незручно якось, що по Таганрогу у мене стан дуже тривний і гарний, а по Дніпропетровську — напівлегальний. А поки не поїду та сам не возьмусь, так тягтиметься хто й зна до поки. Якщо управлюся, то до 1-го повернуся в експедицію. Ніколи не було мені так скрутно кидати роботу, як от це зараз доводиться. Ви ж тільки уявіть собі, що я 2 місяці стежив велику могилу, поки її грабарі розвозили. Тепер, як насип вже знятий і виявилася надзвичайно цікава яма із зрубом та вкрита великими дубовими колодами, мені приходитьсь здавать готове поховання Петру Івановичу¹. Все-таки, що можна було — зробив. Просидів 2 м-ці на одному місці, робив шодня, копав все уряд, не вибираючи кращого, роботу форсував і брав доразу по 3 могили. Матеріал увесь уже улаштував у ящик до відправки. Дещо є й цікаве з посуда та бронзовий чінгал, мабуть, прийдеться дістать та виставить у музеї, не дивлячись на бісову тісноту. Також притаскав із степу баш-таш — камінь сторчковий, орнаментований різьбою. Його можна поставити десь на дворі, поміж бабами. Це теж цікава пам'ятка кочовницької культури. Ніколи не робилося так добре, як оце зараз. Якби моя воля — копав був аж до зими. Бо Ваша експедиція дає великі можливості — аби була охота робить.

Записав, що надаю нижче, кілька приказок від грабарів та робочих, тільки треба сказати, що грабарі усі — молодь із дуже бідною мовою. Це те покоління, що вже згубило стару народню культуру, а нової ще не набуло. Найбільш записано від вже не молодого робочого з Левшиної.

1. Як циган казав: «Як кресь, так і єсть» (Запор). 2. «От узаявся, як чорт за грішну душу». (Запор[іжжя]). 3. «Як попиштишся, так і возьмуть на глуми» (Запор[іжжя]). 4. «Бува і гірша помилка, як не в ту мироносницю попадеш». 5. «Тютюнець — ярун, хто не куре — той серун». 6. «Покурим та полюячим та більш світу побачим». 7. «Ішли з ім у забой (на пари). 8. «По цій мові та бувайте здорові» (Черкаси). 9. «Під гроші й чорти танцюють». (Черкаси). 10. «Кортить бабі шкоринка (?)» (Мелітоп[оль]). 11. «Вигляда як сука з лантуха» (Мелітоп[оль]). 12. «Нагадай козі смерть, так вона ходе та одно [...]». 13. «Роблять аж гай шумить». (Черкаси).

Через тиждень напишу з дому, як воно й що. А поки «по цій мові та бувайте здорові».

Ваш М. Міллер.

18/VIII.1930 р. Дніпрозаводбуд.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

23.08.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний, дорогий Дмитре Івановичу!

Як приїхав додому, то відразу взявся за своє діло. Виявилось, що діло було вирішене ще 21 липня, а копію вони не послали ні в музей, ні мені. Це так завжди робиться по канцеляріях. Того [...], що на мене звів наклеп — переведено з Таганрогу зовсім, дано йому «строгий выговор со внесением в трудовой список и предупреждением об исключении из партии». Вони послали Вам копію, але, не покладаючись на їхні порядки — посилаю й від себе, разом з заявою.

Уживаю всіх засобів аби повернутись до експедиції до 1-го вересня. Листуюся з Петром Івановичем¹ та стежу за їх роботою, бо дуже жалко було одриватись, а особливо віддати свою велику могилу, що з нею клопотався 2 м-ці, та ще й кидать довелося, як почали доходити до ґрунта. Треба було б мені неодмінно дещо закінчити, що я почав з досліду степових пам'яток на тій території.

Прошу передати мій привіт Серафимі Дмитрівні. Вона, здається, незабаром буде імениниця? Тепер і святців немає.

Ваш М. Міллер.

Таганрог, пер. Глушко, 9.

23.VIII—1930 р.

ДІМ, КП—83402/Арх—19137.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

6.09.1930 р.

Таганрог — [Дніпропетровськ]

Вельмишановний та дорогий Дмитре Івановичу!

Писав Вам за свої діла тижнів два назад, відповіді ще не маю. Гадав, що Ви дуже обтяжені зараз роботою. Петро Іванич¹ писав, що Ви знов їздили в Кічкас та ще з якоюсь делегацією. Посилав Вам копію присуда по своєму ділові.

Та думаю, що поки це піде по різних інстанціях та дійде до Барана², та поки той Баран розбере в чому діло і т. д.— пройде ще великий час. Звичайно, я буду домагатися повного поновлення своїх прав, що лічу необхідним принципово і для себе, і почасти для Вас, поскільки я був висунутий на роботу в музеї як Ваш кандидат. Через цю неприємну приклучку склався такий стан, що я не можу взятись за працю в музеї на підставі ухвали Барана, а з другого боку — не можу й дождитися, поки це становище виявиться.

Обмірковуювши всі ці обставини, я знову набрав тут, в Таганрозі, роботу на наступний учбовий рік. Через це посилаю разом з цим листом офіційну заяву про звільнення мене з музею.

Але зв'язків я, звичайно, ні з експедицією, ні з музеєм не пориваю та й порвати не зможу і, мабуть, ще довго буду душею з Вами, та поробить прийдеться ще чимало.

1. Матеріалу по експедиції я зібрав таку силу, що прийдеться його обробляти усю зиму. З приводу цього доведеться піддержувати зв'язок з музеєм.

2. Необхідно буде взимку одержати від Едмунда³ всі фотографії, що він поробив у мене на роботі (до 50). До того, як одержу ці фотографії, не зможу навіть написати як слід звіт за роботи, бо кресляра так і не було до кінця. А цей рік прийдеться посидіти над звітом, бо матеріал досить серйозний.

3. Треба буде просити Соляника⁴, щоб він зробив на кальку копію та вислав мені план місцевості по Дніпру та площадки «А», в масштабі верстов 10 в д[овжину].

Здається, що викопіровку можна зробити з плану Запорозького округу, що висить в кабінеті музею. План в такому масштабі єсть необхідний, бо згідно нашій умові, я буду писати загальний опис за площадку «А».

4. Зараз я пишу сценарій «Від кам'яної сокири — до Дніпрельстану» для тих кінозйомок, що робили на наших роботах увесь час. Коли все буде готово, мабуть, прийдеться з'їздити у Кічкас, щоб змонтувати кінофільм та приладнати текст і підписи. Це буде перша в Радянській республіці археологічна кінофільма і треба зробити її як слід.

5. Як буде перша перерва, приїду до Вас перебалакати та подивитись як слід на здобич експедиції цього року.

Ваш М. Міллер.

6 вересня 1930 р.

Таганрог, пер. А. Глушко, 9.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

6.09.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

В Дніпропетровський краєвий музей історії та археології Міллера М. О.,
Таганрог, пров. А. Глушко, 9.

Заява.

Я був запроханий директором музею на роботу в музеї, яко науковий співробітник. Ухвалою Укрголовнауки я був стверджений на цій посаді. Але, на підставі зробленого на мене наклепа, розпорядженням зав. Головнауки я до роботи в музеї не був припущений.

Нині, ухвалою контрольної комісії ВКП(б) від 25 липня ц[ього] р[оку] я цілком реабілітований, копію тієї ухвали надіслано до музею.

Таким робом я був ссунутий з посади в музеї помилково, без ніякої вини з свого боку. На підставі ухвали ВЦІКА СССР від червня 1929 р. прошу музей сплатити мені ту платню, що мені належала за термін від звільнення мене Укрголовнаукою (початок травня) по 6 вересня.

З 6-го цього вересня я від посади в музеї зрікаюся і прошу ту посаду лічити вільною.

М. Міллер.

6 вересня 1930 р.

ДІМ, КП—83435/Арх—19170.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

6.10.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий Дмитре Івановичу!

Цілком несподівано одержав від експедиції через П. І. Смолічева¹ 100 карбованців на обробку матеріалу. Разом з квитком посилаю щирю подяку за Вашу ласку.

Одержав також звістку за трохи передчасне скінчення робіт експедиції. Турбує доля великої могили № 26 на майдані «А». Її орють грабарі. При мені було досліджено до 10 поховань досить цікавих, лише тепер доходять до центрального поховання. Сподіваюсь, що на тій площадці лишився хотя Генрик². Бо оранка там іде неупинно і, мабуть, саме восени руйнуватимуть могили, що на самому вододілі. Поки що, саме головніше, бережить своє здоров'я, бо ще багато й багато праці попереду. І ніхто Вас в тій праці замінити не може ні в якій кількості. Експедиційна робота, особливо в зв'язку з «площадками», висуває нові завдання і протягнеться, мабуть, ще надовго.

Прошу передати мій ширий привіт Серафимі Дмитрівні.

Ваш М. Міллер.

6/X—1930 р.

ДІМ, КП—83432/Арх—19167.

№ 410

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

5.11.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Мене спіткало велике горе. Тільки-що (27-го) умерла єдина дочка, доросла (22 р.) і лишила після себе дитинча 3-х місяшне. Я цей рік зібрав усю сім'ю до купи. Робили я, жінка, зять і дочка. Заробляли гуртом до 800 крб. на місяць. Жили умісті і дуже добре. І от тоді саме й прийшло лихо. Тепер як би сім'я не розбіглася. Покищо живем у купі, але того, що всіх єднало...

Треба вже братися за діло. (Я був захворів, одібрало ліву руку й скрутило голову у бік. Тепер пройшло).

Дорогий, Дмитре Івановичу, як Ви знаєте, це літо у нас не було кресляра, а самим не було часу креслити. Уся надія виключно на фотографії, які робив Едмундер¹, та й то манкірував. Тепер без тих фотографій не можна братися до роботи. А він обіцяв і казав, що вишле мені в листопаді. Але він, як самі знаєте, брехун і лодир. Він мені не вислав фотографій ще за той рік. Так от я хотів попрохати Вас, будьте такі ласкаві, покличете Мундера та накажіть йому суворо, нехай зараз надрукує фотографії та вишле. Їх же друкувати яких 2—3 години, так він і того не хоче. Разом з тим нехай вишле і фотографії мої минулого року.

Крім того, хотів просити Вас, чи не дозволите, щоб Мундер доразу надрукував мені ще кілька фотографій загально-експедиційних, як то: 1 фотографія — мечі, потім — кам'яне коло, що було у Сап'яна² та ще кілька найцікавіших. Бо

у мене від експедиції нічого нема, а я вже з експедицією як рідний. Хотілося б мати на спогад. Зараз же пишу й Едмунду.

Ваш М. Міллер.

Таганрог, пер. А. Глушко, 9.

5 листопада, 1930 р.

ДІМ, КП—83433/Арх—19168.

№ 411

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

17.11.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Дорогий, Дмитре Івановичу!

Зараз одержав Вашого листа. Велике Вам спасибі, що мене не забуваєте та піддержуєте своєю ласкою. Онук а вже у мене нема, бо приїхали батьки зятєві і забрали його до себе, а зять мій, Барабаш, кубанець, лишився в Таганрозі, тільки виїхав на другу квартиру. Так воно склалося, бо у мене був такий час, що нікому було дитинча доглядати. Жінка була збожеволіла, утрюх не могли її приборкати, ще й зараз лежить, хотя вже у пам'яті. А я вичунав, вже давно на роботі.

Я оце як не спав скільки ночей, так усе перечитував «Запорож'є в остатках старини и преданиях народа». Трапилася мені ота книжка під час розборки однієї книгозбірні. Так я, уперше зроду, нехай бог простить, тую книжку укрив. І як ту книжку читаєш, то до того ж відриваєшся від сучасного життя та обставин, а разом з тим заспокоюєшся та набираєшся великої енергії та поринання до великої праці.

Як поховав дочку на Жовтневій святі, хотів з'їздити до Вас, так не стало сили. Тепер приїду 5-го грудня на який день. Бо у мене крім Вас нікого не осталося, а після смерті дочки, здається, і нещасні залишки сім'ї розбігаються. Бо вона одна всіх нас шістьох об'єднувала. Поїду до Вас, бо ніщо мене так не вражало та не робило на мене такого впливу, як надзвичайна суцільність Вашої істоти та цілеспрямованість всього Вашого життя та великої праці. Чи не наберуся від Вас духу хоч трохи, а то щось я підупав. Та й попрощатись треба. Бо хто й зна, чи прийдеться коли побути ще з Вами та чи й прийдеться мені ще довго нудить світом. Щось у мене у нутрі тріснуло.

Від хлопців наших маю звістки, спасибі — таки не забувають. Учора одержав листівку від жінки П. И.¹ Тривожну, щось там таке скоїлося.

Найбільше бережіть своє здоров'я, ні об чім не турбуйтеся, бувайте здорові 5-го або 6-го приїду на пораду.

Ваш М. Міллер.

17 листопада.

Вибачайте, що погано написав, у мене ще трохи руки трусяться.

Таганрог, пер. А. Глушко, 9.

ДІМ, КП—83437/Арх—19172.

№ 412

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

26.11.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Дуже Вам велика подяка за ласку та запитини. Тільки сей раз, мабуть, не удасться, бо нас, здається, не відпустять 5-го, як я гадав, а десь пізніше.

Одержав несподівано Ваш наказ надіслати негайно звіт. Зараз напишу та пришлю, тільки при таких обставинах звіт буде самий короткий, попередній.

А справжній звіт, науково оброблений, зможу зробити та надіслати лише після того, як Едмундер¹ призволить зробити та надіслати мені фотографії за 2 роки. Бо без ілюстративного матер'ялу нічого не вдієш.

У нас зараз бува кав'яр, ще й непоганий. Щось Ви нічого не казали. Як Ви його вживаєте, я б був надіслав.

Прошу передати мій привіт Серафимі Дмитрівні.

Ваш М. Міллер.

26 листопада 1930 р.

ДІМ, КП—83468/Арх—19203.

№ 413

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

1.12.1930 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Як Ви наказували, посилаю разом з цим:

1. Короткий попередній звіт, що написав ад нос на 9-ти сторінках, друкованих машинкою, а разом з тим і реєстр речей, що знайдено мною під час роз-

жопів (90) на 5-ти сторінках, друкований також машинкою. Майте на увазі, пошта тепер ходє так, що іноді листа з Ростова одержуєш через тиждень-два. А здебільшого так пропадають зовсім, як вже було мені часто й густо. Так що, як що треба серйозне, то треба рекомендованим. Вашого листа від 16-го одержав 24-го. Звіт, що я надсилаю, єсть короткий, попередній, а до наукового я ще й не брався, бо досі не маю фотографій. А без фотографій, не маючи ніякого іншого ілюстративного матерьялу, нічого написати не можна.

З цього боку я в найгіршому стані. Добровольський¹ має кресляра, який робє йому сотні ілюстрацій. Грінченко² має спромогу фотографувати свій матерьял в музеї. Петро Іванович³ здобув за літо, здається, один череп та кам'яний молоток. А у мене чимало матерьялу і фотографій було зроблено до півсотні, а не можу одержати ні жодної...

Писав вже й Мундеру⁴, так він і не відповідає, бо, звичайно, я йому зараз ні на що не потрібний. Крім того він позабрав і ті негативи, дуже важні, що мені поробив д. Степанів⁵. Бо останніми часами, коли я переконався в тому, що Мундер не хоче робить серйозно, а аби здихатися, то мусив багато дечого зафотографувати за допомогою Степанова. Він мені був би й надрукував, так Мундер мене обдувив, забрав собі негативи, каже: навіщо Вам Степанів, як в експедиції єсть свій фотограф. От Вам і свій фотограф. Дуже неприємно, а як би не довелося питання з Мундером становить гостро, бо це вже не жарти, а перешкоджає роботі. Напишу йому востаннє. Багато дечого я Вам не казав влітку аби не турбувати дрібницями, бо у Вас і без того багато було всяких турбот. Але треба сказати, що Мундер, користуючись Вашою звичайною ласкою, не гаразд робив. Така робота, що всім відома єсть компрометація експедиції.

Хочеться обробляти матерьял як слід, і охота є, й час знайдеться, а от нічого не зробиш.

Я вже одужав, галюцинації проходять, потроху розгортаю працю та, по Вашій пораді, цілком закопуюся у книжки. Пишу, між іншим, по замовленню місцевих організацій «Минуле нашого краю».

Привіт Серафимі Дмитрівні. Бувайте здорові!

Ваш М. Міллер.

1.XII.1930 р.

ДИМ, КП—83397/Арх—19132.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

8.12.[1930] р.
 Таганрог — Дніпропетровськ

Глубокоуважаемая, Серафима Дмитриевна!

Я получил Ваше письмо и очень благодарю Вас за память и внимание, особенно дорогое в переживаемые мною минуты. Относительно кавьяра Вы не беспокойтесь, буду высылать всё время, пока будет на рынке. Напишите, что ещё любит Дмитрий Иванович, может быть что-нибудь удастся достать. Кавьяр вышло на днях, это сразу не сделаешь. Надо достать тару (жестянку), да и на базаре не всегда бывает. Ведь весь этот товар целиком почти экспортируется. Так что на рынок только просачивается кое-что через частника. Высылать буду с перерывами, понемногу, потому что на кило-два жестянок нет. Относительно денег, пожалуйста, не беспокойтесь. У меня с Дмитрием Ивановичем свои счёты. И пусть у меня руки отсохнут раньше, чем я возьму с него хоть копейку. В моих отношениях к Дмитрию Ивановичу никогда не было и не может быть никаких денежных счётов. Только напишите, пожалуйста, Ваш домашний адрес, а то я точно не знаю и пишу всё на музей.

Для меня Дмитрий Иванович был духовным отцом. Не потому, что он давал мне знания или навыки. Я не так уж много с ним и работал. А потому, что он своею личностью, своим замечательным духом зажгёт во мне неугасимый огонь, энтузиазм к науке. Дмитрий Иванович горел всю жизнь. Его окружали тысячи людей, но не все зажглись от него. У меня же жизнь сложилась так, что ещё в ранней молодости, когда я только формировался, я встретил Дмитрия Ивановича. И хотя дальнейшая моя жизнь сложилась неудачно и не смог я, подобно старшему своему брату, отдать все силы своей науке, однако, несмотря ни на какие обстоятельства не порывал связи с наукой. Массу читал, массу занимался и работал без корыстной цели, т. к. служить приходилось в какой-нибудь совсем иной области. Но огонь в душе моей и преклонение перед наукой не угасли и ныне. И сейчас, в переживаемые мною тяжелые минуты моей жизни, я только спасаюсь интересами отвлеченных знаний. Это меня спасло. И зажег во мне этот фанатизм 27 лет тому назад именно Дмитрий Иванович. Вот почему я имею основание считать и считаю Дмитрия Ивановича своим учителем и духовным отцом.

Очень тяжело слышать (я имею некоторые вести из Днепропетровска) о том, что Дмитрий Иванович прихварывает. Не понимаю, что с ним такое. Я ведь привык представлять себе, что Дмитрий Иванович в жизни и в работе стоит нерушимо, как монолит, как порог-Ненаситец, о который бьются волны, а сдвинуть не могут. Думаю просто Дмитрий Иванович куксится, скучает. Это зимой с ним бывает. Ведь надо думать и готовиться к предстоящему году и экспедиционной работе. Нельзя забывать, что это самая большая, самая

ответственная в Союзе экспедиция. За её работою следит Европа. Результаты её работ изменят и дополнят многое и в археологии, и в истории искусства, и в истории вообще.

Я не пишу очень часто Дмитрию Ивановичу, чтобы не затруднять его разбором моих манускриптов.

Поэтому не откажите передать Дмитрию Ивановичу: 1. Затребованный им от меня краткий отчёт о работах в экспедиции, мною выслан на имя директора музея. [...], заказным. Получен ли он? Почта ходит теперь очень плохо.

2. Я получил вчера фотографии к своим работам от Федоровича¹. Немного не хватает, но это неважно, я спишусь с ним. Я очень волновался из-за этих фотографий и писал непосредственно Федоровичу письма таким тоном, каким может быть, и не следовало. Но это объясняется тем, что в интересах работы я беспощаден и к себе, и к окружающим. Кроме того, я ещё не достаточно владею собою. Лечат меня электризацией, но думаю, что это больше помогает окружающим, чем мне. Наконец, надо Вам сказать, что Федорович в своих отношениях к работе не всегда оправдывает то бесконечно хорошее и заботливое отношение, которое проявляет к нам всем Дмитрий Иванович. Этого я не выношу. Но это, конечно, пустяки, я всегда сумею с ним поладить.

3. Если Дмитрий Иванович когда-нибудь в хорошем настроении захочет сделать мне большое одолжение, пусть скажет Федоровичу, чтобы он напечатал и прислал мне с десятка фотографий наиболее интересных моментов и предметов экспедиции (у меня, например, нет посуды и инвентаря из полей погребения П. А. Козаря)².

Ведь сейчас у меня ничего больше в жизни не осталось, кроме экспедиции. Начал было писать одну работу местного характера, да ещё не могу, как следует, работать.

Мой глубокий привет Дмитрию Ивановичу. Извините за длинное письмо.

Ваш М Миллер.

8 декабря 1930 г.

ДИМ, КП—93439/Арх—19174.

№ 415

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

18.03.1931 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Ивановичу!

Звик на всяке Ваше гасло відгукуватися враз і всяке Ваше доручення виконувати умент. Але на цей раз так звані «об'єктивні обставини» не дають мені ніякої на те змоги. Бо я цими днями, до 1-го квітня, мушу переїхати на нову

квартиру. А помешкання поки що і нема. Так що мені за наступні два тижні треба відшукати помешкання й перетаскати туди всяке лахміття, якого у мене ще чимало, а також і залишки від моєї родини. Аж тоді, як тільки переїду, зараз добіжу до Вас, перед Ваші очі. У всякому разі, в самих перших числах квітня. У мене самого набралось вже стільки матер'ялу, за який треба було балакати з Вами, що я вже хотів писати превеликого листа. Ну та тепер, як поїду, так краще перебалакаю. Найголовніше — відносно плану робіт експедиції на це літо.

Прошу передати моє найщиріше вітання Серафимі Дмитрівні. А Ви самі бережіть найбільше здоров'я та набувайте сили, бо роботи ще багато попереду. І ніхто ніколи, ні в якій частині Вас замінити не може.

Ваш М. Міллер.

До побачення.

18 березня 1931 р.

ДИМ, КП—83399/Арх—19134.

№ 416

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

22.03.[1931] р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Глубокоуважаемая, Серафима Дмитриевна!

Я получил Ваше письмо и спешу ответить. От Дмитрия Ивановича имею одно письмо, на которое тотчас ответил заказным. Я теперь простыми письмами почти не пользуюсь, т. к. письма постоянно пропадают. Не знаю, какая в этом почта виновата: Днепропетровская или наша, но особенно часто пропадают письма именно из Днепропетровска. Я сообщил Дмитрию Ивановичу, что приеду для личного свидания в первых числах апреля. Сейчас приехать не могу, так как на этих днях перебираюсь на новую квартиру.

Я слышал уже о том, что наша экспедиция, в значительной части своего состава распалась. Как когда-то маршалы Наполеона: «Иные погибли в бою, иные ему изменили и продали шпагу свою». Ясно, что по всем объективным условиям экспедиция кончается. Ясно также, что если в этом году экспедиция ещё и поработает, хотя бы в половинном составе, то и то исключительно благодаря энергии и целеустремлённости Дмитрия Ивановича. Условия же самих работ уже будут невероятно тяжелыми.

При нынешнем положении моя поездка в Днепропетровск будет безрезультатной. Еду лишь для того, чтобы повидаться с Дмитрием Ивановичем и исполнить его желание.

Прошу передати мій глибокий привіт і найкращі побажання Дмитрию Івановичу.

Ваш М. Міллер.

22 марта 1931 г.

ДІМ, КП—93431/Арх—19166.

№ 417

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

1.04.1931 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що не доразу відповідав, бо треба було уперед скрізь повибігати. Той молодий археолог, що був в 29-му році навряд чи зможе поїхати на роботу, бо він зараз там же, де й Едмунд¹. Фотографів підходящих у мене тут аби двоє. Був в обох — обидва зріклися їхати. Раз — не хочуть кидати тут постійну роботу, друге — бояться важких умов роботи на степу в цьому році. З приводу цього я згадав, що в північно-кавказькій експедиції, якою керує мій братуха², щороку роблять фотографами учні фото-кінотехнікума. Дуже гарні наукові робітники і не вередливі. Платня там завжди була далеко менша ніж в Вашій експедиції. Чи не варт було б звернутись до фото-кінотехнікума (в Ленінграді, здається, є й в Одесі), указавши умови і вимоги праці. Гадаю доразу відгукнуться кілька студентів.

У всякому разі не розумію, чого то Ви лаєтесь у листі. Нема для того ніякої підстави. Уже би Ви зробили задля науки все можливе і неможливе. А якщо тепер обставини не дуже сприємні і на робітників скрутно, так це ще не така біда. Бували й не в таких обставинах. А тут бідкуватися нічим. Отже, здається, Аркадій³ буде, а вже він зуміє обставити себе цілим штатом. Я буду наймеш як на 2—2½ місяці, якщо тільки доживу до того часу. Варт було б дістати Грінченка⁴, бо він розвідувач гарний.

Що ж до асистентів так їм ІНО, мабуть, надає на харч скільки завгодно. Власне кажучи, втеряти поки що Смолічова⁵ та Козаря⁶. Так торік, наприклад, Козарь не робив; а Смолічов увесь час їздив то туди, то сюди. А експедиція від того багато не втерала.

Хіба що цей рік трохи пізніше почнеться робота — так це й добре. Бо зараз і година лиха, та й раніш було, як дуже рано виїздимо яких 1—2 робітників з фотографом, так з того пуття не було. Все одно найширша робота загальна припада на місяці червень — липень, почасти серпень.

А я так тільки і живий духом експедиційним та можливістю роботи. Щодня

підлічую скільки часу остається до того менту, що приїду до Вас, та стану на роботу, як у бій. Торік до того гнав швидко і форсував діло, що згубив за 2 місяці 16 хунт ваги. Зате цілу зиму жив тими матерьялами та враженнями, що наснажився на степу. Тепер, звичайно, здоров'я й сили не ті, ну та ще таки поробить охота. Тільки Ви не занепадайте духом, а то нам тоді вже хто й зна, що й робить.

Ваш М. Міллер.

Мій щирий привіт Серафимі Дмитрівні. Перекажіть їй, яке у мене лихо; ніяк не можу відшукати нігде такої бляшанки, щоб в неї можна було покласти щось та послати по пошті. Ну таки десь одшукаю.

1 квітня 1931 р.

ДІМ, КП—83438/Арх—19173.

№ 418

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

17.04.1931 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

Не лишилося нікого в Дніпропетровському з хлопців і нікого запитати, як іде діло. То я тепер нічого не знаю.

На перше травня буду вільний днів на три, то хотів приїхати до Вас побачитись та розпитатись, чи буде яка робота влітку.

Писав на Кічкас Генриху¹, теж не відповідає. Очевидячки його інтерес вже десь у іншому місті.

До побачення.

Ваш М. Міллер.

17 квітня 1931 р. Таганрог, пер. А. Глушко, 9.

ДІМ, КП—83442/Арх—19174.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

4.05.1931 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

Повернувся додому та зразу пірнув у роботу та всякі злидні. А у Вас два дні відпочивав як у раї.

У мене була мій колишній учень, що робив у мене на розкопах в рр. 1923—1928, Іван Коломіїцов. Так він дуже проситься, щоб його взяти на роботи. Як Ви нічого не будете мати проти того, то я його возьму. Він досить гарний хлопець, має років 25, не вередливий, не боїться ні води, ні огня, зараз тут служе агрономом. Влітку візьме отпуск на 2 місяці разом зо мною. Самостійно він трошки копав, чимало розвідував, а зо мною робив багато. В деяких статтях за останні роки я нерідко згадував його роботу. В 1928 р. був обраний в краєвий комітет по созиву 1-го археолог[ічного] з'їзду. У всякому разі з його буде асистент далеко кращий ніж з якого вгодно студента ІНО, або хоч і сина Добровольського¹. Має вже чималу практику, а головне страшенний хист до нашого діла. Він давно просився, так я нічого не казав. А тепер знову заявився. Якщо можна буде, то я його возьму, він нам буде у пригоді.

Щодо постачання, особливо хлібом, то я думаю, як Соляникові² не пощастить влаштувати цю справу в Солонім чи в найближчому райвиконкомі, то прийдеться йому проскочити автобусом аж у Кічкас. Там напевне можна буде домовитися і получать пайок на експедицію, як і торік, тільки брати не хліб, а борошно, і раз на місяць. Як приставлять на розкопи постачання і раз на місяць, так це можливо. Тим більш, що на Кічкасі сидить Генрих³, так він зможе завчасно одержувати пайки і одправляти до нас угору.

Я вже лічу дні, скільки осталося до кінця та потроху влаштовуюся на роботу.

Ваш М. Міллер.

4 травня 1931 р.

ДИМ, КП—83469/Арх—19204.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

27.05.1931 р.

Таганрог — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

Як Ваше здоров'я? Одержав листівку від Соляника, вони вже довбуться на Вовнігах. Пише, що дуже погане життя, та я гадаю, що вони тому сами багато винні, бо якраз зібралася їх компанія недотепна.

Одержав листа від Володьки Грінченка. З того листа видко, що він страшенно прагне до експедиції, тільки не їде через те, що Ви його не кликали. Якби Ви його гукнули зараз, так він пішки побіжить. Очевидячки, давно вже вільний і ніяк не діждеться, щоб Ви на його гукнули. Все ж таки він робітник, особливо на розвідку, дуже гарний і не панської породи, то ніяк не вередує.

Я давно не писав Вам через те, що багато часу перебивався на нове помешкання. А по теперешніх умовах — це ціла руїна. В силу таки перетаскався. Тепер ніяк не діжду поки видеруся до експедиції. За уживанням всіх заходів, виїду, мабуть, 23-го, просто до Вас, якщо не буде до того часу від Вас ніякого іншого розпорядження.

Разом з сим посилаю Вам на спробу кав'яру. Зараз у нас багато красної риби — дуже смашна, так її не перешлеш, пропаде. На базарі по 3 карб. кіло.

Прошу передати мій привіт Серафимі Дмитрівні.

Ваш М. Міллер.

27 травня 1931 року.

Моя нова адреса: Таганрог, вул. Свердлова, 46/58. Ще так, щоб не забуть. Тариф на чугунку знов підвищений. Так треба в інтересах експедиції тим, хто їде на роботи, надсилать командированні посвідки, бо тоді дешевше.

Так треба буде мені надіслати таку посвідку: пред'явник цього Міллер М. О. — член наукової експедиції — командується з м. Таганрога до м. Дніпропетровського на роботи. Накажіть Садовому¹, нехай напише і пришле.

Ваш М. Міллер.

ДІМ, КП—83440/Арх—19175.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

7.07.1931 р.

*Військове Солонянського р-ну — Дніпропетровськ.***Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!**

Усе йде добре. З Добровольським¹ ми умовилися так: Грінченко² займає з своїм загonom обидва береги до порога Будилівського (Ессупі). Добровольський з своїм потрохом займає обидва береги до острова Дубового. Я займаю з своїми островами Дубовий та обидва береги понад островом та вгору до Ненаситця³ (Аетуаг). Хто перший докінчить свою територію, зо всім потрохом пересунеться вгору і так далі. Так і підем, не минаючи ні сидючого ні летючого.

Стояти я буду в Військовому, поки діло укаже. Той іменно асистент, за якого я Вам писав уперед (Коломієць) не буде, бо він десь згинув, мабуть сидить. Замість його приїздить Фоті Олександр, студент 4-го курсу Ростовського університету по педфаку. З греків перевертнів, на зразок Спінми, що був торік, тільки далеко жвавіший та досвідчений. За старшого робітника приїздить до мене правити теж студентка того ж вузу. Тільки я вже тут дізнався, що старших робітників цього року немає, то дозволяю її залічити практикантом. Вона близько 6 років робила в нашому археологічному гуртку, особливо по розвідкам надбережних колоній. Я тільки тут розжував, яку Ви грандіозну ідею затіяли з переїздом усієї експедиції через пороги. Треба непременно провадити це підприємство, бо це буде історична подія. Неодмінно з супроводом фотографа. Кіранів десь зник, досі його нема. Як їхатиму — привезу Ваш вінцеррад, я його вже найшов.

Прошу передати привіт Серафимі Дмитрівні.

Ваш М. Міллер.

7.VII.1931 р.

ДІМ, КП—83441/Арх—19176.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

7.08.1931 р.
о-в Дубовий — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

Вибачайте, що рідко пишу. У нас все гаразд, то нічого було й докучать. Всі Ваші розпорядження одержав, зроблено все як слід, навіть ще до того. На 5-е я зібрав нараду в Вовнігах, де розподілили надісланих дівчат так, як Ви казали. Там же ухвалили прохати, аби було надіслано фахівця по палеоліту. Протокол буде Вам надісланий негайно. Після того одержав Вашого листа. Тепер організуєм вивчення стації самі, про що сповіщу у свій час.

Робота взагалі організована непогано, просуваємось угору, займаємо терен дослідження без перерви, як то іноді бувало. У мене зараз робить 20 робітників і по правім березі і по острові, в 5—6 пунктах, так що роботу форсую як тільки можна.

Приїжджайте якомога швидче на Дубовий, ми Вас всі дожидаєм. Єсть для Вас приміщення на острові, найдуться й кой-які харчі. Тільки приїздіть швидче дубом. Відсіль відправим кіньми, коли тільки схочете.

Вибачайте, що пишу олівцем, бо тут нема кабінетної обстановки. Привіт Серафимі Дмитрівні.

Ваш М. Міллер.

7.VIII.1931 р.

ДИМ, КП—83455/Арх—19190.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

15.08.1931 р.
о-в Дубовий — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

У нас все гаразд, робота йде на всю. Серафима Дмитрівна та Зінаїда Дмитрівна доїхали добре, пробувають на острові, вчора я їх возив в Вовніг. У неділю збираються додому дубом.

З роботою експедиції справа така: найважливішим сročним завданням зараз.

єсть організація досить міцної групи, яка б узялась за розкопи палеолітичної стації, бо Ви написали, щоб стацію дослідить «своїми силами». Перебалакав і обговорив цю справу рішуче зо всіми, і групу цю скласти удалось, хотя й нелегко. Але треба, щоб цю пропозицію Ви ствердили. От я сподіваюся, що Ви незабаром прибудете до нас на острів, то тоді зразу зберем нараду, на якій розглянемо мою пропозицію і тоді вже можна вирішити чи так чи инак. Думається, що можна зробити тільки так: склад групи: 1) старший археолог А. В. Добровольський; 2) молодший археолог Г. О. Авраменко; 3) асистент А. А. Добровольський; 4) кресляр В. С. Соляник. Такий склад гарантірує найкращу обробку матерьяла стації. Закінчити поточну свою роботу Добровольський і Авраменко можуть 20—25 цього місяця, тоді рушити з місця й ставати в Свистуновій вже до кінця. З 1.IX. в експедиції, крім цієї групи, лишається зовсім рештка наукових робітників, яких треба кинути розвідкою у гору ще далі. Разом надсилаю схематичну мапу розпологу експедиції до 25.VIII. Так що грошей повинно вистачить до кінця робіт. Крім того, з 1.IX необхідно прислати у Свистунову землеміра, з яким уперед умовитись, аби він склав топографічний план місцевости, де стація, а геологічну її обробку взяв на себе В. В. Різниченко. Зараз організація обробки цієї стації єсть наше найважливіше завдання і треба вжити всіх засобів, щоб речі з цієї стації були експоніровані виключно в Вашім музеї. Це буде одна з його найбільших прикрас і може найважливіший момент з робіт експедиції.

Через такий склад обставин я не зміг зараз обміняти Євсєвського¹ на Соляника. Соляник ще повинен закінчити Добровольському ті матеріали, що почав, а Євсєвський наприкінці цього місяця їде додому. Так що у цей мент їх обміняти було недоцільно. Але з Соляником я бачусь через день, вся робота йде в згоді, ні одної копійки він тепер не видасть самостійно, а рахунки по асигновках вже розібрані, як то було Вами писано.

Кулябку я забирав був до себе, і він тому дуже радий був, а потім несподівано подався додому. Лишив Соляникові листа, в якому загрожує повернутись 1-го і тоді розквитатись з деkim (чи Добровольським, Авраменком тощо). Я цим писанням не надаю абсолютно ніякого значення, бо це все дитячі сварки, але Добровольський дуже хвилюється.

Дівчат порозвозили й постановили по місцях, роблять. Розподілили їх так, як Ви й пропонували.

Зараз в експедиції все гаразд, ніяких абсолютно сварок немає, все робиться по згоді, діло йде на повний ход. Робітники експедиції приїзять до мене радитись по всіх справах майже щодня.

В суботу (15), після робіт, їду човном у Кічкас. Возьму в Мартенса речі, що він повинен передати Вам, получу пайки на експедицію, та привезу з собою каменотеса, щоб став на роботу. Він уже був, його привозив Мартенс. Обдивлявся шліхувадла. Бере за роботу у день 10 крб. Добровольський каже, що він вибиватиме шліхувадло за 2—3 дні. Я ризкую його взяти, бо інакше лишимося без діла, а каменотеса другого не найдеш, бо всі на Дніпрельстані.

Буду ще просити собі відпуску додому з 1—15/IX, бо робив в експедиції 3 літа, відпуском не користувався ніколи. Якщо удасться ліквідувати свої справи в Таганрозі то повернуся просто до експедиції, мабуть, раніше.

Приїздіть непременно, бо в зв'язку з приступом до палеолітичної стації та від'їздом багатьох робітників, необхідно провести перегрупіровку археологічних сил, для чого треба Вашої санкції.

Ваш М. Міллер.

ДІМ, КП—83448/Арх—19183.

№ 424

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

15.08.1931 р.

о-в Дубовий — Дніпропетровськ

Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!

Тепер повідомляю Вас про наш грошовий стан. Як бачите, по тому рахунку, що я навів в 1-му листі, у нас зараз готівкою єсть 600 з гаком карбованців та 1000 надіслана, якої ще не одержали й хтозна, коли одержем. Тепер витрати у нас по роботі провадяться двічі на місяць 1-го та 15-го. Цього 15-го нам треба сплатити приблизно 1800 робітникам та коло 2000 службовцям. Я дав розпорядження, з тих грошей, що маємо, сплачувати тільки робітникам по відомостях. Усі чисто службовці будуть чекати слідуючої чергової надсилки. Дуже незручно те, що в цьому році гроші надсилаються маленькими сумами і на місці задержуються. Звертаючи на це, треба зараз же вислати 2000 крб. Знов таки, на Солоне, бо кращого поштового пункту поки не маємо.

Якщо Ви незабаром приїдете, то було б далеко краще, щоб Ви гроші привезли з собою. Цими грішми може чи удасться розрахуватися доконче по 15/VIII зо всіми. Бо як гроші поступають не часто, маленькими частками, і тут довго задержуються, то увесь час в цьому році у Соляника набираються борги, і доводиться сплачувати тільки за минуле.

Якщо не забудете, накажіть Садовому, хай напише мені посвідчення по експедиції, а то в мене й досі нема, а приходиться постійно «представительствовать» в установах і перед всякими особами.

Зараз їду по справах експедиції в Кічкас, човном. Приїздіть непременно, привозьте з собою гроші. Вже з 1-го вересня половина експедиції роз'їдеться, тоді витрати по експедиції зменшаться удвоє.

Ваш М. Міллер.

15/VIII—1931 р.

ДІМ, КП—83462/Арх—19197.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

19.08.1931 р.

о-в Дубовий — [Дніпропетровськ]

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

У нас все гаразд. Роботи багато. Нема часу. Вчора до мене приїздила екскурсія з Дніпропетровського гірничого інституту, сьогодні з Харківського Дома наукових робітників. Кожній екскурсії треба все показати та розказати. Сьогодні до мене заїхав маляр Северин¹. Сказав, що не поїде до Добровольсько-го, а буде у мене. Лишив покищо речі, сам подався у Кічкас, приїде днів через 2—3.

Соляник дуже тяжко хворіє на шлунок, як би його не довелось відправити у шпиталь.

Посилаю до Вас Теслю², бо бачу, що Ви швидко до нас не зберетесь, а єсть пекучі питання, а саме: Тесля найшов на тій же терасі, на кілометр вище, біля балки Дубової, другу величезну палеолітичну стацію. Ясно, що наявними силами експедиції, ми нічого з цими стаціями не зробим. Між тим, вода в Дніпрі, покищо до порога Вільного, починає підніматись. То маємо на роботи не більш 2—3 місяців. Може про надзвичайні знахідки експедиції Ви знайдете необхідним сповістити Харків, Київ, а може й Ленінград. Тільки таким чином можна позбутись великої відповідальності, яка припала експедиції.

Приїздить самі швидко, привозьте гроші, перебудете скільки схочете на острові. Северин привіз чудове шатро, яке абсолютно не тече, так що дощу боятись нема чого. З харчами теж, достанем все, що потрібно. Тесля сам розкаже все про палеоліт, а також везе з собою короткий попередній звіт.

Якщо Вас не буде до 25-го, то буду перекидати Добровольського у Свистунову. З 1-го вересня не менш половини складу експедиції роз'їжджається, і це наш єдиний вихід. Бо якби експедиція існувала й надалі в такому надзвичайно поширеному складі, то грошей ні в якому разі не могло вистачити і на вересень. Покищо я дав наказ по всіх партіях кількість робітників зменшити до мінімуму. Розвідачам лишити по 2 робітники. Федорівка (Авраменко) згортається, буде переїздить на палеоліт. Тахтай³ перебуде до 1-го вересня на місті. Коли пришлете нового фотографа, Микитовича можна буде одізвати, в зв'язку зі зменшенням складу експедиції.

Дождаєм Вас з варениками та сметаною.

Ваш М. Міллер.

19 серпня 1931 р.

о-в Дубовий.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

23.09.1931 р.

*Свистунівка — Дніпропетровськ***Вельмишановний та дорогий, Дмитре Івановичу!**

Все гаразд, іде добре. Левицький¹ керує експедицією посвоєму. Вам надішлють протокола останньої наради, з якого Ви побачите, що експедиція буде робить до 1-го листопада. Відносно робітників експедиції маються деякі зміни, що проведено по ініціативі Левицького, гадаю, що він Вам сам напише пояснення до протоколу.

Мені призначили їти вгору лівим берегом, аж до самого Дніпропетровського. Буду посуватися. В тім коротенькім огляді, що я Вам написав з самого початку, відносно палеоліту зробите слідуєчі зміни та додатки: зо всіх палеолітичних стацій, що досі відкриті в європейській частині СРСР, з сімнадцяти — більшість, 12, знаходяться в басейні Дніпра, в верхній та середній його часті, причому найпівденніша стація — це Києво-Кирилівська, а не Мезінська, як я написав згорячу. Біля Свистунової на терасі знайдено 3 стації на протязі 3-х кілометрів. І на балці Кайстровій, друга на б. Дубовій, третя на б. Осокорівій. Оскільки можна гадати: культура [оріньякська] та мадленська, горішнього палеоліту.

Щодо знахідок, з яких єсть вже досить цікаві, то те Вам повинні написати керуючі групами.

Борошно Ваше забрав від Добровольського та разом з своїм сховав у Соляника. Там стоятиме, мабуть, аж до поворота в Дніпропетровське.

Привітання Серафимі Дмитрівні та Якиму Ісаковичу².

Ваш М. Міллер.

Свистунівка. 23.IX.1931 р.

ДИМ, КП—83449/Арх—19184.

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

22.10.1931 р.

*Чаплі, Дніпропетровського округу — Дніпропетровськ***Шановний та дорогий, Дмитре Івановичу!**

Посилаю свого робітника. Він відвозе ящик накопаних речей та получе хліб. Будьте так ласкаві, надішліть з ним, як єсть у Вас чи в музеї, який-небудь

кожушок, бо дуже важко робить. Вже небагато й осталося, так без одежі страшно й до города їхать. Якщо пришлете козушок та я трохи підправлюсь, то в неділю приїду, ще привезу речі,

Поки всього найкращого.

Ваш М. Міллер.

Привіт Серафимі Дмитрівні.

22 жовтня. Чаплі. 1931 р.

ДИМ, КП—83463/Арх—19198.

№ 428

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

8.01.1932 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Посилаємо свій щирий привіт з далекого Ленінграду Вам та Серафимі Дмитрівні.

Ваш М. Міллер.

8.1.1932 р.

ДИМ, КП—90216/Арх—23015.

№ 429

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

6.02.1933 р.

І — [Дніпропетровськ]

До голови Дніпрельстанівської археологічної експедиції НКО академіка Д.І. Яворницького.

На відношення Ваше від 1.02.1933 р., одержане мною сьогодні, відповідаю.

І. Матерьяли експедиції за 1929 р. мною було зроблено і здано своєчасно. Наприкінці 32 р. звіт повернуто мені Я. І. Ходаком для переробки і може бути перероблений разом з іншими матерьялами до 1.IV.33 р. Звіт за 1930 р. мною складено і здано в музей. Матерьяли за 1932—33 р. обробляються мною зараз і будуть закінчені також до 1.IV.33, при умові, що до 1.III будуть переказані

мені остальні гроші, асигновані на обробку. В разі дальшої затримки з грошми, з I.III. мушу стати на роботу, обробку матерьялів зупинить і вислати в музей в чорнетках.

3. Кресленики для журналу та звіта виготовляю сам. Для друку ж придется робити спеціальні, відповідаючі друкарським вимогам, на що потрібно до 500 кр. Фотовідбитків треба зробити з 20 негативів по 2.

4. Обробку матерьялів за всі роки буде закінчено до I.IV. Відносно ж статті для друку не можна призначити терміну, бо не відомо, чи одну статтю, чи кілька, ні розмір, ні інші умови роботи.

5. Гадаю, що написати і статтю, яка б охопила мої роботи 4-х років, можна в межах 4—5 арк. (з ілюстр. матерьялом).

6. Гадаю необхідним: 1) не змішувати статтів для друку з тим звітним матерьялом, що подається в музеї (щоденники, звіти, журнали, реєстри). Останній може бути видрукованим колись, яко історичні першоджерела. Для друку можуть бути лише спеціальні статті з узагальненням та висновками. 2) Необхідно забезпечити робітників папером.

В відповідь на останнє запитання Вашого відношення можна подати лише цілий план організації робіт.

Ваш М. Міллер.

6.II.1933 р.

ДИМ, КП—68149/Арх—11693

№ 430

ЛИСТ М. О. МІЛЛЕРА

23.03. [] р.

Таганрог — [Дніпропетровськ]

Вельмишановний і дорогий, Дмитре Івановичу!

Я Вам вже писав, що Вам трапляються такі підпомогачі, що більш клопіт роблять. Так і зо мною. Не дуже давно мені тут дали нове призначення, яке свідчить про велику віру до мене з боку партійних кол. Мене призначили лектором на робочий факультет (рабфак) при особливих умовах, так що це призначення має характер спеціального завдання. Про дрібниці не пишу, бо це не цікаво. Річ не в тім, що я зараз маю, як основу, заробітку на 220 карб. на місяць, а в тому, що коли я заявив, що з 1-го квітня кидаю роботу і від'їжджаю, то до цього віднесли цілком негативно. Навіть дали зрозуміти, що при даних умовах — це є дезертирство з мого боку, яке я нічим не можу виправдати. Сьогодні я балакав з одним високим робітником приватно, і він навчив мене, що зробити. Треба, якщо це можна, зараз написати офіційний запит в двох при-

мірниках: один в адрес Донського окружного відділу народної освіти [], другий, того ж таки змісту, Таганрозькому відділу народної освіти. В цьому запиті треба написати від імені науково-дослідної експедиції, що ця експедиція просить одкомандирувати мене на строк з 1-го квітня до 1-го вересня (на 5 м-ців; «без сохранения содержания» на підставі того, що моя робота є необхідна і незамінна в експедиції і моя участь в цій роботі вже стверджена Україною.

Колегія Доно і гороно роздивиться цього листа і відпустить мене без ніякого скандалу, бо для того, щоб покинути тут роботу, у мене буде вже офіційна підстава, якої зараз нема. А як пройде строк, тоді вже ніхто й не згадає, бо до того часу обставини зміняться і я не буду тут так потрібний як зараз, коли мене замінити ніким.

Якщо можна написати два таких папірці з бланком і за Вашим підписом як голови експедиції і академіка, так, будьте такі ласкаві, зараз пришліть на моє ім'я. Я сам зараз подам і підштовхну, то сподіваюсь 1—5 квітня буду вже у Вас. Чим більш буде написано страшних слів про державне значіння експедиції та про мою там необхідність, тим краще. Бува так, що як дужче підмалюєш, так швидче й діло виходить.

Ваш М. Міллер.

23 березня. Таганрог, пер. А. Глушко, 9.

ДІМ, КП—83456/Арх—19191.

№ 431

ЛИСТ О. Ф. МІЛЛЕРА

30.01.1889 р.

Петербург — Петербург

В среду 1-го числа буду днём в Ваших краях и завезу Вам книгу.

Ваш Ор[ест] Миллер.

30 янв[аря] 89 г.

ДІМ, КП—83473/Арх—19208.

ЛИСТ О. Ф. МІЛЛЕРА

14.05.[1889] р.
 Петербург — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Веселовский¹ едет только завтра. Вам нужно снова побывать в русском отделении библиотеки и взять бланки, только надо зайти в библиотеку раньше. Оттуда пройдите к Веселовскому и, если не застанете его снова, оставьте у него бланки, а я потом зайду к нему за ними и доставлю Вам.

Ваш Ор[ест] Миллер.

ДИМ, КП—83475/Арх—19210.

ЛИСТ О. Ф. МІЛЛЕРА

14.05.[1889] р.
 Петербург — Петербург

Я устроил Вам многоуважаемый Дмитрий Иванович, получение книг иным способом через Сырку, состоящего на службе в русском отд[еле] библиотеки Ак[адемии] Наук. Он имеет право выдавать книги, и я предупредил его о Вас. Застать его *—до 12—* можно дома — по 2 л[инии] № 17 (где погреб Шитта и на том же подъезде), или *—вскоре после часа—* в библиотеке. Веселовский сегодня в 12½ ч[аса] уехал.

Ваш Ор[ест] Миллер.

14 мая. Зовут Сырку: Полихроний Ананиевич.

ДИМ, КП—83472/Арх—19207.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ О. Ф. МІЛЛЕРА

11.11.[1889] р.
 Петербург — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Отправился я сегодня в университет к Замысловскому¹ так как он, по расписанию, принимает студентов по пятницам. Но на этот раз его не было. Зато видел Кареева², на пятничные часы которого также рассчитывал. Говорил с ним и просил его завтра *, при их свидании, перестроить Замысловского. Если и он был в этом деле причастен, то так, пожалуй, и лучше. В случае успеха, поймаю и сам Замысловского.

Ваш Ор[ест] Миллер.

ДІМ, КП—83474/Арх—19209.

ЛИСТ О. Ф. МІЛЛЕРА

15.05.1904 р.
 Петербург — Катеринослав

Щироповажаний Добродію!

«Долю»¹ заніс я в цензуру зараз, як Ви прислали її. Коли її випустять звідти сказати се трудно. Звичайно, менше 2—3 місяців не держать, а частійше бува — що й більше.

Коли розглянуть її, то перешлють на ту адресу, що Ви подали. Буду наглядати.

Ваш О. Миллер.

Дуже був би вдячен Вам, коли б Ви прислали друковані відомості про археол[огічний] з'їзд².

904.V.15. Англ. пр., 7, кв. 5.

ДІМ, КП—83476/Арх—19211.

* В ркп підкреслено.

ЛИСТ Е. МІННСА

30.09.1934 р.

Кембрідж [Англія] — Дніпропетровськ

Шановний пане Професоре!

Позвольте мне с того конца Европы приветствовать Вашему предприятию в деле «Збірнику Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею»¹, первый том которого мне прислала пані Валерия Козловська². Ваш музей возник после моего пребывания на Україні, и я в Вашем городе никогда не бывал, но давно знаю, что у Вас есть сокровища, которые мне хотелось бы увидеть.

Желаю Вам всякого успеха.

Уважающий Вас Ewis Minns.

Professor of Archeology in the University of Cambridge,
член-корреспондент ГАИМК.

ДИМ, КП—77570/Арх—16049.

ЛИСТ Ф. Г. МІЩЕНКА

28.01.1895 р.

Казань — Владимир

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

За книгу приношу Вам глубочайшую благодарность, благодарю Вас за любезное внимание и наипаче за Ваше доброе обо мне суждение. I том козачества¹ приобретен мною давненько, а теперь получил от Вас неожиданно и II-ой². До Вашего письма я перечитывал уже Вашу книгу с большим интересом, и мне казалось бы, что она совершенно достаточна для получения Вами учёной степени, а ещё если судить о Вас по совокупности трудов Ваших и способностей, то исчезнет без следа малейшее основание для сомнения или колебаний. Но я решил поступить иначе, чем Вы говорите. С Корсаковым³ у меня недурные факультетские отношения, он, [полагаю], не прочь и любезность оказать мне. Я и обращаюсь к нему с просьбой—предварительно рассмотреть книгу и предварительное сказать о ней своё мнение. Тогда и напишу Вам. Мне кажется, дело Ваше устроится в Казани к Вашему удовольствию. К сожалению, Корсакова нет теперь в

Казани, он выехал в Петербург, будет обратно в феврале. Сейчас и приступлю к нему, как только воротится.

Примите искреннее уверение моё в глубоком почтении и преданности.

Ф. Мищенко.

Фёдор Герасимович М[ищен]ко.

ДИМ, КП—78644/Арх—16586.

№ 438

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

8.03.1895 г.

Казань — Владимир

Корсакова всё ещё нет из Петербурга. На днях должен приехать. Хорошо сделаете, если пошлёте ему экземпляр и письмо, а я буду говорить особо.

Адрес его: Дмитрий Александрович Ко-ву (превосходи[тельству]).

Преданный Вам Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78646/Арх—16588.

№ 439

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

21.03.1895 г.

Казань — Владимир

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Корсаков получил Вашу книгу. Хорошо, если Вы ему напишите о Ваших просьбах и желаниях. Пишите ему прямо. Он настроен к Вам хорошо и вполне благожелательно. Пишите ему.

Неизменно готовый к услугам.

Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78647/Арх—16589.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

23.04.1895 г.

Казань — Варшава

От души благодарю Вас, сердечно уважаемый Дмитрий Иванович, за ласковое слово, и с своей стороны всегда буду рад нашему знакомству, пока заочно-му. Очень, очень жалею, что Корсаков так не исправен. Неужели это намеренно или по крайней мере с ясным сознанием всех неудобств для Вас от такой его медлительности? Лишний для меня факт в [расчёт] тех, которые давно определили физиономию Корсакова. Но Вы, кажется, вознаграждены. Слава Богу!

По получении от Вас варшавского письма я написал тамошнему профессору-латинисту Зенгеру¹ о Вас и просил его, насколько можно, посодействовать Вам в деле Вашем. Зенгер бесспорно хороший человек, к тому же он видный профессор и, вероятно, прекраснейший товарищ. Вообще, это фигура выдающаяся. Буду порадован очень, если он что-нибудь сделает для Вас. Познакомьтесь с ним. От меня передайте ему поклон. Успехов желаю Вам блестящих!

Преданный Вам Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78645/Арх—16587.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

6.12.1896 г.

Казань — Москва

Покорнейше благодарю Вас, многоуважаемый Дмитрий Иванович, за добрую память. Теперь у меня Ваше ценное сочинение имеется полностью, да ещё с столь любезными Вашими приписочками. Благодарю Вас от души.

Что касается Вашего диспута, то, [...], путь здесь простой. Пошлите экземпляр Корсакову и 1 экземпляр при прошении на имя декана факультета, а декан Вам уже ответит и поставит Вас относительно дальнейших подробностей. Я уже говорил о Вас с Корсаковым, когда Вы собрались держать у нас магистерский экзамен. Он знает моё сочувственное отношение к Вам, но я буду говорить с ним ещё и ещё, только Вы посылайте ему скорее Вашу книгу.

Неизменно готовый к услугам.

Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78648/Арх—16590.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

7.10.1897 р.

Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только что виделся с Корсаковым. Отзыв его будет представлен в факультет к 5—6 ноября. Раньше он не желает открывать своё мнение. Мне думается, что оно — положительное.

Преданный Вам Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78659/Арх—16601.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

22.02.1900 р.

Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Разумеется, самое лучшее, если Вы приедете в Казань и здесь переговорите с специалистами, познакомитесь и с прочими членами факультета. Корсаков любит, чтобы его почитали, а в данном случае с Вашей стороны не будет никакого [заскивания], это — акт знакомства с товарищами по оружию.

Я имею некоторые основания предполагать, что Ваши [ценители] будут на сей раз уступчивее. Желая Вам полного успеха и надеясь на таковой, остаюсь истинно уважающий Вас и готовый к услугам

Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78644/Арх—16636.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

29.04.1900 г.
Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Всё поджидал, не могу ли сообщить Вам чего-либо положительного и утешительного, но так и не дождался. В факультете не было ещё речи о Вашем деле, члены факультета не получили Вашей диссертации. Я говорил с Корсаковым и вижу, что теперь он настроен мягче, говорил о возможности принятия диссертации. Говорил я с []*. Он стоит решительно за Вас. Таким образом дела Ваши стали во всяком случае благополучнее. Сегодня ещё раз спрошу нашего декана и секретаря. Видите, как мало могу сообщить Вам.

Вам преданный Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78695/Арх—16637.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

30.04.1900 г.
Казань — Москва

Д. А. К[орсаков] наотрез отказался от рассмотрения книги. Факультет заочно поручил рассмотрение проф[ессору] И. Н. См[ирно]ву¹ и прив[ат]-доц[енту] Фирсову², который и как раз был за принятие диссертации.

Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78695/Арх—16638.

* В ркп нерозбірливо.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

21.09.1900 р.
Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

К чему Вам приходить в уныние! Дело Ваше пока идёт гладко. Я только что говорил с Ф[ирсо]вым. Он даст отзыв в факультет благоприятный, а большинство я знаю, с ним согласится. С[мирн]ов не будет мешать. Отзыв поступит в факультет в январе. Значит, только немного подождать.

Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78697/Арх—16639.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

21.01.1901 р.
Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Фирсов и Смирнов признали Ваш труд удовлетворительным. [...] Извещу о дальнейшем.

Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78698/Арх—16640.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

20.03.1901 р.
Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваш диспут назначен на 29 апреля. Официальные оппоненты: Смирнов, Фирсов и ([...] XVIII в.) Корсаков. Жму Вашу руку.

С истинным уважением Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78700/Арх—16642.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

14.04.1901 р.
Казань — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ехать Вам лучше на Нижний, потом пароходом. Ректор в университете имеет квартиру. Смирнов недалеко от него, на Лобачевской, д. Чарушина, моя квартира — Попер.— Грузинская, д. Макаровой. Другие адреса я Вам скажу при свидании.

Ваш Ф. Мищенко.

ДИМ, КП—78699/Арх—16641.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

7.05.1901 р.
Казань — Камишна Миргород.
пов. Полтав. губ.

Вельми поважаний Дмитро Іванович!

Остроумов Алексей Андреевич, Флавицкий Флавиян Михайлович¹, Миславский Николай Александрович², его жинка Анна Петровна, сестра її Евгения Петровна. Завтра йде в Совет Ваше дело.

Бувайте здорові.

Ваш Хв. Мищенко.

ДИМ, КП—78701/Арх—16643.

ЛИСТ Ф. Г. МІЩЕНКА

25.12.1901 р.
Москва — Москва

Шановний добродію!

И листа Вашого, и [...] типографии я одібрав тут, у Москві. Я лежу слабый уже: більше трьох тижнів и навіть мало підвожусь з ліжка. Из хати не вихожу зовсім. Велика була б від мене подяка Вам, коли б Вы знайшли часу и заскочили до мене як-небудь о годині 3 або 8-ій.

Я нікому не подавав звістки об моім приїзді.

Ваш Хв. Мищенко.

Разгуляй, Денисовский пер., д. Крушинского.

ДІМ, КП—78702/Арх—16644.

ЛИСТ Ф. Г. МІЩЕНКА

20.01.1902 р.
Москва — Москва

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

У Москві я й досі, і досі не вихожу з хати, бо хвороба держить мене коло ліжка або і в ліжці. Буду дуже радий бачитись з Вами и побалакати про Ваше діло і про деякі інші.

Щиро шануючий Вас Хв. Мищенко.

Денисовск[ий] пер., д. Крушинского.

Найкраща година для мене від 7 до 8 вечора.

ДІМ, КП—77572/Арх—16051.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

6.02.1902 р.
Москва — Москва

Милый друже, Дмитро Ивановичу!

Я ще в Москві и буду дуже радий бачитись з Вами. Правда, що шкода не [покидає] Вас, бідолаху. Мое здоровье, як и раніше. Жыву потрохи. Не забудьте прихопить з собою книжечки.

Прихильный до Вас. Хв. Мищенко.

ДІМ, КП—77573/Арх—16052.

ЛИСТ Ф. Г. МИЩЕНКА

14.02.1902 р.
Москва — Москва

Добродню милий!

Як будете купувати малюнок для мене, то прикупить ще зо два для моих родычив, Крушинських: порахуємося. Може побачите декого з членів Ради університетської, то роспитайте б його, що ж робить тепер Рада для того, щоб утихомирились студенти. А може Вы б коханий друже, достали ще 3 билета на [.....].

Щиро шануючий Вас Хв. Мищенко.

ДІМ, КП—77574/Арх—16053.

ЛИСТ В. Л. МОДЗАЛЕВСЬКОГО

6.07.1918 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Редакція «Нашого минулого»¹ звертається до Вас з закликом прийняти участь в новому журналі який має містити статті й матеріали що до нашого минулого, причому редакція має надію, що Ви не будете одмовлятися підтримати це культурне підприємство.

Редакція буде Вам дуже вдячною, коли Ви знайдете можливим надіслати їй рецензію на Кашенковське² «Запороговъдъніе» взагалі, а зокрема на його товсту книжку про Запорожжя³. Ці рецензії треба одержати не пізніше, як в кінці цього місяця.

З щирою повагою до Вас В. Модзалевський, секретар редакції.

ДИМ, КП—77584/Арх—16063.

ЛИСТ В. П. НАУМЕНКА

6.12.1900 р.
Київ — [Москва]

Високоповажний добродію Дмитрій Іванович!

Засилаю Вам другу коректуру Вашого оповідання¹, котру будь ласка, передивитися як мога швидче, бо треба буде надруковати ці листи для № 1-го 1901 року зараз-же, щоб ослобонити шрифт. Що до тих слів, які були підкреслені, то хоч це не я поробив, а коректор, але я згодився з їм де-в-чому, бо слово «налишник»* наприклад, вживається раз-у-раз в значінню обшивки на вікнах, а не як ставня*. Про шрифт мушу сказати, що сам жалкую за більшим, але доводиться брати дрібний, щоб більше змістити у одній книжці.

«Старину» за цей рік я Вам вишлю, окрім 1-го нумера, бо він увесь розійшовся.

* В рукопису підкреслено. На звороті аркуша власноручний напис Д. І. Яворницького: «Влад Пав. Науменко. Розстріляли в Києві».

Що до друкування 900 слів українських, про які Ви пишете, то можна буде це зробити, як що Ви напишете так ніби статтю, щоб не друкувати їх тільки як сирий матеріал.

Бувайте-ж живенькі-здоровенькі. Всього найкращого бажаю Вам!

Ваш В. Науменко.

ДІМ, КП—80000/Арх—17399.

№ 457

ЛИСТ В. П. НАУМЕНКА

4.03.1901 р.
Київ — Москва

Високоповажний добродію Дмитрій Іванович!

Вибачайте, будь ласка, що не було ніякої змоги вислати Вам у другий раз коректуру, бо книжка і без того запізнилася і тільки завтра вилізе з типографії. Другу коректуру я продержав сам і сподіваюся, що не буде «вопиющих» помилок.

Через те, що я їздив у Петербург і прогаяв часу 2 тижня, Вам послали разом з коректурою і оригінал Вашої рукописі, якої Ви не повернули нам. Між тим на цьому оригіналі починається протяг тої частини, що має друкуватися в № 4-му. Будь ласка зараз-же вишліть цей кінець, бо його треба дати в типографію для набору.

Щиро поважаючий Вас В. Науменко.

ДІМ, КП—79998/Арх—17397.

№ 458

ЛИСТ В. П. НАУМЕНКА

18.08.1902 р.
Київ — Олександрівськ

Високоповажний добродію Дмитрій Іванович!

Сподіваюсь, що Ви вже тепер, після літнього перебування на хуторах, повернулись до Москви, через що і пишу Вам цього листа на стару адресу. Ваше оповідання «За чужий гріх»¹ давно вже мною перечитано, але висловити свої думки про нього я хотів в певному листі, а не в такому, який би я міг заслати до Вас

на угад. От тепер і подаю Вам ці свої думки, просячи прийняти їх, як до чоловіка, що зовсім не бажає критикувати, а тільки хоче, щоб український утвір був як мога ліпшим.

З тієї першої частини яку я мав у руках, ще не видно [зараз] яка буде проведена загальна ідея під заголовком «За чужий гріх», через що не маю права торкатися цього питання: можу тільки де-що сказати про дрібні сторони всієї цієї часті.

1). Мені здається, що в цій частині не видержана умова художничої архітектури, бо з перших глав читач заінтригован хлопцем Дурдою та звичайно і його сім'єю, а з половини оповідання вже цей хлопець так далеко, що читачеві не доводиться і гадувати про його, бо він заведений зовсім у другий кутки; художнича-ж архітектура запотрібує безпременно дати той осередок, коло которого мусять бути згрунтовані всі деталі так, щоб цей осередок завше був видний. Коли б Ви тільки дали главу, де дяки бенкетують на волі і ведуть свою піяцьку розмову, то це-б вийшла чудова річ, як малюнок життя цього [...] братерства; але-ж у Вас це розтягнуто на 15-ту, 16-ту, 17-ту, 18-ту глави (105 сторінок). З цих чотирьох глав можна зробити самостійний малюнок в маленькому, окремому розказі, бо в йому Вами дано багато цікавих і характерних розмов дяків з додатком етнографічного матеріалу; треба-б тільки повикидати занадто цинічні місця.

2). Здається мені зовсім зайвим так довго малювати бурсацькі обставини життя, бо про що все це так багато писано і в беллетристиці, і в споминах про Бурсу, що нового тут нічого читач не зустрічає, через що глави 20-та, 21-ша, 22-га та 23-тя читаються без інтересу.

3). Взагалі виходить, що наскільки перша половина оповідання захоплює інтерес читача, настільки останні глави цей інтерес зовсім забивають.

4). Тепер маю ще сказати про де-які окремі вирази і слова, які на мою думку стоять не на місці; не буду перелічувати усіх їх, а покажу на головніші:

а) на стор. 2 — густих плавень*; чи не правильніш буде плавнів*? — также манячо* роздається в вухах (пісня) — цей вираз мені не подобається.

б) на стор. 4 — мати *-віри не ввіре-* — не подобається мені.

в) на стор. 5 — нагрюкає* де у кутку (в значинню застукане*) — навряд чи можна так сказати.

г) на стор. 6 і др. — контуються* (в значинню содержатся) — страшенно мені не подобається.

д) на стор. 10 — *-чисто то би-* скажений — щось воно не так; чи не повинно бути: чисто тобі скажений?

е) на стор. 12 — мов та сула — не знаю цього слова.

ж) на стор. 18 і др. — цілий ряд виразів дуже характерних, але вкладених в уста дітей 8—10 год; таких виразів малі сільські діти не знають; напр.: «ех, жисть наша мотузяна, боги наші дерев'янні, дайте качалку — заріжуся!» Або: «Е, та вас тут ціла капелія!»

з) на стор. 54 і др. — *-кгдезунку нема-*; як що і єсть таке слово, то не варто його вживати.

и) на стор. 57 — перхунка; цього слова я не знаю.

* В ркп підкреслено.

- В ркп підкреслено.

1) на стор. 61—засатарив* таке слово мабуть Ви чули але, на мою думку, воно відноситься до серії моментальних слів, себ-то таких, що чоловік його зразу скаже, а потім ніколи і сам його не повторить, бо в такому слові корневого значення нема.

к) на стор. 66 — *— До кгандзура —* походили; цей виділ слов мені здається зовсім наносним, і мабуть через жидів. Я чув на Поділлі: нема гезунду* нет здоров'я; так само до кгандзура — від слова gapz*.

Чи варто їх уживати в літературній мові? Але про слова та вирази досить, бо це все дрібниці. Скажу ще про де-які місця, які по моїй думці, треба б переробити.

1). На стор. 82—85 — науку грамоти треба скоротити, бо характерного в цьому малюнку нема нічого.

2;. На стор. 139—142 — скучно читати так багато з життя Феодосія.

3). Який-сь кумедний батюшка з'явивсь в 14-ій главі; як що далі про його нічого не буде сказано характерного, то тут він зовсім лишній.

4). Видно по оповіданню, що Гриць Дурденко почав учитись грамоті у дядя на 8-му году життя, а на 9-му вже геть чисто усе покінчав. При такому методі вчення, який у Вас описаний, ця наука тягнулась кількох років.

От поки все те, що маю сказати з поводу Вашого оповідання. Звичайно, може я в цьому усьому помиляюся, але кажу Вам від щирого серця, як-би казав сам собі, читаючи надрюкований вже Ваш твір, себ-то кажу не як редактор часописі, а як простий читач.

Напишіть мені, будь ласка, як і на яку адресу вислати Вам рукопис, бо я не хочу посилати навмання.

З щирим поважанням до Вас В. Науменко.

Р. С. Прослабувавши мало не весь минулий рік, я тепер почуваю себе краще і з вчорашнього дня почав знов свою редакційну роботу.

ДІМ, КП—79999/Арх—17398.

№ 459

ЛИСТ В. П. НАУМЕНКА

22.08.1902 р.

Київ — Камішна Полтавської губ-

Високоповажний добродію Дмитро Івановичу!

Чогось мені думалось, що Ви після 15 августа будете вже в Москві, через що я і послав Вам туди дня 4 назад листа свого, де розказав свої думки про Ваше оповідання, але ж самого оповідання не посилав, питаючи тільки Вас, куди і коли його Вам послать. Тільки-що одібрав Вашого листа з Кате-

* В ркп підкреслено.

— В ркп підкреслено.

ринослащини і бачу, що Ви в Москву їхати ще не ладнаєтесь. Добре, що я послав Вам листа заказним *, себ-то його мені вернуть назад, або надішлють Вам, як що Ви зробили в Москві приказ пересилати Вам листи. Думаю, що листа мого Ви одберете через кілька днів, через що тепер не буду повторяти того, про що раз уже писав. Посилаю завтра рукопис посылкою на Камишно. Бувайте здоровенькі!

Щиро поважаючий Вас В. Науменко.

ДІМ, КП—80002/Арх—17401.

№ 460

ЛИСТ В. П. НАУМЕНКА

16.04.1903 р.

Київ — Нікополь

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Письмо Ваше о перемене адреса получено было после того, как 4-ая книжка «Старины» была уже сдана на почту, так что эту книжку Вам пошлют уже из Москвы, а дальнейшие будем направлять в Никополь. Повесть Вашу «За чужий гріх» буду ждаты с нетерпением, коли Ваша така ласка, що збираєтесь її дати до «Старины».

Усього найкращого бажає Вам від щирого серця

Ваш В. Науменко.

ДІМ, КП—80003/Арх—17402.

№ 461

ЛИСТ В. П. НАУМЕНКА

22.05.1904 р.

Київ — Катеринослав

Вельми шановний Дмитрій Івановичу!

Оце-ж бачу тепер, що мій лист до Вас, писаний більш двох місяців назад, десь заплутався і до Вас не дійшов. А писав я в тому листі, що, бажаючи

** В ркп підкреслено.*

дать Вам велику рецензію мою на Вашу повість «За чужий гріх», я це зроблю не швидко, бо читали її ранійш другі члени редакції, а після того вона попала в мої руки. Читати таку велику роботу, як Ваша, мені доводиться довго, бо читаю я її потрошку щодня, та ще й перечитую по два — по три рази. Тепер я вже її кінчаю читать і на днях почну вже виявляти свої думки на папері щоб переслати їх Вам.

Простіть, голубчику, що так задержую, але-ж я не хочу робити аби-як, а особливо з таким твором, як Ваш, на який Ви потратили стільки часу і сил. Бувайте ж здорові! Швидко поговоримо листовно з Вами про Ваш твір.

В. Науменко.

ДІМ, КП—80001/Арх—17400.

№ 462

ЛИСТ Л. НІДЕРЛЕ

27.03.1899 р.

Прага — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сердечно Вас благодарю за Вашу любезную присылку. находка Ваша очень интересна. Буду Вам очень обязан, если Вам можно бы было подарить мне оттиски Ваших археол[огических] работ.

Примите уверение в моей преданности

Др. Любор Г. Нидерле.

Прага, 27.III.99.

ДІМ, Арх—17440.

№ 463

ЛИСТ Ф. НІКОЛАЙЧИКА

24.06.1894 р.

Ромни — Москва

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Сегодня я получил Ваше письмо, испещрённое почтовыми приписками, так как я живу не в Лубнах, а в Ромнах, состоя преподавателем Роменского ре-

ального училища (в Лубнах гимназия). Как видите, я лишён возможности и удовольствия исполнить Ваше поручение. Что же касается того, как попасть в Лубны, так на это могу дать обстоятельный ответ, ибо в прошлом году я ездил туда. Надо Вам (ежели из Москвы) ехать до ст. Бахмача * Курско — Киев[ской] жел[езной] дор[оги], где повернуть на Ромны и через Ромны дальше по Роменско — Кременчуцкой (официально и этот участок называется Харьков — Николаев[ской] дорогой) желез[ной] дороге ехать до ст[анции] Ромодан *. Эта станция помещается как раз на середине расстояния между Миргородом и Лубнами (в обе стороны около 20 верст) и потому там всегда масса извозчиков. В прошлом году меня жидки чуть не разорвали, и я ехал до Лубен один в фазтоне за 50 коп[еек]. Всякий извозчик свезёт Вас и в гостиницу, которая там, наверно, есть (я не был).

В Ромнах даже нет пересадки при переходе с Либаво — Ромен[ской] дороги на Харьков — Николаевскую. Но если бы Вы, Дмитрий Иванович, остановились на какое-нибудь время в Ромнах (идёт 2 поезда в сутки) и пожаловали бы ко мне, то разумеется, были бы дорогим гостем. Извозчику Вы приказали бы везти себя к реальному училищу, а там первый попавшийся сторож укажет мою квартиру. Меня может не быть в Ромнах только между 26 июня и 2 июля и между 4 и 15 августа.

А у нас есть и церковь постройки Калнишевского¹, родина которого всего в 8—10 верстах от Ромна. Два года тому назад я документально установил этот факт в «Киев[ской] Старине», в статье «Родина Калнишевского»², оттиск которой одновременно с этим Вам посылаю.

С искренним уважением Ф. Николайчик.

Ромен, 24 июня 1894 г.

ДИМ, КП—80038/Арх—17437.

№ 464

ЛИСТ О. П. НОВИЦЬКОГО

4.11.1909 р.

Москва — Катеринослав

Милостивый государь, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Простите великодушно, что решаюсь обратиться к Вам и беспокоить Вас своею просьбою, не будучи лично Вам известен. Но я надеюсь, что самое дело, которое побуждает меня к этому, не чуждо Вашим симпатиям, и Вы не откажетесь помочь мне. Мне поручено «Товариством імені Шевченка» составить

* В ркп підкреслено.

исследование о Шевченке, как о художнике. Эта работа, собственно говоря, распадается на две работы: в одной я попытаюсь составить полный список его картин и рисунков, а в другой — самое исследование его художественного творчества. Для осуществления этих работ я собираю фотографические снимки по возможности со всех работ Шевченка. В Вашем распоряжении, как я слышал, имеются некоторые его произведения. Так нельзя ли заказать кому-нибудь, конечно за мой счёт, сделать с них фотографии и, не наклеивая* их на картон, выслать мне их наложенным платежом.

Если бы Вы, почему-либо не пожелали, чтобы они были изданы, то они останутся только в моём собрании, и я ими воспользуюсь лишь для работы, печатать же их я не позволил бы себе ни в каком случае без Вашего особого разрешения.

Ещё раз прошу извинения за беспокойство и прошу не отказать мне в помощи.

С искренним и глубоким почтением остаюсь готовый к услугам

А. Новицкий.

Адрес мой: «Москва, Мясницкая, 21, кв. 18 (Училище живописи, ваяния и зодчества) Алексею Петровичу Новицкому».

ДИМ, КП—76760/Арх—15652.

№ 465

ЛИСТ О. П. НОВИЦКОГО

14.11.1909 г.

Москва — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Получил Ваше письмо и от души благодарю Вас за Ваше интересное сообщение о картине Шевченка. Одновременно с этим пишу и Д. И. Багалю¹.

С искренним и глубоким уважением остаюсь почитающий Вас

А. Новицкий.

ДИМ, КП—76761/Арх—15653.

* В ркп підкреслено

ЛИСТ О. П. НОВИЦЬКОГО

2.12.1909 р.

Москва — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сердечно благодарю Вас за Ваше тёплое участие к моей работе и за сведения, которые Вы сообщили мне. Немедленно пишу к Н. Ф. Ткаченко¹ и к И. Ф. Павловскому². Что касается офортов, то и у меня самого они, хотя очень по-малу, но подбираются, а кроме того, их можно достать и в Москве, в собрании Ровинского³, в Румянцевском музее, а особенно — в музее Тарновского⁴. А в последнем, при содействии заведующего музеем А. П. Шелухина, мы, пополам с А. С. Грушевским⁵, найдя одного любителя-фотографа, решили понемногу переснять все рисунки Шевченка. Имя Ткаченка мне упоминается уже вторично. Е. Н. Антонович⁶, вдова покойного профессора, писала мне, что эскиз «Гамалия», находящийся у неё, подарен её отцу тоже Ф. Л. Ткаченко, очевидно отцом Н. Ф. Одновременно с этим эскизом, был подарен другой, больше, — «Тарас Бульба», но он был украден у её отца и теперь находится у помещиков Полтавской губ. Сметан. Снимок со своего эскиза она обещала мне прислать.

Про Горленка⁷ я знал, так как был с ним немного знаком, но долго не мог найти следов, куда делось теперь его собрание. Теперь Н. Ф. Беляшевский⁸ уже вызвался помочь мне в этом.

Пишу Вам все эти подробности, так как, видя Ваш живой интерес к этому делу, думаю, что они будут не безинтересны для Вас.

Ещё и ещё благодарю Вас, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, и прошу принять моё уверение в самом искреннем и глубоком почтении и уважении.

Всегда готовый к услугам А. Новицкий.

Москва, Мясницкая, 21, кв. 18.

ДИМ, КП—76762/Арх—15654.

ЛИСТ О. П. НОВИЦЬКОГО

1.07.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Ніколи ще не був я у Вас, в музеї, й мені потрібно трошки там попрацювати, що разом із тим дасть мені й маленький спочинок від усяких київських

«справ і турбот. Тому збираюся я з дружиною й дочкою, що була в Вас позаторік, плисти до Вас по Дніпру. Але не відаю, тільки, чи можна знайти якесь приміщення, як я рахую, днів на десять, або тижнів на два, в самому музеї, чи треба якось інакше улаштуватися? Будь ласка, повідоміть мене, а вважаючи на те, що ми маємо надію рушити вже 6-го, то прохав би Вас ласкаво, повідоміть телеграмою, звісно за мій кошт.

З великою пошаною щиро прихильний Ол. Новицький.

Адреса моя: Київ, вул. Жертв Революції (б. Трьохсвятительська), 23, Олексі Петровичу Новицькому. Для телеграми досить: Київ, Трьохсвятительська, 23, Новицькому.

ДІМ, КП—76768/Арх—15660.

№ 468

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

16.09.1883 р.

Олександрівськ — Харків

Недавно получил от Вас, многоуважаемый Дмитрий Иванович, письмо и книжку. Очень рад удачам Вашей поездки на низовья Днепра и крайне интересуюсь видеть и Вас лично, и Вашу коллекцию предметов, найденных при раскопках.

К Вашему счастью я нашел таки № 55 «Одесск[ого] Вест[ника]» за 1876 г.¹ у своего брата и взял, поклявшись возвратить в скорости. Этот № я посылаю Вам в отдельном пакете, прошу Вас беречь его. Как увидите, проба пера была неудачная, и я теперь бы не подписался бы под статьей, но все же найдете в ней вещи, не безинтересные для избранной Вами темы.

14 и 15 сентября был на о[строве] Хортице с целью проверить и дополнить план, присланный Вами при книге. План этот я также возвращаю с некоторыми дополнениями, но прошу Вас не пускать его в ход, пока я сам не приеду в Харьков. Буду на днях.

До скорого свидания. Крепко жму руку.

Ваш Новицкий.

ДІМ, КП—76725/Арх—15617.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

18.12.1883 г.

Олександрівськ — Харків

Сердечно рад видетися с Вами, дорогой Дмитрий Иванович, но решительно не могу сказать, встречу ли Вас на Славгородской станции, т[а]к к[а]к жена моя сильно заболела, и я безотлучно сижу дома. Если ей будет лучше — обязательно выеду.

Приношу Вам искреннюю благодарность за высылку «Топографического» очерка Запорожья¹. При первом удобном случае скажу Вам свое слово о книжке, пока же замечу, что очерк имеет громадный научный интерес, и я от души приветствую появление этой части серьезного и солидного Вашего труда.

Крепко жму Вашу руку. Горячо преданный

Я. Новицкий.

Шлю поклон Багалею², Сумцову³, Степанову, Щеголеву⁴. Последний выслал мне «В[орсклу]»⁵, но не у кого узнать адреса, чтобы отправить письмо автору.

ДІМ, КП—76726/Арх—15618.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

26.05.1884 г.

Олександрівськ — Харків

Многоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

Очень рад, что скоро увижусь с Вами. После 1 июня надеюсь поселиться в Кичкасе, где Вы найдете меня, спросив предварительно квартиру в лавке Ремпелья. За лодкой остановки не будет, стариков надеюсь разыщу, но что делать с землемером. В Александровске есть дрянно, пьянюжка-ледаще, да и тот занят. Впрочем я и не посоветовал бы его Вам, т[а]к к[а]к дело изготовления планов Сечей (замедлилось) бы на очень и очень продолжительное время. Разве г. Ясинский с Вами не едет? На всякий случай пишу сегодня в Екатеринослав, не изыщут ли там к Вашему приезду.

Сегодня был в Кушугумовке и, случайно, нашел преинтересную бабу, песен запорожских знает чертову тьму и не глупа выпить. Но это не все, есть

ещё забористее для Вас. У этой самой бабы уцелел медный кухоль запорожцев, которым она очень дорожит, как наследством запорожца-деда. Думаю, что кухоль можно купить не прежде, как изрядно подвеселить и расположить к себе бабу. В Кушугумовку поехать стоит (12 верст от А[лександров]ска), и я не отстану. Там можно поесть рыбы, раков и, пожалуй, покормить комаров и мошек. Последние ощущения, сами знаете, приятны для воспоминаний.

Ваша статья «Остров Хортица»¹ меня очень интересует. Привезите, захватите с собой и наклеенный [...] * Гайдамаки (фотография).

Статьи о Вашей лекции читаются здесь с интересом (газета «Днепр»)² и всеми. Прекрасно Вы сделали, что поспешили с оговорками. Я хотел было, на некоторые, теперь оговоренные места, возражать Вам в письме. Для дела это важно, т[а]к к[а]к я с большим уважением отношусь и к Вашим исследованиям и той богатой теме, какую вы избрали. Ширий Вы козак и за это люблю Вас безконечно.

До свидания, крепко жму руку.

Ваш Я. Новицкий.

Если возможно, напишите два слова, какого числа будете в А[лександров]ске или на Кичкасе.

ДИМ, КП—76727/Арх—15619.

№ 471

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

8.07.1884 г.

Олександрівськ — [Харків]

Многоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

Вчера получил Ваше письмо, а сегодня Анисимова¹, в ответ на свое. Как вижу из Вашего письма, сообщение мое о действиях А[нисимо]ва обеспокоило Вас, но будьте, дорогой, терпеливы и выслушайте продолжение о нем же — проклятом жулике.

29 июня является ко мне островахортицкий староста и требует 4 р. 40 к. На вопрос, какие это деньги, он ответил, что А[нисимо]в остался должен на Хортице за квартиру и лодочнику и, выезжая, сказал: «Обратитесь к Новицкому, он заплатит, т[а]к к[а]к мои деньги у него». Я ответил, что А[нисимов] не оставлял у меня денег, но у меня самого за ним 7 р., а затем, чтобы успокоить немчуру, обещал списаться с А[нисимов]ым и навести справки.

2 июля отправился на остров Хортицу с целью узнать, как же А[ниси-

* Слово не прочитане.

мо]в, о котором носились скверные слухи. Встретившись с молодым Фризенем (он, кажется, возил Вас на Кичкас), вот что узнал от него, как лица постоянно бывшего с ним. А[нисимо]в о потере денег вовсе никому не заявлял, а скорее всего пропил их. Так, в Кичкасе, Сагайдачном и Вознесенске он за вечер почти пропил 30 р. с мужиком и какой-то проституткой, взятой из города. Затем казус. Нужно было расплатиться с «барыней», а денег не было. Объявив, что деньги на Хортице, но отпустил «барыню», давши слово, что деньги привезет в А[лександров]ск на следующее утро. Но т[а]к к[а]к А[нисимов] медлил, «барыня» прибыла и заарестовала чемодан [...] и проч. Проснувшийся А[нисимов] объявил, что деньги в Александровске у Новицкого. Как уже отстала «барыня», это знает сам А[нисимо]в. Таково показание Фризена, но есть ещё показание и другого немчуры, буд-то вещи «барыня» увезла в Александровск и А[нисимов] «выкупил» их. Я не видел Петкод, у которого А[нисимо]в квартировал, а потому вполне слухи не проверил. Вообще скотина А[нисимов] дурно себя вел и в Александровске, и в Вознесенске, и на Хортице, и на Кичкасе, а что еще хуже — злоупотреблял и моим, и Вашим именем.

Как только побывал у меня в доме А[нисимов], жена моя чрезвычайно метко определила его: «Это, по-видимому, большой руки прохвост, и хоть он говорит, что он спутник Дмитрия Ивановича Эварницкого, что он его товарищ, но он не стоит ногтя Эварницкого». Такое заключение мне очень не понравилось, но потом [...] А[нисимо]в таким оказался на деле.

Вы что-то сообщали об А[нисимо]ве в «Харь[овских] губ[ернских] ведомостях», по крайней мере, он пишет мне в письме и удивляется, что сведения Вы почерпнули не из его двух писем, которые он буд-то послал в Богодар, а чрез меня.

По приезде в Александровск Вам необходимо будет лично убедиться о поведении А[нисимо]ва и настойчиво требовать возвращения денег, брошенных на пропой. Можно пригрозить еще судом, оглаской в печати... На мое письмо он отвечает, что деньги мне и немцам привезет к августу и извиняется, что не выдержал слова выслать первую почтою, т[а]к к[а]к у него «были такие расходы, что он ровно теперь без грошей».

Я еще советовал бы Вам отобрать от А[нисимо]ва свои брошюры и визитные карточки, а то этот негодяй, пользуясь Вашим популярным именем, может оказать черт знает какую услугу.

Извините, дорогой Дмитрий Иванович, за известия все на одну и ту же тему. Сообщение Ваше о том, что будете в Александровске, разумеется, меня очень обрадовало. Давно мы с Вами говорили, как говорят люди.

До свидания. Крепко, крепко жму руку и желаю всего хорошего.

Душевно преданный Я. Новицкий.

Р. С. Жена шлет Вам поклон и желает скорого выздоровления. К последнему пожеланию присоединяюсь и я.

ДИМ, КП—77515/Арх—15994.

* Слово не прочитане.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

20.09.1884 г.

Олександрівськ — Харків

Многоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

Глубоко сожалею о повторившемся с Вами несчастии и от всей души желаю Вам скорее вылечить руку. Но знаете, Вам нужно теперь поберечь себя, а то может бог знает, что выйти. Позавчера был у Сипягина¹, а вчера, возвратившись, получил Ваше письмо. Дед шлет Вам поклон, а с тем вместе вручил мне, для передачи Вам, 5 медных монеток XVIII века.

Не вините меня, дорогой, что не [приехал] на Славгород[ье], и, знаете, по Вашей вине: Вы обещали прислать телеграмму, в дополнение к письму, но я ее не получил.

Надеюсь быть в Харькове в последних числах сентября и тогда привезу Вам флягу, камень, «Киев[скую] старину», может и план Х[орти]цы, высланный мне, для передачи Вам, Анисимовым. Буду искать Вас на прежней квартире, и если Вы перешли на другую, то напишите два слова, сообщите адрес.

Привезу Вам также брошюру «О[стров] Хортица», в которую я внёс свои замечания и поправки. На счёт Вороновой заборы поговорим в Харькове.

Сегодня зайду в лавки и узнаю, распроданы ли Ваши брошюры и если да, то при этом же письме приложу и деньги. Неделю назад я заходил к Пашкову и Гаврилову и у первого оставалось непроданными 2 книжки, у второго 3 (топографический) очерк). «Хортица» нарасхват и можно бы еще продать. Жаль только, что цена высока, об этом говорят все.

Письмо Ваше из Одессы (2-е) очень порадовало меня. Продолжайте, Дмитрий Иванович, начатые Вами научные исследования смело и энергично (только не ломайте руки, скажу потихоньку), освещайте историю новыми фактами, и Вас благословит грядущее поколение.

Жена и дети шлют Вам и Варваре Петровне² нижайший поклон. Костя³ всё жалеет за скифами.

Крепко жму Вашу руку. Душевно преданный

Я. Новицкий.

Словочь А[нисимо]в до сих пор не шлёт ни мне, ни немцам денег. Писал ему 4 раза, обещал разжиться на деньги после 16 августа и соврал. Не напомните ли Вы ему письмом.

ДИМ, КП—76729/Арх—15621.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

6.10.1884 р.

*Олександрівськ — Харків***Дорогой Дмитрий Иванович!**

Вчера выслал на Ваше имя «Киевскую старину» за этот год (томы 8 и 9), которую прошу Вас убедительно отдать переплётчику Богдановскому, пусть он, вместе с другими томами этого журнала, переплетёт к 10 октября. Посылаю Вам также и квитанции, по которым получите прежде отданные в переплет томы. Затем Богдановскому следует получить с меня за все 5 томов, по 35 к. каждый, всего 1 р. 75 к. Деньги прилагаю.

Кстати, мимоходом зайдите к Овчинникову и по прилагаемой квитанции получите 1/2 дюжины рож, моей и Костиной. Затем вот еще о чем попрошу Вас. На днях я выписываю от Токарева (писчебумаж. магазин вблизи Собора) бумагу и другие принадлежности. Так как он будет высылать товар в пачках и ящиках, то удобнее всего попросить Прокофия Васильевича (так зовут Токарева) вложить в ящик книги и карточки. Это будет пересылка и дешевая, и скорая. Токареву я сам также напишу об этом.

Вчера послал в «Днепр» статью, в которой привел Ваше письмо (путевые впечатления) и просил Шрейдера¹ выслать Вам № газеты, в котором появится статья.

На днях Сипягин,² через учителя, просил меня сообщить ему Ваш адрес. Вероятно будет писать Вам.

Желаю Вам всего хорошего. Крепко жму руку.

Весь Ваш Я. Новицкий.

Передайте от меня, жены и Кости поклон [...] Варваре Петровне.³ При случае — поклон от меня Щеголю.⁴

Видетесь ли Вы с Анисимовым? На днях был у меня немецкий староста из о[стро]ва Хортицы и требовал долг Анисимова (4 р. 40 к.), т[а]к к[а]к я за него поручился, уверил, что вышлет. Шесть раз я уже писал ему, и он молчит. Не напомните ли Вы ему. Он мне должен 7 р., а тут еще немцы надоедают. Враг бы его побрал, неужели мне придется ещё расплачиваться с немцами. Впрочем, это для моей совести будет легче.

ДИМ, КП—76728/Арх—15620.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

12.10.1884 р.

Олександрівськ — Харків

Дорогой Дмитрий Иванович!

Все [говорят] и говорят давно, что кресло Сагайдака разрушили в пьяном виде городской фельдшер Буриашев и псаломщик Корольков (теперь умерш.) в компании пьяных же собратий. Подложили порошу — и [конец] креслу: одна половина слетела направо, другая налево.

Получаете ли «Днепр»? Во вчерашнем № напечатано Ваше письмо с моими приписками о интересных впечатлениях, вынесенных Вами при поездке в Крым и Черногорию.¹ Я писал Шрейдеру и просил выслать Вам № «Днепра», в котором появится названное письмо. Я и Костя кланяемся Вам и ждём с большим нетерпением своих рож.

Когда будете у Токарева,² скажите, пусть поторопится высылкою мне бумаги и др. вещей. Если же переплётчик задержит «К[невскую] с[тарину]», то пусть лучше Токарев не ожидает и закупоривает товар. Пришлите № «Х[арьковских] губ[ернских] вед[омостей]», в котором помещена последняя Ваша статья, о которой я узнал от Федоровского³. Давно ли видели Иваницко-го,⁴ и скоро ли он вышлет мне карточки. Жена и Костя шлют Вам и [....] Варваре Петровне [....] поклон.

Жму крепко Вашу руку и желаю всего хорошего.

Весь Ваш Я. Новицкий.

Я написал письмо мадам Анисимовой — матери и прошу ее, не расплатится ли она за безпутного сына. Неловко, но что же делать со скотами.

ДИМ, КП—76731/Арх—15623.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

18.10.1884 р.

Олександрівськ — Харків

Многоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

Простите, бога ради, за нескорый ответ; письмо Ваше получил накануне земского собрания, когда самое работы была чертова тьма. Вот уже три дня

сряду вижусь с Федором Ивановичем;¹ попал он в ревизионную комиссию; где приходится работать большую часть ночи, кроме того, что высиживает целый день в заседании. Незавидная обязанность гласного.

Вчера получил от Иваницкого карточки и сегодня шлю ему письменную Благодарность. Спасибо и Вам, козаче, за совѣт и за те, що познакомили з таким важным художником. Я его очень полюбил и буду безконечно рад, когда увижу на днепровских скелях. Это моя заветная мысль.

Заметка Ваша, действительно, перепечатана «Днепром». Прочел, и в моем воображении предстали живыя картины и скал, и зеленеющих островов, и груши, и [глод], и кислетки, и [люди].

А [есть о] чем вспомнить: чволають вони небораки по писку, по пущам, по скелям; чволають з палаччям, з горілкою, з вагою за плечима; чволають день і ніч...

Счастливы Вы, что виделись с Кропивницким.² Я, бывши в Харькове, позабыл спросить Иваницкого, есть ли у него карточки К[ропивницко]го. А хотелось бы достать.

Брошюра Ваша «Хортица» продана в 4-х эк[земплярах]. Вчера я был в лавке Пашкова и взял обратно три книжки, остаток передал чрез Михеева. После собрания он будет ехать в Харьков.

На днях буду писать Шрейдеру и попрошу напечатать стихи Буткевич[а]. До свидания. Крепко жму Вашу руку.

Ваш Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76730/Арх—15622.

№ 476

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

25.10.1884 р.

Олександрівськ — Харків

Мій друже єдиний!

Поздравляю Вас з днем ангела и желаю Вам віку довгого, здоров'я доброго, щасливої долі. С цього часу і до віку хай Вам сонце сяє, блещуть зорі, світє місяць — хай освіщають працовиту дорогу науки. Благословляю Вас на все добре Байдою,¹ Сагайдашним,² Залізником,³ Палием⁴ и всіма славними и святими запорожцями и гайдамаками. Амінь.

Щиро прихильний Яків.

Жинка, Костя поздравляют Вас и кланяются.

ДИМ, КП—76732/Арх—15624.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

2.11.1884 р.

Олександрівськ — Харків

Вибачте, спасибі Вам, що так давно не обзвивався на Ваш перший лист. Сегодня получил другой і міні стало соромно. Карточку Марка Лукича Кропивницького¹ получил и прошу Вас передать ему від мене поклон і щирю дяку за дорогу пам'ять.

Письмо Ваше от 24 октября навеяло на меня досаду. Хандрят козаки, хандрят небораки — подумал я. Ежели разрыдаюсь: це буває зо мною, з Вами, зо всяким живым, охрещеным. При нашей трудовой жизни, при нашей еще более «злизденной» жизни, нервы больно чувствительны. Но нечего отчаиваться: малодушие — это бабская вдача. Будем крепиться, терпеть, игнорировать. Будем выносить все, чтобы выйти с бою победителями, и победителями не с размотаною силою, но здоровыми, закаленными. Вот Вам исповедь — черт знает какого только горя не видавшего, черт знает каких только нужд не испытывавшего. Да разве иначе жили удалые парни?

Второе Ваше письмо широе, теплое, хватает за душу. Спасибо за пожелания.

В этих 10 строчках Вашего письма столько мысли, столько живых, искрометных идей, поэтической души, столько таланту... «Казак душа правдивая»...

Статьи, о которой Вы писали, жду обязательно. «Днепр» почти ничего теперь не перепечатывает, все его столбцы посвящены земскому обзору.

Я теперь отвожу душу над преданиями, записанными в разное время, в разных местах. Думаю начать ряд писем в «Днепр», в которых коснусь запорожской старины.

Вы часто ходите мимо Токарева² в университет. Спросите, пожалуйста, Токарева, пришлет ли он мне линейки и конверты, за которые деньги уплачены еще в сентябре! На все мои письма он молчит, а учителя школы ежедневно пишут запросы. Возмутительное свинство!..

Жена и Костя шлют Вам поклон. Крепко жму Вашу руку.

Ваш весь Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76733/Арх—15625.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

25.11.1884 р.

Олександрівськ — Харків

Дорогой, широкий, любый козаче Дмитрий Иванович!

Очень рад, торжествуя за Ваше здоровье. Не болейте впредь. Ведь делом, ширим козакам не следует хворать, а если уж и придется, то запорожского лекарства: писень, бандуры, наливки... А гарна у Вас наливка, бодай ніколи не выводилась...

За слово о моем предприятии писать в «Днепр» — спасибо, но только прошу Вас читать с карандашом и побольше указывать, ругать, учить. На ширую руку — я это очень люблю. Затем вот еще что. У меня явилось побуждение писать, говорю Вам искренно, из желания дать материалы для людей науки. Имея в виду, главным образом, Вас, широкого, горячего, безпокойного, неустрашимого и всякого др. запорожца (жаль, що без оселедця), я хотел помочь Вам именно доставлением материала. Вторую статью я послал уже со включением подлинных малорусских рассказов дідів и жду появления¹. Но придет ли? Спасибо за совет: оттисков просил, но что скажет Шрейдер² — увидим. Да, Вы спрашиваете имя Беляева.³ — Александр Никанорович він. Шрейдера не знаю, знаю только, что отзывчивая, ширая душа.

Глубоко прочувствовал те строчки Вашего письма, в которых Вы касаетесь Днепра, степи, сопілки, пісні; глубоко сочувствую Вам и всеми помыслами души удрал бы, вместе с Вами туда, где возвышается дух и забывается вся мерзость жизни. Будьте, козаче, терпеливы, ждите весны, а там для нас багато стежок... Глубокое впечатление во мне оставила наша экскурсия по Днепру.

...Идут козаки, идут небораки з паличками, з камінюччям, з торбинками... Книжки чрез Токарева⁴ получил и сердечно благодарю Вас за хлопоты. Да, еще слово о «Харьковских ведомостях». Пожалуйста не отговаривайтесь тем, что нельзя достать №, где Ваша статья. Харьков большой, знакомых у Вас тьма — неужели никто не даст. Ведь для меня очень интересна всякая печатная студия.

Теперь читаю в «Киевск[ой] старине» Ваш «Топографич[еский] очерк Запорожья»⁵ и кое-где подчеркнул карандашом опечатки, недосмотр ли Ваш — но во всяком случае поделюсь с Вами, когда окончу всю статью.

Надеюсь, что Вы не поругаете меня за то, что принимаю близко к сердцу предмет одинаково и Вами любимый.

До свидания, крепко жму Вашу руку и желаю всего хорошего.

Душею преданный Яков Новицкий.

Вам шлют поклон жинка и Костя, а от меня, жены и Кости поклонитесь *—Варваре Петровне—. Костя часто открывает 161 и др. страницы «Русской

— В рукопису закреслено.

старинны» Силовского (т. III) и спрашивает: «А скажи, папа, где же здесь Эварницкий? Ведь он же запорожец» и т. д. Видите ли Анисимова? Как Вы с ним расквитались? Мне, проклятая душа, ни денег не шлёт и не отвечает.

ДИМ, КП—67634/Арх—15626.

№ 479

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

23.10.1885 г.

Поштовый вагон — Москва

Добрый, широкий друже Дмитрий Иванович!

Сию минуту получил Ваше письмо и спешу отвечать. 17 января я выслал Вам 50 р. от Сипяги[на],¹ а Вы вероятно их не получили. Я адресовал чрез доктора Россолимо,² по первому Вашему адресу. Наведите справку и отвечайте.

Не грустите, друг мой единственный, сердечный, на неудачи жизни. Ваша жизнь несколько похожа на мою, но что же делать. Прежде я возмущался, возмущался, скажу, не один год, а теперь плюнул на все, игнорирую всякими дразгами и ставлю идеалы своих стремлений выше всего, живу ими. Делайте и Вы так.

Что касается безденежья, то и с этим, насколько возможно, миритесь. Возьмите Вы многих ученых светил, из чего они жизнь начали, научную деятельность — не из гроша ли? [Не из бульбы ли?] Лучшее для Вас утешение — будучность и быть может очень [большая].

Вы молоды, сила есть, есть недюжинное дарование, здоровы психически. Чего же Вам?

Следовательно, вооружитесь, дорогой, терпением, а это прекраснейшее лекарство, оно спасло и подвигнуло многих на Вашем месте.

Вашими трудами, Вашими находками в московск[их] архивах я очень интересуюсь. Пишите, если у Вас на это хватит времени, пишите кратко, сжато, но почаще {заявляйте} о своём существовании.

Искренний, сердечный привет шлют Вам Днепр, могилы, скалы, степи.

Будьте здоровы, счастливы, желаю успеха. Крепко жму руку.

Душевно преданный Я. Новицкий.

Получено ли Вами мое письмо от 6, 7 или 8 января?

ДИМ, КП—67635/Арх—15627.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

2.02.1887 г.

Олександрівськ — Петербург

Прости, дорогой Дмитрий Иванович, что замедлил ответом. А и напрасно. Я все хотел доставить тебе сведения о балочках, островах вверх и вниз по Днепру, начиная от Александровска, ждал случая побывать в Вознесенске. Ну и побыл, а все-таки напрасно.

Диды меньше уже знают теперь, чем мы с тобою. Балки на острове Хортица ты знаешь все. Островов, кроме [Розстебона], новых не назвали. Их, правда, до Кичкаса и нет, если не считать безимянных камней. Федоршина, Столбы, [Скелли] ты знаешь, а дальше до и за порогами багато сам знаешь, а кое-где помогут и мои очерки в «Степи».¹ Об островах, балках ниже к Никополю деды и совсем не знают. Я, помню, названия островов до Никополя привел тебе в одном из прошлогодних писем. Сведения дал кушугумовский дид Орел.

Михееву² о присылке мне «Киевск[ой] старины» я написал и ожидаю ответа или книг.

На Альчевского не рассчитывай. Все [....] условия [....] он оставил, да и сам стесняется средствами. Я бы тебе советовал завести знакомство с графом, графиней Строгановыми³ (Сергеевская улица, в Петерб[урге]). А предлог есть — заговори с [ним о Днепре], опиши его прелести, [раззорись], заговори о его плавнях, Великом Луге, попроси старинного плана урочищ, а далее дойдёт и до большого места. Разумеется, для этого нужно три — четыре визита. Это люди бездетные и денежные.

Карточки получил. Спасибо за хлопоты. Напиши, сколько следует, в счёт уплоченных тобою денег Сластену⁴. С карточками случилось так как предсказал, по словам жены, Фома Федорович. Обе не удались. Сластен усадил жену, разставил детей так, что лучи солнца падали прямо в глаза и потому физиономии не удались, вышли кислыми, искривленными. Три карточки жена в тот же день сожгла, четвертую (дети) я успел спрятать.

Сорочки тебе будут вышиты к лету: одну берется вымережать жена, другую закажу. Будешь ли летом у нас? Какия у тебя вообще планы — пиши. Привет Фоме Федоровичу.⁵ Прелестная душа. Кланяйся ему от всех нас.

Пиши. Будь здоров, крепко жму руку.

Твой весь Я. Новицкий.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

7.08.1887 р.

Нікополь — Катеринослав

Письмо твое, дорогой Дмитрий Иванович, получил я в Александровке в минуту выезда в Херсон и сделал распоряжение о высылке тебе казенного пакета от Московского археологического общества. Пакет лежал что-то недели три. Очень жалею, что ты не завернул ко мне и, пожалуй, видется нам в этом году едва ли придется.

Ты теперь в Екатеринославе и, наверное, будешь видеть Ал. Н. Поля¹; пожалуйста, попроси его от меня, пусть, если возможно, вышлет мне фотографический снимок запорожца, какой у тебя. Ведь он обещал мне, и я даже писал ему после того, как увидел у тебя.

Фотография баклаги готова; скажи, куда высылать. Об успехах раскопок в Верхнеднепровском уезде напиши мне, пожалуйста, т[а]к к[а]к меня это очень интересует.

Будь здоров и счастлив. Крепко жму руку.

Твой Яков Новицкий.

Пиши в Александровск, куда возвращусь дней через 5.

ДІМ, КП—76737/Арх—15629.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

23.09.1887 р.

Олександрівськ — Петербург

Очень сожалею, дорогой Дмитрий Иванович, что над твоей головой стряслась такая беда¹, жаль тем более, что все это может отозваться на всех твоих научных работах. Но не унывай, не будь малодушным, не бросай предмета, в который ты вложил свою благородную, чистую душу. Как устроишься — пиши. Посылаю тебе книжку [...], с просьбою скорее возвратить ее, т[а]к к[а]к выпросил всего на две недели.

А вот тебе справка о Конке. В долину Днепра вошла она между селами Царицын Кут (Подстенное) справа и Краснокутовка (Малая Екатериновка Екатер[инославской] г[убернии] Алек[сандровского] у[езда], прошла по-над

Великим Лугом 85 верст и впала в Днепр, против с. Гупаловки (Екат[ерино-славского] у[езда]).

С правой стороны Днепра (Грушевка удалена от Днепра в степь верст на 5) на протяжении 85 верст по-над Конкой и Великим Лугом расположены 7 сел: Царицын Кут, Васильевка, Скелька, Маячка, Балки, Благовещенка и Ивановка. Ниже последнего с[ела] Конка впала в Днепр в 10 верстах.

Не верь Лясоте²: Беленькое выше Тарасовки на 12 верст, Грушевка ниже Тарасовки на 17 в. Вот и суди: разница на целых 29—30 верст. Не верь ни Боплану³, ни Скальковскому⁴, бравшему сведения из неверных источников, ни Мышецкому.⁵ Брехня брехней погоняет...

Псылаю тебе на память свои фотографии и свою книжку «Вольная Гупаловка». Боплана обязательно напечатать. Попроси от меня Фому Федоровича,⁶ не перерисует ли он мне дида Арсения, но только счистив от наших с Костей рож. Рисунок желательно иметь в формате [....] в 8 долю. Если у него найдется время и охота, пусть в таком же виде смалюет и Костю с чуприной. Я заплачу. Попроси от меня и передай щирый мой привет.

Пиши, братику, почаще. Будь здоров, желаю тебе лучших благ.

Крепко жму руку. Твой Я. Новицкий.

Не достанешь ли у кого-нибудь [....] Терещенко «Очерки Новоросский-ского края»?

Не поведешь ли справки или не собираешь ли выписки о Свистунове? Зуев⁷ в своей книжке ссылается на какой-то словарь (смо[три] выноску, не помню на какой странице его записок), в котором о Св[истуно]ве есть сведения.

ДИМ, КП—76738/Арх—15630.

№ 483

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

1.12.1887 р.

Олександрівськ — Петербург

Дорогой Дмитрий Иванович!

Письмо твое распечатал на днях, т[а]к к[а]к с 30 октября и по 23 ноября был в уезде, куда командировали меня для помощи великому присутствию.

Записка Михеева¹ к тебе меня не удивила. Пред этим незадолго я случайно встречал его в вагоне, говорил о тебе, причем он сожалел, что послал тебе письмо на счет денег. «Не знал я, что в таком безвыходном положении Д[митрий] И[ванович]. Напишите ему, пожалуйста, что сочувствую ему, беру слова своего письма обратно и, если даже напишет мне,— я готов помочь ему чем могу». Вот его слова при прощании. Все это хорошо, но не советовал бы я тебе

искать помощи у людей, которые все ставят тебе в счет и обругают при первом удобном случае. Теперь ты понял, кто такой Михеев.

Очень рад, что с тебя сняты оковы. Как только получил письмо, тот же день отнес запорожца в фотографию, но последовала неудача: сумели снять только одну рожу, да пляшку с чаркой, а остальные подробности не выходят, т[а]к к[а]к, по словам фотографа, желтая, красная и синяя краски не поддаются фотографии, не выходят совсем. Жид предлагал услуги нарисовать и потом переснять, просил за это 6 руб., но я не пожелал, чтобы запорожец прошел через жидовские руки, да он и не сумел бы скопировать его точь в точь.

Лощманскую сорочку вышлю тебе к празднику, она готова, остановка за комиром; комир выцяцирный и все. Будь здоров, прости, что не удалось выполнить поручения на счет гайдамаки.

Желаю полного успеха. Жму руку.

Твой Я. Новицкий.

По выходе I тома «Запорожья»,² будь ласкав, пришли. Жена и детвора шлют тебе поклон.

ДИМ, КП—76739/Арх—15631.

№ 484

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

12.12.1887 р.

Олександрівськ — Петербург

Дорогой Дмитрий Иванович!

Дня два — три тому назад я выслал тебе запорожца, а сегодня только собрался написать. Пожалуйста, шануй его, береги и как только не нужен будет — пришлешь. Быть может ты хочешь знать, какая вирша у нас распространена на картинах такого рода и потому на обороте письма ты найдешь ее. Думаю, что в таком славном историческом сочинении, кое ты предпринял, она найдет себе страницу.

Будь здоров и счастлив. Радуюсь вместе с тобою, что твой труд увидит свет, а вместе даст историч[еской] науке довольно ценный плод.

Пожалуйста, отвечай о получении картины и откликайся, как живется-может.

До свидания. Крепко жму руку.

Твой Я. Новицкий.

Эй бандуро моя золотая,

Колы б до тебе жинка молодая.

Була б їй од мене гарна утиха:

Скакала-б та гуляла-б до свого смиха.
 Хочь дывыся на мене,— та ба не вгадаеш
 Видкиль родом и як звать — ты не знаєш.
 Колы траплялося кому у степах буваты,
 Той можеть призвище мое угадаты.
 Жыд из биды — за ридного батька почитає,
 Мылостывым добродієм — ляхва называє,
 Як був багат,
 То тоди вси казали: «Иван брат»,
 А тепер як ничего немає,
 То нихто й не знає,
 Нехай лыш розжыветься голота, та загуляє,
 То тоди до чорта роду явиться и всяк узнає.
 Можна жить; ото горе, як здумаю умираты,
 Що никому буде поховаты.
 Жыд боиться, лях не преступить,
 Хиба яка звирюка за ногу в байрак поцупить.

*Из рукописного сборника мало-
 русских исторических песен, записан-
 ных в Екатеринославской губернии
 Я. П. Новицким.*

Это обращение распространенной вирши в виде надписи на картинах, представляющих изображение запорожца, сидящего под тенью дуба, с бандурою в руках.

ДІМ, КП—76740/Арх—15632.

№ 485

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

14.01.1888 р.

Олександрівськ — Петербург

Дорогой Дмитрий Иванович!

Поздравляю тебя с Новым годом и желаю тебе полного благополучия, энергии и плодотворного труда. Прости, что замедлил ответом. За сорочку тебе не придется ничего платить, носи на здоровье. Это тебе к[а]к козаку от козака, щоб миж москалямы не забывався видкиля сам и то знай, що з москалем дружи, а каменюку за пазухою держи.

Вот в чем выручи, бога ради. У меня собралось несколько исторических писем, которые я хотел бы напечатать в «Екатер[инославских губ[ернских]

Ведомостях» и получить 200 оттисков. Редакция на это проявляет свою готовность, но просит, чтобы рукопись была одобрена цензурою. Справся, пожалуйста, между людьми сведущими, а если, сам знаешь, то и лучше — и скажи, куда удобнее послать, где малорусское слово менее подвергается гонению: в Петербурге, Москве ли, Киеве или в другом городе? Иначе: — к какому цензору послать? Потом набросай мне форму заявления или письма цензору, т[ак] к[а]к я у себя закона о печати не имею, а спросить не у кого. Потом скажи, могу ли я рукопись выслать в посылке или непременно в пакете и оплатить марками. В последнем случае за 1 ф[унт] весу пришлось бы заплатить 2 р. 24 к. Это много. Высылать ли цензору деньги на обратную пересылку? Затем, долго ли цензор вправе держать рукопись?

Пожалуйста, отвечай поскорее. Горюю о том, что справки эти могут отнять у тебя много дорогого времени, но обращаюсь к тебе, как единственной душе, в которую верю, как единственному широкому другу.

Далеко ли от твоей квартиры антикварный магазин Николаева? Что это за человек: я ему послал три письма, а он не хочет выслать, а в газетах публикует, что шлет всем желающим?

Я крайне желал бы купить Терещенко «Очерки Новороссийского края». Статья печаталась в «Журн[але] М[инистерства] Н[ародного] Просвещ[ения]» за 1853 год и, вероятно, было и отдельное издание или оттиск, т[ак] к[а]к по старым каталогам я находил, что книжка стоит 1 р. Если тебе легче разыскать,— заплати и 2, я возвращу с благодарностью.

Ты не можешь понять с каким нетерпением я жду появления твоих трудов!

Пожалуйста, выходи в свет [почаще]. Будь здоров и счастлив. Вся семья шлет тебе поклон и пожелания всего хорошего. Хлопец и девчонки все твердят твое имя («Эвальницкий»).

Крепко, крепко жму руку.

Твой Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76742/Арх—15634.

№ 486

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

5.09.1894 р.

Московка Олександрівського пов.—

Катеринослав

Мій єдиний козаچه Дмитро Івановичу!

Пишу листа як раз в годину виїзда з города в повіт. Книжку получив позавчора. Велика тобі дяка за велику пам'ять. Стико живої душі і наукової

праці найшов я в ній с першого перегляду. Дай Бог діждати Різдва, а там віддаться душею і вислухаю твою довгу, щирю козацьку мову про козацькі вжитки.

Будь здоров, прости за коротке слово.

Щиро прихильний Я. Новицький.

ДІМ, КП—76743/Арх—15635.

№ 487

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

21.10.1894 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Мій єдиний козаче Дмитрій Іванович!

Твою «Фалеевку»¹ отримав, але извини, що тепер тільки жму твою руку і дякую, т[ак] к[а]к не знав адреси. Чудне видання! Віддав у переплет і прочитаю всю книгу, т[ак] к[а]к прочитаю поки уривками о Фалееве.² На днях отримав Сирка.³ Спасибі тобі за добре групувані і часті нові дані.

Куди би тебе Бог не повернув — повідомляю свою адресу. Граф Канкрин⁴ просить твоєї рецензії в «Новому Времени» на його книгу «[....] Земледельческие коллеги».

Тяжеля, брат, хвилини переживаю. У мене діла видимо не видимо.

Будь здоров і щасливий.

Твій Я. Новицький.

Бориса Алексеевича і Федосью Демьяновну ти очарував не на шутку. Кланяються.

ДІМ, КП—76744/Арх—15636.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

25.09.1901 р.

Олександрівськ — Москва

Спешу, дорогой Дмитрий Иванович, сдать на почту дубликат на отправленные древностей, а письмо следует вслед за сим. Будь здоров, крепко жму руку, твой

Я. Новицкий.

25 сентября 1901.

ДИМ, КП—76746/Арх—15638.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

31.12.1901 р.

*Олександрівськ — Нікополь***З Новим годом, любий козаچه Дмитро Ивановичу!**

Дай бог тобі щастя и долгих лит! Лист твій получился без мене: був у славному городи Павлогради и прочитав его вчора в 12 ч[асов] ночі. Бачу наши лысты десь розминулись и бильше ничего тобі не можу сказать. Як те, що писав на Риздво: жду вид тебе объявления о лекции, жду и от графини ответу. Бога ради поспишай, як шо не послав ще листа, а то врем[я] огрех. Будь здоров. Щиро прыхильний.

ДИМ, КП—70747/Арх—15639.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

31.05.1903 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Под впечатлением прочитанного известия в «Вестнике Юга» от 31 мая поздравляю тебя с редкими, в высшей степени интересными, находками. Такой результат радует меня, а вместе с этим подбивает раскопать хотя бы один — два небольших кургана. Но как быть: ведь мне обещали дать разрешение на раскопку, и я жду, не дождусь.

Не поможешь ли мне своим властным словом? Хорошо было бы, если бы научное общество помогло и средствами, хотя в незначительном размере, а если этого нельзя, то дорого будет для меня и разрешение: и я собственными руками раскопал бы тот или другой из курганчиков в порожистой части Подняровья. Все находки, разумеется, поступили бы целиком в наш музей.

На днях пришло в музей старинную икону и, быть может, ещё что приложу к ней.

Настоящее письмо вручит тебе зять мой, Михаил Иванович Спасский. Он едет к владыке Симеону хлопотать на счет поповского места и ему сильно хотелось бы получить его в с. Беленьком Миклашевского¹ или в другом каком-либо над Днепром. Не поможешь ли, друже, ты ему в этом, если не чрез архиерея, то хотя чрез Миклашевского? Спасский был бы для нас небезпольным человеком, как любитель старины и почитатель всего народного.

Семья моя шлет тебе низкий поклон и наилучшие пожелания. Будь здоров, а найдешь свободную минуту — пиши.

Твой Я. Новицкий.

P. S. 21 мая возвратился граф Канкрин с семьей. Виделся я с ним два раза, доложил бумагу архивной комиссии: и сообщил при этом, что у нас есть интересного и чем можем поделиться. Граф изъявил согласие и вскоре последует ответ.

Поклонись от меня пану Синявскому² и Строменко³. Твои находки, составляющие гордость музея, подбивают меня приехать в Екатер[ино]слав.

ДИМ, КП—76748/Арх—15640.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

30.06.1904 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Дорогой козаче Дмитро Ивановичу!

Жду не дожждуся вид тебе листа на роскопку. Будь ласкав пришли, а як не можно, скажи, щоб я геть выкинув з голови и думку о могилах.

Будь здоров.

Щиро прыхильний Я. Новицький.

30 июня 1904 року.

ДИМ, КП—76749/Арх—15641.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

13.10.1904 р.

Олександрівськ — [Катеринослав]

Козаче-друже Дмитро Ивановичу!

Здається завтра (14) зберусь одвідать тебе, а до того маю прохати, чы не росчав бы ты у Соколова якои невеличкои могылки?

Дуже хотилося бы побачить турецьку пыку и зануздану конячу голову.

Щиро прыхильний Яков.

ДИМ, КП—76750/Арх—15642.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

18.03.1905 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Из повестки я узнал, что 20 марта назначено заседание архивной комиссии.¹ Так как приехать не могу, обращаюсь к тебе, козаче, с следующей просьбой.

В прошлом году я просил архивную комиссию обратить внимание на интересный архив Александровского казначейства. По вопросу этому, заслушанному 3 мая 1904 г., никакого, однако, постановления не сделано. Это обстоятельство побуждает меня просить, нельзя ли поднять этот вопрос теперь. Повторяю, ревизские сказки казначейства представляют драгоценный материал.

Второе. На продолжение раскопок курганов у меня нет денег. Из 75 р. ассигнов[анных] в 1903 г. Науч[ным] общ[еством]², у меня по книжке сберегат[ельной] кассы, осталось всего 10 р. Как тебе известно, в одном из прошлогодних заседаний, при рассмотрении карты могильников о[строва] Хортицы, Архивная Комиссия ассигновала мне 100 р. на продолжение работ. Об этом я был извещен частным письмом, об этом распустили в местных органах печати. Денег этих я не получил, а между тем все целиком они бы могли пойти на раскопку. Не признаешь ли возможным поднять и этот вопрос?

Что касается работ по составлению планов могильников, то, по мере сил, они у меня подвигаются: в прошлом году я вручил Георгию Яковлевичу план Свистуновской дачи, а в этом представляю Иваненковской и Левшинской.

Чтобы не быть пред тобою в долгу, я заканчиваю дневник раскопок. Прости за промедление.

Что хорошего в Екатеринославе? Будет ли археологический съезд? Выставка?

В январе — с 19 по 27 я пробыл в Екатеринославе, заходил к тебе, но не застал дома. Не предполагаешь ли быть в наших местах? Очень рад был бы видеть тебя и поговорить по душе.

Будь здоров и счастлив. Крепко жму руку.

Твой Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76751/Арх—15643.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

17.04.1905 р.

Московка Олександрівського пов.—

Катеринослав

Московка, 17 квітня 1905 р.

Христос Воскрес, мій єдиний друже Дмитро Івановичу!

Лист получив и щиро дякую за хлопоти. Шкода, що в Половыци безладдя и безпечність в археології. [...] и шо такый поважный и додатній чоловік, як Гололобов,¹ изрикся вид секретарства.

Одначе дримать ничого там, де люды щедрі на слово, ледачи на працю, а вид[сим] — велика шана и велька дяка графини Уваровий² и тоби, козаче, за стійкість.

Для музея достав тры иконы 1782 року, риг и кистомашу тура, та ще де шо.

За роскопку могил хотилось бы взятсья в кінци квітня и в травни, але дороги будуть робочи.

Будь здоров.

Ще раз Хрыст[ос] Воскрес,— цілую крепко, твій всею душею

Як[ів] Новицький.

ДІМ, КП—76752/Арх—15644.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

[21.07.1905 р.]

[Олександрівськ] — [Катеринослав]

Находка древностей

В нижнем течении Днепра, в так называемом Наливаче (в 2—3-х верстах ниже Лысой горы) на глубине 8-ми футов, корчеподъемной машиной обнаружено затопленное судно. Пока из этого судна извлечено две одинаковой конструкции чугунные, по всему вероятно, запорожские пушки. Каждая из пушек весит до 6—7 пуд[ов], длиною 1½ арш[ина], диаметр дула 9 метров, причем с дула одной из них виднеется чугунное ядро. В настоящее время обе пушки на-

ходяться на казенном пароходе «Вихватенец», часто имеющем стоянку на Александровской пристани.

В виду предстоящего в Екатеринославе археологического съезда, желательно было бы, чтобы пушки эти сделались достоянием местного музея имени Поля.

Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76755/Арх—15647.

№ 496

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

30.05.1905 р.

Московка Олександрівського пов.—

Катеринославе

Московка, 30 травня 1905 року

Козаче-друже Дмитро Івановичу!

Исправ, спасиби тобі, мою помилку. Недавно я послав в музей риг тура и в списку сказав, що найден в Днепре супротив Олександривська.

Це мени збрехано чоловіком, вид якого взяв маслаки (вин сам добув), а посправди, треба записати в каталозі так: «Рог и кости тура найдены в Мусиевской заборе, близ Лысой горы».

Прости, друже, за тяжку помилку: на грех підвели.

Цилую крепко, твій душею Яків Новицький.

Роскопки не починав, жду вид тебе властного видповиту на счет грошей.

ДИМ, КП—76753/Арх—15645.

№ 497

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

21.07.1905 р.

Олександрівськ — Катеринославе

Козаче-друже Дмитро Івановичу,

на мій лист вид тебе ни слуху, ни духу. Забув...

Прикладую копию листочка, посланного мною в редакц[ию] «Вест[ника]

Ек[атеринославского] земства», с которого узнаешь, чем богатый наш дид — Днипро.

Щоб заполучить пушки для музея, я б тобі порадив інженера Юргевича, — це в его власти, — та не знаю, наскільки він прыхильний до наукового дила. Знаю тико, що протывный, гордый лях. Жыве — в Половыци.

Як шо нужна моя помич, в цим дили — пиши. Душею рад служить.

Будь здоров. Твой Я. Новицький.

ДІМ, КП—76756/Арх—15648.

№ 498

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

22.07.1905 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

В заметке, приложенной к письму от 21 июля о находке пушек, по вине переписчика и моему недосмотру, вкралась досадная описка. «...диаметр пушки 9 метров». Надо читать — сантиметров.

Земский начальник Гаркушевский¹ строго настроено приказал немцам о[стро]ва Хортицы²; чтобы 17 августа (!) устроили встречу археологам с духовой музыкой. Ведь это шутка сказать! Немцы в страшном затруднении, так к[а]к это вызовет большой расход и хлопоты. Да и нужны ли такие почести людям науки? Немцы с большой готовностью поставят сколько угодно лошадей и экипажей для обозрения о[стро]ва Хортицы и этих удобств, полагаю, для археологов вполне достаточно.

Если согласен со мною, не найдешь ли необходимым, козаче-друзе, предупредить г. Гаркушевского, чтобы умерил свое усердие. Напиши только так, как бы не знаешь о его распоряжениях, чтобы не нагорело немцам, что будет неприятно и для меня лично. Немцам я сказал, что с просьбой я обращаюсь к тебе, как главе дела и ты окажешь влияние на Г[аркушевс]кого.

Будь здоров, крепко жму руку.

Душею преданный Я. Новицкий.

ДІМ, КП—76754/Арх—15646.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

20.12.1905 г.

*Олександрівськ — Катеринослав***Дорогой друже Дмитрий Иванович!**

Прежде всего — прости за продолжительное молчание. Причина — переживаемые смуты, грабежи, воровство, убийства. Жизнь не вмоготу, ни за что не хочется браться. Почти три месяца никому не писал писем. Все время собираюсь в Екатеринослав, но жизнь приняла такой оборот, что решительно нельзя оставить семью и на один день.

О пушках вот что скажу. К Балонскому заходил три раза и ни разу не видел его; вероятно, он прячется, т[а]к к[а]к ответ прислуги один и тот же: «Барина нет дома». Решил больше не ходить. Пушек найдено три и все они сложены на одной из барж корчеподъемного каравана. Надо спешить взять их, а для этого рекомендую, не теряя времени, написать Балонскому письмо на бланке музея, припомнить его обещание и просить вручить пушки мне, для препровождения в музей. Чтобы доверчивее отнесся ко мне, назови меня членом Эк[атеринославского] научн[ого] общества или как знаешь. Фотографию самой интересной и ценной пушки прилагаю. Две остальные пушки будут поменьше и без лафета, но к одной из них есть столбик, найденный у борта судна, на котором пушка устанавливалась. Об этом столбике, как принадлежности, также упомяни. Проси также, чтобы не вынимали из пушек ядер; они заряжены. Пишу это потому, что судно находится в распоряжении пана Пеньковского, того самого ляха, у которого хранится 8—10 фунтовый зуб исторического травоядного и котрый назначил цену зуба — 100 р. (!!). Зуб действительно интересный, и, если мне его украдут, то его доставлю в музей, умру с спокойной совестью. Зуб кутний, из той же челюсти, весом 2 ф. 13 лоток, составляет гордость моего письменного стола; при первом случае доставлю его в музей.

О камзоле найденном в Днепре свистуновцами, написал на днях местному учителю. Что ответит — сообщу.

Граф Канкрин¹ с семьей у себя в деревне. В Петербург не поехали. При теперешнем настроении кр[есть]ян, живется не без волнений и страха. Не так давно, — писала графиня, — у них в Великом Лугу сожгли 10 скирд сена. Затем со всех сторон слышатся возмутительные похвалки.

Об [успехе] «подчыбнуть» Полевский музей² — я на десятом небе. Честь и слава тебе, козаче, а потомству гордости!

Теперь отвечаю на большой вопрос. Костя³ еще в сентябре отправился в Екатеринослав; в ноябре он писал, что живет частной перепиской, что подал в Духовную Консистирию прошение, что для марки на прошение занял у тебя 80 к. (правда ли, что только 80!), что заходил с намерением возвратить деньги, но не застал дома.

Затем в первых числах декабря приезжал на два дня навестить семью и на расспросы, не подсылал ли кого из товарищей просить у тебя денег, ответил, чуть не со слезами, что ничего подобного он не предпринимал и такой прием считает унижительным.

Насколько прав Костя — трудно судить. Знаю только, что он возвращается в среде фельдшеров губернской больницы — сотоварищей по школе, и что последние содействуют ему иметь письменный заработок.

Будь здоров, крепко жму руку.

Душею преданный Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76757/Арх—15649.

№ 500

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

28.01.1906 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Ради бога напиши мне с первой почтой адрес лица, которому можно за-
казать карту. Бывши в Ек[атеринославе], я не успел зайти по указанному
тобою адресу. Фамилию — забыл. Ожидаю ответ с нетерпением.

Будь здоров и счастлив. Душею преданный

Я. Новицкий.

На днях зашел к Балонскому. Пушки не дают покоя.¹

ДИМ, КП—76758/Арх—15650.

№ 501

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

19.07.1906 р.

Олександрівськ — Катеринослав

Спешу уведомить, дорогой Дмитрий Иванович, что граф И. В. Канкрин¹ в
настоящее время у себя в деревне Веселой, а о Струкове² никаких сведений
не имею.

Душею преданный Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76759/Арх—15651.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

8.05.1912 р.

*Олександрівськ — Катеринослав***Козаче-друже Дмитро Ивановичу!**

Баба [...] глухонемого хутора пострадала от недостатка надзора настоящей администрации, на глазах которой издевалась над ней немая детвора. На днях я видел ее и пожалел, что раньше не сделалась она достоянием музея. Посылаю тебе мой прошлогодний фотографический снимок. Скоро буду в Е[катериносла]ве и кое-что захвачу с собой из находок, правда мелочных.

Будь здоров, истинно предан душею.

Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76759/Арх—15651.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

14.12.1914 р.

*Олександрівськ — Катеринослав***Дорогой Дмитрий Иванович!**

Вместе с низким поклоном, посылаю для музея Поля предпраздничный го-
стинец — 25 р. 1855 г., в той уверенности, кредитка будет не лишней.

В настоящее время оправляюсь от тяжелой болезни.

Будь здоров и благополучен.

Твой Я. Новицкий.

ДИМ, КП—76764/Арх—15656.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

8.04.(26.03.)1923 р.

Запоріжжя — Катеринослав

Запорожье, 26 березня (8.IV)1923 р.

Мій єдиний друже Дмитро Івановичу!

Як твоє здоров'я і як поживаєш? Рад би побачитися с тобою. Ще торік передавав тобі листа через одного чоловіка, котрий тоб-то не застав тебе ні в музеї, ні дома и вернув листа назад.

Знаю від земляків-учнів, що ты енергійно працюєш в ділі просвіти, читаєш лекції і т. и. Про себе скажу — завідую повітовим архивом и невеличким історичним музеєм. Напиши мені, будь ласків, який тепер улаштовано штат музею Поля, в які дни и часи буває відкритий, скільки коштує квиток на вход в музей. У мене з музеєм діло не зовсім налажено. Маю видання каталога Музею Поля 1910 року. Якщо після того було ще видання, передай, спасиби тобі, через случай останнє.

Лист передаю через студента Висшого Инст. народної освіти Степана Максимовича Бровка. Хлопець він щирий и дуже цікавиться освітою. Умовся з ним, колы ему зайты до тебе за одвітом.

Будь здоров. Твій, всею душею прихильний

Я. Новицький.

Р. С. В Катеринославі, здається, засновано якесь видавництво. Правда це?

ДІМ, КП—76766/Арх—15658.

ЛИСТ Я. П. НОВИЦЬКОГО

28.01.1924 р.

Запоріжжя — Катеринослав

Запоріжье, 28 січня 1924 р.

Мій єдиний друже Дмитро Івановичу!

Минуло літо, настала зима, а мені все обіцяють командіровку в Катеринославі, і мабуть не діжду. А хотілось бы дуже побачитися с тобою, хотілось бы згадати про минуле й розказати про теперішнє життя. Спорудований тобою

краєвий музей — твоя безсмертна слава, — его цінні і нечислимі речі не сходять з думки: здається пішком пішов би, щоб побачить і згадати, який він був і що з ним¹ сталося. Его палац — це ж краса на всю Соборну площу, — тепер з выбитими вікнами, обкрадений, знищений... і це-ж не сон, а на яву. Гірко, душа болить, до чого дожилися ми с тобою. Згадав музей, згадав і твої великі наукові праці: багато надруковано, багато й жде світа. Не вже-ж не діждемось побачити твої лекції по історії місцевого краю, або архивний матеріал, лексичний, етнографічний и и[н]ш[ий]?

Це ж праця не одного десятка років, праця освіченого ума, яких не добудеш і не оціниш ніякою ціною... У Всеїздата «нема паперу, щоб надрукувати, наукову роботу»... Це ж сором, який не вимовити ніяким словом.

У мене єсть історичний архивний матеріал, за обробітку котрого, при безнадії побачити, не має охоти взятися; єсть де-що готове до друку и думаю лежати не рухомо до останніх днів...

Тепер розкажу тобі, як я живу. Ты знаєш мій будинок, в котрім сам я жив; пам'ятаєш обгороджений двір і садок з пасікою. Тепер не те: з сім'єю в п'ять душ (невістка и онуки) мешкаємо в трьох невеличких кімнатах с чорного ходу; в дворі, в садку забора нема і слиду — розграблено; плодуче дерево — інше зрубано, друге знівичено, пасіка розграблена. Мало цього — в помешканні столы, стільці, ліжко, вся одежа, посуда, годинник и наслідок фотографічні апарати (5) реквізовано.

Може за це все я тобі писав, то будь ласків вибачай. Як там кажуть, «шо у кого болить, той про те и говорить!»

Посаду маю в Просвіті завідуючим музеєм и архивом, маючим початок с 1798 року. Музей невеличкий и яка ему шана? За півтори років міняє другий будинок и четверте помешкання (кімнати) и гляды скоро вси речі будуть знівичені, розгублені, розпродані. Музей цей склався з речей і відділів доісторичних и історичних епох, які малась в місцевих школах, технічній и комерсійній здобутих в Дніпрі (кістки мамонта, тура і інших), є колекція монет, з моїх могильних розкопок, які не успів передати в музей Поля. Єсть дві картини ватажка Мамая и інші запорожські речі. Цим і кінчаю свій лист, в надії побачитися.

Будь здоров, мій дорогий і верний друже, бажаю тобі добра.

Всею душею прихильний Я. Новицький.

Завідую тобі, козаче, що живеш між освіченими людьми, да єсть с ким поділитися словом і розважить душу. А мені ж тут — чужий між чужими.

Письмо передаю через студента Степана Максимовича Бровко — твого почитателя... Окажи ему свою увагу.

ДІМ, КП—76767/Арх—15659.

ЛИСТ М. И. НОВОСАДСЬКОГО

10.02.1896 г.

*Варшава — Варшава***Многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

К моему крайнему сожалению нам все не удаётся увидеться. Сегодня я решился в первый раз двинуться в Университет и по возвращении домой узнал, что Вы к нам заходили. Так как моя болезнь ещё не вполне прошла, то я не рискую завернуть теперь к Вам. Если Вы сегодня или завтра вечером свободны, то не зайдёте ли к нам, чем доставите нам большое удовольствие.

С глубоким уважением к Вам

Н. Новосадский.

Варшава. 10 февр. 1896 г.

ДИМ, КП—76769/Арх—15661.

ЛИСТ М. И. НОВОСАДСЬКОГО

10.03.1896 г.

*Варшава — Петербург***Многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

Я ожидал ближайшего заседания факультета, в котором по моему предположению, должно было бы сделать доклад относительно «недорозумения», допущенного в выданном Вам документе о выдержании Вами магистерского экзамена. Вчера состоялось заседание, но по Вашему делу не было ничего доложено, о нем не упоминалось ни слова. Это меня очень удивило; решительно не знаю, чем объяснить всё это. Остаётся предположить, что г. декан и секретарь решили ответить на вопрос ректора по данному делу — самостоятельно, без доклада факультету. Я постараюсь поскорее увидеться с Н. Н. Любвиным¹. Быть может, ему известно что-нибудь по этому вопросу, который вызывает у меня полное недоумение, так как в прежние времена дела, касающиеся факультета, всегда докладывались факультету.

Вообще отношение к Вам некоторых наших ученых во время Вашего магистерского экзамена не может не вызывать тяжелых дум, но особенно воз-

мутительно и ничем не может быть оправдана грубость нашего декана. Вы помните, когда Вы рассказывали мне об его неделикатности, я отнесся к этому довольно спокойно, но теперь я могу этим только возмущаться и далек от мысли смягчить его поступок болезненным состоянием. Всему есть свои границы.

Как поживаете, Дмитрий Иванович?

Радуюсь за Вас, что Вы теперь в Петербурге, где так много людей, с которыми можно поделиться и мыслями и знаниями. Скоро ли направитесь в Варшаву? Я думаю, что Вас не особенно тянет из Петербурга.

Мои бедствия ещё не окончились. Откуда-то взялась инфлюенца, которую я сам блистательно излечил в три дня. Буду хлопотать поэтому о выдаче мне звания доктора медицины. Не шутя, я оказался самым лучшим доктором.

Ожидаем Вас на пасху в Варшаве. Жена моя шлет Вам поклон.

Искренно уважающий Вас Н. Новосадский.

Р. S. Не можете ли сообщить мне адрес В. И. Модестова², если знаете?

ДИМ, КП—76770/Арх—15662.

№ 508

ЛИСТ М. И. НОВОСАДСЬКОГО

17.01.1897 г.

Варшава — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

В ответе своим критикам г. Филевич¹ допустил «маленькую неточность». Судя по тому, что он говорит в конце своей статьи об отзыве г. Ягича² относительно «Истории древней Руси», можно подумать, что Ягич сочувственно отзывается об этой книге. Но Ягич совершенно не признает научного значения за трудом г. Филевича, как можете видеть из прилагаемой при сем выписки. Заявляя, что «рассматривать отзыв Ягича наряду с обозначенными в заглавии настоящей статьи было бы неуместно», г. Филевич, к сожалению, произносит над собой беспощадный приговор. Бедняга, вероятно, думал, что ему поверят на слово и не найдут нужным заглянуть в Archiv f. slav. Philologie.

Не найдете ли удобным сообщить мою выписку (incognito) Д. И. Иловайскому³, который, быть может, не имеет под руками Archiv f. slav. Philologie?

К сожалению, у меня нет теперь отдельных оттисков статьи г. Филевича. Если мне удастся достать, то пришлю Вам эту «интересную и умную» статью, из которой можно поучиться приемам антикритики.

У нас крупные новости. Ректор вышел в отставку⁴, не получив никакого.

нового назначения. На его место будет назначен, по всей вероятности, г. Зенгер⁵. Уходит в отставку и А. Л. Апухтин⁶. Словом, власти у нас все будут иные.

Жена моя шлет Вам поклон.

Искренно уважающий Вас Н. Новосадский.

Моковтовская 51, кв. 1.

ДИМ, КП—76771/Арх—15663.

№ 509

ЛИСТ М. И. НОВОСАДСЬКОГО

14.11.1897 г.

Варшава — Москва

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Слух о беспорядках на лекции г. Филевича справедлив. Поводом к волнениям послужила телеграмма, отправленная г. Филевичем в Вильну ко дню открытия памятника Муравьеву¹. Телеграмма эта была послана Филевичем совместно с пятью другими профессорами (Кулаковский², Карский³, Смирнов⁴, Грот⁵ и Зилов⁶ — лица, известные Вам). Текст этой телеграммы, вероятно, Вам известен из газет. Демонстрация Филевичу была произведена в очень резкой форме. Его ругали, свистали, но калошей пустили не в него, а в Зилова. Таким образом Ф[илевич] отделался довольно благополучно и теперь считает себя героем, пострадавшим за свои убеждения.

Очень рад Вашему успеху в Москве. Уверен, что Ваши лекции будут всегда привлекать массу слушателей. Часто я вспоминаю с удовольствием Ваши оживленные рассказы о прошлой жизни Малороссии и жалею, что не могу быть в числе Ваших слушателей.

Живём мы по-старому. Хотелось бы поскорее уехать из Варшавы, но едва ли это удастся в близком будущем. Пройдут ещё года, долгие года.

Жена моя шлет Вам большой поклон. Кланяется Вам и Н. Н. Любович и Д. М. Петрушевский⁷.

Искренно преданный Вам Н. Новосадский.

Моковтовская 51, кв. 1.

Р. С. Кстати — маленькая подробность. Во время допросов по случаю беспорядков студенты очень дурно отзывались об учёной деятельности г. Филевича, называя его «бездарным», заявляя, что лекций его слушать не стоит и т. п. Эти замечания внесены в запись в общей форме: «дурно отзывался о профессоре».

ДИМ, КП—76772/Арх—15664.

ЛИСТ М. И. НОВОСАДСЬКОГО

29.12.1897 г.

Варшава — Москва

Дорогой и многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Поздравляю Вас с Новым годом и желаю Вам всего самого лучшего! Надеюсь в наступающем году поздравить Вас прямо доктором русской истории.

Как Вы поживаете и что поделяете? Не задумываете ли написать общую историю Малороссии? Малороссия нуждается теперь в общей истории её жизни с широким освещением фактов, а лучше Вас никто осветить их теперь не может, так как никто не положил в этой области столько бескорыстного, чистого труда, согретого беззаветной любовью к исследованию старины.

Правда ли, что и в Московском университете отразились варшавские беспорядки? Отразились они и в Петербурге. Говорят, что лица, пославшие известную телеграмму, получают отовсюду множество писем, — к сожалению, большею частью анонимных или коллективных. Это своего рода известность, но ее можно сравнивать разве только с известностью безумного Герострата. Да и действительно, далеко ли ушёл от Герострата А. И. Смирнов? Вероятно, Вы его хорошо помните.

Живем мы по-старому. В университете по прежнему выдающимися деятелями являются Зенгер, Кулаковский, Филевич и К°. «Не весела ты, родная картина».

Сослужите мне, Дмитрий Иванович, великую услугу: узнайте, откуда заимствовал Зенгер свой плагиат — «Еврейский вопрос в древнем Риме»? Об этом ведают Корелин¹ и Шеффер². Если Вы не знакомы с ними, то, быть может, знакомы с лицами, которые дружны с ними, или со знакомыми их знакомых и т. д. Живя в Москве, это легче сделать, чем мне из Варшавы. А великая будет для меня эта услуга, и никогда её я не забуду.

Ещё раз пожелав Вам всего хорошего.

Остаюсь преданный Вам Н. Новосадский.

Жена шлёт Вам свой поклон.

Мокотовская 51, кв. 1.

ДИМ, КП—80066/Арх—17465.

ЛИСТ М. І. НОВОСАДСЬКОГО

10.05.1901 р.

*Варшава — Москва — Камишина
Миргородського пов. Полтавської губ.***Многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

От души поздравляю Вас с получением степени магистра русской истории и желаю в самом непродолжительном времени достигнуть Вам и степени доктора истории. Известие о Вашем диспуте очень обрадовало меня,— тем более, что я давно уже не получал от Вас никаких известий.

Из Варшавы могу сообщить Вам мало интересного. Состав историко-филологического факультета остаётся тот же, какой был во время Вашего пребывания в Варшаве. Только на место умершего А. И. Павинского¹ назначен уже года четыре тому назад Д. М. Петрушевский², очень талантливый человек.

Быть может, Вы его встречали в Москве; он был там приват-доцентом по всеобщей истории.

По предложению министра народного просвещения наш университет выработывает теперь свой новый устав. Избрана по этому делу комиссия, которая окончит разработку проекта нового устава, вероятно, к началу июня.

Вот наши важнейшие новости. Жена моя поздравляет Вас со степенью магистра и шлет Вам привет.

Искренно уважающий Вас и преданный Н. Новосадский.

Р. С. Н. Н. Любич, которому я сообщил о Вашем диспуте, шлёт Вам поздравление.

ДИМ, КП—76773/Арх—15665.

ЛИСТ Г. Ю. ГЕРБИЛЬСЬКОГО

3.01.1940 р.

*Дніпропетровськ — Дніпропетровськ***Уважаемый Дмитрий Иванович!**

Очень прошу сообщить, можете ли Вы и когда принять меня для беседы по делам музея и по истории Запорожья.

Ответ прошу вручить М. Я. Белому.
Зам. директора исторического музея по научной части
Гербильский.

ДИМ, КП—70650/Арх—13095.

№ 513

ЛИСТ О. В. ОРЕШНИКОВА

18.10.1885 г.
Москва — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Имею честь уведомить Вас, что в присланном Вами ящичке с предметами из разрытого Вами кургана «Мухина-гора»¹, оказались только кости, металлических же предметов: бронзовой пряжки, найденной в 5 слое; половины прямых железных удил, из 8 слоя, и двойных железных удил, из 10 слоя,— не оказалось. Покорнейше прошу Вас предметы эти прислать в Общество.

Примите уверение в совершенном уважении.

Товарищ секретаря А. Орешников.

ДИМ, КП—86597/Арх—20658.

№ 514

ЛИСТ О. В. ОРЕШНИКОВА

15.11.1885 г.
Москва — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Неудовольствие, как Вы изволили мне написать в письме Вашем от 8 ноября, выраженное Вам гр. Уваровою¹, имело следующее основание: рефераты, которые читаются в арх[еологическом] обществе, печатаются в «Древностях», если их найдёт достойными редакционный комитет. То же было и с Вашим рефератом; когда он был читан, то обществу было неизвестно, что он напечатан уже месяца 3 назад, и когда статья Ваша была доложена ред[акционному] комитету для обсуждения, то одним из членов был представлен уже

напечатанный, следовательно известный публике, оттиск Вашей статьи; печатаньем Вами статьи, принадлежащей обществу, вопрос в Арх[еологическом] общ[естве] решился сам собою и в этом случае неловким вышло только то, что реферат Ваш был доложен, как новое, нечитанное произведение, тогда как он должен был быть отнесен к числу библиографического отчёта о книге.

В этом Вы, верно, со мною согласны. Затем меня удивляет, не знаю на чём основанное, Ваше подозрение к нашим членам, что работа Ваша им кажется нестоющею внимания; напротив, по докладе Вашего реферата я предложил членам, не пожелают ли они доплатить 97 р[ублей] к 100 р[ублям], высланным летом, то предложение моё было принято единогласно и этим, мне кажется, достаточно выражено внимание к работе Вашей.

Из всего этого следует, что вышло взаимное недорозумение как с Вашей, так и со стороны Арх[еологического] общ[ества] и признание Ваше, что Вы не знакомы с правилами Общ[ества] не *—печатать статей, отданных Обществу до их опубликования каким бы то ни было путём—*, объясняет это.

Если Вам потребуется ещё какое-либо разъяснение, то я к Вашим услугам. Мой адрес: Алексей Васильевич Орешников, Москва, Земляной вал, № 409.

Готовый к услугам А. Орешников.

Р. С. В Арх[еологическом] общ[естве] я состою *— тов[арищем] секретаря—*, но не тов[арищем] председателя.

В Москве я пробуду только до 19 ноября, а потом уезжаю в Петербург, так что с письмами Вам придётся обращаться к секретарю общества Дим. Ник. Анучину².

ДИМ, КП—79583/Арх—17054.

№ 515

ЛИСТ А. ПАВИНСЬКОГО

21.03.1896 р.

Казань — Москва

На основании словесного заявления кандидата историко-филологических наук Дмитрия Ивановича Эварницкого имею честь сим удостоверить, что ответ г. Эварницкого на магистерском экзамене 2 декабря 1895 года, по моему предмету, т. е. по всеобщей истории, был признан мною, а вместе и факультетом, вполне удовлетворительным.

Заслуж[енный] проф[ессор] А. Павинский.

Варшава, 21 марта 1896 года.

ДИМ, КП—83277/Арх—19086.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ Л. В. ПАДАЛКИ

27.04.1910 р.

Полтава — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Маю удатись до Вас з поводу областної виставки в Вашому Катеринославі¹. Полтавське земство, як, певно, відомо Вам, бере в цій виставці діяльну участь, хоч треба сказати, що ассігновані земським зібранням кошти за-для участі в виставці обмежують заходи нашої губ[ернської] управи. В усякому разі на виставку в Катеринославі виготовляється в Полтаві і Полтавщині доволі усяких експонатів, меж якими дуже виразними будуть кустарні вироби (усяка тканина, вироби з глини, дерева і інших матеріалів).

Тепер оце, коли з'ясувалось, що кустарних виробів з Полтавщини в Катеринославі буде повезено багато і дуже гарних (яких ще не бувало до цього часу), виникла сама собою думка, що на областній виставці в Катеринославі слід би демонструвати українську культуру не окремими розрізненими річчями, а в зв'язкові їх в одну суцільність.

Таку суцільність могла б надати українська типична оселя на території виставки в підходящому місті: обсягом в 500—600 кв. саж. з типичною укр[аїнською] хатою і надвірними постройками, з колодязем (і калиною коло його), з огородом з грядочками усякої городини, з вишневим садочком, коли можна ще його посадити.

На оселі могло б бути зібране типичне селянське господарство з усяким хліборобським знаряддям, з скотиною і іншим, що потрібне за-для демонстрації його. Тут же було б можна демонструвати виконання виробів кустарями, яких привезло б сюди полтавське земство.

Меж іншим тут було б зручно упорядити підторжжє усяким дрібним українським крамом, прибиль з якого могла б бути призначена на пам'ятник Т. Шевченка.

Ще більше була б підходяща така оселя для з'ясування [...] укр[аїнської] духовної культури. На оселі під відкритим небом міг би одбутись гучний етнографічний вечор з кобзарями, хоромим співом, відчитами на етнографічні теми.

А може пощастило б Вам досягти дозволу, що б тут, або хоч і в іншому місті були прочитані наукові відчити по історії, археології, економіці країни і т. і.

Одно слово, укр[аїнська] оселя на території виставки могла мати дуже велику вагу для з'ясування областної матеріальної і духовної культури.

Полт[авському] земству було б трудно, а може й неможливо збудувати таку оселю в Катеринославі; та й вага її така, що тут потрібний заход головного комітету виставки.

Разом з іншими полтавцями певен я, що Ви, вельмишановний Дмитро Іванович, подбаєте про цю справу, як вона того заслуговує,—переведете це питання через головний Комітет виставки чи безпосередньо, чи через його председателя князя Н. П. Урусова², якому при цій нагоді прошу свідчить мою прихильність. Дякуватиму Вам, коли скоро повідомите мене, як поставляться у Вас в Катеринославі до збудування укр[аїнської] оселі на території виставки. Будьте здорові.

Прихильний до Вас Л. Падалка.

Адреса моя: Полтава. Губ[ернська] зем[ська] управа, Л. В. Падалка.

ДІМ, КП—83271/Арх—19080.

№ 517

ЛИСТ С. С. ПАНОЧІНІ

6.12.1909 р.

Лубни — Катеринослав

Вельмишановний добродію!

Головні обставини з-за яких я пишу Вам цей лист ось які — перша та, що все, за що б я не брався, ніколи не доходить до бажаного кінця й гине все діло на пів-дорозі, а друга та, що я хочу прислужитись, хоч трохи, лютому й мені й Вам ділові — розвою української науки, а власне одній її галузі — природознавству, ось, дякуючи чому, я й пишу тепер до Вас.

З самого ранку історії української науки всі наукові люди звертали свою увагу тільки на історію й етнографію й подібні їм науки, а на такі науки, як зоологія й взагалі чисте природознавство ніхто не звертав пильної уваги, а тим часом українські назви птахів, звірини, комах і т. п. забувалися народом, замінялися назвами російськими й польськими. З другого боку — мало хто робив досліді над тим, які звірини водяться в українських землях й саме в яких, чи бувають там випадково чи живуть увесь вік свій, яка користь чи шкода від них чоловікові, чим годуються? Маючи це на увазі, я прохаю Вас скомпонувати заклик до українського громадянства й надрукувати його по всіх українських газетах. Зміст цього заклику, я певен, Ви сами складете гарзд але, коли хочте, я з великою охотою допоможу Вам і сам можу надіслати Вам «Каталог українських птиць», скомпонований мною за Мензбир'ом¹, Силантьєвим² й своїми власними дослідями.

З пошаною С. Паночіні.

Адреса: Лубни Полт[авської] г[уб.], Соборно-Кулябківська вул., д. Мневської, Серг. Серг. Паночіні.

ДІМ, КП—83207/Арх—19016.

ЛИСТ С. С. ПАНОЧІНИ

28.12.1909 р.

Лубни — Катеринослав

Вельмишановний добродію!

Маючи на увазі те, що Ви не маєте зараз вільного часу і, на мій превеликий жаль, хворієте, а до того надійшли різдвяні святки, я досі не відсилав Вам, добродію, змісту до заклика до громадянства, а ні обіцяного каталогу українських птиць і думаю, що краще всього, зробити це зараз. Так ось я Вам зараз і напишу зміст заклика, але, звичайно, в необробленім, «сиром'я» вигляді:

1). Яка птиця водиться у тій місцевості, де живе збирач матеріалів (її російська назва, по змозі латинська і українська)?

2). а). Гніздиться вона там; в). буває перельотом і чи кожний рік; с). а може тільки буває випадково — зальотом («в» і «с» — у якій частині року; окремі птиці чи цілими зграями)?

3). Коли прилітає весною й коли відлітає восени? (Можна встановити постійний термін чи ні?).

4). Коли приблизно починають паруватися?

5). Коли, теж приблизно, починають робити гніздо, яке (з ломачок, вовни, волосся) і де (на воді, під стріхою, у дуплі)?

6). Коли починає класти крашанки, скільки й якого кольору?

7). Знаходив збирач у гнізді цієї птиці крашанки зозулі чи ні?

8). Чим ця птиця годується?

9). Які місцевості любить ця птиця? (село, поле, чагари, ліс, саги чи на самій річці)?

10). Як до неї ставляться селяне?

11). Чи немає про неї якої казки, приказки і т. ін.?

12). Яка від неї користь чоловікові?

Коли побажаєте — можна до цих питань доповнити ось які:

1). Як проходить процес парування?

2). Коли вилуплюються з крашенки птиченята?

3). Чи не буває у гнізді розбавтків?

4). Коли вилітають молодята з гнізда?

5). Чим молодят годують старі?

6). Коли, приблизно, линяють молоді й старі?

7). Як проводить птиця свій день?

Але коли це для громадянства буде дуже важко, то нехай хоть присилають невеличкі каталоги українських птиць своєї місцевості з російською, латинською й українською назвами. Ось Вам і весь зміст заклика. Коли знайдете його здатним, то друкуйте. Матеріалів до життя птиць я зараз не присила-

тиму, а хіба у місяці червні, раніш не можу ніяк, але самий каталог птахів з місцевими назвами і такими, які можна зробити науковими, пришло на початку січня.

Потім я хочу скласти невеличку програму, як робити досліді над птахами і надрукувати окремою книжечкою, а зараз перекладаю «Перші зрозуміння зоології» для дітей П. Бера¹. Цікаво мені знати, як Ви до цього ставитесь; єсть яка, чи буде, користь від цього і де можна їх буде надрукувати? Коли Ваша наукова праця і, між іншим, хворість — дасть змогу писати, напишіть мені, і я буду Вам дуже вдячний.

З великою до Вас пошаною — Сергій Паночіні.

Р. С. Ах, побачте! Може Ви мені порадите яку карту українських земель, бо в мене єсть тільки ось які: в «Історії України-Русі» М. Аркаса² (зовсім не гарна) і «Карта южно-русских наречий и говоров» вид[ання] 1871 року (теж не дуже гарна). Границі України з боку Польщі, Угорщини й Кавказу на обох картах ріжні й неясні-незрозумілі.

С. П.

ДИМ, КП—83206/Арх—19015.

№ 519

ЛИСТ С. С. ПАНОЧІНІ

2.03.1910 р.

Лубни — Катеринослав

Тернівська толока
д. Ошманської Лубни.

Вельмишановний добродію!

Дуже прохаю вибачення, що надокучаю Вам своїми листами й тим від-риваю від праці, але мені цікаво було б знати, яка участь спіткала скомпо-нований мною заклик до громадянства в справі надсилання матеріалів до орнитології України на адресу музею А. Н. Поля. Листа я послав на Вашу адресу ще в початку місяця січня чи наприкінці студня, а й досі не дочекався від Вас відповіді. Коли не важко буде Вам, вельмишановний добродію, напи-шіть хоч тепер. Буду Вам дуже й дуже дякувати, а то мені здається чо-мусь, що Ви мені не довіряєте, не довіряєте моїм бажанням працювати на користь рідної науки й уважаєте до того якимсь Геростратом¹. Адже — ж так, добродію?

З нетерпінням чекаю Вашої відповіді, хоч, по правді сказати, й боюся її. Бажаю Вам всього найкращого.

З великою до Вас пошаною — С. Паночіні.

Р. С. Обіцяний каталог українських птахів надішло незабаром, коли він вартий чого, на Ваш погляд.

С. П.

ДІМ, КП—83208/Арх—19017.

№ 520

ЛИСТ С. С. ПАНОЧІНІ

8.04.1910 р.

Лубни — Катеринослав

Вельмишановний добродію!

Нарешті таки учора (7 квітня) було одіслано Вам мого «Каталога», якого було обіцяно прислати, хоча Ви на мої останніх два листи й не прислали ніякої відповіді.

Але... втішаю себе тією думкою, що Ви не мали на те совсім вільного часу. Хоч тепера, одержавши мого «Каталога», напишіть — яка доля його чекає, а разом з тим — і мого заклика до громадянства в справі надсилення орнітологічного матеріалу до музею ім. А. Н. Поля.

Але, здається мені, залик мій нині особливого значіння не матиме через те, що такого самого залика komponує наукове товариство при Київській політехніці і яке збирається друкувати журнал «Природа України». Зміст заклика цього товариства, чи програми їхньої, дуже подібний до мого; навіть такий параграф мого заклику: «записувати з уст селян пісні, казки чи оповідання про ту або іншу птахів» — є і в програмі наукового гуртка, тільки там поширена на всю звірину, а не обмежено виключно птаством, як це зроблено у мене. Про те — робіть, як Вам здається краще. Адже ж не мені Вас учити, а самому треба вчитися у Вас.

Бажаю Вам, поки що, всього-всього найліпшого, чекаю, нарешті, «законної відповіді».

З великою до Вас пошаною — С. Паночіні.

8.IV.910.

Адреса: Лубни Полт[авської] губ. Терновская толока, д. Омшанской.
С. С. Паночіні.

ДІМ, КП—83209/Арх—19018.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

15.09.1924 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Маючи відомості, що у Вас в музеї вільна посада Вашого помічника, я хотів би проситись на цю посаду, якщо разом з цим можна мати лекції історії (перш за все української та російської) у Вашому ІНО. Посилаю з цим Вам заяви — до музейного управління і ІНО. І *Currículum vitae* з списком наукових праць. Будьте ласкаві допомогти мені в цій справі і повідомити про умови праці, — в такому разі приїду найшвидче. Краще надіслати телеграму. Прошусь з Києва у Катеринослав, бо тут йде страшне скорочення. Моя адреса — Київ, Велика Володимирська вулиця, б. 74, п. 3, проф. Володимиру Олександровичу Пархоменко. Вибачте, що цим турбую Вас.

З щирою пошаною В. Пархоменко.

15 вересня 1924 р.

ДІМ, КП—83217/Арх—19026.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

29.08.1927 р.

Севастополь — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

На жаль, ялтинське лікування не дало бажаних наслідків, і мені пришлося переїхати у Севастополь, де зараз почав лікуватись в «Институте физических методов лечения». Гадаю, що прийдеться тут проходити лікування протягом тижнів 2-х, а тому зможу з'явитися у Катеринослав лише 10—12 вересня нов[ого] ст[илу].

Дуже прошу пробачити за таке запізнення й якось провести формально мою відсутність без перевodu на «соцстрах».

Вам й Серафимі Дмитровні наші найкращі побажання.

З щирою й правдивою пошаною Володимир Пархоменко.

ДІМ, КП—83218/Арх—19027.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

24.10.1927 р.

Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Обставини так складаються, що у вівторок 25 і у середу 26 я не зможу певно бути у музеї, а також не зможу бути на засіданні у Лебедева¹ у вівторок о 5 год. вечора. За це дуже прошу пробачити.

Щиро Вас шануючий В. Пархоменко.

Серафимі Дмитровні привітання.

У вечорі 24 жовтня.

ДИМ, КП—83216/Арх—19025.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

20.02.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Справа стоїть так. Білий¹ — хворий, а Рудинський² поїхав до Харкова. Тим не менше я маю надію справу поладити; питання про Дніпрельстан буде поставлено у п'ятницю на засідання. Гадаю, що Ваші побажання провести пошастить. 2-й випуск 3 т[ома] «Словника» привезу.

Низенько уклоняюсь Серафимі Дмитровні й прошу її передати Зінаїді Дмитровні моє прохання одвідати Марію Івановну.

Так значить, буду тут чекати до п'ятницького засідання. Чи не заїде до Вас М. Я.³?

Бувайте здоровенькі.

З щирою й правдивою пошаною Вол. Пархоменко.

ДИМ, КП—83219/Арх—19028.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

6.08.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

Марія Івановна і я щиро вітаємо Вас і Серафиму Дмитровну в день іменин Вашої дружини, бажаємо Вам обом всього найкращого.

Ми потроху одпочиваємо й лікуємося. Обставини так склались, що використати пільгові квитки, що Ви ласкаво мені здобули, я зможу лише наступними днями в серпні. Тому з Вашого дозволу повернуся я в музей до праці в кінці цього серпня.

Ви мабуть чули, що я збиравсь залишити Катеринослав в зв'язку з тими неприємностями, які для мене там склалися, але ж з цього нічого не виходить, і я в кінці серпня знов повертаюся у Катеринослав на зиму.

До скорого побачення!

З щирою й правдивою пошаною Володимир Пархоменко.

ДИМ, КП—83220/Арх—19029.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

20.08.1928 р.

Миколаїв — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитре Івановичу!

По дорозі на південь для огляду музеїв й використання пільгового квитку, що Ви мені здобули, заїхав до Катеринослава, щоби побачитись з Вами й попросити дозволу на цю подорож. На жаль, я не застав Вас вдома. Дозвольте сподіватися, що Ви на мене не образитесь, що я не діждався Вас. Я на тиждень виїду й до кінця серпня повернуся.

Поки що бажаю Вам всього кращого.

З щирою й правдивою пошаною Володимир Пархоменко.

ДИМ, КП—83215/Арх—19024.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

26.03.1929 р.

Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

Я погано себе почуваю — дуже кашляю й маю потребу поспидіти днів зо 2 дома. Тому прошу Вашого дозволу не бути в музеї сьогодні на засіданні Ради й завтра в службовий час.

З повною пошаною В. Пархоменко.

ДІМ, КП—83213/Арх—19022.

ЛИСТ В. О. ПАРХОМЕНКА

4.04.1929 р.

Дніпропетровськ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

З доручення президії Наукового товариства прошу Вас прибути на засідання Ради товариства, що має бути у неділю 7 цього квітня о 10 год[ині] ранку в приміщенні секції наукових робітників (кол[ишній] губерн[аторський] палац); після Ради має бути засідання Товариства, на якому передбачаються доповіді — Смолінського¹ та Грекова^{1а}.

З огляду на те, що доповіддю Грекова цікавиться дехто з аспірантів н[ауково]-д[ослідної] катедри², є прохання до Вас, чи не визнаєте Ви можливим засідання катедри з читанням роботи Козаря³ перенести на слідуючу неділю.

З повною пошаною В. Пархоменко.

ДІМ, КП—83212/Арх—19021.

ЛИСТ Т. С. ПАССЕК

5.10.1928 г.

Ленинград — Днепропетровськ

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Занимаясь осенью 1927 года в Вашем музее, мы, кроме изучения материалов по культурам курганных погребений в скорченном положении, знакомились и с исключительным собранием «каменных баб». Работая над этой последней темой, мы сейчас пытаемся выделить один из типов «каменных баб» — как нам кажется, архаический. Его удастся отметить уже в ряде собраний. В частности, считали бы возможным относить к нему и два экземпляра Екатерининского музея.

1). Из белого известняка, с рогом в правой руке на поясе (собрание Поля). Стоит при входе в музей, направо.

2). Высокая из серого гранита, со слабо заметными деталями. Недавно привезенная из «Дубовой Балки». Стоит налево от входа, за красным, деревянным забором.

В настоящее время, готовя статьи в Сборник в честь А. А. Спицина¹, издаваемый А. М. Tallgren'ом, обращаемся к Вам с просьбой, разрешить в числе прочих аналогичных материалов использовать екатерининские экземпляры. Фотографию первой «бабы» мы сняли, с Вашего разрешения, когда работали в Музее, вторая имеется только в схематическом рисунке, т. к. забор не позволял её снять.

В этом году опять были на Украине, продолжая изучение «Триполья» и «скорченных». Очень хотелось ещё раз попасть к Вам, вновь пересмотреть виденное, а также познакомиться с результатами работ на Днепрострое.

Наши искренние приветы Вашей супруге и Зинаиде Дмитриевне. Всегда вспоминаем Ваше доброе гостеприимство.

Искренне уважающие Вас Т. Пассек и Б. Латынин.

Адрес: Ленинград, Троицкая ул., 23, кв. 76. Татьяне Сергеевне Пассек.

ДИМ, КП—83222/Арх—19031.

ЛИСТ Т. С. ПАССЕК

21.11.1928 р.

*Ленінград — Дніпропетровськ***Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!**

Искреннее спасибо за Ваше любезное письмо и разрешение на издание «каменных баб» из собрания Вашего музея. Само собой разумеется, что относительно обоих экземпляров будет сделано указание о принадлежности их к Музею Екатеринослава.

Ещё раз примите нашу благодарность. Всего лучшего. Привет Вашей супруге, Зинаиде Дмитриевне и всем, кто нас помнит в музее.

Искренне преданные Вам Т. Пассек и Б. Латынин.

ДІМ, КП—83223/Арх—19032.

ЛИСТ В. М. ПЕРЕТЦЯ

12.05.1910 р.

*Київ — Катеринослав***Милостивый государь, многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

Имея намерение в первых числах июня с. г. (1—8) предпринять с разрешения г[осподина] ректора университета экскурсию при участии моих слушателей¹, студентов, и слушательниц Высших женских курсов в г. Екатеринослав и намереваясь осмотреть музей имени Поля, а также заняться осмотром и изучением хранящихся там рукописей², честь имею беспокоить Вас покорнейшею просьбою уведомить меня, будет ли в означенных числах июня открыт музей, а также — могу ли я рассчитывать на Ваше любезное содействие при обозрении его, не имея чести быть Вам известным.

Примите уверение в совершенном уважении Вашего покорного слуги Владимира Перетца,

о[рдинарный] проф[ессор] и секретарь историко-филологического факультета, университет.

ДІМ, КП—80158/Арх—17557.

ЛИСТ В. М. ПЕРЕТЦЯ

6.06.1910 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Вельмишановний пане професоре!**

Жалкую, що не застав Вас дома і заходив подякувати за Вашу ласку до моїх учнів, а також хотів попрохати у Вас, чи не можна б мені було взяти на вечір — до ранка Євангелія — хочу зробити деякі виписки! Рукопис має велику вагу для історії українського старого письменства. Вірю, що Ви не заборонили би мені це зробити. Мое помешкання — отель Савой, проти міського огородку. Ранком прибуду о годині 10-й.

З щирим поважанням В. Перетц.

ДІМ, КП—80157/Арх—17556.

ЛИСТ М. І. ПЕТРОВА

24.11.1913 р.

*Київ — Катеринослав***Многоуважаемый Димитрий Иванович!**

Приветствую Вас в торжественный день 30-летнего юбилея Вашей учёной деятельности, желаю Вам, по меньшей мере, дожить и до моих лет. Прошу Вас, как историка Запорожья, принять от меня оттки нового списка известной пасхальной вирши запорожцев своему гетману.

Профессор Н. Петров.

Его Высо[ко]родию, профессору Д. И. Эварницкому
Киев.

24 ноября 1913 г.

ДІМ, КП—110844/Арх—32836.

ЛИСТ М. Н. ПЕТРОВСЬКОГО

30.01.1928 р.

Ніжин — Дніпропетровськ

Високоповажаний академіку!

Прошу пробачити, що звертаюся до Вас з проханням. В книгозбірні Ніжинського інституту Народньої Освіти бракує, на превеликий жаль, Ваших «Источников для истории запорожских козаков». Між тим ця праця дуже зараз потрібна в нашій науково-дослідчій кафедрі, зокрема мені для моїх студій. Тому я і звертаюся до Вас з проханням, аби Ви продали два примірники цих «Источников» (один примірник для мене, другий для інституту). Коли цього не можливо, прошу продати хоч один примірник. Прошу повідомити, про те чи можливо Вам зробити цю нам услугу, а також про ціну. Гроші надішлемо негайно.

З пошаною М. Петровський.

Адреса: м. Ніжин, Комунальна, 2. Інститут Народньої Освіти, Науково-дослідча кафедра, М. Н. Петровському.

ДІМ, КП—80150/Арх—17549.

ЛИСТ М. Н. ПЕТРОВСЬКОГО

1.06.1930 р.

Ніжин — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Ивановичу!

Прошу пробачити, що турбую Вас своїм запитанням. Я закінчив монографію «Досліди над літописом Самовидця». Зараз я підніс клопотання перед Укрнаукою, аби мені дозволили захищати її в рукопису (бо розмір її біля 40 др[укованих] арк[ушів] й пройде великий час, покіль її видрукують) на ступінь доктора історії. Укрупнаука мені це дозволить я думаю, коли на це буде Ваша згода, захищати її в Дніпропетровському.

Отже прошу Вас не відмовте повідомте мене чи згодні Ви будете, аби я захищав цю працю у Вас у Дніпропетровську, бо, безумовно, Ви будете й головою комісії й головним моїм опонентом на диспуті.

Коли Ви бажаєте, я можу надіслати Вам короткий зміст цієї моєї праці.
З пошаною М. Петровський.

Адреса: м. Ніжин, Комунальна, 2, Інститут Народної Освіти, проф. Миколи Неоновичу Петровському.

ДІМ, КП—80152/Арх—17551.

№ 536

ЛИСТ І. ПЕТРУШЕВИЧА

15.02.1899 р.
Львів — Москва

Високоповажаний добродію!

На цінне письмо з датою 26.01.1899 маємо честь донести що слідує: гурток українських студентів в Москві відніс ся до нас з прошенням, вислати деякі книжки на Вашу адресу, бо інакше їх не пропустить цензура, і послати відтак теж на Вашу адресу за отєї книжки рахунок. На ту ціль зложено поки що певну суму і ми вислали кілька книг, а між ними і от сей словар. Рахунок пришлемо пізніше. Поки справа виясниться (зайшло мабуть у Москві якесь недорозумінє) ми звіщаємо, що і друга посилка, до Вас адресована, признана для українських студентів.

Другий примірник цього словника ми готові вислати Вам оборотною поштою.

Поки що дякує товариство¹ шире за присилку Вашого твору «По следам запорожцев»² і остається до Вас з глибокою пошаною.

І. Петрушевич.

Р. С. Отвіт на саму суть листа напише секретар, або голова товариства.

ДІМ, КП—80161/Арх—17560.

ЛИСТ П. ПІРЛІНГА

16.07.1888 р.

Париж — Петербург

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Ст[анислав] Льв[ович] Пташицкий¹ обязательно меня уведомляет, что Вы имеете перевод дневника Комулея² и готовы сообщить мне некоторые выписки.

Спешу изъявить искреннюю благодарность. Об этом дневнике я совершенно ничего не знал, позвольте спросить, где находится оригинал, на каком языке он написан и был-ли он когда-либо напечатан?

Меня особенно интересуют обе поездки Комуловича в Россию в 1595 и 97 годах, а также переговоры с русским правительством. До сих пор я не знал другого русского источника кроме 10-го тома Памятников дипл[омати-ческих] сношений России с иност[ранными] державами. Все Ваши объяснения будут для меня драгоценны.

Комулович интересная личность. Несколько лет тому назад, я напечатал в Загребѣ (Starine, журнал академии) письма Комуловича из Венгрии, Молдавии и проч. Имею ещё отдельные оттиски этих двух статей, если Вам угодно немедленно перешлю Вам один экземпляр, укажите мне только способ пересылки..

С глубоким почтением Пирлинг.*

ДИМ, КП—80144/Арх—17543.

ЛИСТ П. ПІРЛІНГА

[27.07.] 1888 р.

Париж — Петербург

Милостивый государь Димитрий Иванович!

Очень благодарен за Ваше письмо 18.VII. Посылаю Вам сегодня под заказною бандеролью две брошюры о Комулее.

* На звороті конверта власноручний напис Д. І. Яворницького: «Іезуит Пирлинг (историк)».

Сделайте одолжение, сравните Ваши письма с моими, укажите мне также все Вам знакомые источники о нашем *Comuleo*. С особым удовольствием прочёл бы Ваш отзыв о нём в Вашем труде о Запорожье. Пребыванию Комулея в Москве я намерен посвятить две главы в моей книге.

С глубоким почтением Пирлинг.

ДИМ, КП—70280/Арх—12865.

№ 539

ЛИСТ П. ПІРЛІНГА

17.09.1888 р.

Париж — Петербург

Надеюсь, что Вы получили обе брошюры о Комулее. Ожидаю с нетерпением Ваше указание об источниках истории Комулея и отзыв о брошюрах.

Пирлинг.

Paris, 26 av. Noche.

ДИМ, КП—80139/Арх—17538.

№ 540

ЛИСТ М. А. ПЛЕВАКА

10.05.1917 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний пане Професоре!

Щиро прошу вибачити, що турбую Вас, хоч і незнайомий з Вами і що звертаюся до того не з абияким проханням. В зв'язку з тими величними подіями, що воскресили цілу Росію і нашу Україну—дістає український народ собі волю, відбудовує рідну школу—добувається того, про що цілі покоління української інтелігенції тільки мріяти могли. З осени сього року має бути у нас рідна школа, а для того, щоб вона стала міцно і правильно, треба приготувати учителів. Влітку по всій Україні відбуватимуться курси для учителів,—маємо отже впорядковувати такі курси і на Харківщині.

У нас у Харкові утворився гурток людей, що такі курси скрізь по Хар-

ківщині (по повітових городах) впорядковуватиме — треба приготувати лекторів, щоб вони їздили і читали вчителям лекції по ук[раїнській] мові, історії, географії, літературі тощо.

Доведеться отже пробувати в таких місцях, де ніякої бібліотеки немає, книжок добути важко. Велике моє прохання до Вас, високоповажаний пане Професоре, в тім і полягає, щоб Ви вислали нам свої книжки що до історії Запорожжя і інші. Ваших книжок і в продажу немає давно та й в бібліотеках їх не гурт, а вони нам конче потрібні. Готуючи матеріал для лекторів я всякий раз безнадійно разводив руками, коли хотів підібрати матеріал для освітлення Запорожжя. Врешті тепер, після поради проф[есора] Миколи Федоровича Сумцова, наважився звернутися до Вас — не одмовте і вишліть нам усі які можете знайти у себе книжки — найбільше потрібні нам:

- 1). История запорожских козаков, 3 томи.
- 2). Очерки по истории запорож[ских] козаков, 1884.
- 3). Источники для истории зап[орожских] козаков, 2 томи. М., * 1903.
- 4). Сборник материалов для ист[ории] зап[орожских] козаков, 1888.
- 5). По следам запорожцев, СПб., 1898.
- 6). Вольности запорож[ских] козаков, СПб., 1894.
- 7). И. Д. Сирко. СПб., 1894.
- 8). Запорожье в остатках старины и преданиях народа, 2 томи (особливо).

Може є й брошури — «О том как побеждали запорожцы мусульман», «Запорожская старина», «Карта Украины и Запорожья» й інші. Також дуже прошу вислати книжку Вашу «Малороссийские народные песни, собранные в 1889—1905 гг.» — К[атеринослав], 1906. Її ніде я не зможу знайти.

Бога ради, дорогий пане Професоре, допоможіть нам. Книжок цих ніде немає, та хоч би й були, то ми не змогли б їх купити, бо наша організація занадто бідна. Зміцніть її своїми працями, а ми понесемо світло й знання в учительські душі.

Чекаю відповіді й книжок на адресу: Харьков, университет, канцелярия ист[орико]-фил[ологического] фак[ультета]. Оставленному при университете Н. А. Плевако.

З доручення товаришів, з правдивою повагою.

М. Плевако.

ДІМ, КП—80136/Арх—17535.

* Помилка, треба — «Владимир».

ЛИСТ М. М. ПОКРОВСЬКОГО

16.11.1913 р.

[....] — Катеринослав

ЕГО ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ
г. ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ЕКАТЕРИНОСЛАВСКОЙ УЧЕНОЙ
АРХИВНОЙ КОМИССИИ.

Милостивый Государь!

К большому моему огорчению обстоятельства сложились так, что я не могу явиться в заседание 16 сего ноября. Архивную комиссию я всегда считал самым почетным учреждением, задачи которого лежат далеко за пределами современной сутолоки.

Почтенное имя Д. И. Эварницкого я издавна привык искренно и глубоко уважать; в лице этого учёного могикана мы имеем чародея, сумевшего заставить безмолвные степные курганы и могилы раскрыть свои таинственные недры и «символически» поведать нам свои чудные, не исландские, а южно-русские саги!...

Я радостно присоединяюсь к чествованию нашего дорогого истолкователя седой старины.

С глубочайшим к Вам почтением

М. Покровский.

16 ноября 1913 г.

ДИМ, КП—110838/Арх—32830.

ЛИСТ Н. Д. ПОЛОНСЬКОЇ-ВАСИЛЕНКО

27.01.1935 р.

Київ — Дніпропетровськ

Київ, Тарасівська 20, 5.

Високошановний та дорогий Дмитро Іванович!

Тільки що одержала Вашого листа й спішу відповісти Вам «по змозі». Я вже давно збиралася писати Вам та Серафимі Дмитровні¹, запитати як живете та й подати деякі відомості, але життя наше таке, що як завести взагалі

п'ятибальну систему для оцінки його, то може воно й 3 — не варто, хоч тут звичайно буде чимало суб'єктивного. Справа в тому, що Ник. Прок.² захворів з початку цього року на грип в поганій формі, більш ніж 2 тижня пролежав в ліжку, й ще не виходить з хати. Його хвороба припала на ту жахливу добу морозів, коли нашу стареньку хатку не можна було нагріти. Зараз грип залишив в наслідок рецидиву його «основної» хвороби, не спить в ночі, взагалі почуває себе зле. А тут я теж хворію на грип, кашлю, температуру, не вихожу з хати...

Ось чому не писала я Вам сама. Така відповідь на Ваше перше запитання. Що до другого — де працюю — ніде... крім як вдома...

Вас[иль] Вас[ильович] Тарновський³ вмер 13 червня 1899 року, в Києві, поховано його на Аскольдовій могилі, поруч з його сином, Петром. Йому присвячено некролог Н. Шугурова в «Кіевской старинѣ» 1899 р., кн. VII (липень), ст. 131—133, з датами народження та смерті. Є ще в «К[іевской] старинѣ», р. 1902, кн. VII—VIII (подвійна) замітка без підпису — Ник. Прок., присвячена пам'яті В. В. Тарновського, Н. В. Шугурова та А. М. Лазаревського⁴, але вона без дат. Гірше справа з сином, «Васюком». Він якось зник з Києва, і Ник. Прок. не знає нічого про нього. Не знаю й я. Як тільки я вийду — я питаю Євг. Кир. Клінгенберг⁵: можливо, що вона знає про нього, або має можливості знати. Як Ви знаєте, сестра славнозвісної М. Н., забула як її звали, була дружиною брата Євг. Кирил., Митрофана Кириловича; можливо що вона, Єв[генія] Кир[илівна], знає куди подався Васюк. Долю дочки Ви мабуть знаєте — її звали Софія Васильовна, вона вийшла за Глинку, грала в Києві видатну роль, головне р. 1918, і в травні 1919 р. померла в Києві й похована теж на Аскольдовій могилі.

Панас Карпович⁶ в літку був на дачі в Китаїві (себ то Корчеватім), пізно вернувся до Києва. Його здоров'я погане, він вже й не виходить з хати, а більше лежить. Ніна Митроф. здорова. Під час жовтневих свят він одержав цінний подарунок від уряду — борошно, цукор, жири тощо. В цілому — життя його сумне. Я маю свіжі відомості, бо цими днями його відвідали двоє з наших знайомих й принесли нам його поклони.

Що до Академії — Ви б її ще раз не пізнали, так вона змінилася за цей час. Ви вже мабуть знаєте, що скасовано чисто рештки гуманітарних установ: інститут історико-археографічний, комісія літератури й мистецтва, кабінет радбудівництва та права, бюро економічних досліджень; це сталося ще 1 грудня; залишилися від цих установ лише окремі академіки. Від двох відділів — історичного та соц[іально]-економічного залишилися тільки демографічний інститут, інститут історії мат[еріальної] культури та філософська комісія з акад[еміком] Симковським на чолі. Немає вже й Адамовича, а неодм[інний] секретар не Агол⁷, якого урочисто Ви обрали колись, а О. В. Паладін⁸.

Що до секції — не відомо коли буде вона, спочатку казали 5 грудня, потім — 5 січня, зараз кажуть в лютому.

Як раз в зв'язку з академічними, хоч і не науковими справами я й хотіла писати Вам, але весь час справа відкладалася і тільки тепер вже ясна. Якщо Ви одержуєте пенсію 150, чи 162 — я не знаю скільки саме карбов., то майте на увазі, що зараз Ви можете клопотатися про підвищення її до 225 карб. Для цього треба перш за все одержати з бухгалтерії ВУАН довідку про роз-

мір платні, що Ви одержуєте з ВУАН (здається 450?), і подати цю довідку разом з проханням про збільшення пенсії до половинного розміру платні — до НАРКОМСОЦЗАБЕС (Київ, вул. Воровського, 3). Це зробили вже дехто з академіків — в тому числі й Ник. Прок., і Агат[ангел] Юхим[ович]⁹ і одержали вже пенсію 225 карб. Я не писала Вам раніш, бо не була певна, що так буде, а повідомлення про збільшення Ник. Прок. одержав лише 12/1.

Що написати Вам ще про ВУАН? Була я на похоронах Грушевського, надзвичайно пишних, але офіційних та холодних. Людей було багато — але все невідомих. Родина його залишається в Києві, дочка служить в Інституті матеріальної культури.

Ось здається й всі наші новини.

Дуже раді були дістати від Вас листа, такого бадьорого, хоч Ви й розцінили життя на 3-, й щиро бажаємо Вам всього найкращого, здоров'я, сил, і шлемо наше сердечне привітання Серафимі Дмитровні.

Щиро поважна Н. Полонська-Василенко.

А де мої мислиньки — на Запоріжжі!!

ДИМ, КП—82958/Арх—18854.

№ 542

ЛИСТ І. П. ПОПОВА

5.04.1887 р.

Новочеркаськ — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спешу поблагодарить Вас от всей души за память обо мне и за Ваше любезное письмо. Благодарю, что не забыли меня и обещаете поддержать мой журнал¹ (вернее брошюру-журнал) на первых порах. Начав дело издания в таком темном углу, как Дон, где скорее читают скандальное, а не серьёзное, где публика «особого сорта», где вообще условия для печати самые тяжёлые, я думал принести свой посильный труд на пользу края. Вот чем единственно можно объяснить то, повидимому, странное обстоятельство, что на Дону возник журнал.

Буду ждать с большим нетерпением Ваших статей и надеюсь, что Вы не откажете поддерживать своим участием мой тощий журнал.

Конечно, Вы удивитесь именно его тощому объёму. Но примите во внимание высказанное мною выше, примите во внимание, что и при таком объёме у меня будет дефицит рублей в 500 с лишним, и Вы, пожалуй, скажете, что лучше что-нибудь, чем ничего. Словом, «сторона наша убогая», а я решил исполнить свою давнишнюю мысль — издать свой сборник.

Сообщу теперь Вам некоторые биографические данные о себе; я состою секретарем статистического комитета, женат, окончил университет кандидатом. Где Вы, Дмитрий Иванович: я знаю, что Вы в Москве, но где именно. Служите ли? Кстати, Вы, кажется, состоите в Москов[ском] археологическом обществе? Сообщите, пожалуйста, о себе что-нибудь,—я очень желал бы знать, куда забросили Вас обстоятельства и течение жизни. Буду с большим нетерпением ждать. Вашего письма и статей.

Я давно хотел писать Вам и просить разрешения напечатать Ваши песни (кажется, 5) в журнале, но не знал, куда Вам писать. Разрешаете ли напечатать Ваши песни? Жду, желаю Вам всего хорошего и шлю свой искренний привет.

Искренно уважающий Вас Ив. Попов.

Р. S. Сообщите, пожалуйста, будете ли Вы в Москве в июне? Я думаю побывать там. Журнал посылаю.

И. Попов.

Р. S. Извините,—снова приписка. Спешу, а потому и мысли отрывочны. Принимаете ли Вы участие в каких-нибудь столичных журналах? Я хотел бы через Вас провести свой «Очерк истории войскового круга» — кандидатскую диссертацию. На Дону не решаюсь,—подвергнут анафеме и остракизму.

ДИМ, КП—82898/Арх—18794.

№ 543

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

1.12.1887 р.

Новочеркасск — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Только что оправился после болезни и спешу писать. Ради Бога уведомите телеграммой, можно или нет печатать «Калнишевского»¹ с теми цензурными опущениями, какие мною здесь описаны в прилагаем[ом] листке. Уведомляйте на мой счет так: Новочеркасск, редактору Попову, можно (или нет) Эварницкий. (Итого 5 слов); подробности, если не согласитесь печатать, напишите после письмом.

Но главное — мне нужен очень скорый ответ. Письмом уведомьте, могу ли я печатать «Запорожье»? 300 экз[емпляров] отдел[ьных] отт[исков] Калнишевского пришлю, как Вы просили. Более прислал бы, но дело новое и трудное, а средств мало. Рисунок напечатаем точно, как у Вас нарисован.

Простите за долгое молчание. На днях буду писать длинное письмо. Жду Вашей телеграммы.

Преданный Вам Ив. Попов.

ДИМ, КП—82895/Арх—18791.

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

4.05.1888 г.

Новочеркасск — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сейчас прочитал объявление об издании Вашего «Запорожья»¹ в «Русск[их] Вед[омостях]» и спешу Вам писать. Во-первых, я надеюсь, что получу один экземпляр от Вас с надписью автора, адресованной на моё имя. За него я Вам напечатаю Ваше объявление несколько раз. Во-вторых, сообщите, сколько надо на пересылку книги, и я немедленно приобрету 1 экземпляр для Статистического Комитета, секретарём которого я состою. (В «Русск[их] Вед[омостях]» нет сведений, сколько прилагать на пересылку).

Далее: извините, ради Бога, что так нескоро отвечаю на Ваше последнее письмо. Рад воспользоваться для печатания в «Доне» Ваших «Материалов для истории запорожских козаков»². Но во 1) я жду, чем решится судьба «Дона», который в нынешнем году я приостановил на время и для которого никак не выпрошу субсидию у войска, хотя бы в виде пониженной платы за печатание; во 2) не будете ли Вы в претензии, если я растянул бы эти 10 листов №-ров на 10? Вот по поводу этого я и желал бы услышать Ваше мнение.

Думаю, что вопрос о «Доне» разрешится не позже половины июля. Сообщу Вам, между прочим, что собираюсь побывать в Петербурге в конце мая или же в конце августа. Удастся или нет,— Бог весть. А нужно бы и очень нужно. Будете ли Вы там в это время?

Желаю Вам всего — всего хорошего! Ваш покорный слуга

Ив. Попов.

ДИМ, КП—82894/Арх—18790.

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

14.05.1888 г.

Новочеркасск — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сегодня получил Ваше «Запорожье» и сегодня же отвечаю, что получил его. За несколько часов успел прочитать значительную часть 1-ой книги... Спаси-

бо Вам за память! Труд прекрасный и ценный. В своей газете буду печатать объявление о книге, которое составлю сам. Для статистического комитета выпишу немедленно. Сведения об издании начну здесь распространять. Вероятно, на днях Вы получите требование от одного нашего книгопродавца. Дай Бог Вам успеха, желаю от души! Думаю, что расходы покроются наверное.

Поездку в Петерб[ург] я действительно (как и Вы говорили) порешил отложить на август. О материалах, конечно, будем ещё беседовать — время терпит. «Дон» рассчитываю возобновить к концу настоящего года.

Извините, что пишу небрежно. Желаю Вам всего хорошего! Дай Бог успеха Вашим благим начинаниям и мечтам! Дай Бог, чтобы мне пришлось увидеть и «Историю запорожских козаков»!... В Новочеркасске, благодаря мне и журналу «Дон», Вас уже публика знает. Думаю, что книжки Ваши кое-кто купит.

Желаю всего лучшего и шлю свой глубочайший привет.

Ваш покорный слуга Ив. Попов.

ДИМ, КП—80976/Арх—17694.

№ 546

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

14.07.1888 р.

Новочеркаськ — Петербург

Спешу ответить Вам, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович. Объявление о Вашем сборнике печатаю¹. Высылайте скорее для комиссии (т. е. на комиссию) экземпляров 10. Думаю, что разойдутся. Посылайте на имя редакции «Донской Речи». Относительно издания Боплана² и Крюйса в принципе согласен, а в деталях переговорим вскоре, если не лично, то в письмах. Лично переговорить можем таким образом: в августе (в первой половине его) я буду в Москве и, может быть, в Петербурге для приобретения типографии. Подробнее напишу Вам после, ибо завтра еду из Новочеркасска на неделю. Пишите и составьте смету издания, а я покажу её моему компаньону по типографии. Смету дайте подробную: сколько листов (Вы сказали не более 17,— так?), 1500 экз[емпляров] или более, будут ли планы или рисунки. Наверно ли у нас приобретут издание это? Одним словом, я ожидаю от Вас все подробности.

От души желаю Вам успехов и благополучия! Извините, что краток, скоро напишу более.

Преданный Вам Ив. Попов.

ДИМ, КП—82897/Арх—18793.

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

19.02.1890 р.

Новочеркасск — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сердечно благодарю Вас, что не забываете меня. Я уже давно получил Вашу интересную книжечку «Публичные лекции по археологии России»¹, но за массой работы не мог поблагодарить Вас до сих пор. Маленькую заметку об этой книжечке мы поместим на днях; вместе с тем я напечатаю объявление о Ваших изданиях (с крышки книжечки).

В прошлом году я писал Вам, кажется, два раза, но ни на одно письмо не получил от Вас ответа, а потому решил, что Вы выбрались куда-нибудь из Петербурга. В сентябре прошлого года я был вместе с женой в Петербурге и даже не решился (винюсь чистосеречно!) разыскивать Вас, думая, что, наверное, Вас нет в Петербурге. Кажется это предположение подтвердил один из моих петербургских знакомых. А повидаться с Вами хотелось бы... Воды-то ведь много утекло с той поры, когда я окончил харьковский университет.

Как поживаете? Где Вы служите? Я ведь ездил в Петербург позондировать почву и где-нибудь пристроиться (на службу); но в сентябре он навел на нас с женой уныние и мы поспешили домой.

Желаю Вам всякого благополучия! Не забывайте!

Преданный Вам Ив. Попов.

ДИМ, КП—80977/Арх—17695.

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

8.04.1892 р.

Новочеркасск — Царское Село

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Спешу уведомить Вас, что объявление напечатаю немедленно. Очень рад видеть Вас в Новочеркасске и показать Вам все его достопримечательности. Для Вас найдется здесь немало интересного. Остановиться я предложил бы Вам у себя, но к 15-му не успею перейти на более пристойную квартиру. Если,

паче чаяния, будете в Новочеркасске к 1 мая, то телеграфируйте мне или напишите коротко, и я устрою Вас у себя в квартире. Более приличная гостиница в Новочеркасске — «Европейская», содержания которой я постараюсь предупредить, чтобы он отвёл Вам удобный №, в случае Вашего приезда. Извозчику с вокзала велите везти Вас в «Европейскую» гостиницу Крылова (плата извозчику 40 коп.).

Пожалуйста же, не минуйте Новочеркасска. Повторяю, здесь для Вас много интересного и по истории, и по археологии.

Жду Вас и желаю всякого благополучия.

Преданный Вам Ив. Попов.

Р. С. Книгу Вашу пока не получил.

ДИМ, КП—82891/Арх—18787.

№ 549

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

2.06.1892 г.

Новочеркаськ — Ташкент

Дорогой Дмитрий Иванович!

В конце мая я получил на Ваше имя простое письмо. Кроме этого ни ящичка, ни чемодана, ни телеграмм не получалось. Письмо спешу Вам отправить.

За напечатание Вашего объявления мне ничего не надо — свои люди, сочтёмся. Когда-нибудь возьму с Вас за это те Ваши издания, каких у меня нет.

Извините, что мало пишу. У меня была крепко больна дочка, которая теперь медленно поправляется. За время её болезни в делах моих воцарился хаос, и теперь надо работать вдвое. Напишите, как доехали, как живёте? Не черкните ли о путевых впечатлениях? Поклон Вашей супруге и пожелание всяких благ!

Преданный Вам Ив. Попов.

ДИМ, КП—82896/Арх—18792.

ЛИСТ I. П. ПОПОВА

6.11.1898 г.

Новочеркасск — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Прочитал я в «Приазовском крае» объявление о Вашей новой книге¹, узнал, что Вы в Москве, и решил написать Вам несколько строк. Как Вы поживаете? Какие новые работы по старине казачьей задумали? Надолго ли поселились в Москве?

С начала нынешнего года я передал издание «Донской Речи», покончил с этой тяжелой и хлопотливой работой и занялся журнальной работой. Между прочим у меня есть несколько исторических очерков из истории Дона, почти вполне законченных; есть рескрипты императоров Александра I и Николая I, письма атаманов и других выдающихся деятелей (не донских) первой половины текущего столетия. Хотелось бы эти очерки и материалы куда-нибудь пристроить за плату. Посоветуйте, пожалуйста, куда удобнее, и порекомендуйте. У Вас ведь, наверное, много знакомств в журнальном мире, а я, закабалившись в газетную каторгу, поотстал. Очерки я дам такие, которые будут иметь не только местный, но и общий интерес. Напр[имер], я дал бы очерк «Двоеженство атамана Ефремова», интересный очерк, написанный по архивным данным (переписка с воронежским архиереем Феофилактом и проч.), «К биографии атамана Власова», «К встрече на Дону Екатерины II» и др. Для ознакомления я пришлю Вам напечатанный очерк «Казнь братьев Грузиновых» (извлечение из архивных данных), как только получу от Вас ответ и буду уверен, что Вы в Москве.

Затем у меня подготовлена статья «К вопросу об упадке благосостояния донских казаков», написанная в ответ на запросы Высочайше учрежденной комиссии. Этот вопрос интересует теперь не один Дон, но и всё военное министерство. Тот журнал, который бы взялся напечатать мою статью (написана обстоятельно, с указанием источников, цифр и с другими [...]), обратил бы на себя внимание. На эту тему не один журнал ещё не откликнулся. Помогите мне и окажите услугу тихому Дону. На авось работать не хочется. Статья срочная и надо бы провести её скорее.

Вообще же посоветуйте, куда посылать исторические вещи и куда статьи на современные темы. Ответа буду ждать с величайшим нетерпением. Если заняты, напишите хотя несколько строк. От души желаю Вам всех благ и успехов в Ваших трудах!

Всегда уважающий Вас Ив. Попов.

ЛИСТ М. О. ПОПОВА

13.11.1891 г.

Харків — с. Шидловська

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Наконец-то, я узнал из Вашего письма, где Вы изволите обретаться. Мне давно нужно было Вам написать и кое-что от Вас получить.

1). Кости, доставленные Вами из раскопок в д. Богодаровке¹, склеены, связаны, так что вышел очень хороший скелет, за который [...] благодарю Вас.

2). Печатного описания его ещё нет. Я не мог сделать учёного доклада, так как мне необходимо для этого подробное описание самых раскопок (Ваш труд), а также описание предметов (и их фотографий), найденных при скелете, а также и почвы, в которой лежал скелет (для цвета костей).

3). Фотографию цельного скелета и отдельно черепа вместе с простым анатомическим описанием (для определения пола скелета) в скором времени (в 1-х числах декабря) вышлю.

Черновая работа у меня готова, остаётся только перебелить, а самое главное сфотографировать. Из моих измерений я пришлю Вам только самые главные, так как детали явятся в моём докладе. В Вашем сочинении Вы можете сказать, что представляете лишь «извлечения из подробного описания, имеющего в скорости явиться в печати».

Со своей же стороны ещё раз усерднейше прошу Вас, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, прислать мне эти краткие извлечения из описаний Ваших раскопок, а также, пожалуйста, пришлите фотографии предметов, найденных при скелете и их описание, чем несказанно обяжете Вашего слугу Митрофана Попова.

P. S. При перемене Вашего адреса, пожалуйста, не оставьте сообщить.

ДИМ, КП—82901/Арх—18797.

ЛИСТ М. О. ПОПОВА

27.11.1891 р.

Харків — с. Шидловська

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваш дневник о раскопке кургана в Богодаровке мной получен. Приношу за него Вам сердечную благодарность. На днях высылаю анатомическое описание скелета и его фотографию. Ожидаю фотографий всего, что было найдено при скелете.

Преданный Вам Мит[рофан] Попов.

ДИМ, КП—82902/Арх—18798.

ЛИСТ М. О. ПОПОВА

13.12.1891 р.

Харків — Царське Село.

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Посылаю при сём 1). 2 фотографии Ваши с найденных вещей при раскопке в с. Богодар; 2). И фотографии со скелета и черепа, выкопанного там же и 3). Моё описание скелета. Извините, что немного запоздал высылкой, но вина не моя, а фотографа.

Когда напечатаю свою работу, пришлю Вам, а Вас взаимно прошу прислать мне оттиск Вашего сочинения, за что весьма и весьма буду Вам благодарен.

Ваш покорный слуга Митр[офан] Попов.

ДИМ, КП—82899/Арх—18795.

ЛИСТ М. О. ПОПОВА

26.09.1894 г.

Харків — Олександрівськ

Глубокоуважаемый и дорогой Дмитрий Иванович!

Самое сердечное Вам спасибо за Ваш подарок для нашего музея, а именно части скелетов, выкопанных под с[елом] Фалеевкой¹. Согласно данной Вами инструкции мною послано вежливое письмо её превосходительству С. Н. Таль² с просьбою выслать скелеты наложенным платежом в университет и, вероятно, я их получу. К Вам же, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, моя горячая просьба: вышлите мне Ваш дневник раскопок кургана около Фалеевки; без этого дневника всё темно; анатомическую же сторону скелетов я в недалёком будущем постараюсь разработать.

Душевно рад, что Вы уже вернулись из наших восточных азиатских владений, а ещё больше рад, когда удостоен буду лично облобзать горячо любимого и глубокоуважаемого Дмитрия Ивановича.

Ну бувайте здоровы и счастливы.

Ваш Митрофан Попов.

ДИМ, КП—82914/Арх—18810.

№ 554а

ЛИСТ М. О. ПОПОВА

22.04.1896 г.

Харків — Варшава

Достойнейший, Дмитрий Иванович!

В 1892 году Вы подарили в наш Музей кости и куски посуды (горшки). В настоящее время черепки склеиваются и устанавливаются в витрину. Будьте так любезны сообщите, где и когда выкопаны кости и эти сосуды? Ящик с костями, черепками и конским черепом прислан со станции Перещепино ([ниже] Полтавы).

Как же Вы поживаете? Хорошо ли устроились? Имеете ли место при Университете?

Пока до свидания.

Весь Ваш Митр. Попов.

Адрес мой тот же:

Харьков, Рождественская, № 10, кв. 9. Его П-ву Митрофану Алексеевичу проф. Попову.

Р. С. Вы обещались сами разобрать кости и черепки, но я ждал, ждал и не дождался. Теперь решил всё сам уставить в витрины.

До свидания! Помогай Вам Боже в Ваших делах!

ДИМ, КП—82916/Арх—18812.

№ 555

ЛИСТ Ф. ПОСПИШЛА

6.02.1926 р.

Брно — Катеринослав

Катеринославський краєвий музей,
(директор Дмитро Іванович Яворницький).

Просив бим, поколи тільки є можно, о ласкаве надіслане нам слідуючих річей: Каталога провідник Музея, листівки етногр[афічних] предметів, спис етногр[афічних] видань, фотографії, а [...], літературу о укр[аїнських] народних танцях з шаблями, або топірцями (запорожський танець, козак, козачок, Катерина, аркан). За надіслані Вами річі, можу радо служити, пересланем взаїмну наших видань — евекуально гроші по заподаню ціни, через державний банк. Підчеркую, що єсьм готов, в кожній хвили Вам радо служити, а заразом прошу о ласкаве звернене нам уваги на Ваші нові цінні видання з обсягу етнографії.

З глибокою пошаною F. Pospíšil.

ДИМ, КП—83205/Арх—19014.

№ 556

ЛИСТ О. О. ПОТЕБНИ

18.02.1883 р.

Харків — Харків

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

К сожалению, ни я, ни Марья Францовна не можем воспользоваться Вашим любезным приглашением: и сами не совсем здоровы и Саша почти не встаёт с постели.

Примите наши искренние поздравления и пожелания Вам всего лучшего.
С совершенным уважением к Вам

А. Потебня.

ДІМ, КП—83183/Арх—18992.

№ 557

ЛИСТ О. О. ПОТЕБНИ

[1883] р.

Харків — Харків

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Вчера я забыл сообщить Вам, что в 3-й гимназии на время болезни Шата-лова нужен преподаватель с истории и географии. Если бы Вы сегодня же обратились с личной просьбой к г. попечителю, то б[ыть] м[ожет] получили бы половину этих уроков. Иначе — все достанутся Дубяге.

С совершенным уважением А. Потебня.

ДІМ, КП—83184/Арх—18993.

№ 558

ЛИСТ Д. Л. ПОХИЛЕВИЧА

12.03.1931 р.

Харків — Дніпропетровськ

В[ельми]п[оважаний] Дмитро Іванович!

З задоволенням поспішаю повідомити Вас, що справа академічного винаго-родження розв'язана вже і відповідні директиви сект[ор] Науки дав як бюд-жетовій групі НКО так УАН.

З експедицією¹ справа стоїть гірше: ще й досі нічого певного з бюджетом нема, але вже куди-куди, а на Дніпрельстан дамо!

Написав до Житомира т. Якубському² про вільне місце у Вас, ще відпо-віді не маю.

З повагою Д. Похилевич.

ДІМ, КП—83173/Арх—18982.

ЛИСТ Д. Л. ПОХИЛЕВИЧА

7.07.1931 р.

Харків — Дніпропетровськ

В[ельми]шановний ак[адеміку] Яворницький!

Посилаємо до Вас художника т. Северина ^{*1}, який має замалювати дніпровські пороги й будівництво. Гроші йому ми на його утримання видали, але просимо його долучити до Вашого гурту. Я прохав т. Северина змалювати й роботу В[ашої] експедиції. Допоможіть йому, будьте ласкаві, з транспортом і харчуванням. Чоловік він невибагливий.

Пишіть, як йдуть роботи. Ціми днями будемо у Вас в гостях!

З пошаною Д. Похилевич.

ДІМ, КП—83171/Арх—18983.

ЛИСТ Д. М. РЕВУЦЬКОГО

11.06.1925 р.

Київ — Катеринослав

Любий, шановний Батьку!

Треба сила про що написати Вам, а писати мушу надзвичайно спішно, бо через 20 хвил[ин] Білий ¹ їде.

Перш за все ще раз дякую Вам сердечно за те, що хочете мені передати Вашу збірку мелодій пісень. Тепер буде вірний випадок Вам, так що прошу передати пісні через В. В. Білого. Я якраз зможу скоро й пустити їх до збірки, бо на осінь готую до друку. Ще раз дякую Вам за ласку.

Я працюю зараз над книжкою «Укр[аїнська] драма в петербурзькій цензурі». Працюю ми вдвох із Ю. О. Нелідовим — той у Петербурзі [вишукує цензорські рапорти (словом, увесь столичний апарат)], а я опрацьовую життєписи авторські та примітки до самих п'єс. Зарядився я цією роботою їздивши цієї зими до Петербургу, де вишукував матеріали до життя та творчості Гулака-Артемовського Сем[ена] Сте[пановича] ² (автора «Зап[орожця] за Дун[аєм]»)

* Допис рукою Д. І. Яворницького: «Іван Митроф. Северин».

і взагалі матеріяли на тему: «Початки укр[аїнської] опери». (Як що маєте про музику укр[аїнських] водевилів до 1863 року, то не одмовте мені вказати!) *. Чи не могли б Ви, любий Дмитро Івановичу, дати мені відомости де про яких авторів п'єс? Наприклад, мені сказали Кривинюки³, що Ви багато можете розповісти про Тетяну Сулима-Бичихину⁴ (її п'єсу «Батьківське право» заборонено 1913 року). Будь ласка, напишіть про неї, а як що згода Ваша написати й з інших про тих, кого знали Ви протягом свого багатого зустрічами життя, то я надішлю Вам список їх усіх, щоб Ви вибрали, кого знаєте.

Чи немає в Вас яких відомостів чи матеріалів про «Екатеринославскую музыкальнуу Академию», засновану Потемкою⁵? Чи немає взагалі яких матеріалів про укр[аїнську] музику в Петербурзі і т. д.?

Чи будете Ви протягом першої половини липня в Катеринославі? Дуже бажалося б проїхати туди до Вас, та боюсь тільки, що не управлюся із грішми, бо думка таки й на Кавказ проїхати підлікувати серце.

Чи не можна в Вас роздобути Вашу збірку нар[одних] пісень⁶? Бо в мене була колись, так люде добрі зашахрала, а тепер користуюся чужою, та хочуть у мене її одібрати. Взагалі з Ваших книжок маю тільки «По следам запо-рожцев».

Оце закінчив примітки до музичних діячів, що трапляються в «Дневнику» Шевченка (для акад[емічного] видання Ш[евчен]ка), і пишу зараз статтю «Шевченко в музичному оточенні». Може теж маєте які-небудь вказівки?

Вибачте, що я до Вас із усіма своїми дрібницями: так чогось, як побачив Вас один раз, то й прив'язали Ви мене до себе навіки — люблю Вас мов рідного батька.

Дивуються люде, чому я з таким запалом вишукую відомости «про якого-небудь Гулака-Артемовського». Я гадаю, що тут ролю грає якийсь козацький атавізм у крові та й романтика якась стара. А померемо ми з Вами, то вже сучасна молодь не захопиться тим, що нас захоплює.

Ну, вибачте, звонить Білий. Мушу кінчати. Цілую Вас од усього серця й нетерпляче буду ждати відповіді.

Весь Ваш Дм. Ревуцький.

Київ, Нестерівська, 17, помеш. 24. Дмитрові Миколаєвичу Ревуцькому.

ДІМ, Арх—19486.

* Або й про самого Сем. Степ. Гулака-Артемовського. (прим. Д. Ревуцького).

ЛИСТ Д. М. РЕВУЦЬКОГО

30.02.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний Дмитре Івановичу!

Пробачте, Бога ради, що не надіслав нот ще вчора — якраз ні з ким було. На превеликий жаль, я зміг тільки ще раз переглянути пісні, отже переписати їх не було змоги, бо все возжаюся із суботнім концертом. Жаль, що Ви не можете бути на ньому.

Бажаю Вам усього найкращого й ще раз прошу дарувати провину. Тепер чекайте мене вже в Катеринославі!

Завжди прихильний до Вас Дм. Ревуцький.

ДІМ, Арх—19487.

ЛИСТ Д. М. РЕВУЦЬКОГО

21.09.1934 р.

Миргород — Дніпропетровськ

Миргород, курорт.

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Пишу оце роботу про «Шевченківські вечори» і бачу, що ще не зовсім вистачає в мене матеріалу (матеріал у мене — програми, література і деякі спогади), то дуже прохав би Вас відповісти мені на мої запитання, як що буде Ваша ласка та знайдете час. Я закінчую свою роботу на курорті, а після першого мушу її здавати до Академії, де я працюю. Тому, як можете, дайте відповідь не гаючись і прямо на Київ (вул. Франка, № 17, пом. 24. Дм. Микол. Ревуцькому).

Запитання такі:

1. Коли і де почались так звані Шевченківські вечори? Розкажіть про це за тими місцями, де Ви проживали протягом свого життя?

2. Який вони мали характер — закритий чи прилюдний? Чи не збереглось у Вас афіші або програми таких вечорів (можна в копії), особливо до 1900 р. (маю катеринославські програми вечорів «Просвіти» 1913 та 1914 рр.)?

3. Хто улаштував вечори, які класові елементи? Як знаєте вечори, влаштовані революційними елементами, то за якими програмами?

4. Що виконували (принаймні найхарактерніше) з творів Шевченка, а що інше? Чим шанували пам'ять Ш[евчен]ка — народними піснями чи іншим чим? Чи виконували де революційні Шевченкові твори?

5. Коли почались перші прилюдні (а як тих не було, то закриті) вечори у Петербурзі, Москві, Катеринославі, Києві, Чернігові, Харкові, Полтаві?

6. Ще напишіть, будь ласка, чи є в Вас у музеї або де інше лисенківські матеріали (листування тощо)? Якщо є, то я проїхав би до Дніпропетровського ознайомитись з ними.

Пробачте, що затрудю Вас, але крім Вас на мої запитання ніхто не може відповісти. Принаймні, я таких людей не знаю. Передайте привітання ласкавій Вашій дружині. Завжди з пошаною до Вас

Дм. Ревуцький.

ДІМ, Арх—19485.

№ 563

ЛИСТ Д. М. РЕВУЦЬКОГО

8.06.1940 р.

м. Ворзель — Дніпропетровськ

Głos z tego świata

Не дивуйтеся, вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу, прочитавши мій епіграф. 25.IX.1939 мене стукнув кондратій, і я, як та Кулішева баба, довгенько обмирав, та й лікарі майже були певні, що не повернувся. Тепер же кажуть, нібито повертаюся. Ліві рука й нога працюють поганенько, а правою, як бачите, пишу ось Вам. Сижу нині у Ворзельській санаторії. Позавчора була в мене від нашого інституту фольклору делегація з проханням написати до Ваших матеріалів, що будуть друкуватися, статтю на тему: «Д. І. Я[ворницьк]ий, як етнограф». Я хочу спробувати, щось зробити на цю тему, якщо доля отважить мені на це досить часу, а тому дуже прошу Вас написати мені дещо на тему Вашої етнографічної роботи. Мені потрібні Ваші відомості на такі запитання: 1) коли Ви стали цікавитися етнографічною роботою? 2) які у Вас зібрані матеріали і де саме? 3) чиїм коштом Ви видавали свої пісні? 4) де переважно їх збирали? 5) як Ви зібрані пісні М. Кравченка? 6) хто Вам записав їх музику і коли? 7) що маєте в себе ще наготованого? 8) і т. д. Може інше, що ще додасте, буду дуже вдячний окремо. Якщо дасть бог здоров'я на осінь, то може проїду до Вас.

Пишіть мені, будь ласка, тільки рекомендованим і на таку адресу: Київ, 30,

вул. Ів. Франка, Марії Алімпіївни Ревуцькій. А вона вже доставить листа мені.

Не турбуйтеся за долю свого писання: все чисто збережеться, і всьому дасться рада. Буду дуже щасливий, як Ви потурбуєтеся ще написати мені щось і на санаторію. Адреса: м. Ворзель, санаторія курупра, корпус № 7, кімната № 9. Дм. Микол. Ревуцькому.

Передайте від мене і дружини моєї як найсердечніший привіт шановній Вашій дружині. Її і Вашу гостинність ми згадуємо дуже часто і тепло. Вам привітання від М[арії] А[лімпіївни] «в особину».

Ну, бувайте живенькі і здоровенькі ще, не менше, як років за сто! Всього найкращого!

Чи де публікувалися Ваші автобіографічні записки? Як у Вас такі є, то був би дуже вдячний за надіслання (на київську адресу). Коли схочете, то й поверну Вам автобіографію негайно.

Зарані дякую за Вашу турботу, знаючи Вашу акуратність у листуванні.
Завжди Ваш Дм. Ревуцький.

Р. С. Звістіть мене у Ворзель хоч листівкою про те, що одержали мого листа, а то буду ще писати, не знаю, як Вам краще писати, чи простим, чи рекомендованим. Поки що пишу простим.

ДІМ, Арх—19484.

№ 564

ЛИСТ Є. К. РЕДІНА

6.02.1907 р.

Харків — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

От имени Общества¹ приношу Вам глубокую благодарность за Ваше любезное согласие принять участие в «Сборнике» в честь проф[ессора] Н. Ф. Сумцова², и покорнейше прошу Вас прислать для напечатания в нём Ваш рассказ на малорусском языке «Христос в серці чоловіка»³.

С глубоким уважением

Проф[ессор] Е. Редик.

ДІМ, КП—84060/Арх—19686.

ЛИСТ Е. К. РЕДИНА

27.02.1907 р.

Харків — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Примите искреннюю благодарность за присылку для Сборника в честь Н. Ф. Сумцова Вашего рассказа «Христос в сердце чоловіка».

Все Ваши желания будут исполнены: и относительно правописания, и от-тисков. Но к печатанию мы, к сожалению, ещё не скоро приступим (вероятно после мая), т. к. теперь только собираем материалы.

Завидую Вам, что с весной Вы улетаете в привольные степи, где можете насладиться и чудной природой, и свободой, и свежим воздухом, и запастись силами, и материалом для [...].»

Не все бывают так счастливы, как напр[имер] я, которому и то лето, наверное, придётся сидеть в четырёх стенах своего кабинета...

Надеюсь, что в наше время сообщение со степью доступнее, чем в былое, старое, и, если понадобится, то моё письмо через посредство Екатеринослава найдёт Вас и в степях... А м[ожет] б[ыть], когда Ваш рассказ начнёт печататься, Вы возвратитесь уже из степей.

Во всяком случае — прошу принять от меня сердечный привет, пожелание Вам всего лучшего, и примите тоже от Н. Ф. Сумцова и М. Г. Халанского¹.

С глубоким уважением Ваш Е. Редин.

ДИМ, КП—84061/Арх—19687.

ЛИСТ Е. К. РЕДИНА

19.03.1907 р.

Харків — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Искренно благодарю Вас за новую присылку — с вариантом Вашего рассказа. А старую рукопись, согласно Вашему указанию, возвращаю.

Искренно преданный и признательный Вам

Е. Редин.

ДИМ, КП—84062/Арх—19688.

ЛИСТ Е. К. РЕДИНА

16.11.1907 г.
Харків — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Очередь до печатания Вашего рассказа в сборнике в честь Н. Ф. Сумцова ещё не дошла. В своё время пришлём корректуру.

С истинным уважением Е. Редина.

ДИМ, КП—84063/Арх—19689.

ЛИСТ И. РОТАРЯ

15.03.1899 г.
Сергіїв Посад — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Недавно мы, студенты-малороссы Моск[овской] Дух[овной] Акад[емии], обращались к Кесарю Александровичу Белиловскому¹ с просьбой сообщить подробные сведения о вновь возникшем в Петербурге «Малорусском обществе издания книг для народа»². Нам интересно было знать, какова программа этого симпатичного для нас общества, каковы задачи и права, могут ли быть допущены в народные читальни и библиотеки книги, издаваемые этим обществом, или же оне могут быть распространяемы в народе только путём частной продажи и раздачи; какими материальными средствами располагает общество, чем можно выразить свою солидарность с ним, на какие преимущественно отделы будет обращено внимание общества при издании книг, имеется ли при обществе склад книг и их каталог и т. д. в этом роде.

В ответ на нашу просьбу мы получили письмо, в котором Кесарь Александрович³ сообщил нам о настроениях в этом обществе, о расколе, возникшем в среде его из-за председателя Федоровского³ и о неблагоприятном, «вертлявом» образе поведения г. Мордовцева⁴.

Но так как для нас важно — и иметь моральную поддержку, чтоб не чувствовать себя одинокими в своей деятельности (многие из нас в этом году оканчивают Академию), и знать, куда можно обратиться за различными указа-

ниями и разъяснениями,— то попрежнему нам интересно получить сведения по интересующим нас вопросам. Поэтому, мы обращаемся к Вам, уважаемый Дмитрий Иванович, с той же просьбой, с какой обращались к Кесарю Александровичу.

Кесарь Алекс[андрович] в скором времени уедет из Петербурга и для него будет затруднительно исполнить нашу просьбу — тем более, что он, как видно из его письма, раздражен возникшими в новорожденном обществе настроениями и поведением Мордовцева.

В заключении своего письма Кес[арь] Алекс[андрович] просил нас передать Вам от него поклон и просьбу побеседовать письменно с ним, не откладывая своей беседы в долгий ящик, так как в скором времени он должен будет уехать в Курляндскую губ[ернию], в Митаву.

Мы считаем для себя честью передать Вам эту его просьбу.

Студ[ент] IV кур[са] Моск[овской] Дух[овной] Акад[емии]

Иван Ротар.

ДИМ, КП—83837/Арх—19483.

№ 569

ЛИСТ Є. Я. РУДИНСЬКОЇ

14.11.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Шановний товаришу!

В зв'язку з ювілеєм ВУАН, влаштовує музей діячів науки та мистецтва ВУАН виставку діячів сучасної науки на Україні.

Цим просить Вас Музей надіслати йому для цієї виставки такі матеріали:

- а). 1. фотографію будинку музею;
2. —«— керівника музею;
3. —«— групи співробітників музею
в різні моменти життя музею;
- б). видання музею наукові й популярні;
- в). звіти за наукову діяльність (подорожі, експедиції, засідання).

Коли музей має ці матеріали в копіях, або в кількох примірниках, буде ласкавий надіслати це музеєві діячів назавжди. Музей приносить свою велику подяку. В іншому випадкові, по закритті виставки поверне всі матеріали у повній цілості з подякою за можливість скористатися з них.

Вчений консерватор музею Є. Рудинська.

ДИМ, КП—84236/Арх—19805.

ЛИСТ Є. Я. РУДИНСЬКОЇ

24.11.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитре Івановичу!

Музей діячів науки та мистецтва України готує до юбілею ВУАН виставку діячів пореволюційної науки. Бажаючи якнайкраще характеризувати Вашу високоповажну діяльність, Музей мусить турбувати Вас проханням допомогти йому в цій справі.

Музей бажав би показати на виставці Ваші портрети (за різних часів Вашого життя, в різні моменти Вашої роботи, фотографічні групи Ваші з Вашими колегами, співробітниками, учнями, портрети осіб, зв'язаних з Вами стосунками науковими та громадськими, etc), рукописи Ваших праць (чернетки, виписи з джерел, коректи), документи меморіального характеру, тощо.

На жаль, музей не має ніякого представника в Дніпропетровському, отже мусить просити Вас переслати поштою ті матеріали, що Ви ласкаво погодитесь передати на виставку музею.

По закінченні виставки всі ці матеріали музей поверне Вам у цілості з великою подякою.

Вчений консерватор музею Єв. Рудинська.

Р. С. На доданій до цього картці музей просить Вас дати Ваш підпис.

ДІМ, КП—84237/Арх—19806.

ЛИСТ Є. Я. РУДИНСЬКОЇ

7.01.1931 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Якісь несподівані затримки на пошті спричинилися до того, що я лише 6.01. ц. р. одібрала посылку, що Ви були ласкаві відправити з Дніпропетровського 8/XII!

Поспішаю скласти Вам найглибшу подяку за Вашу присилку, сподіваюся, що в куточку, Вашій високоповажній діяльності присвяченому, виразно покажемо місце Ваше високе і ролю в розвитку культури нашої.

Дозвольте турбувати Вас ще проханнями надіслати видання музею, якщо це можливо. В противному разі постараємося здобути їх у книгозбірні ВУАН.

З глибокою пошаною вчений консерватор музею

Євг. Рудинська.

ДІМ, КП—84239/Арх—19808.

№ 572

ЛИСТ Є. Я. РУДИНСЬКОЇ ТА М. Я. РУДИНСЬКОГО

3.07.1927 р.

[Дніпропетровськ] — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Сестра і я шлем Вам наше сердечне привітання. Дуже жалкуємо, що поспішаючи на пристань, ми не встигли з квітами до Вас. Сподіваємося зробити це, як їхатимемо назад. Живемо коло Стрільчої Скелі в ста кроках від Дніпра, згадуємо Вас з великою вдячністю за пораду братові оселитися у цих місцях.

З глибокою пошаною Єв[генія] Рудинська.

Дякую! Цілую кріпко. Ваш Михайло Рудинський.

ДІМ, КП—84231/Арх—19800.

№ 573

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

30.07.1924 р.

Полтава — Катеринослав

Вельмишановний Дмитре Івановичу!

Простіть мені сміливість, що з нею вдаюся до Вас із отсим листом. Особисто Ви мене не знаєте, хіба що чули може за мене. До останнього часу я завідував музеєм Полтавщини в цілому і вів археологічний відділ його, як фаховець. Обставини склалися так, що я мусів подати заяву про одставку від завідування, а далі — хоч як се сумно — вирішити відійти і відлюбимої гаряче справи завідування археологічним відділом.

Хоча Головполітосвіта і не погоджувалася на відход мій од звідування арх[еологічним] відділом, повернувшись з Харкова, куди я їздив за одставкою,

до Полтави, я не знахожу сил працювати так, як працював раніше. Все те, що здавалося таким бажаним і рідним — стало чужим і далеким. Отже — треба кидати. Та кинути працю в галузі археологічній не хочеться. Надто захоплює, надто тягне. А тим паче після останніх моїх розкопів. Послідовно розкопав могили доби панування скитів біля Полтави, могилу сармата (?) під Н. Санджаровим і отсе повернувся (з тріумфом) з під Кантемирівки, де виявив культуру полей похованнів з чудесним посудом і дуже інтересним інвентарем.

Кинути все це важко. Отже вирішив шукати археологічної роботи по інших осередках і тепер кидаюсь скрізь, де можу бути близьким до своєї науки. Перша думка і більші імпульси йдуть у бік Києва, звичайно. Отже можливостів для того, щоб там працювати, — мало. До Харкова не хочеться. Хочеться спокійної роботи в меншому осередкові. Може щось можна робити мені в Катеринославі у Вас? Археологія, мистецтво, трохи менше — історія — ті галузі, де я міг би бути корисним. Звичайно, на других ролях, без жодних вимог і претензій.

Як що ласка Ваша, отпишіть мені по адресі: Полтава, Центр[альний] П[олтавський] музей, Мих. Я. Рудинському.

Чи не треба Вам робітника у зазначених вище галузях і чи не можу я сподіватися на щось більше-менше певне?

Пробачте за турбування. Готовий до Ваших послуг.

Михайло Рудинський.

ДІМ, КП—84240/Арх—19809.

№ 574

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

12.09.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний і любий Дмитре Івановичу!

Посилаю Вам свою статтю про Кичкаські розкопи,¹ хоч думав зовсім jinak зробити.

Ваш збірник виник так несподівано, що тепер не встигну виготовити щось цікавіше, і тому забрав стару вже статтю в Лободи². Думав дати про polissoirs на Лоханського острову, та для цього треба тижнів два, а зараз я їду на Полтавщину, а 25-го на Поділля аж тижнів на три. Повернуся тоді, як Ваш збірник буде вже друкуватися.

Я написав Павлові Євменовичу³ все, що стосується до друку. Хотілося б, щоб статтю було добре ілюстровано. Инакше, вона загубить[ся] у своєму значінні.

Я прихожу до висновків, що в Кичкасі маємо впливи La-Téne. Я не знаю ще всіх досягнень А. В. Добровольського⁴ і не знаю, що виявив він по отих «плоских» могилах, а в них же вся вага Кичкаського некрополя, як Ви його назвали, для наших студій.

Дуже мені прикро, що не бачив Вас після Волоської (треба казати *-Волоська, а не Волоське і Стрільче, а не Стрельча скеля-*). Спасибі Вам за те, що показали Стрільче і Скелю (частина Волоської) і Лохан. За Лохан найбільше!

Ви знаєте, на мою думку, Лохан — найкращий поріг, як Волоська з її околицями чи не найкращий куточок у Надпоріжжі.

Написав я Спицину⁵ про polissoirs. Насмішив мене Александр Андреевич! Пише, що на тих каміннях запорожці терли порох! Що я цього не знав, так це ж воно й зрозуміло. А от, що Ви цього, певне, не знали, так оце вже «вещь і даже штука». Правда? Отакий Ленінград!

Тепер про справи. Комітет сподівається що Ви надішлете йому ласкаво комплект фотографій, пороблених під час експедицій.

А я хочу Вас просити замовити на наш кошт діапозитиви* з них. Я думаю, що було б слід показати це нашим киянам, які цього не бачили. У Києві за діапозитиви беруть не так багато. Не знаю, чому беруть у Вас. Як би, ласка Ваша, та сказали б синочкові, щоб написав, як Ви про це думаєте, і чи можна сподіватись на добре виготовлення діапозитивів.

Прошу передати мое привітання Серафимі Дмитровні. Чув, що вона почуває себе краще, і дуже радий. Вітайте і ще раз перепросіть за мене за турботи, що їй завдавав у Вас бувавши.

Оставайтесь здорові й благополучні! Завше готовий служити

Вам Михайло Рудинський.

Р. С. Сестра вітає Вас сердечно.

ДІМ, КП—84238/Арх—19807.

№ 575

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

25.07.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Із жалем правдивим перечитав листа Вашого з 6/X, повернувшись отсе з Поділля, де пробув мало не три тижні. Із жалем — тому, по-перше, що Ар-

- Підкреслено.

* Підкреслено.

кадій Вікторович¹ не оправдав наших надій і не задовольнив Вас, а, по друге, тому, що в Вашому великому й просторому серці не знайшлося маленької комірчинки для М. О. Макаренка², який перебував в тяжкому стані і душевному та й матеріальному.

Ви пишете, що: «П. І. Смолічев³ і прехороший робітник і дуже хороший чоловік, то на що ж його міняти на Макаренка?»

А хіба ж я про це хоч словечко мовив?! Писалося про те, що він на листопад — вільний і може копати, що він матиме спроможність копати й на ранній провесні, коли не буде кому копати. Отже ж — оскільки ми поінформовані — П. І. Смолічев залишавсь на Дніпрельстані до I/XI. Звичайно, я не знаю про ті зміни, що могли бути статися під час моєї відсутності. Ви кажете, що П. І. [Смолічев] — Ваш помішник. Дубровський⁴ казав, а Матвієвський⁵ одписав, що помішник Ваш по науковій частині є Олександр Семенович.⁶

Я не знаю цього ще від Вас. Ну, та Бог із тими «трудовниками», що бомбардують і Вас і мене (за які провини на мене ота халепа!), і тими помішниками.

Я хочу, щоб Ви мене зрозуміли. У в справі Добровольського і в справі Макаренка я вважав за моральний для себе обов'язок Вас просити. Далі — Ваше слово, Ваше рішення, Ваш вибір.

Знов таки — з обов'язку — мушу тільки сказати, що на киян для праці на Дніпрельстані надій великих покладати не можна. Курінний⁷, Козловська⁸, Ляскоронський⁹ — не пойдуть туди копати. Хіба може Гамченко¹⁰ поїде. За себе не говорю, бо певен, що не матиму часу. Виконками поасигнували нам кошти на досліді в різних місцях, так що діла буде поверх голови. А мої ж інтереси не на Дніпрельстані.

Отож і виходить, що сил мало, а праця у Вас на порогах величезна.

А втім, якось та буде. Поки що рано про це говорити. Що чувати за Збірник? Написав я і Вам і Едм[ундові] Йосиповичу¹¹ «гарнесенькому» і Павлові Євменовичу про побиті якісь негативи, які я відмовивсь узяти на пошту. Ви нічого не написали, Едм[унд] Йос[ипович] мовчить, а П[авло] Є[вменович]¹² пише, щоб я вислав статтю? Яку?!

Свій звіт за розкопи в Кичкасі послав давно, маю розписку в одержанні її в Катеринославі, тільки з підписом Лебеда (як я Вам про це писав у попередніх листі).

З'ясуєте цю справу, спасибі Вам, і хай Павло Євменович одпише мені.

Бувайте здорові й благополучні!

Прошу переказати моє привітання Серафимі Дмитровні.

Готовий до послуг Ваших Михайло Рудинський.

Р. С. Арк[адію] Вікт[оровичу] Добровольському нічого не писатиму про те, що він у Вас «працювати більше не буде!» Напишу тільки, щоб він не турбував Вас більше своїми проханнями про гроші. І як це вчитав із якогось життєпису святого — не переказуватиму Вашого негативного до нього відношення. І справді, навіщо завдавати болю? І так його занадто багато. Знаю, що він ставиться до Вас із найглибшою шанобою. А гроші, то таке прокляття, а відсутність грошей — таке лихо, що можуть попсувати й найкращу людину.

«Отож і доводиться дарувати ті вчинки, що їх диктовано тою відсутністю. Тай учинок вже не такий страшний — просто настирливість.

Не гнівайтесь за цю приписку! Шкода й Добровольського, не менше, як і Макаренка.

М[ихайло] Р[удинський].

ДІМ, КП—84233/Арх—19802.

№ 576

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

28.11.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Пишу до Вас в болючій справі Дніпрельстану. Як Ви почуваете себе — коли йде мова про затоплення порогів, про знищення частини Хортиці — знаю і тому не питаюся про це.

Дістали ми проекти робіт в царині археологічній. Мені так моторошно при думці про майбутні роботи на Дніпрі, що навіть ті широкі перспективи археологічні не радують. На мою думку треба починати не з того краю. Я написав у Харків у цій справі. Треба насамперед фіксації порогів у тому вигляді, як вони живуть зараз. Треба як ширше використати кінематограф і для природи запорізької, і для побуту (треба ж зафіксувати Ваших лоцманів і все життя людей, зв'язаних з порогами), нарешті треба використати можливість і «зняття» як говорять кінематографісти, цілий ряд картин з історії, цілий ряд сцен з життя Запоріжжя. Я думаю, що без Вашої участі в постановках історичних картин на теми Запоріжжя, вони не мислими. Отож, треба щось починати, поки живуть пороги і поки Ви можете, поки Ви маєте сили говорити про їх.

Нам треба, щоб Ви були ласкаві приїхати до Києва. Назначіть термін, щоб ми могли підготуватися до Вашого приїзду. ВУАК скличе нараду з представників різних установ та різних закладів наукових — щоб з Вами обміркувати справу.

Чекаємо! Чекаю на відповідь Вашу ласкаву й скору.

(По понеділках Саксаганський¹ і Садовський² грають в опері. Це для того, щоб Ви — як схочете — знали, коли їх можна побачити).

Бувайте здорові! Міцно-міцно потискаю Ваші руки! Завше готовий до послуг Ваших

Михайло Рудинський.

ДІМ, КП—84230/Арх—19799.

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

5.02.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Простіть, що не відповів одразу на Вашу листівочку, якій зрадів, як святові, бо ж Ваші слова про те, що «Звідомлення наше за рік 1926» Ви читали з задоволенням — це ж нагорода!

Як би ж то Ви знали, скільки сил і часу і хвилювання коштує випустити таке маленьке звідомлення! Згадую, як Ви мені дорікали, що перед Експедицією на пороги, я таки вискочив до Києва. Як би тоді не збігав, не було б його, певне, й досі. І з авторами лихо, і з перекладачами резюме нещастя, і з друкарнями ж не мед!

Тепер наші ВУАКівці лаштують до друку Записки. Треба показати світові, що праця в нас іде в усіх напрямках і по цілій Україні.

Почин наш друкувати з французькими резюме привився. А закордонці довольні. М. Bonle подаючи в L'Anthropologіу коротеньку звісточку про «Звідомлення за 1925 р.» підкреслює це. Гадаю, що це треба б додержати в усіх друках. Шкода, що Академія цього не робить, якимось не додержує цього.

У Багалієвому збірникові так і зовсім вийшло незручно. Якимось не погодили справи і видрукували росіян українською мовою, навіть не переклавши назов. Боюся, що сердяться на нас.

Чи дістали Ви мої «Кварцитові вироби»? І що б Ви на них сказали? Я відчуваю глибоко, що закордонці віддали мало зваги порогам, з яких робилося знаряддя, і тільки боявся сказати рішучіше. Мені здається, що найстаріші знаряддя вироблювано було не з кременю, а саме з кварцитів. Житимем — бачитимем!

Які ж Ваші плани що до дослідів 1928 р.? Що Ви гадаєте з приводу продовження розшуків? Атже ж узбережжя Дніпрові, а надто береги Самари, не оглянуто. Власне ж обдивилися, та й те не зовсім, самі острови.

Я не писав Вам про Лоханські острови й Волоську. Проти Лохану, трохи нижче, по тім боці — є становище неолітичне й цікаве. А хіба ж воно одне? Дуже цікаво було б понаходити найстаріші вияви надпорізької неолітичної культури, з доби шліхованого та несвердленого справиля. А до того треба відшукати інші сліди особливо тої, як тепер називають, еніпалеолітичної культури, що йшла до нас із півдня. На отій Лоханській стації я знайшов натяки на цю культуру. Та, мабуть, чи не найцікавіше це оті шліхувадла на камінні.

Я друкую зараз про лоханські шліхувадла статтю в «Антропології» (це буде так називатися щорічник кабінету ім. Ф. Вовка¹).

Понаходив паралелі їм у фіннів і в скандинавів. Їх треба не тільки дослідити, а й перегягти на подвір'я Вашого музею. А те, чого не перегягнеш, повисікати з каменю.²

Хоч і не знаю, як воно буде з літом, а кортіло б коло їх Іще повозитися. Цікаві ж шельмини шліхувадла! А головне, що їх ще не знають.

А тут набігло такого багато нового й цікавішого, що просто не знаю, що й робити.

Знайшли нове становище палеолітичне на Прилуччині, вище Гонців, по-находив я палеоліту й на Поділлі, аж у трьох пунктах!

Ото — країна! І знов же не вивчена зовсім. Треба їхати й на Прилуччину, та треба ж і на Поділля. Там, знаєте, на кожнісінькому кроці древності, та й які! І ранній-праранній неоліт і трипільська культура і печері — просто очі розбігаються.

Як же справи з друкуванням Збірника? Діти передали через якусь дівчинку фотографії всякі — і з Кичкасу, і з інших місць.

Написав їм листа обом — і Ф. М. і П. Є. — тоді кинув листівку Павлові Євменовичеві,³ просив одписати, чи є фотографії з трьох виявлених у могилах 1, 2 та 3-й похованнів. Мовчать, як риби з отої восьмиверстової глибини, що десь коло Японії єсть у Тихому океані.

Посилаю разом із цим листом до Вас передрукований на машинці текст. Тільки не додаю опису знахідок з могили 3-ої й приміток. Не міг одновити їх, бо не зберіг чернетки. Хай уже додадуть з рукопису і за рукописом позначуть посилки на примітки.

Додаю так само фотографію плану Олександрова, що оригінал його у Вас, та три одбитки з знахідок у могилі 3-ій, хоч вони й не дуже добрі (посудина й оті вістреві рурки з площиками).

Кресленників не знаю, чи [...].

Чекаю відповіди від хлопців. Оце й усе поки що.

Простіть іще раз, дорогий Дмитре Івановичу, за мовчання. Написати листівочку не хотілося, а на листа зібратися не так легко, бо дуже обтяжений. Оце поробив усе для «Антропології» та й пишу.

Бувайте здорові й благополучні.

А й «крокодили» ж оті українувці, я Вам скажу! І що вони собі думають!!! Мало, що не подумают про те, що Дм. Ів. Яворницькому треба давним давно (скільки вони існують) утворити відповідні умови праці у вигляді належної персональної пенсії, а хоч би ж оплатити оту роботу по дослідках на Дніпрель-стані, і звичайно ж не «що місяцю» (мені аж боляче було дивитися, що в кошторисі Ви ставите собі за все це по 120 карб.), а за весь час, за усі ці роки!

Бувайте здорові!

Сестра вклоняється Вам низенько. Прошу, перекажіть Сер[афимі] Дм[итровні] мое привітання. Як її здоровля і як Ваше здоровля?

Ваш М. Рудинський.

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

31.03.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний і дорогий Дмитре Івановичу!

На жаль, обидва мої сюрпризи, що їх готую Вам — не готові, і тому переказую через С. С. Гамченка¹ тільки гаряче побажання здоров'я, радості й енергії.

Весна забарилася і в нас її зовсім не чути. У Вас, мабуть, краще.

Павло Євменович² не переслав мені обіцяні відбитки з розкопів у Кичкасі.

Я випросив їх у Ол[ександра] Сем[еновича], бувши в Харкові, отже не знаю, чи посилати їх, чи не пізно, чи не роздумалися їх уміщати. Взагалі про друкування збірника не знаю нічого.

Якщо ще щось треба зробити — дайте розпорядження, зроблю зараз же.

Бувайте здорові й благополучні!

Сестра просить вітати Вас сердечно. Перекажіть ласкаво моє привітання Серафимі Дмитровні.

Готовий до послуг Михайло Рудинський.

ДІМ, КП—84234/Арх—19803.

ЛИСТ М. Я. РУДИНСЬКОГО

8.04.1928 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Спасибі Вам велике за Вашого ласкавого листа із закликом приїхати на дослідні і те довірря моїм дослідчим силам, яке Ви в ньому висловлюєте. Хочу вірити, що виправдаю це довірря, як буду живий і здоровий.

Завше тепер роблю цю «оговорку», боючися заглядати на кілька місяців наперед.

Поки у Вас Сергій Сергійович¹ і поки Дніпро не ввійде в береги (а на підставі Ваших спостережень, це буде не раніш, як у червні) не їхатиму.

Я писав Вам давніше, що я не від того, щоб покопати якусь неолітичну стацію й [помусцятися] коло «поліссуарів» (шліхувадлів).

Копати могил і землянок не охочий. Боюся Вас цим розсердити, та, правда ж бо, хочеться працювати по спеціальности, а я ж «неолитист», як що можна так висловитися.

Поки С. С. Гамченко копає, я хочу поїхати на Поділля, куди тягнуть мене непеременно попередні досліди 1926 і 1927 рр. Гадаю, що зроблю це протягом травня, а тоді півтора місяці хочу спочивати. Все ж здоров'я вимагає уважнішого відношення. Хоч і досадно це і навіть якось соромно, а все ж позаторішня хвороба дає себе відчувати: не можу вже працювати таким темпом, як давніше, не можу працювати ночами, як звик, і тому не встигаю всього поробити.

Отож, дорогий Дмитре Івановичу, якщо я Вам справді потрібний—я до послуг Ваших з другої половини липня місяця (після 15-го, між 15-м і 20-м липня) до кінця серпня. Розпоряджайте мною, як хочете, тільки—згляньтеся на бога—й не засилайте до Кичкасу і на копання могил. А втім—віддаюся у Ваші руки.

Бувайте здорові й благополучні!

Вітайте Серафиму Дмитровну. Сестра Вам уклоняється.

Ваш Михайло Рудинський.

Р. С. У нас усе ще холодно. Не знаю, не вірю вже, чи прийде тому холодові край.

ДИМ, КП—84235/Арх—19804.

№ 580

ЛИСТ І. Я. РУДЧЕНКА

29.01.1895 р.

Варшава — Владимир

Милостивый государь, Дмитрий Иванович!

Года два назад я получил от Вас письмо из Ташкента, выражающее желание Ваше перейти ко мне в Казенную палату на службу. Подходящего места в то время у меня не было, письмо Ваше с адресом, при моих постоянных скитаниях из Варшавы в Петербург, где-то засунул я — да так и остался должником: ничего Вам не ответил...

В настоящее время я случайно узнал, что Вы перекочевали из Ташкента во Владимир губернский.¹ Поэтому, спешу уплатить Вам долг — пишу сию «цідулку» по следующему поводу.

По всей вероятности в феврале или марте, у меня откроется место чиновника особых поручений при Казенной палате. Место это дает 1½ тысячи в год содержания и добавки в конце года от 200 до 300 р[ублей]. Работы сравнительно немного, но всё-таки не менее 5 часов в день. Зато к этой работе может предстоять Вам, по желанию, другая работа. При варшавской Казенной

палате, под моим управлением, находится архив старых дел бывшего финансового управления Ц[арства] Польского, заключающий в себе драгоценнейшие памятники для изучения экономической и финансовой стороны этого края (и Руси) с XV века — и до днесь. Памятниками этими очень своеобразно иногда пользовались польские учёные, но издано их было мало, так что и теперь под моими руками находится драгоценнейшее описание Волыни и Подолии 1653—6 гг. Непочатый угол истории! И Вы, с Вашими знаниями, сможете сослужить ей верную службу.

Поэтому, если Вы желаете — отвечайте мне: согласны ли Вы на перевод в Варшаву, на предлагаемое место чин[овника] особ[ых] поручений. Если согласны, — лучше всего кратко телеграфируйте мне, причем укажите: где Вы служите, словом — где Вас искать и куда о Вас писать.

Прошу Вас дать мне ответ до 6—10 февраля, — так как после масляной я уеду в Петербург. Адрес: Варшава, Рымарская ул., д. № 5. — Его П[ревосходитель]ству Ивану Яковлевичу Рудченко.

Примите уверение в моём глубоком уважении.

И. Рудченко.

ДІМ, КП—84199/Арх—19768.

№ 580а

ЛИСТ І. Я. РУДЧЕНКА

26.10.1895 р.

Петербург — Варшава

26 октября 1895. Спб.

Владимирская, д. № 15, кв. 7.

«До Дмитра дівка хитра»...

Ну, а сегодня и есть как раз тот самый Дмитро, который сделал дівку хитрою. И вот, если этот самый Дмитро есть патрон дорогого Дмитрия Ивановича, то мы его поздравляем! Желаем здоровья, счастья и всяческих успехов!

Я сердечно порадовался за Ваши экзаменационные успехи. Но, черпая уроки из нашей народной мудрости, снова советую Вам: держите экзамен, защищайте диссертацию — и *— никому —* в Варшаве *— ни слова не заикайтесь о кафедре —*, чтобы не перепугать трусливых душ... А когда вся магистерская процедура будет окончена, когда скажете: «гоп!» — тогда — я уверен — все само собою «образуется»... Место для Вас достанем, — не беспокойтесь.

Правда, та же народная мудрость гласит, что баснями соловья не кормят. Но и тут кое-как можно беде помочь. Вернувшись, наконец, в Варшаву — и я постараюсь помочь Вам чем смогу... А пока вот что.

— В ркп підкреслено.

Живя четыре года в Варшаве и будучи хозяином такого «добра» как мой «старый архив», я — наконец — должен выйти из роли импотента... Начинать же всякое дело, по-моему, нужно сначала, а не с конца, — как то начинается в моём архиве... Начало дела этого —*— описание —*— сего самого архива, с целью сделать его доступным для учёных. Для описания нужен, как мне сдаётся, *— план —*. И вот я «задумал» прежде всего обратиться к Вам с просьбою — дайте мне *— писанный план —*. Если для этого Вам потребуется обозрение моего архива (хоть поверхностное), — напишите мне: я дам формальное предложение начать. Этот *— план —* «изобретен» мною, чтобы к *— Різду —* дать возможность Вам заработать 2-х месячное существование. А затем, экзамены Ваши будут к тому времени окончены, Вы свободны, — тогда «подумаем» и об укреплении Вас... К тому времени, быть может, укрепление на месте Министра последует М. Н. Капустина¹ — моего хорошего прибалтийского знакомого. Добре?

Марья Марковна все «хоріє»... Сегодня идет к самому светилу — Славянскому. Посмотрим, что он скажет? Она очень низко кланяется Ольге Александровне и Вам, и благодарит за добрый приют, оказанный любимцу — мальчику.

Работы мои идут вперёд. 4-го ноября назначен и мне первый законодательный экзамен в Высочайше утвержденной комиссии. Здесь придется пробыть, вероятно, до 6—10 декабря. А на Різдо — вместе будем кутью есть... Это день для меня *— всегда —* священно-традиционный.

Обнимаю Вас, а паніі Вашей — добрый привет!

Ваш И. Рудченко.

ДІМ, КП—68853/Арх—12121.

На конверті адреса: «В г. Варшаву Йерусалимская аллея, д. № 43, кв. 15. Его Высокоблагородию Дмитрию Ивановичу Эварницкому».

№ 581

ЛИСТ Ф. Я. САВЧЕНКА

15.06.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Добродію!

Ювілейний комітет¹ ласкаво прохає Вас прискорити присилку статті до Збірника на честь акад[еміка] Грушевського.

З пошаною Федір Савченко, секретар.

ДІМ, КП—80112/Арх—17511.

— В ркп підкреслено.

ЛИСТ Д. Я. САМОКВАСОВА

10.12.1900 г.
Москва — Москва

Описание Черниговской Черной могилы — в моей статье «Северянские курганы», напечатанной в 1 томе «Трудов» Киевского съезда 1874 года, стр. 187 и след [ующие]. Рукописный дневник в Историческом музее, при моей коллекции.
Душевно Вам преданный Д. Самоквасов.

ДИМ, КП—80105/Арх—17504.

ЛИСТ Г. СИМОНЕНКА

9.01.1896 г.
Варшава — Варшава**Милостивый государь Дмитрий Иванович!**

Простите великодушно, что до сих пор состою у Вас в долгу по визитам — все праздники и до настоящего дня болею. 30-го декабря удалось быть на заседании комитета и 1-го января с визитами по начальству — а уже к вечеру того же 1-го января разболелся настолько сильно, что вероятно раньше понедельника следующей недели не выйду из дому.

[Возникла] экстренная надобность в моей «Сравнительной статистике Царства Польского», поэтому не откажите возвратить её мне с подателем сего — курьером Ст[атистического] Комитета.

Известен ли Вам труд Bochenski «Beitrag zur Geschichte der qutsherlich — baurlichen verhältnisse in Polen». — Krakow, 1895?

Книга эта вышла в конце минувшего года. Жду её на днях из-за границы и по получении могу с Вами поделиться. Профессор Любович¹ тоже ждёт её с нетерпением.

Поздравляю Вас с наступившим Новым годом и желаю Вам от души здоровья и успехов в Ваших научных трудах, остаюсь искренне уважающий Вас и преданный Вам

Гр. Симоненко.

ДИМ, КП—87101/Арх—21056.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

2.06.1902 р.

Катеринослав — Камишна
Миргородського пов. Полтавської губ.

Високошановний Добродію Дмитро Івановичу!

Давненко збирався написати Вам про новини наші, та все було ніколи: на кінці року дуже багато було роботи. Тепер же, залишивши все, хочу розділити наші прикrostи. По Вашому виїзді 11, 12, 13, 14-го перебувало в музеї сила народу, правда, більшість шкільного та робочого, все ж було коло 300 платних. Далі ми розібрали виставку, зосталось наше власне і музей був одкритий щонеділі. Плати не брали і народ ходив. «Музей функціонував» — сказали ми собі — роботи було багато — і наслідки вже було видно. Ждали думської сесії 27—5 юня. Тут несподівано, неждано зайшли такі гострі суперечки, некоректні напади од нашої ж інтелігенції — «Пустозвон Івановичей». Нарешті Дума значною більшістю по закритій балотировці відмовила Науч[ному] о[бще]ству¹ в поміщенні для обл[асного] муз[ею] ім. А. Н. Поля. Ми zostалися без хати. То ще б нічого — я у себе місце знайду, де сховати, де тримати, але ж нам урізали можливість дальшого розвитку і широкого поступу в сім ділі. До того ж, нас нізачо охаяно, налаєно. «Археология отвлекает от живого дела, нам нужны читальни, школы, а не музей древностей». Тепер, щоб підтримати нас, взялися п.п. Бродницький² і Родзянко³ — обіцяли щонайменше тисячу рублів субсидії щороку, і Родзянко входе в Соб[раніє] з докладом о «памятниках музея им. А. Н. Поля» — памятник-дом.

Ми з свого боку — теж взялися живіше — робили відчити в музеї, «пояснення», подали звістки, що є в музеї, і нарешті постановили вдатися в села, до сільської інтелігенції, зробити кілька екскурсій хоч трьом, чотирьом членам правління, більше збирати матеріалів, більше писати, розкопувати, щоб дати доказ фактично, що наукове товариство робить що тільки можна для підтримання пам'ятників старовини і задля їх збирання.

Тепер я виїжджаю по приватним справам в Київ, [на] Херсонщину і коли 12, 13-го буду в Єкатеринославі напевно аж до 1-го/VII. Там поїду за границю на 5 неділь. Ну та ще до того спшиємося. «Віст[ник] Юга»⁴ був до нас і тепер є до нас прихильний, а «Екат[еринославский] листок»⁵ — «центр агітації». Не маю коли, а треба щось помістити в «Вестн[ике] Юга». Чи немає у Вас чого?! Та ще такого, щоб «вогню піддять».

Я. Г. Гололобов⁶ лишив місце члена міської управи. Се величезна страта для города і для осушення наших замірів. Виїжджає також Н. В. Чехов — член правління Научного общества — се був єдиний чоловік в городі, котрий хотів і умів представляти (?) коло научних справ. 15-го даю йому прощальний обід.

Бувайте здоровенькі, не турбуйтеся за будущину музея: іноді чим трудніше, тим потім легодніше, кріпче настає.

Просю Вас вірити щирою поважанню і сердечній приязні.

Вам зичливий А. Синявський.

ДІМ, КП—87137/Арх—21092.

№ 585

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

22.09.1902 р.

*Москва — Камишна Миргородського пов.
Полтавської обл.*

Високоповажний добродію, любий Дмитро Івановичу!

Не можу виявити всей прикрости та жалю мого, що мені не поталанило захопити Вас: — поїзд саме загуркотів як я під'їхав. Так мені цілий день не таланило тоді.

Мав я ще де про що Вас розпитати і про де-що порадитись. Сьогодні, вдумавшись в то, що діялось у нас вчора на засіданні трудно буде у нас вести підготовительні роботи, що аж серце падає!

Читали оповіщення гр[афині] Уваровой¹ про те, що в январі має бути предварительне засідання. Постановили просити мене і Гололобова², а по змозі і професора Курилова³ поїхати.

Я буду Вас просити допомогти мені в виробленню питань. Я де-що намічаю, а потім пошлю Вам роздивитись. Од п[ана] Канкріна⁴ поки що нема нічого.

Вчора було друге засідання правління в сім року, а 5-го^{го} октябрю мій перший в цім року доклад про роскопки в Катеринославщині.

Пишіть, бо я вже Вам раз писав в Комишну, та нічого од Вас не дістав. Низенько вклоняється Вам щиро шануючий і зичливий

А. Синявський.

ДІМ, КП—87143/Арх—21098.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

1.12.1902 р.

Катеринослав — Москва

Високоповажний добродію, дорогий Дмитро Івановичу!

Писав я Вам тричі, і не одержуючи жодної відповіді — хотів поставити точку — та вижити, що б се значило?

Вчора зайшов до мене п[ан] Струменко¹, переказав Ваш поклон і здивування через що я Вам не одписую. Справді, сталося якесь непорозуміння з листами.

Пишу Вам про наші справи. З літа і до сего дня я працював задля справи музею і з'їзду².

Тепер все стало на повну ступень.

Все буде гаразд — буде і музей, буде і вдячна робота на користь нашого рідного краю.

Тепер треба трохи потерпіти, а далі буде все, чого ми бажаємо.

29-го було 1-ше засідання підготовительного комітету³. Як Ви знаєте, на думці маю председ[ателем] вибрати п. Миклашевського⁴, секретарем Я. Г. Голлобова.

Вибрано чимало людей до комітету і здається піде, хоч коливаючися, бо все ж анемія наша найперша хвороба. Про інше я не говорю, бо прийшлося б багато писати. Побачимося, порадимося, що і як его робити далі.

До побачення. Де б його знайти вигідніше мешкання. Я маю в Москві знайомих і навіть кривих, та дуже далеких — на Аптекарським і др[угих] м[ісцях], а хотілося б в центрі, коло історич[ого] музею.

Як будете мати час — напишіть.

Вас щиро шануючий і душею прихильний і зичливий

А. Синявський.

ДІМ, КП—87142/Арх—21097.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

24.02.1903 р.

Катеринослав — Москва

Високошановний Добродію Дмитро Івановичу!

Дякую Вам щиро за Ваш лист, за те, що хочете мене підбадьорити. Увесь цей час я в такому настрої, що хочу все залишити, всяку участь в роботі по з'їзду. Стільки я вже виніс прикростей, стільки витерпів образ, що більше вже душа моя не здола терпіти. Ніколи нічого я не зробив а ні на крихотку зла. Навіть до всіх був душею і серцем прихильний. Тепер мене ні за що Курилов ображає, під'їдає, підкопується... Що ж буде далі?! Се тільки цвітики...

Маю право нарікати і на Вас. Ви од мене зла не бачили. Вже на самому з'їзді, замість того, щоб піддержати мене, прилюдно, як каже Гололобов¹, підбідили мене.

Я бачив, що Ви теж стали однастайне проти мене з Куріловим².

Було ще де що, та що згадувати. Скажу Вам, що Ваш лист пробив в моїм серці холодний лід, котрим Ви його морозили стільки часу. Не маю знов нічого проти Вас і протягую Вам щиро товариську руку.

Ви пишете про те, що б я читав лекції. У мене вже сила велика лекцій, давно я маю дозвіл читати лекції в Катеринославщині. Мені ж стало відомо, що Ви проти того, щоб я читав лекції і я, хоч давно вже був умовився в Бахмуті, Луганську, щоб нікого не дратувати, теж залишив і се діло. Я і на сьому поставив точку. Думаю вийти з состава предварительного комітету, щоб нікому не мішати і не наражатися на неприємності!

Коли тепер не проходить засідання, щоб один пан не підкладав свині, що ж буде далі, коли почнеться робота?! В такому стані, як я тепер, я не маю жодного права приймати участі ні в чому, бо мені завше все проваллять. Кажу Вам се рішучо і прошу Вас приїхати до нас і взяти на себе все діло з'їзду. До того ж я довго не остануся в Катеринославі — мене міністр хоче назначити окр[ужним] інспектором, — я відрікався з-за праці для діла дорогого і любимого. Тепер немає жодної рації замурувлювати себе в Катеринославі. Майже, що я роблю — се сім літом скінчу роскопки коло Кам'янки, Підгородньої, щоб докінчить свою роботу. «Об окрестн[остях] Екатеринослава», та й тільки. Боротися я не вмію і не хочу — краще переїхати робити на друге поле, щоб нікому не мішати і даремно не плутатись. Спасибі Вам за лист Ваш, за те, що трохи пригріли словом добрим мое серце.

Ваш щиро шануючий А. Синявський.

Р. С. Прошу найщиріше не минайте моєї хати і простуйте з залізницею, коли б не приїхали — просто до моєї хати, де Вас чекає Ваша «світлиця» з видом на Дніпро.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

22.04.1903 р.

*Німеччина — Камишина — Нікополь
Катеринославської губ., маєток В. В. Клейн***Христос Воскресе, Високоповажний Добродію Дмитро Івановичу!**

Не вспів написати Вам у себе, засилаю Вам щирий привіт з Німеччини. Дай боже Вам усього доброго, віку довгого, талану доброго на все, що Ви робите й думаєте. Увесь час піджидали Вас перед Великодними святами.

Не знаю, коли я повернуся звідсіль до Катеринославу — мабуть 23—25 квітня, не раніше.

Як вирушите з Полтави жити до нас, прошу не минати моєї хати — до неї простувати, хоч мене не буде вдома. Як не буду на сесії предварительного комітету, як спізнюся, діліть всякі функції, як знаєте.

Для мене все едно, що залишиться те і буду робити — нізачо сперечатися не буду, бо і не подоба нам, землякам, сваритися. А з ворогами нашими разом іти, — гріх і непотребство. Ви на мене вини якісь складаєте, пишете в останньому листі, що я нашкодив з Аліксєвим¹ і накрутив з Скриленковою², написавши їй нікого не спитавшись. Про перше поговоримо, як побачимося, а про друге — не будемо і згадувати... Скриленко по предложению В. В. Курилова була вибрана (се записано в протоколі правління) і навіть рішення було її оповістити. Нічого я тут не робив від себе і вини моєї тут немає... Ну та бог з сими історіями.

Приїздіть до нас скоріше, в початку мая ждемо. Ваш щиро шануючий і прихильний

А. Синявський.

 ДІМ, КП—87150/Арх—21105.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

16.05.1903 р.

*Катеринослав — [Москва]***Високоповажний Добродію Дмитро Івановичу!**

Щиро дякую, що обізвалися й прислали свою повну адресу, бо коли я зібрався слати листа до Павлограду, довідався, що Ви вже виїхали.

Приїхати на такий короткий час мені трудно. Тут все з Вашим виїздом

затихло — всі сидять по куточкам за своїм офіційним ділом. Неприємна для мене новина: Курілова провалили на общем собранні, хоч я і не був і просив, щоб йому не робили неприємности — тепер я мушу бути председателем, але ж відбиваюсь: не хочу, щоб думали, що я его висадив з місця.

Тепер треба розв'язати всі справи для обезпечення музею — тільки для сего і згодився на председательство, щоб спасти музей, бо невідомо, хто після нас буде, а там зрікаюся всего, працюватиму тільки для свого діла¹.

Посилаю Вам листи, котрі чекали адреси, і посилаю Вам низький поклон.

Ваш зичливий А. Синявський.

Р. С. Переслав Граф² получить [кам'яну] бабу для музея, переслав лист і накладну мені. Я тепер не хочу получить, — бо до того ще треба і платити — до приїзду Струменка³ нехай полежить. Зостанусь в Кат[еринославі] до 1-го юня, а після їду в Крим до 15—16 юня. Моя адреса: Комерч[еское] училище.

ДІМ, КП—87156/Арх—21111.

№ 590

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

19.08.1904 р.

Аккерман — Катеринослав

Високоповажний Добродію Дмитро Івановичу!

Ваш лист переслали мені сюди — можете повірити, що 14 і 15/VIII я не міг бути в Музеї і у Вас: нас розділяе тисяча верстов. 23-го чи 24/VIII. вернуся до Катеринослава, а 25 чи 26-го буду у Вас.

Тепер щодо Ваших лекцій в школі.¹ Пам'ятаєте, ми говорили у Вас і Ви згодились. В сім році могла б бути одна лекція в класі «по местной истории». Гонорар професора (100 р.) — почнете коли захочете, і закончити теж коли Вам буде ніколи, на Пасху, чи що. На той рік, напевне, будеть 8 лекцій, а може й 11 (одинадцять).

Коли стоїте на слові, не ламаєте обіцяння — напишіть мені зараз на училище, щоб я приїхавши вже знав напевне.

Програма лекцій по местной истории, яку Ви самі уложите, а як буде обійти курс — то звичайно по програмі вироблений педагогічним комітетом.

Засилаючи Вам низенький уклін зостаюся Вашим шановний добродію, щиро зичливим

А. Синявський.

19.VIII.1904 р.

Аккерман.

ДІМ, КП—87155/Арх—21110.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

27.VIII.1904 р.

Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Добродію Дмитро Івановичу!

Буду дуже радий бачити Вас під час мого обіду — в 1-й годині (по козацтву). Може знайдеться трохи каші і борщу і для кошового батька.

Ваш щиро шануючий А. Синявський.

ДІМ, КП—87147/Арх—21102.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

9.XI.1904 р.

*Катеринослав — Перещепина (маєток
Сергія Миколайовича Родзянка)*

Шановний добродію Дмитро Івановичу!

Посилаю Вам пакет, до мене присланий з консисторії і помилкою письмоводителя прибутий. Скучив я за Вами. Чи привезли те, що я просив з Полтави?

Ваш щиро шануючий А. Синявський.

ДІМ, КП—87152/Арх—21107.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

20.12.1904 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Вельмишановний добродію Дмитро Івановичу!**

Пані Антонович¹ питає мене, чи може п[ані] Скриленко ще що-небудь одержати, чи буде мати мешканне,² чи який придаток, чи тільки 600 карб[ованців]. Від одвіту певне буде залежати, чи згодиться п[ані] Скриленко, чи ні.

Я тяжко занедужав і нікуди не можу виходити. Коли б Ваша ласка, то б може Ви зайшли до мене сьогодні і ми б докладно про сю справу побалакали і рішили б, як її розв'язати.

Засилаючи щире привітання застаюся Ваш зичливий

А. Синявський.

Посилаю першу пробу комісії,³ першу пробу в Катеринославі.

ДІМ, КП—87153/Арх—21108.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

13.01.1905 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Вельмишановний добродію Дмитро Івановичу!**

Мало приємності з Вашого доручення. Але ж що маю робити?! Піду зустрічати¹, коли не буде дуже пізно, або рано. Коли не буду сам—пошлю письмоводителя і кур'єра. Її знайдуть, бо вона буде їхати з дітьми.

Що до передачі [кам'яних] баб, то прошу у цім підождати до весни, бо тепер Ви мені поламаєте увесь брук. Хрести і гроби пришліть—зараз віддам. Баби закопані в ґрунт і досить глибоко і виривати прийдеться цілі ями, щоб їх повитягувати. Вкопав Вам тепер теж буде трудно. Музейних баб 3, а не чотири, четверта куплена.

Все що пишете, щодо Скриленкової, охоче зроблю—покажу отель і т[ак]е і [нше]. Вам щиро зичу найбільшого поспіху в Новочеркаську.²

Ваш щиро шануючий А. Синявський.

ДІМ, КП—87151/Арх—21106.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

2.03.1905 р.
Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний добродію Дмитро Івановичу!

Постараюсь сьогодні забігти до Вас на хвилину: я збирався їхати, та занедужав. Сьогодні почуваю себе трохи ліпше і виїзжаю о 10 годині до Харкова. Сижу за спішною роботою і зможу зайти тільки ввечері 8—9 год.

Ваш щиро шануючий і душею прихильний

А. Синявський.

ДІМ, КП—87139/Арх—21094.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

28.02.1907 р.
Катеринослав — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Як маєте сьогодні час, приходьте о 7 годині увечері на наш учениський український літературно-муз[ичний] вечер.

Чекаємо і просимо.

Ваш щиро зичливий А. Синявський.

ДІМ, КП—87144/Арх—21099.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

13.02.1908 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Любий, високоповажний Дмитро Івановичу!**

А я думав, що Ви хоч раз забудете про обіцянку.

Та дубина написала пакості в сьомім числі «Юж[ной] Зари». Чого ж дивиться Струменко?!

А треба буде оборонитися.

Ваш щиро шануючий А. Синявський.

ДІМ, КП—87148/Арх—210103.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

17.01.1914 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Високоповажний Дмитро Івановичу!**

Для школи і для себе я хтів зробити копії Запорож[ської] ікони «Покрова». Просив Вашого завідуючого-хранителя, та він порадив просити у Вас особисто і Вашої ікони.

Отож прохаю Вас — зробити таку ласку дати на кілька день Вашу власність — за що буду дуже Вам вдячний.

Бувайте назавжди здоровенькі — людям усім милі і любі.

Ваш зичливий А. Синявський.

17.1.1914.

ДІМ, КП—87149/Арх—21104.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

9.01.1915 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Високоповажаний Дмитро Івановичу!**

Вклоняюся Вам низенько! Щасти Вам, Боже, в новім Році на усе гоже!
Перешукав я сам скрізь, закликав Комаренка¹, та не знайшов тих книжок,
що Вам потрібні: хто взяв — тепер вже неможливо в'яснити. Посилаємо тї
книжки, що знайшлися.

Бувайте здоровенькі. Ваш щиро поважаючий

А. Синявський.

9. 1.1915.

ДІМ, КП—87154/Арх—21109.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

15.12.1915 р.

*Катеринослав — Катеринослав***Високоповажаний, любий та дорогий наш батьку-отамане!**

Записки Вам вважаю за обов'язок дати, та мушу і берегти цей великої
ваги твір і свою відповідальність, бо виписані Записки за моєю запорукою.
Або пришліть хранітеля, або я перешлю з Комаренком, бо на сторожа споді-
ватися трудно. Ви напевне зовсім би нікому не дали такого пам'ятника через
руки!..

Вклоняюсь низенько. Ваш щиро зичливий і поважаючий

А. Синявський.

15.XII.1915.

ДІМ, КП—87127/Арх—21082.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

[1919] р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний та дорогий Дмитро Івановичу!

Будьте ласкаві, зверніться до нашого почесного гостя і земляка з доброю увагою. Зробіть для А. Я. Шульгина,¹ бувшого нашого міністра, що призвів нас до самостійности, все, що тільки можна. Це видатна та дуже цікава особа.
Ваш щиро шануючий А. Синявський.

ДІМ, КП—87157/Арх—21112.

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

2.04.1924 р.

Київ — Катеринослав

Вельмишановний та дорогий Дмитре Івановичу!

Відомий історик нашого краю Вас[иль] Олекс[ійович] Біднов¹ пише мені, що хотів би повернутися з своєї командировки до дому.² Краший засіб допомогти цьому, щоб його було обрано на яку-небудь катедру і після написано до Головнопрофобру до Харкова про затвердження. Так було в Академії з Мих[айлом] Сергійов[ичем]³ і зараз з Ніковським,⁴ якого обрано ред[актором] «Живої мови».

Тут в Києві так все обсажено, що навіть Клименко⁵, Клепатський⁶ й інші сидять без праці — професори, що залишилися без катедр після ліквідації університету в Кам'янці-Под[ільському].

Важливо було б також з'ясувати, яке відношення було б до нього у Вас на місці, як би його було зустрінуто взагалі. Чи не можна було б обрати його чимсь при музеї і на підставі затвердження на посаді допомогти його поверненню?

Про останнє, звичайно, перекажіть його дружині.

Дуже радий чути, що старий запорозький дуб ще велетенськи стоїть на сторожі наукової справи і під його вітками знаходять захист молоді робітники — бажаю Вам бадьорости ще на довгі літа!

Ваш А. Синявський.

Київ. Овруцька, № 10.

Р. С. Виїзжаючи з Катеринослава, я, сподіваючися, що скоро приїду, залишив свої книжки в шахах, де була Архівна Комісія, а також деякі речі. Як тепер я міг би довідатися про мої книжки і речі? Там залишилися цікаві архівні матеріали, що я переглядав з моїми замітками, бо я готував доклад. Де це все тепер? Сподіваюся, що, може, приїду, коли будуть гроші, на Великдень.

ДІМ, КП—87125/Арх—21080.

№ 603

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

5.03.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмиповажаний Дмитро Івановичу!

Вас обрано на члена Комісії Дніпрельстану при Вс[еукраїнській] Акад[емії] Наук, що має завданням об'єднувати всю наукову роботу, яка буде проводитись по дослідженню берегів Дніпра. Вже тепер безліч організацій, окремих осіб з різних міст — Ленінграду, Москви, Харкова, Києва, інших міст хочуть прийняти участь в обслідуванні Дніпра, бо, звичайно, ця справа і приємна, і корисна.

Але ж урядом визнано за потрібне об'єднання всієї цієї праці, її координація. Вже тут є «заявки», що і де треба робити, але ж справа вимагає певного плану. Тому визнано за потрібне і найкорисніше, щоб приїхали і Ви самі з певним планом, який у Вас було б складено, щоб його тут було затверджено і вже Ви, jako керівник свого відділу, вели справу цілком самостійно і було б уникнуто всяких можливих в такій справі суперечок.

Я говорив по цій справі з головою комісії акад[еміком] Яснопольським¹, і Вам буде написано секрет[арем] Комісії М. Ткаченком².

Я пишу Вам приватно, бо як член комісії в курсі справи і хотів би, щоб Ваша робота йшла найкраще й так, як Ви хочите. Хоч Ви не знаю за що і через що так тяжко проти мене ворогуєте*.

Тут ніяких «точок», де б ми з Вами могли стикатися, цілковито не має, бо я далеко від Катеринослава і працюю в зовсім іншій галузі. Допомогти ж Вам, коли б Вам було що потрібно, завше радий, а тому й пишу Вам.

Акад[емік] Яснопольський виїздить на 1,1/2 місяця до Туркестану й його заміняє академік Фомин³ (ботаник), а секретарем замість проф[есора] Белінге⁴ обрано в останній раз Ткаченка.

* Хіба я цього заслужив своєю 17-річною працею — громадською та науковою в Катеринославі? [прим. А. С. Синявського].

Розважте справу і робіть, як вважаєте для себе і справи найкраще.

З повною пошаною А. Синявський.

Р. С. Як здоров'я Серафими Дмитрівни? Низенько кланяюся!

ДІМ, КП—87136/Арх—21091.

№ 604

ЛИСТ А. С. СИНЯВСЬКОГО

6.07.1927 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Після наших клопотань добуто на 45 день апарат ВКФу й комісією покладено тяжкий, неприємний обов'язок керування за знімками на мене. Щоб не було непорозумінь, на 4 групи знімків виділено 30 день й для Вашої одної 15 день. Більше добути не було можливо на цей рік, і до Вашої розпорядимості дається найбільший час в Ваше цілковите розпорядження, де я ніякої участі приймати не буду.

14/IV. наш гурток виїздить для зазнімань гідробіологічних (проф. Белінге), географічно-економічних, інших (Ткаченко), і з 15—20/VIII апарат з апаратником буде передано Вам. Прошу повідомити на адресу М. Я. Рудинського¹, як би Ви бажали Вам і де апарат передати.

З повною пошаною А. Синявський.

ДІМ, КП—87126/Арх—21081.

№ 605

ЛИСТ О. Н. СИНЯВСЬКОГО

25.02.1912 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний пане професоре!

В «Раді»¹ промайнула якось звістка, що Ви маєте надрукувати популярну брошуру про українських кобзарів та думи. Одно видавництво у Харкові («Видавництво ім. Бор[иса] Грінченка») має рукопис брошури на схожу тему

(«Про що співають кобзарі») і тому ласкаво прохає Вас відповісти, чи справді Ваша книжечка має вийти і коли так, то чи популярна вона і чи українською мовою писана, бо ж коли так то «Видавництво», звісно, не буде друкувати своєї книжечки.

Адреса: Харків. Михайловск[ая] ул., д. № 16. А. Синявському.

З щирою пошаною О. Синявський.

ДІМ, КП—87130/Арх—21085.

№ 606

ЛИСТ О. Н. СИНЯВСЬКОГО

2.03.1912 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний пане професоре!

«Видавництво ім. Б. Грінченка» щиро дякує Вас за відповідь ласкаву Вашу і сповіщає Вас, що зміст рукопису «Про що співають кобзарі» одмінний од змісту Ваших лекцій, і в книжечках сих повторення ні у яким разі не буде.

З щирою пошаною О. Синявський.

Р. S. Автор рукопису «Про що співають кобзарі» не Б. Грінченко, як гадали Ви.

О. С[инявський].

ДІМ, КП—87102/Арх—21057.

№ 607

ЛИСТ О. Н. СИНЯВСЬКОГО

28.08.1926 р.

[Дніпропетровськ] — Дніпропетровськ

Високошановні Дмитре Івановичу й Серафимо Дмитрівно!

Сьогодні, 28-го серпня повернулися з Ненаситця¹ доволі пізно і довідалися, що пароплавом вертатися в Київ неінтересно (немає добрих пароплавів аж до середи) і тому вже замовили квиток на Харків: виїздимо 29-го о 6-й год. рано.

Ось чому не можемо на прощання побачитися з Вами, сердечно подякувати Вам за широко-приятне й тепле відношення до нас і поділитися враженням від величнього й могутнього «Діда»², що гойдав нас сьогодні на своїх бурунах. З Вашої ласки й доброзичливості нам пощастило дуже, дуже гарно провести час тут у Дніпропетровському, і ми були б щасливі хоч малою мірою віддячити Вам за Ваше добро. Сподіваємося, що коли доведеться бути Вам у Харкові, не минете й нашої хати, і бажаємо, щоб Ви почували себе у нас так, як ми почували себе у Вас.

З глибоким поклоном О. й Н. Синявські.

Харків. Мала Гончарівська, 11.

28.VIII.1926.

ДІМ, КП—87129/Арх—21084.

№ 608

ЛИСТ О. Н. СИНЯВСЬКОГО

3.12.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Мені трапилася нагода потурбувати Вас в одній правописній справі. Як Ви, певно, завважили, останніми часами дуже [посилився] напис «Гумань» («Умань»). І от працюючи тепер над українським правописом, я вагаюсь щодо напису цього слова. Звідкіля пішло «Гумань»? Чи не з польської мови? Одже в «Літопису Самовидця»¹, в Боплана² «Умань», а не «Гумань». То я поклав звернутися ще до Вас із проханням повідомити мене, як це слово писали в канцелярії Коша Запорізького: «Умань» чи «Гумань»?

Звичайно трудитися розшукувати Вам це не треба, досить буде попросту пригадати, тобто на підставі пам'яті.

Сподіваюся, що не відмовите мені в моїй просьбі.

А як там Ваше здоров'ячко, як живете, що поробляєте? Як здоров'я Вашої дружини? Дуже ми з дружиною жаліли, що не довелося побачити Вас у себе тоді, як ото Ви були в Києві. Чи будете в ближчий час іще?

Сердечний привіт Вам і Вашій дружині від моєї дружини й мене.

З щирою повагою О. Синявський.

ДІМ, КП—87128/Арх—21083.

ЛИСТ Е. СІЦІНСЬКОГО

9.09.1928 р

Кам'янець-Подільський — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Відповідаю на Ваш лист—по тим пунктам, що Ви зазначили в своєму листі.

Ікона виносна «Дівоча» — це така ікона, що її несуть дівчата при процесіях (крестних ходах) чи то коли обходять кругом церкви, чи коли йдуть «крестним ходом» святити воду, або в поля на зелені свята та в ін[ших] випадках. У нас на Поділлі в кожній церкві є така ікона, або й дві. Такі ікони робляться з дерева, з різьбою й підставкою так, щоби ікона стояла, коли б її поставити на землю. Звичайно на таких іконах малюються «Ізображенія» на одному й другому боці — малюють храмову ікону і святих жінок Варвару, Катерину та ін[ших].

В церкві такі ікони ставлять там, де передня частина церкви злучується з середньою; в дерев'яних церквах там звичайно буває ніби бар'єр від зрубі, і на тому бар'єрі й ставлять «дівочі образи». Дівчата завше прикрашують ті свої образи квітками та рушниками вишитими або «заслонками» — кружевними чи якими іншими. Такі виносні дівочі образи є також і в костьолах на Поділлі.

По другому запитанню Вашому про матеріялі для укр[аїнського] словника — скажу, що на жаль й на сором собі, я не збирав таких матеріялів, і не можу цим прислужитися Вам.

Дуже дякую Вам за Ваші запрошини — приїхати до Вас, але нема для цього засобів. Нема ніяких командировок й асигнувань на це в нашому музею, де я служу. Наш музей в цьому 1927/28 бюдж[еті] перейшов на місцевий бюджет і це дуже зкрутило наші кошти. Археологія в нас, на глухій провінції, не дуже в пошані...

А їхати кудись на свої кошти також важко. Лишків в тих коштах щось нема!

А дуже хотів би я побачитися з Вами та побачити Ваш музей запорожської старовини. Я пам'ятаю Вас ще з часу археологічного з'їзду в Одесі 1884 р., коли Ви ходили на перев'язі. Тоді я був ще студентом і на свої гроші, що я заробив малюючи образи, поїхав до Одеси на з'їзд. Там я захоплювався Вашими докладами, яких більшу частину Ви розповідали українською мовою (під соусом: «оце так розповідає якийсь-то там дід»). Хоч під такою приправою можна було почути українську мову, яку на всіх рос[ійських] археологічних з'їздах не допускали, а ні-ні! З великою приємністю згадую я цей одеський з'їзд, і Ваші доклади-оповідання.

Будьте здорові й благополучні! Бажаю Вам довгі літа — працювати на ниві української археології та письменства.

З щирою пошаною й гарячою любов'ю Е. Сіцинський.

9.IX.1928.

Кам'янець-Под[ільський], вул. Петровського, 62.

ДІМ, КП—87087/Арх—21042.

ЛИСТ А. О. СКАЛЬКОВСЬКОГО

2.03.1892 р.

Петербург — Петербург

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Приношу Вам искреннюю мою благодарность за любезное ко мне внимание и за дорогой подарок — вашу книгу, которую прочту с живейшим интересом.

Простите, что за недосугом не имел возможности лично поблагодарить Вас, но в первую же свободную минуту поспешу исполнить эту приятную обязанность.

Искренно Вам признательный А. Скальковский.

ДИМ, КП—84033/Арх—19659.

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

23.01.1903 р.

Київ — Москва

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Беру на себя смелость припомнить Вам себя; я имеа удовольствие беседовать с Вами на XI киевском археологическом съезде, где, состоя корреспондентом газеты «Жизнь и искусство» и заинтересовавшись Вашим прекрасным рефератом «Вопрос о топографии Запорожских Сечей по новым [...] данным», я, быть может, и злоупотребила Вашей любезностью и временем, расспрашивая Вас о подробностях. Делаю же это в настоящее время потому, что по поводу приглашения меня на должность заведывающего Екатеринославским областным музеем необходимо, чтобы избрание это получило Ваше одобрение и, следовательно, чтобы избираемое лицо принадлежало к могущим оправдать Ваше и общественное доверие. Позволяю себе надеяться, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, что Вы лично против меня ничего не имеете, и, хотя моя незначительная деятельность во время съезда и не могла, конечно, обратить на себя большого внимания с Вашей стороны, но тем не менее я могу сослаться на знающих меня лиц в подтверждение того, что дело археологии я люблю и несколько понимаю.

Во-первых, позволю себе указать на нашу добрейшую и глубокоуважаемую

графиню Прасковью Сергеевну Уварову¹, которая имела возможность видеть меня за работой в Киевском городском музее, а также благосклонно поощряла мои отчёты на Киевском съезде и дальнейшие мои работы, удостаивая меня своих похвал и милостивого внимания сверх моих скромных заслуг; затем, смею думать, меня несколько помнит почтеннейший проф[ессор] Д. Н. Анучин², почтивший также своим вниманием моё небольшое сотрудничество в «Археолог[ических] изв[естиях] и зам[етках]». Далее я с чувством признательности могу вспомнить о благосклонном и дружеском отношении ко мне В. Б. Антоновича³ и его супруги, урожденной Е. Н. Мельник⁴, также профессоров Д. И. Багалея⁵, В. П. Бузескула⁶, Н. И. Петрова⁷, Д. Я. Самоквасова⁸, почтившего своим добрым отношением мои занятия на XII Харьковском съезде, когда я, не будучи ему [лично] известной, имела удовольствие заслужить его одобрение по поводу своего усердия и любви к археологии. Здесь же я работала в Киевском городском музее, составляя каталоги его коллекций ещё до его открытия и впоследствии и вообще занималась собранием «Общества древностей и искусства», представитель которого Б. И. Ханенко⁹, вместе с директорами музея В. В. Хвойко¹⁰ и Н. Ф. Беляшевским¹¹, с своей стороны могут засвидетельствовать мою опытность и добросовестное отношение к делу. В виду всего этого я осмеливаюсь надеяться, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, что Вы не откажете мне в Вашем благосклонном согласии и содействии; уважение к Вашей учёной репутации должно уже одно служить гарантией того, что лестное для меня Ваше доверие будет вполне оправдано моей службой и деятельностью, насколько хватит моих слабых сил. Позволяю себе притом же рассчитывать, что, действуя в районе, научная известность которого всецело создавалась благодаря Вашим трудам и исследованиям, я не буду окончательно лишена Ваших просвещённых указаний во благо и пользу взятого на себя дела, и таким образом буду обязана Вам двойной благодарностью. Если моя усердная просьба и горячее желание послужить археологии этим путём найдёт отклик в Вашем благосклонном внимании, то убедительно прошу почтить меня ответом по прилагаемому адресу и не отказать сделать зависящее распоряжение совету музея, чтобы избрание моё могло состояться безпрепятственно.

Примите уверение в совершенном и глубоком уважении и преданности.

А. Скриленко.

Адрес мой: Киев, Игоревский переулок, дом № 5, кв. 14.

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

20.01.1904 г.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваше любезное письмо окончательно уничтожило все мои колебания, и я с этой минуты считаю себя уже вполне принадлежащей Екатеринославу. Правда, нужно было принять во внимание, что в нашем испорченном мире различны бывают причины распространения тех или других слухов; во всяком случае я нахожу, что хорошо сделала, объяснившись с Вами с самого начала «на чистоту» и теперь вполне спокойна. То, что Вы пишете о себе, для меня далеко не новость, ибо слухом земля полнится, и хорошие стороны характера нашего симпатичного исследователя украинских древностей слишком хорошо известны всем, кто имел удовольствие входить с ним в сношения, а таких людей немало и в Киеве; мы много говорили о Вас с моим многоуважаемым другом и учителем во многих отношениях В. Б. Антоновичем, и он выразил свое искреннее удовольствие по поводу того, что мне придется служить у Вас, а также, по доброте своей, надежду, что я буду Вам не бесполезна. Со своей стороны смею уверить Вас, что я человек вполне покладистый и несколько не зараженный самомнением, а главным образом от души любящий археологию и готовый служить ей, насколько сил хватит; ради того чтобы заниматься любимым предметом, я ни минуты не задумалась перейти на меньший оклад (здесь я получаю 65 руб.), лишь бы посвятить остаток жизни близкому моему сердцу занятию. Итак, я буду к Вашим услугам 15-го января,— первоначально одна, ибо таскать своих ребятишек по такому страшному морозу не решаюсь; у нас всё время стоит 18—20°, да ещё с ветром. Кроме того, не знаю, как отнесётся мой квартирный хозяин к нарушению контракта и не придётся ли мне платить неустойку в размере 120 руб. до августа. Об этом ещё надо посоветоваться. Поэтому будьте добры, оставьте за мной ту комнату, о которой Вы писали, и пусть пока в ней живёт кто-нибудь, что бы она не очень настыла. Пока же Вы чрезвычайно обяжете меня, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, сообщением хотя в общих чертах, конечно, со всею откровенностью, в каком положении находится музей и в чём он со стороны работы прежде всего нуждается, чтобы я могла ориентироваться и взять с собой необходимые источники, могущие мне пригодиться в том или другом отношении, так как всю свою библиотеку я не смогу перевезти теперь же. Не откажите также сообщить, когда ожидается окончание нового здания музея и далеко ли оно находится от классической гимназии, куда мне предстоит перевести своего сынишку, а также когда приблизительно придётся переносить музей и вообще что нужно будет делать? О том же, можно ли будет найти ещё какую-либо работу для пополнения моего бюджета, мы поговорим при свидании, и я надеюсь, Вы не откажете помочь мне в этом своим благосклонным

содействием. Прошу Вас принять уверение в моём глубоком уважении и пожелания всего лучшего с наступающим праздником.

Искренно преданная Вам А. Скриленко.

ДИМ, КП—84001/Арх—12627.

№ 613

ТЕЛЕГРАМА А. А. СКРИЛЕНКО

12.12.1904 г.

Київ — Катеринослав

Согласна. Письмо следует. Скриленко.

ДИМ, КП—83995/Арх—19621.

№ 614

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

14.12.1904 г.

Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Я чрезвычайно признательна Вам за Ваше любезное предложение и за то, что Вы вспомнили обо мне, и сочту за честь и удовольствие посвятить свой труд на служение Екатеринославскому музею. Но, так как переезд в Екатеринослав является радикальным переворотом во всём строе моей материальной жизни, то я прошу у Вас позволения повергнуть некоторые из касающихся его вопросов на Ваше просвещённое благорассмотрение. Одним из самых важных является прочность моего будущего положения вообще. Здесь, в Киеве, я имею обеспеченное и обеспечивающее меня место, оставлять которое, не будучи уверенным, что переезжаешь навсегда, было бы неблагоприятно; поэтому я прошу Вас ответить мне откровенно, могу ли я смотреть на свою будущую должность хранителя музея, как на нечто постоянное, а не обусловленное только временной необходимостью по случаю съезда? Я слыхала здесь предположения такого рода, а также слыхала, что недавно, не более двух недель тому назад, эта должность была предложена какому-то господину, который сам говорил об этом у нас в музее. Я же, имея семейство, всецело находящееся на моём попечении, не желала бы лишаться здесь того, что имею в настоящее время, не будучи уверенной, что

прочность моего пребывания в Екатеринославе будет обусловлена лишь моим собственным знанием дела и моей пригодностью для него, а не какими-либо другими соображениями. Я думаю, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, Вы сами согласитесь со справедливостью моего рассуждения и не поставите мне во зло так ребром поставленного вопроса.

Далее, я, как семейный человек, решительно не знаю, как мы все сможем поместиться в одной комнате, хотя бы и временно, а потому я просила бы Вас довершить своё великодушие и употребить Ваше известное мне влияние на предержавших властей с тем, чтобы исхлопотать мне или самую квартиру, на которую незначительность ассигнованного содержания даёт некоторое право, или же квартирные деньги, в виду тех потерь, какие мне придётся понести здесь благодаря нарушению годового контракта, срок которого истекает лишь в августе. В свою очередь, смею уверить Вас, что, если мне суждено и придётся служить под Вашим руководством, то Вы не будете иметь причин раскисаться в Вашей ко мне любезности в настоящее время, ибо я постараюсь быть для Вас самым усердным и деятельным помощником, а о том, могу ли я и умею ли я работать, Вам может засвидетельствовать наш музей и университет в лице профессоров историко-филологического факультета,— да, если Бог даст, увидите и сами.

Итак, если решение двух важнейших для меня вопросов окажется благоприятным, то благовольте уведомить меня, когда именно я должна приехать, как как мне тогда нужно будет сдать мою должность и все дела, находящиеся на моей ответственности, а также устроить свои собственные.

В ожидании Вашего благосклонного ответа честь имею пребыть глубоко уважающей Вас.

А. Скриленко.

Адрес мой: Киев, Большая Житомирская, № 4, или же: Крещатик, контора нотариуса Карышева.

ДИМ, КП—84003/Арх—19629.

№ 615

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

2.01.1905 г.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Примите мои поздравления с наступившим Новым годом и пожелания всего лучшего! Дай Бог, чтобы он нам обоим принёс успех и благополучие в нашем, отныне общем, деле.

Пишу к Вам с целью посоветоваться с Вами относительно одного, немало смущающего меня обстоятельства по отношению к моему переезду, до которого времени осталось уже немного. Дело в том, что моего сынишку, обучающегося в здешней 3-й гимназии, возможно перевести в Екатеринославскую или теперь, после рождественских каникул, или уже после летних, и я не знаю ещё, как мне с ним поступить. С одной стороны, всего лучше бы оставить его здесь до мая, — тогда ему не пришлось бы терять времени. Но это сопряжено с непосильными для меня расходами и ребёнок, слишком привыкший ко мне и не расстававшийся со мною надолго, умоляет взять его с собой, да и оставить его, правду сказать, трудно. Поэтому я решила обратиться к Вам с просьбой, не будете ли Вы так добры устроить его перевод у директора классической гимназии, т. е. предварительно узнать, есть ли вакансии в первом классе и может ли перевод состояться без задержки, и в таком случае я сейчас же вышлю по почте прошение о принятии его в первый класс. А также, если понадобится, не откажите употребить для этого своё влияние, которое, как мне известно, может сделать весьма многое даже и в случае каких-либо затруднений, ибо из уважения к Вам директор сделает возможное и невозможное. Если же перевести его почему-либо нельзя, а главное, немедленно, то, конечно, мне придётся расстаться с ним и приехать одной, что для меня будет во многих отношениях трудно, и я буду беспокоиться о нём всё время.

Немалое затруднение представляет для меня также перевозка моей мебели и прочей движимости, которую придётся отложить до открытия навигации, ибо теперь поезда все завалены военными грузами и перевозка обходится дороже самой стоимости вещей. Но с этим я уже как-нибудь устроюсь, а главное пока — пристроить сына. Будьте так добры, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, сделайте всё возможное в этом направлении, чем снимете с моей души большую тяжесть.

Я же выеду, вероятно, не позже 15-го, или же, может быть, лучше 20-го, когда Вы уже возвратитесь из Ваших поездок, ибо и мне гораздо интереснее приехать при Вас, чем без Вас. Напишите, пожалуйста, как лучше сделать, мне лично собраться недолго, лишь бы устроиться с детьми. Я буду также Вам очень признательна, если Вы укажете, какие вещи мне лучше взять с собой и какие практичнее купить уже на месте, чтобы обзавестись первое время, так как мои всё равно будут стоять здесь до весны.

Простите, что утруждаю Вас этим, и не считите моей просьбы за злоупотребление Вашей добротой, к которой мне приходится прибегать, не имея ещё на то никаких прав.

Примите уверение в совершенном уважении искренно преданной Вам

А. Скриленко.

Р. С., А. С. Синявскому¹, с которым я переписывалась раньше, прошу Вас передать мой низкий поклон.

ДИМ, КП—83999/Арх—19625.

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

10.01.1905 р.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Что значит, что Вы мне не отвечаете? Я уже всё здесь покончила, квартиру передала и должна сама ютиться до отъезда где-нибудь у знакомых, а до сих пор ещё не знаю, что мне делать с сыном? Ваше молчание причиняет мне страшное беспокойство. Вы писали, что едете лишь 12-го, а моё письмо отправлено Вам ещё 4-го и до сих пор никакого ответа не имею. Ради Бога, уведомьте меня поскорее, что мне делать и есть ли вакансии в гимназии?

Одновременно посылаю директору письмо и прошение. Я выеду, вероятно, 15-го утром. Если можно, распорядитесь, чтобы меня кто-нибудь встретил на вокзале. Писала я и Антону Степановичу¹, но тот тоже не отвечает, и я просто голову теряю.

Пожалуйста, ответьте поскорее, в городской музей, откуда мне перешлют письмо, ибо я ещё не знаю, где буду до тех пор.

Преданная Вам А. Скриленко.

ДИМ, КП—84000/Арх—19626.

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

13.01.1905 р.
Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваше письмо, чрезвычайно обрадовавшее меня известием о вакансии для сына, дошло до меня, к сожалению, слишком поздно. Будучи человеком слова, я совершенно приготовилась к отъезду. 15-го сдала квартиру, перевезла все вещи на хранение и мне теперь не остаётся ничего другого, кроме как ехать к Вам, тем более, что я уже отправила в Екатеринослав 12 пудов своих необходимых вещей и нужно получить их (они должны придти 16—17 числа).

Если бы Ваша отсрочка дошла до меня раньше, то я устроилась бы иначе, но теперь мне только один выход — ехать и ничего больше. Я выеду 15-го или

16-го, конечно, чрезвычайно буду сожалеть, если Вас не застаю, но надо же куда-нибудь деваться, а потому, если Вы ещё во-время получите моё письмо, то будьте добры, распорядитесь прислать кого-нибудь на вокзал, чтобы указать нам, куда ехать и где пристроить вещи.

Вообще, глубокоуважаемый Дмитрий Иванович, позвольте раз навсегда отрекомендовать себя Вам с этой стороны: у меня что сказано — то свято, и слово с делом никогда не расходится; и в мелочах, и в крупных случайностях мой образ действий всегда одинаков, а потому, постановив уже выехать 15-го, я приняла к этому все меры и отрезала себе все пути отступления.

Если поместиться в предполагаемом Вами месте окажется решительно невозможным, то я принуждена буду хоть нанять себе где-нибудь, но оставаться здесь мне уже никоим образом невозможно.

Итак, в ожидании нашего скорого свидания и ближайшего знакомства, из которого Вы убедитесь, что я говорю правду, позвольте пожелать Вам всего лучшего и от души поблагодарить Вас за Ваши старания о моём сынишке.

Преданная Вам А. Скриленко.

ДИМ, КП—83998/Арх—19624.

№ 618

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

29.04.1905 г.

Катеринослав — [Катеринослав]

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Все Ваши поручения исполнены или будут исполнены в назначенное Вами время. Посылаю Вам открытый лист, по поводу которого я была поставлена в некоторое затруднение, не зная, как писать к вице-губернатору, так как ни от кого не могла узнать его имени и отчества. Выручил, однако же, французский язык, в котором слово «monsieur» исключает всякую надобность в этом, и всё обошлось благополучно. Посылаю также полученное с сегодняшней почтой письмо графини¹, которое, с Вашего разрешения, я прочла; обратите внимание на подчеркнутое мною карандашом и скажите, пожалуйста, что это там путают Миклашевский² и Родзянко³ насчёт залы? Не могу же я в неё поместить всё, что мне не пришлют. Кстати, научное общество, (стекольщики которого, в числе 4—6 человек, до сих пор ещё не вставили стекло в свою витрину) в лице Штебера, заявляет, что они «ни за что» не отдадут нам той залы, которая у нас предназначена для церковных древностей, и что поместят там сельское хозяйство. Я говорила им, что консистория уже сняла мерку для витрины, но они и слушать не хотят. Просто не понимаю, что это такое творится. Думаю

ещё поговорить с Куриловым⁴ и вразумить его, что не могу же я расставлять выставку на дворе ради их глупых фантазий. О дверях, конечно, до сих пор нет и помину. Наши витрины уже все со стёклами и 4 щита готовы.

Относительно же Антона⁵ хочу просить Вас обратить внимание на следующее: от переселения Остапа⁶ в музей мы ровно ничего не выиграли, так как оказывается, что он служит не у нас и его целые дни не бывает дома, жена же его только принимает бесчисленных гостей и, конечно, ничем не помогает. Наши же люди справедливо ропщут, что их изгнали из кухни, на которую они так радовались, и заставляют ютиться в темном помещении, ибо в течении дня там полно народа, а в сумерки Остап запирается и ложится спать. Гаврило⁷ говорит, что он охотно ходил бы ночевать, но боится за свою семью, а если и Антон не будет спать в музее, то последний останется на волю Божию, так как на Остапа надежда плоха,— ночью он ни за что не выйдет. Если же, таким образом, присутствие Остапа не принесёт никакой практической пользы, то для чего он нам и нужен? Тогда лучше бы иметь кого-нибудь, кто был бы постоянно при музее и притом холостого, чтобы и Антону было пристанище, и тогда бы Антон мог спокойно отправляться ночевать к Вам. Предоставляя решать всё это Вашему просвещённому благоусмотрению, надеюсь, что Вы всё устроите к лучшему. Остальное всё обстоит сравнительно благополучно.

Позвольте затем пожелать Вам наилучшего здоровья и успехов в раскопках и поручить себя Вашим молитвам.

Преданная Вам А. Скриленко.

ДИМ, КП—83996/Арх—19622.

№ 619

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

6.05.1905 р.

*Катеринослав — ст. Новокарлів-
ка Катеринославської залізниці,
Миколі Олександровичу Тихоми-
рову для Д. І. Яворницького*

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Никакие протесты с моей стороны и сказанное мною от имени В. А. Тихомирова¹, как Вы писали, не помогают; комнату всё-таки отнимают, что делать и куда денем церковный отдел, а главное, что скажем консистории, когда они пришлют витрины? А между тем предметы постулают отовсюду: из Покровского скоро привезут остальную часть громадного иконостаса, да ещё вчера получила накладную на другой, высылаемый из Новомосковска, А. Г. Тихомиров сказал

мне, что поступит ещё, в довершение всего, коллекция Поля². Именно, хоть в долоні, та в присіди! Напишите поскорее, как быть, и берегите своё здоровье, которое при настоящих условиях понадобится в двойном количестве.

Преданная Вам А. Скриленко.

Остальное всё благополучно. Остап перебирается к Вам.

ДІМ, КП—83994/Арх—19620.

№ 620

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

23.07.1905 р.

Катеринослав — Новомосковськ

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Получила я оба Ваши письма и больше всего радуюсь тому, что Вы сами здоровы и до сих пор живы и благополучны; не удивляйтесь моим словам, потому что я уже до того напугана, что сама себя не узнаю. У нас ежедневно происходит резня и в городе такие ужасы, что мы с Бабенко¹ боимся ходить в музей после обеда, чтобы вечером не попасться какой-нибудь толпе сброда, которые разгуливают повсюду и везде бьют и режут. В такое побоище попали мы с ним 20 июля, отправляясь на заседание в земскую управу, и до сих пор не могу придти в себя от страха. Бродницкий² расскажет Вам, когда приедете, и, хотя, все мы остались невредимы, но мои нервы с тех пор оказывают мне самые плохие услуги. Но прежде всего о делах. Родзянко³ был здесь два раза; один раз он меня не застал,— я была в типографии,— а другой раз мы с ним говорили, хотя ничего особенного из этого не вышло, кроме того, что он взял мою статью для напечатания. Я говорила ему о том, чтобы послать к архиерею и он подтвердил, что нужно это сделать; я написала, как Вы сказали, и послала В. А. Лопухину подписать, но он не хотел, обещая заехать сам в музей и объяснить причину отказа (конечно, жду его напрасно, ибо он занят выше головы), а Бродницкий, которому я об этом сказала, объясняет это тем, что он не считает себя председателем комитета, так как не имеет ни минуты времени и не отходит от телефона. Таким образом предварительный комитет без председателя (Синявский⁴ на заседании сказал, что он тоже отказался от этой должности), и бумага лежит не подписанная. Если бы архиерей был в городе, я сама рискнула бы сходить к нему, имея это намерение ещё до Вашего письма, как и говорила Беднову⁵,— но он в Самарском монастыре на даче и неизвестно, когда приедет. Консистория обещает окончить витрины к 1 августа. Я хотела было переносить библиотеку, но люди говорят, будто управа распорядилась ещё раз перекрасить бывшую мою комнату, так что не знаю, что и делать,— видно этому, в самом

деле, конца не будет. Думаю впрочем сделать вид, что я об этом не знала, и всё-таки перенести книги, но что делать с историческими древностями (картинами) и как размещать витрины в средней зале,— будет ли коллекция Поля или нет, до сих пор ничего не знаю. О вещах Горюдцова⁶ тоже ни слуху, ни духу; описала бы их давно, если бы хоть сказали, откуда они, а в особенности сосуды, на которых буквально никаких указаний (на картонах хоть есть названия сёл неизвестной губернии). Проклятые столяры (pardon за выражение) до сих пор, конечно, никак не могут окончить своей пачкотни, постоянно пьянствуя и забастовывая. Случилась скверная история: Железняк пристал ко мне, чтобы попросить Родзянко дать им денег из управы, в виду того, что Лунёв им не даёт; Родзянко велел Казакову выдать им 35 р[ублей], а они пошли к Лунёву, получили и с него и вместо работы запьянствовали на несколько дней. К счастью, Железняк⁷ имел благоразумие отдать Гавриле на содержание свои 50 руб., из которых Родзянко приказал удержать 35, а затем Железняка с компанией прогнали, и Лунёв набрал новых рабочих, с которыми и приступил к постановке парадной двери. Люди наши просто из сил выбиваются; Кирилл не слезает с лестницы, развешивая материи и сосуды на щитах, а мы с Гаврилом передвигаем витрины и устанавливаем, что возможно, да вечно бегают то за гвоздями, то за проволокой, то в типографию, то на вокзал,— словом, работают за десятерых. Этнография уже почти расставлена, но ещё много осталось сделать; хотели один из привезенных из Харькова манекенов, подходящий по типу, одеть в запорожский костюм и поставить в этом отделе, если Вы ничего не имеете против этого. Я сделала ему усы и оселедец, надела старую барашковую шапку и он выглядит недурно. Таким образом, как видите, всё у нас идёт по способу пилигримов во Святую землю,— из трёх шагов вперёд два назад, благодаря бесконечной неопределённости нашего положения и отсутствию надлежащего порядка в распоряжениях по постройке. Но хуже всего то, что нам до сих пор не дают жалованья; я писала уже Родзянко, который с Кириллом же послал какое-то распоряжение Гесбергу, но из этого ничего не вышло, так что я вторично отправила сегодня в управу официальное заявление с просьбой выдать жалованье. Это, право, Бог знает, что такое, что своих собственных заработанных денег приходится постоянно просить, точно нам дают их из милости! Как бы устроить раз навсегда, чтобы мы в этом отношении не зависели от каприза и чтобы это было наконец установлено определенно? Ходить же туда я ни за что не хочу, во-первых, из принципа, а во-вторых потому, что, чего доброго, первый хулиган может у меня отнять деньги, да и ходить по улицам вообще не безопасно, ибо из окон стреляют. Боже, что здесь происходит! Сегодня воскресенье и опять готовится побоище; в газетах предупреждают жителей, чтобы запирались. Сейчас отправлю каталог и иду домой, где будем сидеть взаперти до завтра. Прелестные условия для спешной и срочной работы в музее, нечего сказать! Вот какие милые новости приходится сообщать Вам вместо чего-нибудь утешительного,— но что делать!

До свидания, глубокоуважаемый и добрейший Дмитрий Иванович, желаю Вам благополучно и невредимо вернуться к нам, а себе — ещё увидиться с Вами, а если это не суждено, то не поминайте лихом искренно преданную Вам

А. Скриленко.

Р. С. Бабенко спрашивает, не отдавал ли Вам Родзянко его фотографий для этнографической статьи,— нигде их не могут найти. Сегодня видела Вас во сне,— Вы стояли на верху лестницы в нашей комнате первобытных древностей и кланялись мне, махая широкополой соломенной шляпой.

ДИМ, КП—84018/Арх—19644.

№ 621

ЛИСТ А. А. СКРИЛЕНКО

[1905] р.
Катеринослав — Катеринослав

Глубокоуважаемый и добрейший Дмитрий Иванович!

Ваше письмо поразило меня как громом. Пусть меня Бог накажет, если я, говоря и шутя сегодня с Марфушей, имела хоть тень намерения обидеть или оскорбить Вас, а тем менее иронизировать над Вами. Зная, что она служит у Вас уже давно и, по-видимому, девушка хорошая, если судить по похвалам Голлобовых, я позволила себе, в ответ на её же слова о том, что Вы терпите неудобства, сказать, шутя, что Вы пожалели квартирной платы, в чём теперь, поверьте, от всей души раскаиваюсь и приношу Вам тысячу извинений.

Клянусь Богом, я никогда не думала, что Вы можете за это обидеться, так как в разговоре с Вами я позволяю себе иногда пошутить, за что Вы обыкновенно не сердитесь.

Относительно же раскопок я сказала только потому, что она говорила, что краска ещё не высохла и у Вас от неё болит голова, что ли, вообще Вам неприятно,— я и сказала: «почему же он не едет на раскопки?», подразумевая лучший воздух. Ведь, я думаю, Вы не считаете меня настолько ограниченной, чтобы предполагать, что я считаю раскопки Вашей обязанностью или вообще думаю, что Вы не можете иметь в этом своей воли. Ваш гнев на меня, глубоко меня огорчающий, я приписываю исключительно Вашему нервному состоянию в последнее время, которое сама прекрасно понимаю, ибо и у меня от беспорядка является злость и раздражительность. Верьте или нет, но даю Вам честное слово, которого ещё ни разу в жизни не давала напрасно, что и в мыслях у меня не было смеяться над Вами, и я вполне уверена, что Вы, по доброте своей, ограничитесь этим крайне болезненно подействовавшим на меня письмом и на дальнейшее время не будете иметь сомнений в самом неподдельном расположении и глубоком уважении преданной и вечно признательной Вам.

А. Скриленко.

ДИМ, КП—83997/Арх—19623.

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

19.09.1925 р.

Одеса — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

В будучому році я маю приступити до друку 5 й 6-го томів своєї «Організації госп[одарства] Укр[аїни]», котрі присвячуються господарству Запоріжжя. Не можу заокруглити роботи за браком археолог[ічних] даних що до хліборобства в паланках. Власне археолог[ічних] й до того таких, що стосувались би початку XVIII стол. Друкований матеріал так історичний, як і статистичний, та фольклорний, а також наш Запор[озький] архів мені відомі. Недістає саме археолог[ічних] даних, без яких не можу твердити про с[ільсько]госп[одарські] культури, їхні розміри й способи обробітки. Дуже був би зобов'язаний Вам, коли б Ви знайшли можливим подати мені отсі відомости. По-друге. В музеї Поля зберігаються ярма запор[озьких] волів. Може, Ви не відмовили б замовити для мене зробити знімки їх та надіслав би їх нехай музей мені накладною платежою.

Нарешті, трейте. Чи не доводилось Вам зустрічати Мамая¹, за котрим стояли 2—3 гори. Натурально є ще сила силенна інших питаннів, але не смію турбувати Вас.

Дозвольте мені чекати на Вашу відповідь й принести заздалегідь за неї подяку, як і за ту науку, що з Ваших праць я мав ще від своїх студентських часів.

З правдивою і щирою пошаною Михайло Слабченко.

Одеса, Мастерська 25, дв. 22.

ДИМ, КП—84009/Арх—19635; КП—84010/Арх—19636.

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

20.12.1926 р.

Одеса — Дніпропетровськ

Високоповажаний п[ане] Академику!

В справі, якою Ви зацікавились, на жаль можу подати не багато відомостів. Жлоби — інститут зовсім не досліджений. Він був нерідким на Правобережжю, гол[овним] чином, на Волині. Наскільки можна судити по актовим даним, жло-

би представляли собою рід арендаторів в королівських і можновладських маєтностях, походячи з невеликої шляхти. Так було в XVI в. В який спосіб вони еволюціонували і як, в мене відомостів нема.

Що до Гетманщини, зокрема до жлобів Вербицьких, то навряд чи не маємо перед собою рід прізвиська від колишнього Statut'y. Т[аким] ч[ином], жлоби Вербицькі, на мою думку, слід було б читати Жлоби-Вербицькі. Впрочім, категорію «жлобів», як сільського населення, мені доводилось зустрічати в Румянц[евському] Опису¹, якого саме полку, не пригадаю. Десь постараюся пошукати в своїх картках і як що знайду, то негайно повідомлю Вас.

В-літку я просив Вас, високоповажний п[ане] Академику, допомогти мені повідомленням що до системи хліборобства в Вольностях й форм господарювання на підвалинах археолог[ічних] даних. В тій справі нині прошу не турбуватись, бо мені пощастило розглянути старинні межові дачи й вияснити питання, за для котрих наважувався турбувати Вас.

З правдивою пошаною М. Слабченко.

ДІМ, КП—84013/Арх—19639.

№ 624

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

23.10.1929 р.

Одеса — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Йвановичу!

За Вашу писанку я, на жаль, можу пропонувати тільки скромну крашанку в вигляді 2 в[ипуску] т[ому] V своєї «Орг[анізації] господ[арства]». Прийміть її як ознаку великої шаноби до Вас й Вашої високоцінної наук[ової] діяльності. Трактат Яц[енка]¹, за який складаю Вам сердешну подяку, я знаю. Не цитував же його тому, що маю його використати пізніш. Скажу більш — філософ[ський] бік «Зап[орожжя]» доручено мною освітити одному з моїх б[увших] учеників і десь на літо матиму задоволення надіслати Вам ту роботу. В царині іст[оричних] зап[итань] я продовжую Вашу працю, беручи її в розрізах, що Ви їх тільки торкались. Продовжую Вас і по видавничій лінії, бо добивсь того, що весь січковий архив буде надруковано. Це й гордоші мої ну, і коли на це пішло, право бути Вашим духовним чадом чи учеником, чи десцендентом. Знаю я Ваші (думаю, всі) роботи ще від часів мого студентства. Вони мені допомогли й допомагають. Тому користаюсь нагодою подякувати Вас не тільки за любязність, але й за науку.

З глибокою пошаною М. Слабченко.

23.X.929.

ДІМ, КП—84012/Арх—19637.

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

25.12.1929 р.

Одеса — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитре Івановичу!

На цих днях з великою подякою поверну Вам Ваш збірник після використання¹.

З другого боку Ваш останній лист мене здивував. В Києві Ви пропонували мені приїздити до Дніпро-Петровського ІНО на лекції². В листі ж від 17.XII Ви пропонуєте мені керувати працею аспірантів Вашої катедри з ділянки історії Укр[аїни]. Це вже не лекції наїздом. Дозвольте до кінця продовжити думку. Керувати працею аспірантів в певній ділянці істор[ичної] науки значить бути членом катедри й головою секції. Так треба розуміти Вашу пропозицію? Коли так, то треба, щоб мене затвердила в цій посаді Укрнаука, призначивши, само собою, відповідну платню. Коли ж це не так, то що значило б керування аспірантами, не збагну. Словом, без Ваших пояснень діло не обійдеться. О них я й прошу Вас, високоповажаний Дмитро Івановичу.

Розраховував я прибути до Дніпро-Петровського 27.XII. й не пізніш 31.XII. Але в мене трапилось велико лихо з сином³ і тому ні 27 ні 31 до Дніпро-Петровського не буду. Кюли зможу прибути, поки що не можу сказати.

Дозвольте ще раз подякувати Вас за пам'ять, книгу й пропозиції, так для мене приємні.

З великою пошаною М. Слабченко.

ДІМ, КП—84014/Арх—19640.

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

27.04.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажаний Академику!

Чи не змогли б Ви надіслати мені в адресу — Харків, Холодна Гора, БУПР № 1 Спецкорпус ДПУ — «Путешествие иером[онаха] Яденка»? Книга,

здається, коштує 1 крб. Накладною платежою це десь 1 крб 20 коп., якими грошима я располагаю, за присилку буду дуже вдячний.

З правдивою пошаною М. Слабченко.

27.IV.1930.

ДІМ, КП—84011/Арх—19637.

№ 627

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

11.05.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

В[исоко]п[оважаний] Дмитре Івановичу!

За надіслану книгу велике спасибі¹. Про відсилку Вам «Малорус[ских] нар[одных] песен»² написав додому. Даруйте, що не повернув своєчасно й прийміть сердешну подяку за позичку «Пісень».

М. Слабченко.

11.V.1930.

Р. С. Записки Яценка³ потрібні мені для роботи: «Запор[ізька] культура». Нарис цієї брошури мною вже зроблено й він в цензурі ДПУ. А крім того пишу велику розправу: «Військова пушкарня» аркушів на 6, може, більш вийде.

М[ихайло] С[лабченко].

Р. С. Р. С. Маю намір писати історію Запоріжжя в соціол[огічному] освітленні на 3 томи — схему вже виробив.

С[лабченко].

ДІМ, КП—84006/Арх—19632.

№ 628

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

18.06.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажаного Дмитра Івановича сердешно дякую за присилку книги «До історії Степової України». Для моїх постійних студій книга дає великий матеріал. Чи не міг би я розраховувати на присилку матеріалів що до війсь-

кової пушкарні, над якою працюю протягом кількох місяців, читаючи в засові «Источ[ники] для ист[ории] зап[орожских] коз[аков]». За присилку матеріалів що до пушкарні був би дуже обов'язаний Вам. Пушкарня цікавить виключно з боку правного, як місце ув'язнення й суда, а не як військова інституція. Коли що є такого в Вас, що Ви не мали б на оці використати, а торкалося б пушкарні, не відмовте, надішліть. Надіюсь, що «Малорус[ские] песни» Вами вже одержано — мені з дому писали, що Вам послали названу книгу давно.

Ще раз дякуючи за Вашу любязність, зістаюсь з найбільшою пошаною.

М. Слабченко.

18.VI.1930.

ДИМ, КП—84005/Арх—19631.

№ 629

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

5.08.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ:

Високоповажаний Академику!

Прошу Вас не відмовити, як що знайдете за можливе, повідомити про спосіб крою й шитва з показанням розмірів пересічного запорізького костюма XVIII стол., а як що є в музеї й XVII в. — то й XVII в. Може, в музеї можна знайти знімок томаківського бога-отця з запорізькими вусами й без бороди, може, впрочім-то й з Самар[ського] монастиря. Чи не можна було б довідатися й про розміри куренної запорізької люльки.

Дозвольте ще запитати, чи хоч волинка лишилась від часів Запоріжжя? Про існування їх знаю з Ваших статей в «Київ[ській] стар[ині]» за 1886 р.¹ Мені ці відомости всі потрібні для невеличкої книги, що я її пишу у в'язниці: «Запорізька культура». Час у мене тут є, тому кінчаючи писати «Пушкарні», заходивсь я біля другої оце книжки. Звісно, без музеїв, особливо Дніпропетровського, як і без архівів повністю не пощастить нічого написати, але каркас одячу саякою-такою плотю все ж можна.

Даруйте за турботи й прийміть мою сердешну подяку.

М. Слабченко.

5.VIII.1930.

Харків. БУПР № 1. Спец. корпус ДПУ.

ДИМ, КП—84007/Арх—19633.

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

23.10.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажаний Академику!

22 жовтня одержав я від Вас листівку, в котрій Ви ласкаво пропонуєте свої послуги що до різних історичних справок. В мене справді є де-які запитання. Бачте, зараз я пишу книжку по запорізькій культурі. Брак музейних даних (не брак, а відсутність) сильно гальмує мою роботу. Літературу і джерела, наскільки можна в умовах ув'язнення, я використав більш-менш повністю: моя дружина ласкаво приносила мені потрібні книги. А ось не дістав саме музейного матеріалу. Напр[иклад] мені потрібно знайти розміри жупана — його стан, поли, рукава, закавраши, вильоти в сантиметрах. Те-ж й відносно шароварів й поясів шкіряних й шальових. Потрібно далі переглянути фотознімки з богів Покровської церкви й Самарського монастиря (такі фото, як відомо мені, в натурі є).

Далі дуже важно мати фото Вашої колекції запорозьких чортів — зі слов П[єтра] О[лександровича]¹ знаю, що та колекція знаменита. На жаль, я не маю грошей, аби все це купити в Дніпропетровському музеї, де певно, фото перерахованих речей є. Книжка вийде, наскільки бачу, цікава.

Коли б був я на свободі, то порадився б з Вами в цій справі. Думаю однак, що як би Ви написали книгу про звичаї й обичаї січовиків, то вона служила б 2-м томом до задуманої мною книги, що, не знаю, коли появиться в світ. Мені шкода затримання її, бо круг ім'я: «Запоріжжа» назбирався так багато романтичного, що за тою романтикою правди трудно [выдлубатись]. Ось ради неї я й прошу Вас не відмовити надіслати мені вище названі матеріали. Як Ви знаєте, опрацював я й монографію про січову пушкарню, але Академія відмовилась прийняти мою працю до друку, хоч моя робота цілком витримана з боку ідеологічного. Що робити? Найбільш працюю я над Запоріжжям, де, смію думати, в мене є безперечні досягнення. Але ж сиджу, сиджу в в'язниці, з поплямованим ім'ям, такий страшний, що Держвидав не візьме, не хоче взяти, моїх робіт. Це в значній мірі негативно відбивається на роботі. Сиджу я в добрих умовах — велика камера, світла, товариші по процесу, що сидять разом, не заважають в роботі. Даються прогулянки двічі на день. Добрий стіл. Лазня. Поскаржитись ні на що не можна. Здоров'я не лихо, але нерви вимучено. Тягнись до наукової праці (педагогічної вже ніколи не матиму), але Ви бачите, як вона йде в мене. Думок скільки угодно, але вони погано втілюються в стрункий та файний науковий одяг. Сил скільки угодно й без прикладнення до науки. Е, ліпше не говорити.

Адреса моя нині така: Харків, Холодна Гора, БУПР, ч. 1, III корпус, камера 22.

З правдивою пошаною М. Слабченко.

Привіт Вам від О. Ю. Гермайзе².

23.X.1930.

ДІМ, КП—84015/Арх—19641.

№ 631

ЛИСТ М. Є. СЛАБЧЕНКА

6.11.1930 р.

Харків — Дніпропетровськ

В[исоко]п[оважаного] Дмитра Івановича вітає з днем народження
М. Є. Слабченко.

6.XI.1930.

ДІМ, КП—84008/Арх—19634.

№ 632

ЛИСТ А. М. СМІРНОВА

16.09.1913 р.

Петербург — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Осмелюсь обеспокоить Вас одной просьбой. Бывая с экскурсиями учеников в Екатеринославе и неизменно посещая Ваш музей, я всякий раз люблюю картину раненого запорожского казака, написанной для Вас «на двери»¹ и пожертвованной Вами в музей. Я очень бы хотел иметь с нею копию.

Не окажете ли мне в этом услуги. Не найдётся ли в Екатеринославе человек, который бы не за дорогую цену сделал копию с означенной картины в том самом виде, как она теперь имеется.

Пожалуйста, посодействуйте в этом деле, чем можете, Вы очень обяжете глубоко преданного Вам

А. М. Смирнова.

Р. S. Быть может Вам небезинтересно узнать, что «письмо запорожцев турецк[ому] султану» мною введено в школьный оборот (см.: «Руководство к изучению худож[ественных] произв[едений]» А. М. Смирнова, изд. 1913 г.), как образец меткого народного слова.

А. С.

ДІМ, КП—83944/Арх—19570.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

8.12.1925 р.

*с. Петриківка Катеринославської губ.—
Катеринослав***Вельмишановний Дмитрій Іванович!**

Вітаю Вас з роковинами 70-річного ювілею, що недавно провадили його в гірничому, бажаю Вам мати ще силу для продовження великої роботи, яку Ви дали вже в скарб науки по вивченні нашого краю.

Посилаю Вам назви, зібрані мною з прізв'яз селян Петриківки, Шульгівки, Котівки, Магдалинівки, Поливанівки і в др[угих].

Звичайно, треба признатися, я повторююся в деяких назвах, але ж можливо що є й нові слова. Також зауважую, що є такі назви, які зустрічаються в Вашім словарі. Наприклад: на сторінці 210-й є слово — Дула. Про це слово маю Вам довести, що у нас в Петриківці його розуміють, що дула б'є, значить, б'є сторч кулаком в спину або в потилицю. З цього погляду, як розуміють його в Петриківці, Хома Провора¹ правильно пояснив, тільки він повинен був показати, як це треба бить дула кулаком.

Всі назви, як бачите, без пояснення. Кого питаєш, від чого, мов, ваша фамилія прозвана, то ніхто не скаже, а як хто і візьметься пояснити, то верзеть чорт знає що — неправдиво або дуже наївно. Наприклад: кабрись — якась польова травка, або Сябро — дружба, кажуть: посябрити — ли — подружити-ли. Це в Поливанівці так пояснюють.

А що, чи Ви доскочили печатку Гладкого² у попа, що в Могилівському районі. Цікаво що то за штука така.

Даю Вам до відому, що в Магдалинівці, Котівці, Бузівці та Шагарівці Кот[івського] р[айону] — було багато кам'яних баб, так селяне поробили з них собі точила. Міні хвалилися, що новобранці оце як їхали до війська, так тоже багато побили і попсували баб. Я одного разу писав про це в «Зірку»³, та не знаю чи був мій допис, чи ні.

В Паньківці є дід Вус, який знає що в озері Ткачеві є багато добра, запорожці зхоронили. Це будьто йому казав його ще дід. Рибалка Мороз Роман якось рибалив, та будьто і витяг неводом казан запорожський і дві бомбі. Я його питаю, так він каже що то неправда.

В Паньківці часто знаходять шматки великих кісток. Я їх не вмію розпізнавати, а як хто питає, кажу що то зуби та роги мамута.

Риють могили собачі дядьки, все думають що гроші знайдуть. І оце по краях багато поритих могил є.

У нас в Петриківці є одна могила. У самого низу її видко дошки з трун (гробу). Селяне кажуть, що то запорожці виглядають. Що ж, заглядав і я на них — пусто, немає нічого там. Кажуть, що пастухи киями потроху пови-тягали кісточки. Спеціальної розкопки не робили, і не збираємось.

Як Ваше здоров'я? Чи ще до друку не дали Словаря? ⁴ Я того разу як був у Вас, так забув взяти книжку, що Ви міні призначили подарувати. Шкодную, бо я не читав її.

Бувайте здорові. Колись як потепліє, привезу Вам ще матеріали і малярки.

З пошаною до Вас остаюся

Володимир Соляник.

8/XII—25 р.

ДІМ, КП—83719/Арх—19386.

№ 634

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

18.02.1926 р.

с. Петриківка — Катеринослав

Шановний Дмитрій Іванович!

Давно вже я одержав від Вас листа і до сього часу сидів мовчки, бо нічого було Вам прислати. Тільки тепер назбирав декілько слів, які зараз прикладаю.

Через свої злидні я не можу виконати Вашого прохання, що в письмі Ви прохали зробити: Вибійки можна зробити і мастер є, але грошей у мене не має. На це діло необхідно карб[ованців] 18—20. Дошки майстер не хоче продавати та хочби й продав, то здере за них дорого. Зробити такі у нас ніхто не зможе, бо там дуже трудна робота. Всих дощок у нього шість, квітки на обидва боки на кожній, дуже гарні і вичурні. Одна є стародавня.

27 лютого я повинен бути в Катеринославі на учоті в Губвоенкоматі, приїду й до Вас.

В[олодимир] Соляник.

Петриківка, Катерин[ославської] округи.

18/II—26 р.

ДІМ, КП—83711/Арх—19378.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

15.10.1927 р.

с. Петриківка — Дніпропетровськ

Сволок знаходиться у селянина Івана Федотовича Куліша, 14 сотні в Петриківці, Катеринос[лавського] окр[угу]. Із слів його матері, яка має 86 років, видно, що сволок цей був куплений 'умісті з хатою у Ілька Назаренка 17 сотні 50 років тому назад, а до Назаренка хату цю на розбій було куплено в Китайгороді, Полтавської губ[ернії]. Хата була дощана, тобто стеля вимощена з дошок, а дошки були мережані. З інших річей з тієї хати не зісталось, хоча одвірки 'мережані, лутки з вікон і лави були вмісті куплені з хатою, але зіпсовані були, перероблені на и[н]ші хазяйські приладдя, бо, як каже баба, воно було не вдобне ні куди, його ні поміть ні витерти через везерунки не можна було. Баба ще дебела, звать її Татьяна Мелентівна Куліш, а власна фамілія її Бондарька, має 86 років.

Сволок має довжини 9 аршин, вишини має 3/4 арш[ину] (трошки може менше), товщини 1/4 арш[ину]. Зроблений із сосни. Місцями потріскався, місцями пошмалений, має темний вигляд і де не де подзьобаний.

В хаті Куліша ще мається три слижі, на яких лежить сволок тих часів, що і сволок, бо мають дійсно обличча на взір, як і сволок, тільки без малюнків.

За сволок Куліш хоче (100) сто карбов[анців]. Менче і балакати не хоче.

В. Соляник.

5/X.27 р.

ДИМ, КП—83707/Арх—19374.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

10.05.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

В[ельми]ш[ановний] Дмитро Іванович!

Ото ж ми 25 квітня приїхали сюди, до Кічкасу і ночували одну ніч у Г. Г. Мартенса¹. В домі [Лена] нас не пустили. На слідуючий день ми послали А. В. Добровольському лист і кошти, 50 карб. а сами (я й Бондаренко^{1а})

поїхали до Привільного, ждати Добровольського², бо у Кічкасі нігде було жити. Ждали Добровольського, а тоді потрапили до Августинівки, де робив Володя³. Володя в цей час уже кидав роботу на Канцірці й від'їздив до Кічкасу. Бо його Петро Іванович⁴ викликав туди, а я й Бондаренко залишились у Привільному ждати Добровольського. Коли од Добровольського одержали телеграму, що він приїде 12 травня, бо у нього якась операція. Петро Іванович тоді нас забрав у Кічкас — мене в домі Лена помістили, а Бондаренка в бараках. Тепер ми живемо у Кічкасі.

Робота йде. Володя на Канцірці знов одкриває печі й посуд. Цікава річ. Пам'ятник цей заслуговує великої уваги, як промисловий очаг на Подніпров'ї. От коли б його добре дослідити!

Тут на площадці «А» Петро Іванович одкриває «Корчаків-корчаківських», а Володя наткнувся на велике кам'яне спорудження.

«Гарнесенький» у Кічкасі почуває себе як риба в воді. Він теж лазе скрізь по установах і на розкопах. Я складаю пляни й креслиники. Поки що все по-хорошому. А Добровольського й досі немає. Чекаємо його 12 травня.

Дмитро Іванович! Посилаю Вам ось таку штуку:

«Були колись у Петриківці низькі хати. Вони викопувались глибоко і схожі були на землянки або запорозькі бурдюги. Вікна робилися маненькі й ставилися знадвору, низько, низько. От бувало прийде де бобро (чоловік), скине штани та й затуле с.... вікно. Це звечера, коли засвітять каганця в хаті. От бача, було, дивиться, дивиться, та й каже: «Хтось у вікно заглядає — тьфу яке [...]».

Цю штуку мені розказав мій родич — пастух, що пасе у Привільному. Він з Петриківки й прізвище його Нечай. Йому 56 років.

Як же Ваше здоров'ячко? А чи все благополучно в музеї? Вітайте од мене всіх співробітників — Павла Євменовича⁵, Павла Антоновича⁶, Юхима Платоновича⁷, Зінаїду Дмитровну⁸, Оксану Яковлевну та всіх інших. Да! Вітайте ж і Шаповала⁹ та Сап'яна¹⁰ «со чадами». Вони ж сварилися не платити мені зарплатні, а чи буде по їхньому?

Бувайте здорові, уклоняйтеся Серафимі Дмитровні.

З пошаною застаюся В. Соляник.

10/V.30 р. Кічкас.

ДИМ, Арх—19369.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

25.05.1930 р.

с. Привільне — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Іванович!

Я працюю у А. В. Добровольського за асистента на стоянці Лантухівського острова. Почали ми роботу 16 травня. Знахідки все тіж, що і в прошлому році: шильця, фрагменти кам'яного й череп'яного посуду, кремні та інше. Трапляються й поховання. Зараз Аркадій Вікторович б'ється над тим, куди прирахувати численні поховання, що відкрито на Лантухівському острові. Їх нараховується всіх загалом 34 поховання. Добровольський влучно діходе своїми «теоріями» про хронологію їх давности, вивчаючи стратографію стоянки. Одже він певен в тому, що ці поховання пізнього часу й не належать до стоянки.

Живемо ми в обчиському домі с[ела] Привільного, а харчуємось у бабушки Марії Самойловни. Каюки наші всі у Привільному, бо Пиня привіз їх до Ново-Олександрівки й не схотів за ними приглядати. Останні ж речі всі у нього.

У Кічкасі Петро Іванович¹, Грінченко й Федорович працюють над могилами. «Голомозий»² натрапив на цікаві речі — там щось клад чи що? Казав Володя³, що все привезе до Вас. Всі живемо в згоді й похарошому. Ковтун⁴ почав ніби самостійно копати могили під доглядом Петра Івановича й Грінченка. Я теж, з Вашого дозволу, працюю у Добровольського на стоянці, веду розкоп[ки], а Аркадій Вікторович мене добре вчить. Я ближче став до археології. Добровольський зачитав мою компіляцію й подав свою писану рецензію. Він багато де в чому мені допоміг, виправив мої помилки. Після роботи ми розглядаємо матеріяли, йде розмова, навчання ціле. Оглядаємо місцевість і вивчаємо нашарування квадратів стоянки.

Тепер, Дмитро Івановичу, дозвольте Вас запитати про становище в нашому музеї. Чи вгмонилися Сап'ян⁵ і Шаповал⁶, чи ні? Напишіть, будь ласка, про це, бо я почуваю щось недобре. До нас дійшли слухи через дружину Грінченка, що ніби Шуб та Сап'ян уп'ять піднімають волинюку на щот нас.

Напишіть мені обов'язково, чи мені приїхати 1-го червня до Дніпропетровського, чи ні? Бо в мене командировка тільки на один місяць. Подайте своє розпорядження про це.

Тепер подаю Вам декілька слів, які я тут записав у Привільному: Бур'яти — «я не встиг хату побур'яти, поламати». Ралити — «мій поїхав на Похилий рибу ралити». Колдобини — ями, глибокі місця у Дніпрі. «Ми в колдобинах великого сома піймали».

Петро Іванович і Федорович були в Пузняка, так він говорив, ніби що 27 травня приїде на авто до Дніпропетровського, завітає до Вас і, звичайно,

приїхали б і Ви на Дніпрельстан. Але чи справді Пузняк приїде, то хто знає? Дніпрельстан проваде велику роботу. Ми всі оце колись оглядали будівництво — були на греблі. Вода там клекоче добре, як на Ненаситці.

Тепер передаю Вам копію рецензії, на мою роботу, Добровольського:

«... Назва роботи не відповідає в деякій мірі змісту. Зміст ширше за назву. В передмові автор говорить, що в основу своєї роботи кладе класифікацію В. О. Городцова⁷, але в дальшому не обмежується лише цією класифікацією, а наводить класифікації видатних зах[ідно]-евр[опейських] вчених, для роз'яснення яких використовує і відповідні матеріали. Класифікація В. О. Городцова, як відомо, в достатній мірі оригінальна, але ж вона розходиться в основному з другими вченими. За Городцовим іде незначна кількість працівників археології, а тому не слід брати, для популяризаторської роботи археологічних знань, в основу класифікацію Городцова. Це й сам автор добре чуває, коли з'ясовує деякі явища археології за даними видатних учених Зах[ідної] Європи, що не звязуються з класифікацією Городцова. Треба — або прямо слідувати по Огородцову, або стати на бік західноєвропейських учених, критично поставитись до класифікації Городцова.

Загалом же роботу виконано добре, витримано й змістовно. Автор добре простудіював відповідну літературу, добре її вивчив. Деталізація найбільш важливих місць, також як і загальний зміст — надають роботі серйозности. Робота вчасна і цілком придатна для таких кол як учительство, студентство. Серйозність викладу і характер використаного матеріалу не дозволяє їй стати книжкою для масового, не підготованого читача.

А. В. Добровольський».

Грінченкова рецензія мені також відома. Він сказав, що вона написана для дітей. А Матвієвський, сміючись, кинув йому: «... та ні Володя, брат, там є й для тебе!» Петро Іванович сказав, що треба робити удареніє на і — компіляція.

Так що тепер мені відомі думки всіх про мене.

Дуже прошу Вас, Дмитро Іванович, напишіть мені про діла в музеї. Аркадій Вікторович і я вітаємо Вас і Серафиму Дмитровну. Добровольський напише Вам листа од себе. Він же оце 24/V святкував 25-річчя своєї археологічної діяльності.

Привіт од мене співробітникам музею.

25/V—30 р. с. Привільне.

В. Соляник.

ДИМ, Арх—19383.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

13.06.1930 р.

с. Привольне — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Іванович!

Скоро вже місяць буде від того, як ми (16 травня) почали копати стоянку на Лантухівському острові. Оце недавно нами відкрито 7 поховань дуже пренайцікаві. Два з них з дуже цікавим інвентарем,—це кремінні проколки, шкребачки та шильця, біля руки поховання, та з прехорошим кам'яним молотком. Едм[унд] Йосипович як одіб'є фото, то пришлемо Вам. Ці «неолітики», як їх прозиває Арк. Вікторович¹, не дають йому спокою і насилають йому все більше й більше чиряків на шию. Він оце увесь місяць хворіє на чиряки. Ці поховання, без сумніву, мають велике значення, бо їх відкрито взагалі на стоянці 41 шт[уку]. Арк. Вікт. говорить, що стоянка на Лантухівському острові має великий інтерес для науки, в питанні вивчення неоліту взагалі.

У Кічкасі все йде, поки що, своїм темпом під доглядом Едм. Йосипов.², Ковтуна, й, напевне, Мартенса.

До речі за Мартенса. Коли Мартенс повинен приступити до роботи? З моменту нашої постанови на нараді? Яку йому платню рахувати? Про це все, як буде у Вас час, напишіть мені.

З Августинівки надійшли до мене листи од Пині. Він просить забрати од його наші речі (експедиційні) і заплатити йому гроші по умові. Я не знаю, яка була умова з ним і скільки грошей? Каюки він пофарбував скверно. Вони дуже течуть. Що робити з ними?

Робітника Бондаренка Миколу я перевів до Привільного. Тепер він працює з нами. Грошові справи у мене всі. Поки що все гаразд, все хороше. До нас приїхав 8 червня Тахтай³ із Полтави. Але на Арк. Віктор. дуже впливає те, що Тахтай був заарештований по справах СБУ і звільнений з Полтавського музею. Справді, для нас усіх це якимсь неприємно і я дивуюсь, як Володя, знаючи про це, не сказав на нараді. Вам напевно це також неприємно. Федорович, здається, посилав Вам спішного листа з проханням з'ясувати про нього в Харкові. На мою думку, це теж необхідно зробити, бо хто його знає, може Володя Голомозий⁴ схитрував тут, та хоче цим зкомпроментувати склад експедиції.

У Привільному робиться якимсь сумно. Всі порозвалювалися, людей мало. Ми одні тут як ізгнанники. Працюємо до обіду й після обіду, бо роботи багато.

Ще одна серйозна справа. Був оце на днях окр[ужний] інспектор по охороні праці у нас. Він написав на Ваше ім'я офіційного листа про те, щоб експедиція застрахувала всіх своїх робітників-копачів (робочих) і щоб скласти з ним тарифну угоду, згідно закону. Паперчик цей лежить у мене і чекає

Вашого приїзду сюди. У нас зараз 8 чоловік робочих. П'ять дівчат і три хлопці. Справу я зладнав про них з місцевим Робочкомом, який офіційно закріпив їх за нами.

Оце зараз стало на годині, ми чекаємо Вас сюди. А Володя Грінченко й доси сидить там, над кладом? Коли він прибуде до Кічкасу, передавайте ним Ваші розпорядження.

Бувайте здорові. Вітайте всіх музейців. Од мене привіт Серафимі Дмитровні, Матвієвському, Садовому, Зінаїді Дмитровні і всім останнім. Широ вітає Вас А. В. Добровольський. Він щодня жде Вашого приїзду.

В. Соляник.

13/VI—30 р. с. Привільне.

ДИМ, КП—83718/Арх—19385.

№ 639

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

17.07.1930 р.

Кічкас — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Іванович!

Після того як Ви од нас поїхали, на другий день я пішов до Кота, правда не зразу з утра, а годин в одинадцять. Але Кота «Ваську» я не знайшов. Після цього я ще ходив декілька разів, а Кота не бачив. Оце й сьогодні був, гукав котика — немає. Чи не забрала його Катюша?

Та містина, де Ви сиділи — й доси чистенька, прометена. Все хороше.

Дмитро Іванович! Чи Ви надіслали нам грошей? Вони нам зараз дуже потрібні. Чекаємо, бо треба розплачуватися з робітниками. Сьогодні 17 липня ми склали з робітником с[ела] Августинівки кол[ективну] умову на робітників нашої групи, згідно закону про працю, про страхування. Коли все буде оформлено, надішлемо Вам для підпису, а Ви нам повернете назад з Вашою рукою. Той робітник, Андрій, покинув роботу й поїхав назад, не схотів працювати. Дурень він, та ще й якийсь хомуватий хлопець.

15 липня приїхав Аркадій Вікторович, але того чоловіка, про якого Вам говорив, не привіз. Він не схотів їхати, чи що? Напевно Вам прийдесться викликати кресляра когось другого.

Аркадій Вікторович хоче закінчити Лантухівський і їхати на Стрільчу Скелю, як на це буде Ваше благословення. І мені вже хочеться туди.

Бабушка чим далше, то все гірше нас годує. В останнє стала давати на вечерю по одній сухій рибині, а масла або сиру з сметаною шкодує. Я їй сказав, що так негодиться, збільшити платню за харчування, а харчі змен-

зшити. Вона на мене сердця. А тепер ще й А. В.¹ сказав їй, так вона забігала, забігала і почала дещо подавати.

Що робиться у Кічкасі — не знаю, бо нікого не бачив з того часу, як Ви поїхали. Мурза Тахтай казав, що бачив Петра Івановича², який говорив йому, що збирається йти в розвідку в гору. Але й досі не було його. У цю суботу (19) я думаю поїхати сам і про все розузнати на місці.

До цього я прикладаю Вам деякий матеріал. Не знаю, чи він Вам подобається, чи ні? Частушки я записав за співами наших дівчат. Про цигана мені розказав дід Бабенко. А про «наваляла» проспівав мій земляк.

Ну! Бувайте здоровенькі, хай Вам щастить, на все добре! Привіт од мене всім нашим музейцям і Павлу Євменовичу³, як що він там, а також і дружині Вашій Серафимі Дмитровні. Кланяються Вам низенько Арк[адій] Віктор[ович], Микола й Спінжа і Тахтай-Мурза.

Всього кращого Вам.

В. Соляник.

17/VII—30 р.

Надішліть мені посвідку, а то я без паспортний. Добровольський, Тахтай й Спінжа одержали.

ДИМ, КП—83717/Арх—19384.

№ 640

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

2.08.1930 р.

с. Привільне — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Іванович!

Разом з цим посилаю Вам 4 примірники трудової, яку ми складаємо на робітників з Августинівським Сельробіткомом. Ви їх підпишіть всі чотири й поверніть нам назад, а ми їм одішлемо три примірники, а один залишимо у нас. Будете підписувати там, де видруковано: «Наймач». Зпитаєте Юх[има] Платоновича¹ або Павла Євменовича². Вони Вам покажуть.

Я й П. І. Смолічев приїхали до Кічкасу о 12 годині дня 2/VIII—30 р. Я пішов на Привільне, а П. І. остався в Кічкасі. Гроші 2000 карб. він при мені одержав.

Добровольський підсакає від того, що йому доводиться тут продовжувати розкопи, бо він же ходє з ружжом на крижнів (на качок) Я приїхав, а він уже й убив чотири качки, так я й обїдав борщ з качкою. «Добре!», — каже Добровольський, — що, оце їжте качки і будете мені приплачувати по карбованцю за качок крім того, що платите бабусці». Ну це, звичайно, він шуткує.

Іхали з Дніпропетровського до Кічкасу укупі з якимсь професором, старичком, з Омського університету. Він їде лікуватися й заїхав на Дніпрельстан. Розказує що між Армавіром і Туапсе зкоїлась аварія потягів — багато побило й понівичило народу. Щось страшне. Хай йому чорт, отакій їзді.

Гарнесенького не бачили. Що він і де він був, я не застав його. Дмитро Іванович! Ботинок мені немає — їх оддали Петру Івановичу³ й Кіранову⁴. Але незручно й од Козаря одбирати. Я прошу Вас, як би Ви написали Едмунду Йосиповичу⁵, щоб він дістав по особистій книзі у Кічкасі за 9—20 гарні жовті або чорні (все рівно) для мене ботинки. Зараз привезено багато, і я думаю, що він зміг би це зробити. Звичайно, може це підприємство ще для кого було б здібне й приємне. Може й для Вас шкраблети він достав би.

Петро Іванович бігати буде по Кічкасу за Пузняком, ганятиметься, щоб давав гроші, ато загубе. Йому допоможе Гарнесенький.

Привіт Вам од П. І. Смолічева і А. В. Добровольського. Може Ви приїдете до нас, то будемо раді.

Бувайте здорові! Привіт усім, усім.

Володимир Соляник.

2/VIII—30 р. с. Привільне.

ДИМ. КП—83710/Арх—19380.

№ 641

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

25.08.1930 р.

Павлоград — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Іванович

З 23/VIII—30 р. я почав служити вірою і правдою в Червоній Армії.

21/VIII я приїхав до музею і Вас не застав, а 22/VIII у 2 годині дня я вирушив до Павлограда. 30 дівізія вся в лагерьх в 9 кілометрах од Павлограда на південь.

Дорогий Дмитро Іванович! Я залишив Вам на столі в канцелярії музею лист од Лебідя М. М. Він адресував його на мене. В цьому листі він пише про картину «Бій на Жовтих Водах» М. С. Самокиша¹. Він каже, що вона коштує всього лише 300 чи 400 карб. і що вона власне не картина, а етюд до великого полотна. Далі він говорить, що її замовлено було Н[ародним] К[омісаріатом] О[світи] для майбутнього музею в Харкові і що Дніпропетровський музей може її придбати даремно, лише про це треба написати до Укрнауки листа з проханням передати її Вам.

Я цей лист ложив на столі, а на конверті написав «Прочитайте, Дм[итре] Іван[овичу], — це лист од Лебідя».

Прибуло нас до полку 26 чоловік і всі розподілені по батальйонах. Я лічуся при першому батальйоні вкупі з товаришами. Як розмістять нас по ротах — ми ще незнаємо. Начальство наше зараз дуже зайняте навчанням молодих, вони кінчають стрільбу, а після цього йдемо в походи аж до кінця нашого перебування тут в лагерьх.

Годівля хороша, а тільки за наші власні кошти. Одежу нам видали всю й новеньку — шинелю, чоботи, верхнє й спіднє, картузи й т[акє] інше. Спимо в хороших палатках. Палатки устроєні дуже хороше, так що в них можна все робити. Такі палатки й на розкопах не помішали б. Вони мають такий вигляд*. Така палатка стоїть кріпко й вітер в неї не заходить. Можна все робити й малювати. Я гадаю, що вона дуже зручна на розкопах.

Напишіть мені про Ваше здоров'я та чого Вас Гарнесенький возив до Кічкасу? Як там справа про моє визволення? Мені Володя Голомозий² казав, що Ви були в штабі корпусу. Але він не знає про результати.

Подаю Вам декілька слів, що я тут записав:

1. Шляма. 2. Линдя. 3. Ковчин. 4. Гонар. 5. Паліт чи може Паліт?

Ці слова я записав в с[елі] Береберівці. В цім селі можна було б накопити різного добра в етнографічний відділ музею.

Ну бувайте здорові. Вклоняюсь усім співробітникам музею й експедиції.
25/VIII—30 р.

Ваш В. Соляник.

ДИМ, КП—83712/Арх—19379.

№ 642

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

5.09.1930 р.

Павлоград — Дніпропетровськ

Здрастуйте, Дмитро Іванович!

Чи одержали Ви од мене листа з прізв'іщами. Я назбирав ще прізв'іщ шт[ук] 50. Єсть дуже цікаві. Тут людей багато і сила прізв'іщ.

Дм[итро] Іванович! У вихідні дні я займаюся розшуками на буртах по річці Вовчий. Знайшов багато кремнів, черепків, фрагм[енти] запорозьких кафлів і інших. Привезу й покажу Вам. В селі я теж дещо роздивлявся. Між іншим змалював хату одну, рублену. Цікава хата. Є ще скрині гарні, сорочки жіночі та спідниці.

Що там новенького в експедиції та у музеї? Ми ще тут проживемо ма-

* Далі в рукописі зроблено малюнок палатки.

буть аж до 1-го вересня. Ганяють добре, годують добре але за частину своїх грошей. Пишіть. Привіт всім. Бувайте здорові.

Ваш В. Соляник.

5/IX—30 р.

ДІМ, Арх—19376.

№ 643

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

10.09.1930 р.

Павлоград — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Іванович!

Назбирав я Вам 72 прізвіща червоноармійців які й посилаю Вам*. Є дуже цікаві прізвіща — може яке й Вам подобається. Погано тільки збирати їх, тому що почнеш питати якого, а він і пошле по «Волге-матушке».

Хотілось би приїхати до Вас, так часу такого невлучиш, та ще й начальство не пускає. А автобуси з Павлограду до Дніпропетровського не ходять.

Ходемо, воюємо, а дощ щодня нас мочить. А оце ще доведеться річку перебродити в одежі. От буде морока, хай йому біс. Сьогодні, 10 вересня, остається вже 15 день. Яюсь перебудемо. Добре, що начальство у мене хороше і недуже налягає. Поводиться чемно. Я їм прочитав уже дві лекції. Одну на тему «Наука про людину», а другу про «Всесвіт». Дуже задоволені і просять, під кінець зборів, ще прочитати.

Ну тепер я вже писати Вам не буду, а приїду сам і привезу Вам ще прізвіщ стільки, як оце пересилаю Вам зараз.

Ох і скриню я бачив у с. Катеринівці. От красота — такої скрині у нас в музеї немає. Чудова скриня. Але тепер у селян нічого не купиш — гроші для їх нічого не значать.

Ну, бувайте здоровенькі, вітайте всіх од мене.

Ваш В. Соляник.

10/IX—30 р.

ДІМ, КП—83720/Арх—19387.

* Перелік прізвищ, що є окремим додатком до цього листа, у даному збірнику не публікується.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

15.05.1931 р.

Вовніги — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитрій Іванович!

Живеться нам дуже погано. Вовніжани дуже погані люди. У них нічого неможна купити, а як і продадуть, то здеруть. Наприклад — третина хлібини 2 карб., десяток яєць три карб. Ні сиру, ні масла, ні картоплі у них не купиш зовсім.

Споживче т[оварист]во нам без візиї з Солоного нічого не відпускає, а Солоне каже, що без Харкова теж нічого нам не дасть. Оце думаю їхати ще раз у Солоне поклопотати про харчі, бо ми дуже погано себе тут почуваємо в харчовому відношенні.

Аркадій Вікторович¹ і я дуже Вас просимо клопотати там у Дніпропетровському і там треба й получитьи що можна — головне це харчі, а також і спец-взуття. Б'ємо до Вас чолом і прохаємо Вас спасати нас од таких неприємних стосунків на полі харчової справи.

Я думаю числа 20 або 25 приїхати до Вас і вкупі з Вами це зробити. Та разом і про ремонт човнів побалакати. Човни нам дуже потрібні.

Живемо ми в школі, займаємо три кімнати з кухнею. Нам хороше. Але з харчами скверно. Речі ми найшли у Федорівці — Язиковій у селянина Книрика. Там все впорядкові, складено акта Козарем² і опис всіх речей. Частину ми взяли, а все залишилось там. Там тільки по опису є такі дрібниці. Наприклад — записано 5 наволочок і 6 матраців, а налице є 5 матраців і 3 наволочки. Стали питать хазяїна, де останні, а він каже, що коли роз'їзжалися хлопці (цебто Козарь і Федорович) то брали з продуктами до дому.

Човни нікуди не годяться. Пускати їх на воду неможна. Є два каюки «Археолог» і «Дніпрельстан». Їх треба полагодити. Для цього треба такого матеріялу: смоли та паклі, дьохтю, краски й олії. Все це ми повинні дістати і з нашим матеріялом за ремонт каюків просять карб[ованців] 35—40, а може й 50. Бо ми це орієнтировочно прицінювалися з рибаками. А матеріялу дістати нам буде мабуть трудно. Але без каюків ми робити не можемо. Так що каюки треба ремонтувати, бо вони дуже порозсихалися.

За охорону майна експедиції Книрик нічого не одержував і каже, що умова була така, що весною з ним будуть розплачуваться. Так і в умові написано. Прийдеться йому сплачувати. Скільки — я не знаю, а Арк[адій] Віктор[ович] каже, що він хоче 25 карб.

Копаємо могилу ту, що розпочали в прошлім році Кіранов і Смолічев. Після окончання могили — приступаємо до стоянки. Тепер вона під водою, але вода швидко спадає. Так що я гадаю, що необхідно буде приступити й до розвідок подальше. Коли Ви на це даєте своє пропонування, то присилайте практикантів і Олександра Володимировича Якубовського.

Гроші ми держимо в Споживчому т[оварист]ві, але присилка грошей на т[оварист]во дуже не зручна. Почти тут немає, а є лише один поштовий ящик. Носити, скажемо, яких-небудь 1000—2000 карб. наш[их] грошей листоноші, який один раз на тиждень приходе до Вовніг (буває й пізніше), не зручна справа. А пошта тільки в Солоному — 20 верст од Вовніг. Мені здається, що краще гроші надсилати на пошту Солоне на мое ім'я, або на ошадкасу. І у Солоне прийдеться мені їхати й брати гроші. А їхати у Солоне можна щонеділі з рибалками, які туди одвозять рибу. У Вовнігах я можу давати гроші в касу Споживчого т[оварист]ва.

Фотограф Марко Микитович Залізняк прибув до нас. Живе з нами в школі й фотографує Дніпро. Готує «лабораторію». Вода тут була дуже велика. Рибакі кажуть, що такої води ніколи не було. Ця вода потопила й мою хату в Дніпропетровському.

Посилаю Вам трохи слів. Бувайте здорові. Уклін усім службовцям музею. Уклоняється Вам і Вашій дружині Серафимі Дмитровні Аркадій Вікторович Добровольський. Живемо всі по-хорошому. Не лаємося й не б'ємося. Спимо на долівці, бо ліжок немає. Кусаємо мало, бо нічого, а клацаємо зубами, так як той циган, щоб не забути як їсти.

В. Соляник.

15/V—31. Адреса: Вовніги Солонянськ[ого] району, на Дніпропетр[овщині], Трудшкола, нам.

ДИМ, Арх—19382.

№ 645

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

17.05.1931 р.

с. Вовніги — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитрій Іванович!

Я забув вкласти в конверт слова, що записав я у Солоному і Вовнігах. Тепер я їх Вам надсилаю окремо (на окремому листочку).

Напишіть мені, будь ласка, про те, як виплачувати гроші нам—мені, Добровольському і Залізнякові. Чи можна брати аванси. Добровольський лічить себе з 1 травня (він виїхав фактично 2 травня). Залізняк з 5 травня. Я з 6 травня. Чи всіх рахувати з 1-го чи може мене і Залізняка з 5 травня для кращого рахунку. (Ще краще було б, як би всіх з 1-го травня). За всіма справами звичайно я повинен звертатися до Вас. Ми ще й доси не одержуємо харчування. Купувати тут неможна, бо дорого та й не достати. Приїхав Залізняк, почав фотографувати і це дає нам змогу дістати молока і шматок

хліба. Звичайно, що продовжуватися це довго не може. Будь ласка, поклопочіть у Дніпропетровському, щоб нам швидче давали харчі. Дніпропетровське повинно через Солоне дати наряд на наше постачання, а список у Солоні. (Список наших робітників) є. Дайте своє розпорядження й пораду.

Адреса: Вовніги, Солонянського району на Дніпропетровщині, трудшкола, нам.

В. Соляник.

17/V—31 р.

ДІМ, КП—83714/Арх—19384.

№ 646

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

23.06.1931 р.

с. Вовніги — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Івановичу!

Приїхали і зараз же по-хорошому налагодили всі справи, за які нам од Вас влетіло. Тепер, коли Ви приїдете, ми Вам покажемо, що все в нас по-хорошому і все на своєму місці.

Солонянський район одержав од Вукоспілки розпорядження, але на руки нам нічого не видає, а буде видавати лише через вовнізьке споживче т[овари-ст]во, яке не дуже часто туди їздить. Так що ми одержимо свої пайки лише через тиждень од сьогоднішнього дня. Крім цього на нас будуть видавати, а на робітників, які зв'язані з сільським господарством, видавати продуктів не будуть.

Аркадій Вікторович кінчає стоянку на Вовнізі (правий берег) і переїзжає на лівий. Каюки наші уже лагодяться, я достав смоли й дьогтю, а пакля і гвіздки у нас були.

Володя Грінченко продовжує розкопи на Канцірці, а Спаського І[вана] Ю[ровича] направляємо до Дубового остр[ову] на розвідки.

Дорогий Дмитро Івановичу! Оцей дядя може Вас привезти до нас. Але не тепер, а Ви з ним умовтеся на коли за Вами приїхати, то він приїде і лагідно Вас доведе до Вовніга. Там же й за ціну з ним домоворіться. Умовляйтеся з ним так, що б було добре і все обговорено. Бо може Ви не сами будете, то щоб він знав.

Бувайте здорові. Приїжджайте до нас. Привіт всім.

Ваш В. Соляник.

Як що готовий штатів для фотографа, то передайте ним.

23/VI—30 р.

ДІМ, Арх—19375.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

30.06.1931 р

с. Вовніги — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Іванович!

Ждали, ждали Вас та вже й жданики поїли. Тепер знову якось насупилося, пішли дощі, стало холодно і знов надії на Ваш приїзд немає. Ми всі тут живучи, дуже поскучали за Вами, а Добровольський та Залізняк говорять, що ніяк не діждуться Вас сюди. Певно про щось, як один, так і другий, хочать Вам розказати. Добровольський, напевно, про те, що його екстренно викликали до Херсону (мабуть, ГПУ?), так що Вам немає чого сердитись на його. Казав він, що коли Ви приїдете, то він про все це Вам розкаже. А Залізняк мабуть буде жаліться на Добровольського. Бо вони там щось ніяк не помиряться за відро. М[арко] М[икитович] Залізняк жаліється на порчені фотоматеріяли. Він оце вже сам купував їх, але, як видно, і його накрили. Все просить скласти акта. Ну а так все по хорошому йде.

Робота на правому березі закінчується. Думка перебиратися на лівий берег. Але біда, що й досі каюки не готові. Оце тільки позавчора 28/VI—31 р. вже ніби налагодилося діло з ремонтом каюків. Володя¹, одначе, каже, що тиждень або й більше доведеться чекати готових каюків. Ну а ми тим часом закінчимо обробку накопаного та назбираного матеріялу — замалюємо все, поробе Залізняк фотознімки, я випишу пляна розкопів, і тоді вже будемо готові переходити на лівий бік.

У Грінченка розкопи йдуть повним ходом. Розрив як крот усю Канцірку і крім двох поганеньких пічей, нічого не знайшов. Він все шукає поховань та житла. Мені здається, що він їх там не знайде, бо творці тієї культури напевно там не жили. На нараді, я його запитав, чи є глина та, з якої вони робили посуд свій, чи знаходив він лишки майстерень чи хоч би які-небудь інструменти виробу, а чи хоч би які залишки побуту. Він відповідає, що ні, не знаходив. Я ото й висловив думку, що люди ті напевно зовсім там не жили. Що вони могли приходити туди для випалу посуду. Що людей тих треба шукати десь осторонь балки Канцірки. Зі мною, звичайно, не погодилися.

Спаський Іван Юрович² ходив на розвідку на лівий бік. Він там назбирав силу кремнів, череп'я та кістяних виробів і намацав там десь кам'яні спорудження. Це на лівому березі Дніпра, проти остр[ова] Полтавського, в 2-х кілометрах од остр[ова] Дубового до Вовніг.

Думка на далі в роботі така: А. В. Добровольський буде копати стоянку на лівому боці порогу. Спаський І. Ю. буде роздобувати кам'яні спорудження там же під керівництвом Добровольського, а Володя Грінченко буде продовжувати рити свою Канцірку. Спаський потім перекинеться до Дубового, коли ніхто з других археологів не приїде — Міллер³ або Кіранов⁴. Що це Міллера й досі немає? Може він занедужав? Ми чекаємо його всі і не листуємося, в

надії, що наші листи вже його не застануть дома. Ми чекаємо чотирьох. В першу чергу Вас, Дмитро Івановичу, потім М. О. Міллера, Т. М. Кіранова, О. К. Тахтаєва⁵.

Дмитро Івановичу, напишіть, будь ласка, до Солонянської пошти попередження про те, що мені Вами доручено одержувати гроші на Археологічну експедицію. Бо мені дуже з великими труднощами й недовірям видають гроші. Мені Садовий⁶ писав, що ніби посилали до пошти таку бумажку, але почтарі кажуть що не одержували. З цих грошей, що Ви надіслали, уже осталося карбов. 200 і на 15/VII—31 р. знову треба буде посилати гроші. Щоб Вам було видно, де гроші діваються, та куди витрачаються — я посилаю коротеньку сводку витрат.

Тепер про наше харчування. Солоне нас не дуже обгодовує. Солоне видає нам навіть менше положеної норми. За весь час ми одержали од їх такі продукти — сахарю по 400 грам, крупи яшної по 600 грам, сухої риби по 500 гр[ам] і олії по 200 гр[ам]. Оце і все. Ні хліба, ні борошна нам не дали. Так що сидимо без хліба. От Вам і Солоне. А у телеграмі із Вукоспілки було їм запропоновано видавати по робочим нормам всі продукти. Думаю оце їхати до них та лаятися за таке ставлення до нашого харчування. Добровольський купує хліб по 5 карб. за паляницю і лається на свою судьбу, а ми заглядаємо хазяйці у вічі, як дасть хліба, то обідаємо, а як ні, то цокотимо зубами.

Приїхав було до нас О. О. Куляба. Хлопця якесь кумедне. Посиділо один день та і втекло додому. Каже, що він тут нічому не навчиться. Я його хотів переконати в тому, що робота у нас неважка і що вона йому дасть користь. Але він не послухав мене і втік.

Бувайте здоровенькі. Вітайте всіх музейних працівників. Уклоняються Вам Добровольський, Володя Грінченко, Спаський І. Ю. та Залізняк.

Ваш В. Соляник.

30/VI—31 р. с. Вовніги.

ДІМ, КП—83706/Арх—19373.

№ 648

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

14.07.1931 р.

с. Вовніги — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Івановичу!

Я як їхав ото 13 липня од Вас, то чув як мій візник розказував мені про Вас таку штуку: «Як прийшов отой сивий дід, що він з розкопщиків, у сельраду, та й питає голову сельради, яка фамилія його. Він каже, голова сельради, Пиндич моя фамилія. А чого вона така фамилія, чи знаєте ви від чого вона дана така фамилія. Ні не знаю, каже Пиндич. Так от що — ваша

фамілія дана од слова пиндиться, важничать. То ваші предки, мабуть, любили пиндиться, важничать і пішла за ними така ото й фамілія. Так от же розумно йому, голові сельради, сказав отой дід.

Мені розказував Михайленко Петро, що діда цього бачив раненько якось утром. Ходє дід по Вовнізі та роздивляється у кого яка хата, який двір та чи є ворота, чи немає. Розпитав Михайленка Петра, хто живе край села. Він йому сказав, що живе край Вовніга Дорошенко, його дражнять селянином, та Бардак. Він казав йому, що Дорошенко це українець, а Бардак це негарна фамілія. Бардак це значить блудний дом, де збираються хлопці та дівчата та сходяться там, сокирять. В старовину чіпляли до причіпка сокиру, бо й зараз в стариків є такий вираз, що каже: «Оляна з Іваном пішли в той закуток сокирити». Так от розумний видно дід. Воно так чисто все й є на самому ділі.

Дмитро Івановичу! Я жалкую, що не записав це прямо його словами, бо на возі не можна було це списати, а цікаво це зачути із слів самого селянина, що віз мене у Вовніги. Це я подаю Вам уже в своєму перекладі, а воно, звичайно, не так.

Дорогий Дмитро Івановичу, Ви забули у нас свій плащ. Так Ви не турбуйтеся, він у нас гарно схований і як будемо їхати до Дніпропетровського 24, то я привезу його Вам.

Я забув Вас спитати, чи Володя Вам давав які продукти, чи ні? Мені здається, що продукти на Вас ним не виділяються. Запитайте про це його. Володя¹, між іншим, йде проти того, щоб брать продукти із Солоного. Він каже, що неможна брати двох пайків. А воно ж всерівно ми не отримуємо ні із Кічкасу, ні із Солоного повного пайку. Наприклад — із Кічкасу ми отримуємо хліб, цукор, крупу, а із Солоного отримуємо олію, рибу суху та мила трохи. Один пайок доповнює другий. Ну та й не знаю, що вийде, чи так, чи не так, а ми одержуємо поки-що.

Дорогий Дмитро Іванович! Що воно там получилося таке не гарне, що мені не видали добавки. Я Вас дуже прошу, щоб Ви попрохали Ходака, що би він видав і мені добавочне жалування. Мені Садовий² говорив, що мені Ходак^{2а} постановив не давати платні добавочної у музеї, бо я, мовляв, тут одержую дуже велику платню. Наче це одголоски прошлогодньої катавасії Сап'яна³ та Шаповалова⁴ про те, щоб в музеї мені зовсім не платили. Я Вас прошу, Дмитро Іванович, поговоріть із Ходаком, нехай він не робе цього. Я ж один із музею в експедиції, скільки там того добавку (20 карб.), невже музей розживеться з цього. І відомості написали, а видати не видали.

Скажіть Серафимі Дмитровні, що ботинки ті, що Ви бачили, продані вже, № 37. Вони їй не підходять, як видно, бо в письмі Серафими Дмитровни визначено № 38, 39 або 40, а це 37. Як буде що підходяще із обuvi я забронірую і запитаю Вас.

Бувайте здорові. Уклін од мене Серафимі Дмитровні і всім музейним робітникам.

Ваш В. Соляник.

14/VII—31 р. с. Вовніги.

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

7.08.1931 р.

с. Вовніги — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитро Іванович!

Ваші розпорядження я одержав і сповістив всім співробітникам експедиції. 6-го серпня Ю. П. Садовий привіз сталевим конем готівкою 2035 карб. та документами 1115 карб.

5 серпня була нарада у Вовнігах. Присутніх було 15 чоловік. На цій нараді були доповіді про відкриття палеолітичної стації та про знахідку землянки у бальді Канцірка. Ухвалили — про все це кожен археолог повинен надіслати Вам коротенькі звіти до 10—12 серпня, не пізніше. Робота в експедиції йде наче без особливих перешкод, хоча наша вовнізька група трохи, в останні часи, хворіє на відсутність робітників. Вовнізький колектив надіслав, навіть, нам офіційного листа про те, що в зв'язку з будівлею нової школи та уборкою хліба колектив буде відбирати робочу силу. Я їздив до Солонянського інспектора праці і балакав з ним [про] це. Він пообіцяв уладнати нашу справу з робітниками.

Також і з харчами стало трохи сутужно. Якось получилось так, що в останій мент ми ні од Солоного ні од Кічкасу продуктів не одержали. Михайло Олександрович¹ сам згодився налагодити цю справу. Тепер біда ще одна. Треба нам фотографа. М. М. Залізняк дуже перегружений роботою і не встигає проявляти те, що вже назнімав. Він казав мені, що «радий би був, як би прислати або мені в помішники, або я щоб був помішником гарному фотографу».

Про надсилку речей до музею я сповістив всіх археологів. Але вони кажуть, що в кожного небагато їх, так що й на одну підводу не вистачить. Грінченко свої поодвозив.

Дорогий, Дмитро Івановичу! Тесля надіслав Вам телеграму про знахідку у Свистунівці палеолітичної стації. Міллер і Добровольський радилися вкупі, а на нараді вирішили прохати Вас викликати спеціаліста до розкопів її. Надсилайте нам Ваше розпорядження.

М. О. Міллер прохав мене написати Вам про те, що коштів цих нам мало, їх вистачить лише на розплату з співробітниками та з копачами. Треба щоб регулярно до нас надходили гроші, щоб робота йшла безперерійно.

Дійсно, ми підраховували, так виходе, що нам треба тепер майже коло 2000 карб. на півмісяця. Людей стало багато, кожний просить аванс, кожному проїзд оплати, кожному видай зарплатню.

Юрко Авраменко молодець. На самому дні Канцірки знайшов землянку. Раніше до цього, він знайшов кам'яну ложилочку із міленького пісківця. У тій балці, що ближче до Федорівки, Юрко знаходе кремні. Ще чого доброго, знайде стацію.

Днями я перепису протокола Наради і надішлю його Вам. Бувайте здорові. Вітання всім співробітникам музею. Уклоняються Вам низенько наші хазяєни — Ганна Демидовна та Трохим Юхимович Вискорки. Ю. П. Садового вони жалують борщем, кашою і кавунами.

На все добре.

Ваш В. Соляник.

7/VIII—31 р.

ДІМ, КП—19705/Арх—19372.

№ 650

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

30.08.1931 р.

с. Вовніги — Дніпропетровськ

Дорогий Дмитре Івановичу!

Сьогодні 30/VIII—31 року Добровольський з асистентами виїхав у Свистунівку розпочинати роботу. Авраменко закінчив все з Канціркою, перевіз все майно сюди у Вовніги. Добровольський закінчив свою стацію. Нарядилися і уже виїхали геть у Свистунове. Міллер виїхав, поручивши все майно Теслі.

Оце користуючись від'їздом Залізнички, сповіщаю Вам про це.

З пошаною до Вас В. Соляник.

30/VIII—31 р.

ДІМ, Арх—19444.

№ 651

ЛИСТ В. С. СОЛЯНИКА

29.09.1931 р.

[с. Вовніги] — Дніпропетровськ

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ
НАРАДИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ

22/IX—31 р.

Голова **Левицький І. Ф.**

Секретар **Тесля Т. Т.**

І. Слухали інформацію М. О. Міллера про фінансовий та загальний стан експедиції.

2. Ухвалили: Вважаючи на обмежену кількість коштів, необхідно встановити контрольні цифри видатків. Виходячи з розрахунку, що робота буде переводитися ще півтора місяці, кошти в основному розподілити таким чином — штат науково-технічного персоналу з 1 жовтня — 4000 карб., роз'їзні членам експедиції по закінченні робіт — 350 карб. Ліквідаційні — 500 карб. Робоча сила та непередбачені видатки на розвідку берегів до м[іста] Дніпропетровського — 1000 карб. Робоча сила та непередбачені витрати на дослідження палеолітичних стацій — 3900 карб., розподіливши останню суму для дослідження стації на Дубовій та Кайстровій балках по 1000 карб. та на дослідження Осокорової б[ал]ки 900 карб.

Скоротити з 1-го жовтня 1931 р. одного фотографа та практикантку т. Квітницьку, яка подала заяву про звільнення її. Останніх практиканток рахувати за потрібне залишити всіх трьох на роботі до кінця розкопів. В противному разі дослідження палеоліту, за відсутністю техперсоналу — буде зірвано.

Запропонувати І. Ю. Спаському з 24 вересня розкопи припинити, давши йому термін до 5 жовтня закінчити остаточно обробку матеріялу.

Для розвідки території до Дніпропетровського виділити дві групи, які підуть по обох берегах Дніпра — групу Грінченка по правому березі і групу М. Міллера по лівому. Обстеження островів проводити спільно обом групам за їх згодою. Міллеру дати три дні 24—26 вересня на закінчення робіт на Дубовому острові.

2. Слухали про розкопи палеолітичних стацій. Інформації Добровольського, Теслі та Левицького.

Ухвалили: Робота, що переводиться на стаціях, вважаючи на великі території, де вони залягають, рахувати розкопами розвідного характеру. Зважаючи на важливість зложень на стації, що на річці Осокорівка та на можливість найскоріше перевести там розкопи не витрачаючи великої кількості грошей, бо культурні нашарування залягають тут не глибоко, головну увагу зосередити на ній, перекинувши туди в разі потреби, археологів з інших стацій.

Підписали: **Голова Левицький,**
Секретар Тесля.

Згідно: *В. Соляник.*

29/IX—31 р.

ДІМ, КП—83704/Арх—19371.

ЛИСТ О. А. СПИЦИНА

27.02.1926 р.

*Ленинград — Катеринослав***Многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

Ещё раз искренно благодарю Вас за радушный приём и желаю сто лет здравствовать. Все дни моего пребывания в Екатеринославе были окрашены удовольствием. Прошу передать мою благодарность и Вашим сотрудникам, которых я так обременял своими просьбами.

Сегодня я передал Абрамову Вашу просьбу о покупке [книжек] Эварницкого. Он обещал поискать. Говорит, что Суворинские запасы попали в Госиздат.

Будьте здоровы.

Ваш покорный слуга А. Спицын.

1926.II.27.

Кланяюсь Вашей супруге и благодарю её за заботу.

ДИМ, КП—72905/Арх—14082.

ЛИСТ О. А. СПИЦИНА

14.03.1928 р.

*Ленинград — Днепропетровськ***Многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

Если Вам будут нужны опытные разведчики по части древностей, то в первую очередь я порекомендовал бы Вам сотрудников Веры Влад[имировны] Гольмерц (Самара, музей) и серию моих краеведов из Севастополя (музей краеведения, у Владимирской церкви). Последние должны быть инструктированы. Это молодёжь—подростки, очень усердные и способные (написать Павлу Петр[овичу] Бабенчикову).

Всего хорошего!

Ваш А. Спицын.

1928.III.14.

ДИМ, КП—72907/Арх—14084.

ЛИСТ О. А. СПИЦИНА

8.04.1928 р.

Ленінград — Дніпропетровськ

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Нет, у меня не найдётся времени на раскопки, особенно сколько-нибудь продолжительные. Но приехать в качестве консультанта я мог бы: в начале при организации, в конце для учёта добытого материала. Можно бы предпринять и некоторые поездки, если бы в них открылась надобность.

Ваш А. Спичин.

1928.IV.8.

ДІМ, КП—72908/Арх—14085.

ЛИСТ В. І. СТАНИСЛАВСЬКОГО

28.02.1906 р.

Полтава — Катеринослав

В[исоко]п[оважаний] добродію Дмитро Івановичу!

Із часописів я довідався, що під Вашою редакцією має виходити — чи виходе в Катеринославі українська часопись «Запоріжжє»¹. Не маючи певних відомостей про неї, а бажаючи мати всі часописи, що почали виходити нашою мовою, обертаюсь до Вас з проханням аби Ви вислали міні перше число тої часописі, а я, одібравши його, вишлю передплату.

Моя адреса: Полтава, Фабрикантская, 19. В. И. Станиславскому.

З поважанням В. Станиславський.

ДІМ, КП—84463/Арх—19902.

ЛИСТ В. І. СТАНІСЛАВСЬКОГО

29.10.1907 р.

Полтава — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Колись я потурбував Вас листом, а Ви міні лагідненько і одповіли зараз же. Але ж то було маленьке дільце (за «Запоріжже»), а тепер я відважуюсь турбувати Вас дуже великою проською, в надії на Вашу ласку.

Уже років більше 20-ти як я збираю українську бібліотеку. Багато кой-чого назбирав, але при мизерних засобах не міг зібрати всього того, чого б хотілося. От, наприклад, Ваших творів у мене немає. Дуже вже вони дорого коштують, а хотілося б їх мати.

І от я надумався обернутися прямо до Вас, високоповажаний Дмитро Івановичу: допоможіть міні приобрісти Ваші твори. Може Ви яку довготечну розсрочку міні зробите, або що, бо зараз у мене не хватує кишени: дуже вона щупла; або може другим яким чином міні пособите. У Вас мабуть є всі Ваші твори?

Дуже буду Вам вдячний, якщо не залишите без відповіді цього листа, вельми шануючого Вас

Василя Станиславського.

Моя адреса: Полтава, Контрольная палата. Вас[илию] Иван[овичу] Станиславському.

ДІМ, КП—84464/Арх—19903.

ЛИСТ В. В. СТАСОВА

1.04.1888 р.

Петербург — Петербург

Дмитрий Иванович!

По Вашему желанию я писал к фотографу Барщевскому¹ в Ярославль, и получил от него ответ, по делу об издании «Музея Тарновского²». Позвольте Вас попросить, по этому поводу, заглянуть ко мне в библиотеку, когда

Вам угодно, всего лучше около 2 часов дня, если Вам нужно и можно. Я Вам передам этот ответ.

Ваш всегда В. Стасов.

ДІМ, КП—68200/Арх—11744.

№ 658

ЛИСТ В. В. СТАСОВА

19.04.1888 р.

Петербург — Петербург

ИМПЕР[АТОРСКАЯ] ПУБЛ[ИЧНАЯ] Б[ИБЛИОТЕ]КА.
19 АПР[ЕЛЯ] 88.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Скажите, пожалуйста, чем кончились сношения с фотографом Барщевским (в Ярославле), на счёт издания музея Тарновского?

Мне на днях писали из Москвы, будто Барщевский поедет летом или осенью на Кавказ, по поручению Имп[ераторской] Археологич[еской] Комиссии. Правда это, или нет — не знаю! Если это правда, то не испортит-ли, или не остановит-ли Вашего предприятия?

Ваш В. Стасов.

ДІМ, КП—68201/Арх—11745.

№ 659

ЛИСТ К. И. СТУДИНСЬКОГО

20.11.1922 р.

Львів — Катеринослав

Високоповажаному добродієві Дмитрові Еварницькому дар галицьких українців за студії про Запороже.

Остаю[сь] з глибоким поважанем за Комітет допомоги голодній Україні.

Кирило Студинський.

Львів, дня 20/XI 1922 р.

вул. Хмельовського, ч. 15.

ДІМ, КП—83550/Арх—19236.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

8.07.1882 г.

*Харків — с. Покровське**Олександрівського пов.**Катеринославської губ.***Многоуважаемый Дмитрий Иванович!**

Ваше письмо одновременно и опечалило и обрадовало меня. Опечалило, потому что заключает сообщение о подгулявшем зрении, на что Вам нужно обратить самое серьёзное внимание. Обрадовало, потому что дало мне возможность написать Вам, в чём я имел давно уже надобность.

Дело вот в чём. Липенский передал мне, что Вы не сошлись с Куракиным из-за обязательного 8-летнего срока пребывания в его доме. Я сначала вполне разделял, вполне одобрял Ваше решение. В настоящее время я смотрю на это дело иначе. Газетные известия делают несомненным [близкое рушение] университетского устава 1863 г. Повидимому, предстоит сильная ломка. Профессоры и студенты будут подтянуты. Доцентура уничтожается. При тех порядках, которые могут возникнуть в университете, проникнуть в них будет трудно, и ещё труднее будет занять в них самостоятельное положение. Самый храм наук может превратиться в дом умалишённых и прокажённых. Не выгоднее ли было бы Вам в материальном и духовном отношении согласиться на куракинские предложения, выговорить себе два, три дня в месяц на поездку в Харьков или Москву. Роль воспитателя — роль довольно тягостная и скучная, но хорошо то, что Ваш воспитанник, как говорят, 7 лет, и, следовательно, его легко забрать в руки. Если только верно, что Куракин даёт 3000 р[ублей] в год, то это деньги хорошие. Каждый год у Вас останется тысячи две. Составивши хотя маленький капитал, тысяч в пять, Вы приобретёте самостоятельность, и Вам удобнее будет преодолевать житейские неприятности, будет ли то болезнь или служебные неудачи.

Если с Куракиным окончательно разойдётесь, то поспешите проникнуть в университет или магистром, что при Ваших способностях не трудно (только вот — глаза), или приват-доцентом, что можно сделать, я думаю, и теперь, без приготовления, не утруждая глаза.

Главное, берегите глаза.

Политика отвратительная. Каждый день «рассейская» жизнь подносит такие сюрпризы, от которых холодеет сердце и опускаются руки.

Кланяются Вам мои домашние, большие и малые.

Щёголев всё собирается ехать с Вами на Сечь. Будьте здоровы!

Преданный Вам Н. Сумцов.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

14.07.1884 р.

*Харків — с. Миколаївка
Олександрівського пов.
Катеринославської губ.*

Искренно сожалею, что несчастный случай помешал Вам продолжить Ваши полезные занятия по изучению Запорожских Сечей. Если письмо это дойдёт к Вам, напишите мне, как Ваше здоровье, можете ли работать, поедете ли в Одессу на съезд¹.

Мой адрес: В слободу Боромлю Ахтырского уезда. Приезжайте ко мне отдыхать; у меня дом большой; отведу Вам спокойную отдельную комнату, и места тут хорошие для прогулки.

Н. Сумцов.

ДІМ, КП—72862/Арх—14039.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА*

20.08.1885 р.

Харків — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сегодня только получил Ваш петербургский адрес. Посылаю Вам семь рублей за конторку. Харьковский университет всё падаёт: Лазаревич² перевёлся в Петербург, Якобий³ в Казань; Безсонов⁴ получил место библиотекаря в Технологическом институте и лектора итал[ьянского] языка (там же); видно, процветает.

Получены на днях из министерства учебные планы, превращающие ист[орико]-фил[ологический] фак[ультет] в специальную филологическую школу. Полное разрушение факультетского преподавания для-ради древних языков.

Лето провёл скверно. Дочь была больна воспалением лёгких, потом мать тою же болезнью. Много беспокоился.

Пишите о себе поболее, с кем познакомились, что слышали. Узнайте у

* У додатку до цього листа — лист М. Ф. Сумцова до О. М. Калмикової¹.

Беренштама⁵, вышел ли в продажу бюст Костомарова⁶. Хочу приобрести для Музея. Когда увидите Мордовцева⁷, поклонитесь от меня. Попросите выслать мне сборник повестей («Не світи, місяченьку» и др.) 1885 г. О харьковских украинцах ничего не слышал. «Тихо всюды, глухо всюды»...

Если перемените квартиру, сообщите. Может быть и мне придётся уйти в Петербург искать заработка.

Прилагаемое при сем письмо передайте Александре Михайл[овне] Калмыковой.

Кланяются Вам мать, жена и дети.

Ваш Н. Сумцов.

ДИМ, КП—68180/Арх—11724.

№ 663

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

10.01.1888 г.

Харків — Петербург

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Давно уже я потерял Вас из виду, и даже наводил об Вас справки, где Вы задевались. Пользуюсь Вашим любезным новогодним приветом, с приложением адреса, чтобы написать Вам, а из опасения, чтобы письмо не пропало, посылаю его заказным порядком. Я несколько раз предполагал съездить в Петербург, где, конечно, разыскал бы Вас, но в конце концов, пожалуй сотню рублей и остаюсь дома, тем более, что не имею оснований питать розовые надежды и не имею уверенности, что затраченные сто рублей не будут пропавшими деньгами. Собственно же повидать Петербург меня не интересует; больно уж он для нас, южан холоден, сух и лжив. Жаль, что Вы отделились вполне от Харькова, остались чужды его немногим культурным интересам, а то хорошо было бы иметь в Петербурге, так сказать, близкого человека, который мог бы при случае оказать услугу лучшим местным людям. Что делать? Жизнь нас ломает, бросает. В Харькове успешно развивается Общественная библиотека, в которой я состою членом правления. Начало было очень мизерное, 1700 плохеньких книг, взятых в долг, а теперь, через полтора года, мы имеем 12000 книг и брошюр и свободны от долгов. Я просто горжусь тем, что посильно послужил этому успеху. Весной я избран в гласные. В университете моё положение по-прежнему плохо и ненадёжно. По-прежнему меня угнетает коалиция из попечителя, Безсонова и Дари[...]; это харьковская лига мира, причём роль Бисмарка отчасти играет наш университетский балбес.

Вышлите, пожалуйста, мне все свои сочинения в 3 экземплярах, 1 — для

меня, другой для Харьков[ской] обществ[енной] библиотеки, где нет ни одной Вашей статьи, и третий — для боромлянской общественной библиотеки, где я состою почётным членом, и где также с охотой прочтут Ваши статьи о Запорожье. Если у Вас есть дублиеты, то Вы их подарите в Харь[овскую] обществ[енную] библиотеку, т. е. дублиеты научных сочинений разных авторов.

Матушка, жена и дети, благодаря Бога, здоровы, кланяются Вам и желают Вам здоровья и всего хорошего.

О хохлах харьковских писать нечего, потому что таковых уже не оказывается, всё успокоилось и замерло.

Жму Вам дружески руку и желаю всяческого благополучия.

Ваш Н. Сумцов.

Января 10 дня 1888 р.

ДИМ, КП—68181/Арх—11725.

№ 664

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

13.01.1899 р.

Харків — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Сердечно благодарю Вас за присылку мне Вашего прекрасного труда. Начал я с первой страницы, когда получено было Ваше письмо, тем уже [обрадован], а теперь, когда я пишу это письмо, книга лежит передо мной закрытая, потому что я распростился с последним Вашим собеседником Быковским, прочёл всё от доски до доски с превеликим удовольствием и с пользой. В особенности мне понравилась глава о попах и дьяках. Тут Вы — большой литературный талант. Я, по обыкновению, читал Вашу книгу с карандашом в руках, и сделал много пометок — отметил красивые описания природы, песни, сказки, предания, [...] разные выражения. Сгруппировав отметки, я мог бы написать большую рецензию, но во 1) такая рецензия не идёт для «Харьков[ских] Вед[омостей]», лучше для «Киев[ской] стар[ины]», а во 2) нужно сделать многие выписки, что потребует большого времени, а теперь я завален разными работами. Как-то как, а я ещё неоднократно возвращусь к Вашей книге и наверно что-нибудь о ней напечатаю.

Поклон Вам от моей семьи.

Ваш Н. Сумцов.

Р. S. Какая мысль пришла мне в голову! Я прочитал бы в Харькове публичную лекцию о Запор[ожских] Сечах с благотв[орительной] ц[елью] по Вашим книгам и по Вашим указаниям, с оговоркой на Ваши заслуги и услуги

в этом деле. Для этого нужно след[ующее]: заказать в москов[ской] мастерской Демидова штук 20 световых картин по Вашим фотографиям на счёт Харьк[овского] истор[ико]-филол[огического] общества, именно — виды всех порогов, кроме Ненасыт[ца], который у нас есть, но нужны отдельные его части, виды Хортицы, Чертомлыка, памятников Серка¹ и Гордиенка² и немно-го картин из вещей. А я уже скомпаную. Если у Вас есть коллекция картин, вышлите в Общество, на просмотр (будут возвращены).

Ваш Н. Сумцов.

ДИМ, КП—68182/Арх—11726.

№ 665

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

26.05.1899 г.

Харків — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

26 мая 1899 г. Харьковское городское управление заложило обширное здание сложного народного училища имени А. С. Пушкина на 900 учащихся. Думой ассигновано на сооружение здания 127 тысяч. На городской школьной комиссии лежит обязанность обеспечить это полезное учреждение библиотеками, наглядными пособиями, педагогическим музеем. Нельзя рассчитывать и в этом отношении на широкое материальное содействие города в виду его больших затрат на сооружение училищных зданий. Достижение предположенных просветительных целей возможно лишь при содействии научных обществ и частных лиц, принимающих близко к сердцу интересы народного образования. В настоящее время в сложном училище имени А. С. Пушкина предположены библиотеки учительская и ученическая, педагогический музей, собрание наглядных пособий к Священной истории и к Отечественной истории, Пушкинский отдел, коллекции по минералогии, ботанике, зоологии. Всё это может быть составлено постепенно, одни предметы путём приобретения, покупкой, другие путём дарения со стороны учёных обществ, музеев и частных лиц. Дублетных экземпляров предметов, имеющих общеобразовательное значение. Быть может, таким образом удастся в Харьковской школе имени Пушкина, как единственном в своём роде в провинции учреждении, создать общедоступный наглядный школьный музей. В виду широты задачи, всякого рода приношения: картины, гравюры, книги, модели, фотографии, физические приборы, коллекции — всё будет принято с признательностью и, по разбору и по систематизации, обо всём будет дан своевременно отчёт в местных Губернских Ведомостях. Все лица и учреждения, которые пожелают оказать своё просвещённое содействие в создании музея наглядных пособий, благоволят обра-

шаться в Харьковское городское управление на имя председателя училищной комиссии профессора Николая Фёдоровича Сумцова.

Председатель училищной комиссии

Н. Сумцов.

ДІМ, КП—83140/Арх—18949.

№ 666

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

8.05.1901 г.

Харків — с. Бодаківка

Миргородського пов.

Полтавської губ.

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Поздравляю Вас и сердечно радуюсь Вашему успеху. Пора, давно пора! И магистерство Вы заработали долгим трудом.

Я сегодня только что прочитал в газетах о Вашем диспуте и сегодня же получил от Вас письмо. Дай Бог Вам здоровья для продолжения Ваших живых и интенсивных работ. Сердечно благодарю Вас за добрую обо мне память. Поклон от моих домашних, жены и детей. Когда будете в Харькове, не забывайте преданного Вам

Н. Сумцова.

8 мая 1901 г.

ДІМ, КП—68183/Арх—11727.

№ 667

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

20.03.1902 г.

Харків — Москва

ПРОФ[ЕССОРУ] ДИМИТРИУ ИВАНОВИЧУ ЭВАРНИЦКОМУ

М[илостивый] Г[осударь]!

Историко-филологическое общество при Императорском Харьковском университете имеет честь выразить Вам искреннюю благодарность за приветствие в день двадцатипятилетия его деятельности.

Председатель проф[ессор] *Н. Сумцов.*

Секретарь проф[ессор] *Е. Редин.*

ДІМ, КП—72863/Арх—14040.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

29.11.1906 р.

Харків — Катеринослав

Милостивый государь Димитрий Иванович!

К XII археологическому съезду были собраны богатые коллекции по местной этнографии, которые после съезда поступили в собственность Историко-Филологического Общества. Собрать эти коллекции, составляющие ценный в научном отношении музей, явилось возможным лишь благодаря деятельной материальной поддержке общества в лице губернских и уездных земств Харьковской и других губерний, Императорского Московского Археологического Общества и многих частных лиц.

К сожалению, некоторое время Этнографический музей не мог правильно функционировать, потому что располагал слишком незначительным помещением, в котором нельзя было расположить его коллекции. В настоящее время Харьковский университет отводит для Музея новое помещение, и предполагается открыть его для научных занятий и для публики. Таким образом научно-просветительная роль его становится важной. Но выполнить успешно свою задачу Музей может только в том случае, если он будет располагать разнообразными коллекциями и достаточно полной научной библиотекой по этнографии. Составить такие коллекции и библиотеку Музей не может без широкого содействия учёных и общества. Поэтому Этнографический музей позволяет себе обратиться к Вам с просьбой пожертвовать наиболее своеобразные предметы народного быта особенно из числа выходящих из употребления, или пожертвовать в его библиотеку Ваши сочинения.

Заведующий Музеем профессор *Н. Ф. Сумцов*.Консерватор Музея прив[ат]-доц[ент] *В. Е. Данилевич*¹.

ДИМ, КП—68184/Арх—11728.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

8.06.1907 р.

Харків — Катеринослав

Дорогой Димитрий Иванович!

Сердечно благодарю Вас за письмо и за поправки. Кой в чём я, впрочем, не согласен. Так, одинаково правильно и «теж» и «також». Слово «так»

не потеряно (так само, таківський). Есть опечатки, хоть я придержал 5 корректур; но они мне надоели и я не был достаточно внимателен (оттого вышло — Леонардиві, при многих случаях правильного начертания). Совет Ваш показывать рукопись знатокам в Харькове трудно осуществить, по недостатку таких. Есть один — Лободовский¹, да и то далеко от меня. Из посылаемой Вам новой обложки Вы увидите, что план мой довольно широкий, что я, действительно, предполагаю издать несколько книжек и 3 уже сданы в печать. но до правильности я буду добиваться лишь личным трудом, поисками, поправками, заранее зная, что есть недосмотры, ошибки, невольные руссизмы. Первый опыт малор[оссийского] письма был у меня очень давно, около 30 лет назад, и неудивительно, что без практики я теперь и затрудняюсь, и ошибаюсь. Нужно будет поработать, и не только читать по малор[оссийски] побольше, но и писать, так как без процесса письма никакого творчества или знания письм[енного] языка нельзя достичь. На перв[ых] порах я взял Винчи из-за рисунков, хотя текст чрезвычайно труден для укр[аинского] изложения.

А Вы там сидите над Днепром; Вам оттуда далеко видно на Україну, и, как собирателю песен, малор[оссийский] яз[ык] ближе. Кстати, нельзя ли заполучить 1 экз[емпляр] Вашего сборника; не имею и нигде даже не видел.

Будьте здоровы и благополучны.

Преданный Вам Н. Сумцов.

ДИМ, КП—68185/Арх—11729.

№ 670

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

26.09.1907 р.

Харків — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Великое Вам спасибо за присылку Вашего превосход[ного] рассказа — начал читать, да дела всё отвлекают.

Нигде не нахожу Вашей книги об Иване Серке¹. Если есть своб[одный] экз[емпляр], вышлите мне, прошу Вас, на просмотр.

Ваш В. Сумцов.

ДИМ, КП—72864/Арх—14041.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

12.11.1907 р.

Харків — Катеринослав

Шановний Дмитрій Іванович!

Вельми дякую Вам за поклик в Екатерин[ослав], та на жаль зараз ніяк не можна мені зібратися і часу не маю, за різними, особливо шкільними клопатами. Да і по університету праці чимало — бо у нас тепер слухачів [на вдивовиж] більш тисячи, і на одним першім курсі — де я читаю — личить 760 чол. — ось як! — перший рік, як така страшенна аудиторія, а така безліч слухачів має свою вагу, свій вплив; приходиться лекції перероблять, поновлять, вести часть розмови на теми для сочиненій на медали, премии, і вже нелегко вирватись з таких тісних обставин на широчезний простір запорожських степів. Може, коли дійдеться, весною чи об осені, то я радий навідатись до Вашої спокійної та веселої домівки, та знов покуштувати такого червоного кавунчика, як той, що Ви мене вгощали колись.

Бувайте здоровенькі, веселенькі і щасті Вам, Боже, на все добре та гоже.

З поваженням М. Сумцов.

12 нояб. 1907 р.

ДІМ, КП—68186/Арх—11730.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

3.02.1908 р.

Харків — Катеринослав

Дорогой Дмитрій Іванович!

Сердечно благодарю Вас за Вашу статью¹. Е. К. Редин передал мне её. Он тяжело болеет (6-ой месяц) после бывшего удара, и более не может работать. Если Вам не очень нужна прежняя редакция, то позвольте её удержать до напечатания новой, так как она может помочь, если что-нибудь не разберут наборщики. На днях я послал Вам маленькую вырезку о Вашей повести.

В останні часи щось часто нездужаю, то на живіт, то на нерви, то на

вічі. Мої колеги теж часто хоріють, а Шульц^{1а} на цих днях помер. Як вчений він не дуже був міцний, але людина була чесна. Беленогорського бухнув конд-ратій і він зовсім наладився на той бік, і д[обродій] Бузескул² хоріє, а у Халанського³ — це вже дуже погано — нефрит, і лікарі на 4 місяці кладуть його в ліжку і годують самим молоком. Як бачите, наче яка повія. Забув ще, що Щер[уль] ледве вискочив з запаління легких. Бувайте собі здорові і шасті Вам, Боже, на все добре та гоже!

Ваш М. Сумцов.

Сборник идѣт черепашиым шагом, не смотря на напoминання. Типография очень неаккуратная. Из 40 статей пришло всего 7 (по древ[не]-рус[ской] истории). Я слежу негласно, по болезни Е. К. Редина. Много интересного и ценного.

ДИМ, КП—68187/Арх—11731.

№ 673

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

24.03.1911 р.

Харків — Катеринослав

Дорогий друже, шановний Дмитро Іванович!

Тільки що одержав Ваші праці. Дякую від усього серця за Вашу добру пам'ять, за ласку, за пошану! Пробіг Ваші поезії¹ і бачу, що Ви таки частенько стали звертати на Парнас і мені дали там гарне містечко. Спасибі, велике спасибі за Вашу вельмі теплу та гарну поезію. Багато рисів пролинуло в моему мозку з тих давніх часів, як ми з Вами вкупі працювали, як колись вкупі їздили до Києва, як в ночі плили Дніпром-Славутою і Ви тихенько співали чудову пісню «Котись яблучко, куди котисься», який у обох у нас тоді був гарний та високий настрій. Тільки що це Ви, добродію, в кінці там заспівали про якісь то там літа молодії, наче вже ми цілком посівіли, а коли б і посівіли по волосю, то не посівіли ж ми по серцю. Хай в Вас живе віра до себе, свята і живая. В Ваші літа ще можна дивитись на мир веселим оком і сподіватись щастя-долі. Ви в житті своєму стільки турбовались за все добре і позасвічували стільки ліхтарів наукових і письменницьких, що вони повинні освіщати увесь шлях Вашого життя і нести Вам задоволення, втіху та радість.

Дай Боже, Вам працювати ще довго і весело! Бажаю Вам усього найкращого!

З пошаною до Вас щиро прихильний

М. Сумцов.

24 марта 1911 р.

ДИМ, КП—68188/Арх—11732.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

16.11.1913 р.

Харків — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

Я получил приглашение на Ваше юбилейное заседание 27 ноября¹. Сердечно желал бы приехать лично, но хвораю, не выхожу из дому. Теперьправляюсь, но врач ещё не выпускает. Была инфлюэнца с осложнениями на печени и почках. Вот с этими осложнениями и приходится считаться и подлаживаться.

Я пришлю Вам вместо телеграммы приветствие в виде письма и для «Южн[ого] Края» пишу большую статью², а Вы пришлите мне портрет для помещения в «Южн[ом] Кр[ае]» и в «Вест[нике] Ист[орико]-Фил[ологическо]го Общ[ества]». Да кстати, пришлите мне, если можете, библиограф[ический] список своих трудов.

Ну — бувайте ж здоровенький, мій старий друже, і сподіваюсь, що Ви в Харкові добре підкріпились на вічі. А що та капосна старість сунеться, то вже нічого робить, скажи, враже, як пан каже, а життя в купі літ пан чималий. За своє життя Ви стільки позажигали ясненьких ліхтарів, що Вам сумовати не можна, бо коли не оглянетесь на тій шлях, що пройшли, то побачите ёго в сяйві світа, такого світа, що [осяйне] і усю Вашу будущину, бажаю, щоб вона була для Вас весела та радісна!

З великим поважанням і щирою прихильністю.

М. Сумцов.

ДИМ, КП—68189/Арх—11733.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

6.12.1914 р.

Харків — Катеринослав

Щироповажамый і дорогой Дмитро Иванович!

Спасибі Вам за Ваш ласкавий лист і за Ваші наукові вказівки. Не мешаючи, як одержав листа, я записав в свій зразковий примірник і Бігдая¹ — ёго видання не бачив зовсім,— і Ваше «Запоріжье»². Ото сором, як я не до-

глядів цієї цікавої книжки, і читав же я її, знаю добре і близьенько тут лежить біля мене в шафі, а ось же проглядив, та мабуть багато де чого в свій час не дотрядив. Зараз працюю мало, тільки лаю клятих німців в «Южн[ому] Краї», щоб їх покорчило. Довго збирались анахеми і здолать їх надзвичайно важко. Мій син під Краковом, дуже турбуюсь, і навіть часом сама душа якось болить, як згадаю, що та як там робиться, і зять теж на війні в ставці главнокомандуючого інженером, за нього не так страшно, далеко від ворога.

Хар[ків]в[ського] збірн[ика], здається, більш 10 т[ому] не виходило.

Книжки можна було б де-котрі познаходити та вислати Вам,—тільки які Вам треба не знаю, та і клопоту багацько.

Посилаю Вам декілька моїх розвідок, все більш по українознавству, хоч теперішнім часом наша Україна в завирюсі [проmozгла] та бідкує на всі лади. Таки вже страшенні часи настали. Хмарно зо всіх боків.

Бувайте здоровенкі, і хай криє Вас Мати Божа від усякого лиха!

Ваш Н. Сумцов.

6 дек. 1914 р.

ДІМ, КП—68190/Арх—11734.

№ 676

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

7.03.1918 р.

Харків — Катеринослав

Шановний добродію Дмитро Іванович!

Одержав я Ваш ласкавий лист і бачу, що і Вас спіткала вже лиха доля. Але в теперешній завирюсі і ця хмара пройде, коли б тільки нам остаться живими.

Де там до Саратова, коли зараз не можна проїхати і сотні верст від Харкова. Упевняю Вас, дорогий старий мій товаришу і друже, що я радий би допомогти Вам одержати докторство, на яке Ви, по Вашій заслугі, давно маєте право, але зараз не можна нічого зробити. Відношення професури до укр[аїнського] вороже занадто. В Унів[ерситетській] Раді, коли обмирковувалась резолюція проти Центр[альної] Ради тільки 3 члена не згодились; на факульт[етах] теж на укр[аїнців] дивляться вороже, бо усе москалі або цілком змосковлені, укр[аїнською] мовою нехтують і все укр[аїнське] личит[ься] нікчемним. В цім напрямі гаряче йдуть усі професори з кінцем на ко, в Раді, коли обмірк[овували] резол[юцію], усі ко були проти укр[аїнського]. До чого піднялась ця ворожнеча, видно з того, що так-сяк а [вичортили], що мені за прочитані в осені лекції укр[аїнською] мовою не дали 600 карб., хоч гроши були затверджені в

в свій час Врем[енним] Правит[ельством] і навіть були в казначействі, але — бачете — вийшло так, що наче б то я читав більш ніж слід, хоч Нетутин, що читав стільки ж (по латинс[ькій] літер[атурі]) одержав за поверхові 2 лекції по латин[ській] літер[атурі]. Коли люде пішли на такі нікчемні товариські каверзи, то підить сунтесь до них з докторством [...] за для українця! Де там і литать! На мою думку, перетерпіть на якій короткий час і залишайте собі в добрім здоров'ї на старому місці на березі старого широко[го] Дніпра.

Бувайте здорові. Дай Боже діждати кращих днів. З великою пошаною до Вас.

М. Сумцов.

7 мар[та] 1918 р.

ДІМ, КП—68191/Арх—11735.

№ 677

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

[1918] р.

Харків — Катеринослав

Дорогий друже Дмитро Іванович!

Щиро привітаю Вас з посадою в Катер[инославському] унів[ерситеті], де Вам і Бог судив бути. Що до «своевременности» харьківської, то ця — «совр.» мабуть, протягнеться довго! Запитайте приватно листом д. Савву¹, чи не згодиться він пропонувати Вас. Д. І. Багалій суперечить не буде! І — я думаю — підтримає, а коли пропозиція піде від Д. І., то запевне [протривитьс'я], бо до Д. І. і до мене відносини не дуже прихильні до нашого українства. Позаяк і Ви щирий українець — шила в мішку не можна заховати — то воно станить Вам поперек дороги. Савва не українець і неприхильний до українства. Рада віднесеться до його пропозиції краще, ніж до якого іншого.

Бажаю Вам сил і здоров'ячка для новій праці на великому, але [забудьяк-лему] шляхові українознавства.

З поважанням М. Сумцов.

ДІМ, КП—68192/Арх—11736.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

26.05.1920 р.

Харків — Катеринослав

Любий друже Дмитро Іванович!

Я одержав Ваш словник¹, таку коштовну дорогоцінну книгу, і раз у раз заглядаю в нїї, і навіть маю думку переглянути усі слова, коли знайду вільний час. Словник приваблює до себе подихом життя і невсипушої довгої наукової праці, що проводилась раз у раз з великою любов'ю до народного слова, з повагою до народа, яко історичної величної постаті. Неможна не ухвалити Вас за численні приклади, [уваги] і пояснення, зібрані очевидно [самолично], часто-густо вельмі виразні і характерні. У мене була невеличка запис укр[аїнських] слів, які я чув літком в Борімлі, і коли б я знав, я її Вам переслав, а тепер і для Вас зайва, та і десь так я її запроторів, що і не пригадаю, бо і в паперах, і в моїй книгарні тепер усе попереплутано через різні обставини сучасного важкого життя. Словами Шевч[енка] скажу, що я вже не знаю, чи живу, чи доживаю. Багато лиха спіткав в останні часи, осліп на одне око, помер старший син Дмитро, мій любий приятель, помер зять — гарна людина, дочка і внук лежать в тифу, дорожнеча страшенна, і часом находить велика втома і нудьга. Дещо ще пишу, але з насилком, для заробітку.

Бувайте здорові і хай Бог Вам допоможе в усіх справах!

З повагою М. Сумцов.

ДИМ. КП—68193/Арх—11737.

ЛИСТ М. Ф. СУМЦОВА

26.12.1920 р.

Харків — Катеринослав

Дорогий і любий друже Дмитро Іванович!

Мені було дуже приємно почути, що Ви ще живі і здорові, і на очі поздоровшили. Користуюсь випадковими зносинами, щоб подякувати Вас за ласку, привітання, за Ваш високоцінний 1 т[ом] Словника, який читаю з задоволенням, позаяк за його сторінками якось чути саме життя, людина, край, люде, а не

самісінька кабінетна праця. Радий, що Ви перемагаєте сучасне суворе життя, а я, обтяжений лихом, захирів і духом, і тілом. Мій дорогий любий найстарший син Дмитро помер в Звенігородці, сім'я його бідує і не може перебрatись до мене, з-за калицтва мого 17-л[ітнього] внука (не володіє ногами); мій любий зять, людина розумна, ласкава до сім'ї і до мене, помер, теж, а дочка з 2 внуками переїхала до мене з Ростова; третій мій син — мій любий, найдобріший до мене і матери Серго десь завівся, і більш року я не знаю, де він, чи живий, чи ні, а у мене він був усяди правою рукою по господарству, і в хуторі, і дома. Хутір ограбовано і зруйновано; два роки як я від нього відцурався. Дружина завжди хвора на серце, і ледве дише, дочка і внук були хвори на тифи, внук важко, і тепер ще хворий (т[иф] сипн[ий], т[иф] брюш[ний], плеврит, а тепер повернуло щось на сухоти). В домі мене так «уплотнили», що ледве вдержався в 3 кімнатах, а тут ще страшенна дорожнеча, клятий холод, брак світла, двічі трусили, а тут хвороби, біля рока, як осліп на праве око, часом почую подагрічні болі, і настрій поганий, раз у раз злий, тим більше, що приходиться щодня мотатись по різних службам, якіх я набрав багато з-за шматка хліба.

Вістимо, що в таких умовах наука пасе задних: працюю все старими запасами, яких, хвалить Бога, набралось чимало — там читаю українознавство, там географію, там — рос[ійську] літературу, що трапиться, аби що-небудь перепало обіднім внукам. Так-сяк, а всеж я де-що приготував для печати і навіть почав печатати та налихо все тепер стало, одне (географія України, складена вкупі с покійним сином Дмитром) на 3-му листі, друге поліпшене видання «Хрестоматії» на 14 листі, а в паперах лежить біля десяти більш-менш підготовлених наукових розвідок — усі укр[аїнською] мовою.

Політикою, як знаєте, ніколи не займався, а тепер цілком до неї байдужий. Коли б був вільний час, я тепер бажав почитати здебільшого твори великих письменників, у котрих завжди можна знайти дещо для скорбної души, але нема для того часу, і нема такої щирої освіченої людини, з якою можна було б розмовляти про великих людей та великі думки. Все навкруги стало занадто дрібним, пайковим і нікчемним.

Бувайте здорові і да збереже Вас Бог від усякої халепи і напасти.

Прихильний до Вас М. Сумцов.

26 груд[ня] 1920 р.

ДІМ, КП—68194/Арх—11738.

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

24.10.1925 р.

Харків — Катеринослав

Високоповажаний і дорогий Дмитре Івановичу!

Обіцяв Вам написати, де міститься стаття про «олов'яну чуму». Оце розшукав вказівку: «Ив. Гальнбек. Оловянная чума. Отчёт Русского музея за 1922 г.— Петроград, 1923». Коли у Вас немає цього видання, то випишіть його. В цій статті вказано, як і лікувати ту «чуму».

Обіцявсь зайти до музею Ваш компатріот Мирошніченко, та не зайшов, а я думав Вам передати мисочку.

Привіт Серафимі Дмитрівні.

А в нас [....]*

С. Таранушенко.

ДІМ, КП—87504/Арх—21322.

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

15.04.1926 р.

Харків — Катеринослав

Дорогий Дмитре Івановичу!

Обіцяні мисочки виготовлено й запаковано Вам з осені і так досі ждали можливості потрапити до Ваших рук. Оказії не траплялося, а пошті боявся довірити. Нарешті тепер через Павла Антоновича¹ передаю Вам та Серафимі Дмитрівні. З великою приємністю надсилаю і буду радий, коли посилочка принесе Вам крихотку радості. Дві верхні мисочки слобожанські (Валки), середня чернігівська (Ічня), а спідня велика подільська (Смолитич).

Для Музея за зиму ми майже нічого не придбали — то розплачувалися за літні борги, то просто були зайняті музейною роботою — приступили серйозно до реєстрації матеріалу. На літо планів багато, а от що зробимо — не відаю.

* Дефект в тексті оригіналу.

Грошей на роботу більш ніж мало, а без того, самі здорові знаєте, не багато, встругнеш.

Друкувати — нічого не друкував.

Вітайте Серафиму Дмитрівну. Ваш цілком.

С. Таранушенко.

ДІМ, КП—87501/Арх—21319.

№ 682

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

22.04.1926 р.

Харків — Катеринослав

Високоповажаний і дорбгий Дмитре Івановичу!

Давно вже я збирався написати Вам про справу, що — добре знаю — турбує Вас кріпко. Запрохували Ви, чув я, В. Ю. Білецьку¹ до Музею на роботу. Вона відмовилася і, думаю, й на будуче вона не згодиться — у неї чоловік служить, дітина підростає, а до того ще й «столиця» тут, а у Вас «провінція» і т. и.

Цілком розумію, що Вам чоловіка, що почав би обробляти скарби приназбирані Вами, дуже потрібно. Ото я й хочу Вам поспробувати стати в пригоді, саме ось чим: є на світі Житомир, а в тому Житомирі є Центральний науково-дослідний музей Волині, а в тому Музеї є етнографічний відділ, а керує тим відділом Василь Григорович Кравченко². Крепко хороша людина. Сподвижник й однодумець покійного Хв. К. Вовка³ й дуже запальний етнограф-краєзнавець. Крім Музея він працює при педтехнікумі і там з молоді виробляє молодих дослідників. Має талант підбирати людей і запалювати у них вогник до наукового дослідження. Оце він надіслав мені восени двох. Горя з ними я набираюсь чимало, але маю надію, що може щось і вийде. Думаю, що Кравченко не всіх мені віддав, тому, коли хочете, давайте я Вас посватаю, може й висватаю Вам щось. Отож міркуйте.

Завжди готовий до послуг.

С. Таранушенко.

ДІМ, КП—87507/Арх—21325.

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

5.05.1926 р.

Харків — Катеринослав

Високошановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Подавець цього листа — мій брат. Він приїхав до Катеринославу шукати щастя. Крім молодого Козара П. А. у мене в Катеринославі немає більш нікого близького, до кого можна-б було вдатися за порадою й допомогою.

Ще в зімку Мирошніченко був такий ласкавий, що дав згоду прийняти його на роботу. І я хочу просити й Вашої підтримки. Ви матимете час поговорити з моїм братом і скласти свою про нього думку. Коли знайдете, що можна і варто поклопотатись, то не поставте собі в труд зробити, що зможете.

В розмові дізнаєтесь про його біографію і про сучасне життя: чому він так прагне на службу. Коли-б щось мали на приміті инше, як би у Мирошніченка не склеїлось, то я думаю він на все погодиться. Шкода, що доводиться Вас турбувати особистою справою, та нічого не вдієш.

Бувайте здоровенькі.

Ваш С. Таранушенко.

Р. С. Я їду оце в Крим на місяць, а потім знов запряжусь. До цього листа додаю другого, що лежав не одісланий ще з 22.IV. Відповідь на нього, коли буде, шліть на мою кримську адресу, що я згодом подам.

Т[аранушенко].

ДІМ, КП—87508/Арх—21326.

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

10.01.1928 р.

[Харків] — Дніпропетровськ

Дорогий і вис[окоповажаний] Дмитре Івановичу!

Вашу [листівку] я [одер]жав і відповідаю на неї. За останній час я видрукував ще одну статейку про т[ак] з[ване] Брашівське Єв[ангеліє] у «Бібліологічних Вістях»¹ (київських) але на жаль вони не дали мені відбитків. Де-що друкується; вийде — зараз же надішлю.

Для В[ашого] словника на жаль зараз нічого не можу дати. Мені дуже шкода, що його у мене немає і у продажі не дістати. Колись може як доберусь до своїх шпаргал, може щось там і видеру.

З Новим роком! Привіт В[ашій] дружині.

С. Таранушенко.

ДІМ, КП—87502/Арх—21320.

№ 685

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА*

4.04.1928 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

На прийдешне літо, [...] Бог дасть дочекати, маю я охоту послужити науці вимірюванням найцінніших пам'яток наших старовинних [монументаль]них дерев'яних — [...] ¹.

То ж і на Запоріжжі [є] знаменитий і двічі [...] нам Самарський собор [...] утворі слобожанина [...].

Дуже велику охоту [маю] поміряти, як і ряд [інших] пам'яток славетних — [...]ську церкву, а в Ново — [...] фундацію гетьмана Апостола і ряд інших. А поїхати приведесться туди, де місця спроможуться оплатити роботу.

Це все на той випадок, коли Ви не встигли завести у себе своїх обмірщиків, розуміється. На заваді я нікому, боронь Боже, не хочу ставати.

Крім Самарського собору, єсть у Вас на Запоріжжі ще кілька видатних дерев'яних церков, про них зараз я не [згадую, щоб] не лякати.

Поміркуйте, прошу [Вас] цією справою і, по змозі [...], дайте щирі відповіді. Бо без Вашої від[повіді не] буду планувати роботу [...], від Вас уже маю негат[ивну від]повідь.

Здоровлю Вас і жду відповіді. Щиро поважаючий.

С. Таранушенко.

Р. S. Розуміється матеріали передані будуть в оригіналах до Вашого музею, а собі я звіму копії.

ДІМ, КП—87509/Арх—21327.

* Лист дефектний.

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА*

7.05.1928 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Зворушили Ви мене дуже Вашим листом. З сотні листів, що я одержую, немає другого, що нагадував би Ваш. Нові люде пішли, нові слова від них чуеш. Все — сухенькі. Дякую Вас за привітання. Прийміть [моє] [....] віншування і передайте [....] привіт і Вашій дружині [....].

Дякую Вас за ті [....], що Ви уділяєте на дослідження церков Запоріжжя. Проте [....] не будете Ви заперечувати, [як що ми зро]бимо так; найперше поїдемо до Новомосковського і там обміряємо собор¹, а там далі, як доведеться.

Чому саме я наполягаю на Новомосковськ? А тому, що це одна з найцінніших перлин у вінку нашого мистецтва.

Це церква дерев'яна і боронь Боже нещасного випадку. А у нас від неї немає серйозного опису, а одних фотографій тут замало. Необхідні точні обміри. Я і [мої] [спі]вробітники горять бажанням [....] завдання посильно [....].

[....] — сто крб. гроші надто [....], щоб ставить таке завдання.

[....], але я спробую десь ще [....] і таки добитися, щоб Новомосковський собор був замірянний².

Дуже вдячний за запросини і радий буду вітати Вас і дружину у Вашій хаті.

Коли виїду разом зі співробітниками, напишу. А Вас прошу повідомити, чи не будете Ви мати чого проти оцього мого плану?

Ваш С. Таранушенко.

ДІМ, КП—87503/Арх—21321.

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

1.07.1928 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Біля 15 липня збираюся на Дніпропетровщину. Хотів би з товариством глянути на Ваш музей і Вас привітати у Вашій хаті. Чи будете дома в цей час?

* Лист дефектний.

Дуже прошу Вас повідомити мене про це зараз же, бо я з Харкова швидко виїзду на Зіньків, а звідти до Вас.

Ще одне запитання. Я міг би привезти з собою одну, або й більше доповідів і зачитати у Вас там — в катедрі, Науковому товаристві чи ще де, але не знаю чи не розіхалися у Вас там усі на «дачі»?

Коли-б знайшовсь епідіоскоп, то теж не погано було-б, я картинки показав би.

Привіт дружині.

Ваш Таранушенко.

ДІМ, КП—87505/Арх—21323.

№ 688

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА

6.08.1928 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

В знак вдячності за ласку й гостинність, на спогад про зустріч надсилаю Вам фотовідбиток. А немогано Маруся робить фотопортрети, правда?

Соляникові¹ перекажіть, будь ласка, що груповий знімок в Новомосковську, як і ряд інших негативів, через те, що вони не були вимиті загинули, тому я не маю змоги надіслати йому відбитка.

Щастя Вам доле.

Ваш Таранушенко, рука власна.

ДІМ, КП—87506/Арх—21324.

№ 689

ЛИСТ С. А. ТАРАНУШЕНКА*

20.01.1929 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитре Івановичу!

Вельми вдячний Вам за [....] новорічні побажання. Вас [....] з Новим роком вітаю і [бажаю] Вам всього, чого самі [бажаєте].

* *Лист дефектний.*

[....] знак моєї пошани, [....] «Мистецтва Слобожанщини»¹ [....] Ви одержали. [....]. Пошта може злукавить [....] — повідомте мене.

[....] [Новомос]ковський собор гадаю надіслати Вам десь у кінці лютого або початку березня. Жду копій Кодацької церкви.

Оце будемо вкладати план роботи на літо. То ж не знаю — чи включити Ваше Запоріжжя?

Цілком Ваш С. Таранушенко.

[....]

ДІМ, КП—87500/Арх—21318.

№ 690

ЛИСТ М. Т. ТКАЧЕНКА

11.04.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Спасибі за листа, якого я отримав давно; звістка про те, що Ви у Харкові, мене спинила Вам написати. Недавно отримав рукопис праці Вашого аспіранта. Його я вже передав і просив, аби надрукували в одному з видань, що вже почалося в цьому році друком. Пізніше про наслідки повідомлю.

Також мабуть отримали Ви 24 кн[ижку] «Записок іст[орично]-філ[ологічного] відділу»¹. Я просив вже давно, щоб Вам надіслали.

Яке на Вас вона робить вражіння? У нас, Дмитро Івановичу, турбуються археологи тим, щоб Вам трохи допомогти що до розгорнень роботи археологічної експедиції². Не знають лише яку кількість можна було б Вам послати та в який час. Коли Вам потрібна така допомога, будь ласка, напишіть на коли та яка кількість потрібна.

Тепер чергові питання що до друку. У мене заавіка з працею П. Смоличева³, чи будемо друкувати його реєстр печей чи ні? Цього реєстру у мене нема. Коли не будемо друкувати, то будь ласка також про це, Дмитро Івановичу, напишіть. Коли будемо, то тоді будь ласка, побалакайте з П. І. Смоличевим, який зараз біля Вас.

Я вирішив, думаю правильно, передрукувати на машинці, весь матеріал, що у мене є і зараз вже передруковується. Це на всякий випадок, як що буває якась сторінка оригіналу утратиться.

Перешлю швидко коректури Вашої статті про роботу археологічної експедиції, що друкується [в] 1 томі Студії Комісії Дніпрельстану УАН. Що до подорожі, то поки що не знаю точно коли, але вже думаю приїхати до Дніпропетровська і дуже дякую за запрохання.

Привіт Серафимі Дмитрівні. Всього кращого. З правдивою та щирою пошаною.

М. Ткаченко.

ДІМ, КП—86204/Арх—20436.

№ 691

ЛИСТ М. Т. ТКАЧЕНКА

7.07.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Спасибі Вам за турботи з приводу моїх прохань. Вже я вислав гроші фотографу, маю листи від А. Добровольського¹ та інше. Тільки один Смоличев чогось мовчить, не знаю де він зараз є, чи на Дніпрельстані, чи де інше.

Справу по трохи суну, але, кажу, по трохи, бо я зараз не знаю остаточно, що зроблено що до кліше, що належить робити у Києві. Велике прохання до Вас, Дмитро Івановичу, попросити кого-небудь з своїх помішників це з'ясувати, потім написати, коли привезуть, чи перешлють до Києва; краще було привезти, спокійніше буде, що до цілості.

Друге, що повстало в процесі закінчення це те, що де-хто з авторів (напр[иклад] А. Добровольський) просить, щоб повернути рукопис, він де-що хоче додати та змінити. Я, коли буде передруковано, лише перешлю копію оригіналу, бо в протилежному разі, коли надішлю оригінал, знов наша справа затримається на необмежаний, помоему, час. Як на це думаєте Ви, Дмитро Івановичу! Оце здається головне, що мушу Вам написати що до збірника.

Тепер з академічного життя. У нас офіційно призначена сесія на 14 липня, себто, приблизно через тиждень; Ви, Дмитро Івановичу, маєте, очевидно, офіційні повідомлення. Не знаю, як довго вона буде. Чи приїдете Ви до Києва? У нас зараз у Києві погода мінлива, на день на три-п'ять разів перепадають дощі.

Це тягнеться вже майже тиждень. Не можна тому нікуди поїхати за місто. Всього кращого. Прошу передати привітання Серафимі Дмитрівні.

З правдивою пошаною М. Ткаченко.

Р. С. Забув написати тому і додаю, що працю Сап'яна² я отримав. 7.—VII.—1930 р.

Почув оце недавно, що вийшла Ваша збірка матеріалів з історії Степової України³ з дуже малим тиражем. Дуже просив би Вас, Дмитро Івановичу, надіслати мені оскільки ті документи потрібні мені для студій. В разі потреби негайно надішлю гроші за книжку, бо я знаю зараз як дуже з примірниками важко буває.

М. Т[каченко].

ДІМ, КП—86213/Арх—20445.

ЛИСТ М. Т. ТКАЧЕНКА

11.11.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високоповажний Дмитро Івановичу!

Можу лише тепер, зробивши де-яку роботу що до нашого археологічного дніпрелістанівського збірника, написати Вам, Дмитро Івановичу. Після повернення з Дніпропетровська навалили на мене чимало роботи. Тепер я вже увійшов в курс нової роботи, трохи її розвантажив і можу написати про де-які питання з поточної нашої роботи по виданню збірника.

Нарешті звіт на 1927 р. А. В. Добровольський надіслав, але дуже короткий і конспективний. Він у листі пише до мене: «На мою думку друкувати його немає рації». Я цілком цю гадку теж поділяю. Він нічого не дав. Я надсилаю Вам його, на всякий випадок. Скажіть також слово Ваше в цій справі. Дуже сумно, бо, як тепер кажуть це є вже невеличкий прорив в нашому виданню. Нема звіту, нема «Дурної скелі», є лише «Собачки», які також отримав недавно від А. В. Але доведеться помиритися з цим. Може порадите вихід з цього стану, Дмитро Івановичу, який-небудь. Від Вас також, Дмитро Івановичу, отримав посилку, в якій є звіт та матеріали розкопів 1930 р. Я не можу ще вповні розібратися в них, бо А. В. Добровольський неясно пише, але дуже прошу Вас повідомити мене, чи можна його надіслати назад, щоб це все було передруковано на машинці, перевірено та надіслано чи до Вас чи до мене на Київ. Все рівно без цієї роботи друкувати в такому вигляді не можна.

Останній час почав докучати своїми фото Л. Кистяківський¹. Справа в тому, що у мене його фото з розкопів, які він переводив у 1928 р. при Добровольському, нема. Я просив листом Володимира Автономовича² в'яснити цю справу, ще не маю відповіді. Оце такі справи з поточної роботи.

Тепер про академічні справи. Сесія Академії відбулася вже. На ній виступав акад[емік] М. Грушевський з приводу подій в Західній Галичині. Кат[ерина] Мих[айлівна] Грушевська³ зараз хвора на легені. Академія Наук готується до ювілею, який мав відбутися у кінці грудня місяця цього року. Всі ми нагружені тому додатковою роботою.

Здається за планом на Вашу комісію та катедру, Дмитро Івановичу, асигновані якісь невеличкі кошти. Це Ви будете знати, коли офіційно запитаєте II соц[іально]-екон[омічний] відділ ВУАН, до якого тепер Ваша катедра та комісія належать. Вони можуть Вам стати у пригоді для Вашої роботи.

Ще раз висловлюю Вам та Серафимі Дмитровні подяку за увагу та турботи під час мого перебування. Бажаю Вам всього кращого! Через деякий час знов очевидячки, доведеться потурбувати Вас новими справами.

М. Ткаченко.

ЛИСТ М. Т. ТКАЧЕНКА

18.12.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Вже нарешті передав збірник наш археологічний до видавництва. Тільки затримав лише тимчасово статтю Сап'яна, бо, як виявилось при перегляді, вона без кінця. Я вже собі дозволив написати В. А. Грінченку, щоб він повідомив про це Сап'яна, або дав мені його адресу. Також вже маю потрібні матеріали від А. В. Добровольського. Коли ліквідується справа з Сап'яном, будемо вже чекати на коректу та в'яснювати кількість кліше. Одне мене, високошановний Дмитро Івановичу, лякає, що буде дуже висока ціна, коли ми пустимо так багато кліше, хоча це й багато ілюстроване видання буде мати свої також позитивні боки. Ну там буде далі видно. Зовсім я не умістив звіту та фотографій Л. Кистяківського, бо у мене його нема та, хоча запитував В. А. Грінченка, теж відомостей не отримав. Балакав я також з самим Л. Кистяківським, але він обіцяв, але нічого не дав.

Оце Вам в першу чергу новини з Києва. Не знаю, як у Вас, але тут силенна снігу, навіть вже третій день трамваї не ходять. Ідеш, то на де-яких вулицях аж по пояс.

{ Не знаю, як Ваше зараз здоров'я, Дмитро Івановичу? Очевидячки чимало у Вас роботи з Вашим цікавим словником, у якому багато нового матеріалу. Я з де-ким вже в цій справі балакав з інституту мовознавства, про остаточні наслідки напишу пізніше.

Прощу передати уклінний привіт Серафимі Дмитровні. Вам же бажаю всього кращого!

З пошаною М. Ткаченко.

ДІМ, КП—86207/Арх—20439.

ЛИСТ М. Т. ТКАЧЕНКА

7.05.1931 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитро Івановичу!

Вже минув де-який час, як Вам писав та інформував про наші новини що до друку збірника тощо. Дуже багато він забрав часу що до виправки мови.

Де-які статті після поправок доводилося передруковувати на машинці. Зараз справа посувається вже уперед.

Чув я, що у Вас затримки з археологами в цьому році на Дніпрельстані. Зараз ВУАН збирає відомості, як мене повідомляли, і незабаром матиме кадр — осіб 6—7, що Вам дадуть на допомогу.

У нас зараз [у] Києві вся увага скупчена на боротьбі з повіддю. Для участі та допомозі мобілізували робітників також з Академії. А повідь велика була. Пароплави деякий час не могли проходити під мостами. А Поділ (в частині) перевернувся в Венецію. Не кажу про Труханів острів, слобідки тощо. Не тільки на набережній але на частині вулиць їздили човнами. Зараз вже почала вода спадати, зменшуватися. Повідь перейшла межі 1917 р. і мало хто таку повідь пам'ятає з старих киян.

Тепер вернуся до академічних справ. Чи нема у Вас якихось нових матеріалів для надрукування в археографічній Комісії. На Ваш том документів, що, як Ви зазначили, не був рецензований, у нас буде рецензія. Чи отримали Ви «Коденську книжку»? Чи отримали Ви «Хроніка археології та мистецтва», ч. 2? Незабаром має вийти т. 1 «Студій Комісії Дніпрельстану» з Вашою статтею про Дніпрельстан. Вже друкується ч. 4 «Хроніки» з Вашою статтею про розкопи 1930 р. на Дніпрельстані.

Низьке привітання Серафими Дмитровні. З пошаною до Вас.

М. Ткаченко.

ДІМ, КП—86206/Арх—20438.

№ 695

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

18.04.1925 р.

Харків — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Поздоровляю Вас з Великоднем та бажаю всього найкращого, а перш над усе здоров'я! Мені переказано, що Ви збираєтеся до Харкова тижнів через два або три. Дуже буду радий з Вами побачитися. На превеликий жаль не можу запросити Вас мешкати у мене, бо з того часу, як Ви у нас були, в моєму житті зчинилася велика зміна: я одружився удруге, тепер з помешканням у нас скрутно.

Проте мій приятель та й Вам знайомий чоловік Василь Павлович Ступницький¹ — відомий український композитор-етнограф дуже прохає Вас зробити йому пошану та мешкати в його квартирі. Він має зовсім вільну кімнату. Дружина його дуже симпатична людина, а сам В[асиль] П[авлович] для Вас, як

знавця народної музики,— дуже цікавий чоловік. Мешкає він на Лисій Горі — Курилівська вул., ч. 25. Казав, що від трамваю це недалеко. Він сам буде до Вас писати.

Я знов звертаюся до Вас з тим самим проханням: коли будете їхати до Харкова, захопити з собою ту мідяну статуйку, що її малюнок Ви мені ласково прислали.

Дуже буду Вам вдячний. За час перебування Вашого в Харкові, зможу її описати та змалювати, а тоді зразу видрукувати статтю про всю групу тих статуюк.

Ну, дозвольте побажати ще раз всього Вам найліпшого. Маю надію, що Ви не минете моєї хати, коли будете в Харкові. Тато мій уклоняється Вам щиро.

З великою до Вас повагою.

О. Федоровський.

ДІМ, КП—86999/Арх—20988.

№ 696

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

15.04.1926 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Дуже вдячний за Вашого ласкавого листа. Як раз недавно згадували з Ноною Петрівною про Вас.

Надсилаю Вам з великою подякою Вашого бронзового ідолчика, якого я ретельно описав, виміряв, сфотографував, намалював і на смак спробував. Вибачте, що довго його затримав, але остільки навантажений всякими дрібними обов'язками, що для наукової праці зовсім мало маю часу.

Що до Памви Беринди¹, то я його не одержав, мабуть Ви таки забули передати його через Вашого співробітника.

Що буду робити влітку, ще не знаю. Дуже хочу приїхати до Вас, і треба було і на пороги подивитися і музей Ваш оглянути добре. Та що ж робити? Чомусь так воно складається, що майже все життя доводиться дивитися на неінтересні речі та розмовляти з неприємними людьми. Це Ви такі щасливі, що сидите влюбій Вашому серцю стороні.

Вашому співробітникові постараяся показати добре наш музей. Що до друкування археологічних та етнографічних праць, то я їх поки що ще пишу, а коли буде можливість друкувати, цього ніхто не знає. Справа з друком стоїть надзвичайно кепсько, тим більше, що треба видавати з малюнками.

Але в останній час я остільки перевтомлений, що взагалі працювати кабінет-

но вже не можу. Був, навіть, і у лікаря. Так той мені сказав, щоб я літом обов'язково відпочив. А як же й відпочивати, як не робити розкопки, або які-небудь досліді де-небудь у полі. Тому думаю, що все-таки доведеться куди-небудь поїхати копати, або просто поїздити по городищах, та по стоянках.

Ну дозвольте Вас поцілувати, любий батьку, та побажати Вам здоров'я та радості. Коли буде якась можливість, обов'язково приїду до Вас.

Нона Петрівна Вас щиро вітає.

Ваш О. Федоровський.

ДІМ, КП—86995/Арх—20984.

№ 697

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

30.09.1926 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний Дмитро Івановичу!

Дозвольте звернутися до Вас з великим проханням: чи не залишилося в Вашому музеєві зайвого примірника «Каталога виставки XIII архео[логического] съезда». Це видання мені завжди необхідно, бо там описані де-які матеріали, що переходять у наше музеєві. Як що є можливість, будьте стільки ласкаві переслати, або передати мені цю брошуру. Чи нема також можливості придбати для музею археологічні видання катеринославські. Ми зараз збираємо всю можливу літературу.

З високим та щирим поважанням до Вас.

О. Федоровський.

Моя дружина Вам уклоняється низенько.

ДІМ, КП—86993/Арх—20982.

№ 698

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

19.10.1926 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Одержав од Вас каталог і картку і дуже вдячний Вам за те й за друге. Каталог мені знадобиться, бо в ньому згадані речі з Харківщини. Коли Ви маєте

можливість мені подарувати другий, повніший (мабуть Ви пишете про каталог колекції Поля) — звичайно, буду Вам дуже дякувати, бо я збираю зараз всю літературу по археології України, а цього у мене нема. Кожний раз, як одержу від Вас листа — серце рветься до Вас. Це ж неможливо, що я ніколи не бачив: Вашого музею і порогів. Ну, колись це буде!

Ще раз дякую щиро. Н[она] П[етрівна] Вас вітає дуже.

З великим поважанням.

О. Федоровський.

ДІМ, КП—86994/Арх—20983.

№ 699

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

17.06.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Одержано постанову комісії РНК внести в кошторис НКО на майбутній рік: витрати по дослідженню району Дніпрельстану. А на цей рік передбачається ці витрати робити з коштів Дніпрельстану. Текст постанови пришлю Вам незабаром.

Велике прохання надіслати як найшвидше фотографії (можливо всі) бо їх треба показати кому слід, а частину можна видрукувати на протязі 1—2 тижнів. Друге прохання, коли вияснилися грошові розрахунки, перевести те, що мені припадає, бо мої кошти в кепському стані.

Як Ваші розкопки? Напишіть, будь ласка. Повідомлю Вас, які перспективи на майбутнє.

Щире привітання вельмишановній С[ерафимі] Д[митровні].

Ваш О. Федоровський].

ДІМ, КП—86997/Арх—20986.

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

21.06.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Вельмишановний і дорогий Дмитро Івановичу!

Допіру був в Підготовч[ий] комісії РНК, де переглядали кошторис на цей рік. Удалося відстояти на це літо з Вашого кошторису пакти 3 (Стрільча Скеля), 5, 6, 11, 12, 16, 17 і на утримання постійного догляду — разом 15.569 карб. Може ця сума буде трохи ще скорочена, але тисяч 10—12 обіцяють певне. Дуже прошу Вас надіслати терминово всі фотографії нашої експедиції, краще просто на мою адресу. Це дуже важливо для сучасного менту. Як Ваші розкопи в Кічкасі? Бажаю, щоб Ви склали проект кошторису на найближчі 3 роки 1928, 29, 30—з показанням, що буде зроблено якого року. Цей кошторис можна зробити досить значним. Чи не буде можливості переказати через кого-небудь Ваші плани і міркування на всі 3 роки.

З пошаною О. Федоровський.

ДІМ, КП—86998/Арх—20987.

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

1.07.1927 р.

Харків — Дніпропетровськ

Високоповажаний і дорогий Дмитро Івановичу!

Дозвольте ще раз потурбувати Вас проханням прискорити по можливості надсилку фотографій нашої подорожі, по можливості всіх. Справа з асигнуваннями, яка йшла дуже добре, трохи затримується. Треба якісь нові стимули. Думаю, що фотографії сильно б допомогли. Легше продивитися їх, ніж читати доповідні записки або кошториси, або слухати докази і розрахунки. Тому, дуже прошу зробити в цьому напрямкові що можна. Я весь час у Харкові, закінчую справи, в осени хочу податися знов на пороги, може з студентською екскурсією.

Мое вшанування Серафимі Дмитровні.

Ваш О. Федоровський.

ДІМ, КП—86990/Арх—20979

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

9.10.1927 р.

[Харків] — Дніпропетровськ

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

На превеликий жаль вже почалися у нас лекції і я мушу, не вважаючи на гарну погоду, сидіти в Харкові. Дякую щиро за Ваше запрошення. Може пощастить повесні приїхати до Вас.

Бажаючи всього найкращого.

Ваш О. Федоровський.

Серафимі Дмитровні прохаю переказати мое велике поважання.

ДІМ, КП—87000/Арх—20989.

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

27.09.1928 р.

Лондон — Дніпропетровськ

Щире привітання з Британського музею, де вже два тижні працюю з археології. Багато корисних порівнянь для нашої археології.

З пошаною О. Федоровський.

ДІМ, КП—87001/Арх—20990.

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

[]. [09.] 1930 р.

[Харків] — Дніпропетровськ

Любий і дорогий Дмитро Івановичу!

Дуже я зтурбований був Вашою хворобою. Але зараз маю гарні відомости, що Ви видужуєте. Ваших учнів намагатимусь приєднати до інституту, де б

хотілося дати можливість археологічній молоді набути знання на користь української науки.

Маю до Вас велике прохання: коли буде їхати сюди В. А. Грінченко, або В. С. Соляник, не відмовте передати з ними Памву Беринду¹. Сподіваюся, що Ви його використали, а мені саме дуже потрібний, бо розпочав невеличку філологічну працю.

Ще раз бажаю Вам здоров'я та усього найкращого. Серафимі Дмитровні і Вам надсилає привітання Нонна Петрівна. Прошу вітати й від мене.

З великою до Вас пошаною.

О. Федоровський.

ДІМ, КП—86992/Арх—20981.

№ 705

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

16.10.1930 р.

[Харків] — Дніпропетровськ

Дорогий і високошановний Дмитро Івановичу!

Як Ви себе маєте? Кажуть, що краще. Бережіться, дорогий Дмитро Івановичу. Казав Соляник, що збирається до Харкова. Але, мимо того, що дуже хотів би Вас побачити, прошу Вас дуже поберегтись, поки зовсім не одужаєте.

Ваші учні пройшли колькоквіум. Соляник трохи сплюшав з діяматом, але сподіваюся, що дозволять йому скласти надалі¹.

Памву Беринду одержав. Дуже дякую. Сподіваюся цими днями надіслати Вам відбиток моєї невеличкої роботи про Донецьке городище. Цікаво, що в Римі та в Парижі вже видруковано мою статтю про наші розкопки, а в Києві ще ніяк не випустять з друку.

З великою пошаною до Вас.

О. Федоровський.

16.X.1930.

Великі привітання мої та Нони Петровни Вам і Серафимі Дмитровні.

ДІМ, КП—86996/Арх—20985.

ЛИСТ О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО

[1933] р.

Харків — Дніпропетровськ

Дорогий та вельмишановний Дмитро Івановичу!

Дуже сумно було одержати від Вас останнього листа. Погано, що Ви хворієте і від хвороб і від людей. На Ваше прохання поговорити з кимсь про Ваші справи, на жаль, не могу зараз нічого зробити.

З усіх перелічених Вами осіб, нікого я особисто не знаю. Мої справи теж негарні. Все хочу перейти на виробництво та працювати ближче до природи, далше від людей. Ну, сподіваймося, що це все перейде. Що до поради Вам, то гадаю, що Вам, як людині відомій найкраще звернутися до всіх осіб, що Ви їх згадали, а зокрема до В. Я. Чубаря¹ та Г. І. Петровського². До того ж варто Вам звернутися ще до Г. Ф. Гринька³, який зараз Наркомфін Союзу. Він Вас добре знає і може щось напише до В. П. Затонського⁴. Добре б було, звичайно, якби Ви могли особисто переговорити з високими людьми, бо безперечно пакості Вам роблять дрібні місцеві люде, а на горі про це ніхто нічого й не знає. Коли у Вас є ще знайомі серед високих людей — негайно напишіть, щоб заступилися за Вас.

Н[она] П[етрівна] дуже вітає. Перекажіть, будь ласка, мое вшанування «Серафими Дмитровні.

З пошаною до Вас О. Ф[едоровський].

ДІМ, КП—86991/Арх—20980.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

19.01.1879 р.

Харків — с. Сонцівка Харківського пов.
Харківської губ.

Любезный дружище Дмитрий Иванович!

Для многих «новый год» является к[а]к[им]-то поворотным пунктом, после к[ото]р[о]го настаёт перемена к лучшему. «С Новым годом, с новым счастьем» ли пр[очим] поздравляют... Оно в порядке вещей. Год есть порожек в длинной

лестнице нашей жизни. Проступивши его, к[а]к бы на минуту останавливаешься, отдыхаешь, оглядываешься назад и взглядываешь вперёд. Удачно прошёл часть лестницы,— позволительно ожидать того ж и дальше; нет — по свойствам своей природы ожидаешь перемен к лучшему. Без сомнения ожидания многих сбываются, но многим также счастье с нового-то года и *tergum vertit*. К числу таких обездоленных на Нов[ый] год я отношу и нас студентов. «Университет заперт и будет так до 1-го февр[аля]; если по открытии хоть слабые признаки движения обнаружатся,— закрывается на год» — вот что нам говорит теперь «комиссия», «новый устав» — удар за ударом!..

Стало б[ыть] ты благую часть избрал, что остался дома до февр[аля], советую прибавить ещё две недельки и явиться к нам в понед[ельник] 2-й нед[ели] поста. Оно и безопаснее. Если начнутся волнения, ты будешь в стороне, к[а]к «непричастный» и получишь возможность поступить в другой университет, не теряя года. Впрочем, едва ли можно ожидать волнений; кажется, радикалы решились утихнуть на время и не рисковать закрытием университета; да и радикалов то теперь не сыщешь днём с огнём: спрятались и были спрятаны. К последним относится, между проч[им] и Лесевич¹, его увезли за тридцать земель в тридцатое царство и стипендия его вакантна. Прочие — полурадикалы. Итак будь спокоен, сиди на печи, кушай исправно и пр. и пр. ... А я?! — сиди над книгами, ешь раз в день, трепещи перед «селедкой». Домой ехать нельзя: там мне не будет ни проходу, ни проезду. Здесь же по крайней мере я подвигаю вперёд изучение слав[янских] наречий; я читаю теперь польск[ие], чешск[ие] и сербск[ие] народные произведения и принимаюсь за болгарские.

Университ[етская] жизнь в наст[оящее] вр[емя] бесцветна и пуста; студенты рассеяны по лицу Харькова; никого не найдешь, нового почти ничего нет. Годичного акта не было, да и будет около 1 февр[аля]. Разве только новым может показаться следующее: т[а]к к[а]к лекции отложены до 1 февр[аля] и прекращены 13 декабря, то — ходят слухи — экзамен не будет проводится в мае, а в августе.

Это я слышал сам от П[отебн]и². Много интересного сообщил он мне. Из его слов оказывается, что между профес[сорами] сильный разлад. Противники студентов предлагали было даже предать суду — сочувствующих студентам и составлявших известный проэкт обращения студентов к проф[ессорам] с просьбой о помощи [...] уличать этих в сочувствии, называя их прямо виновными в происшедших беспорядках. Вероятно, настояниями партии сочувствующей студент[ам] было напечатано обращение (воззвание) к студентам, яко бы совета университета, такого содержания: профессора считают своим нравственным долгом напомнить нам (студент[ам]) о наших обязанностях по отношению к университету и о задачах, к[ото]рые преследует университет. Университет — центр умственной деятельности в области наук; поэтому и студенты должны заниматься научными предметами и не строить «Новой Атлантиды»... «мы призываем вас, говорится в воззвании, наши молодые сотрудники по науке, к общему и главному делу — научному труду. Посвятите университету — и ему одному — не многие, но лучшие ваши годы; за эти годы вооружитесь познаниями, укрепите свой ум, нелицемерную любовь к отчизне, правдивость и

все ваши нравственные силы; выработайте твёрдые правила»... В заключении: «постарайтесь войти во всю глубь одной мысли — простой, но верной: Университет существ[ует] не для одного настоящего, но и будущего; университет принадлежит ни одним вам, но всем грядущим поколениям молодёжи в родной вашей земле».

Против воззвания я не имею ничего сказать; написано дельно. Но некто уже замышляет протест (!..) против него (между пр[очим] Иуда и К°). Иванова совсем было схватили совершенно невинно. В дворе его квартиры [«сочейные»] отыскиали книги, над к[ото]рыми тяготело veto. Книги были признаны принадлежащими ему; в этом дворе живут 3 курса юристы и вы, говорил ему жанд[армский] полк[овник]; но юристы не могут иметь у себя этих книг; след[овательно] книги ваши». — Sillogismus cento-cornutus. «Да и обернуты-то они таким полотном, из к[ото]рого у вас сшита рубашка»... Крутился, крутился Ив[анов] — выкрутился. Более интересного ничего не могу сообщить. Недавно я получил из дома несколько песен и сказок; из последних две особенно замечательны. Надеюсь, что и ты не забыл о своём обещании.

Р. С. Вышел 1-й № «Рус[ского] филол[огического] вестника», правописание — без еров.

За сим пожелав тебе всего лучшего остаюсь твой

М. Халанский.

1879 год, генв[аря], 19 д[ень].

ДИМ, КП—87239/Арх—21176.

№ 708

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

5.09.1879 г.

Харків — с. Сонцівка Харківського пов.

Харківської губ.

Любезный друг Митя!

Не тебе одному пришлось пострадать. И мне, брат, счастье tergum vertis! Сколько было планов, надежд — и все оне сданы в архив; остаётся желать, чтобы [лишь] не навсегда. Ты знаешь, каким я поехал домой; дорогой я ещё простудился. По приезде домой к сильному кашлю присоединились ревматические боли, в боках. Сколько мне пришлось перетерпеть! Несколько раз приходила мысль, что лучше умереть скорее, скорее, тяжело т[а]к жить. С другой стороны жизнь являлась ещё в большей прелести и слёзы наворачивались на глаза, когда вспоминалось о смерти и быть может скорой. Единственное утешение доставляла мне уверенность, [...] в загробной жизни. Она и она одна

способствовала тому, что я не впадал в уныние и сохранял бодрость. К половине июля мне стало легче, и я начал купаться и пить сельтерскую воду с молоком. Доктор сказал, что у меня «расстройство дыхательных ветвей». Теперь я поправился, но всё-таки не совсем; у меня даже является мысль пробыть год дома. Всё моё лекарство в наст[оящее] время составляет молоко. Проф[ессор] Оболенский говорит, что болезнь не опасная, но не следует запускать. Хожу в университет, но ничем не занимаюсь. Вероятно, с 15 ноября уеду домой до февраля и затем в апреле — до сентября. Экзамен держать весной не буду, а буду в сентябре след[ующего] года.

Нового в универс[итете] пока нет, говорят, что «форма» будет состоять только в одной фуражке. Инспектор будет новый — Максимовский — кислая [...]. — отставной козы барабанщик.

С спокойствием можешь остаться до 1 октября. Учиться этот год б[ыло] оч[ень] трудно, и у вас и у нас лекций много. У вас читает и Б[узескул] ¹ и Сумцов ², кроме Надлера ³, Петрова ⁴, Лебедева ⁵ и Зелен[ина] ⁶.

Все профессора ходят в университет во фраках, по просьбе попечителя, кроме Потемби.

Извини за небрежность, она зависит от состояния организма.

Твой М. Халанский.

Сент[ября] 5 д[ня] 1879 г.

Адрес моей квартиры: Конторск[ая] у[лица], д. № 28. меш. Кольченко, во флигель в саду кварт[ира] № 3.

ДИМ, КП—87237/Арх—21174.

№ 709

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

14.09.1880 р.

Харків — [...?]

Любезный дружще Митро!

Все твои просьбы исполню, насколько возможно. Может быть ещё побываю у тебя в гостях 26 сентября. Что-то хочется подышать свежим воздухом хоть несколько часов. В Харькове нового пока ничего нет. Скоро будут защищать диссертации: Шерциля ¹ (брата [...]), Сумцова ², Шульца ³ и Андриевского.

Я окончил экзамен совершенно. Всё прекрасно! К празднику дождидай. Может быть тебе это не будет неприятно. Конечно, если будет грязно, я не приеду.

Твой М. Халанский.

Сент. 14 д[ня]. 1880 г.

ДИМ, КП—87240/Арх—21177.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

24.09.1880 г.

*Харків — с. Сонцівка Харківського пов.
Харківської губ.***Дорогой Митя!**

Я уезжаю 27 сентября в Чугуев, а потому 26 не могу быть у тебя, как обещался. Из Чугуева поеду в Печенеги (Ново-Белгород) и там пробуду вероятно до 26 октября. Ну его к чёрту — ученье! Жить хочу, жить! Я хотел бы полною чашей испить все удовольствия сего мира. Удивительно, в какое противоречие я впал сам с собою. Ты меня знал, и я себя помню каким стойком! А теперь я перешел в противоположный лагерь! «Жизнь для жизни нам дана!» Вот мой девиз. Не думай, чтобы я под жизнью понимал какую-нибудь исключительную сторону бытия. Ни материализм в смысле поклонения чувственному, ни идеализм, к[а]к преимущественное вращение в сферах разума и идей не удовлетворяют меня. Я хотел бы середины. Анакреон¹ советовал пить, но, говорит: «Только пьяное вино раствори водою трезвой». Так и я.

Я желал бы пить полною чашей удовольствия мира, но в то же время не доходить до опьянения ими; я хотел бы их «растворять» мыслью трезвой... С целью наслаждения я и еду в Печенеги. Твою воду я оставлю Манефе Петровне. Ты пришлешь кого-нибудь и она тебе выдаст. 3 бутылки и пузырёк.

Мысль о том, чтобы жить вместе мне с тобой едва ли осуществима. Иванов едва ли подал прошение. Когда я ему сказал о том, он ответил, что не в его видах подавать, т[а]к к[а]к твои баллы лучше его и тебе м[огут] назначить стипендию, а ему отказать.

Будь здоров!*Твой закадыка Михаил Халанский.*

1880 г. Сент. 24 д[ня].

ДИМ, КП—87241/Арх—21178.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

17.02.1882 р.

Харків — ст. Перещепино
Катеринославської губ.

Дорогой друг Митя!

Я всё ожидал от тебя письма: думал, что ты опишешь мне всё то, что случилось в университете в конце генваря, и о чем я не имею верных сведений, но ты, как кажется, решил дожидаться от меня первого письма,— изволь. Я тебе говорил, что от меня письма будут неособенно интересны, потому что и жизнь моя небогата событиями. Скажу кое-что о своих занятиях. Теперь я перечитываю «Славянские древности» Шафарика¹, читаю былины Гильфердинга², новогреческие песни, знакоюсь также с сказаниями кавказских горцев. Так как последние тебе мало известны, то о них я и скажу кое-что. Сказания горцев положительно интересны; в них можно найти (и с основанием) объяснения многих сообщений наших былин; так напр[имер] баба Латыгорка. Горынянка, для меня [...], могут удовлетворительно быть объяснены, только оттуда. Интересны пословицы и поговорки, но особенно замечательны имена женщин. Вот тебе для примера: воспламеняющаяся; цветник, похищающая сердце ангел, влюбленная, фисташка (при чем мне вспоминается твой огурчик), счастье, бирюза, безумная от любви, сладкая, но есть леденец... и пр.

Получил я 1 № «Киевской старины». В нем интересна статья Антоновича «Судьба Киева с XVI ст.», где он развил подробно и обстоятельно мысль, что Киевская область вовсе не была в запустении после татарского нашествия, а имела особых князей и играла выдающуюся роль в борьбе за русскую народность. К книжке приложен портрет Хмельницкого³. Мне интересно было прочитать титул Хмельницкого, каким его повеличал Кромвель⁴; вот он: «Богдан Хмельницкий, Божей милости генералиссимус греко-российской церкви, вождь всех козаков запорожских, гроза и искоренитель польского дворянства, покровитель крепостей, истребитель римского священства, гонитель язычников, антихриста и иудеев». Воображаю, как он с своей Ганной отнесся к такому величанию.

Будь добр, когда будешь писать мне, сообщи, если знаешь, что-нибудь о географическом распределении дум м[ало]русских,— т. е. где в наст[оящее] вр[емя] думы поются гл[авным] образом. Может ты читал об этом; я прежде не обращал на это внимания и не отмечал, а теперь не почем навести справки.

В «Рус[ском] Фил[ологическом] вест[нике]» в 1 № за этот год будут напечатаны 4 твоих песни⁵. Я уже просмотрел корректуру.

Выслал я две статьи: «Кого нужно разуметь под именем черных арапов в сербск[ой] нар[одной] поэзии» и «О бугориштицах»,— но не знаю войдут ли они в 1-й № или нет, корректурных листов не получал. Песни (II ч. хороводов

я получил и уже разослал харьковским профессорам; послал и Сумцову. Тебе потому не послал, что не знаю, как вернее тебе писать,— и это письмо адресую на имя Дика.

У нас настоящая весна на дворе: снег весь пропал; начинает уже расти трава, выходят из-под земли и озимые.

Я скоро думаю приняться за отделку сочинения «О сербских песнях...»
Будь здоров!

Твой М. Халанский.

Р. С. Сходи, пожалуйста к Красовскому⁶ и посмотри, что с ним; кланяйся ему и скажи, что я писал бы да не знаю как: ведь в университет он не ходит.

ДИМ, КП—87242/Арх—21179.

№ 712

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

9.07. [1884] р.
Харків — Херсон

Дорогой друг Митя!

Квитанцию на получение 400 р[ублей] я получил. На днях зайду, справлюсь во Втором Общ[естве] Взаимного кредита и, если можно, возьму деньги к себе и буду держать до приезда получателя; а то, что для меня спокойнее, возьму тогда, когда придет твой родственник.

Относительно Григория Акимовича Эварницкого скажу тебе, что вообще экзамен на классный чин в комитете — самый легкий, со своей стороны я даю слово — сделать что можно в его пользу. Предупреждаю, что экзаменатором по математике состоит Раевский, который вообще пощады не даёт; но на экзаменах на классный чин и он, кажется, снисходителен. Пусть приезжает твой родственник в сентябре в Харьков, в одно из воскресений или в понедельник утром; вечером же в понедельник в 6 ч[асов] пусть приходит в заседание комитета (в канцелярии попечителя), спросит меня, и я помогу ему ознакомиться с программой экзамена; а затем экзаменоваться может, когда захочет, от 1-го сентября по 1-ое мая. Может ранее зайти ко мне на квартиру; хотя в этом последнем случае я ему ничего верного не скажу, ибо сам не знаю программы.

А меня поздравь с дочкой, родившейся 28 июня и названной Еленой. Дивны дела твои, Господи! Когда-то было то, что прежде было, а теперь стало то, что есть!

Будь здоров!

Преданный тебе М. Халанский.

Жена благодарит за память и кланяется.

ДИМ, КП—87231/Арх—21168

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

7.12.1884 р.
Белгород — Харків

Добрый друг Митя!

Потрудись, пожалуйста, сегодня (в субботу) взять для меня на свое имя из библиотеки университетской след[ующие] книги:

1. Богишиті Српске народне пјесме из старијех највише приморскијех записа.

2. Жизнеописание Плутарха, перевод Дестуниса.

Завтра (в воскресенье) я буду в Харькове, зайду к тебе часов в 8—9 утра и выпишу, что мне нужно.

Тут же потолкуем о том, ехать ли в Москву.

Будь здоров!

М. Халанский.

7 декабря (пятница).

Если в библиотеке нет этих книг, то пожалуйста, предупреди Потебню, что я в воскресенье буду в Харькове, зайду к нему и буду просить о книгах.

ДИМ, КП—87222/Арх—21159.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

11.02.1885 р.
Белгород — Харків

Добрый друг Митя!

Кажется у тебя есть соч[инение] Терновского¹: «Изучение Византийской истории и ее тенденциозное приложение в Древней Руси». Пришли мне её ради бога поскорей. Если у тебя нет, возьми в Университ[етской] библиотеке.

Твой М. Халанский.

Белгород. 11 февр[аля].

ДИМ, КП—87224/Арх—21161.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

[1884—1885] pp.
[Харків] — [Харків]

Митя!

При всем своем желании дать 30 руб[лей] не могу, так как сегодня отдал портному 62 руб[ля], на днях ему же должен ещё около 40 руб[лей] за шубу и пальто.

Извини, пожалуйста. Время горячее пришло и для меня.

Твой М. Халанский.

Даю 10 рублей; более право не могу.

ДІМ, КП—87238/Арх—21175.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

[1884—1885] pp.
[Харків] — [Харків]

Меня оч[ень] интересует твоя участь: получил ли ты урок или нет?

Т[а]к к[а]к я не знаю наверно, кто прислал мне письмо от П., то как бы не сделать неловкость, благодаря за участие m-me П. Лучше поблагодарить, узнав наверно, что она, а не кто иной это сделал.

Завтра зайду в 2—3 часа. Будь дома.

М. Халанский.

Извини, что распечатал: в твоих интересах, тебя жду и что б где найду сообщить прямо не заезжая. Письмо заворачиваю в свой конверт.

ДІМ, КП—87236/Арх—21173.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

3.02.1886 р.

Харків — Петербург

Добрый друг Митя!

Получил ли ты мою телеграмму? Теперь, брат, уже занято место в Белгороде Ник. Павл. Ильинским. К каникулам, вероятно, будут вакансии в Курске и в Ахтырке; только, брат, все-таки скажу, что прежде подумай, а потом переходи. Не лучше ли тебе попытаться перейти в Киевский округ: ближе к Запорожью и для тебя интересней. Ведь мне говорили, что попечитель Харьковского округа на тебя недоволен был. Вопрос, как он теперь отнесется к тебе.

Нехорошо, что ты хвораешь. А я, брат, хандрю. Живу в Харькове уединенно; знакомых мало. Да, признаться сказать, и не хочется заводиться часовыми знакомствами: я люблю дружеское знакомство, а так, пошаркать за распитие — не люблю. — Трудно найти сразу друзей.

Дела, братику, много, так много, что нет времени заниматься своим, излюбленным делом. Уроки да тетрадки — всё время отнимают. В Белгороде было лучше в этом отношении. Посмотрю — посмотрю, если будет так далее, то долго не буду жить в Харькове. Хотя, с другой стороны — скучища смертная там.

Нового в Харькове интересного для тебя, мало. Как твоё здоровье? Пиши мне, что ты можешь относительно поездки в Ра[ховку] летом?

Твой М. Халанский.

3 февр[аля] 1886 г.

Пожалуйста, дорогой Митя, обращай внимание на моего братеника¹; боюсь я, как бы он не простудился да не запустил болезни. Поручаю его тебе.

ДИМ, КП—87228/Арх—21165.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

17.02.1886 р.

Харків — Петербург

Ах, если бы ты знал, дорогой Митя, как я обрадовался получив твоё письмо! Я таки, признаться, был немного не доволен на тебя: ну как-таки мне ни слова о всех пертурбациях, которые ты испытал за последние два года?! Ведь

я считаю себя твоим искренним другом, и нашел бы в себе сил и возможностей утешить тебя. Я даже думал, что виноваты какие-нибудь сплетни. Но всё это — стороннее. Насколько я обрадовался, получив твоё письмо, настолько грусть-тоска взяла меня по прочтении его. Действительно, брат, тебе не везет. Точнее сказать, на каплю счастья тебе приходится бочка несчастья.

Мне даже не верится, что бы в Петербурге была так нагло совершена кража. Чёрт знает, что такое!

Тебя сокрушает хандра... Вполне, брат, понимаю твои чувства и разделяю. Мы, брат, с тобой созданы не для того, что бы блистать на виду; жизнь в большом городе для нас с тобой, детей степей и раздолья, душна как тюрьма. Поверишь ли, как я хандрил, когда приехал в Харьков из Белгорода. Да и теперь я не доволен своей жизнью в Харькове. Проклятый Харьков! Искренно тебе говорю, что если бы представилась возможность, с радостью бы переехал опять в Белгород. Там, брат, рай, спокойствие, тишина. Бывало, возвратишься из гимназии, отдохнешь немножко, погуляешь, запрешься в своей комнатке и погрузишься весь в науку: вот и счастье! Никто не мешает. Все заняты едой, картами, всякому свое дело, до меня — никому! В Харькове — я лишен свободы в занятиях и главное — спокойствия духа. Харьков называют центром умственной деятельности. Брехня! Центром наживы его назвать! Если бы я хотел стать учителем-ремесленником, зарабатывать тысячи три денег, здесь бы мне можно было найти достаточно уроков; а я хочу учиться, а для этого я здесь не имею надлежащего спокойствия. Одна ходьба по проклятым пыльным улицам что стоит? В конце концов скажу, что я сердит на самого себя за то, что уехал из Белгорода... Может быть дальше будет лучше, а теперь мало хорошего. Вполне, брат, понимаю твоё желание уехать в глушь. Тишина полезна, она оздоравливает и успокаивает. Другой вопрос представляется: полезно ли долго жить в глуши? Не повлечет ли это за собой умственного мельчания, сужения умственного кругозора. Вот что может быть. Это, брат, мне представлялось в Белгороде, и опасение стать одним из тех оригиналов, которые полны провинциального захолустья побудило меня перебраться в Харьков. Так и ты. Пожить годок, конечно, хорошо, где-нибудь в тиши; но на веки вечные затесаться в глушь, кажется, не хорошо. Знаешь что? Поедем-ка ко мне в деревню на каникулы. Ты, я, братья — проживем полтора месяца чудесно! Нут-ка думай, не думай, а решай прямо. Пора отстать и от Запорожья. Нужно разнообразие. А относительно перехода на службу куда-нибудь в уездный городок — я тебе сообщу, если будет вакансия. Только мне думается, что когда ты поздоровеешь, забудешь о провинции.

В Харькове — ничего ровно нового. Это тот же Белгород, те же сплетни, только в Белгороде лучше люди — проще и сплетни интересней. Пиши мне, Митя, чаще. Ведь тебя окружают там чужие, некому сказать доброго слова, не с кем перемолвиться от души. Спасибо тебе за то, что ты внимателен к брату. Пожалуйста, приглядывай за ним, что бы он не простудился, та не увлекся наукой до расстройства своего здоровья по примеру своего брата а твоего закадыки Михалки.

Будь здоров! Февр[аль] 17 дня 1886 г.

Пиши, жду. А если откроется место, извещу телеграммой. Если ты серьез-

но решил переехать в провинцию, то лучше послать прошение попечителю того округа, где ты желаешь служить.

ДИМ, КП—87223/Арх—21160.

№ 719

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

6.04.1886 г.

Харків — Петербург

Добрый друг Митя!

Очень рад, что тебе живется хорошо. А меня, брат, хандра сокрушает. Не нравится Харьков. Жалею по Белгороду. Может быть при случае уеду опять в Белгород. Вчера в «Южн[ом] Крае»¹ появилась заметка об избрании тебя в члены Археологич[еского] общества и о предполагаемой тобой поездке в Соловецк[ий] монаст[ырь] и нап[исании] об этом². Ты мне и раньше писал. Так как твой маршрут лежит через Харьков, то извести меня, когда ты будешь проезжать через Харьков: я выйду на вокзал. А может быть ты и заедешь в Харьков и остановишься у меня? Я буду этому очень рад. У меня ты найдешь покой и удобство. Квартира моя (ты был у меня): Немецк[ая] ул[ица], д[ом] № 57. Левченко, кв. № 3. Удружи-ка, приезжай, Я во всяком случае раньше 15 июня не уеду из Харькова.

Новостей, брат, в Харькове много и очень интересных: Лапин держит магистерский экзамен — эта новость самая существенная. Повторяю: Лапин приступил к магистерскому экзамену и, говорят, с следующего семестра будет читать в университете лекции вместо Петрова³. Каково? Петров уходит в отставку. Безсонов⁴ по-прежнему кровожадничаёт; на меня зол. Должно быть будет против моего сочинения. Прочие все благоденствуют. Поговаривают о том, что попечитель выходит в отставку.

Будь здоров! Извести же непременно, когда будешь в Харькове.

Твой М. Халанский.

6 апр[еля] 1886 г.

ДИМ, КП—87227/Арх—21164.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

22.02.1887 г.

Харків — Петербург

Добрый друг Митя!

Давно мы с тобой не менялись мыслями. Я всё дожидал, что ты известишь меня о своих делах, а главное о своём новом адресе, но так как до сих пор не дождался, то посылаю это письмо на имя брата для передачи тебе.

Минувшее лето я провёл с пользою в Путивльском уезде, записал много интересных песен, наблюдал местный говор. О результатах поездки я сообщил в «Русск[ий] фил[ологический] вестн[ик]», где напечатаны мои заметки о говоре и несколько песен. Мимоходом был в г. Путивле и Рыльске. Вот где обилие предметов старины! В каждой церкви много древностей, ещё больше их, кажется, в земле. В Путивле напр[имер] на месте старинной крепости, на так называемом городище, в наст[оящее] время обнаружено кирпичное основание какого-то здания и над ним род пещеры. Я заинтересовался этими остатками и рассматривал их. Кирпичная стена — шириною аршина в два-три. Кирпич положен на дикий камень. Кирпич связан известью, а дикий камень — песком. Пещера ведущая под это основание в то время, как я был, уже была завалена. Относительно этого фундамента можно полагать на деле: или это остатки церкви, или остатки путивльской крепостной стены. По откосам горы городища я заметил остатки, вероятно, старинного частокола, окружавшего крепость. Мне предлагали заняться раскопками, предлагали для работы арестантов по 12 коп[еек] в день, но я не рискнул на это. Не желаешь ли ты перенести свои исследования с пепелищ Сечи на развалины Путивльского забрала, на котором плакала Ярославна и звала своего ладу к себе? На городище же лежит камень с надписью. Копию посылаю тебе. Списал сам, с глаза, от руки, без всяких приспособлений. Покажи его тому, кто занимается разбором подобных надписей и извести меня о результатах. Я разбираю надпись так: первая строка: — неясна совершенно; вторая строка: второе слово — цркв; третья строка: преставися рабъ божій; четвертая строка, второе слово: князь; пятая: Василей; шестая... вп; седьмая — в лето... дальше не разберу; восьмая: скончался 0, т. е. 70. Если я верно читаю год т. е. 70, то вычитая из 7070—5508 получаю 1562, т. е. камень относится к концу XVI в., ко времени Грозного. Кто такой Василей князь, не нашел. Предполагаю, какой-нибудь воевода, начальствовавший в Путивле. Археологи Путивля полагают, что здесь упоминается сын Игоря Святославича — Владимир-Василий Игоревич и, значит, относится к XII или XIII в., но для такого предположения я не вижу ни малейшего основания ни в содержании надписи, ни в характере письма.

Как же ты поживаешь? Я не совсем хорошо. Скучаю, бранюсь с Марьей Диевной, не здоровится. Пиши!

М. Халанский.

22 февр[аля] 1887 г.

ДИМ, КП—87226/Арх—21163.

№ 721

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

27.01.1888 г.

Харків — Петербург

Добрый друг Митя!

Пришлось и мне за всё это время помучиться и нравственно и физически. Беды стряслись и над моей грешной и беззаботной головушкой. 1-е. Приехал Георгиевский ревизовать гимназию; разделал всех в пух и прах, а в частности и твоего друга. 2-е. Свое сочинение «О былинах» я представил в университет. Потебня дал одобрительный отзыв. Прочие члены факультета согласились с ним, за исключением одного, известного тебе Безсонова. Он выступил против меня с широковещательным отчётом, в котором ставит моё сочинение ниже всякой критики. Коснулся и лично меня, припомнил студенческие годы, отрицал за мной всякое усердие и трудолюбие в науках. Как и следовало ожидать, на его отзыв последовало единодушное решение факультета — допустить меня к защите. Но Безсонов не унялся. Это не человек полумер. Он пошел к попечителю, к Георгиевскому, обвинял весь факультет в пристрастии ко мне, в умышленном устранении его от моих экзаменов: наконец, говорят, меня, меня обвинял в украинофильстве, на основании моего же сочинения. Припомнились мне годы студенчества, как ты меня экзаменовал бывало из малорусского, и камнем преткновения для меня всегда служило слово — паляница. Дела, словом, так запутались, что мне для оправдания себя и факультета приходится перенести защиту диссертации в другой университет. Я избрал для этого Петербургский. Числа 9-го января я послал в Питер на имя ректора прошение и 10 экз[емпляров] своего сочинения. Теперь жду оттуда ответа. Не можешь ли ты взять на себя труд сходить в Университет к секретарю и узнать, как мое дело, получено ли прошение, принято ли, быть может я не выполнил какой-либо формальности, кому поручен разбор книги, скоро ли можно ожидать диспута? Всем этим ты меня очень и очень обяжешь.

Давно я не имею никаких сведений о тебе. О твоём увольнении было официально сообщено в женской гимназии¹, и я своими ушами услышал весть эту от Марии Диевны. [Царит] в гимназии Оболенский.

Как твои дела? Нет ли надежды на освобождение от опалы?

В семье Кокиных произошла утрата. В сентябре умерла Анна Петровна Варв[ара] П[етровна]² живёт теперь с матерью на Кладбищенск[ой] ул[ице], недалеко от духовного приюта.

Со мной живет Саша³. Он давно, ещё в сентябре покинул Питер и теперь отдыхает.

Если наведенные справки будут благоприятны, то сообщи, пожалуйста, что-нибудь о том, как удобнее проехать и где удобнее остановиться. Тебя я беспокоить не буду; я думаю поселиться или в гостинице или на частн[ой] квартире.

Будь здоров! Желаю тебе скорей выпустить в свет своё «Запорожье» и продать всё издание в неделю.

Твой друг М. Халанский.

27 января 88 г.

ДИМ, КП—87225/Арх—21162.

№ 722

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

28.03.1888 г.

Харків — Петербург

Добрый друг Митя!

17 апр[еля] предположено быть моей защите в Петербургском университете. 2 апр[еля] я предполагаю выехать из Харькова с курьерским. Беспокоить тебя телеграммой я не буду: может быть тебе будет вредно идти на вокзал. Предполагаю сначала остановиться в к[акой]-л[ибо] гостинице, б[ыть] м[ожет] в «Москве» на Невском, до прискания подходящей квартиры. По приезде тот час нанесу тебе визит.

Будь здоров! До скорого свидания! Чудес много порасскажу!

Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87229/Арх—21166.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

10.06.1888 р.

Харків — Петербург

Добрый друг Митя!

До последнего времени я всё надеялся успеть побывать в твоём хуторе и выполнить твоё поручение, но положительно не имею возможности сделать это. Выпадало свободное время между 20 и 25 мая, но были дожди и стояли холода: ехать было нельзя. До 20 мучили сочинения VIII кл[асса], а после 25 начались экзамены в прочих классах. Работ полон рот. Сейчас спешу на совет, а завтра (II) вечером уезжаю на родину.

Будь здоров!

Твой М. Халанский.

10 июня.

ДІМ, КП—87230/Арх—21167.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

28.09.1890 р.

Харків — Петербург

Дорогой Митя!

Будь так добр, постарайся исполнить своё обещание — узнать, что случилось с назначенным мне сербским орденом Совы III ст[епени], и почему я его не получил. Объясни где нужно будет и напиши кому нужно, что сербы моей фамилии произнести не могут так, как она произносится у нас, и потому они пишут и говорят Голандский. В том уведомлении, которое было прислано в Харьков, моя фамилия была написана по сербскому произношению — Голандскому. Если это обстоятельство служит причиной затруднения, то разъясни, кому следует.

Премного обяжешь.

Твой друг М. Халанский.

28 сент[ября] 1890 г.

ДІМ, КП—87233/Арх—21170.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

20.10.1890 г.
Харків — Петербург

Дорогой друг Митя!

Я говорил с Бузескулом¹, а Буз[ескул] с ректором Щелковым² по делу переиздания статьи Петрова³ «Историческая подготовка». Щелков просил сообщить, что с его стороны, как опекуна дочери Петрова, а равно и со стороны самой m-lle Петровой — есть полное согласие на перепечатание ст[атьи] Петрова. Г[осподин] Гуревич⁴ пусть напишет Щелкову, ректору университета, и он вышлет по тому адресу, какой будет указан Гуревичем.

Щелков просит при этом сообщить, что в ст[атье] Петрова нет собственно критики учебников, а есть критика системы преподавания истории. Затем в ней есть резкие замечания против г. Иловайского⁵ и даже против самого г. Гуревича. Впрочем, некоторые из этих замечаний можно будет опустить без вреда для статьи Петрова. Но об этом, если пожелает Гуревич, нужно запросить Щелкова. Гуревич и в прошл[ом] году запрашивал Щелкова о печатании ст[атьи] Петрова. Но тогда имелся в виду Полукетов; теперь же — препятствий никаких нет.

Варвару Петровну⁶ я и не помню, когда видел, и не знаю, где она живет. Но постараюсь разузнать и побывать у них с женой и потом просить к себе.

Читал ты в октябрьской книжке журнала «М[инистерства] Нар[одного] пр[освещения]» ст[атью] Радлова⁷ — рецензию на соч[инение] Лейнфельда? Убийственная статья!

Новостей у нас — ни в университете, ни в жизни нет особых.

Будь здоров! Жена благодарит тебя за память и шлёт сердечным приветом и пожелание успеха в твоих занятиях.

Преданный тебе твой друг М. Халанский.

Р. S. Пожалуйста, не забудь об ордене. Пока приедут твои «сильные», зайди в Сербское посольство — на Литейном, кажется, 30, и узнай там. Я недавно послал письмо на имя сербского посланника объяснить, что нет ли недопонимания по случаю искажения моей фамилии сербами — Голандский?

Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87234/Арх—21171.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

12.01.1891 р.

Харків — Петербург

Дорогой друг Митя!

До сих пор не мог ничего сделать для тебя, т[а]к к[а]к, по случаю прекращения занятий в университете, библиотекари неисправно посещают библиотеку, а г. Балясного трудно и поймать: я несколько раз заходил в библиотеку и ни разу его не видел, а прочие не знают рукописного отдела и боятся достучаться к нему. Ранее 20 января ничего нельзя добиться.

Будь здоров! Преданный тебе

М. Халанский.

Поздравляю тебя с Новым годом!

ДИМ, КП—87209/Арх—21146.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

26.03.1892 р.

Харків — Царське Село

Дорогой друг Митя!

Что с тобою это сделалось? Кто из богов преследует тебя? Только один бог поможет тебе, другой наперекор... Ты, вероятно, ещё в Харькове простудился, а дорогой усилил простуду. По-видимому, у тебя всё та же инфлюэнца, которая побывала у всех, кажется... Поправляйся скорее и отправляйся в свой рай, как я, по книгам, называю тот уголок Азии, где тебе придется жить¹. Извести, пожалуйста, как ты себя чувствуешь? От Иваницкого² я получил твою фотогр[афическую] карточку. Ты вышел замечательно хорошо. Я очень доволен ею, и шлю тебе спасибо за неё.

Меня поздравь с прибытием в пристань: я утвержден государем в звании и. о. экстраордин[арного] профессора. С гимназией заканчиваю свои счета.

В Харькове ничего не случилось особо важного и интересного, о чем было тебе известить.

Прочел я в «Харьк[овских] вед[омостях]» известие о выходе в свет твоей «Истории»³, и жду с нетерпением от тебя обещанного экземпляра, а затем,

в отдаленном будущем, надеюсь увидеть в печати и получить от тебя II том⁴, где я найду сладкие для меня по впечатлениям детства имена страдальцев за народную свободу и веру: Павлюка⁵, Остряницы⁶ и др. и др. Надеюсь, что ты дашь мне возможность хотя под старость пережить те чувства, какие я испытывал в детстве, слушая от отца рассказы об этих героях по Бантыш-Каменскому⁷.

Этой надеждой вместе с пожеланиями тебе скорейшего выздоровления заканчиваю своё письмо.

Преданный тебе М. Халанский.

26 марта 1892 г.

Жена кланяется тебе и надеется этим летом увидиться с тобой в Самарканде.

ДИМ, КП—87208/Арх—21145.

№ 728

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

23.03.1894 р.

Харків — Самарканд

Дорогой друг Митя!

По твоему делу говорил я с Багалеем¹ и Лебедевым²; оказывается, никаким образом нельзя удовлетворить твоего желания относительно высылки книг. На свою ответственность взять книги, чтобы выслать тебе, я тоже не могу, пот[ому] ч[то] книги — все нужные, имеющиеся у нас в одном экзempl[яре].

Что же касается перевода денег, то я — весь к твоим услугам. Только знай, что я в практич[еских] делах знаток плохой; поэтому ты сам устраивай все как можно лучше, как можно крепче, — в предупреждение всяких случайностей.

Сегодня льстит надежда [...]. А завтра где ты, человек? Я, по всей вероятности, всё лето проведу в Харькове, так что можешь не спешить с своими денежками. А как мне узнать твоего родственника? Пришли мне почерк его руки, так как я возьму с него расписку в получении денег.

Искренно радуюсь окончанию твоей «Истории запор[ожских] козаков» и поздравляю тебя с этим. Заранее чувствую удовольствие от чтения художественных харктеристик Палия³, Остряницы⁴ и др. Я думаю, что тебе всё-таки придется ехать в Петербург или Москву для окончат[ельной] отделки своего сочинения. Я выпустил в свет I часть своего сочин[ения] о Марке-Илье; скоро выйдет и II. Начну писать III, но когда она выйдет, ещё не знаю. Семейные обстоятельства мои усложняются. Пока были вдвоём, можно было более-менее

уверенно говорить о будущем, но... уже был один выкидыш, ожидаю теперь чего-нибудь живого. Посему и не приходится выезжать на лето из Харькова...; не знаю, буду ли в состоянии окончить скоро III ч[асть]; а нужно бы скорее, т. к. нужно представлять диссертацию, а, не окончив сочинения, я представлять не хочу.

Будь здоров. Жека тебе кланяется.

Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87235/Арх—21172.

№ 729

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

20.06.1894 г.

Харків — Москва

Дорогой друг Митя!

Адрес мой новый таков: Епархиальная ул[ица], д[ом] Марниц, № 12. Твой зять на днях заходил ко мне. Я его помню, оказывается. Но ты всё-таки сделай так, как находишь лучше, что бы не было сомнения ни у меня, ни у тебя в том, что деньги достались кому следует. Я в ожидании прибавления семейства остаюсь на каникулы в Харькове. Если будешь проездом «на пороги» в Харьков, то заверни повидаться ко мне. Есть о чем побеседовать.

Я занимаюсь по-прежнему Марком Кралевичем. 2/3 сочинения окончил и выпустил в свет двумя выпусками (постараюсь тебе доставить в скором времени оба выпуска); тружусь теперь над оставшимся материалом. Устал, отдохнуть бы надо. Ведь пять лет работаю без усталости и без отдыха. И нельзя: и кончить хочется, и приходится ожидать семейной радости. Вот если бы ты попал к крестинам!

Брат Александр в Звенигороде живет. Если будет проезжать через Москву, наверное, узнав твой адрес, захочет повидаться с тобой.

Второго тома твоей истории жду с нетерпением. Первый том мной прочитан и передан брату Сергею (на время, конечно) для прочтения; он тоже добрый казак. Ведь мы, должны быть, из казаков, выселившихся на московскую окраину откуда-нибудь из Украины. Халан (река и на ней поселение) — слобода, населенная малороссами; а в Халани — наше родовое гнездо, там наша земля и всякие угодья — теперь нами потерянные, впрочем. Сергей добрый поп, будет скоро благочинным!

А[мф.] Ст. Лебедев¹ живет под Московской на собств[енной] даче в Пушкине. Может быть захочешь поехать к нему повидаться! Замечательный из него вышел декан и человек! Дай Бог ему пережить теперешний период и дожить до того времени, когда будет снова меньше прохвостов.

Будь здоров! Преданный тебе

М. Халанский.

Жена благодарит тебя за память и шлёт свой привет.

Харьков. 20 июня 1894 г.

ДИМ, КП—87232/Арх—21169.

№ 730

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

4.08.1894 р.

Харків — Херсон

Дорогой друг Митя!

Отвечаю тебе тот-час по прочтении твоего письма. 26 июля твой зять с дочкой прибыл ко мне, и мы вместе отправились во 2-ое Общество вз[аимного] кред[ита]; я получил деньги и там же передал о[тцу] Иоанну. На память он мне оставил маленькую расписочку в получении 400 рубл[ей]. По всей вероятности он не успел уведомить тебя и поблагодарить за доброе дело.

Я все лето безвыездно в Харькове нянчусь со своей дочкой, а в промежутках, урывками, занимаюсь Марком Кравевицем. Хочется окончить его в этом году и перейти к работам по истории рус[ского] языка. Ведь ещё нужно защищать Марка на диспуте.

Отчего бы тебе не попытаться представить «Историю Запорожья» как диссертацию? Я бы советовал тебе позондировать почву в этом направлении в Москве. Указываю на Москву потому, что о тебе с большим сочувствием отзывался бывший у нас на госуд[арственных] экзаменах проф[ессор] Павлов¹, а его мнение может быть очень веским в корпорации профессоров московского университета.

Завидую тебе от души, что ты можешь любоваться красотами устья Днепра. Я с восторгом вспоминаю те места, и иногда жалею, отчего я не вольный казак...

В Харьковском отделении магазина «Нового времени» недавно появился твой «Сирко»².

Напиши, куда тебе выслать две книжки моего сочинения о Марке-Илье. Вероятно, удобнее в Москву...

Будь здоров! Жена кланяется тебе и благодарит за память. Спасибо за пожелания дочке. Кажется, будет чорнобріва дівчина. А пока не до втихи и радости: только кричит и не даёт матери спать.

Р. S. Может быть расписочку твоего зятя выслать тебе? Преданный тебе

М. Халанский.

ДИМ, КП—87207/Арх—21144.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

29.08.1894 р.
Харків — Херсон

Дорогой друг Митя!

Деньги твои — 100 руб[лей] получил ещё два дня назад. Сегодня откры-
т[ым] письмом извещаю о[тца] Иоанна, а тебе отправляю заказной бандеролью
своего Марка-Илью. Там, во II ч[асти] ты найдешь и сказку свою. Теперь я
занят III частью. Осталось ещё три главы написать, но трудные главы: две
посвящены общим выводам, третья — стихотворному размеру. В последней я
коснусь и дум малорусских. Меня занимал и занимает Марко Проклятый мало-
русских сказаний. К сожалению, я могу пользоваться только материалом, из-
ложенным Стороженком¹. Не имеешь ли ты в своём распоряжении каких-либо
сказок и преданий о Марке Проклятом? Сообщи мне, и им найдется место в
XVIII гл[аве] моей работы.

Хорошо ты сделаешь, если возвратишься в лоно университета. Если бы
ты взглянул, какие микробы исторической науки теперь стремятся к профессуре,
плюнул бы ты казацким плевком да ещё прибавил бы что-нибудь для усиления
выражения своего чувства гадливости.

Не забросил ли ты своего Сборника песен. Береги его, дополняй, прилагай
мотивы и — вспомнишь моё слово: — воздвигнешь памятник нерукотворный
малорусской песне, казачеству и всему народу!

Напечатать ты всегда найдешь средства.

Будь здоров, весел и счастлив! Преданный тебе

М. Халанский.

Жена благодарит за память и кланяется тебе. Дочь говорит только лэ-лэ
и уа. Понимай, как знаешь это!

Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87206/Арх—21143.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

28.12.1894 р.
Харків — Петербург

Дорогой друг Митя!

Второй том твоей «Истории» я получил и благодарю тебя за присылку.
Я начал его читать тот час по получении и теперь читаю. Приходится, к со-

жалению, читать по-немногу в день, так как есть срочные работы, которые отнимают у меня почти всё время. Ты моё мнение знаешь о своей работе: она мне очень нравится. Полагаю, что тобою уже сделано не на одну, а на несколько магистерских диссертаций. Ну, а как [присяжные] историки относятся к твоей работе, господь их ведаёт. Дерзай, друже, дерзай... Принимайся за экзамен! По ныне действующим правилам экзамен важнее магистерской диссертации: это одна из прелестей нового университетского Устава. Впрочем, мог бы в Москве держаться прежнего *usus*. Да, голубчик, когда я вижу наших историков, протеже Д. И. Багалейчика¹, особенно Плохинского², всегда вспоминаю, по противоположности, о тебе и сожалею, что жизнь удалила тебя от Харьковского университета.

Вот, нехорошо, что твой [стомах] капризничает. А ты бы завел обычай ездить каждый год в Эссентуки на 1,1/2 месяца. Эссентукская вода — там, на месте, говорят, производит чудеса...

Что тебе сказать про Харьков, про себя? Мало, вообще нового. Сплетен много, интриг. Филологич[еский] факультет, слава Богу, держится хорошо. Я всё более и более погружаюсь в семью и в книгу... Хотелось бы хотя на лето уехать из Харькова, но, пока дочь мала, об этом нечего и думать... Все более и более я сосредоточиваюсь на языке. Проф[ессор] Попов свидетельствует тебе своё почтение и благодарит за скелеты, которые ты прислал ему, находя их чрезвычайно интересными в научном отношении...

Ну будь здоров! Жена благодарит тебя за память и шлёт свой привет. В Москве теперь находится мой брат Александр. Жаль, что вам не приходится встретиться. Извещай о своих делах! Преданный тебе

М. Халанский.

Поздравляю тебя с преддверием Нового года и желаю тебе в нов[ом] году быть магистром рус[ской] истории, а потом и профессором университета.

М. Халанский.

ДИМ, КП—87205/Арх—21142.

№ 733

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

28.04.1895 г.
Харків — Варшава

Дорогой друг Митя!

Вот где ты вынырнул! Очень я рад, что ты у пристани. Теперь уже немного осталось, чтобы выйти на берег. По поводу твоего запроса я говорил с Бузескулом¹. Он рекомендует записаться недавно вышедшим учебником по Всеобщ[ей] истории (средней) проф[ессора] Моск[овского] ун[иверситета] Виноградова²

и приобрести как[им]-ниб[удь] способом его лекции по средней истории. Что касается иностранной литературы по вопросу о феодализме, та возьми в библиотеке университета новое ещё неоконченное издание Histoire générale, изд[анное] под редакц[ией] Lavissee et Rambaud (Лависо³ и Рамбо⁴) соотв[етствующий] том. Что же касается лекций по рус[ской] истории, то достать лекции Багалея я едва ли буду в состоянии, но если достану, то вышлю вместе с III вып[уском] своего Марка. Я предполагаю на твоё имя выслать неск[олько] экзempl[яров] для раздачи проф[ессорам] Сазоновичу⁵, Кулаковскому⁶ и Карскому⁷. Ты, пожалуйста, передай по назначению; это даст тебе и возможность лучше познакомиться с варшавским профессорским кругом.

Жена благодарит тебя за память. Дочка теперь больна, жар до 39,5. Вынесли на свежий воздух и простудили.

Я представил своего Марка в Харьк[овский] университет и ожидаю повторения прежней истории, ибо господин Безсонов живёт и здравствует. Как бы не пришлось опять переносить диспут в Петербург.

Будь здоров! Преданный тебе

М. Халанский.

ДІМ, КП—87201/Арх—21138.

№ 734

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

4.06.1895 р.

Харків — Варшава

Лекции Б[агал]ея я достал, но по интересующему тебя вопросу там весьма мало и с ошибками, обычными в литографир[ованных] курсах. Не стоит их и высылать.

Твой М. Халанский.

ДІМ, КП—72216/Арх—21153.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

28.09.1895 р.
Харків — Варшава

Дорогой друг Митя!

От души поздравляю тебя с успехом. Хорошее начало — половина дела. Пошли Господь тебе здоровья — благополучно довести до конца начатое!

Мы лето провели у Катеринича в Полт[авской] губ[ернии], с большими удобствами. Я много купался и хорошо бы отдохнул, если бы не дочка, которая не давала спать по ночам. 29 авг[уста] мы возвратились в Харьков. Теперь уже обычная жизнь идёт на полных парах. Я чувствую себя не достаточно бодрым. Всё спать хочется. Работа плохо идёт на ум. От невозможности начать что-либо серьёзное я принялся за составление указателя к своему сочинению... Не помню, писал ли я тебе о диспуте? Время до — и после — диспута у меня прошло в таких суетах, что мелочи заслонили как-то главное событие. Диспут прошел гладко. После диспута был у меня обед для членов факультета. Теперь я утверждён экстра-ординарным и на досуге мечтаю об ординатуре, как связанной с 3000 окладом. Летом я получил приглашение от Нежинского института занять кафедру рус[ской] литературы с окладом ординарного проф[ессора]; но по некоторому размышлению отказался от этого лестного предложения.

Будь здоров! От жены тебе привет и поздравление с успехом. Преданный тебе

М. Халанский.

Передай мой привет Александру Ивановичу Смирнову¹ и благодарность за присылку книжки о Грилоздове.

Привет П. А. Кулаковскому² и благодарность за брошюру о Шафарике³,
Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87204/Арх—21141.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

25.10.1895 р.
Харків — Варшава

Дорогой друг Митя!

Поздравляю снова тебя с успехом! Скоро и конец всему! Спешу с защитой диссертации и с нов[ого] года открывая лекции... Чем скорее ты это сделаешь,

тем лучше. Я уверен, разумеется, что ты не замедлишь с извещением меня об окончании экзамена.

У нас в университете нет ничего особенно нового. Ректор Алексеенко¹ вызван в Петербург в Мин[истерство] финансов. Говорят, что он там и останется. Попечитель по болезни уехал в Варшаву. Тоже говорят о выходе его в отставку. Среди профессоров — нового ничего нет. Если увидишь А. И. Смирнова², сообщи ему, что я готовлю указатель в том расчёте, что он займёт место в № 1 «Ф[илологического] В[естника]» за 1896 г. Будут также кое-какие дополнения.

Посылаю тебе отдельно пакетом оттиск отчета о моём диспуте. Я живу в Харькове на прежней квартире, на которой ты не был, кажется: Епархиальная ул[ица], д[ом] № 12 Марница. Не помню, сообщал ли я тебе, что я купил себе место в 315 кв. саж. на вновь проложенной Максимилиановской ул[ице] по Немецкой, недалеко от дома Левченко-Катеринич. Предполагаю строиться, когда будут деньги.

Брат мой Александр теперь смотрителем духов[ного] училища в Звенигороде. Хотя здоровьем слаб, но весь погрузился в свою службу.

Брат Сергей попом в Шигровск[ом] у[езде] Курск[ой] губ[ернии] продолжает наш род, хотя не особенно усердно.

Я и жена здоровы. Ребёнок наш не очень здоров. Причиняет много беспокойства. Много также беспокойства причиняют разные домашние хлопоты, связанные с прислугой. Какая невозможная прислуга в Харькове?! Говорят, в Варшаве лучше. Так ли?..

Ну, кажется, более писать нечего. Прими привет от меня и жены и будь здоров и благополучен.

25 окт[ября] 1895 г.

Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87202/Арх—21139.

№ 737

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

3.12.1895 р.

Харків — Варшава

Как твоё здоровье и как дела с экзаменом? Отчего ты не написал об окончании экзамена? Я очень беспокоюсь по поводу твоего молчания. Черкни хотя два слова.

Твой М. Халанский.

1895 г. декабря 3 дня.

ДИМ, КП—87217/Арх—21154.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

1.01.1896 г.
Харків — Варшава

Поздравляю тебя, дорогой друг Митя, с Нов[ым] годом! Желаю тебе в Нов[ом] году получить новое почетное звание. Желаю также здоровья!

Передай мой привет Алек[сандру] Ив[ановичу] Смирнову. Узнай от него и сообщи мне, получен ли им мой указатель?

Твой М. Халанский.

1 янв[аря] 1896 г.,

ДИМ, КП—87218/Арх—21155.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

10.01.1896 г.
Харків — Варшава

Дорогой друг Митя!

Все мы благодарим тебя за память и поздравление с Новым годом. С своей стороны поздравляем тебя с Нов[ым] годом и желаем тебе в новом году получить новую ученую степень и утвердиться в новом звании в Московском университете.

У меня на святках гостил брат Александр; он теперь живет в Звенигороде; в Москву приезжает частенько; с тобой, наверное, он скоро повидается.

Описание архива, состоящего при Харьковск[ом] и [сторики]-ф[илологическом] обществе имеется; приступлено к печатанию его. Если ты заглянешь в Сборник И[сторики]-ф[илологического] общества, то в приложении к нему найдешь некоторые, интересные для тебя сведения. Отдельных оттисков Описания пока ещё нет. Когда получатся, я раздобуду один для тебя и вышлю.

Будь здоров и благополучен! Преданный тебе

М. Халанский.

Мы здоровы. Я уже готовлюсь к предстоящему семестру.

Р. С. Узнал об окончании служебного поприща П. И. Ковалевского¹, Суета сует и все суета!

ДИМ, КП—87198/Арх—21135.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

24.02.1896 р.
Харків — Варшава

Дорогой друг Митя!

Поздравляю тебя от всей души с окончанием экзамена. Теперь защищай диссертацию, открывай чтение лекций и старайся получить самостоятельную кафедру. Дай Бог тебе устроиться в Одессе; но я слышал, будто туда пред-назначен Линниченко...¹

Я передавал Лебедеву^{1а} твою просьбу, но он сказал, что справка уже послана на запрос Зингера². Вторично же посылать да ещё по моему запросу он не имеет официального права.

Будь здоров. Пиши о дальнейшем. Преданный тебе

М. Халанский.

февр[аля] 24 д[ня] 1896 г.

ДИМ, КП—87203/Арх—21140.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

14.11.1896 р.
Харків — Москва

Дорогой друг Митя!

Спасибо, что за своими делами не забыл моих именин и утешил старого друга вестью о себе и поздравлением.

Поздравляю тебя со вступлением в университет¹. В успехе твоих лекций я заранее уверен: то чувство, которым они будут, наверное, согреты, затеплит огонь сочувствия в сердцах твоих слушателей и тебя будут носить на руках. Но, друг, помни, что ты в Москве, что всякое твое неосторожное слово может быть истолковано криво; поэтому помни изречение апостола Павла: блюдите, како опасно идите. Не забудь, дорогой, прислать мне 3-ий том своего труда^{1а}.

Относительно [...] принятия твоей работы в качестве диссертации в Харьковском университете сказать ничего не могу: всё будет зависеть от мнения специалистов, к которым у нас принадлежат Д. И. Багалей² и П. Н. Бучин-

ский³; их голос решающий. Прочие могут сочувствовать или не сочувствовать, но главная роль — специалистов. У них можно позондировать почву, если хочешь, равно как спросить мнение декана, А. С. Лебедева. Лично мне, разумеется, хотелось бы видеть тебя в торжественном зале Харьковского университета защищающим диссертацию. Любя тебя, я должен тебе сообщить, что рецензия Лазаревского⁴ на 1 и 2 т[ома] твоей истории — является неблагоприятным для тебя прецедентом, и тебе следовало бы ответить на неё. Впрочем, ты представляешь 3-ий том, а о нем ещё речь будет.

Я здоров, жена и дети тоже здоровы. Все мы шлём тебе привет, пожелания успехов на твоём новом поприще и здоровья. Где ты провёл лето? Был ли ты на Кавказе, и как твоё здоровье теперь? Пиши мне. Я скучал и недоумевал, почему ты долго не писал. Извести, какие получишь сведения из Киева. Хорошо ты сделал, что отдал свою работу на суд Антоновича⁵. Преданный тебе

М. Халанский.

ДИМ, КП—87200/Арх—21137.

№ 742

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

5.12.1896 г.
Харків — Москва

Дорогой друг Митя!

Получил я твою книгу и приношу тебе за неё свою благодарность. Понемногу начинаю её читать. По поводу занимающего тебя вопроса о дальнейшей судьбе твоего сочинения я зондировал почву в нашем факультете. К сожалению, результаты получились для тебя не благоприятные. Лебедев находит просто, что тебе неудобно по личным причинам защищать здесь. Мнение наших историков ты сам предугадал. Бущинский прямо относится к тебе враждебно. С Багалеем я не говорил даже, п[отому] ч[то] на него положиться нельзя.

Итак, друже, советую держаться Голубовского и Киева. Представь Голубовскому¹ полную свободу и жди. Поддай теперь же прошение в Киевск[ий] университет. Если бы в Казани или Юрьеве согласились допустить тебя к защите, то ты можешь, ведь в Киев не ехать.

Будь здоров и благополучен. Преданный тебе

М. Халанский.

Жена и дети приветствуют тебя и желают всего лучшего.

ДИМ, КП—87199/Арх—21136.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

21.01.1900 р.
Харків — Москва

Дорогой друг Митя!

Перебирая на днях свои бумаги и книги, лежащие на столе, я нашел телеграмму, адресованную на твоё имя. Наверно, прислуга, не доложила мне в своё время о получении этой телеграммы и положила в книгу, исходя из известной поговорки: «Подальше положишь — поближе возьмешь». Посылаю телеграмму тебе и извиняюсь за невольную неаккуратность.

Я и все мои кланяемся тебе и поздравляем с Новым годом. Преданный тебе [.....]

М. Халанский.

ДИМ, КП—72215/Арх—21152.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

25.03.1900 р.
Харків — Москва

Вчера (24 марта) только зарегистрировано твоё прошение в число входящих бумаг. Правление будет рассматривать его во вторник и тогда можно будет предпринять что-либо соответственно твоему желанию.

Твой Халанский.

Я поздравляю от души.

25 марта.

ДИМ, КП—87219/Арх—21156.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

7.05.1900 р.
Харків — Москва

Дорогой друг Митя!

Теперь, вероятно, скоро, т. е. недели через две-три ты получишь свой диплом. Замедление произошло по вине покойного Надлера¹: он оставил не подписанным протокол нашего экзамена по рус[ской] истории. Канцелярия университета сама не в праве пользоваться экзаменным листом с отметками, поставленными, значит, неизвестно кем для диплома. Вследствие этого возникло дело о выдаче кандидатского диплома тебе, т. е. переписка чиновников, сидящих рядом друг с другом и видящихся ежедневно друг с другом, но показывающих официально вид, что они друг с другом не знакомы, живут за тридевять земель один от другого и т. д. 5-го мая твоё дело только решено [...], т. е. факультет признал подлинность отм[етки] 5, поставленной тебе на экзамене; теперь бумага от факультета пойдет в правление; правление даст приказание типографии, типография т. е. известный тебе старикан (забыл его фамилию) напечатает твой диплом, перешлёт в правление и т. д. На всё это я полагаю 2—3 недели в благоприятном случае, т. е. если не произойдет какого-либо крушения вроде споткновения или столкновения сторожей, несущих бумаги от одного чиновника к другому (из рядом сидящих), или, что мало вероятно, уничтожения твоих документов [свиньей], как в известной истории ссоры Ивана Ивановича с Ив[аном] Никифоровичем.

Ну будь здоров. Преданный тебе
М. Халанский.

ДИМ, КП—72214/Арх—21151.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

25.09.1900 р.
Харків — Москва

Твой диплом уже был послан в Москву, но полицией возвращен обратно за неимением в полиции твоего адреса или за ненахождением тебя на объявленном тобою месте. Завтра канцелярия вновь пошлёт.

Будь здоров! Наша вся детвора шлёт тебе привет и пожелания лучшего.
М. Халанский.

ДИМ, КП—87220/Арх—21157.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

24.12.1901 г.
Харків — Москва

Дорогой друг Митя!

Извини, пожалуйста, что я замедлил ответом на твоё сердечное письмо от 1-го дек[абря] с[его] г[ода]. И теперь я пишу тебе письмо и не знаю, поймешь ли ты, что оно внушено одним лишь желанием сделать для тебя всё, что в моих силах. К сожалению, мои желания не переходят в область исполнения их. Дело в том, что я совершенно не в силах что-либо предпринять для тебя в округе.

Алексеевко¹ ещё болен и не заведует округом, да я и не стою близко к нему и не вижу какой-либо возможности заговорить о тебе с кем-либо из окружающих. Насколько мало значат мои просьбы, можешь судить хотя бы по тому, что я не могу получить для своей свояченицы места учительницы ок[ружной] гимназии уже более года, хотя она имеет все права и ей оно было любезно обещано ещё Апреном...

Не лучше ли тебе начать хлопотать с Москвы, как своего нынешнего места службы. Однако, неужели нельзя надеяться на получение чего-либо постоянного в Московском университете? Ведь, это досадно! Ты пишешь об институте, но там дела решает конференция, и моя рекомендация ничего не значит, да в Нежине, кажется, и места вакантного нет...

Как твоё здоровье? Я недавно прочел в газетах об ушибе тебя конкой. Надеюсь, ушибы не серьёзные...

Я предполагал было сам приехать в Москву этими праздниками для занятий, но денег нет, и приходится сидеть у моря и ждать погоды. Будь здоров и благополучен!

Преданный тебе твой друг

М. Халанский.

ДИМ, КП—87213/Арх—21150.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

28.08.1902 р.

Харків — Олександрівськ

Дорогой друг Митя!

Все кричат у нас, что съезд удался¹ и выставки вышли очень интересными. Конечно, на строгий суд найдется много недочетов и на выставках и в рефератах, но в сутолоке съезда невозможно положительно разобраться определить научные результаты. Конечно, важнее всего то, что никакого скандала не было, все разъезжаются довольными и университету остаётся большее количество предметов, составлявших археологич[ескую] и этнографич[ескую] выставки, так что у нас возникает два новых музея. Я, как ты знаешь, не любитель съездов, а был привлечен к делу в силу необходимости и явился на съезд только 21-го августа, в чём и не раскаиваюсь. Теперь я очень доволен, что гости уехали и я свободен и от той части работ (все-таки досадных), которую я нёс (описание рукописей, стар[инных] книг и составление каталогов по этому отделу).

Теперь придётся тебя позаботить: ведь XIII съезд назначен в Екатеринославе, говорили о памятниках Запорожья, которые нужно собрать и выставить, называли тебя, как будущего неперменного деятеля по организации XIII съезда, тебя называл с кафедры сам Багалея, а ты хандришь и сердишься на его парсуну...

Будь здоров и благополучен. Преданный тебе твой

М. Халанский.

Р. С. На выставке я встретил один раз Васильковского, вспомнили про тебя,— и пахнуло на меня искренностью и теплотой. Мне очень нравится Васильковский². Жаль, что я редко с ним вижуся.

ДИМ, КП—87212/Арх—21149.

ЛИСТ М. Є. ХАЛАНСЬКОГО

16.11.1906 р.

Харків — Катеринослав

Харьков, Максимилиановская ул. соб. д. № 6.

1906 г. ноябрь 16 д.

Дорогой и незабвенный друг Митя!

Твоё милое письмо было для меня дороже, кажется, всех приветствий и поздравлений, полученных мной по поводу моего т[ак] н[азываемого] «юби-

лея». Оно ярче и живее всего напомнило мне невозвратные годы студенчества, наших с тобою мечтаний, чистых, идеальных — о труде на пользу родины, о славе; с благодарностью я вспомнил о том, как ты меня учил малорусскому произношению, пел мне малорусские песни; вспомнил и наши студенческие проказы, шалости и грехи... Наконец, мне дорого было твоё письмо и просто потому, что я давно не получал о тебе известий от самого тебя, не знал хорошенько, где ты живешь и как ты живешь. Всё, что я знал о тебе, знал от Васильковского¹, которого я изредка встречаю и с которым при встрече обмениваюсь двумя-тремя словами.

Из твоего письма вижу, что ты чувствуешь себя нехорошо, что тебя грызёт недуг. Мой дружеский совет — летом серьёзно полечиться, т. е. поехать к нечучуре, цур ей пак! да полечиться массажем, правильно, в какой-либо хорошей лечебнице. Массаж в твоей болезни делает, слышал, чудеса, да и видел на примере Т. Н. Никитского, который удачно лечился от катара желудка и геморроя в Швейцарии. Из «Киевск[ой] Стар[ины]» узнал о том, что ты напечатал свой Сборник песен², который начал составлять ещё в годы своего студенчества. Мне дорог этот Сборник, помимо своего содержания, и по личным воспоминаниям. Укажи, дорогой, возможность приобрести мне его. Если можно, то закажи к[акому]-л[ибо] книжному магазину выслать мне Сборник наложенным платежом. У меня пропал V т[ом] трудов экспедиции в Ю[го]-Зап[адный] край — «Сборник песен» Чубинского³, купленный ещё на студенческие сбережения, ищу антикварным путём книгу эту и не могу найти. Не сможешь ли и в этом деле к[аким]-л[ибо] указанием?

О Варваре Петровне⁴ я не имею никаких сведений! Вижу её очень, очень редко. Мне кажется она постаревшей сильно; кажется ещё, будто и одежда на ней теперь более поношенная, чем прежде. Почему это — я не знаю. После того, как я узнал, что она видела во мне твоего шпиона, я прекратил всякое знакомство с ней. Бог с ней! Я относился к ней с полным уважением и сочувствием. Мыслей дурных о ней и по отношению к ней у меня никогда не было. Тем обиднее было для меня это открытие!

Будь здоров, дорогой и незабвенный друг, изредка не сочти за труд уведомить о себе двумя-тремя словами.

Искренне преданный и любящий тебя

М. Халанский.

ЛИСТ М. Е. ХАЛАНСЬКОГО

14.11.1907 р.

Харків — Катеринослав

Дорогой друг Митя!

От глубины души благодарю тебя за поздравление с днем моего ангела и за весточку о себе. Всякая строчка от тебя мне дорога как доказательство нашей многолетней дружбы и как воспоминание о золотых днях свободы... За бездной дел и за нездоровьем я не успел поблагодарить тебя за присылку твоего нового произведения «За чужий гріх»¹. Искреннее спасибо тебе! Я прочёл с удовольствием твою книгу и, конечно, узнал время, университет и профессоров, описанных тобой. Петров² и Потеня³ вышли превосходно — художественно. Хорош и Надлер⁴, хотя немножко каррикатурен... Язык превосходный.

В недалёком будущем выйдет в свет составленная мной история нашего факультета за 100 лет существования университета. Конечно, ты получишь от меня авторский экземпляр. Это — труд, отнявший у меня три года упорного труда: работа произведена исключительно по архивным материалам. Над ним я надсадил своё здоровье, и теперь принужден лечиться: ещё весной у меня обнаружилось нервное переутомление, выражавшееся в ужасных головных болях и слабости; я отдыхал лето в Сочи, лечился ваннами и душами в Харькове; боли головы утихли в значит[ельной] степени; но обнаружилось раздражение в почках, и мне приходится ведаться с латинской кухней. Как-будто лечение помогает, а кто его знает на самом деле?

На днях я встретился с учительницей Подольской, которая сообщила мне, что Серг[ей] Петр[ович] Кокин⁵ был приговорен к смертной казни за хищения на [...] и сожжение документов, но казнь ему заменена ссылкой. Мать, сестра и жена уехали к нему.

Твой М. Халанский.

ДИМ, КП—87210/Арх—21147.

ЛИСТ В. М. ХАРУЗИНО

18.07.1905 р.

Верхньодніпровськ — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Позвольте мне обратиться к Вам с большою просьбой. К сожалению, я не имею возможности присутствовать на археологическом съезде в Екатеринославе,

но меня очень интересует этнографическая выставка, кот[орая] имеет быть при съезде.

Не будете ли Вы добры известить меня, в каком состоянии находится в настоящее время её устройство — и, что самое главное, могу ли я надеяться, что мне будет разрешено посетить её до открытия съезда. Если бы ответ был утвердительный, я могла бы приехать на день в Екатеринослав — 26-го июля, перед своим отъездом из здешних краев. Будьте так добры написать мне, к кому в таком случае я должна бы была обратиться.

Членом съезда я не записывалась в виду невозможности для меня присутствовать на нем, но быть может, устроители выставки окажут мне эту любезность, как члену Москов[ского] Общ[ества] любителей естествознания, [] и этнографии.

Простите меня, что утруждаю Вас своею просьбою.

Уважающая Вас Вера Харузина.

Мой адрес: Верхнеднепров[ский] у[езд], п. ст. Веселые Терны, рудник С. Н. Колачевского, Вере Николаевне Харузиной.

ДИМ, КП—87194/Арх—21131.

№ 751

ЛИСТ В. М. ХАРУЗИНОЙ

5.08.1905 р.

Кишинів — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Ваше письмо уже не застало меня в Екатеринославской губ. Таким образом, к глубокому моему сожалению, я не имею возможности взглянуть на этнографич[ескую] выставку. До самого последнего дня все ждала от Вас извещения, что можно приехать в Екатеринбург. Теперь у меня одна к Вам просьба: не откажите выслать мне наложенным платежом каталог выставки по след[ующему] адресу: Москва, Собачья площ[адь], д. Хорузиной, кв. 2.

Простите, что так смело обращаюсь к Вам, но много слышала про Вашу отзывчивость и Ваш горячий научный интерес.

Уважающая Вас Вера Харузина.

Кишинев, 5.VIII.1905.

ДИМ, КП—87193/Арх—21130.

ЛИСТ В. М. ХАРУЗИНОУ

6.09.1905 г.

Москва — Екатеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Приношу Вам мою искреннюю и сердечную благодарность за то, что не забыли моей просьбы и прислали мне каталог Екатеринославского областного музея. Просматривая этнографический отдел я только чувствую ещё большее сожаление, что мне не пришлось лично познакомиться с этнограф[ической] коллекцией музея. Но надеюсь, что б[ыть] м[ожет] на будущий год весной мне удастся побывать дня два в Екатеринославе, чтобы познакомиться с музеем, на который Вы положили столько трудов.

Ещё раз позвольте поблагодарить Вас.

Уважающая Вас Вера Харузина.

ДИМ, КП—87192/Арх—21129.

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

20.04.1903 г.

Москва — Екатеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Не найдете ли Вы случая переговорить с графиней Прасковьей Сергеевной¹ относительно её приезда к нам в Новочеркасск. Во 1-х там необходимо открыть отделение, и лучше всего это сделать в её присутствии. Там, кажется, продолжают думать, что старое отделение (к Харьковскому съезду) ещё существует, тогда как его нужно совершенно реорганизовать. Во главе надо поставить областного предводителя Василия Ильича Денисова, товарищем избрать Харитона Ивановича Попова, а секретарем Леонида Васильевича Богаевского и Ивана Михайловича Сулина. Я с удовольствием взял бы на себя секретарство, но я бываю там только летом, а в остальное время трудно будет из Москвы исполнять эту обязанность.

Графиня своим авторитетным словом могла бы разъяснить нашему начальству, что собирание материалов для истории Дона, что приказано делать

[Военным] министром, и задачи деятельности Предварительного комитета — совершенно совпадают, и что следовательно в интересах Дона дать средства Предвар[ительному] комитету.

Если Вы будете ехать к Ф. А. [Донецкому] на раскопки, то предупредите меня, в какое время Вы можете приехать, чтобы нам встретиться. Для меня лучше всего июль и первая половина августа.

Если графиня решит ехать в Новочеркасск, то Вы предупредите об этом Харитона Ивановича и телеграфируйте о дне выезда.

Вы хорошо знаете, что для нас нужно, поэтому Ваши переговоры с графиней очень желательны.

Если Вам что нужно будет написать мне, то до 25 мая мой адрес: Москва, Воскресенский проезд, д[ом] Сретинского, кв. 8, а с 1 июня — станция Екатерининская 1-го Донского округа.

Желаю Вам всего хорошего.

Уважающий Вас В. Харламов.

20 апр. 1903 г.

ДИМ, КП—87259/Арх—21196.

№ 753

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

15.11.1904 г.

Новочеркасск — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Много пришлось мне переиспытать за время, когда мы виделись с Вами в последний раз. В Полтаве я прожил три дня без всякого результата. Ни губернатора, ни председателя управы, ни директора музея не было в городе. Виделся я с Дмитриевым¹, и то в продолжении 1/2 часа. Он на другой день обещал зайти ко мне в гостиницу, но его телеграммой по делу вызвали в Харьков, и я напрасно прождал его. Ваши листы до губернатора, Лизогуба² и [...] оставив по принадлежности. Двічі був в музеї, подробно придивлявся до всіх колекцій — добра багато, но усе не розібрано, кое-як лежить. Як приїхав до себе на Донщину, то тут вже мене шукали у казаки забрати. Пришлось бігати по усім начальствам. Кое-як прокрутився до сентября, а тут освободилось место преподавателя истории в женской гимназии, и я поспешил занять его. Теперь у меня 25 уроков в неделю и много приходится работать.

Дуже жалкую, что не пришлось попасть в Полтаву до музея, так как это дело мне больше по душе, но может быть впоследствии попаду туда. Хотів бы я поработати для съезда. Буду писати графині, чи не дасть грошей на раскопки

весной. Можно б було поработать страстную и пасху, а потом після экзаменов. На Дону ніхто нічого не робить. Харитон Иванович³ занят составлением и печатанием каталога коллекций музея. Говорит мне, что харьковцы много испортили вещей, некоторых не вернули, поэтому он решил больше ничего не возить на выставки. Напишите, пожалуйста, мне (адрес: Женская гимназия, Новочеркасск) о результатах Ваших раскопок. Если будете в Москве, убедите графиню дать мне средства для раскопок на будущее лето. Жаль будет, если не удастся подработать. Миллера не видел, он в Черкасске не был. Посылаю квитанцию «Киевской старины». У меня сейчас масса работы — кончаю историю г[орода] Новочеркасска ко времени столетнего юбилея, работаю над составлением устава историко-этнографического общества в Новочеркасске, Педагогического общества.

Низенько кланяюсь Вам и от всего сердца желаю Вам добра.

В. Харламов.

15 ноября 1904 г.

ДИМ, КП—87254/Арх—21191.

№ 754

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

26.11.1904 г.

Новочеркаськ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Много заветных дум всколыхнуло Ваше письмо у меня в душе, породило много вопросов. Прежде всего я глубоко благодарен Вам за Ваши хлопоты обо мне, право, я не стою их.

То, что Вы предлагаете мне — слишком заманчивая перспектива. Самостоятельная работа в научной области, независимое положение — все эти условия побуждают меня стремиться в Полтаву. Но дело в том, Дмитрий Иванович, что мне, в случае оставления настоящего места, будет угрожать воинская повинность. Теперь я по званию учителя гимназии освобождаюсь от военной службы, а тогда как? В другое время я не посмотрел бы на службу, но при теперешних обстоятельствах мне вовсе не хочется попасть под японские пули. Может быть, возможно будет службу в музее совместить с минимальным количеством уроков (для ценза) в каком-нибудь учебном заведении? Это было бы для меня лучше всего. Напишите, пожалуйста, можно ли будет устроить такую комбинацию?

Теперь о музее. Какой музей предполагают строить в Полтаве? Ведь музей уже есть. Быть может, эта постройка связана с перенесением музея Скаржин-

ской? ¹ К какому времени предполагается открыть музей, какими средствами он будет обладать?

Записку, о которой Вы писали мне, посылаю. Не знаю, так ли она написана. Если что нужно изменить, то пришлите обратно, и я немедленно же исправлю. Вы меня чрезвычайно порадовали своим намерением прочитать лекции в Новочер[каске]. Это вполне осуществимо. Я говорил об этом с Харитоном Ивановичем Поповым, заведующим Донским музеем, и некоторыми другими лицами. В разрешении атамана можно быть уверенным. Относительно помещения я на днях буду говорить с председателем комиссии народных чтений, так как это наиболее удобное помещение. Присылайте программы и сообщите, на какое время Вы предполагаете назначить лекции.

Усердно просим с жинкой остановиться у нас, наша квартира: Воспитательная ул., д. Тихонова.

От всей души желаю Вам всего хорошего и нізенько с жінкой уклоняюсь.

В. Харламов.

26 ноября 1904 г.

ДИМ, КП—87260/Арх—21197.

№ 755

ТЕЛЕГРАМА В. ХАРЛАМОВА

10.12.1904 р.

Новочеркаськ — Катеринослав

Музей, профессору Эварницкому.

Атаман лекции разрешил.

Харламов.

ДИМ, КП—87258/Арх—21195.

№ 756

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

3.12.1904 р.

Новочеркаськ — Катеринослав

К глубокому сожалению на последнее Ваше письмо, Батьку отамане, приходится ответить отказом на следующих основаниях. До конца учебного года, в силу распоряжения Министра народного просвещения, я не имею права оставить

настоящую службу, а Вам, при массе работы в настоящее время, нет основания дожидаться меня 7 месяцев. В отношении к воинской повинности я поставлен в такое положение, что сейчас меня могут каждую минуту взять в полк, так как я ещё не служил и не числюсь в запасе. Здесь, где меня все войсковое начальство знает, я могу уладить этот вопрос, но боюсь, что отказавшись от учительства как раз попаду на службу. Ведь у нас, у казаков, свои правила относительно воинской повинности и с ними приходится считаться.

Ещё должен заметить, что у меня живут трое учеников — два родича и племянница — и эта публика связывает меня до конца учебного года и заставляет жить в Новочеркасске.

Лучше всего мне придётся дожидаться полтавского места, авось к тому времени можно устроить комбинацию на счёт учительской службы. Меня смущает моя записка — чи так, чи не так я её написал?

Программу лекций Ваших я получил. Завтра буду видаться на гимназическом акте с Войсковым атаманом и его помощником, покажу Вашу программу и спрошу, как можно получить разрешение на чтение лекции, а также предложу назначить дело или общество, в пользу которого пойдёт половина сбора с лекций. Мне думается, что лучше всего назначить в пользу семей убитых и раненых казаков. О разрешении буду телеграфировать. Приезжайте прямо ко мне на квартиру, будем с жинкой очень рады. В публику уже прошел слух о Ваших лекциях и очень многие ими интересуются.

Бувайте живенькі та здоровенькі.

Ваш В. Харламов.

3 дек[абря] 1904 г.

ДИМ, КП—87255/Арх—21192.

№ 757

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

22.04.1905 г.

Новочеркаськ — Катеринослав

Дорогой Дмитрий Иванович!

К моему великому удовольствию мне придётся нынешним летом поработать для Вашего съезда¹. На днях я получил от графини Уваровой² предложение отправиться на раскопки по р[еке] Кальмиусу в Екатеринославской губ[ернии]. В. А. Городцов³ и Воронеж будут производить раскопки, начиная от Мариуполя вверх по Кальмиусу, а я пойду вверх от слободы Бешевой. Сколько мне ассигновано на раскопки я ещё не знаю. Поеду копать как только кончатся мои занятия в гимназии, с первых чисел июня. Графиня⁴ писала, что она обра-

тится к Вашим властям с просьбой о содействии, а также о выдаче листа на земских лошадей. С своей стороны я попрошу Вас, Дмитро Иванович, похлопотать о том же, бо Вас уси знают и поважають. Ещё одна просьба — если можно, то вышлите мне поскорей подробные карты района, где мне придется работать. Я предварительно ознакомлюсь с местностью, чтобы не блуждать в потёмках. Може кого знаете там, до кого можно было бы обратиться за содействием. Второе предложение делает мне графиня — это поработать в бюро съезда. Я, конечно, с полной готовностью выполняю всякую работу, лишь бы она была направлена на пользу съезда. Не знаю, в чем будут состоять мои занятия в бюро, но при свидании с Вами, думаю, все выяснится. Копать я буду до 1 августа, и на съезд приеду пораньше. Нового у меня ничего нет. Относительно истории Войска Донского не получал никакого предложения.

Получили ли Вы забытые Вами у нас вещи? Получили ли от Полушкина заказанные ему картины и одну забытую Вами из старой коллекции. Сообщите, что у Вас нового, может быть, Вы уже производили раскопки?

Низенько Вам уклоняюсь с женой и сыном и от души желаю всякого добра.

В. Харламов.

22 апреля 1905 г.

ДИМ, КП—87256/Арх—21193.

№ 758

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

9.11.1911 г.

Петербург — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Вместе с письмом посылаю Вам законопроект «О мерах к охранению памятников древности».

При предстоящем рассмотрении его, мне было бы очень важно иметь Ваш отзыв на этот законопроект. Я уверен, что Ваши знания и опыт дадут мне много ценных указаний, которыми я не премину воспользоваться и в комиссии и в Думе.

Прошу принять от меня нижайший поклон и добром вспомнить уважающего Вас

В. Харламова.

ДИМ, КП—87261/Арх—21198.

ЛИСТ В. ХАРЛАМОВА

10.12.1904 г.

Новочеркасск — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Долго я раздумывал над Вашим письмом, и к глубокому сожалению, принужден опять отказаться от Вашего предложения¹.

Я отлично понимаю, что работа у Вас, под Вашим руководством, была бы для меня прекрасной школой в деле изучения древностей, не важны для меня и финансовые условия службы — их можно было бы пополнить другими заработками. Вся беда в том, что связан я сейчас обстоятельствами. Скажи Вы мне это летом, — я бы и раздумывать не стал — с радостью принял бы Ваше предложение. Я уже писал Вам, что до конца учебного года меня ни в каком случае не отпустят из гимназии. Мои личные дела тоже требуют непременно пребывания в Новочеркасске по крайней мере до мая будущего года. Вы ведь знаете, что мне поручено написать историч[еский] очерк г[орода] Новочерк[асска] — ко времени столетнего его юбилея в мае 1905 г. Эта работа сейчас отнимает у меня все свободное время и черновую работу я едва ли раньше февраля кончу. Печатанье книги также потребует личного наблюдения. Сборную семью свою тоже я не могу оставить на произвол судьбы. Словом, скверно для меня сложились обстоятельства, и я принужден огорчить Вас отказом, что мне крайне неприятно, тем более, что и мои симпатии всецело на стороне той работы, какую Вы мне предлагаете.

Я телеграфировал Вам о разрешении атамана. Напишите, Дмитрий Иванович, что Вам необходимо подготовить для лекций. Какое помещение, т. е. нужны ли в зале приспособления для волшебного фонаря, печатать ли афиши, билеты, какую цену назначить и проч[ее]? Все это мы оборудуем с Иван[ом] Иван[овичем] Форафоновым, Вашим московским знакомым. Согласны ли Вы назначить половину сбора на ту цель, какую я указал, когда думаете читать, и проч[ее]?

Не сердитесь на меня за отказ, дорогой Дмитрий Иванович, право мне нельзя иначе поступить.

Бувайте живы, здоровы. Уважающий Вас

Харламов.

10 дек[абря] 1904 г.

ДИМ, КП—87257/Арх—21194.

ЛИСТ Г. М. ХОТКЕВИЧА

5.06.1912 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний добродію!

Будьте ласкаві, не поставте собі в труд відповісти — чи одержали Ви мою просьбу щодо гуцульського театру і чи удалося, що зробити в тім напрямі.

Адреса моя: Київ, Деловая, 22, кв. 3.

З високою пошаною Гнат Хоткевич.

ДІМ, КП—87190/Арх—21127.

ЛИСТ Г. М. ХОТКЕВИЧА

28.03.1922 р.
Харків — Катеринослав

Високоповажний пане професоре!

«Комуніст» № 69, а за ним і всі радянські часописи видрукували відозву до учених всього світу від імени українських учених, де між іншими поміщене й мое ім'я, хоча я на тім засіданні не був (та й живу не в самім Харкові). Про зміст відозви я довідався тільки зараз і мене се махлювання чужим іменем обурило до глибини душі. Як зачуваю, і Ваше ім'я там було поміщено без Вашого відома. Будьте ласкаві написати міні, як Ви ставитеся до цієї річі. Я боюся, що радянські часописи протеста не видрукують, а де ще можна виявити свій протест не знаю. Пишіть міні:

Харків, Общественная библиотека (Петровский пер.), міні.

З високою пошаною Гнат Хоткевич.

ДІМ, КП—87266/Арх—21203.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

5.06.1902 р.

*с. Кононівка Полтавської губ.—**с. Камишина Полтавської губ.***Високоповажний Дмитро Івановичу!**

Дуже радий Вас бачити у себе і поновити наше знаємство — ми з Вами стрічались літ 20 тому назад в Харкові у небіжчика Дм. Пав. Пильчикова¹, але се було так давно, що очевидячки Ви мене й забули.

В Полтавщині я проживаю більшу частину літа, але частенько виїзжаю в Херсонщину. Тепер я виїду в Херсонщину 9-го іюня і пробуду там три дні не більше; таким робом числа 15-го сего місяця вже буду в Кононівці і сидітиму тут до кінця місяця; се напевне. Коли зберетесь до мене, то гукніть на Левенка² та Сластѣна³, я б написав до їх сам, та не знаю на яке число їх запрошувати.

24-го сего місяця напевне у мене буде Левенко, бо він хоче побачитись з Карпенком-Карим⁴, який саме сѣго числа до мене прибуде на один, або на два дні, переїздом у Харків.

Розміркуйтесь з своїми планами і з тим усим, що я Вам пишу і черкніть мені — коли Ви саме сподіваєтесь бути у мене, а до Сластѣна і Левенка таки напишіть і попрохайте їх приїхати до мене.

З поваженням Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88175/Арх—21758.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

1.05.1903 р.

*Київ — Катеринослав***Високоповажний Дмитре Івановичу!**

Ви певне знаєте з «К[иївської] старини»¹, що восени ми думаємо святкувати 35-ий юбілей М. В. Лисенка² і задумали зібрати грошей для дарунку йому. В якій формі вилється сей дарунок ще не відомо — се буде залежить від суми, яка збереться.

Комітет по збору грошей на дарунок уповноважив мене звернутись до Вас з проханням, щоб і Ви приклали старань, аби побільшити збір грошей. Ви їздите по Україні, маєте велике число знайомих, вони Вас знають добре і поважають, то Вам можливо при нагоді піднімати розмову про юбілей нашого славного Кобзаря і направлять жертви в редакцію «К. Старини». Ви знаєте, що Микола Виталевич на старість нічим незабезпечений — він не має ніякої власності, не матиме і пенсії за свою службу в інституті, бо ся посада не вважається штатною, він служить «по вольному найму».

Соромно-ж буде нам, коли ми не зможемо забезпечити старість людини, яка зробила вельми багато для підняття національної свідомості нашої. Ввесь вік свій він працював для цієї мети майже безкорисно, бо, як Вам відомо, українська суспільність не може ще купівлею творів, забезпечити своїх літераторів та музиків; поки що ми мусимо будувати се обезпечення на філантропії.

Ото-ж, коли ласка Ваша, привертайте своїх знайомих до жертв на юбілейний дарунок Миколі Виталевичу.

З поваженням Є. Чикаленко.

Р. С. Передайте мій привіт добродію Синявському³. А що поробляє Ваше оповідання — чи скоро Ви його надішлете до «К. Ст.»?⁴

Коли будете близько Кононівки, то не минайте, з іюня ми будем там всі. Добре було-б як би Ви закликали Лисенка на з'їзд⁵, щоб позаписувати мотиви дум кобзарських, бо шкода коли вони загинуть. (Звичайно, йому треба оплатити час і дорогу).

А чи є записані мотиви тих чудових пісень, що Ви співаєте? Коли ні, то хай-би позаписував Лисенко.

ДИМ, КП—88174/Арх—21757.

№ 763

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

30.12.1908 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитрію Івановичу!

Давно я збираюсь написати до Вас та все ніяк не зберусь — то хворію, то часу не знайду вільного.

Ви самі здорові знаєте яке велике значіння в ділі відродження національної свідомості має історична беллетристика. Я не кажу вже про Вальтер-Скотта¹, про Еркмана-Шатріана², а навіть всесвітній брехун Сенкевич³ має велике значіння серед польської людности.

Я звертався колись до покійного діда Мордовця⁴ з проханням і порадою

написати щось з української історії, але його «Дві волі» та «Палій» не захопили нашого читача. Тепер заходом тутешньої «Просвіти»⁵ видано чудову повість Костомарова⁶ «Черніговка» та готується «Сагайдачний» Мордовця, думається, що ці оповідання широко підуть в народні маси і зроблять своє діло, але сього мало, треба нам історичної беллетристики як найбільше.

От, в сій справі й надумав я звернутись до Вас, шановний Дмитро Івановичу. Ви фаховий історик, спеціально знаєте, краще всіх, історію Запоріжжя. У Вас не-аби який беллетристичний талант, чому-б Вам не взятись за якусь велику повість з запорожського життя?

Ваша «Наша доля, Божа Воля»⁷ та й «За чужий гріх»⁸ свідчать, що Ви можете писати цікаво. Правда, в сих оповіданнях є багато «ростягнутости», але історичному оповіданню се менче шкодить, як инчому. Попробуйте, шановний Дмитро Івановичу, розказати в беллетристичній формі якийсь епізод з запорожської історії, або дати ряд епізодів нахшталт того, як се зробили Еркман з Шатріаном.

Я певний, що у Вас се вийде цікаво, захопить читача і наверне його до бажання ґрунтовніше познайомитись з минулим нашим, з нашою історією.

З великим до Вас поваженням Є. Чикаленко.

Р. С. Коли не спроможетесь на велику повість, то може подасте нам ряд фельетонів нахшталт «По следам запорожцев»⁹, про Полевський музей¹⁰, тощо. Не одкажіть!

ДИМ, КП—88169/Арх—21752.

№ 764

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

12.01.1909 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитрію Івановичу!

Велике Вам спасибі за листа і за те, що зичите добра мені й «Раді»¹.

Посилайте все, що у Вас є якомога швидче. Але посилайте в редакцію на мое ім'я, бо наші редактори часто-густо бракують рукописи не по їх змісту, а по причинам особистим. Я перечитаю все уважно. Ви здайтесь на мій опит і на моє розуміння. Колись я опублікую до мене листи К[арпенка]-Карого², Винниченка³ та Коцюбинського⁴, з яких видно буде, що ці письменники, перше ніж друкувати свої твори, посилали їх на мій розгляд і рахувались з моєю критикою, а коли не зважали на неї, то потім в листах калялись.

Кажу Вам се не для похвальби, а для того, щоб Ви не ображались коли-я щось забракую з Ваших творів. Забраковані твори Ви надрукуйте десь инде і тоді побачите — чи правдиво я оцінив, чи ні.

Ще раз дякую Вам за Вашу прихильність і прошу вислати все, що у Вас є.
З поваженням Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88157/Арх—21740.

№ 765

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

3.02.1909 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Ваше «Русальчине озеро»¹ буде надруковане в «Раді», жду Ваших «панів»² з нетерпінням!

Дуже цікаво було-б надрукувати всю серію, але обов'язково треба по-викидати те, що я одмітив красним олівцем.

Що до подорожі моєї по Дніпру, то зараз не можу сказати — коли саме я виберусь та й чи виберусь.

Хоч мене дуже, дуже вабить подорож з Вами; з Вами проїхатись — се-ж пережити всю минувшину; з Вами можна собі уявити у всіх дрібницях життя запорожське, а се в високій степені цікаво.

Постараюсь улаштувати свої справи так щоб 1-го мая виїхати з Києва. Певне зо мною виїде ще душі дві-три, а мо' й більше.

Щиро стискаю Вашу руку і прошу швидко вислати «По між панями». З листа Вашого не бачу — чи одержали Ви Вашу «Помсту»,

Ваш Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88156/Арх—21739.

№ 766

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

5.02.1909 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Перечитавши дуже уважно Ваші оповідання, я спішу висловити Вам про їх свою думку.

Написані вони чудовою мовою, якою після М. Вовчка¹ та Стороженка²,

писав хіба один П. Мирний³. Змістом вони дуже цікаві, характеристики дієвих особ зроблені дуже влучно, мітко. Але... але у їх єсть хиб, які помічаються майже у всіх Ваших беллетристичних писаннях: вони дуже розтягнуті, розвезимті і водяві. Багато єсть повтореній; по двічі і по тричі розповідається те саме, тільки з варіаціями, а се робить оповідання нудним.

Часом чудова сцена або характеристика особи повторюється по скільки разів і тим ослабляється інтерес оповідання.

Багато єсть вступних сцен, що одтягають увагу читача од провідної нитки і тим розсоложують увагу читача.

Кажу я все оце не для того, щоб знехтувати Ваші оповідання, згубити їх. Навпаки, мені радісно було б надрукувати в газеті такі речі, щоб за їх говорили, хвалили їх та читали і сусідам своїм.

Мені думається, що оповідання ці удвоє виграли б, як-би їх гарненько скоротити. Повикидати повторенія, вступні сцени, тоді вони були-б компактніші, так сказати, густіші. Читаючи їх, не ослаблявся б інтерес, не губилася-б цінність.

Як-що Ви довірили-б мені сю роботу, то я охоче зредактирував їх і надрукував-би в «Раді». А коли ні, то я поодмічаю місця, які, на мою думку, треба повикидати, або повкорочувати і пришлю рукописи Вам, а Ви вже самі, або поскорочуєте і пришлете мені, або може, Ви зовсім не схочете їх друкувати скороченими.

Ви можете зо мною згодитись, або ні, але вірьте, що мною керувало бажання тільки широко показати Вам на хибі Вашої праці і бажання, щоб вона була як найкраща.

Я досі жалкую, що Ви не послушали мене, коли я казав Вам, що «За чужий гріх»⁴ треба пустити на добру віялку (вживаючи с[ільсько]-хаз[яйську] термінологію), аби одлетіла полова і зосталось саме зерно, якого там дуже багато та ще й дорідливого.

З поваженням Є. Чикаленко.

Жду од Вас відповіді.

ДІМ, КП—88176/Арх—21759.

№ 767

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

12.02.1909 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Згідно Вашому бажанню посилаю Вам Ваш рукопис з своїми помітками, правда, без мотивіровки, бо багато довелося-б писати.

Я повикидав всі місця зайві, або нудні та вступні. Наприклад, фігура

Самсона Івановича з хутора Котячого дуже цікава і, на мою думку, з неї треба було-б зробити особливий нарис чи начерк, а тут вона тільки розбиває цільність оповідання.

В першому оповіданню занадто багато сварки, яка після Баби Палажки та де-яких сцен Кропівницького¹, вже стала анахронізмом в нашій літературі і робить оповідання нудним.

Я не знаю, чи згодиться Ви з моїми копіями, а я раяв-би Вам пристати на їх, бо інакше в «Раді» вони можуть і не пройти. Я певний, що редакційний комітет запротестує, а в такому виді я маю надію їх провести.

Весною думаю проїхатись Дніпром, бо ще й разу не був на порогах. Все ніколи було за тим гаспидським хазяйством, а тепер вже залишив його, то літом буду вільний.

Як-що в маю місяці будете в Катеринославі, то безпремінно побачимось.

Словарь «К[иївської] Старини»² повинен би вийти ввесь в сім році, але «як бідному женитись, то й ніч мала!»

Науменко³ у великому клопоті через хворобу свого сина; Грінченкові⁴ лихो за лихом: то дочка вмерла⁵, то унучок помирає та й він сам розхворівся, а через те й Словарь друкується так мляво.

Ну, бувайте здоровеньки. Жду далі Ваших панів⁶, може й себе дождусь; ачеп Ви й мене не минули. З письменниками небезпешно знакомство вести — того й гляди, що попадеш у якийсь твір.

Готовий до послуг Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88159/Арх—21742.

№ 768

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

9.03.1909 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Посилаю Вам п'ять № 55 «Раді», в якому надруковано Ваше «Русалчине озеро», але повинен просити у Вас вибачення, що воно не надруковано все, а викинуто кінець.

Редакційний комітет се оповідання прийняв, але я не знав, що рішено викинути кінець і обмежитись одним епізодом.

Правда, оповідання Ваше од того виграло, бо воно тепер зовсім цільне і закінчене.

Рукопись скажу Вам вислати, бо може у Вас нема оригінала. А все-таки мені досадно що оповідання в такому виді надруковано без Вашої згоди.

Простіть, будь-ласка. На далі, я вже допилюю, щоб без Вашої санкції нічого не було викинуто.

Шкода, що Ви не хочете згодитись на копюри в «Вірній парі»¹ та «Кошачому хуторі»².

Ви повинні згодитись з тим, що з боку видніше про вартість твору, ніж авторів. Правда, авторів, як батькові, навіть «уроди» — діти дорогі, але стороння публіка дивиться инакше.

Я просив би Вас дати ще комусь, по вашому, компетентному чоловікові і коли він згодиться зо мною, то дати нам до «Ради».

По правді сказати, од позитивних типів я доброго не сподіваюсь, бо вони навіть у Гоголя³ не вдалились.

Ще раз прошу вибачити, що може зробив Вам прикрість, надрукувавши скорочене «Русальчине озеро»⁴.

Ваш Є. Чикаленко.

Всі, хто читав Ваше оповідання, кажуть: «От, як-би вся газета писалась такою мовою!» Справді, мова у Вас на чудо гарна.

ДІМ, КП—88160/Арх—21743.

№ 769

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

29.03.1909 р.

Київ — Катеринослав

Поздоровляю Вас з святками, високоповажаний Дмитро Івановичу!

Невже Ви розгнівались на мене, що нічого не одповіли на мого останнього листа і не присилаєте своїх оповідань.

Як-що се так, то знов прошу у Вас вибачення за невільну провину перед Вами.

В перших числах мая думаю приїхати в Катеринослав. Коли не получу од Вас відповіді з прощенням і то побоююсь і заглянути до Вас.

Ще раз, паки й паки, прошу не гніватись на мене.

З великим до Вас поважанням Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88166/Арх—21749.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

11.04.1909 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Будь ласка, пришліть мені маршрут на подорож по порогах. Певне я не пристану в кумпанію з воїнством, бо зо мною збираються їхати й панни, а для їх се не зручно.

Певніше всього, що ми приїдемо в Катеринослав коло 25 сього місяця, а Ви, коли ласка Ваша, розкажете нам все, що потрібно буде для подорожі; а може знайдеться в Катеринославі якийсь попутчик на пороги і взагалі там, на місці, ми з Вами якось обміркуємо сю подорож.

Як-що встиєте, то пришліть свої оповідання, може я встию їх перечитати, то zarazом привіз би Вам в Катеринослав.

Пишіть всі Ваші думки що до моєї подорожи.

Ваш серцем Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88167/Арх—21750.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

19.04.1909 р.
Київ — Катеринослав

В[ельми]п[оважаний] Дмитро Івановичу!

Я виїду з Києва 21 квітня. Іду з хворою небогою до Ялти, їй хочеться побачити й пороги. Коли незручно тепер їх переїздити, то нам хоч-би з боку їх побачити, а я колись инчим разом переїду їх. Ну, та у Вас порадимось, як воно буде, там розміркуємо.

Ну, до скорого побачення.

Ваш Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88177/Арх—21760.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

1.06.1909 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Я хочу одкрити в г. Єкатеринославі «отделение» свого київського книжного магазину «К[ієвская] старина».

Перше, ніж подавати про се прохання до Вашого губернатора, дозволю собі звернутись до Вас — чи не найдете Ви можливим замовити словечко кому слід, щоб не тягнули сієї справи довго по канцеляріях. Хотілося б, щоб прохання мое дійшло до губернатора тоді як Ви будете в Катеринославі.

Ото-ж прошу Вас сповістити мене — коли Ви будете дома, або може Ви знайдете можливим і без мого прохання, заздалегідь попрохати, щоб коли воно прийде, то щоб його не задержували і не одмовляли мені.

Посилаю Вам два листи, надіслані в редакцію і прошу на них дати отповідь, хоч через редакцію, хоч безпосередне авторам.

Ще направив я до Вас д[обродія] Паночіні¹ з Лубень, який не знає, куди йому притулити збірку по природознавству.

Перечитав я Ваші оповідання і дав читать ще людям. Як-би Ви згодились де-що в них повикидати, поскорочувати «длинноти», то добрі були б фельєтони для «Ради», а в такім виді, як вони єсть, редакція не згоджується друкувати та й я-б Вам не радив.

Ваш серцем Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88162/Арх—21745.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

6.06.1909 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Оповідання Ваші пришлю, як дочитає ще один добродій, член редакції! Отповідь Білоусову¹ надрукуємо в «Раді» од імени редакції.

Напишіть, будь-ласка, чи будете Ви дома між 20—29 іюня, бо може в сей час таки збереться компанія на пороги. Хотілося-б сю подорож зробити з Вами.

Ваш серцем Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88168/Арх—21751.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

2.03.1910 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний і любий Дмитре Івановичу!

Мій хороший знайомий Виталій Гаврилович Боровиков, свідомий українець, що був останнім часом членом Кременецької земської управи, остався без посади через інтриги почаєвського духовенства.

Він год 15 тому скінчив ест[ественный] факультет Київського університета, служив в Криму по філоксері, потім учителем ест[ественної] історії в Одесі, а останніх два, чи три роки — членом зем[ської] управи.

Ви, будши в Києві, просили підшукать Вам фахового кандидата на посаду завідуючого ест.-іст. частиною музею.

Тоді не було підходящого чоловіка, бо Шило¹ ще не держав госуд[арственных] іспитів, а Кривенюка² Ви не нашли можливим взять, бо недіпломований.

Коли посада ця ще не занята, то щиро рекомендую взять Боровика, він не осоромить мене, і Ви будете ним задоволені.

Коли-б Ви схотіли підготувать собі помішника, який колись міг-би замінити Вас, то радю звернути увагу на Д. І. Дорошенка³, кращого кандидата і вигадать не можна, аби тільки він схотів держатись сього діла, бо я чув од його колись, що він хоче готуватись до кафедри.

Юлія Миколаєвна⁴ кланяється Вам і просить спитать — чи може вона сподіватись на килим, який Ви обіщали заказати для неї.

Ваш Є. Чикаленко.

ДИМ, КП—88165/Арх—21748.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

17.04.1910 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Почув я од приїзжих катеринославців, що Ви вже давно вернулись з подорожі і дивуюсь чому Ви не одповісте на мого листа.

Я якось давно вже написав до Вас прохання підшукати посаду для земляка В. Г. Боровика¹, але досі од Вас відповіді не маю. Може чогось розсердилися на мене, що обзиватись не хоче, то кажіть, просто, в вічі. Найкраще всякі непорозуміння вяснити, а не таїти в собі.

З поваженням Є. Чикаленко.

Чи будете все літо в Катеринославі? Я думаю з Ю[лією] Мик[олаївною] побувать на вашій виставі, але ще не знаю коли саме.

ДІМ, КП—88171/Арх—21754.

№ 776

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

29.08.1910 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Будьте ласкаві, напишіть мені зовсім широко — чи можна мені з Юлією М[иколаївною] заїхать просто до Вас. Я думаю 7-го — 9-го будь в Єкатеринославі. Попережаю, бо думаю, що у Вас може багато народу напросилось в хату.

Жду відповіді.

Ваш Є. Чикаленко.

М. Благовещ[енська] 56.

ДІМ, КП—88173/Арх—21756.

№ 777

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

19.09.1910 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний та любий Дмитро Івановичу!

Вітаю Вас з Києва і ще раз дякую Вам за гостинність і за сердянність Вашу.

По приїзді в Київ я не написав зараз до Вас, бо знав, що Ви певне заба-ряться на роскопках, а потім я сам виїхав з Київа і отсе тільки вчора вернувся.

Обмірковуючи собі постанову катеринославців про піддержку «Ради», я рішив написати Вам свою гадку про сю постанову.

Найкраще було-б, щоб запомага ся вносилаь в контору «Ради» не в формі субсидії чи-що, а в формі передплати на газету. Коли пощастить Вам зібрати передплатників на сумму в 1000 р., то се було-б найкраще, а коли ні, то може де-які передплатники дадуть сумму, на яку можна буде посилати газету тим, що не можуть самі передплачувати газети. Напевне в Катеринославщині можна знайти багато таких учителів, фершалів, псаломщиків, грамотних селян, що з охотою читали-б «Раду», як-би їм висилать її дурно; от, на зібрану сумму і можна було-б висилати газету таким людям. Микола Алексієвич одного року організував був справу росповсюдження газети таким робом.

Окрім того, я просив-би Вас, як батька Кошового, за порадою і згодою Товариства, звернутись з закликом від Т[оварист]ва до громад городової України, щоб і вони поклопотались і не дали загинути нашій єдиній щоденній газеті. Як-би Ви склали гарячий запальний заклик нахшталт колишніх запорожських універсалів, то певне се глибоко запало-б в серця людей і з того виникло б оживлення, а в результаті поширення газети.

Заклик той можна було-б направити по таких адресах: 1). Одесса. Мих. Фед. Комаров¹, уг[ол] Почтовой и Екатерининской. 2). Полтава. Григорию Григор. Ротмистрову², статистику губ[ернской] зем[скої] управы. 3). Чернигов. Илья Людвиг[ович] Шраг³. 4). Харьков. Данило Авксениевич Ткаченко, Университет (секретарь совета). 5). К[аме́нец]-Подольск. Д[окто]р К. Солуха⁴. Новое строение, собствен[ный] дом). 6). Умань, нотариусу Захарию Ив[ановичу] Краковецкому. 7). Елисаветград. Д[окто]ру Афан[асию] Иван[овичу] Михалевичу⁵. 8). Житомир. Вас[илию] Петр[овичу] Кошовому⁶. Губ[ернская] зем[ская] управа.

Та певне Ви й самі знаєте багато людей, до яких можна звернутись з таким закликом.

З великим поваженням Є. Чикаленко.

Привіт Вам од Ю[лії] М[иколаївни].

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

22.09.1910 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний та любий Дмитро Івановичу!

Одіславши Вам листа, я получив од Вас замовлення на десять передплатників, за що вельми Вам дякую.

Я й не сподівався, що так швидко здійсниться те, про що говорилося. Я так звик до того, що люде обіцяють на словах он-скільки, а як коснеться до діла, то їх нема. Одним словом, на словах захоплюються до глибини душі, але не до глибини кишені.

Боюсь що щиро дбать про поширення «Ради» возьмуться хіба дві-три людини, а решта забуде. Ще раз дякую Вам, що Ви так близько до серця взяли справу, яка повинна бути дорогою для всіх нас. Як-що знайдете можливим, то гукніть з Запорожжя на Україну, може вашого заклику послухають люде і придбають скільки сот нових передплатників.

Сьогодні виїзду в Херсонщину аж до 1-го окт[ября].

Ваш серцем Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88172/Арх—21755.

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

21.10.1910 р.
Київ — Катеринослав

Високоповажаний Дмитро Івановичу!

Вельми дякую Вам за гарного, підбадьоруючого листа. Будемо працювати, як і працювали, але просимо і допомагати нам. Клопочемось, клопочемось про поширення газети, а тим часом у нас в газеті нема вістей про життя в таких великих центрах, як Катеринослав, Полтава, Чернігів, Житомир, а се дуже гальмує справу поширення газети. Соромно сказати, а про Катеринославську виставку¹ ніхто з катеринославців не написав і мусили ми складати в Київі. Багато єсть молодих людей, які могли-б писати дописи про життя з свого городу, але не пишуть. Як-би сю справу Ви обміркували та що-небудь зробили —

може найшли б такого дописувача з Катеринославу, який писав-би взагалі про все, що діється, а не тільки про національне життя.

Ваш серцем Є. Чикаленко.

21.X.1910.

Поклика до земляків, очевидно, і не треба, бо всі охоче самі озиваються.

ДІМ, КП—88170/Арх—21753.

№ 780

ЛИСТ Є. Х. ЧИКАЛЕНКА

27.12.1910 р.

Київ — Катеринослав

Високоповажаний та дорогий Дмитре Івановичу!

Вельми дякую за присилку грошей на підмогу «Раді». З цих 210-ти рублів, записано в рубрику бенефіцій 192 рублі, а 18 рублів записали за трьох передплатників, бо Д. І. Дорошенко¹ окрім вислав 6 руб. на передплату для себе.

Бажаю Вам здоров'я і сили працювати на загальну користь нашу. Я хворію, то якийсь настрій поганий, хоч справа з «Радою» повинна веселити: відповіді на наш заклик дістали до 500, всі благають не припинять газети, бо тоді хоч помирай... Обіцяють піддержати чим можуть і, справді, присилають потрохи і грошей і підписка йде значно краще, ніж попередні роки. Побачимо, як буде далі.

Цілую Вас міцно.

Ваш Є. Чикаленко.

ДІМ, КП—88161/Арх—21744.

№ 781

ЛИСТ С. В. ШАМРАЯ

21.06.1930 р.

Київ — Дніпропетровськ

Високошановний Дмитре Івановичу!

Щойно мав велику приємність дістати Вашу працю «До історії Степової Укр[аїни]»¹, і поспішаю принести Вам свою якнайщирішу подяку. Працюючи

останніми роками над Степовою Україною, я підібрав з великим трудом (у Ленінграді, Москві, Одесі) майже всі (за винятком «Вольностей»²⁾) Ваші праці, що є необхідними для кожного дослідувача минулого Степової України. Тим більш було мені шкода, коли я не знайшов у київських книгарнях цієї Вашої останньої праці, і тим більше я Вам вдячний, що Ви були ласкаві мені її надіслати. Прошу ще раз прийняти мою найщирішу подяку і глибоке поважання.

Готовий до послуг С. Шамрай.

Р. С. Рівночасно з цією листівкою надсилаю Вам відбитки деяких своїх розвідок.

ДІМ, КП—87866/Арх—21540.

№ 782

ЛИСТ О. О. ШАХМАТОВА

30.03.1908 р.

Петербург — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Приношу Вам искреннюю благодарность за присланные Вами книги. Радуюсь тому, что Вы даёте мне случай засвидетельствовать перед Вами моё глубокое уважение к научной Вашей деятельности.

Искренне уважающий А. Шахматов.

30 мар[та] 1908.

ДІМ, КП—87769/Арх—21443.

№ 783

ЛИСТ Ф. І. ШМІТА

29.07.1924 р.

Київ — Катеринослав

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Позволяю себе направить к Вам своих давнишних (ещё по Харьковскому университету) учениц К. А. Берладину и Е. В. Берченко. Обе занимаются изучением украинского искусства и хотели бы поработать в Екатеринославском

музее. Прошу Вас открыть им доступ к Вашим собраниям — я лично ручаюсь за то, что музейных правил они не нарушат.

Прошу Вас принять уверение в совершенной моей преданности и глубоком уважении.

Академик Фёдор Шмит.

Киев, 29.VII.24.

ДИМ, КП—87801/Арх—21475.

№ 784

ЛИСТ Е. Р. фон ШТЕРНА

6.09.1905 г.

Одеса — Катеринослав

Многоуважаемый Димитрий Иванович!

Получил сегодня Ваше письмо от 3 сентября и с прискорбием и сожалением узнал, что Вас постигли тяжкие неприятности в Екатеринославе. Я [...] конечно [рад] [был бы] Вас видеть здесь у нас в Одессе и приобрести в Вашем лице [...] сотрудника по археологии и я думаю, что нет особых препятствий к Вашему переходу к нам. Подайте только заявление в факультет, что Вы желаете у нас читать лекции по русской истории: право Вы на это имеете и не думаю, чтобы [...] [...] Вас не утвердили. Вам значит следует только проделать ту процедуру, как и в Москве. Но чтобы стать в факультете сейчас на твердую ногу, я на Вашем месте предварительно обратился бы к представителям кафедры истории — к Ивану Андреевичу Линниченко¹ как представителю кафедры истории России и Евгению Николаевичу Щепкину², как представителю кафедры всеобщей истории.

Мне кажется, что не мешало их известить предварительно о Вашем намерении, а затем подать заявление в факультет. Нам русского историка нужно — на конкурс весною явился один П. А. Иванов, но был забаллотирован; так что Вы могли бы рассчитывать с согласия специалистов на поручения и известное вознаграждение. Во всяком случае, зондируем здесь почву.

Желаю Вам всякого успеха.

Вам преданный Э. фон-Штерн.

ДИМ, КП—87820/Арх—21494.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

16.10.1885 р.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

Октября 16 дня 1885 г.

С.-Петербург. Угол Знаменской и Итальянской, дом № 10—28, кв. 9.

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Я поспешил прочитать вашу статью. Она бесспорно заключает в себе новые и довольно любопытные для исследователя русской старины данные о местонахождении Запорожской Сечи; но для массы, для обыкновенного читателя, она по моему (может быть и ошибочному) мнению, не представляет общего, живого интереса, тем более, что, касаясь исключительно специального вопроса, по необходимости снабжена обильными цитатами в тексте, разными мелкими подробностями, песнями и разговорами на малороссийском языке, не всем понятном. На этом основании, я вынужден отказаться от напечатания статьи в «Истор[ическом] вест[нике]». Я полагаю, что для меня будут более подходить другие отрывки из вашего исследования¹, о котором вы мне говорили и которые можно иллюстрировать собранными вами рисунками.

Примите уверения в моем совершеннейшем уважении.

С. Шубинский.

ДИМ, КП—87815/Арх—21489.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

12.11.1886 р.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. 10—28)

1886 года Ноября 12 дня

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Я с удовольствием помешу в «Историч[еском] Вестнике» вашу заметку о могилах Сирка и Гордиенко¹. Гонорар платится у нас 50 р. за печатный лист. Будьте так добры, пришлите снимки с могил.

Искренне вас уважающий Шубинский.

Петербургская сторона, Александровский проспект, дом № 9, кв. 4.

ДИМ, КП—78613/Арх—16555.

№ 787

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

18.01.1887 р.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28, кв. 9)

1887 года Января 18 дня

Милостивый Государь Дмитрий Иванович!

Я напечатаю вашу статью «Днепровские пороги»¹ и повторю еще раз сказанное мною Вам еще при первом нашем свидании: для «Историч[еского] вестника» пригодны преимущественно небольшие статьи, при условии, чтобы я не был стеснен четкими сроками их напечатания, так как при громадном скоплении материалов, многим статьям приходится ждать своей очереди ни один месяц.

Искренне уважа[ющий] вас Шубинский.

Здесь. Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9.

ДИМ, КП—78614/Арх—16556.

№ 788

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

4.02.1887 р.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28, кв. 9).

1887 года Февраля 4 дня

Милостивый Государь Дмитрий Иванович!

Очень вам благодарен за статью о Синельникове¹. Охотно напечатаю ее, как и первые две, вами доставленные. Весь вопрос только во времени, когда

они появятся, так как материалов и данных уже по ним обязательств,— масса.

Портрет Синельникова сделаю, но памятник ему затрудняюсь. Невозможно понять, что за фигура стоит на пьедестале.

Искренне уважающий Вас Шубинский.

Здесь. Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9, кв. 4.

ДИМ, КП—78615/Арх—16557.

№ 789

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

17.04.1887 р.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28).

Спб. 1887 года Апреля 17 дня

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

«Могилы Сирко и Гордиенко» пойдут в июльской книжке, а «Днепровские пороги» в августовской или сентябрьской ¹. Для статей иллюстрированных соблюдается строгая очередь, так как они дороги по рисункам и могут быть помещены лишь по одной в книжке. Что касается гонорара за текст, то вы можете его получить, когда пожелаете, по примерному расчету рукописи.

Ваш Шубинский.

Здесь. Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9.

ДИМ, КП—87795/Арх—21469.

№ 790

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

21.04.1887 р.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28)

Спб. 1887 года Апреля 21 дня

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Из трех ваших статей выйдет, по приблизительному расчету типографии, с небольшим печатный лист. По этому, прилагаю записку, по которой вы

можете получить в конторе «Нового времени» (угол Невского и Михайловской), шестьдесят рублей. Окончательный расчет будет сделан по отпечатании статей и тогда вы получите все остальное, что причтется.

Желаю успеха в вашей поездке и уверен, что вы привезете не мало материала, пригодного и для «Ист[орического] вест[ника]»¹.

Искренне готовый к услугам.

Шубинский.

Здесь. Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9.

ДИМ, КП—87797/Арх—21471.

№ 791

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

7.05.1888 г.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28, кв. № 9)

Спб. 1888 года Мая 7 дня

Обе ваши статьи я напечатаю в «Историч[еском] вестнике» и при этом воспроизведу и Скифскую вазу¹.

Жду, что ваш издатель догадается прислать мне только вышедшую вашу книгу², чтобы сделать о ней отзыв в «Ист[орическом] вестнике».

Ваш Шубинский.

Здесь. Петербургская сторона, Александровский проспект, д. № 9.

ДИМ, КП—87796/Арх—21470.

№ 792

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

14.10.1888 г.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28, кв. 9)

Спб. 1888 года Октября 14 дня

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

В одной из ближайших книжек «Ист[орического] вест[ника]» [вероятно, декабрьской], я помешу подробный отзыв о вашем сочинении «Запорожье», но

не в виде рецензии, а как самостоятельную статью, в тексте¹. Для полноты отзыва, было бы желательно, дать 4 или 5 рисунков из книги, как образец приложенных к ней иллюстраций. Возьмите на себя труд переговорить об этом с вашим издателем. Если он согласится [ведь, это и в его интересах], то клише выбранных рисунков нужны будут мне лишь на время отпечатания и за тем я возвращу их в сохранности. Или я на свой счет сделаю с них гальванопластические снимки, для чего они мне будут нужны всего дней на пять.

Искренне Ваш Шубинский.

Сергиевская, д. 46, кв. 25.

ДИМ, КП—87798/Арх—21472.

№ 793

ЛИСТ С. М. ШУБИНСКОГО

26.10.1888 г.

Петербург — Петербург

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, д. № 10—28, кв. 9)

Спб. 1888 года Октября 26 дня

Милостивый государь Дмитрий Иванович!

Полевой выбрал для своей статьи о вашей книжке¹ следующие рисунки:

- 1) Группа запорожцев (часть I, стр. 58).
- 2) Гайдамак с бандурой (Часть I, ст. 72).
- 3) Полковник Колпак (Часть I, стр. 100).
- 4) Запорожское платье (Часть II, стр. 68).
- 5) Вид Новой Сечи (Часть II, стр. 168).

Можете ли вы дать мне эти рисунки, т. е. их клише во временное пользование?

Искренне Ваш Шубинский.

Р. С. Рисунок знамени я отдал уже гравировать А. В. Матэ.

Сергиевская, д. 46; кв. 25.

ДИМ, КП—87799/Арх—21473.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

11.12.1891 р.

Петербург — Царське Село

К искреннему сожалению, я вынужден отказаться от вашего предложения, потому что хорошее воспроизведение картины Репина, каким бы то ни было способом обойдется чрезвычайно дорого.

Ваш Шубинский.

Адреса: Царское село. Стессельская улица, д. Фролова, квартира Комстадиуса.
Дата на штемпелі: 11.12.1891 г.

ДИМ, КП—87823/Арх—21497.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

16.04.1892 р.

Петербург — Царське Село

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, дом № 12—28, кв. 9)

Спб. 1892 года Апреля 16 дня

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Рисунками из вашей книги нельзя воспользоваться: то, что интересно не подходит по формату для «Ист[орического] вестника». Я передаю книгу для рецензии, которую и помещу в июньской или июльской книжке¹.

Суворину я говорил о сочинении Лебедева², но он отказался от ее издания, так как вообще, если не совсем прекратил, то значительно сократил свою издательскую деятельность, приносящую ему лишь крупные убытки.

Шубинский.

Адреса: Царское Село. Стессельская улица, д. Фролова.

ДИМ, КП—78616/Арх—16558.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

7.04.1896 р.

Петербург — Варшава

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, дом № 12—28, кв. 9)

Спб. 1896 года Апреля 7 дня

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Гонорар будет вам выплачен по вашему новому адресу. Что касается статьи¹, то, в виду необычайных их скоплений, я до будущего года вынужден отказываться от всех новых предложений.

Шубинский.

Адреса: Варшава. Иерусалимская аллея, д. 43, кв. 15.

ДІМ, КП—78612/Арх—16554.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

10.01.1899 р.

Петербург — Москва

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

Спб. Угол Знаменской и М. Итальянской, д. 12/28, кв. 9

Января 10 дня 1899 года

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Мне кажется, что статья «Способы погребения у древнейших народов, населяющих юг России» может представлять интерес не для одних специалистов, но и вообще для публики, а потому я напечатаю ее в «Историч[еском] вестнике»¹.

Искренне ваш Шубинский.

Адреса: Москва. Зарядье, Кривой переулок, д. Бахрушина.

ДІМ, КП—78617/Арх—16559.

ЛИСТ С. М. ШУБІНСЬКОГО

5.10.1901 р.

Петербург — Москва

РЕДАКЦИЯ ЖУРНАЛА «ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК»

(Угол Знаменской и Итальянской, дом № 12—28, кв. 9)

Спб. 1901 года Октября 5 дня. Любань

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Очень благодарен за любезное предложение и охотно его принимаю. Но только рисунки и оттиски должны идти в февральской [Гоголевской] книжке, где будут помещены, одна статья, касающаяся Гоголя, и факсимиле неизданных его сочинений¹.

Шубинский.

Адреса: Москва, Зарядье, Кривой переулок, д. Бахрушина.

ДИМ, КП—78899/Арх—16732.

ЛИСТ В. М. ЩЕРБАКІВСЬКОГО

7.11.1913 р.

Полтава — Катеринослав

Високоповажаний і дорогий Дмитро Івановичу!

Несказано втішила мене звістка, передана мені моїм братом¹, що Ви так сердечно віднеслися і похвалили мою працю «Українське мистецтво»². Ще більше зрадів я, коли узнав, що Ви нашли фонд для дальнішого видавництва нашого Мистецтва³.

З огляду на те, що кольорові репродукції коштують неймовірно дорого, але можна так їх підібрати і скомбінувати, що значно удешевиться їх ціна. Варто б мені самому до Вас приїхати і розглянути Ваш матеріал, та разом ми і підбрали би так, щоб його можна було більше помістити за ту саму ціну, бо тепер я цю справу уже добре розумію. Одна біда, се те що до земського зібрання мушу підготувати розкопаний мною матеріал, а його багато.

бо я копав цілих 5 місяців і розкопав 90 могил, хоч цього літа дощ дуже перешкоджав. Між іншим можете мене поздравити з гарними результатами розкопок. В Переяславському повіті я найшов «точки» Трипільської культури, а біля Крупполя в тому ж повіті за 10 верст від Чернігівської губ[ернії] чудесні сережки скифські, краще сказати в одній могилі 2 похорони воїна з стрілами і гнущечкою і жінку з сережками золотими грецької роботи 5-го віку (майбуть), і золоте намисто. І багато других скифських могил.

Біля Переяслава чудесний енеоліт: в одній могилі 2 сокірки кам'яну і бронзову і дуже інтересний горщик; окрім того гарну слав'янку 11 віку, з бронзовими вісочними оздобами: і до 30 всяких слов'ян, та десятків 2 корчаних і крашених костяків. Взагалі розкопки були щасливі і гарні, але Николаєв, наш завідуючий музеєм, чи возрєвнував, чи що, але своїми листами до мене на розкопки, старався перешкодити, вимагаючи щоб я ще в сєнтябрі вертався до музею, і таке і інше прикрє робив, напр[иклад] вказівки по археології, в котрій він абсолютно некомпетентний і до якої він і відношення ніякого не має. Я написав у відповідь різкого листа і тепер не знаю, що то буде, може згодом придеється знову мандрувати до Галичини на заробітки.

Але се вже я Бог знай як тєревєні почав плєсти! Як би там не було, але се виданє, що ми розпочали треба вести далі, а я уже досить добре знайомий з технікою, і маю у Відні своїх людей, і у чім тільки можна усім запоможу, щоб не було тіх браків, котрі є у сій первій моїй книжці.

Мощенко починає також підбирати матеріал, і книжка може вийти дуже цікавою і гарною.

З щирим поважанєм остаюся готовий до послуг.

В. Щєрбаковський.

г. Полтава. 1913, 7/11.

Адреса: г. Полтава, почт[овий] ящ[ик] № 5.

ДІМ,КП—89514/Арх—22565.

№ 800

ЛИСТ О. М. ЩЕРБИНИ

14.12.1920 р.

Прилуки — Катеринослав

Прилука на Полтавщині.

Року Божого 1920 14 грудня.

Високоповажний Дмитро Іванович!

Давно вже мені хотілось написати Вам, да листи так погано доходять, що все ждав кращого часу. Проїхали ми літом додому так добряче, що неділь через 2 нам знову забажалось з'їздити у Полтаву до батьків Анни Петр[івни] і познайомиться з ділом просвіти в нашому центрі.

В справі українзації Полтава за ці 2 роки шагнула, мабуть, більш, ніж яке друге місце. Другої мови, окрім української, ми чули мало. У відділі освіти, куди ми заходили частенько, не зустрічали ні одного іудея, та й на вулиці вони попадаються рідко. Український історико-філолог[ічний] факультет скінчав тоді свою роботу: провадилися іспити по окремим предметам, но вже вживались рішучі заходи для перетворення вищої школи; а що з того вийшло, так я й досі не знаю. Становище просвіти у Полтаві дуже кепське, бо майже всі помешкання шкіл заняти воевничими організаціями.

У Полтаві засновалось братство для відродження української церкви. Здається в 3—4 церквах служба Божя правиться більш-менш на українській мові. Уже есть переклад служебника. Я радив усе, що братство випустило і випустить надсилать Вам. В Прилуці я провадив літом конференції, себ-то розмови з учителями про принципи трудової школи. Тепер призначен навчателем психології в педагогічній школі, що перетворена з двох учительських семінарій. Більшість учнів — скінчивших вищу початкову школу, і такий предмет, як психологія дається їм не легко. Часто ми згадуем Вас, і дуже хотілось би побачитися. Наше шире привітання Серафимі Дмитровні. Як Ви себе почуваєте? Як Ваше здоров'є? Може весною або літом доведеться побувать у Катеринославі і побачитися з Вами. Қланяйтесь Марку Васильовичу, Михайлу Федотовичу¹ й другим, хто мене помнить. Я писав до Злотникова^{1а}, то не знаю, чи доходять листи.

Ан[на] Петр[івна] щиро кланяється. Як поживає Ваш музей, і як провадиться робота у вищій школі сю зіму? До нас не доходять з Катер[инослава] ніякі звістки.

А. Щербина.

ДІМ, КП—89521/Арх—22572.

№ 801

ЛИСТ О. М. ЩЕРБИНИ

16(29).06.1925 р.

Прилуки — Катеринославі

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Як Ви тепер поживаєте і як себе почуваєте? Була чутка, що з Вашим музеєм трапилось щось неприємне.

5 років назад я залишив у Вас свої книжки і деякі речі. В 1921 р. я був в Катеринославі, тоді ми з Вами останній раз бачились, одже умови були мало сприяючі, і забрать своїх книжок я не мав можливості. З того часу кожен рік я збирався быть в Катерин[ославі], да все якось не вдавалось. З 1920 р.

я викладаю психологію та соціальне виховання (виключно на укр[аїнській] мові) в Прилуцькій педагогічній школі, яка в 1923 році перетворилась в вищі пед[агогічні] курси. Разів 4 їздив в Полтаву, де теж в ІНО преподавав психол[огію] і соц[іальне] вих[овання]. Також бував кожен рік в Харкові, в Москві, приймав участь в з'їздах, в деяких нарадах з метою поліпшення виховання сліпих. До Катеринослава так діло й не доходило. Була в мене думка приїхати в Катериносл[ав], прочитати декілька лекцій по питанням психології і виховання сліпих, взагалі по педагогічним питанням і т. інш., да не знаю, чи єсть тепер такі організації, які б взялись організувати мої лекції.

Коли єсть у Вас можливість, і не дуже буде трудно, я прохав би Вас або шановну Серафиму Дмитрівну вислати нам книжки «с наложением платежа» на ім'я моєї сестри Юлії Моїсеевни Черногор в Прилуки на Полтавщині, Петропавловська вул., 6 (бо нам часто приходиться, особливо літом, виїжджати із Прилук). Скоро мабуть нам прийдесться їхати в Москву, а з 15 серпня в Харкові призначені курси-семінар для керівників пед[агогічних] вузів, де намічаються 3 моїх доклади.

Коли книжки мої Вас не дуже турбують, а вислати їх — багато клопоту, то хай ще полежать: я таки зберуся побувати ще в Катеринославі. У всякому разі я дуже прохав би Вас подати мені відомості про своє життя, а також про те, що робиться цікавого в Катерин[ославі]. Наше шире привітання Серафимі Дмитрівні. Анна Петр[івна] вітає Вас.

Профе[сор] А. Щербина.

ДІМ, КП—89520/Арх—22571.

№ 802

ЛИСТ О. М. ЩЕРБИНИ

23.12.1925 р.

Прилуки — Катеринославі

Високоповажний Дмитрій Іванович!

При нашому Прилуцькому пед[агогічному] технікумі одбулась 1—3 січня нарада лекторів педтехн[ікумів] для вирішення різних педагогічних питань. Приїхали в Прилуки представники 14 різних п[едагогічних] техн[ікумів] (всього 22 душі), не тільки з Полтавщини, а і з Чернігівщини, Херсонщини (Олександрія), Катеринославіщини (Новомосковськ). От ми й розпитували гостей з Новом[осковська] про Вас і узнали, хоть і пізенько трохи, про Ваш ювілей; згадали про Вас, і захотілось нам привітати Вас і побажати Вам од широго серця ще на довгі роки здоров'я і праці корисної для нашої країни, якої і так було багато з Вашого боку, да й треба в майбутньому багато.

Жалко, що ми не знаєм, де друкувалось про Ваш 50-річний ювілей. Хоть би нам удалось почитати і ще згадати про Вас і про Вашу славетну діяльність!

На міжтриместровій перерві ми з А. М.¹ їздили до Москви, Харкову і Полтави по справам сліпих. В Москві в той час були при НКП курси по перепідготовці робітників з дефективними, і А. М-а приголосили прийняти участь в керуванні роботою секції по сліпим, себ то з вихователями сліпих дітей, що з'їхались з різних міст, до далекого Іркуцька включно. А. М. вів роботу там на протязі тижня кожен день. В Харкові і Полтаві були по 2 дні; приїхавши в Прилуки, А. М. приймав участь в нараді лекторів пед[агогічних] технікумів (про яку вже зазначено), де виступав з докладами: 1). «Питання про виховання сліпих в звичайній селянській школі» і 2). «Роля праці студентів в гуртках і межі її» (гуртки, на думку докладчика, повинні мати добровільний характер).

З цього учебного року А. М. почав курс тіфлогії (сліпознавства) на Прилуцькому педтехн[ікумі], де організував гурток тіфлогії, який має на меті вивчати методи навчання сліпих і справу сліпих взагалі. Так як Ви цікавилися справою кобзарів, то напевне маєте можливість дати цінні вказівки, де і що по цьому питанню було надруковано. Будем дуже вдячні.

Як здоров'я Ваше і Серафими Дмитрівни? Взагалі бажали б ми знати, як Ви себе почуваєте обое? Вітаєм Вас і Серафиму Дмитрівну щиро. Дуже хотілось би побачитись з Вами і Вашою дружиною, да коли ще буде можливо?

Поздравляем також Вас обох з Святим і з Новим роком. Всього найкращого,

Проф[есор] А. Щербина і Ан. Щербина.

Прилуки. 23.XII.25 ст. ст.

ДІМ, КП—89523/Арх—22574.

№ 803

ЛИСТ Є. М. ЩЕПКИНА

17.09.1905 р.

Одеса — Катеринослав

Многоуважаемый Дмитрий Иван[ович]!

Положение русской истории в Новороссийском университете таково: года 1,1/2 тому назад, в виду обветшалости Перетятковича¹, факультет не без борьбы добился объявления конкурса по русской истории. Тогда имелась в виду кандидатура Рожкова², поддержанная Ключевским³. Между тем Рожков хорошо устроился в Москве, отдался политике и на конкурс заявления не подал. В виду этого конкурс весной 1905 года объявлен несостоявшимся. Если бы Вы

подали в своё время на конкурс или перед конкурсом позондировали бы Линниченку⁴, то отношение факультета к Вашей кандидатуре тогда выяснилось бы. Теперь это труднее. Вследствие неудачи конкурса решено было 2 часа поручить Перетятковичу, а 2 часа начинающему прив[ат]-доц[енту] Вахевичу. Итак, теперь хлопотать тот час-же вновь о конкурсе неудобно. Без конкурса же для Вас два пути — или обратиться с предварительным запросом к Линниченку, или подать в факультет бумагу с запросом о возможности Вашей кандидатуры. Вот исторический ход вопроса.

С уважением остаюсь Е. Щепкин.

ДИМ, КП—89511/Арх—22562.

№ 804

ЛИСТ М. А. ЯНЧУКА

11.06.1894 г.

Москва — Москва

Многоуважаемый Дмитрий Иванович!

Охотно исполняю Вашу просьбу, пока наш Музей не закрыт, а закрывается он 14-го на два месяца.

1). Hammer-Gesch. des Osm. Reichs изд. в Pest'ъ в 1827, 10 vol. и в 1834—36 гг. 4 vol. Есть и на франц. языке.

2). Кулиш.— Материалы для ист[ории] воссоединения] Руси, изд. в Москве в 1877 г.— один том. История же воссоединения вышла в 1874—1877 гг. в 3-х томах.

3). Albertrandy-Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego, изд[анная] в Варшаве Opasewicz'ем в одном томе (по запискам Альбертранди) в 1823 г.

Все эти книги имеются в библиотеке Румянцевского музея.

Что касается переданных Вам рассказов, то точного ответа я не могу сейчас дать. Дело в том, что между ними есть уже известные, а по недостатку места и средств для издания мы избегаем повтoreний. Может быть, чтоб не нарушать цельности, Общество¹ и решит напечатать без пропусков, но так как это связано с расходом против принятого правила, то это может быть решено только в заседании (осенью), а не мною самолично. Я всё ещё питаю надежду, что можно будет где-нибудь раздобыть частных средств на издание отдельным томом наших «Трудов» всех малорусских материалов, хранящихся у нас в архиве: тогда и Ваш материал вошел бы туда целиком. В Обществе же денег на такое издание совершенно нет и не предвидится. Помогите добыть как-нибудь

на это дело руб[лей] 500—600 —окажете громадную пользу и услугу как Обществу, так и науке, и Украине.

Готовый к услугам Н. Янчук.

ДІМ, КП—90279/Арх—23078.

№ 805

ЛИСТ М. А. ЯНЧУКА

15.01.1899 р.

Москва — Москва

Шановний Дмитрій Іванович!

Ви певно приятелі з Марком Лук[ичем] Кропивницьким¹. Так оце в суботу, завтра-б то, він буде у мене з Маньком і Боярською². Всі були б дуже ради, коли б і Ви прийшли згаїти вечерок з нами після 6-ої години. Будемо чекати, приходьте побалакати. Я живу на Б[ольшой] Бронной, недалеко Богословского переул., д. Юдиных, кв. 5. Дзвінок з тупика, останній ганок ліворуч.

Ваш Н. Янчук.

ДІМ, КП—90275/Арх—23074.

№ 806

ЛИСТ М. А. ЯНЧУКА

9.10.1916 р.

Москва — Катеринослав

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Не гнівайтесь на мене дуже, що так задержав книжки, що Вам потрібні, та і ще не всі посылаю, бо перших №№ трудно знайти, навіть у мене нема, але таки маю надію що достану. Чи получили Ви мою п'еску «Святий вечір»? От би порадили мені, як би ёго видати в світ решту моїх драматичних та віршових творів (шість п'ес, та вірші), чи не дорадите якого видавця, бо сам не маю за що.

Щирий до Вас Н. Янчук.

ДІМ, КП—90280/Арх—23079.

ПРИМІТКИ

№ 1

¹ Сумцов М. Ф. (1854—1922) — фольклорист, етнограф, професор Харківського університету, академік АН України (з 1919), голова Харківського історико-філологічного товариства.

² Щоголів Яків Іванович (1824—1898) — український поет, приятель Д. І. Яворницького, автор збірки поезій «Ворскла» та ін.

³ Манжура Іван Іванович (1851—1893) — український поет, етнограф, фольклорист.

⁴ Білиловський Кесар Олександрович (літ. псевд.— Цезарко, Ольгин, Цезар Білило; 1859—1934) — український поет, видавець і громадський діяч.

⁵ Я. І. Щоголів присвятив Д. І. Яворницькому вірш «В степу», який вперше був надрукований в «Харьковских губернских ведомостях» (1884.— № 113).

⁶ Поль Олександр Миколайович (1832—1890) — український краєзнавець, колекціонер, меценат, сприяв розвитку гірничої справи в Криворіжжі; його колекція старовини стала основою для створення музею його імені у Катеринославі (але музей, який згодом став носити ім'я О. М. Поля, був заснований ще у 1849 р., це один з найстаріших музеїв в Україні).

⁷ Потребня Олександр Олександрович (1835—1891) — філолог, творець лінгвістичної поетики; професор Харківського університету; учитель Д. І. Яворницького.

№ 2

¹ Мається на увазі праця: Шевченкознавство — сучасна проблема: До тексту Шевченкових творів.— Харків, 1922.

² Див. прим. № 7 до листа № 1.

³ Харківська громада — осередок української інтелігенції, виникла на поч. 60-х рр. XIX ст. одночасно із петербурзькою громадою; до її складу належали П. Лобко, О. Потебня, А. Шиманов, В. Гнилосиров, В. Мова, Ф. Павловський, та ін.; у 80—90-х рр. приєдналися до харківської громади В. Александров, П. і О. Єфименки, М. Лободовський та ін. Діячі громади провадили національно-культурну і громадсько-політичну працю.

№ 3

¹ Цей лист Строганова І. Є. зберігається в Дніпропетровському історичному музеї (ДІМ, КП—69605/Арх—12610).

² у І. Є. Строганова зберігався старовинний дерев'яний віз.

№ 4

¹ Сучасний парк імені Т. Г. Шевченка в Дніпропетровську.

¹ **І. Я. Акінфієв** був директором Олександрівського міського комерційного училища ім. графа С. Ю. Вітте, членом-розпорядником Катеринославської комісії народних читань.

№ 6

¹ **Шагін-Гірей (?—1634)**, калга — спадкоємець хана, брат кримського хана Могоммеда Гірея III, з яким правив ханатом (1624—1628), прагнув скинути васальну залежність Криму від Туреччини; уклав союз з запорозькими козаками (24.12.1624); союз Шагін-Гірея з запорозькими козаками був поновлений 1628 р.

² **Суворов Олександр Васильович (1729—1800)** — видатний російський полководець. В. О. Алексеев видав «Письма и бумаги Суворова» (СПб., 1901. Вып. 1).

№ 7

¹ **Рослен (Рослин; Roslin) Олександр (1718—1793)** — шведський живописець, працював в Швеції, Німеччині, Італії, Франції, Росії (1775—1777); див.: Кроль А. Е. Александр Рослин и его работы в Петербурге // Скандинавский сборник. — Таллин, 1970. — Т. 15. — С. 219—233.

№ 8

¹ **Радлов (Radloff) Василь Васильович (1837—1918)** — російський сходознавець-тюрколог, етнограф, археолог, академік Петербурзької АН (1884), директор Азіатського музею (1885—1890), Музею антропології та етнографії АН (1894—1918).

² **Янчук Микола (1859—1921)** — фольклорист і письменник, родом з с. Корниці Константинівського пов. (тепер Польща), закінчив Московський університет, організатор і голова музею Етнографічної комісії в Москві, редактор журналу «Этнографическое обозрение» (1889—1916), професор української і білоруської літератури у Московському (1919—1921) та Мінському (1921) університетах.

³ **«Нива»** — російський щотижневий ілюстрований журнал для сімейного читання, видавався в Петербурзі у 1870—1918 рр., видавець — А. Ф. Маркс.
⁴ Див. прим. № 6 до листа № 1.

⁵ XII археологічний з'їзд відбувся 1902 р. в Харкові, див.: Двенадцатый археологический съезд в Харькове в 1902 г. — М., 1902; Каталог выставки XII археологического съезда в г. Харькове. — Харьков, 1902.

⁶ **Из украинской старины** / Рисунки академиков С. И. Васильковского и Н. С. Самокиша; Пояснительный текст профессора Д. И. Эварницкого. — СПб., 1900. — 100 арк. + 22 табл.

¹ «Исторический вестник» — російський щомісячний історичний науково-політичний журнал, видавався у Петербурзі (1880—1917) О. С. Сувориним, потім Б. Б. Глиновським; редактор — С. М. Шубинський (1880—1913).

² «Московские ведомости» — газета, видавалася у 1756—1917 рр. в Москві.

³ **Перетц Володимир Миколайович (1870—1935)** — історик літератури, мовознавець, професор Київського університету, академік (з 1919), член Археологічної комісії АН України.

⁴ **Веселовський Микола Іванович (1848—1918)** — російський археолог-орієнталіст, професор Петербурзького університету; розкопав сотні могил, в тому числі «Солоху» б. Нікополя (1912—1913).

⁵ **Формаковський Борис Володимирович (1870—1928)** — російський археолог, фахівець з античної археології, археології Північного Причорномор'я та античного мистецтва, член-кореспондент АН (1914); список його праць див.: Краткие сообщения Института истории материальной культуры. — М., 1948. — Вып. 22. — С. 5—47.

⁶ **Спицин Олександр Андрійович (1858—1931)** — російський археолог, член-кореспондент АН СРСР (з 1927), працював в Археологічній Комісії (1892—1918) та Державній Академії історії матеріальної культури (з 1918).

⁷ **Кондаков Никодим Павлович (1844—1925)** — російський історик візантійського й давньоруського мистецтва, академік Петербурзької АН (з 1898 р.), дійсний член Петербурзької АМ (з 1893), викладав в університетах в Одесі (1870—1888), Петербурзі (1889—1917); з 1920 р. жив за кордоном, з 1922 р. викладав в університеті у Празі.

№ 10

¹ Мається на увазі виставка XIII археологічного з'їзду в Катеринославі (1905 р.).

² **Родзянко М. В. (1859—1924)** — державний і громадський діяч, голова катеринославської земської управи (1900—1906), член Державної Ради (1906—1907), депутат III і IV Державної думи, голова думи (1911—1917), один з лідерів партії октябристів, у лютому 1917 р. очолив Тимчасовий Комітет членів Державної Думи; 1920 р. емігрував до Югославії; автор спогадів «Крушение империи» (1924, 1929).

№ 11

¹ Див. прим. № 6 до листа № 1.

² **Скриленко Антоніна Антонівна** — археолог, співробітниця Київського історичного музею, у 1905—1906 рр. обіймала посаду хранителя музею ім. О. М. Поля; член Катеринославського наукового товариства і Катеринославської вченої архівної комісії.

³ **Курилов В. В.** — професор Катеринославського гірничого інституту, зго-

дом — Варшавського університету, голова Катеринославського наукового товариства.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 10.

№ 12

¹ Сластьон М. Г. — хранитель Катеринославського музею ім. О. М. Поля у 1907—1913 рр., брат художника О. Г. Сластьона.

² Див. прим. № 2 до листа № 11.

³ Мається на увазі виставка XIII археологічного з'їзду в Катеринославі.

№ 13

¹ Див. прим. № 3 до листа № 12.

№ 14

¹ Мається на увазі праця Д. І. Яворницького над другим томом словника української мови.

² Йдеться про наукову комплексну експедицію на Дніпрельстані, котру очолював Д. І. Яворницький.

№ 15

¹ Народний Комісаріат Освіти.

№ 16

¹ 1929 р. Академія Наук України обрала Д. І. Яворницького дійсним членом (членом-кореспондентом він став ще у 1924 р.).

№ 17

¹ Петров Михайло Назарович (1823—1887) — професор Харківського університету.

² Щелков І. П. (1833—1909) — фізіолог, родом з Харкова, закінчив Харківський університет (1855), згодом став його професором (1863—1886) і ректором (з 1884); з 1890 р. — ректор Варшавського університету.

³ Бузескул Владислав Петрович (1858—1931) — історик, професор Харківського університету.

⁴ Гуревич Яків Григорович (1843—1906) — відомий петербурзький педагог, видавець і громадський діяч, керував власною гімназією, одночасно був приват-доцентом Петербурзького університету; видавав і редагував журнал «Русская школа», брав участь в роботі історичного товариства при Петербурзькому університеті.

⁵ Линниченко Іван Андрійович (1857—1926) — український історик, учень В. Б. Антоновича, професор Новоросійського університету (з 1896 р.).

¹ Редін Єгор Кузьмич (1863—1908) — російський та український мистецтвознавець і історик, професор Харківського університету.

¹ Мається на увазі Організаційний комітет з устрою XII археологічного з'їзду в Харкові.

² Алексеев Георгій Петрович (1834—1914) — генерал, таємний радник, катеринославський губернський предводитель дворянства, далекий родич гетьмана Д. Апостола, меценат, колекціонер, приятель Д. І. Яворницького.

³ Синельников Олексій Миколайович — генерал, колекціонер, шанувальник старовини, представник родини першого катеринославського намісника І. М. Синельникова; у маєтках О. М. Синельникова Д. І. Яворницький провадив археологічні дослідження.

⁴ Новицький Яків Павлович (1847—1925) — український фольклорист, етнограф, історик, археолог, краєзнавець, педагог; зібрав на Катеринославщині величезні фольклорні, етнографічні і краєзнавчі матеріали; основні праці: «З берегів Дніпра» (1905), «Малоруські історичні пісні, зібрані в Катеринославщині» (1908), «Народа пам'ять про Запоріжжя» (1911).

⁵ Комстадіус Микола Миколайович (1864—?) — військовий, юрист, історик-аматор, колекціонер, член Катеринославської вченої архівної комісії, нащадок гетьмана Д. Апостола, приятель Д. І. Яворницького.

⁶ Міклашевський Михайло Ілліч — камергер, член Державної Ради, катеринославський губернський предводитель дворянства, голова Катеринославської вченої архівної комісії (1903—1905), голова комітету з устрою XIII археологічного з'їзду в Катеринославі (1905), приятель Д. І. Яворницького.

⁷ Скадовський Г. Л. — колекціонер, меценат.

⁸ Сластьон Опанас Георгійович (1855—1933) — український живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець і етнограф; у 1920 р. був організатором Миргородського краєзнавчого музею.

⁹ Перовський В. Л. — колекціонер.

¹⁰ Сочинський Петро Михайлович — громадський діяч, член Катеринославської вченої архівної комісії, делегат XIII археологічного з'їзду (1905), колекціонер запорозької старовини.

¹ Мається на увазі виставка «Ломоносов і елизаветинський час».

² Ольденбург Сергій Федорович (1863—1934) — російський сходознавець, один із засновників російської індологічної школи, академік (з 1900), викладач Петербурзького університету; секретар АН (1904—1929); у 1917 р. — міністр народної освіти Тимчасового уряду; директор інституту сходознавства АН СРСР (1930—1934).

№ 21

¹ Мається на увазі Ризька мирна угода 1921 р. між РРФСР та УРСР, з одного боку, та Польською Республікою, з другого, підписана 18.03.1921 р. в Ризі; вступила у дію 30.04.1921 р.

² Гринько Г. Ф. (1890—1938) — український радянський державний діяч, член Комуністичної партії з 1920 р., учасник громадянської війни на Україні; 1920—1922 рр. — нарком освіти УРСР, 1922—1926 рр. (з перервою) — голова Держплану УРСР і заступник голови РНК УРСР, з 1930 р. — наркомфін СРСР; арештований у 1937 р. як учасник право-троцькістського блоку, розстріляний в березні 1938 р.

№ 22

¹ На початку 1922 р. Д. І. Яворницького було призначено на посаду завідуючого катеринославським губернським архівним управлінням (працював до серпня 1924 р.).

№ 23

¹ Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія. — Ж., 1927.

№ 24

¹ Див. прим. № 1 до листа № 16.

№ 25

¹ Багалій Дмитро Іванович (1857—1932) — український історик і громадський діяч, академік АН України (з 1919), професор Харківського університету (з 1887), ректор цього університету (1906—1910), віце-президент АН України.

№ 26

¹ Гамченко Сергій Сергійович (1860—1934) — археолог, родом з Волині, працював у Києво-Печерському заповіднику; брав участь в археологічній експедиції на Дніпрелістані; віце-президент Всеукраїнського археологічного комітету.

² Смолічев Петро Іванович (1891—1952) — археолог, співробітник Чернігівського музею, учасник археологічної експедиції на Дніпрелістані.

³ Всеукраїнський Археологічний Комітет.

⁴ Інститут Народної Освіти.

⁵ Мається на увазі Чернігівський державний музей.

№ 27

¹ Прохоренко Іван Максимович — український філолог, лінгвіст; закінчив Харківський університет (1909), викладав мову та письменство у Балті, Гайсині, Ямполі, Олександрівську, в українській гімназії у Веселих Тернах Катеринославської губ.

² Див. прим. № 1 до листа № 25.

³ Савва В. І. (1865—?) — професор Харківського університету.

⁴ «Памятники, издаваемые Временной Комиссией для разбора древних актов» (Київ, 1845—1859. — Т. I—IV), перевидання (т. I.—1848 і 1898; Т. II—III.—1898). За участю М. Максимовича й М. Іванишева збірники документів з історії України XVI—XVII ст.

№ 28

¹ Треба ВУКОПМИС — Всеукраїнська комісія охорони пам'яток мистецтва і старовини.

^{1a} Прохоренко І. М., див. № 1 до листа № 27.

² Див. прим. № 1 до листа № 28.

³ Див. прим. № 1 до листа № 25.

№ 29

¹ Мається на увазі видання: Яворницький Д. І. Словник української мови. — Катеринослав, 1919. — Т. 1. А—К.

№ 30

¹ У 1922 р. Д. І. Яворницький очолив науково-дослідну кафедру українознавства, на якій працювали професор М. Ф. Злотников, наукові співробітники І. С. Степанів, А. В. Новак, аспіранти А. Н. Пасюк, Т. Т. Скубицький, П. А. Козар.

² Див. прим. № 1 до листа № 29.

³ Йдеться про видання: Яворницький Д. За чужий гріх. — Катеринослав, 1907.

№ 31

¹ Можливо мається на увазі книга: Біднов В. Що читати по історії України. — Катеринослав, 1920. — Вид. 2-е.

№ 32

¹ Кодак — фортеця на правому березі Дніпра, біля Кодацького порогу, збудована за планом Г. Л. д'Боплана польським урядом у 1635 р., щоб загородити дорогу на Запорозжя. 1648 р. Кодак був взятий Богданом Хмельницьким. Руїни цієї фортеці збереглися до наших днів.

² НКОС — Народний Комісаріат Освіти.

¹ Яворницький Д. І. До історії Степової України.— Дніпропетровськ, 1929.

№ 37

¹ Стронін Олександр Іванович (1826—1889) — історик, педагог, громадський діяч, з 1869 р.— на державній службі в Петербурзі, юрисконсульт Міністерства шляхів сполучення.

² Мордовцев (Мордовець) Данило Лукич (1830—1905) — український письменник, публіцист, громадський діяч.

³ Бичков А. Р.— директор Петербурзької імператорської публічної бібліотеки.

⁴ Делянов Іван Давидович (1818—1897) — міністр народної освіти Росії (1882—1897); видав реакційний університетський статут (1884), який нанівець скасував обмежену автономію, що її мали університети в Росії за статутом 1863 р.

⁵ Цвітковський Юрій Юрович (1843—1913) — український громадський діяч, педагог, за участь в Київській громаді і зносини з М. П. Драгомановим був висланий 1880 р. з Києва, працював у Петербурзі, став активним діячем української колонії.

№ 39

¹ Лоран Франсуа — бельгійський історик і юрист.

² Ранке Леопольд, фон (1795—1886) — німецький історик.

³ Вебер Георг (1808—1888) — німецький історик, учитель і директор вищої міської школи в Гейдельберзі.

⁴ «Allgemeine Wettgeschichte für die gebildeten Stände» (Leipzig. 1857—1880.— Тт. 1—15) — головна праця Г. Вебера.

⁵ Під псевдонімом «Андреев» перекладав російською мовою головну працю Г. Вебера М. Г. Чернишевський; див.: Вебер Г. Всеобщая история /Пр. со 2-го изд; перев. Андреев.— М., 1886—1889.

⁶ Петрарка Франческо (1304—1374) — італійський поет-гуманіст.

⁷ Мішо Жозеф Франсуа (1767—1839) — французський історик, автор «Історії хрестових походів».

№ 40

¹ Шміт Федір Іванович (1877—1941) — мистецтвознавець, видатний дослідник архітектури й малярства Візантії, балканських країн, Близького Сходу, Київської Русі; 1921—1924 рр.— голова Археологічної комісії ВУАН.

№ 41

¹ «Volumina legum» — («Книга законів») — 9-томне видання пам'яток сеймового законодавства XIV—XVIII ст., що містить «права, конституції та при-

вілєй Королівства Польського, Великого князівства Литовського і всіх провінцій» (Варшава, 1732—1739.— Т. 1—6; 1782.— Т. 7—8; Краків, 1889.— Т. 9).— Детально про це видання див.: Ковальський Н. П. Источниковедение истории Украины XVI — первой половины XVII века.— Днепрпетровск, 1978. Ч. 3.— С. 13—17.

² Литвин Михалон (псевд. Михайла Тишкевича) — литовський посол до Криму в пол. XVI ст., автор записок, в яких подано цікаві матеріали про природу й побут України того часу; див.: Michalonis Lithuani. De meribus Tartarorum, Lithuanorum et Moschorum. Fragmenta X. (Базель, 1615); Мемуари, относящиеся к истории Южной Руси. (К., 1890.—Т. 1).

³ Мається на увазі якась книга з історії Литовсько-Руської держави.

№ 46

¹ Див.: Яворницький Д. І. Народний музей у Катеринославі // Червоний шлях.— 1923.— № 3.— С. 153—161.

² Гегело Василь Петрович — впливова особа у Катеринославі, допомагав Д. І. Яворницькому друкувати твори, про це див.: Шубравська М. М. Д. І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність.— К., 1972.— С. 177—178.

³ Вировий Є. С. (1889—1945) — громадський і культурно-освітній діяч, педагог у Катеринославі в добу перед революцією і в 1917—1918 рр.; організатор катеринославської «Просвіти» й Українського видавництва; 1919 р.— голова культурно-просвітньої комісії Трудового Конгресу; в еміграції в Празі продовжував різнобічну громадську і видавничу працю; автор бібліологічних статей, філателіст.

⁴ Каченко А. Ф. (1858—1921) — український письменник з Катеринославщини, видавець; починаючи з 1883 р. друкував народні легенди, перекази, казки, оброблені ним, автор великої кількості книг з історії козаччини і Запорозжя.

⁵ Огієнко І. І. (православний митрополит Іларіон; 1882—1972) — мовознавець, історик церкви, історик культури, церковний і культурний діяч, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка; 1919 р.— організатор і ректор Кам'янець-Подільського університету; 1918 р.— міністр освіти в уряді УНР, 1919—1921 рр.— міністр віросповідань, 1926—1932 рр.— професор церковно-слов'янської мови й палеографії Варшавського університету; 1940 р.— архієпископ Холмський і Підляський; з 1943 р.— митрополит, з 1947 р. у Вінніпезі, де з 1951 р.— голова Української греко-православної церкви в Канаді.

⁶ Дорошенко Д. І. (1882—1951) — український історик, публіцист, критик, громадський діяч; 1909—1913 рр. викладав у катеринославському комерційному училищі, співробітничав в місцевій архівній комісії, товаристві «Просвіта»; перебуваючи у Катеринославі підтримував міцні стосунки з Д. І. Яворницьким; про катеринославський період життя Д. І. Дорошенка див.: Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле (1901—1914 роки).— Вінніпег, 1949.— С. 120—122.

⁷ Мається на увазі Катеринославський історичний музей ім. О. М. Поля, заснований у 1849 р.

⁸ Див.: **Еварницький Д. И.** *Источники для истории запорожских козаков.*—Владимир, 1903.—Т. 1—2.

⁹ Див.: **Еварницький Д. И.** *История запорожских козаков.*—СПб., 1895.—Т. 2.—624 с.

¹⁰ **Любович М. (1855—1935)**—історик, родом з Поділля, доцент Київського університету, згодом—професор Варшавського і Ростовського університетів, автор праць з історії Польщі і Західної Європи.

№ 47

¹ **Вировий Є. С.**, див. прим. № 3 до листа № 46.

² Особа не встановлена.

³ Див.: **Еварницький Д. И.** *История запорожских козаков. 1686—1734.*—СПб., 1897.—Т. 3.—646 с.

⁴ Див. прим. № 8 до листа № 46.

⁵ **Левицький М. П. (1866—1932)**—український письменник, публіцист; закінчив Київський університет, працював лікарем, у 1917—1927 рр. жив у Греції та Чехо-Словаччині, з 1927 р.—у Луцьку.

⁶ **Білецький Л. (1882—1955)**—історик української літератури, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, віце-президент Української Вільної АН; 1920—1923 рр.—професор Львівського університету, з 1923 р.—професор літератури і директор Українського педагогічного інституту в Празі, згодом—професор Українського Вільного університету, автор численних праць.

⁷ **Грушевський М. С. (1866—1934)**—видагний український історик, академік, політичний діяч, вперше в українській історіографії створив зведену працю з історії України до сер. XVII ст. У бер. 1917 р.—голова Української Центральної Ради; 29.04.1918 р. був обраний на президента УНР.

⁸ **Винниченко В. К. (1880—1951)**—український політичний діяч і відомий письменник, один з організаторів РУП, лідер Української СДРП, член та заступник голови Центральної Ради і перший голова її Генерального Секретаріату, з листопада 1918 до лютого 1919 р.—голова Директорії; емігрував, у 1920 р. повернувся на Україну, але не досягши угоди з новою владою, виїхав за кордон, поселившись остаточно у Франції в 20-х рр.

⁹ Див. прим. № 2 до листа № 46.

№ 48

¹ **Щербаківський В. М. (1876—1957)**—український археолог, мистецтвознавець, професор, викладав в Українському Вільному університеті в Празі.

² **Чикаленко Л. Є. (1888—1965)**—український археолог і громадський та політичний діяч, син Є. Х. Чикаленка, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка й Української Вільної АН, діяч УСДРП, член Української Центральної Ради (її секретар) і Малої Ради; з 1920 р.—в еміграції в Польщі, Празі, Франції, Німеччині; у Празі вивчав неолітичні культури, орнамент та ін.

³ **Нідерле Любор (1865—1944)**—чеський археолог, етнограф та історик-славіст, академік.

⁴ **Новомосковський собор** — цінна пам'ятка української дерев'яної архітектури, дев'ятибанний Троїцький собор, споруджений 1773—1778 рр. майстром Я. Погребняком, знаходиться в м. Новомосковську Дніпропетровської обл.

⁵ **Глазунов Ф. Г.** — випускник Київської духовної академії, кандидат богослов'я, викладач катеринославського епархіального жіночого училища.

⁶ **Греков В. О. (1884—1934 ?)** — історик, архівіст, викладач катеринославської духовної семінарії, архіваріус губернського архіву, співробітник Дніпропетровського історичного музею, член дніпропетровського наукового товариства

⁷ **Романченко Т. М. (1880—1930)** — український письменник; був хранителем Катеринославського музею ім. О. М. Поля, завідував українською книгарнею.

⁸ Див. прим. № 4 до листа № 19.

⁹ В. О. Біднов помилився, треба: Родзянко М. В., див.: прим. № 2 до листа № 10.

№ 49

¹ Мається на увазі всеслов'янський географічно-етнографічний з'їзд, що відбувся у червні 1924 р. в Празі.

² **«Українське історично-філологічне товариство в Празі»** — засновано у 1923 р. (голова — Д. В. Антонович, серед членів — О. Колесса, В. Біднов, С. Наріжний та ін.), видавало «Праці» (5 тт., 1926—1944); після другої світової війни відновило діяльність у Мюнхені.

³ **Скальковский А. О. (1808—1899)** — дворянський історик, статистик, економіст, етнограф, письменник, публіцист, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1856 р.); автор праць: «Хронологическое обозрение истории Новороссийского края» (Одеса, 1836—1838. — Т. 1—2), «История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского» (Одеса, 1840; друге вид. 1846, третє — 1885—1886. — Т. I—III); див.: Біднов В. Аполлон Скальковский, як історик Степової України // Науковий ювілейний збірник Українського університету в Празі, присвячений ... проф. Т. Г. Масарикові. — Прага, 1925. — Ч. I. — С. 291—356;

⁴ **Корж Микита Леонтійович (1731—1835)** — запорозький козак, його спогляди містять цінні відомості про соціально-економічні відносини, суспільно-політичний, адміністративний і військовий устрій Запорозької Січі; див.: Біднов В. О. «Устное повествование запорожца Н. Л. Коржа» та його походження і значіння. — Прага, 1925. — 28 с.

⁵ Запорозька Січ була скасована у 1775 р. за наказом Катерини II.

⁶ **Володимир Сокальський (світське ім'я Василь; бл. 1725—1790)** — син священика з Миргородщини, вихованець Київської академії, ігумен Самарського Пустельно-Миколаївського монастиря і настоятель Січової церкви (1762), останній архімандрит Запорозжя (1774—1775).

⁷ **Текелій П. А. (1720—1793)** — російський військовий діяч, генерал-аншеф, очолював війська, які у 1775 р. зруйнували Нову Січ.

⁸ Див. прим. № 8 до листа № 46.

⁹ 1918—1920 рр. В. О. Біднов викладав в Кам'янець-Подільському університеті.

¹⁰ Калнишевський П. І. (1690—1803) — останній кошовий отаман Запорозької (Нової) Січі.

¹¹ Див. прим. № 3 до листа № 46.

¹² Див. прим. № 4 до листа № 46.

¹³ «Україна» — науковий двохмісячник українознавства, орган історичної секції Української АН під загальною редакцією академіка М. С. Грушевського (Київ, 1925.— Кн. 1—3).

№ 50

¹ Див.: Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії.— Прага, 1923.

² Григорій Никифор (1883—1953) — громадський та політичний діяч, публіцист і педагог, член ТУП (Товариство українських поступовців), активний діяч УПСР, член Центральної Ради, один з українізаторів війська; 1918 р. — міністр освіти в уряді Голубовича, за гетьманату — член Укр. Нац. Союзу; 1919 р. — член Трудового Конгресу, керівник пресової служби армії УНР; з 1921 р. в еміграції в Празі, один із діячів Укр. громадського комітету, професор і директор Українського соціологічного інституту, журналіст, автор праць на соціологічні теми та ін.

³ Див. прим. № 4 до листа № 19.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 48.

⁵ Чикаленко Є. Х. (1861—1929) — визначний український громадський діяч і публіцист, меценат, активний член «Старої громади», УДП, УДРП, ТУП, видавець «Громадської думки» (1906), «Ради» (1906—1914); у 1919 р. емігрував в Прагу.

⁶ Див. прим. № 1 до листа № 48.

⁷ Див. прим. № 3 до листа № 48.

⁸ Див. прим. № 7 до листа № 47.

№ 51

¹ «Студентський вісник» — місячник Центрального Союзу українського студентства, виходив у Празі 1923—1931 рр.

² «Літературно-науковий вісник» — загальноукраїнський щомісячний журнал, заснований Науковим товариством ім. Т. Шевченка замість журналу «Зоря», виходив у 1898—1939 рр. у Львові та Києві.

³ 1913 р. громадськість України відзначила 30-ліття літературно-наукової діяльності Д. І. Яворницького.

⁴ Див.: Эварницкий Д. И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа.— СПб., 1888.— Ч. 1—2..

⁵ Надхін Г. П. (1819—1881) — історик і етнограф Запорозького краю, родом з Катеринослава; співробітник журналу «Основа».

№ 52

¹ Зуїченко П. І. (?—1886) — поручик, редактор-видавець «Екатеринославського листка об'явлений», колекціонер; йому П. О. Куліш передав оригіналь-

ний рукопис автобіографії Т. Г. Шевченка, про це див. статтю М. М. Шуб-
равської «Д. І. Яворницький — популяризатор творчості Т. Г. Шевченка» // Ві-
ник Великому Кобзареві.— Дніпропетровськ, 1961.— С. 244.

² Куліш П. О. (1819—1897) — український письменник, історик, етнограф,
критик, перекладач, публіцист і громадський діяч.

³ Студинський К. Я. (1868—1941) — літературознавець і громадський діяч,
дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (з 1899) і ВУАН (з
1929 р., виключений 1934 р. за «контрреволюційну діяльність», 1939 р. — від-
новлений); 1900—1918, 1939—1941 рр. — професор Львівського університету.

⁴ Акімф'єв Іван Якович (1851—1919) — дослідник флори Катеринославщини
й Кавказу.

№ 53

¹ Мається на увазі смерть сина В. О. Біднова — Арсена, який потонув у
Влтаві.

² Див. прим. № 5 до листа № 51.

³ Див.: Яворницький Д. І. Две поездки в Запорожскую Сечь Яценка-
Зеленского, монаха Полтавского Крестовоздвиженского монастыря, в 1750—
1751 гг.— Екатеринослав, 1915.— 104 с.

⁴ Збірник «Полуднева Україна» за редакцією академіка М. С. Грушевсь-
кого містив статті: П. А. Тутковського про геологічні та географічні умови
Полудневої України; С. С. Дложевського і М. О. Макаренка (питання архео-
логії); Б. В. Варнеке, В. О. Пархоменка і Є. О. Загоровського (колонізаційні
зміни); В. О. Пархоменка і Ф. О. Петруня (зміни степової людності);
І. П. Крип'якевича (Полуднева Україна часів козаччини); Н. Д. Полонської-
Василенко (втікачі на Полудневій Україні XVIII ст.); Т. Гериновича (торго-
вельне значення Чорного моря); М. С. Грушевського (культура, освіта По-
лудневої України). У додатку — мапи, малюнки. Цілком готовий збірник штучно
затримували у видавництві, а коли почалося переслідування М. С. Грушевсь-
кого та його школи, — збірник знищили.

№ 54

¹ Див.: Яворницький Д. І. Дніпрові пороги: Альбом фотографій з ге-
ографічно-історичним нарисом.— Харків, 1928.

² Див.: Яворницький Д. І. До історії Степової України.— Дніпропет-
ровськ, 1929.

³ Див. прим. № 1 до листа № 25.

№ 55

¹ Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «До історії Степової
України» (Дніпропетровськ, 1929).

¹ Барвінський В. О. (1884—1940) — історик, професор Харківського університету, член комісії до вивчення західно-російського і українського права соціально-економічного відділення ВУАН, автор праць з історії України XVII—XVIII ст.

² Бабенко В. О. — етнограф, археолог, учасник археологічної експедиції на Дніпрелістані, засновник Вовчанського музею старовини на Харківщині (1911), автор книги «Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края» (1905).

³ Федоровський О. С. (1885—1939) — український геолог, палеонтолог, археолог, професор Харківського університету, директор археологічного музею (1920—1930), директор Українського інституту матеріальної культури, учасник археологічної експедиції на Дніпрелістані.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 25.

⁵ В. О. Бабенко працював завідувачим Вовчанського музею на Харківщині.

№ 58

¹ Козар Павло Антонович (1898—1944) — археолог, співробітник Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею, брав участь в археологічній експедиції на Дніпрелістані, викладав у Дніпропетровському університеті.

№ 62

¹ Матвієвський Павло Євменович — історик, археолог, співробітник Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею, учасник археологічної експедиції на Дніпрелістані.

№ 63

¹ Йдеться про звіт роботи В. Ю. Білецької у складі археологічної експедиції на Дніпрелістані.

² Друга частина музейного збірника не була надрукована.

№ 64

¹ Див.: Збірник Дніпропетровського історично-археологічного музею. — Дніпропетровське, 1929. — Т. 1.

№ 65

¹ Друга частина збірника не була надрукована.

² Соляник В. С. — археолог, художник, кресляр, директор Петриківського народного музею, співробітник Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею, учасник археологічної експедиції на Дніпрелістані.

¹ Див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 68

¹ Мається на увазі археологічний з'їзд в Одесі (1925 р.).

² Ляскоронський В. Г. (1859—1928) — історик, археолог, професор Ніжинського історично-філологічного інституту, розробляв питання історичної географії, нумізматики, історичної топографії та ін. спеціальних історичних дисциплін.

³ Лобода А. М. (1871—1931) — фольклорист, етнограф, літературознавець і педагог, професор Київського університету (з 1900), академік кафедри етнографії та фольклору історично-філологічного відділу ВУАН (з 13.02.1922), голова господарчої управи Академії (1919—1923), Етнографічно-фольклорної комісії (з 16.05.1921), Комісії краєзнавства (з 1921), заступник голови історично-літературного товариства при Першому відділі (з 1922), член Постійної комісії для видавання пам'яток новітнього письменства, заступник голови Комісії для видання творів Т. Шевченка, М. П. Драгоманова, В. Б. Антоновича, І. Франка; редактор «Етнографічного вісника».

⁴ Репін І. Ю. (1844—1930) — видатний живописець, дійсний член Петербурзької АН (з 1893), член товариства передвижників (з 1878), багато творів присвятив Україні.

№ 69

¹ Див.: Яворницький Дмитро. Кошовий отаман Осип Михайлович Гладкий: (Матеріали до біографії) // Ювілейний збірник акад. М. С. Грушевському. — К., 1927. — С. 295—305; та окрема відбитка.

² Див.: Яворницький Д. І. Моя перша зустріч з Л. Толстим // Життя й революція. — 1928. — Кн. X. — С. 74—82.

³ Див. прим. № 3 до листа № 57.

⁴ Див. прим. № 7 до листа № 47.

№ 71

¹ Йдеться про «Збірник» Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею. (Дніпропетровськ, 1929).

¹ Див.: Яворницький Дмитро. Кошовий отаман Осип Михайлович часні завдання // Збірник Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею. — Дніпропетровськ, 1929. — Т. 1. — С. 235—260.

№ 72

¹ «Життя й Революція» — український літературно-публіцистичний журнал.

² Див.: Яворницький Д. І. Моя перша зустріч з Л. Толстим // Життя й революція. — 1928. — Кн. X. — С. 74—82.

³ Апостол Данило Павлович (1654—1734) — миргородський полковник, згодом гетьман Лівобережної України (1727—1734).

⁴ Костомаров Микола Іванович (1817—1885) — український та російський історик, етнограф, письменник, професор, дослідник історії козацтва і Запорозької Січі. Особисте знайомство Д. І. Яворницького з М. І. Костомаровим відбулося в січні 1885 р. в Петербурзі, про це див.: Шубравська М. М. Д. І. Яворницький. — К., 1972. — С. 20.

№ 73

¹ В. В. Білий надсилав Д. І. Яворницькому матеріал для другого тому «Словника української мови», перший том якого був надрукований у 1920 р. у Катеринославі.

№ 74

¹ Про який рукопис йдеться не встановлено.

№ 75

¹ Кримський А. Ю. (1871—1942) — видатний український учений-сходознавець, славіст, письменник, поліглот, академік АН України (з 1919), професор Київського університету.

² Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «До історії Степової України» (Дніпропетровське, 1929).

³ Інститут Народної Освіти.

⁴ Д. І. Яворницький навчався в Харківському університеті у 1877—1881 рр.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 25.

№ 76

¹ Мається на увазі Етнографічна Комісія УАН.

№ 78

¹ Богомолец О. О. (1881—1946) — український патофізіолог, державний і громадський діяч, академік, президент АН України (з 1930).

² Мається на увазі книга Д. І. Яворницького, що побачила світ багато років по смерті вченого; див.: Яворницький Д. І. Історія міста Екатеринослава. — Дніпропетровськ, 1989.

³ Див.: Досуги крымского судьи, или второе путешествие в Тавриду П. Сумарокова. — СПб., 1803.

⁴ Вернет И. Ещё несколько моих воспоминаний // Украинский вестник. — 1816. — Ч. 3. — С. 176—177.

⁵ Всеволожский Н. С. Путешествие через Южную Россию, Крым и Одессу в Константинополь, Малую Азию, Северную Африку, Мальту, Сицилию, Ита-

лю, Южную Францию и Париж в 1836 и 1837 годах.— М., 1839.— Т. 1.— С. 13—16.

№ 79

¹ 4.09.1784 р. було затверджено план створення в Катеринославі університету з двома училищами, музичною та художньою академією. Але цей план не було здійснено. Див.: Яворницький Д. И. *История города Екатеринослава*.— Днепропетровск, 1989.— С. 46—54.

№ 81

¹ Кирило — службовець Катеринославського музею ім. О. М. Поля.

№ 82

¹ Болсуновський К. В. (1838—?) — археолог, нумізмат, кустос нумізматичного відділу історичного музею в Києві, автор кількох археологічних та нумізматичних нарисів.

№ 86a

¹ Толстой Іван Іванович (1858—?) — російський нумізмат, археолог, державний діяч; з 1885 р. — член Археологічної комісії АН; 1893—1905 рр. — віцепрезидент Академії Мистецтв; з 1899 р. — помічник голови Російського археологічного Товариства; у 1905—1906 рр. був міністром народної освіти у кабінеті С. Ю. Вітте; після Жовтневої революції емігрував.

№ 89

¹ Гафіс — за походженням сарт, колекціонер, частина його колекції була придбана у нащадків Гафіса в Самарканді. Перебуваючи в Середній Азії, Д. І. Яворницький пропонував утворити музей на ґрунті цієї колекції, про це див.: Перкова А. І., Абросимова С. В. Д. І. Яворницький в Середній Азії // Борисфен.— 1991.— № 5.— Стор. 3; Эварницкий Д. И. К вопросу об учреждении в Самарканде музея древностей // Окраина.— 1893.— 28 июля.— № 86.

² Див. прим. № 4 до листа № 68.

№ 90

¹ Маються на увазі археологічні знахідки, зроблені Д. І. Яворницьким в маєтку генерала О. М. Синельникова в с. Михайлово-Апостолово Херсонської губ.; див.: Эварницкий Д. И. *Раскопки курганов в Херсонской губ., Херсонского и Александровского уездов (в имени А. Н. Синельникова, Михайлово-Апостолове и хуторе О. В. Волковой)* // Труды XI археологического съезда в Киеве.— М., 1901.— Т. 1.— С. 718—735; і окрема відбитка.

¹ Синявський А. С. (1866—1951) — український економіст, природознавець, історик, директор катеринославського комерційного училища, політичний та громадський діяч, фактичний голова катеринославської вченої архівної комісії.

² Йдеться про рукопис, що його надіслав О. Г. Богумил А. С. Синявському для друкування в «Летописи» Катеринославської вченої архівної комісії (А. С. Синявський редагував «Летопись»).

³ Уварова П. С. (1840—1924) — графиня, археолог, голова Московського археологічного товариства, голова Організаційного комітету XIII археологічного з'їзду, що відбувся 1905 р. у Катеринославі.

⁴ Див.: Каталог Екатеринославского областного музея им. А. Н. Поля.— Екатеринослав, 1905.

№ 97

¹ Мушкет (Мушкетова) Марія Степанівна — директор музею Дніпробуду, позаштатний постійний співробітник Комісії АН України для складання словника живої української мови (1923).

№ 98

¹ Мається на увазі Литвинов — співробітник музею Дніпробуду.

² Див. прим. № 1 до листа № 97.

³ Рудинський Михайло Якович (1887—1958) — археолог, доктор історичних наук (з 1949), директор музею Полтавщини, досліджував пам'ятки палеоліту, неоліту, епохи міді-бронзи, скіфського та ранньослов'янського часів.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 48.

№ 100

¹ Див. прим. № 1 до листа № 97.

№ 108

¹ Ці матеріали експонувалися на виставці XIII археологічного з'їзду у Катеринославі (1905 р.).

² Див. прим. № 6 до листа № 1.

³ Катеринославське Наукове товариство було засновано у 1901 р.

№ 109

¹ Ці матеріали експонувалися на виставці XIII археологічного з'їзду.

² Див. прим. № 6 до листа № 1.

³ Див. прим. № 3 до листа № 93.

⁴ Скриленко А. А. — археолог, хранитель катеринославського музею імені О. М. Поля (1905—1906 рр.).

¹ Мається на увазі «Київське товариство старожитностей і мистецтв».

² Київський міський музей.

¹ Крашевський (Kraszewski) Юзеф Ігнаці (1812—1887) — польський письменник, автор низки повістей з життя українського простолюду й польської шляхти на Волині, Поліссі й Київщині.

¹ Див. прим. № 1 до листа № 111.

² «Киевское общество охраны памятников старины и искусства» (1913—1917) — засноване з ініціативи М. Біляшівського і В. Хвойки при київському генерал-губернаторі.

³ Данилевич Василь (1872—1935) — історик, археолог, учень В. Б. Антоновича, професор Київського ІНО, член Науково-дослідної кафедри історії України в Києві й Археологічної Комісії ВУАН.

¹ Йдеться про нове приміщення катеринославського музею ім. О. М. Поля, будівництво якого почалося у 1912 р.

¹ Щепкін Вячеслав Миколайович (1863—1920) — російський вчений-славіст, мовознавець, палеограф та історик мистецтва, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1913), професор Московського університету (з 1907), Вищих жіночих курсів (з 1906); з 1887 р. працював в історичному музеї в Москві; про нього див.: Бернштейн С. Б. Вячеслав Николаевич Щепкин.— М., 1955.

² Т. Д. Бондаренко помилився; В. М. Щепкін помер у 1920 р.

³ Городцов Василь Олексійович (1860—1945) — російський археолог, доктор археології, професор Московського університету, заслужений діяч науки (з 1943), автор понад 200 наукових праць; про нього див.: Крайнов Д. А. К столетию со дня рождения В. А. Городцова // Советская археология.— 1960.— № 1.

⁴ Мається на увазі історичний музей в Москві.

⁵ Орешніков Олексій Васильович (1855—1933) — російський нумізмат, член-кореспондент АН СРСР (з 1928); все життя працював в історичному музеї в Москві (з 1883); див.: Арциховский А. В. Памяти А. В. Орешникова // Нумизматический сборник.— М., 1955.— Ч. II.— С. 13—20 (бібліографія праць О. В. Орешнікова).

⁶ «Чтения в Московском обществе истории и древностей российских» («Чте-

ния ОИДР») — періодичне видання праць Товариства історії та старожитностей російських при Московському університеті; видавались окремими книжками протягом 72 років (1846—1918), всього вийшло 264 тт.

⁷ Любавський Матвій Кузьмич (1860—1936) — російський історик, академік АН СРСР (з 1929 р.), професор (1901—1917), ректор (з 1911) Московського університету.

⁸ Готьє Юрій Володимирович (1873—1943) — історик, археолог, академік (з 1939), професор Московського університету.

⁹ Богоявленський Сергій Костянтинович (1871—1947) — російський історик, археолог, член-кореспондент АН СРСР; про нього див.: Бахрушин С. В. С. К. Богоявленский как историк // Вопросы истории.— 1948.— № 8.

¹⁰ Любавський М. К.

¹¹ Орешніков О. В.

№ 123

¹ Орешніков О. В., див. прим. № 5 до листа № 122.

² Московський університет.

³ «Общество истории и древностей российских».

№ 124

¹ «Нові шляхи» — літературно-науковий, мистецький і громадський місячник, виходив у Львові 1929—1932 рр. під редакцією А. Крушельницького.

² Див.: Яворницький Дмитро. На порогах Дніпра: (Археологічні досліді в 1927—1929 рр.): Огляди // Нові шляхи.— 1930.— Т. VI.— Кн. III.— Стор. 134—139; Кн. IV.— Стор. 324—327.

³ Мається на увазі «Збірник» Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею (Дніпропетровськ, 1929.— Т. 1).

№ 125

¹ Мишецький Семен Іванович — князь, російський офіцер, кілька років перебував на Запорозжжі (1736—1740), зібрав цінний матеріал про Запорозьку Січ в книзі «История о козаках запорожских» (1740).

² Див.: Эварницкий Д. И. История запорожских козаков.— СПб., 1892.— Т. 1.

³ Нова (Підпіленська) Січ існувала з 1734 р. до 1775 р.

⁴ Лясота Еріх (1550—1616) — австрійський дипломат, що 1594 р. відвідав Запорозьку Січ, автор «Дневника Эриха Ляссоты из Стеблау», котрий був надрукований у книзі: «Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси» (К., 1890.— Вып. 1).

№ 126

¹ Див. прим. № 2 до листа № 54.

² Рігельман О. І. (1720—1789) — історик, військовий інженер, топограф, ге-

нерал-майор російської армії, у 1741—1743 рр. служив на Запорозжжі, автор «Летописного повествования о Малой России и её народе и козаках вообще» (М., 1847).

³ Міллер (Müller) Гергард Фрідріх (1705—1783) — російський історик і археограф німецького походження, академік і професор Петербурзької АН, автор численних праць з історії Росії й України, зокрема: «О начале и происхождении козаков» (1760), «Известия о казаках запорожских (1760), які були опубліковані О. Бодянським у 1846—1848 рр.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 125.

⁵ Мається на увазі Алешківська Січ на р. Конка біля Алешків.

⁶ Див. прим. № 2 до листа № 125.

№ 127

¹ Див. прим. № 2 до листа № 1.

№ 128

¹ Див. прим. № 4 до листа № 1.

² Тихомиров Д. І. (1844—1915) — російський педагог і громадський діяч, редактор журналу «Детское чтение» (1894—1915), в якому друкувався Д. І. Яворницький.

³ К. О. Білиловський.

№ 129

¹ Див. прим. № 4 до листа № 1.

² Панас Мирний (Панас Якович Рудченко; 1849—1920) — український письменник.

³ Ця повість Д. І. Яворницького побачила світ у 1901 р. під назвою «Наша доля — божья воля».

^{3а} Толстой Л. М. (1828—1910) — великий російський письменник.

⁴ Науменко В. П. (1852—1919) — український історик, літературознавець, лінгвіст, журналіст, видавець, громадський діяч, з 1893 р. — редактор часопису «Киевская старина».

⁵ «Киевская старина» — перший український історичний журнал (1882—1906).

№ 130

¹ Йдеться про історично-філологічний факультет Московського університету, куди Д. І. Яворницький мав намір влаштуватися.

№ 132

¹ Ключевський В. Я. (1841—1911) — російський історик, академік (з 1900), професор російської історії Московського університету (з 1882).

¹ «Curriculum vitae» — з латинської «життєвий шлях», автобіографія.

№ 134

¹ Наприкінці 1895 — на початку 1896 рр.— Д. І. Яворницький складає іспити при Варшавському університеті на звання магістра російської історії. Про це див.: Ковальський М. П. **Нове про Д. І. Яворницького: Документальні свідчення про складання Дмитром Яворницьким (Еварницьким) магістерських екзаменів у Варшавському університеті (1895—1896 рр.)** // Бористен.— 1993.— № 8.— Стор. 8—11; Він само. Невідомі документальні свідчення про варшавський період наукової діяльності Дмитра Яворницького (1895—1896) // До 90-річчя Катеринославської ученої архівної комісії (1903—1916): 36. статей.— Дніпропетровськ, 1993.— Стор. 5—21.

№ 135

¹ Йдеться про наукову археологічну експедицію на Дніпрелістані, якою керував Д. І. Яворницький.

№ 136

¹ Див.: Брикнер А. История Екатерины Второй.— СПб., 1885.

² Шубинський С. М. (1834—1913) — історик, редактор журналу «Исторический вестник» (1880—1913) і журналу «Древняя и новая Россия» (1875—1879).

³ Йдеться про гравюру з підписом: «Вид Запорожской Сечи в конце XVIII столетия», що була вміщена на стор. 615 книги О. Г. Брікнера «История Екатерины Второй» (СПб., 1885).

№ 137

¹ Корш Ф. Є. (1843—1915) — філолог, академік Петербурзької АН (з 1900), професор Московського (1877—1900), Новоросійського (1890—1892) університетів та Лазаревського інституту східних мов (1892—1915).

² Синайський Василь — правник-цивіліст, професор Київського університету (до 1920); 1921;—1923 рр.— керівник комісії для вивчення звичаєвого права УАН; у 1924 р. виїхав до Латвії, був професором Ризького університету; з 1944 р.— у Бельгії, де й помер у 1950-х рр.

^{2а} Синайський В. Древнеримская община в сравнении с казачьей общиной (1915).

³ Див. прим. № 5 до листа № 17.

¹ Мається на увазі «Одеське товариство історії та старожитностей» (1839—1922), яке вивчало історію та археологію Південної України й Криму, мало велику бібліотеку, архів і музей, видало 33 томи «Записок». (1844—1919).

№ 142

¹ Мається на увазі Південноросійська обласна сільськогосподарська, промислова та кустарна виставка у 1910 р. в Катеринославі.

² Йдеться про музей Олександра ІІІ в Петербурзі, де з 1905 р. працював Ф. К. Вовк і де він зосередив цінні українські колекції.

№ 143

¹ Див. прим. № 1 до листа № 1.

№ 144

¹ Йдеться про книгу: Яворницький Д. І. До історії Степової України.— Дніпропетровське, 1929.

² Мається на увазі Д. І. Багалій (1857—1932) — історик, академік, професор Харківського університету.

№ 145

¹ Див. прим. № 5 до листа № 37.

№ 146

¹ Див. прим. № 5 до листа № 17.

№ 147

¹ Качанівка — маєток мецената та колекціонера В. В. Тарновського у Чернігівській губ.

² Барщевський Іван Федорович (1851—1948) — фотограф, музейний діяч, фотограф Академії мистецтв (1882); Д. І. Яворницького з ним познайомив критик, мистецтвознавець В. В. Стасов.

³ Лазаревський О. М. (1834—1902) — український історик, досліджував історію Лівобережної України XVII—XVIII ст., козацької старшини та шляхетства, українську історіографію XVIII—XIX ст., генеалогію тощо; брав участь в упорядкуванні каталога колекції В. В. Тарновського.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 19.

⁵ Маються на увазі опогоди сина гетьмана Данила Апостола — П. Д. Апостола; про це див.: А. Л[азаревский]. Дневник гетьманыча Апостола // Киевская старина.— 1894.— № 11.— С. 300—303.

¹ Йдеться про книгу: **Еварницький Д. И.** Запорожье в остатках старины и преданиях народа. — СПб., 1888. — Ч. 1—2.

² **Оглоблин** — власник книгарні.

³ **Тарновський В. В.** (1837—1899) — громадський і культурний діяч, меценат і колекціонер.

^{3а} Див. прим. № 5 до листа № 147.

^{3б} Див. прим. № 2 до листа № 19.

⁴ **Антонович В. Б.** (1834—1908) — український історик, археолог, етнограф, археограф, громадський діяч.

№ 149

¹ **Корбут Є.** — колекціонер запорозької старовини, приятель **В. В. Тарновського**.

² Див. прим. № 2 до листа № 147.

³ **В. В. Тарновський**.

⁴ **Головко** — запорозький полковник.

⁵ Див. прим. № 3 до листа № 147.

⁶ **Стасов В. В.** (1824—1906) — російський художній і музичний критик, історик мистецтва, археолог.

⁷ **Тарновська С. В.** — дочка **В. В. Тарновського**.

⁸ **Боплан Гійом Левассер де** (1600—1673) — французький військовий інженер, письменник-мемуарист, вчений, автор праці «Описание Украйны» (СПб., 1832).

⁹ Перше видання книги **Боплана** було у 1650 р.

¹⁰ **Милорадович Григорій** (1839—1905) — граф, український історик і генеалог, генерал-лейтенант, чернігівський губернський маршалок (1890—1896), організатор і перший голова Чернігівської вченої архівної комісії, автор праць з історії Лівобережної України та української генеалогії.

¹¹ Йдеться про роботу **Д. І. Яворницького** над книгою про кошового **Сірка**; див.: **Еварницький Д. И.** **Иван Дмитриевич Сирко**, славный кошевой атаман войска запорожских низовых козаков. — СПб., 1894.

№ 150

¹ XIII археологічний з'їзд відбувся у Катеринославі в серпні 1905 р.

№ 151

¹ Мається на увазі **виставка XIII археологічного з'їзду у Катеринославі**.

² **Трутовський В. К.** (1862—1932) — секретар Московського археологічного товариства.

¹ Мазепа Іван Степанович (1639—1709) — гетьман України (1687—1709).

² Боровиковський Володимир (1757—1825) — портретист світової слави.

³ Розумовський Олексій (1709—1771) — граф (з 1744), оберєгермейстер і генерал-фельдмаршал (1756), був (з 1731) співаком придворної капели в Петербурзі й фаворитом імператриці Єлизавети Петрівни.

⁴ Котляревський Іван (1769—1838) — визначний український поет і драматург.

⁵ Кричевський Василь (1873—1952) — визначний мистецтвознавець, архітектор, маляр, графік, декоратор, співорганізатор і професор Української Академії Мистецтв (1917), професор Київського архітектурного і художнього інститутів (1921—1941), почесний доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв УРСР (1940); з 1944 р. — на еміграції в Німеччині, згодом у Венесуелі, де й помер.

№ 154

¹ Див.: Гошкевич В. И. Клады и древности Херсонской губернии. — Херсон, 1903. — Кн. 1. — 176 с.

№ 156

¹ Див.: Эварницкий Д. И. По следам запорожцев. — СПб., 1898. — 324 с.

² Рецензію Б. Д. Грінченка на книгу Д. І. Яворницького «По следам запорожцев» див.: Літературно-науковий вістник. — 1900. — № 10. — С. 210.

³ Тарновський В. В. (1837—1899) — український меценат, колекціонер, власник маєтку в Качанівці Чернігівської губ., де був улаштований приватний музей. Збірки В. В. Тарновського стали основою музею Чернігівського губернського земства; див.: Сарбей В. Г. До 130-річчя з дня народження В. В. Тарновського // Укр. істор. журн. — 1967. — № 4. — С. 118—121; Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. — К., 1989. — С. 28—29.

⁴ Б. Д. Грінченко та його дружина упорядкували 2-й том каталога колекції В. В. Тарновського; див.: Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского. — Чернигов, 1900. — Т. 2.

⁵ «Зоря» — львівський літературно-науковий журнал (1880—1897).

⁶ Див.: Гринченко Б. Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. — Чернигов, 1899. — Т. 3.

⁷ У Чернігові Б. Д. Грінченко багато сил віддав виданню народопроевітніх книжок. Усього за кілька років вийшло 45 видань тиражем близько 200 тисяч примірників (див.: Погрібний А. Г. Борис Грінченко. — К., 1987. — Стор. 80.).

⁸ Мається на увазі праця Д. І. Яворницького «Источники для истории запорожских козаков» (тт. I—II), що була надрукована лише у 1903 р.

⁹ Див.: Эварницкий Д. И. История запорожских козаков. — Изд. 2-е. — М., 1900.

¹ Див.: Грінченко Б. Д. *Пісні та думи*.—1895.— Кн. 1—2.

² Див. прим. № 2 до листа № 156.

³ Мається на увазі повість Д. І. Яворницького «Наша доля—божа воля», що була надрукована в журналі «Киевская старина» (1901.— № 1.— С. 81—114; № 2.— С. 234—282; № 3.— С. 426—460; № 4.— С. 50—96) та окремою відбиткою.

⁴ Йдеться про вид.: *Из украинской старины* / Рисунки академиков С. И. Васильковского и Н. С. Самокиша; Пояснит. текст профессора Д. И. Эварницкого.—СПб.: Изд-во А. Ф. Маркса, 1900.

⁵ «Записки Наукового товариства ім. Шевченка» — головне видання Наукового Товариства ім. Шевченка, присвячене різним ділянкам українознавства (виходить з 1892 р.).

⁶ XI археологічний з'їзд відбувся у 1899 р. в Києві; див.: Беляшевський Н. *Археологический съезд в Киеве* // *Киевская старина*.— 1899.— Т. XVII.— С. 399—412.

⁷ Див. прим. № 8 до листа № 156.

⁸ Див. прим. № 9 до листа № 156.

№ 158

¹ Див. прим. № 4 до листа № 157.

² «Киевская старина» (1882—1906) — щомісячний історико-етнографічний і літературний журнал.

³ Див. прим. № 2 до листа № 126.

⁴ Бантиш-Каменський Д. М. (1788—1850) — історик і археограф, автор чотиритомної «Истории Малой России» (М., 1822).

⁵ Див. прим. № 8 до листа № 19.

№ 159

¹ Див.: Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского.— Чернигов, 1900.

² Мається на увазі Чернігівський статистичний комітет.

³ Йдеться про альманах, виданий Б. Д. Грінченком «Хвиля за хвилею. Вірші й проза» (Чернігів, 1900).

⁴ Йдеться про альманах на пошану пам'яті П. О. Куліша «Дубове листя» (К., 1903).

⁵ Див. прим. № 8 до листа № 19.

⁶ 2-го видання другого тому «Истории запорожских козаков» не було.

⁷ Див. прим. № 8 до листа № 156.

⁸ Див. прим. № 3 до листа № 157.

⁹ Мається на увазі повість Б. Д. Грінченка «Серед темної ночі» (1900).

¹⁰ Грінченко Б. Д. *Из уст народа: Малорусские рассказы, сказки и пр.*—Чернигов, 1900. Це видання Б. Д. Грінченко вважав четвертим томом до

«Этнографических материалов, собранных в Черниговской и соседних с ней губерниях» (Чернігів, 1895.— Т. 1; 1896.— Т. 2; 1899.— Т. 3).

¹¹ Грінченко М. М. (псевдонім М. Загірня; 1863—1928) — українська письменниця і перекладачка, писала вірші, оповідання, повісті, перекладала на українську мову твори Л. Толстого, І. Тургенева, Г. Ібсена, Марка Твена та ін.

№ 160

¹ Мається на увазі Г. П. Алексеев; див. прим. № 2 до листа № 19.

² Йдеться про лекцію Д. І. Яворницького в Чернігові.

³ У бібліографії Б. Д. Грінченка зазначена інша книга; див.: Грінченко Б. Д. П. А. Кулиш: *Биографический очерк*.— Чернигов, 1899.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 157.

⁵ Лише у 1920 р. Д. І. Яворницький видав перший том словника; див.: Яворницький Д. І. *Словник української мови*.— Катеринослав, 1920.— Т. 1. А—К.— 412 с.

⁶ Див. прим. № 8 до листа № 156.

⁷ Мається на увазі музей В. В. Тарновського у Чернігові.

№ 161

¹ Йдеться про повість Д. І. Яворницького «За чужий гріх» (Катеринослав, 1907).

² Грінченко Б. Д. *Серед темної ночі: Повість* // *Киевская старина*.— 1901.— № 5.— С. 227—281; № 6.— С. 383—449.

³ Андрієвський — чернігівський губернатор.

⁴ Уманець Ф. М. (1841—1908) — письменник, історик, громадський діяч, голова Чернігівської губернської земської управи (з 1895 р.).

⁵ Мається на увазі Уварова П. С.; див. прим. № 3 до листа № 93.

⁶ 4-й том «Истории запорожских козаков» не друкувався.

⁷ Див. прим. № 4 до листа № 72.

⁸ Левицький Орест (1849—1922) — історик, письменник, учень В. Б. Антоновича, академік ВУАН (з 1918).

⁹ Див. прим. № 4 до листа № 148.

№ 162

¹ Грінченко Б. Д. *Литература украинского фольклора. 1777—1900*. (1907).

² Див. прим. № 2 до листа № 161.

³ Див. прим. № 3 до листа № 157.

⁴ Див.: *Літературно-науковий вісник*.— 1901.— № 8.— С. 80.

⁵ Див.: *Эварницкий Д. И. Гайдамацкое движение и уманская резня 1768 г.: (публичная лекция, читанная в Петербурге)* // *Русская мысль*. 1901.— № 2.— С. 44—71.

⁶ Див. прим. № 4 до листа № 159.

⁷ Йдеться про повість Д. І. Яворницького «За чужий гріх», див. прим. № 1 до листа № 161.

№ 163

¹ Див. прим. № 5 до листа № 50.

² Див. прим. № 1 до листа № 161.

³ Барвінок Ганна (псевдонім Олександрі Кулішевої, народ. Білозерської; 1828—1911) — українська письменниця, дружина П. О. Куліша.

№ 165

¹ Йдеться про словник української мови, над яким працював Б. Д. Грінченко.

² Житецький П. Г. (1836—1911) — видатний дослідник історії української мови й літератури, педагог, співробітник «Киевской старины», де керував працею над складанням словника української мови; член київської Старої громади.

³ Михальчук Кость (1840—1914) — визначний мовознавець, член київської Старої громади, Наукового Товариства ім. Шевченка та ін.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 161.

№ 166

¹ Див. прим. № 1 до листа № 161.

№ 167

¹ Милорадович Василь (1846—1911) — фольклорист і етнограф.

² Див. прим. № 4 до листа № 129.

³ Див. прим. № 5 до листа № 50.

⁴ Див. рецензію Б. Д. Грінченка: Волянсь.— 1901.— № 4, 7, 42.

№ 168

¹ Див. прим. № 8 до листа № 156.

² Див.: Писання Б. Грінченка. (1903.— Т. 1).

³ Див. прим. № 6 до листа № 161.

⁴ Другого видання цих томів не було.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 161.

⁶ Грінченко Настя (1884—1908) — поетеса і перекладачка, брала участь в революційному русі.

№ 169

¹ Див. прим. № 10 до листа № 159.

¹ Мартенс Генріх Генріхович — асистент археологічної експедиції на Дніпрельстані.

² Керроби — керівники роботами.

³ Федорович Едмунд Йосипович — фотограф експедиції на Дніпрельстані.

№ 173

¹ Див. прим. № 3 до листа № 172.

² Див. прим. № 3 до листа № 98.

³ Див. прим. № 3 до листа № 57.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 172.

⁵ Мається на увазі вид.: Яворницький Д. І. **Дніпрові пороги: Альбом фотографій з географічно-історичним нарисом.** — Харків, 1928.

№ 175

¹ Козар Павло Антонович, див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 176

¹ Федоровський О. С., див. прим. № 3 до листа № 57.

² Скрипник М. О. (1872—1933) — один з керівних радянських партійних і державних діячів на Україні; народний комісар освіти (1927—1933).

³ Чубар В. Я. (1891—1939) — радянський державний і партійний діяч, довголітній голова Ради Народних Комісарів УРСР (з 1920).

⁴ Петровський Г. І. (1878—1958) — радянський партійний і державний діяч, голова ВУЦВК (1919—1938).

⁵ Салтовську культуру на Харківщині досліджував В. О. Бабенко; див. його листи в цьому збірнику.

№ 177

¹ Смоличев П. І., див. прим. № 2 до листа № 26.

² Соляник В. С., див. прим. № 2 до листа № 65.

³ Добровольський А. В. (1885—1956) — археолог, працював в херсонському, дніпропетровському та одеському музеях, брав активну участь в археологічній експедиції на Дніпрельстані.

№ 178

¹ Смоличев П. І., див. прим. № 2 до листа № 26.

² Міллер М. О. (1883—1968) — археолог, заступник голови археологічної експедиції на Дніпрельстані (1927—1932), директор музею в Таганрозі; з 1943 р. — в еміграції в Німеччині, професор Українського Вільного університету.

³ Ткаченко Микола (1893—1965) — історик, співробітник ВУАН і АН УРСР, дослідник соціально-економічної історії України XVII—XVIII ст. та шевченкознавець.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 177.

№ 179

¹ Смоличев П. І., див. прим. № 2 до листа № 26.

² Федорович Е. Я., див. прим. № 3 до листа № 172.

³ Міллер М. О., див. прим. № 2 до листа № 178.

⁴ Ковтун Петро Артемович — асистент археологічної експедиції на Дніпрельстані.

⁵ Козар П. А., див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 180

¹ Козар П. А., див. прим. № 1 до листа № 58.

² Соляник В. С., див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 181

¹ Міллер М. О., див. прим. № 2 до листа № 178.

№ 182

¹ Похилевич Дмитро Леонідович (1897—1974) — український історик, професор, заслужений діяч науки УРСР (з 1974).

² Див. прим. № 3 до листа № 177.

³⁻⁶ назви дніпрових порогів.

№ 183

¹ Державне видавництво України.

² Див. прим. № 3 до листа № 178.

³ Див. прим. № 1 до листа № 182.

⁴ Тесля Т. Т. — археолог, учасник археологічної експедиції на Дніпрельстані.

№ 184

¹ Див. прим. № 1 до листа № 75.

№ 185

¹ Мабуть, йдеться про збірку «До історії Степової України» (Дніпропетровське, 1929).

² Мається на увазі збірник «Полуднева Україна», див. прим. № 4 до листа № 53.

№ 186

¹ Мається на увазі Катеринославська вчена архівна комісія (1903—1916).

² Зараз ця мумія зберігається в Дніпропетровському історичному музеї.

№ 187

¹ Див. прим. № 3 до листа № 111.

² Див.: Данилов В. **Материалы для биографии Н. И. Костомарова.**— К., 1907.— 50 с. (окрема відбитка з журн. «Україна»).

³ Див.: Данилов В. П. А. Кулиш и «Киевская старина» под ред. Ф. Г. Лебединцева.— Киев, 1907.— 10 с. (окрема відбитка з журн. «Україна»).

⁴ Див.: Данилов В. К характеристике И. Г. Кулжинского и его литературной деятельности.— К., 1908.— 24 с. (окрема відбитка з журн. «Україна»).

⁵ Шевченко Т. Г. (1814—1861) — великий український поет, громадський діяч.

⁶ Див. прим. № 4 до листа № 72.

⁷ Жуковский В. А. (1783—1852) — російський поет.

⁸ Щербинский М. П. — директор катеринославської гімназії, де викладав В. В. Данилов.

⁹ Біднов В. О. (1874—1935) — український історик, архівіст, археограф, громадський діяч, один із засновників Катеринославської вченої архівної комісії, місцевого товариства «Просвіта»; викладач Катеринославської духовної семінарії.

¹⁰ Див. прим. № 1 до листа № 132.

№ 188

¹ Див.: Данилов В. Катеринославський музей // Рада.— 1908.— № 242.

² XIV археологічний з'їзд відбувся в Чернігові у 1908 р.

³ Див. прим. № 4 до листа № 148.

⁴ Див. прим. № 9 до листа № 187.

№ 189

¹ Див. прим. № 9 до листа № 187.

№ 191

¹ Див. прим. № 2 до листа № 10.

№ 192

¹ Див. прим. № 2 до листа № 10.

² Див.: Данилов В. В. **Екатеринославский областной музей имени А. Н. Поля** // Исторический вестник.— 1907.— № 3.

³ **Лукашевич Платон (1809—1888)** — етнограф і фольклорист, видав збірку пісень «Малороссийские и червонорусские народные думы и песни» (1836).

⁴ **Метлинський Амвросій (1814—1870)** — поет і етнограф, родом з Полтавщини, професор Харківського (1843—1849) і Київського (1849—1854) університетів.

⁵ Див. прим. № 2 до листа № 52.

⁶ **Боровиковський Лев (1806—1889)** — поет і педагог, належав до харківських романтиків; збирач українського фольклору.

⁷ **Вагилевич Іван (1811—1866)** — поет-романтик, член товариства «Руська Трійця», співавтор (разом з М. Шашкевичем і Я. Головацьким) «Русалки Дністрової» (1837), де вміщено зібрані ним народні пісні.

⁸ **Маркевич Микола (1804—1860)** — історик, етнограф, поет і композитор, приятель Т. Г. Шевченка.

⁹ **Залюбовський Григорій Антонович (1836—1898)** — етнограф, член Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства, збирач етнографічного і фольклорного матеріалу.

¹⁰ **Максимович Михайло (1804—1873)** — історик, філолог, етнограф, поет, родом з Полтавщини; видав «Малороссийские песни» (М., 1827), «Украинские народные песни» (М., 1834), «Сборник украинских песен» (К., 1849).

№ 193

¹ Мається на увазі Т. Г. Шевченко; див. прим. № 5 до листа № 187.

² Див. прим. № 10 до листа № 192.

³ **Бодянский О. М. (1808—1879)** — славіст, історик, етнограф, професор Московського університету, редактор «Чтений в Обществе истории и древностей российских», де вміщено багато цінних джерел з історії України.

⁴ Див. прим. № 9 до листа № 187.

^{4a} Див. прим. № 8 до листа № 187.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 93.

⁶ Див. прим. № 6 до листа № 46.

⁷ **Зеленин Дмитро Костянтинович (1878—1954)** — фольклорист, діалектолог, етнограф, член-кореспондент АН СРСР (1925), професор Харківського (з 1916) та Ленінградського (з 1925) університетів; див.: Станюкович Т. В., Торен М. Д. Д. К. Зеленин: [Некролог] // Сов. етнографія. — 1954. — № 4.

⁸ Див. прим. № 4 до листа № 129.

⁹ **Нечуй-Левицький (справжнє прізвище Левицький; інші псевдоніми: І. Нечуй, І. Баштовий, Гр. Гетьманець, О. Криницький) Іван (1838—1918)** — видатний український письменник.

¹⁰ Див. прим. № 8 до листа № 161.

¹¹ **Шахматов Олексій Олександрович (1864—1920)** — російський мовознавець, дослідник літописів, академік Петербурзької АН (з 1894).

¹² **Венгеров С. О. (1855—1920)** — історик російської літератури, бібліограф, редактор і автор «Критико-биографического словаря русских писателей и ученых» (1889—1904. — Т. 1—6).

¹³ **Тураєв Борис Олександрович (1868—1920)** — російський сходознавець,

основоположник російської школи історії та філології Давнього Сходу та ефіопістики, академік (1918); з 1896 р.—викладач Петербурзького університету (з 1911 р.—ординарний професор); з 1912 р.—хранитель збірки єгипетських старожитностей музею художніх мистецтв в Москві; див.: Коростовцев М. А. Академик Б. А. Тураев // Вестник древней истории. 1974.— № 2.— С. 111—114.

¹⁴ Див. прим. № 4 до листа № 9.

№ 194

¹ Див. прим. № 11 до листа № 64.

² Див.: Данилов В. Екатеринославский областной музей им. А. Н. Поля // Исторический вестник.— 1907.— № 3.

³ Грушевський М. С., див. прим. № 71 до листа № 47.

⁴ Куліш П. О., див. прим. № 2 до листа № 52.

⁵ Максимович М. О., див. прим. № 10 до листа № 192.

№ 195

¹ Див. прим. № 1 до листа № 64.

² Фабр Андрій Якович — катеринославський губернатор (1847—1858), колекціонер, про нього див.: Сумароков А. Андрей Яковлевич Фабр // Степь [Екатеринослав].— 1886.— № 5.— С. 70—72. Колекція А. Я. Фабра заклала підвалини Катеринославського музею.

³ Див. прим. № 8 до листа № 187.

⁴ Бичихин С. С.—член катеринославського суду, член Катеринославської вченої архівної комісії, громадський діяч, чоловік Т. С. Сулими-Бичихиної.

⁵ Сулима-Бичихина Тетяна Степанівна (1863—1927) — українська письменниця, артистка, громадська діячка, член катеринославського товариства «Прогрес», керувала драмгуртком, брала участь в аматорських виставах; її твори: Дячиха // Народні оповідання.— К., 1911; Хавромантий // Жарт.— Катеринослав, 1914; та ін.

№ 197

¹ Див. прим. № 1 до листа № 93.

² Див.: Яворницький Д. І. І. Ю. Репін про Т. Г. Шевченка // Образотворче мистецтво.— 1939.— № 2—3.— С. 70.

³ Див. прим. № 11 до листа № 64.

⁴ Яворницький Д. І. Наша доля — божья воля: (Повість) // Киевская старина.— 1901.— № 1.— С. 81—114; № 2.— С. 234—282; № 3.— С. 426—460; № 4.— С. 50—96; окрема відбитка; 2-е вид.— Катеринослав, 1905.— 165 с.

⁵ Эварницкий Д. И. Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.—Екатеринослав, 1906.— XI, 772, III с.

⁶ Мається на увазі рецензія В. В. Данилова на «Малорусскую и запорожскую старину» Я. П. Новицького (Живая старина.— 1908.— С. 250).

⁷ Див. прим. № 2 до листа № 194.

⁸ Цей список зберігається в Дніпропетровському історичному музеї, див.: ДІМ, КП—72326/Арх—13892.

№ 198

¹ «Дніпрові хвилі» — український часопис, що видавало товариство «Промісвіт» в Катеринославі у 1910—1913 рр.; див.: Лазебнік В. І. Кузьма Котов і його «Дніпрові хвилі» // Скарбниця ріднокраю. — Дніпропетровськ, 1993. — С. 29—33; Абросимова С., Ковальська Т. Катеринославський часопис «Дніпрові хвилі» // Борисфен. — 1994. — № 1. — С. 10—11.

² Див. прим. № 2 до листа № 195.

³ Див. прим. № 8 до листа № 187.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 191.

⁵ Під час культу особи Сталіна Д. І. Яворницького було обвинувачено в «українському буржуазному націоналізмі» і восени 1933 р. усунуто від роботи в музеї; про це див.: Мицик Ю. А., Черненко А. М. Несправедливість // Зоря. [Дніпропетровськ]. — 1988. — 30 груд.

⁶ Див. прим. № 10 до листа № 192.

⁷ Див. прим. № 4 до листа № 68.

⁸ Самоквасов Дмитро Якович (1843—1911) — російський археолог, історик, архівіст, професор Варшавського (з 1877) та Московського (з 1894) університетів.

⁹ Див. прим. № 2 до листа № 37.

¹⁰ Лебединцев Феофан Гаврилович (1828—1888) — український історик, видавець і редактор журналу «Киевская старина» (1882—1887).

№ 199

¹ Див.: Эварницкий Д. И. История запорожских козаков. — СПб., 1892. — Т. 1; 1896. — Т. 2; 1897. — Т. 3.

² Правильна назва цієї книжки: Эварницкий Д. И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа. — СПб., 1888. — Т. 1—2.

№ 201

¹ Див. прим. № 4 до листа № 68.

№ 203

¹ Федір Безрідний — герой козацької думи кінця XVI ст., див.: Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. — К., 1990. — Т. 1. — С. 214.

² Дашкевич (Дашкович) Євстафій (Остан ? — 1535) — український феодал, литовський воевода, був канівським і черкаським старостою. Деякі історики (Д. М. Бантиш-Каменський, М. А. Маркевич, Д. І. Яворницький та ін.) вважали Є. Дашкевича засновником запорозького козацтва і одним з перших його гетьманів.

¹ Мається на увазі робота Археологічної Комісії АН України та організація наукової історично-археологічної експедиції на Дніпрельстані.

² Йдеться про дніпрові пороги.

¹ Мається на увазі видання: Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографическою комиссией.— СПб, 1863—1892.— Т. 1—15.

² Мається на увазі видання: Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе.— 2-е изд.— К., 1897—1898.— Т. 1—3.

³ Самовидець — анонімний автор козацько-старшинського літопису, де описані події 1648—1702 рр., див.: Літопис Самовидця.— К., 1971.

⁴ Величко Самійло Васильович (1670—бл. 1728) — український козацько-старшинський літописець, канцелярист Генеральної військової канцелярії, автор чотиритомної «Летописи событий в Юго-Западной России в XVII веке» (К., 1848—1864.— Т. 1—4).

⁵ Див. прим. № 4 до листа № 158.

⁶ Див. прим. № 2 до листа № 52.

⁷ Див.: Эварницкий Д. И. Топографический очерк Запорожья // Киевская старина.— 1884.— Т. VIII.— С. 33—54; Т. IX.— С. 177—200; Т. X.— С. 392—422.

⁸ Див. прим. № 1 до листа № 182.

⁹ Биховець Йосип Владислав (1778—1845) — польський письменник, автор «Rzut oka na Rosję» (Варшава, 1817), перекладу Кодексу Наполеона; його ім'ям названо одну з польських хронік; див.: Хроника Быховца.— М., 1966.— 154 с.

¹⁰ Андріяшев Олександр (1863—1932) — український історик, науковий співробітник Київського Центрального архіву давніх актів, автор праці «Нарис історії колонізації Київської землі до кінця XV в.» (1926).

¹¹ Гедимін (Гедимінас) — великий князь литовський (1316—1341); завоював Вітебське, Мінське, Друцьке, Турово-Пінське, Полоцьке князівства; змусив визнати васалітет Київського та Смоленського князівств.

¹² Вітовт (Вітаутас) — великий князь литовський (1392—1430); після Кревської унії 1385 р. боровся за незалежність Литви від Польщі; домігся від польського короля Владислава II Ягайла (Ягелла) визнання за собою Великого князівства Литовського.

¹³ Карамзин М. М. (1766—1826) — російський історик, письменник.

¹⁴ Див. прим. № 2 до листа № 203.

¹ Див. прим. № 1 до листа № 1.

№ 207

¹ Див. прим. № 5 до листа № 197.

№ 208

¹ Див. прим. № 1 до листа № 64.

№ 210

¹ Ініціатива створення Одеського міського музею старовини належала археологові І. А. Стемпковському; очолив цю справу Ч. П. Бларамберг; див.: Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України: Становлення і розвиток.— К., 1989.— С. 12.

² Бларамберг Ч. П. (1772—1831) — одеський археолог голландського походження, член Одеського археологічного гуртка, власник колекції єгипетських, грецьких і римських предметів старовини і монет, які подарував Одеському музею, що відкрився 1825 р. у садибі Ч. П. Бларамберга; автор бл. 30 праць, в тому числі першого кодексу ольвійських монет (Париж, 1822).

³ Д. І. Яворницький вітав з'їзд телеграмою.

№ 212

¹ Див. прим. № 3 до листа № 98.

² Рудинський М. Я.

№ 213

¹ Див. прим. № В до листа № 98.

№ 214

¹ Див. прим. № 1 до листа № 172.

№ 216

¹ Про це див.: Добровольський Аркадій. Звіт за археологічні дослідження на території Дніпрельстану р. 1927 (Околиці с. Кічкасу Запорозької округи) // Збірник [Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею].— Дніпропетровське, 1929.— С. 61—153.

№ 218

¹ Див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 219

¹ Див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 222

¹ Див. прим. № 1 до листа № 216.

² Див. прим. № 1 до листа № 62.

№ 226

¹ Див. прим. № 2 до листа № 65.

² **Спаський Іван Юрович** — молодший археолог експедиції на Дніпрельстані, асистент Дніпропетровського історичного музею.

№ 227

¹ **Киранов Тодось Миколайович** (? — 1934) — археолог, учасник археологічної експедиції на Дніпрельстані (молодший археолог), завідувач Нікопольським музеєм.

² **Матвієвський П. Є.**, див. прим. № 1 до листа № 62.

№ 228

¹ **Матвієвський П. Є.**

№ 229

¹ **Сап'ян Федір Миколайович** — науковий співробітник Дніпропетровського історичного музею (1920-і рр.), учасник археологічної експедиції на Дніпрельстані.

² **Соляник В. С.**, див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 230

¹ Див. прим. № 1 до листа № 227.

² **Смолічев П. І.**, див. прим. № 2 до листа № 26.

³ **Шаповал Іван Максимович** (1905 р. н.) — український письменник, кандидат технічних наук, співробітник Дніпропетровського історичного музею (в передвоєнні роки), автор книги «У пошуках скарбів» та багатьох статей, присвячених Д. І. Яворницькому.

⁴ **Строменко В. В.** — український письменник, друкувався у видавництві «Пролетар», часописі «Червоне Запорозжя».

№ 231

¹ **Євсєвський Іван Дем'янович** — художник археологічної експедиції на Дніпрельстані.

² **Ковтун Петро Артемович** — асистент археологічної експедиції на Дніпрельстані.

³ Див. прим. № 1 до листа № 58.

⁴ Сап'ян Ф. М., див. прим. № 1 до листа № 229.

№ 232

¹ Федорович Едмунд Йосипович — фотограф експедиції на Дніпрельстані.

² Мається на увазі книга: Эварницкий Д. И. История села Фалеевки-Садовой Херсонской губернии и уезда.— СПб., 1892.— 2, 98 с.

№ 233

¹ Див. прим. № 1 до листа № 62.

№ 234

¹ Федорович Е. Й., див. прим. № 1 до листа № 232.

² Див. прим. № 2 до листа № 65.

³ Гошкевич Віктор Іванович (1860—1928) — археолог, музеолог, засновник Херсонського міського музею старожитностей (1890).

№ 234a

¹ Див. прим. № 2 до листа № 26.

№ 235

¹ Див. прим. № 1 до листа № 216.

№ 238

¹ Соляник В. С., див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 242

¹ Ткаченко Микола Михайлович (1892—1965) — співробітник (1919—1923) і секретар (1921) Комісії для складання історично-географічного словника української землі, співробітник Постійної комісії АН України для складання словника живої української мови (1919), скарбник історичної секції АН України (1923).

² Козловська Валерія Євгеніївна (1889—1956) — археолог, кустос археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею (Київ), член Всеукраїнського Археологічного комітету (ВУАК), старший науковий співробітник інституту археології АН УРСР; дослідниця трипільської культури та княжої доби, редактор «Хроніки археології і мистецтва», автор понад 40 праць.

³ «Культура і побут» (до 1925 р. «Література, Наука і Мистецтво») — тижневий додаток до видання «Вісті ВУЦВК».

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 232.

№ 245

- ¹ Див. прим. № 2 до листа № 65.
- ² Див. прим. № 1 до листа № 58.
- ³ Див. прим. № 1 до листа № 229.
- ⁴ Євсевський І. Д., див. прим. № 1 до листа № 231.
- ⁵ Соляник В. С., див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 247

- ¹ Див. прим. № 1 до листа № 216.
- ² Єфименко Петро Петрович (1884—1969) — український археолог, учень Ф. Вовка, дійсний член АН УРСР, директор інституту археології АН УРСР (1945—1955), дослідник палеоліту України, син Олександри і Петра Єфименків.

№ 248

- ¹ Соляник В. С., див. прим. № 2 до листа № 65.
- ² Див. прим. № 1 до листа № 229.
- ³ Скрипник М. О., див. прим. № 2 до листа № 176.

№ 249

- ¹ В. С. Соляник, див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 250

- ¹ Тахтай Олександр Кузьмич (1890—1963) — археолог, співробітник Полтавського (1922—1929), Херсонського, Севастопольського, Донецького музеїв, учасник науково-археологічної експедиції на Дніпрелітані; див.: Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай. — Полтава, 1991.
- ² Див. прим. № 3 до листа № 178.

№ 251

- ¹ Див. прим. № 2 до листа № 26.
- ² Див. прим. № 1 до листа № 227.

№ 252

- ¹ Див. прим. № 1 до листа № 58.
- ² Див. прим. № 1 до листа № 232.
- ³ Див. прим. № 2 до листа № 65.
- ⁴ Спіцин Олександр Андрійович (1858—1931) — російський археолог, член-кореспондент АН СРСР (1927); з 1892 р. — співробітник Археологічної комісії, з 1919 р. — РАИМК; див.: Пассек Т. С., Латынин Б. А. К столетию со дня рождения А. А. Спицына // Сов. археология. — 1958. — № 3.

№ 256

¹ Див. прим. № 3 до листа № 98.

² **Левицький Іван (1896—1952)** — археолог, дослідник палеоліту й неоліту України.

³ Див. прим. № 2 до листа № 26.

⁴ **Макаренко Микола Омелянович (1877—1938)** — історик мистецтва, археолог, художник-графік; у 1902—1919 рр. — кустос в Ермітажі, з 1920 р. — у Києві, дійсний член ВУАК та директор Музею мистецтв ім. Ханенків (з 1920), голова археологічної секції (1922); провів багато розкопів на Україні та в Росії.

⁵ **Лагодовська Олена (1899—1958)** — археолог, науковий співробітник інституту археології АН УРСР, дослідниця бронзової доби та трипільської культури на Україні.

⁶ Див. прим. № 3 до листа № 57.

№ 258

¹ Див. прим. № 1 до листа № 250.

№ 259

¹ Див. прим. № 1 до листа № 232.

² Див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 261

¹ **Залізник Марко Микитович** — фотограф археологічної експедиції на Дніпрельстані.

² **Грінченко В. А. (1900—1948)** — археолог, працював у Полтавському, Дніпропетровському, Харківському музеях, брав активну участь в археологічній експедиції на Дніпрельстані.

³ **Соляник В. С.**, див. прим. № 2 до листа № 65.

⁴ **Грінченко В. А.**

№ 266

¹ **Міллер М. О.**, див. прим. № 2 до листа № 178.

№ 269

¹ Мається на увазі XIII археологічний з'їзд, що відбувся в Катеринославі у серпні 1905 р.

№ 270

¹ **Барановський С. І.** — власник друкарні в Катеринославі.

² Мається на увазі: **Яворницький Д. І. Закохана пара, або пан Борзак та пані Борзачка** // Дніпрові хвилі. — 1910. — № 1; — 1911. — № 12—15.

№ 271

¹ Біднов В. О., див. прим. № 9 до листа № 187.

² Див. прим. № 2 до листа № 270.

№ 272

¹ Синявський А. С., див. прим. № 1 до листа № 93.

² Чикаленко Є. Х., див. прим. № 5 до листа № 50.

№ 273

¹ Йдеться про коректуру оповідання «Закохана пара...», див. прим. № 2 до листа № 270.

^{1a} Мається на увазі засідання Катеринославської вченої архівної комісії.

² Урусов Микола Петрович — князь, сенатор, член Державної Ради, катеринославський губернський предводитель дворянства, голова Катеринославської вченої архівної комісії.

№ 274

¹ Див.: Яворницький Д. І. Драний хутір: (Оповідання) // Дніпрові хвилі.— 1911.— № 18—21; та окрема відбитка.

№ 275

¹ В Мануйлівці (село на лівому березі Дніпра, сучасна околиця Дніпропетровська) діяла одна з найактивніших філій катеринославської «Просвіти».

² Вировий Є. С., див. прим. № 3 до листа № 46.

№ 276

¹ Щербаківський Д. М. (1877—1927) — український мистецтвознавець, завідуючий відділом Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка.

² Синявський А. С., див. прим. № 1 до листа № 93.

³ Дорошенко Н. М. (1888—1980) — дружина Д. І. Дорошенка, українська артистка, громадська діячка, вихованка школи М. В. Лисенка, активна діячка катеринославського товариства «Просвіта».

№ 277

¹ «Літературно-науковий вісник» — журнал, заснований 1898 р. у Львові; одним із редакторів якого у 1898—1907 рр. був І. Франко; з 1907 р., після переїзду редакції до Києва, редактором й видавцем журналу став М. С. Грушевський; 1906—1914 рр. та 1917—1919 рр. журнал виходив у Києві, 1922—1939 рр. — знову у Львові.

² Грушевський М. С., див. прим. № 7 до листа № 47.

³ Див. прим. № 2 до листа № 273.

⁴ Дорошенко Н. М., див. прим. № 3 до листа № 276.

№ 279

¹ Яворський М. І. (1885—1937) — український історик, академік АН України (з 1929) і АН Білорусії, був репресований, 3.11.1937 р. розстріляний, у 1989 р. реабілітований.

² Мається на увазі наукова історично-археологічна експедиція на Дніпрельстані, якою керував Д. І. Яворницький.

³ Йдеться про тижневик «Культура і побут», див. прим. № 3 до листа № 242.

⁴ «Всесвіт» — ілюстрований тижневик у Харкові (з 1925 р.), головний редактор Є. Касяненко; фактичний редактор О. Копиленко; виходив при «Вістях ВУЦВК» до початку 1930-х рр.

№ 280

¹ Апостол Д. П., див. прим. № 3 до листа № 72.

² Федоровський О. С., див. прим. № 3 до листа № 57.

³ У Дніпропетровському історичному музеї зберігаються дві оригінальні грамоти й портрет Данила Апостола (1728 р.— ДІМ, Арх—887; 1730 р.— ДІМ, Арх—886).

№ 281

¹ Див.: Яворницький Д. І. Дніпрові пороги: Альбом фотографій з географічно-історичним нарисом.— Харків, 1928.

№ 282

¹ Див. прим. № 1 до листа № 64.

² Приходько Антін Т. (бл. 1892—?) — політичний діяч, один з лідерів КП(б)У; в уряді УРСР займав різні високі посади — заступник наркома освіти, юстиції та ін.; репресований.

³ Коник Клим О. (1888—?) — політичний діяч, у 1920-х рр. працював в наркоматі освіти (заступник завідуючого, деякий час — завідуючий Укрнауки), був ректором ІНО в Житомирі; 1932 р. заарештований і засланий.

⁴ Народний комісаріат освіти.

⁵ Сап'ян Ф. М., див. прим. № 1 до листа № 229.

⁶ Козар П. А., див. прим. № 1 до листа № 58.

⁷ Смолічев П. І., див. прим. № 2 до листа № 26.

№ 284

¹ Мається на увазі наукова історично-археологічна експедиція на Дніпрельстані, яку очолював Д. І. Яворницький.

² Біднов В. О., див. прим. № 9 до листа № 187.

¹ Див. прим. № 1 до листа № 199.

² Державне видавництво України.

№ 291

¹ Див. прим. № 1 до листа № 132.

№ 293

¹ **Степанів І. С.** — історик, співробітник науково-дослідної кафедри історії України в Катеринославському ІНО.

² Див. прим. № 1 до листа № 25.

³ Див. прим. № 1 до листа № 279.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 57.

⁵ **Білий Володимир Васильович (1894—1937)** — етнограф, літературознавець, археолог, науковий співробітник Етнографічної комісії УАН, досліджував зокрема фольклор Катеринославщини, брав участь в археологічних розкопках.

№ 293а

¹ **Заболотний Володимир Гнатович (1898—1962)** — український архітектор, дійсний член і президент Академії архітектури УРСР (з 1945), дійсний член Академії архітектури СРСР; закінчив Київський художній інститут, проектував і будував на Донбасі й Криворіжжі, у Києві та Дніпропетровську.

² **«Дикий піп»** — запорозький священик Кирило Миколайович Тарловський (Тарах-Тарловський), фундатор багатьох церков на Запорозжжі; про нього див.: Мацевич Л. *Нечто о диком попе* // Киевская старина. — 1886. — Т. XIV. — С. 821; Яворницький Д. І. *Історія запорозьких козаків*. — К., 1990. — Т. 1. — С. 308—312; Єлісєєв А. Н. *«Дикий піп»* // Бористен [Дніпропетровськ]. — 1993. — № 1. — С. 12—13.

№ 294

¹ **Буценко Опанас Іванович (1889—1965)** — радянський партійний та державний діяч 1920-х рр., з 1923 р. — секретар ВЦБК; у 1929 р. усунутий, на початку 1930-х рр. очолював крайову владу на Далекому Сході.

² **Лебедев Микола (1863—1931)** — геолог, з 1903 р. — професор Катеринославського гірничого інституту; автор праць з палеонтології і стратиграфії До-нецького басейну та ін.

³ Див. прим. № 1 до листа № 279.

⁴ **Немуловський (Немоловський) Іван Пилипович** — співробітник АН України, член гідрологічної секції Постійної комісії для вивчення природних багатств України (1919), член технічної секції Правовиснотермінологічної комісії (1919).

№ 295

¹ Пархоменко Володимир Олександрович (1880—1942) — український історик, у 1920-х рр.— професор Дніпропетровського, ІНО; у зв'язку зі справою СВУ був висланий з України; з кінця 1930-х рр.— професор Ленінградського університету.

² Дружина В. С. Пархоменка.

³ Див. прим. № 1 до листа № 62.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 229.

№ 296

¹ У 1927 р. наукова громадськість святкувала 70-річчя від дня народження академіка Д. І. Багалія.

№ 297

¹ Див. прим. № 2 до листа № 26.

² Див. прим. № 3 до листа № 177.

³ Смолічев П. І.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 261.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 229.

⁶ Кістяківський Л. Є.— археолог, співробітник Всеукраїнської археологічної комісії.

⁷ Євсєвський Іван Дем'янович — художник експедиції на Дніпрельстані.

⁸ Садовий Юхим Платонович (1897—?) — науковий секретар Дніпропетровського історичного музею (1927—1933), репресований, звільнений у 1950-і рр.

⁹ Дубровський Василь Васильович (1897—1966) — український історик, музеєзнавець, професор Чернігівського (1919—1925) та Харківського (1925—1927) ІНО; у 1925—1930 рр.— завідувачий музейною секцією Укрнауки.

№ 300

¹ Див. прим. № 2 до листа № 178.

² Див. прим. № 2 до листа № 26.

³ Потапов Іван Юхимович — закінчив таганрозьку гімназію, навчався в Московському університеті та Ростовському археологічному інституті, асистент археологічної експедиції на Дніпрельстані.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 261.

⁵ Див. прим. № 3 до листа № 177.

⁶ Див. прим. № 1 до листа № 232.

⁷ Див. прим. № 3 до листа № 230.

№ 301

¹ Добровольський А. В.

² Грінченко В. А.

³ Федорович Е. И.— фотограф експедиції на Дніпрельстані.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 229.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 62.

⁶ Див. прим. № 1 до листа № 232.

№ 302

¹ Смолічев П. І.

² Макаревич Михайло (1901—?) — археолог, співробітник ВУАН, розкопував поселення трипільської і ранньої бронзової доби, поховання сарматського і салтівського типів над Дінцем та ін.

№ 303

¹ Сап'ян Ф. М., див. прим. № 1 до листа № 229.

² Добровольський А. В.

№ 304

¹ Див. прим. № 9 до листа № 297.

^{1a} Соляник В. С.

² Добровольський А. В.

³ Міллер М. О.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 227.

№ 305

¹ Потапов І. Ю., див. прим. № 3 до листа № 300.

² Добровольський А. В.

³ Смолічев П. І.

⁴ Грінченко В. А.

⁵ Ковтун П. А., див. прим. № 2 до листа № 231.

⁶ Шаповал І. М., див. прим. № 3 до листа № 230.

№ 306

¹ Смолічев П. І.

² Див. прим. № 2 до листа № 302.

№ 307

¹ Грінченко В. А.

^{1a} Див. прим. № 1 до листа № 232.

² Смолічев П. І.

№ 308

- ¹ Див. прим. № 1 до листа № 250.
- ² Див. прим. № 2 до листа № 261.
- ³ Див. прим. № 3 до листа № 301.

№ 309

- ¹ Див. прим. № 1 до листа № 199.
- ² Див. прим. № 4 до листа № 148.
- ³ **Голубовський Петро (1857—1907)** — історик, учень В. Б. Антоновича, професор Київського університету, автор праць з історії давньої України й Білорусі.
- ⁴ Див. прим. № 5 до листа № 17.
- ⁵ **Буцинський Петро Микитович (1853—?)**; — історик, професор Харківського університету (з 1893 р.).
- ⁶ Див. прим. № 1 до листа № 25.

№ 310

- ¹ Мається на увазі вид.: **Словарь російсько-український** / Зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка. — Львів, 1893. — Т. I.; 1894. — Т. 2.; 1896. — Т. 3. Було підготовано 4 томи словника, але на той час видано лише 3 томи. «М. Уманець» — псевдонім М. Комарова.
- ² **Паньківський Кость (1855—1915)** — галицький громадський діяч, економіст, видавець, керівник різних виховних, освітніх і економічних установ у Львові, директор інституту Російського педагогічного товариства у Львові.
- ³ **«Літературно-науковий вісник»** — журнал, заснований 1898 р. у Львові; у 1907—1914 рр. та 1917—1919 рр. видавався у Києві; у 1922—1939 рр. — знову у Львові.
- ⁴ **«Зоря»** — львівський літературно-науковий журнал, що виходив під редакцією народовців у 1880—1897 рр.
- ⁵ **Мордовець Д. Л.**, див. прим. № 2 до листа № 37.

№ 311

- ¹ **Сидоренко Михайло Дмитрович (1859—1927)** — геолог і мінеролог, професор Одеського університету, член Громади в Одесі; автор підручників з геології; співробітник російсько-українського словника М. Уманця і Спілки.

№ 313

- ¹ Йдеться про рукопис повісті Д. І. Яворницького **«Наша доля — божья воля»**.
- ² Маються на увазі члени Одеської громади.
- ³ **Кониський О. Я. (1836—1900)** — український письменник, публіцист, громадський діяч, член Київської громади.

¹ Див.: **Еварницький Д. И. По следам запорожцев.**— СПб., 1898.— 324 с.

² Д. І. Яворницький одержав словник М. Комарова від К. Паньківського, до якого йому порадив звернутися М. Комаров; див. лист **М. Комарова до Д. Яворницького № 310** в цьому збірнику, а також див.: **Шубравська М. М. Д.І. Яворницький.**— К., 1972.— С. 214.

³ Так в першому варіанті називалася повість Д. І. Яворницького **«Наша доля — божя воля»** (Киевская старина.— 1901.— № 1—4; та окрема видбитка.— Катеринослав, 1905).

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 310.

№ 315

¹ Йдеться про статтю: [Еварницький Д.] **К биографии Т. Г. Шевченко** // **Вестник Екатеринославского земства.**— 1905.— № 16—17.— С. 399—405.

² XIII археологічний з'їзд відбувся у Катеринославі в серпні 1905 р.

³ Див.: [Еварницький Д. І.] **Холера** / Написав по книжках докторів Сичугова та Геллерта Дмитро Іванович Еварницький.— Катеринослав, 1905—23 с.

№ 316

¹ Йдеться про участь Д. І. Яворницького в роботі VI археологічного з'їзду, що відбувся в Одесі у 1884 р.

² **Самойлович І. С.**— гетьман Лівобережної України (1672—1687).

³ Див. прим. № 3 до листа № 49. Свого часу А. О. Скальковський перевіз з Катеринослава до Одеси архів Коша Запорозького (Нової Січі).

№ 317

¹ Мається на увазі виставка VI археологічного з'їзду в Одесі.

² **Бум'янцівський опис** — генеральна ревізія Лівобережної України (Гетьманщини), яку з доручення російського уряду провів у 1765—1769 рр. П. Рум'янцев-Задунайський (1725—1796), генерал-губернатор Лівобережжя. Було описано 3500 населених пунктів; але опис не був закінчений у зв'язку з російсько-турецькою війною 1769—1774 рр. Опис містить цінний матеріал до історії соціально-економічного життя Гетьманщини. Матеріали Рум'янцівського опису були розпорошені по різних архівах; нині ця величезна збірка знаходиться в ЦДІА України (Київ) й частково в ВР ЦНБ АН України (Київ).

№ 318

¹ Див. прим. № 1 до листа № 317.

¹ Йдеться про відправку пам'яток власної колекції Д. І. Яворницького на виставку VI археологічного з'їзду.

² Міклашевський Андрій Михайлович — представник українського козацько-дворянського роду, приятель Д. І. Яворницького. В маєтку А. М. Міклашевського в селі Вороній Д. І. Яворницький провадив дослідження; див.: *Э в а р н и ц к и й Д. И. Археологические раскопки: 1. Раскопка кургана «Мухина гора». 2. Раскопка кургана в д. Вороной // Киевская старина. — 1885. — № 8. — С. 707—727.*

№ 321

¹ Леонтович Ф. І. (1833—1911) — історик права; професор Одеського (1868—1877 — ректор) і Варшавського університетів; автор численних праць з історії права, державного устрою та суспільних відносин Литовсько-Руської держави.

² «Записки Императорского Одесского общества истории и древностей (1844—1915; 33 тт.) — неперіодичні збірники, присвячені вивченню археології, історії, географії й етнографії Південної України.

³ Юргевич Владислав Норбертович (1818—1898) — археолог, класичний філолог, викладач ліцею Рішельє в Одесі і віце-президент Одеського товариства історії та старожитностей.

№ 322

¹ Гольцев Віктор Олександрович (1850—1906) — російський публіцист, журналіст, літературний критик; про нього див.: *Памяти В. А. Гольцева: Сборник статей, воспоминаний и писем. — М., 1910.*

² «Бусская мысль» — науковий, літературний та політичний журнал; видавався щомісяця в Москві у 1880—1918 рр., видавець: В. А. Лавров, редактори (з 1885 р.) — В. Гольцев та М. Ремезов; після революції 1905—1907 рр. став органом кадетської партії (редактори — П. Струве, О. Кизеветтер).

№ 323

¹ Див. прим. № 5 до листа № 129.

^{1a} Див. прим. № 2 до листа № 126.

² Див. прим. № 3 до листа № 147.

³ Див. прим. № 4 до листа № 129.

⁴ Олена Пчілка (справжнє ім'я — Косач Ольга Петрівна; 1849—1930) — українська письменниця, видавець, громадська діячка, мати Лесі Українки, сестра М. П. Драгоманова.

⁵ Мищенко Федір Герасимович (1848—1906) — класичний філолог і історик, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1895), професор Київського університету (1872—1884), член Київської Старої громади; з 1889 р. — професор Казанського університету.

⁶ Білиловський К. О.; див. прим. № 4 до листа № 1.

⁷ Див. прим. № 2 до листа № 37.

№ 325

¹ «Вестник Европы» — газета, видавалася в Москві з 3(15) вересня 1863 до 14(27) березня 1918 р.; з 1868 р. — щоденно; орган ліберальних поміщиків та буржуазії; у половині 1970-х рр. стала однією з найпопулярніших російських газет.

№ 326

¹ «Бусская старина» — історико-літературний щомісячний журнал (1870 — 1918), засновник і редактор його М. І. Семевський.

№ 328

¹ Карський Є. Ф. (1861—1931) — філолог, мовознавець, засновник білоруського мовознавства і філології, з 1894 р. — професор Варшавського університету, з 1916 р. — академік.

² Див. прим. № 4 до листа № 1.

№ 329

¹ Старицький Михайло Петрович (1840—1904) — український письменник, театральний і культурно-громадський діяч, один з творців українського театру.

² Мордовець (Мордовцев) Д. Л.

³ «Складка» — літературний альманах; вийшло 4 книги (1887, 1893, 1896 — у Харкові, 1897 — у Петербурзі), видавець і редактор двох перших — В. Александров, наступних — К. Білиловський.

№ 332

¹ Див. прим. № 7 до листа № 48.

№ 333

¹ Труды Общества исследователей Волини. — Житомир, 1911. — Т. V; 1914. — Т. XII.

² Гололобов Яків Георгійович (1861—?) — державний та громадський діяч, полтавський віце-губернатор, управитель Волинської губернії, помічник правителя канцелярії катеринославського губернатора, член 3-ї Державної думи, редактор «Екатеринославских губернских ведомостей», секретар катеринославського статистичного комітету.

³ «Просвіта» — культурно-освітня громадська організація на Україні, заснована у 1868 р. у Львові з метою поширення освіти. Філії «Просвіти» діяли в багатьох містах України.

⁴ Гололобов Я. Г.

⁵ Див. прим. № 7 до листа № 47.

№ 334

¹ Відбиток розвідки В. Г. Кравченка «Шопка-Вертеп» із «Етнографічного вісника» (1928.— Кн. 6.— С. 41—54).

² Відбиток розвідки В. Г. Кравченка із «Збірника Волинського науково-дослідного музею» (Житомир, 1928.— Т. 1.— С. 67—113).

№ 337

¹ Коротка інформація В. Г. Кравченка «Проф(есор) Д. І. Яворницький» в газеті «Робітник» (Орган оркому КП(б)У Волині) від 18 червня 1929 р. про висування Д. І. Яворницького в члени ВУАН.

№ 340

¹ Якубський Борис (1889—?) — літературознавець, професор Київського ІНО, член історико-літературного товариства при ВУАН, співробітник Київської науково-дослідної кафедри мовознавства.

№ 341

¹ Ходак Яким Ісакович — завідувач відділу Дніпропетровського історичного музею (1931—1932), заступник директора музею (1932).

² Музейна нарада.

³ Шаповал І. М.; див. прим. № 3 до листа № 230.

№ 342

¹ «Монографічне вивчення Марфлевської порцелянової фабрики» зберігається у рукописних фондах Інституту Мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України.

² Ходак Я. І.

³ Див.: Кравченко В. Г. Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших, недалеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині: Етнографічні матеріали.— Житомир, 1920.

№ 343

¹ Див. прим. № 1 до листа № 1.

² Зеленин Д. К., див. прим. № 7 до листа № 193.

³ Азадовський Марко Костянтинович (1888—1954) — літературознавець, фольклорист, етнограф; найбільш ґрунтовні праці у царині дослідження казок; див.: Жирмунский В. М. М. К. Азадовский // Азадовский М. К. История русской фольклористики.— М., 1958.— Т. 1.

⁴ Фідрівський Василь Михайлович (1883—1937)— ректор Дніпропетр. ІНО, директор краєзнавчого музею; репресований у 1937 р; реабілітований у 1957 р.

⁵ Карпенко Г.— професор, директор Дніпропетровського історичного музею (1933 р.).

⁶ Богомолець О. О., див. прим. № 1 до листа № 78.

⁷ Міллер М. О., див. прим. № 2 до листа № 178.

⁸ Садовий Ю. П., див. прим. № 8 до листа № 297.

№ 346

¹ Падалка Лев Васильович (1859—1922) — український історик, статистик, співробітник полтавського і херсонського земств, член Полтавської вченої архівної комісії; автор праць з історії Полтавщини та Запорозжя.

² Курінний П. П. Монументальні пам'ятки трипільської культури (1926).

№ 350

¹ Бобринський Олексій Олександрович (1852—1927) — археолог, голова імператорської Археологічної комісії, віце-президент Академії Мистецтв, петербурзький предводитель дворянства, сенатор, гофмейстер Двору, граф.

№ 353

¹ Див. прим. № 1 до листа № 293.

№ 354

¹ Див. прим. № 1 до листа № 25.

№ 354а

¹ Це видання не було здійснено.

№ 354б

¹ Йдеться про видання: Грінченко Б. Словник української мови.— К., 1927.— Т. 1. А.-Г.— 428 стор.

№ 356

¹ Див. прим. № 5 до листа № 197.

² Сірко Іван Дмитрович (?—1680) — кошовий отаман Війська Запорозького Низового, визначний військовий діяч Запорозжя, родом з слободи Мерефи, Харківського полку; брав участь у війнах Б. Хмельницького з Польщею, воював проти татар і турків; у 1660—70-х рр. кілька разів був кошовим отаманом; був полковником ніженським і харківським; герой народних переказів і дум;

похований біля Чортомлицької Січі (тепер с. Капулівка Нікопольського району Дніпропетровської обл.).

³ **Голий Гнат** — популярний гайдамацький ватажок у 1730—40-х рр. на Правобережжі; убив Саву Чалого після його переходу на бік шляхти.

⁴ **Чалий Сава (? — 1741)** — козацький полковник, родом з с. Комаргорода на Вінничині; перебував на Запорозькій Січі, служив сотником у польських князів Четвертинських, брав участь у гайдамацькому повстанні 1734 р., потім перейшов на службу до Потоцьких. Був страчений гайдамаками з загону Гната Гоголя за зраду. Постать С. Чалого стала сюжетом трагедії І. Карпенка-Карого «Сава Чалий» (1899).

№ 357

¹ **Кравченко Михайло Степанович (1858—1917)** — український кобзар, один з найвизначніших носіїв кобзарського мистецтва, у його репертуарі були думи, історичні, сатиричні та інші народні пісні, твори на слова Т. Г. Шевченка.

² **Шевченко В. К.** — український кобзар, збирач фольклору.

³ **Хоткевич Гнат Мартинович (літ. псевдонім — Гнат Галайда; 1877—1939)** — український письменник, актор, мистецтвознавець, режисер, бандурист, громадський діяч, організував кобзарів, капелі бандуристів.

⁴ **Колесса Філарет (1871—1947)** — музикознавець-фольклорист, етнограф, композитор, дійсний член НТШ (з 1909) і ВУАН (з 1929); з 1939 р. — професор Львівського університету, з 1940 р. — керівник Львівського відділу Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН України і директор Львівського державного етнографічного музею.

⁵ Див. прим. № 4 до листа № 356.

⁶ **Кармалюк (Кармелюк) Устим (1787—1835)** — керівник ватаг кріпаків проти поміщиків та купців у 1820—30-х рр. на Поділлі, Київщині, Волині й Молдавії. 1835 р. забитий під час облави. Про нього складено багато переказів і пісень та музичних творів.

⁷ **Дорошенко Петро (1627—1698)** — гетьман; народився в Чигирині, походив із старого козацького роду, внук гетьмана Михайла Дорошенка (?—1628); з 1657 р. — полковник прилуцький, з 1665 р. — гетьман Правобережної України; 8.06.1668 р. був проголошений гетьманом України по обидва боки Дніпра. 19.09.1676 р. здав гетьманат І. Самойловичу. 1679—1682 рр. був воєводою у Вятці, а згодом оселився у дарованому йому с. Ярополчі Волоколамського пов. під Москвою, де й помер 9.11.1698 р.

⁸ **Вишневецький Дмитро (?—1563)** — князь, перший відомий в історії козацький отаман; в 1550-х рр. староста Черкас і Канева. Близько 1552 р. на острові Малій Хортиці, на Дніпрі, збудував замок і згуртував козаків для боротьби з татарами. 1563 р. під час походу на Молдавію потрапив у полон до турків і був страчений у Царгороді. Герой народної пісні про Байду.

№ 359

¹ **Перетяткович Г. І. (1840—1908)** — історик, професор Одеського університету, автор праць з історії української колонізації у Надволжі й в Оренбурзькому краї.

¹ Див. прим. № 3 до листа № 1.

² **Майдачевський О. Л.** — катеринославський слідчий, в руках якого опинилися цінні етнографічні та лексичні матеріали, зокрема зібрані катеринославським етнографом Г. А. Зялюбовським.

³ Див. прим. № 7 до листа № 48.

№ 363

¹ **Любавский М. К.** Очерк истории Литовско-Русского государства.— М., 1910.— 376 с.

² **Владимирський-Буданов Михайло Флегонтович (1838—1916)** — історик держави та права, професор Київського університету (з 1875).

№ 364

¹ **Ляскоронский В. Г. Г.-Л.** Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России (1901).

№ 365

¹ **Ляскоронський В. Г.** Римські монети на території Києва.— К., 1927.

№ 368

¹ **Яценко-Зеленський Лука (1729—1807)** — церковний діяч і письменник, родом з Полтавщини; вступив до полтавського Хрестовоздвиженського монастиря і став ієромонахом; 1764 р. виїхав на Схід, до Єрусалиму, повертаючись назад, зупинився в Константинополі й у сані архімандрита (під ім'ям Леонтій) посів місце настоятеля посольської церкви. Залишив опис своєї подорожі в 13 томах, написаний під впливом В. Григоровича-Барського; див.: **Эварницкий Д. И.** Две поездки в Запорожскую Сечь Яценка-Зеленского, монаха полтавского Крестовоздвиженского монастыря, в 1750—1751 гг.— Екатеринбург, 1915.

² **Дев'ятибаний Троїцький собор в Новомосковську** — цінна пам'ятка української дерев'яної архітектури, споруджений 1773—1778 рр. майстром Я. Погребняком; перебудований 1887 р. за старим зразком.

³ **Самарський Пустельно-Миколаївський монастир** — православний чоловічий монастир, заснований у 1680-х рр. біля слободи Самарчук (Новоселиця; нині частина м. Новомосковська Дніпропетровської обл.) на території Самарської паланки Запорозької Січі, підлягав безпосередньо Кошу Запорозької Січі; від 1775 р., по знищенні Січі, був приписаний до ставропігійського Києво-Межигірського монастиря, з 1791 р. приписаний до архієрейського дому.

⁴ **Морачевський Пилип (1806—1879)** — перекладач св. Письма на українську мову, педагог; його переклад св. Письма був надрукований у 1906—1911 рр. (4 євангелії).

⁵ Див. прим. № 2 до листа № 52.

№ 374

¹ **Тихомиров М.** — катеринославський поміщик, нумізмат, в його хуторі Благодатному Д. І. Яворницький провадив археологічні розкопки.

№ 377

¹ **Гіршман Леонард (1839—1921)** — видатний харківський окуліст і громадський діяч, з 1870 р. — доцент, з 1875 р. — професор Харківського університету, де заснував першу кафедру очних недуг і створив у Харкові першу очну клініку й на власні та зібрані ним гроші збудував 2 очні лікарні та амбулаторію.

² **Вовк (Волков) Федір Кіндратович (1847—1918)** — український етнограф, антрополог, археолог, професор Київського та Петроградського університетів.

№ 378

¹ **Кравченко Василь Григорович (1862—1945)** — український етнограф і фольклорист, один із засновників товариства дослідників Волині і його етнографічної секції, керував етнографічним відділом Волинського краєзнавчого музею в Житомирі.

№ 386

¹ **Яцимирський Олександр (1873—1925)** — славіст-філолог, закінчив Московський університет, викладав в університетах Петербурзькому, Варшавському й Ростовському.

№ 387

¹ Див. прим. № 3 до листа № 300.

№ 392

¹ **Козар П. А.**, див. прим. № 1 до листа № 58.

² Див. прим. № 2 до листа № 261.

³ Див. прим. № 3 до листа № 300.

№ 396

¹ **Бузескул В. П.**, див. прим. № 3 до листа № 17.

№ 405

¹ **Смолічев П. І.**, див. прим. № 2 до листа № 26.

№ 406

¹ **Смолічев П. І.**, див. прим. № 2 до листа № 26.

¹ Смолічев П. І.

² Баран Михайло (1884—?) — український громадський і освітній діяч, науковий співробітник УАН і ректор Київського інституту народного господарства, засланий 1933 р.

³ Федорович Е. Й., див. прим. № 1 до листа № 232.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 409

¹ Див. прим. № 2 до листа № 26.

² Мартенс Г. Г.

№ 410

¹ Див. прим. № 1 до листа № 232.

² Див. прим. № 1 до листа № 229.

№ 411

¹ Смолічев П. І., див. прим. № 2 до листа № 26.

№ 412

¹ Див. прим. № 1 до листа № 232.

№ 413

¹ Добровольський А. В.; див. прим. № 3 до листа № 177.

² Див. прим. № 2 до листа № 261.

³ Смолічев П. І.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 232.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 293.

№ 414

¹ Див. прим. № 3 до листа № 301.

² Див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 417

¹ Див. прим. № 1 до листа № 232.

² Міллер Олександр Олександрович (1875—1935) — археолог, брат Міллера Мих. Олекс.; професор Петербурзького університету, завідувач кавказького відділу в Етнографічному музеї в Петербурзі (1907—1933); досліджував катаком-

бову культуру бронзової доби в степовій Україні та ранньоісторичні пам'ятки на нижньому Дону, Підкавказзі й Таманському півострові. Заарештований 1933 р., помер у Сибіру.

³ Добровольський А. В.; див. прим. № 3 до листа № 177.

⁴ Грінченко В. А.; див. прим. № 2 до листа № 261.

⁵ Смоличев П. І.; див. прим. № 2 до листа № 26.

⁶ Козар П. А.; див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 418

¹ Мартенс Г. Г.; див. прим. № 1 до листа № 172.

№ 419

¹ Добровольський Анатолій Аркадійович — син А. В. Добровольського; працював в археологічній експедиції на Дніпробуді.

² Див. прим. № 2 до листа № 65.

³ Мартенс Г. Г.

№ 420

¹ Садовий Ю. П.; див. прим. № 8 до листа № 297.

№ 421

¹ Див. прим. № 3 до листа № 177.

² Див. прим. № 2 до листа № 261.

³ Ненаситець — один з дніпрових порогів.

№ 423

¹ Див. прим. № 1 до листа № 231.

№ 425

¹ Северин Іван Митрофанович (1881—1964) — художник, родом з Полтавщини, учень О. Г. Сластьона, закінчив харківську художню школу, вчився в Краківській Академії мистецтв; у 1908—1910 рр. працювала у студіях Рима й Парижа; по революції викладав у Харківському художньому інституті (1925—1933); автор циклу «Дніпрельстан» (1930—1932); у сер. 1930-х рр. заарештований і засланий.

² Див. прим. № 4 до листа № 183.

³ Див. прим. № 1 до листа № 250.

№ 426

¹ Див. прим. № 2 до листа № 256.

² Ходак Я. І.; див. прим. № 1 до листа № 341.

¹ Див. прим. № 4 до листа № 9.

№ 434

¹ Замисловський Єгор Єгорович (1841—1896) — історик, археолог, професор Петербурзького університету (з 1884), член-кореспондент Петербурзької Академії наук (з 1888).

² Карєєв Микола Іванович (1850—1931) — російський учений-історик, філософ, соціолог, громадський діяч, почесний член Академії Наук СРСР.

№ 435

¹ Йдеться про повість Д. І. Яворницького «Наша доля — божя воля», 2-е видання якої побачило світ 1905 р. у Катеринославі.

² Мається на увазі XIII археологічний з'їзд, що відбувся 1905 р. у Катеринославі.

№ 436

¹ Див. прим. № 1 до листа № 64.

² Див. прим. № 2 до листа № 242.

№ 437

¹⁻² Див. прим. № 1 до листа № 199.

³ Корсаков Дмитро Олександрович (1843—1920) — російський історик, професор Казанського університету (з 1881); див.: Сборник статей в честь Д. А. Корсакова. — Казань, 1913.

№ 440

¹ Зенгер Григорій Едуардович (1853—?) — історик-античник; закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету; професор історико-філологічного інституту ім. кн. Безбородька; декан історично-філологічного факультету Варшавського університету, 1896—1897 рр. — вик. обов. ректора цього університету, 10.05.1897 р. призначений ректором (до 20.08.1899 р.); 13.03.1900 р. призначений попечителем Варшавського учбового округу. Про Г. Е. Зенгера див.: Историко-филологический институт князя Безбородко. 1875—1900. — Нежин. 1900. — С. 26—30.

№ 445

¹ Смирнов Іван Миколайович (1856—1904) — російський історик, етнограф, професор Казанського університету (з 1884), дослідник середньовічної історії країн Балканського півострову, етнографії фіномовних народів Волго-Камського

басейну, автор праць: «Черемиси» (1889), «Вотяки» (1890), «Пермяки» (1891), «Мордва» (1895).

² Фирсов Микола Миколайович (1864—1934) — російський історик, професор Казанського університету (з 1903).

№ 450

¹ Флавицький Флавіан Михайлович (1848—1917) — хімік, член Петербурзької АН (1907), закінчив Харківський університет, викладав у Казанському університеті (1873—1917; з 1884 — професор).

² Міславський Микола Олександрович (1854—1928) — фізіолог, член-кореспондент АН СРСР (1927), заслужений діяч науки РРФСР (1926), професор Казанського університету (з 1891).

№ 455

¹ «Наше минуле» — кварталник історії, літератури, культури і мистецтва в Києві, видавався у 1918—1919 рр. (видавництво «Друкар») за редакцією П. Зайцева. Вийшло 5 книг. Особливу увагу журнал приділяв питанням шевченкознавства й публікації архівних матеріалів.

² Кащенко А. Ф.; див. прим. № 4 до листа № 46.

³ Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове. — Катеринослав, 1918.

№ 456

¹ Мається на увазі повість Д. І. Яворницького «Наша доля — божья воля» (Киевская старина. — 1901. — № 1. — С. 81—114; № 2. — С. 234; № 3. — С. 426—460; № 4. — С. 50—96).

№ 458

¹ Повість Д. І. Яворницького «За чужий гріх» була надрукована 1907 р. у Катеринославі.

№ 463

¹ Калнишевський П. І.; див. прим. № 10 до листа № 49.

² Николайчик Ф. Родина Калнишевского // Киевская старина. — 1892. — № 5. — С. 249—277.

№ 465

¹ Багалій Д. І.; див. прим. № 1 до листа № 25.

№ 466

¹ Ткаченко М. Ф. (1860—1916) — маляр-пейзажист і мариніст, родом з Харкова, учився в Петербурзькій Академії Мистецтв і в Парижі.

² Павловський І. Ф. (1851—1922) — український історик, закінчив Київський університет; член Полтавської архівної комісії, співробітник її «Трудов», «Киевской старины» та ін.; автор багатьох джерельних праць з історії й культури Полтавщини.

³ Ровинський Дмитро (1824—1895) — історик мистецтва, збирач і дослідник російських й українських гравюр, народних картин та ікон, автор низки праць з історії мистецтва («Русские народные картинки», 1881; «Подробный словарь русских гравёров XVI—XIX вв.», 1895 та ін.), в яких є багато документально-біографічних матеріалів з історії українського граверства.

⁴ Тарновський В. В.; див. прим. № 3 до листа № 156.

⁵ Грушевський Олександр Сергійович (1877—?) — брат М. С. Грушевського, історик, учень В. Б. Антоновича; приват-доцент університетів в Одесі, Петербурзі й Києві, професор Київського університету (1918—1919), член Українського наукового товариства в Києві, дійсний член НТШ; в 1920-х рр. — професор Київського ІНО, директор історично-географічної комісії ВУАН, дійсний член Археографічної комісії ВУАН; у 1937 р. засланий.

⁶ Антонович Катерина Миколаївна (1859—1942) — археолог, історик і громадська діячка в Києві; друга дружина В. Б. Антоновича, член Товариства Нестора-літописця.

⁷ Горленко Василь Петрович (1853—1907) — український письменник, мистецтвознавець і фольклорист, земський діяч, співробітник журналу «Киевская старина», автор книги «Южнорусские очерки и портреты» (1898), «Украинские были» (1899), «Отблески» (1905) та ін.

⁸ Біляшівський Микола Федотович (1867—1926) — український археолог, етнограф, мистецтвознавець, директор Київського історичного музею (з 1902), академік (з 1918), член Всеукраїнського археологічного комітету, дійсний член НТШ.

№ 468

¹ Тут була надрукована стаття Я. П. Новицького «Остров Хортица на Днепре».

№ 469

¹ Див.: Эварницкий Д. И. Топографический очерк Запорожья (окремі відбитки із «Харковских губернских ведомостей», 1883.— 32 с.); див. також: Киевская старина.— 1884.— Т. VIII.— С. 33—54; Т. IX.— С. 177—200; Т. X.— С. 392—422.

² Див. прим. № 1 до листа № 25.

³ Сумцов М. Ф.; див. прим. № 1 до листа № 1.

⁴ Щоголів Я. І. (1823—1898) — український поет, друг Д. І. Яворницького.

⁵ «Ворскла» — збірка віршів Я. І. Щоголіва (надрукована у 1883 р.).

№ 470

¹ Эварницкий Д. И. Остров Хортица на реке Днепре: (Из поездки по запорожским урочищам) // Киевская старина.— 1886.— Т. XIV.— Кн. 1.— С. 41—90; та окрема відбитка.

² [Эварницкий Д. И.] О запорожских козаках. 1—4-я публичные лекции Д. И. Эварницкого // Днепр.— 1884.— 27, 29 апр.; 6, 9, 11, 13, 16 мая; № 47, 48, 51—55.

№ 471

¹ Анисимов — землемір.

№ 472

¹ Сипягин В. О. (*Сипяга, Сипляга; помер 1885 р.*) — впливова і можновладна особа, знайомий Д. І. Яворницького, допомагав йому.

² Кокіна Варвара Петрівна — учителька, перша дружина Д. І. Яворницького.

³ Новицький К. Я. (*Костя*) — син Я. П. Новицького.

№ 473

¹ Шрейдер — працівник катеринославської газети «Днепр», в якій вийшла стаття Я. П. Новицького «Запорожжє в памятниках устного народного творчества» (Днепр.— 1884.— № 130, 138; 146; 1885.— № 31—33, 36, 38, 45).

² Сипягин В. О.; див. прим. № 1 до листа № 472.

³ Див. прим. № 2 до листа № 472.

⁴ Див. прим. № 4 до листа № 469.

№ 474

¹ [Эварницкий Д. И.] Письмо в редакцию [газеты «Днепр»] // Днепр.— 1884.— 11 окт.

² Токарев П. В.— власник паперової крамниці в Харкові.

³ Федоровський С. К.— харківський приятель Д. І. Яворницького.

⁴ Іваницький О. М.— харківський фотограф.

№ 475

¹ Міхеев Ф. І.— близький родич Д. І. Яворницького.

² Кропивницький М. Л. (1840—1910) — український драматург, актор, режисер, композитор.

№ 476

¹ Див. прим. № 8 до листа № 357.

² Сагайдачний Конашевич Петро (? — 1622) — український гетьман, організатор козачого війська, видатний політичний і культурний діяч.

³ Залізняк Максим (1740—?) — керівник гайдамацького повстання (1768 р.), родом з м-ка Медведівка на Чигиринщині.

⁴ Палій Семен (поч. 1640-х рр.— 1710) — фастівський (білоцерківський) полковник, керівник Правобережної козаччини в кін. XVII — на поч. XVIII ст.

№ 477

¹ Див. прим. № 2 до листа № 475.

² Див. прим. № 2 до листа № 474.

№ 478

¹ Див.: Новицкий Я. П. Запорожье в памятниках народного творчества // Днепр.— 1884.— № 130, 138, 146.

² Див. прим. № 1 до листа № 473.

³ **Беляев О. Н.**— редактор газети «Днепр».

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 474.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 469.

№ 479

¹ Див. прим. № 1 до листа № 472.

² **Россолімо Г. І.**— лікар, знайомий Д. І. Яворницького, громадський діяч.

№ 480

¹ «**Степь**» — катеринославський щотижневик (видавець О. І. Єгоров; 1850—1903).

² Див. прим. № 1 до листа № 475.

³ **Строганов О. Г. (1795—1891)** — граф, генерал, член Державної Ради, меценат, колекціонер.

⁴ **Сластьон (Сластіон) О. Г.**; див. прим. № 8 до листа № 19.

⁵ **Бондаренко Х. Ф.**— художник, фотограф, друг Д. І. Яворницького.

№ 481

¹ Див. прим. № 6 до листа № 1.

№ 482

¹ На той час Д. І. Яворницького, як «неблагонадійного», «за пристрасть до історії Малоросії» було звільнено з педагогічної роботи.

² **Лясота Еріх (бл. 1550—1626)** — австрійський дипломат, у 1594 р. відвідав Запорозьку Січ, залишив щоденник, що містить відомості з історії Польщі, Молдавії та України, опис українських міст, подає картину політичного життя і побуту Запорозької Січі.

³ **Боплан Гійом Левассер де (бл. 1600—1673)** — французький військовий інженер. Перебуваючи в 1630—1648 рр. на службі у польського уряду, керував будівництвом фортець на Південній Україні. У 1650 р. видав «Опис Украйны», що містить цінні відомості з історії, географії, культури і етнографії України.

⁴ **Скальковський А. О. (1808—1898)** — російський і український дворянський

історик, статистик, економіст, етнограф, письменник, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1856), автор праць: «Хронологическое обозрение истории Новороссийского края» (ч. 1—2, 1836—1838), «История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского» (ч. 1—3; 1846) та ін.

⁵ Мишецкий С. І. (1710 — бл. 1760) — російський офіцер, князь. Перебуваючи 1736—1740 рр. на службі в російській армії на Україні, написав «Историю о казаках запорожских...» (Одеса, 1852).

⁶ Див. прим. № 5 до листа № 480.

⁷ Зуев В. Ф. (1754—1794) — російський природознавець та мандрівник, академік Петербурзької АН (з 1779). Здійснив подорож на Південь, яку описав у книзі: Путешественные записки Василия Зуева от С. Петербурга до Херсонеса в 1781 и 1782 году.— СПб., 1787.

№ 483

¹ Див. прим. № 1 до листа № 475.

² Эварницкий Д. И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа.— СПб., 1888.— Т. 1—2.

№ 487

¹ Эварницкий Д. И. История села Фалеевки-Садовой Херсонской губернии и уезда.— СПб., 1892.

² Фалеев Михайло Леонтійович (? — 1792) — російський купець, згодом — військовий (полковник), діяч потьомкінської адміністрації на Україні.

³ Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «Иван Дмитриевич Сирко, славный атаман войска запорожского низовых козаков» (СПб., 1894).

⁴ Канкрін Іван Вікторович — граф, предводитель дворянства Олександрівського пов. Катеринославської губ. (1886—1905), кишинівський губернатор.

№ 490

¹ Міклашевський М. І.— камергер, член Державної Ради, катеринославський губерньський предводитель дворянства, голова Катеринославської вченої архівної комісії (1903—1905), голова комітету з устрою XIII археологічного з'їзду у Катеринославі (1905).

² Синявський А. С.; див. прим. № 1 до листа № 93.

³ Строменко В. І.— художник, працівник музею ім. О. М. Поля, друг Д. І. Яворницького.

№ 493

¹ Катеринославська вчена архівна комісія була заснована у березні 1903 р.

² Катеринославське наукове товариство було засновано у 1901 р.

Гололобов Я. Г. (1861 — ?) — державний та громадський діяч, полтавський віце-губернатор, управитель Волинської губ., помічник правителя катеринославського губернатора, член III Державної думи, октябрист, редактор «Екатеринославских губернских ведомостей», член Катеринославської вченої архівної комісії, делегат XIII археологічного з'їзду (1905), секретар катеринославського статистичного комітету.

² **Уваров П. С.;** див. прим. № 3 до листа № 93.

№ 498

¹ **Гаркушевський Григорій Тимофійович** — катеринославський земський начальник, статський радник, мировий суддя, землевласник.

² Маються на увазі німці-колоністи острова Хортиця.

№ 499

¹ Див. прим. № 4 до листа № 487.

² Йдеться про приватну колекцію О. М. Поля, котра надійшла до Катеринославського музею у 1906 та 1912 рр.

³ **К. Я. Новицький** — син Я. П. Новицького.

№ 500

¹ Див. листи №№ 498—499.

№ 501

¹ Див. прим. № 4 до листа № 487.

² **Струков А. П.** — предводитель дворянства Катеринославської губернії (1865—1874), генерал-майор, член Державної Ради.

№ 507

¹ **Любович М. М. (1855—1935)** — професор всесвітньої історії Варшавського університету (з 1883); разом з Д. В. Цветаєвим та І. П. Філевичем був обраний делегатом XIII археологічного з'їзду, що відбувся 1905 р. у Катеринославі.

² **Модестов Василь Іванович (1839—1907)** — російський історик і філолог, фахівець в царині античності, викладав у Новоросійському (1865—1867, 1889—1893), Казанському (1867—1868), Київському (1869—1878) та Петербурзькому (1886—1889) університетах; див.: Бузескул В. П. Всеобщая история и её представители в России в XIX и начале XX в. — Л., 1929. — Ч. 1.

№ 508

¹ **Філевич І. П.** — професор історично-філологічного факультету Варшавського університету.

² Ягич Г. В. (1838—1923) — учений-славіст, за походження хорват, навчався у Віденському університеті, професор Новоросійського (1872—1874), Петербурзького (1880—1886) та Віденського (1886—1908) університетів.

³ Іловайський Д. І. (1832—1920) — російський історик; на поч. 1870-х рр. видав шкільні підручники з російської та загальної історії, котрі набули широкого розповсюдження по школах Російської імперії до 1917 р.

⁴ Ковалевський П. І. (1849/1850—1923) — учений-психіатр, навчався у кате-ринославській духовній семінарії, закінчив Харківський університет (1874); з 1884 р. — професор цього університету; з 1892 (за іншими даними — з 1894) — ректор Варшавського університету; у 1903—1906 рр. — ректор Казанського уні-верситету.

⁵ Зенгер Г. Е.; див. прим. № 1 до листа № 440.

⁶ Апухтін О. Л. — державний діяч, до 1879 р. — директор Московського межо-вого інституту; у 1879—1897 рр. — попечитель Варшавського учбового округу.

№ 509

¹ Муравйов М. М. (1796—1866) — граф, у 1863—1865 рр. — генерал-губерна-тор Північно-Західного краю, провадив русифікаторську політику, виявив особ-ливу жорстокість під час придушення польського повстання (1863 р.).

² Кулаковський П. А. (1848—1913) — історик, філолог, публіцист, громад-ський діяч, професор Варшавського університету (1892—1902).

³ Карський Є. Ф.; див. прим. № 1 до листа № 328.

⁴ Смирнов О. І. — професор історично-філологічного факультету Варшавського університету.

⁵ Грот М. Я. (1852—1899) — філософ, фізик, професор Московського та Вар-шавського університетів.

⁶ Зілов П. О. (1850—1921) — фізик, професор Варшавського університету.

⁷ Петрушевський Д. М. (1863—1942) — історик, професор Московського уні-верситету (з 1906), академік (з 1929).

№ 510

¹ Корелін М. С. (1855—1899) — російський історик західноєвропейського середньовіччя, професор Московського університету (з 1892).

² Шеффер В. О. (1862—1900) — історик, приват-доцент Московського універ-ситету.

№ 511

¹ Павінський А. (1840—1896) — польський історик, професор загальної історії Варшавського університету.

² Див. прим. № 7 до листа № 509.

¹ Эварницкий Д. И. Археологические раскопки. 1. Раскопка кургана «Мухина гора». 2. Раскопка кургана в д. Вороной // Киевская старина.— 1885.— № 8.— С. 707—727.

№ 514

¹ Уварова П. С.; див. прим. № 3 до листа № 93.

² Анучин Дмитро Миколайович (1843—1923) — російський антрополог, географ, етнограф і археолог, професор Московського університету (1884), академік (1896), почесний член АН (1898), секретар Московського археологічного товариства, див.: Карпов Г. В. Путь учёного.— М., 1958.

№ 516

¹ Идется про Південно-російську сільськогосподарську, промислову та кустарну виставку 1910 р. в Катеринославі.

² Урусов М. П., див. прим. № 2 до листа № 273.

№ 517

¹ Мензбир Михайло Олександрович (1855—1935) — зоолог, академік СРСР (1929), професор Московського університету, ректор цього ун-ту (1917—1919), автор праць з орнітології, зоогеографії та анатомії.

² Силантьев Анатолій Олексійович (1868—1918) — російський зоолог, викладач Петербурзького лісного інституту (з 1893).

№ 518

¹ Бер (Bert) Поль (1833—1886) — французький природознавець, лікар, член інституту Франції (1881), доктор природничих наук (1866).

² Аркас М. М. (1852—1909) — український культурно-освітній діяч, письменник; служив на Чорноморському флоті; один із засновників і незмінний голова «Просвіти» в Миколаєві, автор опери «Катерина» й популярної «Історії України — Русі» (1908).

№ 519

¹ Герострат — грек з Ефеса (Мала Азія), який, намагаючись стати відомим спалив у 356 р. до н. е. (у ніч народження Олександра Македонського) видатну пам'ятку античного мистецтва — храм Артеміди в Ефесі (що вважався сьомим чудом світу), за що був страчений.

№ 523

¹ Див. прим. № 2 до листа № 294.

№ 524

¹ Білий В. В., див. прим. № 5 до листа № 293.

²⁻³ Рудинський М. Я., див. прим. № 3 до листа № 98.

№ 528

¹ Смолінський С.— професор Дніпропетровського ІНО, секретар Дніпропетровського наукового товариства.

^{1a} Греков В. О., див. прим. № 6 до листа № 48.

² Цією науково-дослідною кафедрою керував Д. І. Яворницький.

³ Козар П. А., див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 529

¹ Спицин О. А., див. прим. № 6 до листа № 9.

№ 531

¹ В. М. Перетц керував семінарієм російської філології Київського університету, див.: Семинарий русской филологии под руководством проф. В. Н. Перетца.— К., 1912.— 63 с.

² Див.: Перетц В. Н. Отчёт об экскурсии семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав.— Киев, 1910.— 100 с.

№ 536

¹ Йдеться про Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові.

² Эварницкий Д. И. По следам запорожцев.— СПб., 1989.— 324 с.

№ 537

¹ Пташицкий С. Л. (1853—1933) — поляк за походженням, історик, архівіст, археограф; закінчив Петербурзький університет (1878); уклав «Описание книг и актов Метрики» [Великого князівства Литовського].— СПб., 1887. Дослідник та публікатор львівських актових книг про життя та діяльність першодрукаря Івана Федорова в Україні.

² Комулович (Комулео; Comuleus) Олександр — хорватський священик, ватиканський дипломат кін. XVI ст.; з доручення папи Климента XIII їздив до Симогороду, Литви, Московщини, Молдавії й українських козаків з метою організувати протитурецьку лігу європейських держав; навесні 1594 р. відвідав Україну й вів переговори з Северином Наливайком.

№ 541a

¹ Дружина Д. І. Яворницького.

² Василенко Микола Прокопович (1866—1935) — український історик та

правник, громадський і політичний діяч, професор, член УАН, дійсний член НТШ, чоловік Н. Д. Полонської-Василенко.

³ Тарновський В. В., див. прим. № 3 до листа № 156.

⁴ Лазаревський О. М., див. прим. № 3 до листа № 147.

⁵ Клінгенберг Євгенія Кирилівна — представниця родини Клінгенбергів; О. М. Клінгенберг (1860—1909) був катеринославським губернатором (1908—1909).

⁶ Саксаганський Панас Карпович (Тобілевич; 1859—1940) — український актор і режисер, театральний діяч, народний артист СРСР (з 1936), Герой Праці (1924).

⁷ Агол Ізраїль — вчений-біолог, дійсний член АН України, у 1934 р. — член президії і неодмінний секретар АН України.

⁸ Палладін Олександр Володимирович (1885—1972) — український біохімік, академік АН СРСР (з 1924), академік АН України (з 1929); з 1939 р. — віце-президент, 1946—1962 рр. — президент АН УРСР.

⁹ Кримський А. Ю., див. прим. № 1 до листа № 75.

№ 542

¹ Йдеться про журнал «Дон» (Новочеркаськ).

№ 543

¹ Эварницкий Д. И. Последний кошевой атаман Петр Иванович Калнышевский // Дон. — 1887; та окрема відбитка (Новочеркаськ, 1887).

№ 544

¹ Див. прим. № 2 до листа № 199.

² Эварницкий Д. И. Сборник материалов для истории запорожских козаков. — СПб., 1888. — XIX, 248 с.

№ 546

¹ Див. прим. № 2 до листа № 544.

² Див. прим. № 8 до листа № 149.

№ 547

¹ Див.: Эварницкий Д. И. Публичные лекции по археологии России. — СПб., 1890. — 74 с.

№ 550

¹ Мається на увазі книга: Эварницкий Д. И. По следам запорожцев. — СПб., 1898. — 324 с.

¹ Див.: *Эварницкий Д. Раскопки курганов в бассейне рек Орели и Самары // Исторический вестник.*— 1891.— № 11.— Т. XLV.— С. 440—449.

№ 554

¹ **Село Фаліївка** (згодом — Фаліївка-Садова) Херсонського пов., Херсонської губ. (нині село Садове) розташоване при самому впадінні Інгульця в Дніпро; у 1780 р. ця земля стає власністю прем'єр-майора М. Л. Фалеева, за прізвиськом якого село дістало назву Фаліївка. 1792 р. М. Л. Фалеев передав село Ф. С. Комстадіусу. Село стало родовим маєтком родини Комстадіусів, з якими, особливо з М. М. Комстадіусом, Д. І. Яворницький підтримував міцні стосунки. Яворницький здійснив археологічне дослідження Фаліївки і написав книгу про історію цього села; див.: *Эварницкий Д. И. История села Фалеевки-Садовой Херсонской губернии и уезда.*— СПб., 1892. Про створення цієї книги див.: *Абросимова С. В. Книга Д. І. Яворницького «Історія села Фаліївки-Садової» // Вчений-подвижник.*— Дніпропетровськ, 1991.— С. 46—49.

² **Таль Софія Миколаївна** (уроджена Синельникова) — графиня, добра знайома Д. І. Яворницького, мати його приятеля М. М. Комстадіуса; допомагала Яворницькому в організації археологічних дослідів; меценатка, колекціонерка.

№ 558

¹ Йдеться про науково-дослідну експедицію на Дніпрельстані.

² Див. прим. № 1 до листа № 340.

№ 559

¹ Див. прим. № 1 до листа № 425.

№ 560

¹ Див. прим. № 6 до листа № 293.

² **Гулак-Артемівський Семен Степанович** (1813—1873) — композитор і оперний співак, близький приятель Т. Шевченка, автор опери «Запорожець за Дунаєм» (1863), водевілів «Сон в ніч на Івана» (1852) та «Укр. весілля» (1851).

³ **Кривинюк Михайло Васильович** (1871—1944) — український громадсько-культурний діяч, чоловік молодшої сестри Лесі Українки — Косач (Кривинюк) Ольги Петрівни (1877—1945); літ. псевдонім — Олеся Зірка. М. В. та О. П. Кривинюки за допомогою Д. І. Яворницького влаштувалися на роботу в Катеринославі й брали активну участь в культурно-громадському житті міста, особливо — в «Просвіті».

⁴ Див. прим. № 4 до листа № 195.

⁵ **Потьомкін Григорій Олександрович** (1739—1791) — князь Таврійський, генерал-фельдмаршал, визначний російський державний діяч 2-ї пол. XVIII ст.,

фаворит імператриці Катерини II, з 1774 р. був правителем Південної України, розгорнув широку програму колонізації Південної України й Криму, перетворення їх на добре заселену, загосподарену і культурну частину імперії. Смерть перешкодила здійсненню його планів, зокрема заснуванню консерваторії (музичної академії) в Катеринославі.

⁶ Мається на увазі книга: Эварницкий Д. И. Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.—Екатеринослав, 1906.

№ 563

¹ Див. прим. № 1 до листа № 357.

№ 564

¹ Мається на увазі Харківське історично-філологічне товариство.

² Див. прим. № 1 до листа № 1.

³ Див.: Яворницький Д. І. Христос в серці чоловіка.— Катеринослав, 1905.

№ 565

¹ Халанський М. Є. (1857—1910) — історик літератури, фольклорист, мовознавець, приятель Д. І. Яворницького.

№ 568

¹ Див. прим. № 4 до листа № 1.

² Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг — видавниче товариство української колонії в Петербурзі, засноване 1898 р. з ініціативи генерала М. Федоровського; керували товариством Д. Мордовець, згодом О. Русов, пізніше — П. Стебницький, котрий спершу з О. Лотоцьким, вів усі справи товариства.

³ Федоровський Микола (1838—1918) — генерал російської армії, український освітній діяч, співорганізатор театральної групи в Єлизаветграді з П. Нішинським, Тобілевичами та М. Кропивницьким; був головним ініціатором заснування «Благодійного Товариства видавання загальнокорисних і дешевих книг» у Петербурзі.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 37.

№ 574

¹ Див.: Рудинський М. Археологічна розвідка на Дніпрельстані // Збірник [Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею].— Дніпропетровськ, 1929.— Т. I.— С. 45—58.

² Див. прим. № 3 до листа № 68.

³ Матвієвський П. Є., див. прим. № 1 до листа № 62.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 177.

⁵ Див. прим. № 6 до листа № 9.

№ 575

¹ Добровольський А. В., див. прим. № 3 до листа № 177.

² Див. прим. № 4 до листа № 256.

³ Див. прим. № 2 до листа № 26.

⁴ Див. прим. № 9 до листа № 297.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 62.

⁶ Федоровський О. С., див. прим. № 3 до листа № 57.

⁷ Курінний Петро Петрович (1894—1967) — український історик, археолог, етнограф, мистецтвознавець, науковий співробітник Дніпропетровського історичного музею, учасник археологічної експедиції на Дніпрелістані, директор Лаврського музею культів та побуту.

⁸ Див. прим. № 2 до листа № 242.

⁹ Див. прим. № 2 до листа № 68.

¹⁰ Див. прим. № 11 до листа № 26.

¹¹ Див. прим. № 3 до листа № 301.

¹² Матвієвський П. Є., див. прим. № 1 до листа № 62.

№ 576

¹ Див. прим. № 6 до листа № 541а.

² Садовський Микола (справжнє прізвище Тобілевич; 1856—1933) — актор, режисер і громадський діяч, корифей українського побутового театру, брат І. Карпенка-Карого, П. Саксаганського й М. Садовської-Барілотті.

№ 577

¹ Див. прим. № 2 до листа № 377.

² Фрагмент скелі Лоханського порогу з елементами шліфування зберігається в Дніпропетровському історичному музеї.

³ Матвієвський П. Є., див. прим. № 1 до листа № 62.

№ 578

¹ Див. прим. № 1 до листа № 26.

² Див. прим. № 1 до листа № 62.

№ 579

¹ Гамченко С. С., див. прим. № 1 до листа № 26.

№ 580

¹ У Володимирі Д. І. Яворницький мешкав у князя Миколи Петровича Урусова, володимирського віце-губернатора, згодом катеринославського губернського предводителя дворянства, сенатора.

№ 580а

¹ Капустин Михайло Миколайович (1828—1899) — історик, юрист, професор, педагогічний діяч.

№ 581

¹ Мається на увазі «Організаційний Комітет для переведення ювілею академіка Михайла Грушевського»; про ювілей М. С. Грушевського див.: Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: Останнє десятиліття (1924 — 1934).— К., 1993.— С. 55—72.

№ 583

¹ Див. прим. № 10 до листа № 46.

№ 584

¹ Катеринославське Наукове товариство виникло у 1901 р.

² Бродницький Сергій Альбертович — юрист, випускник Харківського університету, громадський діяч, голова Катеринославської повітової земської управи, голова ради музею ім. О. М. Поля.

³ Див. прим. № 2 до листа № 10.

⁴ «Вестник Юга» — катеринославська літературна й політична щоденна газета, виходила у 1902—1905 рр. за редакцією А. Захарченка та А. Цеткіна.

⁵ «Екатеринославский листок» — літературна та політична газета, виходила тричі на тиждень з 1882 р.

⁶ Див. прим. № 2 до листа № 333.

№ 585

¹ Див. прим. № 3 до листа № 93.

² Див. прим. № 2 до листа № 333.

³ Див. прим. № 3 до листа № 11.

⁴ Див. прим. № 4 до листа № 487.

№ 586

¹ Див. прим. № 3 до листа № 490.

² Мається на увазі XIII археологічний з'їзд, який мав відбутися у Катеринославі.

³ Організаційний комітет з устрою XIII археологічного з'їзду.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 490.

№ 587

¹ Див. прим. № 2 до листа № 333.

² Див. прим. № 3 до листа № 11.

¹ Див. прим. № 2 до листа № 19.

² Див. прим. № 2 до листа № 11.

№ 589

¹ Мається на увазі Катеринославське комерційне училище, директором якого був А. С. Синявський.

² Канкрін І. В., див. прим. № 4 до листа № 487.

³ Див. прим. № 3 до листа № 490.

№ 590

¹ Мається на увазі Катеринославське комерційне училище.

№ 593

¹ Див. прим. № 6 до листа № 466.

² Скриленко А. А. дістала посаду хранителя в Катеринославському музеї ім. О. М. Поля й мала переїхати з Києва та улаштуватися у Катеринославі.

³ Мається на увазі 1-й випуск «Летописи Екатеринославской учёной архивной комиссии» (Катеринослав, 1904), який редагував А. С. Синявський.

№ 594

¹ Мається на увазі зустріч А. А. Скриленко.

² Д. І. Яворницький читав там лекції.

№ 599

¹ Комаренко А. М.— викладач історії Катеринославського комерційного училища, з 27.10.1913 р.— правитель справ Катеринославської вченої архівної комісії.

№ 601

¹ Шульгин О. Я. (1889—1960) — політичний, громадський і культурно-науковий діяч, історик-соціолог, співтворець Української держави (1917—1919); за гетьманату був співробітником міністерства закордонних справ Української держави; з 1923 р.— на еміграції.

№ 602

¹ Див. прим. № 9 до листа № 187.

² В. О. Біднов на той час перебував у Празі, де викладав в Українському Вільному університеті, педагогічному інституті та господарській академії в Подебрадах.

³ Грушевський М. С. (1866—1934) — видатний український історик, академік, політичний діяч, у 1924 р. повернувся з еміграції в Україну.

⁴ Ніковський Андрій (1885—1942; *псевдонім — А. Василько*) — громадський і політичний діяч, літературознавець і журналіст.

⁵ Клименко Пилип (1880—?) — український історик, професор Кам'янець-Подільського університету, науковий співробітник ВУАН; у 1936 р. засланий.

⁶ Клепатський Павло (1885—?) — український історик, професор Кам'янець-Подільського університету і Полтавського ІНО.

№ 603

¹ Яснопольський Л. М. (1873—1957) — академік, визначний український економіст, фахівець у галузі політичної економії, бюджетного права, статистики й економіки вугільної промисловості.

² Див. прим. № 3 до листа № 178.

³ Фомін О. В. (1869—1935) — академік, видатний український ботанік, дійсний член АН УРСР (з 1921); з 1914 р. працював на Україні, 1914—1927 рр. — професор Київського університету, з 1922 р. — керівник науково-дослідної кафедри ботаніки при Ботанічному саді АН, з 1931 р. — директор Інституту ботаніки АН УРСР.

⁴ Белінг Д. (1882—1949) — біолог, професор зоології Київського університету, директор Дніпропетровської біологічної станції.

№ 604

¹ Див. прим. № 3 до листа № 98.

№ 605

¹ «Рада» — єдина щоденна газета українською мовою в російській Україні; виходила в Києві від 15.09.1906 р. до 2.08.1914 р., видавав і фінансував її Є. Чикаленко при підтримці В. Смиренка і Л. Жебуньова.

№ 607

¹ Ненаситець — один з дніпрових порогів.

² Так називали Ненаситецький поріг.

№ 608

¹ Див. прим. № 3 до листа № 205.

² Див. прим. № 8 до листа № 149.

№ 611

¹ Див. прим. № 3 до листа № 93.

² Див. прим. № 2 до листа № 514.

³ Див. прим. № 4 до листа № 148.

⁴ Див. прим. № 6 до листа № 466.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 25.

⁶ Див. прим. № 3 до листа № 17.

⁷ **Петров Микола (1840—1921)** — історик української літератури й науки, етнограф, член Українського наукового товариства у Києві (з 1907), дійсний член НТШ (з 1911), член-кореспондент Петербурзької АН (з 1916), дійсний член УАН (з 1918).

⁸ Див. прим. № 8 до листа № 198.

⁹ **Ханенко Богдан Іванович (1849—1917)** — колекціонер, археолог, меценат; передав до музею мистецтв у Києві збірку археологічних знахідок й мистецьких творів; провадив на власні кошти археологічні розкопи; видав збірку «Древности Поднепровья» (1—6; 1899—1907).

¹⁰ **Хвойка Вікентій (1850—1914)** — визначний український археолог чеського походження, здійснив низку розкопів у Києві й на Наддніпрянщині, з 1904 р. — кустос археологічного відділу Київського міського музею.

¹¹ Див. прим. № 8 до листа № 466.

№ 615

¹ Див. прим. № 1 до листа № 93.

№ 616

¹ **Синявський А. С.**, див. прим. № 1 до листа № 93.

№ 618

¹ **Уварова П. С.**, див. прим. № 3 до листа № 93.

² Див. прим. № 1 до листа № 490.

³ Див. прим. № 2 до листа № 10.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 11.

⁵ Музейний службовець.

⁶ Музейний службовець.

⁷ Музейний службовець.

№ 619

¹ **Тихомиров В. А.** — завідувач губернської земської лікарнею у Катеринославі, колекціонер.

² Див. прим. № 6 до листа № 1.

№ 620

¹ Див. прим. № 2 до листа № 57.

² Див. прим. № 2 до листа № 584.

- ³ Див. прим. № 2 до листа № 10.
⁴ Див. прим. № 1 до листа № 93.
⁵ Див. прим. № 9 до листа № 187.
⁶ Див. прим. № 3 до листа № 122.
⁷ **Залізник (Железняк) Марко Микитович** — фотограф експедиції на Дні-пробуді.

№ 622

¹ **Мамай** — козак, козак-бандурист, найпопулярніша народна картина XVII—XIX вв., мальована на стінах хат, скринях, шафах, дверях, посуді, полотні та ін., зображує сидячого козака-бандуриста (на тлі пейзажу) і передає деталі козацької зброї і кінської зброї; під зображенням звичайний віршований напис, в якому говориться про діла козака Мамає.

№ 623

¹ **Рум'янцівський опис** — генеральна ревізія Лівобережної України (Гетьманщини), яку з доручення російського уряду провів у 1765—1769 рр. П. Рум'янцеv, генерал-губернатор Лівобережжя. Опис містить у собі цінний матеріал до історії соціально-економічного життя Гетьманщини і нині зберігається в Центральному Державному історичному архіві України (м. Київ) й частково в ВР ЦНБ АН України.

№ 624

- ¹ Див. прим. № 1 до листа № 368.

№ 625

¹ Йдеться про збірник: **Эварницкий Д. И. Источники для истории запорожских казаков.** — Владимир, 1903. — Т. 1—2.

² М. Є. Слабченко має на увазі зустріч з Д. Яворницьким у Києві на листопадовій 1929 р. сесії ВУАН.

³ «... велике лихо з сином...» — мається на увазі арешт Тараса Михайловича Слабченка 20 грудня 1929 р. в Одесі в зв'язку з готованим більшовиками процесом СВУ.

№ 627

¹ **Яворницький Д. І. До історії Степової України.** — Дніпропетровськ, 1929. — 536 с. + зміст + XIV с.

² **Эварницкий Д. И. Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.** — Екатеринослав, 1906. — XI+772+III с.

- ³ Див. прим. № 1 до листа № 368.

№ 629

¹ Див.: **Эварницкий Д. И. Остров Хортица на реке Днепре: (Из поездки по запорожским урочищам)** // Киевская старина. — 1886. — Т. XIV. — № 1. — С. 41—

90; По поводу картины художника С. И. Васильковского // Там само.— Т. XIV.— С. 184—187; Архивные материалы для истории Запорожья // Там само.— Т. XV.— № 7.— С. 520—536.

№ 630

¹ **Єфремов Петро Олександрович (1883—1930?)** — брат С. О. Єфремова, літературознавець, професор Дніпропетровського ІНО, репресований в справі СВУ.

² **Гермайзе О. Ю. (1892—?)** — історик, член УСДРП, професор Київського ІНО, науковий співробітник ВУАН, секретар її історичної секції, керівник Археографічної Комісії; заарештований 1929 р. і засуджений у процесі СВУ на 6 років, відбував ув'язнення в Ярославлі й на Соловках.

№ 632

¹ Картина **«Козак в бою»** була написана маляром М. І. Струнниковим на дверях будинку О. Бахрушина в Москві, де мешкав Д. І. Яворницький. Згодом, за жеребом верхня частина картини-дверей стала власністю Д. І. Яворницького, котру він привіз до Катеринослава. Нині ця картина-двері експонується в залі запорозького козацтва Дніпропетровського історичного музею.

№ 633

¹ **Провора Хома** — кобзар, див.: **Эварницкий Д. И. Слепой баян Фома Провора** // Екатеринославские губернские ведомости.— 1897.— № 93.

² **Гладкий Йосип Михайлович (1789—1866)** — кошовий отаман задунайських запорожців, пізніше отаман Азовського війська.

³ **«Зірка»** — катеринославська газета.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 29.

№ 636

¹ Див. прим. № 1 до листа № 172.

^{1a} **Бондаренко Тимофій Дмитрович** — асистент експедиції на Дніпробуді.

² Див. прим. № 3 до листа № 177.

³ **Грінченко В. А.**, див. прим. № 2 до листа № 261.

⁴ **Смолічев П. І.**, див. прим. № 2 до листа № 26.

⁵ **Матвієвський П. Є.**, див. прим. № 1 до листа № 62.

⁶ **Козар П. А.**, див. прим. № 1 до листа № 58.

⁷ **Садовий Ю. П.**, див. прим. № 8 до листа № 297.

⁸ **Буракова З. Д.** — сестра дружини Д. І. Яворницького, співробітниця Дніпропетровського історичного музею.

⁹ Див. прим. № 3 до листа № 230.

¹⁰ Див. прим. № 1 до листа № 229.

№ 637

- ¹ **Смолічев П. І.**, див. прим. № 2 до листа № 26.
- ²⁻³ **Грінченко В. А.**, див. прим. № 2 до листа № 261.
- ⁴ Див. прим. № 2 до листа № 231.
- ⁵ Див. прим. № 1 до листа № 229.
- ⁶ Див. прим. № 3 до листа № 230.
- ⁷ Див. прим. № 3 до листа № 122.

№ 638

- ¹ Див. прим. № 3 до листа № 177.
- ² Див. прим. № 3 до листа № 301.
- ³ Див. прим. № 1 до листа № 250.
- ⁴ **Грінченко В. А.**, див. прим. № 2 до листа № 261.

№ 639

- ¹ **Аркадій Вікторович Добровольський.**
- ² **Смолічев П. І.**
- ³ **Матвієвський П. Є.**

№ 640

- ¹ **Садовий Ю. П.**, див. прим. № 8 до листа № 297.
- ² **Матвієвський П. Є.**, див. прим. № 1 до листа № 62.
- ³ **Смолічев П. І.**, див. прим. № 2 до листа № 26.
- ⁴ Див. прим. № 1 до листа № 227.
- ⁵ **Федорович Е. Й.**, див. прим. № 3 до листа № 301.

№ 641

- ¹ **Самокиш Микола Семенович (1860—1944)** — український живописець і графік, академік Петербурзької АМ (з 1890), заслужений діяч мистецтв РРФСР (з 1937).
- ² **Грінченко В. А.**

№ 644

- ¹ **Добровольський А. В.**
- ² Див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 647

- ¹ **Грінченко В. А.**
- ² Див. прим. № 2 до листа № 226.

³ Див. прим. № 2 до листа № 178.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 227.

⁵ Див. прим. № 1 до листа № 250.

⁶ Див. прим. № 8 до листа № 297.

№ 648

¹ Грінченко В. А.

² Див. прим. № 8 до листа № 297.

^{2a} Див. прим. № 1 до листа № 341.

³ Див. прим. № 1 до листа № 229.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 230.

№ 649

¹ Міллер М. О.

№ 655

¹ «Запоріжжє» — катеринославська газета; побачило світ лише одне число цього видання у 1905 р.

№ 657

¹ Барщевський Іван Федорович (1851—1948) — фотограф Академії мистецтв (з 1882), музейний діяч; у 1888 р. його альбом фотографій пам'яток старовини був відзначений срібною медаллю Російського археологічного товариства; був членом-кореспондентом Московського археологічного товариства (1883), членом Ярославської, Костромської, Смоленської губернських вчених архівних комісій, учасником VII (Ярославль, 1887), та VIII (Москва, 1890) археологічних з'їздів; автор «Исторического очерка города Ярославля»; про нього див.: Ярославские краеведы: Библиографический указатель / Сост. В. П. Алексеев.— Ярославль, 1988.— Ч. I.— С. 6—7.

² Див. прим. № 3 до листа № 156.

№ 661

¹ Йдеться про VI археологічний з'їзд в Одесі у 1884 р.

№ 662

¹ Калмикова Олександра Михайлівна (1849/1850—1916) — російська прогресивна діячка, родом з Катеринослава.

² Лазаревич Іван (1819—1902) — акушер і гінеколог, професор Харківського університету (1862—1887), засновник Повивального інституту.

³ Якобій Аркадій (1827—1907) — гігієніст, професор Харківського і Казанського університетів (1872—1885), засновник першої кафедри гігієни, автор «Курса общественной гигиены» (Харків, 1885).

⁴ **Безсонов Петро (1828—1908)** — російський славіст і фольклорист реакційно-великодержавницького спрямування, професор слов'янських мов Харківського університету.

⁵ **Беренштам Вільям (1839—1904)** — педагог і громадський діяч, член київської «Громади», співробітник «Киевского телеграфа», «Киевской старины».

⁶ Див. прим. № 4 до листа № 72.

⁷ Див. прим. № 2 до листа № 37.

№ 664

¹ **Сірко І. Д.**, див. прим. № 2 до листа № 356.

² **Гордієнко Кость (? — 1733)** — кошовий Запорозької Січі; підтримував І. С. Мазепу, після смерті котрого лишився на стороні Пилипа Орлика, брав участь у невдалому поході П. Орлика з татарами й військом І. Потоцького на Правобережну Україну 1711 р.

№ 668

¹ Див. прим. № 3 до листа № 115.

№ 669

¹ **Лободовський Михайло Фед.** — письменник, перекладач св. Письма і «Тараса Бульби» М. Гоголя на українську мову, автор брошур, видавець часопису «Порада» в Харкові (1906).

№ 670

¹ **Еварницький Д. И.** **Иван Дмитриевич Сирко**, славний кошевой атаман войска запорожских низовых козаков. — СПб., 1894. — 163 с.

№ 672

¹ Мається на увазі оповідання Д. І. Яворницького «Христос в серці чоловіка», яке він надіслав до ювілейного збірника на пошану М. Ф. Сумцова.

^{1a} **Шульц Георгій Федорович (1853—?)** — викладач Харківського університету.

² Див. прим. № 3 до листа № 17.

³ **Халанський М. Є.**, див. прим. № 1 до листа № 565.

№ 673

¹ Йдеться про видання: **Яворницький Д. Вечірні зорі: (Вірші).** — Катеринослав, 1910. — 112 с.

¹ Йдеться про святкування 30-ліття літературно-наукової діяльності Д. Яворницького у 1913 р.

² Див.: Сумцов Н. Ф. Д. И. Яворницкий // Южный край.— 1913.— 24 нояб.

№ 675

¹ **Бігдай Яким Дмитрович (1855—1909)** — український кубанський діяч, збирач пісень кубанських козаків; очолював катеринодарський музичний аматорський гурток; дійсний член кубанського та терського статистичного комітету.

² Див. прим. № 2 до листа № 199.

№ 677

¹ Див. прим. № 3 до листа № 27.

№ 678

¹ Див. прим. № 1 до листа № 29.

№ 681

¹ **Козар П. А.**, див. прим. № 1 до листа № 58.

№ 682

¹ **Білецька Віра** — етнограф та історик, авторка студій про українські пісні (див.: «Етнографічний вісник» за 1925, 1927 і 1929 рр.).

² Див. прим. № 1 до листа № 378.

³ Див. прим. № 2 до листа № 377.

№ 684

¹ **«Бібліологічні вісті»** — кварталник Українського наукового інституту книгознавства, за редакцією Ю. Меженка, виходив у Києві 1923—1930 рр.

№ 685

¹ Див.: **Таранушенко С. А. Пам'ятки мистецтва Старої Слобожанщини.**— Харків, 1922; **Мистецтво Слобожанщини XVII—XVIII ст.**— Харків, 1928; **Пам'ятки архітектури Слобожанщини XVII—XVIII вв.**— К., 1959; **Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України.**— К., 1976.

№ 686

¹ **Новомосковський Троїцький собор** — цінна пам'ятка української дерев'яної архітектури, споруджений 1773—1778 рр. майстром Я. Погребняком, перебудований 1887 р. за старим зразком.

² С. А. Таранушенко зробив обміри Новомосковського собору; оригінал роботи зберігається в Дніпропетровському історичному музеї.

№ 688

¹ Див. прим. № 2 до листа № 65.

№ 689

¹ Таранушенко С. А. Мистецтво Слобожанщини XVII—XVIII ст.— Харків, 1928.

№ 690

¹ «Записки історично-філологічного відділу ВУАН» у Києві (1919—1931 рр., 27 томів) — неперіодичні збірники за редакцією П. Зайцева (1919), А. Кримського і М. Грушевського (1920—1931), що містили матеріали з історії України, української мови та літератури.

² Мається на увазі комплексна науково-дослідна експедиція на Дніпрельстані, яку очолював академік Д. І. Яворницький.

³ Смоличев П. І., див. прим. № 2 до листа № 26.

№ 691

¹ Див. прим. № 3 до листа № 177.

² Див. прим. № 1 до листа № 229.

³ Див. прим. № 2 до листа № 54.

№ 692

¹ Див. прим. № 6 до листа № 297.

² Грінченко В. А., див. прим. № 2 до листа № 261.

³ Грушевська Катерина Михайлівна (1900—1953) — дочка М. С. Грушевського, дослідниця української етнографії, керівниця Комісії історичної пісенності й Кабінету примітивної культури ВУАН, редактор журналу «Первісне громадянство та його пережитки на Україні» (1926); у 1937 р. заслана.

№ 695

¹ Ступницький Василь Павлович (1879—1945?) — етнограф, диригент і композитор, родом з Харківщини; диригент кафедрального хору і керівник музичної школи в Чернігові; у 1920-х рр. — диригент капели «ДУХ», викладач музичної студії Харківського ІНО.

№ 696

¹ Беринда Памва (?—1632) — визначний український лексикограф, автор книги «Лексикон славеноросский альбо імен толкование» (К., 1627); працював в друкарні Києво-Печерської лаври.

№ 704

¹ Йдеться про книгу Памви Беринди «Лексикон славеноросский альбо імен толкование» (К., 1627).

№ 705

¹ Йдеться про кандидатські іспити В. С. Соляника.

№ 706

¹ Див. прим. № 3 до листа № 176.

² Див. прим. № 4 до листа № 176.

³ Див. прим. № 2 до листа № 21.

⁴ **Затонський Володимир Петрович (1888—1937)** — український партійний діяч, один із засновників КП(б)У; 1923 р. — нарком освіти України; 1924—1926 рр. — голова політуправління і член Реввійськради Української військової округи; 1927—1932 рр. — нарком роб.-сел. інспекції на посту наркома освіти; заарештований і розстріляний з дружиною в листопаді 1937 р.

№ 707

¹ **Лесевич Володимир Вікторович (1837—1905)** — філософ-позитивіст; був засланий до Сибіру. Перша праця Лесевича «Очерк развития идеи прогресса» (Современное обозрение. 1868. IV, VI). Про В. В. Лесевича див.: **Кареев Н. И. Памяти В. В. Лесевича:** (Речь, произнесенная на годовом собрании Литературного фонда 2 февраля 1906 г.) // Современность (Русское богатство). — 1906. — № 1. — С. 131—135.

² **Потебня О. О.**, див. прим. № 7 до листа № 1.

№ 708

¹ **Бузескул В. П. (1858—1931)** — професор Харківського університету, історик, дійсний член ВУАН і АН СРСР.

² Див. прим. № 1 до листа № 1.

³ **Надлер Василь Карлович (1840 — ?)** — викладач Харківського університету.

⁴ **Петров М. (1823—1887)** — професор Харківського університету.

⁵ **Лебедев Амфіан (Амеранг, Амфітеатр) Степанович (1832—1910)** — професор Харківського університету, декан історико-філологічного факультету, історик церкви.

⁶ **Зеленін Дмитро Костянтинович (1879—1954)** — російський фольклорист, етнограф, діалектолог, член-кореспондент АН СРСР, на початку 1920-х рр. професор Харківського університету, згодом — ІНО.

¹ **Шерцель (Шерцль) В. І.** (1843 — ?) — філолог, у 1869 р. захистив магістерську дисертацію і був обраний доцентом порівняльного мовознавства у Харківському університеті; у 1880 р. одержав ступінь доктора в Московському університеті.

² Див. прим. № 1 до листа № 1.

³ **Шульц Георгій Федорович** (1853 — ?) — викладач Харківського університету.

№ 710

¹ **Анакреон, Анакреонт (Анакреон; бл. 570—487 рр. до н. е.)** — давньогрецький поет-лірик, оспівував любов, вино, безхмарне життя.

№ 711

¹ **Шафарик (Шафаржик) П. Й.** (1795—1861) — чеський філолог, історик, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1839).

² **Гильфердинг Олександр Федорович** (1831—1872) — російський славіст, збирач й дослідник билин, член-кореспондент Петербурзької АН (1856); записав 318 билинних текстів («Онежские былины». М., 1873).

³ **Хмельницький Зиновій-Богдан Михайлович** (1595—1657) — гетьман України, видатний державний діяч і полководець, керівник Визвольної війни українського народу (1648—1654).

⁴ **Кромвель Олівер** (1599—1658) — діяч англійської буржуазної революції XVII ст., реорганізатор війська, одержав перемогу в першій та другій громадянських війнах (1642—1646, 1648); з 1653 р. встановив режим особистої диктатури.

⁵ [Эварницкий Д. И. Песни из Харьковской губернии] // Русский филологический вестник. (Варшава).— 1882.— Т. VII.— С. 78—85; та окрема відбитка (Варшава, 1883).

⁶ **Красовський** — студент Харківського університету.

№ 714

¹ **Терновський Пилип** (1838—1884) — історик церкви, професор Київської духовної академії (з 1862) і Київського університету (з 1869), автор праць з історії візантійської і української церков.

№ 717

¹ **Брат М. Є. Халанського** — Олександр Халанський навчався того часу в Петербурзькій духовній академії.

¹ «Южный край» — щоденна газета, що видавалася А. Юзефовичем у Харкові (1881—1917).

² У квітні 1887 р. Д. І. Яворницький їздив на Соловецькі острови, де відвідав могилу кошового П. І. Калнишевського і зібрав архівні матеріали про нього. Науковим результатом цієї подорожі була праця «Последний кошевой атаман Петр Иванович Калнышевский» (1887) та окремий розділ у книзі «По следам запорожцев» (1888).

³ Див. прим. № 1 до листа № 17.

⁴ Див. прим. № 4 до листа № 662.

№ 721

¹ У червні 1887 р., за наказом міністра освіти Делянова, Д. І. Яворницького було звільнено з педагогічної роботи, але невдовзі, завдяки заступництву передових кіл інтелігенції столиці, його знову поновлюють на роботі.

² Кокіна В. П. — перша дружина Д. І. Яворницького.

³ Халанський О. Є. — брат М. Є. Халанського.

⁴ Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «Запорожье в остатках старины и преданиях народа» (СПб., 1888. — Ч. 1—2).

№ 725

¹ Див. прим. № 3 до листа № 17.

² Щелков І. (1833—1909) — фізіолог, професор Харківського університету (1863—1886), ректор цього університету (з 1884); ректор Варшавського університету (з 1890).

³ Див. прим. № 1 до листа № 17.

⁴ Гуревич Яків Григорович (1843—1906) — відомий петербурзький педагог, видавець і громадський діяч, директор гімназії, приват-доцент Петербурзького університету, видавець і редактор журналу «Русская школа».

⁵ Іловайський Дмитро Іванович (1832—1920) — історик консервативного напрямку, автор шкільних підручників з історії.

⁶ Див. прим. № 2 до листа № 721.

⁷ Див. прим. № 1 до листа № 8.

№ 727

¹ Д. І. Яворницький відправлявся на заслання у Середню Азію.

² Іваницький — харківський фотограф.

³ Мається на увазі книга: Эварницкий Д. И. История запорожских козаков. — СПб., 1892. — Т. 1.

⁴ Том 2-й побачив світ у 1895 р. (СПб.).

⁵ Павлюк (Павло Бут) — гетьман, керівник селянсько-козацького повстання.

⁶ **Остряница (Острянин) Яків (? — 1641)** — гетьман запорозьких нереєстрових козаків, ватажок селянсько-козацького повстання на Україні (1638).

⁷ Див. прим. № 4 до листа № 158.

№ 728

¹ Див. прим. № 1 до листа № 25.

² **Лебедев Амфіан (Амеранг, Амфітеатр) Степанович (1832—1910)** — професор Харківського університету, декан історико-філологічного факультету цього університету.

³ Див. прим. № 4 до листа № 476.

⁴ Див. прим. № 6 до листа № 727.

№ 729

¹ Див. прим. № 2 до листа № 728.

№ 730

¹ **Павлов Олексій Степанович (1832—1898)** — історик, професор Московського університету, член-кореспондент АН (з 1873).

² Мається на увазі книга Д. І. Яворницького «**Иван Дмитриевич Сирко, славный кошевой атаман войска запорожских низовых козаков**» (СПб, 1894).

№ 731

¹ **Стороженко Олекса (1805—1874)** — український письменник, етнограф, художник.

№ 732

¹ **Багалій Д. І.**, див. прим. № 1 до листа № 25.

² **Плохинський М. М. (1864—1906)** — історик, архівіст, архіваріус Харківського історично-філологічного товариства.

№ 733

¹ Див. прим. № 3 до листа № 17.

² **Виноградов Павло Гаврилович (1854—1925)** — російський історик, медієвіст, професор грецької історії Московського університету (з 1884), академік (з 1914).

³ **Лавіссо, Лавісс Ернест (1842—1922)** — французький історик, редактор видань «Історія Франції» (1900—1911; тт. 1—9 та «Історія сучасної Франції» (1920—1922; тт. 1—10).

⁴ **Рамбо Альфред (1842—1905)** — французький історик та державний діяч; з 1881 р. — професор Сорбони; у 1895—1903 рр. — сенатор, 1896—1898 рр. — міністр народної освіти. Спільно з Е. Лавіссо редагував багатотомну колективну працю «Загальна історія з IV ст. до нашого часу» (1893—1901. — тт. 1—12).

⁵ Созонович І. П. — професор історико-філологічного факультету Варшавського університету.

⁶ Кулаковський П. А. (1848—1913) — історик, філолог, публіцист, громадський діяч; у 1892—1902 рр. — професор Варшавського університету.

⁷ Карський Ю. Ф. (1860—1931) — професор Варшавського університету.

№ 735

¹ Смирнов О. І. — професор Варшавського університету, редактор «Русского филологического вестника» (Варшава).

² Див. прим. № 2 до листа № 509.

³ Шафарик (Šafárik) Павло Йосип (1795—1861) — визначний діяч чеського і словацького відродження, славіст, досліджував етногенез слов'янських народів, мову, фольклор та історію.

№ 736

¹ Вітає зі здачею магістерських іспитів.

^{1а} Алексеенко Михайло Мартинович — професор і ректор Харківського університету, попечитель Харківського учбового округу, член Катеринославської вченої архівної комісії.

² Див. прим. № 1 до листа № 735.

№ 739

¹ Ковалевський П. І. (1850—1923) — психіатр, професор Харківського університету (з 1884 р.); ректор Варшавського університету (1894—1895).

№ 740

¹ Див. прим. № 5 до листа № 17.

^{1а} Див. прим. № 2 до листа № 728.

² Зенгер Г. Е., див. прим. № 1 до листа № 440.

№ 741

¹ За допомогою професора В. Й. Ключевського Д. І. Яворницький влаштувався викладачем Московського університету.

^{1а} Мається на увазі 3-й том монографії Д. І. Яворницького «Історія запорозьких козаків».

² Див. прим. № 1 до листа № 25.

³ Див. прим. № 5 до листа № 309.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 147.

⁵ Див. прим. № 4 до листа № 148.

№ 742

¹ Див. прим. № 3 до листа № 309.

№ 745

¹ Див. прим. № 3 до листа № 708.

№ 747

¹ Див. прим. № 1а до листа № 736.

№ 748

¹ Мається на увазі XII археологічний з'їзд у Харкові.

² Васильківський С. І. (1854—1917) — український художник, автор численних пейзажів, епічних творів на історичну тематику.

№ 749

¹ Див. прим. № 2 до листа № 748.

² Мається на увазі книга: Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.—Екатеринослав, 1906.

³ Чубинський П. П. (1839—1884) — етнограф і громадський діяч, у 1873—1876 рр. керував Південно-Західним відділом Російського Географічного товариства.

⁴ Кокіна В. П.— дружина Д. І. Яворницького.

№ 750

¹ Див.: Яворницький Д. І. За чужий гріх: (Повість).— Катеринослав, 1907.

² Див. прим. № 1 до листа № 17.

³ Див. прим. № 7 до листа № 1.

⁴ Див. прим. № 3 до листа № 708.

⁵ Кокін С. П.— брат першої дружини Д. І. Яворницького — Кокіної В. П.

№ 752

¹ Уварова П. С., див. прим. № 3 до листа № 93.

№ 753

¹ Дмитрієв Микола (1867—1908) — український громадський діяч, за фахом адвокат, член і деякий час голова полтавської Громади; 1905—1908 рр. видавав часопис «Рідний край».

² Лизогуб Федір (1851—1928) — громадський і політичний діяч, родом з Чернігівщини; у 1901—1915 рр.— голова Полтавської губернської земської управи; 1918 р. був міністром внутрішніх справ і головою Ради Міністрів Української держави.

³ Попов Х. І.

№ 754

¹ Скаржинська Катерина Миколаївна (Рейзар) — музеєзнавець, колекціонерка, фундаторка музею у маєтку Круглик на Лубенщині Полтавської губернії, який вона подарувала полтавському земству і який увійшов як складова частина до Полтавського музею.

№ 757

¹ Мається на увазі XIII археологічний з'їзд в Катеринославі (1905).

² Див. прим. № 3 до листа № 93.

³ Городицов В. О., див. прим. № 3 до листа № 122.

⁴ Уварова П. С.

№ 758a

¹ Д. І. Яворницький запропонував В. Харламову взяти участь в комплексній археологічній та етнографічній експедиції напередодні XIII археологічного з'їзду.

№ 761

¹ Пильчиков (Пильчиків) Дмитро Павлович (1821—1893) — педагог і громадський діяч, член Кирило-Мефодіївського братства і приятель Т. Шевченка, був одним з фундаторів Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

² Леонтович Володимир Миколайович (псевд. В. Левенко; 1866—1933) — громадський діяч і письменник, земський діяч на Полтавщині, член Старої громади і ТУП, член редколегії «Літературно-наукового вістника» у Києві, меценат щоденника «Рада»; 1917 р.— член Центральної Ради, за гетьманату — міністр земельних справ у кабінеті Лизогуба; в еміграції в Берліні, потім у Празі.

³ Сластьон (Сластіон) О. Г.; див. прим. № 8 до листа № 19.

⁴ Карпенко-Карий Іван — псевд. І. Тобілевича (1845—1907) — видатний український актор і драматург.

№ 762

¹ «Киевская старина» — щомісячний історико-етнографічний і літературний журнал (1882—1906).

² Лисенко Микола Віталійович (1842—1912) — видатний український композитор, основоположник української класичної музики.

³ Див. прим. № 1 до листа № 93.

⁴ Мається на увазі оповідання Д. Яворницького «Добрий пастырь», яке було надруковане окремо (М., 1903) та передруковане в газеті «Екатеринославские губернские ведомости» (1908.— № 37, неоф. частина).

⁵ Мається на увазі XIII археологічний з'їзд, що відбувся у Катеринославі 1905 р.

№ 763

¹ Скотт Вальтер (1771—1832) — англійський письменник.

² Еркман-Шатріан — літературне ім'я двох французьких письменників-спів-авторів: Емілія Еркмана (1822—1899) і Шарля Луї Гратьєна Олександра Шатріана (1826—1890).

³ Сенкевич Генрік (1846—1916) — польський письменник.

⁴ Див. прим. № 2 до листа № 37.

⁵ «Просвіта» — українські громадські товариства для масового поширення освіти і національної свідомості серед народу, що існувала на українських землях в кін. 1860-х рр.; перша «Просвіта» була заснована у Львові 1868 р., київська «Просвіта» — у травні 1906 р.

⁶ Див. прим. № 4 до листа № 72.

⁷ Еварницький Д. І. Наша доля — божя воля // Киевская старина.— 1901.— № 1.— С. 81—114; № 2.— С. 234—282; № 3.— С. 426—460; № 4.— С. 50—96; та окрема відбитка.

⁸ Яворницький Д. І. За чужий гріх.— Катеринослав, 1907.— 461 с.

⁹ Еварницький Д. І. По следам запорожцев.— СПб., 1898.— 324 с.

¹⁰ Музей ім. О. М. Поля був відкритий 1902 р. в Катеринославі (зі 1940 р.— Дніпропетровський історичний музей ім. Д. І. Яворницького).

№ 764

² «Рада» — українська щоденна газета, що видавалась у Києві з 1906 до 1914 р. Є. Х. Чикаленком.

² Див. прим. № 4 до листа № 761.

³ Див. прим. № 8 до листа № 47.

⁴ Коцюбинський Михайло Михайлович (1864—1913) — український письменник, революційний демократ, громадський діяч.

№ 765

¹ Яворницький Д. І. Русальчине озеро: (із записної книжки старого стрільця П. К. Д'яковича) // Рада.— 1909.— 8 бер.; також: Дніпрові хвилі.— 1911.— № 7—9; та окрема відбитка. (Катеринослав, 1911).

² Яворницький Д. І. Поміж панами: Малюнки з життя.— Катеринослав, 1911.— IV, 1, 283 с.

№ 766

¹ Вовчок Марко (псевд., справжнє ім'я — Марія Олександрівна Віленська-Маркович; 1833—1907) — українська і російська письменниця.

² Стороженко Олекса (1805—1874) — український письменник, етнограф, маляр.

³ Панас Мирний (Панас Якович Рудченко; 1849—1920) — видатний український письменник.

⁴ Див. прим. № 8 до листа № 763.

№ 767

¹ Кропивницький Марко Лукич (1840—1910) — видатний український драматург, актор, режисер, композитор.

² Мається на увазі «Словарь української мови» упорядкований Б. Грінченком (К., 1907—1909. — Т. 1—4).

³ Див. прим. № 4 до листа № 129.

⁴ Грінченко Борис Дмитрович (1863—1910) — український письменник, педагог, літературознавець, лексикограф, етнограф, історик, публіцист, громадсько-культурний діяч.

⁵ Грінченко Настя (1884—1909) — поетеса і перекладачка, дочка Б. Д. Грінченка.

⁶ Див. прим. № 2 до листа № 765.

№ 768

¹ Яворницький Д. І. Закохана пара, або пан Борзак та пані Борзачка // Дніпрові хвилі. — 1910. — № 1; 1911. — № 12—15.

² Яворницький Д. І. Драний хутір // Дніпрові хвилі. — 1911. — № 18—21; та окрема відбитка.

³ Гоголь Микола Васильович (1809—1852) — видатний письменник.

⁴ Див. прим. № 1 до листа № 765.

№ 772

¹ Паночіні Сергій Сергійович (Каракаш; 1891 — ?) — український філолог, публіцист, родом з Полтавщини; у 1912 р. працював в журналі «Сніп» (Харків), 1918—1920 рр. — секретар видавництва «Час» (Київ), член багатьох наукових товариств, співробітник різних комісій при ВУАН.

№ 773

¹ Білоусов Іван Олексійович (1863—1930) — російський письменник і перекладач поезій Т. Шевченка і нарисів про нього.

¹ **Боровик Віталій Гаврилович (1864 — після 1938)** — український поет, перекладач і громадський діяч, належав до літературного гуртка «Плеяда», один з організаторів «Братства тарасівців».

№ 775

¹ **Шило Костянтин (1880 — ?)** — політичний і культурний діяч, педагог, член УСДРП, співробітник міністерства освіти УНР за часів Директорії, співробітник ВУАН; засуджений умовно на 3 роки за участь у міфічній СВУ, після процесу СВУ працював лаборантом ветеринарного інституту й невдовзі помер.

² **Кривинюк Михайло Васильович (1871—1944)** — учасник демократичного руху на Україні, чоловік молодшої сестри Лесі Українки — Ольги Петрівни Косач (Кривинюк; 1877—1945).

³ Див. прим. № 6 до листа № 46.

⁴ **Юлія Миколаївна** — дружина Є. Х. Чикаленка.

№ 777

¹ **Комаров Михайло Федорович (1844—1913)** — український бібліограф, етнограф, громадський діяч.

² **Ротмистров Григорій** — статистик і громадський діяч на Полтавщині, завідувач статистичного бюро полтавського губерньського земства.

³ **Шраг Ілля Людвигович (1847—1919)** — чернігівський адвокат і громадський діяч, просвітянин.

⁴ **Солуха Кость (1869—1922)** — лікар, голова кам'янецької «Просвіти», громадський і культурний діяч та меценат, один із засновників університету в Кам'янець-Подільському.

⁵ **Михалевич Опанас (1848—1925)** — громадський діяч, український народник, за фахом лікар, родом з Волині, член Київської громади, голова українського гуртка в Єлизаветграді (1878—1885), за поширення заборонених цензурою книжок заарештований 1885 р. і засланий на Сибір; 1892 р. повернувся до Єлизаветграда і там жив до смерті.

⁶ **Кошовий Василь (бл. 1870 — бл. 1914)** — земський статистик у Полтаві, згодом у Житомирі і Києві; до 1905 р. діяч полтавської вільної Громади РУП, пізніше — член УДП.

№ 779

¹ Мається на увазі Південноросійська обласна сільськогосподарська, промислова, кустарна виставка 1910 р. в Катеринославі.

№ 780

¹ Див. прим. № 6 до листа № 46.

¹ Див. прим. № 2 до листа № 54.

² **Эварницкий-Яворницкий Д. И. Вольности запорожских козаков: Историко-топографический очерк.**— СПб., 1890.— 1+384 с.+3 карти.

¹ Див. прим. № 5 до листа № 17.

² **Щепкін Євген Миколайович (1860—1920)** — історик, професор Ніжинського історико-філологічного інституту (1897—1898) і Новоросійського університету в Одесі (1898—1906; 1917—1920).

¹ С. М. Шубинський мав на увазі працю Д. І. Яворницького «Запорожье в остатках старины и преданиях народа» (СПб., 1888).

¹ Стаття Д. І. Яворницького «Могила двух кошевых атаманов» була надрукована в «Историческом вестнике» (1887.— Т. 29.— № 7.— С. 122—129).

¹ Стаття під назвою «Переправа через Днепровские пороги» була надрукована в «Историческом вестнике» (1888.— Т. 31.— № 1.— С. 187—200).

¹ **Синельников Иван Максимович (? — 1789)** — генерал-майор часів Катерини II, перший губернатор м. Катеринослава (1783—1788). Стаття Д. І. Яворницького мала назву «Первый екатеринославский губернатор» (Исторический вестник.— 1887.— Т. 28.— № 6.— С. 630—638).

¹ Див. прим. до листів № 786, 787.

¹ У квітні 1887 р. Д. І. Яворницький їде на Соловецький острів для огляду могили П. І. Калнишевського (1690—1803), останнього кошового отамана Запорозької Січі.

¹ Див.: Эварницкий Д. И. Скифская жертвенная чаша // Исторический вестник.— 1889.— Т. 35.— № 3.— С. 720—722.

² Йдеться про книгу Д. І. Яворницького «Запорожье в остатках старины и преданиях народа».

¹ Див.: [Полевой П. Н.] Запорожское гнездо: [По поводу книги Д. И. Эварницкого: «Запорожье в остатках старины и преданиях народа». СПб., 1888] // Исторический вестник.— 1888.— Т. 34.— № 12.— С. 737—752. (Підпис: П. П.).

¹ Див. прим. № 1 до листа № 792.

¹ В. Б. Рец. на кн.: Эварницкий Д. И. История запорожских козаков.— СПб., 1892.— Т. 1 // Исторический вестник.— 1892.— Т. 50.— № 10.— С.— 261—263.

² Див. прим. № 2 до листа № 728.

¹ Мова йде про статтю «Главнейшие моменты из истории запорожских козаков», яку Д. І. Яворницький надрукував в журналі «Русская мысль».— 1897.— № 1.— С. 99—115.

¹ Див.: Исторический вестник.— 1899.— Т. 77.— № 8.— С. 635—645.

¹ Див.: Исторический вестник.— 1902.— Т. 87.— № 2.— С. 667—678.

¹ Щербаківський Данило Михайлович — брат В. М. Щербаківського, див. прим. № 1 до листа № 276.

² Щербаківський В. М. Українське мистецтво — L'art d'Ukraine.— Львів; К., 1913.— Т. 1.

³ Другий том був виданий лише 1926 р., див.: Щербаківський Д. Українське мистецтво — L'art d'Ukraine.— Прага, 1926.— Т. 2.

№ 800

^{1-1a} **Злотніков Михайло Федотович (1890—1942)** — професор Катеринославського ІНО, керівник історичної секції Катеринославської науково-дослідної кафедри українознавства.

№ 802

¹ О. М. Щербина, бо лист написаний його дружиною Г. П. Щербиною.

№ 803

¹ Див. прим. № 1 до листа № 359.

² **Рожков Микола Олександрович (1868—1927)** — російський історик, професор інституту червоної професури, директор Академії комуністичного виховання (з 1917 р.).

³ Див. прим. № 1 до листа № 132.

⁴ Див. прим. № 5 до листа № 17.

№ 804

¹ Мається на увазі Музично-етнографічна комісія в Москві, організатором і головою котрої був М. Янчук.

№ 805

¹ Див. прим. № 2 до листа № 475.

² **Боярська Євдокія (1860—1900)** — справжнє прізвище Богемська, відома акторка, учениця М. Л. Кропивницького; в театрі М. Старицького грала героїчні ролі репертуару.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК КОРЕСПОНДЕНТІВ, ЛИСТИ КОТРИХ РЕПРЕЗЕНТОВАНІ В ЦЬОМУ ЗБІРНИКУ

Айзеншток І. Я.	1, 2
Акінф'єв І. Я.	3, 4, 5
Алексєєв В. О.	6, 7
Апухтін В. Р.	8, 9
Бабенко В. О.	10, 11, 12, 13, 14, 15, 16
Багалій Д. І.	17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
Бакай М. М.	25
Баран-Бутович С. Г.	26
Барвінський В. О.	27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
Бережний В.	37, 38, 39
Берченко Є. В.	40
Бершадський С. О.	41
Бігдай Я. Д.	42
Біднов В. О.	43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
	53, 54, 55
Білецька В. Ю.	56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
	66, 67
Білий В. В.	68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
	78, 79, 80
Біляшівський М. Ф.	81, 82, 83, 84, 85, 86
Бобринський О. О.	86а, 87, 88, 89, 90, 91
Богомолець О. О.	92
Богумил О. Г.	93
Бодянський О. В.	94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
	104, 105, 106, 107
Болсуновський К. В.	108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
	116, 117, 118, 119, 120, 121
Бондаренко Т. Д.	122, 123
Борковський І.	124
Боровой С. Я.	125, 126
Бородай О. І.	127, 128, 129
Брандт Р. Ф.	130, 131, 132, 133, 134
Бречкевич М. В.	135
Брікнер О. Г.	136
Варнеке Б. В.	137, 138, 139, 140
Веселовський О. М.	141
Вовк (Волков) Ф. К.	142, 143
Водолажченко О.	144
Гатцук О. О.	145, 146
Гербільський Г. Ю.	512
Гнатюк В. Я.	146а
Горленко В. П.	147, 148, 149, 150, 151, 152, 152а, 153
Гошкевич В. І.	154, 155

Грінченко Б. Д.	156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171
Грінченко В. А.	172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183
Грунін Т. І.	184
Грушевський М. С.	185
Данилов В. В.	186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 193, 194, 195, 196, 197, 198
Дашкевич В. І.	199, 200, 201, 202, 203, 204, 205
Дашкевич В. Я.	206, 207, 208
Дложевський С. С.	209, 210
Добровольський А. В.	211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 234a, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 241a, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 267a
Довнар-Запольський М. В.	268, 269
Дорошенко Д. І.	270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277
Дубровський В. В.	278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287
Ессен О.	287
Кіранов Т. М.	288
Ключевський В. О.	289, 290
Ковалевський М. М.	291
Козар П. А.	292, 293, 293a, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 315
Комаров М. Ф.	316, 317, 318, 319, 320, 321
Кониський О. Я.	322, 323, 324, 325, 326, 327
Корсаков Д. А.	309, 309a
Корш Ф. Є.	328, 329, 330, 331
Кравченко В. Г.	332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343
Кримський А. Ю.	344, 345
Курінний П. П.	346, 347, 348, 349
Лаппо-Данилевський О. С.	350, 351
Лебедєв М. І.	351a, 352, 353, 354,
Лебідь П. П.	354a, 354b, 355, 356, 357, 358
Линниченко І. А.	359
Любарський І.	360
Любавський М. К.	361, 362, 363
Ляскоронський В. Г.	364, 365, 366
Маврогордато П.	367
Машуков В. Д.	368, 369
Міллер М. О.	370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378,

	379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430
Міллер О. Ф.	431, 432, 433, 434, 435
Міннс Е.	436
Мищенко Ф. Г.	437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 452, 453, 454, 455
Модзалевський В. Л.	456, 457, 458, 459, 460, 461
Науменко В. П.	462
Нідерле Л.	463
Ніколайчик Ф. Д.	464, 465, 466, 467
Новицький О. П.	468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505
Новицький Я. П.	506, 507, 508, 509, 510, 511
Новосадський М. І.	513, 514
Орешніков О. В.	515
Павінський А.	516
Падалка Л. В.	517, 518, 519, 520
Паночіні С. С.	521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528
Пархоменко В. О.	529, 530
Пассек Т. С.	531, 532
Перетц В. М.	533
Петров М. І.	534, 535
Петровський М. Н.	536
Петрушевич І.	537, 538, 539
Пірлінг П.	540
Плевако М. А.	541
Покровський М. М.	541a
Полонська-Василенко Н. Д.	542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550
Попов І. П.	551, 552, 553, 554, 554a
Попов М. О.	555
Поспішил Ф.	556, 557
Потебня О. О.	558, 559
Похилевич Д. Л.	560, 561, 562, 563
Ревуцький Д. М.	18, 19, 564, 565, 566, 567
Редін Є. К.	568
Ротар І.	569, 570, 571, 572
Рудинська Єв. Я.	572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579
Рудинський М. Я.	580, 580a
Рудченко І. Я.	

Савченко Ф. Я.	581
Самоквасов Д. Я.	582
Симоненко Г.	583
Синявський А. С.	584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604
Синявський О. Н.	605, 606, 607, 608
Сіцинський Ю. Я.	609
Скальковський А. О.	610
Скриленко А. А.	611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621
Слабченко М. Є.	622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631
Смирнов (А.) М.	632
Соляник В. С.	633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651
Спіцин О. А.	652, 653, 654
Станіславський В. І.	655, 656
Стасов В. В.	657, 658
Студинський К. Я.	659
Сумцов М. Ф.	660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679
Таранушенко С. А.	680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689
Ткаченко М. Т.	690, 691, 692, 693, 694
Федоровський О. С.	695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706
Халанський М. Є.	707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 758a
Харламов В.	750a, 751, 751a
Харузіна В. М.	759, 760
Хоткевич Г. М.	761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780
Чикаленко Є. Х.	781
Шамрай С. В.	782
Шахматов О. О.	783
Шміт Ф. І.	784
Штерн Е. Р.	785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798
Шубінський С. М.	

Щепкін Є. М.	803
Щербаківський В. М.	799
Щербина О. М.	800, 801, 802
Янчук М. А.	804, 805, 806

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Абрамов	652
Август, імператор	105
Авраменко Г. О.	181, 423, 425, 649, 650
Адамович	541a
Азадовський М. К.	343
Акінфієв І. Я.	52
Алексеев В.	11
Алексеев Г. П.	19, 147, 148, 149, 588
Алексеев, археолог	238, 304
Алексеевко М. М.	736, 747
Алчевський	480
Альбертранді	805
Анакреон	710
Андреев	39
Андрієвський	161
Андрієвський	709
Андрій	639
Андріяшев	205
Анисимов	471, 472, 473, 478
Анисимова	474
Антін, музейний службовець	618
Антонович В. Б.	148, 161, 188, 309, 611, 612, 711, 741
Антонович К. М.	466, 593, 611
Анучин Д. М.	514, 611
Апостол Д.	72, 280, 685
Апостол П. Д.	147, 148, 149
Апрен	747
Апухтін О. Л.	508
Аркас М. М.	518
Арсен, дід	482
Артем (псевдонім), згадується у назві музею	14
Афродіта	116
Бабенко, селянин	639
Бабенко В. О.	57, 58, 620
Бабенко О. Р.	10
Бабенчиков П. П.	653

Багалій Д. І.	25, 27, 28, 54, 57, 75, 144, 293, 296, 309, 354, 465, 469, 577, 611, 677, 728, 732, 733, 734, 741, 742, 748
Байда див. Вишневецький Д.	
Балонський	499, 500
Баласний	726
Бантиш-Каменський	158, 205, 727
Барабаш, проф.	377
Барабаш, зять М. О. Міллера	411
Баран	407
Барановський, видавець	270
Барвінок Ганна	163
Барвінський В. О.	57
Бардак, селянин	648
Барі А.	127
Барщевський І., фотограф	147, 149, 657, 658
Бахрушин О.	797, 798
Безбардіс М.	377
Безрідний Федір	203
Безсонов П., проф.	662, 663, 719, 721
Беленогорський	672
Белінг Д., проф.	603
Беляєв О. Н.	478
Беньовський	160
Бер П.	518
Беренштам	662
Беринда Памва	606, 704, 705
Берландіна К. А.	40, 783
Берченко Є. В.	40, 783
Беліков, проф.	604
Белоусов І. О.	773
Биковський, літ. герой	664
Биховець, хроніст	205
Бичихин С. С.	195
Бичков	37
«Бібліологічні вісті»	684
Бігдай Я. Д.	675
Біднов В. О.	187, 188, 189, 193, 271, 284, 602, 620
Білецька В. Ю.	682
Білецький Л.	47
Білий В. В.	293, 524, 560
Білило, див. Білиловський К. О.	
Білиловський К. О.	1, 128, 129, 323, 328, 329, 568
Білінський, археолог	172
Білогуров І. Н.	245, 248
Біляшівський М. Ф.	466, 611

Бісмарк	663
Бларамберг І.	210
Бобровський	403
Богданов В. В.	343
Богдановський, палітурк	473
Богомолець О. О.	343
Брук Л. Ф.	320
Бобринський О. О.	350
Богаєвський Л. В.	752
Богиши	713
Богоявленський С. К.	122
Богун Іван	160
Бодилевський С. В.	111
Бодянський А. І.	94, 96
Бодянський В.	94
Бодянський О. М.	193
Болсуновський К. В.	82
«Болховская старина», журнал	8
Большак	172
Бондаренко М., археолог	636, 638
Боплан Г.-Л.	149, 364, 482, 546, 608
Боровик В. Г.	774, 775
Боровиков В. Г. див. Боровик В. Г.	
Боровиковський Л.	152а, 192
Бородін Т.	343
Боярська Є.	805
Бразуля С. І.	297
Бровко С. М.	504, 505
Бродницький С. А.	584, 620
Брокгауз	187
Брун	125
Будда	197
Бузескул В. П.	17, 396, 611, 672, 708, 725, 733
Буракова З. Д.	423, 524, 529, 530, 636, 638
Бурнашев, лікар	474
Буткевич	475
Буценко О. І.	294
Буцинський П.	309, 741, 742
Вагилевич І.	192
Варвара, свята	609
Василенко М. П.	541а
Василій, князь	720
Василь	378
Василь Васильович	176
Васильківський С. І.	748, 749

Вахевич	803
Вебер Г.	39
Величко С., літописець	205
Венгеров С.	193
Вербицькі	623
Вернет І.	78
Веселовський М. І.	9, 193, 432, 433
«Вестник Европы», журнал	70, 325
«Вестник Екатеринославского земства»	10, 315, 497
«Вестник историко-филологического общества»	674
«Вестник Юга»	490, 584
Виговська Катря	160
Виговський Д.	160
Виговський І., гетьман	160
Винниченко В. К.	47, 764
Виноградов П. Г., проф.	733
Вировий Є. С.	46, 47, 49, 275
Вискорка Г. Д., селянка	649
Вискорка Т. Ю., селянин	649
Вишневецький Дмитро	357, 358, 476
Вільшанський В. Г.	199
Вітовт, литовський князь	205
Владимирський-Буданов М. Ф.	363
Власов, отаман	550
Вовк (Волков) Ф. К.	143, 377, 577, 682
Володимир-Василій, князь	720
«Волянь», газета	167
Волянський	313
Воронець	757
«Ворскла», збірка поезій Я. Щоголіва	469
Воюцька Є. В.	267а
Всеволожський Н. С.	78
«Всесвіт», часопис	279
Вус, дід	633
Гаврило, музейний службовець	13, 43, 618, 620
Гаврилов	472
Гайдук М.	97, 101
Гальнбек І.	680
«Гамалія», назва ескізу	466
Гамченко С. С.	26, 575, 578, 579
Ганчура, козак	355
Гаркушевський Г. Т.	498
Гафіз (Гафіс)	89

Гегело В. П.	46, 47
Гедимін, литовський князь	205
Георгієвський, ревізор	721
Гермайзе О. Ю.	630
Гермес Световид	112
Герострат	510, 519
Гесберг	620
Гильфердинг	711
Гібалл	79
Гінков М. О.	193
Гіршман Л., проф.	377
Гладкий Й. М.	69, 633
Глазунов Ф. Г.	48
Глинка, чоловік С. В. Тарнов-ської	541a
Гнат Голий, козак	356
Гоголь М. В.	768, 798
Голий Гнат, див. Гнат Голий	
Головко, козак	149
Гололобов Я. Г.	333, 494, 584, 585, 586, 587
Гололобови	621
Голубовський П.	309, 742
Голубцов	123
Гольмерц В. В.	653
Гольцев В. О.	322, 325, 326, 327
Гордієнко Кость	664, 786, 789
Горинянка, героїня народного епосу	711
Горленко В. П.	466
Городцов В. О.	123, 382, 620, 637, 757
Готьє Ю. В.	122
Гофман, жандармський полковник	333
Гошкевич В. І.	234
Грегулевич	129
Греков В. О.	48, 528
Григорович-Барський В. М.	110
Григор'їв	50
Грилоздов	735
Гринько Г. Ф.	21, 706
Грінченко Б. Д.	3546, 605, 606, 767
Грінченко В. А.	253, 261, 297, 300, 301, 303, 305, 306, 307, 308, 392, 413, 417, 420, 421, 636, 637, 638, 641, 646, 647, 648, 649, 651, 692, 693, 704
Грот М. Я.	509

Грушевська К. М.	692
Грушевський М. С.	47, 50, 53, 69, 194, 277, 333, 541а, 581, 602, 692
Грушевський О. С.	466
Губенко	358
Гулак-Артемівський С. С.	560
Гуляницький Гр.	160
Гуревич Я. Г.	17
Гуревич, опікун доньки	
М. І. Петрова	725
Гурський	307
Гутвін В. С.	282
Данилевич В.	668
Данилевич Є.	115
Данилова О. В.	194, 197
Дашкевич О., староста черкаський (XVI ст.)	203, 205
Десянов І. Д.	37
Деметра	295
Демідов, власник фотомайстерні	664
Денисов В. І.	752
Дестуніс	713
Джеджелій Ф.	160
Дик	711
Дикий піп див. Тарловський К.	
Дмитрієв М. А.	753
«Дніпр», газета	470, 473, 474, 475, 477, 478
«Дніпрові хвили», часопис	198, 271
Добровольський А. А., археолог	259, 261, 306, 419, 423
Добрун Ф., селянин	356
«Дон», журнал	544, 545
Донецький Ф. А.	752
«Донская речь», газета	376, 546, 550
Дорошенко, селянин	648
Дорошенко Д. І.	46, 47, 48, 50, 51, 193, 775, 780
Дорошенко Н. М.	276, 277
Дорошенко П., гетьман	357
Дубровський В. В.	297, 304, 575
Дубяга, викладач харківської гімназії	557
Дурда Гриць, літ. герой	458
Еварницький Г. Я.	712
Едрисі	141
«Екатеринославские губернские ведомости», газета	485

«Екатеринославський листок», газета	584
Еркман Е.	763
Ертель О. Д.	115
Євсєєвський І. Д., художник	245, 423
Єлизавета, рос. імператриця	20
Єфименко П. П.	247
Єфремов, отаман	550
Єфремов П. О.	630
Жданович А.	160
«Живописное обозрение», жур- нал	8
«Жизнь и искусство», газета	611
Житецький П.	165
«Життя й Революція»,	72
Жлоби-Вербицькі	623
Жуковський В. А.	187
«Журнал Министерства Народ- ного Просвещения»	485
Заболотний В. Г.	293а
Забутній Ф. К.	358
Залізняк, іст. герой	476
Залізняк М. М., фотограф	620, 644, 645, 647, 649
Залюбовський Г.	192
Замисловський Є. Є.	434
«Записки історично-філологічно- го відділу»	690
«Записки Наукового Товариств ва ім. Т. Шевченка»	157
«Запоріжжя», часопис	655, 656, 675
Зарудний С. Б.	160
Затонський В. П.	706
Захаров Н. А., проф.	385
Зеворт	39
Зеленін Д. К., харківський проф.	193, 343, 708
Зеленський Л.	53, 368
Зенгер	440, 508, 510, 740
Зилов	509
«Зірка», газета	633
Злотников М. Ф., проф.	800
«Зоря», журнал	156, 310
Зуєв В.	482
Зуйченко П. І.	52
Іван Грозний	720

Іван Іванович, літерат. персонаж	745
Іван Никифорович, літерат. персонаж	745
Іваницький, харківський фотограф	474, 475, 727
Іванов, студент	707, 710
Іванов І. І.	188
Іванов П. А.	785
Івлева	307
Ігор Святославович, князь	720
Іловайський Д. І.	38, 508, 725
Ільїнський М. П.	717
Ільяшенко	293a
Іоанн, священик	730, 731
«Исторический вестник», журнал	9, 192, 194, 197, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798
Іуда	707
Кагаров Є. Г.	343
Казаков	620
Калмикова О. М.	662
Калнишевський П. І.	49, 463, 543
Канкрін І. В., граф	487, 490, 499, 501, 585
Капустин М. М.	580a
Карамзін М. М., історик	205
Кареев М. І., історик	434
Каришев, нотаріус	614
Кармалюк Устим	357
Карпенко Г., директор музею	343
Карпенко-Карий І. К.	761, 764
Карський Ю. Ф., професор	328, 509
Катерина II, рос. імператриця	79, 136, 196, 355, 550
Катерина, хатня робітниця	
Яворницького	34
Катерина, свята	609
Катеринич	735
Кашенко А. Ф.	46, 49, 455
Квітницька, археолог	651
«Киевская старина», журнал	129, 158, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 168, 323, 456, 460, 463, 472, 473, 474, 478, 480, 541a, 629, 664, 711, 749, 753, 762, 767, 772
Кіранов Т. М., археолог	227, 230, 251, 302, 303, 304, 305, 306, 421, 640, 644, 647
Кирило, засновник слов'янської абетки	198
Кирило, музейний службовець	81, 620

Жирпа, мешканець Катерино-слава	194, 195
Кістливський, археолог	219
Кістяківський Л., археолог	297, 692, 693
Клалаклан, пан, згадується у назві пісні	355
Клейн В. В.	588
Клепатський П.	602
Клименко П., проф.	602
Клінгенберг Євг. К.	541a
Ключевський В. Я.	132, 187, 803
Книрик П. К.	308, 644
Ковалевський	126, 160
Ковалевський П. І.	739
Ковтун П. А., археолог	179, 231, 245, 248, 305, 306, 637, 638
Кову Д. О.	438
Ковура	293
Козар П. А.	58, 175, 179, 180, 218, 219, 227, 231, 237, 252, 282, 392, 394, 397, 402, 414, 417, 528, 636, 640, 644, 681, 683
Козловська В. Є.	242, 436, 575
Кокін С. П.	750
Кокіна В. П.	472, 473, 474, 478, 721, 749
Кокіна Г. П.	721
Колачевський С. Н.	750a
Колесса Ф.	357
Коломієць	421
Коломійцев І.	419
Колпак Опанас, запорозький полковник	793
Кольченко, власник помешкання	708
Комаренко	599, 600
Комаров М. Ф.	777
Комарова М. М.	311
Комнін Ганна	141
Комстадіус М. М.	19, 794
Комулей (Комулео)	537, 538, 539
«Комуніст», журнал	760
Кондаков Н. П.	9
Кондрашенко	294
Коник К. О.	282
Кониський О.	313
Кономопуло І. В., зав. Херсонс. музеєм	212
Корбут	149

Корелін М. С.	510
Корж М. Л.	49
Корсаков Д.	437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 448
Корольков, псаломщик	474
Корчевський, пан, згадується у назві пісні	355
Корш Ф. Є.	137
Костомаров М. І.	72, 161, 187, 662, 763
Костянтин Павлович, рос. ім- ператор	109
Кот	639
Котляревський І.	152a
Коцюбинський М. М.	764
Кошовий В. П.	777
Кравченко В. Г.	682
Кравченко М.	357, 563
Кравченко О. М.	343
Краковецький З. І.	777
Кралевиц Марко	729, 730
Краснокутський Євл.	44
Красовський	711
Крашевський Ю. І.	113
Кривинюк М.	775
Кривинюки	560
Крижановська Н. А., музеєзна- вець	287
Крилов, власник готелю у Но- вочеркаську	548
Кримський А. Ю.	75, 184, 541a
Крисін, співробітник Херсон- ського музею	254
Кричевський	151, 152a
Кромвель О.	711
Кропивницький М. Л.	475, 477, 767, 805
Крушинські	454
Крюйс	546
Кузьменко	358
Кулаковський П.	509, 510, 733, 735
Кулик, дід	355
Куличенко	376, 377
Куліш О. М.	160
Куліш І. Ф., селянин	635
Куліш П. О.	52, 53, 162, 187, 192, 194, 205, 368, 804
Куліш Т. М., селянка	635
Куляба О. О.	647

Кулябка	423
Кульжинський	187
«Культура і побут»,	242
Куракін	660
Курилов В. В.	11, 187, 198, 585, 587, 588, 589, 618
Курінний П. П., археолог	575
«Курьер», газета	154
Лавісо Е., історик	733
Лагадовська, археолог	256
Ладиженський А. М.	27
Лаерсоні, автор книги	346
Лазаревич	662
Лазаревський О. М.	147, 149, 323, 541а, 741
Лапин	719
Латинін Б.	529, 530
Лебедев А. С.	708, 728, 729, 740, 741, 742, 795
Лебедев М.	294, 523
Лебединцев Ф. Г.	198
Лебідь М. М.	641
Левенко	761
Левицький М.	47
Левицький І. Ф., археолог	426, 651
Левицький О.	161, 193
Левченко	719
Левченко-Катеринич	736
Левшин	372, 376
Лейнфельд	725
Лен	308, 636
Леонардо да Вінчі	669
Леонтович Ф. І.	321
Лесевич	707
Лизогуб	753
Линниченко І. А.	17, 137, 138, 146, 309, 740, 784, 803
Липенський	660
Лисенко М. В.	762
Литвинов, археолог	97
Лісницький-Сахнович Г.	160
«Літературно-науковий вісник»	51, 156, 157, 162, 167, 277, 310, 313, 314, 376
Лобода А. М.	68, 574
Лободовський М. Ф.	669
Лопухін В. А.	620
Лоран Ф.	39
Лубашевський	122
Лукашевич П.	192
Лунін	385
Луньов	620

Львов П. П.	44
Любавський М. К.	122
Любович М. М.	46, 507, 509, 511, 583
Ляскоронський В. Г.	68, 575
Ляссота (Лассота) Е.	125, 482
Мазбер	295
Мазепа І. С.	152a
Майдачевський О. Л.	360
Макаревич	302, 306
Макаренко М. О.	256, 575
«Максим Вітряк», назва твору	129, 314
Максимович М.	192, 193, 194, 198
Максимовський, інспектор Харківського університету	708
Мамай, народний герой	505, 622
Манжура І. І.	1, 360
Манько	805
Марк-Ілля	728, 730, 731, 733
Маркевич М.	192
Марко Вовчок	766
Марко Проклятий	731
Маркс А. Ф., видавець	157, 158
Марниц, власник будинку	736
Мартенс Генріх Генріхович	172, 173, 215, 409, 418, 419, 423, 636, 638
Маруся Богуславка	358
Марфуша, музейна служниця	621
Матвеев	318
Матвієвський П. Є.	62, 222, 227, 228, 233, 295, 301, 307, 574, 575, 637, 638, 575, 577, 578, 636, 639, 640
Мате В. В.	793
Мацулевич Л. А.	287
Мельниченко	348
Мензбир	517
Метлинський А.	192
Мефодій, засновник слов'янської писемності	198
Миклашевський М. І.	19, 586, 618
Миклашевський	319, 490
Микола І., рос. імператор	114, 550
Милорадович В.	167
Милорадович	149
Мирний Панас	129, 766
Мироненко Л. В.	30
Мирошніченко	680, 683
Мирошніченко О. І.	305
Михайленко П.	648

Михалевич О. І.	777
Михалон (Литвин)	41
Михальчук К.	165
Мишецький С. І.	126, 125, 482
Мішо Ж. Ф.	39
Мищенко Ф. Г.	323
Мілічкін С. М.	133
Міллер Г. Ф.	126
Міллер М. О.	178, 179, 181, 262, 266, 300, 303, 304, 305, 306, 343, 647, 649, 650, 651, 753
Мінкевич	180, 183
Міславська Г. П.	450
Міславська М. О.	450
Міхеев Ф. І.	475, 480, 483
Модестов В. І.	507
Мойсей	125
Морачевський П.	368
Мордовець, див. Мордов- цев Д. Л.	
Мордовцев Д. Л.	37, 198, 310, 323, 329, 568, 662, 763
Мороз Роман, селянин	633
Морозенко, герой народних дум, пісень	160
«Московские ведомости», газета	9, 329
Мощенко	799
Муравйов	509
Мушкет М. С., археолог	97, 98, 100
Надлер В. К., професор	708, 745, 750
Надхін Г. П.	51, 52, 53
Назаренко І., селянин	635
Назімов О. І.	38
Наполеон Бонапарт	416
Науменко В. П.	129, 167, 193, 323, 767
«Наше минуле»	455
Невінчаний, запорожець	153
Нелідов Ю. О.	560
Немирич Юрій	160, 161
Немуловський І. П.	294
Неронов	37
Нетутін	676
Нечуй-Левицький І.	193
«Нива», журнал	8
Никитенко, священик	380
Никитський Т.	749
Николаєв, власник крамниці	485
Нідерле Л.	50, 98

Ніковський А., академік	602
Новицький К. Я.	472, 473, 474, 476, 477, 478, 482, 499
Новицький Я. П.	19, 48, 50, 53
«Новое время», газета	487, 730, 790
Носач Т.	160
Оболенський, професор	708, 721
Овчинніков	473
Огієнко І. І.	46
Оглоблин, видавець	148, 149
«Одесский вестник», газета	468
Олександр I, рос. імператор	550
Олександр III, рос. імператор	8, 13, 143
Олександров	173, 296
Олізень Л. О.	140
Ольденбург С. Ф.	20
Орел, дід	480
Орешніков О. В.	122, 123
«Орловские епархиальные ведомости», газета	8
Остап, музейний службовець	618, 619
Остапенко	358
Остроградський О. Ф.	8
Остроумов О. А.	450
Остриця	727, 728
Павінський А., професор	511
Павло, апостол	741
Павлов О. С., професор	730
Павловський І. Ф.	466
Павлюк	727
Падалка Л.	346
Паладін О. В.	541a
Палажка, літерат. героїня	767
Палій Семен	476, 728, 763
Панас Мирний див. Мирний	
Панас	
Паночіні С. С.	772
Паньківський Кость	310
Пархоменко В. О., професор	295
Пархоменко М. І.	524, 525
Пасько, учасник археологічної експедиції	245, 301, 306
Пашков	472, 475
Пеньковський	499
Перетц В. М.	9
Перетяткович Г. І.	359, 803
Перовський В. Л.	19

Пестушко Кас'ян , селянин	356
Петкод , колоніст	471
Петрарка	39
Петров М. (Н.)	17
Петров М. І. , професор	611, 708, 719, 725, 750
Петров , власник садиби, де провадив розкопки П. А. Козар	303, 305, 306
Петровський Г. І.	176, 706
Петрушевський Д. М.	509, 511
Пильчиков Д. П.	761
Пиндич	648
Пиня	637, 638
Пій Антоній	105
Плохинський М. М.	732
Плутарх	713
Подольська , харківська вчителька	750
Полевой П. Н.	793
Полоцький О. А.	282
«Полуднева Україна» , збірник	53
Полуектов	725
Полушкін	757
Поль Вікторія	108, 109
Поль О. М.	1, 6, 8, 11, 13, 28, 29, 46, 93, 108, 146а, 193, 194, 360, 365, 481, 503, 504, 505, 519, 520, 529, 531, 584, 619, 620, 621, 698
Попов Н. О.	17, 732
Попов О. І.	368
Попов Х. І.	752, 753, 754
Порубаєв П. І. , маляр	11
Потапов [А. А.] , археолог	63
Потапов І. Ю.	300, 304, 305, 306, 386, 387, 388, 389, 392
Потебня М. Ф.	556
Потебня О. О.	1, 2, 707, 708, 713, 721, 750
Потоцька С. , княгиня	109
Потоцький , граф	333, 357
Потьомкін Г. О.	4, 79, 560
Похилевич Д. Л.	180, 182, 183, 205
«Приазовський край» , періодич. видання	376, 550
Придик	386
«Природа України» , журнал	520
Приходько А. Т.	282
Провора Хома , літературний герой	633

Прохоренко І. М.	27, 28, 29
Пташицький С. Л.	537
Пузняк	177, 637, 640
Пушкар Мартин	160
Пушкін О. С.	665
Пчілка Олена (О. П. Косач)	323
«Рада», газета	188, 194, 195, 197, 605, 764, 765, 766, 767, 768, 772, 773, 777, 778, 780
Радлов В. В., академік	8, 9, 725
Раєвський, викладач	712
Рамбо А.	733
Ранке Л.	39
Ревуцька М. А.	563
Ремпель	470
Редін Є. К.	18, 667, 672
Репін І. Ю.	68, 89, 197, 198, 201, 794
Рігельман О. І.	126, 158, 323
Гізниченко В. В.	423
Ровинський Д.	466
Родзянко М. В.	10, 11, 48, 191, 192, 584
Родзянко С. М.	592, 618, 620
Рожков М. О., історик	803
Розумовський О. Г.	152a
Розумовські	152
Романченко Т. М.	48, 332, 360
Романченко Т. Я.	355
Ромодановський Г. Г.	160
Рослен О., художник	7
Росолимо, лікар	479
Ротерт П. П.	173, 244
Ротмістров Г. Г.	777
Рубан І. М.	146a
Рудинський М. Я.	98, 173, 212, 213, 256, 524, 604
«Русская мысль», журнал	162, 322, 323, 324, 325, 326, 327
«Русская правда», часопис	195
«Русская старина», часопис	326, 478
«Русские ведомости», газета	154, 165, 324, 325, 544
«Русский филологический вестник», журнал	707, 711, 720
Сава Чалий, козак	356, 357
Савва В. І., професор	27, 677
Сагайдак, історична особа	474
Сагайдачний П. К. (Конашевич)	476, 763
Садовий Ю. П.	297, 420, 424, 636, 638, 640, 647, 648, 649
Садовський М. К.	576

Созонович І. П.	733
Саксаганський П.	576
[Самбук] К. І., археолог	229
Самовидець, літописець	205, 535, 608
Самойлович І. С., гетьман	316
Самоковасов Д. Я.	198, 611
Самокиш М. С.	641
Самсон, міфічний герой	128
Самсон Іванович, літерат. герой	767
Самп'ян Ф. М.	231, 245, 248, 282, 295, 297, 301, 410, 577, 636, 637, 648, 691, 693
Свистунов	482
Северин І. М.	425, 559
Сенкевич Г., письменник	763
Сергієнко	129
Сидоренко М. Д., професор	311
Сидоров, цензор	171
Сикорчук І.	112
Силантьєв А. О.	517
Симковський, академік	541a
Симоновський	354
Синайський В., професор	137
Синельников І. М.	788
Синельников О. М.	19
Синявський А. С.	93, 193, 197, 272, 276, 490, 615, 616, 620, 762
Сиповський, видавець	478
Сирка П. А.	433
Сичиха Г., селянка	355
Сімеон, катеринославський архієпископ	490
Сип'ягін	472, 473, 479
Сірко І. Д., запорозький отаман	149, 160, 487, 540, 664, 670, 730, 786, 789
Скадовський Г. Л.	19
Скальковський А. О.	49, 316, 482
Скаржинська К. М.	754
«Складка», альманах	328, 329
Скотт Вальтер, письменник	763
Скриленко А. А., археолог	12, 13, 109, 588, 593, 594
Скрипник М. О., державний діяч	176, 248, 282
Сластьон М. Г., хранитель музею	13
Сластьон О. Г., художник	19, 158, 159, 480, 761
Сметани, поміщики	466
Смирнов І., професор	445, 446, 447, 448, 449

Смирнов О. І. , професор	509, 510, 735, 736, 738
Смолінський С. , професор	528
Смолічев П. І.	26, 177, 178, 230, 234а, 247, 248, 251, 253, 256, 282, 297, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 405, 406, 407, 409, 411, 413, 417, 575, 636, 637, 639, 640, 644, 690, 691
Сніжинські	333
Соболевський О. І. , академік	8, 9
Сокальський В. , січовий архі- мандрит	49
Соколов , власник маєтку	492
Сологуб П.	384
Солуха К.	777
Соляник В. С. , археолог	65, 66, 177, 180, 226, 230, 231, 232, 234, 238, 245, 248, 249, 252, 259, 261, 302, 304, 407, 419, 420, 423, 424, 426, 688, 704, 705
Сомко Я. С. , гетьман	160
Сорокін П. І.	111
Сочинський П. М. , колекціонер	19
Спаський І. Ю. , археолог	226, 646, 647, 651
Спаський М. І.	490
Сперанський	122, 123, 188
Спіжа (Спінжа) , археолог	639
Спіцин О. А. , археолог	9, 252, 529, 574
Сретинський , власник будинку	752
Ставничук , художник	306, 391
Старицький М. П. , письменник, драматург	329
Стасов В. В. , мистецтвознавець, критик	149
Статкевичівна , жінка гетьмана І. Виговського	160
Степанів І. С. , історик	353, 413
Степанів (?)	293, 469
Степанюк М. І.	193, 197
«Степь» , газета	480
Стороженко Олекса , письмен- ник	731, 766
Строганов І. Є.	3
Строганови	480
Строменко В. , археолог, істо- рик, художник	230, 490
Стронін	37
Струков	501
Струменко (Строменко)	586, 589, 597
«Студентський вісник» , журнал	51

Студинський К. Я. , літературознавець, професор	52
Ступницький В. П. , етнограф, композитор	695
Суворін О. , видавець	795
Суворов О. В. , рос. полковонець	6
Сулима-Бичихина Т. І. , письменниця, драматург, театральна діячка	560
Сулин І. М.	752
Сумароков О. П. , письменник, театральний діяч	78
Сумцов Д. М.	678, 679
Сумцов М. Ф. , етнограф, історик, педагог, професор	1, 206, 343, 469, 540, 564, 565, 567, 709, 711
Сумцов С. М.	679, 708
Супрун , історична особа	356
«Таганрогский вестник» , журнал	376
Таль С. М. , графиня	554
«Тарас Бульба» , картина	466
Тарловський Кирило («Дикий піп»)	293a
Тарловський , мешканець Катеринослава	195
Тарновська С. В.	149, 541a
Тарновський В. В. (батько)	148, 149, 156, 157, 158, 466, 541a, 657, 658
Тарновський В. В. (син)	541a
Тарновський П. В.	541a
Тарновські	149
Татіщев , катеринославський віце-губернатор	332, 333
Тахтай О. К. , археолог	251, 258, 308, 425, 638, 639, 647
Текелій П. А. , генерал-майор	49
Терещенко	482, 485
Терновський П. , історик	714
Тесленко Г. І. , археолог	63
Тесля Т. Т. , археолог	183, 425, 649, 650, 651
Тетеря Павло , гетьман	160
Тихомиров А. Г.	619
Тихомиров В. А.	619
Тихомиров Д. І.	128
Тихомиров М. О. , власник маєтку	374, 619
Тихонов , власник будинку	754

Ткаченко, історик, археолог	178, 183, 250, 254
Ткаченко Д. А.	777
Ткаченко Є. Н.	335
Ткаченко М.	603, 604
Ткаченко Н. Ф.	466
Ткаченко Ф. Л.	466
Токарев П. В.	473, 474, 477, 478
Толстой І. І., граф, нумізмат	86а
Толстой Л. М.	69, 72, 129
Трубецькой А. Н.	160
Трутовський В. К., археолог	151
Тряпцін, ректор Варшавсько-го ун-ту	198
Тураєв Б. О.	193
Тургенєв І. С., письменник	193
Тушкан [Н.] Ф., археолог	267
Уварова П. С., графиня, археолог	93, 109, 494, 514, 585, 611, 618, 752, 757
«Україна», журнал	49, 50, 194
Уманець	161
Урусов М. П., князь	273, 277, 516
Фабр О. Я., катеринославський губернатор	195, 198
Фалєєв М. Л.	487
Федорович О.	301, 308, 358, 414, 637, 638, 644
Федоровська Н. П.	696, 698, 704, 705, 706
Федоровський О. С., геолог, археолог, професор	57, 58, 69, 173, 256, 280, 293, 474
Федчишин, співробітник видавництва	285
Феодосій, святий	458
Феофілакт	550
Федоровський М.	568
Фідрівський В. М.	343
Філевич І. П.	508, 509, 510
Филимонов М., священик	160
Фірсов М. М., історик	445, 446, 447, 448
Флавицький Ф. М.	450
Фомин О. В., ботанік, академік	603
Форафонов І. І.	758а
Формаковський Б. В., археолог	9
Фотій О.	421
Фризен, німець-колоніст	471
Фролов, власник будинку	794, 795

Фрунзе М. В. (в назві вулиці)	382
Фукс, археолог	63
Халанська О. М.	712
Халанський М. Є., літературо-знавець	565, 672
Халанський О. Є.	729, 732, 736, 739
Халанський С. Є.	729, 736
Ханенко Б. І., меценат, колекціонер	611
«Харьковские губернские ведомости», газета	471, 474, 478, 664, 727
Хвойко В. В.	611
Хвостов С.	331
Хлопицький	125
Хмельницька Ганна	711
Хмельницький Богдан, гетьман	711
Ходак Я. І., музейний працівник	341, 342 426, 429, 648
Хоренський М.	141
Хоткевич Г.	357
Цвітківський Ю. Ю.	37, 145
Цицурі Т.	160
Чалий Сава, див. Сава Чалий	
«Час», книгарня	277
«Червоний шлях», журнал	46
Черногор Ю. М.	801
Чехов М. В.	584
Чигиринський	292
Чикаленко Є. Х.	50, 163, 167, 272
Чикаленко Л. Є.	48, 50
Чикаленко Ю. М.	774, 775, 776, 777
Чубар В. Я., державний діяч	176, 706
Чубинський П. П., етнограф	749
Шагін-Гірей, кримський хан	6
Шаповал І. М., письменник	230, 300, 305, 341, 343, 636, 637, 648
Шаталов, викладач харківської гімназії	557
Шатріан Ш.-Л.	763
Шафарик (Шафаржик) П. Я., чеський філолог, історик	711, 735
Шахматов О. О., філолог, історик, академік	193
Шевченко В. К., кобзар	357
Шевченко Т. Г.	2, 76, 82, 187, 193, 196, 197, 322, 323, 325, 326, 327, 331, 464, 465, 466, 516, 560, 562, 678
Шекспір В.	329

Шелухін, директор музею	
В. В. Тарновського	466
Шереметев В. Б.	160, 161
Шерцель В. І.	709
Шеффер В. О., історик	510
Шило К.	775
Шитт	433
Шміт Ф. І.	40
Шраг І. Л.	777
Шрейдер, редактор газети «Днепр»	473, 474, 475, 478
Штебер, член Катеринослав. наук. товариства	618
Штерн, власник контори	321
Шуб	245, 637
Шубинський С. М., історик, ре- дактор журн. «Исторический вестник»	136
Шугуров Н. В.	541а
Шульгін О. Я.	601
Шульц Г. Ф.	672, 709
Щелков І. П., ректор Хар- ківського ун-ту	17, 725
Щепкін В. М.	122
Щепкін Є. М.	784
Щербаківський В. М.	48, 50
Щербаківський Д. М.	276
Щербина Г. П.	800, 801
Щербинський М. П., директор катеринославської гімназії	187, 193, 195, 198
Щоголів Я. І., поет	1, 127, 469, 473, 660
«Этнографическое обозрение», журнал	325
Юдіни	805
«Южная заря», газета	597
Южный П.	70
«Южный край», газета	674, 675, 719
Юргевич В. Н.	321, 497
Яворницька С. Д., дружина Д. І. Яворницького	33, 35, 57, 58, 59, 62, 63, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 106, 107, 172, 173, 226, 229, 230, 231, 233, 234, 234а, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 241а, 242, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 267а, 293, 293а, 295, 297, 298, 299, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 348, 349, 406, 409,

Яворницька С. Д. (продовження)	413, 414, 415, 416, 417, 420, 421, 422, 423, 426, 427, 428, 522, 523, 524, 525, 529, 530, 541а, 574, 575, 577, 578, 579, 603, 607, 608, 636, 637, 638, 639, 644, 648, 680, 681, 684, 690, 691, 692, 693, 694, 699, 702, 705, 706, 800, 801, 802
Яворський М. І., історик	279, 293, 294
Ягич Г. В.	508
Якобій А.	662
Яковлев, археолог	217
Якубовський О. В.	644
Якубський Б.	340, 558
Яненко-Хмельницький П.	160
Янчук М.	8
Ярмоленко У. Т., селянка	356
Ярослав Мудрий	47
Ярославна, княгиня	720
Ясинський, землемір	470
Яснопольський Л. М., академік	603
Яценко-Зеленський	624, 626, 627
Яцимирський О.	386
Bochenski	583
Bonle M.	577
Michelet	39
Possmoor Betrach	39

ПОКАЖЧИК ПСЕВДОНІМІВ ТА КРИПТОНІМІВ

А. М.	802
Голомозенький-Грінченко В. А.	172, 173, 637, 638
Голомозий, див. Голомозенький	
Д. К. Л.	355
М. Н.	541а
М. Ф.	303
М. Я.	524
П.	716
П. Є.	577
П. Ф.	371
Ф. М.—Сав'ян Ф. М.	577

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Августинівка, с.	177, 305, 307, 391, 636, 638, 639
Австрія	310
Аджамка, с. Олександрівського пов. Херсонської губ.	313
Азія	727
Айдар, р.	182, 183
Аккерман	590
Алесна	141
Алупка, м.	295
Алушта, м.	115, 319, 320
Америка	46, 50
Армавір, м.	640
Атлантида	707
Афанасіївка, с.	293a
Ахтирка	717
Баку, м.	127, 128
Балаклава, м.	195, 295
Балки, с.	482
Бахмач, м.	463
Бахмут, м.	587
Башмачка (Башмачки), с.	355
Бердянськ, м.	199, 201
Береберівка, с.	641
Березівка, р.	334
Берлін, м.	48, 343
Бешева, сл.	757
Белгород, м.	713, 714, 717, 718, 719
Біла, р.	183
Біленьке, ст. Олександрівського пов.	482, 490
Благовіщинка, с.	482
Благодатний, хут.	373
«Богатир», кам.	156
«Богатир», ск.	216
Богодар, м.	471
Богодарівка, с.	551, 552, 553
Бодаківка, с. Миргородського пов.	666
Больша Слобідка, с. Золотоноського пов.	203
Боромля, сл. Ахтирського пов.	661, 678
Брно, м.	555
Будилівський, дніпровий поріг	421

Бузівка, с. Катеринославської губ.	633
Валки, с.	681
Варшава, м.	130, 289, 440, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 554а, 580, 580а, 583, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 740, 796, 804
Василівка, с.	482
Василівський, о-в	350, 351
«Велика», ск.	216
Велика Хортиця, ст.	99, 103, 105
Великий Луг	148, 480, 482, 499
Венеція, м.	694
Верхній Салтов, с.	10, 12, 13, 176
Верхньодніпровськ, м.	298, 750а
Верхньодніпровський пов.	481
Веселе, с. Запорізького р-ну	98, 99, 100, 103, 105, 501
Веселі Терни, ст.	750а
Виноградний (Лантухів), о-в	238, 243, 245, 247, 252, 303, 305
Відень, м.	47, 193, 799
Візантія	396, 714
Військове, с.	421
Вільна, р.	251, 509
Вільний, поріг	230, 425
Вільно, м.	113
Владимир, м.	437, 438, 439, 540, 580
Вовнізький, поріг	102, 256
Вовніги, с.	253, 254, 259, 420, 422, 423, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651
Вовча, р.	14, 15, 16, 57, 58, 642
Вовчанськ, м.	176
Вовчанський пов.	10, 11
Вовчок, о-в; арх. стація	238, 247, 253, 303, 304, 305
Вознесенськ, м.	471, 480
Вознесенська, балка	95
Волга, р.	247
Волинь	333, 337, 580, 623, 682
Вологодська губ.	193
Волоське, с.	107, 252, 574, 577
Ворзель	563
Воронезька губ.	18
Воронова забора	472
Воскресінка, с.	293а
В'язівка, с. Юр'ївського р-ну	298
Гадюча балка	174, 230, 247, 305
Галиція, Галичина	27, 310, 313, 692, 799
Гатчина, м.	6, 7

Гетьманщина	34, 623
Голодаївка, с. Таганрозького	
окр.	381
Голтва, м.	298
Гонці	577
Горбата, м.	358
Грозний, м.	127, 128
Грушівка, с.	482
Гупалівка, с.	482
Гурзуф, м.	32
Дерпт, м.	136
Джанкой, м.	295
«Дзвінича», ск.	156
Дзвонецьке, с.	355
Дзвонецькі, хут.	355
Дмитрівка, ст., с.	147, 150, 151, 152, 152a, 153
Дніпрельстан див. Дніпробуд	
Дніпро, р.	15, 46, 68, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 115, 124, 135, 141, 156, 173, 174, 180, 182, 183, 193, 198, 216, 234, 240, 247, 251, 252, 253, 256, 262, 295, 306, 311, 336, 338, 346, 377, 382, 389, 391, 392, 407, 425, 467, 478, 479, 480, 482, 490, 495, 496, 497, 499, 505, 572, 576, 577, 579, 587, 603, 637, 644, 647, 651, 669, 673, 676, 730, 765, 767
Дніпробуд	14, 15, 26, 60, 64, 94, 96, 98, 172, 173, 177, 183, 201, 212, 213, 215, 216, 218, 221, 222, 227, 231, 233, 234a, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 247, 256, 347, 386, 423, 524, 529, 558, 575, 576, 577, 603, 637, 640, 690, 691, 694, 699
Дніпрові пороги	355
Дніпровозаводбуд	180, 308, 405
Дніпропетровськ, м.	14, 15, 16, 23, 24, 26, 33, 34, 35, 36, 52, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 122, 123, 124, 125, 126, 135, 140, 144, 146a, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 234a, 241, 241a, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255,

Дніпропетровськ, м. (продов-
ження)

256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264,
265, 266, 267, 267а, 279, 280, 281, 282, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 295, 296, 297, 298,
299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307,
308, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341,
342, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 354а, 354б,
355, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 382,
383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391,
392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400,
401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409,
410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418,
419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427,
428, 429, 430, 436, 467, 512, 522, 523, 524,
525, 526, 527, 528, 529, 530, 534, 535, 541а,
558, 559, 561, 562, 563, 569, 570, 571, 572,
574, 575, 576, 577, 578, 579, 581, 603, 604,
607, 608, 609, 623, 624, 625, 626, 627, 628,
629, 630, 631, 635, 636, 637, 638, 639, 640,
641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649,
650, 651, 653, 654, 684, 685, 686, 687, 688,
689, 690, 691, 692, 693, 694, 697, 698, 699,
700, 701, 702, 703, 704, 705, 781

Дніпропетровщина

16, 343

Дністер, р.

247

Дон, Донщина, край

10, 247, 377, 542, 550, 752, 753

Донець, р.

182, 183

«Донецьке городище»

176, 705

Донське Військо

18

Донський окр.

752

Дубова, балка

425, 426, 529, 651

Дубовий, о-в

102, 252, 421, 422, 423, 424, 425, 646, 647,
651

Дунай, р.

196, 560

Дурна, ск.

173, 229, 231, 242, 247, 254, 263, 692

Елек-Чесменський курган

295

Ессулі, див. Будилівський поріг

Європа

46, 47, 50, 157, 414, 436

Єгипет

193

Єлизаветград, м.

777

Єрусалим, м.

193

Єсентуки, м.

732

Житомир, м.

146а, 246, 254, 256, 332, 333, 334, 335, 336,
337, 339, 340, 341, 342, 558, 682, 777, 779

Жовті Води, м.

641

Забріддя, с.

342

Загреб, м.

537

Залізна, вул.	107
Запоріжжя, м.	95, 96, 97, 98, 101, 102, 106, 161, 178, 205, 214, 405, 504, 505
Запоріжжя, істор. назва	30, 50, 51, 52, 53, 146а, 156, 159, 196, 204, 205, 269, 316, 334, 349, 368, 391, 455, 469, 478, 533, 538, 540, 541а, 543, 544, 576, 622, 624, 627, 629, 630, 659, 663, 685, 686, 689, 717, 718, 730, 748, 763, 778
Запорозька Січ	49, 50, 53, 98, 125, 126, 161, 196, 203, 204, 317, 338, 611, 660, 661, 664, 720, 785
Звенигород, м.	729, 736, 739
Звенигородка, м.	679
Зелена забора	238
Зіньків, м.	687
Знаменівка, с. Новомосковсько-го р-ну	298
Золотоноша, м.	201, 203, 204, 205
Іванівка, с. Межирицького р-н	298, 299
Іванівка, с. Нікопольського пов.	91
Іванівка, с. Олександрівського пов.	482
Ізюм, м.	239, 241, 243, 247
Ізюмщина	247
Інкерман, м.	295
Іркутськ, м.	802
Італія	39
Ічня, м.	681
Кавказ	8, 127, 128, 518, 560, 658, 741
Кадниківський пов.	193
Казань, м.	309, 309а, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 515, 662, 742
Кайстрова балка	262, 426, 651
Кальміус, р.	757
Камишно, с. Миргородського пов.	158, 163, 168, 450, 459, 511, 584, 585, 588, 761
Кам'янець-Подільський, м.	27, 49, 50, 246, 254, 360, 602, 609, 777,
Кам'янка, с.	296, 587
Кам'янське, с.	298
Канів, м.	205
«Канівське», урочище	346
Кантемирівка, с.	87, 88, 573
Канцірка, балка	178, 180, 182, 183, 253, 307, 308, 636, 646, 647, 649, 650
Капулівка, с.	98, 100, 103, 358
Катерининська, ст.	752

Катеринівка, с.
Катеринослав, м.

643

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 20, 21, 22,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 40, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 57, 58, 68, 78, 81,
82, 83, 84, 85, 86, 91, 93, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120,
121, 137, 138, 139, 142, 143, 150, 151, 152,
152a, 153, 155, 166, 169, 170, 171, 185, 187,
188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197,
199, 204, 205, 209, 210, 269, 270, 271, 272,
273, 274, 275, 276, 277, 278, 292, 293, 293a,
294, 295, 311, 312, 315, 331, 332, 333, 344,
351a, 352, 353, 359, 360, 365, 366, 367, 368,
369, 370, 371, 372, 375, 376, 377, 378, 379,
380, 381, 435, 455, 461, 464, 465, 466, 470,
481, 486, 487, 490, 491, 492, 493, 494, 495,
496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504,
505, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 525,
526, 530, 531, 532, 533, 540, 541, 555, 560,
561, 562, 564, 565, 566, 567, 573, 575, 584,
586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594,
595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603,
605, 606, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618,
619, 620, 621, 622, 632, 633, 634, 652, 655,
656, 659, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674,
675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683,
695, 696, 748, 749, 750, 750a, 751, 751a, 752,
754, 755, 756, 757, 758, 758a, 759, 760, 762,
763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771,
772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780,
782, 783, 784, 799, 800, 801, 802, 803, 806,

**Катеринославська губ., Катери-
нославщина**

3, 10, 11, 13, 18, 21, 31, 50, 84, 85, 108,
109, 365, 459, 482, 484, 585, 587, 751, 757,
777, 802

Катеринославська єпархія

368

Катеринославський пов.

482

Качанівка, с.

147, 148, 149

Кембридж, м.

436

Керч, м.

295

**Києво-Кирилівська, археологіч-
на станція**

426

Києво-Печерська лавра

347

Київ, м.

23, 24, 26, 40, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 92,
93, 101, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 128, 139, 148, 163, 164, 165,

Київ (продовження)

	166, 167, 168, 169, 170, 171, 183, 184, 185, 194, 228, 242, 246, 247, 254, 269, 276, 277, 293, 296, 309, 310, 311, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 335, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 354a, 354b, 355, 356, 357, 358, 364, 366, 425, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 467, 485, 521, 524, 525, 531, 533, 541a, 560, 561, 562, 563, 569, 570, 571, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 581, 584, 601, 602, 603, 604, 607, 608, 611, 612, 613, 614, 615, 617, 625, 673, 690, 691, 692, 693, 694, 741, 742, 759, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 783
Київщина	178, 204, 205, 711, 717
Кисловодськ, м.	77
Китаїв, м.	541a
Китайгород Полтавської губ.	635
Кишинів, м.	751
Кізілів, о-в	102, 105
Кічкас	94, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 226, 229, 230, 231, 233, 238, 239, 247, 249, 250, 251, 252, 260, 261, 262, 297, 300, 301, 302, 308, 407, 418, 419, 423, 425, 470, 471, 480, 574, 575, 577, 578, 579, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 648, 649, 700
Ковров, м.	333
Кодак, фортеця	32
Коктебель, м.	295
Конка, р.	482
Кононівка, с. Полтавської губ.	761, 762
Корсунь, м.	296
Корчевате, див. Китаїв	
Котівка, с. Катеринославської губ.	293a, 633
Котячий, хут.	767, 768
Краків, м.	583, 675
Краснодар, м.	42, 385
Краснокутівка, с.	482
Кременчук, м.	81
Криворіжжя	358
Крим	32, 37, 117, 152, 195, 295, 474, 589, 683, 775
Кримський, п-в	295
Кринички	174, 175
Кринична балка	303, 305

Кролівська балка	105
Круполь	799
«Крутий Яр», урочище	346
Кубанська обл.	18
Кубянське озеро	193
Курляндська губ.	568
Курськ, м.	717
Курська губ.	18
Кухарів, о-в	303
Кушугумівка, с.	470
Лантухів, хут.	230
Лантухів (ський), о-в (Виноградний)	242, 247, 249, 251, 305, 306, 637, 638, 639
Ленінград, м.	34, 183, 194, 195, 196, 197, 198, 283, 293, 343, 386, 417, 425, 428, 529, 530, 574, 603, 652, 653, 654, 781
Лиса Гора	495, 496, 695
Литовська Русь	41, 363
Лівадія, м.	295
Лозоватка, с.	298
Лондон, м.	703
Лоханський, о-в	103, 105, 252, 256, 574, 577
Лоханський поріг	102, 103, 182, 574, 577
Лубни, м.	463, 517, 518, 519, 520, 772
Луганськ, м.	587
Львів, м.	51, 52, 168, 277, 310, 325, 343, 536, 659
Магдалинівка, с. Катеринославського пов.	633
Мала Катеринівка, с. див. Краснокутівка	
Малоросія, див. Україна	
Мандриківка, с.	256
Мануйлівка, с.	275
Маріуполь, м.	757
Маркусівська балка	174
Маркусове, с.	98
Мархлевське, с.	338
Мацеста, м.	77
Маячка, с.	482
Мезинська, ст.	426
Мелітополь, м.	405
Миколаїв, м.	367, 526, 799
Миколаївка, с. Олександрівського пов.	661
Миргород, м.	463, 562
Миргородський полк	27

Михайлівка, с.	90
Михайлово-Апостолово, с. Херсонського пов.	128
Михайлова гора	194, 198
Мітава, м.	568
Мітрідат, гора	295
«Могила Святослава», археол. об'єкт	250
Могилівський р-н	633
Молдавія	537
Москва, м.	8, 9, 11, 17, 18, 19, 32, 33, 34, 48, 77, 109, 122, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 145, 146, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 165, 268, 277, 289, 290, 291, 294, 310, 314, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 309, 309a, 330, 331, 343, 361, 362, 363, 364, 376, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 460, 462, 463, 464, 465, 466, 479, 485, 488, 508, 509, 510, 511, 513, 514, 515, 536, 538, 542, 546, 550, 562, 568, 582, 585, 586, 587, 589, 603, 611, 658, 660, 664, 665, 667, 713, 728, 729, 730, 732, 739, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 751, 751a, 752, 753, 781, 784, 797, 798, 801, 802, 803, 804, 805, 806
Московка, с. Олександрівсько- го пов.	486, 494, 496
Мусієва забора	496
Надпоріжжя	183, 233, 328, 239, 241, 242, 246, 247, 254, 260, 266, 574
Ненаситець, поріг	182, 414, 421, 607, 637, 664
Нижній Новгород, м.	449
Нижньодніпровськ, м.	275
Ніжин, м.	193, 365, 534, 535, 747
Нікольське, с.	288
Нікополь, м.	9, 91, 154, 211, 460, 480, 481, 489, 588
Німеччина	55, 361, 588
Новий Санджарів, м.	573
Новобілгород, м.	710
Новокарлівка, ст.	373, 374, 619
Новомосковськ, м.	53, 338, 368, 619, 620, 686, 688, 802
Новоолександрівка, с.	305, 637
Новоросія	79, 316, 482, 485
Новочеркаськ, м.	542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 594, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758a
Носовка	28

**Обазівка, с. Красноградського
р-ну Полтавської губ.
Одеса, м.**

**Озі (турецька назва Дніпра)
Олександрівськ, м.**

**Олександрівський пов.
Олександрія, м.
Олешки, м.
Олешня
Андріївка, с. Ніжинського пов.
Осокорівка, балка
Осокорівка, р.
Павлоград, м.
Пантикопея, див. Керч
Перещепино, с.
Париж, м.
Перещепино, ст.
Переяслав, м.
Переяславський пов.
«Перун», камінь на Дніпрі
Перун, о-в
Перун, с.
Петербург, м.**

**Петриківка, с.
Петроград, м.
Петрополь, хут.
Печеніги, м.**

355
7, 68, 125, 126, 137, 138, 139, 140, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 209, 210, 239, 243,
246, 247, 254, 256, 266, 267, 267а, 309, 310,
311, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321,
358, 359, 367, 417, 472, 609, 622, 623, 624,
625, 661, 740, 775, 777, 781, 784, 803
141
3, 164, 320, 458, 468, 469, 470, 471, 472, 473,
474, 475, 476, 477, 478, 480, 481, 482, 483,
484, 485, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493,
495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503,
554, 748
482, 486
802
141
141
197
98, 106, 262, 426, 651
651
167, 293а, 489, 589, 641, 642, 643
592
176, 537, 538, 539, 705
293а, 554а, 711
799
799
156
105, 182, 306, 307
176
8, 9, 17, 20, 25, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 86а,
88, 90, 91, 127, 128, 129, 141, 143, 145, 146,
147, 148, 149, 150, 153, 171, 191, 192, 193,
350, 351, 377, 431, 432, 433, 434, 435, 437,
438, 457, 480, 482, 483, 484, 485, 499, 507,
510, 513, 514, 537, 538, 539, 540, 542, 543,
544, 545, 546, 547, 560, 562, 568, 580, 580а,
610, 632, 657, 658, 662, 663, 717, 718, 719,
720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 728, 732,
733, 736, 758, 782, 785, 786, 787, 788, 789,
790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798
633, 634, 635, 636
193, 680
96, 98, 100, 103, 105
710

Пирятин, м.	365
Південна Росія	365
Північний Кавказ	14
Підгородне, с.	587
Підпільне, с. Новомосковського р-ну	298
Підстенне, с., див. Царицин Кут	
Подебради (поблизу Праги)	50
Поділля	178, 458, 574, 575, 577, 579, 580, 609
Подніпров'я	636
Покровське, с.	103, 127, 374, 619, 660
Поливанівка, с. Катеринославської губ.	633
Половиця, с.	497
Полтава, м.	150, 152а, 239, 243, 247, 263, 264, 265, 266, 267, 293, 516, 554а, 562, 573, 588, 592, 638, 655, 656, 753, 754, 777, 779, 799, 800, 802
Полтавська губ., Полтавщина	18, 48, 178, 199, 204, 247, 466, 516, 573, 574, 735, 761, 800, 801, 802
Полтавський, о-в	647
Польща	21, 46, 113, 518, 580, 583
Похилий, о-в	230
Прага, м.	46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 124, 343, 462
Правобережна Україна	623
Приазов'я	398
Привільне, с.	174, 177, 183, 238, 249, 252, 297, 303, 304, 305, 306, 636, 637, 738, 640
Придніпров'я	365, 490
Прилуки, м.	149, 800, 801, 802
Прилуччина	577
Прохорівка, с.	194
Псарівка, с. Чернігівської губ.	142
Пурисові о-ви	230, 231
Путивль, м.	720
Путивльський пов.	720
Пушкін, м. Московської губ.	729
Ревун, поріг	182
Рига, м.	48
Рильськ, м.	720
Рим, м.	510, 705
Розстебон, о-в	480
Ромни, м.	463
Ромодан, м.	463
Росія	108, 109, 113, 128, 310, 313, 314, 403, 537, 540, 547, 797

Ростов, м.	343, 377, 385, 396, 398, 413
Ростов-на-Дону, м.	679
Русь	580, 714, 804
«Сагайдачне», урочище	346, 471
«Сагайдачне», археологічна стація	244
Сагайдачного, балка	172, 173
Салтов, м.	10, 14
Самара, м.	653
Самара, р.	338, 577
Самарканд, м.	89, 728
Самарський м-р	368, 620, 629, 630, 685
Саратов, м.	676
Свистунівка, с.	423, 425, 426, 649, 650
Севастополь, м.	32, 522, 653
Сергіїв Посад, м.	568
Середній Стіг, о-в	216, 230
«Середній Стіг», ск.	218
Середній Стовп, археол. стація	247
Симбірськ, м.	277, 333
Сімеїз, м.	295
Сімферополь, м.	197
Січ, р.	98, 100, 119
Скеля Сагайдачного	233
Сквира	117, 118, 119, 120, 121
Скелька, с.	482
Славгороддя	472
Слобожанщина	357, 689
Сміла, м.	87, 88, 89, 90
Смотрич, м.	681
Собачки, археологічна стація	233, 234, 238, 241а, 242, 247, 253, 254, 692
Соловецький, м-р	719
Солоне, с.	226, 419, 424, 644, 645, 647, 648, 649
Сонцівка, с.	707, 708, 710
Сочі, м.	77, 750
Соша, с.	98
Степова Україна	47, 48, 51, 53, 54, 126, 185, 314, 628, 691,
Стрільча Скеля	252, 256, 572, 574, 639, 700
Судак, м.	295
Сурська, балка	303
Сурський поріг	102, 182
Східна Європа	14
Таволжанський, о-в	302, 303, 304, 305
Таврійська губ.	18, 365
Таганрог, м.	370, 371, 372, 373, 375, 376, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390,

	391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 430, 50, 295
Тамань	
Тарасівка, с. Олександрівсько-го пов.	482
Тарасова могила	311
Ташкент, м.	549, 580
Тернівська толока	519
Тифліс, м.	127
Тихий океан	577
Тихвін, м. Череповецької губ.	193
Тихомирово, с. Катеринославської губ.	373
Ткачове, оз.	633
Труханів, о-в	694
Туапсе, м.	640
Турійськ, м.	298
Туркестан	603
Угорщина	518, 537, 669
Україна	14, 21, 25, 27, 30, 31, 35, 40, 46, 47, 48, 50, 53, 84, 85, 104, 115, 122, 127, 128, 146a, 149, 157, 180, 184, 189, 193, 216, 233, 241a, 246, 247, 249, 266, 269, 284, 285, 287, 311, 313, 317, 323, 334, 343, 347, 352, 357, 358, 368, 392, 436, 509, 510, 518, 519, 529, 540, 569, 570, 577, 622, 659, 675, 679, 698, 729, 762, 777, 778, 804
Умань, м.	311, 608, 777
Устьє, с. Вологодської губ.	193
Фаліївка, с.	487, 554
Федорівка, с.	253, 308, 425, 644, 649
Феодосія, м.	295
Хаджібейський лиман	312, 315
Халань, с.	729
Харків, м.	1, 2, 14, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 127, 128, 144, 151, 176, 179, 180, 182, 183, 193, 205, 206, 207, 208, 221, 231, 235, 239, 241, 243, 247, 248, 265, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 291, 293, 294, 297, 309, 316, 317, 318, 319, 321, 343, 354, 377, 425, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 524, 540, 551, 552, 553, 554, 554a, 556; 557, 558,

Харків (продовження)	559, 562, 564, 565, 566, 567, 573, 576, 578, 595, 602, 603, 605, 606, 607, 620, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 638, 641, 644, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 704, 705, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 753, 760, 761, 777, 801, 802
Харківська губ., Харківщина	13, 18, 27, 57, 58, 247, 357, 540, 698
Херсон, м.	253
Херсонес, м.	154, 155, 211, 212, 213, 214, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 230, 232, 234, 234a, 235, 236, 239, 240, 241, 241a, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 266, 481, 647, 712, 730, 731
Херсонська губ., Херсонщина	295
Хортиця, о-в	178, 365, 584, 761, 778, 802
Хортиця, ст.	102, 174, 308, 318, 468, 470, 471, 472, 473, 480, 493, 576, 664
Хрести, с.	100, 307
Царицин Кут, с.	201, 203, 204, 205
Царське Село, м.	482
Чаплі, с.	350, 351, 727, 548, 553, 795
Чемерськ, м. Козелецького пов.	427
Чернігівської губ.	131
Черкаси, м.	200, 201, 202, 203, 204, 205, 298, 405
Черкащина	178
Чернечина, с.	293a
Чернігів, м.	26, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 306, 562, 777, 779
Чернігівська губ., Чернігівщина	18, 26, 799, 802
Чернявське, с.	297
Чехія	55
Чехословацька Республіка	48
«Чорна могила», курган	582
Чорне море	196, 247
Чорномор'я	185
Чортомлик, ст.	100, 664
Чугуїв, м.	710

Чумаки, с.	355
Шагарівка, с. Катеринослав-ської губ.	633
Швейцарія	749
Ширговський пов. Курської губ.	736
Шидловська, ст.	551, 552
Шкварцевий, о-в	230, 254
Шульгівка, с. Катеринослав-ської губ.	633
Юр'єв, м.	742
Явлений, о-в	230
Яворницький, хут.	98
Язиково, с.	308
Ялта, м.	295, 327, 771
Яновщина, с. Полтавської губ.	299
Японія	577
Ярославль, м.	657, 658
Ярошівка, с.	147, 148, 149
Кгаkow див. Краків	

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Автографи	109, 110, 119
Академії	47, 74, 152a, 166, 170, 209, 224, 233, 283, 386, 560, 568
Академіки	27, 53, 75, 184, 238, 283, 337, 338, 345, 541a, 603
Академія наук	8, 20, 23, 53, 338, 344, 345, 354, 541a, 558, 562, 569, 570, 577, 602, 603, 692, 694
Альбоми	159
Альманах	159, 162
Антропология	256, 377
Антропоніміка	178, 298, 299, 633, 642, 643, 648
Археографія	694
Археологія	8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 25, 26, 32, 35, 48, 50, 55, 58, 60, 63, 64, 68, 88, 90, 91, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 107, 114, 122, 124, 135, 146a, 150, 152a, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 188, 198, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 234a, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 241a, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 288, 297, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 315, 318, 319, 343, 346, 347, 349, 350, 370, 372, 374, 375, 376, 377, 380, 382, 383, 385, 386, 387, 388, 391, 398, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 413, 414, 415, 416, 417, 419,

Археологія (продовження)	420, 421, 422, 423, 425, 426, 429, 462, 468, 481, 490, 491, 492, 493, 494, 498, 499, 502, 513, 529, 530, 542, 547, 548, 551, 552, 553, 554, 554a, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 582, 584, 594, 609, 611, 612, 621, 622, 633, 636, 637, 638, 640, 642, 644, 646, 647, 649, 650, 651, 654, 658, 668, 690, 692, 693, 694, 696, 697, 698, 699, 700, 703, 705, 719, 720, 750a, 752, 753, 757, 797, 799
Архіви	8, 21, 22, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 48, 125, 186, 193, 203, 205, 268, 277, 316, 317, 318, 329, 368, 479, 490, 493, 504, 505, 541, 550, 579, 580a, 602, 622, 739
Архітектура	10, 48, 49, 84, 368, 377, 463, 516, 685, 686
Аспірантура	179, 625, 690, 705
Бібліографія	31, 197, 205, 206, 207, 321
Бібліотеки	28, 29, 37, 54, 76, 122, 187, 188, 204, 221, 277, 282, 285, 342, 361, 369, 432, 433, 540, 656, 657, 663, 665, 668, 713, 714, 726
Біографії	187, 188, 206, 280
Братства	800
Будівництво	172, 636
Вечори	562, 596
Видавництва, видавнича справа	46, 47, 48, 49, 50, 55, 62, 69, 71, 72, 75, 86, 90, 93, 97, 103, 113, 129, 146, 156, 157, 158, 159, 163, 167, 168, 169, 176, 183, 185, 207, 232, 233, 238, 242, 270, 271, 273, 282, 285, 286, 310, 313, 314, 322, 323, 328, 329, 354a, 3546, 364, 376, 435, 436, 455, 456, 457, 475, 485, 504, 505, 514, 518, 530, 542, 543, 544, 546, 548, 549, 560, 563, 564, 565, 567, 568, 574, 577, 578, 581, 605, 606, 622, 630, 655, 669, 672, 674, 679, 690, 691, 692, 693, 694, 696, 705, 725, 727, 728, 758a, 764, 765, 766, 768, 772, 799, 804, 806
Виставки	8, 9, 10, 12, 13, 18, 19, 20, 82, 108, 142, 150, 151, 152, 316, 317, 318, 319, 320, 493, 516, 569, 570, 618, 619, 620, 697, 748, 774, 779, 750a, 751
Відрядження	32, 48, 205, 239, 240, 241, 244, 246, 247, 251, 254, 287, 483, 505, 602, 703
Військова служба	378, 381, 628, 641, 643, 754, 756
Вірші	104, 190, 197, 198
Вітання	24, 35, 47, 48, 51, 53, 476, 533, 556, 631, 659, 666, 674, 686, 689, 707, 738
В'язниці	298, 299, 626, 630
Газети	154, 165, 188, 197, 283, 329, 468, 470, 471, 473, 474, 475, 477, 478, 485, 490, 544, 545, 550, 584, 597, 605, 611, 664, 665, 674, 719, 727, 764, 765, 767, 768, 773, 777, 778, 779, 780
Гebraїстика	125, 126
Генеалогія	541a
Географія	48, 184

Геологія	79, 217, 230, 238, 256, 304
Геральдика	205
Гетьмани	111, 280, 685, 711
Гімназії	5, 188, 193, 195, 198, 201, 386, 557, 615, 721, 758a
Голодомор	659
Господарство	622, 623, 624
Готелі	548, 722
Гравюри	156
Громади	2
Громадське життя	276, 332, 333, 381, 475, 499, 509, 620, 707, 761, 762, 777, 778, 779, 780
Громадянство	129
Гуртки	421, 536
Декрети	21
Джерела, писемні	6, 8, 41, 45, 46, 47, 49, 53, 119, 120, 121, 125, 126, 148, 149, 160, 187, 193, 204, 205, 269, 317, 362, 363, 364, 531, 532, 534, 535, 537, 538, 539, 544, 550, 580, 600, 608, 623, 628, 632, 764
Дипломатія	537, 538
Дипломи	745, 746
Дисертації	309, 309a, 437, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 535, 542, 580a, 709, 721, 722, 728, 730, 732, 733, 735, 736, 740, 741, 742
Діячі	601, 706, 761, 762, 777
Драматургія	560
Друкарні	546, 790
Дума	584, 758
(орган управління)	
Думи (народні)	3546, 357, 358, 605
Духівництво	775
Економічне становище	541a
Екскурсії	10, 12, 13, 201, 205, 276, 279, 365, 425, 478, 531, 584, 632, 701
Експедиції	14, 15, 26, 59, 60, 64, 97, 98, 103, 107, 135, 172, 173, 176, 177, 179, 180, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 224, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 234a, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 241a, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 279, 280, 281, 282, 284, 288, 297, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 340, 347, 349, 385, 386, 387, 388, 391, 399, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 413, 414, 415, 416, 417, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 429, 430, 524, 558, 559, 574, 576, 577, 579, 603, 604, 636, 637, 638, 639, 640, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 690, 691, 692, 694, 699, 700

Електростанції	182
Еміграція	46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 602
Еліграфіка	720
Епістолологія	162, 187, 192, 194, 325, 326, 327
Етнографія	9, 10, 11, 12, 13, 18, 48, 56, 59, 63, 65, 66, 67, 68, 76, 140, 142, 143, 146a, 158, 167, 169, 189, 192, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 333, 334, 336, 338, 340, 341, 342, 343, 354a, 377, 382, 516, 555, 563, 609, 620, 629, 630, 634, 635, 636, 668, 681, 682, 750a, 751, 751a
Живопис	11, 82, 86, 89, 111, 157
Журнали	17, 49, 51, 97, 113, 124, 129, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 192, 194, 195, 197, 198, 271, 277, 279, 310, 313, 315, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 473, 474, 478, 480, 485, 497, 520, 537, 541a, 542, 655, 664, 684, 707, 711, 720, 725, 736, 749, 760, 762, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798
Залізниця	37
Запорозьке козацтво	46, 48, 49, 50, 98, 100, 125, 126, 146a, 153, 156, 158, 159, 161, 168, 189, 196, 204, 205, 368, 470, 481, 484, 512, 538, 543, 544, 545, 611, 622, 623, 624, 627, 628, 629, 630, 661, 664, 785
Збірники	23, 124, 194, 195, 197, 208, 210, 222, 224, 235, 247, 354a, 354b
Зброя	112, 173, 178, 495, 497, 498, 499, 627, 628
Земство	13, 516, 620, 668, 775
Земські збори	149
З'їзди	10, 11, 13, 17, 18, 19, 48, 49, 58, 68, 150, 152, 152a, 157, 188, 205, 210, 269, 315, 317, 318, 352, 368, 419, 493, 495, 582, 586, 587, 609, 611, 614, 618, 619, 661, 668, 697, 748, 750a, 752, 753, 757, 801
Зоологія	256
Ікони	86, 598, 609, 619
Інститути	9, 25, 26, 38, 47, 94, 188, 193, 197, 256, 351a, 369, 386, 419, 425, 504, 521, 534, 563, 625, 704, 735, 800, 801
Іспити	27, 188, 276, 507, 515, 707, 712, 723, 730, 745, 775
Історіографія	46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 79, 113, 125, 156, 158, 168, 187, 205, 269, 285, 309, 323, 469, 508, 510, 602, 627, 628, 714, 733, 781
Історія, історична наука	25, 27, 31, 39, 40, 46, 47, 53, 54, 78, 95, 96, 98, 109, 113, 125, 160, 185, 204, 205, 269, 309, 363, 398, 550, 720
Історія України	357, 368, 455, 470, 512, 540, 622, 623, 624, 686, 691, 711
Капели	38
Картини	152a, 153, 465, 505, 632, 641, 664, 757, 794
Каталоги	20, 159, 156, 485, 496, 504, 517, 518, 519, 520, 555, 697, 698, 751, 751a, 753
Кафедри	23, 27, 29, 30, 40, 353, 528, 534, 625, 687, 692, 705, 784

Кераміка	48, 176, 179
Клімат	174
Книгарні	277, 475, 485, 678, 730, 749, 772
Книги	27, 28, 29, 30, 31, 35, 39, 40, 43, 46, 48, 50, 54, 55, 57, 76, 87, 88, 95, 96, 98, 103, 108, 125, 136, 137, 144, 148, 149, 152, 152a, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 168, 188, 191, 193, 194, 195, 199, 206, 269, 281, 285, 293a, 309, 310, 313, 314, 315, 318, 321, 324, 325, 334, 342, 361, 364, 368, 396, 411, 431, 433, 437, 469, 472, 475, 482, 485, 486, 487, 508, 534, 536, 538, 539, 540, 545, 547, 550, 560, 568, 571, 583, 599, 602, 610, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 652, 675, 678, 684, 704, 705, 707, 713, 714, 728, 730, 732, 733, 735, 742, 749, 750, 781, 782, 791, 792, 801, 804, 806
Книгозбірні	30, 58, 282, 293a, 534, 571
Кобзарство	357, 516, 605, 606
Козацтво (крім запорозько-го)	29, 138, 377, 470, 477, 550
Козакознавство	309, 470
Колекції	8, 11, 18, 19, 40, 49, 56, 88, 89, 111, 114, 147, 148, 149, 158, 195, 198, 287, 365, 468, 529, 582, 619, 620, 630, 665, 668, 698, 751a, 753
Колоністи, німецькі	174, 471, 473, 498
Комісії	20, 21, 26, 64, 67, 75, 88, 90, 91, 170, 186, 188, 201, 204, 205, 209, 210, 257, 287, 329, 347, 380, 490, 493, 541, 546, 550, 593, 602, 603, 658, 665, 694, 700, 758
Комітети	18, 19, 21, 40, 49, 84, 85, 282, 316, 317, 318, 514, 516, 542, 544, 545, 574, 583, 586, 587, 588, 620, 712, 752, 762
Конгреси	68, 183
Консistorії	44, 380, 499, 592, 619, 620
Конференції	233, 800
Концерти	277, 561
Кооперативи	174, 201
Краєзнавство	78, 84, 85, 97, 108, 109, 203, 204, 205, 210, 352, 382, 413, 505, 587, 590, 653, 758a
Креслярство	410, 413, 429
Культура	49, 516, 629, 630
Курорти	195, 312
Курси	115, 135, 193, 201, 531, 540, 801
Лексикографія	73, 76, 163, 164, 165, 166, 168, 170, 171
Лекції	27, 130, 131, 132, 160, 199, 201, 275, 290, 328, 336, 350, 351, 368, 470, 489, 504, 505, 509, 540, 547, 587, 590, 606, 625, 643, 644, 671, 676, 702, 734, 736, 740, 741, 754, 755, 756, 758a, 784, 801
Ліга націй	49

Лікарні	499
Лінгвістика	299
Літературознавство	1, 128, 129, 146а, 165, 187, 191, 193, 195, 197, 313, 322, 325, 326, 327, 329
Лоцмани	576
Магістерські іспити	507, 515, 666, 719, 736, 737, 740
Малярство	391, 464, 465, 466, 559, 641, 793
Мандрування	295
Мапи	211, 230, 232, 233, 500, 518
Медицина	77, 522
Менталітет	127, 128
Мистецтво (загальні питання)	689, 783, 799
Міжнародне життя	284, 725
Мінерологія	79
Міністерства, міністри	37, 601
Мова, мовознавство	157, 161, 167, 184, 198, 199, 225, 233, 313, 314, 329, 330, 368, 608, 609, 634, 637, 641, 669, 676, 678, 679, 707, 730, 800
Монастирі	120, 620, 629, 630, 719
Музеї	1, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 40, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 56, 58, 61, 63, 82, 83, 85, 86, 93, 94, 95, 97, 98, 103, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 126, 140, 142, 143, 146а, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 159, 161, 176, 177, 186, 187, 188, 191, 192, 194, 195, 197, 198, 199, 204, 205, 208, 210, 212, 218, 220, 222, 229, 234, 234а, 235, 241, 241а, 246, 247, 252, 257, 260, 264, 265, 267, 267а, 275, 276, 278, 280, 282, 284, 287, 293, 293а, 296, 331, 333, 341, 342, 343, 347, 349, 360, 365, 376, 377, 379, 380, 382, 383, 385, 387, 388, 392, 393, 404, 407, 408, 423, 436, 466, 467, 490, 494, 496, 497, 499, 502, 503, 504, 505, 512, 521, 523, 526, 527, 529, 530, 531, 554, 554а, 555, 562, 569, 570, 571, 573, 582, 584, 586, 589, 594, 602, 609, 611, 612, 614, 618, 620, 629, 630, 632, 636, 637, 641, 648, 657, 658, 662, 665, 668, 680, 681, 682, 687, 696, 697, 748, 751а, 753, 754, 775, 783, 799, 804
Музика	560, 762
Музикознавство	357, 358, 560, 582, 563, 695
Нарративи	72, 148, 149, 608
Наукове життя	27, 47, 68, 72, 75, 122, 123, 134, 180, 188, 193, 277, 290, 291, 293, 294, 295, 323, 328, 337, 348, 353, 359, 369, 437, 438, 439, 440, 449, 507, 503, 509, 510, 511, 528, 511а, 558, 564, 565, 567, 569, 570, 571, 602, 660, 676, 682, 691, 692, 709, 725, 735, 741, 742, 760, 803
Наукові стосунки	436, 451, 452, 453, 555

Національна самосвідомість	762, 763
Національне відродження	540, 763, 777, 778
Національне питання	323, 331, 676, 677
Некрологи	541a
Нумізматика	105, 111, 112, 115, 230, 293a, 365, 366, 472, 503
Одяг	499, 629, 630
Орнамент	48, 176
Орнітологія	517, 518, 519, 520
Освіта	38, 47, 139, 188, 192, 193, 201, 203, 396, 401, 419, 430, 463, 504, 540, 557, 590, 625, 679, 721, 723, 756, 775, 800, 801, 802
Отамани, кошові	49
Охорона навколишнього середовища	4
Охорона пам'яток	84, 205, 215, 216, 282, 391
Палеографія	9
Палеонтологія	217, 256
Пам'ятки	3, 6, 7, 28, 84, 85, 86, 89, 91, 99, 100, 102, 108, 109, 110, 113, 138, 139, 149, 154, 186, 204, 205, 215, 216, 218, 234, 256, 287, 293a, 295, 316, 318, 368, 369, 391, 405, 470, 472, 474, 488, 490, 494, 495, 496, 497, 502, 505, 531, 532, 589, 594, 630, 635, 643, 685, 695, 696, 758
Пам'ятники	509, 516, 664
Пансіони	38
Партії	381
Педагогіка	5
Пенсії	201, 202, 203
Періодика	124
Писанки	48
Пісні	42, 354b, 355, 356, 357, 358, 470, 560, 561, 562, 563, 627, 628, 673, 720, 731, 762
Подорожі	35, 193, 204, 231, 247, 311, 336, 701, 765, 770, 771, 773, 774
Поезії	475, 484, 673
Політичні події	46, 509, 510, 676, 707
Поліція	333, 378, 707
Пороги	182, 336, 349, 391, 421, 559, 574, 576, 577, 607, 664, 696, 698, 701, 768, 770, 771, 773, 787, 789
Портрети	111, 151, 153, 156, 157, 158, 160, 161, 316, 318, 360, 570, 788
Право	628

Працевлаштування	397, 398, 399, 400, 401, 408, 521, 573, 580, 611, 612, 614, 660, 716, 717, 718, 739, 747, 754, 775, 784, 803
Прикраси	306
Природознавство	517, 518, 519, 520
Просвітянський рух	276, 333, 504, 562, 763
Професори	27
Реабілітація	408
Репресії	248, 249, 343, 403, 405, 406, 407, 408, 625, 626, 630, 638, 706, 707, 775
Реставрація	84, 229
Реферати	316, 321, 514, 611
Рецензії	157, 158, 167, 197, 242, 284, 313, 323, 324, 325, 326, 455, 461, 487, 637, 664, 694, 725, 792, 795
Рибальство	61, 63, 65, 67
Свята	277
Священники	490
Секції	210, 382, 625, 802
Семінари	135
Семінарії	48
Сесії	584
Сільське господарство	516
Словники	29, 30, 160, 163, 164, 165, 166, 168, 170, 187, 299, 310, 335, 3546, 362, 524, 536, 609, 633, 679, 684, 768
Собори	48, 49, 685, 686, 689
Спогади	52
Статистика	542, 544, 545, 583
Студентство	51, 509, 568, 707, 749
Театр	759, 805
Термінологія	362, 363
Тимчасовий уряд	676
Товариства:	
археологічні	86а, 350, 481, 513, 514, 542, 719, 752
наукові	499, 528, 536, 564, 584, 585, 589, 611, 618, 687, 753
історії та старожитностей	361
Харківське історико-філологічне	664, 667, 668, 739
Інші	1, 9, 49, 50, 51, 108, 111, 112, 115, 123, 201, 214, 215, 284, 319, 321, 333, 343, 351, 377, 464, 528, 568, 644, 646, 712, 730, 750а, 804
Топографія	480, 482, 611
Топоніміка	141, 184
Торгівля	125, 126, 414, 463

Ув'язнення, див. в'язниці	
Українізація	800
Українознавство	48, 353, 540, 675
Українська справа	127, 128, 129, 313, 331
Університети	1, 17, 25, 27, 30, 46, 47, 48, 49, 54, 79, 122, 123, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 168, 189, 191, 198, 289, 309, 309a, 311, 329, 351a, 359, 386, 421, 434, 449, 454, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 515, 531, 547, 554, 602, 660, 662, 663, 668, 671, 676, 677, 707, 708, 711, 719, 721, 722, 725, 726, 730, 731, 732, 736, 739, 741, 742, 745, 748, 750, 775, 783, 784, 803 590, 665, 736
Училища	111, 724
Фалеристика	704, 707, 711, 729, 766, 767
Філологія	176, 180, 221, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 233, 234, 243, 259, 262, 280, 282, 297, 301, 304, 306, 308, 424, 541a, 699, 700
Фольклористика	70, 157, 159, 162, 189, 197, 203, 207, 314, 334, 354a, 354b, 355, 356, 357, 358, 360, 405, 470, 477, 478, 484, 560, 561, 562, 563, 639, 711, 720, 729, 731
Фоноджерела	357
Фотосправа	86, 90, 105, 107, 113, 140, 147, 149, 152a, 156, 157, 178, 211, 217, 225, 229, 232, 234, 242, 247, 261, 279, 281, 284, 285, 303, 304, 325, 370, 377, 407, 410, 412, 413, 414, 417, 429, 464, 466, 475, 477, 480, 481, 482, 483, 502, 529, 551, 552, 553, 569, 570, 574, 577, 604, 620, 630, 644, 649, 657, 658, 664, 688, 692, 699, 700, 701, 727
Художники	158
Художні твори	129, 161, 162, 163, 167, 168, 196, 274, 313, 314, 456, 458, 459, 460, 461, 564, 565, 566, 567, 664, 670, 750, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 770, 772, 773, 806
Цензура	157, 171, 310, 313, 314, 322, 435, 485, 560, 620, 627
Центральна Рада	676
Церква	46, 47, 49, 53, 293a, 368, 380, 463, 609, 685, 686, 800
Читальні	201
Шевченкознавство	560, 562
Школи	103, 201
Ювілеї	50, 51, 82, 197, 210, 293, 331, 344, 533, 541, 569, 570, 581, 633, 749, 762, 802

ІТІНЕРАРІЙ Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО

(за даними листів, що містяться в цьому збірнику)
1874—1885 рр.— основне місце мешкання — Харків.

1879 р.

Основне місце мешкання — м. Харків.

Січень 1879 р.— с. Сонцівка Харківського пов. Харківської губ.

Вересень 1879 р.— с. Сонцівка Харківського пов. Харківської губ.

1880 р.

Основне місце мешкання — м. Харків.

24 вересня — с. Сонцівка Харківського пов. Харківської губ.

1881 р.

Основне місце мешкання — м. Харків.

1882 р.

Основне місце мешкання — м. Харків.

8 липня — с. Богодар Олександрівського пов. Катеринославської губ., маєток Ф. І. Міхеєва.

1883 р.

Основне місце мешкання — м. Харків, вул. Німецька, буд. № 6 (Іконнікової), кв. 2.

1884 р.

Основне місце мешкання — м. Харків, вул. Німецька, буд. № 6, кв. № 2.
14.07.—22.07.— с. Богодар Олександрівського пов. Катеринославської губ., маєток Ф. І. Міхеєва.

1885 р.

Січень — червень — м. Харків, вул. Німецька, буд. № 6, кв. № 2.

Із серпня — м. Санкт-Петербург, Петербурзька сторона, Жданівка, буд. № 9, кв. № 12 (помешкання Г. С. Вашкевича).

Жовтень — м. Москва, вул. Тверська, буд. лікаря Г. І. Россолимо. з 15.11.— м. Санкт-Петербург, вул. Сергієвська, буд. № 56, кв. № 45.

1886 р.

Основне місце мешкання — м. Санкт-Петербург, вул. Сергієвська, буд. № 56, кв. № 45.

1887 р.

Основне місце мешкання — м. Санкт-Петербург, Петербурзька сторона, Олександрівський проспект, буд. № 9, кв. № 4.

Квітень — подорож на Соловки.

1888 р.

Основне місце мешкання — м. Санкт-Петербург, Петербурзька сторона, Олександрівський проспект, буд. № 9, кв. № 4.

1889 р.

Основне місце мешкання — м. Санкт-Петербург, вул. Сергієвська, буд. № 46, кв. 25.

Грудень — вул. Сергієвська, буд. № 31, кв. № 18.

1890 р.

Основне місце мешкання — м. Санкт-Петербург, вул. Сергієвська, буд. № 31, кв. № 18.

1891 р.

Січень—березень — м. Санкт-Петербург, вул. Сергієвська, буд. № 31, кв. № 18.

з квітня — м. Харків.

2.II.—27.II. — с. Кантемирівка (ст. Шидловська Курсько-Харківської залізниці).

3 грудня — м. Царське Село, вул. Стесельська, буд. Фролова, кв. М. М. Комстадіуса.

1892 р.

Січень — квітень — Царське Село, вул. Стесельська, буд. Фролова, кв. М. М. Комстадіуса.

2.03. — м. Санкт-Петербург, вул. Колокольна, буд. № 6, кв. В. П. Васютинського.

3 травня — м. Ташкент, кв. голови обласного суду С. В. Сукачова.

1893 р.

Січень — травень — м. Ташкент.

3 травня — м. Самарканд.

1894 р.

Основне місце мешкання — м. Самарканд, вул. Чилекська, буд. Кулика.

Червень — м. Москва, Волков провулок, біля Зоологічного саду, буд. № 9 (Мартоса О. К.)

4.08.—2.09.— м. Херсон, вул. Поштова, буд. Назаренкової, кв. Л. К. Попова.
26.09.— Катеринославська губ., Олександрівський пов., маєток «Тарасівка».
21.10— 5.12.— м. Катеринослав, буд. Г. П. Алексєєва.
30.12.— м. Санкт-Петербург, вул. Шпалерна, буд. № 8 (Таль С. М.)

1895 р.

Січень — березень — м. Владимир, кв. віце-губернатора князя М. П. Урусова.
3 квітня — м. Варшава, Єрусалимська алея, буд. № 43, кв. № 15.

1896 р.

Січень — лютий — м. Варшава, Єрусалимська алея, буд. № 43, кв. № 15.
10.03.— м. Санкт-Петербург, вул. Сергієвська, буд. Зейферта, кв. Г. П. Алексєєва.
21.03.— м. Москва, Заряддя, Кривий провулок, буд. О. Бахрушина.
13.04.—22.04.— м. Варшава, Єрусалимська алея, буд. № 43, кв. № 15.
Травень — Козелецький пов. Чернігівської губ.
3 жовтня — м. Москва, Поварська, Скатертний провулок, буд. Нефедьєвої.

1897 р.

Основне місце мешкання — м. Москва, Поварська, Скатертний провулок, буд. Нефедьєвої.

Червень — с. Богодар Олександрівського пов., Катеринославської губ., маєток Ф. І. Міхєєва.

3 жовтня — м. Москва, біля Кам'яного мосту, буд. Розенберга, кв. № 29.

1898 р.

Основне місце мешкання — м. Москва, біля Кам'яного мосту, буд. Розенберга, кв. № 29.

3 листопада — Москва, Варварка, Кривий провулок, буд. О. Бахрушина, кв. 22.

1899 р.

Основне місце мешкання — м. Москва, Варварка, Кривий провулок, буд. О. Бахрушина, кв. № 22.

1900 р.

Основне місце мешкання — м. Москва, Варварка, Кривий провулок, буд. О. Бахрушина, кв. № 22.

Травень — с. Бодаківка Миргородського пов., Полтавської губ., маєток П. О. Малинки.

Грудень — м. Нікополь Катеринославської губ., маєток Клейн В. В.

1901 р.

Основне місце мешкання — м. Москва, Варварка, Кривий провулок, буд. О. Бахрушина, кв. № 22.

1902 р.

Січень — квітень — м. Москва.

Червень — с. Бодаківка Миргородського пов. Полтавської губ., маєток П. О. Малинки.

Серпень — м. Олександрівськ Катеринославської губ.

Кінець серпня — с. Бодаківка Миргородського пов. Полтавської губ., маєток П. О. Малинки.

Грудень — м. Москва, вул. М'ясницька, мебльовані кімнати Ситова.

1903 р.

Січень — лютий — м. Москва, вул. М'ясницька, мебльовані кімнати Ситова.

Квітень — м. Нікополь Катеринославської губ., маєток В. В. Клейн.

Травень — м. Катеринослав, вул. Новодворянська, буд. Вільчура, кв. А. С. Синявського.

14.05. — м. Павлоград Катеринославської губ., маєток П. О. Гана.

Червень — листопад — м. Катеринослав.

20.11. — с. Бодаківка Миргородського пов. Полтавської губ., маєток П. О. Малинки.

1905—1940 рр. — основне місце проживання — Катеринослав (Дніпропетровськ).

1905 р.

Квітень — травень — хутір Благодатний (ст. Новокарлівка, Катеринославської губ.), маєток М. О. Тихомирова.

Червень — липень — Новомосковськ; Новомосковский пов. Катеринославської губ.

1926 р.

Кінець січня — м. Харків, Академія Наук України.

БІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Айзеншток Ієремія Якович (1900—1980) — український і російський літературознавець.

Народився І. Я. Айзеншток 20.02.(4.03.).1900 р. в Єлисаветграді (Кіровограді). У 1935 р. здобув ступінь кандидата філологічних наук; спочатку працював науковим співробітником, а згодом (1926—1931) — ученим секретарем інституту Тараса Шевченка (тепер — Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України), викладав у вузах; був членом Постійної комісії для вивчення пам'яток новітнього мистецтва (1919), науковим інструктором Комісії для

видавання повного збірника писань академіка О. О. Потебні (Харків, 1921). Помер 7.06.1980 р. у Ленінграді.

І. Я. Айзеншток — автор досліджень з історії української і російської літератур XIX ст., українсько-російських літературних зв'язків, текстології. Він підготував перше повне коментоване видання щоденника Т. Шевченка (під назвою «Дневник», 1925), кілька видань творів Т. Шевченка в російських перекладах, досліджував питання шевченківської текстології (Шевченковедство — сучасна проблема. І. До тексту Шевченкових творів.— К., 1922), зв'язки Шевченка з російською літературою і визвольним рухом у Росії. І. Я. Айзеншток брав участь у підготовці видань творів М. Гоголя, Г. Успенського, М. Чернишевського, М. Некрасова, І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Манжури, М. Коцюбинського, І. Франка. Ряд публікацій І. Я. Айзеншток присвятив історії цензури.

Літ.: ЕУ.—Т. 1.—С. 32; УЛЕ.—Т. 1.—С. 30—31; УРЕ.—Т. 1.—С. 99; Історія Академії Наук України 1918—1923: Документи і матеріали.—К., 1993.—С. 513.

Акінф'єв Іван Якович (1851—1919) — український ботанік, географ, дослідник флори Півдня України та Кавказу, директор Олександрівського комерційного училища ім. С. Ю. Вітте, голова правління Олександрівської міської громадської бібліотеки, дійсний член Новоросійського та Харківського товариств дослідників природи, один з засновників Катеринославського наукового товариства; його гербарій, що 1896 р. експонувався на художньо-промисловій виставці у Нижньому Новгороді, був відзначений орденом св. Анни другого ступеня та срібною медаллю на всесвітній виставці в Парижі; свої дослідницькі спостереження публікував у періодичній пресі («Екатеринославские губернские ведомости», «Приднепровье», «Днепровская молва», «Приднепровский край», «Вестник Юга», «Вестник Екатеринославского земства», «Южная заря» та ін.). Науково-популярні статті Акінф'єва перевидано окремими книгами: «Путешествие по югу России и Северному Кавказу» (1883), «Природа Екатеринослава и Юга России: Биологические сведения. Пособие для экскурсий с учениками» (1902), «Вегетарианство с биологической точки зрения» (1904), «Минералогия в лицах: Сказочное изложение» (1904) та ін. Великого значення надавав просвітительському рухові, був одним із засновників комісії по улаштуванню народних читань у Катеринославі; виступав з популярними лекціями з геології, ботаніки і природознавства: започаткував у масовій періодичній пресі України постійну рубрику «Хроніка погоди та природи».

Алексеев Василь Олексійович (1863—?) — російський філолог, історик, археограф, автор перекладів класиків (Овідія, Теофраста, Фулідіда, Лукіана, Епіктета, Сенеки, Цицерона та ін.); видавець «Библиотеки греческих и римских классиков в русском переводе. В «Дешевой библиотеке» О. С. Суворіна надрукував трагедії Евріпіда, Есхіла, комедію Аристофана, всього Плутарха та ін.

Праці: «Древне-греческие поэты в биографиях и образцах» (СПб., 1895), «Римские поэты в биографиях и образцах» (СПб., 1897), «Избранные латин-

ские цитаты и афоризмы» (СПб., 1905), «К биографии Суворова» (Варшава, 1904), «Письма и бумаги Суворова» (СПб., 1900.— Вып. 1), «Суворов — поэт» (СПб., 1901).

Лит.: Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Биографии.— М., 1991.— Т. 1.— С. 194.

Апухтін Всеволод Р.— російський археолог, архівіст, археограф, колекціонер. В. Р. Апухтін навчався в 2-у кадетському корпусі в Петербурзі, на курсах при Військово-медичній академії; працював під керівництвом професорів О. І. Соболевського та В. В. Радлова; викладав в Строгановському училищі; досліджував московські архіви; збирав етнографічний та фольклорний матеріал; провадив археологічні розкопи в Центральній Росії, на Кавказі; співпрацював в журналі «Исторический вестник», газеті «Московские ведомости»; брав участь в організації міжнародної виставки костюмів (СПб., 1902), у виставці XII археологічного з'їзду (Харків, 1902). В. Р. Апухтін викладав палеографію у Петербурзькому археологічному інституті; був членом «Російського археологічного товариства», «Товариства шанувальників давнього письменства».

Бабенко Василь Олексійович (1877 — ?) — археолог, український етнограф і музеєзнавець.

В. О. Бабенко народився 9 квітня 1877 р. в бідній сім'ї в м. Вовча на Харківщині; нижчу освіту здобув в 3-класовій школі, яку закінчив у 1893 р. Середню педагогічну освіту здобув в учительській семінарії, яку закінчив у 1897 р., а вищу освіту — в Харкові у 1910 р., на земських загальноосвітніх курсах. Окрім того, займався науковою самоосвітою з археології, історії та етнографії під керівництвом Д. І. Багалія, М. Ф. Сумцова, Є. К. Редіна. З 1897 р. й до 1920 р. працював на селі вчителем та завідувачем 2-класової школи в сл. Верхньому Салтові на Харківщині. У 1913 р. працював на посаді завідувача позашкільною освітою у Вовчанському повітовому земстві. У 1917—1918 рр. вчителював в Салтові, а також брав участь в сільській кооперації. З 1919 р.— завідувач музейною секцією і повітовим музеєм. У 1920 р. був обраний головою комітету охорони пам'яток культури та старовини. З 1923 р. працював на посаді завідувача окружного Вовчанського музею. Зазнав утисків з боку офіційної влади. Багато зробив для відкриття в сл. Верхньому Салтові стародавнього катакомбового могильника VII—IX ст. Провадив етнографічні дослідження на Харківщині та Катеринославщині; брав активну участь у підготовці та проведенні XII (Харків, 1902) та XIII (Катеринослав, 1905) археологічних з'їздів.

Бібліографію праць В. О. Бабенка див.: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 256.— Арк. 6—6 зв.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 256.

Лит.: ЕУ.— Т. 1.— С. 78.

Багалій Дмитро Іванович (1857—1932) — видатний український історик, архівознавець, громадський діяч, академік АН України. Народився у 1857 р. в

Києві, закінчив 2-у Київську гімназію (1876) з золотою відзнакою; у серпні 1876 р. вступив на історико-філологічний факультет Київського університету; під час навчання в університеті входив до напівлегальної молодіжної організації «Кіш», також був прийнятий до «Старої Київської громади»; на початку 1883 р. був обраний доцентом Харківського університету; 1887 р. захистив докторську дисертацію; з 1889 р.—ординарний професор на кафедрі російської історії; у 1906 р. обраний ректором Харківського університету (до 1911); після 1917 р. обирається першим віце-президентом УАН, першим головою історико-філологічного відділення УАН; після громадянської війни працював у Харкові в Академії теоретичних знань (Харківський університет) — деканом, згодом — в Харківському ІНО (до 1927); у жовтні 1921 р. очолив науково-дослідну кафедру історії України, яка у 1930 р. була реорганізована в науково-дослідний інститут ім. Д. І. Багалія; у 1923—1924 рр. фактично керував роботою Центрального архівного управління УСРР (Укрцентрархів). Д. І. Багалій — видатний дослідник історії Слобожанщини (див.: Багалей Д. И. «Очерк по истории колонизации и быта степной окраины Московского государства» та ін.), історії української культури, зокрема творчості Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки-Основ'яненка, О. Потебні, І. Франка та ін.

Д. І. Багалій входив до складу Комісії по виробленню законопроекту про заснування УАН, був академіком кафедри української історії історико-філологічного відділу УАН (з 14.XI.1918), очолював цю кафедру (з 8.XII.1918), керував Комісією для складання біографічного словника видатних діячів України, Постійною комісією для складання історико-географічного словника української землі, Постійною археографічною комісією, а також очолював Комісію по преміюванню наукових робітників України, Комісію для видання пам'яток письменства, мови та історії; був членом Комітету для заснування Національної бібліотеки та багатьох товариств.

Бакай Микола Микитович (1862 — ?) — український історик, архівіст.

М. М. Бакай народився у Гадячі в родині купця. У 1886 р. закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету із ступенем кандидата. З 1887 р. почав викладати у приватній жіночій гімназії в Харкові. У 1888 р. викладав історію та географію в Красноярську (в жіночій та чоловічій гімназіях).

М. М. Бакай досліджував історію України XVI—XVIII ст.; підготував кандидатську дисертацію «Залюднення Лівобережної України в XVI—XVII ст».

Праці: «К истории колонизации Левобережной Украины в XV—XVI вв.», «Южнорусский дворянин XVIII в.» (КС.—1885.—№ 4.), «Уцелевшие остатки архива К. Г. Разумовского» (КС.—1886.—№ 12), «Любопытный сборник документов в Гадяче» (КС.—1884.—№ 12), «Поездка гетмана К. Г. Разумовского в Батурин и Козелец» (КС.—1888.—№ 6), «Городничий и св. пятница (к истории народных суеверий)» (КС.—1885.—№ 12) та ін. Декілька статей він присвятив історії Східного Сибіру.

Літ.: Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века.— Полтава, 1912.— С. 14—15.

Баран-Бутович Степан Гаврилович (1877—?) — український археолог, музеолог.

С. Г. Баран-Бутович народився 17 травня 1877 р. в с. Козел Чернігівського повіту Чернігівської губернії. 1901 р. закінчив історико-філологічний інститут в Петербурзі по відділу історії та географії; вчителював по середніх школах, був, лектором ІНО; завідував екскурсійним бюро; співробітничав у кабінеті антропології УАН. З 1922 р. працював у Чернігівському музеї; брав участь у з'їздах та конференціях.

С. Г. Баран-Бутович досліджував мезоліт й неоліт. Він автор праць: «Трудовое воспитание», «Об организации Черниговского педагогического музея» (1920), «Об организации клубов» (тези), «Окружная выставка средних школ по рисованию» (1921), «Селяне до музею» (Селянське життя.— 1925) та ін.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 338.

Літ.: ЕУ.— Т. 1.— С. 90.

Барвінський Віктор Олександрович (1885—1940) — український історик, архівіст, бібліограф, професор.

В. О. Барвінський народився 1885 р. у Чугуєві на Харківщині в родині учителя. У 1909 р. закінчив Харківський університет. До 1918 р. служив в бібліотеці Харківського університету та викладав у середніх школах. З 1918 р. працював в архівних установах та Харківському ІНО; співробітничав в Комісії для вивчення західно-руського права при ВУАН; брав участь у загально-українському з'їзді архівних працівників (1926 р.). У 1930-х рр. В. О. Барвінський був засланий.

В. О. Барвінський — автор праць з історії України XVII—XVIII ст.: «Селяни на Лівобережній Україні в XVII—XVIII століттях» (1909), «З історії козацтва Лівобережної України» (1910) та ін. Він — один із авторів підручника «Архівознавство» (Харків, 1932).

Бібліогр. праць В. О. Барвінського див.: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 348.— Арк. 3.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 348.

Літ.: ЕУ.— Т. 1.— С. 92; УРЕ.— Т. 1.— С. 356—357.

Бережний В. — український історик, педагог, громадський діяч; викладав у петербурзьких середніх навчальних закладах; допомагав Д. І. Яворницькому влаштуватися на викладацьку посаду в Петербурзі; брав активну участь в житті української громади в Петербурзі.

Берченко Євгенія Василівна (1889 — ?) — історик, мистецтвознавець.

Є. В. Берченко народилася у квітні 1889 р. в Харкові в родині чиновника. У 1897—1905 рр. навчалася в харківській німецькій гімназії; у 1909—1910 рр. була слухачкою Єнського університету. У 1915 р. закінчила історичне відділення історико-філологічного факультету Харківського університету. 1916—1917 рр. навчалася на Вищих педагогічних курсах при харківській шкільній окрузі.

В Німеччині працювала в педагогічному семінарі професора Рейна. До 1917 р. викладала у середніх учбових закладах, в Центральному історико-художньому музеї; до 1 лютого працювала в музеї дитячої художньої творчості, читала лекції на рабфаци медичного інституту.

1920 р. академік Ф. І. Шміт залишив Є. В. Берченко при кафедрі історії та теорії мистецтва для підготовки до професорського звання. З 1 березня 1922 р. вона навчалася в аспірантурі при кафедрі історії української культури. 19 грудня 1925 р. була затверджена науковим співробітником цієї кафедри. Досліджувала український орнамент.

Є. В. Берченко була членом германо-романського гуртка при історико-філологічному факультеті Харківського університету, членом Харківського історико-філологічного товариства, брала участь в роботі археологічного семінару при Харківському ІНО.

Влітку 1920 р. Є. В. Берченко брала участь в екскурсії по Дніпру під керівництвом професора Д. І. Яворницького; влітку 1925 р. вивчала стінний розпис українських хат на Катеринославщині.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 509.

Бершадський Сергій Олександрович (1850—1896) — правник і історик українського походження; народився в Бердянську Таврійської губ.; у 1862 р. закінчив керченське повітове училище, у 1868 р. — керченську Олександрівську гімназію з золотою медаллю; 1868 р. вступив і у 1872 р. закінчив юридичний факультет Новоросійського університету; за дисертацію «О кредитных учреждениях в России в царствование императрицы Екатерины II» здобув ступінь кандидата прав; у 1874 р. направлений до Петербурга, де займався під керівництвом проф. Градовського; у 1876 р. склав іспити на ступінь магістра державного права; з 1877 р. почав читати лекції в Воєнно-юридичній академії, з 1878 р. — у Петербурзькому університеті (професор енциклопедії та філософії права); автор праць про євреїв в Литовсько-Руській державі («Русско-еврейский архив: Документы и материалы для истории евреев в России» (1882), «Литовские евреи: История их юридического и общественного положения в Литве от Витовта до Люблинской унии. 1388—1569 гг.» (1883) та ін.; співробітничав в журналі «Киевская старина».

Бібліографію праць див.: Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Биографии.— М., 1992.— Т. 2.— С. 186.

Бігдай (Бегдаев) Яким Дмитрович (1855—1909) — кубанський фольклорист, громадський діяч.

Я. Д. Бігдай народився 9(21) вересня 1855 р. в станиці Іванівська в родині священика. У 1863—1870 рр. навчався в Катеринодарському училищі. У 1875 р. закінчив Ставропольську духовну семінарію, вступив на юридичний факультет Новоросійського університету (Одеса). 1879 р. захистив дисертацію «Общественное призрение и благотворительность в России». Повернувся на Кубань, працював судовим слідчим Майкопської, Лабінської, Армавірської, Уманської, Баталпашинської й Тихорецької діляниць. З 1888 р. — мировий суд-

дя в Катеринодарі. У 1901 р. переїхав в Терську область. Помер Я. Д. Бігдай 47(30) 1909 р. в Сухумі, похований в Катеринодарі.

Я. Д. Бігдай був музично обдарованою людиною, грав на скрипці, фортепіано. Його дружина К. К. Грубер була професійною піаністкою, допомагала чоловікові в справі збирання та опрацювання пісенного фольклору кубанських козаків. Я. Д. Бігдай зібрав близько 1500 пісень; видав 566 пісень в збірнику «Песни кубанских казаков» (М., 1896—1898.— Вип. 1—14; 8 випусків містили українські пісні; а 6 випусків містили російські пісні). Зараз у Краснодарі під редакцією художнього керівника Кубанського академічного хору, народного артиста України та Росії В. Г. Захарченка перевидається цей збірник (у 1992 р. побачив світ 1-й том).

Я. Д. Бігдай — автор опери за поемою Т. Шевченка «Гайдамаки», музики до п'єси Я. Кухаренка (кубанського отамана, приятеля Т. Шевченка) «Чорноморський побит», а також вокального циклу «Листи з Кубані» на вірші українських та російських поетів.

Інформацію підготував В. К. Чумаченко.

Біднов Василь Олексійович (1874—1935) — історик, архівіст, археограф, громадський і культурний діяч.

Народився В. О. Біднов 2 січня 1874 р. у містечку Широкому Херсонського повіту (тепер районний центр Дніпропетровської області) в родині заможних селян; навчався в однорічній земській широчанській школі, потім у херсонському духовному училищі (1885—1889). По закінченні останнього вступив до Одеської духовної семінарії; брав участь у діяльності одеської Громади. Після закінчення у 1896 р. семінарії протягом двох років працював учителем церковно-парафіяльної школи та заочноючителем земських шкіл м. Миколаєва і у недільній школі для дорослих. У серпні 1896 р. Біднов вступив до Київської духовної академії, під час навчання в якій брав участь у «Семінарській громаді». Під впливом О. Я. Кониського став дописувачем «Записок Наукового товариства ім. Шевченка». У червні 1902 р. за науковий твір про становище православної церкви в Польщі та Литві В. О. Біднову був присвоєний ступінь кандидата.

Після закінчення Київської духовної академії у 1902 р. Біднов був призначений викладачем астраханської духовної семінарії, але у липні 1903 р. дістав посаду помічника інспектора Катеринославської духовної семінарії. У Катеринославі Біднов брав активну участь в громадському й науковому житті, стояв біля витоків місцевої губернської вченої архівної комісії (5 грудня 1906 р. був обраний секретарем комісії), зібрав й опублікував багато документів з історії запорозького козацтва та історії православної церкви в краї. Саме у Катеринославі 1908 р. побачила світ книга Біднова «Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina legum)», яку він захистив як магістерську дисертацію. У червні 1909 р. Біднов отримав магістерський диплом.

В. О. Біднов був обраний дійсним членом церковно-історичного і археологічного товариства при Київській духовній академії, почесним членом ради музею ім. О. М. Поля у Катеринославі, членом Українського наукового товариства (Київ), членом Полтавського церковного історико-археологічного ко-

мітету. У 1911 р. він створив місцевий єпархіальний церковно-археологічний комітет. Окрім того, Біднов стояв біля витоків місцевої «Просвіти», де працював разом із дружиною (був писарем, членом ради і головою «Просвіти»); брав участь у «Товаристві українських поступовців», редагував «Вісник товариства «Просвіта» та український відділ газети «Наше життя».

У жовтні 1918 р. Біднов переїхав до Кам'янця, де став деканом богословського факультету Кам'янець-Подільського університету. Він викладав також загальний курс історії України на юридичному та сільськогосподарському факультетах; був обраний головою Українського педагогічного товариства і головою Кирило-Мефодіївського братства. Він був членом місцевої філії Українського національного союзу та кам'янецької Громади партії соціалістів-федералістів. У листопаді 1920 р. він брав участь у повстанні проти гетьманського уряду. Наприкінці 1920 р. Біднов разом із сином емігрував. У Польщі вони були інтерновані. 1921 р. в таборі у Ланцутові Біднов та інші вчені заснували перший еміграційний Народний університет, ректором якого був обраний Біднов. В Олександрові Куявському й у Щепіорні Біднов разом з П. Білоном видавали «Релігійно-науковий вісник». З вересня 1921 р. Біднов викладав історію церкви у кременецькій духовній семінарії, редагував двотижневик «Православна Волинь». Влітку 1922 р. Біднов виїхав до Чехо-Словаччини, де був професором історії української церкви на історико-філософському факультеті Українського вільного університету в Празі й був професором Української господарської академії у Подєбрадах. Згодом став професором Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. В. О. Біднов стояв біля витоків Українського історико-філологічного товариства у Празі (1923 р.) і у 1923—1929 рр. був секретарем цього товариства. Біднов брав участь у різних наукових форумах того часу, співробітничав з різними науковими інституціями. У Празі В. О. Біднов продовжував досліджувати історію запорозького козацтва, історію церкви, українського письменства, культури, освіти, історіографію історії України.

З 1928 р. В. О. Біднов обіймав посаду професора богословського факультету Варшавського університету, де вів два курси — історії церкви та літургії.

Помер В. О. Біднов 1 квітня 1935 р. і був похований на православному кладовищі у Варшаві.

Псевдоніми В. О. Біднова: В. Степовий, В. Широчанський, В. Поперешній; криптонім: «К» та ін.

Бібліографію праць В. О. Біднова див.: Пам'яті професора Василя Біднова. — Прага, 1936. — С. 29—32.

Лит.: Ульяновська С., Ульяновський В. Автори української культури // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. — К., 1993. — С. 514—526.

Білецька Віра Юхимівна (1894—1933) — українська фольклористка, етнограф.

В. Ю. Білецька народилася 11 серпня 1894 р. в Охтирці Сумської області. Вона збирала й видавала робітничий фольклор, вивчала український народний одяг.

Основні розвідки: «З студій над сучасними піснями» (1926), «Шахтарські пісні» (1927), «Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация» (1929). В. Ю. Білецька — авторка студій про українські пісні: «Сучасні пісні» в «Етнографічному віснику» (1925, 1927, 1929 р.).

Літ.: ЕУ.— Т. 1.— С. 128; УРЕ.— Т. 1.— С. 446.

Білий Володимир Васильович (1894—1937) — український педагог, вчений-етнограф, краєзнавець; народився 27.10.1894 р. в селі Костянтинівка Полтавської губ. в сім'ї селянина. Згодом сім'я переїхала у с. Діївка Катеринославської губ.; навчався у сільській церковно-парафіяльній школі, Катеринославському реальному училищі; у 1920 р. закінчив історико-філологічний факультет Київського університету; викладав народознавство, українську мову та літературу в Переяславському педтехнікумі, а з 1922 р.—в технікумах і трудових школах Києва; 1924 р. затверджується членом Етнографічної комісії, якою керував академік А. М. Лобода; наприкінці 1924 р. стає завідувачем етнографічного відділу Катеринославського краєвого музею; вступає до аспірантури Катеринославської кафедри українознавства (1.10.1925); у 1926 р. вступає до аспірантури кафедри мовознавства і літератури при Київському ІНО; редагував «Етнографічний вісник» ВУАН; з початку 30-х років обирається керівником Етнографічної комісії, членом бюро історичного циклу ВУАН; у 1934 р. комісія радянського контролю звільнила В. В. Білого з посади старшого наукового співробітника ВУАН; він був обвинувачений в порушенні норм кадрової політики; 20.06.1937 р. його заарештували, обвинуватили в причетності до української націоналістичної організації серед наукових працівників АН України; 22.11.1937 р. В. В. Білий був розстріляний.

Літ.: Чабан М. П. Етнограф і краєзнавець Володимир Білий // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 57—59; Він само. Рік арешту— 1937-й // Пропорц юності.— 1990.— 27 лист.

Біляшівський Микола Федотович (1867—1926) — український археолог, етнограф, мистецтвознавець, визначний музейний діяч.

М. Ф. Біляшівський народився 24 жовтня 1867 р. в Умані в родині учителя церковної школи, навчався в 2-й київській гімназії (1877—1887). У 1887 р. вступив на юридичний факультет Київського університету. Того ж 1887 р. був запрошений В. Б. Антоновичем на археологічні розкопки; збирав пам'ятки старовини для Київського церковно-археологічного музею. У 1890 р. відкрив і дослідив городище Княжа гора біля Канева. 1891 р. закінчив Київський університет й став вільним слухачем природничо-історичного факультету Московського університету, де займався антропологією та етнологією під керівництвом професора Д. Анучіна; одночасно працював в архіві Міністерства юстиції. Його було обрано членом Московського археологічного товариства, членом Московського товариства природознавства, антропології та етнографії, членом-кореспондентом нумізматичного товариства. У 1893 р. він переїжджає до Варшави, де завідував архівом управління царства Польського. У Варшаві М. Ф. Біляшівський познайомився з бароном Ф. Р. Штейнгелем, що привело до утво-

рення Городецького музею на Волині, де М. Ф. Біляшівський провадив археологічні дослідження.

У 1897 р. М. Ф. Біляшівський повернувся до Києва й зайнявся справою створення міського музею. 1902 р. правління Товариства старожитностей і мистецтв обирає М. Ф. Біляшівського директором Київського музею старовини і мистецтв, в якому він створив спеціальний етнографічний відділ. Цим музеєм (пізніше Державний музей, згодом — Центральний історичний музей) М. Ф. Біляшівський керував до 1923 р.

У 1906 р. М. Ф. Біляшівський був членом Державної думи, належав до Українського клубу. Під час першої світової війни він був уповноважений від Російської АН для охорони пам'яток культури в Галичині та Буковині. З 1917 р. — голова Центрального комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва на Україні. Він був дійсним членом ВУАН, членом Всеукраїнського археологічного комітету, дійсним членом НТШ, редактором «Археологической летописи Южной России» (1897—1905).

Найвидатніші праці: «Могилиник в урочище Остроня» (КС.—1888), «Следы первобытного человека на берегах р. Днепра вблизи Киева» (Труды VIII археологического съезда), «Княжа Гора» (КС.—1890), «Борисівське городище» (Короткі звідомлення ВУАК, 1925).

Літ.: Біляшівський Б. М., Біляшівський М. М. Будівничий української культури (М. Ф. Біляшівський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 21—24; ЕУ.— Т. 1.— С. 136; Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України: Становлення і розвиток.— К., 1989.— С. 37—39; Кілієвич С. Академік М. Ф. Біляшівський — засновник Державного історичного музею // АУ.— 1967.— № 6.— С. 21—22.

Джерело: ЦНБ АН України.— ВР.— Ф. VIII.— Од. зб. 2848.

Бобринський Олексій Олександрович (1852—1927) — граф, землевласник, археолог, політичний діяч.

О. О. Бобринський був петербурзьким предводителем дворянства і гласним петербурзької міської думи, її головою; сенатор, віце-президент Академії мистецтв, член Державної Ради, член III Державної думи, гофмейстер Двору, міністр землеволодіння, у 1886—1917 рр. — голова Петербурзької імператорської археологічної комісії. Напередодні першої світової війни О. О. Бобринський був головою ради Російсько-англійського банку (1914—1918). Після Жовтневої революції входив до складу «Ради державного об'єднання Росії». У 1919 р. емігрував.

О. О. Бобринський — автор праць з української археології («Херсонес Таврический», «О курганах близ г. Смелы» та ін.), розкопав близько 600 могил та селищ, був учасником розкопок кургану «Солоха».

Літ.: БСЭ.— Т. 3.— С. 437; ЕУ.— Т. 1 — С. 142.

Богомолець Олександр Олександрович (1881—1946) — видатний український патофізіолог і науковий організатор.

Народився О. О. Богомолець 12(24).05.1881 р. у Києві в Лук'янівській

тюрмі, де була ув'язнена його мати — революціонерка С. М. Богомолець (1856—1892). Батько — О. М. Богомолець — земський лікар.

О. О. Богомолець закінчив медичний факультет Новоросійського університету (1906 р.) в Одесі, де навчався і водночас працював у лабораторії під керівництвом М. В. Підвисоцького. У 1909 р. захистив докторську дисертацію; з 1909 р. — приват-доцент Новоросійського університету; у 1911—1925 рр. — професор загальної патології у Саратовському університеті, у 1925—1931 рр. — професор патологічної фізіології Московського університету й одночасно (1928—1931) — директор інституту гематології і переливання крові. З 1929 р. — академік АН УРСР, з 1930 р. — президент АН УРСР; з 1932 р. — академік АН СРСР, з 1942 р. — віце-президент АН СРСР.

У 1931 р. переїхав до Києва, де очолював створені ним інститут експериментальної біології і патології й інститут клінічної фізіології АН УРСР. О. О. Богомолець — основоположник школи патофізіологів, що працювала над проблемами патофізіології, ендокринології, вегетативної нервової системи, конституції, переливання крові, онкології, діатезу, фізіології й патології сполучної тканини, проблемою довголіття й ін.; опрацював ефективну методику впливу на сполучну тканину за допомогою винайденої ним антиретиккулярної цитотоксичної сироватки, відомої в усьому світі як стимулятор функцій сполучної тканини. Останні роки життя багато працював над проблемами вивчення довголіття. О. О. Богомолець — автор численних праць з біології, фізіології й патології.

Лит.: ЕУ. — Т. 2. — С. 144; Кравецький Р. Є., Богомолець О. О. // УРЕ. — Т. 1. — С. 502—503; Сиротинін М. М. Олександр Олександрович Богомолець. — К., 1959; Піцик Н. О. Олександр Олександрович Богомолець. — К., 1971.

Богумил Олександр Гілярович (? — 1906) — український історик, архівіст, археограф, приват-доцент Київського університету, член Катеринославської вченої архівної комісії, дослідник архіву Катеринославського губерніального правління і видавець комплексу документів цього архіву, зокрема ордерів князя Г. О. Потьомкіна.

Праці: «К истории гор. Григориополя» (ЛЕУАК. — 1905. — Вып. 2. — С. 1—12), «К истории управления Новороссией князем Г. А. Потёмкиным. Ордера 1775 и 1776 года» (ЛЕУАК. — Вып. 2. — Ч. 1. — С. 1—134), «К истории управления Новороссией князем Г. А. Потёмкиным. Ордера 1790 и 1791 гг.» (ЛЕУАК. — Вып. 2. — С. 1—126, додаток), та ін.

Бодяньський Олександр Всеволодович — археолог.

С. В. Бодяньський навчався в сільській школі, згодом — у школі фабрично-заводського навчання в Запоріжжі; працював у селі Веселому та хуторі Петрополь Запорізької округи. Одночасно провадив археологічні дослідження в районі Кічкасу; особливо цікавився неолітом. Знайдені археологічні пам'ятки передав до Дніпропетровського історичного музею. Деякий час працював в музеї Дніпробуду; зазнав утисків з боку музейної адміністрації. Працював також в одному з київських музеїв.

Болсуновський Карл Васильович (1838—?) — український археолог, нумізмат, колекціонер, кустос нумізматичного відділу Київського історичного музею, автор кількох археологічних та нумізматичних нарисів, зокрема про символіку трипільської орнаментики, тризуб та ін. К. В. Болсуновський — власник значної нумізматичної колекції та колекції автографів. Фрагменти останньої експонувалися на виставці XIII археологічного з'їзду в Катеринославі (1905 р.).

К. В. Болсуновський був членом Київського відділу Російського військово-історичного товариства, Київського товариства старожитностей та мистецтва та ін.

Лит.: ЕУ.— Т. 2.— С. 156.

Бондаренко Т. Д. — археолог, учасник археологічної експедиції на Дніпрогесі. З метою продовження навчання приїхав до Москви, де виконував деякі доручення Д. І. Яворницького, працював чорноробом; повідомляв Д. І. Яворницького про репресії проти московських науковців.

Борковський Іван (1890—?) — український археолог.

І. Борковський народився у 1890 р., за походженням галичанин; навчався на філософському відділенні Чеського університету, де студіював археологію; одночасно практикував у Державному археологічному інституті в Празі. Захистив докторську дисертацію за темою «Шнурова кераміка в Європі». І. Борковський був професором Українського Вільного університету в Празі (до 1945 р.).

Джерело: ЦНБ АН України.— ВР.— Ф. XXIX.— Од. зб. 986.

Лит.: ЕУ.— Т. 2.— С. 161.

Боровой Саул Якович (1903—1989) — історик.

Народився в Одесі. У 1924 р. закінчив юридичний факультет Одеського інституту народного господарства; працював завідуючим науковим відділом Єврейської академічної бібліотеки; доктор історичних наук, професор.

С. Я. Боровой був членом Одеського археологічного товариства. Він досліджував архів Коша Нової Запорозької Січі за темою «Євреї і Запорозька Січ». Йому належать також історіографічні розвідки (див.: Боровой С. Я. А. А. Скальковский и его работы по истории Южной Украины // Записки Одесского археологического общества.— Одесса, 1960.— Т. 1 (34).— С. 175—185; Боровой С. Я. Про економічні погляди А. О. Скальковського // 3 історії економічної думки на Україні: Збірник статей.— К., 1961.— С. 56—75).

Помер С. Я. Боровой в Одесі.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 765.

Лит.: Боровой С. Я. Воспоминания.— М., 1993.— 384 с.

Бородай Олександр Іванович (1844—1914) — інженер-електротехнік, український громадський діяч, працював у ділянці відродження кобзарства; родом з Полтавщини, закінчив кадетський корпус, офіцер, у 1870 рр. емігрував, переїхав до Америки, де змінив своє прізвище Бородаєвського на містера Бородай, прожив там 20 років, заробляючи як інженер-електротехнік; у 1890 рр. виклопотав собі посаду в американському Електричному товаристві в Петербурзі; у Петербурзі брав активну участь в житті української колонії; йому належить ініціатива улаштування ювілею Д. Л. Мордовця; він же зацікавив деяких членів Петербурзької АН перекладом Євангелія Морачевського українською мовою, який переховувався в архіві Академії наук, і агітував за те, щоб АН звернулася до Синоду за дозволом видрукувати той переклад.

Брандт Роман Федорович (1853—1920) — філолог-славист, перекладач, поет; народився 4 грудня 1853 р. в Петербурзі в сім'ї відомого зоолога, академіка Ф. Ф. Брандта; виховувався тіткою Марією Федорівною (дружиною директора Кавказького музею Г. І. Радде); середню освіту здобув у 4-й (Ларинській) гімназії, яку скінчив у 1870 р.; вступив до Петербурзького історико-філологічного інституту, через рік перевівся до університету, який закінчив у 1875 році; після закінчення університету готувався до професорського звання під керівництвом І. І. Срезневського і В. І. Ламанського; в Лейпцігу слухав лекції професора Лескина і професора Остгофа; 1877 р. дістав ступінь магістра слов'янської філології і був призначений екстраординарним професором до історико-філологічного інституту князя Безбородька у Ніжині. Влітку 1879 р. вдруге поїхав за кордон (Загреб, Белград, Хорватія); 1881 р. захистив у Петербурзькому університеті магістерську дисертацію «Начертание славянской акцентологии»; з 1882 р. — ординарний професор; 1883—1886 рр. — учений секретар інституту; у 1886 р. захистив у Петербурзі докторську дисертацію «Грамматические заметки» і був переведений на кафедру слов'янської філології Московського університету (екстраординарним професором); у 1889 р. став ординарним професором, секретарем історико-філологічного факультету. Автор понад 100 праць («Обзор славянских литератур» (М., 1913; 1915), «Введение в славянскую филологию» (М., 1912) та ін.); у 1900—1910 рр. активно пропагував есперанто, заснував у Москві товариство есперантистів, редагував журнал «Волна есперанто».

Бречкевич Митрофан Васильович (1870—1963) — український історик-славіст.

М. В. Бречкевич народився у Волинській губернії. У 1890—1901 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Юр'ївського (тепер Тартуського) університету. У 1890—1897 рр. викладав у початковій школі; у 1901—1906 рр. — в гімназіях. У 1906—1913 рр. працював приват-доцентом Юр'ївського університету; у 1913—1922 рр. — професор Казанського університету; з 1923 р. — професор Дніпропетровського ІНО, потім — Київського університету та інших вузів. З 1948 р. — заслужений діяч науки УРСР.

М. В. Бречкевич — автор праць з середньовічної історії західних слов'ян.

Джерело: ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 12. — Од. зб. 826.
Лит.: УРЕ. — Т. 2. — С. 32.

Брікнер Олександр Густавович (1834—1896) — російський історик, родом з Німеччини, декілька років працював у торговельній конторі; займався три роки під керівництвом Гейссера, Дройзена, Ранке, Куно-Фішера, Раумера; здобув ступінь доктора філософії в Гейдельберзі (1860); з 1861 р. викладав історію в училищі правознавства; 1864 р. захистив магістерську дисертацію «Мідні гроші в Росії (1653—1663)»; 1867 р. здобув ступінь доктора історії в Дерптському університеті; з 1871 р. викладав на кафедрі російської історії цього університету; у 1892 р. переїхав до Йени, де й помер.

Основні праці присвячені культурній та політичній історії Росії, передусім XVII та XVIII ст.: «История Петра Великого» (СПб., 1882), «История Екатерины II» (1885), «Материалы для жизнеописания гр. Н. П. Панина» (СПб., 1888—1892.— Ч. I—VII).

Варнеке Борис Васильович (1874—1944) — український філолог, історик театру.

Б. В. Варнеке закінчив Петербурзький історико-філологічний інститут; був професором Новоросійського університету, згодом — Одеського ІНО (кафедра античної словесності). Основні його праці присвячені історії комедії та театру. Теми його дисертацій: «Очерки из истории древне-римского театра» (СПб., 1903) та «Наблюдения над древнеримской комедией. К истории типов» (Казань, 1905). Б. В. Варнеке був членом Одеського товариства історії та старожитностей. Навесні 1944 р. він був заарештований органами КДБ й помер у лікарні київської в'язниці 31 липня.

Праці: «История русского театра» (1908—1910.— Тт. 1—2), «Античный театр» (1929), розвідка про драму Т. Шевченка «Назар Стодоля» (1929).

Бібліографію праць Б. В. Варнеке до 1902 р. див.: Памятная книжка Санкт-Петербургского историко-филологического института.— СПб., 1902.

Лит.: ЕУ.— Т. 1.— С. 209; Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Биографии.— М., 1993.— Т. 3.— С. 85.

Веселовський Олександр Миколайович (1838—1906) — філолог, літературознавець, видатний представник культурно-історичної школи; народився в сім'ї генерала — військового педагога, закінчив другу московську гімназію (1854) та історико-філологічний факультет Московського університету (1858), займався під керівництвом професорів Буслаєва, Бодянского, Кудрявцева; після закінчення університету працював гувернером в родині російського посла в Італії князя Голіцина, слухав лекції в Берлінському університеті; у 1863 р. досліджував славистику в Празі; працював в архівах і бібліотеках Італії (1864—1867); у 1870 р. захистив магістерську дисертацію при Московському університеті («Вилла Альберти»); того ж року обраний доцентом кафедри загальної літератури Петербурзького університету, з 1872 р. — професор, з 1876 р. — член-кореспондент АН, з 1881 р. — академік; 1901 р. очолив відділення російської мови та словесності Петербурзької АН. Досліджував фольклорні джерела («Славянские сказания о Соломоне и Китоврасе и западные легенды о Морольфе и Мерлине». — СПб., 1872.— докторська дисертація), «Южнорусские бы-

лины» (1880—1884); детально дослідив перекази про Олександра Великого, творчість видатних письменників, розробляв підвалини історичної поетики («Из введения в историческую поэтику», «Из истории эпитета», «Эпические повторения», «Психологический параллелизм» та ін.

Вовк Федір Кіндратович (1847—1918) — видатний український антрополог, етнограф, археолог, народознавець, громадський діяч; народився 5 березня 1847 р. в с. Крячківка Пирятинського пов. Полтавської губ. в сім'ї відставного службовця царської армії; 1865 р. вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету, у 1867 році перейшов до Київського університету; брав активну участь в роботі Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства, в діяльності київської та одеської «Громад»; зазнав переслідування і змушений був у 1876 р. виїхати до Женеви, де співробітничав у виданнях М. П. Драгоманова; наприкінці 1878 р. повернувся до Києва, та вже у 1879 р. знову залишає Україну (перебуває в Румунії, Чехословаччині, Болгарії, Угорщині, працює в музеях Відня, Риму, Женеви, Цюриха та ін.); переїжджає до Парижа, де у 1905 р. захистив докторську дисертацію; у 1901—1905 рр. читав лекції з антропології, археології, етнографії в Російській вищій школі у Парижі.

У 1905—1918 рр. жив і працював у Петербурзі, викладав у Вищій школі Лесгафта, Петербурзькому університеті, Археологічному інституті; з 1907 р. завідував етнографічним відділом Російського музею; у 1917 р. захистив ще одну докторську дисертацію і був обраний професором і завідувачим кафедрою географії та антропології Київського університету. Помер 30 червня 1918 р. по дорозі на Україну.

Головні праці з української антропології: «Антропометричні досліді українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. I. Гуцули // Матеріали до української етнології.— Харків, 1908; Украинцы в антропологическом отношении // Украинский вестник.— 1906; Антропологические особенности украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем (1916.— Т. 2.).

Водолажченко Ольга Гаврилівна — історик.

О. Г. Водолажченко народилася у 1888 р. в Севастополі в родині моряка. 1905 р. закінчила 8 класів жіночої гімназії. На початку 1906 р. була вислана поліцією за участь у пропагуванні серед матросів. З 1906 р. оселилася в Харкові. У 1912 р. закінчила історичне відділення історико-філологічного факультету Харківського університету. 1914 р. екстерном закінчила педагогічні курси. До 1917 р. працювала в карасубазарській гімназії. В листопаді 1917 р. переїхала до Харкова. З 1918 р. викладала українську мову в 1-й реальній школі. У 1921—1925 рр. працювала в архівних установах. З 1923 р. — аспірантка при кафедрі історії української культури; читала лекції української мови в різних установах. У 1923—1926 рр. працювала у педагогічній секції ДВУ, редагувала дитячий журнал «Червоні квітки»; склала декілька популярних збірників.

О. Г. Водолажченко була науковим співробітником Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури, працювала над темою «Шкільна справа у Лівобережній та Слобідській Україні XVII—XVIII ст.»

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 1227.
Літ.: ЕУ.— Т. 1.— С. 299.

Гатцук Олексій Олексійович (1832—1891) — публіцист, видавець, археолог, українофіл.

О. О. Гатцук народився у 1832 р. в сім'ї поміщика Конотопського повіту Чернігівської губернії; 1852 р. закінчив 4-у московську гімназію; 1857 р. — історико-філологічний факультет Московського університету. 1860 р. був призначений ад'юнктом кафедри російської словесності Рішельєвського ліцею в Одесі. 1864 р. О. О. Гатцук переїхав до Москви.

О. О. Гатцук почав друкуватися у 1859 р. Виявляв інтерес до української мови та літератури; уклав українську абетку (Одеса, 1861). Цікавився історією та археологією, був одним із засновників Московського археологічного товариства (1864), делегатом I—VIII археологічних з'їздів; брав участь у журналі «Основа» (СПб.); з 1866 р. видавав «Крестный календарь», з 1875 р. — ілюстрований літературно-політичний щотижневик «Газета А. Гатцука», яку продав у 1890 р.

Свого часу О. О. Гатцук придбав рештки архіву О. М. Бодяньського, які згодом передав до Київського університету. Помер О. О. Гатцук у 1891 р.

Літ.: Корш Ф. Е. Памяти Гатцука // Крестный календарь на 1915 г. — С. 58—60; Лепёхин М. П. А. А. Гатцук // Русские писатели. 1800—1917: Биографический словарь. — М., 1989. — Т. 1. — С. 531; Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Биографии. — М., 1993. — Т. 3. — С. 672; ЕУ. — Т. 1. — С. 357.

Гербільський Григорій Юлійович (1904—1991) — український історик.

Г. Ю. Гербільський народився 1904 р. у Катеринославі. У 1928 р. закінчив Дніпропетровський інститут народної освіти (ДІНО), де слухав лекції Д. І. Яворницького й складав йому іспити з історії місцевого краю — Катеринославщини. Г. Ю. Гербільський працював в Дніпропетровському історичному музеї, в останні роки до 1940 р. — замісником директора з наукової роботи. Потім був призначений до Львова, де працював в історичному музеї до початку війни. Потім — евакуація; в Саратові працював в українському радіокомітеті. 1946 року повернувся до Львова й став працювати доцентом Львівського держуніверситету ім. І. Франка на кафедрі вітчизняної історії (СРСР). Кандидатську дисертацію за темою «Петро Перший в Західній Україні» захистив в Ленінградському університеті у 1946 р. Докторську дисертацію за темою «Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX ст. (до 1848 р.)» Г. Ю. Гербільський захистив в інституті слов'янознавства та балканістики у 1966 р. З цього року Г. Ю. Гербільський — професор, відомий фахівець з історії України й Галичини XVI—XIX ст.; вирізняються його книжко-монографії «Петро Перший в Західній Україні 1706—1707 рр.» (Львів, 1948), «Передова суспільна думка в Галичині (30-і — середина 40-х років XIX ст.)» (Львів, 1956), «Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX ст. (до 1848)» (Львів, 1964). Г. Ю. Гербільський — автор статей у колективних монографіях: «Історія Львова. Короткий нарис» (Львів, 1956), «История Поль-

ши» в 3-х томах.— М.: АН СССР, 1956.— Т. 1. З 1986 р., після повного виходу на пенсію і звільнення з посади професора Львівського університету, переїхав з дружиною Зінаїдою Андріївною Гербільською до Києва. Помер Г. Ю. Гербільський 14 березня 1991 р. в Києві.

Інформацію підготував М. П. Ковальський, професор, доктор історичних наук.

Гнатюк Володимир Якович — український літературознавець; закінчив університет; у 1920-х рр. викладав історію аграрних відносин в одному з вузів України; був співробітником Київської науково-дослідної кафедри мовознавства; мешкав в Житомирі.

Горленко Василь Петрович (1853—1907) — український письменник, мистецтвознавець, фольклорист, громадський діяч.

В. П. Горленко народився 13(26) квітня 1853 р. в селі Ярошівка Прилуцького повіту Полтавської губернії (нині село Українське Талалаївського району Чернігівської області). Дитинство В. П. Горленка пройшло в Миргороді. Він навчався в полтавській і ніжинській гімназіях, ніжинському лицей князя Безбородька, в Сорбонському університеті у Парижі. У 1878 р. почав друкуватися в журналі «Отечественные записки», плідно співробітничав в журналі «Киевская старина», у виданнях: «Голос», «Биржевые ведомости», «Новое время», «Молва», «Русское обозрение», «Исторический вестник», «Русский архив» та ін. В. П. Горленко автор статей про українських письменників (Т. Шевченка, Я. Шоголіва, І. Франка, І. Котляревського, П. Мирного, М. Кропивницького та ін.), художників, композиторів. Він досліджував кобзарські традиції, був чудовим стилістом; його праці містять значний документальний матеріал; був майстром епістолярного жанру (див.: Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. 1883—1905.— К., 1928). В. П. Горленко автор творів: «Южнорусские очерки и портреты» (К., 1898); «Украинские былины» (К., 1899); «Отблески» (СПб., 1908).

Лит.: УРЕ.— Т. 3.— С. 110; Белоконь С. И. В. П. Горленко // Русские писатели. 1900—1917.— М., 1989.— Т. 1.— С. 636—637.

Гошкевич Віктор Іванович (1860—1928) — археолог і музеолог, фундатор і директор історико-археологічного музею в Херсоні.

В. І. Гошкевич народився 9(21) березня 1860 р. у Києві; закінчив математичний факультет Київського університету; з 1890 р. працював у Херсоні в губернському статистичному комітеті та редактором газети «Юг» (1898—1907); досліджував археологічні пам'ятки на території Херсонської губернії, створив у Херсоні музей з великою колекцією археологічних матеріалів, переважно античного й скіфосарматського часу; друкував «Літопис музею».

Твори В. І. Гошкевича: «Клады и древности Херсонской губернии.— Херсон, 1903.— Кн. I; Древние городища по берегам низового Днепра.— СПб., 1913.

Лит.: УРЕ.— Т. 3.— С. 134.

Грінченко Борис Дмитрович (1863—1910) — український письменник, публіцист, фольклорист, мовознавець, громадський і педагогічний діяч, видавець. *Псевдоніми:* Вартовий, В. Чайченко, Б. Вільхівський, Л. Яворенко та ін.

Б. Д. Грінченко народився 27.XI.(9.XII).1863 р. на хуторі Вільховий Яр (тепер Харківського району Харківської області). Навчався в реальному училищі в Харкові. Вчителював на Слобожанщині й Катеринославщині (з 1881). У 1892 р.— один із засновників «Братства Тарасівців». З 1894 р.— в Чернігові, де працював у земстві, був активним членом Громади; на кошти І. Череватенка організував видавництво книжок для народу. З 1902 р.— у Києві, де упорядковував «Словар української мови», редагував журнал «Нова громада». співпрацював у газеті «Громадська думка», очолював київську «Просвіту». Він був активним діячем УРП та УДРП.

Б. Д. Грінченко — автор художніх творів, повістей і оповідань («Без хліба», «Хата», «Серед темної ночі», «Під тихими вербами»), драм («Нахмарило», «На новий шлях»), повістей («Сонячний промінь», «На розпутті»), історичних п'єс («Степовий гість», «Серед бурі»), ліричних збірок («Пісні Василя Чайченка», «Під сільською стріхою», «Під хмарним небом», «Пісні та думи»), переклав творів О. Пушкіна, Г. Гейне, Ф. Шіллера, В. Гюго та ін. Як етнограф Б. Д. Грінченко опрацював збірник «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» (1895—1899.— Тт. 1—III). Він автор бібліографічного показника «Литература украинского фольклора. 1777—1900» (1907). Науковим подвигом Б. Д. Грінченка є упорядкування 4-томового «Словаря української мови» (1902—1909), який містить 68 000 слів. Він — автор першої книги для читання в школі українською мовою «Рідне слово», «Українська граматики» та ін. підручників.

Літ.: ЕУ.— Т. 2.— С. 441; Білецький О. І. Борис Грінченко // Білецький О. І. Письменник і епоха.— К., 1963; Пільгук І. І. Грінченко Б. Д. // УРЕ.— Т. 3.— С. 172; Погрібний А. Г. Борис Грінченко: Нарис життя і творчості.— К., 1988.

Грінченко Володимир Автономович (1900—1948) — український археолог, краєзнавець; народився 15 липня 1900 р. в с. Мохурівка Диканського пов. на Полтавщині в сім'ї бідняка; працював лаборантом археологічного відділу у Центральному пролетарському музеї Полтавщини, брав участь у комплексній історико-етнографічній експедиції в с. Яреськи Шишацького району, обстежував неолітичні поселення на узбережжі р. Псьол, проводив археологічні розвідки в Нижньому Поворсклі, Кременчуцькому та Кобеляцькому повітах, брав участь в археологічній експедиції М. Я. Рудинського; 1925 р. поступив до Катеринославського ІНО і працював у Катеринославському історико-археологічному музеї; брав активну участь в Дніпрельстанівській археологічній експедиції; після закінчення ІНО продовжував навчання в аспірантурі при Українському науково-дослідному інституті матеріальної культури; працював заввідділом у Харківському історичному музеї; у 1936 р. переїхав до Києва, де дістав посаду завідуючого відділом у Центральному історичному музеї і виконував обов'язки вченого секретаря музею; 11.04.1937 р. був призначений директором музею; в серпні-вересні 1937 р. почалось його цькування; 5.10.1937 р. був звільнений з роботи, у зв'язку з цим тяжко захворів; згодом йому вдалося

влаштуватися в Інституті археології завідуючим фондами, але 18.04.1938 р. В. А. Грінченко був знову заарештований, обвинувачений у контрреволюційній діяльності; 11.10.1939 р. йому було визначено покарання—5 років виправно-трудових таборів, і він був відправлений до селища Канська Красноярського краю. Відбувши покарання, до кінця 1946 р. працював в управлінні табору; у 1947 р. повернувся на Україну, у Полтаву, де працював в Полтавському музеї. Помер В. А. Грінченко 19.04.1948 р.; 18.07.1956 р. він був реабілітований.

Лит.: Нестуля О. О. Сплондрована доля. (В. А. Грінченко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 204—209.

Грунін Т. І. — український мовознавець та сходознавець.

Т. І. Грунін був активним діячем Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства. У 1930 р. він, як тюрколог, увійшов до складу Комісії для вивчення історії Близького Сходу (КВІБС) при УАН, яку очолював академік А. Ю. Кримський. Ця Комісія була ліквідована на початку 1934 р. Як член Тюркологічної комісії, Т. І. Грунін у липні 1930 р. був направлений в Середню Азію (Ташкент, Самарканд) з метою дослідження середньоазіатських діалектів турецької мови й збирання зразків народної літератури для порівняння в мовою половецьких документів київського архіву.

Праця: Грунін Т. І. Турецька мова, елементарна граматики та новий альфавет.— Харків, 1930.

Джерело: ЦНБ АН України.— ВР.— Ф. 1.— Од. зб. 26582.

Лит.: Ченріков І. Ф. Про діяльність Комісії для вивчення історії Близького Сходу Всеукраїнської Академії наук (1930—1933 рр.) // УІЖ.— 1993.— № 9.— С. 59—64.

Грушевський Михайло Сергійович (1866—1934) — великий український історик, визначний організатор української науки, політичний діяч і публіцист.

Народився М. С. Грушевський у 1866 р. в Холмі, в родині педагога-славіста із старого духовного роду на Київщині; закінчив тифліську гімназію й історико-філологічний факультет Київського університету (1890). Наукову працю почав під керівництвом В. Б. Антоновича. У 1894 р. дістав ступінь магістра (дисертація «Барское старство») й за рекомендацією В. Б. Антоновича був призначений професором у Львівському університеті (до 1914). З 1894 р.— директор історико-філологічної секції, а з 1897 р.— голова Наукового товариства ім. Шевченка (до 1913). У 1895—1913 рр. редагував «Записки» та інші видання Товариства. М. С. Грушевський створив у Львові наукову школу істориків України. З 1898 р. він став одним із редакторів заснованого ним спільно з І. Франком «Літературно-наукового вісника»; був одним з організаторів «Української видавничої спілки» (1899) і Товариства прихильників української науки, літератури і штуки (1904). М. С. Грушевський — автор монументальної праці «Історія України-Руси» (Львів; К., 1898—1937.— Т. 1—9). «Очерка истории украинского народа» (СПб., 1904), «Ілюстрованої історії України» (1911) та багатьох інших. М. С. Грушевський — один із засновників

Національно-демократичної партії, лідер «Товариства українських поступовців». 1906 р. М. С. Грушевський заснував у Петербурзі «Украинский вестник», що став органом української громади в Державній думі. З 1908 р. він очолював новозасноване Українське наукове товариство. Під час першої світової війни, восени 1914 р. був заарештований і засланий спершу до Симбірська, а незабаром до Казані, пізніше до Москви, де перебував до революції 1917 р. У березні 1917 р. повернувся до Києва, де був обраний головою Української Центральної Ради. 29.04.1918 р. був обраний президентом Української Народної Республіки. В умовах наступу червоних військ М. С. Грушевський на початку лютого 1919 р. виїхав до Кам'янка, де певний час редагував газету «Голос Поділля», працював над підручником з історії України. Наприкінці березня 1919 р. виїхав до Праги, потім перебував у Берліні, Відні, Женеві, а з 1922 р. жив у Бадені. Восени 1919 р. він заснував Український соціологічний інститут, налагодив видання часопису «Боритесь — поборете», видав праці: «Початки промадянства, генетична соціологія» (1921), «З починів українського соціалістичного руху, Михайло Драгоманов і Женевський соц. гурток» (1922), «З історії релігійної думки на Україні» (1925), розпочав свою монументальну «Історію української літератури».

Обраний (1923 р.) на дійсного члена АН України, М. С. Грушевський на початку 1924 р. повернувся до Києва, відновив при ВУАН діяльність історичної секції колишнього Українського Наукового товариства, очолив Археографічну комісію, організував низку академічних комісій, редагував відновлений ним журнал «Україна» (1924—1930) та інші видання.

Утиски проти української інтелігенції й вчених поклали край широкий науковій діяльності М. С. Грушевського. В березні 1931 р. він був висланий до Москви. 23.03.1931 р. його було заарештовано, а 4.04.1931 р. він був звільнений. Проживав у Москві. Останні роки він працював над українською історіографією XVII—XVIII ст., друкувався у виданнях АН СРСР, дійсним членом якої він став у 1929 р. Помер М. С. Грушевський 24.11.1934 р. у Кисловодську. Похований на Байковому кладовищі у Києві.

Загальне число опублікованих праць М. С. Грушевського перевищує 1800. Див.: Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському учнями й прихильниками. — Львів, 1906; Ювілейний збірник ВУАН на пошану акад. М. С. Грушевського. — Т. III. — К., 1929.

Літ.: Оглоблін О. М. Грушевський // ЕУ. — Т. 2. — С. 453—455.

Данилов Володимир Валер'янович (1881—1970) — український та російський фольклорист і літературознавець.

В. В. Данилов народився 20 липня (1 серпня) 1881 р. у м. Духовщина Смоленської губернії в родині учителя повітової школи. У 1890 р. вступив до смоленської гімназії; навчався у Вязьмі, Рославлі Смоленської губернії. У липні 1895 р. переїхав до Ніжина, де закінчив гімназію (1900) і того ж року вступив до Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька. У 1905 р. його було призначено на посаду учителя до Катеринославської чоловічої гімназії, де викладав до 1907 р.; потім переїхав до Одеси, згодом — до

Петербурга. У 1919 р. був професором кафедри методики російської мови Петроградського жіночого педагогічного інституту; учителював у Вологодській губернії; викладав на педагогічних курсах в Тихвіні; потім знову повернувся до Петрограда; працював в архіві.

В. В. Данилов — автор праць з української та російської літератури, українського фольклору, наукових розвідок про Т. Шевченка, О. Пушкіна, М. Гоголя, І. Тургенєва, Л. Толстого, М. Максимовича та ін.

В. В. Данилов був бібліотекарем Катеринославської вченої архівної комісії, делегатом XIII археологічного з'їзду в Катеринославі (1905).

Лит.: Панченко Н. Т. Список печатных научных трудов В. В. Данилова.— Л., 1963; УРЕ.— Т. 3.— С. 238.

Дашкевич Валер'ян Іванович — український історик, краєзнавець, етнограф, культурний і громадський діяч Черкащини.

В. І. Дашкевич викладав і був директором Черкаського комерційного училища; працював у Бердянську; у 1919—1920 рр. був директором та помічником завідуючого комерційної школи в Золотоноші; потім працював у с. Хрести Черкаської округи, де був завідуючим та помічником завідуючого в 3-класовій школі (1920—1923), викладав історію культури та географію в 7-річчі, потім викладав історію культури та соціальні науки у 3-й трудшколі, на педкурсах в Золотоноші, у загальноосвітній й торговельно-промисловій школі.

В. І. Дашкевич завідував хатою-читальнею, читав лекції, збирав фольклорний та етнографічний матеріал. Він написав спогади про своє життя й про події на Черкащині, досліджував історію Черкащини та міста Черкаси.

Дашкевич Всеволод Якович (1907—?) — вчений-етнограф і фольклорист; народився у 1907 р. в м. Овручі; 1926 р. закінчив Харківський інститут народної освіти; наукову діяльність розпочав у Харкові; 1942 р. в Ленінградському університеті захистив кандидатську дисертацію «До питання про фольклор в художній творчості Гоголя»; у 1944—1948 рр. працював в АН України, з 1948 р. — на посаді завідуючого відділом етнографії в інституті мистецтвознавства та етнографії АН України; у лютому 1945 р. було присвоєне звання члена-кореспондента АН України. Зазнав утисків, був звільнений з інституту, працював у пресі.

Авторський доробок В. Я. Дашкевича налічує понад 100 друкованих праць з етнографії, фольклористики та діалектології, численні статті в газетах та журналах. Основні праці: «Досвід реставрації елементів половецького епосу», «Псевдосхідні сюжети у світовому фольклорі», «Огляд української етнографії», «Народна медицина на Україні», «Історія науки у Давній Русі», «З взаємостосунків давньої писемності до фольклору», «Історія української етнографії», «З досліджень над географією пісні», «Бібліографічний показник літератури з української етнографії», «Історія етнографії населення неслов'янського походження, що живе на Україні», «Огляд української етнографії й антропології», «Українська народна ветеринарія», «Народні знання слов'ян», «Східне

слов'янство як одне з вогнищ світової культури», «До вивчення народних знань» та ін.

Літ.: Косміна Т. В. В. Я. Дашкевич // Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія.— К., 1991.— С. 618—619.

Дложевський Сергій Степанович (1889—1930) — археолог, філолог-класик, дослідник історії Риму, грецької та римської культури.

С. С. Дложевський народився у 1889 р. в Кам'янці-Подільському в сім'ї вчителя. 1907 р. закінчив місцеву класичну гімназію із золотою медаллю. Того ж року вступив до Київського університету на історико-філологічний факультет, який закінчив у 1911 р. Під час навчання в університеті відвідав Німеччину з науковою метою. Після закінчення університету був призначений стипендіатом для підготовки на професора. На цю стипендію поїхав знов на два роки до Липського університету (Німеччина). У 1914 р. склав іспити на ступінь магістра класичної філології. У жовтні 1914 р. був обраний на приват-доцента Київського університету, 1915 р.— лектором з історії на Вищих вечірніх курсах Жекуліної й одночасно — деканом історико-філологічного відділу. 1916 р. обраний лектором Педагогічних курсів. З 1916 р.— доцент Київського університету, 1917 р.— декан, 1918 р.— екстраординарний професор Київського університету, секретар історико-філологічного факультету і співробітник УАН. Влітку 1918 р. С. С. Дложевський викладав в Таврійському університеті в Ялті. У 1919 р. переїхав до Одеси, де був обраний приват-доцентом Новоросійського університету, у березні 1920 р.— професором Одеського гуманітарного громадського університету та директором археологічного музею. 1921 р. обраний на кафедру української мови до Одеського ІНО, з 1922 р.— професор Одеського ІНО; з 1925 р.— декан факультету виховання і член правління ІНО.

З 1923 р. С. С. Дложевський був обраний головою Одеської комісії краєзнавства і головою археологічної секції цієї комісії при ВУАН. З 1926 р. він — краєвий інспектор для охорони пам'яток матеріальної культури. Він був членом історико-філологічного семінару Лейпцігського університету, дійсним членом Українського Бюро краєзнавства, київського товариства «Літописця Нестора», дійсним членом Таврійського товариства історії, археології та етнографії. Помер у 1930 р.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 2177.

Літ.: ЕУ.— Т. 2.— С. 527; УРЕ.— Т. 3.— С. 389—390.

Добровольський Аркадій Вікторович (1885—1956) — археолог.

Народився у 1885 р. на Херсонщині. 1905 р. скінчив одеську гімназію з медаллю. Того ж року вступив до фізико-математичного факультету Одеського університету; 1908 р. перейшов на юридичний факультет, який закінчив у 1912 р. З 1912 р. до 1914 р. працював в Одесі помічником присяжного повіреного; 1914 р. обраний мировим суддею й переїхав до Снігірівки Херсонської округи; 1919 р. призначений народним суддею. У 1920 р. вступив до Чер-

воної армії. З 1922 р. працював юрисконсультom в Снігирівській заготовчій конторі й одночасно вчителював в місцевій трудовій школі, де викладав суспільствознавство, математику та фізику.

Ще гімназистом А. В. Добровольський зацікавився розкопками. Його працями в галузі археології при Одеському музеї керував професор Е. Р. Штерн. У 1913—1914 рр. А. В. Добровольський провів археологічні розкопки кургана біля слободи Романівки. З 1914 р. він працював в Херсонському музеї. 1925 р. був затверджений на посаді хранителя цього музею. А. В. Добровольський співробітничав також у полтавському, дніпропетровському, одеському музеях, досліджував старовину Півдня України; брав участь в археологічній експедиції на Дніпрельстані (1927—1932); друкувався в «Записках Одесского общества истории и древностей», «Кратких сообщениях Института истории материальной культуры», «Археологічних пам'ятках України» та ін. Помер А. В. Добровольський у 1956 р.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 2210.

Лит.: ЕУ.— Т. 2.— С. 552—553.

Довнар-Запольський Митрофан Вікторович (1867—1934) — історик, фольклорист, етнограф.

М. В. Довнар-Запольський білорус за походженням, народився в Речиці Гомельської області 2(14) червня 1867 р. У 1894 р. закінчив Київський університет; з 1902 р. — професор російської історії цього університету (до 1919), де організував гурток істориків. Після революції 1917 р. працював в Білорусії. у 1925—1926 рр. — професор Білоруського університету. У 1901 р. захистив магістерську дисертацію «Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах»; у 1905 р. — докторську «Очерки по организации западно-русского крестьянства в XVI в.»; у цих працях він зібрав цінний фактичний матеріал; опублікував багато документів («Акты Литовско-Русского государства» (1899, вип. 1); «Документы Московского архива Министерства юстиции» (1897.— Т. I) та ін. Серед праць М. В. Довнар-Запольського: «Очерк истории Кривичской и Дреговичской земель до конца XII столетия» (1891), «Украинские староства в первой половине XVI в.» (1908), «Исторические взгляды В. Б. Антоновича» (1909), «История русского народного хозяйства» (т. I, 1911), «Обзор новейшей русской истории» (1912). Він автор понад 30 праць з етнографії та фольклору білорусів; за його ініціативою та участю було розпочато видання багатотомової «Русской истории в очерках и статьях» (1909—1912, тт. 1—3).

Лит.: ЕУ.— Т. 2.— С. 557; УРЕ.— Т. 3.— С. 421.

Дорошенко Дмитро Іванович (1882—1951) — український історик, історіограф, громадсько-політичний і культурний діяч.

Д. І. Дорошенко народився 8 квітня 1882 р. у Вільно, походив із славетного козацького роду. 1901 р. у Вільно закінчив класичну гімназію. З 1899 р. почав друкувати наукові статті. У 1901 р. вступив до Варшавського університету; через півроку перевівся до Петербурзького університету, де 1903 р.

був обраний головою української громади. У 1905 р. Д. І. Дорошенко повернувся в Україну й поринув у вир громадського життя й активно співробітничав у періодичних виданнях.

У травні 1906 р. переїздить до Петербурга, де працював секретарем журналу «Український вестник» — органу української парламентської громади у першій Державній думі. Після розгону першої Державної думи Д. І. Дорошенко повернувся до Києва й відновив навчання в університеті, який закінчив у 1909 р. з дипломом першого ступеня і отримав запрошення на вчительську посаду у Катеринославі, де викладав історію у комерційному училищі, а також брав активну участь в діяльності наукового товариства, губернської вченої архівної комісії, товариства «Просвіта», редагував часопис «Дніпрові хвилі». У 1913 р. вийшла книжка Д. І. Дорошенка «З минулого Катеринославщини».

У 1913 р. Д. І. Дорошенко переїхав до Києва, де викладав історію у комерційній школі Товариства розповсюдження комерційної освіти, а також працював деякий час бібліотекарем Музею старовини й мистецтва, редагував журнал «Світло», співробітничав у різних часописах і газетах, був обраний секретарем Українського наукового товариства.

Під час першої світової війни Д. І. Дорошенко об'їхав майже усю передову смугу. Лютнева революція застала його у Тернополі. Повернувшись до Києва, Д. І. Дорошенко став помічником київського губернського комісара; вступив у новостворену партію соціалістів-федералістів. У квітні 1917 р. Тимчасовий уряд призначив Д. І. Дорошенка крайовим комісаром Галичини та Буковини. Згодом він повернувся до Києва й за дорученням Центральної Ради почав формувати новий уряд, що був затверджений 14 серпня 1917 р. Але ідейні розходження змусили Д. І. Дорошенка подати у відставку. Він був обраний чернігівським губернським комісаром. В уряді гетьмана П. Скоропадського Д. І. Дорошенко обіймав посаду міністра закордонних справ. Після державного перевороту на Україні Д. І. Дорошенко був позбавлений посади міністра й у січні 1919 р. за пропозицією В. О. Біднова був призначений приват-доцентом Кам'янець-Подільського університету по кафедрі історії України.

З наступом у квітні 1919 р. більшовиків Д. І. Дорошенко опинився в еміграції (Відень, Прага, Карлсбад), був призначений головою місії Українського Червоного Хреста на Балканах з осередком у Белграді. Із перенесенням місії до Румунії Д. І. Дорошенко переїхав до Бухареста, а наприкінці 1919 р. виїхав спочатку до Італії, а потім до Відня.

У 1922 р. Д. І. Дорошенко став редактором «Українського слова», що виходило в Берліні; його було обрано членом-кореспондентом Вищої школи слов'янських студій Лондонського університету. У 1923 р. він був обраний професором Українського Вільного університету та Карлового університету по кафедрі української історії.

У цей період наукова праця Д. І. Дорошенка стосувалася кількох основних напрямків: загальні курси української історії («Курс історії України» (Відень, 1921), «Короткий курс історії України» (Катеринослав; Ляйпціг, 1923); праці з історіографії: «Пантелеймон Куліш» (Ляйпціг, 1923), «Микола Іванович Костомаров» (Ляйпціг, 1924), «Пам'яті академіка Миколи Сумцова» (Прага,

1925), «Вячеслав Липинський і його думки про українську націю та державу» (Відень, 1925), «Історія Русов», як пам'ятка української політичної думки др. пол. XVII ст.» (Хліборобська Україна, зб. V—VI.— Відень, 1921), узагальнююча праця «Огляд української історіографії» (Прага, 1923); тритомна праця «Славянський світ в його минулому й сучасному» (Берлін, 1922), численні спогади Д. І. Дорошенка («Мої спомини про недавнє-минуле (1914—1918)» (ч. 1—4 Львів, 1923—1924) та ін.

Наприкінці 1924 р. Д. І. Дорошенко було призначено директором новоствореного Українського наукового інституту у Берліні. На цій посаді він перебував до кінця 1931 р., коли повернувся до Праги. Другий пражський період у житті Д. І. Дорошенка тривав п'ять років. У 1936 році він очолив кафедру історії всесвітньої церкви православного факультету Варшавського університету, де працював до початку другої світової війни. У 1939 р. Д. І. Дорошенко знову повернувся до Праги і продовжив викладання історії України в Українському Вільному університеті. З перенесенням університету до Німеччини Д. І. Дорошенко також переїхав спочатку до Аугсбурга, а потім — до Берліна та Мюнхена й обіймав посади професора УВУ та Православної богословської академії. Зі створенням у 1945 р. в Аугсбурзі Української Вільної Академії наук Д. І. Дорошенко був обраний її першим президентом. Творчим здобутком Д. І. Дорошенка став двотомний «Нарис історії України» (Варшава, 1932—1933), фундаментальна біографія гетьмана Петра Дорошенка.

З 1947 р. Д. І. Дорошенко викладав історію України у Вінніпезькій колегії Св. Андрія (Канада) й продовжував очолювати Українську Вільну Академію наук. У Канаді він тяжко захворів, у 1951 р. повернувся до Мюнхена, де 19 березня 1951 р. він помер.

Наукова спадщина Д. І. Дорошенка налічує близько 1000 праць.

Літ.: Ульяновська С., Ульяновський В. Автори «Української культури» // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича.— К., 1993.— С. 527—553.

Дубровський Василь Васильович (1897—1966) — український історик, тюрколог, публіцист, культурний і громадсько-політичний діяч.

Народився 19.05.1897 р. на Лісковиці, пригороді м. Чернігова, в родині священика; закінчив духовне училище й духовну семінарію в Чернігові, Ніжинський історико-філологічний інститут ім. кн. Безбородька (1915—1919 рр. навчався як стипендіат по кафедрі історії України; 1923—1925 рр. навчався в аспірантурі при Харківській науково-дослідній кафедрі історії української культури під керівництвом акад. Д. І. Багалія; у 1925 р. захистив дисертацію «Селянські рухи на Україні після 1861 р.»; впродовж 1920—1925 рр. викладав історію України в Чернігівському інституті народної освіти, а в 1925—1928 рр. — в Харківському інституті народної освіти; після того працював при кафедрі історії української культури імені акад. Д. І. Багалія, як науковий співробітник та у Всеукраїнській науковій асоціації сходознавства в царині тюркології (1930—1933). У 1924—1930-х рр. працював в історичній секції ВУАН, був інспектором охорони пам'яток культури в Управлінні наукових установ (1925—1929), відповідальним секретарем Шевченківського комі-

тету (1925—1933), відповідальним секретарем Центральної комісії увічнення пам'яті М. Коцюбинського (1926—1933), головою історичної секції Харківського наукового товариства (1925—1929). У листопаді 1933 р. професора В. В. Дубровського було заарештовано з обвинуваченням в «контрреволюційності» та «буржуазному націоналізмі». У 1934 р. його засуджено на 5 років ув'язнення в концтаборах; на заслання він пробув від червня 1934 р. до середини 1939 р. в Забайкаллі (БАМЛАГ, в таборі на ст. Урульга); після звільнення склав докторантський іспит у 1939 р. при Інституті історії АН СРСР, але через його «табірне минуле» не був допущений до цього звання. Як обмежений в свободі рухів, він вчителював на провінції до 1941 р. Наприкінці літа 1943 р. В. В. Дубровський з родиною емігрував на захід: Вінниця, Львів, Криниця, Герсфельд, Штуттгарт, Мюнхен. В еміграції В. В. Дубровський був обраний дійсним членом Празького Українського наукового товариства, дійсним членом НТШ та членом УВАН; брав діяльну участь в справах Української автокефальної православної церкви; редагував «Короткі вісті» (перший український часопис в еміграції в Німеччині по другій світовій війні), також з 1952 р. редагував часопис «Український селянин». У 1956 р. проф. В. В. Дубровський переїхав до Америки (США), оселився в м. Річмонд, де проживав до кінця свого життя; працював в місцевому музеї, архіві, дописував до українських і американських часописів; був членом Вірджинської історичної асоціації, членом-кореспондентом УВАН у США, членом управи Українського історичного товариства, членом редакційної колегії журналу «Український історик» тощо.

Бібліографію головних праць В. В. Дубровського див.: Биковський Л. Василь Дубровський (1897—1966) // Український історик. 1966. № 1—2. С. 92—97.

Ієссен Олександр Олександрович (1896—1964) — російський археолог, фахівець з археології та давньої історії Кавказу бронзового віку, з історії виробництва металу у добу первісного ладу.

О. О. Ієссен народився 11(23) липня 1896 р. в Петербурзі, в родині агронома, вихідця з Данії. Закінчив гімназію. 1915 р. вступив у Михайлівське артилерійське училище. У 1916—1917 рр. брав участь в першій світовій війні, у 1918—1920 рр. — у громадянській війні.

1922 р. вступив до Ленінградського університету, який закінчив у 1925 р. (археологічне відділення). У 1929 р. закінчив аспірантуру Державної Академії історії матеріальної культури. Працював старшим науковим співробітником Академії (пізніше реорганізована в інститут археології), де працював до кінця життя (у 1934—1935 рр. — учений секретар). Багато років (1927—1960) О. О. Ієссен поєднував цю посаду з працею в Державному Ермітажі, де був одним із засновників відділу первісної культури й деякий час його завідувачем (1936—1955). У 1938 р. здобув науковий ступінь кандидата історичних наук.

О. О. Ієссен — автор праць з історії міжплеменних та етнокультурних стосунків та давнього мистецтва. Його науковий доробок нараховує близько 70 праць. Бібліограф. див.: Сов. археология. — 1965. — № 1. — С. 133—134. Головні праці: «К вопросу о древнейшей металлургии меди на Кавказе» (1935), «Гре-

ческая колонизация Северного Причерноморья» (1945), «К хронологии больших кубанских курганов» (1950), «Прикубанский очаг металлургии в конце медно-бронзового века» (1951), «Кавказ и Древний Восток в IV—и III тыс. до н. э.» (1963).

Лит.: БСЭ.— Т. 10.— С. 48; Крупнов Е. И., Пиотровский Б. Б. Памяти Александра Александровича Иессена // Сов. археология.— 1965.— № 1.— С. 130—133.

Кіранов Тодось М. (? — 1934) — археолог.

Т. М. Кіранов завідував Нікопольським краєзнавчим музеєм, брав участь у науково-дослідній археологічній експедиції на Дніпрелістані. Внаслідок цькування він покінчив життя самогубством, повісившись у самому музеї в 1934 р.

Лит.: Міллер М. Доля українських археологів під советами // ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго, 1962.— С. 122.

Ключевський Василь Йосипович (1841—1911) — російський історик.

В. Й. Ключевський народився 16(28) січня 1841 р. у с. Вознесенське Пензенської губернії в родині сільського священика. 1865 р. закінчив історико-філологічний факультет Московського університету. З 1867 р. почав викладацьку діяльність в Олександрівському військовому училищі, Московській духовній академії, Вищих жіночих курсах та ін. У 1872 р. захистив магістерську дисертацію «Древнерусские жития святых как исторический источник», у 1882 р.— докторську дисертацію «Боярская дума Древней Руси». 1879 р. став доцентом, 1882 р.— професором російської історії Московського університету; з 1889 р.— член-кореспондент Петербурзької АН, з 1900 р.— академік історії та старожитностей російських, з 1908 р.— почесний академік. В. Й. Ключевський був членом багатьох наукових товариств: Московського археологічного товариства, Товариства шанувальників російської словесності, Московського товариства історії та старожитностей російських (голова останнього у 1893—1905).

Праці В. Й. Ключевського: «Сказания иностранцев о Московском государстве» (1866), «Хозяйственная деятельность Соловецкого монастыря в Беломорском крае» (1867—1868), «Древнерусские жития святых как исторический источник» (1871), «Боярская дума Древней Руси» (1882), «Происхождение крепостного права в России» (1885), «Подушная подать и отмена холопства в России» (1885), «Состав представительства на земских соборах Древней Руси» (1890—1892), «Императрица Екатерина II» (1896), «Пётр Великий среди своих сотрудников» (1901).

Лит.: Нечкина М. В. Василий Осипович Ключевский: История жизни и творчества.— М., 1974; В. О. Ключевский. Характеристики и воспоминания.— М., 1912; Киреева Р. А. В. О. Ключевский как историк русской исторической науки.— М., 1966; Черепнин Л. В. В. О. Ключевский // Черепнин Л. В. Отечественные историки XVIII—XX вв.— М., 1984.— С. 74—91; Александров В. А. В. О. Ключевский // БСЭ.— Т. 12.— С. 331—332.

Ковалевський Максим Максимович (1851—1916) — правник, історик, соціолог, етнограф, громадський діяч.

М. М. Ковалевський народився 27.08.(8.09).1851 р. в Харкові. У 1872 р. закінчив юридичний факультет Харківського університету, також навчався у Берліні, Відні, Парижі, Лондоні. У 1878—1887 рр.—професор юридичного факультету Московського університету. 1887 р. був усунутий з викладацької праці й виїхав за кордон. Під час перебування за кордоном (1887—1905) став професором університетів у Стокгольмі, Оксфорді та ін. 1901 р. заснував у Парижі Російську вищу школу суспільних наук, до програми якої входив і курс історії України. Після повернення до Росії викладав у Петербурзькому університеті (професор—1905—1916). 1906 р. заснував Партію демократичних реформ; 1906 р. був обраний у 1-у Державну думу, у 1907 р.— в Державну раду. З 1909 р.—видавець журналу «Вестник Европы». З 1914 р.—академік Петербурзької АН. Був головою допомогового товариства ім. Шевченка в Петербурзі, очолював редакцію енциклопедичного видання «Украинский народ в его прошлом и настоящем».

Головні праці: «Очерк истории распада общинного землевладения в кантоне Ваадт» (Лондон, 1876). «Общинное землевладение, причины, ход и последствия его разложения» (1879), «Современный обычай и древний закон. Обычное право» (1879), «Современный обычай и древний закон» (тт. 1—2, 1886), «Закон и обычай на Кавказе» (тт. 1—2, 1890), «Родовой быт в настоящем, недавнем и отдаленном прошлом» (в. 1—2, 1905 р.), «Происхождение современной демократии» (тт. 1—4, 1895—1897), «От прямого народоправства к представительному и от патриархальной монархии к парламентаризму» (тт. 1—3, 1906), «Экономический рост Европы до возникновения капиталистического хозяйства» (тт. 1—3, 1898—1903), «Современные социологи» (1905 р.) та ін.

БСЭ.— Т. 12.— С. 357; УРЕ.— Т. 5.— С. 246; ЕУ.— Т. 3.— С. 1059.

Козар Павло Антонович (1894—1944) — український історик, археолог, публіцист, педагог.

П. А. Козар народився 12 лютого 1898 р. в селі Широкому Солонянського району Дніпропетровської (тоді — Катеринославської) області у великій селянській сім'ї. Після здобуття середньої освіти вступив на історичне відділення Дніпропетровського інституту народної освіти (ДІНО), який закінчив у 1926 р. 1929 р. захистив дисертацію «Краєвий музей та його завдання». У 1925—1931 рр. працював завідувачим історико-археологічним відділом Дніпропетровського історичного музею, котрий очолював Д. І. Яворницький.

Становленню П. А. Козаря, як ученого, сприяло дослідження ним проблеми краєзнавства під керівництвом академіка Д. І. Яворницького. П. А. Козар — автор 16 науково-популярних праць й двох монографій з краєзнавства. Деякі з цих праць є складовою частиною його докторської дисертації «Лоцмани дніпрових порогів». Дисертація виконана на значному архівному матеріалі, даних археології, етнографії, філології. Автор використав писемні й усні джерела, дав розгорнуту панораму економічного життя та побуту такого соціального прошарку суспільства як лоцмани.

У 1927—1930 рр. П. А. Козар брав активну участь в роботі комплексної

наукової археологічної експедиції на Дніпрельстані, якою керував Д. І. Яворницький. П. А. Козар очолював окрему археологічну партію, дослідив значну кількість поховань. На острові Перун він вперше виявив неолітичну стацію. Саме П. А. Козареві належить пріоритет відкриття «полей поховань» римської провінціальної культури (с. Привольне Хортицького району Запорізької області). За матеріалами археологічних досліджень ним складені наукові звіти за 1927—1930 рр. для Академії наук України.

П. А. Козар, як історик і археолог, відзначається глибокою зацікавленістю до життя українського народу, його історії. Історичні погляди Павла Антоновича формувалися під впливом праць М. Грушевського, Д. Яворницького, М. Аркаса та ін. «Українське питання» посідає чільне місце в його світогляді. Дослідження П. А. Козаря відзначаються національною спрямованістю.

За свої погляди й переконання П. А. Козар зазнав утисків й переслідувань з боку радвлади. У 1930-і рр. він тричі був заарештований органами НКВС й висланий за межі Дніпропетровської області — у Донецьку обл., м. Арчади. На висланні, а потім й після повернення до Дніпропетровська, П. А. Козар працював шкільним викладачем і був в пошані у своїх учнів.

У 1941—1943 рр., під час німецької окупації Дніпропетровська, П. А. Козар завідував відділом просвіти обласної управи, а також очолював кафедру історії України Дніпропетровського університету і був директором Дніпропетровського історичного музею.

Восени 1943 р. П. А. Козар виїхав до Польщі, де помер у квітні 1944 р.

Інформацію підготувала Л. К. Божко, головний хранитель Дніпропетровського історичного музею

Список праць і статей П. А. Козаря

Наукові праці:

1. До 150-річчя скасування Запорозької Січі: Доповідь прочитана в Дніпропетровському ІНО // Зоря.— 1926.
2. Нові скарби краєвого музею // Зірка.— 1925.
3. Археологічні знахідки на території Дніпрельстану, виявлені Археологічною експедицією // Звезда.— 1928.
4. Академік-професор Д. І. Яворницький: До 70-річчя з дня народження.— // Мартен.— 1925.
5. Лоцмани дніпрових порогів: [Дисертація].— 1929.
6. Археологічні досліді на Дніпрельстані // Всесвіт.— 1929.
7. Поля поховань римської провінціальної культури (по археологічних дослідях в Експедиції). Праця надіслана до ВУАН (?).
8. Острів Перун (в археологічному відношенні. Виготовав до друку (?).
9. Із матеріалів давнього минулого нашого краю // Зоря.— 1940.
10. Кріпості XVII ст. в нашому краї // Зоря.— 1941.
11. Історичні поезії Т. Г. Шевченка. Рукопис. 1940.
12. Щоденник науково-археологічних дослідів в Експедиції порожистої частини Дніпра. Оброблений і зданий до друку у ВУАК. [1927—1930].

Науково-популярні праці:

1. Полтавський музей // Зоря.— 1926.
2. Межигірський керамічний технікум (колишній запорізький монастир «Межигірський спас») // Зоря.— 1926.
3. Як охороняють пам'ятники старовини // Зірка.— 1925.

4. Необхідно охороняти пам'ятники старих часів // Змичка. [Павлоград].— 1925.

5. Робітничі та селянські екскурсії на Катеринославщині // Зірка.— 1925.

6. На Дніпрельстан через пороги.— Харків, 1927.— 95 с.

7. Днепровой П. [псевдонім]. Маршрут для екскурсій.— [], 1927.

8. К 150-летию с. Мандрыковки // Звезда.— 1937.

9. Фортеця (кріпость) Кодак // Зоря.— 1940.

За архівними даними (власноручний запис П. А. Козаря) ним було підготовано до друку:

1. Стаття «Історичні поезії Т. Г. Шевченка» (зачитана на урочистому засіданні Дніпропетровського університету 10.03.1942 р.).

2. Поновлено монографію «Академік Д. І. Яворницький, його життя і діяльність».

3. Підручник «Історія України в найстислішому змістові».

Список укладений Л. К. Божко, головним хранителем Дніпропетровського історичного музею.

Комаров Михайло Федорович (1844—1913) — український бібліограф, критик, фольклорист і лексикограф. [псевд. М. Уманець, М. Комар].

М. Ф. Комаров народився 11(23) січня 1844 р. в с. Дмитрівка (тепер Петропавлівського району Дніпропетровської області). У 1867 р. закінчив Харківський університет. М. Ф. Комаров брав активну участь у громадському житті України. Він автор бібліографічних праць: «Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798—1883)» (К., 1883), «Т. Шевченко в литературе и искусстве» (Одеса, 1903), «Українська драматургія» (Одеса, 1906), «Бібліографія з питань українського фольклору»; уклад «Нову збірку народних малоруських приказок...» (Одеса, 1890); у співавторстві з іншими авторами склав «Русско-украинский словарь» (тт. 1—4; Львів, 1893—1898; М. Уманець і Спілка). Відомі його переклади творів М. Гоголя, М. Добролюбова, Л. Толстого, В. Короленка.

Літ.: ЕУ.— Т. 3.— С. 1088; УРЕ.— Т. 5.— С. 301.

Кондаков Никодим Павлович (1844—1925) — російський історик візантійського і давньоруського мистецтва.

Н. П. Кондаков народився 1(13).11.1844 р. у с. Халань Новооскольського пов. Курської губ. Його батько був кріпаком князів Трубецьких, власників маєтків у Новооскольському пов.; згодом батько здобув волю. Н. П. Кондаков навчався в парафіяльному училищі в Москві, у 2-й московській гімназії. 1861 р. вступив на історико-філологічний факультет Московського університету, який закінчив кандидатом. У 1865—1870 рр. викладав російську мову у 2-й московській гімназії та Военному Олександрівському училищі, історію та археологію в московській школі живопису. У 1867 р. вивчав класичне мистецтво за кордоном. У 1870—1887 рр. викладав у Новоросійському університеті. Захистив магістерську та докторську дисертації в Московському університеті. Здійснив 8 подорожей за кордон, головне — в Італію. У 1874—1891 рр. відвідав Грузію; у 1880—1886, 1891 рр. — країни Сходу. У 1876—1891 рр. провадив археологічні дослідження в Криму, на Кубані, Півдні України. Викладав у Новоросійському (1870—1888) та Петербурзькому (1888—1917) університетах; з

1888 р.—професор історії мистецтв, з 1898 р.—академік Петербурзької АН, з 1893 р.—дійсний член Петербурзької Академії Мистецтв. У 1888—1892 рр. очолював відділення середніх віків та епохи відродження в Ермітажі. З 1920 р.— в еміграції; з 1922 р. викладав в університеті в Празі.

Праці: «История византийского искусства и иконографии по миниатюрам греческих рукописей» (Одеса, 1876), «Византийские эмали» (СПб., 1892), «Археологические путешествия по Сирии и Палестине» (СПб., 1904), «Иконография Богоматери» (СПб., 1914—1915.— Т. 1—2).

Літ.: Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского Санкт-Петербургского университета. 1869—1894.— Т. 1.— СПб., 1896; бібліогр. праць: стор. 339—340; Лазарев В. Н. Н. П. Кондаков. 1844—1925.— М., 1925; БСЭ.— Т. 13.— С. 5.

Кониський Олександр Якович (1836—1900) — український поет, письменник, суспільно-громадський діяч, шевченкознавець (псевдоніми: Вернивода О., Горовенко Ф., Буркун В., Перебендя, Хуторний О. і ін.).

О. Я. Кониський народився в с. Переходівка (тепер Ніжинського району Чернігівської області), походив з дрібної чернігівської шляхти. Навчався в Ніжинській дворянській школі, яку через хворобу очей не закінчив. З 1854 р. на урядовій службі в Прилуках, потім у Полтаві. З 1854 р. почав друкувати українські поезії й оповідання з народного життя в «Основі», «Черниговском листке», львівському «Слові», «Галичанині». Брав участь в організації недільних шкіл; уклав популярні українські книжки і шкільні підручники. За «малоросійську пропаганду» у 1863 р. О. Я. Кониського заслано в Вологду, рік пізніше — в Тотьму. У 1865 р. його переведено на життя в Воронеж, потім — в Бобринець і Катеринослав (1866 р.). У Катеринославі він зустрічався зі своїм другом і учителем Дмитром Пильчиковим і саме в розмовах з ним, як зазначили М. Грушевський і М. Антонович, виникла думка створити Товариство ім. Т. Шевченка. Тільки 1872 р. був звільнений і переїхав до Києва, де брав участь в діяльності київської «Громади», займався адвокатурою і літературною діяльністю. У 1885 р. він знову опинився під поліцейським наглядом. 1888 р. в Галичині редагував «Правду». Праця в галузі шевченкознавства стала головним змістом останнього десятиліття його життя. О. Я. Кониський брав участь у виданнях НТШ, якому подарував свою бібліотеку. 29.XI (12.XII.) 1900 р. О. Я. Кониський помер і похований на Байковому кладовищі у Києві.

О. Я. Кониський — автор оповідань з народного життя, публіцистичних та інформаційних статей про український рух, історико-літературних статей про письменників.

Літ.: Грушевський М. Память Олександра Кониського // ЗНТШ.— 1901.— № 1.— Т. XXXIX.— С. 1—14; Антонович М. О. Кониський і Т. Шевченко.— Мюнхен, 1971—1972.— 47 с.; ЕУ.— Т. 3.— С. 1104; Мазуркевич О. Р. Кониський О. Я. // УРЕ.— Т. 5.— С. 357.

Корсаков Дмитро Олександрович (1843—1920) — російський історик.

Д. О. Корсаков народився 10(22).07.1843 р. в Москві у дворянській родині. Його батько — відставний генерал-майор О. Л. Корсаков, мати — С. Д. Ка-

веліна — рідна сестра відомого юриста та історика К. Д. Кавелина. Д. О. Корсаков здобув домашню освіту під керівництвом О. С. Павлова та П. В. Знаменського. 1860 р. вступив на юридичний факультет Казанського університету, згодом перейшов на історико-філологічний факультет, який закінчив у 1864 р. із золотою медаллю. У 1864—1870 рр. студіював російську історію в Санкт-Петербурзі, Москві. 1872 р. захистив магістерську дисертацію «Меря и Ростовское княжество». З 1872 р. — доцент кафедри російської історії Казанського університету. У 1880 р. захистив докторську дисертацію «Воцарение императрицы Анны Иоановны». З 1881 р. — екстраординарний, а з 1884 р. — ординарний професор Казанського університету; з 1897 р. — заслужений професор, з грудня 1900 р. — декан історико-філологічного факультету; редагував університетські «Записки».

Праці: «Ссылка князя В. Л. Долгорукого в с. Знаменское» (М., 1881); «Об историческом значении поступательного движения великорусского племени на Востоке» (Казань, 1889); «Из жизни русских деятелей XVIII века» (СПб., 1891) та ін.

Лит.: Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского Санкт-Петербургского университета 1869—1894. — СПб., 1898. — Т. 2. — С. 106—110; Энциклопедия Брокгауза и Ефрона. — Т. 31. — С. 342; Сборник статей в честь Д. А. Корсакова. — Казань, 1913.

Корш Федір Євгенович (1843-1915) — російський філолог, орієнталіст, славіст.

Ф. Є. Корш народився 22.04.(4.05).1843 р. в Москві; у 1864 р. закінчив Московський університет. Працював професором Московського (1877—1900, з перервою), Новоросійського (1890—1892) університетів та Лазаревського інституту східних мов (1892—1915). З 1900 р. — академік Петербурзької АН.

Ф. Є. Корш — автор праць з класичної філології, порівняльного індоевропейського мовознавства, слов'янознавства, іраністики, семітології, тюркології, метрики й теорії віршування. Історико-літературні праці присвятив класичній (Гесіод, Софокл, Ціцерон, Овідій та ін.) і слов'янським літературам («Слово о полку Ігоревім», О. Пушкін, М. Гоголь, Т. Шевченко, Ю. Словацький та ін.).

Ф. Є. Корш відстоював право українського народу на національний розвиток і рідну мову, виступав проти заборони українського друкованого слова. Українській культурі, літературі й мові він присвятив такі праці: «Український народ і українська мова» (1913), «Дещо про вийстя української народності» (1914 р.), «Шевченко серед поетів слов'янства» (1912), «Т. Г. Шевченко» (1914), «До історії українського восьмискладового вірша» (1910) та ін. Ф. Є. Коршу належить кілька оригінальних віршів українською мовою та перекладів українською мовою.

Лит.: Шахматов А. А. Федор Евгеньевич Корш. — Птг., 1915; Павлюк М. В. Ф. Є. Корш // Укр. мова в школі. — 1956. — № 1; Дмитриев Н. К. Федор Евгеньевич Корш. — М., 1962; ЕУ. — Т. 3. — С. 1143; Багмут А. Й. Корш Ф. Є. // УРЕ. — Т. 5. — С. 430.

Кравченко Василь Григорович (1862—1945) — професор, видатний український етнограф, фольклорист, діалектолог, музеєзнавець, один з теоретиків етнографічної справи.

Народився 25 квітня 1862 р. в Бердянську; батько — з козаків-запорозжів, мати — з кріпаків. У 1880 р. закінчив Феодосійський вчительський інститут із золотою медаллю; з 1880 р. навчався в Одеській юнкерській школі, де на нього великий вплив справили викладачі історії Л. Смоленський — приятель М. П. Драгоманова. Працював в одеському науковому гуртку, завідував бібліотекою у 126-у Рильському піхотному полку, збирав фольклорний матеріал. З 1892 р. працював на австрійському кордоні; з жовтня 1898 р. обіймав посаду старшого помічника наглядача Першого округу Волинського губернського акцизного управління; працював в етнографічній та економічній секціях «Товариства дослідників Волині», друкував етнографічний матеріал в газеті «Волинь» та журналі «Киевская старина», очолював Волинський музей в Житомирі (відкрився у 1913). В. Г. Кравченко брав активну участь у діяльності житомирської «Просвіти», котру очолювала його дружина — О. М. Орловська. 1912 р. В. Г. Кравченку було присвоєно звання професора. Він друкував свої народознавчі матеріали у часописах: «Буковина», «Поступ», «Зоря», «Діло», «Літературно-науковий вісник», «Громадська думка», «Рада», «Маяк», «Світло». У 1914 р. був обвинувачений в українофільстві і засланий до міста Коврова, де перебував до 1916 р. Повернувшись до Житомира працював в акцизному відомстві (до 1920). 24 липня 1920 р. його було призначено завідувачим етнографічним відділом Волинського науково-дослідного музею; одночасно викладав етнографію студентам житомирських вищих педагогічних курсів, керував аспірантською групою при етнографічному відділі Волинського науково-дослідного музею, читав лекції з краєзнавства та етнографії в Житомирському Інституті народної освіти (ІНО). В. Г. Кравченко був членом багатьох комісій ВУАН: етнографічної, звичаєвого права, історичної пісенності. З 1920 р. В. Г. Кравченко — член-фундатор і вчений секретар Волинської філії Сільськогосподарського наукового комітету України при Наркомземі, а з серпня 1921 р. — головний фундатор і заступник голови етносекції Волинського в м. Житомирі історико-фольклористичного відділу ВУАН.

17 вересня 1929 р. В. Г. Кравченко був заарештований у справі СВУ. У 1931 р. Д. І. Яворницький надав В. Г. Кравченкові посаду завідуючого етнографічним відділом у Дніпропетровському історичному музеї, де він працював до 1933 р., коли разом з Д. І. Яворницьким був обвинувачений в націоналізмі і звільнений з музею; переїхав до сина у Ростов-на-Дону, де й помер 20 березня 1945 р.

Літ.: Костриця М. Ю., Мокрицький Г. П. Народознавець і «ворог народу» // Репресоване краєзнавство. — К., 1991. — Стор. 84—93.

Кримський Агатангел Юхимович (1871—1942) — видатний український мовознавець і поліглот.

А. Ю. Кримський народився 3(15) січня 1871 р. в м. Володимир-Волинському Волинської губ. в родині учителя історії та географії, нащадка бахчисарайського татарського роду. Дитинство А. Ю. Кримського минуло в Звенигородщині. Навчався він спершу вдома; у 1881 р. закінчив звенигородське міське двокласне училище; навчався в острозькій гімназії; у 1889 р. блискуче закінчив відому колегію Павла Галагана у Києві. На час закінчення учбового закладу він володів уже десятьма мовами світу. Навчаючись в колегії, А. Ю. Кримський формувався, як вчений-мовознавець під впливом видатного українського вченого Г. Г. Житецького. Освіту продовжив у Москві в Лазаревському інституті східних мов, у якому по закінченні (1892 р.) отримав диплом з відзнакою. За цей час він вільно оволодів п'ятнадцятьма східними і європейськими мовами. У 1892 р. вступив на історико-філологічний факультет Московського університету, який закінчив у 1896 р., і став магістрантом Лазаревського інституту східних мов; був прийнятий у члени Східної комісії Московського археологічного товариства, Товариства шанувальників природознавства, антропології та етнографії; очолив відділ Близького та Середнього Сходу в енциклопедії Брокгауза-Єфрона, згодом — у словнику «Гранат»; видав збірку «Повісті та ескізи з українського життя» (1895). У 1896—1898 рр. перебував у науковому відрядженні в Сирії та Лівані. Після повернення був обраний професором арабської словесності й кафедри східної історії в Лазаревському інституті східних мов, згодом — професором історії Вищих жіночих курсів. У 1918 р. А. Ю. Кримський переїхав до Києва, де став одним із засновників і перших академіків УАН, першим її неодмінним секретарем, очолив історико-філологічний відділ, Кабінет арабо-іранської філології, Комісію словника живої мови, Комісію історії української мови, Діалектологічну і Правописну комісії; з 1921 р. керував інститутом української наукової мови. У 1918—1921 рр. — професор кафедри всесвітньої історії Київського університету, редагував «Записки історико-філологічного відділу АН».

В 1928 р. А. Ю. Кримський через хворобу залишає роботу в Академії. Влітку 1930 р. за справою СВУ його увільнили від усіх посад. Протягом майже трьох років він залишався безробітним. Наприкінці 30-х рр. становище дещо покращилось. Він керував аспірантами в інституті мовознавства АН УРСР. 22.06.1940 р. його було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. у липні 1940 р. присвоєно звання заслуженого діяча науки. Але у липні 1941 р. його заарештували, звинуватили в «українському націоналізмі», як «одного з керівників антирадянського націоналістичного підпілля». Він був вивезений до Кустаная, де в лазареті місцевої в'язниці № 7 помер 25 січня 1942 р.

А. Ю. Кримський створив капітальні праці з історії і літератури арабів, персів, турків та інших народів Близького й Середнього Сходу, з історії мусульманства, історії семітських мов, навчальні посібники з орієнталістики. В «Трудах по востоковедению» Лазаревського інституту вийшло 26 томів його монографічних досліджень. Він автор понад 500 статей у словниках Брокгауза і Єфрона та Товариства братів Гранат. А. Ю. Кримський — автор досліджень з української лексикології, діалектології правопису, українського літературо-

знавства, фольклористики та етнографії; художніх перекладів з арабської, перської, турецької, англійської, французької, німецької та інших мов, художніх творів, поезій та ін.

Літ.: Борисенко В. Агатангел Кримський як фольклорист і етнограф // Народна творчість та етнографія.— 1991.— № 3.— С. 39—42; Денисенко Г. Г. Неодмінний секретар ВУАН (А. Ю. Кримський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 116—121; ЕУ.— Т. 3.— С. 1184.

Курінний Петро Петрович (1894—1967) — український історик, археолог, етнограф, мистецтвознавець, науковий співробітник Дніпропетровського історичного музею, учасник археологічної експедиції на Дніпрельстані, директор Лаврського музею культів та побуду (Київ), Центрального історичного музею УРСР у Києві (співробітник), вчений секретар Всеукраїнського археологічного комітету, старший науковий співробітник Інституту археології АН УРСР. 1933 р. П. П. Курінний був ув'язнений. З 1943 р.— в еміграції у Німеччині; професор Українського Вільного університету, дійсний член НТШ, голова УАН у Німеччині; член редакційної колегії журналу «Український історик» (США), член Українського історичного товариства (США).

Свого часу П. П. Курінний був співзасновником музеїв в Умані, Бердичеві та музейного городка у Києві.

Важливіші публікації П. П. Курінного: «Монументальні пам'ятки трипільської культури» (1926), «Розкопки б. Томашівки» (1927), «Білогрудівські кам'яні стели» (1931), «Лаврські інтролігатори», «Історичні плани м. Києва», «Написи з історії української археології» (1947) та ін.

Літ.: ЕУ.— Т. 4.— С. 1240—1241; Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків: історична наука в Україні до кінця 1920-х років // ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго, 1962.— С. 87—88.

Лаппо-Данилевський Олександр Сергійович (1863—1919) — історик, археолог.

О. С. Лаппо-Данилевський народився 15(27).01.1863 р. в маєтку батька — селі Удачному Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії. У 1882 р. закінчив Сімферопольську класичну гімназію із золотою медаллю. У 1886 р. закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У 1888 р. склав магістерські іспити й у 1890 р. захистив дисертацію, здобувши ступінь магістра російської історії. О. С. Лаппо-Данилевський викладав в Оленинському інституті, гімназії Таганцевої, читав лекції в Археологічному інституті. Восени 1890 р. почав читати лекції у Петербурзькому університеті, як приват-доцент кафедри російської історії; викладав також в імператорському історико-археологічному інституті, де став професором (1891). З 1899 р.— член Петербурзької АН. О. С. Лаппо-Данилевський був членом Російського археологічного товариства, Таврійської архівної вченої комісії, Археологічної комісії Міністерства народної освіти (1894), одним із засновників історичного товариства при Петербурзькому університеті. О. С. Лаппо-Данилевський — автор праць з соціально-економічної та політичної історії Росії періоду феодалізму, методології історії, археографії.

Праці: Скифские древности.— СПб., 1887; Методология истории.— СПб., 1910—1913.— Ч. 1—2; Очерк русской дипломатики частных актов.— Птг., 1920; Критические заметки по истории народного хозяйства в Великом Новгороде и его области за XI—XV вв.— СПб., 1895; та ін.

Літ.: Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского Санкт-Петербургского университета. 1869—1894.— Т. 1.— СПб., 1896.— С. 364—366; Памяти академика А. С. Лаппо-Данилевского // Русский исторический журнал.— 1920.— Кн. 6; Буганов В. И. Лаппо-Данилевский А. С. // БСЭ.— Т. 14.— С. 163.

Лебедев Микола Йосипович (1863—1931) — геолог.

З 1903 р.— професор Катеринославського гірничого інституту; з 1916 р. завідував Вищими жіночими курсами в Катеринославі. У 1918 р. був обраний першим ректором Катеринославського університету, викладав на фізико-математичному факультеті цього університету. У 1924 р. очолював катеринославську філію оргбюро з'їзду з історії вивчення виробничих сил та народного господарства України.

М. Й. Лебедев — автор праць з палеонтології і стратиграфії Донецького басейну та ін.

Літ.: ЕУ.— Т. 4.— С. 1260.

Лебідь П. П. — український фольклорист, науковий співробітник інституту українського фольклору АН України, член комісії із спадщини Д. І. Яворницького. У 1938 р. готував до друку збірку фольклорних матеріалів Д. І. Яворницького.

Линниченко Іван Андрійович (1857—1926) — український історик.

І. А. Линниченко народився 12(24) жовтня 1857 р. в Києві. У 1879 р. закінчив Київський університет, історико-філологічний факультет, де студіював історію під керівництвом В. Б. Антоновича. З 1896 р.— професор Новоросійського університету в Одесі.

І. А. Линниченко — автор праць з історії Київської держави й соціально-політичної історії Галичини XIV—XV ст.

Праці: «Вече в Киевской области» (1881), «Взаимные отношения Руси и Польши до конца XII в.» (1884), «Черты из истории сословий Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV—XV ст.» (1894; укр. видання: «Суспільні верстви Руси» у «Рус. ист. библ.» — 1899.— Т. VII).

Літ.: ЕУ.— Т. 4.— С. 1291; УРЕ.— Т. 6.— С. 138.

Любарський Іван — український літературознавець, професор Кам'янець-Подільського університету; досліджував літературну спадщину катеринославського поета Івана Манжури; звертався за науковою інформацією до Д. І. Яворницького.

Любавський Матвій Кузьмич (1860—1936) — російський історик.

М. К. Любавський народився 1(14) серпня 1860 р. в багатодітній сім'ї псаломщика с. Великі Можари Сапожковського повіту Рязанської губернії. Навчався у Сапожковському духовному училищі (з 1870) та у Рязанській духовній семінарії (з 1874). У 1878 р. вступив на історико-філологічний факультет Московського університету. Під час навчання в університеті знаходився під впливом Н. О. Попова, В. О. Ключевського, В. І. Герье. 1882 р. закінчив університет і був залишений для підготовки до професорського звання на кафедрі російської історії. 31 травня 1894 р. захистив магістерську дисертацію: «Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания Литовского статута» й почав викладати в Московському університеті. У 1900 р. захистив докторську дисертацію «Литовско-русский сейм». У 1902 р. очолив кафедру російської історії Московського університету; у 1901—1917 рр.—професор цього університету; у 1908 р. був обраний деканом, у 1911—1917 рр.—ректором. З 1913 р.—голова Московського товариства історії та старожитностей російських. М. К. Любавський брав участь у виданні «Исторических известий», у діяльності багатьох товариств. В грудні 1917 р. обраний членом-кореспондентом Російської АН. У 1920-і рр. обіймав відповідальні посади в Центрархіві, працював експертом-консультантом Наркомату іноземних справ, деяких урядових комісій, викладав в університеті та інституті історії АН. У 1929 р. обраний дійсним членом АН СРСР. Під час культу особи Сталіна зазнав утисків. У 1932—1935 рр. працював науковим співробітником інституту національної культури в Уфі.

М. К. Любавський — один з визначних представників вітчизняної литваністики, російської історичної науки кінця ХІХ—початку ХХ ст., належав до юридичної школи в історіографії.

Лит.: Карев Д. В. Академик М. К. Любавский как историк феодальной России: Автореф. дис... канд. ист. наук.—М., 1983; Непубликованное творческое наследие М. К. Любавского // АЕ.—М., 1975.—С. 301—314; Сергеев В. И. Любавский М. К. // БСЭ.—Т. 15.—С. 98.

Ляскоронський Василь Григорович (1859—1928) — український історик, археолог, етнограф, нумізмат; народився 24.12.1859 р. у м. Золотоноша Полтавської губ. в збіднілій дворянській родині; 1872 р. вступив до Полтавської гімназії, але через два роки, після смерті батька, продовжив навчання в Лубенській гімназії, котру закінчив у 1880 р., і вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, де захопився лекціями В. Б. Антоновича; по закінченні університету у 1885 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Політичні зібрання і політична організація кальвіністів у Франції в ХVІ ст.», за яку одержав срібну медаль. Два роки прожив у Відні на посаді домашнього вчителя в сім'ї російського священника при посольстві; побував у ряді європейських країн — Австрії, Швейцарії, Франції, Нідерландах, Англії та Німеччині, працюючи в бібліотеках, архівах, музеях. 1891 р. повернувся до Києва, почав викладати у 3-й гімназії, продовжував студіювання; публікувався у київських періодичних виданнях; брав участь у діяльності товариства Нестора-літописця. 23 травня 1899 р. захистив на історико-філоло-

гічному факультеті Київського університету дисертацію «История Переяславской земли с древнейших времён до половины XIII ст.» і здобув ступінь магістра російської історії. У вересні 1903 р. дістав посаду приват-доцента в Московському університеті на кафедрі російської історії. 1907 р. став приват-доцентом на кафедрі російської історії у Київському університеті; у 1909 р.— екстраординарним професором Ніжинського історико-філологічного інституту; читав лекції на Вищих жіночих курсах; з 1916 р. викладав ще й французьку мову. 1921 р. повернувся до Києва, де у 1922 р. дістав посаду професора у Київському археологічному інституті на кафедрі мистецтвознавства, де викладав курс загальної нумізматики, працював у ВУАН (в археологічній секції, Софійській та етнографічній комісіях, історичній секції); у 1927 р. був обраний до складу комісії сходознавства; брав участь в діяльності Всеукраїнського археологічного комітету, завідував нумізматичним відділом Лаврського заповідника; в серпні 1925 р. очолив комісію ВУАН з питань дослідження могильника Софійського собору. Під час археологічних розкопок він застудився, захворів на запалення легень і помер 3 січня 1928 р. В. Г. Ляскоронський був похований на Лук'янівському цвинтарі.

Головні праці В. Г. Ляскоронського: Гильом Левассер-де-Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России: Карты Украины XVII века.— К., 1901; Городища, курганы и длинные (змиевые) валы по течению рр. Псла и Ворсклы.— М., 1907; К вопросу о переяславских торках.— СПб., 1905; История Переяславской земли с древнейших времён до половины XIII ст.— К., 1897; Киевский Вышгород в удельно-вечевое время, (1913); Северские князья и половцы перед нашествием на Русь монголов.— Казань, 1913; Главнейшие черты общественно-политической и церковно-религиозной деятельности князя Владимира Святого и его заслуг в отношении Русской Земли.— Нежин, 1916; та ін.

Лит.: Ситник О. М. Василь Григорович Ляскоронський // Укр. істор. журн. 1990.— № 2.— С. 88—99.

Маврогордато Петро (1870—1946) — археолог.

П. Маврогордато народився у 1870 р., за походженням грек, родом з Херсонщини. Провадив археологічні розкопки на о. Березані, на території колишніх Ольвії й Тіри, в Гурзуфі в Криму (готські поховання) й ін. З 1905 р. жив в Берліні, де мав власний музей. У 1920 р. був співзасновником Союзу філателістів України в Берліні й почесний голова цього Союзу (з 1931 р.); мав велику збірку поштових марок України. Помер у 1946 р.

Лит.: ЕУ.— Т. 4.— С. 1426.

Машуков Володимир Дмитрович (1866—?) — військовий, історик церкви, архівіст, археограф, краєзнавець, член Катеринославської вченої архівної комісії.

Народився 2 квітня 1866 р. в м. Барнаул Томської губ., в дворянській родині; дитинство пройшло в Гродно: навчався у 1-й класичній Іванівській

гімназії, потім переведений в Олександрівський кадетський корпус; закінчив 1-е Павлівське училище, офіцерську стрілецьку школу, здобув чин поручика (1890), штабс-капітана (1899), капітана (1901), підполковника (1914); нагороджений орденами; служив у 33-у піхотному Сімферопольському полку; учасник російсько-японської війни, 1-ї світової війни; з вересня 1914 р.— командир 2-го батальйону 136-го піхотного Таганрогського полку, з жовтня 1914 р.— командир 1-го батальйону 133-го піхотного Сімферопольського полку. 16 січня 1915 р. був поранений біля с. Соколики у Карпатах.

Упорядкував фотоколекцію культових пам'яток, яку подарував у 1904 р. Імператорській публічній бібліотеці, Московському історичному музею та ін. установам. Зібрав та дослідив документи, речові та образотворчі пам'ятки з історії церкви на Катеринославщині; опублікував документи з історії краю та церкви в «Летописи» Катеринославської вченої архівної комісії.

Друкувався у періодичних виданнях: «Церковные ведомости», «Московские церковные ведомости»; «Русский паломник», «Екатеринославские губернские ведомости», «Приднепровский край», «Русская правда» та ін.

Бібліографію праць В. Д. Машукова див.: Летопись Екатеринославской учёной архивной комиссии.— Екатеринослав, 1915.— Вып. 10.— С. 370—375.

Міллер Михайло Олександрович (1883—1968) — український археолог, історик.

М. О. Міллер народився 26 листопада 1883 р. в родовому маєтку Кам'яно-Міллерівському Таганрозької округи; походив він з німецько-донського давнього старшинського роду. Навчався в Московському університеті. У 1911 р. закінчив економічне відділення правничого факультету Харківського університету зі званням кандидата правничих наук. У 1913—1925 рр. працював мировим суддею на Донщині. З 1926 р. викладав в середніх школах Таганрогу всесвітню історію, українознавство, суспільствознавство. У 1931 р. завідував археологічним відділом історико-археологічного музею в Дніпропетровську. У 1929—1932 рр. працював старшим археологом в Дніпрельстанівській археологічній експедиції (в 1931 р.— заступник голови експедиції). У 1933 р. в Таганрозі викладав у крайовому планово-економічному інституті; одночасно був директором місцевого університету культури. У 1935—1941 рр.— професор стародавньої історії в Ростовському педагогічному інституті; з 1941 року — професор і завідувач кафедри стародавньої історії на історичному факультеті Ростовського університету. У 1943 р. виїхав до Львова, потім у Відень, згодом — у Німеччину, де від 1945 р. до липня 1948 р. викладав всесвітню історію та історію України на курсах і в гімназії українського табору втікачів в Геттінгені. Від 1947—1948 рр. став професором археології в УВУ в Мюнхені, де викладав також історію Візантії. Від 1951 р.— член інституту для вивчення СРСР в Мюнхені. У 1952—1961 рр.— вчений секретар цього інституту. 1.04. 1961 р. М. О. Міллер вийшов на пенсію. 15 лютого 1968 р. він помер у Мюнхені.

М. О. Міллер був дійсним членом НТШ. Він провадив розкопки в степовій смузі України та над нижнім Доном, досліджував катакомбові й сарматські поховання; він — перший дослідник Приазов'я (греко-варварські та сарматські поселення скіфські могильники) і залишків грецької колонії Танаїсу.

Найважливіші праці М. О. Міллера: «К вопросу о развитии хозяйственных форм доклассового общества на Игренском полуострове» (1935), «Археология в СССР» (1954), «Дніпрельстанівська археологічна експедиція Наркомосу України, 1927—1932» (1956), «Дон и Приазовье в древности», I—III. (1958—1961) та ін.

Літ.: ЕУ.— Т. 4.— С. 1575; Український історик.— 1968.— Ч. 1—4.— С. 105.

Міллер Орест Федорович (1833—1889) — російський фольклорист і літературознавець.

О. Ф. Міллер народився 23.07.(04.08).1833 р. в Хаапсалу (Естонія). Його батько був надвірним радником, за походженням німець. О. Ф. Міллер рано лишився батьків й виховувався братом батька — І. П. Міллером. Середню освіту здобув вдома. У 1855 р. він закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У студентські роки написав твір «О русской комедии», котрий був відзначений золотою медаллю. О. Ф. Міллер писав вірші, драматичні твори, а також займався малярством.

У 1858 р. захистив магістерську дисертацію. У 1860 р. видав лекції «Шиллер и его время». Друкував статті в журналі «Учитель». У 1882 р. був у науковому відрядженні за кордоном (Берлін, Прага). Звіти про відрядження друкував в «Журнале Министерства Народного Просвещения». Восени 1863 р. почав читати лекції у Петербурзькому університеті й був обраний приват-доцентом, восени 1864 р. — штатним доцентом. У 1870 р. захистив докторську дисертацію «Сравнительно-критические наблюдения над слоевым составом народного русского эпоса. Илья Муромец и богатырство Киевское». У 1870 р. він став професором Петербурзького університету. О. Ф. Міллер також читав лекції на Вищих жіночих курсах, був головою товариства допомоги студентам Петербурзького університету, членом Слов'янського благодійницького товариства. Восени 1888 р. закінчив викладацьку діяльність. Помер О. Ф. Міллер 1 червня 1889 р., похований у Санкт-Петербурзі.

Праці: Великорусские былины и малорусские думы.— К., 1876; Славянство и Европа.— СПб., 1877; История словестности.— СПб., 1884; та ін.

Літ.: Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского Санкт-Петербургского университета. 1869—1894.— СПб., 1898.— Т. 2.— С. 43—49; Шляпкин И. А. Очерк научной деятельности профессора О. Ф. Миллера.— СПб., 1889; БСЭ.— Т. 16.— С. 260; УРЕ.— Т. 7.— С. 11.

Міннс Евіс — англійський археолог, професор археології Кембріджського університету (Англія); член-кореспондент Державної академії історії матеріальної культури (Москва); деякий час з науковою метою перебував в Україні; дав високу оцінку «Збірнику» Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею (під редакцією Д. І. Яворницького).

Мищенко Федір Герасимович (1848—1906) — український і російський історик античності, перекладач з класичних мов.

Ф. Г. Мищенко народився 6 лютого 1848 р. в м. Прилуки Полтавської (нині Чернігівської обл.) губернії. Середню освіту здобув у Київській гімназії, вищу — у Київському університеті, котрий закінчив у 1870 р. із ступенем кандидата історико-філологічних наук й почав викладати на кафедрі грецької словесності. 14.10.1872 р. здобув звання приват-доцента. У 1874 р. захистив магістерську дисертацію; 15 листопада 1874 р. був затверджений доцентом на кафедрі грецької словесності Київського університету. У 1877 р. був у науковому відрядженні за кордоном (Німеччина, Франція, Італія). 18 вересня 1881 р. здобув ступінь доктора грецької словесності. Ф. Г. Мищенко брав участь у діяльності київської «Громади»; за публіцистичні статті з критикою царизму був звільнений з університету; з 25 липня 1884 р. до початку 1889 р. перебував у відставці. 15 березня 1889 р. був призначений ординарним професором Казанського університету по кафедрі класичної філології. З 1889 р. редагував «Учёные записки» цього університету. У 1895 р. обраний членом-кореспондентом Петербурзької АН; 4 червня 1902 р. — заслуженим професором. З 20 червня 1903 р. — у відставці.

Ф. Г. Мищенко досліджував історію стародавньої Греції та Північного Причорномор'я античної доби, переклав з грецької «Історію» Геродота, «Географію» Страбона, «Історію» Фукидіда, «Загальну історію» Полібія тощо.

Лит.: Шестаков С. П. Мищенко: [Некролог] // ЖМНП. — 1907. — № 7; Шкляев Н. П. Казанский период научной деятельности проф. Ф. Г. Мищенко // Учёные записки Казанского государственного университета. — 1956. — Т. 116. — Кн. 5; Козаржевский А. Ч. Мищенко Ф. Г. // БСЭ. — Т. 16. — С. 357; УРЕ. — Т. 6. — С. 520.

Модзалевський Вадим Львович (1882—1920) — український генеалог, геральдист, архівіст, укладач фундаментального «Малороссийского родословника» (К., 1908—1914).

В. Л. Модзалевський походив з козацько-старшинського роду Чернігівщини, народився у Тифлісі; закінчив Миколаївське інженерне училище в Петербурзі (1902); служив військовим інженером у Києві; з 1906 р. — офіцер-вихователь кадетського корпусу в Петербурзі; з 1911 р. — в Чернігові, де у 1911—1917 рр. був директором музею української старовини та керівником справ і редактором видань Чернігівської архівної комісії; з 1918 р. — у Києві, де очолював Архівно-бібліотечний відділ Міністерства освіти, Архівне управління й Всеукраїнський Головархів. Одночасно працював в УАН.

В. Л. Модзалевський — автор розвідок і монографій: «Очерки по истории Лохвицкой, Сенчанской, Чернухой, Куренской и Варвинской сотен» (1906), «Перший військовий підскарбій Роман Ракушка» (ЗІФБ УАН. — 1919, 1922—1923. — I, II—III.), «Гути на Чернігівщині» (1926), «Актовые книги Полтавского городского уряда XVII ст.» (1911—1914), «Актовая книга Стародубского городского уряда 1693 года» (1914), «Дневник Якова Марковича», Т. IV за 1735—1740 рр. (1913), «Материалы для биографии стародубского полковника Тимофия Алексеевича» (1917—1918), «Малороссийский родословник» (тт. I—

IV, 1908—1914), «Малороссийский гербовник» (1914; спільно з В. Лукомським і Г. Нарбутом); та ін.

Літ.: Оглоблин О. Модзалевський Вадим // ЕУ.— Т. 5.— С. 1634—1635.

Науменко Володимир Павлович (1852—1919)

Народився 7 липня 1852 р. у Новгороді-Сіверському в родині вчителя, який походив з козацького роду. Навчався в 2-й київській гімназії. У 1868 р. почав слухати лекції у Київському університеті; 1873 р. закінчив історико-філологічний факультет цього університету і почав викладати у 2-й київській гімназії, де став відомим педагогом, теоретиком педагогічної науки. У 1897 р. В. П. Науменко очолив Київське товариство грамотності, сприяв організації недільних шкіл для дорослих.

З початку 1870-х рр. В. П. Науменко бере активну участь у Старій Громаді; з 1873 р.— у діяльності Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. В. П. Науменко стояв біля витоків першого українського історичного журналу «Киевская старина», де він опублікував понад 130 статей, і головним редактором якого він був упродовж чотирнадцяти років (1893—1906); згодом став головним редактором науково-публіцистичного часопису «Україна».

У 1906 р. В. П. Науменко став членом київського товариства «Просвіта» та заступником голови Українського наукового товариства, котрому у 1913 р. подарував свою бібліотеку.

Після Лютневої революції та утворення Центральної Ради В. П. Науменко був обраний заступником голови Центральної Ради М. С. Грушевського; у квітні 1917 р. він був обраний головою тимчасового правління відновленої київської «Просвіти»; 10 квітня 1917 р. став помічником першого українського куратора київської шкільної округи М. Василенка, котрого В. П. Науменко змінив наприкінці літа 1917 р. У грудні 1917 р. В. П. Науменко став членом новоствореної Української федеративно-демократичної партії (спочатку Української народної партії). Восени 1918 р. він став міністром освіти уряду гетьмана П. Скоропадського; після падіння цього уряду займався науковою діяльністю. В. П. Науменко був заарештований 7 липня 1919 р., а наступного дня розстріляний.

Літ.: Джеджула Ю., Панкова Єв. Жодної вільної хвилини... (Портрет Володимира Науменка) // Київська старовина.— 1994.— № 1.— С. 60—69.

Нідерле (Niderle) Любор (1865—1944) — чеський археолог, етнограф, історик-славист.

Л. Нідерле народився 20 вересня 1865 р. у Клатові. Закінчив філософський факультет Празького університету (1887). Працював професором доісторичної археології і етнографії Празького університету (1898—1929), був засновником і першим директором Археологічного інституту в Празі (1919—1924). Л. Нідерле був дійсним членом Чеської АН, а також НТШ.

Л. Нідерле вивчав античну й первісну археологію та історію слов'янських

народів. Він — автор праць: «Людство в доісторичні часи» (1893), «Слов'янські старожитності» (тт. 1—3, 1902—1919; друга частина видана під назвою «Культура давніх слов'ян», тт. 1—3, 1911—1934) та ін.

Лит.: Синюк А. Т. Л. Нидерле // Вопросы истории славян.— 1966.— Вып. 2; БСЭ.— Т. 17.— С. 596; ЕУ.— Т. 5.— С. 1765; УРЕ.— Т. 7.— С. 362.

Николайчик Федір Данилович (1857—?) — український історик, педагог.

Ф. Д. Николайчик народився в м. Новий Ропськ Новозибківського повіту Чернігівської губернії в селянській сім'ї; закінчив із золотою медаллю Чернігівську гімназію; вступив до Петербурзького університету, але через два роки перевівся у Київський університет, який закінчив у 1882 р. кандидатом історичного відділення. Працював під керівництвом професора В. Б. Антоновича. Після закінчення університету протягом 20 років вчителював на Полтавщині (учитель жіночої гімназії в Кременчузі, реального училища в Ромнах, інспектор народних училищ в Пирятині, директор учительської семінарії в Сорочинцях). З 1906 р. — директор народних училищ Волинської губернії. З 1909 р. — начальник Суwalkівської учбової дирекції. Співробітник у «Киевской старине», «Зорі», «Черниговских епархиальных ведомостях» та ін. виданнях.

Ф. Д. Николайчик — автор праць з історії козащини, Гетьманщини й Лівобережної України.

Праці: «Первые козацкие движения в Речи Посполитой» (КС.— 1884.— № 3—4), «З другого кінця: короткий огляд Сіверської України» (Зоря.— 1886), бібліографія творів М. Костомарова (КС.— 1885.— № 5), «Универсал гетмана Скоропадского о вечерницах, кулачных боях etc.» (КС.— 1894.— № 6), «Новые свадебные малорусские песни в общем ходе свадебного действия» (КС.— 1883.— № 2), «Кременчуг: Исторический очерк» (СПб., 1891), «Начало и рост полтавских владений князей Вишневецких по данным Литовской метрики» (Труды XI археологического съезда в Киеве.— М., 1901) та ін.

Лит.: ЕУ.— Т. 5.— С. 1762; Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века.— Полтава, 1912.— С. 137—138.

Новицький Олексій Петрович (1862—1934) — український історик мистецтва.

О. П. Новицький закінчив Московський університет; працював бібліотекарем (1889—1919), асистентом кафедри історії та теорії мистецтв Таврійського університету (1919—1920); професором російської історії у Феодосійському ІНО; завідував Феодосійським археологічним музеєм.

З 1922 р. О. П. Новицький у Києві, де очолював Всеукраїнський археологічний комітет при ВУАН (1924—1933) і науково-дослідну кафедру мистецтвознавства. З 1924 р. працював директором музею українських діячів. О. П. Новицький — член Українського наукового товариства у Києві (з 1909), дійсний член НТШ (з 1914), академік УАН (з 1922).

О. П. Новицький брав активну участь у житті української громади в Москві; співробітничав у виданнях: «Украинская жизнь» (1912—1917), «Промінь» (1917);

організував ювілейну виставку малярських і графічних творів Т. Шевченка (1911).

О. П. Новицький досліджував мистецьку спадщину Т. Шевченка: «Тарас Шевченко як маляр» (1914), «Т. Шевченко як художник» (1930) та ін., редагував 7-й том академічного повного видання творів Т. Шевченка «Малярські твори Т. Шевченка». О. П. Новицький — автор розвідок про дерев'яну архітектуру України, праць «История русского искусства с древнейших времён» (тт. 1—2, 1902—1903), «Спроби реконструкції Київської Софії». (Записки Всеук. археологічного комітету.— 1930.— Ч. 1) та ін.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 5396.
Літ.: ЕУ.— Т. 5.— С. 1785.

Новицький Яків Павлович (1847—1925) — український фольклорист, етнограф, історик, архівіст.

Я. П. Новицький народився 24 жовтня 1847 р. в селі Аули на Катеринославщині (Дніпропетровщині). Його батько Павло Іванович був канцеляристом, за походженням зі старого козацького роду. Сам Яків Павлович генеалогічне древо свого роду розпочинав з Іллі Федоровича Новицького (козацького полковника). Початкову освіту здобув в Олександрівській повітовій школі; багато займався самоосвітою. Трудитися почав у 1865 р., коли був призначений на посаду канцелярського службовця в олександрівське повітове казначейство. З 20 вересня 1868 р. призначається вчителем вознесенської сільської народної школи. У 1872 р. барон Корф запросив Я. П. Новицького в слободу Іванівку викладачем сільської школи, а через рік — до Ольгинської школи Маріупольського повіту. Я. П. Новицький був членом наукових товариств. У 1878 р. «за розповсюдження в народі українофільських тенденцій» його було звільнено з посади з позбавленням вчительських прав. Він влаштовується статистиком до Чернігівського губернского земства. У 1880 р. був призначений у Білоцерківську школу. Оселившись в Олександрівську, займав посади в повітових земських інституціях. 30.09.1895 р. був призначений секретарем канцелярії предводителя дворянства Олександрівського повіту. У 1896 р. його обрано секретарем олександрівського повітового попечительства дитячих притулків. З 1918 р. працював у військовому комісаріаті, а потім у народній освіті. У 1924 р. був обраний до складу ряду установ АН України.

З 1883 по 1917 р. повітове земство через кожні три роки обирало Я. П. Новицького на попечителя шкіл, а шкільна рада призначала екзаменатором. За 1880-і й 1890-і рр. він зробив статистично-економічний обслід придніпрянських слобід Олександрівського повіту, обслідував архіви м. Олександрівська; з 1902 р. був членом ради Катеринославського музею ім. О. М. Поля; з 1903 р. — членом Катеринославської вченої архівної комісії; співробітничав у багатьох виданнях. Помер Я. П. Новицький 19 травня 1925 р.

Турченко Ф. Г., Бровко Б. Л. Я. П. Новицький — людина і краєзнавець // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 56—59; Автобіографія Якова Павловича Новицького // Україна.— 1925.— Кн. 6.— С. 186—191.

Новосадський Микола Іванович (1859 — ?) — класичний філолог.

М. І. Новосадський закінчив Петербурзький історико-філологічний інститут. У 1884 р. був відряджений до Греції, де два роки студіював епіграфіку, релігійні та державні старожитності; згодом почав викладати у Варшавському університеті — професор кафедри грецької філології. М. І. Новосадський брав участь у справі Д. І. Яворницького щодо магістерських іспитів.

Автор праць: «К вопросу о культуре Изиды» (ЖМНП), 1885), «Котито» (ЖМНП, 1886), «Елевсинские мистерии» (СПб., 1887), «О почитании реликвий у древних греков» (Варшавские университетские известия.— 1889), «Культ кавиров в древней Греции» (Варшава, 1891) та ін.

Літ.: Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.— СПб., 1897.— Т. 41.— С. 292—293.

Орешніков Олексій Васильович (1855—1933) — російський історик, нумізмат.

О. В. Орешніков народився 9(21) вересня 1855 р. З 1883 р. працював в історичному музеї в Москві (завідував нумізматичним відділом і фондами музею). З 1928 р. — член-кореспондент АН СРСР.

О. В. Орешніков був делегатом XIII археологічного з'їзду (Катеринослав, 1905). Він розробив класифікацію давньоруських монет. Він автор праць з античної нумізматики Північного Причорномор'я, давньоруської нумізматики та історії медальєрного мистецтва.

Бібліографію праць О. В. Орешнікова див.: Нумизматический сборник.— М., 1955.— Ч. 1.— С. 13—20.

Літ.: Арциховский А. В. Памяти А. В. Орешникова // Нумизматический сборник.— М., 1955.— Ч. 1; БСЭ.— Т. 18.— С. 507; УРЕ.— Т. 8.— С. 54.

Павінський Адольф (1840—1896) — польський історик.

А. Павінський навчався в Петербурзькому, Дерптському і Геттінгенському університетах. Він був професором Варшавського університету і Головної школи у Варшаві, а також очолював Головний архів давніх актів Царства Польського з 1875 р.

А. Павінський — фахівець з історії епохи Ст. Баторія; видавець багаточислених пам'яток з економічної історії Польщі; відомий також працями з історії польського сейміку.

Головні праці: «Польша XVI ст. у географічно-статистичному відношенні» («Zgodlądziejowe», спільно з О. Яблоновським); «Sejmiki ziemskie. 1374—1505», «Rzady sejmikowe w Polsce», «Полабские славяне» (1871; рос. мовою).

Літ.: Кареев Н. И. Прожитое и пережитое.— Л., 1990.— С. 166, 330; Энциклопедический словарь Гранат.— Т. 31.— С. 2.

Падалка Лев Васильович (1859—1927) — український історик і статистик, етнограф і літературознавець.

Народився в 1859 р. у Чорнухах (тепер Лохвицького району) в родині

священика; вчився в Лубенському духовному училищі (1869—1875) і Полтавській духовній семінарії (1875—1879). При полтавській гімназії склав іспити на атестат зрілості і вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, який закінчив кандидатом у 1884 р. Після того працював у полтавському і херсонському земствах, харківській міській і полтавській губернській управах з 1894 р., співробітничав в полтавській архівній комісії. Л. В. Падалка друкувався в журналах: «Киевская старина», «Хуторянин», «Археологическая летопись Южной России», в земських збірниках, календарях і газетах Полтави і Херсона.

Л. В. Падалка — автор понад 30 розвідок з історії України, більше 10 праць з місцевої статистики, етнографічних і літературознавчих статей і заміток, головні з них: «До питання про існування Запорозької Січі в перші часи козацтва» (1894), «Чи була на острові Томаківці Запорозька Січ» (1893), «До питання про давні земляні огорожування в південноросійських степах» (1904), «Походження і значення назви Русь», (1914), «До питання про час заснування м. Полтави» (1898), «Минуле Полтавської території і її заселення» (1914), «Карта козацьких полків на Полтавській території» (1914) та ін. Етнографічні праці публікував в «Трудах Полтавской учёной архивной комиссии» і «Полтавских губернских ведомостях». Після революції Л. В. Падалка уклав «Російсько-український діловодний словник» (Полтава, 1918).

АУ.— 1967.— № 6.— С. 105—106; ЕУ.— Т. 5.— С. 1922.

Паночіні Сергій Сергійович (1891—193?) — український зоолог, родом з Полтавщини; секретар Зоологічної секції Української академії наук, член-ред. Інституту української наукової мови і його «Вісника» (1928—1930); автор праць з української природничої таксономії, упорядник III частини «Словника зоологічної номенклатури» (1928) та «Словника біологічної термінології» (1931). Був репресований.

Літ.: ЕУ.— Т. 5.— С. 1931.

Пархоменко Володимир Олександрович (1880—1942) — дослідник давньої історії України.

Народився 1880 р. у Смілі в родині полтавського священика; викладав історію у Тифліському учительському інституті; з вересня 1917 р. по грудень 1918 р. працював директором української гімназії в Каневі, приват-доцентом Київського університету на кафедрі російської історії. Наприкінці 1918 р. В. О. Пархоменко переїздить до Полтави, а звідти до Криму, де обирається приват-доцентом Таврійського університету; згодом викладає на кафедрі російської історії Кубанського політехнічного інституту. Навесні 1921 р. влаштувався науковим співробітником Всеукраїнської академії наук і професором Київського ІНО; працював в історичній секції М. С. Грушевського, у Софійській комісії ВУАН.

У 1926 р. В. О. Пархоменко переїхав до Дніпропетровська, де працював в ІНО, розробляв проблему взаємовідносин Київської Русі з кочовими племенами. Підготував до друку дослідження «Русь і Степ» (рукопис не зберігся).

В. О. Пархоменко брав активну участь в роботі Дніпропетровського наукового товариства при ВУАН (почесний голова — Д. І. Яворницький); у 1927 р. В. О. Пархоменко очолив це товариство. З березня 1926 р. керував семінаром з історії України в ІНО.

30.09.1929 р. В. О. Пархоменко був заарештований по звинуваченню у належності до так званої «Спілки визволення України». 28.01.1930 р. його було засуджено до 10 років таборів. 6.06.1933 р. В. О. Пархоменка, як інваліда, було достроково звільнено з ув'язнення. Після лікування він переїхав до Ленінграда й влаштувався на роботу в Академію наук.

Помер В. О. Пархоменко у 1942 р. в блокадному Ленінграді.

Лит.: ЕУ.— Т. 5.— С. 1957; Ричка В. М. За сфабрикованим звинуваченням (В. О. Пархоменко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 233—237.

Пассек Тетяна Сергіївна (1903—1968) — російський археолог.

Т. С. Пассек народилася 2(15) серпня 1903 р. в Петербурзі. 1924 р. закінчила факультет суспільних наук Ленінградського університету, відділення археології та історії мистецтв. У 1930 р. закінчила аспірантуру. Переїхала до Москви, де працювала співробітником Державної Академії історії мистецтв. У 1932 р. перейшла до Інституту історії матеріальної культури та Інституту археології АН СРСР, де працювала до кінця життя. З 1934 р. очолила Трипільську експедицію Інституту історії матеріальної культури АН СРСР; у 1947—1968 рр. — експедицію Інституту археології АН СРСР, яка досліджувала пам'ятки Молдавії.

Т. С. Пассек — доктор історичних наук, старший науковий співробітник Інституту археології АН СРСР, лауреат Державної премії СРСР.

У 1946—1968 рр. — відповідальний редактор видання «Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института археологии АН СССР».

Т. С. Пассек досліджувала неоліт, енеоліт, епоху бронзи Східної Європи та Кавказу, розробила періодизацію трипільської культури, яку дослідила в селищі Коломийщина на Київщині (1934—1938).

Праці: «Периодизация трипольских поселений» (1949), «Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднестровья» (1919), «Памятники культуры линейно-ленточной керамики» (М.; Л., 1963), «Новое из истории трипольских племен Днепро-Днестровского междуречья» (1964) та ін.

Бібліогр. праць Т. С. Пассек див.: Сов. археология.— 1969.— № 2.— С. 239—241.

Лит.: БСЭ.— Т. 19.— С. 265; ЕУ.— Т. 5.— С. 1959; УРЕ.— Т. 8.— С. 207; Памяти Татьяны Сергеевны Пассек // Сов. археология.— 1969.— № 2.— С. 236—241.

Перетц Володимир Миколайович (1870—1935) — російський та український літературознавець, професор Київського університету (1903—1914), голова філологічної секції Українського наукового товариства у Києві з 1908, дійсний член НТШ з 1908, засновник і керівник семінарів російської філології у Києві та Петербурзі (1907—1914), академік Петербурзької АН з 1914 і АН УРСР з 1919, почесний член Російського бібліографічного товариства з 1915. У 1921 р.

заходами В. М. Перетця постало товариство дослідників української історії, письменства й мови в Петрограді, що працювало як комісія ВУАН, а у 1928 р. перетворилося на філію ВУАН. З 1927 р. В. М. Перетц очолював у ВУАН Комісію давнього українського письменства. У 1933 р. був засланий до Саратова, де й помер.

В. М. Перетц — автор понад 300 праць, зокрема з нової української літератури, бібліографії, палеографії, текстології, археографії.

Праці: «Из лекций по методологии истории русской литературы» (1912), «Краткий очерк методологии истории русской литературы» (1922), «Кукольный театр на Руси» (1895), «Материалы к истории апокрифа и легенды» (I—II, 1899—1901), «Малорусские вирши и песни в записях XVI—XVIII вв.» (1899), «Очерки старинной малорусской поэзии» (1903), «Из истории старинной русской повести» (1907), «Новые данные для истории старинной украинской лирики» (1907), «Вірші ієромонаха Климента Зіновьева» (1912), «Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVIII веков» (I—IV, 1926—1929, 1962), «Из лекций по истории древнерусской литературы» (1912—1913), «Слово о полку Игоревім, пам'ятка феодальної України — Руси XII віку» (1926).

Лит.: ЕУ.— Т. 6.— С. 2015; УРЕ.— Т. 8.— С. 259; Кравців Богдан. Розгром українського літературознавства 1917—1937 рр.// ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго, 1962.— С. 239—241.

Петров Микола Іванович (1840—1921) — російський і український історик, етнограф, літературознавець.

М. І. Петров, син дяка, народився 24 квітня 1840 р. в с. Вознесенське Макар'ївського повіту Костромської губернії. У 1850 р. почав навчатися у Макар'ївській духовній школі, але у 1856 р. перейшов до Костромської духовної семінарії. 1861 р. його призначено казенним вихованцем до Київської духовної академії, котру він закінчив у 1865 р., й почав викладати словесність у Волинській духовній семінарії. 1867 р. його було обрано до складу фундаторів-редакторів видання «Волинские епархиальные ведомости». З 1868 р. він — секретар правління Волинської духовної семінарії. У вересні 1868 р. здобув ступінь магістра богослов'я. 24.04.1870 р. його обрано на доцента Київської духовної академії з теорії словесності, огляду чужоземних літератур та історії російської літератури; 17.09.1871 р. — на екстраординарного професора. 18.XI.1875 р. йому присуджено ступінь доктора богослов'я. 24.09.1876 р. він обраний ординарним професором. З лютого 1884 й до 1887 р. М. І. Петров редагував «Киевские епархиальные ведомости». З 1.05.1890 р. він — член правління Київської духовної академії. 1907 р. М. І. Петров здобув ступінь доктора російської мови і словесності. Він був членом багатьох товариств, зокрема: Українського наукового товариства з 1907, НТШ — з 1911. З 1916 р. — член-кореспондент Петроградської АН; з 1919 р. — дійсний член УАН; організатор і директор Церковно-археологічного музею Київської духовної академії.

Бібліографія його праць налічує 285 позицій.

Праці: «О словесных науках и литературных занятиях в Киевской академии» (1866—1868), «Очерки из истории украинской литературы XVII—XVIII веков»

(1880, 2-е вид. 1911), «Очерки по истории украинской литературы XIX века» (1884). Археографічні праці: «Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии» (тт. 1—5, 1904—1908). Низка праць присвячена дослідженням з археології, музейництва, образотворчого мистецтва: «Историко-топографические очерки древнего Киева» (1897), «Черниговское зодчество XI—XII вв.» (1915), окремих регіонів України: «Холмская Русь» (1887), «Волинь» (1888), «Подолья» (1891), «Бессарабия» (1894) та ін.

Джерело: ЦНБ АН України.— ВР.— Ф. X.— Од. зб. 5996. Життєпис академіка М. І. Петрова.

Літ.: ЕУ.— Т. 6.— С. 2037—2038; УРЕ.— Т. 8.— С. 300; Дурдуківський Д. Микола Іванович Петров // ЗІФ секції УНТ в Києві.— К., 1918.— Кн. XVII; Єфремов С. М. І. Петров як історик української літератури // Там само.

Петровський Микола Неонович (1894—1951) — український історик.

М. Н. Петровський народився 2 листопада 1894 р. в с. Кудрівка Сосницького повіту Чернігівської губернії. Середню освіту одержав у Чернігові. У 1919 р. закінчив історичне відділення Ніжинського історико-філологічного інституту. У 1919—1923 рр. працював в наросвіті, обіймав посади викладача та завідуючого школою. З 1924 р. працював у Ніжинському ІНО на факультеті соціального виховання, був редактором «Записок» ІНО. З 1925 р.— науковий співробітник секції українсько-російської історії Ніжинської науково-дослідної кафедри історії культури та мови. 1926 р. обраний постійним позаштатним науковим співробітником Комісії Лівобережної України при І відділенні УАН. По війні — професор Київського університету; з 1945 р.— член-кореспондент АН УРСР. У 1934—1936 рр. працював в бібліотечі АН УРСР; з 1937 р.— в Інституті історії АН УРСР; у 1942—1947 рр.— директор цього інституту. Одночасно був завідуючим кафедрою історії України Київського університету.

М. Н. Петровський — автор численних праць з історії та історіографії України XVII ст.

Праці: «Нариси з історії України. Т. I. Досліди над літописом Самовидця» (1930), «Визвольна війна українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії. 1648—1654 рр.» (1940), «Псевдо-діяріюш Самійла Зорки» (ЗІФ ВУАН.— 1928.— ХУН.), «Українські діячі XVII ст. Тиміш Цюцюра» (ЗІФ ВУАН.— 1929.— XXIV); «До біографії Івана Богуша» (Зап. Ніжинського Інституту народної освіти.— Харків, 1930); та ін.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 5847.

Літ.: ЕУ.— Т. 6.— С. 2039; УРЕ.— Т. 8.— С. 302; Сарбей В. Г., Швидько Г. К. Видатний радянський історик: (Життєвий і творчий шлях М. Н. Петровського) // Феодалізм: Економіка, класова боротьба, культура.— К., 1986.— С. 3—18.

Петрушевич І. — співробітник друкарні й книгарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові.

Пірлінг (Pierling) Павло (1840—1922) — французький історик-езуїт.

П. Пірлінг був російським підданим. Вищу освіту здобув в Росії. Низку праць присвятив дослідженню взаємодій папського престолу й Росії. Пого-

перші праці (під власним прізвищем та під псевдонімом Lerpigny) були присвячені другій половині XVI ст. та питанням діяльності Поссевіно. Праці П. Пірлінга містять багато архівних джерел. Його статті друкувалися в журналі «Русская старина».

Праці: La Russie et le Saint-Siège, études diplomatiques.— P., 1896.—1912.—Тт. 1—5), «Papes et tzars. (1547—1597)» (1890); «Исторические статьи и заметки» (1913), «Из истории Смутного времени» (1902) та ін.

Лит.: Энциклопедический словарь Гранат.— Т. 32.— С. 199.

Плевако Микола Антонович (1890—1941) — український літературознавець і бібліограф.

М. А. Плевако народився 27 листопада 1890 р. в слободі Дворічній Куп'янського повіту на Харківщині, в селянській сім'ї. Закінчив сільську школу. У 1902 р. вступив до 2-ї харківської гімназії, у 1910 р. — на словесне відділення історико-філологічного факультету Харківського університету. Після закінчення університету (1914) призначений професорським стипендіатом і обраний хранителем етнографічного музею Харківського університету до 1917 р. У 1914 р. за участь у підготованні шевченківської демонстрації був ув'язнений на три місяці. У 1917 р. працював на кафедрі української літератури Харківського університету. У 1918—1920 рр. — приват-доцент кафедри української літератури у Кам'янець-Подільському університеті, де також завідував університетською бібліотекою. З кінця 1920 р. до осені 1922 р. — професор Київського архітектурного інституту. Одночасно (лютий 1921 — осінь 1922) — викладач української мови й літератури в Мирощкому (поблизу Києва) механічному технікумі. З осені 1922 р. до кінця 1928 р. — професор української літератури й завідувач кафедрою історії літератури на факультеті соціального виховання, а з 1924 р. — на факультеті професійної освіти. 1922 р. був обраний науковим співробітником науково-дослідної кафедри історії України; керував підготовкою аспірантів, був головою секції науково-дослідної кафедри історії української культури в Харкові (1925—1926).

М. А. Плевако керував кабінетом бібліографії інституту ім. Т. Шевченка, укладав бібліографічний словник українських письменників; був членом комісії новітнього письменства ВУАН, старшим науковим співробітником редакційного комітету при УАН для видання творів Т. Шевченка, згодом комісії «Література й мистецтво» УАН. У 1934 р. була кампанія проти нього. У 1934—1938 рр. працював в АН УРСР у Києві, іноді друкував статті, але не під своїм прізвищем. 1938 р. засланий до Казахстану, де був вбитий при не вияснених обставинах.

Праці: «Життя та праця Б. Грінченка» (1911), «О стиле и языке повести Г. Ф. Квитки «Маруся» (1916), «Шевченків щоденник» (1924), «Шевченко й критика» (1924), «Шевченко в цифрах» (1926), упорядкував «Хрестоматію по укр. літературі» (1 т. у співавторстві з М. Сумцовим, 1918), 2-томову «Хрестоматію нової укр. літератури» (1923—1926), «Твори Л. Глібова» (1927, разом з І. Капустянським), «Кобзар» Т. Шевченка (1930 у співавторстві з І. Айзенштоком). Загинула праця «Бібліографічний словник укр. письменників», над якою М. А. Плевако працював 10 р. (1924—1934). Бібліографічні матеріали див.

у кн.: Микола Плевако. Статті, розвідки й біобібліографічні матеріяли. (Нью-Йорк; Париж, 1961).

Джерело: ЦНБ АН України.— Ф. XXVII.— Од. зб. 1, 2; ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 5953.

Лит.: ЕУ.— Т. 6.— С. 2108; Сарана Ф. К. Плевако М. А.// УРЕ.— Т. 8.— С. 408; Кравців Богдан. Розгром українського літературознавства. 1917—1937 рр.// ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чікаго, 1962.— С. 232.

Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884—1973) — історик, архівіст, археограф. Народилася 31 січня 1884 р. в Харкові в родині генерала Д. П. Меншова, який походив з українського роду і був родич відомого письменника Г. Данилевського. Навчалася Н. Д. Полонська-Василенко у Першій жіночій гімназії у Києві, яку закінчила із срібною медаллю і одержала звання домашньої вчительки. 1905 р. вступила до історико-філологічного факультету Київських вищих жіночих курсів, де почалася її наукова робота. Вона досліджувала вотчинні архіви князів Куракіних та Чичеріних. 1910 р. з'являються її перші науково-популярні статті.

Н. Д. Полонська-Василенко захоплювалася археологією, працювала в експедиції під керівництвом В. В. Хвойки (1909 р.); склала великий «Историко-культурный атлас по русской истории» (3 випуски: 1913—1914).

Дослідниця наукову діяльність поєднувала з педагогічною працею: 1910—1918 рр. викладала історію в жіночій гімназії Байкової в Києві; 1912—1915 рр.— в жіночій гімназії Трифонові, 1914—1915 рр.— в гімназії Науменка в Києві.

1915 р. склала іспити на звання магістра й почала викладати в Київському університеті; 1916 р. дістала звання приват-доцента. Під керівництвом професора М. В. Довнар-Запольського почала працювати над магістерською дисертацією «Г. О. Потьомкін і його адміністративна діяльність в Новоросії».

Н. Д. Полонська-Василенко була дійсним членом Таврійської вченої архівної комісії, Київського товариства пам'яток старовини та мистецтва, комісії відділу «Стародавній Київ», Київського історичного товариства Нестора-Літописця.

1918 р., коли у Києві відкрився Археологічний Інститут, Н. Д. Полонська-Василенко стає професором цього інституту. В 1918—1920 рр. вона завідувала археологічним музеєм університету. З 1922 р. завідувала школою-семирічкою. Під впливом академіка М. П. Василенка почала досліджувати історію останніх часів Запорозжя.

У 1923 р. під час процесу над організацією «Центр дій», коли був заарештований академік М. П. Василенко, Н. Д. Полонську-Василенко було звільнено з роботи, як дружину «ворога народу». Згодом вона отримала посаду штатного наукового співробітника зі спеціальним дорученням, працювала в архівах над книгою «Розподіл Запорозької спадщини»; виконувала обов'язки помічника вченого архівіста в Центральному архіві стародавніх актів. З 1929 р. її було обрано редактором відділу Південної України у комісії бібліографічного словника при ВУАН (керівник — М. М. Могилянський).

У 1930 р. Н. Д. Полонська-Василенко пройшла одну з багатьох «чисток», що розпочалися в ті роки. Її праці кваліфікувалися як націоналістично-буржуазні. У 1934 р. вона була звільнена з роботи і відправлена на пенсію.

1938 р. Н. Д. Полонська-Василенко почала працювати старшим науковим співробітником відділу феодалізму новоствореного інституту історії України, підготувала монографію «Очерки по истории заселения Южной Украины в середине XVIII века (1734—1775)». У жовтні 1940 р. захистила докторську дисертацію. Протягом кількох довоєнних місяців вона була професором Київського державного університету. На початку 1941 р. очолила колектив науковців по підготовці чотиритомної «Історії Києва».

З початком німецької окупації Києва Н. Д. Полонська-Василенко очолила Археологічний інститут; працювала також в інституті історії України, а з грудня 1941 р. очолила й Центральний архів давніх актів. Восени 1943 р. вона разом з групою істориків емігрувала на Захід; в 1945 р. оселилася в м. Новий Ульм, поблизу Штутгарта; брала активну участь у справі відродження Українського Вільного університету (УВУ), очолила деканат філософського факультету цього університету, де читала курс історії України, а також викладала курс історії української церкви в Українській православній академії. Н. Д. Полонська-Василенко брала участь у заснуванні музею-архіву Української Вільної АН в Аугсбурзі (1945), Українського історичного товариства (1964). Її було обрано дійсним членом УВАН і НТШ, а з 1953 р.— й Міжнародної АН у Парижі.

В еміграції Н. Д. Полонська-Василенко надрукувала близько 200 наукових праць.

Померла дослідниця 8 червня 1973 р. в м. Новий Ульм (Німеччина).

Лит.: Верба І. В. Н. Д. Полонська-Василенко: сторінки життєвого та творчого шляху // Укр. історич. журн.— 1993.— № 7—8.— С. 70—84.

Бібліографію наукових праць Н. Д. Полонської-Василенко див.: Наукові записки Українського Вільного університету.— 1963.— Ч. 7.

Попов Іван Петрович — історик донського козацтва; закінчив університет; підготував кандидатську дисертацію «Нарис історії військового козацтва»; був редактором-видавцем газети «Донская речь» та ілюстрованого журналу «Дон». секретарем новочеркаського статистичного комітету.

Попов Митрофан Олексійович (1843 — ?) — анатом, професор Харківського університету.

М. О. Попов народився у 1843 р.; закінчив Харківський університет (1866). З 1867 р. працював прозектором фізіологічної анатомії; читав лекції до 1872 р.; був відряджений на два роки за кордон (працював у Відні під керівництвом професора Лянґера, в Бонні — у Макса Шульца, в Берліні — у Вирхова). У 1872 р. захистив докторську дисертацію «О нервах желчного пузыря» (СПб., 1872). З 1874 р. викладав в Харківському університеті (з 1888 р. — екстраординарний, а з 1892 р. — ординарний професор з фізіологічної анатомії). М. О. Попов — автор багатьох праць з фізіологічної анатомії, а також перекладу (спільно з К. Вагнером) книги І. Генле «Очерк анатомии человека» (Харків, 1881).

Лит.: Сборник в память 30-летнего юбилея учёной и педагогической деятельности проф. М. А. Попова. — Харьков, 1897; Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — СПб., 1898. — Т. 48. — С. 563.

Поспішил Ф.—чеський етнограф, музейний діяч; професор, директор етнографічного відділу Моравського краєзнавчого музею (Брно, Чехословаччина).

Потебня Олександр Опанасович (1835—1891) — великий український мовознавець, фольклорист, літературознавець.

О. О. Потебня народився 10(22) вересня 1835 р. в с. Гаврилівка Роменського повіту Полтавської губернії (тепер — с. Гришино Роменського району Сумської області) в дворянській родині. Навчався в гімназії. 1851 р. вступив на юридичний факультет Харківського університету, але через рік перевівся на історико-філологічний факультет, який закінчив у 1856 р. із ступенем кандидата. 1861 р. оборонив магістерську дисертацію «О некоторых символах в славянской народной поэзии», після чого студіював додатково в Німеччині (1862). 1865 р. видав ґрунтовну працю «О мифическом значении некоторых обрядов». Після оборони у 1874 р. докторської дисертації «Из записок по русской грамматике» стає професором Харківського університету з 1875 р. З 1865 р. — дійсний член Московського археологічного товариства, з 1875 р. — член-кореспондент Петербурзької АН, з 1877 р. — дійсний член Товариства шанувальників російської словесності при Московському університеті. 1877 р. одержав ломоносовську премію за твір «Из записок по грамматике русского языка». У 1878 р. був нагороджений золотою уваровською медаллю, у 1879 р. — золотою медаллю за розбір збірки галицьких пісень Я. Головацького. 1887 р. обраний у члени королівського чеського товариства наук. Протягом 12 років О. О. Потебня очолював Харківське історико-філологічне товариство. На початку 1860-х рр. брав активну участь у харківській українській студентській громаді.

Головні праці: «Мысль и язык» (1862), «О связи некоторых представлений в языке» (1864), «Из записок по русской грамматике» (I.—1874; II.—1888), «Язык и народность» (1895), «О некоторых символах в славянской народной поэзии» (1860), «Объяснения малорусских и сродных народных песен» (1—2, 1883—1888), «Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка». (1894), «Из записок по теории словесности» (1905), «О звуковых особенностях русских наречий» (1865), «Два исследования о звуках русского языка» (1866), «Заметки о малорусском наречии» (1870), «Заметки по исторической грамматике русского языка» (1873), «К истории звуков русского языка» (1879—1883), «Значение множественного числа в русском языке» (1888), «3 лекції теорії словесності» (Харків, 1930) та ін.

Літ.: Памяти А. А. Потебни. — Харьков. 1892; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования. — Харьков, 1908. — С. 95—102; Олександр Опанасович Потебня: Ювілейний збірник до 125-річчя з дня народження. — К., 1962; Шевельов Ю. Потебня Олександр // ЕУ. — Т. 6. — С. 2280; УРЕ. — Т. 9. — С. 35. (І. К. Білодід); Велетені думки і слова. О. О. Потебня. — Харків, 1922; Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня. — К., 1975.

Похилевич Дмитро Леонідович (1897—1974) — український історик.

Д. Л. Похилевич народився 10(22) вересня 1897 р. в с. Водотії, тепер Коростишівського району Житомирської області. Закінчив прилуцьку школу, учи-

тельську семінарію; у 1924 р. закінчив Київський ІНО. З 1918 р. почав вчителювати. У 1919 р. попав у полон до поляків, звідки втік наприкінці 1919 р. У 1920 р. був інспектором і завідуючим волнаросвітою на Київщині; у 1921 р. завідував повітовою наросвітою і лекторієм на звенигородських педкурсах; з 1922 р.— викладач Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту та сільсько-господарського технікуму в Білій Церкві. З 1946 р. працював у Львівському університеті (до 1952 р.— зав. кафедрою історії середніх віків; у 1952—1973 рр.— зав. кафедрою історії південних і західних слов'ян). У 1951 р. здобув ступінь доктора історичних наук; 1953 р. обраний професором; у 1974 р. став заслуженим діячем науки УРСР.

Д. Л. Похилевич — автор праць, присвячених вивченню аграрних відносин в Україні, Білорусії, Литві, Польщі XVI—XVIII ст.

Праці: Землеустройство и земельный кадастр в Белоруссии, Литве и Украине в XVI—XVII вв. (1952); Крестьяне Белоруссии и Литвы в XVI—XVIII вв. (1957); Крестьяне Белоруссии и Литвы во второй половине XVIII в. (1966); Польша в добу феодалізму. (1965); та ін.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 6183.

Літ.: ЕУ.— Т. 6.— С. 2285; УРЕ.— Т. 9.— С. 43.

Ревуцький Дмитро Миколайович (1881—1941) — український музикознавець, фольклорист, літературознавець, один з основоположників українського музикознавства.

Народився Д. М. Ревуцький 5 квітня 1881 р. в с. Іржавець Прилуцького повіту на Полтавщині (нині Чернігівська обл.) у високоосвіченій дворянській родині. Його бабуса Марія Павлівна Стороженко була рідною небогою українського письменника і етнографа Олекси Стороженка (1805—1874). Навчався Д. М. Ревуцький в прилуцькій гімназії; у 1906 р. закінчив історико-філологічний факультет Київського університету, вчителював в Ревелі (Таллінні), потім в Києві.

Д. М. Ревуцький був організатором Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка (1918), де викладав історію культури та музичну етнографію до 1931 р. Д. М. Ревуцький брав участь в організації Етнографічної комісії при ВУАН (згодом — Інститут мистецтва, фольклору та етнографії).

1931 р. за ярликом «буржуазного націоналіста» Д. М. Ревуцького позбавили роботи у Київському музично-драматичному інституті, а у 1934 р.— в Етнографічній комісії. У 1938 р. його поновили на роботі в Інституті фольклору, але нова біда невдовзі спіткала вченого, наприкінці 1939 р. він переніс інсульт. Вночі 29 грудня 1941 р. невідомі зарізали його разом з дружиною в їхній власній хаті у Києві.

Творча спадщина Д. М. Ревуцького нараховує понад 50 друкованих праць з історії мистецтва і літератури. Головними темами його студій були народна творчість та історія української музики.

Головні праці: «Українські думи та пісні історичні» (1919), «Андріяшіяда» — опера-сатира М. Лисенка» (1930), «Гулак-Артемовський і його комічна опера «Запорожець за Дунаєм» (1936), «Лисенко — хоровий диригент» (1937), «Шев-

ченко і народна пісня» (1939), «Автобіографія М. Лисенка» (1940), «Живе слово» (1923) та ін.

Літ.: ЕУ.— Т. 7.— С. 2479; УРЕ.— Т. 9.— С. 312; Щербатюк І. Микола Лисенко та Кубань // Україна: Наука і культура.— К., 1994.— Вип. 28.— С. 248—250.

Редін Єгор Кузьмич (1863—1908) — історик мистецтва і археолог, один із фундаторів вітчизняного мистецтвознавства, джерелознавства і бібліографії мистецтва.

Є. К. Редін народився 2 листопада 1863 р. у с. Старшому Курської губ. Дмитрівського пов., в селянській родині. Закінчив 2-у тифліську гімназію. У 1884 р. вступив на історико-філологічний факультет Новоросійського університету, який закінчив у 1888 р. із золотою медаллю за твір «Киево-Софийский собор, исследование его мозаичной и фресковой живописи». Після закінчення університету був залишений для підготування до професорського звання і відраджений до Петербурзького університету. Склав магістерський іспит і був відраджений у 1891 р. за кордон. З 1893 р. викладав історію в Харківському університеті; одночасно викладав (1894—1898) у жіночій гімназії Д. Д. Оболенської. У 1896 р. здобув ступінь магістра теорії та історії мистецтв, захистив дисертацію «Мозаика Равенских церквей». З 1901 р. — екстраординарний професор Харківського університету. З 1897 р. був секретарем Харківського історико-філологічного товариства. В університеті читав курси історії давнього мистецтва (східного та античного) і візантійського; завідував музеєм мистецтва і старовини; був членом Московського археологічного товариства. Помер у 1908 р.

Бібліографію праць Є. К. Редина див.: Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905) / Под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багаля. — Харьков, 1908. — С. 308—311.

Літ.: ЕУ.— Т. 7.— С. 2498; УРЕ.— Т. 9.— С. 358; Памяти профессора Егора Кузьмича Редина.— Харьков, 1909.

Ротар Іван Тимофійович (1873—1905) — український письменник, історик, громадський діяч.

І. Т. Ротар народився 24 лютого 1873 р. в с. Млієво на Київщині в родині фельдшера; початкову школу скінчив у містечку Городище на Київщині, а середню — в Київській духовній семінарії. У 1899 р. І. Т. Ротар закінчив Московську духовну академію. Після того один рік учителював в народній школі на Київщині, а у 1900 р. одержав посаду вчителя російської мови та історії в Катеринодарському єпархіальному училищі; з 1902 р. викладав в Кубанській чоловічій учительській семінарії й в другій жіночій гімназії у Катеринодарі. У 1901 р. І. Т. Ротарь приєднався до гуртка кубанських українців (читав реферати, працював поміж молоддю, був членом Революційної Української партії на Кубані).

Помер 3 березня 1905 р. від міокардиту. З творів відома його академічна дисертація «Елифаний Славинецкий, литературный деятель XVII в.», що була надрукована спершу у «Киевской старине», а потім окремою книжкою в Києві.

Джерело: ЦНБ АН України.— ВР.— Ф. Х.— Од. зб. 5129.

Літ.: ЕУ.— Т. 7.— С. 2623.

Рудинська Євгенія Яківна (1885—1977) — історик, літературознавець і перекладачка.

Є. Я. Рудинська народилася 12 листопада 1885 р., рідна сестра М. Я. Рудинського. Є. Я. Рудинська була співробітницею ВУАН, зокрема Комісії для дослідів над громадськими течіями і Музею українських діячів науки й мистецтва, в якому працювала вченим консерватором. У 1934 р. була заслана. Наприкінці 1940-х рр. працювала в Інституті археології АН України. Померла 1 липня 1977 р.

Важливіші праці Є. Я. Рудинської: Уваги до історії роману // Панас Мирний. Хіба ревуть воли, як ясла повні.— К., 1925; В. П. Горленко // ЗІФВ.— 1927.— Т. XII; Листи Василя Горленка до Панаса Мирного.— К., 1928: та ін.

Літ.: Кравців Б. Розгром українського літературознавства. 1917—1937 рр.// ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго, 1962.— С. 233—234.

Рудинський Михайло Якович (1887—1958) — український археолог, історик, громадський діяч.

Народився 14 жовтня 1887 р. в сім'ї земського лікаря містечка Охтирка на Сумщині. Навчався в охтирській гімназії, брав участь у революційному русі. 1905 р. вступив до Петербурзького історико-філологічного інституту. 1907 р. перевівся на історико-філологічний факультет Харківського університету, де займався археологією. Після закінчення університету працював викладачем пугітвльської жіночої гімназії (1910—1912), згодом Київського (1912—1915) і Петербурзького (1915—1917) комерційних училищ. Влітку провадив археологічні розкопки на берегах Десни, Сейму, Псла, Ворскли, Тетерева і Фінської затоки. Після Лютневої революції М. Я. Рудинський працював в Охтирці; наприкінці 1917 р. викладав на учительських курсах у Лохвиці, Зінкові; в серпні переїхав до Полтави, де очолив педагогічне бюро губернського земства, багато працював у царині організації українських шкіл, видавництва українських підручників, редагував журнал «Нова школа», організував педагогічний музей, брав участь в організації у Полтаві комітету охорони пам'яток (сер. 1917), на основі якого наприкінці 1918 р. було утворене наукове товариство охорони і дослідження пам'яток старовини і мистецтва на Полтавщині. М. Я. Рудинського було обрано вченим секретарем цього товариства. У квітні 1919 р. М. Я. Рудинський став першим директором Полтавського художнього музею. У період денікінської окупації Полтави він був одним із фундаторів спеціального фонду підтримки навчальних закладів; був головою педагогічної ради жіночої гімназії, видавав разом з В. Щепотєвим та Г. Ротмістровим газету «Рідне слово», очолював бюро Всеполтавської учительської спілки. У грудні 1920 р. та на початку листопада 1921 р. М. Я. Рудинський був заарештований органами Надзвичайної Комісії, але за нього клопотався В. Г. Короленко й М. Я. Рудинського звільнили. Восени 1922 р. М. Я. Рудинський став завідуючим археологічним відділом Полтавського музею, а наприкінці 1922 р. його директором. На початку жовтня 1924 р. він був обвинувачений в «негативному ставленні до Радянської влади» і, як «антипролетарський елемент», усунений з музею. За допомогою друзів переїхав до Києва, де очолив відділ шиття і тканини Лаврського музею,

а також працював позаштатним співробітником кабінету антропології ім. Ф. Вовка. Восени 1924 р. М. Я. Рудинський увійшов до складу Всеукраїнського археологічного комітету при ВУАН, а з 5.02.1925 до початку 1929 р. був вченим секретарем президії цього комітету. За ініціативою М. Я. Рудинського було засновано інформаційне видання «Короткі відомості ВУАК». У 1926 р. працював у відділі археології Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка; 1927 р. став дійсним членом кафедри антропології і географії при Харківському ІНО; а у 1930—1932 рр.— професор Українського інституту матеріальної культури; досліджував пізньопалеолітичні стоянки на Чернігівщині і на Середньому Дністрі, мезолітичні і неолітичні пам'ятки на Десні, поселення трипільської культури. У 1933 р. М. Я. Рудинський очолив сектор докласового суспільства в Інституті історії матеріальної культури. У березні 1934 р. він був звинувачений в контрреволюційній діяльності і заарештований. Особлива нарада при Колегії ДПУ України засудила М. Я. Рудинського 2.04.1934 р. до трьох років заслання за межі України. Але лише через 10 років він повернувся в Україну; очолював відділ первісної археології, був вченим секретарем Інституту археології АН України; провадив розкопки; був ініціатором заснування серійних випусків «Археологія», «Археологічні пам'ятки УРСР». Помер 23.06.1958 р., похований на центральній алеї Байкового кладовища в Києві. М. Я. Рудинський — автор понад 50 наукових праць.

Літ.: Нестуля О. О. Невтомний дослідник пам'яток України (М. Я. Рудинський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 273—278; Вайнгорт Л. С., Супруненко О. Б. Про книгу та її автора // Рудинський М. Я. Архітектурне обличчя Полтави.— Полтава, 1992.— С. III—VIII.

Рудченко Іван Якович (1845—1905) — український фольклорист, критик і письменник, брат Панаса Мирного.

І. Я. Рудченко народився 21 серпня (2 вересня) 1845 р. у Миргороді; навчався у миргородському та гадяцькому повітових училищах. У 1860—1865 рр. працював дрібним урядовцем у Гадячі та Полтаві. У 1865—1867 рр. був вільним слухачем історико-філологічного факультету Київського університету. З 1867 р. знову вступив на службу; був членом Ради міністерства фінансів у Петербурзі; деякий час працював у Варшаві. Почав друкуватися з 1862 р. в «Основі»; з 1867 р. містив поезії, переклади і літературно-критичні статті та рецензії у львівській «Правді». Псевдоніми І. Я. Рудченка: Іван Кивайголова, Іван Руїна, І. Яковенко, І. Білик.

І. Я. Рудченко — упорядник збірок: «Народные южно-русские сказки» (т. I—II, 1869—1870), «Чумацкие народные песни» (1874), співавтор роману П. Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1880), перекладач творів Дж. Байрона, Г. Гейне, А. Мицкевича, І. Тургенева та ін. на українську мову.

Літ.: УРЕ.— Т. 9.— С. 509; Бернштейн М. Д. Українська літературна критика 50—70-х років XIX ст.— К., 1959.

Савченко Федір Якович (1892—1932) — український історик.

Ф. Я. Савченко народився 2.02.1892 р. в м. Хоролі на Полтавщині. Навчався у Ніжинському історико-філологічному інституті ім. князя Безбородька та історико-філологічному інституті у Петербурзі. 1914 р. був відряджений за кордон, де перебував до 1924 р. (слухав лекції в Сорбонні й був членом «Української національної ради» у Франції). 1918 р. заснував французько-українське товариство «Cercle d'etudes franco-ukrainiennes» і редагував тижневик цього товариства «La France et l'Ukraine».

З 1927 р. Ф. Я. Савченко — дійсний член НТШ. Під впливом М. С. Грушевського став працювати над фольклором, етнологією, соціологією. У 1924 р. за допомогою М. С. Грушевського повернувся в Україну й до 1931 р. був секретарем та «аташе» М. С. Грушевського у всіх справах. Також керував комісією Західної України, співробітничав у комісії історичної писемності; був співробітником науково-дослідної кафедри історії України в Києві. Надрукував низку статей й книгу «Заборона українства в 1876 році...»

8.03.1931 р. Ф. Я. Савченко був заарештований й 30.03. відправлений до Харкова, де розпочалося слідство в зв'язку з належністю Ф. Я. Савченка до «контрреволюційної організації» (Український національний центр). 7.02.1932 р. Ф. Я. Савченко був засуджений до п'яти років позбавлення волі. У 1936 р. йому було дозволено оселитися в м. Саратові терміном на 3 роки. Відомостей про подальшу долю немає.

Літ.: ЕУ.— Т. 7.— С. 2684; Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за совєтської доби та доля істориків: історична наука в Україні до кінця 1920-х років // ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго. 1962.— С. 42; Рубльов О. С. Особистий секретар академіка М. С. Грушевського (Ф. Я. Савченко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 168—173.

Самоквасов Дмитро Якович (1843—1911) — російський археолог, архівіст, історик права.

Д. Я. Самоквасов народився 15(27) травня 1843 р. на Чернігівщині. Навчався у Новгород-Сіверській гімназії (1853—1862). У 1863 р. вступив на юридичний факультет Петербурзького університету, який закінчив у 1868 р. кандидатом правознавства. З 1873 р. викладав у Варшавському університеті, де обіймав посаду завідуючого кафедрою історії російського права, з 1883 р. — ординарний професор, з 1887 р. — декан юридичного факультету; у 1891 р. виконував обов'язки ректора. У 1892 р. переїхав до Москви, де був директором Московського архіву Міністерства юстиції (МАМЮ), одночасно викладав у Московському університеті. З 1900 р. — заслужений професор.

Д. Я. Самоквасов досліджував численні слов'янські кургани Чернігівщини, серед них — курган Чорну могилу.

Головні праці: «Могила русской земли» (1908), «Могиленные древности Северянской Черниговщины» (1916), «Архивное дело в России» (М., 1902), «История русского права» та ін.

Літ.: ЕУ.— Т. 7.— С. 2701; УРЕ.— Т. 10. С. 14.

Симоненко Григорій — економіст і статистик; професор Варшавського університету, декан юридичного факультету цього університету. Г. Ф. Симоненкові Д. І. Яворницький складав магістерський іспит з політичної економії.

Г. Ф. Симоненко — автор праці «Сравнительная статистика Царства Польского».

Синявський Антін Степанович (1866—1951).

Народився в селі Веприк (під Фастовом) 12 липня 1866 р. в родині протоієрея, магістра теології Степана Івановича Синявського. Навчався у Першій київській гімназії; 1885 р. вступив до Київського університету на історико-філологічний факультет. Після закінчення університету А. С. Синявський продовжив навчання в Одеському університеті на юридичному факультеті. Він брав участь у діяльності одеської Громади; почав друкуватися у львівських часописах «Народ» та «Зоря» під псевдонімами А. Катран та Х. Скраглюк; підтримував стосунки з І. Франком, М. Павликом.

По закінченні Одеського університету переїхав до Варшави, де захистив магістерську дисертацію; працював ад'юнкт-доцентом гірничої статистики Варшавського університету та директором комерційної школи у Білостоці. 1902 р. переїздить до Катеринослава і очолює новостворене комерційне училище, для якого він спорудив новий модерний корпус. Окрім праці в училищі, А. С. Синявський бере активну участь в громадсько-культурному житті Катеринослава. Він був членом місцевого наукового товариства, фактичним головою губернської вченої архівної комісії, стояв біля витоків місцевої «Просвіти». Багато зусиль доклав А. С. Синявський щодо відкриття крайового історико-археологічного музею.

А. С. Синявський був одним із засновників і активних діячів «Селянської спілки», місцевої філії української підпільної політичної організації — «Товариства українських поступовців» (ТУП).

У 1917 р. Центральна Рада уповноважила А. С. Синявського на організацію губернських ревбюро нової влади. В жовтні 1917 р. А. С. Синявський, як представник Української партії соціалістів-федералістів, брав участь у з'їзді Катеринославської селянської спілки.

В травні 1918 р. А. С. Синявський переїхав до Києва, де обіймав посаду директора департаменту середніх шкіл у Міністерстві народної освіти Української держави.

З березня 1919 р. по червень 1921 р. був приват-доцентом кафедри політекономії інституту соціально-гуманітарних наук Українського університету в Кам'янці-Подільському. З квітня 1921 р. оселився у Києві, де розгорнув плідну педагогічну та наукову працю, викладав в кількох вузах та технікумах; наприкінці 1920-х рр. був заступником голови комісії Дніпрельстану Академії Наук України, членом соціально-економічного відділу, історичної секції, історико-географічної комісії, головою київської філії Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС), етнографічної комісії, районного дослідження Південної України; друкувався у виданнях: «Наукові записки Київського ІНО», «Вісті ВУАН», «Наукові записки Київського інституту народного господарства», «Праці комісії Дніпрельстану», «Україна» та ін.

Влітку 1931 р. А. С. Снявський був відряджений президією ВУАН на Далекий Схід (Зелений Клин), де взяв активну участь у створенні в Благовіщенську агропедінституту, в якому завідував кафедрою економічної географії на Українському відділенні; займався українізацією культосвітніх установ Далекосхідного краю. У 1934—1936 рр. завідував кафедрою географії в Сталінградському педінституті; у 1936—1939 рр. викладав в Кримському педінституті; у 1939—1942 рр. — у Кабардино-Балкарському педінституті. Під час війни мешкав у Нальчику, Києві, Перемишлі, Сімферополі, працювала професором, завідуючим кафедрою економічної та фізичної географії і викладачем цих дисциплін у Ростовському (1944—1945), Чернівецькому (1945—1947) університетах, Кіровоградському (1947—1949) та Краснодарському (1949—1950) педінститутах. 17 квітня 1950 р. А. С. Снявського звільнили на пенсію. Наприкінці 1950 р. він повернувся до Сімферополя, де й помер 2 лютого 1951 р.

Літ.: Заруба В. З вірою в українську справу: Антін Степанович Снявський. — К., 1993.

Снявський Олекса Наумович (1887—1937) — український мовознавець, літературознавець, культурний діяч.

О. Н. Снявський народився в с. Андріївка Бердичівського повіту Таврійської губернії в селянській родині. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. У 1914—1916 рр. був на адміністративному засланні. Працював викладачем і директором Харківської гімназії (1918 р.). У 1917 р. був комісаром по справах народної освіти. З 1919 р. співпрацював у ВУАН. З 1920 р. викладав українську мову в Академії теоретичного знання в Харкові. У 1920—1927 рр. — професор Харківського ІНО. З 1928 р. — керівник діалектологічної комісії УАН і професор Київського університету та педагогічного інституту. О. Н. Снявський співробітничав у видавництві ім. Бориса Грінченка у Харкові; був членом комісії по складанню правопису української мови при НКО (1926—1928); працював у київській філії інституту ім. Т. Шевченка. Перший друкований твір видав у 1912 р. Багато співробітничав по українських часописах; досліджував мову Т. Шевченка, історію українського правопису.

У 1934 р. був заарештований, загинув на засланні.

Праці: «Діалектологічний порадник» (1924), «З української діалектології» (1929), «Замітка про мову с. Любеча» (1934), «Норми української літературної мови» (1931), «Спроба звукової характеристики української мови» (1929).

Джерело: ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 12. — Од. зб. 7020.

Літ.: ЕУ. — Т. 8. — С. 2819—2820; Грищенко А. П. Пам'яті видатного мовознавця // Мовознавство. — 1967. — № 6.

Сіцинський Юхим Йосипович (1859—1937) — археолог, історик, етнограф і музеєзнавець, автор понад 180 опублікованих праць.

Ю. Й. Сіцинський народився 10 грудня 1859 р. в с. Мазники Летичівського пов. Подільської губ., в родині священика; закінчив Кам'янецьке духовне училище, Кам'янецьку духовну семінарію і Київську духовну академію (1885), працював вчителем в м. Бахмуті на Катеринославщині, а з 1889 р. — в Кам'янці-

Подільському, прийняв сан священника. Ю. Й. Сіцинський редагував періодичні видання: «Подольские епархиальные ведомости», «Православная Подолия», «Подолия» (1892—1918); працював у Подільському епархіальному історико-статистичному комітеті (1890—1893), а з 1903 р. очолював Подільське церковне історико-археологічне товариство до 1921. Він редагував видання цих товариств. Ю. Й. Сіцинський заснував й очолював Кам'янець-Подільський історико-археологічний музей (1890—1922); був членом різних наукових товариств і установ: товариства ім. Т. Шевченка (1899—1937), Церковно-археологічного і історичного товариства при Київській духовній академії (1888—1918), Історичного товариства Нестора-літописця (1896—1918), Московського археологічного товариства, Київського товариства старожитностей і мистецтва (1902—1918).

Ю. Й. Сіцинський учителював у технічній середній школі і жіночій гімназії. З 1918 р. він був приват-доцентом богословського факультету Кам'янець-Подільського університету, згодом читав лекції на історико-філологічному факультеті ІНО. У 1931 р. переїхав до Києва і працював у Лаврському музеї. У 1933 р. повернувся до Кам'янця, де й помер 7 грудня 1937 р.

Літ.: Паравійчук А. Г. Видатний історик Поділля // УІЖ.— 1968.— № 9.— С. 89—93; Винокур І. С., Корнілов В. В. Визначний літописець Поділля (Ю. Й. Сіцинський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 99—101.

Скальковський Аполлон Олександрович (1808—1898) — історик, статистик, економіст.

А. О. Скальковський народився 1 січня 1808 р. в м. Житомирі в родині дрібного дворянина, вихідця з Чернігівщини, навчався у чотирикласному повітовому училищі (1819—1823); з 1823 р. навчався на фізичному, а потім на морально-політичному відділенні у Віленському університеті. У 1825 р. перевівся на етико-політичне відділення Московського університету, яке закінчив у 1828 р. із ступенем кандидата юридичних наук. По закінченні університету вступив на службу в канцелярію новоросійського генерал-губернатора князя М. С. Воронцова і був відряджений у розпорядження одеського градоначальника на посаду чиновника для особливих доручень.

У 1845 р. А. О. Скальковський очолив Головний статистичний комітет Новоросійського краю. У 1856 р. його було обрано чл.-кореспондентом Петербурзької АН. Він був довголітнім секретарем і редактором видань Одеського статистичного комітету, стояв біля витоків Одеського товариства історії і старожитностей, був активним діячем Товариства сільського господарства Південної Росії. У 1869 р. А. О. Скальковський вийшов у відставку, однак повернувся знову до праці. З середини 1870-х рр. займався справою створення історичного архіву в Одесі. Помер А. О. Скальковський 29 грудня 1898 р. в Одесі.

А. О. Скальковський — автор численних праць з історії й економіки Південної України XVIII—XIX ст., що ґрунтуються на значній документальній базі й зберігають свою вагу для історичної науки. А. О. Скальковський також був автором публіцистичних статей, історичних романів тощо.

Головні праці: «Хронологическое обозрение истории Новороссийского края» (тт. I—II, 1836—1838), «Опыт статистического описания Новороссийского края» (т. I—II, 1850—1853), «История Новой Сечи или последнего Коша Запорож-

ського» (тт. I—III, 1840; 2-е вид.— 1846; 3-е вид.— 1885—1886); «Наезды гайдамак на Западную Украину в 18 в.» (1845) та ін.

Лит.: [Некролог] //Киевская старина.— 1899.— № 2.— С. 85—87; Хмарський В. М. А. О. Скальковський. (1808—1898). Археографічна діяльність: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— К., 1994.

Скриленко Антоніна Антонівна — український археолог, музейна діячка; закінчила історико-філологічний факультет Київського університету, студіювала археологію під керівництвом проф. В. Б. Антоновича; працювала в Київському історичному музеї; у 1905—1906 рр.—хранитель Катеринославського музею ім. О. М. Поля; брала активну участь в організації XIII археологічного з'їзду в Катеринославі (1905 р.); була упорядницею каталогів Київського та Катеринославського музеїв; друкувалася у виданнях: «Археологические известия и заметки», «Жизнь и искусство» та ін.

Слабченко Михайло Єлисейович (1882—1952) — український історик, архівіст, археограф, педагог.

М. Є. Слабченко народився у 1882 р. в передмісті Одеси — Нерубальських хуторах, у сім'ї робітника-каменяра. Навчався в Одеській духовній школі, працював у палітурній майстерні. За революційну діяльність його було виключено з семінарії. Склав іспити на атестат зрілості й вступив на історико-філологічний факультет Новоросійського університету. Одночасно бере участь у громадсько-політичному русі: стає членом УСДРП, студентської громади, одеської «Просвіти», організовує в Одесі товариство «Українська хата». За участь у революційному русі його двічі виключали з університету (1904, 1905).

Перша наукова праця М. Є. Слабченка «Крестьянский вопрос в законодательной комиссии Екатерины II» була відзначена срібною медаллю, а наступна робота «Малорусский полк в административном и хозяйственном отношении» (Одеса, 1909) відзначена золотою медаллю. В роки навчання в університеті М. Є. Слабченко брав участь в діяльності Одеського товариства історії та старожитностей, бібліографічного та історико-філологічного наукових товариств.

Після закінчення історико-філологічного факультету М. Є. Слабченко навчався на юридичному факультеті, який закінчив у 1910 р. Працював у приватній гімназії Коврига, відповідальним секретарем редакції «Южно-Русского мелиоративного бюллетеня», «Одесского листка», коректором, телеграфістом. У 1912 р. був призваний на військову службу у 60-й Галицький полк. Після повернення до Одеси він читав приватні лекції, займався бібліотечною справою, служив у конторі, але, як «політично-неблагонадійний» змушений був врешті-решт відмовитись від державної служби.

Під час першої світової війни М. Є. Слабченко служив у 166-у Рівненському піхотному полку, дослужився до чину капітана. Лютневу революцію зустрів у вирі політичних подій, брав участь в організації Рад солдатських депутатів, працював у дивізійному комітеті.

У 1918 р. М. Є. Слабченко закінчив Військову юридичну академію у Петрограді. В Одесі співробітничав з більшовицькою фракцією у Раді, згодом

знову пристав до одеської організації УСДРП, редагував орган місцевої організації УСДРП — газету «Вільне життя». Однак відходить від політичної діяльності й у 1918 р. повертається до наукової праці. За його участю в Одесі було створено Український Фребелівський (вчительський) та Український театральний інститути, які М. Е. Слабченко очолював до 1923 р. З початку 1920-х рр. він викладав у Новоросійському університеті, а після його реорганізації — в інституті гуманітарних наук, де він організував історичний кабінет, історичні студентські гуртки, студентське бібліотечне товариство. Протягом 1919—1920 рр. М. Е. Слабченко служив також в українських кооперативних організаціях — Споживспілці, Централі, Вукоопспілці, Книгоспілці; співробітничав в кооперативних виданнях — журналах «Наша кооперація», «Кооперативное хозяйство».

В Одеському ІНО М. Е. Слабченко дістав професуру та кафедру історії України на історичному відділенні факультету профосвіти. У 1923—1924 рр. він був деканом факультету профосвіти і головою предметної комісії з історії в ІНО, викладав в археологічному, медичному та народногосподарському інститутах, виконував обов'язки заступника завідуючого Одеським губернським архівним управлінням. М. Е. Слабченко брав активну участь в діяльності Одеської комісії краєзнавства, а згодом — Одеського наукового при УАН товариства.

Від 1922 р. почала виходити монументальна серія монографій вченого під спільною назвою «Організація господарства України від Хмельниччини до світової війни».

3 грудня 1926 р. М. Е. Слабченко завідував Одеською секцією Харківської дослідчої кафедри історії української культури. 1 липня 1929 р. за рекомендацією Д. І. Багалія, М. Е. Слабченка обрали дійсним членом ВУАН.

20 січня 1930 р. М. Е. Слабченко був заарештований у справі Спілки визволення України. 19 квітня 1930 р. його засуджено до 6 років позбавлення волі з поразкою в правах на два роки. Після звільнення з Соловків 18 січня 1930 р. М. Е. Слабченко працював бухгалтером у м. Кіровськ Ленінградської області, в тресті «Апатит» Мурманської залізниці. У 1937 р. він зазнав повторного засудження на 10 років (Колима, Уфа, Йошкар-Ола). Після амністії у 1944 р. оселився під Астраханню, де пас худобу. Наприпочатку 1947 р. М. Е. Слабченко приїхав у Первомайськ. Але ніде не міг влаштуватися, перебувався різними роботами, деякий час працював вчителем іноземних мов у денних та вечірніх школах м. Первомайська, а в 1948—1950 рр. — інспектором шкіл міськвню. Помер М. Е. Слабченко 27 листопада 1952 р.

Хронологічний показник найголовніших праць М. Е. Слабченка див.: Заруба В. М. Постаті: (Студії з історії України). — Дніпропетровськ, 1993. — Кн. 2. — С. 171—176.

Лит.: Заруба В. М. Постаті: (Студії з історії України). — Дніпропетровськ, 1993. — Кн. 2.

Смирнов А. М. — петербурзький педагог, автор книги «Руководство к изучению художественных произведений» (СПб., 1913), в якій використав листи запорозьких козаків до турецького султана.

Соляник Василь Степанович — український археолог, кресляр, художник; директор Петриківського народного музею; співробітник Дніпропетровського історичного музею; учасник комплексної наукової експедиції на Дніпрелістані (працював у А. В. Добровольського за асистента на Лантухівському острові, в Привільному та Вовнігах). У 1930 р. проходив військову службу. В. С. Соляник збирав й надсилав Д. І. Яворницькому антропонімічний матеріал, допомагав придбати етнографічні пам'ятки для музейного зібрання.

Спіцин Олександр Андрійович (1858—1931) — російський археолог.

О. А. Спіцин народився 14 серпня 1858 р. в м. Яранськ В'ятської губ. у міщанській сім'ї. Навчався у В'ятці. 1882 р. закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету; повернувся у В'ятку, де викладав історію в жіночій гімназії; одночасно займався науковою діяльністю; надрукував декілька розвідок з історії та археології краю у «Вятских губернских ведомостях», «Календаре Вятского края». Згодом захистив дисертацію «Каталог древностей Вятского края». У 1892 р. О. А. Спіцин був запрошений до Петербурга і обраний членом Археологічної комісії. З 1909 р. почав читати курс лекцій з російської археології в Петербурзькому університеті, згодом став професором цього університету. З 1914 р. також викладав у Петербурзькому археологічному інституті.

З 1918 р. О. А. Спіцин — дійсний член Державної академії історії матеріальної культури, з 1919 р. — завідувач відділом російських, фінських та литовських старожитностей і одночасно організатор комісій з дослідження російської нумізматики й російської мініатюри. Окрім того, у 1919—1920 рр. О. А. Спіцин читав лекції на учительських курсах у Петербурзі, Новгороді, на музейних курсах в Москві. У 1929 р. обраний на члена-кореспондента АН СРСР. Помер О. А. Спіцин у 1931 р. Головні наукові інтереси О. А. Спіцина: палеоліт, класична старовина; особливо — трипільська та фат'янівська культури. Він уклав загальні огляди старовини по губерніях.

Літ.: Пассек Т. С., Латынин Б. А. К столетию со дня рождения А. А. Спицына (1858—1958) // Советская археология. — 1958. — № 3. — С. 3—6.

Станіславський Василь Іванович (1871—1927) — український літературознавець.

В. І. Станіславський народився у Кобеляках, в бідній родині; закінчив міську школу, служив у казначействі; з 1893 р. працював у полтавській контрольній палаті, потім — казенній палаті, губфінвідділі, керував контрольним відділом у Прилуках. Колишній співробітник по установі П. Мирного. В. І. Станіславський ретельно збирав матеріали про нього і по смерті залишив цікаві спогади.

В. І. Станіславський — автор низки статей у виданнях УАН: «Дума про

сорочинські події 1905 р.» (Україна.— 1924.— Кн. 1—2), «Кобзар» 1867 р. (Україна.— 1925.— Кн. 1—2), «Знадоби до життєпису С. Руданського» (у співавторстві з А. Кримським та В. Левченком; ЗІФВ УАН.— 1926.— Кн. 7—8), «Недруковані праці А. П. Свидницького» (1926), «Земство і різки» (Україна.— 1926.— Кн. 1), «Непомітні діячі» (Ювілейний збірник на пошану акад. М. Грушевського.— 1928.— Т. 2).

Літ.: ЕУ.— Т. 8.— С. 3025; Словник Биковця.— Арк. 1188.

Стасов Володимир Васильович (1824—1906) — російський художній і музичний критик, історик мистецтва, археолог.

В. В. Стасов народився 2(14) січня 1824 р. в Петербурзі в родині архітектора В. П. Стасова. Закінчив училище правознавства у 1843 р., служив юристом. З 1872 р. завідував художнім відділом Публічної бібліотеки. З 1847 р. систематично друкував статті з історії літератури, мистецтва, музики. З 1900 р. — почесний член Петербурзької АН.

В. В. Стасов — автор монографій про М. Мусоргського, К. Брюлова, О. Іванова, В. Верещагіна, М. Глинку, І. Рєпіна, В. Перова, І. Крамського, М. Ге та ін.

Твори: Собрание сочинений.— СПб., 1894—1906.— Тт. 1—4; Избранные сочинения.— М., 1952.— Тт. 1—3; Письма к родным.— М., 1953—1962.— Тт. 1—3.

Літ.: Келдыш Ю. В., Лебедев А. К. Стасов В. В. // БСЭ.— Т. 24.— С. 435; УРЕ.— Т. 10.— С. 511; Владич Л., Раевский С. В. В. Стасов и украинская художественная культура // Русско-украинские связи в изобразительном искусстве.— К., 1956; Говдя П. В. В. Стасов і українське мистецтво // Образотворче мистецтво.— 1979.— № 1; В. В. Стасов, Сборник статей и воспоминаний / Сост. Е. Д. Стасова.— М.; Л., 1949; Лебедев А. К., Солодовников А. В. В. В. Стасов: Жизнь и творчество.— М., 1976.

Студинський Кирило Йосипович (1868—1941) — літературознавець і громадський діяч.

Народився К. Й. Студинський в с. Кип'яці на Тернопільщині; закінчив нижчу гімназію у Тернополі, вищу — у Львові; навчався у Львівському, Віденському, Берлінському, Київському, Петербурзькому університетах, досліджував слов'янську філологію та історію, загальне мовознавство, загальну етнологію, пам'ятки українсько-руської полемічної літератури XVI—XVII ст., українську літературу і словесність, філософію та історію християнства, історію суспільних рухів, етапи формування національної самосвідомості та її відображення в діяннях окремих осіб і культурницьких громад.

Захистив дисертацію в Краківському університеті. У 1897—1899 рр. — доцент Краківського університету; 1900—1918 рр. і 1939—1941 рр. — професор Львівського університету (1939—1941 рр. — його проректор); очолював університетську школу славістів та літературознавців. За відмову написати присягу на вірність урядові Пілсудського К. Й. Студинського звільняють і, як поборника української державності, 1919 р. ув'язнюють у концтаборах Баранові та Домб'є біля Кракова.

К. Й. Студинський був одним з керівних членів Християнсько-Суспільної

партії та співредактором її органу «Руслан». У 1916—1920 рр. він був головою Учительської громади; 1921—1922 рр.— голова Української Національної Ради; довголітній директор Філологічної секції і голова НТШ (1923—1932). 1924 р. К. Й. Студинський був обраний на академіка ВУАН; він був головою комісії мови та літератури, членом президії історико-філологічного та соціально-економічного відділення історичної комісії ВУАН. У 1939 р. він був головою так званих Народних зборів Західної України; 1940 р.— депутат Верховної Ради УРСР. Під час евакуації Радянської армії з Львова у червні 1941 р. вивезений і помер за нез'ясованих обставин. К. Й. Студинський — автор понад 500 праць з літературознавства.

Літ.: Культура і життя.— 1990.— 14 січня; ЕУ.— Т. 8.— С. 3085.

Сумцов Микола Федорович (1854—1922) — видатний український етнограф, фольклорист, історик, літературознавець, прогресивний громадський діяч.

М. Ф. Сумцов народився 6(18) квітня 1854 р. в Петербурзі в дворянській родині. Закінчив 2-у харківську гімназію із срібною медаллю. У 1875 р. закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету і був залишений стипендіатом для підготовки до професорського звання. Під час навчання в університеті одержав золоту медаль за розвідку з історії демонології. У 1876 р. слухав лекції Барча і Куно-Фішера в Гейдельберзькому університеті. 1878 р. захистив дисертацію «pro venia legendi» про князя В. Ф. Одоевського і був призначений спочатку приват-доцентом, згодом — доцентом кафедри історії російської літератури. У 1881 р. захистив магістерську дисертацію «Про весільні обряди». Реакційна професура Харківського університету не дала змоги М. Ф. Сумцову захистити докторську дисертацію, присвячену творчості І. Гаятовського і Л. Барановича. Тому вчений змушений був підготувати другу докторську дисертацію «Хліб у звичаях та піснях», яку захистив у 1885 р. 1888 р. М. Ф. Сумцов був обраний екстраординарним, а у 1889 р.— ординарним професором Харківського університету. З 1880 р. він — секретар, а з 1897 р.— голова Харківського історико-філологічного товариства. З 1892 р.— голова педагогічного відділу цього товариства.

М. Ф. Сумцов був членом багатьох наукових товариств. Він — засновник громадської бібліотеки в Харкові, засновник і попечитель Пушкінського училища, фундатор його музею й бібліотеки; голова харківської міської училищної комісії. З 1905 р. М. Ф. Сумцов — член-кореспондент Петербурзької АН, з 1919 р.— академік АН УРСР, з 1899 р.— член Чеської Академії наук і мистецтв.

Праці: «Про весільні обряди, переважно російські» (1881), «Наукове вивчення колядок і щедрівок» (1886), «Культурні переживання» (1889—1890), «Хліб в обрядах і піснях» (1885), «Писанки» (1891), «Нариси народного побуту» (1902), «Сучасна малоруська етнографія» (ч. 1—2; 1893—1897), «Діячі українського фольклору» (1910). М. Ф. Сумцов досліджував творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Старицького, І. Манжури, О. Пушкіна, М. Гоголя, Л. Толстого, А. Чехова та ін., також працював над створенням систематизованої історії української літератури XVII ст., підго-

тував до неї монографії про І. Галятовського, І. Гізеля, І. Вишенського, Л. Барановича; уклав «Хрестоматію з української літератури» (1922), «Малюнки з життя українського народного слова» (1910), «Слобожани» (1918) та ін.

Літ.: Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования.— Харьков, 1908.— С. 104—112; Яценко М. Т. Сумцов М. Ф. // УРЕ.— Т. 11.— С. 67; Маланчук В. А. М. Ф. Сумцов як етнограф // НТЕ.— 1979.— № 2; Микола Федорович Сумцов: Опис документальних матеріалів особистого фонду № 794. 1876—1920 рр.— К., 1965; Савченко Г. О. Життя, діяльність і науково-історична спадщина академіка М. Ф. Сумцова (1854—1922 рр.): Автореф. дис. ...канд. іст. наук.— Дніпропетровськ, 1993.

Таранушенко Стефан Андрійович (1889—1976) — український мистецтвознавець.

Народився С. А. Таранушенко 9(20) грудня 1889 р. в Лебедині Харківської губ. в родині цехових Андрія Петровича й Анастасії Василівни Таранушенків. Закінчив народне та міське училища, Охтирську класичну гімназію, вступив на словесне відділення історико-філологічного факультету Харківського університету; почав працювати під керівництвом професора Федора Шміта. Дипломна робота С. А. Таранушенка «Іконографія українського іконостаса» була відзначена золотою медаллю. Після закінчення університету у 1916 р. залишився при кафедрі теорії й історії мистецтв для приготування до професури. У 1918 р. викладав на учительських курсах в Лебедині; був обраний доцентом Полтавського історико-філологічного факультету; одночасно викладав в Харкові в Академії теоретичних знань, де в жовтні 1921 р. його обрали науковим співробітником науково-дослідної кафедри історії української культури.

Протягом 1921—1922 рр. С. А. Таранушенко дослідив харківський Покровський собор. У 1923 р. видав монографію «Покровський собор у Харкові», яку захистив як дисертацію. У березні 1924 р. його було обрано на дійсного члена й завідувача сектора мистецтва кафедри та керівника семінару аспірантів. З 1924 р. він — дійсний член кафедри мистецтвознавства, в 1924—1929 рр. — професор Харківського художнього інституту. У 1920—1933 рр. С. А. Таранушенко очолював республіканський музей українського мистецтва в Харкові. З 1920 р. він завідував монументально-архітектурною секцією харківського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва (ГУБКОПМИСу), з 1922 р. головував у комісії для вивчення української архітектури ВУЖОПМИСу.

Головна тема досліджень С. А. Таранушенка — дерев'яна монументальна архітектура Лівобережжя. Він був членом секції мистецтв Всеукраїнської атестаційної комісії.

14.10.1933 р. С. А. Таранушенко був звинувачений в контрреволюційній антирадянській діяльності й заарештований органами ДПУ. 24.02.1934 р. С. А. Таранушенко був засуджений на п'ять років; відбував покарання в районі Чити, на будівництві другої нитки трансибірської залізниці (БАМлаг). У вересні 1936 р. його звільнили, і він переїхав до Пермі, де викладав біологію у філії Пермського індустріального робітфаку на КамГЕСі. 1938 р. переїхав до Курська, працював старшим науковим співробітником Курської обласної картинної галереї. Під час війни перебував німецьку окупацію в Курську, охо-

роняючи невивезені твори. У 1950—1953 рр. завідував фондами Астраханської картинної галереї. 1953 р. переїхав до Києва, де працював в Академії архітектури. 5 вересня 1958 р. його було реабілітовано. 1 травня 1963 р. С. А. Таранушенко вийшов на пенсію. Помер С. А. Таранушенко 13 жовтня 1976 р. Похований на Байковому кладовищі.

Головні праці: «Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України», «Житло старої Слобожанщини», «Український килим», «Урядові будівлі Лівобережної України XVIII ст.» та ін.

Літ.: Білокінь С. Велетен мистецтвознавства // Пам'ятки України.— 1989.— № 3.— С. 12—18; Нестуля О. О. Дослідник народного мистецтва: (С. А. Таранушенко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 173—177.

Ткаченко Микола (1893—1965) — український історик, шевченкознавець.

М. Т. Ткаченко народився у м. Тальному; закінчив Київський університет; був співробітником ВУАН і АН УРСР; досліджував соціально-економічну історію України XVII—XVIII ст. і творчу спадщину Т. Шевченка.

Важливіші праці М. Т. Ткаченка: «Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII—XVIII ст.» (1931), «Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка» (1961), співавтор колективної праці «Історія Києва» (1959—1960), один з упорядників 6-томного «Повного зібрання творів Т. Шевченка» (1961).

Літ.: ЕУ.— Т. 9.— С. 3222.

Федоровський Олександр Семенович (1885—1939) — український геолог, палеонтолог, археолог.

О. С. Федоровський народився 4 березня 1885 р. в м. Лебедин Харківської губернії; навчався у 4-й харківській гімназії; у 1911 р. закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету і був затверджений хранителем геологічного кабінету університету. 1906 р. одібрав премію ім. О. О. Потебні за твір «Археологія й етнографія Південної Русі». 1914 р. перебував у науковому відрядженні за кордоном (відвідав музеї Берліна, Парижа, Брюсселя). У Брюсселі працював під керівництвом професора Лериша. З 1914 р. — асистент кафедри геології Харківського університету. 1917 р. склав магістерські іспити; з 1918 р. — приват-доцент кафедри геології; одночасно викладав на Харківських Вищих жіночих курсах; у 1919 р. почав читати курс палеонтології в Харківському університеті. 1920 р. обраний професором Академії теоретичних знань на кафедрі археології, професором Харківського медичного інституту. З 1922 р. — професор кафедри геології Харківського ІНО.

У 1920 р. обраний завідуючим археологічною секцією губернського і всеукраїнського комітетів з охорони пам'яток мистецтва і старовини, згодом — Головному музею. У тому ж 1920 р. обраний на завідуючого Харківським археологічним музеєм, з 14 березня 1920 р. — директором Ростовського археологічного інституту, але відмовився від цієї посади. Влітку 1920 р. започаткував курси доісторичної археології при археологічному музеї в Харкові. 10 жовтня 1925 р. затверджений інспектором охорони пам'яток природи Укрнауки.

О. С. Федоровський був професором Харківського університету, директо-

ром Українського інституту історії матеріальної культури; брав участь у науковій археологічній експедиції на Дніпрельстані.

Джерело: ЦДАВО України.— Ф. 166.— Оп. 12.— Од. зб. 7964; Словник Биковця.— Арх.— 1289.

Лит.: ЕУ.— Т. 9.— С. 3490.

Халанський Михайло Єгорович (1857—1910) — історик літератури і дослідник словесності.

М. Є. Халанський народився 1 (13) листопада 1857 р. в с. Росховець Щигрівського пов. на Курщині в сім'ї сільського священика; вчився у Курському повітовому училищі, в Білгородській духовній семінарії і Харківському університеті (1877—1881), на історико-філологічному факультеті; з 1883 р. до 1891 р. був учителем російської мови і словесності у Білгороді, а потім у Харківській духовній семінарії; з 1885 р. почав викладати у 2-й харківській чоловічій гімназії. У 1888 р. дістав звання магістра російської словесності у Петербурзькому університеті. Влітку 1889 р. здійснив подорож в слов'янські країни. Того ж року почав викладати у Харківському університеті. В травні 1895 р. захистив докторську дисертацію «Южно-славянские сказания о Кравеचे Марке». 24.05.1899 р. призначений ординарним професором Харківського університету. З 1909 р. — член-кореспондент Петербурзької АН.

М. Є. Халанський був членом Харківського історико-філологічного товариства, Московського товариства етнографії, Московського археологічного товариства та ін.

Лит.: ЕУ.— Т. 9.— С. 3545; УРЕ.— Т. 12.— С. 85; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905) / Под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багалея.— Харьков, 1908.— С. 115—116.

Харламов В. — історик, археолог, краєзнавець, учитель Новочеркаської жіночої гімназії, член Новочеркаського історико-етнографічного товариства, педагогічного товариства, Московського археологічного товариства, делегат XIII археологічного з'їзду (1905 р.); провадив археологічні розкопки на Катеринославщині (влітку 1905). Свого часу В. Харламов порушив питання про відкриття у Новочеркаську відділення Московського археологічного товариства. Багато зусиль доклав В. Харламов у царині охорони пам'яток. Він досліджував історію міста Новочеркаська (готував книгу до 100-річчя міста).

Харузіна Віра Миколаївна (1866—1931) — московський етнограф, перша жінка-професор етнографії в Росії.

В. М. Харузіна належала до родини російських етнографів Харузіних. Вона навчалася в московській гімназії Фішер, слухала лекції в Парижі та Берліні, вивчала етнографічні музеї. У 1907—1923 рр. читала курс етнографії на Вищих жіночих курсах в Москві, в Археологічному інституті, згодом — в Московському університеті. Спільно з братом М. М. Харузіним (1865—1900) провадила етнографічні дослідження в Архангельській та Олонецькій губерніях, на Алтаї, у Барабинському степу, Прибалтиці, Криму й на Кавказі.

В. М. Харузіна співпрацювала в журналах: «Этнографическое обозрение», «Естествознание и география», була членом Московського товариства аматорів природознавства та етнографії. Вона автор розвідок про релігійні вірування та фольклор, навчального посібника «Введение в этнографию» (1941).

Праці: «Этнография» (1909, 1914; тт. 1—2), «Материалы для библиографии этнографической литературы» (1904), «Сказки русских инородцев» (1898), «Африканские сказки» (1920) та ін.

Лит.: Токарев С. А. История русской этнографии.— М., 1966; БСЭ.— Т. 28.— С. 204; Энциклопедический словарь Гранат.— Т. 45.— Ч. 2.— С. 138.

Хоткевич Гнат Мартинович (1877—1938) — український письменник, мистецтвознавець, актор, режисер, бандурист, композитор, театральний і громадський діяч.

Г. М. Хоткевич народився 31 грудня 1877 р. на Харківщині. Закінчив Харківський технологічний інститут (1900); працював залізничним інженером. Друкуватися почав з 1897 р. У Харкові наладив видавництво книжок «Всі гуртом»; заснував аматорське драматичне товариство. Після революції 1905—1907 рр. виїхав до Галичини, де організував гуцульський театр у с. Красноілові; багато писав; влаштуовував концерти. 1912 р. повернувся до Харкова; з лютого 1913 р. редагував журнал «Вісник культури і життя». За активну громадську діяльність був ув'язнений, потім (у 1915) висланий з Харкова, жив у Белгороді, Воронежі. Після 1917 р. повернувся до Харкова, організував кобзарів, капели бандуристів. У 1920—1928 рр. викладав українську мову й літературу в Деркачівському зоотехнікумі; пізніше керував класом бандури в Харківському музично-драматичному інституті. За єжовщини був заарештований і загинув. Після смерті Сталіна реабілітований.

Г. М. Хоткевич — автор п'єс «Довбуш» (1909), «Гуцульський рік» (1910) та ін., повістей «Камінна душа» (1911), «Довбуш», збірника оповідань «Гірські акварелі» тощо; драматичної тетралогії «Богдан Хмельницький», романа «Берестечко», автор наукових розвідок про Г. Сковороду, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, О. Кобилянську, про українську музику і театр; він — автор підручників гри на бандурі.

Лит.: ЕУ.— Т. 10.— С. 3632; Солоненко В. М. Хоткевич Г. М. // УРЕ.— Т. 12.— С. 106; Субота В. Гнат Хоткевич: Роздуми над невідомими сторінками біографії // Культура і життя.— 1990.— 16 грудня.— С. 6.

Чикаленко Євген Харлампович (1861—1929) — український громадський діяч і публіцист, меценат української культури, видавець, агроном і землевласник.

Є. Х. Чикаленко народився 9 грудня 1861 р. в с. Перешори на Херсонщині. Закінчив Харківський університет. У 1884 р. був заарештований за участь у драгоманівському радикальному гуртку, перебував п'ять років під наглядом поліції в с. Перешорах. Є. Х. Чикаленко написав і видав практичні поради для сільського господарства «Розмови про сільське господарство» (1897; у п'яти книгах). У 1894 р. переїхав до Одеси, а у 1900 р. — до Києва, де брав активну участь в українському громадському житті.

Є. Х. Чикаленко був меценатом різних культурних починів, серед яких — видання «Русско-укр. словаря» Уманця-Комарова» (1893—1898), допомога журналу «Киевская старина», організація при НТШ у Львові фонду ім. Д. Мордовця для допомоги українським письменникам; фінансування тижневика РУП «Селянин» у Львові, фундація «Академічного Дому» у Львові тощо.

Є. Х. Чикаленко був активним членом «Старої Громади», Загальної безпартійної демократичної організації, Української демократичної партії (з 1904), Української демократично-радикальної партії (з 1905). 1908 р. був ініціатором заснування Товариства українських поступовців (ТУП).

Є. Х. Чикаленко — фундатор єдних українських щоденників на Наддніпрянщині — «Громадська думка» (1905—1906) і «Рада» (1906—1914).

Під час першої світової війни він перебував у Фінляндії, Петрограді, Москві. З початку революції 1917 р. повернувся до Києва. У січні 1919 р. виїхав до Галичини, де був інтернований поляками. З 1920 р. перебував у Рабенштайні (Австрія). З 1925 р. — голова Термінологічної комісії при Українській господарчій академії в Подебрадах. Є. Х. Чикаленко — автор «Спогадів» (Львів, 1925—1926) та «Щоденника» (Львів, 1931).

Літ.: ЕУ.— Т. 10.— С. 3748; Дорошенко Д. Євген Чикаленко. Його життя і громадська діяльність.— Прага, 1934; Білокінь Сергій. Роздуми монархіста: З листування Є. Чикаленка // Індо-Європа.— 1991.— № 1.— С. 87—96.

Шамрай Сергій Вікторович (1900—1939) — український історик.

С. В. Шамрай народився у 1900 р. в м. Києві. Мати його — Ганна Сергіївна — рідна сестра академіка М. С. Грушевського. С. В. Шамрай закінчив історичний факультет Київського університету, навчався в аспірантурі, працював науковим співробітником кафедри української історії, яку очолював М. С. Грушевський; досліджував історію селянських рухів на Україні у XIX ст., друкувався в журналі «Україна». У лютому 1928 р. С. В. Шамрай захистив кандидатську дисертацію «Київська козаччина 1855 року». С. В. Шамрай був співробітником ВУАН, членом комісії районного дослідження Києва і Правобережжя та Південної України, науковим співробітником науково-дослідної кафедри історії України та історичної географії України.

Як співробітник М. С. Грушевського, 17 липня 1933 р. С. В. Шамрай був заарештований і звинувачений у належності до контрреволюційної націоналістичної організації; він був засуджений строком на три роки. Відбував покарання у таборі «Свободный». Повністю відбув визначений строк і повернувся на Україну навесні 1936 р., оселився у Чернігові, де працював старшим референтом обласного управління народногосподарського обліку. На початку 1937 р. знов був заарештований, засуджений на вісім років позбавлення волі в одному з таборів Севвостлага (бухта Нагаєво). Помер 4 січня 1939 р. У кінці 1958 р. була відмінена постановою судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 8 березня 1934 р. та Окремої Наради при НКВС СРСР від 28 березня 1938 р. щодо С. В. Шамрая, а справу припинено за недостатністю зібраних доказів.

Літ.: ЕУ.— Т. 10.— С. 3786; Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: Останнє десятиліття (1924—1934).— К., 1993.

Шахматов Олексій Олександрович (1864—1920) — російський славіст-філолог, мовознавець, дослідник-літописів.

О. О. Шахматов народився 17 червня 1864 р. у Нарві; у 1887 р. закінчив Московський університет, з 1890 р. — приват-доцент цього університету, з 1910 р. — професор Петербурзького університету. У 1893 р. захистив докторську дисертацію в Московському університеті. З 1894 р. — академік Петербурзької АН. У 1906—1920 рр. — голова відділу російської мови й літератури АН.

О. О. Шахматов брав участь в збірному виданні «Український народ в его прошлом и настоящем», також у складанні декларації Петербурзької АН «Про скасування обмежень малоруського друкованого слова» (1905—1906) та в комісії Російської АН для перевірки перекладу Євангелія П. Морачевського українською мовою.

У 1906—1911 рр. О. О. Шахматов був членом Державної Ради Російської імперії.

За рекомендацією К. Й. Студинського О. О. Шахматова було обрано почесним членом НТШ у Львові.

Головні праці: «К вопросу об образовании русских наречий и народностей» (1894), «К истории звуков русского языка» (1898—1903), «Разыскания о древнейших русских летописных сводах» (1905), «Курс истории русского языка» (1908—1911), «Очерк древнейшего периода истории русского языка» (1915), «Повесть временных лет» (1916), «Древнейшие судьбы русского языка» (1917), «Обозрение русских летописных сводов XIV—XVI вв.» (1938), «Очерк современного русского литературного языка» (1941), «Историческая морфология русского языка» (1957) г.

Лит.: Шевельов Ю. Шахматов О. // ЕУ. — Т. 10. — С. 3795; Жуковская Л. П. Шахматов А. А. // БСЭ. — Т. 29. — С. 303.

Шміт Федір Іванович (1877—1937) — видатний мистецтвознавець.

Народився Ф. І. Шміт 3 травня 1877 р. у Петербурзі в обрусілій німецькій сім'ї; навчався у Петербурзькій німецькій класичній гімназії, яку закінчив 1894 р. 1895 р. вступив до історико-філологічного факультету Петербурзького університету. Два роки (1899—1901) перебував на посаді домашнього учителя в сім'ї російського посла у Римі О. Нелідова. У 1900 р. отримав диплом першого ступеня. Виконав дипломну роботу «Похождения и эволюция коринфской капители». Після закінчення університету був залишений на кафедрі історії і теорії мистецтва для підготовки до професури. У 1901 р. отримав трирічне відрадження у Російський археологічний інститут в Костянтинополі. 1904 р. почав викладати у Петергофській гімназії. 1907 р. продовжив студіювання у Болгарії в Софійському університеті. Влітку 1908 р. Ф. І. Шміт був призначений вченим секретарем Російського археологічного інституту у Костянтинополі, де і жив до 1912 р. У 1909 р. Ф. І. Шміт захистив дисертацію і підготував монографію про Успенську церкву в Нікеї. Восени 1912 р. переїхав до Харкова, де очолив кафедри загальної історії та теорії мистецтв в університеті й на Вищих жіночих курсах. 1913 р. він був обраний деканом історико-філо-

логічного факультету Вищих жіночих курсів, а згодом — і Харківського університету.

Багато зусиль доклав Ф. І. Шміт щодо пам'яткоохоронної роботи. У 1917 р. працював у складі комісії, яка здійснювала облік та охорону пам'яток у покинутих поміщицьких маєтках, церковних ризницях; в лютому 1919 р. увійшов до колегії Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМИС), очолював у ньому музейну секцію. У Харкові він заснував Музей дитячої творчості. 1919 р. побачили світ дві його монографії: «Искусство — его психология, его стилистика, его эволюция» (Харків, 1919), «Искусство древней Руси-Украины» (Харків, 1919). Весною 1921 р. Ф. І. Шміта було обрано академіком УАН. 7 грудня 1920 р. Ф. І. Шміт був заарештований органами Надзвичайної Комісії за підозрою у належності до промонархічного Національного центру. Ревтрибунал засудив його до трьох років позбавлення волі (умовно). У 1921 р. вчений переїхав до Києва, де його обрали головою президії Археологічної комісії, а 6 лютого він очолив Археологічний комітет. Багато зусиль доклав Ф. І. Шміт щодо збереження Києво-Печерської Лаври як музейного містечка, в становленні музею мистецтв ВУАН, Київського музею побуту і культу. Він був директором Музею дитячої творчості, Софійського музею. Восени 1921 р. був обраний професором Архітектурного інституту у Києві, в лютому 1922 р. він став ректором цього інституту. В грудні 1924 р. Ф. І. Шміт став директором Російського інституту історії мистецтв у Ленінграді. 1930 р. Ф. І. Шміт був звільнений з посади директора цього інституту, а восени 1933 р. опинився за ґратами спец'язниці в Ленінграді, згодом опинився на засланні у Ташкенті, де працював науковим консультантом Ташкентського музею мистецтв. З 1.02.1937 р. вийшов на пенсію. У 1937 р. він був звинувачений у контрреволюційній діяльності й 3 грудня 1937 р. розстріляний. 1956 р. Ф. І. Шміта було повністю реабілітовано.

Лит.: Нестуля О. О. Понад усе ставив істину (Ф. І. Шміт) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 37—55.

Штерн Ернст Романович (1859—1924) — археолог і класичний філолог.

Е. Р. Штерн — німецького роду (з Ліфляндії), навчався в Дерптському університеті та російській філологічній семінарії при Лейпцизькому університеті. У 1883 р. захистив магістерську дисертацію, а у 1884 р. — докторську дисертацію в Дерптському університеті. З 1884 р. — приват-доцент Новоросійського університету, з 1886 р. — професор цього університету до 1910 р.; голова Одеського археологічного товариства (1894—1910), згодом — професор і ректор університету в Галле (Німеччина).

Е. Р. Штерн досліджував грецькі причорноморські колонії, написав й кераміку, трипільську культуру; брав участь у Х (1896) й XI (1899) археологічних з'їздах.

Праці: «Catilina und die Parteikämpfe der Jahre 66—63 in Rom» (Дерпт, 1883), «Geschichte der spartanischen und Thebanischen Hegemonie». (Дерпт, 1884); «Отчёты о русской филологической литературе за 1884—1888 гг.»; «Доклад историческая греческая культура на юге России» (1899), «Феодосия и её ке-

рамика» (1906), «О происхождении готского стиля изделий ювелирного искусства» (1914) та ін.

Літ.: Энциклопедический словарь Брокгауза-Ефрона.— Т. 78.— С. 906; ЕУ.— Т. 10.— С. 3896.

Шубинський Сергій Миколайович (2 червня 1934 р., Москва — 28 травня 1913 р., с.-Петербург) потомственный дворянин, військовий, генерал-майор у відставці, історик-белетрист, журналіст-популяризатор історичних знань, найулюбленішими темами якого були епізоди з історії Росії XVIII ст. 1874—1879 рр. був редактором історичного збірника «Древняя и новая Россия», з 1879 до 1913 рр. редагував і видавав разом з О. С. Суворіним у видавництві «Новое время» щомісячний історичний журнал «Исторический вестник» (1880—1917; вийшло 452 книжки у 150 томах). Біля витоків «ІВ» стояли такі видатні історики та літератори, як М. К. Бестужев-Рюмін, М. І. Костомаров, В. І. Герье, Д. Л. Мордовцев, М. С. Лесков. Найвірогідніше, що саме через М. І. Костомарова у 1885 р. зав'язались дружні й ділові стосунки Д. І. Яворницького з редактором «ІВ». Протягом 1887—1912 рр. в журналі було надруковано 15 статей Д. І. Яворницького з історії запорозького козацтва Катеринославської губернії; декілька анонімних повідомлень про археологічні розкопки вченого та його діяльність на посаді директора Катеринославського музею ім. О. М. Поля, а також три рецензії на його історичні праці. Найбільшу активність у співробітництві з «ІВ» Д. І. Яворницький виявив під час інтенсивної праці в 1880—1890-ї роки над своїми фундаментальними монографіями з історії Запорозької Січі. Саме на цей період припадає його порівняно жваве листування з С. М. Шубинським. У Дніпропетровському історичному музеї зберігається 14 листів редактора «ІВ» до Д. І. Яворницького, а в рукописному відділі бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна (м. С.-Петербург) 21 лист Д. І. Яворницького до С. М. Шубинського. 13 листів С. М. Шубинського написані на фірмових бланках «ІВ», один лист — відкрита поштова листівка (12 листів у фірмових конвертах «ІВ»). Всі листи Шубинського являють собою автографи, почерк «бісерний», але розбірливий. Інформацію підготувала В. М. Бекетова, к. і. н.

Літ.: Глинский Б. Б. Сергей Николаевич Шубинский (1834—1913): Биографический очерк // «ІВ». 1913. Т. 132, № 6.— С. 1—93;

Бекетова В. М. Переписка Д. И. Яворницкого с С. Н. Шубинским // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI—XX вв.— Днепропетровск, 1990.— С. 135—147;

Бекетова В. М. Журнал «Исторический вестник» і його місце в історичній науці кінця XIX — початку XX ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук.— Дніпропетровськ, 1993.

Щепкін Євген Миколайович (1860—1920) — історик, педагог, громадський діяч.

Є. М. Щепкін народився 13(25) травня 1860 р. в Москві; він був онуком видатного актора Михайла Щепкіна. У 1883 р. закінчив Московський університет, був залишений на кафедрі загальної історії; з 1892 р. — приват-доцент. У 1897—1898 рр. — професор Ніжинського історико-філологічного інституту; у

1898—1906 і 1917—1920 рр.— професор Новоросійського університету в Одесі. У 1905—1907 рр.— депутат 1 Державної думи. Досліджував літописи, дипломатичну й воєнну історію епохи Семилітньої війни, був автором навчальних посібників.

Лит.: БСЭ.— Т. 29.— С. 534; ЕУ.— Т. 10.— С. 3912; Історія Одеського університету за 100 років.— К., 1968.— С. 332—333; Памяти Евгения Николаевича Щепкина.— Одесса, 1927.

Щербаківський Вадим Михайлович (1876—1957) — український етнолог й археолог.

В. М. Щербаківський народився 17 березня 1876 р. в с. Шпичинці на Київщині; навчався у Петербурзькому, Московському і Київському університетах; брав участь в українських соціал-демократичних гуртках, неодноразово був заарештований. З 1907 р. жив у Галичині, працював у Національному музеї у Львові (1908—1910), згодом — завідувач археологічним відділом земського музею в Полтаві. З 1903 р. досліджував стару українську архітектуру, брав участь в етнографічних експедиціях у різних районах України, в археологічних розкопках у Білгороді, під Києвом, у Гонцях на Полтавщині та ін. В. М. Щербаківський був дійсним членом НТШ. За Української держави він був професором Українського університету в Полтаві (1918). З 1922 р. в еміграції в Празі; професор Українського Вільного університету в Празі (1922—1945) і в Мюнхені (1945—1951 — ректор), дійсний член Української Вільної АН, дійсний член Словацького наукового товариства, Чеської АН, Міжнародного антропологічного інституту у Франції; нагороджений сербським орденом св. Сави. Помер у Лондоні 18 листопада 1957 р.

Важливіші праці: Архітектура у різних народів на Україні.— Л.; К., 110; Українське мистецтво.— Л., К., 1913; Розкопки палеолітичного селища в с. Гонцях // ЗУНТ.— Т. 1.— Полтава, 1919; Основні елементи орнаментативної української писанки і їхнє походження.— Прага, 1925; *Аpropos de l'art pontique*. XVII Congrès international d'Anthropologie.— Брюссель, 1935; Концепція М. Грушевського про походження українського народу // Праці Україн. іст.-філолог. товариства в Празі.— Прага, 1941; Форматив української нації.— Прага, 1941; Кам'яна доба в Україні.— Мюнхен, 1947; Орнаментативна українська хата.— Рим, 1980.

Лит.: ЕУ.— Т. 10.— С. 3914; Курінний П. Вадим Михайлович Щербаківський (з нагоди 70 років життя).— Женева, 1947.

Щербина Олександр Мусійович (1874—1924) — український історик.

О. М. Щербина народився 17 лютого 1874 р. в м. Прилуках Чернігівської губ. На третьому році життя осліп. Спочатку навчався вдома під керівництвом братів. У 1898 р. закінчив Прилуцьку гімназію із золотою медаллю. Продовжив навчання на юридичному факультеті Київського університету, але через два роки перейшов на історико-філологічний факультет, який закінчив у 1905 р. У 1904 р. за працю «Учення Канта о вещи в себе» одержав золоту медаль. Після закінчення університету залишився для підготовки до профе-

сури. У 1909 р. склав магістерські іспити при Московському університеті. У 1909—1918 рр.—приват-доцент Московського університету, де читав лекції й вів семінари з логіки та етики. У 1918 р. викладав філософію та грецьку мову в Катеринославському університеті, як професор. Потім викладав в Прилуцькому педагогічному технікумі та Полтавському ІНО (психологію й педологію). У 1929—1932 рр.—професор тифлології на дефектологічному відділенні Київського ІНО.

З 1915 р. розпочалася громадська діяльність О. М. Щербини по справах сліпих. Він читав публічні лекції про психологію сліпих по різних містах України, брав участь у нарадах, конференціях, з'їздах з питань виховання сліпих. У Прилуках він заснував об'єднання сліпих й був головою цього об'єднання. Помер 7 січня 1934 р.

Бібліографію праць О. М. Щербини див.: ЦНБ АН України.—ВР.—Ф. Х.—Од. зб. 6516.

Джерело: ЦНБ АН України.—ВР.—Ф. Х.—Од. зб. 6516.

Літ.: [Некролог] // Жизнь слепых.—1934.—№ 3; [Некролог] // Пролетарская правда.—1934.—13 янв.—№ 11.

Янчук Микола Андрійович (1859—1921) — український, білоруський і російський фольклорист, етнограф, драматург.

М. А. Янчук народився у 1859 р. в с. Корниці Костянтинівського повіту Сідлецької губернії в сім'ї селянина. Батьки його були уніати. М. А. Янчук закінчив гімназію, Московський університет; був організатором і головою Музично-етнографічної комісії в Москві; редагував журнал «Этнографическое обозрение» (1889—1916); був професором української і білоруської літератур в Московському (1919—1921) та Мінському (1921) університетах. М. А. Янчук досліджував українську, білоруську і російську народні музики.

Літ.: ЕУ.—Т. 10.—С. 3978; УРЕ.—Т. 12.—С. 573; Словник Биковця.—Арк. 1439.

ПОКАЖЧИК ПОПЕРЕДНЬОЇ ПУБЛІКАЦІЇ ЛИСТІВ, що репрезентовані в цьому збірнику

Листи В. О. Біднова

4.11.1923 р. Прага—Катеринослав. Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка — 2000.—1993.—№ 3—4 (5—6).—С. 136—137.

«Найдорожче для мене залишилося там, коло Вас...» (Листи Василя Біднова до Дмитра Яворницького) / Передмова, публікація та коментарі Ю. Мицика, С. Абросимової // КС.—1993.—№ 2.—С. 11.

31.12.1923 р. Прага—Катеринослав. «Найдорожче для мене залишилося там, коло Вас...» (Листи Василя Біднова до Дмитра Яворницького) / Передмова, публікація та коментарі Ю. Мицика, С. Абросимової // КС.—1993.—№ 2.—С. 12—13.

- 17.04.1924 р. Прага — Катеринослав. Там само.— С. 13—14.
 10.03.1925 р. Прага — Катеринослав. Там само.— С. 14—15.
 27.07.1925 р. Прага — Катеринослав. Там само.— С. 15—16.
 30.10.1925 р. Прага — Катеринослав. Там само.— С. 17.
 26.10.1928 р. Прага — Дніпропетровськ. Там само.— С. 17—18.
 22.09.1929 р. Прага — Дніпропетровськ. Там само.— С. 18—19.
 22.04.1932 р. Прага — Дніпропетровськ. Там само.— С. 19.
 29.09.1932 р. Прага — Дніпропетровськ. Там само.— С. 19.

Листи О. І. Бородая

- 2.09.1897 р. Петербург — с. Михайлівка Херсонського пов. Херсонської губ. Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 138—139.
 3.02.1899 р. Петербург — Москва. Там само.— С. 139—140.

Листи Б. Д. Грінченка

- 12.02.1900 р. Чернігів — Москва. Мицик Ю., Абросимова С. «Він більше працював, ніж жив...» // Слово і час.— 1993.— № 12.— С. 9—10.
 2.03.1900 р. Чернігів — Москва. Там само.— С. 10.
 15.05.1900 р. Чернігів — с. Камишна Полтавської губ. Там само.— С. 10—11.
 30.10.1900 р. Чернігів — Москва. Там само.— С. 11—12.
 10.03.1901 р. Чернігів — Москва. Там само.— С. 12. Вони само. Грінченко — Яворницькому // Борисфен.— 1993.— № 1.— С. 11.
 24.04.1901 р. Чернігів — Москва. Слово і час.— 1993.— № 12.— С. 12—13; Борисфен.— 1993.— № 1.— С. 11.
 18.10.1901 р. Чернігів — Москва. Слово і час.— 1993.— № 12.— С. 13.
 25.10.1902 р. Київ — Москва. Там само.— С. 14.
 19.11.1903 р. Київ — с. Камишна Полтавської губ. Там само.— С. 14—15.

Листи В. В. Данилова

- 19.01.1908 р. Одеса — Катеринослав. Абросимова С. З епістолярної спадщини Д. І. Яворницького // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 42.
 Вона само. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 141.
 31.12.1909 р. Одеса — Катеринослав. Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 141.

Листи Д. І. Дорошенка

- 15.09.1910 р. Катеринослав — Катеринослав. Заруба В. М. Листи Дмитра Дорошенка до Дмитра Яворницького // Архіви України.— 1991.— № 4.— С. 48.
 1.10.1910 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 48.
 20.12.1910 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 48.
 31.01.1911 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 49.

- 23.09.1911 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 49.
 28.01.1912 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 49.
 26.10.1913 р. Київ — Катеринослав. Там само.— С. 49—50.
 18.02.1915 р. Київ — Катеринослав. Там само.— С. 50.

Листи В. Г. Кравченка

- 4.03.1913 р. Житомир — Катеринослав. Боряк О. О., Мажара Л. В., Абросимова С. В. Листування Дмитра Яворницького та Василя Кравченка (1913—1935) // НТЕ.— 1991.— № 3.— С. 68.
 3.05.(27.04).1915 р. Ковров — Катеринослав. Там само.— С. 68—69.
 12.10.1928 р. Житомир — Дніпропетровськ. Там само.— С. 69.
 21.12.1928 р. Житомир — Дніпропетровськ. Там само.— С. 70.
 20.06.1929 р. Житомир — Дніпропетровськ. Там само.— С. 71.
 6.07.1929 р. Мархлевське — Дніпропетровськ. Там само.— С. 71—72.
 [...] 08.1930 р. [...] — Дніпропетровськ. Там само.— С. 72.
 15.09.1931 р. Житомир — Дніпропетровськ. Там само.— С. 72—73.
 2.10.1931 р. Житомир — Дніпропетровськ. Там само.— С. 73—74.
 23.09.1935 р. Ростов-на-Дону — Дніпропетровськ. Там само.— С. 74—75.

Листи Я. П. Новицького

- 16.09.1883 р. Олександрівськ — Харків. Ульяновський В. І., Абросимова С. В. Листи Я. П. Новицького до Д. І. Яворницького // Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 358.
 18.12.1883 р. Олександрівськ — Харків. Там само.— С. 358—359.
 26.05.1884 р. Олександрівськ — Харків. Там само.— С. 359.
 8.07.1884 р. Олександрівськ — [...]. Там само.— С. 360—361.
 5.09.1884 р. с. Московка — Катеринослав. Там само.— С. 361; Вони само. Повернення із забуття: (Доля архіву та листів Я. П. Новицького) // Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 63.
 20.09.1884 р. Олександрівськ — Харків. Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 361—362.
 6.10.1884 р. Олександрівськ — Харків. Там само.— С. 362—363.
 12.10.1884 р. Олександрівськ — Харків. Там само.— С. 363—364; Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 63—64.
 18.10.1884 р. Олександрівськ — Харків. Український археографічний щорічник.— 1992.— Вип. 1.— С. 364.
 25.10.1884 р. Олександрівськ — Харків. Там само.— С. 365; Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 142.
 2.11.1884 р. Олександрівськ — Харків. Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 365—366.
 25.11.1884 р. Олександрівськ — Харків. Там само.— С. 366—367; Хроніка-2000. 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 143.
 23.01.1885 р. Поштовий вагон-Москва. Український археографічний щорічник.—

- 1992.— Вип. 1.— С. 367; Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 64.
- 2.02.1887 р. Олександрівськ — Петербург. Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 368.
- 7.08.1887 р. Нікополь — Катеринослав. Там само.— С. 369.
- 23.09.1887 р. Олександрівськ — Петербург. Там само.— С. 369—370.
- 1.12.1887 р. Олександрівськ — Петербург. Там само.— С. 370—371.
- 12.12.1887 р. Олександрівськ — Петербург. Там само.— С. 371—372.
- 14.01.1888 р. Олександрівськ — Петербург. Там само.— С. 372—373.
- 21.10.1894 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 373.
- 25.09.1901 р. Олександрівськ — Москва. Там само.— С. 373.
- 31.12.1901 р. Олександрівськ — Нікополь. Там само.— С. 374.
- 31.05.1903 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 375.
- 30.06.1904 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 375.
- 13.10.1904 р. Олександрівськ — [Катеринослав]. Там само.— С. 375.
- 18.03.1905 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 375—376.
- 17.04.1905 р. с. Московка Олександрівського пов.— Катеринослав. Там само.— С. 376.
- [21.07.1905] [Олександрівськ] — [Катеринослав]. Там само.— С. 377.
- 30.05.1905 р. Московка — Катеринослав. Там само.— С. 377.
- 21.07.1905 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 377—378.
- 22.07.1905 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 378.
- 20.12.1905 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 378—379; Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 65.
- 28.01.1906 р. Олександрівськ — Катеринослав. Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 379—380.
- 19.07.1906 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 380.
- 8.05.1912 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 380.
- 14.12.1914 р. Олександрівськ — Катеринослав. Там само.— С. 380.
- 8.04.(26.03.)1923 р. Запоріжжя — Катеринослав. Там само.— С. 381; Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 65.
- 28.01.1924 р. Запоріжжя — Катеринослав. Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 381—382; Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 66.

Лист М. Н. Петровського

- 1.06.1930 р. Ніжин — Дніпропетровськ. Абросимова С. В. З епістолярної спадщини Д. І. Яворницького // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 42.

Лист Н. Д. Полонської-Василенко

- 27.01.1935 р. Київ — Дніпропетровськ. Заруба В. М. Коментар до одного листа // Собор [Дніпропетровськ].— 1991.— 12 жовт.; Він само. «Життя моє: на три з мінусом...»: З історії АН України // Слово і час.— 1993.— № 8.— С. 68—71.

Листи А. С. Синявського

- 2.06.1902 р. Катеринослав — Камишна Миргородського пов. Полтавської губ.
Заруба В. М. З вірою в українську справу: Антін Степанович Синявський.— К., 1993.— С. 115—116.
- 22.09.1902 р. Москва — Камишна. Там само.— С. 116.
- 1.12.1902 р. Катеринослав — Москва. Там само.— С. 117.
- 24.02.1903 р. Катеринослав — Москва. Там само.— С. 117—118.
- 9.04.1903 р. Німеччина — Камишна. Там само.— С. 118—119.
- 16.05.1903 р. Катеринослав — [Москва]. Там само.— С. 119.
- 19.08.1904 р. Аккерман — Катеринослав. Там само.— С. 120.
- 27.08.1904 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 120.
- 9.11.1904 р. Катеринослав — с. Перещепине (маєток С. М. Родзянка). Там само.— С. 121.
- 20.12.1904 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 121.
- 13.01.1905 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 121—122.
- 2.03.1905 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 122.
- 28.02.1907 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 112.
- 13.02.1908 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 123.
- 17.01.1914 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 124—125.
- 9.01.1915 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 125.
- 15.12.1915 р. Катеринослав — Катеринослав. Там само.— С. 125.
- [1919] р. Київ — Катеринослав. Там само.— С. 126.
- 2.04.1924 р. Київ — Катеринослав. Там само.— С. 126—127.
- 5.03.1927 р. Київ — Дніпропетровськ. Там само.— С. 128.
- 6.07.1927 р. Київ — Дніпропетровськ. Там само.— С. 129.

Листи М. Є. Слабченка

- 20.12.1926 р. Одеса — Катеринослав. Заруба В. «...Адреса моя: Холодна гора, БУПР...» // Наука і суспільство.— 1991.— № 11.— С. 58.
- 27.04.1930. Харків — Дніпропетровськ. Наука і суспільство.— 1991.— № 11.— С. 59.
- 5.08.1930 р. Харків — Дніпропетровськ. Наука і суспільство.— 1991.— № 11.— С. 59.
- 23.10.1930 р. Харків — Дніпропетровськ. Наука і суспільство.— 1991.— № 11.— С. 59.

Лист В. В. Стасова

- 1.04.1888 р. Петербург — Петербург. Огризкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край.— Дніпропетровськ, 1971.— С. 79.

Лист М. Ф. Сумцова

- 8.05.1901 р. Харків — Камишна Полтавської губ. Огризкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край.— Дніпропетровськ, 1971.— С. 81—82.

Лист В. К. Чапленка

3.03.1940 р. П'ятигорськ — Дніпропетровськ. Абросимова С. В. З епістолярної спадщини Д. І. Яворницького // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 42.

Листи Є. Х. Чикаленка

1.05.1903 р. Київ — Катеринослав. Абросимова С. В. Яворницький та його доба у листах сучасників // Хроніка-2000.— 1993.— № 3—4 (5—6).— С. 144—145.

30.12.1908 р. Київ — Катеринослав. Там само.— С. 145—146.

Лист С. В. Шамрая

21.06.1930 р. Київ — Дніпропетровськ. Абросимова С. В. З епістолярної спадщини Д. Яворницького // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 42.

Лист О. О. Шахматова

30.03.1908 р. Петербург — Катеринослав. Абросимова С. В. З епістолярної спадщини Д. І. Яворницького // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 42.

- Абросимова С. В. Д. І. Яворницький і українська еміграція 20—30-х рр. XX ст. // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 129—140.
- Абросимова С. В. Д. І. Яворницький і українська колонія в Петербурзі // Скарбниця ріднокраю.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 10—14.
- Абросимова С. В. З епістолярної спадщини Д. І. Яворницького // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 41—43.
- Абросимова С. В. Катеринославська учена архівна комісія і напрямки її діяльності // До 90-річчя Катеринославської ученої архівної комісії (1903—1916 рр.).— Дніпропетровськ, 1993.— С. 1—4.
- Абросимова С. В. Книга Д. І. Яворницького «Історія села Фаліївки-Садової» // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 46—49.
- Абросимова С. В., Архіпова Т. А., Степаненко Н. О. З історії меценатства та колекціонерства на Катеринославщині (кін. XIX—поч. XX ст.) // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 64—71.
- Абросимова С. В., Журба О. І. Хранителі історичної пам'яті: Катеринославське історичне товариство на початку XX століття // Борисфен.— 1991.— № 2.— С. 11.
- Абросимова С. В., Журба О. І. Эпистолярное наследие академика Д. И. Яворницкого как объект археографического исследования // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI—XX вв.: Межвузовский сб. науч. тр.— Днепропетровск, 1990.— С. 129—135.
- Абросимова С., Ковальська Т. Катеринославський часопис «Дніпрові хвилі» // Борисфен.— 1994.— № 1.— С. 10—11.
- Абросимова С. В., Ковальський М. П. Д. І. Яворницький в Петербурзі // Проблеми історіографії та джерелознавства історії запорозького козацтва: Матеріали наукових читань Д. І. Яворницького.— Запоріжжя, 1993.— С. 3—14.
- Абросимова С., Мицик Ю. Грінченко — Яворницькому // Борисфен.— 1993.— № 1.— С. 11.
- Абросимова С. В., Перкова А. І. Д. І. Яворницький і національна культурна спадщина // Проблеми історіографії та джерелознавства історії запорозького козацтва: Матеріали наукових читань Д. І. Яворницького.— Запоріжжя, 1993.— С. 60—62.
- Абросимова С. В., Перкова А. І. «Люблю Вас, мов рідного батька» // Борисфен.— 1992.— № 4.— С. 9.
- Абросимова С., Ульяновський В. Повернені із забуття: (Доля архіву та листів Я. П. Новицького // Наука і суспільство.— 1991.— № 12.— С. 60—66.
- Автобіографія акад. Дмитра Івановича Багалія // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія.— К., 1927.— С. 1—146.
- Автобіографія Якова Павловича Новицького // Україна.— 1925.— Кн. 6.— С. 186—191.
- Авчинников А. Г. Профессор Дмитрий Иванович Эварницкий: К 30-летию литературно-учёной деятельности.— Екатеринбург, 1914.— 16 с.
- Азадовский М. К. История русской фольклористики.— М.: 1958.— Т. 1.
- Айзеншток І. Микола Федорович Сумцов (1854—1922) // Червоний шлях.— 1923.— № 1.— С. 201—211.
- Акинфиев Иван Яковлевич // Русские ботаники: биобиблиографический словарь.— М., 1947.— Т. 1.— С. 17—20.
- Александров В. А. В. О. Ключевский // БСЭ.— Т. 12.— С. 331—332.
- Алексеев Л. В. XII археологический съезд в Харькове (1902) // Рос. арх.— 1992.— № 4.— С. 196—198.
- Аліванцева О., Василенко Н. Катеринославська літературно-громадська газета «Степь» (1885—1886) // З любові і муки...: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.— С. 28—39.
- Антологія літератур Сходу.— Харків, 1961.

Антонович М. В. Липинський і Д. Дорошенко: (До наукової спадщини двох великих істориків) // Укр. істор.— 1982.— № 3; 1983.— № 3—4.— С. 5—18.

Антонович М. О. Кониський і Т. Шевченко.— Мюнхен, 1971—1972.— 47 с.

Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків.— К., 1991.

Археологические исследования на Полтавщине.— Полтава, 1990,

Археология Украинской ССР: Библиографический указатель. 1918—1980 / Сост.: Шовкопляс И. Г., Дмитренко Н. Г.— К., 1989.

Арциховский А. В. Памяти А. В. Орешникова // Нумизматический сборник.— М., 1955.— Ч. 1.— С. 13—20.

Афанасьев В. А. Фёдор Иванович Шмит.— К., 1992.— 215 с.

А. Ю. Кримський — україніст і орієнталіст.— К., 1974.

Бабенко В. А. Древне-Салтовские придонские окраины Руси // Труды XII археологического съезда.— М., 1905.

Бабенко В. А. Новые систематические исследования Верхне-Салтовского катакомбного могильника 1908 года // Труды XIV археологического съезда.— М., 1911.— Т. III.

Бабенко В. А. Памятники хазарской культуры на юге России: Каменный город // Труды XV археологического съезда.— М., 1914.— Т. I.

Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края.— Екатеринослав, 1905.

Бабенко Л. Л. Клятва народознавця (Ф. К. Вовк) // Репресоване краєзнавство (29—30-і роки).— К., 1991.— С. 60—64.

Бабенко Л. Л. Ціна гідності — смерть (В. В. Білий) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 249—251.

Багалій Дмитро. Автобіографія // Київська старовина.— 1992.— № 4.— 81—95.

Багалей Д. И. Акад. Н. Ф. Сумцов (1854—1922): [Некролог] // Наука на Украине.— Харьков, 1924.— № 4.

Багалій Д. І. Наукова спадщина акад. М. Ф. Сумцова // Червоний шлях.— 1923.— № 3.— С. 162—171.

Багалей Д. И., Сумцов Н. Ф., Бузескул В. П. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905).— Харьков, 1906.

Багмут А. И. Корш Ф. С. // УРЕ.— Т. 5.— С. 430.

Балабуха К., Черемський П. Гнат Хоткевич // Літературна Україна.— 1988.— 6 жовт.

Барвінський В. О. Дмитро Іванович Багалій, як історик Слобідської України // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія.— К., 1927.— С. 179—192.

Бахрушин С. В. С. К. Богоявленский как историк // Вопр. ист.— 1948.— № 8.

Бекетова В. М. Журнал «Исторический вестник» і його місце в історичній науці кінця XIX — початку XX ст.: Автореф. дис.... канд. іст. наук.— Дніпропетровськ, 1993.

Бекетова В. М. Переписка Д. И. Яворницкого с С. М. Шубинским // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI—XX вв.— Днепропетровск, 1990.— С. 135—147.

Бекетова В. М. Символіка і геральдика в науковій спадщині Д. І. Яворницького // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 62—64.

Бельгард А. Л. Памяти И. Я. Акинфиева — выдающегося исследователя флоры юго-восточной Украины и Кавказа // Ботанический журнал.— 1952.— Т. 37.— № 4.— С. 569—575.

Бельгард О. Л. И. Я. Акинфиев // Укр. ботан. журнал.— 1952.— № 4.— С. 89—93.

Белоконь С. И. В. П. Горленко // Русские писатели. 1800—1917.— М., 1989.— Т. 1.— С. 636—637.

Белоконь С. И. Генеалогические материалы в архиве В. Л. Модзалевского // Археографический ежегодник за 1979 г.— М., 1981.— С. 266—273.

- Беляшевский Н.** Археологический съезд в Киеве // КС.— 1899.— Т. XVII.— С. 399—412.
- Бернштейн М. Д.** Українська літературна критика 50—70-х років XIX ст.— К., 1959.
- Бернштейн С. Б.** Вячеслав Николаевич Щепкин.— М., 1955.
- Биковський Л.** Василь Дубровський (1897—1966) // Укр. істор.— 1966.— № 1—2.— С. 92—97.
- Биографический словарь** профессоров и преподавателей императорского С.-Петербургского университета. 1869—1894.— СПб., 1896.— Т. 1.
- Биографический словарь** профессоров и преподавателей Юрьевского (быв. Дерптского) университета.— Юрьев, 1902.
- Биковський Л.** Михайло Олександрович Міллер. 1883—1968: (Біобібліографічні матеріали) // Укр. істор.— 1968.— № 1—4.— С. 105—118.
- Биографический словарь** профессоров и преподавателей Харьковского университета.— Харьков, 1906.
- Биографический справончик** о преподавателях Таврического университета — Крымского государственного педагогического института — Симферопольского государственного университета. 1918—1993.— Симферополь, 1994.
- Бібліографічний покажчик** праць професора Дмитра Івановича Яворницького (1883—1928) // Збірник [Дніпропетровського історично-археологічного музею].— Дніпропетровське, 1929.— Т. 1.— С. 261—272.
- Бібліографія** писаннів акад. Д. І. Багалія за 1877—1927 рр. // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія.— К., 1927.— С. 147—163.
- Бібліографія** праць проф. Д. Дорошенка за 1899—1942 роки.— Прага, 1942.
- Біднов В.** Аполон Скальковський, як історик Степової України // Науковий ювілейний збірник Українського університету в Празі, присвячений проф. Т. Г. Масарикові.— Прага, 1925.— Ч. I.— С. 291—356.
- Біднов В.** Дмитро Еварницький // Студентський вісник. (Прага).— 1925.— № 11.— С. 18—20.
- Біднов В.** Що читати по історії України.— Катеринослав, 1920.
- Білецький Л.** Дмитро Дорошенко.— Вінніпег, 1949.
- Білецький О. І.** Письменник і епоха.— К., 1963.
- Білий В.** Минуле етнографії на кол. Катеринославщині та її сучасні завдання // Збірник [Дніпропетровського історично-археологічного музею].— Дніпропетровське, 1929.— Т. 1.— С. 235—260.
- Білий В. В.** Харківські вчені 80-х рр. в українській літературі // Записки історико-філологічного відділу УАН.— 1927.— Кн. XIII—XIV.— С. 191—204.
- Білий В. Я.** П. Новицький // ЗІФВ УАН.— 1926.— Кн. 7—8.
- Білік І.** Звичайний син Прометея // Літер. Україна.— 1991.— 26 вер.
- Білодід І. К.** Потебня О. О. // УРЕ.— Т. 9.— С. 35.
- Білокінь С. І.** Агатангел Кримський і книга // Наука і культура України.— 1981.— К., 1982.— С. 317—323.
- Білокінь С. І.** Антін Синявський і його доба // Антін Синявський. Вибрані праці.— К., 1993.— С. 3—31.
- Білокінь С.** Борг перед Василем Горленком // Слово і час.— 1993.— № 1.— С. 12—14.
- Білокінь С. І.** Велетен мистецтвознавства // Пам'ятки України.— 1989.— № 3.— С. 12—18.
- Білокінь С. І.** Матеріали з історії мистецтва в архіві В. Л. Модзалевського (Етюд з мистецтвознавчого джерелознавства) // Укр. археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. I.— С. 186—210.
- Білокінь С. І.** Мистецтвознавець, етнограф: До 80-річчя від дня народження С. А. Таранушенка // НТЕ.— 1969.— № 6.— С. 67—69.
- Білокінь С. І.** Михайло Грушевський // Літ. Україна.— 1988.— 21 лип.— С. 7.
- Білокінь С. Н. Д.** Полонська-Василенко — історик, філософ, бібліограф // Книжник.— 1991.— № 4.— С. 21.

Білокінь С. Невтомний шукач [Про В. Модзалевського] // Зоря (Лохвиця).— 1982.— 3 квіт.— С. 4.

Білокінь С. Роздуми монархіста: 3 листування С. Чикаленка // Індоевропа.— 1991.— № 1.— С. 87—96; 1992.— № 1.— С. 109—125.

Білокінь С. І. Стефан Таранушенко // Український календар. 1979.— Варшава, [1978].— С. 91—95.

Білокінь С. І. Українська зірка вченого [Про Ф. І. Шміта] // Пам'ятки України.— 1987.— № 1 (71).— С. 24—26.

Біляшівський М. Б., Біляшівський М. М. Будівничий української культури (М. Ф. Біляшівський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 21—24.

Бобков В. Н. Ученые Казанского университета и архивы в первые годы Советской власти // СА.— 1989.— № 5.— С. 44—48.

Боднарский Б. Жизнь и деятельность Р. Ф. Брандта // Библиогр. известия.— 1920.— № 8.

Бойко А. В. Питання будівництва Катеринослава в працях Д. І. Яворницького (Матеріали до історії Катеринослава) // Проблеми історіографії та джерелознавства історії запорозького козацтва: Матеріали наукових читань Д. І. Яворницького.— Запоріжжя, 1993.— С. 62—72.

Бойко Л. Шукач скарбів // Літер. Україна.— 1963.— 11 черв.

Большая Советская Энциклопедия.— Т. 1—29.

Бондаренко Н. Б. Д. Грінченко — перекладач // Всесвіт.— 1965.— № 12.

Борисенко В. Агатангел Кримський як фольклорист і етнограф // НТЕ.— 1991.— № 3.— С. 39—42.

Боровой С. Я. А. А. Скальковский и его работы по истории Южной Украины // Записки Одесского археологического общества.— Одесса, 1960.— Т. 1. (34).— С. 175—185.

Боровой С. Я. Про економічні погляди А. О. Скальковського // З історії економічної думки на Україні: Збірник статей.— К., 1961.— С. 56—75.

Боряк О. О. Листування Дмитра Яворницького та Василя Кравченка (1913—1935) // НТЕ.— 1991.— № 3.— С. 67—75.

Брехуненко В. А. Д. І. Яворницький про генезу та сутність української козащини // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 27—29.

Брикнер А. История Екатерины Второй.— СПб., 1885.— Т. 1—2.

Бровко А. Хто він — Я. П. Новицький // Наука і суспільство.— 1990.— № 4.— С. 71—75.

Бровко А. С., Бровко Б. А. Культурно-познавательное значение историко-этнографических работ Я. П. Новицкого // Регіональна наукова конференція «Культура Придніпровського регіону в контексті загальноукраїнської культури» (26—27 червня 1991 року).— Дніпропетровськ, 1991.— С. 26—28.

Буганов В. И. Лаппо-Данилевский А. С. // БСЭ.— Т. 14.— С. 163.

Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в 19 и начале 20 в.— Л., 1929.— Ч. 1.

Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды: Библиогр. словарь.— Минск, 1976.— Т. 1.

Вайнгорт Л. С., Супруненко О. Б. Про книгу та її автора // Рудинський М. Я. Архітектурне обличчя Полтави.— Полтава, 1992.— С. III—VIII.

Василенко Н. Є. Громадсько-політична та культурно-освітня діяльність І. М. Труби // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 72—80.

Василенко Н. Є. З історії літературного життя Катеринославщини кінця ХІХ — початку ХХ століття // Українська ідейна спадщина у викладанні гуманітарних наук: Матеріали Республіканської науково-практичної конференції.— Дніпропетровськ, 14—16 вересня 1992.— С. 41—42.

Василенко Н. Над колиською моєю не мати співала // З любові і муки...: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.— С. 53—61.

Василенко Н. Є. Художнє відображення історичного минулого України в наукових дослідженнях та літературних творах Д. І. Яворницького // Література

й історія: Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції.— Запоріжжя, 1993.— С. 89—91.

Василько Ан. Пам'яті М. Комарова // Рада.— 1913.— № 194.

Ватченко Г. Шукач скарбів // Радян. культура.— 1964.— 5 квіт.

В. В. Стасов: Сборник статей и воспоминаний / Сост.: Е. Д. Стасова.— М.; Л., 1949.

Велетені думки і слова. О. О. Потебня.— Харків, 1992.

Венгеров С. А. Критико-библиографический словарь русских писателей и ученых.— Изд. 2-е.— Птг., 1911.— Т. 1.

Верба І. В. Н. Д. Полонська-Василенко: Сторінки життєвого та творчого шляху // УІЖ.— 1993.— № 7.— 8.— С. 70—84.

Верба І. Н. Д. Полонська-Василенко // Київська старовина.— 1993.— № 5.— С. 25—40.

Верба І. Н. Д. Полонська-Василенко як краєзнавець України // Шоста всеукраїн. наук. конфер. з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 243—244.

Верба І. Роль представників та послідовників школи В. Б. Антоновича в житті та творчій діяльності Н. Д. Полонської-Василенко // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича — К., 1994.— С. 217—223.

Веселовський Н. И. История Императорского Русского археологического общества за первое десятилетие его существования.— СПб., 1900.

Вечерський В. ...Дозволили померти в Києві [С. Таранушенко] // Пам'ятки України.— 1992.— № 2—3.— С. 55—56.

Вибрана бібліографія праць Михайла Слабченка // Укр. іст.— 1982.— № 3—4.— С. 36—39.

Вибрана бібліографія праць про Дмитра Дорошенка / Склад Л. Винар // Укр. іст.— 1982.— 1983.— № 3—4.— С. 75—78.

Винар Б. Академік Михайло Слабченко: (Матеріали до біографії та бібліографії) // Укр. іст.— 1982.— № 3—4.— С. 19—35.

Винар Л. Дмитро Дорошенко — видатний дослідник української історіографії // Укр. іст.— 1982.— № 3—4.— С. 40—78.

Винар Л. Дмитро Дорошенко (1882—1951).— Мюнхен; Нью-Йорк; Торонто, 1983.— 41 с.

Винар Л. Матеріали до біографії проф. Наталії Полонської-Василенко // Укр. іст.— 1983.— № 2—4.

Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866—1934): у 50-ліття смерті.— Вид-во: «Сучасність», 1985.— 120 с.

Винар Л. Пам'яті професора Наталії Полонської-Василенко (1884—1973—1983) // Укр. іст.— 1983.— № 2—4.

Винар Л. Професор Наталія Полонська-Василенко і Українське історичне товариство // Укр. іст.— 1969.— № 1—3.— С. 102—105.

Виноградов Г. М. Особливості джерельної бази праці Д. І. Яворницького «Історія запорозьких козаків» // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 25—27.

Винокур І. С., Корнілов В. В. Визначний літописець Поділля (Ю. Й. Сіцинський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 93—101.

Винокур І. С., Корнілов В. В. Історик Поділля Ю. Й. Сіцинський [вчений-краєзнавець, засновник Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника] // Музей і Поділля.— Кам'янець-Подільський, 1990.— С. 7—9.

Винокур І. С., Корнілов В. В. Ю. Й. Сіцинський // УІЖ.— 1991.— № 3.— С. 69—74.

Виров-й Евг. Деятельность Екатеринославской «Просвиты» и её филиалы в связи с войной // Украинская жизнь.— 1915.— № 3—4.

Віднянський С. В. Заснування і діяльність Українського Вільного університету — першої української високої школи за кордоном (1921—1945) рр.) // УІЖ.— 1993.— № 11—12.— С. 68—80.

Вільчинський Ю. Олександр Потебня: думки про слово і національність // Слово і час.— 1992.— № 1.— С. 9—15.

- Владич Л., Раевский С. В. В. Стасов и украинская художественная культура** // Русско-украинские связи в изобразительном искусстве.— К., 1956.
- В. О. Ключевский:** Характеристики и воспоминания.— М., 1912.
- Вовк Г.** Бібліографія праць Хведора Вовка (1847—1918).— К., 1929.
- Водотика С. Г.** Академик М. Е. Слабченко — судьба ученого // Вторая областная историко-краеведческая конференция: Тезисы.— Одесса, 1991.— С. 38—40.
- Водотика С. Г. М. Е. Слабченко як історик запорозького козацтва** // Запорожжя в історії та культурі: Тези доповідей і повідомлень республіканської наукової конференції.— Запоріжжя, 1991.— С. 31—33.
- Водотика С. Г., Савенок Л. А.** Внесок академіка М. С. Слабченка в розвиток історичного краєзнавства Радянської України // V Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства.— Кам'янець-Подільський, 1991.— С. 71—72.
- Возняк М.** З перших років письменської діяльності Б. Грінченка // ЛНВ.— 1926.— Кн. 5.
- Гапусенко І. М.** Непрочитана лекція (нові документи про діяльність Д. І. Яворницького) // Прапор юності.— 1968.— 3 верес.
- Гасенко Г.** На сторожі минувшини: До тридцятиліття літературно-наукової діяльності проф. Д. І. Яворницького // Рада.— 1913.— № 269.
- Герасименко О.** Багатогранність // Культура і життя.— 1988.— 31 січня. [Про Тната Хоткевича].
- Герасимчук В.** Михайло Грушевський як історіограф України // ЗНТШ.— 1922.— Т. СXXXIII.
- Гермайзе О. Д.** Яворницький // Життя й революція.— 1926.— № 1.
- Гладыш К. В.** Вклад М. Я. Рудинского в изучение памятников архитектуры Полтавы / Обл. науч.-прак. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения М. Я. Рудинского: Тезисы докл. и сообщ.— Полтава, 1987.— С. 12—13.
- Глинский Б. Б.** Сергей Николаевич Шубинский (1834—1913): Биографический очерк // ИВ.— 1913.— Т. 132.— № 6.— С. 1—93.
- Говдя П. В. В. Стасов і українське мистецтво** // Образотворче мистецтво.— 1979.— № 1.
- Головащенко М.** Дмитро Ревуцький (Спогади Валеріана Ревуцького про батька) // Культура і життя.— 1991.— 30 бер.
- Голоух В. І.** Визначний представник світової науки і культури Агатангел Кримський (1871—1942) // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 436—437.
- Гонтар О.** Уроки академіка Слабченка // Сучасність.— 1992.— № 11.— С. 155.
- Горбань М.** Археографічні праці акад. Дм. Йв. Багалія // Історія української археографії: Персоналії.— К., 1993.— Вип. 1.— С. 37—50.
- Горбань М.** Археографічні праці акад. Дм. Йв. Багалія // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія.— К., 1927.— С. 165—178.
- Горский И. К.** Веселовский и современность.— М., 1975.
- Григор'єва Т. Ф.** З сім'ї робітника-каменяр (М. Є. Слабченко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 32—37.
- Григор'єва Т. Ф.** Патріарх історичної науки (Д. І. Багалій) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 16—21.
- Григор'єва Т. Ф.** Перші заходи Московського археологічного товариства по охороні пам'яток // Шоста всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 188—189.
- Грищенко А. П.** Пам'яті видатного мовознавця // Мовознавство.— 1967.— № 6.
- Гринченко Б. А. Е.** Крымский как украинский писатель // КС.— 1903.— Т. LXXX.— № 1.
- Грінченко Б.** Листи з України Наддніпрянської.— К., 1917.
- Грушевська К.** З етнографічної праці 1880-х років // Науковий збірник за 1929. Записки історич. секції Всеукр. АН.— К., 1929.— Т. 32.
- Грушевський М.** Пам'яті Олександра Кониського // ЗНТШ.— 1901.— Т. XXXIX.— № 1.— С. 1—14.
- Грушевський М.** Янчук М. А. // Україна.— 1925.— Кн. 6.— С. 185—186.

Гуменюк М. П. Українські бібліографи XIX — початку XX століття: Нариси про життя і діяльність.— Харків, 1969.— 182 с.

Гунчак Т. Україна: Перша половина XX століття: Нариси політичної історії.— К., 1993.— 287 с.

Гуржій О. І. Людина повна любові і знань // Яворницький Д. І. Дніпрові пороги.— Дніпропетровськ, 1989.— С. 5—9.

Гуржій І. О., Петренко В. С. Видатні радянські історики.— К., 1969.

Гурницький К. І. Кримський як історик.— К., 1974.

Данилов В. В. Екатеринославский областной музей имени А. Н. Поля // Ист. вестник.— 1907.— № 3.

Данковська Р. Академік М. Сумцов, яко діяч музею Слобідської України // Науковий збірник Харківської науково-дослідної катедри історії України.— Харків, 1924.— № 1.— С. 23—26.

Дашкевич Я. Р. Михайло Грушевський і початки організації української науки // Вісник АН УРСР.— 1991.— № 9.— С. 52—60.

Дашкевич Я. Р. Найвидатніший український історик // Слово і час.— 1991.— № 9.— С. 18—24.

Дашкевич Я. Р. Про Михайла Грушевського: Доповідь львівського історика на засіданні товариства «Спадщина» у Києві в грудні 1988 року // Зустрічі.— Варшава, 1989.— Нр. 19(1).— С. 188—197.

Дашкевич Я. Р. Хто такий Михайло Грушевський? // Наука і культура. Україна: Щорічник.— К., 1989.— Вип. 23.— С. 192—201.

Двенадцатый археологический съезд в Харькове.— М., 1902.

Демина Л. И. «Записки» Е. Ф. Шмурло об историках Петербургского университета (1889—1892) // АЕ за 1984 г.— М., 1986.— С. 252—256.

Денисенко Г. Г. Неодмінний секретар ВУАН (А. Ю. Кримський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 116—121.

Джеджула Ю., Панкова Єв. Жодної вільної хвилини... (Портрет Володимира Науменка) // КС.— 1994.— № 1.— С. 60—69.

Дзюба І. З гнізда великого Потебні // Літерат. Україна.— 1988.— 3 лист. [Про М. Ф. Сумцова]

Димов К. Для багатьох залишився товаришем // Чорноморська комуна.— 1990.— 12 червн. [Про М. Є. Слабченка].

Деркач Ю. Б. Д. Грінченко як провідник визвольного руху // Споживач.— 1920.— № 8.— С. 2—4.

Дещо про Бориса Грінченка // Прапор.— 1967.— № 10.

Дмитриев Н. К. Федор Евгеньевич Корш.— М., 1962.

Дмитрієнко С. В. Нові відомості до біографії М. Н. Петровського // Питання вітчизняної та зарубіжної історії.— Чернівці, 1991.— С. 46—47.

Дмитро Іванович Яворницький / Вступна стаття і бібліографія І. М. Гапусенка; відпов. редактор проф. К. Г. Гуслистий.— К., 1969.

Дмитрук Н. 45 років етнографічної діяльності В. Г. Кравченка // НТЕ.— 1990.— № 3.— С. 64—66.

Добровольський А. Звіт за археологічні дослідні на території Дніпрельстану р. 1927 // Збірник.— Дніпропетровське, 1929.— Т. 1.— С. 61—160.

До діяльності Михайла Комарова // Бібліолог. вісті.— 1927.— № 4.— С. 12—46.

Доля академіка: Фрагменти із щоденника М. Слабченка // КС.— 1992.— № 2.— С. 16—22.

Дорошенко В. Борис Грінченко (1863—1910) // Дорошенко В. Життя і слово: Статті на літературно-громадські теми.— Львів; К., 1918.— С. 115—148.

Дорошенко В. Борис Грінченко // ЛНВ.— 1910.— № IX.

Дор[ошен]ко В. Матеріал словничний проф. Дм. Яворницького // ЛНВ.— 1900.— № XII.

Дорошенко В. Михайло Комаров (1844—1913) // Дорошенко В. Життя і слово: Статті на літературно-громадські теми.— Львів; К., 1918.— С. 97—114.

Дорошенко Д. Василь Горленко.— Париж, 1934.— 16 с.

Дорошенко Д. Дмитро Іванович Яворницький: До 30-літнього ювілею його наукової діяльності // ЛНВ.— 1913.— Т. LXIV.

Дорошенко Д. Дмитро Іванович Яворницький: До 30-літнього ювілею його наукової діяльності // Рада.— 1913.— № 269.

Дорошенко Д. Євген Чикаленко. Його життя і громадська діяльність.— Прага, 1934.

Д[орошенко] Д. Запорожський батько // Дніпрові хвилі.— 1913.— № 10.

Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901—1914 роки).— Вініпег, 1949.

Дорошенко Д. Життя і громадська діяльність проф. В. О. Біднова // Пам'яті проф. Василя Біднова: Збірник.— Прага, 1936.— С. 5—11.

Дорошенко Д. Огляд української історіографії.— Прага, 1923.

Дорошенко Д., Білецький Л. Пам'яті академіка Миколи Сумцова.— Прага, 1925.— 15 с.

Дубровський Василь. Проф. В. Г. Ляскоронський // Укр. іст.— 1965.— № 3—4.— С. 48—52.

Енциклопедія українознавства / Головний редактор проф. Володимир Кубійович.— Париж; Нью-Йорк, 1955—1984.— Т. 1—10.

Єфремов П. Белетристичні писання Д. І. Яворницького // Зоря [Катеринослав] — 1925.— № 11.

Єфремов П. Письменник-кольорист // ЗІФВ УАН.— 1927.— Т. XII.— С. 213—230. [Про Д. І. Яворницького].

Єфремов П. О. Я. П. Новицький: Некролог // Зоря.— К., 1925.— № 6.

Єфремов С. Історія українського письменства.— К., 1918.

Єфремов С. М. І. Петров як історик української літератури // ЗУФ секції УНТ в Києві.— К., 1918.— Кн. XVII.

Єфремов С. Пам'яті Михайла Комарова // Рада.— 1913.— Ч. 187.

Жарко М. Я. Я. П. Новицький // Дніпрові хвилі.— 1912.— № 18—19.

Жовтобрюх М. А. Визначний дослідник української мови // Українська мова і література в школі.— 1967.— № 12.

Жуковский Л. П. Шахматов А. А. // БСЭ.— Т. 29.— С. 303.

Журба А. С. Д. І. Яворницький — етнограф // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 44—46.

Журба О. І. Діяльність Д. І. Яворницького в катеринославській «Просвіті» // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 54—57.

Журба О. І. Діяльність Д. І. Яворницького в Катеринославській «Просвіті» // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 80—88.

Журба О. І., Білик В. М. З історії катеринославської «Просвіти» 1917—1922 рр. // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 104—112.

Ж[учен]ко М. Я. П. Новицький // Дніпрові хвилі.— 1912.— № 18—19.— С. 248—250.

Забіяка І. Василь Горленко і «Киевская старина» // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича.— К., 1994.— С. 202—206.

Забіяка І. Дорога майже в сто років // Василь Горленко. Південноруські образи та портрети.— К., 1993.— С. III—XII.

Заруба В. М. «Адреса моя: Холодна гора, БУПР...»: З життя історика М. Є. Слабченка та його взаємин з академіком Д. І. Яворницьким // Наука і суспільство.— 1991.— № 11.— С. 56—59.

Заруба В. М. Академік Дмитро Іванович Яворницький // Заруба В. М. По статті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 3—42.

Заруба В. М. Академік Михайло Єлисейович Слабченко // Заруба В. М. По статті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 81—177.

Заруба В. М. Академік Михайло Сергійович Грушевський // Заруба В. М. По статті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 43—80.

Заруба В. Антін Синявський // Собор [Дніпропетровськ].— 1991.— 13 квітня.

Заруба В. Антін Синявський // Прапор юності [Дніпропетровськ].— 1990.— 3 липня.

[Заруба В.] Базару В. Антін Синявський // Ударний фронт.— 1990.— 16 черв.

Заруба В. М. Василь Біднов // Собор [Дніпропетровськ].— 1991.— 7 бер. (Підпис: Віктор Карпенко).

Заруба В. М. Дмитро Яворницький у Варшаві // Наше слово [Варшава].— 1985.— № 25.— 21 липня.

Заруба В. М. Життя академіка Слабченка // Чорноморські новини.— 1992.— 22 січ.— С. 6.

Заруба В. М. Життя і смерть академіка Слабченка // Дзвін.— 1992.— № 3—4.— С. 98—109.

Заруба В. «Життя моє на три з мінусом...»: З історії АН України // Слово і час.— 1993.— № 8.— С. 68—71. [Лист Н. Д. Полонської-Василенко до Д. І. Яворницького].

Заруба В. М. З вірою в правду // Освіта.— 1991.— 14 черв.— № 47—48.— С. 4.
Заруба В. М. З вірою в українську справу: Антін Степанович Синявський.— К., 1993.— 144 с.

Заруба В. М. Історик трагічної долі: (Академік М. Є. Слабченко) // АУ.— 1992.— № 5—6.— С. 76—90.

Заруба В. М. Катеринославський період життя і діяльності Д. І. Дорошенка // Вчений-подвижник: Життєвий шлях та літературна спадщина відомого на Придніпров'ї археолога, історіографа, краєзнавця та етнографа Д. І. Яворницького.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 59—62.

Заруба В. М. Коментар до одного листа: (Лист Н. Полонської-Василенко до Д. І. Яворницького) // Собор.— 1991.— 12 жовт.

Заруба В. М. Листи Дмитра Дорошенка до Дмитра Яворницького // АУ.— 1991.— № 4.— С. 45—50.

Заруба В. М. Михайло Грушевський та Дмитро Багалій // Березіль.— 1991.— № 9.— С. 141—154.

Заруба В. М. Михайло Грушевський та Дмитро Багалій // Заруба В. М. Постаті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 65—73.

Заруба В. М. Погром: Як нищили школу істориків академіка М. Грушевського // Літ. Україна.— 1991.— 11 липня.

Заруба В. М. Постаті: (Студії з історії України).— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— 261 с.

Заруба В. М. Професор Антін Степанович Синявський // Заруба В. М. Постаті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 178—225.

Заруба В. М. Розгром і знищення київської школи істориків М. Грушевського // Укр. історик.— 1991—92.— № 110—115.— Т. 28—29.— С. 147—168.

Заруба В. М. Яворницький в оточенні сучасників: Василь Біднов // Заруба В. М. Постаті.— Дніпропетровськ, 1993.— Кн. 2.— С. 31—34.

Заруба В. М. Яворницький і катеринославські історики // Робітнича трибуна (Жовті Води).— 1990.— 20 бер.

Захаревич Н. Емпіреї душі // Культура і життя.— 1990.— 17 черв.

Захаров А. К. К 25-летию научной и просветительской деятельности В. А. Бабенко // Антропологический журнал.— М., 1932.— № 2.

Збірник [Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею].— Дніпропетровське, 1929.— Т. I.

Зленко Г. Д. Видрукувати твори Д. І. Яворницького / Вступна замітка М. Т. Рильського // Літ. Україна.— 1963.— 23 лип.

Зленко Г. Д. Вірш Д. І. Яворницького // Зоря [Дніпропетровськ].— 1964.— 5 лют.

Зленко Г. Д. Заарештована праця // Зоря [Дніпропетровськ].— 1964.— 2 жовт.

Зленко Г. Д. «Із пасті Зуавни...» // Вітчизна.— 1964.— № 11.— С. 218.

Зленко Г. Козацький Нестор // Україна.— 1966.— № 6.— С. 24.

Зленко Г. Перо віддане Україні // Чорноморські новини.— 1992.— 9 лип.

Зленко Г. Д., Пупченко В. В. Речник слави запорозької // Прапор юності. [Дніпропетровськ].— 1973.— 20 січ.

З любові і муки: Розповіді про літературу і письменників.— Дніпропетровськ, 1994.— 504 с.

«З порога смерті...»: Письменники України — жертви сталінських репресій.— К., 1991.— 494 с.

Іванівська Т. Л. Є. Чикаленко як археолог // Укр. іст.— 1970.— № 1—3.— С. 132—139.

Іваннікова Л. В. Запорозькі і гайдамацькі скарби: Народна проза Катерино-славщини в записках Я. П. Новицького в кінці XIX — на поч. XX ст. // Жива вода: Щомісячник.— 1993.— № 1.

Іваннікова Л. Пісні про зруйнування Січі в записках Якова Новицького // НТЕ.— 1993.— № 3.— С. 53—58.

Іваннікова Л. В. Тема руйнування Січі в історичних піснях, записаних Я. П. Новицьким // Етнографічні дослідження Південної України: Збірник наук. праць Всеукраїнської конфер., присвяч. 145-річчю з дня народження Я. П. Новицького 6—8 жовтня 1992 р.— Запоріжжя, 1993.— С. 8—9.

Іванова Л. Антон Синявський // Наука і суспільство.— 1991.— № 3.

Из украинской старины / Рисунки академиков С. И. Васильковского и Н. С. Самокиша; Пояснительный текст профессора Д. И. Эварницкого.— СПб., 1900.

Із щоденників Бориса Грінченка // Жовтень.— 1970.— № 1.

Ільенко Іван. Запорука воскресіння // Літ. Україна.— 1991.— 26 верес. [Пром. М. С. Грушевського].

Ільенко Іван. Хватальна евакуація // Літ. Україна.— 1990.— 25 жовт.

Императорское Московское археологическое общество в первое пятидесятилетие его существования (1864—1914 гг.): Биограф. словарь членов общества.— М., 1915.

Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине. 1875—1900: Преподаватели и воспитатели.— Нежин, 1900.

Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905) / Под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багалея.— Харьков, 1908.

Історія Академії наук Української РСР.— К., 1967.— Кн. 2.

Історія Академії наук України.— К., 1979.

Історія Академії наук України. 1918—1923: Документи і матеріали.— К., 1993.

История Московского университета.— М., 1955.— Т. 1.

Історія Одеського університету за 100 років.— К., 1968.

К. Юбилей проф. Д. И. Эварницкого // Русская правда [Катеринослав].— 1913.— 26 нояб.— № 2057.

Кавецкий Р. Є., Богомолец О. О. // УРЕ.— Т. I.— С. 502—503.

Кадеев В. І. Український краєзнавець і археолог В. О. Бабенко // Укр. іст. журн.— 1967.— № 12.— С. 104.

Карев Д. В. Академик М. К. Любавский как историк феодальной России: Автореф. дис. ... канд. ист. наук.— М., 1983.

Кареев Н. И. Прожитое и пережитое.— Л., 1990.

Кароева Л. Повернення із забуття: [До 130-річчя з дня народження краєзнавця-дослідника Ю. Й. Сіцинського] // Вінницька правда.— 1990.— 9 січ..

Карпов Г. В. Путь ученого.— М., 1958. [Про Анучина Д. М.].

Каталог выставки XII археологического съезда в г. Харькове.— Харьков, 1902.

Каталог Екатеринославского областного музея им. А. Н. Поля.— Екатеринослав, 1905.

Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского.— Чернигов, 1900.— Т. 2.

Келдыш Ю. В., Лебедев А. К., Стасов В. В. // БСЭ.— Т. 24.— С. 435.

Киреева Р. А. В. О. Ключевский как историк русской исторической науки.— М., 1966.

Киценко М. Хортиця в героїці і легендах.— Дніпропетровськ, 1972.

Коваленко О. Б. В. Л. Модзалевський як історик України // УІЖ.— 1972.— № 4.— С. 121—123.

Коваленко О. Б. Д. І. Дорошенко як історик Чернігівщини // Питання вітчизняної та зарубіжної історії.— Чернігів, 1991.— С. 43—46.

Коваленко О. На межі двох віків: (Спогади про Українську студентську громаду в Харкові) // Визвольний шлях [Лондон].— 1993.— Кн. I (538).— С. 85—96.

Коваленко О. Б. Нездійснений «Меморіал» В. Л. Модзалевського // Проблеми історії національно-визвольного руху на Україні в період феодалізму та капіталізму.— К.; Запоріжжя, 1991.— С. 44—45.

Коваленко О. Чернігів як осередок української історіографії // Старий Чернігів.— 1992.— № 1.— С. 8.

Ковалева И. Ф. Днепровгэсовская археологическая экспедиция Наркомпроса УССР 1927—1932 гг.: Автореф. дис. ... канд. ист. наук.— Днепропетровск, 1971.— 19 с.

Ковалева И. Ф. Очерки древнейшей истории племен Степной Украины (по материалам Днепровгэсовской экспедиции НКПроса УССР 1927—1932 гг.).— Днепропетровск, 1980.— 69 с.

Ковалева И. Ф. Участие М. Я. Рудинского в организации и работах Днепровгэсовской 1927—1932 гг. экспедиции // Областная научно-практическая конференция, посвященная 100-летию со дня рождения М. Я. Рудинского: Тезисы докл. и сообщ. (26—28 марта 1987 г.).— Полтава, 1987.— С. 17—18.

Ковальский Н. П. Источниковедение истории Украины XVI—первой половины XVII века.— Днепропетровск, 1978.— Ч. 3.— С. 13—17.

Ковальський М. П. Місце Д. І. Яворницького у вітчизняному історіографічному процесі // Вчений-подвижник — Дніпропетровськ, 1991.— С. 3—10.

Ковальський Н. П. Невідомі документальні свідчення про варшавський період наукової діяльності Дмитра Яворницького (1895—1896 рр.) // До 90-річчя Катеринославської ученої архівної комісії (1903—1916 рр.).— Дніпропетровськ, 1993.— С. 5—21.

Ковальський М. Невтомний дослідник // Козацтво.— 1993.— № 1.— С. 36—41.

Ковальський М. Нове про Д. І. Яворницького: Документальні свідчення про складання Дмитром Яворницьким (Еварницьким) магістерських екзаменів у Варшавському університеті (1895—1896 рр.) // Бористен.— 1993.— № 8 (26).— С. 8—11.

Ковальський Н. П., Абросимова С. В. Археографическая деятельность академика Д. И. Яворницкого // Актуальные вопросы теории, методики и истории публикации исторических документов.— М., 1991.— С. 73—84.

Козар П. Д. І. Яворницький: До 70-ї річниці народження // Зоря [Катеринослав].— 1925.— № 11.

Козаржевский А. Ч., Мищенко Ф. Г. // БСЭ.— Т. 16.— С. 357.

Козленко О. На чужині // Вісник Широківської районної Ради народних депутатів.— 1994.— 5 липня.— С. 2.

Комаренко Н. В. Установи історичної науки в Українській РСР (1917—1937 рр.)— К., 1973.

Комаренко Н. В. Утворення та діяльність історичних кафедр на Україні в 20-роках // Історіографічні дослідження в Українській РСР.— К., 1971.— Вип. 4.— С. 33—48.

Кондрашов Н. А. Р. Ф. Брандт.— М., 1963.

Кониський О. Дмитро Пильчиків // Зоря.— 1894.— Ч. 4.— С. 92—93.

Коновець О. Ф. Просвітницький рух в Україні (XIX—перша третина XX ст.).— К., 1992.

Кононенко О. Триумф і трагедія великого мовознавця (до сторіччя від дня смерті Олександра Потебні) // Дзвін.— 1992.— № 3—4.— С. 155—157.

Корбут М. К. Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина за 125 лет. 1804/1805—1920/1930.— Казань.— Т. 2.

Корінний М. Про внесок школи В. Б. Антоновича в дослідження історії Лівобережної України давньоруських часів // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича.— К., 1994.— С. 77—82.

Коростовцев М. А. Академик Б. А. Тураев // ВДИ.— 1974.— № 2.— С. 111—114.

Коротка бібліографія праць академіка М. Є. Слабченка / Склад Г. Зленко // Чорноморські новини.— 1992.— 9 липня.

Корш Ф. Е. Памяти Гатцука // Крестный календарь на 1915 г.— С. 58—60.

Косміна Т. В. В. Я. Дашкевич // Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія.— К.: Либідь, 1991.— С. 618—619.

Костриця М. Ю., Мокрицький Г. П. Народознавець і «ворог народу». (В. Г. Кравченко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 84—93.

Кравців Б. Розгром українського літературознавства. 1917—1937 рр. // ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго, 1962.

Кравченко В. В. Д. И. Багалей: научная и общественно-политическая деятельность.— Харьков, 1990.

Кравченко В. В. Науково-краєзнавча діяльність Д. І. Багалія // Друга Республ. краєзнавча конференція з історичного краєзнавства.— С. 77—78.

Крайнов Д. А. К столетию со дня рождения В. А. Городцова // САр.— 1960.— № 1.

Кримський А. Михайло Комаров // Зоря.— 1896.— С. 360.

К[рип'якевич] І. П'ятидесятиліття наукової праці Єфима Сіцінського // ЗНТШ.— 1931.— Т. СП.— С. 217—223.

Кроль А. Е. Александр Рослин и его работы в Петербурге // Скандинавский сборник.— Таллинн, 1970.— Т. 15.— С. 219—233.

Крупницький Б. Д. І. Дорошенко (Спомини учня) // Наук. збірник УВАН у США.— 1952.— 1.

Крупнов Е. И., Пиотровский Б. Б. Памяти Александра Александровича Иессена // САр.— 1965.— № 1.— С. 130—133.

Курас І. Ф., Водотика С. Г. Академік М. Є. Слабченко // УІЖ.— 1993.— № 11—12.— С. 92—108.

Курас І. Ф., Турченко Ф. Г., Геращенко Т. С. М. І. Міхповський: постать на тлі епохи // УІЖ.— 1992.— № 9, 10—11.

Курас Іван. Слово про Михайла Слабченка // КС.— 1994.— № 1.— С. 40—44.

Курина Е. В поисках сокровищ // Днепр. правда. [Днепропетровск].— 1963.— 12 июня.

Курінний П. Вадим Михайлович Щербаківський (з нагоди 70 років життя).— Женева, 1947.

Кутинський М. Некрополь України // Дніпро.— 1991.— № 7.

Лавріненко А. Г. Він ненавидів бюрократизм, кар'єризм, псевдопафос, користоловство // Сучасність.— 1992.— № 141.— С. 158—165.

Лазарев В. Н. Н. П. Кондаков. 1844—1925.— М., 1925.

Л[азаревский] А. Дневник гетманяча Апостола // КС.— 1894.— № 11.— С. 300—303.

Лазебник В. І. Кузьма Котов і його «Дніпрові хвилі» // Скарбниця ріднокраю.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 29—33.

Лебедев А. Первый научный труд проф. П. Ф. Сумцова // Сборник Харьковского историко-филологического общества.— Харьков, 1909.— Т. XVIII.— С. 1—9.

Лебедев А. К., Солодовников А. В. В. В. Стасов: Жизнь и творчество.— М., 1976.

Лебедев Г. С. История отечественной археологии. 1700—1917 гг.— СПб. 1992.— 464 с.

Лепёхин М. П. А. А. Гатцук // Русские писатели. 1800—1917: Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.— С. 531.

Лепехин М. П. Р. Ф. Брандт // Русские писатели 1800—1917: Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.— С. 323—324.

Летопись Екатеринославской учёной архивной комиссии.— Екатеринослав, 1915.— Вып. 10.— С. 370—375.

Лисенко О. В. «Просвіти» Наддніпрянської України у дожовтневий період.— К., 1990.— 34 с.

Листи Дмитра Дорошенка до Дмитра Яворницького / Публік. підготував В. М. Заруба // АУ.— 1991.— № 4.— С. 45—50.

[Листування В. П. Горленка з Б. Д. Грінченком] // Радян. літературознавство.— 1985.— № 4.— С. 63—66.

Листування О. Г. Сластьона з М. С. Грушевським та К. М. Грушевською / Вступ. стаття, публікація листів М. І. Крячок // АУ.— 1990.— № 5.— С. 32—41.

Лотоцький О. Сторінки минулого.— Варшава, 1932.— Ч. 1.

Луцки Василь. Олександр Кониський // Зоря.— 1891.— С. 339—340.

Любавский М. К. Очерк истории Литовско-Русского государства.— М., 1910.

Мазин К. А. Монография Д. Я. Самоковсова «Архивное дело в России» как исторический источник // Архивы в СССР.— М., 1989.

Мазуркевич О. Р. Кониський О. Я. // УРЕ.— Т. 5.— С. 357.

Маланчук В. А. М. Ф. Сумцов як етнограф // НТЕ—1979.— № 2.

Маліневська В. М. Фольклорно-етнографічні студії на Чернігівщині наприкінці XIX — на початку XX ст. // Питання вітчизняної та зарубіжної історії.— Чернівці, 1991.— С. 40—41.

Маркович Дмитро. Про Олександра Яковлевича Кониського // ЛНВ.— Т. XV.— Львів, 1901.— С. 256—260.

Матвеева Л., Циганкова Е., Янковський О. Трагічні сторінки: (З історії Академії наук України) // Україна: Наука і культура.— К., 1994.— Вип. 28.— С. 80—115.

Матвієвський Павло. 25-річчя Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею // Збірник [Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею].— Дніпропетровське, 1929.— С. 5—43.

Матеріали до вивчення життя і творчості Михайла Грушевського // Укр. іст.— 1972.— № 1—2.— С. 66—99.

Матушевский-Ефремов. Александр Яковлевич Конисский // КС.— 1901.— № 1.— С. 123—130.

Мацевич Л. Нечто о диком попе // КС.— 1886.— Т. XIV.— С. 821.

Мелихов Л. С. А. Н. Веселовский // Русские писатели. 1800—1917: Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.— С. 434—436.

Мельник-Антонович К. М. Василь Григорович Ляскоронський: Некролог // ЗІФВ ВУАН.— 1929.— Т. 24.— С. 369.

Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси.— К., 1890.— Вип. 1.

Микола Плевако. Статті, розвідки й біобібліографічні матеріали.— Нью-Йорк; Париж, 1961.

Микола Федорович Сумцов / Опис документальних матеріалів особистого фонду № 794. 1876—1920 рр.— К., 1965.

Мицик В. «Живу самою гадкою про народ...»: 15 січня — 120-річчя від дня народження Агатангела Кримського // Культура і життя.— 1991.— 19 січня.— С. 6.

Мицик Ю., Абросимова С. «Він більше працював, ніж жив...»: Листи Бориса Грінченка до Дмитра Яворницького // Слово і час.— 1993.— № 12.— С. 8—15.

Мицик Ю. А., Черненко А. М. Несправедливість // Зоря [Дніпропетровськ].— 1988.— 30 груд.

Мицик Ю. А. Д. І. Яворницький і В. О. Біднов // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 19—22.

Міллер М. Доля українських археологів під Советами // ЗНТШ.— Т. LXXIII. Збірник на пошану українських учених, знищених більшовицькою Москвою.— Париж; Чикаго, 1962.— С. 120—124.

Моргун О. До життєпису Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко-Моргун // Укр. іст.— 1983.— № 2—4.— С. 51—54.

Мощенко К. В. З спогадів про М. Ф. Біляшівського // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 25—31.

Мусієнко Олекса. Агатангел Кримський // Літ. Україна.— 1991.— 3 жовтня. Над могилою Бориса Грінченка.— К., 1910.

«Найдорожче для мене зосталося там, коло Вас...»: (Листи Василя Біднова до Дмитра Яворницького) / Передмова, публікація та коментарі Юрія Мицика, Світлани Абримової // КС.— 1993.— № 2.— С. 10—21.

Наріжний Симон. Наукова праця проф. В. Біднова.— [Б. М.].

Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами.— Прага, 1942.

Нарушевич В. Печальна зоря академіка: До 110-річчя від дня народження М. Є. Слабченка // Чорноморські новини.— 1992.— 9 лип.

В. П. Науменко (1852—8.07.1919): Некролог // Книгарь.— 1919.— № 25—26.— С. 1778—1781.

Неизвестные письма Б. Д. Гринченко // Радуга.— 1963.— № 12.

Некролог на смерть Хв. К. Вовка // Наше минуле.— 1918.— Ч. 2.— С. 141.

Неопублікована автобіографія Д. І. Яворницького / Підготовка до друку, передмова і примітки О. Б. Коваленка // Питання вітчизняної та зарубіжної історії.— Чернівці, 1991.— С. 58—60.

Неопубликованное творческое наследие М. К. Любавского // АЕ за 1974.— М., 1975.— С. 301—314.

Нестуля О. О. Дослідник народного мистецтва (С. А. Таранушенко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 173—177.

Нестуля О. О. Невтомний дослідник пам'яток України (М. Я. Рудинський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 273—278.

Нестуля О. О. Понад усе ставив істину (Ф. І. Шміт) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 37—55.

Нестуля О. О. Сплундрована доля: (В. А. Грінченко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 204—209.

Нечкина М. В. Василий Осипович Ключевский.— М., 1974.

Нечкина М. В. Магистерская диссертация В. О. Ключевского // Истор. записки.— М., 1972.— С. 244—302.

Николаев В. Ф. Из истории Полтавского краеведческого музея: Воспоминания.— Полтава, 1991.— С. 14—20.

Николайчик Ф. Родина Калнишевского // КС.— 1892.

Н[ови]цький М. Вшанування Д. І. Яворницького з приводу 30-ліття його ученої діяльності // Дніпрові хвилі.— 1913.— № 21—22.

Областная научно-практическая конференция, посвященная 100-летию со дня рождения М. Я. Рудинского: Тез. докл. и сообщ. (26—28 марта 1987 г., Полтава).— Полтава.— 1987.— 63 с.

Огієнко Іван. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу.— К., 1918.— 272 с.

Оглоблин О. Д. Дорошенко // ЕУ.— Т. 2.— С. 583—584.

Оглоблин О. М. Грушевський // ЕУ.— Т. 2.— С. 453—455.

Оглоблин О. Микола Василенко й Вадим Модзалевський: (За неопублікованими матеріалами) // Укр. іст.— 1966.— № 3—4.— С. 5—25.

Оглоблин О. Модзалевський Вадим // ЕУ.— Т. 5.— С. 1634—1635.

Оглоблин О. Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко // Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України.— Вінніпег; Мюнхен, 1969.

Оглоблин О. Пам'яті Антона Степановича Синявського // Укр. літ. газ. (Мюнхен).— 1957.— № 4 (22).

Оглоблин О. Слабченко Михайло // ЕУ.— Париж; Нью-Йорк, 1976.— Т. 8.— С. 2876—2877.

Огородня І. Засоби сатири і гумору у творчості Дмитра Яворницького // Сатира і гумор в українській літературній традиції: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції.— Чернівці, 1994.— С. 127—129.

Огородня І. Згубність корозійного впливу існуючого суспільного ладу на особистість та її духовні цінності (за творами Д. Яворницького) // Літературознавство, «Просвіта» і духовний ідеал українця: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.— Кривий Ріг, 1994.— С. 51.

Огородня І. Невідомий роман історика Січі // Слово і час.— 1993.— № 11.— С. 83—85.

Огризкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького // Наш край: 36. праць з археології, історії та музеєзнавства.— Дніпропетровськ, 1971.— С. 79—86.

Одеський університет за 75 лет (1865—1940).— Одеса, 1940.

Олександр Опанасович Потебня: Ювілейний збірник до 125-річчя з дня народження.— К., 1962.

О[лена] П[чілка]. Дмитро Яворницький (Еварницький) // Рідний край.— 1913.— № 12.

Олійник М. М. Д. І. Яворницький: Літературний портрет // Радянське літературознавство.— 1963.— № 6.

Олійник М. М. Ім'я, що заслуговує на пошану // Зоря.— 1960.— 10 серп.

Олійник М. М. Яворницький — фольклорист // Научные записки Днепропетровского госуниверситета: Сб. работ филологического факультета.— Днепропетровск, 1963.— Т. 79.— Вып. 19.

Олійник М. М. Яворницький — лексикограф // Дніпро.— 1967.— № 1.

Омельченко В. Наталія Полонська-Василенко // Укр. іст.— 1969.— № 1—3.

Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Всеукраїнський археологічний комітет: внесок в пам'ятки- і музеєзнавство // Шоста всеукр. наук. конф. з істор. краєзн.— Луцьк, 1993.— С. 187—188.

Орловська Ольга. Етнічна самосвідомість мкраїнців XVII ст. (За літописами Самовидця, С. Величка, Г. Граб'янки) // НТЕ.— 1994.— № 1.— С. 57—61.

Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии.— Полтава, 1912.

Павлюк М. В. Ф. Є. Корш // Укр. мова в школі.— 1956.— № 1.

Пам'яті академіка Веселовського.— Птг., 1921.

Пам'яті Дмитрія Яковлевича Самоквасова.— М., 1912.

Пам'яті Євгенія Николаевича Щепкина.— Одеса, 1927.

Пам'яті проф. Василя Біднова.— Прага, 1936.

Пам'яті професора Егора Кузьмича Редина.— Харьков, 1909.

Пам'яті Татьяни Сергеевны Пассек // САР.— 1969.— № 2.— С. 236—241.

Панкова Е. В. Володимир Науменко — «завідуючий могилою Тараса Шевченка» // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 125—126.

Панченко Н. Т. Список печатных научных трудов В. В. Данилова.— Л., 1963.

Паравійчук А. Г. Видатний історик Поділля // УІЖ.— 1968.— № 9.— С. 87—93.

Пассек Т. С., Латынин Б. А. К столетию со дня рождения А. А. Спицына // САР.— 1958.— № 3.

Пастернак Я. Михайло Олександрович Міллер // Укр. іст.— 1964.— № 4.

Пашуто В. Т. Русские историки-эмигранты в Европе.— М., 1991.

Перетц В. Н. Отчет об экскурсиях семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав.— К., 1910.— 100 с.

Перкова А. І., Абросимова С. В. Д. І. Яворницький в Середній Азії // Борисфен.— 1991.— № 5.— С. 3.

Петров Віктор. Пам'яті акад. Д. І. Яворницького (1885—1940) // Вісті Академії наук УРСР.— 1940.— № 7—8.

Петрова М. В. Из прошлого рода графов Бобринских // ВИ.— 1993.— № 5.— С. 171—176.

Пивоваров В. М. М. Сумцов як дослідник давньої української літератури: Автореф. дис... канд. філол. наук.— К., 1991.

Пиворович В. Б. Діяльність В. І. Гошкевича у справі охорони пам'яток // IV республ. наукова конферен. з історичн. краєзнавства: Тези.— К., 1989.— С. 494—495.

Пиріг П. Д. І. Багалій як дослідник історії Слобожанщини // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича — К., 1994.— С. 193—201.

Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: Останнє десятиліття (1924—1934).— К., 1993.

Пиріг Р. З роду Грушевських // Літ. Україна.— 1992.— 29 жовт. (Про С. В. Шамрая).

Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках.— Нью-Йорк, 1947.

Пільгук І. І. Грінченко Б. Д. // УРЕ.— Т. 3.— С. 172.

Піцик Н. О. Олександр Олександрович Богомолець.— К., 1971.

Плевако М. Життя та праця Б. Грінченка.— Харків.— 1911.

Погребенник Федір. Невідомі щоденники Євгена Чикаленка // Слово і час.— 1993.— № 10.— С. 25—30.

Погребенник Федір. Неопублікована спадщина Євгена Чикаленка // Сучасність.— 1991.— Ч. 7—8.— С. 147—154.

Погрібний Ан. Борис Грінченко // Літ. Україна.— 1988.— № 46.

Погрібний А. Г. Борис Грінченко: Нарис життя і творчості.— К., 1988.

Погрібний А. Г. До взаємин Б. Грінченка з М. Павликом // Рад. літературознавство.— 1970.— № 5.

Под-аев М. Чествование 30-летней литературно-ученой деятельности проф. Д. И. Эварницкого // Приднепровский край. [Катеринослав].— 1913.— 27 нояб.— № 5003.

Полонська-Василенко Н. Д. Агатангел Кримський // Україна.— 1949.— № 2.

Полонська-Василенко Н. Академік Агатангел Юхимович Кримський (1871—1941) // Укр. іст.— 1971.— № 3—4.— С. 90—98.

Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за совєтської доби та доля істориків: історична наука в Україні до кінця 1920-х років // ЗНТШ.— Т. XXVIII.— Париж; Чикаго, 1962.

Полонська-Василенко Н. Михайло Єлисейович Слабченко: До 30-ліття процесу СВУ // Укр. самостійник.— 1960.— № 4.— С. 29—35.

Полонська-Василенко Н. Моя наукова праця (війна, 1913—1916) // Укр. іст.— № 2—4.— С. 38—50.

Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук.— Мюнхен, 1955.— Т. 1.

Поповський А. М. Мова фольклору та художньої літератури Південної України XIX — початку XX століття.— Дніпропетровськ, 1987.— 84 с.

Потульніцький В. А. Наукова діяльність М. С. Грушевського в еміграції (1919—1924 рр.) // УІЖ.— 1992.— № 2.— С. 48—57.

Пріцак О. Агатангел Кримський // КС.— 1992.— № 1.

Пріцак О. Про Агатангела Кримського у 120-і роковини народження // Україна: Наука і культура.— К., 1991.

Пріцак О. Про Агатангела Кримського у 120-і роковини народження // Східний світ.— 1993.— № 1.— С. 10—27.

Пріцак О. Слово про Агатангела Кримського // Вісн. АН УРСР.— 1991.— № 6.

Редин Е. К. Профессор Н. Ф. Сумцов: К 30-летней годовщине учено-педагогической деятельности.— Харьков, 1906.— 32 с.

Редин Е. Профессор Николай Федорович Сумцов // Сборник Харьковского историко-филологического общества. Т. XVIII. Издан в честь проф. Н. Ф. Сумцова.— Харьков, 1909.— С. 3—25.

Рибалка А. К., Довгопол В. М. Історики Харківського університету: (До 175-річчя вузу) // УІЖ.— 1980.— № 1.— С. 128—131.

Ричка В. М. За сфабрикованим звинуваченням (В. О. Пархоменко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 233—237.

Романів О. М. Михайло Грушевський — організатор науки // Вісн. АН УРСР.— 1992.— № 1.

Ротач П. П. Євгенія Рудинська (12.XI.1885—I.VII.1977) // Український календар. 1985.— Варшава: Укр. сусп.-культ. тов-во, 1985.— С. 91—93.

Ротач Р. Літературна Полтавщина // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР.— 1965.— № 3.

Рубльов О. С. Лідер «Істориків-марксистів» України (М. І. Яворський) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 293—304.

Рубльов О. С. Особистий секретар академіка М. С. Грушевського (Ф. Я. Савченко) // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 168—173.

Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західно-української інтелігенції (20-і — 40-і роки ХХ ст.) // УІЖ.— 1991.— № 4.— С. 36—37.

Рудинская Е. Я., Рудинская М. Я. Археолог М. Я. Рудинський: Краткий биографический очерк М. Я. Рудинского // Археологічний збірник Полтавського краєзнавчого музею.— Полтава, 1992.— С. 9—13.

Рудинський М. Археологічна розвідка на Дніпрельстані // Збірник [Дніпропетровського краєвого історично-археологічного музею].— Дніпропетровське, 1929.— С. 45—58.

Рузанов О., Романюк П. Академік Кирило Студинський // Культура і життя.— 1990.— 14 січня.

Русова Софія. Мої спомини.— Львів, 1937.— 284 с.

Русские писатели. 1800—1917. Биографический словарь.— М., 1989.— Т. 1.

Рябінін-Скляревський О. М. Ф. Комаров як культурний одеський діяч // Україна.— 1929.— Кн. 38. (грудень).— С. 40—49.

Савинкова Л. Опальний професор // Голос громадянина.— Житомир, 1991.— № 9.— С. 8.

Савченко Г. О. Життя, діяльність і науково-історична спадщина академіка М. Ф. Сумцова (1854—1922 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— Дніпропетровськ, 1993.

Савченко А. А. Н. Ф. Сумцов — профессор Харьковского университета // История и археология Слободской Украины: Тезисы докладов и сообщений Всеукраинской конференции, посвященной 90-летию XII археологического съезда.— Харьков, 1992.— С. 69—71.

Савченко А. А. Некоторые проблемы педагогического наследия Николая Федоровича Сумцова // Сборник научных работ аспирантов Харьковского университета.— Харьков, 1992.— С. 174—177.

Савчук В. С. Видатні діячі Катеринославського наукового товариства як краєзнавці (Матеріали до персоналій І. Я. Акінієва та Я. П. Новицького) // Шоста Всеукр. наукова конференція з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 259—260.

Савчук В. С. До історії виникнення Катеринославського наукового товариства // УІЖ.— 1993.— № 10.— С. 118—120.

Савчук В. С. До питання про популяризаційну діяльність вчених-природознавців України в дореволюційній періодичній пресі // Українська журналістика — 90.— К., 1990.— С. 16—18.

Савчук В. С. Естественнонаучные общества Юга Российской империи второй половины XIX — начала XX в.— Днепропетровск, 1994.— 232 с.

Савчук В. С. І. Я. Акінієв — вчений і популяризатор природничих наук // Популяризація науки в Україні: історія і сучасність / Під ред. А. З. Москаленка, О. Ф. Коновця.— К., 1992.— С. 69—75.

Савчук В. С. Культурно-просвітницька діяльність Миколаївського товариства любителів природи на початку ХХ століття // Питання історії України: історико-культурні аспекти.— Дніпропетровськ, 1993.— С. 187—193.

Савчук В. С., Гончар О. Д. Діяльність І. Я. Акінієва в катеринославських природничо-наукових товариствах з вивчення та охорони рослинного світу Південно-Східної України // Рослинний світ України та його охорона.— К., 1990.— С. 14—20.

Самошенко В. Н. Д. Я. Самоквасов как историк-архивист // Историография и источниковедение архивного дела в СССР.— М., 1984.

Саневич А. В. Погляди М. І. Яворського на історію України // УІЖ.— 1993.— № 10.— С. 29—40.

Сарана Ф. К. Плевако М. А. // УРЕ.— Т. 8.— С. 408.

Сарбей В. Г. До питання про наукову спадщину академіка М. С. Грушевського // УІЖ.— 1989.— № 10.— С. 114—126.

Сарбей В. Г. До 130-річчя з дня народження В. В. Тарновського // УІЖ.— 1967.— № 4.— С. 118—121.

Сарбей В. Г., Кравченко В. В. Академік АН УРСР Д. І. Багалій: (До 125-річчя з дня народження) // УІЖ.— 1982.— № 11.— С. 154—158.

Сарбей В. Г., Швидько Г. К. Видатний радянський історик: (Життєвий і творчий шлях М. Н. Петровського) // Феодалізм: Економіка, класова боротьба, культура.— К., 1986.— С. 3—18.

Сборник археологических статей, поднесенных гр. А. А. Бобринскому в день 25-летия председательства его в Императорской археологической комиссии.— СПб., 1911.

Сборник статей в честь Д. А. Корсакова.— Казань, 1913.

Сборник Харьковского историко-филологического общества.— Т. XVIII. Издан в честь проф. Н. Ф. Сумцова.— Харьков, 1909.

Сварник І. Від перекладача // Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків.— Львів, 1990.— Т. 1.— С. 5—10.

Семинарий русской филологии под руководством проф. В. Н. Перетца.— К., 1912.

Сергеев В. И. Любавский М. К. // БСЭ.— Т. 15.— С. 98.

Сигаревич Д. Д. Тридцатилетие педагогической, общественной и литературной деятельности директора Александровского городского коммерческого училища И. Я. Акинфиева.— Александровск, 1910.— 30 с.

Синюк А. Т. Л. Нидерле // Вопросы истории славян.— 1966.— Вып. 2.

Синявський Антін Степанович: Вибрані праці.— К., 1993.

Сиротинін М. М. Олександр Олександрович Богомолець.— К., 1959.

Ситник А. А. Слово про «запорозького характерника» (Д. І. Яворницький). // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 154—161.

Ситник О. М. Василь Григорович Ляскоронський // УІЖ.— 1990.— № 2.— С. 88—99.

Ситник О. В. Г. Ляскоронський як історик Переяславщини // Тези всеукр. наук. конфер. «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури».— Переяслав-Хмельницький, 1992.— С. 93—95.

Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України.— К., 1989.

Сладек З. Русская и украинская эмиграция в Чехословакии // Сов. славяноведение.— 1991.— № 6.

Слідзюк П. С. Краєзнавці Житомирщини — жертви репресій // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 321—322.

Скупейко Л. І. Художня спадщина Д. І. Яворницького. Проблеми вивчення.— // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 52—54.

Словник Биковця // ЦНБ АН України.— ВР.— Х. 4863—4868.

Смілянська Ірина. З епістолярної спадщини академіка А. Ю. Кримського: (Листування з академіком Г. Ю. Крачковським) // Східний світ.— 1993.— № 1.— С. 32—39.

Смілянська В. Л. О. Кониський — біограф Т. Шевченка // Радянське літературознавство.— 1970.— № 12.

Смолій В. А. Літопис українського козацтва // Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків.— К., 1990.— Т. 1.— С. 9—20.

Солоненко В. М. Хоткевич Г. М. // УРЕ.— Т. 12.— С. 106.

Сохань П. С. М. С. Грушевський і Українська Академія наук // Вісник АН УРСР.— 1991.— № 11.— С. 89—100.

Список сочинений Н. Ф. Сумцова, написанных в пятилетие 1900—1905 гг. // Сборник Харьковского историко-филологического общества.— Харьков, 1909.— Т. XVIII.— С. 25—29.

Станюкович Т. В., Торен М. Д. Д. К. Зеленин: [Некролог] // Сов. этнография.— 1954.— № 4.

- Стебницький П.** Проф. Хведір Вовк // Книгарь.— 1919.— № 11.— С. 617—622.
- Стебницький П.** Спомини про Хв. К. Вовка // Наше минуле.— К., 1918.— Ч. 2.— С. 144.
- Стебницький П. Я.** Україна и украинцы.— Пг., 1917.— 48 с.
- Степовик Дмитро.** УВУ без ярликів // Літ. Україна.— 1991.— 17 жовт.
- Стороженко І. С. Д. І.** Яворницький про військове мистецтво запорозьких жозаків // Вчений-подвижник.— Дніпропетровськ, 1991.— С. 29—31.
- Строменко В.** Дмитрий Иванович Эварницкий (К 30-летию юбилею его научно-литературной деятельности) // Южная заря [Катеринослав].— 1913.— 27 нояб.— № 2231.
- С[троменко] В[асиль].** Юбилейное чествование проф. Д. И. Эварницкого // Южная заря [Катеринослав].— 1913.— № 2231.
- Субота В.** Гнат Хоткевич // Культура і життя.— 1990.— 16 груд.
- Сумароков А.** Андрей Яковлевич Фабр // Степь.— 1886.— № 5.— С. 70—72.
- Сумцов Н. Ф. Б. Д.** Гринченко // Южный край.— [1906].— № 8969.
- Сумцов Н. Ф. В. П.** Горленко // Южный край.— 1907.— № 9084.
- Сумцов Н. Ф.** Двадцатипятилетие Историко-филологического общества при Харьковском университете.— Харьков, 1904.
- Сумцов Н. Ф. Д. И.** Эварницкий // Южный край.— 1913.— 24 лист.— № 19752.
- Сумцов Н. Ф.** Кафедра истории русского языка и словесности в Императорском Харьковском университете с 1805 по 1905 год.— СПб., 1905.— 21 с.
- Сумцов Н. Ф. М. Е.** Халанский // Южный край.— 1906.— № 8632.
- Сумцов Н. Ф.** Об этнографическом изучении Екатеринославской губернии: // Сборник статей Екатеринославского научного общества по изучению края.— Екатеринослав, 1905.
- Сумцов Н. Ф.** Памяти Е. К. Редина // Южный край.— 1908.— № 9373.
- Супрун Надія.** Відзначення роковин Гната Хоткевича // НТЕ.— 1994.— № 1.— С. 90—93.
- Супруненко А. Б.** Археологические исследования Полтавского краеведческого музея (К 100-летию со дня основания) // Археологические исследования на Полтавщине.— Полтава, 1990.— С. 11—16.
- Супруненко О. В.** Археологічні дослідження В. М. Щербаківського на Полтавщині // Тези доп. і повід. другої Полтавської наук. конф. з істор. краєзнавства.— Полтава, 1991.— С. 66—67.
- Супруненко А. Б.** Конференция, посвященная 100-летию со дня рождения М. Я. Рудинского. (Полтава, 1987) // САр.— 1989.— № 3.— С. 284.—285.
- Супруненко А. Б. М. Я.** Рудинский — организатор охраны и исследования памятников истории и культуры на Полтавщине // Первая Всесоюз. науч. конференция по историческому краеведению. (Полтава, окт. 1987): Тезисы докл. и сообщ.— К., 1987.
- Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Стефана Андрійовича Таранушенка (1889—1976).**— Суми, 1989.
- Токарев С. А.** История русской этнографии.— М., 1966.
- Толочко Петро.** Перший історик України-Руси // КС.— 1992.— № 2.— С. 2—9 [Про М. С. Грушевського].
- Тормозов В. В. В. Л.** Модзалевський як дослідник Чернігівщини // Шоста всеукр. наук. конференція з історичного краєзнавства.— Луцьк, 1993.— С. 247—248.
- Тромов П. Є.** Агатагел Євфимович Кримський // Споживач.— 1920.— № 2.— С. 7—9.
- Труды Полтавской учёной архивной комиссии (1905—1917): Библиографический указатель / Состав. А. Б. Супруненко.**— Полтава, 1991.
- Турченко Ф. Г., Бровко Б. А. Я. П.** Новицький — людина і краєзнавець // Репресоване краєзнавство.— К., 1991.— С. 56—59.
- Туркологический сборник.** 1917.— М., 1972.

- Удод О. А. Історія одного листування: Про участь К. Г. Гуслистою у виданні книги І. М. Шаповала «В пошуках скарбів» // Борисфен.— 1993.— № 12.— С. 27—28.
- Українська літературна енциклопедія.— К., 1988.— Т. 1.
- Українська радянська енциклопедія.— К., 1981.— 1985.— Т. 1—2.
- Украинцы. XIX—XX вв.: Каталог-указатель этнографических коллекций / Сост. Хазова Н. М., Карпова О. В.— Л., 1983.
- Ульяновська С., Ульяновський В. Авторі української культури // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича.— К., 1993.— С. 514—526.
- Ульяновський В. І. В. О. Біднов // УІЖ.— 1992.— № 10—11.— С. 80—94.
- Ульяновський В. І. Дослідник Запоріжжя: [Про історика Я. П. Новицького] // Трибуна.— 1990.— № 10.— С. 22.
- Ульяновський Василь. Наталія Полонська-Василенко: Штрихи до портрета // Полонська-Василенко Н. Історія України.— К., 1992.— Т. 1.— С. V—IV.
- Ульяновський В. І., Абросимова С. В. Листи Я. П. Новицького до Д. І. Яворницького // Український археографічний щорічник.— К., 1992.— Вип. 1.— С. 352—382.
- Уманец С. И. Украинский музей В. В. Тарновского в Чернигове // ИВ.— 1910.— Т. 121.— С. 614—623.
- Утевський А. М. Олександр Володимирович Палладін.— К., 1979.
- Федоренко Д. Співець козацтва: [Запор. січ у фольклорній спадщині академіка Д. І. Яворницького] // Червоний гірник.— 1989.— 31 трав.
- Федоренко П. Нариси з історії вивчення Чернігівщини // Записки Чернігівського наукового товариства.— Чернігів, 1931.— Т. 1.— С. 30—31.
- Фрадкин В. З. Харьковское историко-филологическое общество (1877—1919 гг.) / История и историки: Историографический ежегодник. 1979.— М., 1982.— С. 223—248.
- Франко І. Про життя і діяльність Олександра Кониського.— Львів, 1901.
- Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня.— К., 1975.
- Халанский М. Материалы для биографии А. А. Потебни: Пребывание А. А. Потебни в Берлине в 1862—1863 году // Сборник Харьковского историко-филологического общества.— Харьков, 1909.— Т. XVIII.— С. 10—29.
- Харьковский государственный университет им. А. М. Горького за 150 лет.— Харьков, 1955.
- Хмарський В. М. А. О. Скальковський (1808—1898): Археографічна діяльність: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— К., 1994.
- Хмарський В. М. А. О. Скальковський — археограф.— К., 1994.— 32 с.
- Хмарський В. М. А. О. Скальковський як дослідник запорозького козацтва (археографічний аспект) // Феномен українського козацтва в контексті світової культури: Тези доповідей респ. наук. конфер.— Херсон, 1992.— С. 34—35.
- Циганкова Е. Г. Неодмінний секретар ВУАН: До 120-річчя від дня народження А. Ю. Кримського // Вісник Академії наук України.— 1991.— № 8.— С. 79—87.
- Чабан М. Вічний хрест на грудях землі: Художньо-документальні нариси.— Дніпропетровськ, 1993.— 103 с.
- Чабан М. П. Етнограф і краєзнавець Володимир Білий // Вчений-подвижник.— 1991.— С. 57—59.
- Чабан М. З хутора Широкого — в широкий світ // Зоря.— 1993.— 23 лист.
- Чабан М. На рідну землю — через півстоліття // Прапор юності.— 1993.— 3 вер.— № 35 (8348).
- Чабан Микола. «Невтомний Вировий» // Вільна думка. [Дніпропетровськ].— 1993.— № 5—6.— С. 16.
- Чабан М. Петро Єфремов // Слово і час.— 1993.— № 10.— С. 36—43.
- Чабан Микола. Січеслав у серці: (Книга пам'яті).— Дніпропетровськ, 1994.
- Чабаненко В. А. Дослідник Хортиці // Вітчизна.— 1973.— № 1.
- Чабаненко В. А. Шукач фольклорно-етнографічних скарбів // НТЕ.— 1965.— № 6.

Черепнин Л. В. Отечественные историки XVIII—XX вв.— М., 1984.— С. 74—91.

Черненко О. Є. До історії створення археологічної колекції Чернігівського історичного музею // Питання вітчизняної та зарубіжної історії.— Чернігів, 1991.— С. 17—18.

Черніков Ігор. Академік А. Ю. Кримський — видатний дослідник історії та культури Туреччини // Східний світ.— 1993.— № 1.— С. 28—31.

Черніков І. Ф. Про діяльність Комісії для вивчення історії Близького Сходу Всеукраїнської Академії наук (1930—1933 рр.) // УІЖ.— 1993.— № 9.— С. 59—64.

Чернявський Д. Яків Павлович Новицький // Україна.— 1926.— Кн. 1.— С. 185—191.

Чехович К. Олександр Потебня — український мислитель-лінгвіст.— Відень, 1931.

Чикаленко Євген. Спогади (1861—1907).— Львів, 1925.— Ч. 1—2; 1926.— Ч. 3.

Чумаченко Э. Г. В. О. Ключевский — источниковед.— М., 1970.

Шевелев С. П. Вклад Д. Я. Самоквасова в изучение и охрану древностей Полтавской губернии // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею.— Полтава, 1991.— Ч. 2.— С. 12—17.

Шамраев В. Ф. Веселовский и русская литература.— Л., 1946.

Шаповал І. М. В пошуках скарбів.— К.: Рад. письменник, 1963.

Шаповал І. М. В пошуках скарбів.— К.: Дніпро, 1966.

Шаповал І. М. В пошуках скарбів.— К., Дніпро, 1983.

Шаповал І. М. В пошуках сокровищ.— М.: Сов. писатель, 1989.

Шаповал І. М. В пошуках скарбів.— Дніпропетровськ: Промінь, 1990.

Шаповал І. Пам'ятати свій рід: [Декілька сторінок з життя Д. І. Яворницького] // Зоря. [Дніпропетровськ].— 1989.— 30 черв.

Шаповал Ю. І. У ті трагічні роки: Сталінізм на Україні.— К., 1990.

Шарафутдинова І. Н. М. Я. Рудинский — археолог и педагог // Обл. науч.-практ. конференция, посвященная 100-летию со дня рождения М. Я. Рудинского: Тезисы докл. и сообщ.— Полтава, 1987.

Шахматов А. А. Федор Евгеньевич Корш.— Пгт., 1915.

Шевельов А. Потебня Олександр // ЕУ.— Т. 6.— С. 2280.

Шевельов Ю. Шахматов О. // ЕУ.— Т. 10.— С. 3795.

Шевчук В. Шукач «перлів многоцінних» // НТЕ.— 1971.— № 3. [Про В. П. Горленка].

Шевчук В., Білокінь С., Ротач П. Де ж народився Василь Горленко? // Літ. Україна.— 1988.— 23 червн.— С. 7.

Шестаков С. П. Мищенко: [Некролог] // ЖМНП.— 1907.— № 7.

Шкляев Н. П. Казанский период научной деятельности проф. Ф. Г. Мищенко // Ученые записки Казанского государственного университета.— 1956.— Т. 116.— Кн. 5.

Шляпкин И. А. Очерк научной деятельности профессора О. Ф. Миллера.— СПб., 1889.

Шмельов В. Доля академіка // КС.— 1992.— № 2.— С. 16—19.

Шовкопляс І. Г. Михаил Яковлевич Рудинский // Обл. науч.-практ. конференция, посвященная 100-летию со дня рождения М. Я. Рудинского: Тезисы докл. и сообщ.— Полтава, 1987.— С. 4—6.

Шубравська М. М. Д. І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність.— К., 1972.

Шубравська М. М. Д. І. Яворницький — популяризатор творчості Т. Г. Шевченка // Вінок Великому Кобзареві.— Дніпропетровськ, 1961.

Шубравська М. М. Історик і митець // Вітчизна.— 1968.— № 9.— С. 195—202.

Шубравська М. Міра власного і чужого // Вітчизна.— 1963.— № 12.— С. 192—195.

Щавелев С. П. Д. Я. Самоквасов — историк, археолог, архивист // ВИ.— 1993.— № 3.— С. 177—183.

Щавелев С. П. Д. Я. Самоквасов: заповіт археолога // Археологія.— 1991.— № 1.

Щавелев С. П. Эпизоды истории русской археологии: (К 150-летию со дня рождения Д. Я. Самоквасова) // РА.— 1993.— № 1.— С. 221—235.

Щербанюк Ирина, Микола Лисенко та Кубань // Україна: Наука і культура.— К., 1994.— Вип. 28.— С. 242—253.

Щербина А. М.: [Некролог] // Жизнь слепых.— 1934.— № 3.

Юбілей В. П. Науменка // Слово.— 1907.— № 29.— 16 груд.— С. 14.

Юбілей проф. Д. Эварницкого (корреспонденция из Екатеринослава) // Укр. жизнь.— 1913.— № XII.

Ювілейний збірник на пошану академіка Д. І. Багалія: 3 нагоди сімдесятої річниці життя та п'ятдесятих роковин наукової діяльності.— К., 1927.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Архивные материалы для истории Запорожья // КС.— 1886.— Т. XV.— № 7.— С. 520—536.

Яворницький Д. І. Дніпрові пороги: Альбом фотографій з географічно-історичним нарисом.— Харків, 1928.

Яворницький Д. І. До історії Степової України.— Дніпропетровськ, 1929.

Яворницький Д. І. Драний хутір: (Оповідання) // Дніпрові хвилі.— 1911.— № 18—21.

Яворницький Д. І. Закохана пара, або пан Борзак та пані Борзачка // Дніпрові хвилі.— 1910.— № 1; 1911.— № 12—15.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа.— СПб., 1888.— Ч. 1—2.

Яворницький Д. За чужий гріх.— Катеринослав, 1907.

Яворницький Д. И. История города Екатеринослава.— Днепрпетровск, 1989.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. История запорожских козаков.— СПб., 1892.— Т. 1; 1895.— Т. 2; 1897.— Т. 3.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. История села Фалеевки-Садовой Херсонской губернии и уезда.— СПб., 1892.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Источники для истории запорожских козаков.— Владимир, 1903.— Т. 1—2.

Яворницький Д. І. І. Ю. Репін про Т. Г. Шевченка // Образотворче мистецтво.— 1939.— № 2—3.— С. 70.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. К биографии Т. Г. Шевченко // Вестник Екатеринославского земства.— 1905.— № 16—17.— С. 399—405.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. К вопросу об учреждении в Самарканде музея древностей // Окраина.— 1893.— 28 июля.— № 86.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.— Екатеринослав, 1906.

Яворницький Д. І. Моя перша зустріч з Л. Толстим // Життя й революція.— 1928.— Кн. X.— С. 74—82.

Яворницький Д. І. Народний музей у Катеринославі // Червоний шлях.— 1923.— № 3.— С. 153—161.

Яворницький Д. І. Наша доля — Божа воля // КС.— 1901.— № 1.— С. 81—114; № 2.— С. 234—282; № 3.— С. 426—460; № 4.— С. 50—96.

[Яворницький]. О запорожских козаках. 1—4-я публичные лекции: Д. И. Эварницкого // Днепр.— 1884.— №№ 47, 48, 51—55.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Остров Хортица на реке Днепре: (И—поездки по запорожским урочищам) // КС.— 1886.— Т. XIV.— Кн. 1.— С. 41—90.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. По поводу картины художника С. И. Васильковского // КС.— 1886.— Т. XIV.— С. 184—187.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. По следам запорожцев.— СПб., 1898.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Последний кошевой атаман Петр Иванович Калышевский // Дон.— 1878.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Публичные лекции по археологии России.— СПб., 1890.— 74 с.

[Яворницький] Эварницкий Д. Раскопки курганов в бассейне рек Орели и Самары // ИВ.— 1891.— № 11.— С. 440—449.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Раскопки курганов в Херсонской губ., Херсонского и Александровского уездов (в имении А. Н. Синельникова, Михайлове-Апостолове и хуторе О. В. Волковой) // Труды XI археологического съезда в Киеве.— М., 1901.— Т. 1 — С. 718—735.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Сборник материалов для истории запорожских козаков.— СПб., 1888.

[Яворницький] Эварницкий Д. И. Слепой баян Фома Провора // Екатеринославские губернские ведомости.— 1897.— № 93.

Яворницький Д. І. Словник української мови.— Катеринослав, 1919.— Т. 1.—

Яковлев А. И. О. Ключевский (1841—1911) // Записки научно-исследовательского института при Совмине Мордовской АССР.— Саранск, 1946.— Вып. 6. История и археология.

Я. П. Новицкий и его труды по истории и этнографии Екатеринославщины // ЛЕУАК.— 1912.— Вып. 8.

Ярославские краеведы: Библиографический указатель / Сост. В. П. Алексеев.— Ярославль, 1988.— Ч. 1.

Ясновська Л. В. Археологічна діяльність Чернігівської губернської архівної комісії // Питання вітчизняної та зарубіжної історії.— Чернігів, 1991.— С. 14—16.

Яценко М. Т. Сумцов М. Ф. // УРЕ.— Т. 11.— С. 67.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЕ	— «Археологический ежегодник»
АН	— Академія наук
АУ	— «Архіви України» (журнал)
БСЭ	— Большая Советская Энциклопедия
БУПР	— Будинок попереднього ув'язнення
ВДИ	— «Вестник древней истории»
ВИ	— «Вопросы истории» (журнал)
ВКФ	— Всесоюзная киновидеостудия
ВУАК	— Всеукраїнський археологічний комітет
ВУАН	— Всеукраїнська Академія наук
ВУКОПМИС	— Всеукраїнська комісія охорони пам'яток мистецтва і старовини
ВУНАС	— Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства
ВУЦВК	— Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет
ГАИМК	— Государственная Академия истории материальной культуры
ГИЗ	— Государственное издательство
губ.	— губернія
ГУБКОПМИС	— губернский комітет охорони пам'яток мистецтва
ДВОУ	— Державне видавництво України
ДВУ	— Державне видавництво України
ДІМ	— Дніпропетровський історичний музей
ДПУ	— Державне Політичне управління
ЕУ	— «Енциклопедія українознавства»
ЖМНП	— «Журнал Министерства народного просвещения»
ЗІФВ ВУАН	— «Записки історико-філологічного відділу ВУАН»
ЗНТШ	— «Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка»
ЗУНТ	— «Записки Українського Наукового товариства»
ІВ	— «Исторический вестник» (журнал)
ІНО	— Інститут народної освіти
КНС	— комітет незаможних селян

КС	— «Киевская старина» (журнал), з 1992 р. «Київська старовина»
ЛЕУАК	— «Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии»
ЛНВ	— «Літературно-науковий вісник»
Музнар	— музейна нарада
НКО	— Народний комісаріат освіти
НКОС	— Народний комісаріат освіти
НТЕ	— «Народна творчість та етнографія» (журнал)
НТШ	— «Наукове товариство ім. Т. Шевченка»
о—в	— острів
прим.	— примітка
п/в	— поштове відділення
пов.	— повіт
РА	— «Російська археологія» (журнал)
РАИМК	— Российская Академія истории материальной культуры
р-н	— район
ркуп.	— рукопис
РНК	— Раднарком
Рос. арх.	— «Российские архивы» (журнал)
РСІ	— Робітничо-селянська інспекція
РСРР	— Російська Соціалістична Радянська Республіка
РУП	— Революційна українська партія
с.	— село
СА	— «Советские архивы» (журнал)
Сар.	— «Советская археология» (журнал)
св.	— свята, святий
СВУ.	— «Спілка визволення України»
ТУП	— Товариство українських поступовців
УАК	— Український Археологічний комітет
УАН	— Українська Академія наук; з 1921 р.— ВУАН — Всеукраїнська Академія наук; з 1936 р.— АН УРСР; з 1991 р.— АН України
УВАН	— Українська Вільна Академія наук
УВУ	— Український Вільний університет
УДП	— Українська демократична партія
УІЖ	— «Український історичний журнал»
Укр. іст.	— «Український історик» (журнал)
УНР	— Українська Народна Республіка
х.	— хутір
ЦДАВО	— Центральний державний архів вищих органів вла- ди України (м. Київ)
ЦНБ АН України	— Центральна наукова бібліотека Академії наук України

За останні роки Україні повернуто багато імен її славних синів і дочок, їхній творчий доробок знову став надбанням українського народу, оприлюднюються все нові й нові досі невідомі або маловідомі твори.

В когорті цих подвижників науки і культури одне з чільних місць посідає видатний український історик, етнограф, краєзнавець, археолог, мовознавець, письменник, академік Дмитро Іванович Яворницький, «козацький батько», як називають його не лише в Україні, але й далеко за її межами. Його наукові праці справили величезний вплив не лише на формування української історичної науки, а й на процеси пробудження і єднання української нації. І цілком справедливо поет, академік Борис Олійник, оцінюючи життєвий і науковий подвиг Д. І. Яворницького, поставив вченого-енциклопедиста поруч з Нестором літописцем і Тарасом Шевченком, бо Дмитро Іванович справді був феноменальною людиною.

Його наукові праці «Історія запорізьких козаків», «Запорожжє в остатках старини и преданиях народа», «Дніпрові пороги», «Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман Війська запорозьких низових козаків», «История города Екатеринослава» та багато інших нині стали надбанням широкого загалу української людності і відомі нашій діаспорі практично на всіх континентах земної кулі. Творчий доробок Дмитра Івановича воістину величезний: він опублікував понад двісті праць, в тому числі п'ятдесят окремих книг. На думку відомої дослідниці життя і діяльності Д. І. Яворницького, кандидата філологічних наук Марії Митрофанівни Олійник-Шубравської творча спадщина академіка складає понад двадцять п'ять великих томів. Чимало його рукописів та величезне листування ще чекають на дослідження і обов'язкову публікацію.

Зараз у видавничо-творчому центрі «Гамалія» знаходиться в роботі унікальна книга, на яку вже давно чекають науковці, краєзнавці, викладачі історії та всі хто цікавиться життям і діяльністю видатного вченого. Це збірник «Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького», надзвичайно цікаве видання хоча б уже тим, що серед кореспондентів, друзів, шанувальників і прихильників Дмитра Івановича були такі відомі вчені та діячі культури, як В. Й. Ключевський, О. О. Потебня, Б. Д. Грінченко, Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. С. Грушевський, А. О. Скальковський, Л. М. Толстой, В. Г. Короленко, М. М. Коцюбинський, І. С. Нечуй-Левицький, М. П. Старицький, В. І. Немирович-Данченко, М. Л. Кропивницький, М. К. Заньковецька, М. В. Лисенко, І. Ю. Репін та багато-багато інших видатних людей.

У збірнику вміщено частину епістолярної спадщини Дмитра Івановича — листи істориків, археологів, мистецтвознавців, етнографів, фольклористів, мовознавців, археографів, письменників, артистів України, Росії, Польщі, Чехії, Англії. Цей архівний комплекс містить 821 лист 141 кореспондента і охоплює період з кінця 1870-х рр. до 1940 р. Це цінне джерело з історії суспільно-політичного життя, історичної науки та культури України за цей період.

Над збірником довго і надзвичайно скрупульозно працював великий колектив досвідчених фахівців Дніпропетровського історичного музею імені Д. І. Явор-

ницького і виконав цю роботу блискуче. Загальну редакцію здійснив директор Музею А. Н. Стежар.

До цього слід додати, що в музеї розроблено комплексну програму видання епістолярної спадщини видатного вченого. Вже оприлюднено каталог цієї колекції, що є своєрідним ключем до цього архівного масиву.

З цього листування допитливий читач дізнається про академічне життя в Україні, Польщі, Росії, про громадсько-культурний рух того часу, про місце, яке посідав Д. І. Яворницький в науково-культурному житті нашої Вітчизни. В листах знаходимо розгляд питань літературознавства, мовознавства, історії, археології, етнографії, фольклористики, видавничої справи, охорони пам'яток історії та культури, організації музеїв... Важко перерахувати все розмаїття тем, піднятих в цих листах. Складається враження, що не залишилось жодної, якої б не торкнулися кореспонденти Дмитра Івановича. І безсумнівно, що ознайомившись із збірником «Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького», будь-яка людина незалежно від фаху, рівня освіченості, посади, збагатиться новими знаннями з найрізноманітніших питань тогочасної історії і культури, заочно поспілкується з видатними діячами, які є гордістю нашої Батьківщини та інших країн.

Незаперечно, що вихід у світ цього збірника стане неабиякою подією в культурному житті України. І не тільки її. Радіє душа, коли читаєш цю працю. І хочеться сердечно подякувати всім, хто доклав великих зусиль та енергії, аби здійснено було це видання. Низький їм уклін за їхню подвижницьку працю, на благо свого народу, працю, достойну пам'яті незабутнього Дмитра Івановича Яворницького.

**Борислав КАРАПИШ,
член Спілки письменників України,
краєзнавець**

ЗМІСТ

Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вступна стаття. Абросимова С. В., Перкова А. І.	3
Листи вчених до Д. І. Яворницького	9
Примітки (коментар)	633
Іменний покажчик кореспондентів, листи котрих репрезентовані в цьому збірнику	727
Іменний покажчик осіб, що згадуються у листах	731
Покажчик псевдонімів та криптонімів	753
Географічний покажчик	754
Предметний покажчик	768
Ітінерарій Д. І. Яворницького (за даними листів, що містяться в цьому збірнику)	777
Біографічний покажчик	780
Покажчик попередньої публікації листів, що репрезентовані в цьому збірнику	855
Список використаної літератури	861
Список умовних скорочень	883
Карапиш Б. Глибини творчих стосунків	885

Науково-довідкове видання
ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА
АКАДЕМІКА Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО

ВИПУСК 1

Листи вчених до Д. І. Яворницького

Укладачі

Абросимова Світлана Вікторівна,
Перкова Ангеліна Іванівна,
Піцик Ольга Василівна,
Чередник Наталія Григорівна

Відповідальна за випуск С. В. Абросимова
Редактор Г. П. Калиниченко
Художній редактор В. А. Усенко
Художник-оформлювач К. К. Чернишов

Здано на складання 13.02.97. Підписано до друку 24.07.97. Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Гарнітура літературна. Друк високий. Ум.-друк. арк. 51,6.
Ум. фарб.-відб. 51,6. Обл.-вид. арк. 74,6. Тираж 1000 прим. Вид. № 3. Зам. № 21.

Видавничо-творчий центр «Гамалія», 320050, Дніпропетровськ,
вул. Лізи Чайкіної, 9.

Орендне підприємство «Дніпропетровська книжкова друкарня»,
320036, м. Дніпропетровськ, вул. Горького, 20.

